prædestinationis sit consequuturus. Ad 3. concesso toto argumento, negatur consequentia;
Deus namq; quæ fiunt à nobis, vult liberè fieri: proinde permittit, vt cùm reprobi, tum
3. *etiam electi liberè agant. Ad confirmationem, verum quidem est, prædestinationem suis*
electis, non solùm bene operandi quandam elargiri potestatem, qua electi pro libito vti
possunt; verùmetiam virtutis opus, ipsumq; bonum voluntatis vsum. sed inde non sequitur,
Quomodo Deus operatur in nobis. *à nostro libero voluntatis arbitrio hæc bona Dei opera necessariò recipi. Deus siquidem o-*
peratur in nobis, quia nimirum sua gratia iustificante, facit nos libera ac spontanea vo-
luntate bene operari. Hoc etiam modo opera bona in nobis sunt intelligenda esse dona Dei
operantis in nobis, non quidem otiosis, sed operantibus, ex adiutorio ipsius facientis nos
facere. Gratia ergo Christi non aufert liberi potestatem arbitrij, sed à captiuitate liberat,
4. *facitq; vt faciat aliquis, non illo nihil agente, sed cooperante gratiæ Dei operantis. Ad 4.*
dico, credere esse opus Dei, atq; nostri quoq; liberi arbitrij. Et cùm dicitur; Nemo potest
Io. 6. *venire ad me &c. non sequitur credere non esse nostræ voluntatis; sed id assequi non posse,*
sine gratia præueniente, inuitante, atq; cooperante: Operamini, inquit, cibum qui non pe-
rit, sed qui permanet in vitam æternam. at illi: Quid faciemus, vt operemur opera Dei?
Credere est opus Dei & nostrum. *Respondit, hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit ille. Quibus insinuauit non e-*
os oportere operari opera Dei: ex quo intelligimus credere esse vtriusq; opus, Dei scilicet,
& credentis. Vnde Aug. in epistola ad Vitalem: Scimus eos, qui corde proprio credunt
in dominum, sua id facere voluntate suoq; libero arbitrio, sed non ex ipso sine Dei miseren-
5. *tis auxilio. Ad 5. Respondeo cum Aug. in libro de spiritu & litera cap. 30. Gratia diuina*
inquit, seu ipsa prædestinatio neq; impedit liberum arbitrium hominis, sed potius in liber-
tate confirmat hominis prædestinati voluntatem; neq; cogit, sed præparat, excitat, incli-
nat, & intus docet hominum viuificandorum animas, vt consentiant ipsi Deo peccata re-
mittenti, & iustificare volenti. Atq; ita Deus operatur in nobis velle, & operari ex bona
voluntate; non quòd nos nihil agamus, sed quia facit nos liberè velle bene, & liberè ope-
Prædestinatio est in declinabilis. *rari ex bona voluntate. Et cùm dicis, prædestinati indeclinabiliter operantur: verùm qui-*
dem est respectu finis, non autem respectu eorum, quæ sunt ad finem, in quibus pro sua a-
nimi libertate prædestinatus agere potest; prædestinationis tamen finem sortietur: quòd
6 *si illo priuabitur; proculdubio prædestinatus non erat. Ad 6. ex superioribus patet solu-*
tio: nam & si, vt dixi, prædestinati secundum propositum Dei, certissimè saluentur; ipsi
7. *nihilominus liberè agunt, atq; sua opera exercent. Ad 7. dico, Adæ adiutorium gratiæ*
Adiutorium gratię Adę & nostræ. *fuisse concessum, quo homo poterat perseuerare in bona voluntate si vellet; quod nihilomi-*
nus per liberum arbitrium deserere poterat si vellet, & sine quo in bono permanere non
poterat, etiam si vellet: sanctis autem nunc in regnum Dei prædestinatis, non solùm hoc
Donum perseuerantię. *adiutorium præstatur, verùmetiam, vt per hoc donum, bonam, quam in Adam perdide-*
rant, recuperarent voluntatem, vtq; per ipsam perseuerantes sint. Ex hoc tamen non se-
quitur, quin prædestinati peccare non possint. Illud enim quòd ab Augustino dicitur, quòd
voluntas prædestinati indeclinabiliter agatur à Dei gratia, ad prædestinantis propositum
est referendum, quod indeclinabiliter se habet circa suos electos: firmum enim stat Dei
fundamentum, nouit dominus, qui sunt eius. Ex hoc etiam patet, falsum esse, prædestina-
tos tale accepisse adiutorium, vt ab illo diuertere nequeant; à Deo namq; non fiunt in bo-
na voluntate immobiles; sed ita suauiter gubernantur, vt quasi immobiles appareant. Et
cùm dicis, ergo nulla est distinctio inter adiutorium Adæ, & nostrum: negatur. Adam
enim non erat tot malis expositus, quot sumus nos, vndiq; enim quatimur: ideò maiori, atq;
continuo egemus auxilio: propterea subuentum est infirmitati nostræ inter tot & tantas
tentationes laboranti. Ad confirmationem, authoritas Augustini intelligenda est de per-
seuerantia finali; quia nimirum prædestinatus secundum æternum Dei propositum, in fine
saluabitur; etiam si aliquando à gratia temporali exciderit, à finali tamen nequaquam est
8. *casurus, sicut patet in Paulo, aliisq; Dei electis. Ad 8. Negatur minor: Nam quemad-*
modum prædestinatio non aufert à prædestinatis agendi facultatem; ita etiam nec obdu-
ratio à re-

ratio à reprobis: non enim Deus cordis duritiam infundit, sed iustè aufert gratiam; qua
recedente cor hominis induratur, aggrauatur, deniq; cœcatur. Etenim liberum arbitrium
non liberum dicitur, quia sine gratia possit bene viuere, à peccatis se eximere, atq; meri-
toriè operari: nam nisi filius vos liberauerit, veri liberi non eritis. Quomodo ergo repro-
batio non imponat reprobis necessitatem, neq; etiam prædestinatio electis Dei, dixi satis.

CAP. III.

Prædestinationem, atq; reprobationem propter opera ex libero arbitrio futura disponi.

Ostquam clarè ostensum est, nostri libertatem arbitrij diuina prædestina- Argumenta.
tione, aut reprobatione non impediri: Illorum deinceps erunt examinanda
argumenta; qui ita libero fauent arbitrio; vt propter illius opera futura,
nos prædestinatos, seu reprobatos esse velint, idq; non sine multarum testi-
moniis scripturarum, atq; patrum sententiis. Si, inquiunt, prædestinationis 1.
ordo, atq; effectus, etiam ex parte prædestinantis determinati sunt, euenient ergo immu-
tabiliter: Nihil enim diuinam impedire potest voluntatem. sed oppositum à scripturis do-
cemur, nempè nostram quidem salutem in nostra sitam esse voluntate, atq; ex ipsius mu-
tatione Dei voluntatem quodammodo mutari: prædestinamur ergo, siue reprobamur pro-
pter nostri liberi arbitrij opera. Scripturarum autem testimonia, & multa sunt, & cla- Ezechię oratio.
ra. Isaiæ. 38. quindecim anni, supra annos, quibus erat victurus ob illius preces Ezechiæ
regi additi sunt. Niniuitis parcitur, ob illorum insignem promptamq; pœnitentiam. Pau- Isa. 38.
lus castigat corpus suum, ne reprobus fiat: vnde ad Phil. 3. Sequor si modo apprehendā, & Ionæ. 3.
ad Cor. 1. cap. 10. Qui se existimat stare, videat ne cadat. Sapientiæ 4. Raptus est ne ma- 1. Cor. 9. Phil. 3.
litia mutaret intellectum, aut ne fictio deciperet animam eius. Eccle. 31. Potuit facere ma- Sapient. 4.
la, & non fecit: Ex quibus patet, Deum in prædestinando, atq; reprobando, suam volun- 1. Cor. 10
tatem non determinasse, sed velle nos agere pro arbitrij nostri virtute: sed tunc hoc seque- Eccles. 31.
tur absurdum, vt homines sua sponte bene, vel male, viuant, seseq; ad ista, vel ad illa de-
terminent, quod Pelagiani sentiunt. Adde, quòd liberum arbitrium sit vis media, teste
Hieronymo in epist. ad Damasum de duobus filiis, quibus pater substantiam diuisit. De- Hierony.
dit, inquit, eis liberum arbitrium, & libertatem propriæ mentis, vt viueret vnusquisq; non
ex imperio Dei, sed suo obsequio, non ex necessitate, sed ex voluntate, vt virtus haberet
locum, vt à cæteris animantibus distaremus, dum permissum est nobis facere quod vo-
luerimus. Quòd si ita res se habet, igitur ad hoc, vel ad illud nostram non determinauit
voluntatem. Postremò gratia Dei prædestinantis, est potestas bene operandi: Dedit eis po-
testatem filios Dei fieri, inquit Ioannes: sed hæc potestas absq; nostro libero arbitrio, nihil Ioan. 1.
operatur: ergo quod prius. Amplius, Nemo prædestinationis finem consequitur, nisi cre- 2.
diderit euangelio: quia sine fide impossibile est Deo placere Heb. 11. Sed credere euange- Credere esse
lio, ad nostrum spectat liberum arbitrium. igitur propter opus nostri liberi arbitrij, præ- opus nostrū.
destinati sumus. Minor autem patet, ex Cypriano ad Quirinum scribente: Credendi, inquit, Cypr.
vel non credendi libertatem in arbitrio positam, docet scriptura in Deutero: 30. Ecce de- Deut. 30.
di ante faciem tuam vitam, & mortem, bonum, & malum; elige vitam, & viues. In pri-
mo quoq; cap. Isa. Si volueritis, & audieritis. Ambrosius cap. 4. ad Rom. credidit Abra- Isa. 1.
ham &c. Credere, inquit, aut non credere, voluntatis est, neq; enim cogi quis potest ad id, Ambrosius.
quòd manifestum non est, inuitatur, non extorquetur: quamobrem & consentiens præmiis
est afficiendus, sicut Abraham. Aug. lib. de spiritu & litera: Liberum arbitrium natu- Augustinus.
raliter homini attributum, vis media est, quæ vel intendi ad fidem, vel inclinari ad infi-
delitatem potest; visorum suasionibus agit Deus, vt sponte credamus vocanti. Consentire,
vel dissentire propriæ voluntatis est. Adde illud Ioan. Si non venissem, & locutus eis non Ioan. 15.
Nn 3 *fuissem,*

M E R C

PYMANDER MERCVRII TRISMEGISTI.

Cum Commento

FRATRIS HANNIBALIS ROSSELI
CALABRI ORDINIS MINORVM REGVLARIS
obseruantiæ, Theologiæ & Philosophiæ, ad
S. Bernardinum Cracouiæ
Professoris.

Liber quartus de Cœlo.

Pro loco [illegible] ad SS. Trinitatem
f. Erasmus [illegible] Mi:
nister conscripsit A.o 1584

Cum licentia & authoritate Illustrissimi & Reuerendiss. Domini Alberti Bologneti Cardinalis, & in Regno Poloniæ Nuntij Apostolici.

Et cum Gratia & priuilegio Sacræ Cæsareæ M. & Sereniss. Regis Poloniæ.

CRACOVIAE
In Officina Typographica Lazari. Anno
M. D. LXXXIIII.

Ad lectorem exhortatio Patris Hannibalis Rosseli.

Vanto studio, quantoq; labore, Mercurium Trismegistum elucidare contenderim, Candide Lector, ex commentarijs iam æditis, & ædendis, te malo, quàm ex me cognoscere. Scripsi de Magno Mercurio quæ potui pro mea tenuitate, ac curta in tanto viro supellectile. Omnes commentarios inoffensô pede decurrere, seu legere poteris, si lubet, quia nihil erroris (quò ad fidem Catho: spectat) habent admixtum. Me enim semper, omniaq; mea studia, ex animo subieci, subiicio, & subiiciam Catholicæ fidei, atq; Ecclesiæ Romanæ, iudicio. Hoc tibi proposito, librorum ordinem declarabo. Primus liber est potissimùm de Patre & Filio in diuinis. Secundus de Spiritu sancto, & de Angelis. Tertius de ente, de materia, & forma, & rebus metaphysicis. Quartus de Cœlo, qui prodijt in lucem, iussu Illustrissimi & Reuerendissimi D. D. Archiepiscopi Gnesnen: primi Principis in Regno Poloniæ. Quintus de elementis, & descriptione totius orbis. Sextus de intellectu humano. Septimus de voluntate humana, & hominis libero arbitrio. Octauus de sensibus & corpore humano. Nonus de Baptismo, & Eucharistia, de Sacerdotio, de purgatorio, de communione sub duplici specie, de adoratione sanctorum, de veneratione sanctarum imaginum, aliisq; quæ pertinent ad Eucharistiæ Sacramentum, deniq; de aliis Sacramentis. Decimus, vita comite, de mysterio incarnationis Christi. Quæsô optime Lector, boni consulas, quæ ipse pro viribus, & ex animo tibi legenda obtuli. Et interim fac, vt valeas, & in legendo Magnum Mercurium, te ipsum vincas. Ad S. Bernardinum Cracouiæ 1584. 17. Augusti.

Illustris.

ILLVSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO PRINCIPI, DOMINO D. STANISLAO KARNKOVSKI, DEI GRATIA Archiepiſcopo Gneſnen. Legato Nato, Regni Poloniæ Primati, ac primo Principi.

FRATER HANNIBAL ROSSELI
Sacræ Theologiæ, & Philoſophiæ Profeſſor,

SALVTEM PRECATVR AETERNAM.

ICI NON POTEST, ARCHIEPIſcoporum noſtræ ætatis decus haud vulgare, quantòpere, Orthodoxi omnes, tuam celſitudinem admirentur, obſeruent, atque reuereantur; vt par eſt, ob morum tuorum candorem, grauitatem, comitatem, fidei Catholicæ zelum, amorem, conſtantiam, diſciplinarum penè omnium incomparabilem, & admirabilem cognitionem. Quis enim eſt, non ſolùm in latiſsimo Poloniæ Regno, verùmetiam in aliis regnis, vrbibus, caſtris, villis; qui non intelligat in illuſtriſsima dominatione tua, eruditionem eſſe ſingularem, nitorem ſermonis, morum grauitatem, ſuper grege vigilantiam, vitam optimo præſule dignam? Quibus ſanè dotibus, planéque diuinis illuſtratus, omnium ferè hominum oculos, menteſque ad tui admirationem, amoremque mirificè attraxiſti. Et reuera, cùm duæ res præcipuè ſint, quæ inſignem, ac propè diuinum hominem reddunt, doctrinarum cognitio, & actio virtutum; quarum altera mentem excolit, & exornat; altera verò

appetitiones componit, & frenat; eas in domicilio ſacri pectoris tui conſpiciunt omnes, qui rectè ſentiunt de Republica Chriſtiana, ita inhabitare; vt præcipuam earum ſedem in ampliſsima celſitudine tua collocaſſe videantur. Quamobrem haud immeritò, tuo iudicio, prudentiæ, ſapientiæ, & pietati, cura commiſſa eſt Chriſtianæ religionis gubernandæ: cuius ſagax prudentia ſemper explorata, & fidelis permanſit, in religionis Chriſtianæ, regnique negotiis, cæteriſque rebus grauiſsimis, ac ſummè arduis agendis. Taceo illius eximiam in doctos viros, præcipuè in Theologiæ ſtudioſos, liberalitatem, inſignem animi propenſionem, qua eos fouet, & ornat; vt omnium ore prædicetur Maximus illorum Mœcenas, & Patronus. Quæ omnia planè cœleſtia dona, mihi pauperi, & exuli, qui ex mandato Reuerendiſſ: Generalis totius ordinis Minorum de obſeruantia, Patris Fratris Franciſci de Gonzaga, ad Poloniæ regnum veni, propagandæ noſtræ religionis gratia, omninò perſuaſerunt; vt nihil prorſus reformidarem, hoſce Commentarios in 4. librum magni Mercurii Triſmegiſti, amplitudini tuæ dicare. Munus enim nullum aptius habeo, quo meam in te obſeruantiam, cæteris teſtificarer, quam omnibus notam eſſe cupio. Quos meos Commentarios, tenues quidem & exiles, ac prorſus indignos, qui viro tanto dedicentur, ſi humanitas celſitudinis tuæ boni conſuluerit; meos labores non infeliciter mihi ceſsiſſe, ſum arbitraturus. Ita enim fiet, vt illuſtriſsima dominatio tua, præter nominis ſui immortalem gloriam, diuinûmque præmium, quod nunquam intermorietur, quodque illa vnicè ſpectat, ſibi conciliet. Et reuera ad huius præmij coronam capeſcendam ab ipſa natura erigimur, ne vt cætera rationis expertia, caducis rebus hæreamus. Sublata enim hac religione ab homine, omnium erit animalium infeliciſſimum. Quapropter ille ſapiens opifex rerum, & conditor Deus, ſolùm hominem erexit ad cœli conſpectum, vt ſui ortus originem agnoſceret, atque ita ad priſtini domicilij locum reuerti conaretur. Hanc, qui ſecuti ſunt ſapientiæ

pientiæ viam,normamque viuendi,vt apud Hebræos Prophetæ, apud Persas Magi, apud Indos Brachmanes, apud Aegyptios Sacerdotes,apud Aethiopes Gymnosophistæ,apud Græcos Poëtæ antiquissimi, apud Romanos Oratores, sapientes sunt appellati. In quorum numero, & quidem inter præcipuos huius sapientiæ cultores,haberi posse illustrissimam Do. Vestram vnumquemque doctum, atque pium virum, probaturum esse censeo. Quapropter pietati tuæ, atque sapientiæ, hos meos labores offerre, nihil prorsus reformidaui, firmissimè mihi persuadens, quod ad propagandam Christianam religionem, ad sacræ Theologiæ studia promouenda, ad confutandos tum Philosophorum, tum Hæreticorum errores, egregiam, & singularem operam sit omnibus ostensura plus satis, quàm ipse petere, aut intelligere valeam. Reliquum est ergo, vt humanissimæ celsitudini tuæ, pietati,& prudentiæ, omnia optima, & saluberrima, plenissimo animo precemur, plurimum orantes patrem misericordiarum, & Deum totius consolationis, vt tuam celsitudinem ad multos annos, incolumem, & felicem conseruet, ad suam gloriam, & Ecclesiæ Catholicæ vtilitatem: demũ cum ingenti gaudio, plenum dierum, & bonorum operum, ad immortale, & perpetuum suum regnum reuocet, & reducat; vbi nullus dignus est sine honore,nec aliquis honoratur indignus. Amen.

1584.

REVERENDO PATRI HANNIBALI Rosseli ordinis Minorvm de obseruantia S. Theologiæ Professori, &c. Amico in CHristo charissimo.

Reuerende Pater, amice in CHristo charissime.

Iue tua sponte, siue alicuius consilio, Trismegistum tuum ad me, quasi qui tua & publicæ vtilitatis causa maximè cupiam, misisti: non te profectò ea in re fefellit opinio. Amaui enim te, cùm propter integritatis, modestiæ, pietatis, doctrinæq; famam, ; tum propter eam operam & industriam, quam in excolenda apud nos vinea Domini, magno cum fructu hominum nostrorum, pariq; tua laude consumis. Posteaquam verò hosce Commentarios, & tui, & nouarum rerum studio, (quibus quasi flosculis lectissimis abundant) accuratè perlegi; admiratus equidem sum & ingenij tui vim, & simul magnarum variarumq; rerum cognitionem atque scientiam, cùm nimirum Trismegistus, vel tu potiùs, de Cœlo, & Mundo, de Zodiaco, de Sole, Luna, Planetis, aliisq; syderibus, tum de motu cœli, ac de natura, proprietate, causis & effectis singulorum, doctè, prudenter, & acutè disseris: cùm fabulas antiquissimorum Pòëtarum, quarum sensus à vulgari hominum intelligentia remotus atq; reconditus est, ita interpretaris, vt ego vix aliquid simile apud vllum scriptorem hoc in genere putem reperiri posse: vt de Olore, seu Cygno, vt de Casiopea, de Andromada, Perseo, Æsculapio, Eridano, Orione, Centauro, aliisq;. Iam controuersarum fidei nostræ quæstionum explicatio, tam certè est aperta & dilucida, vt nihil meo iudicio planiùs & illustriùs dici posit. Tùm ordo & series eorum, quæ explicanti est admirabilis, sicut, de prouidentia Dei, de Regno Christi, de scientia Dei, de prædestinatione, de reprobatione, de libro vitæ, de amore & misericordia Dei, de iusticia, impiiq; iustificatione, ac de resurrectione mortuorum. Adde tractationem de infinito, de tempore, de æternitate, de fortuna & fato, quæ & iucunda est & subtilis. Atq; hæc ommia ita ad inuicem connexa sunt, sibiq; cohærent; vt vnum ex alio proficisci & dependere, simulq; omnia sub aspectum posita vno quasi intuitu cognosci à nobis & inteligi posse videantur. Scribendi verò genus, nec obscurum est, nec incultum, planéq; Theologicæ & Philosophicæ disputationi conueniens: nihil vt in eo libro reperiam, quod non putem doctissimum quenq; magnopere esse probaturum. Ego quidem ipse magnam

me ex

me ex eo voluptatem vtilitatemq; accepisse fateor, dignumq; iudico; vt in lucem prodeat, quàmplurimorumq; manibus teratur: quò manifestum inde cuique esse possit, te in illustrando hoc authore egregiam Reipub. Christianæ operam nauâsse. Multum enim valet & ad refellendos priscorum Philosophorum de religione errores, & ad hæreses tam veteres quàm nouas confutandas, & ad confirmandam fidei Catholicæ veritatem. Nam de rerum natura acutissimè disputat, vt Philosophus: de ortu & occasu signorum cœlestium, de vi, proprietate, & effectis eorum, vt Ægyptius & magus, i. sapiens: de difficilimis obscurissimisq; fidei nostræ mysteriis, planè vt Christianus, summusq; Theologus. Nam de abscondito SS. Trinitatis mysterio, quod est præcipuum religionis nostræ caput, ante omnes Philosophorum scholas, diuini spiritus afflatu edidit oraculum, asserens in Trinitate vnam esse diuinitatem, indeq; τρισμέγιστος, i. Ter Maximus est appellatus. Quare publicæ vtilitatis causa lubens equidem in Typographum faciam sumptus. Nihil enim in omni vita magis cupio & conor; quàm vt, cùm non multum ipse ingenio possim, eorum doctrinam & industriam mea liberalitate sustentem & excitem, qui se propagandæ Opt. & Max. Dei gloriæ totos penitùs dediderunt. Tu, vt cœpisti, de Repub. Christiana bene mereri, non desinas. Librum recipies à Reuerendo Domino Erasmo Stareski, Canonico Cracouieñ. ex eodemque cætera cognosces. Vale, nosq; orationibus & sacrificiis tuis habe cõmendatos. Datum Louicij xix. Decembr. M. D. LXXXIII.

Amans tui.

Stanislaus Karnkowski Dei gratia
Archiepiscopus Gnesneñ. Legatus
Natus, Regni Poloniæ Primas, ac
Primus Princeps. Manu sua.

FRATRIS HANNIBALIS ROSSELI CALABRI, ORDINIS MINORUM Regularis obseruantiæ, Theologiæ & Philosophiæ ad S. Bernardinum Crac: Professoris.

Ad Lectorem.

Xploratum est omnibus, atque persuasum candide Lector, non nobis solis natos esse; sed ortus nostri partem quidem patriam sibi vendicare, partem verò parentes, & sanguinis cognatione coniunctos, partem autem pios viros, ac sapientiæ studiosos. Ager enim fertilis, & benè cultus, receptis seminibus, vberes atque præstantes fructus cultori suo afferre consueuit: contrà, ager sterilis, & malè cultus, receptis etiam bonis seminibus, tribulos agricolæ profert suo, & spinas. Quapropter vnus exustioni, & incendio (vt par est) subiicitur, alter verò diligentiori cultu efficitur dignus, & ampliori honore exornatur. Hæc cùm mente mea complecterer, mirum in modum inuestigabam, quid à me præstari posset, vt pios animos, atque bonos studiosos iuuarem. Videbam enim non deesse præstãtissimos viros, qui de Repub. Christiana optimè meriti sint: quique suis piis laboribus, & continuis studiis, omnes penè nostræ ætatis homines illustrarint, & ad magnarum rerum cognitionem noticiamque euexerint. Verùmtamen hoc me non modò non deterruit, quòminus ipse quoque, eodem erga omnes, præsertim veritatis atque Christianæ religionis cultores, officio fungerer; sed potius animos addidit, quòd intelligerem, quò accuratius id facerem, hoc me gratius omnibus esse facturum. Cùm verò tandem occasionem eam pro virili quærerem, quam summopere expectabam; post aliquot annos expletos Lutetiæ Parisiorum, & Louanii, quibus in locis tum temporis omnium artium atque disciplinarum inclytæ Academiæ resonabant; post multas lustratas vrbes, & studia Italica, nactus sum tandem quandam vrbem Tudertinam, in Tusciæ partibus, antiquitate, atque ciuium humanitate, & vrbanitate ornatam. In qua quidem per decennium propemodum diuersatus sum, Magni Mercurii Trismegisti elucubrationibus die, noctuque, quoad fieri potuit, pro viribus insistens. Neque enim antiquiorem authorem, neque sapientiorem, nostræque religioni cõformiorem inuenire potui; in quo mei animi propensionem erga pios sapientiæ cultores testatam facere possem. Quis verò fuerit iste Trismegistus, quæso patienter audias diligens lector. Quinque fuisse Mercurios, antiquitas docet: Primum quidem cœ-

dem cœlo patre,& die matre natum. Secundum verò Valentis,& Pheronidis filium. Tertium Ioue tertio natum,& Maia. Quartum, Nilo patre,quem Aegyptij nefas habent nominare,qui dicitur Argum interfeciſſe,& ob eam cauſam Ægypto præfuiſſe,legesq́., atque literas Ægyptiis tradidiſſe. Hunc Ægyptii,Theut, appellant, cuius meminit Plato in Phædro. Græci verò ἑρμῆν vocant, qui & literas primus docuit,& de rebus Theologicis multa edidit. Diodorus etiam libro primo, redegiſſe hunc Mercurium narrat voces in ordinem, atq. plerisq. rebus nomina indidiſſe, ſacraq́. permulta, & cerimonias tradidiſſe. Quibus de cauſis Ægyptii inuentorē, & Deum ſermonis illum putauerunt, interpretem quoque,& nuntium dixêre hominum atq. Deorum,vnde Mercurius,quaſi medius currens dicitur appellatus, quòd ſermo currat inter homines medius. Quam ob cauſam ἑρμῆς, quòd ſermo, vel interpretatio, quæ vtique ad ſermonem pertinet, ἑρμηνεία dicitur. Propterea alas ei in capite, & pedibus ponunt, quippe qui volucrem ferat per aërem ſermonē. Porphyrius in Phyſiologia,orationis interpretandi vim, Mercurium eſſe dicit, qui tenſus, rectusq́. fingitur propter orationis vigorem. At Feſtus ait,à mercibus ſic eſſe appellatum: ideóq. & mercibus præeſſe; quia inter vendētes & ementes ſermo ſit medius. Plato in Cratylo, Mercurius ἑρμῆς, inquit, ad ſermonem pertinere videtur; quatenus hermines, hoc eſt, interpres, & nuntius, furtiuus in loquendo ſeductor,ac vehemens concionator. εἴρειν ſermonis vſus: ex vtriſque nomen huius Dei componitur, tum ex eo, quòd loqui eſt,tum ex eo, quòd machinari,& excogitare dicenda. Perinde ac ſi nominis author nobis præciperet. Par eſt, ô viri, vt Deum illum, qui εἴρειν ἐμήσατο, id eſt, loqui machinatus eſt, Iremin vocetis. Nos autem arbitrati ſic elegantiùs eloqui, hermin vocamus. Sed de Ethymologia huius nominis ſatis dictū habeo. Phœnices, Mercurium Triſmegiſtum Scribam fuiſſe Saturni cœli filium, putauerunt, cuius opera vſus ſit Saturnus in tuenda matre: cúmque hic auſtralem mūdi partem peteret,vniuerſam Ægyptum Mercurio reliquiſſe. Diodorus ſcribit,Mercurium fuiſſe Iſidi,& Oſiridi in conſilio. Cùm verò Oſiris in expeditionem proficiſceretur, Mercurium, ceu conſiliarium Iſidis coniugis, domi reliquiſſe, hominemq́. fuiſſe inſigni prudentia,multasq́. tradidiſſe mortalibus artes,atq. ſcientias. Hic fuit Auus Mercurij Triſmegiſti,cuius opera explananda,elucidandaq́. ſuſcepi. Vtrumque tamen nomen, & Hermæ, & Triſmegiſti nepos accepit. Fuit autem ille Theut, rex, ſacerdos, & ſapiens maximus. Mos enim erat Aegyptiis, vt Plato ſcribit in libro de regno, ex Philoſophorum numero,ſacerdotes,ex

ſacerdo-

ſacerdotum autem numero, regem eligere. Huius viri gratia, primus anni menſis, id eſt, September, eius nomine cognominabatur: oppidum ab eo conditum eſt, quod Hermopolis, hoc eſt, ciuitas Mercurij vocatur. Diuus Auguſtinus in lib. 8. de ciuitate Dei, cap. 23. dicit hunc Mercurium, more quaſi prophetico, multa prædixiſſe. Ille, inquit, Hermes Aegyptius, in Aſclepio ſuo, ſic loquitur: Scias proauos noſtros multum erraſſe: circa Deorum rationem incredulos: & non animaduertentes ad cultum, religionemq. diuinam, artem inueniſſe, qua effingerent Deos. Et poſt pauca, futurum eſt tempus, vt Aegyptij cognoſcant, incaſſum piamente diuinitatem, ſedula religione ſeruaſſe: & omnis eorum veneratio in irritum caſura fruſtrabitur. Tunc terra iſta ſepulchrorum erit mortuorum pleniſsima. Dolere videtur, inquit D. Auguſtinus; quòd memoriæ martyrum noſtrorum, templis eorum ſuccederent. Vnde, & ſi dicat ibidem D. Auguſtinus, non eodem modo, quo Prophetis hæc à Spiritu ſancto Mercurio reuelata fuiſſe; vera tamen eum prædixiſſe fatetur, quod meo propoſito poteſt eſſe ſatis. Nam ſi aliqua dicta ſint vera à Philoſophis, debemus illa ab eis ſurripere, tanquam ab iniuſtis poſſeſſoribus, vt ipſemet Auguſtinus monet in lib. de doctrina Chriſtiana. Lactantius Firmianus lib. primo, cap. 6. dicit Mercurium Triſmegiſtum hominem fuiſſe antiquiſsimum, & omni genere doctrinę inſtructiſsimum. Hic (inquit) ſcripſit libros, & quidem multos, ad cognitionem rerum pertinentes: in quibus maieſtatem ſummi ac ſingularis Dei aſſerit, iiſdemque nominibus appellat, quibus nos Deum & patrem appellare conſueuimus. Rectè ergo Magnus iſte Triſmegiſtus, antiquitatis dignitate, dictorum grauitate, diuinarumq. rerum pietate, cæteris omnibus philoſophis eſt anteponendus. Quippe qui omnem mentis ſuæ aciem, ad diuiniſsima myſteria inueſtiganda direxerit. Neque enim viro illi, vt inquit Plato 6. dial. de legibus, cui animus eſt benè inſtitutus, & benè ordinatus, otium ſupereſt, quo negotia hominum inferiora reſpiciat. Cùm enim Philoſophus diuino, atq. decoro ſemper adhæreat, diuinus ipſe, atq. decorus, quoad homini poſsibile eſt, efficitur. Proinde dicit Plato, veros philoſophos pictores eſſe, qui mores hominum, quaſi tabulam quandam acceperint, inprimis eam purgant, deinde leges condere tentant, ad illud, quod natura iuſtum, honeſtum, & temperatum exiſtit: Reſpicientes ad humana, ex hominum officiis, humanam naturam contemperantes, ad figuram illam animos humanos erigunt; quæ, cùm in hominibus fit, Dei ſpeciem, & imaginem, ſimilitudinemq. Homerus appellauit. Partim ergo delent Philoſophi, partim colorant;

quouſq.

quousq. humanos mores, quàm maximè fieri potest, Deo in amore coniungant. philosophia enim animi perfectio est, & corporis medicina. Quis enim dubitat Dei immortalis munus esse, quòd viuimus, philosophiæ verò quòd benè viuimus? De illa ego loquor philosophia, quæ nullum bonum putat, nisi quod honestũ est, quæ nec hominis, nec fortunæ muneribus deleri potest. Cicero lib. 1. Tuscul. Quæst. dicit philosophiam esse inuentum Deorum. Hæc (inquit) nos primùm ad illorum cultum, deinde ad ius hominum, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiã, magnitudinemq. animi erudiuit, ab animo tanquam ab oculo caliginem dispulit; vt omnia supera, infera, prima, vltima, media videremus. Prorsus hæc diuina mihi videtur vis, quæ tot res efficiat, & tantas. Hæc & similia, quæ in philosophiæ laudibus à doctissimis viris dicta sunt, Magno Trismegisto tribuenda esse censeo. Ipse quippe, tanquam optimus pictor, ad veritatis figuram, humanam naturam contemperauit: ab animis hominum, tanquam ab oculis sanctissimæ Trinitatis caliginem dispulit: optimas leges, pro infirmis animis curandis adhibuit. De angelorum ordinibus: de elementorum qualitatibus: de hominis creatione, virtute, potentia, deque multis aliis rebus, quæ plurimum nostram religionem iuuare possunt; sapientissimè disputauit. Et is tam præclarus, & insignis Philosophorum pater, iacebat incultus, & infructuoso silentio tegebatur. Et cùm multi in explicandis, elucidandisq. Platonis, & Aristotelis sensibus, non parum laborauerint; Magnum Mercurium, velut incognitum, & inutilem respuerunt. Ipse verò, quamùis meæ inscitiæ non fuerim immemor; tanti tamen viri virtutibus, sapientiæque splendore, sententiarum grauitate, & profunditate allectus, aliquid scribere tentaui. Tu autem optime lector, patienter, quæso, hæc nostra feras, & Magni Trismegisti ingenium, sapientiam, variarumque doctrinarum eruditionem, diligenter legere curato. Quare à te iterum iterumque peto, vt quod magna ratione faciendum esse putaui, æquissimo animo factum accipias. Post hunc librum, alij sequentur, si me tibi gratum esse facturum intellexero. Vale, & mei peccatoris memineris in orationibus tuis, qui triginta octo annos sub variis Academiis, & disciplinis consumpsi, nunc verò ago ætatis meæ annum sexagesimum, & nondum didici cognoscere meipsum. Iterum vale in Domino Iesu Christo. Amen. Datum Cracouiæ, Anno Domini 1584.

Capita præcipua eorum, quæ in hoc libro continentur.

PYMANDER MERCVRII TRISMEGISTI.

Cum commento

F. HANNIBALIS ROSSELI

CALABRI, ORDINIS MINORVM Regularis obseruantiæ.

TEXTVS MERCVRII TRISMEGISTI.

ERat vmbra infinita in abyſſo, aqua inſuper, & ſpiritus tenuis intellectualis per diuinam potentiam in chaos inerant. Floruit autem ſplendor ſanctus, qui ſub arena ex humida natura elementa eduxit, Diiq; omnes ſeminalē naturam diligebant. Cúmque indiſtincta, atq; indigeſta prius cuncta fuiſſent, leuia poſtmodum in excelſam regionē prouolarunt, grauia verò ſub arena humida reſederūt.

Commentum primum.

MAGNVS TRISMEGISTVS, Moſaicæ doctrinæ haud vulgaris interpres, rerum principium ordinémque deſcribens, diuinam Moyſis ſapientiam ſtudioſè imitatur. Et reuera, authore Megaſtene, hiſtoriæ peritiſsimo, in 3. Iudaicarum hiſtoriarum libro, omnia, quæ de natura priſci Græci ſcripſerunt, alij ante ipſos tradiderunt. Nam Brachmanes apud Indos, & qui Iudæi vocantur, multò prius philoſophati ſunt. Numænius apertè ſcribit, nihil aliud eſſe Platonem, quàm Moſen Attica lingua loquentem. Et in primo volumine de bono, Plato, atq; Pythagoras, quæ Brachmanes, Magi, Ægyptij, atq; Iudæi inuenerunt; ea Græcè ipſi expoſuerunt. Inſuper addidit Ioannem, & Labrem Ægyptios extitiſſe magicis artibus adeò præpotentes; vt Muſæo Iudæorum duci, Deoq; coniunctiſsimo, ſoli reſiſterent. Numa Romanorum Rex, Pythagoricus fuit, teſte Clemente Alexandrino. Is Moſaicam doctrinam ſecutus, legem Romanis dedit, vt nullam imaginem Deo attr i buerent: vnde annis centum atq; ſeptuaginta, ab vrbe condita, nulla imago, nec ficta, nec picta, in templis inſpiciebatur. Porphyrius in primo de philoſophia, Apollinis reſponſum inducit. Primi (inquit) ante omnes cœperunt tra-

Moyſis laus. Megaſtenes. Numænius. Magi. Ioannes. Labres. Numa. Clemens Alexandrinus. Porphyrius.

runt tra-

runt tradere pulchra, qui Nili epotant lymphas, Phœnicibus: inde, proximaq; Assyriis ea cura, sed inclyta longè gens Hebræa illam nouit, notamq; recepit. Berosus. Iosephus. Plato. *Berosus Chaldæus, Hieronymus Ægyptius, & Nicolaus Damascenus, historici Mosi, de diluuio, teste Iosepho primo lib. antiquitatum, conformiter scripserunt Consentit his Plato in dialogis de legibus. An igitur (inquit) prisci sermones veri nobis videntur; qui multis pestibus, atq; diluuiis, homines ita perijsse, vt pauci relicti sint? Valde (inquit) hoc verisimile cunctis videtur: qui enim tunc effugerunt, montani quidam, in cacuminibus altissimorum montium habitabant:* Montani. Mosis vita. Orpheus. *Moses autem, vt de eo pauca loquamur, homo sapientissimus fuit, qui literas Iudæis primus tradidit: à Iudæis autem Phœnices acceperunt, Græci verò à Phœnicibus. Hunc Iudæi Mosen, Græci verò Musæum appellant, ex cuius doctrina Orpheus multa didicit. Porrò Moses instrumenta bellica inuenit: Ægyptiorum sacerdotibus literas tradidit: multaq; beneficia Ægyptiis contulit. Quam ob rem ab illius regionis incolis, Deus est appellatus, Mercurius verò propter literarum innentionem. Cùm ergo hæc ita se habeant, non est mirum, si Trismegistus, Mosis temporibus vicinus, ea, quæ tradita sunt in principio Geneseos, proximè imitetur. Moses enim diuino spiritu afflatus, mundi creationem ita descripsit. In principio creauit Deus cœlum, & terram.* Creauit cœlũ & terram. *De qua quidem re abundè copioseq; disputaui in alijs libris, quos (spero) post huius libri excusionem, excudendos fore. Suffecerit ergo candido lectori hæc pauca annotasse. In principio (inquit) creauit Deus cœlum, & terram, hoc est, sic creaturas ex nihilo produxit Deus; vt earum esset initium, atq; ita in puncto primæ durationis apparerent: non quòd principium huiusmodi res creatas præcesserit, sicut in generatione accidere consueuit; sed potius rerum, quæ conditæ sunt, aliquod fuisse initium, insinuauit.* Theodoritus. *Theodoritus Græcus: In principio, id est, in capite & fundamento, siue in filio, quod caput fuit à Deo prædestinatum, creauit Deus cœlum, & terram: vnde & primogenitus omnis creaturæ dicitur, in quo condita sunt vniuersa.* Cœlum. Terra. *Cœlum & terra, id est, spiritualis, & corporalis creatura. Porrò, corpora cœlestia, atq; elementaria in suis formis substantialibus à principio condita fuisse, quidam asseuerant: alijs autem diebus, corporeæ naturæ mundi opificem ornatum adhibuisse: idq; quoad qualitates, proprietatesque accidentales.* Materia cœli. *Arbitrantur enim, materiam, quæ est pars compositi, cœlestibus inesse corporibus: ne sint formæ actu intelligibiles, vtpote à materia separatæ. Quantitas præterea materiam sequitur, sicut qualitas formam. Sed corpora cœlestia sunt quanta; igitur non sunt materiæ expertia. Quòd si quanta nequaquam sint; corpora dici non possunt: quantitas siquidem est de esse corporis. Alterius nihilominus dicunt esse rationis, nempe in potentia ad vnam, & non ad plures formas: ideoq; huiusmodi corpora, corruptioni obnoxia non esse; eò, quòd eorum materia priuationis maleficium non capiat. Quidam verò affirmant, corporum cœlestium, & inferiorum materiam eiusdem planè rationis esse. Nam si materia substantiatur per suum posse, sicut in quæstionibus de materia annotaui; omni igitur forma circumscripta, materia, quæ est in genere substantiæ, & pars compositi, non nisi pura potentia intelligi potest.* Materia eiusdem rationis. *Cùm autem actus distinguat, & non potentia; materia ergo omnium corporum, eiusdem est rationis. Insuper materia est propè nihil, teste D. Augustino: quòd si in cœlo alterius fuerit rationis; à nihilo ergo aliquantulum poterit recedere, & sic materiæ nomen amittet. In omnibus ergo corporibus materia eiusdem est rationis.* Quare corpora cœlestia nõ corrũpantur. *Quòd verò corpora cœlestia, corruptioni non subijciantur; in causa est, contrarietatis absentia. Ignis enim & terra non agunt, & patiuntur ab inuicem, in quantum sunt corpora; sed potius, in quantum contrarias habent qualitates, vt Philosophus docet in lib. de sensu, & sensato. Cùm autem materia corporum cœlestium priuationem, quæ in contrarietatis connexione constat, non habeat: inde fit, vt talia corpora sint à corruptione libera. Itaq; huiusmodi sententiæ sectatores, dicunt, omnia corpora à principio conditionis rerum, in suis proprijs formis substantialibus distincta, atq; discreta condita fuisse. Qui verò affirmant corporibus cœlestibus materiam nequaquam inesse; non audent dicere omnium corporum materiam sub vna communi forma fuisse productam; ac deinde secundum diuersas sui partes, per formas substan-*

substantiales specificas distinctionem accepisse. Quare fateri eos necesse est, corpora illa cœlestia, suis in formis substantialibus distinctis, à summo rerum parente producta fuisse. Eadem quoque fateri oportet eos, qui dicunt, materiam, quæ est in cœlo, in potentia, tantum esse, ad formam substantialem, quam habet. Nam si omnium corporum materia, sub vna prius condita fuit forma communi, deinde per varias formas substantiales distinctas, vtpote Solis, Lunæ, cæterorumque astrorum, & elementorum, tunc, sine dubio, materia omnium corporum eiusdem erit rationis. Itaque rationi, diuinis scripturis, atque Trismegisti Theologiæ consentaneum esse videtur. Materiam scilicet omnium corporum, sub vna communi forma productam fuisse, deinde in varias partes distinctam: ex quarum profectò distinctione, ornatu, ordine, dispositione, pulchritudo mundi consurgit. In principio igitur, Deus creauit cœlum, & terram, in suis formis substantialibus, quas aliquæ proprietates necessariò comitabantur. Terra autem erat inanis, & vacua, inuisibilis scilicet, quia vndique aquis tegebatur. & vacua, quia nullo adhuc herbarum, plantarumque fructu, atque colore vestiebatur. Et tenebræ erant super faciem abyssi, id est, confusio, & commixtio elementorum, lucis nescia. Nam & si elementa in suis formis substantialibus formata sint: nondum tamen, debitum qualitatum accidentalium ornatum acceperant. vnde aqua per totum aëris ignisque spatium vaporaliter ascendebat: & sic erat rudis, & indigesta elementorum congeries, materia confusa, & indecorum receptaculum. His ita elucidatis, accedamus ad explicationem textus sapientissimi Mercurij Trismegisti. Erat, *inquit*, vmbra. *Intentio Mercurij est, vt explicet ordinem ornatus rerum, quem mundus accepit in primis illis diebus, qui in principio libri Genesis, positi sunt à sanctissimo Mose.* Vmbra infinita, *id est, indeterminata, confusa, & indigesta illa elementorum congeries, lucis ignara. Appellat autem vmbram infinitam, illud sempiternum nihil. Sic etiam scripsit Moses, mundum fuisse Thou, Bou, scilicet nihil. Huius autem sententiæ duplex potest esse sensus: alter, quo significetur sempiterna illa nox, siue vmbra seu priuatio, & sic rectè appellatur infinita, cùm per infinitum tempus, saltem imaginarium perdurauerit: alter verò sensus potest esse, quo ostendatur illa producta elementorum indigesta congeries, quæ appellatur vmbra infinita: Vmbra quidem, quia impedimento erat, quòminus corpora in suis locis, atque formis viderentur; sicut vmbra tegit aliqua, ne conspicua sint obtutibus intuentium: Infinita verò, indeterminata, & confusa. non quod infinito tempore illa moles elementorum confusa præcesserit ornatus distinctionem, alioqui materia omnium rerum esset æterna; non enim potest dici infinita in magnitudine, quia naturæ ordo non recipit infinitam magnitudinem in actu; neque potest dici infinita in virtute, quia solius Dei est: nisi hoc modo velis intelligere: Erat vmbra. i. Deus, siue Spiritus sanctus, qui vocatur vmbra; quia perspicuè non cernitur eius natura, nisi per quasdam adumbratiles virtutes: sicut vmbræ corporum reddunt ea nobis nota, quæ tamen minimè videmus. Nec mirum videri debet, Spiritum sanctū vocari vmbram, cùm Diuina scriptura appellet Deum, lumen & tenebras. Sicut lumen eius, ita & tenebræ eius. Psalm.* 138. *Et Psalm.* 17. *Posuit tenebras latibulum suum. Orpheus etiam vocat Deum diem & noctem. Mercurius quoque dicit Deum esse notum & incognitum. Tunc talis potest esse sensus: Vmbra infinita, id est, Spiritus sanctus erat in abysso: siue, ferebatur supra illam æternam priuationem. Deus enim æternus est, cuius spiritus ferebatur super illam vastam noctem, siue purum nihil, intendens creaturas ad extra producere, & exornare, quæ tunc solùm ad intra, id est, in Diuino conceptu consistebant. Alius sensus, vmbra, id est, sempiterna priuatio erat in abysso, hoc est, purum nihil ad extra. Cùm enim nondum aliquid conditum esset; in propria natura, in illa æterna nocte delituit; prodijt autem in lucem, die creationis accedente. Potest etiam addi tertius sensus, qui Mosen proximè imitatur. Erat vmbra infinita in abysso, tenebræ super faciem abyssi, per vmbram infinitam intelligens tenebrarum profunditatem super illam rudem, & indigestam molem. Sequitur Textus Mercurij*, Aqua insuper, & spiritus tenuis intelligibilis. *Erat aqua, id est, memorata abyssus, quæ varijs nominibus appellatur: siquidem à Trismegisto* appellatur

Definitio quæstionis.

Terra erat inanis.

Tenebræ super faciem abyssi.

Exponitur Textus Mercurij.

vmbra.

Spiritus Sanctus vmbra.

Textus.

Creatio Mundi.

Spiritus tenuis.

appellatur vmbra infinita, & aqua: à Mose autem tenebræ, abyssus, Thou, Bou. Et spiritus tenuis, omnia scilicet penetrans, & intelligens, existens in chao: nempè Spiritus sanctus ferebatur super confusam illam elementorum congeriem, instar peritissimi artificis, qui suæ artis peritiam in aliquo sibi opere commisso transformare, atque explicare intendit. In libro Berescit Raba, id est, in maximo Genesis, sic legitur: Spiritus domini, hoc est Spiritus Messiæ, ferebatur super aquas: Spiritus autē Messiæ est Spiritus sanctus, vt docent scripturæ noui testamēti. Ferebatur, id est, disponebat aquas, terras, cæteraque elementa ad partū, ad singularum rerum ornatum. Suffratur Mercurio hebraicæ vocis veritas, quæ vsa est verbo Rachaph, quod propriè incubationē, & agitationem significat. Simile quiddam habetur in Cantico Mosis: Sicut aquila prouocans pullos suos ad volatum, & super eos volitans, id est, incubans: ibi enim simili vsus est verbo. Ex quo patet non rectè sentire eos, qui negant Spiritum sanctū, vel qui dicunt, per spiritū, ventum Mosem intellexisse, quibusdam diuinarū scripturarum sententijs perperam intellectis deceptos Flabit spiritus eius, & fluent aquæ. In Genesi scribitur, magnum ventum emissum, vt siccarentur aquæ diluuij. In Exodo simile quiddam reperies, magnum ventum excitatum fuisse, vt exsiccaretur mare rubrum. Verùm ex his, & similibus scripturis probari non potest spiritum illum, qui ferebatur super aquas, ventum extitisse, sicut latius patebit in capite sequenti commenti secundi.

MERCVRIVS.

Spiritus Domini ferebatur super aquas.

Comment. II.

AN spiritus ille, ventus, vel Spiritus sanctus extiterit, ex Mercurij Theologia patet satis: sed operæpretium fuerit, ex antiquissimis quoque Græcis, atque Latinis, idem ostendere & intelligere; vt sic Mercurij sapientia clarius, & lucidius cognoscatur. Diodorus, hæc dictio (inquit) superferebatur, apud hebræos idem innuit: quòd quemadmodum auis oua confouet alis, vt ea quasi animet; sic spiritus superferebatur aquis: vt eas procreabiles efficeret. Basilius magnus homelia 2. in hexameron: Et spiritus dei ferebatur super aquas: Siue (inquit) hunc dicat spiritum, diffusionem fuisse aëris, accipe tibi Mosen horum authorem mundi singulas partes enumerantem, tibique recensentem: quia fecit Deus cœlum, & terram, aquam, aërem, & hunc diffusum iam atque diffluentem. Siue, quod & verius est, & à maioribus nostris probatum: Spiritus ille, spiritus Dei sanctus dictus est, propterea, quòd obseruatum est, talem de illo peculiari modo scripturam facere mentionem. ferebatur. i. confouebat, vitalemque fœcunditatem aquarum naturæ præbebat: sic enim interpretantur Hebræi, ad similitudinem auiculæ incubantis, vimque vitalem quandam in ea, quæ ab ipsa fouentur, imprimentis. Itaque super aquas spiritum Dei ferri, perinde est, ac ad fœcunditatem vitalem, aquæ naturam, ipsum Spiritum sanctum præparasse. Ex quo patet, ab actu creandi Spiritum sanctum non abfuisse. Cyrillus de Trinit. lib. 7. Audio (inquit) beatum Dauid modulantem, & spiritualem quandam lyram pulsantem, qui dicit Psal. 32. Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris omnis virtus eorum: Firmat vtique spiritus cœlos; non conditæ, ac factæ substantiæ participationem præstans illis; sed vt efficaciam Dei propriam donans: fouere enim, ac continere benè, ea quæ sunt, & firmare ita vt durent corruptibilia; naturæ est vniuersum moderantis. Roborat ergo, & firmat spiritus cœlos: non sicut vna creatura ab illo in subsidium assumptus; sed vt propius existens spiritus Dei omnia condentis, & roborantis. Mercurius ad Asclepium ait: Vna sola erat lux mentalis ante lucem mentalem, & est semper mens mentis fulgida: & nihil aliud erat, quàm huius

Diodorus.

Basilius.

Ferebatur.

Cyrillus.

Spiritus oris eius.

Mercurius.

vnitas

vnitas semper in seipsa existens: semper sua mente, & luce, & spiritu omnia continet. Extra illum non Deus, non angelus, non dæmon, non substantia aliqua alia. Hoc igitur spiritu omnia opus habent, omnia enim portat, secundum dignitatem omnia viuificat, & alit. Diuus Hieronymus in Genesi similiter loquitur: Spiritus Domini ferebatur super aquas: in Hebræo (inquit) habetur: Merahefeth, quod nos appellare possumus, incubabat, siue confouebat, in similitudinem volucris, oua calore animantis. Ex quo intelligimus non de spiritu mundi dici, vt nonnulli arbitrantur, sed de Spiritu sancto: qui & ipse viuificator à principio dicitur. Si autem viuificator, consequenter & conditor: quòd si conditor, & Deus. Emitte enim (ait) spiritum tuum, & creabuntur: & renouabis faciem terræ. Diuus Ambrosius in Hexameron. lib. 1. cap. 8. Spiritus. &c. Aliqui pro aëre acceperunt, alii pro spiritu, quem spiramus, & carpimus auræ huius vitalis spiritum. Nos tamen cum sanctorum & fidelium sententia congruentes, Spiritum sanctum accipimus; vt in constitutione mundi operatio Trinitatis eluceat. Præmisso enim, quòd in principio .i. in filio fecit Deus cœlum & terram, omnia namque per ipsum facta sunt; supererat plenitudo operationis in spiritu. Ornando enim polos cœli, germinaturis terris, pulchrè spiritus superferebatur: quia per ipsum habebant nouorum partuum semina germinare. Denique respondeant, qua ratione spiritum Dei dixerit; cùm satis fuerit spiritum nuncupare. Erant ergo tenebræ de obumbratione cœli: quia omne corpus vmbram facit: Non autem erat principalis substantia tenebrosa: sed quasi vmbra secuta est mundi corpus caligo tenebrarum. Itaque momento diuinæ præceptionis mundus assurgens, intra se inclusit vmbram. hæc D. Ambrosius. Augustinus in 1. lib. de Genesi, ad literam, cap. 7. septuaginta interpretum æditionem secutus, ad hunc modum scripturam illam interpretatur: Spiritus Dei (inquit) in quo eius sancta beneuolentia dilectioque intelligitur, superferri dictus est, ne faciendo opera sua per indigentiæ necessitatem potius, quam per abundantiam beneficentiæ Deus amare putaretur. Cuius rei memor Apostolus Cor. 1. 12. dicturus de charitate, Supereminentem viam demonstraturum se, ait: & ad Ephes. 3 Supereminentem (inquit) scientiæ charitatem Christi. Cùm ergo sic oporteret insinuare spiritum Dei, vt superferri diceretur; commodius factum, vt prius insinuaretur aliquid inchoatum, cui superferri diceretur: non autem loco, sed omnia superante, ac præcellente potentia. Et in opere imperfecto cap. 4. Super aquas *ferebatur spiritus Dei, vt spiritum operantem, aquam verò vnde operaretur intelligamus .i. materiam fabricabilem: quæ quidem cœlum prius dicitur; vt ipsius vniuersitatis, propter quam facta est materies de omninò nihilo, cœli, & terræ nomine vocaretur. Secundò, terræ incompositæ, atque abyssi nomine, insinuaretur informitas: quia inter omnia elementa terra est informior, & minus lucens. Tertiò, aquæ nomine significaretur materia subiecta operi artificis: aqua enim mobilior est quàm terra: ideóque propter operandi facilitatem, & motum faciliorem, subiecta materies artifici, aqua magis vocanda erat quàm terra. Itaque, illa materia, primò cœlum & terra vocatur, deinde obscuritas, confusio, profunditas, tenebræ. Postremò cedendi facilitas, cui iam ad operandum spiritus superferebatur artificis. Superferebatur autem, non sicut oleum aquæ, sed potius sicut lux solis, his corporibus, quæ illuminat. Superferebatur (inquam) vi quadam effectiua, via quadam effectoria, & fabricatoria: vt illud, cui superfertur, efficiatur, atque fabricetur, sicut superfertur voluntas artificis rei subiectæ ad operandum. In 1. lib. ca. 5. de Genesi contra Manichæos, idem sentit. Superferebatur (inquit) per potentiam inuisibilis sublimitatis suæ: sicut rei fabricandæ superfertur voluntas fabri: & ad Dulcitium quæstione 8. Superferebatur, ait; quia subiacebat bonæ voluntati creatoris. Patet ergo quam rectissimè senserit sapientissimus Mercurius, docens, quòd spiritus tenuis, & intelligens, & aqua erat in chao .i. in illa confusa materia, seu nocte perpetua.*

Hieronymus.

Spiritus sanctus.

Ambrosius.

Spiritus sanctus.

Tenebræ.

Superferebatur.

Super aquas.

Quomodo superferebatur.

CAP. II.

Chaos quid sit.

CÆterum duplex chaos apud antiquißimos scriptores legitur: Primùm quidē mens angelica. Secundùm verò materia sublunaria Mens autē angelica, vt essentia quædam, ideò chaos dicitur: quia in primo illo suæ creationis momento informis erat, & obscura: conuersa autē ad Deū, ad quem ingenito quodam appetitu cōuertitur, ipsius radio illustrata est. Chaos autem, quæ est elementorum confusio, non fuit ante mundum conditum, nisi pro æterna illa priuatione acceperis. Porrò, chaos ex sacris literis, antiquißimarum gentium Theologi acceperunt: quæ vt omnium sunt antiquißimæ, ita, & omnibus illo primo tempore cognitæ. Erat autem apud vetustißimos homines opinio, fuisse ante mundum conditum, æternam quandam priuationem, æternas tenebras, ex quibus mundum Deus condidisset. Et quoniam in illa æterna priuatione omnia indigesta, ac permixta delitescebant, hac de causa, appellata est, ἀταξία, id est inordinatio. Quod non ita probè intelligentes posteri Theologi, seu mundi huius sapientes, hanc priuationem iam existentium fuisse elementorum, putauerunt. Sed profectò hæc fuit vera apud vetustißimos de chao sententia, quòd scilicet chaos extiterit illa sempiterna ante creationē mundi priuatio, sempiternum illud nihil: denique ipsum non esse rerum, & secundum Mercurium, vmbra infinita. Quòd autem à Mose thou, & bou, ab aliis gentibus vocatur, chaos, chou, facilisq; est à chou ad chaos transitus, maximè in desinentia Græca: in qua omnia ferè Hebraica nomina, siue in u, siue in i, desinant, in os mutantur. Qui ergo aiunt, chaos ἀπὸ τῆς χώρας dici, i. locum, & spatium elementorum; non rectè sentiunt, nec antiquißimorum theologiam imitantur. Quābrem, doctè prudenterq; dictum à Lactantio Firmiano: Nemo (inquit) quærat, ex quibus ista materiis tam magna, tam mirifica opera Deus fecerit: omnia enim fecit ex nihilo. Nec audiendi sunt Poëtæ, qui aiunt chaos in principio fuisse, i. confusionem rerum atq; elementorum, postea verò Deum dirimisse omnem illam congeriem, singulisq; rebus ex confuso aceruo separatis, in ordinemq; descriptis, influxisse mundum pariter, & ornasse. Sic Proclus loqui videtur, qui putat Orpheum per chaos, materiam primam intellexisse. Hesiodus in Theogonio, omnium rerum initium vocat, quod ante omnes Deos Deasq; natum sit. Extitit ante chaos, Post hæc latißima tellus, Quam super innixum pondus rerum incubat omne. Ouidius vocat rudem indigestamq; molem. Plato in Timæo vult, Deum in mundi creatione nihil aliud fecisse, quàm confusa elementa in ordinem redigisse. Verumtamē quæ de hoc extiterit Platonis sententia, in alio libro Pymandri dictum est. Itaq; hoc negotium de chao, duobus modis intelligendum esse puto, aut planè de illa priuatione æterna, æternoque nihilo, & sic certè Catholicè sentiunt, qui talia sapiunt, aut certè de rudi illa indigestaq; materia à Deo condita, ex qua mundus, distinctis ornatisq; rebus, emicuit atq; refulsit. Et ij quoq; à catholica veritate nequaquam aberrant, nec à Mosis theologia, & Mercurij vera puraq; philosophia recedunt. Quomodo ergo vmbra infinita erat in abyßo, aqua insuper, & spiritus tenuis intellectualis per diuinam potentiam in chao, satis patêre arbitror.

Ex scripturis manauit.

Vera de chao sententia.

Error de chao

Lactantius.

Proclus.

Hesiodus.

Ouidius.

Plato.

Propria opinio.

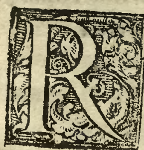
Epilogus.

MERCVRIVS.

Floruit autem splendor sanctus, qui sub arena ex humida natura elementa eduxit, Diique omnes seminalem naturam diligebant.

Commentum III.

Lucis creatio

RVdi illa, atq; indigesta materia producta, distinctionis opus, atq; rerum omnium ornatū, mundi faber aggressus; ex tenebris lucem eduxit, primaque eius vox lucis naturam creauit, tenebras dispulit, mundum illustrauit, vniuersis continuò attulit gratum iocundumq; conspectum. Fiat (inquit) lux, & facta est

Lucis creatio.

cta est lux. Imperium hoc (ait Basilius) opus ipsum erat, mox enim fiebat natura. Non strepitū cogitemus, qui per vocis organa editur, sed diuinæ inclinationem voluntatis. Et rectè quidem incepit à luce, quandoquidem qualitas communis sit; in qua cœlestia cum infimis communicant corporibus, vtpotè cum igne, aliisq; corporibus lucidis. Et reuera talis est naturalis generationis ordo, vt à communioribus semper sumat exordium. Deinde, quia absq; lucis adminiculo, nulla videri, aut esse potest distinctio. Deniq; absente lucis beneficio diei, noctisq;, nulla potest esse discretio. Lux præterea nos mœrore liberat, animumq; demulcet blanda quadam placiditate. Et diuisit lucem à tenebris, i. naturam harum impermixtam effecit, adeò, vt neutra alteri permisceretur, sed contrariæ sibi essent, & contrapositæ. Illa autem lux, secundum Dionysium cap. 4. de diuinis nominibus, fuit lux solis, adhuc tamen informis, quippe quæ quoad suam substantiam, communem habebat virtutem illuminandi. Quarto postmodum die particularem ordinis dispositionē, eamque accepit ad particulares effectus producendos, vnde & distinctio lucis facta est, & tenebrarum: quoad causam primùm, quatenus scilicet Solis substantia erat lucis splendore affecta, terra verò opacitate tenebrarum: Deinde quoad loci naturam: nam vno in hemispherio lux, in altero autem tenebræ erant: Postremò quoad temporis cōditionem in eodem siquidem hemisphaerio, secundum vnam temporis partem, lumen videbatur, secundum verò alteram, tenebræ. Hanc ob causam (ait Moses) Deum vocasse lucem, diem: tenebras verò noctem. Fiebat autem diei noctisq; vicissitudo, motu à principio toti cœlo communiter tributo, à quo profectò nox fit, atq; dies. Alius autem motus qui tempora distribuit, menses, & annos, quarta die legitur institutus. Appellauit ergo lucem diem: quia nimirum dies est latio solis super terram; & tenebras noctem: etenim sicut sole præsente, dies, ita planè eo absente, nox efficitur. Appellauit (inquam) diem, artificialem. Cùm autem ait, factum est vespere & mane, dies vnus, naturalem, qui 24. horarum spacio peragitur, innuit esse intelligendum: huiusmodi namque diem noctemq; complectitur: ideóq; subditur, factum est vespere, & mane, dies vnus. Sanè artificialis, quæ est prima pars diei naturalis, vespere perficitur, completurq;. Nox autem, quæ est secunda pars diei naturalis, mane diei sequentis, hac de causa vespere præmittitur, mane autem sequitur; quatenus diei naturalis complementum appareat, artificialis diei, noctisq; terminos exprimendo, ex quibus planè constat ipse dies naturalis. Hæc cùm ita se habeant, facilis vtique erit intellectu verborum Mercurij sententia. Floruit (inquit) splendor sanctus, i. vox Dei sancta, & illuminans: cuius imperium mox è tenebris lumen eduxit: vnde Apostolus Cor. 2. cap. 4. Deus est (inquit) qui dixit, ex tenebris lumen illucescere &c. Tunc quidem in principio orbis, dixit, fiat lux, & facta est lux: nunc autem ipse factus est nobis lux. Itaq; à Mose dictum est, fiat lux; ab Apostolo, E tenebris lucem splendescere; à Mercurio autem, floruit splendor sanctus, qui sub arena .i. confusa illa indigestaque mole quodammodo latitabat: quæ ideo à Mercurio vocatur arena: quia instar arenæ, sibi commixta adhærebat: arena enim ab hærendo dicta est, quod scilicet inuicem propter tenuitatem cohæreat. Cùm ergo illa primarum rerum congeries tenuis esset, & deformis, nexuq; quodam sibi connexa, rectè à Mercurio arena est appellata. Ad hæc accedit, quòd arena sit puluis tenuissimus, & aridus, grauis, & ex hoc, inutilis & despectus cuiusmodi profectò illud chaos, rudisq; materia reputabatur. Denique arena interdum vocatur locus, in quo pugnant causarum authores. Cùm autem elementa sic mixta iacerent, quodammodo inter sese pugnare videbantur: quam ob rem locus illius pugnæ, arena vocatur. Sequitur Textus: Ex humida natura Elementa eduxit. Quod prius arenam, nunc autem humidam vocat naturam, quia nimirum præcepto cedebat imperantis. De elementorum autem productione in alio libro Pymandri dixi. Sequitur Textus: Dij autem omnes seminalem illam naturam diligebant. Seminalem (inquam) quia instar seminis se habebat, respectu mundi disponendi, ornandiq;, & ea quidem ab omnibus dijs diligebatur: quia scilicet rerum ornatus summo opifici gratus est, eiusq;

Basilius. Quare incepit à luce. Dionysius. Diuisio lucis & tenebrarū. Dies. Nox. Artificialis. Naturalis. Textus Mercurij exponitur. Arena tribus rationibus. 1. 2. 3. Textus. Seminalis natura.

eiusq; angelis, pijs rerum, hominumq; administratoribus: hæc quidem Mercurius philosophando docuit; quæ ex Mosis oraculis acceperat. Cæterùm, quia huiusmodi negocium, non paruæ est vtilitatis, atque speculationis, cùm apud veræ philosophiæ principes, tum etiam apud præclarißimos theologiæ authores; idcirco, & illorum quoq; oracula, consulenda esse censui; vt illorum responsis auditis, clarius Mercurij sapientiam cognoscamus.

D. Ambrosius *Diuus Ambrosius lib. primo Hexameron cap. 9. de hac re pulchram affert philosophando rationem: Vnde vox Dei (inquit) in Scriptura diuina debuit inchoare, nisi à lumine? vnde mundi ornatus nisi à luce exordium sumere? Frustra enim esset, si non videretur.* Deus lux. *Erat quidem Deus ipse in lumine, quia lucem habitat inaccessibilem. Timo. 1. 6. Sed etiam* Fiat lux. *lucem fieri voluit, quæ oculis corporalibus compræhenderetur: Fiat (inquit) lux. Plena vox luminis: naturæ opifex lucem locutus est, & creauit: Sermo Dei voluntas est, opus Dei natura est: Non dixit, vt sequeretur operatio, sed dicto absoluit negocium: ipse enim dixit, & facta sunt, quia dictum impleuit effectus. Author ergo lucis Deus, locus autem & causa tenebrarum mundus. Resplenduit igitur subito aër, & expauerunt Tenebræ noui* Dicere Dei quid sit. *luminis claritate. Dixit Deus, non vt per vocis organa quidam sonus sermonis exiret; sed vt voluntatis suæ cogitationem proderet operationis effectus. Et vidit, quòd lux esset* Vidit lucem quod esset bona. *bona. Non ignorabat quod vidit: nec id, quod nesciebat antè, aut non viderat, comprobauit: suo vtitur testimonio, non alieno suffragio. Lucis natura huiusmodi est, vt non in numero, & mensura, non in pondere, vt alia, sed omnis eius in aspectu gratia sit. Propijs ergo sermonibus naturam lucis expreßit, quæ videndo complacet: quoniam ipsa videndi officium subministrat. Principium ergo diei, vox Dei est: Fiat lux, & facta est lux: finis diei vesper est: sequens verò dies ex noctis fine succedit: ideoq; dictum est: Factum est* D. Basilius. *vespere, & mane, dies vnus. Diuus Basilius Homelia 2. in Hexameron, aliam adducit rationem: Tum (inquit) fiebat dies, quia cedenti nox vicißim succedebat, non quidem secundum motionem solis, sed primogenia illa luce suum splendorem diffundente, seq; rursus contrahente, idque pro mensura à Deo definita: Et facta est vespera, & factum est mane, dies vnus. Sanè vespera, & diei & noctis terminus est, vtrisq; communis: at mane peræque est noctis ad diem vicinitas. Vt igitur in ordine creationis primigeniam prærogatiuam deferret diei, ipsius diei finem priore loco commemorat. Deinde subnectit, quod* Dies vnus. *vltimum est noctis, quando nox diem sequitur: Et factus est dies vnus, quia vnici principij gerebat imaginem. Hæc à magno sunt dicta Basilio. Quæ quamuis disertè dilucideq; dicta sint, vnum tamen illorum nempè luminis emittendi, retrahendiq; vicißitudo, non omnibus probatur: Animalibus enim non existentibus, quorum vsibus erant illa famulatura, illius vicißitudinis nulla fuisset vtilitas. Non conuenit præterea lucidi corporis naturæ, vt illius luminis emittendi, retrahendiq; vicißitudinem subeat. Quare, si id contigißet, Miraculo potius quàm naturæ esset tribuendum: quod profectò in illa prima rerum productione, necessarium non erat. Fiebat ergo dies & nox per motum, vt dixi,* D. Augustin9. *simplicem, toti cœlo communem. Diuus Augustinus lib. 4. cap. 22. de luce illa primitus producta, aliquid sublimius speculatur. Lux illa (inquit) primitus creata, non corporalis, sed spiritualis est, quæ conuersa ad Deum, formatur. Conuersio autem eius, qua id quod creata est, ad laudem referat Creatoris, & percipiat de verbo Dei cognitionem creaturæ, quæ post ipsam sit: & hoc est mane illius diei. Deinde fit vespera illius lucis, cùm non in* Cognitio matutina. *verbo Dei, sicut antè: sed in ipsa natura cognoscit. Quæ cognitio, quoniam minor est, rectè vesperæ nomine significatur. Multum quippe interest inter cognitionem rei cuiuscunq; in verbo Dei, & cognitionem in natura eius: vt illud meritò ad diem pertineat, hoc ad ve-* Cognitio vespertina. *speram. In comparatione enim lucis illius, quæ in verbo Dei conspicitur, omnis cognitio, qua creaturam quamlibet in se ipsa nouimus, non immeritò nox dici potest. Itaq; sancti angeli vniuersam creaturam, in qua ipsi principaliter conditi sunt; in ipso verbo Dei prius nouerunt, in quo sunt omnium etiam quæ temporaliter facta sunt æternæ rationes, tamque in eo per quod facta sunt: ac deinde in ipsa creatura, quam sic nouerunt, tan-*

quam

quam infra despicientes, eamq; referentes ad illius laudem, in cuius incommutabili ratione, rationes, secundum quas facta est, principaliter vident. Hoc igitur modo Diuus Augustinus opera dierum distinxit.

DIGRESSIO SIVE QVAESTIO PRIMA.

Lux non est corpus.

CAP. I.

Vdita lucis Creatione, quid ipsa lux sit, corpusné, an aliqua qualitas corporalis, seu Spiritualis, scire tentabimus: Sic enim illius natura, & creationis ratio, facilius intelligetur. Porrò lucem corpus non esse, tum ex parte loci, & motus, tum etiam ex parte corruptionis, & generationis, facilè aduerti potest. Sanè, cuiuslibet corporis locus, alius est à loco alterius: siquidem contiguum situ distinguitur: duo autem corpora simul esse secundum naturam, fieri non potest. Ex parte autem motus: siquidem si lux corpus esset, illuminatio vtiq; non fieret in instanti, esset enim motus localis corporis: qui planè in instanti fieri non potest: quandoquidem quod mouetur localiter, prius medium magnitudinis, quàm extremum attingit: atq; ita illuminatio non fieret in instanti. Neq; in tempore inperceptibili: in spacio namque, quod inter orientem inuenitur atq; occidentem, tempus latere non potest. Motus præterea corporis naturalis ad aliquam partem determinatur, illuminationis verò absq; delectu ad partem quamlibet. Illuminatio ergo nō est motus localis alicuius corporis: ac proinde lucem non esse corpus, patet satis. Idem quoq; facilè est colligere ex parte generationis, atq; corruptionis. Etenim si lux esset corpus, aëre ergo, lucis absentia, tenebrescente, luminosi corporis sequeretur corruptio. Atqui ridiculum planè iudicatur, tantum corpus, ob luminis absentiam, corruptionis subire iacturam. lux ergo corpus nequaquam est, nec dici potest. Democritianis, lumen, corpora esse minutissima continuè defluentia à corpore luminoso in corpora transparentia & coniuncta vbiq; eorum partibus illuminantia: quæ cùm super terminata cadunt corpora, faciunt colores diuersos, credendum non esse, lib. de anima. 2. tex. 69. apertissimè docet philosophus. Etenim si corpus esset, aut certè ignis, aut aliquid de superiori corpore: & sic illud vbiq; penetraret perspicuum perspicuo non cedente: atq; ita duo corpora essent simul, seq; penetraret. Amplius, huiusmodi corpora defluentia corporibus cœlestibus à quibus fluunt, nequaquam sunt velociora, quippe cùm illorum motus sit velocissimus. Quare, cùm motus corporum luminosorum fiat in tempore perceptibili: Multò ergo magis horum corporum defluentium, cuius tamen oppositum patet ad sensum: Sole siquidem apparente in puncto orientis, aër subito resplendet, terram quoq; lux mox illuminat, ac maria circum. lux igitur non est corpus. Ista præterea corpora ad omnem diametrum mouentur: non ergo motu naturali: nullus enim motus naturalis est ad omnem positionis differentiam. Quare, aut violētus esset, aut voluntarius. Non quidem violentus, alioquin paruo tempore consisteret. Neq; voluntarius: aliter huiusmodi corpora essent animata, & sic natura eis adhibuisset alas, taliaq; instrumenta ad uolatum necessaria: quod planè constat esse falsum. Adhuc si lumen est emanatio à corpore luminoso, sine ipsius detrimento, si esset corpus: illa profectò corpora luminosa diminuerentur tandem ex continuo talium corporum defluxu: quod perfectissimorum corporum naturæ nequaquam congruit. Itaq; lumen est qualitas luminosi corporis, quæ ab ipso emanat, & formatur, tam in diaphanū peruium & terminatum. Verùm à peruio habet nitorem, à terminato autem, Colorem: ab vtroq; autem indifferenter, quantitatem, figuram, atq; motum: hoc enim modo lumen motum habet: quia scilicet illuminatio finis est localis motus corporis luminosi. Vnde moto Sole,

[Margin notes: Lux non est corpus. — Rationes. 1. — 2. — 3. — Democriti opinio. — Ratio contraria. — Contra Democritum. 2. — 3. — 4. — Quid sit lumē]

Lux non est corpus. *to Sole, impropriè lumen moueri dicitur. Lumen ergo non est corpus, cùm absq; infecti-*
Luminis conditiones. *one, & offensione penetret, & si dimensione non astringatur, neq; diffundatur tempore,*
neq; partem hanc illuminet modò, aliam verò postea: Deniq; cùm amplum pariter im-
Lux. *pleat, & angustum, sine sui, & alterius detrimento. Hoc autem interest inter lumen*
Lumen. *& lucem, quòd illud profectò dicitur lumen, quod à corpore luminoso in medium pro-*
cedit: lux verò, est qualitas corporis luminosi, secundum quam agit, & causat in medio
lumen. Omne ergo lumen est lux, non tamen omnis lux est lumen, lumen enim defluxus
quidam est à substantia lucis in aëre, vel in alio corpore diaphano receptus, & vndique
circumfusus: lux verò est fontalis substantia, ex qua lumen egreditur: veluti Sol, ex
Splendor. *quo lumen diffunditur. Splendor est quidam defluxus exiens à substantia lucis, à qua,*
sine alterius naturæ cõmixtione, egreditur; ipsi luci, à qua exit, duratione coæuus. Radius
Radius. *est quidam luminosus defluxus, quo mediante, lux, seu lumẽ, suam conficit perficitq; a-*
ctionem. Differt autem à splendore: quandoquidem sine alterius commixtione splendor
Plato de luce. *egrediatur; radius verò à corpore luminoso cõmixto. Cæterum ex Platonis sententia, ex*
lib. 10. de republ. nonnulli argumentãtur, lumen in medio multiplicatum, esse corpus: di-
cunt enim lumen esse Spirituale solis radium, qui est oculus sphæræ solaris. Et reuera visi-
onem extramittendo fieri, ipsi putauère: ideoq; imaginati sunt Spiritũ quendam visibilẽ
10. de legibus. *ab illo oculo emitti, qui per vniuersum circũdat: sic enim Plato eo in loco loqui videtur, vbi*
voluit lumen tradi siue diffundi per mundum vniuersum, quasi mũdanæ animæ visus to-
tum cernat, tangat, foueatq;. Quod profectò lumen interdũ apertè multiplicatur: quando
scilicet corpori generabili miscetur: interdum verò occultè, quãdo scilicet aliorum viscera
Timæus. *petit. Simile quiddã ab eodem Timæo dicitur. Vniuersæ (inquit) naturæ circuitus cum cir-*
culari ambitu suo, reliqua rerum genera sic complexus, secũq; ipso congredi studeat, con-
stringit omnia, locumq; vacuũ relinqui nusquã patitur: quocirca ignis per omnia maximè
penetrauit, deinde aër, vt pote qui ignis tenuitati sit proximus: & alia simili ratione dein-
ceps. Plato ergo multiplicat lumẽ per omnia prorsus naturalia: hoc idẽ sentit in Phædone,
Phædo. *cùm ait, terram puram in puro iacere Cœlo, in quo sunt astra: quod planè verum esse non*
posset, nisi per Cœlum intelligeret lumen. Philosophus huiusmodi sententiam, sic euertere
Arist. rationes contrariæ. *studuit: Si (inquit) ita res se haberet, tunc certè corporum daretur penetratio: quod*
est absurdum, & naturæ planè contrarium. Actus præterea corporis, non est corpus:
lumen autem est actus corporis; non est ergo corpus. Deniq; nullum corpus mouetur subi-
tò: lumen autem mouetur subitò, corpus non est ergo. Iamblicus, in Timæum de hac re ita
Iamblicus. *scripsit: lumen est corpus (inquit) formale, ac spirituale: quod & cum corpore & in cor-*
Solutio rationum Arist. *pore conuenientiam habet: cum corpore (inquam) quoniam situaliter implet mundum:*
in corpore verò, quoniam indiuisibile est in partes certæ extensionis. Ex hac autem Iam-
blici expositione, videtur quibusdam solui posse Aristotelis rationes. Et primam quidem
1. *hoc modo, si lumen est corpus alterius rationis; non sequitur ergo penetratio corporis:*
non enim habet quantitatem, qua ipsius partes extendantur: sed illam accipit à medio.
2. *Secunda quoq; philosophi ratio, eadem facilitate soluetur: siquidem lumen non est actus*
corporis, quatenus actus perfectio est, & forma: sed potius, vt nobilitatem, perfectio-
3. *nemq; præstans. Ad 3. rationem sic dicunt, nempè huic corpori nihil obsistere, quando-*
quidem vnius cum corpore materiali rationis non sit, quippe, qui sit spiritus visualis cor-
poris cœlestis, qui alterius rationis est à spiritu oculorum nostrorum: sicuti corpus cœle-
Procli opinio. *ste à corpore nostro. Proclus (teste Simplicio) Alio modo putat esse respondendum:*
æstimat enim lumen, corpus esse omnium tenuissimum, per poros, ac minutissimas aëris
particulas means: ideoq; nullam corporum penetrationem sequi: vt philosophus affir-
mare atq; statuere contendit. Ait præterea, lumen non esse actum corporis, sed poroso-
rum corporum complementum, ipsumq; moueri tempore inperceptibili. Porrò huiusmo-
Simpl. *di modus respondendi Simplicio non probatur: Si (inquit) totus illuminatur aër, non ergo*
quidam partes sunt porosæ, aliæ verò densæ: lumen præterea, & medium continua non
essent:

essent: quod profectò sensui maximè aduersatur. Adde, quod remoto lumine, nec maius fit medium, neq; minus; sed solà remanet luminis priuatio. Deniq; si aliquæ partes sunt densæ, aliquæ verò porosæ, in repletione pororum densæ resisterent: atq; ita motus fieret in tempore perceptibili. Contra verò rationes Iamblici, sic à quibusdam argutum est. Omne corpus naturale mouetur ad medium, vel circa medium, vel à medio: sed nullum istorum lumini congruit, cùm absq; partium delectu, omnia penetret: corpus ergo nullo modo dici potest. Sanè, si sit corpus, vel habet situm, & sic erit diuisibile, & non indiuisibile, vt ipse dicit. Aut non habet situm, & sic esset punctus: quod est falsum. Præterea, si est indiuisibile, quomodo medium dat ei quãtitatem? Deniq; non est corpus generabile, neq; æternum. igitur nullo modo corpus. Porrò, si aliquis Iamblici sententiam tueri vellet: ad obiectiones sic respondere posset; & ad primam quidem, consequentiam minimè quidem valere: siquidem hoc corpus, secundum Platonicos, in quibusdam videtur, in aliquibus autẽ latet: ad præsentiam namq; oculi apparet, ad absentiam autẽ latet: huiusmodi ergo corpus, cùm non sit gratia sui, sed alterius; ideò ab anima cœli per positionis mouetur differentias. At 2. dico, non habere situm, nec tamen sequi punctum debere dici. Punctus enim nec actu nec potentia est tale: hoc nihilominus potentia saltem. Ad 3. Dico ei dari quantitatem per accidens: quò planè modo, corpus dat animæ quãtitatem, quæ in se actu est indiuisa: per quantitatem autem materiæ, venit ad esse magnum, nec hoc aliquando ab eo separatur, sed semper inest. Ad 4. Dico huiusmodi corpus ex materia & forma alterius rationis esse compositum, generariq; atq; corrumpi secundum nostram apparentiam. hoc ergo modò Iamblici sententia defendi potest. Cæterum apud Platonicos triplex lumen inuenitur, siue describitur; Visibile scilicet, intellectuale, atq; diuinum: visibile quidem lumen solis est, qui est imago lucis angelicæ. Et reuera quẽadmodum visibile lumen in natura perspicua duntaxat recipitur; sic invisibile in perspicaci natura. Intellectuale autem, est natura angelica, quæ instar lucidissimi speculi capax est diuini luminis. Diuinum autem est ipse Deus, qui lucem habitat inaccessibilem, suprà visibile & intellectuale lumen consistens. Iulianus platonicus in lib. de sole, tres soles, ista tria lumina appellauit: addens quoq; ex Phœnicum theologia, visibile lumen, diuinæ angelicæq; intelligentiæ actum quendam perennem esse per solarem fenestram, ad oculos emicantem: atq; inde per materias passim perspicuas, quasi conuenientes sibi diffusum. Plotinus Enneadis secundæ lib. primo, cap. 6. & 7 Platonis secutus Philosophiam, ait in cœlo nihil aliud esse præter ignem: nullumq; adesse igni aliam qualitatem, præter lumen; quod quidem est à flãma diuersum: calorẽ verò lenem tantumq; suauem. Item, lumen hoc esse corpus, emicare autem ab ipso lumine equiuocum, quod esse dicimus incorporeum: quod quidem ab illo lumine dependet, ex illo micans, quasi flos eius atq; nitor, quod vtique verè dicitur corpus album existere. Lumen itaq; cœleste, partim quidem varia ratione distributum est in stellis, in quibus tam colorum, quàm magnitudinũ differentia discrepat: partim verò in reliquo, præter stellas cœlo, simili ratione viget. Et si oculis non appareat propter corporis tenuitatem perspicuitatemq; aspectui minimè resistentem: quemadmodum in aëre quoq; puro contingit. Accedit ad hæc interualli etiam longitudo. Porrò lib. quinto enneadis. 4. cap. 6: luminis conditionem describens, ait lumen esse actũ ex subiecto quodã emicantem ab illuminante, non ab illuminato dependentem. Profectò quemadmodum vita, quæ actus est animæ, sub quo & aliquid velut corpus, si adsit, patitur, ac etiã non præsente corpore, est actus eiusmodi; ita nihil prohibere videtur hoc modo lumen se habere. Siquidẽ est actus quidã corporis luminosi, non est igitur color aëris, sed in seipso consistit: astat verò aër. Itaq; lumen (vt dicit Plotinus) non est propria qualitas diaphani, sed actus corporis solaris: Non enim paulatim suscipitur, aut retinetur, neq; inficitur, aut confunditur, vel cum cæteris miscetur, sicut accidit qualitati naturæ. Sanè, sicut mentes & animæ coniunctæ inuicem minimè confunduntur: ita & lumen, cùm cœlestis luminis generat imaginem. Adde, quòd quemadmodum verbum, veluti actus

Marginal notes: Lux non est corpus. — Contra Iamblicum rationes. 1. 2. — Solutio. 1. 2. 3. 4. — Triplex lumen. — Tres Soles. — Phœnices. — Plotinus. — Lumen cœleste. — Lumen est actus. — Lumen non qualitas. — In lumine sunt tria.

In lumine sunt tria.

luti actus imaginationis extra porrectus ab anima emittitur; in quo tria inueniuntur, eaque inconfusa, nempe, aër, motus, & significatio: Ita planè à luce intellectuali cœlestis animæ per omnia efficacis actus effunditur, in quo tria inueniuntur, lumen, calor, & vis occulta: quæ per omnia means, speciales suas inserit virtutes. Item cap. 7. eiusdem libri clarissimè prosequitur huiusmodi negotium: Profectò (inquit) si lumen sic insit illuminato corpori, vt proprium iam eius euaserit, illo vtique abeunte, protinus euanesceret. Si autem est actus aliquis è fonte non effluens, non destruitur certè, sed in sua substantia permanet. Quando verò transfertur illud, quod illuminat; hoc quoque in alio existit loco: nō quasi aliquis refluxus fiat, sed quod actus illius existat, eique eatenus adsit, quatenus nihil obstat adesse. Est autem actus alter in luminoso, & quasi vita plurima corporis luminosi, ac veluti principium & fons agendi. Est & actus alter vltra terminos corporis luminosi, qui est interioris imago, & secundus actus à primo minimè destitutus. Videmus enim in animalibus quorū lucent oculi, lumen ex oculis emicare, lumen in tenebris extra fulgere: & quando se concludunt, nihil luminis extra relinqui. Est igitur ipsum lumen à corporibus manans, actus quidam lucidi corporis ad extra procedens: ipsum verò lumen omninò talibus corporibus insitum, quæ quidem primò talia sunt, est essentia secundum speciem corporis primò lucidi. Quando verò vnà cum materia corpus tale miscetur, colorem exhibet, solus autem actus non exhibet, sed velut colorationem quandam, vtpote qui sit alterius, & ab ipso continuè manans, à quo quidem quod abest, ab actu eius insuper abest. Tum verò oportet omninò lumen incorporeum iudicare, quamuis sit actus corporis. Quapropter non propriè de hoc dicitur, accedere vel discedere: sed alio quodam pacto hæc ibi ita se habent, atque est ipsius substantia tanquam actus. Quid ergo sit lumen secundum Plotini, aliorumque Platonicorum philosophiam, dixi satis.

Duplex actus luminis.

Lumen vnde manet.

Lumē est res incorporea.

CAPVT II.

Lumen quid sit secundum philosophum.

Disputatio de lucis natura, cùm sit & vsui, & voluptati suauissima, speculatione profectò indiget longiore: vt sic ex variis præclarissimorum philosophorum sententijs, illius veritas elucescat. Porrò philosophus 2. de anima tex. Com. 69. luminis naturam ita diffiniuit. Lumen est actus diaphani, secundū quod est diaphanum. Actus (inquam) quoniam id totum, cuius est actus, perficit. Vnde Themistius ait, lumen nequaquam recipi, sicut sigillum ceræ, siquidem superficies ceræ, non autem profundum figuratur: lumen verò omnes prorsus aëris partes penetrat, & ingreditur. rectè ergo dicitur actus, secūdum quod est diaphanum. Etenim, teste Auerroe, lumen non est perfectio aëris, in quantum aër, sed primò est naturæ communis, & huius per naturam communem, lumen autem est perspicui actus, non vt ab ipso, sed vt perfectio ipsius: Itaque lumen ad mentem peripatheticorum non est corpus, neque qualitas, neque accidens, sed actus diaphani: Sicuti anima est actus corporis: non omnibus autem modis idem: nam lumine diaphanum fit officiosum, non autem recipit esse, sicuti anima dat esse corpori, sed esse luminosum. Non desunt, qui huiusmodi sententiæ minimè faueant, nempè asserentes lumen esse accidens: Damascenus enim lib. 2. cap. 8. apertè docet, lumen esse accidens aëris: tenebra siquidem non aëris substantiam, sed accidens priuat, lumen scilicet. Igitur non est vsquequaque tutum dicere: lumen non esse accidens. Item lux est per se visibilis in istis inferioribus, igitur est accidens, substantia enim videri non potest. Dicis, lumen esse accidens in his inferioribus, non autem in cœlestibus, cùm eiusdem rationis non sint. Addis etiam, quod lumen per se primò non est visibile, sed color, vt dicitur in libro de anima, eiusdem autem potentiæ non sunt duo prima obiecta. Respondeo, esse eiusdem generis logici, & metaphysici, non autem physici. Ad 2. Respondent nonnulli: in quorum

Lumen est actus diaphani

Themist.

Auer.

Quomodo est actus.

Lumen esse accidens.

De lumine.

numero haberi potest Auicenna 6 naturalium parte 3. dicentes, lumen & colorem esse idem quoad suum formale, distingui verò per terminationem corporis. Color nanque (vt ipsi putant) est lux obscurata ex opacitate corporis: Atque ita dicunt non esse duo obiecta visus formaliter distincta, sed vnum tantum, nempè lumen, in quo est tota natura coloris: color enim non est in tenebris, nisi in potentia. Cæterùm contra huiusmodi Auicennæ rationem, instat Ptholomæus 2. opticorum: Si ita (inquit) res se haberet, tunc proculdubio, duæ rationes, respectu lucis, vel coloris lucidi, eundem situm habentes, eundem quoque colorem haberent: quod planè falsum esse, sensus manifestè ostendit. Commune igitur visui atque colori adæquatum obiectum, est innominatū. Quòd si velimus ei nomen tribuere: vocari potest, visibile, sicut dicit philosophus 2. de anima, cuius quidem est visus, hoc est visibile: patet ergo quid sit ad 2. obiectionem dicendum. Addi possunt & aliæ rationes, quæ idem innuere videntur, lumen scilicet esse accidens, omne ens naturale, est substantia, vel accidens: sed lumen est ens naturale, & non est substantia: igitur est accidens. Ad hoc accedit, quod adest, & abest à medio. accidens ergo est, secundum Porphyrij doctrinam, naturam accidentis, sic describentis. Amplius, omne ens extra formam alicuius specificam, est ipsius accidens: ergo &c. Respondeo ad primam obiectionem, asserens illam disiunctiuam rei conuenire prædicamentali atque materiali, cuiusmodi non est lumen; sed est actio, & perfectio diaphani. Ad confirmationem dico, ipsum non adesse, & abesse, vt dicit Porphyrius, sed inesse, & exire. Adesse nanque, est in superficie coæquari, inesse verò in profundum tendere. Abesse præterea, est à sua cohærentia remoueri: exire verò, ex imo retrahi. Ad 2. dico, diaphanum bifariam considerari posse, quatenus est diaphanum, & sic certè lumen non est accidens, sed perfectio actusque diaphani. Aut quatenus est corpus naturæ, & sic aliquo modo admitti potest, lumen esse accidens diaphani. Hæc cùm ita se habeant apud peripatheticos; non erit inutile scire, si in medio subitò multiplicetur, & quomodo, & vnde. Ad quod quidem dico, lumen ab agente naturali, per actionem subitam educi de potentia medij: omne enim agens, suum non educens effectum, de subiecti potentia creationis exercet officium, quia scilicet de nihilo aliquid agit: sed hoc solius est Dei: igitur agens naturale in causando lumine, de potentia medij illud educit. Sanè si de medio, siue subiecto non educeret; prius vtique in se, quàm in subiecto poneret effectum: atque ita creare diceretur. Amplius, illius multiplicatio luminis, aut fit per quendam exitū ex corpore luminoso: aut à corpore illuminato, vtpote à medio. Non à corpore luminoso, alioquin suæ faceret paulatim detrimentum naturæ: Insuper vnum accidens, de vno subiecto ad aliud transferretur, vel lumen esset corpus, quæ omnia sunt falsa. Si autem per exitum à corpore illuminato; tunc planè illa luminis eductio se haberet instar eductionis formæ de potentia materiæ: atque ita habetur intentum. Adde, quòd illud, quod fit virtute naturæ, de aliquo fiat, necesse est. Sed lumen fit: igitur de potentia medij educitur: Alioquin migraret de subiecto in subiectum, vel crearetur: quorum vtrumque falsum est. Dices, lumen esse in medio per sui multiplicationem, sic philosophando: Forma de materiæ potentia educta, potest manere, etiamsi agens recesserit: sed lumen, recedente corpore luminoso, recedit, & non persistit; igitur non educitur de medij potentia. Amplius, forma, quæ est tota in toto, & tota in qualibet parte medij, siue subiecti, non educitur de potentia subiecti: sicuti patet de anima rationali, quæ non est educta de potentia materiæ: & est tota in toto, & tota in qualibet parte. sed lumen est totum in toto, & totum in qualibet parte: est enim sicut forma simplex, & indiuisibilis: Non ergo educitur de potentia medij. Adde, quòd forma, quæ educitur de potentia subiecti, transmutatiuam in subiecto ab agente concernit potentiam, sicque necessariò contrarium exigit, atque requirit: Sed lumen non habet contrarium, ergo &c. Dico, maiorem primi argumenti non esse vniuersaliter veram: sunt enim quædam formæ de medij siue subiecti eductæ potentia, quæ recedunt mox, agente recedente: in quarum numero, lumen haberi potest. Ad 2. non video, quare forma educta, non possit educi tota de toto, & tota de qualibet parte: sicuti potest esse tota in toto, & tota in qualibet parte.

[Margin notes: Auicenna. — Color & lumen sunt idē. — Ptholomæus. — Aliæ rationes 1. 2. — Solutio. 1. 2. — Lumen educitur in medio de potentia medij. 1. 2. 3. — Lumen esse in medio per sui multiplicationem. 1. 2. 3. — Solutio. 1. 2.]

De lumine.

parte. Minor præterea est falsa: quia scilicet lumen, medio coextenditur: vnde non est in
3. *medio indiuisibiliter, sicuti anima est in corpore. Ad 3. Non opus est formam de potentia subiecti sumendis positi extractam, contrarium non habentem, transmutatiuam in subiecto, præsupponere potentiam, quæ in contrario fundatur, vel annexum habet; sed potentiam potius huiusmodi formæ susceptiuam: atq; ita susceptiuam, vt ex ipsa, talis forma educatur. patet ergo quomodo lumen educatur de medij potentia. Porrò ad hanc quæstionem,*

Lumen fit in instanti.

alia proximè accedit, vtrum scilicet in medio lumen generetur in instanti: cuius partem affirmatiuam philosophus 2. de anima tueri videtur: Si (inquit) illuminatio fieret in tem-
1. *pore: non esset rationi consentaneum, spatium quod ab oriente in occidentem vsque distenditur, imperceptibili tempore illuminari posse: cuius contrarium percipimus. Temporis*
2. *præterea successio, ideo alicui est necessaria actioni; quia scilicet medij resistentiam patitur: sed ad lumen, nulla est medij resistentia, opus ergo illi nō est temporis interuallo. Ad-*
3. *de, quod quemadmodū generans in fine, in totam materiam formam introducit in instanti: idq; quia totū est vnum informabile dispositum in illo instanti ad formam substantialem: Ita certè cùm totum medium sit vnum illuminabile, respectu luminis, dispositum: lumen ergo in instanti producitur. Reuera illuminatio medij est subitus prouentus: lumen enim est perfectio, & actus diaphani luminosi: igitur illuminatio fiet in instanti, præsertim si diaphanum inuenerit totaliter dispositum: quod si aliquid infuerit illi impedimentum, tem-*
4. *pore planè eget, quò capax luminis fiat. Amplius, sol in quolibet instanti temporis, nouum radium emittit: alioquin in spacio æquali per aliquod tempus quiesceret: quod est falsum. Igitur in instanti lumen, siue radius ab illo producitur. Sane accidentia non migrant de subiecto in subiectum, quare radius à sole productus, sole abeunte, non transit de subiecto in subiectum. In quolibet ergo spacio sibi æquali, radium nouum producit. In illo autem non*

Lumen non produci in instanti.

est, nisi permutatum esse, quod correspondet instanti. Ergo quod prius. Porrò vnus radius solis tota die nequaquam contineatur non quidem continuitate, siue vnitate simplicitatis, generatur enim & corrumpitur: neq; vnitate continuitatis: nam quæ sunt in instanti, omni
1. *carent continuitate: Erit ergo vnus, multiplicationis vnitate. Atqui sicut sunt infinita mutata esse: ita planè infiniti radij in potentia. Patet ergo quomodo lumen fiat in instanti. Cæterùm aduersus supradicta, sic quidam arguere soliti sunt: Agens naturale i. corpus luminosum, ita agere in rem propinquam, ac in remotam, mens non capit humana, natura quoq; ignorat: igitur lumen non producitur in instanti. huc accedit, quod illuminatio secundum perspectiuos, est secundum puncta: ita vt punctū illuminetur à puncto, vel pars à parte: quod certè in tempore imperceptibili fieri non potest. Denique illuminatio est*
2. *motus, vtpote alteratio, quia est ad qualitatem sensibilem. Sed motus non potest esse in instanti: illuminatio ergo non fit in instanti. Item Radius citius ad aliquem perpendiculariter, quàm non perpendiculariter venit: igitur in instanti non producitur: fenestra præterea aperitur: & lumen generatur: sed aperitur in tempore: pariter ergo lumen in*
3. *tempore producitur, Ergo quod prius. Amplius, si tanta est virtus in tanto tempore, & maior, ergo in maiori. Quare si sol producit instanti lumen, & potentius aliquod corpus produceret in minori tempore, quàm in instanti, quod est falsum. Sanè transitus de vno termino ad alterum, absq; successione, considerari non potest. Sol autem transit ab oriente ad occidentem: successiuè igitur, in instanti lumen non diffundit. Adde quòd sola distantia sine contrarietate, successionē causet: similiter sola diuisibilitas termini ad quem.*
4. *Ergo quod prius. Ad huc: Quod extrahitur de potentia materiæ, in tempore multiplicatur: sed lumen in medio educitur, & non creatur; in tempore igitur, & non in instanti producitur. Reuera, non maiori velocitate mouetur effectus, quàm sua causa. Sed cœlum, à quo lumen dependet, mouetur in tempore: & lumen ergo similiter. Igitur producitur in*
5. *tempore, & non in instanti, vt aliqui dixerunt. Amplius, cuius remotio fit in tempore; eius quoq; inductio erit in tempore. Sed luminis recessus fit in tempore, & ingressus quoq; similiter se habebit. Postremò, secundum Auer. Sententiam 2. cœli com. 39. illuminans*

infiniti

infiniti esset rigoris, quod est falsum. Lumen ergo siue illuminatio nequaquam fit in instanti. Verùm quia prima sententia, magis accedit ad rei veritatem; hac de causa pro illius veritate conseruanda, sic ad opposita, siue contraria argumenta respondemus. Et ad Soluuntur argumenta.
1. *primum quidem dicimus, illorum imaginationem esse respuendam, qua imaginantur, plures partes medij, plura esse illuminabilia, quorum vnum propinquum sit, alterum verò remotum: quandoquidem totum illud medium se habeat, vt vnius rei illuminabilis, ideoque totum simul, & in instanti illuminatur. Ad primam confirmationem respondeo, illuminationem non fieri per puncta, vt volunt perspectiui, quòd si illorum opinio acceptetur: adhuc tamen non sequitur illorum intentum: vnum siquidem punctum, in eo, in quo illuminatur instanti, aliud illuminare posse, cùm non agat per motum, neque sit agens perfectum, quod in passum dispositum, sibique approximatum agere potest. Ad aliam confirmationem dico, illuminationem non esse motum, sed simplicem, & instantaneam ad qualitatem mutationem, sicuti generationem ad substantiā. Ergo &c. Ad 2. Negatur assumptum: licet* 2.
enim efficatior sit radius perpendicularis, non tamen velocius accedit, quàm non perpendicularis. Ad confirmationem: Quamuis fenestræ reseratio fiat in tempore; illuminatio nihilominus fit in instanti, in vltimo vtique illius temporis, ergo &c. Ad 3. dico illam propositionem in his rebus locum habere, quæ tempore mensurantur: in instanti autem nullum 3.
esse tempus. Porrò confirmatio prima vera est in agente, quod prius respicit vnam partem medij, quàm alteram: sicut angelus in suo motu: sol autem non est huiusmodi, sed immediatè æquè agit in omnes partes medij: cuius virtus omnibus adest partibus medij eiusdem. Ad aliam confirmationem dico, non esse ibi transitum instar transitus sagittæ, sed in omni parte medij, radium causari, siue produci Ad aliam similiter respondeo, secundùm diuisibilitatem intensiuam, ibi diuisionem inueniri: secundùm verò quantitatem extensiuam, totum æquè immediatè respicere. Ad 4. respondeo, quod extrahi aliquid de potentia materiæ, bifariam possit intelligi: vno quidem modo per præcedentis alterationis accessum: 4.
& sic, sine dubio, in tempore fiat, necesse est: Altero autem per summam materiæ dispositionem, & tunc extractio fit in instanti. Ad confirmationem dico illam rationem valere in eadem specie motus, cuiusmodi non est in proposito. Ad 5. bene verum est, remotionem luminis aliquando fieri in tempore, sed hoc est per accidens, per se autem fit subitò, & 5.
in instanti: illa autem quæ sunt per accidens, non sunt in authoritatem adducenda Ad confirmationem dico, illam consequentiam non valere, quoniam non est ibi similis passi resistentia. Ex quo patet, quomodo lumen in rebus à summo opifice conditis: illius geret imaginem, & præseferat potentiam: nullius enim rei, non modo terrenæ, sed ne cœlestis quidem actio est ita potens, vt in instanti suas vires exerere valeat, lumine duntaxat excepto: cuius virtus est tanta, vt in instanti operetur. Lumen est imago Dei.

CAPVT. III.

Lumen quid sit secundum Auicennam.

Ro huius rei magnitudine, philosophorum, & quidem antiquissimorum rationes sunt nobis consideranda, vt sic commodius quæstionis veritatem inuenire valeamus. Quam ob causam Auicennæ philosophi doctissimi sententia est adducenda, & in medio proponenda: à qua non modò quid ipse senserit audire poterimus; verùmetiam quid alij de hoc lucis negotio ipso statuerint. Cæterum ab Auicenna 6. naturalium par. 3. cap. 2. quàmplurimæ recitantur sententiæ: quarum vna formosissima fuit, quæ lumen corpus esse putauit. Quidam (inquit) putauerunt quod lumen descendens ex lucido super corpora, non sit qualitas quæ contingit in eis, sed corpora paruissima separata à lucido corpore, circumquaque comitantia longitudinem lucidi, quæ mouentur motu illius, & cùm cadunt super corpora, illuminantur ab illis. Quorum rationes huiusmodi Auicennæ opinio. Rationes antiquorum.

huiusmodi fuisse, Auicenna affirmat: Radius (inquiunt) sine dubio descendit à parte solis, & aduenit ex parte ignis, & hic est motus, nullius autem motus est nisi corporis: ergo &c.
1.
2. Amplius, Radius mouetur motu locali, ad motum localem lucidi; motum autem localem
3. non habet nisi corpus, ergo. Item Radius offendens in aliquod, reuerberatur ab illo in aliud: reuerberatio est motus localis, ergo. Sed huiusmodi rationes facilè solui possunt, & prima quidem hoc modo. Descendere, siue procedere, bifariam intelligi potest, vel à loco, in quo prius continebatur ad alium locum; vel à causa efficiente: sicut descendit calor à sole, & inferiora petit. Si primum descendendi inspexeris modum; tunc proculdubio motum localem interuenire necesse est. aliquid enim ex vno loco, in quo continebatur, ad alium locum migrare, sine motu locali, fieri non potest. Quod si secundum modum consideraueris, bene cõtinget, nec impossibile reputatur. Etenim videmus ad præsentiam corporis lucidi, in aëre lumẽ recipi, aëremq́ non cedere, lumen ergo non est corpus, aliter duo corpora essent simul. Præterea illuminatio fit in instãti, vt iam diximus, & 6. quoq; phisi. ostenditur. lumẽ igitur non est corpus: motus nanq; localis non fit in instanti. Cùm ergo lumen descendat à corpore luminoso, non primo, sed secundo modo, nulla nos ratio cogere potest, vt lumen corpus esse fateamur. Ad 2. ex iam data responsione patet responsio. Ad 3. Reuerberari, reflecti, diuidi, multiplicari, corporis sunt proprietates: ideoq́ secundum Auicennam, Radio, siue lumini, transumptiuè tantum conueniunt: propterea nos non cogunt, vt lumen corpus esse dicamus. Cæterùm sicut corpus velociter motũ, impedimentum aliquod inueniens, reuertitur: sic planè lumen ex corpore luminoso defluens, & aliquod inueniens obstaculũ, vtpote si à mundo, atq; terso aliquo corpore recipiatur, aliud mox generat lumen in parte medij versus luminosum: nobis autem videtur lumen reflecti, cùm id minimè verum sit; sed est potius noui luminis productio. Patet ergo quomodo lumen non sit corpus. Sed diceret aliquis, nihil vltra suam speciem agit, sed lumen est aliquarum substantiarum causa: omnia enim, teste August. super Genesim, lumine administrantur, & sine lumine non generantur: nam sol & homo, generant hominem. Dionysius quoq; Areopagita cap. 4. de diuinis nominibus, ait, lumen solis conferre ad visibilium corporum generationem. lumen ergo est substantia, atq; corpus. Soluitur lumen, siue lucidum agere alterando tantum, substantia verò immediatè generando; ideo non est simile: quòd si dixeris passibiles qualitates successiuè introduci, ergo & lumen. Dico, lumen esse qualitatem tertiæ speciei, sine contrario existentem, instar perspicuitatis, quæ caret contrario: ideoq́ opus non esse successiuè generari, sed in instanti, cùm contrarium non habeat. Ergo &c. Addit adhuc Auicenna nõnullos dicentes, lumen non esse aliud, nisi colorati manifestationem, imò quosdam dixisse, lumen solis, multam esse sui coloris apparentiam, quæ superat visum. Verùm huius falsitas sententiæ ex cauda noctilucæ apparet, quæ cùm sit alba, in nocte tamen lucida videtur, nõ ergo lux est manifestatio coloris. Nec valet dicere, lucem manifestare colorem, quia est maximus ex omnibus color: Nam si est maximus color: est ergo aliquid coloris specie, vel genere. Si specie, habet ergo aliquod contrarium: omnis enim color in specie, aliquod contrarium habet; lux autem non habet contrarium, nisi priuatiuè oppositum, nempè tenebras. Si verò genere, idem quod prius; siquidem non differt à colore in specie: nam color in albedine, est albedo. Itaq; secundum Auicennam, aliosq́ peripatheticos, lumen est virtus actiua corporis cœlestis, qua agit, & influit in hæc inferiora, viuificatiua viuorum, ad esse generabilium motiua, atq; calefactiua, quatenus est instrumentum intelligentiæ, quæ lumine emisso, ad esse mouet generabilia. Etenim sicut elementa quatenus sunt corpora naturalia habent qualitates suas actiuas; ita profectò Cœlum qualitatem actiuam, quam vtique exercet lumine & motu. Porrò Auicenna lib. 8. naturalium part. 3. cap. 3. lucem ita definiuit. Lux est qualitas, quæ ex sua essentia est perfectio corporis lucentis, secundũ quod est lucens. Respectu autem visus, sic diffiniri potest: Lux est qualitas in eo quod est visibile ex sua essentia, & non per aliud, ex qua disponuntur media ad visionem colorati, hæc igitur cùm ita se habeant, aliud dubium nobis examinandum est: Vtrum scilicet lumen causatum

Marginalia: Soluuntur rationes. (beside "ud: reuerberatio…"); 1. (beside "cum migrare…"); 2. and 3. (beside "corpore luminoso…" and "pus esse fateamur…"); Aliæ rationes quod lumen sit corpus. (beside "vtpote si à mundo…"); Quod sit substantia. (beside "est substantia…"); Solutio. (beside "successiuè introduci…"); Lumẽ est manifestatio colorati. (beside "nullos dicentes…"); Reprehensio. (beside "ergo lux est…"); Lumen virtus actiua. (beside "in albedine…"); Auicẽnæ diffinitio. (beside "definiuit…").

 De lumine.

causatum à corpore luminoso in medio diaphano, esse habeat reale, vel intentionale. Et re-
uera, si lumen habet tale esse in medio, quale habet in organo, quia scilicet eodem modo v- Lumen habet esse intentionale.
trumq; mutatur; esse proculdubio in medio intentionale haberet: Nam & huiusmodi ha-
bet in organo. Sensus enim recipit sine materia; ergo recipit solum intentionaliter. Ampli- 1.
us, si lumen protenderetur à lucente per totum medium vsq; ad organũ secundum esse reale; 2.
igitur sensibile positum supra sensum, sensationem faceret; quod planè phylosopho non pro-
batur 2. de anima tex. 73. Ergo &c. Præterea, omnis forma realiter recepta in materia ha- 3.
bente contrarium, habet quoq; contrarium: omne enim quod recipitur in aliquo, per mo-
dum recipientis, recipitur. Quare, si recipiens habet contrarium; & receptum similiter.
Sed omne corpus inferius diaphanum habet contrarium, cùm sit elementum, aut elemen-
tatum. Quam ob causam si lumen in eo recipitur secundum esse reale, habebit contrarium,
quod est falsum: lumini enim non nisi tenebra priuatiuè opponitur. lumen ergo in medio,
esse habet intentionale. Ad huc, lumen dat coloribus esse intentionale: in medio ergo est 4.
intentio quædam: est etiam ratio tendendi in lucem, & cognoscendi. Non requiritur ergo
alia species lucis à lumine; intentio est ergo: species namq; lucis, per quam lux videtur,
est intentionalis, sicut etiam coloris, Ergo &c. Verùm huiusmodi rationes sic solui possunt: Soluuntur rationes.
& prima quidem hoc modo: lumen in medio intentionale, atq; reale habet esse. Reale pro-
fectò, quatenus illuminat, intentionale verò, quatenus virtutem visus habet immutandi.
Etenim cùm sensus sit potentia pro aliquo gradu spiritualis, alioquin sine materia nequa-
quam reciperet; eam à suo obiecto spiritualiter, intentionaliterq; immutari, minimè neces-
sarium est. Ad primam ergo negatur maior: & ad probationem dico, & sensum sine ma- 1.
teria recipere, & cum immutatione intentionali, receptionem realem, atq; materialem cõ-
currere. Dicis, si ita res se haberet, igitur visus cæteris sensibus spiritualior non esset. Re-
spondeo, ideo visum spiritualiorem dici, quia scilicet illius naturæ non aduersatur, spiritua-
lem à suo obiecto immutationem suscipere: quod planè alijs sensibus non congruit. Ad 2. 2.
negatur consequentia: sententia enim Philosophi est ita intelligenda: sensibile positum su-
pra sensum, secundum esse reale, non causat sensationem. In causa autem est secundum A-
uerr. 2. de anima, com. 74. quod visio non fiat sine lumine, lumen autem non datur sine
medio, in quo recipitur, cùm sit actus medij diaphani. Non fit ergo visio sine medio. Quòd
si vltra esse reale, sensui per esse intentionale coniungitur; non prohibetur sensatio: alioquin
sensus tactus, suam nunquam sensationem haberet: suum enim obiectum, non solum inten-
tionaliter, verùm etiam realiter organum immutat. Quoniam ergo lumen, & realiter, &
intentionaliter in medio recipitur, ideo sequi potest sensatio. Ad tertium, maior est falsa: 3.
non enim necesse est, vt receptum assimiletur recipienti quoad omnes conditiones recipi-
entis: alioquin anima intellectiua esset extensa, quia scilicet recipitur in materia extensa.
Elementum præterea, siue elementatum, quatenus est luminis receptiuum, contrarium non
habet; nam quatenus est diaphanum, lumen recipit: diaphaneitas autem, elementatis con-
uenit, nón vt contrarium habentibus, sed vt analogicè potius cum corpore cœlesti commu-
nicantibus. Sic namq; docet philosophus 2. de anima. tex. 68. vbi postquam diffiniuit dia-
phanum, subiungit: Non enim (inquit) secundum quod aqua, neq; secundum quod aër dia-
phanum est, sed quoniam est natura eadem in vtrisq;, & in perpetuo superius corpore. Ad 4.
4. patet ex supradictis solutio: Nam etsi quoad rationem visus immutandi, esse intentio-
nale lumen habeat; quoad verò ad rationem illuminandi esse habet reale. Et reuera quæ- Formæ in medio intentionales.
dam sunt formæ in medio, quæ sunt puræ intentiones, non quia sunt intentiones logicæ, aut
ethicæ; sed potius, quia rationes sunt, quibus sensus tendit in aliud. Huiusmodi sensus termi-
nandi rationem non habent, sed in ipsa ducunt sensibilia; tametsi in seipsis sensibiles non
sint. Tales profectò sunt, vt in pluribus, species coloris in medio. Aliæ verò sunt tum reales
tum etiam intentionales: quæ scilicet non solum sunt in aliud rationes tendendi; verumeti-
am secundum seipsas rationem actionemq; habent sensus terminandi: atque ita non modò
sunt quædam intentiones, sed etiam res quædam sensibiles. Porrò res dixi, non quod aliquid

De lumine.

Formæ reales & intentionales.

sint extra intellectum, & in rerum natura: alioquin primæ res essent dicendæ: sed quia in seipsis sunt obiecta realia, sensus terminandi rationem habentia, & in alia etiam obiecta adducentia. Quòd autem sint reales, sic patet: à forma enim intentionali nō prouenit actio physica; non enim essent eiusdem rationis, causa, & effectus; sed à lumine in aëre, vel in aqua causato prouenit actio physica, nempè calefactio, ex 2. de cœlo tex. Com. 46. ergo &c. Amplius, à forma intentionali non denominatur subiectum tale: oculus nanq; albus dici non potest, quod speciem albedinis intentionalem recipiat. Sed lumen subiectum, in quo recipitur, denominat: dicitur enim aër illuminatus lumine, habet ergo in medio esse reale.

Solutio.

Dices ad primam rationem: à forma intentionali debili, denominationem non fieri; posse tamen à fortiori fieri. Solis nanq; radius, per vitrum transiens, terram seu parietem vitreo afficit colore, vt paries coloratus appelletur: sic enim docet philosophus 2. de anima lib. tex. 1. 38. vbi videntem admittit, ex eo quod recipit intentionem coloris, esse quodammodo coloratum. Dico philosophum 2. de anima tex. 1. 38. absolutè, & sine diminuente conditione loqui, vbi vocat aërem illuminatum lumine; non tamen patitur colorem intentionaliter recipientem, coloratum absolutè appellari. Sed dicit, quòd videns tanquam coloratum est, videns (inquit Commentator) comprehendit colorem, quasi coloratum efficitur.

2. *Soluis quoque secundam hoc modo rationem, lux cœli vna qualitas existens, tria agit, nempè aërem illuminat, calefacit, & immutat visum. Porrò, quatenus duas primas exercet actiones; esse habet intentionale: quatenus verò tertiam, esse reale: Non autem vt lux, sed vt calor calefacit. Sed hoc aduersatur Commentatori 2. cœli Com. 42. Sol (inquit) magis calefacit, quia magis est luminosus, lux enim sua natura est calefactiua. Patet ergo quomodo lumen in medio diaphano esse quoq; habeat reale.*

Si duo lumina possint simul esse.

Dicis, si hæc ita se habent, num quid & duo lumina possint simul esse? videmus nanq; in medio diaphano plurima simul; dubium est, an sint mixta inuicem, vel realiter distincta.

1. *Dico, realiter, atq; numeraliter ab inuicem distingui. Illa enim, quæ sunt distinctorum species, & rationes distinctè cognoscendi, in quocunq; fuerint simul; ab inuicem realiter distinguuntur: quia vnum repræsentatiuū creatum indistinctum; distincta distinctè, non habet repræsentandi virtutem: sed lumina in medio diaphani sunt lucidorum species, & ipsa distincta: distinctè ergo sunt repræsentandi rationes. Ita planè per ipsa duæ distinctæ candelæ, vt vna conspiciuntur: Ab inuicē ergo distinguuntur realiter.*

2. *Amplius, duæ duorum colorum eiusdem rationis species, eadem in medij parte simul consistunt. Igitur & duo lumina, quæ sunt species lucidorum. Antecedēs patet: nam per eandem speciē magis densam, magis & minus intensum simul & distinctè videri, fieri non potest. Sed per speciem, quæ est in medio, vna albedo minus, & altera magis intensa, à virtute visiua simul, & distinctè videntur. ergo quod prius. Sanè illa, quorum vno corrupto, alterum remanet in esse naturali, non sunt vtiq; dicenda, esse idem numeraliter: sed vnius candelæ lumen, per eiusdem amotionem corrumpitur, siue aufertur, altero remanente: sunt ergo ab inuicem realiter distincta.*

3. *Præterea, Ex vnius corporis opaci in medio situatione, duæ vmbræ producuntur: Porrò ab vno corpore opaco in medio diaphano respectu vnius luminis, vna tantum modo vmbra protenditur. Illa igitur lumina in aëris puncto, vel in parte ante corpus immediata, sunt numeraliter distincta. Patet ergo quomodo duo lumina simul sint ab inuicem realiter & numeraliter distincta.*

Rationes contrariæ.

Authoritates phi.

Sed dicet aliquis, hanc sententiam philosophi aduersari authoritati 5. metaph. sic philosophantis: Quæcunq; formæ simul sunt in eodem subiecto, specie distinguuntur, & 5. phys. protestatur, quod si forma, vel terminus eiusdem sit speciei, & subiectum idem, & tempus non interruptum; motus sit idem numero. In medio ergo non sunt duo lumina realiter, & numeraliter distincta, sed in vnum count perfectius, & intensius lumen, quod plurimis æquipollet. Adde quoq; & rationes: quarum prima potest esse talis. In vna eademq; potentia, duo actus eiusdem perfectiui consistere nequeunt. Sed respectu indiuiduorum eiusdem rationis, hoc est, respectu plurium luminum, vnica tantùm subiecto inest potentia, specifica vtiq; non numeralis, alioquin actu essent infinitæ. Illa ergo lumina sunt vnum & non plu-

non plura distincta. Sanè formæ quæ educuntur de potentia subiecti: subiecti numerum siue naturam sequuntur. Sed lumen educitur de potentia medij, vt subiecti. At subiectum est vnum, & lumen ergo similiter. Ergo quod prius. Iterum, quando duæ formæ, quæ & intendi, & remitti possunt, in vnum coalescunt; perfectiorem quampiam formam producunt: alioquin illarum in vnum congressus esset ociosus. Sed duo lumina sunt huiusmodi formæ: in vnum igitur coeuntia, perfectiorem formam progignunt, ergo &c. Ad hæc accedit, quod si manerent illa lumina ab inuicem distincta; non perfectius, quàm per duo, seu plurima lumina alia medium disponeretur: sed hoc cùm à sensu, tum etiam à ratione quàm longissimè abest, ergo quod prius. Respondeo primam philosophi authoritatem de formis absolutis, non autem intentionalibus, cuiusmodi lumen est, intelligendam esse: Illæ enim vtpote albedo, nigredo, color, & quæ sunt generis eiusdem, eodem in subiecto, naturaliter distincta esse non possunt. Simili quoque facilitate secunda soluitur authoritas: quæ profectò formis attribuenda est realibus, non autem intentionalibus. Ad primam autem rationem dico, quòd vnius perfectibilis, eiusdem rationis, secundum vnam potentiam, vnica sit perfectio, quando talis est, vt impleat atque compleat totam capacitatem potentiæ: sed hoc non facit ad propositum, Ergo &c. Nam si illa ratio esset vniuersaliter vera, tunc hoc sequeretur absurdum; vt ne formæ quidem alterius rationis eodem in subiecto immediatæ esse possent. Ad confirmationem dico, formas numerandas non esse secundum potentiæ vnitatem, cùm illa vnitas potentiæ non sufficiat, præsertim quando educentia sunt diuersa, & educta ab ipsis continuè dependeant, cuiusmodi sunt illa lumina, quæ continuè à luminaribus dependent, non quia sunt successiua, & in continuo fieri sicut motus; sed potius quia suum esse simplex continuè accipiunt, quod quidem multiplicari potest; sicuti & ipsa luminaria, etiam si subiectum extiterit idem. Ad 2. dico, formas à suis causis efficientibus cōtinuè dependentes, in constitutionem perfectioris alicuius coire, non esse necesse, vt non sint distincta, cùm continuè pendeant distincta, & ex sui natura mixitionem abhorreant. Ad confirmationem respondeo, non opus esse in eadem medij parte, ad duorum luminum præsentiam, lumen naturaliter intendi: tametsi idipsum nobis videatur: tum quia visus in medio non discernit luminum, sed luminarium distinctionem: tum quia duo lumina, alicuius videndi obiecti actum reddunt meliorem. Hæc autem dixisse de lucis natura, conditioneque sufficere possunt: ideoque vnde exijt, redeat oratio; nempè ad splendorem sanctū, qui erat sub arena, secundum Mercurium, & ad lucem, quam primò conditam fuisse, ait sapientissimus Moses: Et diligenti indagemus studio: vtrum cœlum sit natura lucidum, siue igneū: deinde, vnde stellæ, luna, cæteraque astra, suum lumen accipiant à sole. Congruit planè hæc speculatio, tractui, quem de luce edere cupimus, habet quoque plurimum & vtilitatis, & iocunditatis: Igitur sancte Pymander in lumine tuo, ostende nobis lumen.

Solutio.

Digressio sive quaestio secunda.

Cœlum esse natura lucidum.

Cap. I.

QVamuis splendor sanctus, qui erat sub arena, corpori solari propriè sit attribuendus, qui est fons luminis, pater hominumque deûmque; cæteris tamen astris, siue syderibus tribui potest, quæ sunt natura lucida; tametsi à sole, veluti à fonte luminis, maiorem recipiant lucis, siue luminis accessum. Cæterum, cœlum natura esse igneum, authore philosopho 2. cœli tex. 41. antiqui putauêre. Præterea (inquit) quidam dicunt, stellas esse igneas: ideò quia superum corpus igneum esse asserunt. Nam rationi accedit vnumquodque ex his constare, in quibus est vnumquodque. Auerroes 2. de substantia orbis, ait sublunaria & cœlestia in illuminatione, & obscuritate æquiuocè conuenire:

Sol fons luminis.

Cœlum igneum.

Philosophus.

Comme:

uenire: Hæc (inquit) magis videntur dici æquiuocè, quàm secundum prius & posterius, lux enim videtur fieri hic in hoc corpore igneo diaphano simplici, quod est in concauo orbis lunæ, quādo agit in corpore denso; & admiscetur cum eo. At causa illuminationis, partim corporis cœlestis scilicet stellarum videtur esse densitas illius partis diaphanæ in actu ex orbe: et hoc apparet in stellis, quæ eclipsant se ad inuicem, & bene apparet in luna. Et cùm ita sit, stellarum & subiecta cœli est eadem natura, secundùm quod omnes antiqui dicunt, vt narrauit Aristoteles in lib. cœli & mundi. Et corpus cœleste secundum hoc, est diaphanū per se in actu è contrariò corporibus diaphanis quæ sunt hîc, quæ sunt diaphana in actu apud præsentiam lucis. Sensus est: Partes cœli eiusdem esse speciei, penes rarum & densum differentes, quæ differentiam specificam constituere non valent, vnde postea subdidit: Et fortè corpora cœlestia diuersantur in raritate, & densitate: quæ sunt causæ illuminationis, & obscuritatis. Et reuera (vt communis est peripatheticorum sententia) cœlum ex omnibus corporibus cœlicis constans, vnum est indiuiduum cœlicum, vnum numero in specie animalis cœlici: cuius partes sunt similares, & in natura consimiles, & in accidentibus propriis vniuocæ: Secundùm tamen magis & minus differentes, quatenus scilicet vna cæteris lumine antecellit: vt pote sol, reliquis lucidior syderibus, non tamen primò lucidus. Sic etiam orbis stelliferus magis mobilis, non tamen primò. Itaq; primum lucidum est vniuersum animal cœlicum, & ipsum quoq; primum mobile. Ex quo patet in illo animali cœlico, non esse aliquod primum, sed bene aliquid magis, & minus. Etenim primum & posterius, speciei distinctionem; magis verò & minus diuersas indiuidui partes ostendūt. Cùm autem totum cœlum eiusdem sit speciei; propriè primū, & posterius in eo inueniri non possunt: nisi dixeris primum, quod est maximū tale. Porrò Cœlum esse natura lucidum, argumento nobis esse potest luna ipsa cornuta: cuius pars solem respiciens, lucidior, altera verò minus lucida apparet: hæc autem pars minus lucida cùm videatur, idq; non ratione coloris, aut luminis, quod recipit à sole: suæ ergo propriæ lucis ratione. In eclipsi præterea eiusdem, in qua lumen à sole receptum, amittit; videtur tamē: igitur ex sui natura est lucida. Cœlicarum itaq; partium quædam sunt maximè lucidæ, & minus opacæ, veluti est sol: aliæ è contrario, vt luna: nonnullæ vero lucidæ, & diaphanæ mediocriter, quemadmodum sunt stellæ, & aliæ partes cœli. Porrò quod est minus tale, aliquid augmenti à magis tali suscipere potest, ea in parte, qua deficit ab illo tali: hoc ergo modo luna, & omnes stellæ lumen à sole recipiunt: non quidem vt lucidæ, & visibiles fiāt, cùm iam sint; sed vt visibiliores, lucidioresq; fiant. Quam ob causam diuersitas lucis in stellis, aliisq; syderibus conspicitur. Nam & si à solis lumine vigorem mutuent; lux tamen solis, quatenus fit Saturnia, aliam virtutē, quàm quando fit Martia, (teste Ptolomæo) obtinere dicitur. Sit ergo hæc de cœli, aliorum syderum natura peripatheticorum sententia: quæ profectò maiorem in modum deseruit rectè rationi, ac veræ philosophandi rationi. Porrò Iamblicus putauit, cœlum esse ignem purum, lucemq; esse eius formam substantialem, lumen verò esse corpus, siue illius imaginem, quò fit, vt lux formaliter frigiditati contraria sit, quemadmodum & Plato in Timæo visus est sentire. Vt igitur (inquit) hic mundus esset animali absoluto similimus, ex eo quòd solus, atq; vnus esset, idcirco neq; duo, neque innumerabiles procreati sunt, sed vnus mundus vnigenitusq; factus est, & erit. Quoniam verò corporeus, spectabilisq;, & tractabilis erat futurus, ac sine igne videri nihil potest, nihilq; sine solido, & solidum absq; terra nihil: ideò in operis huius exordio Deus ignem primò terramq; creauit. Plotinus enneadis 2. lib. 1 cap. 6. hanc Platonis philosophiam explicare studet, atq; enodare. Cùm igitur (inquit) Timæus mundi corpus ex igne primum terraque componat, vt per ignem quidem videri, per terram verò solidum tangique valeat; consentaneum esse videtur, vt & astra non totum quidem, sed plurimùm habeant igneum; quandoquidem astra soliditatem habere videntur: forsitan verò rectè se id habebit: quippe cùm Plato sententiam hanc probabili, & apparenti ratione confirmet. Nempè ab ipso sensu tum per aspectum, tum per tactum plurimū, vel totum igneum appareat

Cœlum esse diaphanum.

Cœlum est vnū animal.

Quod cœlum sit totum lucidum.

Quomodo omnes stellæ recipiant lumen à Sole.

Iamblicus.

Cœlum esse ignem.

Plato.

Plotinus.

Plato.

De lumine cœli.

pareat habere: per ipsam verò rationem considerantibus, terram insuper habere putabitur, siquidem solidum absq; terra esse non poßit. Adducit præterea aliud Platonis testimonium. Accendit (inquit) Deus lumen circa secundam à terra sphæram: Solem certè significans, quem alibi nuncupat splendidißimum, eundemq; nitidißimum. Quibus in verbis omnem à nobis opinionem abigit suspicantem aliquid illic esse aliud præter ignem. Significat præterea nullam adesse ignis aliam qualitatem præter lumen, quod quidem esse ait à flamma diuersum: calorem verò lenem tantùm atq; suauem. Ex illo autem lumine, micans quasi flos eius atque nitor descendit, quod vtiq; verè dicitur corpus album existere. Porrò, terram pro siliditate quadam accepit Plato; vt terra in cœlo, sit eiusdem soliditas. Cùm igitur talis ignis, purißimum præbeat lumen, ipseq; in sede sublimi resideat, ibiq; naturaliter habitet, suum lumen vtiq; diffundit: quod quidem varia ratione distributum est stellis, in quibus tam colorum quàm magnitudinum differentia discrepat, partim verò in reliquo, præter stellas, cœlo simili ratione viget. Etsi oculis non appareat propter corporis tenuitatem, perspicuitatemq; aspectui minimè resistentem: quemadmodum in aëre puro contingit: Accedit ad hæc interualli etiam longitudo: hæc est clara Plotini philosophia, Platonis sententiam clarißimè interpretantis; quæ profectò multorum soluere potest nexus, atq; perplexitates argumentorum. Quam ob causam nostri vocauerunt cœlum empyrion, hoc est, igneũ. Similia locutus est Homerus, approbaturq; vehementer ab Aristotele Olympum dictum quasi ὅλος λαμπής. i. totum ardentem. de quo Homerus:

Qui ignis sint in cœlo, ex quæ terra.

Lumen cœli quale sit.

Empyrion.

Venit Olympum, vbi sedes diuûm dicitur esse
Immota, hæc verò haud quatitur, nec spargitur hymbre.
Non nix decidit, ast splendor purißimus albet,
Et sine nube nitor, campos hic occupat omnes.

Oraculum Apollinis.

Est suprà cœlesti igni incorruptibilis & ardens flamma: illinc circum olympum diffunditur in orbem, hinc rursus paruus promicat ætheris splendor. Porrò, lumen eiusdẽ esse rationis in omnibus, in cœlo scilicet, in igne, atq; aliis huiusmodi dixit Plato: quia nimirum lumini competit omni, esse diaphani actum: & vtrumq; præterea facit colorem in actu, atq; subitò immutat. Cùm igitur vtrumq; lumen, & cœleste, & quod hîc habetur, virtutem habeat, manifestandi, atq; operandi; consimilem quoq; modum generandi, eiusdem in omnibus videtur esse rationis. Sed diceret aliquis, corruptibile, & incorruptibile differunt genere: sed ita se habent hæc duo lumina: igitur non sunt eiusdem rationis. Adde, quod miscibile, & separatum sint diuersa, ratione vtiq; naturæ subiectarum: diuersæ igitur sunt rationis. Potest dici eiusdem esse rationis virtualiter, nõ autem formaliter: sol enim est virtute, non forma calidus. Anaxagoras putauit cœlum igneæ esse naturæ, cui obuiat philosophus in lib. meteorologicorũ. Si cœlum (inquit) esset ignis, aut igneæ naturæ, omnia planè elementa in nihilũ verterentur, superioris ignis virtutem ferre non valẽtia. Sed consultius est sentire, Anaxagoram alio modo de ignea cœli natura fuisse locutũ, sicut profectò audiuimus Plotinum philosophantem. Accedit ad hæc, quod cœlum eiusdem rationis esse cum elementis, bifariam poßit intelligi, physicè scilicet, atq; metaphysicè. Physicè autem fieri non potest, cùm physica sit forma, siue potentia in materia transmutabilis: quæ profectò cœli naturæ conuenire non potest. Bene autem metaphysicè, ad quam spectat ratio actus, vel potentiæ: hoc autem modo, tùm forma cœli, tùm etiam elementorum eiusdem sunt rationis. Quare si ita Anaxagoras intellexit; philosopho, eiusque commentatori minimè aduersabitur. Nam Auer: de substantia orbis lib: 2. quodlibet astrum esse dixit formaliter calidum, æquiuoca tamen ratione: Cœli enim calor est vitalis, elementaris verò mortificatiuus. nihil ergo prohibet hoc modo, cœlum igneum appellari: atq; ita Anaxagoram intellexisse. Quod si quis velit contendere, cœlum igneum, vniuoca ratione accepisse; procul dubio vera est, quæ ab Aristotele contra Anaxagoram ratio producitur: suo enim calore proxima sibi queq; destrueret,

Lumẽ est eius dem rationis.

Rationes contrariæ.

Solutio.

Anaxagoras.

Defenditur.

Cœlum est igneum æquiuoca ratione.

 & illa

& illa deinceps alia similiter: atq; ita calore soluerentur omnia. Ex quatuor elementis cœlum mistum esse, fassus est Empedocles: & à prædominio quidem terræ, graue: ob celeritatem tamen motus nequaquam ruere posse: quod certè dictum est, secundùm æquiuocam, non autem vniuocam rationem. quo profectò modo vsi sunt poëtæ, à quibus deorum hominumq; pater, Sol appellatus est; quòd scilicet omnium virtutem contineat causatiuam. Sic & omnium continet virtutem elementorum, & soliditatem quandam, quæ sub terræ nomine descripta est. Hæc si rectè & candidè intellecta fuerint, inter huiusmodi philosophos de cœli natura non magna erit dissensio. Cæterum quoad luminis originem, quamuis peripatheticorum sententiam amplectendam, tenendamq; esse censeo; addendæ tamen sunt aliorum opiniones; vt sic quilibet abundet in sensu suo, multorum ingeniorum, & quidem præclarissimorum cognitis, libratisq; sententiis. Nonnulli putauerunt, cœlum non esse totum lucidum, sed aliquod primum quod est causa cæterorum: Imaginati enim sunt partes cœli, specie quidem distingui, genere autem esse idem. Porrò, Cùm in vnoquoq; genere sit vnum, quod est in illo genere cæterorum causa; ita in cœlico genere rem se habere dixerunt, nempè esse vnum primum lucidum, à quo cætera lumen accipiunt: Hoc autem primum lucidum, solem esse arbitrati sunt Astronomi: in quorum numero Ptolomæus haberi potest, qui passim hanc sententiam confirmare videtur: Proinde ad mentem Ptolomæi dicere necesse est: in sole, veluti in medio, Deum principaliter esse, mouereq; vniuersum animal cœlicum motu diurno; solem præsertim, ad cuius motum, reliqua cœli corpora, veluti membra quædam mouentur. Et reuera primum in vno quoq; genere est maximè tale: sed in genere cœlico, sole lucidius nihil: igitur est primũ lucidum. Sol præterea est vitæ actionisq; principium: vnde in omni genitura, emissorem vitæ, & annorum, dixerunt esse astronomi. Simile quiddam habetur met. 12. tex. com. 34. Primum (inquit) est melius: illud enim fuit causa, vt semper sit secundum eandem dispositionem consimilem. Primum (inquit Auerroes) est perfectioris actionis, & melioris. Et iterum in eodem commento. Inter septem planetas, sol maiorem actionem habet: ideoq; antiqui vocauerunt istum Dominum vitæ. Homerus, solem magnum Iouem appellat, Iliados 2. & 12. met. com. 44. antiqui dant vitam Soli, Saturno verò res fixas. Sol autem videtur propter magnitudinem eius, & actionis eius in entibus, & propter hoc quod apparet, quòd motus aliarum erraticarum ordinantur secundum motum Solis, consequitur ipsam habere motorem priorem omnibus erraticis. In 2 phys. ait, quod sol & homo generant homines. Ex quo patet, Solem esse primò per se lucidum, à quo cætera, siue reliqua sydera lumen accipiunt. Amplius, omnes stellæ regulantur à Sole, sumuntq; ab illo fortitudinem, & debilitatem: nam lucanæ sunt fortes, vespertinæ verò imbecillæ: & de alijs quoq; simile haberi potest iudicium. Ex his ergo, atq; similibus rationibus, astronomi, suæ opinionis ratiocinandi studium acceperunt: quæ profectò sententia multis admodũ grata fuit, & arrisit: vnde & hac nostra tempestate, quamplurimi amplectendam esse putauerunt. Verùm nonnulli, illud primum per se lucidum, orbem Stelliferum esse putauerunt: Quemadmodum (inquiunt) in animali, Cor est primum viuens, quia nimirum ab eo vita manat animantis: vita autem à calore procedit, calor verò à lumine, & motu: sed hæc duo, primo mobili maximè insunt, igitur est primũ tale. Sanè primo corpori, prima qualitas debetur: sed prima qualitas est lux, & primum mobile, est orbis Stelliferus: lux ergo illi primò competit. Adde, quod primum alterans, primum lucidum, & primum mobile sit, necesse est: alterat autem lumine & motu. Sed primum alterans, & primum mobile est cœlum stelliferum: ergo primum lucidum. Verùm huiusmodi sententiæ à Peripathetica philosophia quàm longissimè absunt: illa siquidem reputat totum aggregatum ex orbibus, vnum quodammodo esse animal, vnigenium, cuius partes specie non differunt; sed eiusdem planè sunt naturæ, secundum magis, & minus differentes, in accidentium tantummodo conditione, siue natura. Amplius, lucidum est à densitudine partium, sed nulla est cœli pars, quæ non sit aliquantulum densa; non enim datur summè densum, sicut nec sum-

Marginal notes: Empedoclis opinio. — Communis opinio. — Sol primum lucidum. — Ptolomæus. — Sol dominus vitæ. — Homerus. — Sol est regula omnium. — Orbis stellarũ primò per se lucidus. — Totum cœlũ est eiusdem naturæ.

De partibus cœli si differant specie.

nec summè rarum: omnes igitur sunt, pro modulo scilicet, atque densitudinis qualitate lucidæ. Accedit ad hæc, quòd totum cœlum sit diaphanum, igitur actu lucidum. Denique omne peruium cùm condensatur, lucet: sed omnes stellæ sunt partes densiores orbiũ, igitur omnes lucent. Sol præterea, & si luminis præeminentia, non tamen motus velocitate, reliquis præstat orbibus, non ergo Sol est primùm tale: Orbis quoque stelliferus, & si præstet motu, non tamen lumine; non ergo est primùm in hoc genere à quo alii orbes suum lumen recipiunt. hæc sunt, quæ à quàmplurimis dici solent. Peripatheticorum verò sententiam, veriorem, firmioremque esse puto, vt potè veræ rationi magis consentaneam. Quomodo ergo cœlum sit natura lucidum diaphanum, aut igneum, secundum Anaxagoram, & Platonem, dixi satis.

Argumenta contraria.

CAP. II.

Osset aliquis contra prædicta sic obiiciendo arguere: si totum cœlum, secundum Auerroem de substantia orbis lib. 2. & 2. de anima Comment. 69. est diaphanum; igitur nõ est totum lucidum, tenet consequentia, lucidum enim diaphanum dici non potest, sed lucis potius receptiuum. Luna prætera, teste eodem 2. cœli Comm. 49. & 2. De substantia orbis, est obscura, quia similis est naturæ terræ: ab alio ergo illuminatur, siue lumen recipit: non ergo est natura lucida. Amplius, omnes stellæ recipiunt lumen à sole, à seipsis ergo non habent lumen: recipiens nanque, vt dicitur 3. de anima Comment. 4. & 2. Com. 67. denudatum debet esse à natura recepti. Accedit ad hoc, quòd cœlum non sit totum densum, vt dicit Auerroes, 2. de substantia orbis, igitur non est totum luminosum, densitas enim est causa luminis: Stella enim lucet, quia est densior pars orbis. Minor autem patet: nam si totum cœlum esset densum, tunc profectò orbes inferiores eclipsarent superiores, sicuti vna stella eclipsat aliam. Ergo quod prius. Iterum, quod est secundum se totum visibile, non est totum secundum se lucidum; sed huiusmodi est cœlum; quod est secundum stellas tantùm visibile, igitur non est totum lucidum. Adde, quòd si cœlum secundum se totum esset lucidũ, tunc certè secundum se totum calefaceret: at, quasdam inueniri stellas, quæ infrigidant, Astronomini testantur, ergo &c. Accedit ad hæc, quòd si Luna recipiat lumen à sole, vt in eiusdem eclipsi satis patet, aliisque lunæ figuris, & aliæ quoque stellæ similiter: 2. cœli Comment. 49. Ex his ergo, atque similibus patet, totum lucidum cœlum non esse. Porrò ad huiusmodi ex supradictis patet responsio. Ad primũ quidem dico, totum cœlum esse diaphanum actu, & non potentia, ideoque actu lucidum. Ad confirmationem respondeo, lunam recipere à sole maius lumen, non quò luceat, cum ipsamet sit lucida, sed vnde videatur: Est enim diaphana, & opaca, seu minus diaphana, circa partes circumferentiales diaphana: circa verò centrales opaca, siue minus diaphana. Ad 2. concedo omnes stellas à sole lumen recipere, quo scilicet magis luceant, & secundum huiusmodi luminis gradũ, nudatas esse à lumine recipiendo: ex hoc autem non sequitur, ex se natura lucidas non esse. Ad confirmationem, negatur antecedens: cœlum enim secundum se est totum densum: non tamen æqualiter, ideoque non est totum secundum se æqualiter lucidum. Ad 3. simili facilitate est respondendum, nempe cœlum secundum se totum esse visibile non tamen æqualiter. Ad confirmationem dico, omnes stellas lucem emittere, non autem calorem; quoniam non omnis lux calefacit, nisi fuerit attritiua: Ad aliam confirmationem satis sit dictum. Ad alias quoque rationes, quòd in vno quoque genere sit vnum primum, dixi, cœlum non esse genus, nec eius partes specie differre; sed esse vnum numero animal in sua specie, in quo nihil est primum per se: licet bene aliquid magis tale. hoc autem modo Sol dici potest principium vitæ, & regula cæterorum, hoc est, magis talis in illo genere. Sed arguet

Margin notes: 1. — 2. — 3. — Soluuntur argumenta. — 1. — 2. — 3. — Cœli partes specie differre

De partibus cœli si differũt specie.

arguet aliquis contra prædicta: dicens, cœli partes esse inter se specie differentes. Nam si omnes orbes eiusdem essent speciei; tunc profectò omnes essent corruptibiles, vt dicitur primò cœli. & Auerroes 12. Met. Com. 49. dicit, vnũ in specie, & plura in numero, materiam habere: sed cœlum materiam non habet: differt ergo specie. Amplius, in æternis, teste Auerroe, primo cœli. Com. 4. vnum tantum est indiuiduum; quia pluralitas indiuiduorũ in eadem specie, diminutionem arguit. idem 2. de anima 34. & 90. Com. primi de cœlo: Omne (inquit) quod non est in materia, impoßibile est, vt inueniatur ex eo plus quàm vnum ens numero: sed stellæ atq; orbes, secundum Auerroem, sunt æterni: igitur, quodlibet est vnum tantum indiuiduum in specie: atq; ita ab inuicem specie distinguntur. Et reuera, quæ differunt numero, & conueniunt in specie; sunt in materia, 2. de substantia orbis, & 7. Metaphys. Comment. vigesimo octauo. Sed orbes non sunt in materia: ergo quod prius.

Alia argumẽta.

1\.

2\.

3\. Iterum quorum loca specie differunt: & locata similiter: locus enim est forma, & perfectio locati, 4. phys. com. 23. sed loca differunt specie; quia scilicet distantiæ orbium à medio specie distinguuntur: Igitur, & orbes. Adde, quod plus differt stella vnius orbis à stella alterius, quàm à stella eiusdem: sed stellæ eiusdem orbis, numero differunt, vtpote virtute, & potentia: quemadmodum patet in stellis signiferi orbis apud Ptolomæum: stellæ igitur diuersorum orbium specie distinguũtur.

4\. Auicenna præterea ait: Stellas, siue orbes eiusdẽ esse generis, specie verò differre: Motus (inquit) differunt specie: igitur & orbes: antecedens patet: motus enim diurnus, & motus vagarũ specie dissonant, seu distinguũtur: sunt enim à terminis contrarijs in contrarios supra diuersos polos.

5\. Ad hæc accedit, quia centra orbium differunt specie, maximè si fuerint eccentrici, & epicycli. Item Ptolomæus, stellis virtutes specie differentes concesßit: vtpote sexus, & conditiones diuersas, lumina, terminationes, siue temperationes, aut complexiones. Algazel quoq; non modò orbes, verùm etiam eorundem motores, specie differre asseruit, genere autem conuenire: destructio destructionum lib. disputatione septima, in dubio quinto ostendit. Auicenna præterea, vult Aristotelem 2. cœli tex. com. 49. exemplariter, non autem demonstratiuè fuisse locutum: vbi ait, quia luna non mouetur motu conuersionis, eò quòd facies ipsius semper spectetur: igitur nulla stella hoc modo mouetur: quia nimirùm eiusdem sunt speciei. Hæc igitur atq; similia sunt argumenta, quibus ostenditur, partes cœli specie esse distinctas.

Solutio argumentorum.

Cæterùm secundum Auerrois sententiam, ad huiusmodi obiectiones facilè est respondere, quadam prius diuisione præmissa, hac videlicet, Genus & species, atq; indiuiduum bifariam accipi, prædicamentaliter scilicet, & transcendenter. Porrò, quæcunq; sub eodem genere, specie, siue indiuiduo prædicamentali conueniunt; ea planè corruptioni obnoxia sunt, vtpote composita ex materia & forma: huius autem causa est, quòd genus pro potentiali ponitur: omne autem potentiale, est tandem propter materiam. Differentia verò ab actuali sumitur: omne autem actuale est forma: propterea in accidentibus album est in genere, non autem albedo: componitur enim ex actuali, & potentiali. Hoc ergo modo, orbes, siue stellæ, nullam inter se generis, speciei, siue numeri conuenientiam, siue differentiam habere possunt, cùm corruptioni minimè subiaceant.

Esse in genere prædicamentaliter.

Rectè ergo Auicenna à commentatore reprehenditur. volebat enim Auicenna, orbes esse indiuidua, specie differentia, ac genere prædicamentali conuenientia. Si (inquit) ita res se haberet, tunc orbes essent compositi ex materia & forma, atq; generabiles, & corruptibiles: atq; ita aliquod corpus prius cœlo inueniretur 2. cœl. com. 48. & sic orbes non essent prima corpora.

Auerrois rationes contra Auicennam.

Ratio autem Auerrois congruit compositis ex genere, & differentia, siue ex materia, & forma prædicamentali. Et re vera, si generatio vnius est corruptio alterius: Si orbes sunt corruptibiles, ex aliquo priori corpore fuerunt producti: omne enim quod generatur, extrahitur de potentia materiæ virtute corporei agentis: omne autem extrahens, est corpus. 7. met. Com. 31.

Esse idẽ transcendenter.

Alio modo, aliqua dicuntur differre genere, vel specie transcendenter, hoc est æquiuocè: quo planè modo vtimur, quando dicimus in æternis vnum indiuiduum esse tantũ in specie. vnde Auerroes 10. Metaphys. ait, æternis & corruptibilibus nihil esse commune vniuo-

Si partes cœli differãt specie.

ne vniuocum Porrò, ad hunc modum stellas, & orbes distingui partialiter, non autem totaliter, nullum inde sequitur absurdum, Siquidem totũ cœlum, est vnum numero animal magnum, cuius orbes, & stellæ, complexione, id est, virtute differunt: vnusquisque enim eorum (teste Ptolomæo in operationibus) proprio ac peculiari motu à sua forma mouetur. Cæterum, quemadmodum omnes operationes hominis ad vnam primam eiusdem formam reducuntur; ita planè omnes orbes ad primum orbem, à quo omnes mouentur, & quem omnes intendunt. Et ad primam formam, nempè ad primum motorem, qui est vniuersi prima forma, orbium verò, secundum prius & posterius, sic loquitur Auer. cœli Com. 49. Debemus (inquit) intelligere ea esse conuenientia in specie secundum prius & posterius, non autem secundum vniuocationem, hoc est, æqualiter: diuersitas namque motuum, non facit diuersitatem formarum specificarum: ex modo enim diuersitatis animalis in parte dextra, & sinistra, proficiscitur. Certum est autem huiusmodi diuersitates, in eadem animalis specie inueniri: in homine scilicet. Et est sensus. Vnũ esse cœlici animalis primum motum, nempè diurnum, qui per se est omnium primus, cæteri verò sunt partiales: Sicuti in homine est motus, à quo non fit totalis specifica differentia: sunt enim compossibiles non modò in vna specie, verùmetiam in vno indiuiduo: quandoquidem non faciant specificam, sed partialem differentiam. Eodem modo dici potest, orbes moueri circa diuersa centra, & circa vnum secundum motum communem, qui primò omnibus competit: nam cæteri motus circa diuersa centra, non totalem, sed partialem faciunt differentiam. His ita excussis, facilis est via ad argumenta respondendi. Et ad primũ quidem dico, illam rationem valere in rebus eiusdem speciei prædicamentalis: cuiusmodi non sunt sydera, & corpora cœlestia. Ad 2. similiter respondeo, in æternis esse vnum animal cœlicum, quod est vnum indiuiduum: reliquos verò orbes se habere instar membrorum respectu animalis, quæ non totaliter, sed partialiter distinguuntur. Ad 3. concedo orbes differre specie partialiter, propter locorum differentiam partialium: verùm quia in vnum locum communem conueniunt, qui est locus totius; hac de causa, eiusdem sunt speciei. Ad confirmationem patet solutio: stella enim vnius orbis, & pars non stellata, non differunt specie, sed secundum magis, & minus. Ad 4. dico cum Auerroe, vnum esse tantùm motum primũ, nempè diurnum, cæteros verò esse partiales, qui specie non distinguuntur: differentia enim motuũ non facit specificam differentiam: nam & in vno animali numero, sunt motus diuersi, à quibus tamen non fit specifica differentia. Ad aliam dico, ipsum cœlum esse concentricum terræ, tametsi membra sint eccentrica: talis enim eccentricitas, non est causa differentiæ specificæ, nisi primò esse totius, sicut de motibus dictũ est. Ad 5. similiter patet, quid sit dicendum, ad Ptolomæum Algazelem. &c. stellæ nunquam differunt viribus, siue virtutibus partialibus, non autem totalibus; quæ profectò totalem specificã differentiam facere non possunt. Quomodo ergo corpora cœlestia eiusdem sint speciei, & in accidentibus distinguantur, quæ specificam differentiam constituere nequeunt: diximus. Dices, pars stellata differt à non stellata, etiam specie: vt potè raritate, & densitate, luce, & tenebra; quæ ostendunt specificam differentiam naturarum. Dico, sicut sæpius dixi, non differre specificia differentia, sed secundum magis & minus in eadem specie. Sed tempus est redeundi ad nostrum Trismegistum.

[Margin: æquiuocè, nõ vniuocè conueniunt. — Diuersa centra, & vnum centrum. — Responsio ad primum. 1. 2. 3. 4. 5. — Obiectio.]

MERCVRIVS.

Cumq; indistincta, atq; indigesta prius cuncta fuissent, leuia postmodum in excelsam regionem prouolarunt, grauia sub arena humida resederunt. Distinctis enim libratísq; rebus, quæ igneo spiritu vehebantur; emicuit cœlum septem in circulos.

Commentum IIII.

Textus expositio.

Ost luminis splendorisque sancti ortum, conditionem, naturamq́ ostensam, reliqua diuinæ potentiæ opera, quæ in illo rerum primordio confecta sunt, sapientissimus Mercurius mirificè describit. Cumq́; (*inquit*) essent cuncta indigesta, *hoc est, ornatus pulchritudine vacua*, & indistincta, *non quin formæ substantialis naturam distinctam non haberent, sed potius indistinctionem, quoad accidentalem ornatum illorum ostendit:* leuia postmodũ in excelsam regionẽ prouolarunt, *nempè suapte natura, æquè, ac si alarũ remigio vsa fuissent, loca, suis naturæ qualitatibus apta, atq́ accommoda petierunt, vt potè, corpora cœlestia sublimiorem; ignis, áër, & aqua, paulò inferiorem; terra postmodum, vt rudis, & indigesta moles, infimam regionem occupauit.* Sub arena (*inquit*) *hoc est, extremum quid, & vile illius confusionis membrum, terra reputatur.* Resedit in centro mundi, *vbi propriũ suæ naturæ obtinet locum. Sic autem distinctis, libratisq́ rebus, vt vnum quodq́ proprio pondere se tueri posset; idq́ virtute ignei artificis,* cœlum emicuit in septem circulos: *Apparuit vtiq́ orbis stelliferus, cũ septem Planetarum orbibus. Hæc est Mercurij mira, atq́ abscondita Philosophia, quam à Mose accepisse videtur: à quo opus secundæ diei, hoc modo describitur: Fiat firmamentum &c. Cuius profectò cognitio, siue ratio multiplex est apud antiquos: quidam enim pro firmamento, cœlum sydereum, siue stelliferum acceperunt, quod ex elementis compositum esse putauit Empedocles. Vnde illud solutum iri non credidit, ex eo, quod in illius compositione lis non esset, sed amicitia tantùm. Plato autem dixit, firmamentum non ex quatuor constare elementis, sed instar quasi elementi simplicis se habere. Aristoteles censuit firmamentum, quintum corpus esse appellandum. Itaq́ secundum Platonis sententiam, non est rationi consentaneum, asserere, cœlum secundâ die fuisse conditum, multò autem minus ad mentem Philosophi: corpora siquidem simplicia in suis formis substantialibus prima die producta sunt: licet hoc admittere possit opinio Empedoclis: Siquidem ad creationis opus attinet, ipsam producere elementorum substantiam. Verùm dici potest, secundum suam substantiam, die secunda, firmamentum fuisse productum, quatenus istis diebus designatur temporis successio. Quoniam autem cœlum natura incorruptibile, materiam habet, quæ alterius fugit consortiũ formæ; proinde ex materia prius tempore existente, cœlum creatum fuisse, pro impossibili habetur. Secundum ergo illas duas opiniones, substantiæ firmamenti productio, ad opus attinet creationis: aliqua autem eiusdem formatio ad opus diei secundæ. At si non temporis successio, sed ordo naturæ his diebus designetur; nihil prohibet, quocunq́ modo firmamenti creatio intelligatur. Cæterùm, hac de causa septuaginta interpretes cœlum, Steorema, hoc est, firmamentum nuncuparunt; quòd solidum, atq́ stabile sit in suo situ, quem accepit à Deo. Similis dicendi modus inuenitur Psal. 92. Etenim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur. Vt igitur terram stabilitam à Deo esse dixerunt; idem planè sentiunt de cœlo: cùm soliditatem aut firmamentum ipsum appellant. Homerus in suis rapsodiis, æreum cœlũ appellat: similiter & Iob, vocat cœlos æreos: Idq́ ob illorum duritiem, atq́ soliditatem. Theodoritus, qui cœlum ex aquis conflatum voluit, atq́ ex his durissimè coaluisse, sic loquitur: Quoniam inquit, cœlum ex fluxa aquarum natura constitit, & quæ prius liquabilis esset natura, solidissima est effecta, ea de causa, firmamentum est. Gennandius quoq́, Firmamentum inquit, ex ipsius rei opificio, ipsum appellauit, eò quòd cùm prius lenta, fluxa, solubilisq́ natura esset, solidam minimeq́ mobilem constipationem accepit. Plato etiam in legibus, Astrologiam versari dicit circa solidi motum, per solidum, cœlum intelligens. Damascius, firmamentorum catenam, empyreum nominauit: Sed hæc ex Chaldaicis Zoroastreorum oraculis sumpta sunt: vnde Psellus de summo Deo ait:*

Fiat firmamentum.

Empedocles.

Plato.

Aristoteles.

Firmamentũ factum 2. die.

Quare cœlum dicatur firmamentum.

Homerus.

Iob 37. cap.

Theodoritus.

Gennandius.

Plato.

Damascius.

Psellus.

De firmamento.

Deo ait: quòd septem conglobauerit firmamenta mundi. Aristoteles quoque primo Meteororum, cœlum, solidum nominat, scribens à solidi motu scindi áerem per corpus solidum, solem intelligens. Cuius sententiam explicans Alexander, sic inquit: Cùm dixerit Aristoteles corporis solidi motum maximè discindere áerem, videtur asserere, & solis, & reliquorum astrorum corpus esse solidum, & perspicuum. Hebraicè appellatur Rachia, i. porrectio, ac dilatio: sic enim loqui consueuit scriptura: vt cùm elementa diffusa sint, ac longissimè porrecta, dicat Deum ea effudisse, atq; porrexisse. Ideò Dauid C 2. Psal. ait: Qui extendit cœlum, sicut pellem. Et Isaias cap. 42. qui extendit terram, & germina eius. Tota itaq; cœli porrectio, ac quasi effusio, Hebraicè appellatur Rachia, quæ profectò vox propriè firmamentum non sonat. Potest ergo illa extensio, siue effusio intelligi, quidquid est corporum simplicium, inter primum mobile, & elementum aquæ, quod prius abyssum appellauit, vt ea intelligatur secunda die certum situm occupasse. Vnde sicut opus primæ diei describitur illuminatio abyssi .i. vniuersi corporis diaphani; ita opus secundæ diei, intelligitur certus situs corporum simplicium, quæ interposita sunt inter cœlum & aquam; vt per huiusmodi situm, expansionemq; inferior mundus coniungatur superiori. Itaq; vox hebræa, quæ significat expansionem, extensionem, & diductionem, spacium indicat; quòd à primo mobili, vsq; ad aquas extenditur. Hanc autem extensionē, Mercurij verba manifestant: leuia (inquit) in excelsam regionem euolarunt, & grauia sub arena .i. sub aquis resederunt. Moses quoq; in opere quartæ diei, ait Deum fecisse luminaria, eaq; posuisse in firmamēto .i. in superiori parte illius spacii. In quinto autem die iubentur reptilia produci sub firmamento, hoc est, sub inferiori parte spacii eiusdem. Et reuera, si illud firmamentum diuidit aquas ab aquis: omne autem separans vnum ab alio, sua extremitate, vtrumq; contingere debet: illud ergo spacium, quo aquæ superiores ab inferioribus separantur, intelligi necesse est: alioquin qua ratione firmamentum dicitur diuidere aquas ab aquis; eadem etiā aquas ab igne, & cæteris elementis. Cœli igitur primò creati sunt, tamquam pelles inuolutæ, & postea iussi sunt se extendere per modum pellis, siue cortinæ inuolutæ, à primo mobili vsq; ad elementum aquæ. His accedit & ipsa ratio naturalis: Nam, vt dicitur 2. meteor. oportet hunc mundum superioribus oblationibus esse contiguum; vt omnis eius virtus inde gubernetur: & hoc est, quòd illa abyssus sese extenderit ad certam quantitatem, vt sit continuitas corporum, vsque ad corpora cœlestia, quæ influere posset in hæc inferiora; quod, nisi essent contigua, fieri non posset: ergo quod dictum est à Mose, fiat firmamentum, & diuidat aquas ab aquis, sic est intelligendum: Abyssus illa inuoluta extendat se à primò mobili vsq; ad elementum aquæ. Primum autem mobile, rectè appellatur aqua siue aquæ, propter eiusdem diaphaneitatem, vt dicunt Hebræi: Hanc puto, ex omnibus præstantiorem esse sententiam. Quidam dixerunt, aquas proprii nominis in cœlo inueniri, & diuina ibi virtute consistere: quod profectò Augustino nō placet lib. 2. de Genesi ad lit. cap. 1. Quidquid, inquit, à Mose primo cap. Gene. scribitur, ita est accipiendum, vt ordini, & naturæ rerum nihil sit repugnans, neq; est ad aliquod miraculum confugiendum. Origenes, vt latius declaratur in epistola Epiphanij ad Ioannem Ierosolimitanum, putauit per aquas intelligi naturam angelicam, cuius duplicem ponebat ordinem: alterum angelorum, qui sunt suprà firmamentum, de quibus dicitur, Benedicite aquæ quæ super cœlos sunt: alterum malignorum spirituum, qui in hoc áere versantur. Porrò hæc Origenis sententia non probatur Basilio hom. 3. in Hexameron. Si propterea (inquit) opus esset dicere aquas, quæ suprà cœlos sunt, rationales creaturas esse, eò quòd iubentur benedicere Deo; oportebit quoq; dicere, quòd ros, & pruina, sint creaturæ rationales: ipsis quoq; præcipitur, vt Deum benedicant. Elucidat præterea, quid nomine firmamenti Moses intellexerit. Scriptura inquit, quod per robustum est, neq; cedit, id omne firmamentum dicere consueuit: vt est illud: Dominus firmamētum meum &c. & illud: Ego confirmaui columnas eius. Igitur & hîc etiam pro quadam firma solidaq; natura, ad detinendas aquas, quæ suaptè natura dilabuntur, per

Aristoteles. Alexander. Amosidæus. Hebræi. Dauid. Isaias. Propria opinio. Extensio. Textus Mercurij. Cœlum sicut pellis. Diuidat aquas ab aquis. Augustinus. Origenes. Basilius. Firmamentū quid significet.

facileq́ diſſoluuntur: hanc à ſcriptura vocem ordinatam eſſe arbitramur. Poſuit autem Baſilius aquas veras eſſe ſuper firmamentum ad temperandum cœlos, ne nimio motus ardore vrerent hæc inferiora. Ambroſius lib. hexameron 2. cap. 4. Fiat, inquit, firmamentum intermedium aquæ, ſuprà cœlum, hîc firmamentum vocauit: vnde Dauid: Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum ſuarum annunciat firmamentum. Et videtur mihi nomen cœlorum commune eſſe, quia plurimos cœlos ſcriptura teſtificatur: nomen autem eſſe ſpeciale firmamentum: Et vocauit, inquit, firmamentum cœlum; vt videatur ſuprà generaliter dixiſſe in principio cœlum factum, vt omnem cœleſtis creaturæ fabricam comprehenderet; hîc autem ſpecialem firmamenti huius exterioris ſoliditatem, quod dicitur cœli firmamentum Danielis 3. Benedictus es in firmamento cœli. A firmitate ergo, firmamentum eſt nuncupatum, vel quòd diuina virtute firmatum ſit, ſicut ſcriptura dicit: Laudate eum in firmamento virtutis eius. & cap. 3. Audio firmamentum fieri per præceptum, quo diuideretur aqua, & ab inferiore ſuperior diſcerneretur. Sermo Dei virtus naturæ, & diuturnitatis ſubſtantia. An non videtur tibi author idoneus, qui legem ſuo operi daret? Non mireris ergo, ſi ſupra fundamentum cœli, Dei virtute potuit vnda ſuſpendi. Itaq́, & in principio conditum cœlum Deo authore, ſcriptura expreſſit, & operationis poſtmodum qualitatem, quæ per ipſas concurrentium rerum digeſta ſit ſpecies, deſcribit. Hoc idem Chryſoſtomus in Geneſim homel. 4. & 5. ſentire videtur: Primò (inquit) Moſes ſummariè dixit, quid Deus fecerit, poſtea partes explicauit, vnde idem eſt cœlum & firmamentum. Secundum verò Bedam & Strabum, primò die factum eſt cœlum empyreum: ſecunda verò cœlum ſydereum, quod firmamentum vocatur. Secundũ Damaſcenum, cœlum quod legitur prima die factum, eſt quoddam cœlum ſphericum ſine ſtellis, hoc eſt primum mobile, quod mouetur motu diurno: firmamentum autem eſt cœlum ſydereum, quod ſecunda die eſt conditum. Nonnulli arbitrantur, firmamentum eſſe illam partem äeris, in qua nubes condenſantur, & pluuiæ generantur: conſtat enim conſuetudine ſcripturarum, inferiorem partem äeris, terræ vicinam, cœlum interdum vocari. Sed iſtorũ ſententia, veritati minimè congruit: quippè cùm quarto die ſtellæ in firmamento poſitæ fuerint. Alij putant, aquas, quæ ſunt ſuprà firmamentũ, eſſe cœlum Cryſtallinum, quod propter eius diaphaneitatem, aqueum vocatur, ac ſub illo firmamentum contineri, quòd orbem ſtelliferum ſimul quoq́ & alios ſeptem planetarum orbes complectitur; & illud eſſe medium inter aquas ſuperiores, & inferiores, hoc eſt, inter cœlum Cryſtallinum, & elementa, quæ nomine aquarum deſignantur. Et fecit Deus firmamentum, non quidem ſecundum formam ſubſtantialem, cùm illam à principio ſuæ creationis accepiſſet; ſed ſecundum aliquam ipſius firmamenti qualitatem, quæ à rabbi Salomone, illius ſoliditas vocatur: iuxta illud Iob 37. Tu (inquit) forſitan cum eo fabricatus es cœlos, qui ſolidiſsimi, quaſi ære fuſi ſunt. huius quoq́ rei cauſa, ipſum cœlum vocatum eſt firmamentum, à firmitate ſic dictum. Fieri igitur aliquid hoc modo, æquè eſt, ac ſi diceret: Firmamentum, nouam aliquam ornatus diſpoſitionem, qualitatemq́ ſecunda diuinæ operationis diei accepiſſe. Alioquin ſi velis contendere, ſecundum formam illius ſubſtantialem fuiſſe conditum, in magnam vtiq́ abſurditatem te oportebit incidere: nempè, vt dicas, prius ſolem, quàm orbem ſtelliferum fuiſſe conditum: Prima die .n. lux facta eſt, quam dixi lucem extitiſſe ſolarem. Sed id planè euertit optimæ naturæ ordinem, ſapientiſsimiq́ omnium opificis potentiam, ſapientiamq́ confundit. Ne ergo tibi in hanc abſurditatis foueam ſit incidendum, proximè prædictam tuêre ſententiam. Annotat D. Hieronymus in libro contra Iouinianum, non dici de ſecunda die, bonum Deo viſum eſſe, quia numerus binarius infauſtus ſit, à quo vnitas primum diſcerpatur, quod cauſa corruptionis eſt. Probatur omnibus propemodum Platonicis, Damaſcio præſertim, Platonicæ familiæ nobiliſsimo. Rabbi Salomon, aliter intellexit, cuius verba ſic ſe habent: Quare (inquit) non dicitur de ſecundæ diei opere: & vidit: quia nondum opus aquarum, niſi tertia die perfectum eſt: quamobrem negauit eſſe bonum, eò quòd eſſet imperfectum: verùm

[Margin notes: Ambroſius. — Firmamentũ. — Aqua. — Chryſoſtomus. — Beda. — Damaſcenus. — Probabilis opinio. — Cœlum Cryſtallinum. — Iob. — Quare Deus non dixit de 2. die quòd eſſet bonum. — Hieronymus. — Rebbi Salomon.]

Si cœlum sit graue.

rum D. Hieronymi sententia, rationi, veræq; philosophiæ magis est consentanea. Itaq; secundum septuaginta interpretum æditionem, firmamentum diuidit inter aquas, & aquas, i. orbis stelliferus, diuidit cum septem aliis orbibus, inter cœlum Crystallinum, & informem tunc elementorum congeriem, quæ aqua vocata est, propter eas, quas supra diximus, rationes.

QVAESTIO I. CAP. I.

D. Augustini doctrina de opere secundæ diei.

MVlta subtiliter, ac sapienter dicta sunt à D. Augustino lib. 2. de Genesi ad literam cap. 1 & sequentibus: quæ profectò alijs sanctorum sententijs inserenda esse iudicaui: & non temerè quidem dixit Deus: Fiat firmamentum. 2. Multi (inquit) asserunt istarum aquarũ naturam super sydereum cœlum esse non posse; quòd sic habeant ordinatum pondus suum, vt vel super terram fluitent, vel in aëre terris proximo ferantur vaporaliter. Nec quisquam istos debet ita refellere, vt dicat secundum omnipotentiam Dei, cui cuncta possibilia sunt, oportere nos credere, aquas tam graues, cœlesti corpori in quo sunt sydera superfusas. Nunc enim quemadmodum Deus instituerit naturas rerum, secundum scripturas eius; sic nobis conuenit quærere, non quid in eis, vel ex eis ad miraculum potentiæ suæ velit operari. Nunc autem quærimus, vtrum conditor rerum, qui omnia in mensura, & numero, & pondere disposuit, non vnum locum ponderi aquarum proprium circa terram tribuerit, sed & super cœlum, quod vltra limitem áëris circumfusum ac solidatum est: Quod qui negant esse credendum, de ponderibus elementorum argumentantur: non enim tantùm locis, sed etiam qualitatibus elementa distinguuntur; vt pro qualitatibus proprijs, etiam loca propria sortirentur. Aquæ autem locus proprius est terra; non illud cœlum igneum, cùm illic aër multò aquis leuior manere non posit. Quidam, hunc aërem cœlum appellari voluit, non solum sermone communi, sed etiam nostrarum ipsarum consuetudine scripturarum: vnde & volatilia cœli appellantur, cùm aues in hoc aëre manifestum sit volare. Hunc autem aërem, firmamentum appellauit, quia interuallum eius est inter quosdam vapores aquarum & istas aquas, quæ corpulentius in terris fluitant. Hanc ergo diligentiam considerationemq; laude dignißimam iudico: quod enim dixit, neq; contra fidem est, & in promptu posito documento credi potest. Quidam hæc negantes, aquas esse posse super cœlum sydereum, de ipsorum syderum qualitatibus, conuincere moliuntur. Asserunt nanq; stellam, quam Saturni appellant esse frigidißimam, eamq; per annos triginta signiferum peragere circulum, eò quòd superiore ac per hoc ampliore ambitu graditur. Porrò eam frigidam facit aquarum super cœlum constitutarum illa vicinitas. Verùm quoquo modo quales libet aquæ ibi sint, esse eas ibi minimè dubitemus: maior est quippè scripturæ huius authoritas, quàm omnis humani ingenij capacitas. Hæc quidem Augustinus. Et in opere imperfecto cap. 8. Et quoniam inquit, cœlum firmamentum vocauit, non absurdè intelligitur quidquid infra cœlum æthereum est, in quo pacata atq; firmata sunt omnia, mutabilius esse & dissolubilius. Quod genus corporalis materiæ ante acceptam speciem, distinctionemque formarum, aqua firmamentum vocatum est. Super hanc aquam ferebatur spiritus domini, hoc est, super ipsam mundi materiam. hæc autem hoc loco, firmamento interposito discreta credenda est, vt inferior sit materia corporalis, superior animalis: hoc enim firmamentum dicit, quod cœlum postea vocauit. Et libro primo de Genesi contra Manichæos cap. 11. Quoniam inquit, materiam illam dicebamus nomine aquæ appellatam, credo sub firmamento cœli, materiam corporalem rerum visibilium, ab illa incorporali rerum inuisibilium fuisse discretam. Imitari videtur Augustinus hebraicam veritatem, quam paulò antè recitans, commendaui. Annotat diuus Augustinus cap. 8. 2. lib. de Genesi, quid sibi velit

Aquæ sunt super cœlum.

Aer pro firmamento.

Saturnus quare frigidus.

Cœlum pro firmamento.

Firmamentũ id est extensio

Si cœlum sit graue.

velit illa repetitio: Et fecit deus firmamentum: cur ergo non dixit, & fecit Deus lucem? Quia inquit in illa natura intelliguntur omnes angeli sancti, atq; virtutes, & propterea non repetiuit factum, posteaquàm dixit: Facta est lux: quia non primò cognouit rationalis creatura conformationem suam, ac deinde formata est: sed in ipsa sua conformatione cognouit, hoc est, illustratione veritatis, ad quam conuersa formata est. Cætera verò, quæ infrà sunt, ita creantur, vt prius fiant in cognitione rationalis creaturæ, ac deinde in genere suo. Quapropter lucis conditio prius est in verbo Dei secundum rationem, qua condita est, hoc est, in coæterna patris sapientia: ac deinde in ipsa lucis conditione, secundum naturam, qua condita est: illic non facta sed genita; hic verò facta, quia ex informitate formata: & ideò dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux; vt quod ibi erat in verbo, hîc esset in opere. Conditio verò cœli prius erat in verbo Dei secundum genitam sapientiam, deinde facta est in creatura spirituali, hoc est, in cognitione angelorum, secundum creatam in illis sapientiam: deinde cœlum factum, vt esset etiam ipsa cœli creatura in ipso genere proprio. Cùm ergo hæc ita se habeant, non temerè quis dubitabit, si cœlum quoad vocatur firmamentum, ob eiusdem firmitatem, soliditatem, atq; duritiem, omne autem tale, est graue, aut leue; num cœlum sit natura graue: quod profectò philosopho non placet, prim. cœl. tex. Com. 19. Quum inquit, ad idem totum, & pars secundum naturam feratur, veluti tota terra, & parua gleba, euenit primò, vt ipsum quidem neq; leuitatem, neq; grauitatem habeat vllam: nam aut ad medium, aut è medio suapte naturæ ferretur. Deinde fieri nequit, vt ipsum moueatur aut sursum, aut deorsum detractum: quippè cùm motu alio moueri non possit, neq; secundum naturam, neq; præter naturam, neq; ipsum, neq; partium aliqua; eadem siquidem ratio est de parte, & de toto. Et tex. Com. 17. vt recitat commentator, Platonis explodit sententiam, asserentis omne corpus esse graue, vel leue, nec medium aliquod inueniri: Datur, inquit, corpus, quod non est graue, neq; leue. Quod planè non est intelligendum, vt simplex priuatio: veluti si quis dixerit, quòd lapis non sit cœcus, neq; videns: sed affirmationis vim obtineat sermo, necesse est. Exempli gratia, inter cœcum & videns, datur medium per negationem, vtpotè lapis, qui non est cœcus, neq; videns: Non datur tamen aliquod animal, quin sit alterum ipsorum. Cùm ergo corpus cœleste, non sit naturæ, vt grauis aut leuis rationem subeat; non est necesse alterum illorum esse. Apud antiquos, vna propemodum sententia fuit ab omnibus ferè obseruata, quia asserebant, cœlum esse graue, nō ruere autem, ob perpetuum illius motum, quo semper agitur: vnde ab Athlante sustentari, fabulantur poëtæ: sicuti docet philosophus 2. cœl tex. 4. Quamobrem inquit, neq; putandum est ipsum ita se habere, iuxta veterum fabulam, qui ad ipsius subsidiū egere Athlante ipso ferunt. Hi nanq;, qui hanc protulerunt sententiam, idem quod posteri visi sunt sentire. Supposuêre enim cœlo ipsi, fabulosæ animæ necessitatem, ceu corporibus his terraceis, quæ sursum sunt, ac pondus habent. Hoc igitur, hoc pacto existimandum non est. Cæterùm Athlantis fabula allegoricè intellecta, sensum habet rectæ veræq; philosophiæ satis accommodum; quemadmodum in lib. de causa motuum animalis, philosophus sentire videtur. Athlantis, inquit, pedes in terra positi sunt: quia nimirum centrum est punctum, circa quod voluitur cœlum: & per quod transit diameter mundi ad ortum, & ad occasum. Humeros habuisse se fertur: quatenus scilicet illæ partes, sunt dextrum & sinistrum cœli: caput autem ad meridiem, eò quòd sit cœli sursum. Porrò iuniorum interpretum sententia fuit, hac de causa de Athlante illa à Poëtis conficta fuisse, quò mirificam Athlantis astrorum scientiam omnibus propemodum mortalibus testimonij cœlestis authoritate, notam redderent: nam ita hac astrorum peritia, mortales omnes facilè superauit, vt quasi cœlum .i. illius scientiæ dignitatem, authoritatemq; sustentare videatur. Com. 13. secundi de cœlo, Commentator hominis cœlum sustentantis, fabulam elucidat. Illi inquit, opus est, vt ad meridionalem polum, caput habeat, pedes verò ad septentrionalem, dextrum ad ortum, & sinistrum ad occasum, pectus ad culmen cœli, dorsum ad imum, quod est sub terra. Aliter inquit, non esset motus cœli ab ortu in occasum per meridiem super duos polos: quod

Marginal notes: Lux pro natura angelica. — Lucis, & firmamenti differentia. — Vtrum cœlū sit graue, vel leue. — Aristot. — Plato. — Auerro. — Athlantis fabula. — Aristot. — Iuniorum opinio. — Homo cœlum sustentans.

cœlum incorruptibile.

los: quod profectò rationi aduersatur: pars enim culminis cœli, quæ est super terram, est præstantior, ideoq; prior in motu sit, necesse est, quàm ea, quæ sub terra conditur. Amplius, ortus sui nobilitate occasum superat: ab ortu ergo versus culmen diei, incipere debuit. Hæc igitur & similia dicuntur, per quandam methaphoram, qua, & cœli motus, & illius naturæ conditio nobis innotesceret: non quia cœlum graue sit & leue, cuiusmodi sunt elementa. Tex. 6. Secundi de cœlo arguit contra Platonem. Præterea inquit, nec ab anima, quæ perpetuò ipsum manere cogat, consentaneum est rationi: nam talis animæ vita nequaquam sine tristitia beata esse poterit. Et est sensus: si cœlum sustinetur ab anima violenter, duo sequerentur absurda. alterum, quod cœli motus perpetuus non esset, nam nullum violentum potest esse perpetuum: alterum verò, illius animam infelicem fore, quippe, quæ tam ingentem molem violenter sustentaret. Tex. 5. eiusdem libri reprehendit Empedoclem: Præterea inquit, neq; sustineri tanto tempore potest ob conuersionem ipsam, quæ celerior motus est propria sua inclinatione, vt Empedocles inquit. Et est sensus, cœlum motu violento, tanto tempore sustentari non posset. Arbitrabatur namq; cœlum grauis esse naturæ, sed ob celerrimam rotationem ruere non posse: sicuti aquæ accidit in cypho repositæ, quæ ob frequentem motum, minimè labitur deorsum, aut aliquo modo effunditur. Verùm secundum Simplicij sententiam, graue, quod Græci (baron) appellant, non modò significat rei naturam, quæ ad medium fertur, vel à medio, veluti sunt elementa; verũ etiam alicuius rei dependentiam: hanc ob causam, cùm corpus cœleste à suo, siue primo omnium motore sic dependeat quoad motum, tum etiam quoad esse, non sine causa corpus graue nominatur. & re vera si illius protectione destitueretur; mox in antiquum chaos remearet. Rectè ergo sensit philosophus, nec temerè & Plato: cùm ille primo, hic autem secundo modo acceperit. Dices, stella aliquando ad medium accedit, quando nimirum est in suæ augis opposito: interdum verò à medio recedit, vtpotè quando est in auge. Astipulatur huic rei visus: medio enim eodem modo se habente, & visu minimè impedito, stella interdum maior, nonnunquam minor apparet: maior (inquam) cùm ad medium accesserit; minor verò, cùm è medio recesserit: quæ profectò fieri non possent, si grauis non esset neq; leuis. Adde, quòd illud, quod omnibus superfertur, atq; supereminet, est omnium leuissimum, authore philosopho; sed tale quid, est ipsum cœlum; omnium igitur corporum est leuissimum. Amplius, vnus orbis cœlestis est altero leuior: alioqui nulla videretur esse ratio, quare ille esset superior, iste verò inferior In orbibus igitur cœlestibus, & graue aliquid, & leue, facilè est inueniri, veluti in elementis: ergo quod prius. Respondeo ad primũ non omnem recessum à medio, esse sursum moueri: neq; omnem ad medium accessum, esse moueri deorsum: nisi in sphæra actiuorum, passiuorumq; vtrumq; contigerit. Nihil est ergo ad propositum. Amplius, non omnis accessus, & recessus à medio, est sursum, vel deorsum moueri; nisi ille tantùm qui per rectam lineam fieri contigerit: atqui stellæ, ob motum, quem ab eccentrico & epicyclo habent, ad mediũ accessum atq; recessum habere dicuntur: ergo &c. Ad 2. illa ratio valet in sphæra actiuorum & passiuorum; non autem in cœlo, vbi solummodo viget nobilitatis, non grauitatis, leuitatisq; discretio. Ad 3. ex dictis patet responsio. Quomodo ergo corpus cœleste nõ sit graue, neq; leue, ad mentẽ philosophi, dixi.

Ratio philosophi contra Platonem.

Dissensio.

Contra Empedoclem.

Quare cœlum dicitur graue.

Argumenta.
1.
2.
3.

Soluuntur argumenta.
1.
2.
3.

Qvaestio secvnda. Cap. I.

Cœlum est ingenerabile & incorruptibile, secundum philosophum.

Dixi cum philosopho, cœlum non esse graue, neq; leue; disputandum erit deinceps, an cœlum sit generabile, & corruptibile: Etenim si firmamentum, ob ipsius firmitatem stabilitatemq; nominatur; rationi consentaneum esse videtur, vt à corruptione sit prorsus immune. Cæterùm, cœlum à Deo creatũ, idq; suo

Mercurius de mundi creatione.

Cœlum incorruptibile.

idq; suo verbo, Dialogo 4. Mercurius apertissimè docet: vniuersū *inquit,* mundū verbo non manibus fabricatus est opifex. Sic, *inquit,* illū cogita Deum vnicum voluntate sua cuncta constituentē. *Et in fine primi dialogi:* Sanctus es, *ait,* qui verbo cuncta cōstituisti. *Et dial: 5. optimo vsus exemplo, cœlum, siue mundum à Deo conditum fuisse, ostendit.* Et enim cùm statuā *inquit,* & imaginem, absq; fabro, & pictore fieri nullus asserere audeat; mirā mundi huius constructionem sine conditore constitisse putabimus? Caue fili, ne vnquam artificium prius artifice. *Vtitur postea verbo, vt absq; vlla caligine intelligamus, mundum à Deo creatū fuisse: sic enim loquitur in laudibus Pymandri.* Qua, *inquit,* potisimū in re laudes cantabo tuas? Num in his, quæ creaueris, an in illis, quæ non creaueris potius? Num in his forte, quæ in lucem è tenebris eruisti, an in his, quæ latet adhuc arcano sinu recondita? *Dialogo 8. perspicuè docet: Et factum quidem esse mundum à Deo, & ab eodem immortalitate donatum.* Primus *inquit,* omnium verè sempiternus, immortalis, ingenitus Deus, omnium autor, secundus deinde ad illius imaginē, mūdus ab eo genitus, seruatus, nutritus, & immortalitate donatus. *Et iterū, quod sempiternum quidem est, ab altero factū non est: sed cœlum est factū, seu creatum à Deo; non est ergo sempiternum. Habet postea immortalitatē ex sui opificis voluntate, liberalitateq;. Plato Mercurij studiosus, hãc eandem imitatur in Timæo philosophiæ rationem. Quæ à me facta, ait Mundi faber, me ita volente indissolubilia sunt. Omne enim quod vinctum est, solui potest; sed mali est, quòd pulchrè compositum, seq; habet benè, velle dissoluere. Quapropter quia generati estis immortales quidem, & indissolubiles omninò non estis, nec tamen vnquam dissoluemini; nam voluntas mea, maius præstantiusq; quæ est vobis vinculum ad vitæ custodiam, quàm nexus illi, quibus estis tunc, cùm gignebamini, colligati. Et est sensus, cùm mundus corporeus, tum etiam substātiæ incorporeæ, quia à Deo, mundi patre, & opifice facta sunt, dissolui possunt, quoniam omne, quod vinctum est, solui potest; minimè tamen dissoluentur; eò quòd voluntas opificis, mundum incorruptibilem fabricantis, naturæ superet rationem. Vterq; istorum catholicam sapit doctrinam, & sanctarum imitatur veritatem scripturarum: quæ asserunt, & mundum à Deo conditum esse, & ab eodem immortalitatem accepisse. Neq; huiusmodi doctrina, philosophi sententiæ planè aduersatur, tametsi ille velit mundum esse ingenitum: Mercurius enim & Plato, mundum à Deo, creatione emanasse volunt: philosophi autem rationes secundum viam generationis procedūt. Vnde primo cœli tex: Com: 20. simili modo inquit: De ipso arbitrari, rationi est consentaneum, quod sit & ingenerabile, & incorruptibile: itemq; & augmēti, & alterationis expers. Affert rationem, quam generationis argumento stabiliuit: Quia omne quod generatur, ex contrario & ex subiecto quodam generatur: similiter etiam quod corrumpitur: sed cœlo nihil contrarium esse potest, eò quòd motui circulari, nullus motus sit contrarius: ergo. Consultè igitur videtur natura hoc, quòd nunquam in futurum generabile, aut corruptibile erit, à contrariis excepisse: siquidem in contrariis & ortus, & interitus est. Hæc est philosophi ratio, qua nititur probare, cœlum ingenerabile esse, atq; incorruptibile. Atqui Mercurius asserit cœlum esse creatum, & non via generationis productum ex alio quopiam præcedenti subiecto; sed potius ex antiquo, & æterno chao, hoc est, nihilo: sicut paulò ante dictum est. Idem quoq; Plato in Timæo sentire videtur. Non eisdem ergo fundamentis, atq; rationibus nituntur. In 2. de cœlo & mundo tex: com: 3. Supremum autem locum, cœlumq; ipsum veteres quidem Diis tribuerunt, tali argumento, quòd solum ipsum sit immortale: Insuper etiam ipsum nec genitum, nec corruptibile esse, itemq; omni mortali imbecillitate vacare. Præterea esse sine labore, ea ratio nunc testatur, quæ est, quòd nulli subijcitur violentæ necessitati, quæ quidem detineret ipsum aptum alio modo ferri. Omne siquidem tale languidum est, tanto quidem magis, quanto fuerit sempiternum, atq; dispositionis expers. Hæc quidem philosophus: cuius profectò rationes Mercurio, aut Platoni legitimè aduersari non*

Margin notes: Dialog. 1. 4. 5. — Creauit omnia. — Mundus est incorruptibilis. — Dial. 8. — Plato. — Mundus est incorruptibilis ex voluntate Dei. — Philosophi sententia de mūdi generatione. — Cœlum non habet contrarium. — Cœlum locus Deorum. — Ratio Mercurij & Platonis.

sari non possunt: Vterque enim illorum, cœlum immortale, & incorruptibile esse profitetur, atque ab omni penitus violenta necessitate, laboreque liberrimum; sed id, à suo conditore & opifice Deo accepisse. Etenim, vnumquodque ea ratione solui potest, qua & vinctum est, atque ligatum. Non ergo propter contrarietatem aliquam, aut violentam necessitatem, quæ à cœlestibus quàm longissimè absunt, cœlũ dissolutioni siue corruptioni patet; sed quia eo ipso soluitur, quo & ligari potuit. Et reuera, vnumquodque creatum, sicut ex nihilo conditum; ita planè in nihilum habet aptitudinem remeandi, si protectione destitueretur creatoris. Est ergo cœlum suapte natura corruptibile, seu annihilabile; quia scilicet creatum: opificis tamen bonitate nunquam dissoluendum, atque corrumpendum. Cæterum, mundum à Deo, veluti radium à sole emanasse, philosophus putauit: ac proinde habere quidem à Deo sui ordinis dependentiam, non autem temporis initium. Ad hanc autem suæ sententiæ falsam erroneamque deuolutus est imaginem; quia diuinam Dei potentiam, ad extra, ex necessitate operantẽ fecit: quod profectò Deo attribui non potest: alioqui non esset seipso beatus; sed illi opus esset præsentia rerum, vt suam beatitudinem consequi posset: quod planè ab omni veræ philosophiæ studio abhorret, atque alienum iudicatur. Simplicius, Platonis, atque Aristotelis conciliationem hoc modo statuere conatur. Duplex (inquit) est generatio: altera quidem naturalis, quæ præuia alteratione subiecto affecto, ex contrario in contrarium proficiscitur; & tali quidem mundus non est genitus: altera verò, quæ est emanatio ab ipsa superiori causa, per quam genitum suis in partibus distinctis accipit esse: & huiusmodi mundum à Deo esse genitũ putat: & hanc dixit fuisse magni Platonis mentem. Alexander Aphrodiseus, ad mentem philosophi, Platonem intelligere se putans, dixit à Platone infinitum atque æternum chaos positum fuisse, ex quo postea Deus mundum fabricauerit. Vnde & mundus ab æterno confusè quidem constiterit; pòst modum verò distinctionem acceperit, quæ à Platone mundi genitura nominatur. Quòd si ita res se haberet, mundi productio ab æterno extitisset; distinctio verò in tempore, quam motus informis atque inordinatus præcessisset. Sed de hoc disputaui alijs libris. Xenocrates voluit, mundi productionem esse illius dependentiam, ob quam æternum esse putauit; genituram autem ornatum, & dependentiam à partibus, inter se, non tempore, sed causalitatis dignitate distingui. Sed reuera aliud sensit Plato, sicut sæpè dixi: nempe prius mundum informem fuisse productum: deinde ornatum, atque distinctionẽ accepisse. Arguit Aristoteles primo cœli tex: com: 1. 32. contra Platonem de mundi principio disputantem, si actũ potentia antecedit, vniuerso tempore erat &c. Sensus est, potentiæ sese mutuò consequũtur, quemadmodũ & esse, & non esse: Re namque existente, cessat potentia ad esse, & ad non esse potentia surgit: & è contrariò: atque ita cũ vno actu consistit semper oppositi potentia: & è diuerso. Quare si mundus habuit esse ante suam constitutionẽ: simul ergo ipse est, & non est: atque idẽ simul esset, & non esset. Amplius, tex: 1. 33. Impossibile est esse aliquid corruptibile, quod aliquando non corrumpetur: erit enim semper & aliquid corruptibile, quod & actu nunquam corrumpetur. Quare simul erit possibile semper esse, & non semper esse. Et de generabili simile est iudicium. Respondeo, ex propria subiecti natura, potentias sibi mutuò succedere, opificis verò voluntate impediri posse: Sicut Plato in Timæo docet: mea inquit, voluntas maius vinculum est &c. Ad 2. dico, corruptibile aut generabile, suapte natura, corrumpi oportere: nisi aliunde fuerit impeditum. Itaque, quamuis mundus, siue cœlum possit à suo statu dimoueri, quia creatura est, & non Creator; non dimouebitur tamen, ob potentissimam vtique opificis voluntatem. Sic & vna ex parte æternum; non erit vndique æternum. Dices cum Aristotele, Aut mundus est semper ens, aut semper non ens: aut quandoque ens, quandoque non ens. Non primo modo, ergo secundo; atque ita aliquando nõ erit: quod Platoni non placet. Iterum, omnis natura aut est necessaria, aut contingens, aut impossibilis: sed mundus, siue cœlum est quædam natura, non quidem necessaria, Deus enim solus est ens necessarium: neque impossibilis; alioqui in rerum natura non consisteret; Igitur natura contingens, & sic perpetuus esse nõ posset. Dico Platonem inter semper ens,

E & semper

Margin notes: Cœlum incorruptibile. — Quomodo mundus sit à Deo. — Simplicius conciliat Platonem cum Philosopho. — Alexander. — Xenocrates. — Aristotelis argumenta. 1. — 2. — Solutio. 1. 2. — Obiectio. 1. 2. — Solutio. 1.

Cœlu corruptibile.

& semper non ens, plura media posuisse: nempè impoßibile, & necessarium secundum
2. quid, hoc est, non ex omni, sed ex vna parte tantùm. Ad 2. patet solutio: Mundus enim cùm sit creatus ex sua ratione intrinseca, posset non esse: sustentatur autem ex intrinseca opificis potentia. Iterum argues cum Auerroe: An mundus sua natura potest non esse, vel necesse est, esse. Quòd si necesse est, vt sit; omni ergo ex parte necesse est esse: atque

Auerro. obiectio.

ita mundus necessariò semper fuit. Quòd si sua natura potest non esse, quandoq; ergo non erit. Dico, eadem facilitate Auerrois sententiam solui posse, qua & Aristotelis soluta est. Cœlum ergo est ingenitum ea generatione, qua animalia generantur: genitum verò creatione, quæ aliquo modo generatio nominatur: incorruptibile ex conditoris voluntate, secun-

Philoponus.

dum Platonem, vel quia omni contrario vacat, vt vult Aristoteles. Philoponus, cœlum ex
1. sui natura corruptibile esse arbitratur; nactum verò æternitatem ex opificis potentissima voluntate. Authoritatem sequutus Platonis dicentis, Dei voluntatem esse maius vinculum,
2. quàm naturã creaturarum. Addit, virtutem corporis finiti esse finitam 8. phy. sed cœlum
3. est corpus finitum, quia scilicet non datur infinitum materiale in actu: Eius ergo virtus est finita: & per cõsequens cœlum ex sui natura, non habet æternitatẽ. Amplius, in õni corpore naturali, est materia, forma, & priuatio: Sed cœlum est corpus naturale: insunt ergo illi hæc prima rerum naturalium principia. Quòd si dixeris, Materiam cœli à materia inferiorũ esse diuersam; tunc planè ex eo potissimum constaret, quod esset vtriq; cõmune, & ex eo etiam, quod proprium. Non ergo cœlum est suaptè natura incorruptibile. Iterum,
4. cœlum quiescit, igitur cœlum incorruptibile non est: valet ex regula prioristica: quoties enim ad antecedens esse, sequitur consequens esse: & ad antecedens poßibile, sequitur

Solutio.

consequens poßibile: Sed cœlum potest quiescere, sic enim loquitur Auerroes, duodecimo Metaphys: comment: quadragesimo primo De poßibilibus esse, & non esse, motum æternum esse: Cœlum ergo potest non esse. Sed omne poßibile, est corruptibile: cœ-
1. lum ergo non est incorruptibile. Solent Peripathetici ad hæc sic respondere. Ad primam
2. quidem iam patet ex superioribus responsio. Ad 2. verò respondet Auerroes, asserens du-

Auerroes.

plicem esse potentiam, alteram quidem ad esse, & hanc in cœlo non inueniri, cùm sit æternum: alteram verò ad motum, & hanc quidem cœlo inesse; quæ profectò corporis finiti est, & ipsa finita: sed à suo motore immortalitatem, siue incorruptionem recipit: Cœ-

Ratio contra Auerroem.

lum ergo secundum Auerroem, est finitũ magnitudine, infinitum verò duratione. Sed dicet aliquis, si in cœlo est virtus semper ad esse, teste philosopho in lib: de cœlo: igitur est potentia ad esse. Adde, quod virtus essendi est magis à forma, quàm à materia; per formam enim res esse accipit, per materiam verò non esse. 7. met. cœlum ergo habet poten-

Solutio.

tiam ad esse. Amplius, si cœlum non habet potentiam ad esse, igitur non potest esse: atq; ita non contingit esse, igitur impoßibile est esse. valet argumentũ ab æquiualenti ad æquiualens. vnde si cœlum impoßibile est eße: igitur neceße est non eße. Sed hoc vltimum consequẽs est contra sensum: primũ ergo antecedẽs est impoßibile: Cœlum ergo habet potentiam ad eße. Respondeo secundum doctrinam Auerrois: Potentiam ad eße bifariam dici: ad eße scilicet, & non eße, & talem in cœlo inueniri, philosophus negat, & com-
1. mentator similiter. Alteram verò ad vnum tantùm, nempè ad motum, & talem cœlum habere affirmat. Quoniam ergo in cœlo est materia, quæ habet potentiam ad eße tantùm, & semper actui connexã; hac ratione, cœlum habere potentiam, philosophus putauit. Ad
2. 2. virtus est à forma, non secundum vtrumq;, sed dimidium tantùm: ideoq; non finita, nec infinita est, nisi respectu motus. Itaq; cœlum nõ habet potentiã ad eße secundum vtrumq;, sed secundum dimidium, ratione formæ, quæ est ratio eßendi; & materiæ quoq; ratione, quæ semper est actui eßendi coniuncta. Ad 3. principale, dicit Auerroes, corpori cœle-
3. sti, ad motum, seu ad vbi, materiam ineße tantum: ideoq; cœlum non eße compositum ex materia & forma, sicuti & cætera corpora naturalia; compositionem autem habere pos-

Obiectio.

se, seu habere, ob respectum, quem habet ad motum. Dices, si cœlum est ens actu: igitur est actus, vt habens actũ: Sed cœlum est ẽs actu, agit enim in hæc inferiora: igitur, aut est ens actu,

 Si cœlum posſit quiescere.

ens actu, aut habens actum. Porrò cœlum non eſſe actum, omnibus conſtat; non enim eſt anima rationalis, angelus, aut Deus: habet actum ergo. at ōne tale eſt compoſitum ex materia & forma: cœlum ergo eſt compoſitum ex materia & forma. Cæterùm an cœlum ſit compoſitum ex materia & forma, dixi in alio libro, & an materia ipſius ſit eiuſdem rationis cum materia inferiorum. Quapropter illud vnum tantùm dicam, quod ad mentem Auerrois ſpectare cenſeo, vnam formam, vnamuè materiam in cœlo Auerroem collocaſſe: animam quoq; cœli, & intellectum eiuſdem, & formam conſtituiſſe. intellectum inquam, quatenus cœlum; formam verò, quatenus mouetur. Itaq; materia cœli, reſpectu animæ, eſt materia ad eſſe; anima ſiquidem dat cœlo principium eſſendi. At quatenus ordinem habet ad motum, & eſt in actu per animam; eſt materia ad vbi. Ex quo patet, cœlum circumſcripta intelligentia, non eſſe actum, nec habens actum, ſed potentiam potius ſecundum dimidium, ad ſemper eſſe ſcilicet. Ex hoc etiam patet, circumſcripta intelligentia, cœlum non eſſe agens, imò, nullam actionem habere. Hæc quidem ſecundum Auerroem. Ad 4. nego cœlum poſſe ſimpliciter quieſcere, benè autem ſecundum quid, quod certè, quomodo ſit intelligendum, ſequenti capitulo declarabitur. Cœlum ergo non eſſe ex ſe incorruptibile, dixi.

Materia cœli. Sine intelligẽtia cœlum nõ eſt actus. 4.

QVAESTIO III. CAP. I.

An cœlum ſecundum ſe totum poſſit quieſcere.

Voniam pollicitis ſtandum eſt, & iam proximè promiſi me enodaturum quæſtionem de quiete cœli, vt ſuperiori argumento plenè ſit ſatisfactum; hac de cauſa, illam in medium adducere curaui. In primis autem, ſecundum Auerrois doctrinam, nobis ſciendum eſt, cœlum ab intelligentia, iuxta tria cauſarum genera, formalem ſcilicet, efficientem, atq; finalem, dependentiam habere: ſic enim docet Tertia diſputatione deſtructio deſtructionum in ſolutione dubij 18. Aſſeritq; hæc tria in ſeparatis, vnum eſſe. Omne, inquit, dans formam alicui; eſſe vtiq; illi largitur, & eſt illius efficiens: ſed Deus dat formam mundo, ſiue cœlo, quia finem in eum confert: Eſt ergo efficiens, et finis cœli. Et reuera, vt dicitur 12. met: Deus mouet, vt intelligibile, & appetibile; porrò appetibile finis, intelligibile verò agentis rationem habet, Com: 36. & 44. & 2. cœli Com: 58. Motus inquit, in cœlo non ſunt violenti, ſed ex deſiderio rationali. Quod enim eſt propinquius primo orbi; maius habet deſiderium: quoniam propinquitas in loco illic, eſt ſimilis propinquitati eſſentiarum ad inuicem; quæ eſt propinquitas in ſcientia, & in intellectu rationali. Quantò enim magis intellectus primi moti eſt fortior, tantò magis deſiderium illius eſt perfectius: Et quantò magis deſiderium eſt fortius, tantò motus eius eſt velocior. Amplius, omnia agentia (teſte Auerroe 12. met: 44. Com: agunt participatione vnius agentis primi 2. met: com: 4. quæ enim talia ſunt per participationem; ad vnum, quod eſt tale per eſſentiam, reuocentur, neceſſarium eſt. Deus igitur eſt primum agẽs per eſſentiam totius entis ſimpliciter. Itaq; intelligentia, ſecundùm Auerroem, eſt cauſa motus cœli, & eſſe ipſius cœli. Motus quidem, vt cauſa effectrix, & educens: quia nimirum motus, eſt ſuaptè natura corruptibilis, & ſemper alius atq; alius: eſſe verò, vt conſeruans; non quidem præſeruatiuè, ſed coexiſtitiuè. Cùm ergo motus poſſit ex ſui natura corrumpi; non temere quærimus, ſi cœlum omninò poſſit ab omni motu quieſcere. Dubium autem nullum eſſe poteſt, quin cœlum, quatenus eſt corpus, poſſit quieſcere: omne enim corpus in eò quod corpus, poteſt quieſcere. Præterea cœlum poſſe quieſcere ſecundum aliquem motum, conſtat ſatis: quieſcit certe à motu, quo hodie mouetur: ſed de hoc non eſt nobis diſputandum; ſed de eo potius, an poſſit ab omni motu quieſcere. Pro cuius rei intellectu, non ignorare oportet, cœlum interdum accipi pro animali cœleſti: quod ſcilicet ex intelligentia & corpore conſtat cœleſti; & tunc apud philoſophos, non li-

Cauſa finalis, efficiens, & formalis idẽ in Deo. 1. Motus orbiũ rationalis. 2. Cœlum poſſe quieſcere. Rationes q̃ cœlum quieſcere poſsit.

Cœlũ potest quiescere.

non licet asserere, cœlum quiescere posse, nam intelligentias necessariò mouere arbitrantur. Interdum verò pro corpore cœlesti, quod est materia ad vbi: atq; ita placet Auerroi, posse
1. cœlum quiescere: vna inquit, eademq; est materia contrariorum, 5. phys: com: 14. sed cœ-
2. lum est materia motus, & quietis: ergo. Igitur, & moueri potest, & quiescere. Et reuera cœlum est corpus dimensione finitum, vi passiua limitatũ, loco descriptum: potest ergo cessare à motu, 8. phys: cõ: 29. & 2. Cœli. cõ: 39. Amplius, illa cœli pars, quæ est materia ad vbi, cùm respectu motus sit merè passiua: erit ergo in potentia contradictionis: potest ergo quietem recipere. Quod si potest quiescere, aliquando tandem quiescet: alioqui ociosa esset illa potentia, quæ suo actu frustraretur. Adde authoritatem Auerrois i. cœli, com: 100. motus cœli inquit, est æternus; quia nimirum ipsius materiæ natura est innata non moueri violenter, & non quiescere naturaliter. Sed huic obuiat apertè eius sententia. 12. met: com: 41. vbi ait, in cœlo potentiam ad corruptionem non inueniri, bene tamen ad quietem, ideoq; illi opus esse intelligentia, ex qua, motus perpetuitatem recipiat: qui sui natura est
3. finitus, dimensio quoq; cœli finita. Iterum nono met: com: 17. non est timendum cœlũ quiescere: sed timor est de possibilibus: ergo quod prius. Sed his aduersantur, quæ ab Auerroe pro certò habentur, nempè, quòd si cœlum quiesceret, cœlum non esset: quare si possibile est cœlum quiescere, possibile quoq; est, cœlum non esse: quod est falsum. Præterea, si cœlo aduersatur, velocius, aut tardius moueri, quàm mouetur; pari quoq; modo, & quies illi aduersabitur.

Solutio rationum.

Respondeo ad rationes, quæ sibi inuicem aduersari videntur:
1. & ad primam quidem dico, cœlum esse in potentia ad quietem; nec illius potentiam esse ociosam: Nam & si totum cœlum non quiescat; in aliqua tamen eiusdem reuolutione id inuenitur. Porrò, illud nominatur possibile, quo posito in esse, vel secundum se totum, aut secundum aliquod sibi simile in specie, nullum sequitur impossibile. Itaq; cœlum secundum partem motus quiescere potest: non secundum totum ad mentem Peripatheticorum.

Secundũ partem motus cœli potest esse.

Etenim si ex corruptione vnius contrarij aliud generetur: igitur si alterum contrariorum non potest non esse, alterum non potest esse: nam eo ipso, quòd motus cœli non est, sequitur ipsum esse. Quod sic patet: Aut enim motus desinit esse per se; aut ad corruptionem subiecti. Non quidem per se; alioqui post motum esset motus: neq; etiam ad corruptionem subiecti; aliter sequeretur corruptio, & ita alteratio. deniq; primus motus cœli non esset. Cœlum ergo, secundum Peripatheticos, quietem vniuersalem habere non potest.
2. Ad 2. authoritatem commentatoris dico hoc sentire, nempè naturam cœli non esse innatam quiescere: hoc est, non habere formam ad quietem tendentem, vnde æternitatem mo-
3. tus, ex intelligentiæ virtute, & formæ qualitate, stabiliuit. Ad 3. verum quidem est, cœlo non conuenire, ex motore, & corpore constituto, tardius, vel citius; non autẽ, qua-
4. tenus est corpus, cui quies non aduersatur. Ad 4. Antecedens, & consequens non sunt in eadem specie potentiæ: nam cœlum, est ad imaginationem possibile; posse verò quiescere, secundum eiusdem materiæ naturam.

Ad alias rationes.

Ad alias rationes eiusdem, dico, Materiam cœli vnam, eandemq; & motus & quietis esse, non tamen vniuersalis: sicuti vna pars ignis corrumpitur; non tamẽ totus. ex hoc etiam patet ad alias sequentes rationes solutio. hæc quidem illi: Nos autem cum scripturis dicimus, cœlum in fine mundi, quietẽ vniuersalem habiturum: Iurauit, inquit Ioan. in Apocalypsi, quòd tempus amplius non erit. Vnde Zacharias 14. Et erit dies vna, quæ nota est domino; non dies, neq; nox: & in tempore vesperæ erit lux; quia nimirum diei noctisq; tunc non erit vicissitudo, sed vna continua dies. Hoc idem sentit Hieronymus in capite Isaiæ sexagesimo: Cœli inquit, & terræ, solis atq; lunæ nobis cessabit officium. Isidorus exponens illud Isaiæ cap. 30. Lucebit sol septempliciter. ait, solem post iudicium laboris sui mercedem accepturum; atq; eo in ordine, in quo creatus est, esse mansurum: similiter lunam atq; alia sydera cœli. Quam ob rem Abacuc 3. cap. suæ prophetiæ vaticinatur, dicens: Sol & luna steterunt in ordine suo. Et re vera potest hoc multis ex causis manifestum fieri: & inprimis quidem ex parte liberi agentis, omne siquidem agens liberum, cui inest contradictionis libertas, sicut potestatem habet

Zacharias. Hieronymus. Abacuc. Motus cœli cessabit.

mouendi;

Cœlũ potest quiescere.

mouendi; ita quoq; & non mouendi; non enim eius perfectio ex motu pendet, alioqui motus nobilior esset intelligentiarum substantia, quod est absurdum: finis siquidem est nobilior his, quæ sunt ad finem: sed intelligentiæ liberè mouent orbes, quia libera scilicet voluntate sicuti in alio libro dixi: potest ergo motus cœli omninò deficere. Constat quoq; hoc ex parte mobilis: Nam ille facilè à suo profecto officio potestatem habet recedendi; cui non 2.
inest necessarius, siue motus naturalis: sed talis est cœli motus, omnis enim motus agit propter aliquem terminum habendum; quo adepto, potest à suo officio quiescere. Quod in grauium atq; leuiũ motu, latissimè patet. Vnde mobile tali sub termino naturaliter quiescens, violenter ab illo recederet. Quare, si cœlum moueretur naturaliter: & frequenter naturaliter quiesceret, & idem frequenter violenter moueretur: quod est absurdum. Adde, quod simul & semel naturaliter moueretur, & violenter. Etenim suo in motu circuli, ad sui motus naturalem simul accederet terminum, vtpotè ad aliquem situm, simulq; ab eodem recederet: quod est absurdum, ne dicam impossibile. Motus ergo cœli naturalis non est, neq; violentus; quia non est contra inclinationem ipsius naturalem: alioqui recessus à termino esset illi naturalis. Et tunc idem sequeretur absurdum: nempè simul naturaliter, & violenter moueri. Inest ergo cœlo potentia neutra ad motum atque quietem; sicuti superficiei ad albedinem, eiusq; oppositum: ergo quod prius. Item, sicut de nouo quælibet pars 3.
motus potest incipere, siue sui habere principium; ita planè, & totus ipse motus: eiusdem enim sunt rationis. Sed qua certè ratione incepit; eadem planè & determinari potest. Igitur motus cœli potest non esse, & à cursu suo cessare. Amplius, finis motus cœli, est conti- 4.
nuus generationis ordo; qui planè est propter hominum vitam conseruandam: Nos enim, teste philo. 2. phys. finis omnium sumus: sed numerus hominum à Deo præstitutus, habebitur, cùm finitus fuerit numerus electorum. Ergo &c. Cùm igitur motus cœli, sit motus liber, dependens ab intelligentia, potest ergo cessare: imò cessabit omninò.

Motus cœli non est naturalis, neq; violentus.

Argumenta contraria.

CAP. II.

Ontra prædicta sic arguunt Philosophi: nullum violentum potest esse per- 1.
petuum; sed quies vt dicitur in libro de cœlo, corpori cœlesti est violenta; motus enim cœlo est naturalis, & eius perfectio: motus ergo cœli nunquam cessabit. Adde illud philosophi 9. met. dicentis, non esse timendum, ne cœlum aliquando stet: quia nimirum nullus motus potest aliquando cessare, cuius motor non laborat in mouendo: sed motor cœli, mouet sine labore, vt ipsemet fatetur ibidem: motus ergo cœli nunquam cessabit. Amplius, si motus cœli secundum philo 2.
sophum & commentatorem est æternus à parte ante: eadem quoq; ratione erit à parte post: vt loquitur octauus Physicorum. Et reuera, vt dicitur: 9. met. In æternis non est potentia contradictionis: sed cœlum secundum Philosophum est res sempiterna: in illo ergo esse non potest potestas contradictionis, ad motum scilicet, & quietem. Non potest igitur non moueri. Item, si cœlum cessaret à motu: intelligentiæ suo quidem fine frustra- 3.
rentur, suaq; operatione priuarentur. tenet consequentia ex Philosopho 12. met. asserente, proprium ipsarum finem, operationemq; in mouendo cœlo, consistere. Nam & si non sit ipsarum finis perfectiuus, quia scilicet est operatio transiens in cœlum; ex perfectionis tamen plenitudine illarum proficiscitur; nempe ex amore, & desiderio, quo secundæ ad primam feruntur. Necessariò ergo cœlum ab intelligentia mouetur. Item, quando extre- 4.
ma sunt æterna; habitudo ergo inter illa consistens, erit quoq; æterna. valet consequentia. ex extremorum enim mobilitate sequitur habitudinis varietas, atq; mobilitas. Sed extrema huiusmodi sunt æterna, vt potè intelligentia, & cœlum: Igitur habitudo, hoc est, motus erit æternus. Sanè in sempiternis non est error, nec aliquid à casu, nec vt in pauci-
oribus;

Cœlũ posse quiescere.

oribus; imperfectionē namq; sonant hæc omnia; quæ profectò corpori perfectißimo minimè est tribuenda. Motus ergo cœli est sempiternus, & necessarius: hæc sibi n. coincidunt.
5. necessariũ enim, 5. met. non potest non esse: ergo quod prius. Postremò, si ita res se haberet, multa inde sequerentur absurda: & inprimis, quòd omnis penitus motus esset destruendus, primo destructo, à quo alij motus essentialiter pendent. Deinde, quòd omnis planè generatio cessaret, atq; ita mundus peiorem sortiretur cõditionis honestatem: quæ certè sunt auditu absurda, & tam pulchro corpore indigna. Itaq;, secundum commentatorē, 12. met. motus cœli est æternus, non quidem ex sui, sed ex parte mouentis. Respondeo,

Soluuntur argumenta.

1. & ad primum quidem dico, cœli quietem, siue cessationem à motu, non esse violentam; quia eius scilicet motus non est naturalis, quatenus naturalis violēto opponitur: vnde non sequitur inde aliqua mundi imperfectio, ipsius speciebus integris permanentibus; imò vltima illius perfectio; quies enim est finis motus: clarè enim videbitur ipsius dignitatis splendor, & luminarium aucta maiestas. Ad Philosophi authoritatem dico, ipsum non cognouisse finem mundi, à sanctis nobis intimatum scripturis: hac de causa putauit intelligentias necessariò mouere: & quia non laborant in mouendo; motum cœli æternum fore
2. censuit: Cuius oppositum nobis cœlitus edoctis tenendum est, atq; defendendum. Ad 2. dixi, in alio libro motum non esse æternum, sed cum cœlo incepisse: quod quidem non generatione, sed creatione conditum est. Ad confirmationem dico, ad formam substantialem in cœlo non esse contradictionis potentiam, alioqui esset corruptioni subiectum: bene autem ad formam accidentalem, hoc est, ad motum, & quietem, præsertim cùm in-
3. differenter se habeat ad vtrumque. Ad 3. negatur consequentia: Mouere etenim cœlum non est finis intelligentiarum perfectiuus; neq; necessariò, sed contingenter eundem consequitur: ex imperio vtiq; voluntatis ad vlteriorem finem, nempè ad electorum numerũ complendum tendentis: hoc igitur vltimo fine habito, cessabit motus orbium. finis ergo intelligentiarum formalis, non in mouendo cœlo, sed in Deo videndo, amandoque positus est. Quamobrem, finito cœlorum cursu, intelligentiæ suo fine, operationeque fraudandæ non erunt: imò multæ plurimæq; sunt intelligentiæ, & quidem beatæ, quibus tamen orbi-
4. um mouendorum officium non incumbit. Ad 4. illa ratio aliquid haberet momenti, quando vtrumq; necessariò ageret: Sed cùm intelligentia liberè, & non necessariò moueat; vim aliquid concludendi minimè habere potest. Ad confirmationem dico, aliquid vt in paucioribus in cœlo inueniri: sicuti patuit in eclipsi, quæ dominicæ passionis tempore accidit: & tempore Iosue Sol stetit immobilis: & viuente Ezechia, Sol retrocessit quinde-
5. cim lineis. Potest ergo cœlum cessare ab officio mouendi. Ad 5. Dico, in fine cursus numerosæ naturæ, præcipuas mundi partes remansuras: nempe intelligentias cœlestes, homines, corpora cœlestia, & elementaria: cætera verò omnia, quæ vsui inseruiebant humano, in interitum itura: Nec proinde mundum peiorem sortem habiturum: imò potiorē, præstantioremque, vt potè suam renouationem adeptus. Amplius, cessante motu cœlesti, non est necesse, vt omnis quoq; motus suum finem sortiatur, faciatq; finem currendi siue mouendi; nam & beati poterunt se mouere, & damnati varios patientur alterationis passionisq; motus. Tempus quoq; cessabit, quæ est passio primi mobilis, non alia tempora, cùm quilibet motus suo mensuretur tempore, proprijq; temporis determinatam habeat quãtitatem. Ad authoritatem commentatoris respondeo, quòd aduersus seipsum pugnet: nam in lib. de substantia orbis apertè docet, ab intelligentia, non solùm motum, verùmetiam & esse seu substantiam cœlo elargiri. Quare, si motus cœli ex se est poßibilis, & non necessarius, atq; perpetuus; & substantia quoq; ipsius similiter se habebit. Quoniam igitur, & motus, & substantia cœli est ab intelligentia; vtrumq; igitur est poßibile ens, & nequaquam necessarium. vnde nullum sequitur inconueniens, si motus cœli sit finem habiturus. Patet ergo, quomodo cessante motu cœli, non omnis motus inferiorum destrueretur; imò ignis virtutem haberet calefaciendi, agendique in subiectum sibi proximè dispositum. similiter & alia elementa, nisi cœlitus essent impedita. Et reuera motus cœli

Motus quomodo tẽpus non erit.

Motus nõ est necessarius.

Cessante motu cœli, esset adhuc motus.

tus cœli non est forma actiua, sed potius paßio quædam de genere paßionis, cœlo ab intelligentia tributa. Quam ob causam, non est alicui istorum inferiorum motui, mutationique necesßaria, quasi per se motus, mutationisque principium; sed potius ad cœlestium corporum virtutem inferioribus communicandam: quæ profectò per situs, atq; aspectus accessum, & recesßum, varietatem, modum, ordinemq; commodè impenditur. His ergo habitis, nihil inferioribus impedimenti cesßatio motus præstabit; quò minus inferioribus omnis alterationis, mutationisq; non insit aptitudo. Alexander arbitratur, cesßante motu cœli, adhuc elementa ageree posse, & pati; non ordinatè tamen: proinde sæpè contingere, vt inuicem coalescant. Sanè, si cœlum agit in hæc inferiora, motu, lumine, & influentia; motu igitur eiecto, adhuc tamen ageret influentiæ, ac luminis virtute. Elementa præterea, suas qualitates non amitterent: agerent ergo, & paterentur ab inuicem. Adde, quod cœlũ eßet locus omnium sublunarium communis: sed locus conseruat locata; adhuc ergo etiam sine motu sublunaria ab eo conseruarentur. Hæc quidem dicta sint ad mentẽ theologorum: nempè motum cœli habiturum finem mouendi, mundumq; innouandum, atque in meliorem statum transformandum. Sed arguet aliquis cum Philosopho. Si motus cœli cesßaret omninò; nulla igitur in hæc inferiora sequi poßet corruptio, siue generatio. tenet consequentia: lumen .n. & influentia cœli, absq; motu, virtutem influendi, agendiq; habere non possunt: nam motus, vt dicit in lib. de gene. stellam abducit, & adducit: cuius accesßu, & recesßu, generationis ordo, & texitur, & conseruatur: & in 2. de cœlo, ait: Stellam motus velocitate, áërem conterere, disgregare, deniq; calorem efficere. Eodem modo, influentia sine motu eße non potest: Motu siquidem, ad situm proprium stella adducitur, eamq;, aut per oppositum, aut per diametrum, vel aliquem alium motum, alteri stellæ configurat: ex quo multarum proprietatum, influxuum diuersitas proficiscitur. Quòd si motus cessaret, nihil horum contingeret. Amplius, per motum, stella varia signa decurrit, è cuius decursu hæc inferiora variè afficiuntur. Denique motus est causa, cur stella, nunc in meridiem aßurgat, nunc verò in septemtrionem declinet; vnde varia rebus euenire portenta in lib. Apotelesmatum Ptolomæus, omnium propè mathematicorum facilè princeps, arbitratur. Ergo quod prius. Ad hæc accedit authoritas 8. lib Physicorum, vbi apertè docetur: Motum cœli veluti vitam, ad omnia se habere. At sine ea, quæ sibi competit vita, earum est, aut esse potest nihil, quæ sub creatæ lege creaturæ continentur: ergo &c. Adhuc, motus cœli est ipsius finis, 2. de cœlo & de generatione, quo conseruatur inesse. remoto igitur cœli motu, & ipsum quoq; remoueatur, necesse est: nã ablato fine, & eius, quod est ad finem, auferetur esse: sed motor sine mobili consistere nequit: Igitur, si motus cœli deficeret omninò, omnis planè cœlestiũ natura, suæ substantiæ defectum incurreret, atq; ita in antiquum chaos redirent omnia, quod est falsum: Motus ergo cessare omninò non potest. Item in eßentialiter ordinatis, eo cessante, quod est totius ordinis principium, cætera quoq; illius ordinis, similia patientur incommoda. Sed motus cœli est primus in ordine mouentium, tum quia temporis atq; naturæ dignitate cæteris antecellit, tum quia est omnium finis: Ergo deficiet nunquam: alioqui omnia essent defectura. Præterea, si propter defectum primi motus omnia essent in interitum casura: aut id eis accideret per corruptionem, aut certè per annihilationem. Non primo modo, quippè cùm corruptio vnius sit, generatio alterius. Nec etiam secundo modo: Nam sicut ex nihilo, nihil fit; ita planè, quod est, in nihilum eße casurum, est impoßibile apud Philosophos. Itaq; si ceßaret motus cœli, omnium planè rerum fieret confusio, non solùm quoad ipsarum motum, verùmetiam quoad esse. Ne ergo talia contingant absurda, præstat aßerere: motum cœli finem nullum habiturum. hæc illi. Ad quæ planè, & his similia facilè est respondere: Et ad primum quidem dico, post numerosæ cursum naturæ, multarum generatione rerum opus non eße, nec ergo vario stellarum aspectu per deletionem adducto: tunc enim mundus, meliorem nactus conditionis libertatem, liberabitur à seruitute: siquidẽ omnis creatura ingemiscit, & parturit vsq; adhuc, reuelationem filiorum

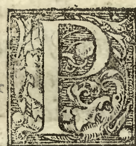
Marginalia: Cœlũ posse quiesce re. — Alexander, q; motus remoret. — 1. — 2. — Argumenta contraria. — 1. — Lumen, & influentia indigent motu. — 1. — 2. — 3. — 4. — 5. — Soluuntur argumenta.

Cœlũ non crescit neque decrescit.

liorum expectans, iuxta Apostolum scribentem ad Romanos: cap. 8. Ad 2. similiter est
respondendum. Ad 3. verùm quidem est, motum cœli esse quodammodo eiusdem finem,
secundum eam, quam modò mundus obtinet imperfectionem: At, postquam ab ea liber
2. extiterit, vt potè mundus in libertatem filiorum Dei mutatus; melioris finis conditione
3. gaudebit. Ad 4. dico, motum cœli esse primum omnium motuum, quibus corpora subdi-
4. ta sunt, non autem eorum motuum, quibus res immateriales feruntur: quippè cùm illi,
5. motui cœlestium, minimè subditi sint. Ad 5. Remoto illo fundamento, nempè, motum nō
esse finem motoris, & orbis, sed alium quẽdam præstantiorem, dignioremq; ; vt illa se-
quantur absurda, minimè est necessarium. Sortieturq; itaq; mundus suam innouationem,
Mundi innouatio.
in qua finem accipiet currendi. Et reuera, vnumquodq; suam perfectionem naturaliter
appetit: Motus autem, qui omni fine caret, non parum imperfectionis habet: quare, si
mundus nunquam à suo motu cessaret; nunquam profectò suam ipsius perfectionem at-
tingeret. Suadet etiam hoc nobis humanæ mentis indefessum desiderium, quo agitur quo-
tidie, exoptátque, sicut dicit Apostolus, veteri tegumento deposito, superuestiri: pro-
Paulus Ro. 8.
pterea gemimus intra nos filiorum Dei adoptionem expectantes. Quomodo ergo motus
cœli finem sit habiturus, dixi.

CAPVT. III.

Cœlum non est augmentable.

Ostquam ad vtramq; partem disputaui, ostendiq; an cœlum sit generabile
nec ne: & vtrum aliquãdo tandem à suo motu vacabit: operæpretium esse
puto, & superiori satis consentaneum doctrinæ, non ignorare, an sit idem
augmento, seu decremento obnoxium. Porrò, philosophus primo cœli tex:
com: 21. de hac re sic philosophatus est. At verò ait, & crescit omne quod
crescit: & decrescit omne quod decrescit, à cognato, quod aduenit, & quod in materiam
Quare non augetur.
resoluitur: huic autem competit nihil, ex quo factum fuerit. Et est sensus, quidquid cre-
scit, & decrescit; hoc certè ab aliquo sibi cognato recipit, quod in principio est illi dissi-
mile, in fine verò simile redditur, atq; in illius qualitatem conuertitur: Sed cœlo nihil acci-
dit, quod in illius materiam resolui possit, cùm ex præcedenti aliqua materia minimè cō-
Auerroes.
stet; igitur augmenti, aut decrementi est expers omninò. Addit Auerroes aliam ratio-
nem: Omne inquit, quod augetur, vel diminuitur, nutritur: sanguis enim, & animalium
Cœlum non nutritur.
materia, & proximum nutrimentum est membrorum: Nutriendum verò est ei similare,
quo nutritur: Sed cœlum non nutritur; vtpote non similare alicui à quo nutriatur: igitur
non crescit, aut decrescit. Si autem inquit philosophus, nec accrescere, nec corrumpi po-
test, eadem ratione, & inalterabile esse accipiendum est. omne enim alterabile (teste
Commentatore) est generabile: sed cœlũ non est generabile: igitur non est alterabile. Al-
Cœlum non est alterabile.
teratio inquit philosophus, motus est in qualitate: qualitates autem quæ quidem sunt habi-
tus & dispositiones, non sine mutationibus in passionibus fiunt: vt sanitas, atque morbus.
Quæ verò naturalium corporum in passionibus mutantur; ea omnia videmus incremen-
tum suscipere, atq; decrementum, ceu animalium corpora: partesq; ipsorum, atq; stirpi-
um etiam, & elementorum simili modo. Quare si corpus, quod circulo fertur, neq; accre-
mentum, neq; decrementum suscipere potest; & inalterabile esse, consentaneum est ra-
Alteratio quid.
tioni. Et est sensus: cœlum non est alterabile, quia alteratio est motus in qualitate, quæ est
passio: Omne enim alterabile est mutabile in passionibus; ac proinde augmenti, aut decre-
menti susceptibile. sed cœlum nihil est eiusmodi: igitur non est alterabile. Porrò defectus
lunæ, atq; solis, alterationes dici non debere, arbitratur Auerroes; quia scilicet non sunt
ad passiones; neq; temporariæ, quæ fiunt per materiam, sed subitariæ potius: Est autem
alteratio ad qualitatem, vt idem dicit, vt augmentatio ad quantitatem, & latio ad vbi,
In quibus est alteratio.
& generatio ad substantiam: In primæ autem speciei qualitatibus, vt pote in habitibus,
& dispositione, non est alteratio: neq; in secundæ speciei qualitatibus, hoc est, in poten-
tia,

Cœlũ nõ esse augmẽtabile.

tia, & impotentia: neq; in figura, quæ est quarta species qualitatis; sed in qualitatibus tertiæ speciei, quæ sunt passiones; nam hoc modo alteratio est in his, quæ habent substantiam, & materiam: Cœlum ergo non est alterabile. quia, vt dicit philosophus tex: cõ: 22. eiusdem libri, non recipit accrementum, neq; decrementum, neq; iuuentutem, neq; passionem. Videtur autem & ratio his astipulari, quæ apparent: & ea, quæ apparent rationi. Omnes enim homines de diis existimationem habent: & omnes, qui deos esse arbitrantur, tam barbari quàm Græci, ipsum supremum locum Deo attribuunt; vt videlicet immortale ad immortale sit accommodatum: quippè cùm alio modo sit impossibile. Adiecit ad rationes, signa, et communẽ hominum sensum, ob causam eorum, qui absq; signis, rationibus assentiri nequeunt. Vltra rationes inquit Auerroes, adiecit signa sensibilia: quia plurimi sunt, qui non valent assentiri primis propositionibus per intellectum notis; vtpotè natura rudes, hebetes, aut ob prauam aliquam consuetudinem, & minimam exercitij experientiam. Albumazar ait, post rationes, signa à philosopho addita esse; vt sic conclusionis veritas, certæ veritati, hoc est, primis principiis esset propinquissima. Nam & si huiusmodi conclusionis veritas non perinde sit ac principiorum; est tamen illi affinis, cùm constet ex sensibus Galenus in libro, quem demonstrationem appellauit, ait, Aristotelem signa addidisse; quia mundi æternitas aliter probari non potest: & propterea in lib: quem composuit de creditis, mundum esse æternum, inter credita reposuisse. Accidit autem hoc & per sensum sufficienter, inquit philosophus, vt ad humanam est dicere fidem: In omni enim præterito tempore per traditam inuicem memoriam, non mutatum vllo pacto fuisse videtur, aut in toto vltimo cœlo, aut in suarum propriarum partium vlla. Sensus est, si cœlum esset corruptibile, non videtur verisimile tantò temporis interuallo latère potuisse; vt saltem aliqua illius pars huiusmodi naturæ signum aliquod non ostenderet. Cùm autem id memoriæ proditum non sit, nec à maioribus nostris inuentum; nobis profectò persuasum esse debet, cœlum esse æternum. Addit et tertium signum: Videtur, inquit, & nomen fuisse datum à veteribus etiam vsq; ad præsens tempus eo modo opinantibus, quemadmodum & nos dicimus: non enim semel, neq; bis, sed infinities easdem ad nos accessisse opiniones putare oportet. Quapropter quia primum corpus, diuersum quod dam est à terra ipsa, ignè, aëre, atq; aqua; Æthera supremum locum appellauerunt; à semper currendo perpetuo tempore, illi cognomentum ponentes. Anaxagoras autem nomine hoc non rectè vtitur: æthera enim pro igne dicit. Vtitur alio signo, quod nominis æthimologiam sequitur: Maiores nostri inquit, vocauerunt cœlum æthera, ab eo, quod est semper, & thin id est, currere; non autem vrere, vt dicebat Anaxagoras. Adduxit autem Chaldæos in testes, inquit Auerroes, in quibus olim viguit philosophiæ studium, quia ipse primus Græcorum, hoc de mundi æternitate problema, in partem affirmatiuam detorsit: Ipse, inquit, primò fuit dicens ex physicis Græcis, quod cœlum esset ingenerabile. Cùm ergo cœlum ab antiquis vocatum sit æthera, à semper currendo, & hæc eadem opinio infinities sit renouata, atq; confirmata; videtur, inquit, rationi consentaneum, vt cœlum sit corpus æternum, & per consequens non augmentabile, nec alterabile. Item 2. cœli, tex. Com. 2. Et dicamus, inquit, quòd oportet nos credere sermones antiquorum verissimos, & maximè qui sunt parentes nostri: Dixerunt enim, quod aliquid est velocissimum, mobile æternum, non corruptibile, & eius motus non habet finem: sed ipse finis sit cuiuslibet finis, & vltimum cuiuslibet vltimi, & continens omne continens. Hæc quidem philosophus. Cui planè opinioni paulò antè responsum est. Plato in Timæo asserit, cœlum non esse augmentabile, quòd scilicet omnia intra sese contineat: Factum est, inquit, hoc animal perfectum, & vnum, cùm nihil extrà relictum fuerit, ex quo alterum generetur. Postremò ne quis ipsum morbus, aut senectus attingeret. Et iterum, tempus vnà cum cœlo factum est, vt vnà orta, vnà etiam dissoluantur, si qua his dissolutio vnquam contigerit. Et ad exemplar æternæ naturæ ideo factum est, vt mundus hic ille præstantior quoad potest, similimus sit. Itaque Plato, cœlum incorruptibile, inalterabile, atq; inaugmentabile dicit esse: factum tamen

Albumazar.

Galenus.

Philosophus.

Æthera vnde dicantur.

Anaxagoras.

Cœlũ corpus æternum.

Plato.

Cœlum factũ est.

Cœlũ nõ esse augmẽtabile.

à mundi patre, & principe omnium. Plotinus lib. primo cap. 3. enneadis 2. quare cœlum non senescat, neq; accrementum, aut decrementum recipiat: quia inquit, non effluit extra se. Si igitur est in seipso, & non à seipso fluit; permanens idem, nec augetur, nec minuitur, neq; igitur consenescit. Perpetuitatis huius causam, diuinæ voluntati attribuamus. Et cap. 5. Si totum cœlum perseuerare debet, eius quoq; partes, scilicet stellas, oportet perseuerare. Hæc ille. Patet ergo ex multorum sapientum authoritate, cœlum alterabile non esse. Sed dicet aliquis: Quidquid est alteri contrarium, alterationi est obnoxium; alteratio enim inter contraria inuenitur: Sed inter solem & hæc inferiora, videtur huiusmodi contrarietas, suo enim accessu, & recessu, est causa, vnde illa, corruptionis, generationisq; vicissitudinem subeant: Sol ergo est alterabilis. Adde, quòd inter stellas aliqua videtur esse contrarietas, vtpote inter Solem, & Saturnum, Martem, & Venerem, authore Ptolomæo in primo Apotelesmatum. Ergo quod prius. Amplius, sol, tempore æstiuo est calidior, quàm hyemali: Calor igitur gradualiter intendi, ac remitti potest. Omnis autem gradualis intensio qualitatis possibilis, est alteratio: Ergo &c. Luna præterea in sua ecclipsi, aliquid alterationis patitur. Deniq; inter stellas potest esse maxima distantia, vtpote vna in occasu, alia verò in parte orientis; sed vbi est magna distantia, ibi etiam est magna contrarietas. 10. met igitur cœlum est alterabile. Amplius, cœlum recipit accrementum, & decrementum, igitur est alterabile; nam cœlum dependet ex infinita dei virtute: ex parte ergo illius infinitæ virtutis accrementum suscipere potest. Porrò illi omnipotentiæ actiuæ, respondeat aliqua passiua, necesse est: ex quo patet, cœlum quoad se spectat, accrementum suscipere posse. Et revera, cœlum est quantum, vtpote corpus: igitur augmenti, & decrementi susceptiuum. omne enim quantum est diuisibile in infinitum, & per consequens augmentabile. Respondeo, duplicem esse alterationem, corruptiuam scilicet, & perfectiuam: vnamq; illarum, nempè perfectiuam, cœlo inesse. Perfectiuam inquam, non realem, sed intentionalem. Etenim in momentarijs transitorijsq; fit qualitatibus intentionalis alteratio; quæ profectò qualitates solo motu locali haberi possunt: in subiecto enim permanentiam non habent. Ad hunc modum loquitur Auerr. primo cœli Com. 21. Qualitates inquit, quarum alteratio non est contradictio secundum suum esse, non est possibile, vt sit in cœlo, secundum mutationem, & secundum esse. Inest ergo corporibus cœlestibus alteratio intentionalis: non quidem propter mutationem substantiæ, aut qualitatem permanẽtem, sed potius propter motus localis conditionem, ordinemq;. Ptolomæus in primo apotelesmatũ, capite de luna, ait, Lunam cæteris planetis humidiorem esse, ob humores terræ, atq; vapores. Sed rectè ab Albumazar corripitur: luna inquit, non est ita terræ proxima; vt illius qualitatibus affici posit: quippè cùm vapores non vltra 16 stadia attollantur: cœlum præterea qualitatibus elementorum non inficitur, Authore philosopho 2. cœli. Quare prior responsio, siue opinio est magis tenenda: vtpote rationi magis conformis, atq; consentanea. Ex his autẽ patet solutio primi argumenti: Sol enim non est inferioribus contrarius, aut similis realiter, sed virtualiter tantùm: vnde dici non potest formaliter alterabilis, sed secundum motum & aspectum, vt dictum est. Ad 2. respondent Astronomi, à quibus docetur, stellas contrarias esse, vtpote contrariorum productiuas, aut contrariarum hæresum, hoc pacto: Sol & Saturnus sese habẽt (authore Ptolomæo) quia scilicet ille caloris, hic autem frigoris est productiuus. Mars præterea, & Saturnus sunt oppositi, quod Saturnus sit diurnus, Mars verò nocturnus. Ad 3. Sol est calidior tempore æstiuo, ob maiorem illius ad nos accessum, atq; vicinitatem, è contrariò se habet tempore hyemali. Ad confirmationem dico, non quamlibet distantiam, contrarietatem efficere; sed eam duntaxat, quæ est gradualis, quæ inter stellas minimè inuenitur. Ad 4. dico, cœlum esse augmentabile per diuinam potentiam, non autem per se ipsum; cùm nullum illi insit principium, vnde augeri posit, secundum aliquam auctionis speciem. Mundus ergo, quoad sui perfectionem, est omnibus numeris perfectus, nec augmenti, aut decrementi susceptiuus; ideoq; dici non potest cœlum secundum aliquod intrinsecum sui principium alterabile, siue augmentabile:

Plotinus ostẽdit quare cœlum nõ senescit.

Quod cœlum sit augmentabile.

1.

2.

3.

Quod sit augmentabile.

4.

Soluuntur argumenta.

Alteratio intentionalis est in cœlo.

Ptolomæus.

Albumazar.

Ad primum.

2.

3.

Cœlum non est augmentabile.

4.

quoad

Cœlũ non est corpus infinitum.

quoad verò ad infinitam virtutem artificis, augmentabile dicitur per negationem, hoc est, per potentiam in artifice, non autem in cœlo existentem. Ad confirmationem respondeo, quòd cœlum sit diuisibile secundum mathematicam, non autem physicam rationem, quia scilicet caret contrario. Quomodo ergo cœlum non sit alterabile, neq; augmentabile, sed omnis accrementi, aut decrementi, alterationisq; expers, dixi.

QVAESTIONIS QVARTAE CAP. I.

Cœlum non esse corpus infinitum.

I firmamentum, siue cœlum non est corpus graue, aut leue, generabile, & corruptibile, augmentabile, vel alterabile; sed vltimũ omnium corporum; deniq; continens omnia corpora: Num est quantitate infinitum? Reuera, de hoc non parua fuit apud antiquos controuersia. Etenim, inquit, Philosophus, primo cœli tex. 33. Hoc ferè contradictionum omniũ his, qui de natura aliquid enuntiarunt, principium & fuit, & erit sanè. Omnium planè rerum naturalium quasi materiale principium, Anaxagoras, Parmenides, & Melissus, infinitũ, ad mentem philosophi, esse dixerunt; ex quo quasi per separationem, congregationemq; rerum naturalium generatio fieret; eamq; perpetuò mansuram. Empedocles, & Physici, rerum naturalium principium, finitum esse voluerunt; atq; ex illo lite, & amicitia, generationis ordinem seruari. Itaq; qui de hoc negotio perperam philosophati sunt, varias de mundi ortu pepererunt sententias, teste Auerroe, Com. 33. 1. cœli: Diuersitas, inquit, cadens in istis quæstionibus prouenit ad magnam diuersitatem. Nam qui mundum infinitum esse dixerunt, idque magnitudine; ij profectò mundum, principium non habere, dicere coguntur: corpus enim infinitum caret agente: corpus ergo actu infinitum esse nequit; nam eo ipso, quò est effectum, proculdubio est determinatum, atq; finitum. Qui verò mundũ, siue cœlum dixerunt esse infinitum tempore, siue duratione; ij planè posuère mundi opificem incorporeum, atq; indiuisibilem, sicut putauit Aristoteles. Porrò, qui dixerunt, mundum esse infinitũ numero, & ij quoq; prima principia infinita esse excogitarunt. Rectè ergo dictum à Philosopho, tex. 33. Paruum exitum à veritate his, qui recesserunt, longè progredientibus infinities fieri maiorem. huius autem causa est, quia principium virtute in maius est, quàm magnitudine. Idcirco quod in principio parum est, id in fine fit longè maius. Operæ ergo pretium erit, non ignorare, vtrumnè infinitum, principij vicem subire valeat. Est autem infinitum, multiplex, seu multipliciter dici potest: Nempè duratione, vt motus, secundum Aristotelem: Magnitudine, veluti si daretur aliquod corpus infinitum: Multitudine, vt in numeris videtur contingere: Virtute, Deus scilicet. Porrò, infinitum virtute, principij rationem habere, dubitat nemo. Deus namq; qui est infinitæ virtutis, est omnium principium, sicuti demonstraui in alio libro Pymandri, ad mentem etiam philosophorum disputando. Infinitum autem duratione, aut primarij, aut secundarij principij rationem videtur habere: Magnitudine verò infinitum, nullo pacto principij munere fungi potest: In causa quidem est, quia impossibili posito in esse, semper sequitur impossibile: Sed infinitum magnitudine dari, est impossibile; ad illud ergo sequitur impossibile, nempè aliquod principij, seu principati rationem non habere. Quouis ergo modo, magnitudine, siue multitudine infinitum acceperis; nec principij, nec principiati rationem habebit. Quando ergo Philosophus dicit, infinitum si esset, habere principij rationem; dicamus ad mentem antiquorum fuisse locutũ, qui infinitum cùm ex parte materiæ, tum etiam ex parte motoris posuerunt. Quare si infinitum magnitudine in rerum natura inueniretur; illud planè principij subiret rationem: in rei autem veritate, nihil tale esse potest in ordine rerum. Et reuera, omne corpus aut est simplex, aut compositum, similiter & infinitum, teste Philosopho 34. tex. 1. cœli. Atqui patet si simplicia sint

Arist.

Anaxagoras.

Empedocles.

Auer.

Infinitum caret agente.

Paruus error in principio magnus in fine.

Infinitũ quotuplex.

Quale infinitum habet rationem principij.

Infinitum magnitudine nõ dari.

Cœlum non est infinitum magnitudine.

sint finita; compositum necessariò finitum esse: quod enim ex finitis, & multitudine, & magnitudine constat; ipsum & multitudine, & magnitudine est finitum. Tantùm enim erit, quanta sunt ex quibus componitur. Restat ergo videre, vtrum aliquod simplicium corporum infinitum contingat esse magnitudine. Cæterùm, cœlum esse finitum magnitudine, sic probari potest. Si corpus motum circulariter esset magnitudine infinitum; careret vtique centro: Centrum enim est punctus in medio, è quo æquales lineæ ad circumferentiam protrahi possunt: circumferentia namque est finis atque terminus corporis: qua si vacauerit, & centro quoque vacare, necesse est. Quòd si ita esset, proculdubio circulariter moueri non posset: omne enim corpus mobile, aut mouetur à centro, aut ad centrum, aut circa centrum. Præter autem has motus species, nulla esse potest in motu locali. Quam ob causam sic arguebat Philosophus tex. 35. Si cœlum esset magnitudine infinitum; infinitæ quoque essent, quæ è medio protraherentur lineæ. Itemque, & infinitarum talium interuallum esset infinitum; extra quod nulla magnitudo lineas tangens sumi posset: si enim illud esset finitum, maius semper aliquid accipi posset. Quare quemadmodum numerum ex eo dicimus infinitum, quia maximus non est; eadem ratio, & de spatio. Et est sensus: quemadmodum in numeris ille non est infinitus, qui est maximus, sed potius ille, qui quouis dato semper potest esse maior; ita planè illud est spatium infinitum, quod est omni alio accepto maius. Si autem infinitum pertransiri non potest; interuallum necessariò infinitum esset, si cœlum esset infinitum: Non igitur circulo moueri posset. At cœlũ circulo moueri cernimus: non ergo est infinitum. Amplius, lineæ in huiusmodi corpore infinitæ descriptæ, sese intersecare non possent: Etenim si à tempore finito, tempus finitum abstuleris; & reliquum quoque erit finitum, & principium habere, necesse est. Eodem modo, si ambulationis tempus principium habet, & motus principium est, & magnitudinis etiam. Quare si lineæ protractæ à centro, ad circumferentiam essent infinitæ, & tẽpore finito mouerentur: Quia 24. horarum spatio alterum duorum necessariò sequeretur, aut spatij infiniti lineas esse finitas; aut infinitum, principium habere & finem. Quorum vtrumque est falsum. Si enim voluitur tempore finito, igitur finitum est, quod ita mouetur: omne autem finitum, principium habet & finem. Verùm, illud est perspicuum impossibile, vt finito in tempore quicquam trãseat infinitum: Transibit ergo in tempore infinito. Sanè, sicut dicitur 6. phys. Si mobile est infinitum, & motus quoque, & tempus similiter se habebunt: Sed cœlum mouetur finito tempore, circuit, atque conuertitur per totum orbem: Impossibile igitur est, infinitum esse, quod circulo mouetur. Amplius, omne corpus figuratum, est finitũ magnitudine; figura enim terminis clauditur, & terminatur: nullum autem huiusmodi potest esse infinitum. Sed cœlum est figura sphæricum; igitur est magnitudine finitum. Vnde Philosophus primo cœli tex. 39. Præterea, inquit, quemadmodum linea, ex ea parte, qua finis est, infinita esse non potest, nisi ad longitudinem; & superficies similiter, cùm fuerit terminata; nulla ex parte est infinita. similiter quadratum, circulus, sphæra; ita planè & corpus, quod circulo fertur. Iterum tex. 41. Si cœlum est infinitum, & circumvoluitur; infinitum finito tempore erit pertransitum: fit enim cœlum quidem, quod manet infinitum, hoc est, spatium imaginarium; id autem, quod in hoc mouetur, æquale. Quare si circumvolutum fuerit, quod est infinitum; æquale sibi infinitũ tempore finito peragrabit: at hoc est impossibile. Etenim si tempus, in quo circumuolutum est, finitum est; etiam magnitudinem, quæ pertransita est, necesse est finitã esse. At æquale sibi pertransiuit, igitur finitum est, & ipsum scilicet, quod mouetur. Quòd igitur id, quod circulo mouetur, non sit immensum, neque infinitum; sed finem habeat, perspicuum est. hæc quidem Philosophus. Porrò Plato in libro de sanctitate, infinitũ dicit esse vnum, quod figura caret, & partibus, nempè Deum optimum maximum: Infinitum, inquit, est ipsum vnum, cùm principio fineque careat: Ergo & absque figura. neque enim rotundi, neque enim recti particeps est. hæc profectò, atque alia, quæ ibi dicit Plato, Deo soli sunt attribuenda. De cœli autem, siue mundi conditione in Timæo loquens, dicit illum

Non haberet centrum.

Infinitum nõ potest pertransiri.

Cœlum mouetur finito tempore.

Cœlum est finitum, quia figuratum.

Plato dicit Deũ tantùm esse infinitum

Cœlũ est corpus infinitum.

illum esse magnitudine finitum. Ita, inquit, diuina arte fabricatus est mundus, vt omnia à se, & in seipso patiatur. & iterum: Idq; ea ratione fecit, primùm quidem, vt hoc animal quàm maximè perfectũ ex perfectis partibus esset: Deinde, vt esset vnum, cùm nihil extra relictum fuerit, ex quo alterum generetur. Quare, si mundus nihil extra se possidet, est magnitudine certè finita. Adiecit præterea illi figuram, tali vtiq; corpori congruam: ergo finitæ est magnitudinis: nihil enim figuratum potest esse infinitum. Plotinus quoq; lib. 4. enneadis. 2. cap. 7. Huiusmodi infinitum materiale inueniri, negat omninò. Si infinitum est, inquit, vt id pertransire quis nequeat; meminisse oportet, non posse eiusmodi quicquam in rebus existere: neq; si ipsum per se, & in se infinitum sit: neq; si in alia sit natura; quasi cuiquam corpori accidens. Profectò neq; ipsum in se immensum, quoniam pars quoq; eius necessariò foret immensa: neq; infinitum accidens alteri, quoniam illud, cui accidit suaptè natura infinitum minimè foret: neq; simplex, omne enim corpus est per omnia diuisibile. Item infinitum accedens ad terminatum, eius perdet naturam: infinitum ergo alicuius accidens esse non potest: Igitur nec in seipso, nec in alio est aliquod corpus infinitum. Etenim si daretur corpus simpliciter actu infinitum; aut simplex esset, aut compositum. Non quidem simplex; sua naq; actione infinita, reliqua destrueret corpora simplicia, & cætera quæcumq; atq; ita mundus, suæ pateretur ruinæ naufragium: Neq; compositum, in rerum enim natura, plura corpora infinita esse non possunt; quandoquidem vnumquodque tale, cùm sit secundum omnem dimensionem simpliciter infinitum; omnem profectò occupat locum, vnde alteri non cedit, nec cedere potest corpori; alioqui infiniti rationem amitteret. Item, si infinitum daretur corpus; aut extra mundum esset, aut intra mundum contineretur. Non est extra mundum, cùm ibi nihil reale, sed imaginarium tantùm sit: Neq; intra mundum; omne siquidem tale est finitum magnitudine. Adde, quòd extra cœlum non sit tempus, aut motus, vt dicit philosophus 1. cœl. tex. 100. ex quo apparet extra cœlum, corpus aliquod esse non posse. tex. 98. Ad huc, omne corpus, vt patet ex ipsius diffinitione, tertio phys. tex. com. 40. est planitie terminatum, profunditate quoque, & similibus; igitur infinitum esse non potest. Corpus certè est profunditas, cuius terminus est superficies: & ipsa similiter est latitudo, cuius finis est linea: quæ planè est longitudo à puncto terminata. Multitudo, est pluralitas finita 5. met. cap. de quanto. Numerus est multitudo mensurabilis vno. 10. met. tex. com. 21. Cùm igitur hæc ita se habeant, implicat planè contradictionem, Aliquid & corpus esse, & illud quidem infinitum. Iterum, quemadmodum docet philosophus 3. phys. tex. com. 42. & primo cœli tex. com. 34. & nos etiam paulò antè tetigimus: Infinitum non potest esse corpus simplex, aut compositum: igitur nullo modo potest esse corpus. Ex sufficienti diuisione patet consequentia. Secunda autem pars antecedentis sic probatur: non esse autem corpus simplex, ex ea maximè perspicuum est, quam antea diximus ratione: nec etiam compositum; nam aut ex vno elemento magnitudine infinito constaret; aut ex multis, magnitudine quidem finitis, numero autem infinitis. Non primum; illud enim sua actione cætera consumeret: neq; secundum, plura enim esse nequeunt infinita; cùm vnum omnem occupet locum. Itaq; cœlũ esse corpus infinitum, est impossibile.

Mundus est finitus magnitudine.

Plotinus dicit non dari infinitum materiale.

Non dari corpus actu infinitum.

1.

2.

3.

4.

CAPVT. II.

Cœlum esse corpus infinitum argumentis probatur

Ontra ea, quæ dicta sunt, sic aliquis posset obijcere. Primus motor est infinitus, ergo & primum mobile. tenet consequẽtia. quia cùm moueat secundùm vltimum suæ potentiæ, si mobile non esset magnitudine infinitum; moueret vtiq; in instanti: quod est falsum. Mobile ergo primum est infinitum magnitudine. Ne autem quis hoc impossibile esse arbitretur, exemplo illi 1.

Cœlũ est corpus infinitum. esse potest, lapis compositione infinitus: quod sic probatur: In qualibet horæ vnius particula, vna bipedalis lapidis pars producatur: sed partes horæ, saltem proportionales, sunt infinitæ: ergo & partes bipedales sic productæ, essent similiter infinitæ. lapis ergo ex
2. illis compositus, esset infinitus: ergo quod prius. Amplius, Quando aliqua duo ita se habent, quòd vnum est subiectum, alterum verò proprietas eiusdem; vnum sine altero esse non potest. Sed quantitas se habet, vt subiectum, infinitum verò, vt passio 1. physic: tex: 15. vbi philosophus dicit, infiniti rationem, quantitati congruere, & infinitum in quantitate inueniri: Sed datur quantitas, ergo & infinitum. Adde, quòd imaginatiua imaginatur infinitum: est ergo, aut potest esse: tenet consequentia. Quod mouet aliquam potentiam passiuam ad actum, est vel potest esse; motiuum enim non conuenit nisi enti: Sed infinitum mouet imaginatiuam, nempe potentiam passiuam ad imaginandum: est ergo, aut potest esse. Sic etiam imaginamur corpus cœli esse infinitum, cùm omnia complectatur; er-
3. go suæ non habet magnitudinis terminum. Iterum, si ideò infinitum moueri circulo non potest, quia infinita velocitas non potest esse in tempore; id profectò non videtur veritatem habere, quandoquidem tarditas infinita possit esse tempore finito: Igitur infinita potest esse velocitas tempore finito. nam si vnum contrariorum est in rerum natura; & reliquũ inueniri necesse est. Antecedens patet: polorum namq; circumferentiales partes, cæteris cœli partibus tardius mouentur, aliquæ verò duplo tardius, & aliæ triplo, & sic vsq; in
4. infinitum, & tempore tamen finito: ergo. Præterea cœli lux est in infinitum diffusiua: igitur infinitum est cœli conuexum. Antecedẽs patet: lux certè ex sese replet omnia opaca: sed opacum vmbræ productiuum, est infinitum: & lux igitur similiter se habebit.
1. cœli 18. 39. Ad hæc accedit authoritas Auerrois dicẽtis, corpori circulariter mobili, quatenus est quãtum, infiniti naturam nequaquam aduersari: quantum enim per finitum & infinitum, diuiditur: Sed differentia non repugnat generi; nec ergo infinitum, quanto repugnabit. Itẽ, infinitum in qualitate inueniri potest; nam subtilitas potest in infinitum crescere, teste Commentatore 4. phys: com: 72. raritas quoq; & densitas, com: 84. Igitur, & in quantitate similiter se habebit. Quare cœlum in quantum est res corporea, atq; quanta, potest esse infinitum. hæc, & similia dici possunt veritatis inueniendæ causa. Porrò ad huiusmodi argumenta, ita respondeo, & ad primum quidẽ, antecedẽte concesso, nego consequẽ-

Soluuntur argumenta.

1. tiam: ad probationem verò dico, quòd & si primus motor sit infinitus, vt in aliis libris Pymandri ostendi; non mouet tamen necessariò, sed liberè, neq; secundum vltimum suæ potentiæ. Quare, non opus est, vt mobile, sit etiam magnitudine infinitum. Ad confirmationem dico, huiusmodi actum proportionabilium partium mensura non teneri; sed tãtummodo eiusdem esse quantitatis: quippè cum partes proportionales sint tantùm in
2. potentia. Ad 2. Nego minorem, si sermo sit de infinito actu, atq; simpliciter: Ad probationem autem dico, philosophi sententiam, conditionaliter, non autem absolutè esse intelligendam. Ad confirmationem, nego minorem: quando enim imaginatiua, infinitum intelligit; illud profectò, ex finito percipit: Siquidem priuationem per habitum naturaliter cognoscimus. Maior præterea est falsa: Multa enim imaginamur, quæ nullo modo
3. esse possunt, vt pote multa chymerica, & fabulosa. Ad 3. ex: 3. phys: patet solutio: vbi docetur à philosopho, in diminuendo, non autem in augendo, infinitum posse consistere: sed tarditas est quædam motus diminutio, velocitas verò motus augmentatio: non ergo
4. est par vtriusq; ratio: ideoq; negatur similitudo. Ad 4. dico, cœli lucem non esse in infinitum luminosam, lux enim est virtus finita, & luminosi etiã corporis similiter: lucis

Infinitum repugnat corpori, non autem quanto. ergo multiplicatio non potest crescere in infinitum. Ad probationem similiter patet responsio: eò enim vsq; vmbra causari potest, quò & lumen multiplicari: sed illius multiplicatio est finita: & vmbræ quoq; erit similiter. Ad Auerrois authoritatem dico, corpori, quatenus est quantum, infinitum non aduersari: bene verò, quatenus est corpus: nã suapte natura est finitum, atq; terminatum. Sic etiam visus conuenit talpæ, vt est animal, non autem vt est talpa. Quam ob causam putauit Auerroes primo cœli com: 39. lineæ in-

Cœlũ est corpus infinitum.

finitum congruere, longitudinis, non autem lineæ ratione; similiter superficiei, latitudinis, non superficiei, & corpori, magnitudinis, siue quanti, non autem corporis ratione. Et reuera, ex duobus oppositis, si ratio vnius alicui non congruat, alterius congruat, necesse est. Vnde finitum, & infinitum competunt quanto; vnum quidem propriè; alterum verò minimè. Quantum enim ex sui natura non est finitum, atque terminatum, ad certum extensionis gradum: Potius ergo infinitum, quã finitum competit quanto. Sanè, finitum non cõplectitur totam prorsus quanti essentiam, & esse; quandoquidem cum quolibet quidem gradu finito consistere queat: A nullo ergo finiti gradu eius essentia prorsus complectitur: nec esse similiter; quippè cum esse sit actus essentiæ. Cùm igitur finitum ad essentiã, & esse quanti non spectet: infinitum ergo quanto non aduersabitur. Adde, quod si eadem numero dimensio interminata dicitur, quia sub diuersis terminis stare potest: Terminus ergo non spectat ad essentiam: Quanto igitur, infinitum non aduersatur. Sed dicet aliquis, si infinitum non repugnat quanto, saltem secundum eius essentiam: est ergo possibile, vt sit aliquod quantum infinitum. Tenet consequentia: omne enim non repugnans alicui inesse, potest inesse; nam inter possibile, & impossibile, non datur medium. Quare si infinitum non repugnat quanto, potest ergo illi inesse: alioqui si impossibile est illi inesse, repugnet ergo, necesse est: sed impossibile est infinitum inesse quanto; nam teste Aristotele primo priorum illud est impossibile, quo posito inesse, sequitur impossibile. Sed posito quanto infinito in actu, multa sequerentur absurda, & impossibilia: repugnat ergo quanto infinitudinis ratio. Dico, inesse ad id tantum restringi, quod est, possibile verò ad id, quod est, & potest inesse: Non repugnans autem, ad id, quod est, & potest inesse, deniq; quod non repugnat intellectui; hoc enim modo, corpus potest intelligi sine loco, & materia sine forma; nullaq; est ex parte intellectus repugnantia, cùm illi non repugnet inesse, secundum se aut possibili inesse. Ex his ergo patet ad rationes oppositas solutio. Vnde consequentia primæ rationis consistere nequit: Infinitum enim, & si repugnet quanto, quoad inesse, & possibile esse; non tamen repugnat intellectui, sic quantum concipienti. Ad aliam dico, quod licet omne repugnans sit impossibile; non tamen omne non repugnans, est possibile: Ex quo patet infinitum, quanto non repugnare, cùm ab intellectu sic concipi possit: bene autem repugnat corpori; siquidem eo ipso, quò corpus nominamus, rem finitam, ac terminatam dicimus. Itaq; ex his, cœlum finitam non autem infinitam habere magnitudinem, perspicuum esse puto: idipsum quoq; de elementis sentio. Nam si locus sursum & locus deorsum sunt finiti; & corpora etiam, quæ ad huiusmodi loca mouentur, similiter se habebunt: locus enim est æqualis locato. Quare, si locus est finitus; & locatum quoq; magnitudinis erit eiusdem. Quòd autem locus sursum, & locus deorsum sint finiti; ex eò maximè patet, quòd si vnum contrariorum sit finitum, reliquum eiusdem erit quantitatis; continentur siquidem sub eodem genere, & sub illo maximè distant: Sed locus deorsum, qui est centrum mundi, ad quem grauia feruntur, & ibidem quiescunt, est magnitudine finitus; & locus quoq; sursum, ad quem mouentur leuia, est quoq; finitus: ergo &c. Adde, quòd locus medius, qui est totum spatium interpositum inter cœlum lunæ, & mundi centrum, sit finitæ magnitudinis: nam si extrema sunt finita, sicut dixi, & probaui; & media etiam, simili spatij magnitudine mensurantur: Elementa ergo quæ in hoc spatio, & medio continentur, & numero, & magnitudine sint finita, necesse est omninò. hoc modo loquitur Philosophus primo cœli tex. 44. At verò inquit, neq; id, quod ad medium, neq; id, quod è medio fertur, infinitum erit. Contrariæ lationes sunt, qua sursum, & qua deorsum pergitur: Contrariæ verò sunt ad contraria loca. Et est sensus, locus sursum, & locus deorsum sunt contrarij; quia contrariorum scilicet motuum termini sunt. Sed si inquit, alterum contrariorum definitum est, & alterum definitum erit; Medium verò est definitum. Nam si vnde vis deorsum feratur, quod substat non contingit, vt vltra medium progrediatur. Cùm igitur medium definitum sit, & superum locum definitum esse, necesse est. Si igitur loca sunt definita, & corpora erunt finita.

Infinitum cõpetit quanto.

Rationes cõtrariæ.

Quomodo infinitum non repugnet quãto.

Solutio.

1.

2.

Elemẽta sunt finita.

Loca sunt finita.

Philosophus.

Loca contraria sũt finita.

Cœlū est corpus infinitum.

nita. Auerr. com. 44. 1. cœli. Dicit, contraria æqualia esse debere secundum qualitatem: nam si alterum esset infinitum, totum sibi spatium vendicaret, atq; ita penitus alterum destrueret. Sunt autem æqualia proportione; quia vnum non superat alterum infinita proportione: non autem corporis mole, aut virtute agendi; alioqui inter illa, actio esse non posset. Hactenus de locis extremis contrarijs, atq; finitis. Probat pòstmodum tex. 45. loca quoq; media esse finita: Præterea, inquit, si sursum & deorsum definita sunt; & id, quod est inter hæc, definitum esse necesse est. Nam si definitum non sit, motus infinitus erit profectò, quod est falsum. Medium ergo ipsum definitum erit. Quare & id corpus, quod in hoc est, aut esse potest, supponit philosophus ad sensum constantiam subiecti: atq; ita argumentatur: Si sursum & deorsum sunt loca definita; medium quoq; definitum erit: alioquin si medium esset infinitum, quod sensu constat inter hæc extrema inueniri; motus vtiq; esset infinitus, quod est impossibile. Adde, quòd si medium esset magnitudine infinitum, non esset corpus, quod sursum ferri posit; neque etiam deorsum, aliter contingeret infinitum pertransiri: Medium ergo, finitum sit, est necessarium omninò. Ex his igitur perspicuum est, corpus infinitum esse non posse. Accedit ad hæc, quòd si corpus mobile motu recto esset infinitum, cùm omne tale sit natura graue, vel leue; haberet vtiq; grauitatem, siue leuitatem infinitam: Sed hoc est impossibile: nullum ergo corpus motum motu recto, est infinitum. Tenet consequentia: si enim paruum corpus, paruam habet grauitatem, & magnum, magnam; igitur infinitum, habebit infinitam. Sed consequens est falsum, & impossibile. Si enim in corpore graui infinito esset grauitas infinita; igitur deorsum moueretur in instanti. Consequētia patet: nam si corpus aliqualem habens grauitatem, alicuius temporis in mouendo sibi spatium vendicat; & habens minorem, in minori moueretur: habens igitur infinitam; in instanti suum motum complebit. Sed implicat contradictionem, aliquid moueri, & idem in instanti; motus enim suapte natura in tēpore fiat, necesse est. Itaq; aliquod elementorum non mouetur in instanti: & per consequens, non est aliquod inter ipsa elementa, grauitatis, aut leuitatis infinitæ. Habetur hæc doctrina apud Philosophum 1. cœli, tex. 46. Ad hæc, inquit, si grauitas non est infinita, neq; aliquod horum corporum erit infinitum: infiniti namq; corporis, infinitam esse grauitatem, necesse est. Eadem autem erit ratio & in leui. Nam si grauitas est infinita, erit & leuitas; si id infinitum sit, quod supereminet. Et est sensus, secundum Auerr. Omne corpus, quod recto motu mouetur, est graue, aut leue: Quòd si corpus fuerit infinitum, grauitatem proculdubio habebit infinitam: sed impossibile est, grauitatem, aut leuitatem esse infinitam; alioqui motus fieret in instanti; effectus enim infinitus, ex in infinito prouenit effectiuo principio: Nullum ergo elementum est corpus infinitum. Proinde Philosophus tex. 51 de hoc negotio diffinitiue loquens, sic ait: Si tanta grauitas per tantum spatium in hoc tempore mouetur; & tanta adhuc in minore tempore mouebitur: veluti si dimidia grauitas hoc in tempore moueretur; dupla in dimidio illius mouebitur. Porrò, finita grauitas, omnem finitam intercapedinem, finito quodam tempore transiet: infinita verò improportionabiliter, quia infiniti ad finitum proportio nulla est: Temporis autem minoris ad maius finitū est; sed in minore, semper minimum autem non est: igitur in instanti, quod falsum est. vnde Auerr. Non est, inquit, dicendum illud moueri in non tempore, quia omne quod mouetur, in tempore mouetur, vt dicitur 6. Phys. Nec est dicendum illud moueri in tempore, quia cuiuslibet temporis, ad quodlibet tempus, est quædam proportio: at infiniti grauis ad infinitum graue, nulla est proportio in excessibus: Quare, si daretur graue infinitū, nullo modo moueri posit. Quòd si dixeris illud graue infinitum moueri in tempore minimo; hoc quoq; stare non potest: nam illius temporis nulla esset vtilitas: sumeretur .n. contra aliud finitum in eadem proportione, in qua infinitum esset maius ad alteram. Quare in æquali tempore per æquale spatium infinitum, atq; finitum mouerentur: quod quidem est impossibile. Nam si in quantouis tempore, finito tamen, moueretur infinita grauitas, per aliquam finitam distantiam; necesse est etiam

Auerr. dicit contraria esse æqualia.

Loca media finita.

Ex porta grauitatis.

Non datur grauitas infinita.

Philosophus.

Graue nō mouet in instanti

Auerr.

Philosophus.

Grauitas infinita moueretur in instāti.

Auerr.

Obiectio.

etiam aliam finitam, eodem ipso moueri. Imaginantur, inquit Simplicius, sophistæ infinitam grauitatem moueri super spatium finitum in quantouis paruo tempore. Impossibile ergo grauitatem infinitam esse, similiter autem, & leuitatem. Itaque cœlum non esse magnitudine infinitum, nec etiam aliquod ex elementis, patet satis: Cum gratia sancti Spiritus paracleti. Amen.

Infinitum corpus in actu non dari.
Simplicius.
Conclusio quæstionis.

CAPVT III.

Infinitum corpus non dari.

Nõ datur corpus infinitũ.

QVamuis de hoc negotio nonnihil superius tetigerim, non dari scilicet corpus infinitum, quia tamen de hac materia philosophus doctè copioseq; disputat, eius doctrinam imitari placuit. Inprimisq; dico cum eodem philosopho 1. cœli tex. 54. Infinitum corpus in rerum ordine nequaquam inueniri. Nam si daretur corpus actu infinitum, vel certè esset heterogeneum, id est, ex dissimilibus compositum partibus: veluti est corpus animalis, quod ex carne & osse constat, & sanguine: vel homogeneum, id est, ex similibus partibus consistens, vt singula quæq; elementa. Porrò, si daretur corpus heterogeneum actu infinitum, illud planè partes haberet infinitas, quæ ex infinitis speciebus essent constitutæ, quod profectò est absurdum, pariter & impossibile: heterogenei namq; corporis partes sunt corpora simplicia, saltem primæ partes: quandoquidem omne compositum, ex simplicibus partibus componatur: aut certè ad illa reducibiles sunt simplicia: quæ iam finita, atq; determinata esse, superiori probatum est ratione. itaq; heterogeneum corpus infinitum esse nõ potest. De homogeneo quoq; simile philosophus habere videtur iudicium: huiusmodi enim corpus, cùm sit naturale, aliquo certè motu locali sibi naturali posset moueri, quod est falsum: Siquidem circulariter nequaquã moueretur, quia non haberet centrum, circa quod motus circularis versatur; infiniti enim centrum nullum est, nec etiam motu recto; omne siquidem huiusmodi, est graue, vel leue: haberet ergo grauitatem, seu leuitatem infinitam, quod certè explosum est, atq; reprobatum. Igitur, illud corpus nullatenus moueretur, quod planè naturæ corporis naturalis minimè competit: Non datur ergo corpus aliquod actuali infinitum magnitudine. Sic sanè docet philosophus 1. cœli, tex. 57. Si primi inquit, motus finiti sint; species quoq; simpliciũ corporum finitas esse, necesse est. Simplex quidem motus est, qui simplicis est corporis: simplices autem motus finiti sunt: omne autem corpus naturale, necesse est semper habere motum. Tria quædam dicit, nempè simplicem motum ad corpus simplex pertinere, ad mixtum verò, mixtus: deinde motus simplices esse numero finitos, vtpote à medio, ad medium, & circa medium. Postremò, cuilibet corpori naturali simplicem motum inesse. Ex his autem colligitur, corpus heterogeneum ex partibus simplicibus numero infinitis, constare non posse: quippe cùm motus sint finiti, & simplicis corporis; simplex quoq; sit motus. Neque hoc corpus heterogeneum ex partibus finitis constare poterit; quippe cùm vnam quamq; partem illius, infinitam esse, necesse sit. At, suprà ostensum est, grauitatem, aut leuitatem infinitam dari non posse: corpus ergo heterogenum infinitum esse non potest. Præterea, loca quoq; ipsarum scilicet partium, magnitudine infinita esse, necesse est: quare & motus omnium infinitos esse: hoc autem impossibile est: nam, neq; id, quod deorsum, neq; id, quod sursum fertur, secundum eandem rationem in infinitum moueri possunt. Impossibile est enim fieri, quod est impossibile esse factum; vtpote coruum esse album, formicam esse cubitalem, & Tyberim esse in Ægypto. Impossibile igitur est, & illuc ferri, quò nullum corpus, quod fertur, potest peruenire. Cum igitur loca non sint infinita; mobilia quoq;, quæ in illis, vel circa illa mouentur, infinita esse non possunt. Præterea, etsi seiuncta sunt, vt corpora infinita atoma, secundum Democritum; aut partes infinitæ consimiles, secundum Anaxagoram: Nihilominus ex omnibus infinitum ignem contingit esse. Et est

Heterogeneũ.
Homogeneũ.
Philosophus.
Non constat ex partibus infinitis.
1.
2.
Loca sunt infinita.

Infinitum corpus in actu non dari.

sensus, etsi secundum illorum sententiam sint ignes infiniti separati; adhuc tamen contingeret vnum ignem ex illis omnibus fieri; & tunc similis sequeretur absurditas, leuitatem scilicet habere infinitam. Tex. 60. aliam addit rationem: Præterea, inquit, corpus erat id, quod omni ex parte dimensionem habet: idcirco ait Simplicius, fieri non potest vt plura dissimilia infinita sint in vno mixto; vnumquodq; enim illorum, secundum longum, latum, & profundum totum locum occuparet. Quare, quomodo fieri potest, ait philosophus, vt plura quidem sint dissimilia, vnumquodq; autem ipsorum sit infinitum; omni enim ex parte, vnumquodque infinitum esse oporteret. At verò neq; similare infinitum contingit esse omne: Primò quidem, quia non est alius præter hos motus: habebit igitur horum vnum. Si autem hoc est; continget, aut grauitatem esse infinitam, aut leuitatem: Nam corpus, quod circulo fertur, impossibile est esse infinitum. Sed his paulò ante responsum est. Igitur tũ similare, tum etiam dissimilare corpus non potest esse infinitum. Tex. 62. ex motus diuisione argumentatur. Præterea, inquit, nec omninò infinitum moueri contingit. Nam aut secundum naturã, aut vi mouebitur: & si vi, etiã sibi inerit secundum naturam. Et est sensus, quando alicui corpori inuenitur aliquis esse motus violentus; alteri absq; dubio erit naturalis. Igitur, si infinitum vi mouetur; naturaliter moueri necesse est. Porrò, omne, quod mouetur, propriũ habet locum, ad quem moueri possit: sed hoc est impossibile, quandoquidem omnem prorsus occupet locum; vnde non potest habere locum extra locum suum naturalem, ad quem feratur. Et reuera, non datur locus infinitus, cùm loca planè sint determinatæ magnitudinis, atq; distantiæ: Ergo quod prius. Amplius, aut huiusmodi infinitum esset passiuum, aut actiuum: si passiuum, aut ab infinito, quod certè fieri non potest, duo enim non se compatiuntur infinita: si verò à finito, in æquali ergo, & finitum in passum finitum & infinitum ageret. teste Arist. 1. cœli tex. 63. Si verò illud fuerit actiuũ non poterit agere in aliud infinitum, propter eandem rationem: neq; infinitum; alioqui finitum & à finito, & ab infinito æqualiter pati posset: sed vtrumq; est falsum, ergo &c. Sic certè docet philosophus 63. Quòd autem omninò impossibile sit, inquit, infinitum pati aliquid à finito, vel agere in ipsum; perspicuum est, propter eas scilicet, quas diximus rationes. Sed dicet aliquis, si finitum potest agere in corpus finitum; multò ergo magis corpus infinitum. tenet argumentum primo loco à maiori; secundo verò, quia infinitum, respectu finiti, totius naturam sibi vendicat. Infinitum si præterea esset, principij rationem obtineret, & per consequens rationem agentis: ageret ergo. Adde quod esset ens naturale, haberet ergo virtutem agendi. Igitur, infinitum potest agere in corpus finitum. Amplius non omnis actio & passio est finita; octaua enim sphæra mouet, secundũ philosophos, alias sphæras motu infinito, ergo &c. Dico, fieri non posse, vt detur corpus infinitum ad mentem philosophi. Implicat enim contradictionẽ, nempè ipsum agere, & non agere: agere inquam ob virtutem, & formam; non agere autem, ob illius improportionatam naturam. Ad aliud respondet Auerroes, octauam scilicet sphæram, alias secum sua rapere virtute, idq; virtute primi motoris, de cuius infinitate modò non loquimur. Adde, quòd nec infinitum ab infinito moueri posset in aliquo tempore finito: In infinito ergo: Sed infinitum quidem tempus finem non habet, id autem quod motum est, habet. Si igitur omne sensibile corpus actiuã aut passiuam, aut vtramq; potentiam habet; impossibile est corpus infinitum sensibile esse. Corpus sensibile, id est, corpus naturale; ad differentiam vtiq; corporis mathematici, cui non inest, sicuti naturali, virtus agendi atq; mouendi. Amplius, tex. 69. Quæcunq; etiam corpora sunt in loco, omnia sensibilia sunt: non ergo corpus vltra cœlum infinitum erit, nec etiam finitum. omninò ergo extra cœlum nullum corpus erit. Quòd si dixeris aliquod intelligibile esse extra cœlum, cùm extrà & intus significent locum: Erit igitur in loco: at omne, quod est in loco, est corpus sensibile: nullum igitur corpus sensibile infinitum esse potest; quia nullum tale potest esse in loco. Item, tex. 70. fortiores addit rationes: Neque circulo inquit, moueri potest infinitum, si est similare, quippè cùm infiniti non sit mediũ, caret enim circumferentia: id verò, quod circulo mouetur, circa medium fertur. Præterea etiam

Simplicius.
Corpus dissimilare nõ esse infinitum.
Neq; similare.
Infinitũ non moueri.
Infinitum nõ patitur ab alio.
Quod infinitũ possit agere.
1.
2.
Solutio.
Corpus sensibile nõ est infinitum.
Extra cœlum nõ est corpus aliquod.

Infinitum corpus in actu non dari.

etiam neq; in rectum ferri potest infinitum: Mota enim motu recto, vnum habent locum, in quo naturaliter mouentur: alium verò, ad quem præter naturam feruntur: sed infinitum, omnem occupat locum; Infinitum ergo corpus nullo modo posset moueri. tex. 71. Amplius siue natura habeat motum in rectum, siue vi moueatur; vtroq; modo habebit motricem potentiam infinitam, & qua ad motum naturalem moueretur, & qua etiam præter naturam moueri contingeret: infinita autem potentia ad corpus pertinet infinitum. Si igitur secundum naturam, & præter naturam moueri contingit; erunt duo infinita, & quod mouet sic, & quod mouetur: scilicet duo corpora, iuxta Simplicium, mouens vtiq;, & motum: nam quæ mouentur motu recto, vnum mouetur ab altero: sed extra infinitum nihil est: Ergo quod prius. Tex. 72. dices hoc corpus à seipso, & non ab alio moueri. Contrà, si seipsum quidem mouet, animatum ergo erit. hoc autem quonam modo infinitum animal erit? Nam suapte natura, quodlibet animal determinatam habet formam ac proportionem partium. Non datur ergo animal infinitum. Sin autem quid aliud sit ipsum mouens, à corpore moto; duo ergo erunt infinita, & mouens, & motum, forma, atq; potentia diuersa: forma inquam, quia mouens est actus, motum verò potentia: potentia autem, quia mouens est potentia actiua, motum verò passiua. Atqui non dantur plura infinita: nullum ergo corpus potest esse actu infinitum. Tex. 73. Amplius, si vniuersum non sit continuum: sed (vt Democritus dicit, ac Leucippus) corpora vacuo sint distincta, vnum esse motum, necesse est: Nam figuris quidem distingui, naturam autem ipsorum vnam esse dicunt. Quare, aut omnia corpora grauitatem habent, nullumq; esset corpus simpliciter leue: aut si leuitatem, nullum graue erit; quod certè, & veritati aduersatur, & sensui. Præterea, si omnia huiusmodi corpora essent leuia; daretur vtiq; ipsius vniuersi infiniti aliquod vltimum, ad quod talia corpora ferri possent: si verò omnia essent grauia, daretur centrũ ad quod descenderent: sed vtrunq; est falsum: infinitũ enim tum medio, tum vltimo caret. Tex. 74. Præterea, omninò, vbi non est medium, aut vltimum, nullus erit lationis locus corporibus, hic quidem sursum, ille autem deorsum. Quòd si locus non sit, nec etiam motus erit; necesse est enim moueri, aut præter naturam, aut secundũ naturam: hæc autem proprijs alienisq; locis definita sunt: naturaliter enim in proprijs, præter naturam verò in alienis mouentur locis. vniuersi quidem igitur corpus infinitum non esse; ex his perspicuum est. hæc philosophus Tex. 75. Cùm igitur hæc ita se habeant apud Aristotelem; operæpretium erit, & huic negotio satis consentaneum, an aliquod sit infinitum, modumq; & ordinem non ignorare oportet; vt sic absolutam, plenamq; habeamus de infinito scientiam. Ceterùm 3. physi. tex. 25. hanc materiam eruditè, copioseq; explicat, & elucidat: asseritq; omnes, qui dignè philosophati sunt, de infinito sermonem fecisse: atq; ipsum omnes, tanquã principium quoddam constituisse. Alij quidem, inquit, per se, non velut accidens alteri; sed vti substantiam, quæ est ipsum ens infinitum, quemadmodum Pythagorei & Plato. In causa autem est, vt dicit Auer. quia posuerunt ipsum esse principium: cuius planè ratio accidenti non competit. Verùm Pythagorei quidem ipsum infinitum à sensibilibus non separant, extra tamen cœlum constituunt, nempè infinita sensibilia, non autem intra, cùm cœli ambitus finem suæ habeat magnitudinis. Cuncta enim sensibilia è numero orta fuisse, Pythagoras putauit, authore Themistio, quam ob causam in numerum omnia referebat. Quoniam autem extra cœlum, sensibilibus ibidem consistentibus inesse infinitũ arbitratus est; propterea extra sensibilia, infinitum minimè collocauit. Addidit etiam numerum parem, esse infinitudinis causam, ex eo, quòd in duo media sit diuisibilis, & illa similiter in alia, & sic in infinitum. Cùm verò numerus impar, hac diuisione in duo minimè sit diuisibilis; non temerè ergo à Pythagora dictum est, parem numerum infiniti, in parem verò, finiti rationem habere. Vnde philosophus, & illi quidem par ipsum infinitum esse asserunt: hoc enim comprehensum, ab ipso impari finitum, rebus ipsis infinitudinem præbet: & est sensus: par ab impari finitur, igitur est causa finiti: par verò infiniti. Est autem huius rei signum id, quod accidit in numeris: Cùm namq; circa vnum seorsumq; ponuntur normæ, nunc

Essent duo corpora infinita.

Non datur animal infinitum.

Democritus repetitur.

Infinitum caret medio & vltimo.

Conclusio.

Variæ de infinito sententię

Infinitum nõ est accidens.

Pythagoras.

Par numerus causa infiniti.

Infinitum secundum Anaxagoram.

alia semper fit species, nunc eadem. Sensus est: Numerus vni additus, eandem semper efficiens speciem, est finitudinis causa: aliam verò reddens speciem infinitudinis. Sed numerus impar causa est semper eiusdem speciei: ergo &c. Nobis autem exemplo esse possunt nõnulli impares numeri: veluti 1. 3. 5. 7. 9. & huiusmodi: ex quibus, si duo simul vniti fuerint, figuram quadratam conficiunt: vtpote tria, & vnum, quaternarium: rursus 4. & 5. efficiunt 9. qui est numerus quadratus, ex trinario: iterum 9. & 7. faciunt 16. qui est ex quatuor ductis: demum 16. & 9. conficiunt 25. qui constat ex quinq; ductis. Patet ergo, Numerum imparem, circa vnum, eandem semper efficere figuram; ideoq; finitudinis radicem esse, cùm suæ limites speciei exeat nunquam: parem verò normatim in infinitum species augere. Nam vnum & duo sunt tria; qui planè numerus est triangulus: Et tria & quatuor sunt septem, septem & 6. 13. sicq; nouas semper gignit species. In alio libro Pymandri, vbi Pythagoræ positionem adduxi, de hac re satis disputaui. Plato, vt dicit Philosophus, quia non solũ sensibilibus, verùm etiam intellectualibus rebus infinitum concessit; idcirco infinitũ extra cœlum collocauit. Verùm quomodo hæc essent intelligenda, in eodem libro explicaui. Plato enim infinitum vocat magnum, & paruum, vtpote magnum in magnis, & minimum in minimis: Pythagoras autem extra cœlum infinitum posuit; quia nimirum Dei maiestas cœlo concludi non potest, nec sub illo contineri: in sensibilibus tamen dixit inueniri; quatenus scilicet est rebus coniuncta. Parem quoq; voluit esse numerum infinitudinis causam; quia numero pari vnitas semper addi potest. Anaxagoras, & Democritus infinita elementa posuerunt, atq; ab illis quoddam infinitum corpus compositum; ex similaribus autem, secundum Anaxagoram; ex corpusculis verò, secundum Democritum, quæ figuris ab inuicem essent distincta. Anaxagoras autem partem quamlibet fuisse toti commixtam concedit, quòd quodlibet ex quolibet fieri videbat; cuius profectò rationes sequenti capitulo commodius explicari possunt. Itaque in rerum ordine, aliquod corpus actu infinitum, nequaquam inueniri posse, dixi satis.

Numer⁹ impar causa finitudinis. 1.3.5.7.9. 1.2.3.4.7.6.

Plato.

Anaxagoræ opinio de infinito.

CAP. IIII.

Anaxagoræ & Democriti sententia de infiniti conditione, atq; natura.

Naxagoras vult omnia in illo chao verè fuisse commixta; quia quodlibet ex quolibet ortum habere, putauit: idq; spectare ad vniuersi pulchritudinem. Sanè omne quod fit, ex tali corpore fieri arbitratus est: deinde omnium esse generationem, non tamen simul: Præterea aliquod principium præter chaos, huius esse generationis effectiuum; illudq; esse vnum, & perpetuum, quod ab ipso mens nominatur: Postremò mentem illam mox agere cœpisse, vbi intelligere cœpit. Omnia ergo illa simul fuerunt, quæ à mente postea distincta sunt, atq; discreta. Consule alium librum Pymandri, vbi ex professo Anaxagoræ positionem enarraui. Democritus autem, & si nullum primorum corporum ex alio fieri dicat; concedit tamen quoddam commune corpus omnibus esse principium, magnitudine partium, atq; figuris differens. Illud ergo vnum chaos apud Democritum, est congregatione tantum, non vera commixtione vnitum, atq; compactum: sed de his ibidem videre poteris. Addit postea philosophus tex: 30. non sine ratione ab omnibus propemodum infinitum principium fuisse appellatum. Non sine ratione, inquit, ipsum constituunt principium omnes: neq; enim frustra esse potest, neq; aliam sibi; præter illam principii vim inesse: Omne enim quod est, aut principium est, aut ex principio: sed ipsius infiniti principium non est, nam eiusdem erit etiam finis. Præterea, vt sit principium quippiam; & ingenitum, & incorruptibile, esse oportet: nam & quod exoritur, finem accipiat necesse est: & omnis corruptionis est finis: Quocirca, huius non est principium, sed ipsum cæterorum esse videtur,

Democriti opinio de infinito.

Infinitũ est principium.

Infinitũ secundũ Anaxagorã

detur. Sensus est: Quod non generatur, neq; corrumpitur, principij tantùm rationem habet: sed infinitum est huiusmodi: igitur ad infinitum spectat principij ratio, atq; conditio: ad ipsum quoq; ratio gubernandi: vnde subdidit. Amplius, & ambire cuncta, atq; omnia gubernare, vt asserunt ij, qui præter infinitum, nullas alias faciunt causas, vti mẽtem, atq; concordiam.

Gubernat omnia.

Insuper etiam ipsum esse diuinum: Nam immortale est, atq; indefectibile, veluti Anaximander, atq; naturalium plurimi asserunt. Ex quo patet, Deum tantummodo infinitum esse dicendum; quippe, qui principium sit vniuersorum, immortale, æternum, diuinum, deniq; omnium gubernator, & rector.

Deus est infinitus.

Et reuera, infinitum esse non potest, nisi substantia fuerit separata, intellectus infinitus, omnia intelligens, sustentans, atq; gubernans: Nam substantiæ dimensioni subiectæ, conditiones quas recitauimus, tribui non possunt; omnis enim substantia dimensioni subiecta, est materialis, atq; composita, atq; ita dependens. Itaq; apud antiquos philosophiæ duces, certum erat, principium omnium, numen, & immortale, esse infinitum. Verùm philosophus more boni dialectici, infinitum inuestigare studet. Tex. 31. Esse inquit, quicquã infinitum ipsum, ex quinq; contemplãtibus fides erit: Ex tempore, nam ipsum est infinitum; vtpote incomprehensibile: Ex magnitudinum diuisione, qua quidem in infinitum vtuntur etiam Mathematici; cuius elucidatio patet 6. phys: tex: com: 17. Præterea, quia hoc modo solum generatio, & corruptio nunquam deficiet, si infinitum illud sit, è quo per ablationem res fiunt. Valet hæc ratio apud illos, qui dicebant generationem esse perpetuam, & per ablationem partium ab aliquo vno ente fieri.

Ex quinq; probat infinitum
Ex tempore.
Magnitudine
Generatione.

Rursus quia finitum semper ad aliquid finitur: quare nullus sit finis, necesse est; si semper aliud ad aliud finiatur. Sensus est, corporum nexus, ac series exigit aliquod corpus actu magnitudine infinitum; alioqui corpora, bono finis carerent. A commentatore hæc ratio vocatur famosa, sed falsam reputat: Illam verò, quam de tempore adduxit; cæteris esse veriorem; quia, inquit, omne quod generatur in tempore, vel in momento generatur: quare si tempus generaretur; tunc profectò illius generatio esset in tempore, & sic ante tempus esset tempus. Item, omne genitum, & corruptibile, ex vtroq; extremo, tempore clauditur: sed tempus non clauditur tempore: nec ergo generari.

Finito.
Auer. ratiões.

Dico, creatione, non autem generatione tempus esse productum: quare & si commentatoris rationes ad suam mentem, doctrinamq; veræ sint; nobis autem falsæ sunt, qui simul omnia esse creata profitemur.

Solutio.

Quinta ratio potissima est apud philosophum tex: 32. quod cunctis communem fecit dubitationem. Nam quia mens in cogitando non deficit, fit vt numerus, mathematicæq; magnitudines, & id, quod extra cœlum est, infinitum videatur: Sensus est, si imaginationes sunt veræ, & spatium imaginamur, vltra cœlum, infinitum: igitur & mundi erunt infiniti, & corpus infinitum. Cur inquit philosophus, magis in hac parte vacui quã in alia hic noster mundus est constitutus? Quare si alicubi sit magnitudo hæc; & vbiq; sit, necesse est. Præterea si sit vacuum, atq; locus infinitus; etiam infinitum corpus esse, necesse est: nam in perpetuis non differt esse, & posse.

Ex imaginatione.
In perpetuis non differt esse à posse.

Vnde Commentator, impossibile inquit, in rebus æternis, quas non continet tempus, est necessarium: quod autem est possibile, vt sit, & non est; in indiuiduis specierum inuenitur, quæ à tempore continentur. Quare si extra mundum, siue cœlum, vbi non est tempus, infiniti mundi esse possunt: essent ergo. Hæc philosophi positio valet ad illius doctrinam, qua mundum æternum esse putauit, idq; secundum essẽtialia, non autem accidentalia prædicata. Nam si mundus est æternus: posse non separatur ab esse, quoad illius substantiam, alioqui non esset perpetuus. Secus autem est de quibusdam accidentibus: nõ enim sequitur, luna potest pati Eclipsim; semper igitur huiusmodi defectum sustinet: sed bene, luna potest esse, igitur semper est.

Auer.
Posse ab esse quomodo differt.

Porrò nobis hæc authoritas non probatur, tenentibus atq; defendentibus, mundum æternum non esse: solus ergo Deus est, cuius posse non differt ab esse, quoad suam essentiam, atq; diuinitatem. Verùm, vt certam de infiniti natura aliquam habere valeamus rationem; non ignorare oportet, quot modis infinitum dicatur. Vno igitur modo inquit philosophus tex: 3. phys: 34. dicitur id, quod impossibile

Primus modus infiniti.

Infinitũ secundũ Anaxagorã *est pertransiri ex eo, quia non est aptum pertransiri, perinde, vt vox inuisibilis. Alio modo id, quod transitionem habet inconsutilem, aut quod vix, scilicet vt labyrinthus, aut*
2. *pelagi altitudo transiri possit: aut quod aptum est quidem ad habendum, non habet tamen transitionem, vel finem. Præterea, infinitum omne, aut appositione, vt numerus, aut*
3. *diuisione, vt magnitudo, aut vtrisq;, vt tempus. Itaq; primo modo, punctum dici potest infinitum, idq; negatiuè; quia scilicet non est quãtum finibile. Secundo autem priuatiuè, non est tamen reperibile, cùm nihil sit actu in rerum ordine, quod sit aptum ad finem habendum, nunquam tamen ad finem perueniat; nisi fortaßis motus secundum Peripatheticos. Tertio modo infinitum contrariè. Ex his ergo patet non dari aliquod infinitum ens actu materiale; nam illud quidem eßet magnitudo, aut multitudo: atqui non datur actu magnitudo, aut multitudo infinita: non est igitur actu ens accidens infinitum. Arguit etiam philosophus tex: 37. contra Platonem, non dari infinitum actu ens, vt substantia à sensibilibus separata: quia, inquit, infiniti ratio, & ipsum infinitum est idem. Quare, aut erit indiuisibile; aut in infinita diuisibile: non diuisibile, quia fieri non potest, vt multa infinita ratione eadem sint. Nam quemadmodum aëris pars, est aër; sic & infiniti pars, infinitum quid est, si substantia sit, atq; principium. Indiuisibile est igitur. Sed impoßibile est, vt tale, quod est actu ens, sit infinitum; quando quantum quiddam eße, necesse est. Dixi sæpius hanc non fuisse Platonis mentem: nempe ens actu infinitum, esse quantum; sed substantiam separatam à sensibilibus, æternam, atq; diuinam: proinde nullus philosophi rationibus relinquitur locus. Vnde nescio, quomodo ipsemet tex: 39. profiteatur, hanc inquisitionem vniuersalem esse. Vtrum videlicet esse poßit infinitum, & in Mathematicis, & in intellectibilibus, & in his, quæ nullam prorsus habent magnitudinem. hæc philosophus. quæ, si attente inspexeris, verbis, non rebus, contra Platonem, atq; Pythagoram pugnare videbitur. Nos, inquit philosophus, si sit in sensibilibus, & his de quibus doctrinam facimus, hoc est, vtrum in his sit infinitum corpus, quæ auctione proficiscuntur, perscrutamur: atqui Plato, & Pythagoras, de infinito incorporeo locuti sunt: alioqui eorum doctrina omninò esset absurda. Sed de his hactenus. Reliquum autem est, vt mentem philosophi de infinito corporeo, si detur necne, disputantis, diligenter audiamus. Ex his igitur, inquit, tex: 40. logicè consideratis, videbitur vtiq; ipsum non esse. Si namq; ratio corporis, est superficie terminatum esse; neq; intelligibile, neq; sensibile vllũ corpus erit infinitum, vt paulò ante dixi. At verò neq; numerus ita vt separatus, & infinitus: numerus enim omnis, aut id, quòd numerum habet, numerabile est. Si igitur numerabile, numerari potest: etiam pertransiri poterit infinitum. Sensus est, numerus separatus, vtpote qui in ipsis vnitatibus, non autem in ipsis rebus est constitutus, infinitum esse non potest; quippe, qui potest numerari, igitur & pertransiri. Ratio est logica, si quis enim multitudinem infinitum admitteret; is planè numerum eße non diceret, aut numerum habere: quia nimirum numerus supra multitudinem, mensurationis addit rationem. Et reuera numerus est multitudo, vt dicitur x. met: mensurata per vnum. Præterea cùm à Pythagora numero tribuatur infinitum, Deum vtiq; intelligit, qui numerari non potest: vnde in Psalmo legimus: Et sapientiæ eius non est numerus. Tex: 42. adducit rationes physicas, quas hactenus explicaui, perdurantq; vsq; ad tex: 50. deinde redit ad Anaxagoræ negotium examinandum. Anaxagoras inquit, de ipsius infiniti quiete absurda loquitur: asserit enim infinitum ipsum seipso firmari; idq; ex eo euenire, quia in seipso est, quãdo nihil aliud ipsum contineat: quasi vbi aliquid sit, ibi esse aptum consistere. Itaq; chaos secundum Anaxagoram, seipsum sustentabat, quia in seipso erat: quia vbi aliquid est, ibi aptum est consistere. Sed hoc non est verum, ait philosophus, nam esse potest aliquid vi alicubi, & non vbi aptum est esse; vtpote lapis in tecto. Auerro: com: 50. Inducit Anaxagoram in oppositum, nempè quod si infinitum quiesceret, vi vtiq;, & non naturaliter quiesceret: si, inquit, daretur corpus infinitum; illud vtiq; esset immobile: non enim haberet locum, ad quem moueri poßit: Alicubi quiesceret ergo. Aptitudinem ergo habebat*

Contra Platonem. | Defensio. | Conciliatio. | Infinitum corporeum non dari. | Numerũ non esse infinitũ. | Pythagoras. | Dauid. | Anaxagoræ opinio expedit. | Auer: | De infiniti immobilitate.

Infinitum corpus in actu non dari.

bebat ibidem quiescendi. Naturaliter ergo ibi quiesceret: quod est falsum; esset enim ibi quies violenta, ob loci carentiam, ad quem posset moueri. Tex: 51. Magis expendit atque examinat Anaxagoræ negotium. Si, inquit, igitur non mouetur totum, in seipso vtique fulcitur, & in seipso est: immobile est ergo: sed infinitas, siue infinitudo non est causa quietis, quippe cùm terra quiescat, nec tamen sit infinita, quiescit autem ob suam ipsius grauitatem. Quare si infinitum quiesceret, aliqua esset ratio assignanda, suæ quietis: nam illæ, quas Anaxagoras enumerat, aliis etiā rebus, quæ non mouentur, congruere possunt; quòd nimirum seipsas fulciant, atque infinitudinem habeant. Præterea, si infinitum in seipso manet, ac seipsum fulcit; & quælibet ergo pars similiter se habebit: totius enim, & partis similes loci sunt, vt terræ, & glebæ deorsum, & omnis ignis, & scintillæ sursum. Quare, si infiniti ipsius locus sit in seipso constitutus; etiā partis idem erit: quò fit, vt in seipsa sit. Sensus est, si illud infinitum est totum in seipso, vti in loco; & pars quoque infiniti similiter se habebit: in Homogeneis enim vnus est locus totius, & partis: sed hoc est falsum; pars enim non occupat omnem locum, sicuti illud infinitum: non ergo valet ratio Anaxagoræ. Philosophi autem sententiam commentator ita intelligēdam esse putat, nempe locum partis, et totius esse vnum specie, non autē magnitudine, aut paruitate; vt locus totius terræ, & glebæ, est medium mundi. Tex: 49. Dicit, quòd si infinitū esset similare, aut immobile esset, aut semper moueretur: quod quidē est impossibile. Cur enim potius deorsum, quàm sursum, aut ad quēvis locū moueretur? Corporis præterea infiniti, est locus infinitus; Quænā igitur ipsius quies? aut quis præterea motus? non mouetur ergo: aut ad omnē locū mouebitur. Sed nunquid hæc ratio, alicui quoque elementorū tribui potest? Dicā sequenti capitulo. Quid ergo Plato dixerit de infinito, Pythagoras, Anaxagoras, Empedocles, dixi, & dicturus sum.

1. 2. 3.

Infinitum nō est in seipso.

Locus partis, & totius est vnus.

CAP. V.

Si infinitum sit immobile.

QVoniam Philosophus arguens contra Anaxagoram, visus est ad quoddam impossibile illum adduxisse, infinitum scilicet, aut semper moueri violenter, aut similiter, violenter semper quiescere: Eundemque etiam esse locum partis, & totius: hanc ob causam, idem negotium diligentius examinandum esse putaui: inprimisque dico, Philosophum tex. 49. Corpori infinito (si esset) locum tribuisse infinitum, atque eundem esse locum totius corporis infiniti, & partis. hæc ergo ratio elemento terræ accommodari non potest, cùm locus illius sit finitus, vt potè centrum totius, ad quod quælibet pars separata à toto naturaliter mouetur. hoc autem infinito tribui non potest: habet enim locum infinitum, omnem partem, aut locum occupantem. Itaque illa Philosophi authoritas, quòd scilicet idem sit locus partis, & totius, secundum Themistium ita intelligi debet: quòd quemadmodum ipsi toti supernus, aut infernus locus est peculiaris; ita etiam & partibus. Quare, si esset aliquod corpus naturale infinitum, ipsum planè naturaliter esset sursum, & deorsum, & in dextro, & in sinistro, denique omnem locum sibi vendicaret. Ex hoc etiam patet, quid Philosophus senserit de loco totius elemēti, & partis eiusdem; quòd scilicet sit idem specie, non autem magnitudine. Sed dicet aliquis, si daretur aliquod corpus infinitum, nunquid ipsum esset in loco? Dico, aut illud esset in loco per centrum, sicuti de loco vniuersi 4. cœli, Com. 43. & 45. locutus est Auerroes: aut iuxta Themistium, esset in loco per partes, quarum vna esset in alia. Cæterum quoad negotium Anaxagoræ spectat, tum in alio libro Pymandri, tum etiam in hoc quarto eiusdem dixi, huiusmodi non fuisse Anaxagoræ mentem, quam tam multipliciter Philosophus accusat. Prosequitur postea Philosophus tex. 53. suum intentum finem, vt omninò explodat à rerum ordine corpus infinitum: omninò, inquit, patet fieri non posse, vt simul corpus aliquod dicatur infinitum, & locus aliquis tribuatur corporibus: omne enim corpus

Locus totius, & partis.

Si infinitum sit in loco.

Infinitum nō habet mediū.

Infinitum corpus in actu non dari.

Auerr.

corpus sensibile, aut sursum mouetur, aut deorsum, aut circa medium; sed corpori infinito hæc tribui non possunt: quo namque modo illud diuides, aut quo pacto ipsius infiniti erit, hæc quidem pars suprà, illa verò infrà, vel vltima, vel media? Addidit Auerroes, sicut suprà annotaui, infinitum non esse graue; alioqui nullum esset corpus leue, & è contrariò: quia nimirum, infinitum est, quod secundum omnem dimensionem est tale. Tex. 54. Præterea, inquit, omne corpus sensibile in loco est; loci verò differentiæ sunt sex: Quæ quidem non solùm nostra ex parte sunt, positioneque, sed in ipso vniuerso distinctæ: at tales ipsi infinito inesse non possunt, eò quod nullo clauditur termino; partes autem illæ, ex terminorum respectu dependent. Tex. 55. à conditione totius vniuersi, infinitum penitus separat, atque excludit. Etiam, inquit, simpliciter impossibile est, locum infinitum esse: in loco autem est omne corpus; impossibile est corpus aliquod infinitum esse. Nam quod est in loco, id alicubi est, nempe, aut sursum, aut deorsum, aut in aliqua alia differentiarum sex: quarum vnaquæque finem quendam habet. Quòd igitur actu corpus infinitum non sit, ex his perspicuum est. Sensus est: si omne quantum suaptè natura est finitum; & locus similiter, cuius profectò differentiæ termino clauduntur: igitur si non datur locus infinitus; nec etiam corpus infinitum inueniri potest: omne .n. corpus est in loco: locus autem, & locatum proportionem habent ad inuicem. Tex. 56. An aliquo modo detur aliquod infinitum, diligenter prosequitur. At verò, inquit, plura emergerent impossibilia, si nullum penitus infinitum esset. Temporis enim erit aliquod principium atque finis, & magnitudines, non in magnitudines diuisibiles, & numerus etiam infinitus non erit. Itaque secundum Philosophum, tempus est infinitũ: nam secundum Geometram, magnitudo, siue continuum est diuisibile in infinitum: secundum autem Arithmeticum, numerus appositione in infinitum potest augeri, idque potestate, non actu. Quam ob causam ait Philosophus, infinitum vno modo dici actu, alio verò potestate: quod etiam vno quidem modo additione, alio autem diuisione existit. Itaque magnitudo actu quidem infinita non est, diuisione autem est. Restat igitur infinitum potestate. Non oportet autem, Tex. 57. infinitum potestate ens, sic accipere, vt actu demum fiat; quemadmodum si potest hoc statua esse, demum etiam hoc statua sit. sensus est, Infinitum in rerum ordine, est potestate, & non actu, potestate, inquam, quæ imperfectum habet actum, veluti dies, & ludus, quorum semper est alius, & alius: non autem potestate, quæ, posteaquam adepta est actum completum, deficit omninò. Differt autem infinitudo temporis ab ea, quæ in diuisione magnitudinis inuenitur. Aliter, inquit, in tempore ipso, atque in hominibus, hoc est, in generatione, infinitudo ipsa patet: aliter in diuisione magnitudinum. generatim autem infinitudo hoc modo est, vt semper aliud, atque aliud sumatur: nam licet, id, quod accipitur, sit semper finitum, semper tamen aliud, atque aliud est. Sanè hæc ratio communis est, infinitis certè omnibus, vt accipienti, semper restat aliquid accipere. Non ergo oportet Tex. 58. ipsum infinitum esse in aliquo actu substantiali, ceu indiuiduum, & hoc aliquid, vt domus, aut aliquid huiusmodi; sed potius, vt dies, & ludus, quorum esse non est exortum, vt substantia quædam, homo, vel statua: sed vt id, quod in generatione semper, atque corruptione consistit, & aliud, atque aliud est semper. verùm differt infinitum, quod accidit magnitudinibus, ab eo, quod in generatione, & tempore inuenitur: magnitudo enim semper manet eadem, non autem eadem temporis momenta, & hominum indiuidua. Tex. 59. At verò, infinitum, quod in additione, & quod in diuisione est: idẽ quodammodo est: fit enim in magnitudine finita, per additionem è contrà. Nam quatenus diuiditur, consideratur in infinitum demptio: Sic cùm additur, ad magnitudinem determinatam, videtur adiectio. Sensus est, ista duo infinita quodammodo coincidunt, quia scilicet quodlibet illorum est potestate infinitum: differunt verò, quoniam diuisio per se est infinita, vt pote via, qua itur ad materiam, quæ est capacitate infinita: Additio verò, siue adiectio est per se finita, quippè, quæ pergit ad formam, quæ est finis, ac natura determinata: per accidens autem est infinita, quatenus scilicet est diuisio vice versa facta.

Non dari locũ infinitum.

Quale infinitum admittit Philosophus.

Infinitum potestate.

Infinitudo quid sit.

Infinitum additione, & diuisione idem.

Diuisio per se est infinita.

Infinitum corpus in actu non dari.

cta. Sic etiam diuisio per accidens est finita, quia cum appositione coincidit. Cæterum diuisio omnis, tunc infinita est & adiectio similiter; quoties non eadem quantitate, sed proportione seruata, magnitudinem diuidas. Secunda est igitur magnitudo, vt in infinitum abeat; eadem proportione partium, non quantitate seruata: alioqui vniuersam magnitudinem mox exhauries. vnde Philosophus eodem tex. Etenim si quis de finita magnitudine sumpta, eadem ratione, hoc est, proportione, aliam acceperit scilicet magnitudinē, non eādem totius magnitudinem sumens; non pertransibit vnquam magnitudinem illam finitam. Sin verò hoc modo rationem adaugeat, vt semper magnitudinem eandem sumat; pertransibit tandem propterea, quòd omne finitum quouis consumitur finito: Tex. 60. aperit, quod tantopere stabilire conatus est. Alio, inquit, modo non est infinitum in rebus, sed hoc modo potestate videlicet, atq; diuisione, actu verò etiam, veluti diem, ac ludum dicimus esse; & potestate hoc pacto, vt materia; & non per se, vt ipsum finitum. Et additione igitur hoc modo, potestate infinitum est; quod quidem aliqua ex parte dicimus idem esse ei, quod in diuisione est: quippè, cùm aliquid ipsius sit extra sumendum. hoc autem interest inter diuisionem, & adiectionem: quod in diuisione minor semper pars dari potest; in adiectione autem datur maior, vt potè vltima sphæra, qua non datur altera maior. vnde Philosophus: Si infinitum actu sensile corpus hoc pacto esse non potest; perspicuum est, neq; per additionem posse esse hac ratione potestate infinitum, nisi, sicut dictum est, scilicet è contrariò diuisioni. Huius autem rei rationes adducuntur ab Auerroe: Si in magnitudinis, inquit, diuisione, non procederetur in infinitum, tunc profectò ad indiuisibilem magnitudinem, seu ad nihil esset deueniendum; quorum vtrumque fieri non potest. Nam si diuisio magnitudinis ad nihil, finem acciperet, cessat igitur ad indiuisibile: si verò ad aliquid, aut diuisibile, aut indiuisibile; non primum: omne enim diuisibile potest diuidi: Ad indiuisibile ergo; sed hoc quoq; est falsum: Magnitudo siquidem, non nisi in magnitudinem diuiditur. cessat ergo ad magnitudinem diuisibilem; sed tunc sequeretur idem absurdum. Præterea, diminutio est ire ad nihil: in causa est materia; infinitudo autem per materiam inuenitur. In diuisione ergo datur processus in infinitum. Secus autem res se habet in additione: Nam si iretur in infinitum, vt omni magnitudine finita, alia maior dari possit; tunc proculdubio, magnitudo actu infinita in rerum ordine inueniri posset: Nam si magnitudo, inquit Commentator, haberet potentiam, vt maior esset omni magnitudine finita; illi profectò potentiæ, actus purus, non permixtus cum potentia, corresponderet: cuius naturæ esset totum simul. Esset ergo possibilis inuentu magnitudo actu infinita. quod paulò ante multis rationibus, atq; argumentis cum Philosopho reprobaui. Accedit ad hæc, quòd adiecto sit iter ad formam, quæ est finitæ, ac determinatæ causa naturæ; idcirco non procedit in infinitum: diuisio verò ad materiam, quæ est infinita atq; indeterminata. hæc quidem Commentator. Sed dicet aliquis, si magnitudo separata esset à materia, illa profectò adhuc esset diuisibilis: Igitur diuisio ex materiæ ratione nequaquam proficiscitur: neq; materia est infinitudinis causa; nam sicut materia est diuisibilis in infinitum; ita quoq; forma materialis. Adde, quòd cœlum, vt ipsemet fatetur, est sine materia, & tamen est diuisibile in infinitum, quemadmodum Philosophus sentire videtur, cùm dicit omnem magnitudinem in infinitum esse diuisibilem. Item, in additione non plus itur ad materiam, quàm ad formam: nam sicut plus materiæ, ita etiam plus formæ acquiritur: non ergo rectè sensit Commentator. Dico ad primum: quòd si poneretur magnitudo separata à materia; esset quidem diuisibilis sine materia, non tamen sine aliquo, quod vice materiæ fungeretur: Agens enim, à quo magnitudo esset diuidenda, suppleret vicem materiæ. Diuisio ergo magnitudini contingit ex parte materiæ. Ad 2. Auerr. posuit quidem materiam in cœlo, quæ est secundum dimidium, hoc est, ad vbi, non autem secundum vtrumque: Est ergo diuisibilis. Ad 3. Dico, aliud esse auctionis terminum, aliud verò subiectum eiusdem: omne enim, quod augetur, ex parte quidē subiecti, plus de materia; ex parte autem termini, plus habet de forma.

[Margin notes: Proportione non quantitate seruata. — Differentia inter diuisionē, & adiectionē. — Auerr. rationes. 1. 2. 3. — Rationes contra Commentatorem. 1. 2. 3. — Solutio. 1. 2. 3.]

Infinitum corpus in actu non dari.

Materia est causa infinitudinis.

Ex hoc patet, aliud esse id, quod diuiditur; aliud verò rationem diuisionis: id enim, quod diuiditur, est materia, & forma; quæ sunt ipsum totum: ratio verò diuisionis, est ipsa materia, auctionis autem, forma. Hanc autem fuisse Commentatoris mentem, vel ex eo maximè constat, quòd ipse loquatur de materia, quæ est altera pars compositi; non autem, quæ sit pars qualitatiua, totum autem ipsa forma, vt quidam sentiunt: alioqui auctio, ob materiæ causam in infinitum posset augeri; dimensioni siquidem in abstracto consideratè, infinitudo minimè aduersaretur, quod profectò Auerroi non probatur, sicut ipse in suo commento sentire videtur. Vtrum ergo infinitum sit immobile, & quid sit apud philosophum infinitum, dixi.

CAP. VI.

Argumenta contraria, quibus probatur, magnitudinem sic esse augmentabilem, vt omnem finitam magnitudinem excedere posset.

Dixi, quòd si daretur magnitudo, quæ esset maior omni magnitudine finita; tunc opus esset dari aliquam magnitudinem, actu infinitam: nam quod est maius omni infinito, est absq; dubio infinitum; quod satis abundè suprà reprobaui. Sed dicet aliquis. Sicut se habet diuisio ad diminutionem; sic pla-
1. *nè appositio ad augmentationem: nam sicut res quanta, eò magis fit minor, quò magis diuiditur; ita planè fit maior, quò magis ei aliquid additur. At per diuisionē (docet Philosophus) fieri posse, vt quacunq; paruitate finita data, minorem semper sit*
2. *accipere; igitur in appositione, semper licebit maiorem inuenire. Amplius, sicut magnitudini, ob formæ rationem, aduersatur in infinitum crescere; sic certè eadem ratione in infinitum diuidi: aliter in rebus naturalibus non daretur maximum, cuius oppositum sentire videtur philosophus, 1. Phys. tex. 36. Manifestum est igitur, inquit, quoniam impossibile est carnem, aut os, aut aliquod aliud quodcunq; esse in magnitudine, aut in maius, aut in minus. Quare, si magnitudo non potest esse omni alia maior, nec etiam minor.*
3. *Item, sicut possibile est accipere lineam, omni alia minorem, & hoc est principium apud Geometram; ita planè apud eundem simile habetur principium, quod possibile est accipere lineam omni alia maiorem, & sic in infinitum. Sed non datur linea, nisi in corpore naturali; quia scilicet quantitas non separatur à materia secundum esse. Si ergo possibile est dari lineam per appositionem omni alia maiorem; & magnitudinem etiam. Non enim est verisimile propositionem Geometricam ex falsis procedere, cui scilicet Philoso-*
4. *phus naturalis contradicere posit. Præterea in quolibet continuo sunt infinitæ partes proportionales, propriam quidem entitatem positiuam habentes. In quolibet ergo continuo sunt infinitæ entitates; & per consequens quodlibet continuum infinitam habet actualem entitatem. quocunq; enim numero dato, contingit dari maiorem. Erit ergo aliquis effectus actu infinitus, quod planè Philosopho non probatur. Reuera, nulla videtur esse implicatio; si omnia possibilia produci, sint actu producta: sed illa sunt numero infinita, ergo. Accedit ad hæc, quòd tempus potuerit ab æterno produci, & in qualibet temporis parte, vnum hominem: atq; ita animas rationales actu esse infinitas. habet hoc argumentū nonnihil ponderis. Nam si secundum Philosophum, tempus est æternum, & animæ quoq; rationales sunt immortales: Aliquod ergo ens est actu infinitum. Amplius, multitudo infi-*
5. *nita si ponatur, non implicatur contradictio, possibilis est ergo: tenet consequentia ex cap. de potestate 5. met. Antecedens probatur, quia scilicet infinitas non tollit rationem multitudinis: nec è contrario, multitudo infinitatem destruit: aut aliquod, quod ad ip-*
6. *sam infinitatem consequitur. Ergo quod prius. Item, tot sunt modò actu potentiæ in materia; quot profectò formas erit receptura: sed illæ sunt infinitæ secundum Philosophum,*

qui

Infinitum corpus in actu non dari.

qui generationem posuit æternam, vt scribitur 2. de generatione: sunt ergo nunc actu in materia prima potentiæ infinitæ: Nam si nunc non habet potentiam ad formam, quam erit receptura: eius ergo recipiendæ potestate carebit. Implicat aliquid esse potens, alicuius respectu, ad quod non habeat potentiam. habet igitur materia potentias actu infinitas. Patet ergo quomodo detur aliquis effectus actu infinitus, etiam ex Philosophi rationibus.

Soluuntur argumenta.

Ad hæc, & his similia sic respondere valemus: & inprimis aliquem effectum, actu infinitum in rerum ordine minimè inueniri posse dicimus: nam si infiniti ratio, sicut dictum est, in partium successione, atq; perpetua vicissitudine consistit; fieri non potest, vt aliquod ens creatum sit actu infinitum; destruit enim omninò rationem infiniti: Siquidem quidditatiuè, & essentialiter infinitum, est in actu potentiæ permixto: implicat ergo contradictionem quamlibet illius partem esse actu productam. infinitum enim esset finitum, actus siquidem terminat potentiam.

Ratio infiniti in quo consistit.

Responsio ad primum.

Ex hoc patet, falsam esse primi argumenti similitudinem: diuisio enim ad materiam tendit, quæ est potestate infinita; appositio autem ad formam, à qua res quanta terminatur: hoc autem intelligendum de materia prima, quæ nullum habet contrarium. Etenim, quemadmodum magnitudini, quatenus est talis, conuenit in infinitum diuidi; ita etiam, & materiæ primæ, quatenus est talis.

2. *Ad 2. Magnitudinem non diuidi in infinitum, ita, vt non detur minimum, idque ob causam, atq; rationem formæ, bifariam intelligi potest. Aut enim id intelligitur per separationem partium, quasi vnaquæq; pars, extra totum in infinitum esse habeat: & sic absq; dubio, in infinitum proficisci formæ ratio non patitur: alioqui non daretur minimũ in ordine rerum. Aut id intelligi debet per separationem quidem partium; quæ tamen actu ab inuicem minimè separantur, & sic formæ ratio non cogit, vt minimum omninò detur: quandoquidem illud sit non existens. hoc autem modo, magnitudinis diuisionem in infinitum, Philosophum posuisse putare debemus. Patet ergo quomodo detur minimum in rebus naturalibus, & quid Philosophus senserit.*

3. *Ad 3. Principium apud Geometram sic est intelligendum: possibile est, ad omnem lineam imaginari maiorem, non autem dari. Porrò, non omne imaginabile, potest esse actuale obtinere, alioqui multa sequerentur absurda, nẽpe chimæram aliquando fore, & similia multa, à quibus natura abhorret õninò. ex quo patet, argumentum nullum pondus habere. hoc pacto Commentator naturalem cum Geometra conciliare studet.*

4. *Ad 4. Dico in continuo esse partes infinitas potentia tantùm, non autem actu: nam esse in actu, est actualiter ab inuicem separari, quod profectò illis, quàm diu sunt in toto, contingere non potest; quandoquidem non habeant esse actu, nisi per esse totius. Quòd si actu separarentur à toto, essent vtiq; finitæ, vt potè quæ desinerent esse partes totius. Ergo quod prius.*

5. *Ad 5. Negatur antecedens, infinitas enim aufert multitudinis actu existentis rationem: Nam apertè implicat, multitudinem esse infinitam, & actu existere. Aufert etiam omnem multitudinis speciem, quippè cùm multitudo infinita sub aliqua multitudinis specie contineri non possit: alioqui infinitum sub aliquo certè finito clauderetur. Quare, quemadmodum, quod non potest in aliqua animalis specie collocari, omnem prorsus destrueret animalis rationem; ita planè multitudo infinita, in aliqua multitudinis specie reponi non potest, quia scilicet omnem euertit multitudinis rationem.*

6. *Ad 6. Si potentia referatur ad proximam, & non ad remotam; tunc falsa est maior, siquidem alia non indiget; aliter non esset potentia proxima. si verò ad potentiam remotam; similiter etiam est falsa: quandoquidem vera sit tantùm pro potentiarum pluritate formali; ex qua, multitudo actu realis infinita non proficiscitur. Etenim ex pluralitate formali, ad pluralitatem realem non valet consequentia. Patet ergo, quonam pacto non detur multitudo actu infinita, cùm apertam implicet contradictionem.*

Multitudo actu infinita non datur.

Et reuera, omnis rerum naturalium multitudo, in aliqua multitudinis specie sit, necesse est; quippè cùm in genere sit nihil, quod in aliqua illius specie non sit positum: 1. *sed omnis multitudinis species, est secundum aliquam speciem numeri; species siquidem multitudinis, ex numeri speciebus, nobis vtiq; notioribus, cognoscimus; sed illæ sunt finitæ, quia numerus*

corpus in actu non dari. merus est multitudo mensurata vnitate, mensuratio autem cum infinitate cognationem non habet. In naturalibus ergo, multitudinem actu infinitam inueniri, est impossibile. Amplius, omnium entium multitudo, teste Philosopho 1. cœli, tex. 99. infra vltimam
2. sphæram continetur: finita est ergo; nam vt dixi, cœlum non est corpus infinitum. Quare, si daretur multitudo actu infinita; finitum contineret infinitum, quod est falsum. Sed dicet aliquis, cùm hæc ita se habeant, nunquid datur minimum naturale tam in homogeneis, quàm in hetherogeneis? cui sic aliqui respondent. omne corpus naturale, quod scilicet habet esse per se, & separatim existens, à cæteris actu diuisum, siue sit homogenea, siue

Minimum naturale dari.

1. hetherogenea, habet minimum; alioqui forma nō fieret in materia sic determinatè disposita: quod profectò aduersatur Philosopho 2. de anima, tex. 24. asserenti, vnumquemque actum fieri in materia propria, atque in potentia existente disposita. Tenet consequentia; quantitas enim est prima dispositio. Quare, si non datur certa, & determinata, non solùm in maius, verùmetiam in minus in materia, vt formam recipere possit; non fieret vtique in materia sic determinatè disposita, sed indifferenter, quod sensui minimè probatur. Porrò, quantitatem esse dispositionum primam, quibus indiget materia ad formam recipiendam, exemplo nobis esse possunt elementorum formæ; quæ, etsi imperfectissimæ sint, si ad compositorum formas comparentur; in materia tamen determinatas habent magnitudines, seu quantitates: Videmus, inquit, Commentator de substantia orbis, formam caliditatis, qua aqua incipit in dimensionibus augeri, àëris dimensionibus vicinari. &c. er-

Quantitas est prima dispositio.

2. go. Amplius, si forma non determinaret sibi certam quantitatem in materia, secundùm magis & minus, ita, vt absque alicuius delectu, in qualibet parte eius ratio saluari possit; superflua sanè in aquæ dimensionibus augendis esset actio naturæ, pro generatione àëris
3. habenda: quod est falsum. Præterea, forma elephantis in quantitate grani sinapis, saluari posset, quod pari falsitate repellitur. tenet consequentia: si enim partes homogeneæ, ex quibus elephantis corpus componitur, vt potè, caro, os, neruus, possunt semper esse minores; ita certè minuentur, vt grani sinapis qantitatem induant, ex quo corpus hetherogeneum componatur, in quo elephantis forma saluabitur. hoc sanè sentire videtur Philosophus 1. Phys. tex. 38. Est dare, inquit, minimam carnem, & minimam aquam. Et iterum, si omne corpus, remoto quodam, necesse est minus fieri; carnis autem determinata est quantitas & magnitudine, & paruitate: ex minima ergo carne, nullum certè corpus,
1. segregatum iri, patet satis: alioqui erit minus minimo. Item, apud commentatorem hæc doctrina est clarissima 6. Phys. comment. 49. Minimus, inquit, color est determinatus per se, sicuti minima forma. & com. 32. ait: Minimum de omni generato, quantitatis esse terminatæ, vt minima pars ignis. & cō. 91. Omne generabile, inquit, naturale à principio generationis, & in fine quoque, aliquam quantitatem naturaliter habet; quæ scilicet, & extremum determinatum habet, & medium: quorum terminos si transire voluerit, suæ amittit entitatis, naturæque rationem. Hæc igitur cùm ita se habeant, patet minimum atque maximum rerum ordini necessariò esse tribuenda. Posset autem aliquis contra prædicta ita arguere: Quemadmodum, authore Phylosopho 5. met. est quanto essentiale, in partes diuidi; ita planè, vt vnumquodque, in id, quod diuiditur, hoc aliquid esse possit; atque ita non opus est ad minimū per se existens deuenire: omne enim, quod potest esse hoc aliquid,
2. per se vtique exsistere potest. Amplius, partes, quoad formam, & materiam eiusdē sunt rationis cum toto; per se ergo, sicut & totum existere possunt. Nam si partes sunt toto essentialiter priores: non ergo illis aduersatur contradictoriè, vt eodem quoque priores
3. sint duratione Item, circumscripto omni continente, & omni corruptibili, & sit sola aqua in vniuerso: illa autem aqua cùm sit quanta, diuidatur; tunc certè illa, in quæ diuisio cadit, nihil esse non possunt, quia scilicet diuisionis naturæ non conuenit: nec erunt ex non aqua ex sola diuisione; alioqui aqua componeretur ex non aqua: illa quoque paruitas, quæ iam est in actu, formæ aquæ non aduersatur, neque diuisione corrumpitur, circumscriptum est enim omne corruptiuum. Non aduersatur ergo formæ naturali aliqua ratio, vt semper

Minimum nō dari.

non sit

Infinitum an habeat rationem partis, vel totius.

non sit minor minima. Iterum, omne alterans, prius vtiq; partem alterat subiecti sibi propinquiorem. Quare, si ponatur minimum subiecti, in quo posit forma introduci ab agente; aut illud erit indiuisibile, vt punctus, quod planè est impossibile; aut erit diuisibile, & tunc pars erit propinquior agenti quàm alia, in quam forma erit introducenda: Sed pars est minor toto: illud ergo non fuit minimum, in quo potuit forma introduci; aut est dare minus minimo, quod implicat: Non ergo datur minimum in rebus naturalibus. Dico, non dari minimum in rerum ordine, si quantitatis naturam spectes, quæ est diuisibilis in infinitum: at si formæ conditionem inspexeris, quæ non potest esse nisi in debita quantitate; sic absq; dubio, in naturalibus, necesse est inueniri maximum, & minimum. Ex his autem patet rectè inspicienti, quonam modo vtraq; sententia defendi posit. Itaq; magnitudinem, atq; multitudinem actu infinitam non dari, latissimè patet. Et reuera, teste philosopho, tex. 62 infinitum non est, cuius nihil est extra, sed id, cuius aliquid semper est extra: non sicut antiqui dicebant, totum & omne esse infinitum, quòd extra omne nihil sit; sed potius id est infinitum, extra quod aliquid semper est sumendum. hoc planè modo à Philosopho 63. tex. describitur: Infinitum igitur id est, inquit, cuius secundum quantitatem accipientibus aliquid semper extra licebit apprehendere.

4. Solutio.

Quid sit infinitum. 3. Phys.

CAPVT. VII.

Infinitum habet rationem partis, & non totius.

QVoniam nonnulli antiquorum ausi sunt asserere, infinitum totius rationem habere: operæpretium esse putaui, quid de hac re sit tenendum, non ignorare: præsertim cùm philosophus 3. phys. tex. 63. & sequent. de hoc abundè disputarit. Cæterùm, qui infinitum totum esse arbitrati sunt, hoc modo arguebant. Totum est, extra quod nihil est: sed extra infinitum est nihil: infinitum ergo totius habet rationem. Quibus plane cum philosopho respondere possumus: Id, cuius nihil est extra, perfectum ac totum esse; hunc enim in modum, totum ipsum diffinire consueuimus, dicentes id esse totum, cuius nihil abest, vt hominem totum; id verò, cuius aliquid abest, eo absente non vniuersum esse. Sanè, vt dicit Auerroes, si extra mundum aliquid esset, illud vtiq; esset corpus actu infinitum: Etenim illud corpus non esset circulare, quia pari ratione extra illud esset aliud corpus, & sic in infinitum: esset ergo corpus rectum: at illud non terminabitur, nisi ad aliud: sed nihil est ibi, ad quod terminetur: esset igitur infinitum. Verùm totum atq; perfectũ sunt idem penitus, aut sua natura cognatissima, quatenus perfectum nihil est prorsus, quod finem non habeat: qui quidem finis terminus est. & reuera, sicut totum se habet ad partes, cui nulla deest; ita planè perfectum ad finem, siue ad terminum. Quocirca putandum est, melius Parmenidem quàm Melissum dixisse, quippe cùm Melissus infinitum totum appellet, quod nimirum extra ipsum nihil sit: Parmenides verò, totum dicat finitum è medio æquè distans, i. quòd circumferentia eius secundum quodlibet sui æquè distet à centro. Non enim fieri potest, vt infinitum toti ipsi, ac vniuerso perinde hæreat, vt linum lino nectitur: sicuti in prouerbio vulgata erat sententia: Imò quatenus est infinitum non est totum per se, sed per aliud continetur, & non continet, est etiam ignotum, quia materia formam non habet. Quare perspicuum est, infinitum ipsum, partis magis, quàm totius rationem subire, siquidem pars sit totius, perinde vt æs statuæ æneæ Tex. 65. Itaq; vt dicit commentator tex. com. eiusdem, infinitum non est totum per se, sed per aliud, nempè ratione formæ: Nam materia, cui philosophus infiniti rationem concessit, per se quidem est infinita, seu indeterminata; à forma recipiens suæ infinitudinis terminum. Infinitum igitur non est totum secundum se, sed secundum aliud, quia scilicet non est totũ in actu puro; sed habet aliquid potentiæ permixtum. Infinitas siquidem, quæ est in diuisione magnitudinis, quoddam totum in actu puro esse non potest: quia scilicet infinitas diui-

Infinitũ non est totum.

Totũ & perfectum sunt idem.

Cõtinetur & non continet

Infinitum an habeat rationem partis vel totius.

siones in actu simul esse, est impossibile: secundum ergo aliud .i. aliquam diuisionem est in actu. Sed dicet aliquis, subiectum recipiens infinitatem, materiam non esse: quod enim recipitur in materia, & cuius materia est subiectum, est forma, quæ profectò esset infinitas quædam: ad hoc philosopho aduersatur dicenti, infinitum, materiæ, nō autem formæ rationem habere, ergo &c.

An materia sit subiectum infinitatis.

Amplius, omne habens partes, suarum respectu partium, totius, & non partis rationem subit: sed infinitum, quatenus est tale, habet partes: totius ergo & non partis officio fungitur. Adde quod materia prima secundum commentatorem est infinita, & quoddam totum, habens vtiq; partes, cuius scilicet quælibet pars, est ita in actu, sicut esse potest: Ergo quod prius.

1. 2. 3.

Solutio.

Respondeo ad primum, commentatorem per infinitatem intellexisse vtiq; infinitatem secundum dimensionem, quæ est ipsa quantitas continua, vel eiusdem proprietas. Porrò huiusmodi infinitum formaliter, est quædam forma, quia nimirum est quædam quantitas continua, quæ est quædam forma. Quando ergo philosophus dixit, infinitum habere rationem materiæ; ad infinitum materialiter, id est, ad materiam referri voluit: materia enim prima, cui competit contineri, non esse totum in actu.

Materia prima est causa diuisibilitatis.

Et quoddam ignotum, ac partis rationem habere, est infinitum materialiter, quia est subiectum quantitatis, quæ diuisione est formaliter infinita: etenim materiam primam quantitas immediatè sequitur: cùm autem in partes extensas diuidi, ex quantitatis ratione proficiscatur; Igitur materia prima diuisibilitatis in infinitum, est subiectiuè, atq; materialiter causa: quia nimirum est primum quantitatis subiectum: diuisibilitas verò in partes quantitatiuas, aut est omninò idem, quod ipsa quantitas, aut passio, vel proprietas eiusdem. Adde, quòd infinitum secundum diuisionem sit duplex, vnum quidem Materiale, quod subiectiuè primæ competit materiæ; aliud Formale, quæ est quantitas continui. Patet ergo quomodo materia sit infinitatis subiectum.

2.

Ad 2. Dico, totum dupliciter accipi posse: vno quidem modo largè, vt id dicatur totum, cui aliquo modo competat partes habere; Qui profectò modus, infinito (si esset) tribui posset: Alio modo, vt totum id sit, cuius partes in actu consistunt: & hic quidem modus, infinito non competeret, cuius omnes partes (vt dictum est) in actu simul esse nequeunt. Itaq; secundum hunc modum, infinitum totum dici non posse, philosophus dixit: totum enim apud philosophum existit in actu potentiæ non permixto, atq; ideo est finitum secundum extrema: totum verò primo modo secundū diuisionem, esset infinitum.

3.

Ad 3. patet, quonam pacto materia prima non sit totum in actu completo; est enim pars substantiæ compositæ, & in actu formali per formam. Vnde quamuis quælibet primæ materiæ portio sit in actu: quia tamen respectu alterius formæ introducendæ est in potentia subiectiua; non est tota in actu cōpleto. & hæc quidem sufficere puto pro commentatoris doctrina defendenda. ex quibus etiam patet, quam ob causam, infinitum totum à philosopho nequaquam appelletur.

Infinitū continetur & nō continet.

Cæterùm infinitum contineri, & continere, sic probatur à philosopho tex. 66. Nam si inquit, in rebus sensibilibus, atque intellectibilibus, magnum ipsum, & paruum continent: res ergo intelligibiles continerent. At absurdum est, ac impossibile, id, quod ignotum est, atq; indefinitum, continere ac definire. Sensus est, si secundum Platonem, in rebus intelligibilibus infinitum inuenitur, quæ sunt notissimæ, & infinitum est ex sui natura incognitum; non est rationi consentaneum, velle asserere, quòd notissima, ab ignotissimo contineantur. Sed diceret Plato, non rectè à philosopho argutum fuisse; siquidem ab eo maximè dissentit: nam ille intelligibilia nobis incognita, ipse verò notissima esse, profitetur: Dicamus ergo, ideo infinitum contineri, & non continere, quia, (vt dictum est) partis, & non totius rationem habet.

Infinitum esse ignotum.

Sed operæpretium erit scire, quomodo infinitum sit ignotum: nam de hoc ipso locutus philosophus est 1. phys. tex. 35. si igitur infinitum, secundum quod infinitum, est incognitum secundum multitudinem quidem & magnitudinem, hic sermo est de infinito materiali, quod dupliciter considerari potest: primo quidem modo abstractè, seu secundum rationem formalem; sicq; non est penitus ignotum, imò eius notitia traditur à philosopho 3. phys. sicut iam supra disputaui. vnde & tex. 63. ab eodem diffinitur. Præterea, sicuti rectum cognoscimus per obliquum,

Infinitum est incognitum.

liquum, ita planè finitum per infinitum : vnum enim oppositorum per aliud cognoscimus. hoc ergo modo infinitum non est incognitum. Alio modo, infinitum nominatur id, cui cō- petit ratio infiniti: vtpote magnitudo infinita, numerus, corpus: atq; ita nobis ignotum esse, constat satis. vnumquodq; enim cognoscitur, quatenus est ens, aut esse potest; sed infinitū quantitatiuum in actu esse non potest : est ergo incognitum. Amplius, si esset quantū actu infinitum, illud sine dubio haberet partes infinitas actu existentes : similiter & principia aliter essent finita, quæ profectò à nobis sciri non possunt: ergo quod prius : sic enim philosophus sentire videtur primo posteriorum, & 2. met. tex. com. 13. Porrò infinitum in potentia intelligi posse, Auerr. docet 3. de anima Com. 19. Cæterùm, infinitum secundum multiplicem cognitionem intelligi potest: vno quidem modo indistinctè, & in quodam confuso, veluti infinita indiuidua in vna natura specifica: Alio autem modo distinctè, quando nimirum intellectus singulas partes separatim intelligit; idq; comprehensiuè, quando scilicet omnes partes simul intelliguntur, distinctè atq; perfectè, aut successiuè, vtpote vnam partem post alteram. Ex quo patet intellectum humanum posse cognoscere infinitum, indistinctè tamen, atq; in quodam cōfuso; potest namq; continuum cognoscere, in quo sunt partes infinitæ componentes: sic etiam speciem humanam, in qua singularia infinita esse possunt. Nullus autem intellectus, citra diuinum, nec comprehensiuè, nec successiuè, potest infinita distinctè cognoscere. Comprehensio enim quandam adæquationem, vt saltem æqualitatem dicit; quia scilicet maius à minori comprehendi non potest, sed solus intellectus diuinus est infinitus: ipsi ergo soli competit infinita comprehendere. Infinitū præterea successiuè cognoscere, perinde est, ac partem post partem numerare; ita, vt nulla relinquatur, quæ non sit actuali numero numerata: sed id non conuenit naturæ infiniti, quandoquidem illius partes simul in actu esse non possint. Quamobrem, etsi ab intellectu diuino infinitum comprehensiuè intelligi potest, non tamen successiuè: quia infinito aduersatur numeratio, & transitus. hæc autem impossibilitas, non ex parte diuini intellectus, sed rei intellectæ proficisci tur. Itaque, infinitum à nobis cognitione particulari cognosci non potest : sicut etiam docet Auerr. 2. met. com. 19. & 3. de anima: com. 13. Et intendit inquit, quòd intellectus, qui est finitus non potest cognoscere infinitum, ita quòd comprehendat illud in actu .i. in ratione particulari, & non in potentia, hoc est, in ratione vniuersali. Reuera, nostri quidem intellectus proprium obiectum, est rei materialis quidditas : sed infinitū sub illa minimè continetur: igitur ab intellectu nostro nequit intelligi. Nam si à nobis intelligi posset, aut vnica certè, aut pluribus intellectionibus. Non quidem vna; alioquin per speciem vnam ab obiecto genitam: quod est falsum: siquidem omne agens, quatenus est ens, agit : Quare, quod causat vnam speciem, est vnum in actu: omne autem huiusmodi habet vnam formam : sed infinitum caret omni forma: quippe cùm formæ sit terminare, atq; finire; infinitum autem omni termino vacet : à nobis ergo intelligi non potest vnica intellectione. nec etiam pluribus : alioquin plures species intellectui nostro simul inessent, quod planè fieri non potest: nam plures species intelligibiles, sunt plures eiusdem rationis formæ, à quibus intellectus non perficitur, suntq; ad inuicem incompossibiles. Adde quòd inter obiectum, & potentiam, quædam debet esse proportio: sed inter finitum & infinitum, nulla est proportio : Infinitum ergo est nobis incognitum. Porrò, ad hæc quidam sic respondere consueuêre : & ad primum quidem dicunt, proprium intellectus nostri obiectum, quidditatem materialem non esse; quippe cùm obiectum intellectus sit ens in quantum ens, quod est quidditate materiali communius : igitur adæquatum intellectus obiectum, quidditas materialis esse non potest. Ad 2. dicunt, infinitum vnica intellectione intelligi posse : & ad probationem respondent, infinitum non ideo terminatum esse, quia vna sub specie intelligitur, quandoquidem illa species ab infinito genita, non sit in ipsomet infinito, sed in ipso intellectu finito. Præterea nihil opus, vt quis putet, à nobis vnica intellectione nihil intelligi posse, nisi vnica specie : Nam omne quod potest apud nostrum intellectum esse vnius compositionis extremum; vnica, ac simplici intellectione potest intelligi : Ab intellectu enim illud tantùm

simplici

[Margin notes: Quare est incognitum. 1. 2. — Cognitio infiniti confusa. — Distincta. — Intellectus diuinus solus cognoscit infinita comprehensiuè non successiuè. — Cognitio particularis. — Vniuersalis. — Non intelligitur à nobis. 1. — Soluuntur rationes. 1. 2.]

Infinitum est incognitum. Posse multa simul scire.

simplici apprehensione apprehenditur primò, quod profectò cum aliò componit: Sed fieri potest, vt aliqua duo, sint vnum extremum vnius compositionis apud intellectum, quorũ species in eodem duæ habeantur. Mons siquidem aureus, vna quidem specie nequaquam intelligitur, cùm nihil vnum tale ad extra inueniatur, à quo vna species effici possit. Extremum nihilominus vnius compositionis efficit, huius scilicet, Mons aureus est figmentum, vel aliquid tale. ergo &c. Amplius, à nobis multa possunt simul sciri: ergo simul intelligi. Antecedens probatur, nam si vnam per speciem in actu conclusionem considero, & alias duas in habitu possibiles: si illarum species in actu non habuero, opus mihi erit, illarum conclusionum species inuenire. Sed esto, non sit aliquod singulare ad extra, à quo aliqua species extrahi possit; Aut illa à me nunquam intelligetur conclusio: aut certè aliquam habebo speciem in actu, sicuti de prima. Illius autem conclusionis species à virtute phantastica abstrahi non potest; quia ibi per se duæ species simul esse nequeunt, sicut in intellectu. Et reuera, plures species eiusdem rationis secundum esse intentionale in vno subiecto
3. *esse possunt simul, sicuti duo lumina in eadem parte medij, Ergo &c. Ad 3. dicunt, quod*
Responsio. *cùm illa proportio sit motiui ad mobile, dissimilitudine potius quàm similitudine opus habet: non ergo cogit huiusmodi sententia. Posset autem aliquis ad huiusmodi rationes sic respondere: & ad primam quidem cum peripatheticis dicere: obiectum intellectus esse vnuersale sensibile; potentiæ enim non per obiecta, sed per res de quibus sunt, vt dicitur*
1. *3. de anima, secantur siue discernuntur. Porrò idem est, & intellectus, & methaphysicæ subiectum, vt ens quidem, non autem vt obiectum: quia habitui nullum assignari potest*
2. *obiectum. Ad 2. Si infinitum esset materiale, ab illo vtiq; nulla species causari posset; non quidem infinita, quia res finita illius capax esse non posset: nec finita; alioqui finitum æqui polleret infinito, quippe cùm ab eo similis effectus posset produci. Adde, quòd si ab intellectu perciperetur species ab infinito genita, infinitum vtiq; esset in actu. omne autem materiale in actu consistens, finitum sit, necesse est: Superest ergo asserere, sicut dictum est; infinitum materiale non dari, nobisq; esse incognitum, quatenus est id, cui competit ratio infiniti, notum verò secundum rationem formalem. Quomodo ergo infinitum habeat rationem partis, contineatur, & non contineat, sitq; nobis incognitum, dixi.*

CAPVT VIII.

Infinitum vigore, siue substantia, à nobis intelligi posse.

Infinitum in corporeum posse à nobis cognosci.

ETsi, quæ dixi de infiniti materialis cognitione, rationi satis consentanea esse videantur, dubium est apud nonnullos, an similia sint nobis dicenda de infinito immateriali, vtpote de Deo Optimo Maximo. Ad quod quidem, sic respondere quidam studuerunt. Deus est infinitus, sicuti probaui in aliis libris Pymandri: sed Deus à nobis cognoscitur, quemadmodum multis verbis
1. *disputaui in alio libro: infinitũ ergo cognoscitur à nobis. Reuera, vnaquæq; res, per omnes cognoscitur causas, teste philosopho 2. met: per primam causam ergo: quæ cum sit infinita; infinitum ergo à nobis cognoscitur. Amplius, Deus cognoscitur à nobis, vt creator:*
2. *sed vt creator est infinitus; creatio enim omniũ rerum, est opus infinitæ virtutis: vt infinitus ergo à nobis intelligitur. Adde, quod Deus à nobis intelligitur, quatenus est omniũ finis, quemadmodum ostendi in alio libro Pymandri: Igitur, vt infinitus; alioqui aliquod bonum maius Deo, quod esset omnium finis à nobis posset intelligi, quod est falsum. Deniq; intellectus componit infinitum cùm Deo: Deus ergo, vt infinitus intelligi potest; omnis e-*
3. *nim compositio, seu diuisio per se supponit intellectũ simplicium. Amplius, Deus cognoscitur per aggregationem conceptuum, nempe quòd sit ens infinitum, necessarium, & similia: igitur cognoscitur, vt infinitus. Adde, quod effectus, qui in hoc mundo videntur,*

licet

Infinitum in vigore quomodo cognoscitur.

*licet suapte natura sint finiti; opificis nihilominus infinitã ostendunt virtutem. Ergo quod
prius. Iterum omnes quorumcunq; generũ species sunt intelligibiles, quia nimirum diffini-
biles: sed species numeri, & figuræ sunt infinitæ, quia præter vnã speciem datam, alia atq;
alia accipi potest, & sic in infinitum. Igitur infinitũ à nobis potest intelligi. Quòd si dixerit
quispiã huiusmodi species veras non esse, quia scilicet non existunt in rerũ natura; id certè* 4.
veritatẽ non habet, siquidẽ species rosæ est vera, rosa nondum existente. Præterea, si vera 5.
*est sententia philosophi in 4. phy. cap. de vacuo, qua sic arguit: Si duo corpora possunt
esse simul: ergo & infinita. à simili ergo, sic possumus argumentari. Si duæ species possunt
intelligi à nobis: ergo & infinitæ. & quælibet est principium cognoscendi: infinita ergo à no-
bis possunt cognosci. Sanè, si duæ, & tres, & quatuor possunt in nobis esse, ergo & infinitæ:
species enim intelligibiles cùm esse habeãt spirituale, vna non impedit alterã: igitur in in-* 6.
*tellectu infinitæ possunt esse. Adde, quòd si philosophus cognouit, & probauit, secundũ suæ
doctrinæ fundamenta, tempus esse infinitum, & motum cœli similiter: igitur, infinitum
à nobis potest cognosci. Hæc, & similia dici solent ab his, qui huiusmodi partem tuentur.*

Soluũtur argumenta.

*Ad hæc, quæ modo adducta sunt argumenta, sic à quibusdam responderi solet: & ad
primum sic: Deus à nobis quidem cognoscitur, non tamen sub ratione infiniti: quippè cùm
nullus in rerum ordine sit effectus infinitus, ex quo dei infinita substantia nobis innotescat.
Pari quoq; facilitate confirmatio soluitur: nam & si prima causa sit infinita, non tamen* 1.
vt infinita à nobis cognoscitur: Dico, cognosci Deum, vt infinitum, non quidem compre- Deus est infinitus.
*hensiuè, cùm à suo solo intellectu comprehendi possit: neq; abstractiuè, quia nulla speci-
es infinita, ex rebus conditis abstrahi potest: sunt enim, & numero, & essentia finitæ.
Neq; intuitiuè, siquidem intellectus corpori coniunctus, diuinam non intuetur essentiam:
Sed potius aggregatiuè, siue attributiuè: attribuimus namq; illi, potentiam infinitam, vi-
tam, & huiusmodi. Siquidem, si omnia, quæ intra rerum ordinem continentur, finita
sunt, & terminata. Quod igitur est suprà rerum ordinem, causarum, atq; entium: infi-
nitum sit, necesse est: aliter à genere entium nequaquam differret. Hoc igitur modo deũ
à nobis cognosci, & sic intelligi, nullum sequitur absurdum. Ad 2. Deus cognoscitur, vt* 2.
*creator, cognitione supernaturali, non autem naturali. Præterea, non valet consequentia:
cognoscitur Deus vt creator, & vt creator est infinitus: igitur cognoscitur, vt infinitus.* Cognoscitur vt infinitus.
*Dico, omnium esse propemodum philosophorum sententiam, cùm philosophi, tum etiam
Platonis, deum esse principium, à quo dependent omnia: à quo inquit philosophus 12. met:
Cœlum dependet, & natura. Quamobrem, si deus ab omnibus, vt omnium cognoscitur
principium; igitur, vt infinitus. tenet consequentia: nam si omnia ab ipso dependent: o-
mninò necesse est, vt ipse sit independens, atq; ita infinitum. Cum ergo cognoscitur à no-
bis vt creator, & à philosophis vt omnium principium: Igitur ab omnibus cognoscitur; vt
infinitus. Ad confirmationẽ respondent, vltimi finis rationem, finiti & infiniti rationẽ non* Vltimus finis.
*habere: vnde Deus ipse intelligitur, vt vltimus finis: non tamen vt finitus, & infinitus, sed vt
non finitus. Dico ad id tandem esse deueniendum, vt scilicet vltimus finis sit infinitus; alio-
qui certe vltimus dici non posset. Ad aliam confirmationem dicunt, id tantùm ab illa ha-
beri, nominis scilicet ratione infinitum intelligi posse: atq; pro hac quidem notitia habenda
finiti speciem sufficere. Sed videant ipsi, quomodo species finiti causa esse posit infiniti in-
telligẽdi. Præstat ergo dicere, infinitum incorporeum, nempè Deum benedictum, non secus* 3.
ac dixi, à nobis intelligi. Ex his patet veritas tertij argumenti. Ad 4. dicunt eas tantum- 4.
*modo species esse, quæ suis in singularibus inueniuntur, atq; nobis per sensuum ministerium
intelligibiles fiunt: quæ planè sunt finitæ. Respondetur ab illis nos posse intelligere numeros
infinitos à specie vnitatis; quemadmodum docet Augustinus per speciem vnius solis, tot,
quot volumus, posse intelligere soles. Dico huiusmodi numeros esse finitos, cùm non detur
numerus actu infinitus: proinde infinita cognosci per accidens, & confusè, hoc est, per spe-
ciem finiti. Nam etsi infinito nomen imponimus: non tamen quid rei, sed quid nominis sit,* Infinitũ quid nominis.
à nobis percipitur. Sed dices, nihil voce exprimi potest, quod mente non concipitur. 4.

Infinitum in vigore quomodo cognoscitur.

met. quod si nihil intelligitur, nihil significatur. Intellectus præterea, inter finitum & infinitum discernit, ens quoq;, & non ens: igitur extrema cognoscit. Adde, quòd priuationes, & negationes intelligibiles sint, cùm de ipsis enunciationes fiant. Dico, huiusmodi infinitũ non intelligi per propriam speciem, sed per accidens, veluti silentium per speciem soni; ita infinitum per speciem finiti, sicq; mente concipi, nomen imponi, atq; diffiniri: intellectus

Diffinitur quid nominis

enim discernit, finitum quidem per se, infinitum verò per accidens. Similiter priuationes cognoscuntur, nempè per habituum species: omnis enim species per se est alicuius repræsentatiua, sui verò oppositi per accidens. patet ergo quomodo tale infinitum intelligitur.

5. *Ad 5. negatur similitudo, locus enim est terminus corporis: atq; quatenus est terminus, habet rationem formæ: corpus autem locatum vice materiæ fungitur: Species verò intelligibiles respectu intellectus, ad modum se habent formæ informantis, atq; perficientis: intellectus autem modũ materiæ, & perfectibilis. vnde fit, quòd si duo corpora terminari possunt ab vna forma, pari quoq; ratione, & infinita; non autem est simile, quòd si materia*

An sint species infinitæ in telligentis.

perfici potest à duabus formis oppositis, ergo ab infinitis. Adde, quòd philosophi consequentia sit intelligenda, quando tam respectu paucorum quàm plurium æqualis habeatur repugnantia. Quare si in vno eodemq; loco duo corpora esse possunt, eadem ratione, & infinita: non autem est simile de speciebus, in quibus talis repugnantia non inuenitur. Itaq; vna materia mixti plurium elementarium potest esse formarum: vna autem forma non nisi vnius subiecti; nam vnam formam habere plus vno subiecto, de substantia orbis Auer. reputat impoßibile: non tamen subiectum plures vna forma. Intellectus igitur, plures potest species habere, non tamen infinitas: nam habere actu species infinitas, infinitæ planè est perfectionis; quæ in creatore, siue principio omnium tantummodò inueni-

Tempus quomodo sit infinitum.

tur. Adde, quòd rerum materialium naturæ specificæ sint finitæ; nec secundum philosophi doctrinam maiori in numero esse possunt: species ergo intelligibiles sunt finitæ. Multitudo præterea naturarum actu infinita, à philosopho non admittitur; à quibus species intelligibiles abstrahi possunt: Infinitæ ergo species actu, in nostro intellectu esse non possunt. Ad vltimam confirmationem dico: tempus & motum non esse actu infinita, sed ad infinitum tendere secundum philosophum, quæ certè à philosopho cognita est: verùm id

Augeri est ire ad formam.

dici non potest, comprehensiua, succeßiua, distinctaq; infiniti cognitio. Patet ergo, quomodo Deus à nobis, vt infinitus cognoscitur, & quemadmodum infinitæ species nostra in mente esse non poßint. Reliquum mihi est, vt ad tex. philosophi 67. 3. phys. redeam, quò de infinito absoluatur negotium. Rationi, inquit, consentaneum est; vt id quidem, quod in adiectione consistit, non videatur hoc pacto infinitum; id verò, quod in diuisione, infinitum esse: nam infinitum intus, quemadmodum materia continetur; forma autẽ continet. Sensus ergo est, sicut dixi superius, auctionem, siue additionem non crescere in infinitum, quia

Diminui ad materiam.

tendit ad formam cuius interest rem terminis describere: Diminutionem autem ad materiam, quæ est potentia infinita, vnde tex. 68. liquidò etiam in numero quidem euenit, vt versus minus terminus sit; versus verò plus, omnem exuperet multitudinem. In magnitudine verò contrà. Huius rei causa est, quia vnum est indiuisibile; numerus verò plura vno, quantaq; quædam. Quare ad indiuisibile stetur, necesse est. Vnde Auerr. Omne vnum est

Numeri infinitudo vnde sit.

indiuisibile, qui est tale per formam, quæ est in seipsa vna: at versus plus, ait philosophus, intelligere semper contingit, vt non sit deueniendum ad maximum; diuisiones enim magnitudinis in duo, infinitæ sunt potestate quidem, non actu: Sed numerus fit ex diuisione continui: in infinitum ergo procedit. Verùm numerus hic, nec à diuisione separabilis, nec infinitudo ipsa permanet: Sed fit velut & tempus, & numerus temporis. Cæterùm ideo

Auerr.

additio in numeris procedit in infinitum, quia, teste Auer. com. 68. est coæua diuisioni: diuisio autem ob materiæ causam, in infinitum tendit. Diminutio autem numeri, auctionem respicit, quæ ad formam spectat; hac de causa in vno stetur, necesse est. Sed dicet aliquis

Quomodo est infinitus.

rerum numerum finitum esse, quia citra primum ens, omnes continentur, & primam materiam; media ergo, quæ sunt inter extrema, sunt finita. Adde, quòd numerus, aut est res

numeratæ

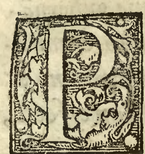
numeratæ, aut accidens illarum: sed res numeratæ non habent minimum: igitur nec numerus. Dico, numerum vno modo accipi pro diuisione formali, quæ fit per opposita, causatq; multitudinem, quæ est de transcendentibus, qua ratione ens diuiditur per vnum, & multa: & hic certè numerus non procedit in infinitum, nec de eo philosophus loquitur. Alio modo pro diuisione, quæ fit per quantitatem, habetque rationem mensuræ: qui planè numerus in infinitum (sicut dixi) procedit, ac de illo loquitur philosophus. Ad confirmationem respondet Themistius 4. phys. tex. 108. Numerum bifariam intelligi posse, nempe aut eum, qui est ex vnitatibus, quem, satis patet, minimum habere, vtpote duo, siue dualitatem, quæ ad vnum resoluitur: Aut eum, qui ex rebus est constitutus: & hic quidem, quo ad multitudinem, minimum habet, vtpote duas lineas, duos leones: quoad magnitudinem autem, minimè: quippe cùm quælibet res talis ordinis diuisibilis sit in infinitum. vnde philosophus tex. 69 eiusdem 3. phys. In magnitudinibus, inquit, contrà fit: Nam diuiditur quidem, & ipsum continuum in infinita. Versus autem maius non est infinitum: quantum enim contingit potestate esse, tantundem etiam actu esse continget. Nullum ergo corpus sensibile est infinitum: aut omnis magnitudinis finitæ, semper exuperationem esse continget; alioqui cœlo quippiam maius existeret. Patet ergo, id, quod paulò ante quærebamus, cœlum scilicet corpus infinitum non esse, ob eas rationes, quæ iam à præclarissimis ingenijs dictæ sunt.

Duplex numerus.

Magnitudo est diuisibilis in infinitum.

QVAESTIONIS QVINTAE CAP. I.

Infinitos mundos non inueniri.

Ostquam ex multorum clarissimorumq; apparuit virorum sententiis, cœlum non esse infinitum, id, quod hactenus apud multos dubium fuit, nempe an sint infiniti cœli, siue mundi, inserere placuit: tum quia, & huic proposito congruere iudicaui: tum verò, quia & noster Trismegistus de hac quidem materia pulcherrimè, bellissimeque philosophetur. Audiamus ergo libenter sapientissimum Mercurium de Mundi vnitate melliflua canentem. Primus omnium, *inquit, dialog. 8. Pymandri,* verè sempiternus, immortalis, ingenitus Deus, omnium author. secundus deinde ad illius imaginem mũdus ab eo genitus, & ab eodem seruatus, nutritus, & immortalitate donatus, veluti à proprio parente. *Et est sensus: Mundus est vnus, quia illius faber, ad cuius imaginem factus est, vnus est: Mundus enim imaginem imitatur opificis exemplarem: nam sicut ille vnus est, ita etiam, & mundus. Et dialog. 9.* Deus igitur Cosmi, id est, mundi pater est: iure autem Cosmus appellatus est; omnia siquidem varietate generationis κοσμεῖ, id est exornat. Ipse quoq. Cosmus, id est, ornatus nominatus est. *Et dial. 10.* Mundus, *inquit*, pulcher est, non tamen bonus: Etenim ex materia constat, passionibusque subiicitur: primusq; est eorum, quæ patiuntur: Mundus sphæra est, id est, caput, nec supra caput materiale quicquam, quemadmodum, nec aliquid sub pedibus intelligibile. *Et est sensus: sicut supra caput, & sub pedibus hominis, non est aliquid hominis: ita planè extra mundum, non est alius mundus, aut corpus aliquod materiale; quandoquidẽ omnia intra complectatur, & sua magnitudine ambiat: vnde subdit Mercurius:* Itaq; mundus totus ex materiali quodam, & intelligibili compositus est. Mundus animal primum, homo secundũ, post mundum animal, primum autem animalium reliquorum. *Si ergo à Mercurio vnum animal nominatur: vnus est ergo, & non plures mundi. Mundi præterea vnitatem per vnius administrationem ostendit.* Hęc, *inquit*, mundi totius administratio, ex vnius natura dependet, perq; vnam mentem rectè discurrens, qua nihil validiùs, nihil diuiniùs, nihil denique magis vnitum. *Ab vno ergo*

Mercurius dicit vnum esse mundum.

Dial. 8.

Dial. 9.

Cosmus.

Dial. 10.
Mundus non est bonus.

Extra mundum nihil.

Vnus gubernator mundi.

Mundus est vnus.

ergo Deo, optimo, maximo, vnus conditus est mundus omnibus numeris perfectus, quoad suæ conditio naturæ pati potuit. Dial. 11. Contemplare mundum, *inquit*, inuiolabile corpus, quo nihil antiquius. Inspice præterea mundos septem suppositos, ornatu mirifico fabricatos. *Septem planetarum orbes, septem mundos nominauit; qui intra mundi magni terminos continentur. Apertius postmodum ostendit mundum esse vnum.* Vnus, *inquit*, Deus, mundum vnum confessus est, & solem vnum, & vnicam lunam, vnam quoque diuinitatem vnus igitur singula facit in multis: vna vita cunctorum manat ex Deo, vnam habet ideam incorpoream, quæ formas per corpora singulas exprimit. Itaque, *inquit Mercurius*, Deus vnus, vna vita, vna idea, mundum vnum condidit. *Et dial.* 12. *Dicit, mundi materiam esse vnam, ex qua mundus constat.* Materia, *inquit*, vna. Totus verò hic mundus magnus est Deus, imago maioris. *In Asclepio*, Mundus, *ait*, præparatus est à Deo receptaculum omniformium specierum, omniumque agitatio, atq; frequentatio, quorum Deus gubernator, dispensans omnibus rebus humanis, quantum vnicuiq; necessarium est. *Et iterum*, Mundus est dispensator vitæ omnibus, quæ in se sunt, & est locus omnium, quæ sub sole gubernantur: viuificator ipse extrinsecus ab æternitate, viuificatque ea, quæ intra se sunt, omnia differens, numeris, & temporibus statutis, atq; fixis, cuncta per solis effectum, stellarumq; discursum, omnia tẽporalia ratione diuinaq; lege conscripta. *Rursus, mundum hunc sensibilem, seu elementarem, à superiori dicit gubernari:* Mundus hic sensibilis, & quæ in eo sunt, omnia à superiori mundo, quasi ex vestimento eius contecta sunt. *Mundus igitur secundũ Mercurij doctrinam, est vnus, qui se habet instar vestis totum corpus contegentis; animalis, omnia membra possidentis; vitæ omnia viuificantis; gubernatoris, omnia gubernãtis hæc est præclara, & vtilis sapientissimi Mercurij theologia, quã Plato studiosè imitatur in principio Timæi: Volens, inquit, Deus, omnium, quæ intelligi possunt, pulcherrimo & vndiq; absoluto exemplari mundũ hunc simillimum reddere; animal vnum ipsum effecit, aspectui subiectũ, animalia cuncta naturæ suæ conuenientia intra suum limitem continens. Proinde rectène mundum vnum diximus, an rectius plures, innumerabilesúe dici oportuit? Vnum profectò, si modò ad vnius similitudinem sit formatus. Quod enim viuentia omnia quæcunq; intelliguntur, continet; socium alterum habere non potest. Alioqui aliud animal, quòd hæc duo contineat, esse oporteret, cuius duo hæc partes essent, nec illorum, sed tertij huius, mundus hic simulacrum rectius diceretur. Vt igitur hic mundus esset animali absoluto simillimus, ex eo quòd solus, atq; vnus esset; idcirco neq; duo, neq; innumerabiles procreati sunt; sed vnus mundus, vnigenitusque factus est, & erit. Addit postea Plato aliam rationem, nempe materiæ vnitatem: Ex omni, inquit, quippè igni, aëre, aqua, terra, ipsius faber ita ipsum composuit, vt nullam cuiusquam istorum partem, aut vim extrà relinqueret. Idque ea ratione fecit, primùm quidem, vt totum hoc animal quàm maximè perfectum, ex perfectis partibus esset. Deinde, vt esset vnum, cùm nihil extrà relictum fuerit, ex quo alterum generetur. Postremò, ne quis ipsum morbus, aut senectus attingeret. Quam ob causam rationemq; vnum totum ex omnibus totis, & perfectis perfectum, morbi, & senectutis expertem Deus mundum constituit. Ita nempe diuina arte fabricatus est mundus, vt omnia in seipso, & à seipso patiatur, & agat. Ratus est enim ille author, mundum si sibi ipsi sufficiat, præstantiorem fore, quàm si aliorum adminiculis egeat. Non est dubia Platonis doctrina: nec in dubium vocari potest: quæ mundi vnitatem, seu mundum esse vnum, clarissimè ostendit. Nam si mundus factus sit ad exemplar perfectissimi animalis, omniaq; intra se contineat, non est, vnde alius fiat, aut necessarius sit. Eadem propemodum apud Plotinum enneadis. 6. lib. 7. cap. 12. habetur doctrina: Concedamus, inquit, hunc mundum, velut ad illius exemplar effingi. Et ennead. 3. lib. 2. cap. 2. Ab illo itaq; mundo vero prorsus, & vno, mundus hic dependet, non verè*

Dial. 11.

Dial. 12.

Asclepius.

Mundi duratio.

Mundus est sicut vestis.

Plato de mundi vnitate.

Vnitas mundi probatur.

Materiæ vnitas.

Mundus omnia in se habet

Plotinus.

Mnndus est vnus.

verè vnus, vt mundus ille intelligibilis; quia vlla pars sibi sufficit: sed dum salutem sibi quærit aliunde, bellum illi infert, ex quo seruatur. Et cap. 3. Neque potest quispiam huic mundo, quasi non pulchro, iure detrahere; cùm sit à natura præstantiori, ab authore, & opifice Deo. Ille namque totum quiddam fecit pulchrum prorsus atque sufficiens. Quoniam verò quod factum est, mundus simul est totus, si mentis aures ad hunc conuertere libeat, audies ita clamantem: Me proculdubio fecit Deus: atque ego inde factus sum perfectus ex cunctis animalibus constitutus: mihi ipsi sufficiens, nullius indigus: quoniam omnia sunt in me animalia simul, atque plantæ, cunctorum natura generalium. Præclarè Plotinus testatur, & mundum vnum esse, & à Deo fabricatum. Et enn. 4. lib. cap. 9. Factus est itaque mundus tanquam ædificium quoddam speciosum longéque varium, non separatum ab effectore, neque rursus se illi commiscuit. Igitur, ad Plotini mentem, & mundus à Deo separari non potest, & ab illius substantia longissimè abest. Alij quoque Platonici, tres mundos posuêre: primum omnium Deum, vniuersorum authorem, quod ipsum bonũ appellamus. Ab hoc mens creatur Angelica, atque ipsum mundi corpus: secundus vniuersi corporis anima: tertius, tota hæc quam cernimus machina. vnde Plotinus, enn. 6. lib. 4. cap. 2. Est vtique verum, inquit, aliquod vniuersum: est etiam veri vniuersi illius imago; ipsa videlicet visibilis huius mundi natura. Ipsum igitur, quod reuera vniuersum est, in nullo prorsus existit: nullum enim ens, est ante ipsum: nam cùm sit primùm ens, neque locum quærit, neque omninò quiescit in aliquo. Itaque vniuersum hoc à Plotino vocatur primum ens, à quo sensibile hunc mundum pendere affirmat. Hæc quidem à Mercurio, Platone, Plotino, de vnitate mundi satis clarè dicta sunt: quos D. Augustinus in lib. de ciuitate Dei 11. cap. 5. diligenter imitari studet: Si, inquit, infinita temporis spatia ante mundum cogitant, in quibus eis non videtur Deus ab opere cessare potuisse; similiter ergo cogitent extra mundum infinita spatia locorum: in quibus si quisquam dicat non potuisse vacare omnipotentem; nónne consequens erit, vt innumerabiles mundos cum Epicureo somniare cogantur? Sanè Epicurus, vt dicit Metrodorus, sic absurdum esse ait, si vnicus in infinito mundus sit, ac si vnica in latifundio spica nasceretur. Democritus, corpuscula posuit per inane infinitum temerè volitantia, quibus inesset forma, & magnitudo, essentque insecabilia, ideóque ἄτομους dicta, quibus Epicureus pondus addidit. Itaque illa indiuidua varijs formis prædita, varijs magnitudinibus, tum etiam ponderibus multum diuersis, iactatione fortuita per vacuum immensum agitata, non simplici casu inter se commixta, & coagmentata, infinitos subinde mundos progignere, infinitos interimere arbitratus est, sine certa causa, sine consilio natos. hæc sunt inania Democriti, & Epicurij figmenta. In lib. retractationum primo cap. 3. Duos mundos, vnum scilicet intelligibilem, alium verò sensibilem, cum diuinarum authoritate ponit scripturarum. Duos, inquit, mũdos vnum sensibilem, alium intelligibilem, non ex Platonis, sed ex mea sententia pono: Nam & Dominus ait: Regnum meum non est de hoc mundo. Quare, si alius à Domino Christo significatus est mundus; ille congruentius potest intelligi, in quo erit cœlum nouum, & terra noua; quando complebitur, quod oramus, dicentes: Adueniat regnum tuum. Nec Plato quidem in hoc errauit, quia esse mundum intelligibilem dixit. Mundum quidem intelligibilem, vocauit ipsam rationem sempiternam, atque incommutabilem, qua fecit Deus mundum. Quam, qui esse negat, sequitur, irrationabiliter deum fecisse quod fecit; aut cùm faceret, vel antequam faceret, nescisse quid faceret, si apud eum ratio faciendi non erat: Si verò erat, sicut erat, ipsam videtur Plato vocasse intelligibilem mundum. Habemus igitur ex D. Augustini doctrina quid sit mundus intelligibilis, & quonam pacto plures mundi esse non possint. Quòd autem mundus à Deo conditus sit, lib. 11. de ciuit. cap. 4 conspicuè satis dilucidéque describit: Visibilium omnium, inquit, maximus est mundus, inuisibilium omnium maximus est Deus. sed mundum esse conspicimus, Deum esse credimus. Quòd autem Deus mundum fecerit, exceptis propheticis vocibus, ipsemet mundus, ordinatissima sua mutabilitate, & mobilitate, & visibilium omnium pulcherrima

Mundi vnitas & pulchritudo.

Vox mundi confitentis.

Mundus à Deo non separatur.

Tres mundi.

Plotinus.

Augustinus.

Epicurus.

Democritus.

Mundi infiniti.

Duo mundi ex scripturis.

Mundum à Deo factum.

Mundus est vnus.

cherrima specie, quodammodo, & factum se esse, & non nisi à Deo ineffabiliter, atq; inuisibiliter magno, & ineffabiliter, atq; inuisibiliter pulchro se potuisse, proclamat. Mundum neque genitum, neq; vnquam interiturum Peripathetici affirmant, tametsi mundum vnum esse dicant: Quos imitatur Plinius, Manilius. Cato senior, opinionem Aegyptiam hanc esse dicit: Plato, genitum quidem, nunquam autem dixit interiturum. Pythagorici, à Deo quidem genitum, corruptibilemq; esse asserunt, nunquam tamen interiturum, quia scilicet diuinæ naturæ vi conseruatur. Alii, vt Epicurei, Anaxagoras, Empedocles, & Stoici opinantur, mundum initium habuisse, & finem habiturum. Sed de his in aliis libris Pymandri abundè satis locuti sumus. Constat igitur inter illustres Philosophiæ duces, mundum esse vnum. Etreuera, rationi omninò est consentaneum, nec aliter fieri posse, mens cogitat humana. Etenim si ad vnius perfectionem, necessaria est vnius gubernatio, vnius primi mobilis motus, quatuor elementorum naturæ, propriis, atq; mutuis qualitatibus distinctæ. Igitur, si essent infiniti mundi, infiniti quoq; essent primi gubernatores, motus primi, atq; elementa: quæ planè omnia impiissima sunt, & absurda. Sanè, terrà vnius mundi, ad centrum alterius naturaliter moueretur, & illa vicissim eodem modo se haberet: Quælibet enim corpora grauia eiusdem sunt speciei; & ad vnum, eundemque locum naturaliter feruntur. Quare, si essent plures terræ, illæ cùm eiusdem sint speciei, & æquali motu agantur; vna igitur, ad alterius centrum moueretur; quod certè fieri non potest: siquidem quia non dantur duo centra, sed vnum tantùm, vnus est ergo mundus. Quòd si dixeris, elementa huius mundi, non esse eiusdem speciei cum elementis alterius: Ergo æquiuocè mundus prædicaretur de illo, & de nostro: quod planè ipsismet aduersariis nequaquam probatur. Adde, quòd essent plures primæ substantiæ, quod est falsum, quippè cùm substantia immaterialis, eadem sub specie, augmenti siue multitudinis sit ignara. Plures primi ergo motores esse non possunt: est ergo tantum vnus mundus. Non enim esse possint plures mundi successiuè; necesse enim esset alterum corrumpi. Sed cœlũ, vt dixi, est incorruptibile: ergo quod prius. Neque plures mundi eccentri; voco excentricos, quando vnus extra alium esset positus, vt duæ pilæ, quæ ab inuicem separatæ sunt: concentricos verò, veluti si supra primum mobile, alia sphæra terræ esset posita: & sic deinceps ordinibus rerum distributis, alia sequerentur elementa. hic enim noster mundus, omnem prorsus materiam complexus, omniaq; corpora: nihil ergo extra habet, vnde alius mundus fabricari possit. hæc ratio agenti conuenit naturali, non autem diuino, cuius potentiæ subest materiæ creatio. Quamobrem, etsi vnus sit tantùm mundus, quoad tamen ad infinitam Dei potentiam spectat; posset & plures condere. Patet ergo vnum esse mundum. quod, vt clarius intelligi possit, Philosophi verba adducere curaui.

Peripathetici. Cato. Pythago. Quare nõ possint esse plures mundi. Vna terra moueretur ad cẽtrum alterius. Eccentrici. Concentrici.

CAPVT II.

Mundum esse vnum Philosophus multis rationibus probat.

Philosophi verba.

Vnc autem inquit, prim: cœli tex. 76. Et quòd plures cœli non sint, dicamus, hoc enim considerandum diximus esse. Si quis de corporibus vniuersaliter demonstratum esse non arbitretur; extra mundum hunc nihil ipsorum esse posse: omnia itaq; & vi, & natura, manent, & etiam mouentur. Quo quidem in loco non vi manent; in eum secundum naturam feruntur: & ad quem non vi feruntur, in eo quoq; natura manent. Quo verò in loco vi manent, ad eũ etiam vi feruntur: & ad quem vi feruntur, in eo quoq; vi manent. Præterea si hæc latio vi inest, contraria competet secundum naturam. hæ suppositiones philosophi sunt per se notæ ex principiis sensibilibus. Sequitur tex. 77. Si ad hoc itaq; medium, illinc vi terra fertur; hinc illuc secundum naturam ferretur: & si hîc terra non vi manet, etiã huc illinc

Mundi infiniti.

linc sanè ipsa ferretur; Vnius enim corporis vna est secundum naturam latio. Est sensus, si plures essent mundi, plures essent terræ: sed non sunt plures terræ, igitur nec plures mundi: nam aut terra in hoc nostro mundo manet secundum naturam, aut vi. Si autem vi hic manserit, ad illum natura ferretur; atq; altera terra superflua esset, & vi consisteret. At si hîc secundum naturam manet; illa huc mouebitur, & illic violenter stabit, & superflua esset, & inanis. Quæ cùm sint impossibilia, efficitur, vt vnus tantùm, & non plures sint mundi. Sequitur textus: Præterea cunctos mundus ex eisdem corporibus constare, quæ sunt eiusdem naturæ, necesse est: corporum etiam vnumquodque eandem vim habere, rursus necesse est; vt terram, ignem, & ea quæ inter hæc sunt. Nam si ea, quæ hîc, & illic sunt, æquiuoca sunt, hoc est, non eadem forma dicuntur; vniuersum etiam, quem mundum appellant, æquiuocè dicetur. Sed perspicuum est ipsorum aliud è medio, aliud ad medium aptum esse suaptè natura ferri: quippe cùm ignis omnis eiusdem sit speciei, & vnumquodq; etiam cæterorum. Sensus est, si secundum Democritum, & alios eiusmodi mundi illi eiusdem sunt speciei: vnum profectò centrum haberent, & ita sequerentur, quæ diximus absurda. quòd si alterius sunt speciei; igitur mundus æquiuocè diceretur, quòd illis non placet. Sequitur tex. 78. Insuper & motus ipsi sunt finiti, & vnumquodq; elementorum per vnumquemq; motum dicitur. Sensus est, si species motus sunt finitæ, vtpotè à medio ad medium, & circa medium: igitur Mundi non sunt numero infiniti; alioqui infinitos motus haberent: vnde sequitur, quare si motus ijdem sunt; & elementa sint eadem vbiq; necesse est. Partes igitur terræ, quæ in alio mundo sunt, ad hoc medium aptæ erunt ferri, & ignis etiam, qui ibi est, ad hoc vltimum: at impossibile est. Nam si hoc eueniet, sursum quidem terram suo in mundo, ignem verò ad medium ferri, necesse est. Simili ratione, & terram, quæ est hic è medio secundum naturam ferri; alterius mundi mediũ petentem, necesse est: propterea quòd ipsi mundi inter se talem habent posituram. verba philosophi clarissima sunt, quæ ex suprapositis quoq; intelligi possunt rationibus. Sed dicet aliquis, Mundus est Dei omnipotentis effectus, etiam secundum Peripatheticos; plures ergo mundi esse possunt. Tenet consequentia: infinita enim Dei potentia ad vnius tantummodo mundi ordinem terminari non potest. Adde, quòd quò species aliqua est nobilior, eò certè est potentior ad indiuiduorum pariendam, conseruandamq; multitudinem: sed mundus omnibus creaturis nobilitate, antiquitate, atq; virtute antecellit: ergo quod prius. Dicunt nonnulli, non posse plures mundos fieri; non quin Dei potentia non sit potens ad producendum, sed quia mundi natura id pati non possit. Similiter patet responsio ad confirmationem. mundus siquidem cùm sit opus perfectissimum; alium non patitur, aut pati potest consortem. Sequitur tex. 80. Insuper etiam ponendum non est corporum simplicium in cœlis, pluribus eandem naturam esse; aut si eandem esse asseramus, medium ipsum vnum atq; vltimum, vnum facere, necesse erit. Quo quidem concesso, vno plures esse mundos, impossibile est. Sensus est, teste Auer: Plures esse mundos, est propositio falsa, & impossibilis. nam si plures sunt mundi; igitur, non est vnus: & si plures, est vnus, quia vnum medium habēt. Tex: Enuntiare verò aliam simplicium esse naturam, si minus, aut plus propriis è locis ipsa distent, alienum est à ratione. Quid enim refert, vt tanta longitudine, an tanta distent, cùm eandem formam habeant? Sensus est, locorum intercapedo, non aufert, sed auget motum, mobile enim distans velocius ferri, quàm proximum, sensus ipse edocet. Sed dices, cur corpus prope suum locum velocius feratur? In primis est ipsum mobile, quod sic aptum est ferri: Deinde loci vicinitas, quæ est causa dispositiua; mobile enim loci vicinitate disponitur, vt citius feratur. Postremò est motus naturalis, quo ipsum mobile mouetur. Et reuera, duplex corpori mixto grauitas inest: altera quidem naturalis, altera verò accidentalis: naturalis autem ab agente naturali, mediante forma graui tribuitur corpori; agens enim, sicuti dicitur 8. phys. com. 4. quantum dat de forma, tantum dat de consequentibus formam, mediante ipsa forma: Accidentalis verò inest à causis extrinsecis, quæ ab aliquibus non insipidè impetus nominatur. Itaq; corpus gra-

Si plures mũdi, ergo plures terræ.

Mundus æquiuocè diceretur.

Species motus sunt finitæ.

Quæstio quod possint esse plures mundi.

Solutio.

Vnum mediũ mundi.

Cur corpus propè locum velocius feratur.

Grauitas naturalis.

Accidentalis.

Mundi infiniti. pus graue propè sibi locum connaturalem; citius mouetur, quia quodammodo grauius redditur grauitate accidentali. Hyparchus Metapontinus putauit hoc contingere ex parte mouentis per violentiam; cuius virtus quò magis remittitur, eò magis motus contrarius intenditur. Sed hæc ratio his tantum congruit rebus; quæ post motum violentum, naturaliter mouentur: non habet ergo locum in his rebus, quæ sunt extra locum suum: vtpote si lapis generetur in media aëris regione. Sed de his satis. Sequitur tex. At verò aliquē esse ipsorum motum, necesse est: perspicuum enim est ipsa moueri. Ad quod omninò moueri aptum non est, id vi moueri, impossibile est. Sensus est, si illa corpora mouentur, vt planè videtur, & motum habent suæ ipsorum naturæ conformem, & diformem, siue contrarium similiter: nam quod omninò moueri non est aptum, nec etiam vi moueri poterit. Sequitur tex. 83. Dices, nunquid illæ terræ mouerentur ad medium, idem numerò, an specie tantùm. Nunquid igitur, si est aliquis motus secundum naturam eorum, quæ eiusdem sunt speciei; necesse est etiam, vt vnumquodq; eorum ad vnum numero locum moueatur. Nam si partes, quæ hîc sunt, & partes quæ sunt in altero mundo inter se similiter se habent; & specie inter se non differunt: Igitur, aut has suppositiones amouere, aut medium vnum, & vltimum esse, necesse est. quòd si sit: his eisdem signis, eisdemuè necessitatibus, & vnum duntaxat cœlum esse, & non plures, necesse est. Sensus est: cùm suppositiones superius dictæ, amoueri, siue auferri non possint: vnum igitur erit mundi medium, atq; ita vnum cœlum, siue orbem. Tex. 85. Esse autem aliquid, quò ferri terra est apta, atq; ignis, satis perspicuum est; omninò enim id, quod mouetur, ex quodam mutatur in quoddam: atque hæc videlicet ex quo, & in quod specie differunt. Sensus est, omnia corpora mouentur in finem, igitur ad propria loca, & proprijs motibus: non autem casu, aut temere, sicuti dicebat Democritus. loca verò, motus specie distinguuntur: vtpote locus à quo, & locus ad quem. Itaq; vnumquodq; corporum simplicium, ad locum per se intentum, atq; finitum per se mouetur: cùm autem vnum sit centrum mundi; ad illud, omnes aliæ terræ mouerentur. Tex. Præterea, mutatio ōnis est finita; vt id, quod cōualescit ex morbo proficiscitur in sanitatem; & id, quod increscit, ex paruo in magnum assurgit: Igitur id, quod fertur, etiam ex quodam in quoddam procedit, fit nanq; hoc ex loco ad locū. Sensus est, si omnis mutatio suapte natura est finita; latio quoq; similiter se habebit; atq; ita mundi infiniti esse non possunt. tex. 86 oportet rursus, etiam ipsa ex quo, & ad quod aptum est ferri, specie differre: nam neq; quod sanatur quouis pergit, neq; quod mouetur, quo vult mouet. Igitur, & ignis, & terra non ad indefinitum feruntur; sed ad opposita; qualia quippè sunt sursum, & deorsum, quæ loco opponuntur, vt sunt illationis fines. Sensus est, omne quod fertur; inter terminos specie differentes feratur, necesse est: ipsa enim ex quo, & ad quod corpora feruntur, specie distinguuntur: quod enim sanatur, non quouis pergit, sed ad suum oppositum similiter, & quod mouetur: Ignis ergo, & terra non ad infinitum, sed ad opposita feruntur, nempè sursum & deorsum, quæ loco opponuntur. Tex. Et cùm motus, qui in orbem fit, opposita quodammodo habeant, ea quæ diametrantur: Toti verò nihil contrarium sit: fit etiam ex his, vt motio quodammodo inter opposita, atq; finita vertatur. Quare finē esse aliquem, necesse est, & non in infinitum procedere. Sensus est. Poterat quispiam philosopho obijcere: si motus est à contrario in contrarium: Motus ergo cœli erit per opposita. Respondet, motum cœli, quoad partes, fieri per contrarium, maximè quoad illas partes, quæ diametrantur, nempè ortus, culmen, & imum; hæ siquidem partes ad opposita se habent, quatenus scilicet sunt rectæ lineæ fines, siue termini. Sic etiam stella, quæ est in ortu ascendere dicitur, quæ verò in occasu, descendere, & quæ in culmine, culminatè, & quæ in imo, per imum ferri. Quoad totum autem, motus cœli contrarium non habet; in orbe enim nullus est finis, nullumq; principium, nisi institutione tantū (teste Ptolomæo) nullum ergo ibi potest esse contrarium. Porrò ad Mathematicorum mentem, hæc à philosopho dicta fuisse, Auerroes profitetur: Mathematici enim quatuor in cœlo puncta diametra ponunt, in quibus stellæ constitutæ, diametræ nominantur. Adde, quòd secundum Mathe-

Margin notes: Hyparchus. — Idem numero medium. — Vnum cœlū. — Omnia moueri in finem proprium. — Latio est finita. — Loci motus spem finiti. — Quomodo in cœlo sit motus contrarius. — Quatuor puncta in cœlo diametra.

Mundus est vnus.

Mathematicam consideratione͂, motus circularis, alteri potest motui circulari esse contrarius: ab ortu enim in occasum, & ab occasu in ortum, super eodem spatio, eisdemq; polis, deniq; circa idem centrum fiunt. Quoniam autem motus circularis est corporis, quod fine vacat, & principio; hac de causa, propriè contrarium habere non potest. Sequitur tex. 88. Quòd autem nihil in infinitum proficiscatur, ea deprehenditur coniectura, quòd & terra, & ignis, quò propiora suis locis sunt, terra quidem medio, ignis verò sursum loco, eò velocius feruntur. Quòd si infinitus esset locus; infinita nimirum esset etiam velocitas: & si velocitas infinita esset; & grauitas, & leuitas infinita esset. Nam, vt id, quod altero velocius descendit grauitate, illud excellit; sic quoq; si infinita esset huius auctio, & velocitatis nimirum infinita esset. Sensus est, non modò ratione, verùm etiam coniectura, siue signo quodam nobis satis constare potest, & motus, & ipsorum locos, siue situs, numero esse finitos: Siquidem terra quò fuerit centro proximior, eò velocius mouetur: & ignis similiter suo proximus loco: habent ergo loca sibi perscripta, atq; determinata: alioqui si in infinitum mouerentur: infinita quoq; essent leuitate, siue grauitate, quod ante reprobauimus. Nam si terræ motus descenderet in infinitum: à grauitate moueretur infinita: ignis verò à leuitate infinita. Auerr. sic arguit: Si graue, aut leue mouerentur in infinitum, fierent infinita: consequens est impossibile, ergo & antecedens. consequentia probatur: si enim mouerentur in infinitum, velocitas cresceret in infinitum, & grauitas similiter. Sed hæc fieri non possunt: ergo quod prius, Tex. 89. At verò neq; ab aliquo, neq; vi (vt asserunt quidam) extrusum sursum alterum eorum fertur, alterum deorsum. Tardius namq; maior ignis sursum, & maior terra moueretur, cuius contrarium nunc cernimus. Neque etiam propè finem velocius pergerent, si vi extrusioneq; mouerentur: omnia quæ sic mouentur, cùm longius ab eo, quod vim attulit, dictauerint: tardius profectò feruntur. Quò fit, vt ijs consideratis, fides sumi possit de his, quæ diximus satis abundè. sensus est. Quæcunq; vi mouentur, quantò propinquiora suo sunt principio: tantò velociora sunt: quantò verò propinquiora fini, eò tardiora: sed in elementis contrarium certa experientia ostendit: ipsa ergo vi aliqua non mouentur; sed naturaliter, atq; locum habent suæ naturæ conformem, qui planè infinitus esse non potest: quippe cùm naturæ creatæ limites superet, ab eisq; contineri non possit. Tex. 90. Præterea, & per eas rationes, quæ sunt ex prima philosophia, & ex ipso circulari motu, quem quidem hic similiter, & in cæteris mundis perpetuum esse, necesse est: idem profectò deduci potest. Philosophus 12. met. tex. com. 49 cœlum vnum esse, duobus planè modis manifestat: primo quidem, quia plura numero, & specie eadem, in his inueniri debent, quæ cum materia concipiuntur: sed cœlum, siue mundus non est huiusmodi: non sunt ergo plures mundi. Secundo, id, cuius primus mouens, est vnus numero, non potest esse plus vno in sua specie: sed primus mundi motor est vnus: Igitur mundus est vnus. Hæ quoq; sunt Mercurij, atq; Platonis rationes. 8. phys. vnum orbis primum esse motum declarat: igitur, vnus est mundus. Ad has ergo rationes, philosophus sui legendas studiosos remittit. Et reuera, principium, quo indiuiduum est vnum numero, & diuersum ab alio eiusdem speciei (vt dicunt peripathetici) est materia, qualitatiuis dispositionibus affecta. Materia enim sola, principium esset remotum: at, ad illas dispositiones contracta, principium est, vnde indiuiduum sit vnum numero: ab altero eiusdem speciei distinctum. Quoniam autem materia, qua orbis constat vniuersus, est sic affecta qualitatibus vnius iam orbis existentis; efficitur, vt plura eiusdem speciei indiuidua, pati, sustinereq; non possit: vnus ergo mundus, & plures esse non possunt.

[Margin notes: Nihil infinitũ proficisci. — Arguit ex cõiectura. — Auerr. — Elementa vi non moueri. — Cœlum vnũ esse dupliciter ostendit. — 1. — 2. — Causa indiuiduationis. — Quare mũdus est vnus.]

CAP. III.

Aliæ philosophi rationes idem probantes.

Mundus est vnus.

Verba philos.

INsuper etiam perspicuum fiet, inquit philosophus tex. 91. Cœlum vnum esse necessariò, nobis hoc modo considerantibus. Nam cùm tria sint elementa corporea; tria etiam erunt elementorum loca: vna quidem eius corporis quod substitit, is videlicet, qui circa medium: alius autem eius, quod in orbē fertur, qui quidem vltimus est: horum tertius est, qui medij est corporis: In hoc enim corpus esse necesse est id, quod supereminet: Nam si in hoc non est, extra erit: sed hoc est impossibile quippe cùm aliud quidem grauitate vacet, aliud grauitatem habeat, cuius locus est inferior, atq; in medio. Sensus est. Vnus est ignis, ergo vnus est mundus. Antecedens patet ex alio libro Pymandri, vbi elementorum positus est numerus. consequentia probatur: ignis enim medium obtinet locum inter illa corpora, quæ grauitate vacant, nempè corpora cœlestia, & quæ grauitatem habent, elementa vtiq; grauia. Itaq; si plures essent mundi, ignis vtiq; extra locum suum consisteret; esset enim supra cœlum, & sub terra; atq; ita magna esset confusio rerum: cùm ergo corpus ignis non possit esse extra hunc mundum; vnus est ergo mundus. Tex: 91. At neq; præter naturam sibi accommodabitur ille locus, competet enim alij secundum naturam: at nullum aliud est; in medio ergo esse, necesse est. Sensus est, neq; aliquis alius locus igni accommodari poterit, in quo ignis sit præter naturam; alioqui alteri conueniet corpori secundum naturam: atqui soli competit igni locum medium possidere: Igitur, vnus est mundus, quia vnus tantum est locus ignis, alius elementorum grauium, vltimus corporum cœlestium Itaq; tum ex parte primi motoris, atq; motus, tùm etiam ex parte vnius centri, atq; trium locorum, infimi scilicet, medij, & vltimi, mundum tantummodo vnum esse, constat satis. Sed dicet aliquis, forma cœli est in materia: igitur, aut actu, aut successiue, plures cœli siue mūdi esse possunt. Antecedens est philosophi primo cœli tex. 92. Aliud, inquit, est hoc cœlum, & simpliciter cœlum. Consequentia patet: nam si forma est à materia separata, nihil prohibet, quin eiusdem formæ plura esse possint exemplaria, atq; ita plures mundi. Si verò forma sit in materia eodem modo, plures esse possunt mundi; sicut plura eiusdē speciei videmus indiuidua esse. Sanè, materia signata non est de ratione speciei: indifferenter ergo in hac, & in illa, ratio speciei signata saluari poterit: atq; ita plura eiusdem esse possunt speciei indiuidua. Adde, quòd materia sit potestate multiplex, quare si forma cœli, siue mundi est in materia, possunt vtiq; esse plures formæ eiusdem speciei in eadem materia, atq; ita plures mundi. Item Auer com. eiusdem tex. cùm ex Platonis, tum etiam ex philosophi sententia argumentari videtur: Etenim si vera est Platonis sententia mundum scilicet à Deo factum esse ad exemplar mundi intelligibilis, quæ est idea mundi; plures esse possunt mundi; nullum enim impedimentum nascitur ex parte exemplaris, quin multa esse possint exemplata. At si spectes rationem philosophi dicentis; illius rei plura esse posse indiuidua, aut actu, aut successiuè, cuius forma est in materia: ergo quod prius. Soluit philosophus huius perplexitatem quæstionis tex: 93. dicens maiorem illius argumenti, nempe omne corpus, cuius formæ ratio est alia, quatenus est forma, & alia, quatenus est in materia, est, aut potest esse; plus vno in specie, cœlo, siue mundo conuenire nō posse, quod ex tota sua constat materia; sed illi tantùm corpori, quod omnem intra se materiam non complectitur. Itaq;, quoniam mundus, vniuersam intra se materiam conclusit, vt dixit Plato in Timæo, & Mercurius in Pymandro; hac de causa, nihil extrà materiæ relictum est, vnde alius mundus fabricetur. Vnde philosophus tex: 93 Nulla inquit, ob hoc, mundos, aut esse, aut plures esse posse, necessitas est, si hic mundus vniuersa ex materia constat, vt constat profectò. Et tex. 34. Exemplis aliarum rerum adhibitis, rem dilucidauit. Fiet, inquit, forsitan hoc modo quod dictum est magis manifestum: Nam si simitas, concauitas est in naso, aut in carne, caroq; materia est simitatis; si omnibus ex carnibus vna efficiatur caro, atq; in hac existeret simitas ipsa; nullum profectò aliud simum aut esset, aut fore posset. Simili quoq; modo: Si materia in homine caro est, atq; ossa, si vniuersa ex carne omnibusq; ex ossibus homo exoriretur, modò hæc minimè dissolui

Tria elemēta.

Vnitas mūdi ex vni9 ignis situ probatur.

Quod possint esse plures mundi.

1.

2.

3.

Solutio.

Mundus constat ex tota materia.

Exemplum philosophi.

Vnum numero constat ex sua materia.

Mundus est vnus.

dissolui possint; alius nimirum homo esse non poterit. Similiter & in cæteris id genus. hæc quidē philosophus, à Mercurio mutuauit, & Platone. Verùm, sicuti paulò ante dixi, huiusmodi rationes agenti congruunt naturali; cuius virtus operandi sine materia consistere, aut aliquid efficere nequit: non autem diuino, à quo ex nihilo materia condita est. Quare, quemadmodum materiam ex nihilo eduxit, vnde mundus mirifico constat ornatu; ita planè & aliam alterius generis ex nihilo producendi habet potentiam, mundumq; alterū fabricandi: neq; enim putandum est, mundi opus, diuinam prorsus exhausisse, siue euacuasse potentiam; siquidem omnia quæ ad extrà sunt, finita sint, necesse est: finitum verò infinitum euacuare non potest: Dei autem potentiam infinitam esse, pluries dixi Hæc philosopho minimè displicerent, si diceret materiam mundi à Deo ex nihilo conditam esse, Deiq; potentiam infinitam esse, eamq; pro sua (vt decet) libertate, non autem necessitate agere. Sequitur tex. 95. Omnino itaq;, quorum substantia in subiecta quadam est materia, eorum nihil exoriri poterit, nisi ex aliqua constiterit materia. At cœlum est quidem singulare, & ex materia constat; sed, quia non ex parte ipsius, sed ex vniuersa constat; fit, vt quamuis ratio cœli, & huius cœli sit alia; nullum tamen aliud erit, aut plures fieri possent, propterea quòd hoc omnem comprenderit materiam. Sed dicet aliquis: cœlū ergo constat ex materia & forma: atq; ita est corruptibile. Respondet Auerr. sicut diximus in alio lib. cœlum constare ex materia & forma, quatenus materia cœli est in actu per virtutem intelligentiæ mouentis: vnde seclusa intelligentia, non est intelligibilis, nec est in rerum natura: nec valet quod obijcitur; nimirum quod tunc corpus cœleste esset in potentia, & ita possibile non esse: Nam materia cœli est in potentia ad esse tantùm, non autem ad esse, & non esse, sicuti materia communis; vnde vocatur materia in actu respectu cœli: proinde hæ duæ materiæ methaphysica ratione conueniunt, physica verò dissentiunt. Itaq; cœlum, secundum Auer. est corpus neutrum nequaquam compositum ex materia & forma eiusdem rationis physicæ, sed alterius, vt dictum est: habetque respectu motus, non autem formæ ad vtrumq; potentiam. Sequitur tex. Reliquum est igitur idipsum demonstrare, ex omni naturali, atq; sensili corpore constitisse: sed primùm afferamus, quidnam cœlum ipsum esse dicimus, & quotuplex, vt nobis id certius fiat, quod quærebatur. Vno igitur modo, vltimum ac supremum corpus potißimum cœlum appellare consueuimus, in quo omne diuinum insidere dicimus: Alio modo cœlum illud dicimus corpus, quod est ex omnibus orbibus aggregatum: Tertio modo, totum & vniuersum, cœlum dicere consueuimus. Hoc ergo modo cœlum, id est, vniuersum ex tota sua constat materia; quia extra ipsum nullum est corpus, nec fieri potest; intellige potentia agentis naturalis, non autem diuini, probat. Nam si extra vltimam sphæram corpus sit naturale, ipsum aut simplicium corporum aliquod, aut compositorum, aut secundum naturam, aut præter naturam sese habere, necesse est. Simplicium nullum erit, neq; compositorum, ob rationes iam dictas Vniuersus ergo mundus ex tota sua materia constat. Quò fit, vt nec plures sint cœli, nec fuêre, nec fieri possint, sed vnicum duntaxat est hoc cœlum, atq; perfectum, philosophi rationes, pro suæ quidem sententiæ proposito verissimæ sunt. Nobis autem aliud videtur, qui Deum ad extra, libere agere, eiusq; potentiam infinitam esse, profitemur: malo namq; ad hanc declinare sententiam, quæ Dei maiestatem mirificè commendat; quàm aliam sectari, quæ potentiæ diuinæ modum, terminumq; imponere videtur. Diceret aliquis, si actu essent à Deo conditi plures mundi; igitur plures essent primi motores, prima mobilia, primi motus, deniq; primi fines: quæ omnia absurdißima sunt. Dico, mundum quidem vnum esse, pro suæ naturæ conditione omnibus modis perfectißimum: posse tamen alium à Deo, alterius conditionis fieri, pro suæ infinitæ sapientiæ potentiæq; libera voluntate: nec ob id necesse esse, plures esse primos motores: Nam si ab vno principe, & homines, & diuersarum specierum, atq; generum animalia reguntur; quanto magis ab vno principe Deo, mundi plures, atq; diuersi regi, atq; gubernari possent? Verùm qui amator est vnitatis, vnū condidit mundū, suæ diuinæ bonitatis, atq; vnitatis exemplar præclarißimū. Sed tempus est, vt ad nostrū Mercuriū reuertamur.

Ratio philosophi conuenit agenti naturali, non diuino

Diuersa ratio cœli, & huius cœli.

Quomodo cœlum sit cōpositū ex materia & forma

Cœlum dicitur multis modis.
1.
2.
3.

Philosophi rationes quomodo veræ.

Deum posse alium mundum facere.

Orbis stelliferus.

MERCVRIVS.

Distinctis libratisque rebus, quæ igneo spiritu vehebantur, emicuit cœlum septem in circulos. Dij in astrorũ ideis cum signis eorum conspiciebantur.

Comment. V.

Osteaquam de firmamento, siue cœlo locuti sumus, deq; nonnullis rebus, quæ illi negotio necessariæ mihi visæ sunt, nempè, quonam pacto, cœlum non sit graue, neq; leue, neq; corruptibile, neq; generabile, neq; augmentabile, aut alterabile: deniq; quomodo non sit corpus magnitudine infinitum, nec numero etiam: nunc cum Mercurio, ad cœlorum numerum ordinemq; describendum, examinandumq;, libenter accedimus. Distinctis, *inquit,* libratisq; rebus, *hoc est, postquã omnia suis in locis consederunt, suisq; ponderibus appensa, atq; librata sunt;* emicuit cœlum in septem circulos, *id est, cœlum stelliferum cum septem planetarum orbibus, qui suis circulis, siue motibus, mundum inferiorem gubernarent. Primum orbem, cœlum vocauit, quòd suo motu, reliquos orbes regat, magnitudine superet, stellarum numerositate antecellat.* Dij astrorum *.i. Angeli, siue intelligentiæ, quibus regendorum orbium commissa erat prouintia:* cum signis, & ideis, *nempe cum propria vniuscuiusq; & regendi authoritate, & facultate intelligendi,* conspiciebantur. *singulæ enim intelligẽtiæ motrices, propria habent signa regenda, atq; præscriptam idearum intelligentiam. Dialogo xi. quos hic circulos, ibi mundos septem appellauit.* Age *inquit,* contemplare per me subiectum tuo conspectui mundum, atq; eius diligenter conspice formam, inviolabile corpus, quò nihil antiquius, per omne quidem adultum ac virens. Inspice præterea mundos septem suppositos, ornatu mirifico fabricatos, ordine, ac cursu suo differenter complentes æuũ, plena lumine singula. *In primo Pymandri dialogo gubernatores nominauit:* Septem deinceps fabricauit gubernatores, *qui circulis mundum sensibilem complectuntur. Itaq; circuli dicti sunt, quia mundum sensibilem complectũtur,* gubernatores verò, *quia res materiales disponunt, siue afficiunt lumine, & motu: Mundi autem, ob mirificum ipsorum ornatum, atq; modum regendi: ordo verò, qui inter huiusmodi circulos habetur, ab aliis est nobis mutuandus, qui huius rei studiosiores fuère: & inprimis à Platone, à quo in Timæo de hac re diligenter disputatur. Sol & Luna inquit, & aliæ quinq; stellæ, quæ erraticæ dicũtur, factæ sunt, quo tẽporis numerus distinguatur, atq; obseruetur. Cùm verò stellarum huiusmodi corpora fecisset Deus, septem orbibus, qui alterius ipsius, diuersæq; naturæ circuitu voluuntur, adhibuit. Lunam in primo supra terram circuitu posuit, In secundo Solem, Luciferi deinde globum, & Mercurij sacrum (vt dicitur) orbẽ circulis affixit, Soli velocitate æqualibus, potentia verò illi contrarij: Quò fit, vt apprehendant se inuicem, & à se vicissim apprehendantur hæ stellæ, Sol, Lucifer, & Mercurius. De aliis tribus pro dignitate rei, si otium illi concessum fuerit, dicit se esse locuturum. Aristoteles in lib: de mundo cap. 2. idem quoq; sentire videtur. Erraticarum inquit, siue planetarum circuli sunt septem comprehensi sub sphæra non errantium: huic autem continuum habet situm circulus dictus lucentis simul & Saturni. Sequenter dictus Phaetontis, deinde ignitus dictus Herculis, atq; Martis, consequenter Stilbo, quem nuncupant sacrum Mercurij, quidam autem Apollinis, post quem circulum luciferi, quem Veneris, quidam autem Iunonis appellant, consequenter Circulus solis, & vltimus, qui est lunæ, terminatur vsq; ad terram. Itaq; Solem supra lunam immediatè consistere, deinde Venerem,* postea

Expositio literæ.

Dij astrorum.

Mundi septẽ. Circuli.

Gubernatores.

Ordo circulorum.

Planetarum ordo ex Platone.

Ordo Planetarum ex Aristotele.

Orbis stelliferus.

postea Mercurium, Martem deinceps, supra quem Iouem, Saturnum postea, postremò cœlum stelliferum, vltra entia beata optimam vitam agentia philosophus arbitratur: cuius profectò ratio, ex lunæ solisque eclipsi profecta est. Nam si Sol solius lunæ interstitio, eclipsim patitur: Luna verò terræ interpositione, inter vtrumque existente: vnum igitur, alterum immediatè consequitur. Auer. 2. cœl. com. 58. aliam addidit rationem, Solem scilicet proprio motu, Venere, atque Mercurio citius moueri: ideoque Lunæ esse proximum, qui cæteris planetis citius mouetur. Ptolomæus in nona magnæ compositionis sectione, cùm Dorothæo & Hipparcho, atque alijs astronomis in medio planetarũ Solem collocat: post quẽ versus terram, Venerem statuit, deinde Mercurium, postremò Lunam. Affert deinceps causam, quare ab his duobus Sol eclipsim minimè patiatur: quia inquit, nunquam inter solem, atque nostros oculos diametraliter ponuntur, aut quia nimis lucidi sunt: lux autem inter lucidum, & oculos interposita, lucidum non condit. Aut quia sunt diaphani, vel quia ob eorum distantiam à terra, conus vmbræ illorum corporum in aëre perditur, & ad nos vsque pertingere nequit. Ex duobus potissimum à mathematicis huiusmodi planetarum situs inuentus est: primo, quia maiorem Mercurij distantiam à terra, quã lunæ per Cosmetriæ instrumenta perceperunt. Deinde quia per diuersa instrumenta, & exactissima pro aspectuum diuersitate, simul tempore, diuersis in locis in latitudine multum remota, diuersitas apparuit, & aspectus notabilior, in Luna, Venere, Mercurio, & Sole: quod certè fieri non posset, nisi Luna esset terræ, cæteris proximior planetis, deinde Mercurius, postea Venus, postremò Sol. Ponit præterea Ptolomæus ferè passim Solem & Lunam omnium astrorum principes, atque totius vniuersi primarias stellas: ab ipsis enim augentur, atque auferuntur cæterarum actiones stellarum: ipsorum verò, ab illarum nulla. Cæterarum præterea motus pro motibus solis regulantur: quippè cùm solis motus sit regula cæterorum. Adde, quod actio in rebus à sole manifestè proficiscatur, & luna; à cæteris verò per respectum ad lumina, quemadmodũ in primo apotelesmatum, clarissimè Ptolomæus docet. Amplius asserit solem & lunam principales efficere atque agere causas, reliquas verò stellas, pedissequas esse, atque ministras. Et reuera ista sunt luminaria magna, quæ posuit Deus, vt essent nobis in signa, & tempora, menses, & annos. Itaque audiuimus ordinem septem mũdorum, & octauæ sphæræ. Operæpretium autem fuerit, non ignorare, an etiam in mirifico cœlorum ordine, sit & nonus orbis. Et reuera, si orbis stelliferus duplici motu mouetur; vno quidem ab oriente in occidentem super polos mundi, vocaturque motus diurnus; & alio ab occidente in orientem super polos zodiaci, qui plane proprius appellatur: & primum quidem 24. horarum spatio, absoluit, secundum verò, vno gradu 100. annis, & sic tandem in spatio annorum 3600. Igitur ab aliquo alio superiore orbe mouebitur. tenet consequentia: non enim mouetur à duabus diuersis intelligentijs sibi applicatis, siue adhibitis: neque ad inferioris sphæræ motum; sed ad superioris potius: Sic enim stat orbiũ essentialis ordo; vt inferiores à superioribus adiuuentur. Neque suapte natura diuersis motibus mouetur. Ab alia sphæra ergo: atque ita non erit temeritati adscribendum, si dixerimus etiam secundum philosophiæ fundamenta, nonam sphæram necessario esse statuendam. Adde, quòd motus primi mobilis sit omninò simplicissimus: quemadmodum & in primo cœli, & in 8. phys. diffusè à philosopho docetur: igitur, vnico, & non duplici motu primum mobile moueri debet. Amplius, tempus est mensura motus primi mobilis, quemadmodum docet quartus physicorum liber. Cùm autem tempus metrum sit omnium, atque mensura: Motus ergo ille, cuius ipse mensura est, regularissimus, atque simplicissimus sit, necesse est: quod profectò fieri non posset, si mensura esset motus orbis stelliferi. Additur ab Astrologis & sphæra decima: Octaua (inquiunt) præter motum proprium & diuturnum, motu adhuc mouetur, qui accessus dicitur, & recessus. Cùm ergo moueatur præter suum proprium motum, motibus diuersis; nec ab vno tantùm mobili id fieri possit, vtpote à sphæra nona, reliquum est, vt ab alia superiori, nempè à decima fiat. Additur quoque his, & sphæra vndecima, quam quiescentem appellant. Quidquid aiunt, mouetur, mutat locum, aut secundum se,

Ratio philosophi.

Auerr.

Ptolomæus.

Solem esse in medio Planetarum.

Duæ rationes Mathematicæ

Sol & Luna principes stellarum.

Nona sphæra esse probatur.

1.

2.

Sphæra decima.

Sphæra 11.

dum se, aut saltem secundum suas partes: res patet ex terminis. Quidquid ergo mouetur
1. localiter, est in loco, mutat enim locum: sed non est respectu sphæræ inferioris, locus enim debet circumdare locatum: est ergo in loco decima sphæra, respectu sphæræ vndecimæ,
2. sphæræ quiescentis. In cœlo præterea positionum differentiæ, vtpote, ante, & retro, dextrũ, & sinistrum inueniuntur, & huiusmodi quidem ex natura rei, authore philosopho 2. cœli, non ob respectum tantùm, quem ad nos habent: necessariò ergo erit aliqua, quæ est vltima sphæra quiescens; siquidem per sphæras mobiles differentiæ illæ saluari non possent: quippe cùm in huiusmodi sphæris mobilibus, pars, quæ est modò dextra, pòst paululum sinistra redditur: & quæ sursum, modò deorsum; sicut certa experientia comprobat. Vn-
3. decima ergo sphæra poni debet, in qua ad amussim, atq; perfecte, tales positionum differentiæ inueniri possint. Quot ergo sint orbes, siue sphæræ cœlicæ, sic à quibusdam disputatum est.

QVAESTIONIS PRIMAE CAP. I.

De Luna.

MERC. Dial. II. Lunam Deus instituit cæteris præcurrentem, naturæ organum, inferiorem materiam transmutantem.

E singulis sphærarum orbibus, pro rei grauitate, dignitatéque, quoad cœpti operis conditio patietur, loqui decreui: vnde & ab orbe lunæ exordiri volui; vt cum Mercurio postea commodius, ad stellarum perscrutationem ascendere valeamus. Cæterum sapientissimus Mercurius dialogo Pymandri vndecimo ait, lunam & à Deo institutam esse, & cæteris planetis velociorem cursum habere: demum esse naturæ organum, quo natura vtitur in materia inferiori gubernanda, ob luminis certè varietatem continuam, lociq; vicinitatem, rebus inferioribus plurimum dominantem. Hebræi lunam, (Iaraha) vocant, quòd respirationem, atq; refrigerium, illis rebus suo motu noctu præbeat, quæ interdiu solis ardore erant torridæ. A verbo hebræo deducitur, quod inspirare significat. Iaraha, Græce vocatur, σελήνη: à lucendo dicta, quòd noctu sola luceat. Alij lunam, quasi lucem alienam dicunt, quòd lumem à sole recipiat. vnde Ouid. 15. met. Nec par, aut eadem nocturnæ forma Dianæ. Diana, à Dios, quasi Iouiana, Iouis filia ex Latona, vt dicunt Pöetæ, quæ & Luna dicitur, quòd noctu sola luceat, quasi lucens vna. Cicero de natura Deorum 2. Dianam & Lunam eadem esse putant. Diana omniuaga dicitur, non à venando, sed quòd in septem numeratur vagantibus. Diana dicta, quia noctu quasi diem efficeret. Dianas fuisse plures, Cicero 3. de natura Deorum describit, primam Iouis, & Proserpinæ, secundam Iouis, tertio & Latonæ, tertiam Vpis, & Glaucæ. Porrò Diana, quæ est Iouis filia ex Latona, Lucina quoque appellatur, & Iuno, & quidem Iuno à iuuando, Lucina verò, quòd partum in lucem prodat, quam in pariendo inuocant. Virg. Casta faue Lucinia, tuus iam regnat Apollo. Siue vt Plinius sentit, quòd oculis præsit, & luci. Dicta est & Proserpina, à proserpendo: ad instar enim serpentis, serpere videtur, dum modò in dextram, modò in sinistram mouetur. August. de ciuit. Dei, lib. 3. cap. 8. Præfecerunt Proserpinam frumentis germinantibus. hæc fuit filia Cereris, & Iouis, quam Pluto patruus rapuit. Cicero lib. 2. de natura Deorum: Proserpina ea est, quæ Persephone græcè nominatur: quam frugum semen esse, absconditamq; quæri à matre volunt. Ouid. 4. Fasto. At neq; Persephone digna est prædone marito. Varro, Proserpinam esse lunam perhibet ex sententia Ennij, & Epicharmi: à quibus dictum est, à proserpendo nominatam esse. hanc, vt dixi, Pluto in Sicilia rapuit, quam mater diu quæsitam, tandem apud inferos esse comperit, impetrauitq; à Ioue, vt Proserpina

[Margin notes: Luna est naturæ organũ. — Quæ hebraicæ dicatur. Græce. — Diana. — Lucina. — Proserpina. — Raptus Proserpinæ quid.]

Proserpina medium annum esset cum marito, medium secum apud superos. Itaq; Proserpina fœcunditatem significat. quæ cùm aliquando non esset, rapta ad inferos fuisse dicitur, ac tunc ruralia instrumenta omnia cessasse: qua redeunte, instituta sunt solennia apud Athenas. Quoniam autem ex lunæ motu, lucisq; eiusdem varietate frugum vbertas, maris accrementum, atq; decrementum proficiscitur, nec non animalium propemodum omnium, ac lapidum, & plantarum augmenti, decrementiq; vicißitudo; non temere eam antiqui Proserpinā appellarunt. Amplius Hæcate dicta est, in cælo luna creditur esse, in terris Diana, & apud inferos Proserpina. Hæcate dicta, quòd centum victimis placetur, aut quòd centum annos errare faciat insepultos. Cæterùm vna omnium fuit Diana nominatißima, quæ eodem partu cū Apolline ex Ioue, & Latona nata est. hæc, vt fertur, ob virginitatis amorem, hominum consortia spreuit, siluas coluit, paucarum virginum comitatu contenta: arcum ferebat, & pharetram, succincta semper incedens, & cothurno induta: ob hanc causam, siluarum & nemorum Dea putabatur. Porrò, quia luna noctu siluas suo lumine illustrat, quò aditus animalibus pateat, quasi illarum Dea, atq; gubernatrix esse videtur. denique, quia in nocte sui luminis officio fungitur: hominum videtur consortia aufugisse. Hæc de lunæ nominibus dixisse, puto sufficere. Nunc ad luminis lunaris naturam, causamq; enucleandam, accedamus. Quòd autem totum cœlum sit natura lucidum, paulò antè abundè diximus. Quare dubium nullum esse potest, quin corpus lunare suaptè natura sit lucidum, propriamq; lucem habeat. Cùm ergo hæc ita se habeant, dicet aliquis, quare ergo videtur maculosa? Sanè de huiusmodi negotio apud Philosophos antiqua fuit controuersia, quemadmodum docet Auerroes. 2. cœli, commen. 49 & 2. cap. de substantia orbis: vbi multorum confutatis, reprobatisq; sententiis, suam inserit, vt veriorem, firmioremq; tenendam. Quidam enim ausi sunt dicere, maculam illam ex corporis inter nos, & lunam interpositione contingere: qua prohibemur, ne lunæ claritatem plenam intueri valeamus. Arguit Auerroes, & quidem rectè: Si id, inquit, esset in causa; tunc certè, non vbiq; eodem modo appareret, quia scilicet illud corpus non vbiq; terrarum, interpositum videretur: veluti eclipsis solis, quæ propter aspectuum differentiam vbiq; eadem esse non potest. Alij dixerunt, maculam illam esse vmbram, siue montium similitudinem, vel quorundam marium, ceu in speculo apparent species. Sed eodem falsitatis crimine à Commentatore condemnantur: tunc, inquit, non omnibus vbique habitantibus appareret eadem. Explosis igitur his sententiis, quid ipse senserit, ostendit. Macula illa, inquit, in luna contingit, ob partium lunaris corporis difformitatem. Etenim quemadmodum terra, quibusdam in partibus est difformior, atq; rarior, in aliis autem pulchrior, & densior; ita planè luna se habet circa suarum conditionem partium atq; naturam. In vna enim parte est pervia, atq; transparens, in alia verò opaca, vnde fit, vt lumen ex ipso sole susceptum, non vniformiter penetret. Sanè, sicut in corporibus cœlestibus inuenitur opacum, & peruium, ita & in luna pars inuenitur opaca, nempè maculosa, & minimè peruia. Addit philosophi authoritatem, lunam terræ comparantis: Quia inquit, sicut terra ab igne illuminatur, & pro diuersitate partium diuersimode ab igne afficitur; ita etiam luna pro suorum partium diuersitate, varias recipit affectiones. Porrò lunam per penetrationem, non autem per reflexionem à sole, lunam recipere lumen, Auerroes arbitratur. Authoritate inprimis fretus Auenpacis in tractatu suo de hac re talia sentientis: deinde ratione: Nam si per reflexionem lumen à sole luna reciperet, totius quidem nostri hemispherij vniuersalis illuminatio minimè fieret: sed tanti duntaxat spatij, quanta esset lunæ magnitudo. Ad hæc accedit, quòd cum esset cornicularis, ad terram radios sui luminis nequaquam transmitteret. Sed dicet aliquis: Si luna per penetrationem, lumen reciperet, semper ergo videretur lumine plena; sicuti & reliquæ stellæ nobis quotidie eodem modo esse videntur. Alio ergo modo de hac re loqui possumus, partes scilicet lunæ circumferētiales pervias esse, ideoq; à sole illustrari, centrales verò opacas, & propterea nō penetrabiles: vnde efficitur, vt lumen solis in luna appareat, tum quidem fractione, tum etiam penetractio-

Hæcate.

Dianæ virginitas.

Macula lunæ vnde fit

Positio prima

reprobatur.

Secunda positio.

reprob.

Auerr. rationes.

1.

2.

3.

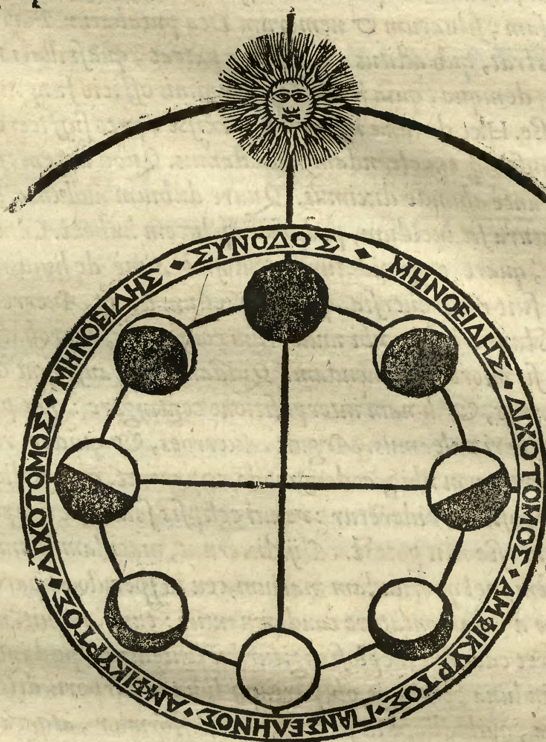
obiectio.

Alia ratio.

penetractione. Adde, quòd partes lunæ, terræ circumferentiales, ad instar partium terræ se habent, quarum aliquæ sunt vallosæ, aliæ verò motuosæ: ex quarum differentia, lunæ facies ita difformis nobis apparet: accedente præterea ad hoc plurima inter nos & lunam spatij intercapedine. Sic enim interdum vsu venit, vt lapides, siue ligna, longè posita, ob congruentem quarundam partium situm, nobis animalia esse videantur. Ad hæc accedit, quòd luna non sit corpus perfectè sphæricum, ea præsertim ex parte, qua igni contigua est. Hæc quidem de macula lunæ dixisse, sufficiat. Deinceps autem de lunæ figuris dicamus. Itaque prima figura lunæ bicornis, est sic, quemadmodum notula prima ostendit, secunda sextilis, vt secunda: tertia verò dimidia, vt tertia: quarta verò est plena: quinta iterum dimidia ex maiore, vt est figura quinta: sexta iterum sextilis, vt sexta: septima bicornis, vt septima: septima autem semis, & vigesima secunda semis in suo orbe mediæ sunt; cæteræ verò proportionales.

Figuræ lunæ.

Cursus lunæ.

Luna igitur amissi, ac recepti luminis vicibus, menstrua in centro spatia moderatur. Quæ ideò incedit obliquo, & non recto cursu; vt sol ne incidat in centrum terræ: & frequenter patiatur eclipsim. Crescens autem orientem cornibus spectat: decrescens, occidentem; vt potè occasura, & amissura lumen; terris namque vicinior quàm sol, breuiori orbe celeriùs peragit cursum suũ. Nam iter, quod in diebus ccclxv. sol peragit, luna xxx. diebus percurrit: vnde & menses in lunæ, annos autem in solis cursu, antiqui posuêre. Duobus diebus, & sex horis in vnoquoque 12. signorum sui cursus tempus temperat, & disponit. Sanè, cùm sit discipula solis, obsequitur cursibus supernis: & provt accedit ad solem, vel recedit, crescens, aut senescens, dispensat lumen, atque ita semper est instabilis. vnde Ouid. 15. met. Nec par, aut eadem nocturnæ forma Dianæ esse potest usquàm, semperque hodierna sequente. Si crescit, minor: maior, si contrahit orbem. Luna, inquit Macrobius, dispensationibus septenariis, luminis sui, vires sempiterna, lege variando disponit. Primis septem diebus dimidiata semi orbem ostendit, vocaturque dimidia. Secundis totum orbem complet, fitque plenilunium. Tertiis rursus efficitur dimidia. Quartis fit coitus lunæ cum sole, quod interlunium nominatur: Est enim tempus inter deficientem & nascentem lunam: hoc est, xxx. dies, in qua luna non lucet: Nam cùm soli coniuncta sit, ita obscuratur, vt minimè possit videri; se eodem momento renascens, paulatim ab eo recedendo, videtur. Interluni-

Luna discipula solis.
Ouidius.
Macrobius.
Interlunium.
Plenilunium.

terluni-

terlunium ergo vocatur lunæ silentium: plenilunium autem luna quintadecima, & rotũda. vel dicitur lunæ oppositio: teste Plinio lib. 18. cap. 32. Quoties, inquit, ab occidente sole cernetur, prioribusq; noctis horis lucebit; crescens erit, & oculis dimidiata iudicabitur. Cùm verò occidente sole orietur ex aduerso, ita vt pariter aspiciantur; tum erit plenilunium. Quoties ab ortu solis orietur, prioribusq; noctis horis detrahet lumen, & in diurnas extendens, decrescens erit, iterumq; dimidia. In coitu verò, quod interlunium vocant, cùm apparere desierit: suprà terras autem erit, quamdiu & Sol, interlunio, & prima tota die, secunda horæ noctis vnius, dextante Sicilico semiuncia, ac deinde tertia vsque ad quintam decimam, multiplicatis horarum eisdem portionibus, quintadecima tota suprà terras noctu erit, eademq; sub terris tota die. Decimasexta, ad primæ horæ nocturnæ dextantem Sicilicum sub terra aget, easdemq; portiones horarum per singulos dies adiiciet vsq; ad interlunium. Et quantum primis partibus noctis detraxerit, quòd sub terris agat, tantundem nouissimis ex die adiiciet suprà terram. Alternis autem mensibus xxx. implebit numeros, alternis verò detrahet singulos. hæc erit ratio lunaris, inquit, Plinius. Et lib. 2. cap. 14. Lunam, inquit, semper, auersis à sole cornibus, si crescat, ortus spectare; si minuatur, occasus, haud dubium est. Intra quatuordecim autem partes solis, semper occulta est. Quo argumento amplior errantium stellarum, quàm lunæ magnitudo colligitur: quando illæ & à septenis quidem partibus emergant. Sed altitudo cogit minores videri: sicut affixas cœlo solis fulgore interdiu non cerni: lib. 2. cap. 9. Endymionis studium commendat, qui lunæ cursus, naturamq; studiosè quæsierit, Endymion ob id amore eius captus fama traditur. Non sumus profectò grati erga eos, qui labore, curaq; lucem nobis aperuêre in hac luce. Tempus postea lunæ describit: Hæc, inquit, proxima cardini, ideóq; minimo ambitu, vicenis diebus septenisq;, & tertia diei parte peragit spatia eadem, quæ Saturni sydus altissimum annis triginta. Omnium igitur admirationem vincit luna, nouissimum sydus, terrisq; familiarissimum, & in tenebrarum remedium à natura repertum. & cap. 51. eiusdem lib. Lunæ influxus mirabiles dilucidat: Lunari, inquit, potestate ostrearum, conchyliorumque, & concharum omnium corpora augentur, & minuuntur: quin, ait, & soricum fibras respondere numero lunæ, sicut exquisiuêre diligentiores: minimumq; animal formicam sentire vires syderis, interlunio semper cessantem. Et cap. 97. affirmat lunam motus marium causam esse: Bis, inquit, inter duos exortus lunæ affluunt maria, bisq; remeant, vicenis quaternisq; semper horis. & de his abundè in eodem cap. Et iterum cap. 99. Hoc sydus est, inquit, quod terras saturat, accedendo corpora implet, recedendo inaniat. Sed & sanguine etiam homo cum lumine eius augetur, ac minuitur: frondes quoq; & pabula. Et com: 1. cap. Luna est fœminæum, ac molle sydus, trahens, non auferens humorem: nam & ferarum occisa corpora in tabem visu suo resoluit, somnoq; sopitis, torporem contractum in caput reuocat: glaciem refundit, cunctaq; tabifico, siue humifico spiritu laxat. lib. 18. cap. 32. ait cum Virgilio in numeros lunæ quædam digerenda esse. Omnia, quæ cæduntur, carpuntur, conduntur, innocentius decrescente luna, quàm crescente fiunt. Venes, iuuencos, arietes, hædos decrescente luna castrato: oua luna noua supponito: Arborum radices, luna plena operito: humidis locis interlunio serito, & circa interlunium quatriduo. Ventilari quoq; frumenta, ac legumina, & condi circa extremam lunam. seminaria, cùm luna suprà terram sit, fieri: Calcari musta, cùm luna sub terra. cap. 29. dicit lunæ statũ noxium noctibus serenis, & omni aura quiescente; quoniam neq; in nube, neq; in flatu cadunt rores. lib. 37. cap. 10. ponit gemmam lunæ similitudinem habentem: Selenites, inquit, ex candido translucet melleo fulgore, imaginem lunæ continens, redditq; eam in dies singulos, crescentis minuentisq; numero, nasciq; putatur in Arabia. Cùm ergo tanta sit lunæ potentia circa hæc inferiora; non temere dictum est à sapientissimo Mercurio, lunam esse naturæ organum, inferiorem materiam transmutantem, cæteris syderibus citiùs præcurrentem, atq; meantem.

Plinius declarat lunæ cursum.

Decimasexta.

Lunæ cornua

Lunæ magnitudo.

Endymion.

Lunæ influxus.

Luna est causa motus maris.

trahit humorem.

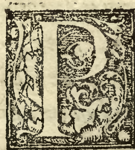
Lunæ ratio habenda.

Lunæ status noxius.

Selenites

CAPVT II.

De eccentricis, & epicyclis,

Osteaquam de lunæ nominibus, potestate, atque motus varietate aliquid locuti sumus; operæpretium me facturum putaui, si eccentricos, concentricos, atque epicyclos, de quibus Astrologi abundè loquuntur, in medium adduxero: sic enim cùm lunæ, tum etiam aliorum varij aspectus planetarum facilè dignoscentur. Cæterùm Astrologi, aliquos eccentricos, alios verò concentricos orbes posuère. Orbis autem concentricus ille dicitur, qui sub vtraque eius superficie continet centrum mundi, habetque eius centrum cum centro mundi: hoc autem modo respectu omnium quidem orbium, primum mobile est orbis concentricus: & quodlibet, similiter se habens ad suas partes: eccentricus verò orbis, & si sub vtraque eius superficie mundi centrum contineat; suum tamen centrum habet extra centrum mundi. Porrò huiusmodi orbis eccentricus est duplex; vnus quidē Simpliciter, alter verò secundum quid. Simpliciter inquam, quandoquidem quoad vtramque ipsius superficiem, & concauam, & conuexam sit extra centrum mundi: secundum quid verò, quia vna superficie cum mundi centro conuenit, altera autem ab illo dissentit. Et iste quidem orbis est etiam duplex: nam quidam est concentricus quoad superficiem concauam, & eccentricus quoad conuexam: alius verò contrario modo se habet. Porrò orbes eccentrici secundum quid, quantùm ad vnam scilicet superficiem, in vna quidem parte spißiores, in altera verò strictiores habentur: Eccentrici autem Simpliciter, quoad vtramque partem, superficiem videlicet, quæ inter illos mediat, regularis sunt spißitudinis; ita vt dum isti orbes mouentur, stricta vnius pars, cùm alterius spissa semper habeatur: & è conuerso. ex quo patet nullum vacuo locū relinqui: atque ita aliquorum rationes solui posse. Itaque astrologi, quo planetarum motum tueri poßint, tres cuilibet planetæ eccentricos orbes attribuunt, ex quibus duo sunt eccentrici secundum quid, nempè quoad superficiem solam: vnde vnus est superior, quantùm scilicet & ad superficiem concauam; inferior alter, quoad ad conuexam tantùm: inter illos autem medius est eccentricus Simpliciter, qui ab astrologis Orbis deferens est appellatus; ab illo enim corpus planetæ defertur. In hoc autem orbe deferente, quatuor puncta inueniri, astruunt astrologi: ex quibus vnum, vocatur Aux, quod à mundi centro cæteris longius abest; est enim iuxta strictiorem superioris eccentrici partem. Aliud autem punctum ab illis dictum est oppositum Augis: centro namque mundi est propinquius, iuxta illam scilicet partem spißiorem eccentrici superioris. Alia verò duo puncta, ab auge, & eius opposito æquè distantia, mediæ longitudines vocantur. Ex quo patet, Solem interdum terræ vicimiorem esse, quando nimirum in opposito augis moratur: remotiorem verò, quando in auge consistit. Hæc quidē mente complecti debemus, si planetarum varietates, quas in eorum motibus aspicimus, intelligere cupimus. Reliquum nobis est dicere, quidnam sit circulus epicyclus: & quibus sit attribuendus planetis. Est autem epicyclus, iuxta Astrologorum sententiam, quidam paruus circulus, in orbis superficie existens deferentis, contiguus quidem, non autem continuus eccentrico deferenti, qui alio enim motu quàm deferentis mouetur. Porrò in huiusmodi circulo epicyclo, adhuc astrologi imaginantur esse quatuor puncta: quorum vnum epicycli augem appellant; est enim punctum à mundi centro magis remotum: aliud verò augis epicycli oppositum; quòd scilicet minus distat à centro mundi: reliqua duo puncta, quæ æquali spatio à superioribus punctis separantur, stationes nominantur. Sanè in planetarum motibus tum retrò gradatio, & statio reperitur, tum directio etiam; nam planeta aliquando est retrogradus, dum scilicet est in opposito augis sui epicycli; ideoque sub signorum orbe tardius mouetur: mouetur enim ad motum epicycli contra motum deferentis: stationarius autem, quando medio modo mouetur sub orbes signorum; non enim mouetur contra motum deferentis, nec

etiam

Orbis concentricus. Eccentricus. Simpliciter. Secundum quid. quomodo nō habeant vacuum. Orbis deferēs. Aux. Oppositum augis. Mediæ longitudines. Epicyclus. Aux epicycli. Oppositum augis. Retrogradus. Stationarius.

Lunæ eccentrici.

etiam cum illo: quare nec tardus, nec velox illius motus iudicari potest. Directus autem planeta appellatur, dum scilicet est in auge sui epicycli: tunc profectò velocius mouetur sub orbe signorum, nempè sub zodiaco; mouetur siquidem ad motum epicycli, & eccentrici deferentis simul. Porrò hæc in suprapositis figuris, & in alijs similibus facilè conspici possunt. Apud verò Almagestum, seu constructionem magnam Ptolomæi in tertia dictione, latissimè patent: ibi enim tres ab eodem modi inuenti sunt, quibus varias planetarum apparentias saluare conatur: Et primus quidem statuit, aliquem planetam eccentricum habere sine epicyclo: secundus verò, epicyclum sine eccētrico: tertius verò vtrunque. Reuera, si cœlum non est condensabile, neq; rarefactibile, vt dicitur 2. cœli, neq; alterabile 1. cœli. Si præterea non est possibilis penetratio dimensionum, nec vacuum in rerum ordine, vt docet quartus physicorum liber. Si deniq;, vt dicitur 2. cœli. planetæ non mouentur in suis orbibus, sicuti pisces in aqua; alioqui cœlum à planeta, sicut aqua à pisce diuideretur, quod planè à philosopho circa finem 1. cœli explosum est. Et Sol est terræ propinquior, quando est in fine Sagittarij, remotior autem dum est in fine geminorum. Igitur necessariò orbes eccentrici sunt ponendi: aliter, aut cœlum condensaretur, aut penetratio fieret dimensionum: aut aliquod ex illis accideret absurdis. Sanè, si manente eadem aëris serenitate, quamuis secundum rei veritatem non sit; in vno tamen tempore sol nobis maior apparet, quàm in alio: id igitur contingit, quia terræ interdum est vicinior, nonnunquam verò remotior. Ergo quod prius. Cæterùm aliqui diuersos planetarum aspectus sic tueri conati sunt: Terra inquiūt mouetur cœlum versus, illiq; ex vna parte vicinior fit; hac de causa diuersus apparet in planetis aspectus: sed hoc absurdissimum est cùm apud Astrologos, tum etiam apud philosophos. Alij eccentricos, & epicyclos nullo modo admittendos esse dixerunt, imò multis argumentis illos è medio auferre conati sunt: Si darentur (inquiunt) eccentrici, & epicycli; igitur cœli & mundi essent diuersa centra: eccentrici enim alia haberent centra à mundi centro diuersa. Sed consequens est falsum, alioqui grauia naturaliter moueri non possent: ad duo enim loca naturaliter mouerētur: quodlibet enim centrum, est grauium locus naturalis. Sed hoc est impossibile: aut enim ad ambo simul, aut ad neutrum illorum mouerentur. ergo &c. Amplius, si ita res se haberet, tunc terra non esset in medio mundi: non enim esset in medio sphæræ cœli. Sed id ab omnibus despicitur, qui verè philosophiā sectati sunt: ergo quod prius. Accedit ad hæc, quòd tum aliquæ partes cœli essent spissiores, aliquæ verò strictiores: eccentrici autem mouentur motibus diuersis: igitur aut daretur vacuum, aut penetratio dimensionum: cùm vna pars attingeret partem strictiorem; quid ergo occupabit locum partis spissioris? deniq; vbi illa pars erit recipienda? aut in vacuo, aut penetratio fieret corporum, aut condensatio cœli, quæ sunt absurdissima omnia. Item si darentur eccentrici, & epicycli: igitur planetæ aliquando ascenderent, postea verò descenderent. Sed consequens est falsum, ergo & antecedens. Falsitas autem consequentis probatur: siquidem plures eidem planetæ secundum propriam naturam essent motus attribuendi, & quidem simplices: dum enim planeta in eccentrico ab auge moueretur in eiusdem oppositum; descenderet vtique, quia mundi scilicet centro propinquior fieret; ascenderet verò cùm esset in auge, quia nimirum à centro mundi longè abesset: Sed hoc est falsum. ergo &c. Luna præterea non habet epicyclum, alioqui imago, quæ in luna videtur, euersa appareret, quod planè experientia negat omninò. Consequentia probatur: nam si illa imago pedes in opposito augis epicycli habuerit, versus terram scilicet; tunc certè per illius epicycli motum, ad augem epicycli talis imago attingeret, atq; ita appareret euersa. Adde, quòd secundum Eudoxum, & Calipum, quod citat commentator. 12. met. tex. com. 45. apparentiæ planetarum, sine epicyclorum atque eccentricorum positione, defendi possunt: Non ergo necessariò ponendi sunt: Eccentricum inquit Commentator. 12. met. com. 45. & epicyclum dicere, est extra naturam: Epicyclus autem vt sit, est impossibile omninò. Item, si daretur eccentricus, cœlum non solùm moueretur circa medium, sed etiam à medio, & ad medium, quod philosopho non placet 1. cœli, tex. 5.

Marginalia: Directus. — Ptolomæi primus modus. — 2. — 3. — Quare sunt ponendi eccentrices. — Alia opinio. — Alia opinio cum argumentis. — 1. — 2. — 3. — 4. — Commentatoris ratio. — 5.

Lunæ eccentrici.

li, tex. 5. tenet consequentia; eccentricus enim secundum vnam partem, à mundi centro longè recedit: pro illa ergo parte planeta à medio mouetur. secundum aliam verò partem centro mundi appropinquaret, atque ita planeta, pro illius partis ratione moueretur ad medium. His accedit quòd cœlum tunc non esset perfectè sphæricum, quod philosopho aduersatur 1. cœli tex. 32. Eccentricus enim secundum vnam partem, est grossior, siue spissior: secundum aliam autem minus. Non igitur eccentricus est perfectè sphæricus.

6. *Iterū, idem est locus totius, & partis 4 phys. Sed centrum mundi est locus totius cœli; non enim locatur, nisi per centrum 4. phys. cùm extra vltimam sphæram non sit corpus circumdans. Igitur centrum mundi, est locus eccentrici: non datur ergo eccentricus; aliter daretur alia terra, quod repugnat philosopho 1. cœli tex. 76 & 12. tex. 49. omnis enim sphæra circa centrum vertitur: aut ergo vertitur circa centrum mundi, quod nostræ terræ centrum est; aut circa aliud centrum: non primo, eccentrico nanque non conuenit cum mundi centro, centrum habere; alioqui esset concentricus, quod implicat: ergo secundo. Sed non datur aliud centrum, nisi detur & alia terra centrum circumdans, circa quod cœlestis eccentricus gyrare possit: ergo quod prius. Porrò, ad hæc, & ad similia, sic respondetur ab astrologis:*

Cœlestis. Soluūtur rationes.

1. *& ad primum quidem dicunt, consequentiam esse falsam; siquidem illud tantummodo est dicendum, mundi centrum esse, ad quod suapte natura grauia feruntur: non autem ad centrum eccentrici.*

2. *Ad 2. negatur consequentia, & ad probationem dicitur, terram esse in medio totius orbis, non autem in medio orbis deferentis. Ad confirmationem negatur consequentia: supponit enim falsum, tales scilicet eccentricos non vniformiter moueri; nempè quod, quando pars vna spissa, versus aliam mouetur, aliam eccentrici alterius è contrà moueri. Siquidem pars grossa supremi ita mouetur proportionaliter, vt nunquam à parte subtili infimi separetur: & pars grossa infimi nunquam separetur à subtili supremi: non est ergo, vt illi putant, partem scilicet grossam, partis subtilis locum occupare debere, & è contrà: ergo:*

3. *Ad 3. negatur consequentia: non enim quilibet ad terram accessus, dici potest descensus, nisi in sphæra generabilium tantùm, nec ascensus similiter.*

4. *Ad 4. negatur antecedens, & ad probationem dicitur, consequentiam non valere: ideo namque vno motu in suo epicyclo lunam moueri dicunt, vt huiusmodi difficultas saluari possit.*

5. *Ad 5. dicitur, philosopho non aduersari, cœlum moueri à medio, & ad medium, dummodo totum moueatur circa medium: ob eccentrici enim rationem non mouetur à medio, & ad medium per lineam rectam, quandoquidem ad graue hoc spectet, & leue. Cùm ergo cœlum mouetur per eccentricum, per eleuationem, atque depressionem respectu centri mundi differentem per circularem, non per lineam rectam mouetur: sicque nihil est contra philosophum. Ad confirmationem negatur consequentia: ratio enim perfectæ figuræ sphæricæ, ex æqua distantia centri à tota circumferentia sumitur, quæ in eccentrico respectu proprij centri habetur; ideoque quatenus est talis, est perfectè sphæricus. quòd autem non sit æquali grossitiæ per totum, non aufert sphæricæ figuræ perfectionem.*

6. *Ad 6. potest dici hîc, quamuis in alio lib. aliter dictum sit pro commentatoris opinione tuenda: cœlum esse in loco per partes, non autem per centrum. Ad confirmationem negatur consequentia, & ad probationem, concedimus omnem sphæram cœlestem circa centrum verti: eccentrica verò circa aliud centrum, non tamen alterius terræ, sed in nostra terra figurabile, cuius respectu vna eccentrici pars, à terræ circumferentia magis distat: alia verò pars appropinquat magis. respectu autem concentrici, eadem per totum seruatur distātia.*

Ptolomæi rationes.

1. *Itaque Ptolomæi rationes in 5. dictione Almagesti c. 14 à modernis passim obseruantur: Si non dantur (inquit) eccentrici; ergo planetæ semper apparebunt æquè distantes à terra, eorumque diametri visibiles eiusdem semper erunt quantitatis: cuius contrarium experientia certa demonstratur, consequentia autem probatur: omnes enim circuli concentrici, non habent centrum extra centrum terræ, secundum omnes partes æquè à terra distantes. Quare si orbis planetæ corpus deferens erit concentricus, æquali semper interuallo à terra aberit: vt ergo minor, atque maior distantia in planetis saluari pos-*

Lunæ orbes. 2.

uari possit; ponendi sunt vtiq; eccentrici. Alia ratio Ptolomæi in 3. dictione Almagesti c. 3. Planetæ & omne corpus cœlestæ regulariter mouentur : sed sol in medietate zodiaci ab ariete ad finem virginis longiori tempore moratur, quàm in alia medietate, à principio scilicet libræ ad finem piscium : in prima ergo zodiaci medietate, maior portio de suo orbe, quàm in reliqua intercipitur. Itaq; linea secans zodiacum in duas quidem medietates, transiens per centrum mundi, circulum quoq; solis deferentem in partes inæquales secabit : ex quo patet, centrum circuli solis deferentis, necessariò differre à centro mundi. Quid ergo sit orbis concentricus, & eccentricus, atq; epicyclus, & quomodo necessarij, dixi.

CAP. III.

Lunæ circuli, siue orbes.

Voniam audiuimus ex astrologorum sententia, necessariò ponendos esse Epicyclos, & eccentricos : rationi conuenire video non ignorare, quòd orbes lunæ fuerint attribuiti; & deinceps, quæ ad huiusmodi negotium spectare videbuntur, prosequendo. Luna (iuxta astrologorum sententiam) ad instar solis, habet tres orbes, duos scilicet eccentricos secundum quid, qui vocantur orbes augē eccentrici lunæ deferentes; & tertium eccētricum simpliciter in horum medio locatum, qui deferens Epicyclum appellatur. Deinde habet orbem mundo concentricum, aggregatum ex tribus aliis ambientem, qui deferens caput Draconis dicitur. Vltimo habet sphærulam, quæ vocatur epicyclus, profunditati orbis tertij immersam : in quo quidem epicyclo corpus lunare fixum est. Mouentur autem deferentes augem eccentrici contra successionem signorum simul regulariter super centro mundi, vltra motum diurnum in die naturali gradibus XI. *&* X2. *minutis ferè. Et axis motus istius, axem zodiaci in centro mundi intersecat : vnde & poli eius à polis zodiaci declinant : & quantitas talis declinationis est quinq; graduum inuariabilis semper. Sic enim docuit Ptolomæus 4. Almagesti : vbi apertè docuit, sub ecliptica, lunam, aut planam horum superficiem orbium nequaquam moueri : sed ab ea declinari potius : & maxima quidem declinatione, 5. gradibus ad septentrionem versus, secundum dimidium, totidemq; ad austrum versus. Vnde fit, vt vterq; huiusmodi orbium polus, 5. gradibus à polis eclipticæ distet. Sed arguet aliquis, nullus orbis habet duos motus proprios : igitur eccentrici augem deferentes non mouentur vltra motum diurnum* XI. *gradibus &c. Tenet consequentia, haberent enim motum diurnum, & hunc similiter proprium : & ita duos motus proprios. Dico, orbes augem deferentes non habere duos motus proprios; sed vnum tantum proprium, quo scilicet motum diurnum superat : alterum verò raptum, nempè octaui, seu primi mobilis; hoc autem dico de deferentibus augem lunæ : cuius scilicet augis motus non proprio motu à superiori sphæra mouetur, sed potius motu raptus. De aliorum autem planetarum deferentibus suis in locis disputabimus. Sequitur de Epicyclo lunæ. Orbis verò epicyclum deferens, mouetur secundum successionem signorum regulariter super centro mundi; ita vt omni die naturali tali motu centrum epicycli* XIII. *gradus &* XI. *minuta ferè perambulet : hoc certè commune est omnibus eccentricis : planetarum siquidem, qui motibus eorum mouentur, iter est signorum successio; vnde in centro mundi æquales angulos in æqualibus temporibus circuunt; & exinde in zodiaco æquales quoq; arcus; centrum verò epicycli singulis diebus naturalibus in ecliptica gradus 13. &* XI. *minutis absoluit. Axis tamen huius motus per centrum huius orbis, quod centrum eccentrici dicitur, æquidistanter axi augem deferentium mouetur. Sanè huius orbis axis est linea, quæ per centrum eccentrici transiens, æquè distat ab axe orbium augem deferentium. Vnde etiam poli motus istius à polis orbium deferentium distabunt secundum eccentritatis quantitatem. Ex istis autem sequitur primò : quòd quamuis eccentricus epicyclum deferens super axe, atq; polis suis moueatur, non ta-*

Quatuor orbes lunæ.

Motus eccēt.

Polorū distantia.

Obiectio.

Solutio.

Epicyclus.

Motus orbis epicycli.

Axis.

Lunæ orbes.

non tamen super eisdem regulariter mouet, quia scilicet non æquales angulos scribit. Deinde, quò lunæ epicyclus, augi eum deferentis fuerit vicinior; eò eius centrum velocius mouetur: & quò opposito augis eiusdem propinquior, eò tardius: hæc autem facilè comprehendere possumus, si aliquos angulos æquales super mundi centro, augem versus, atq; eius oppositum signare voluerimus; tunc animaduertemus, angulum augem versus positum, maiorem eccentrici arcum, quàm suum oppositum complecti. Tertio, centrum eccentrici lunæ circa centrum mundi & aux eiusdem orbis circa axem augem deferentium; & poli similiter eiusdem circa polos illorum voluuntur regulariter, circumferentias contra successionem describendo. Nam cùm singula singulos circulos efficiant; eorum semidiameter æqualis est eccentritati lunæ. Est enim sub parte grossa orbis inferioris, vbi scilicet est aux eccentrici, & huiusmodi pars fertur contra ordinem signorum. Eodem quoq; modo, atq; æquali velocitate centrum eccentrici mouebitur. Nam illa parte volutionem suam complente, & centrum similiter complet suam. Porrò quia huius orbis axis per centrum eius transit, æquali spátio distans ab axe orbium augem mouentium; & poli sint dictæ axis termini: axis igitur circa axem & poli circa eorum polos, eodem mouentur. Quartò, aux eccentrici lunæ similiter contra successionem progrediendo regulariter mouetur, & eclipticam præterit: vnde quandoque in superficie eius, quandoque verò ab ea, aut versus austrum, aut versus aquilonem reperitur. ex quo fit, vt centrum eccentrici, à superficie eclipticæ quinq; in partes oppositas declinet. Etenim orbes eam deferentes, non sunt sub ecliptica, sed ab ea deflectunt, nunc quidem septentrionem versus, nunc autem versus austrum, eclipticam secundo in duobus punctis; ita vt aux interdum in ecliptica præcisè sit, quando scilicet in aliqua sectionum est positus; aliquando verò multum ab illa declinet, nunc quidem in septentrionem, iam verò in austrum. Postremò superficies eclipticæ, eccentrici superficiem per æqualia non semper secat: cùm enim aux eccentrici in latitudine fuerit; maior quidem superficiei portio eccẽtrici, versus augem erit. Superficies eccentrici per superficiem eclipticæ in diametro eclipticè per centrum mundi, secatur. Itaq; aux eccentrici ab ecliptica multam per latitudinem recedit, eiusq; superficies, eclipticæ superficies partes in æquales secabit. Etenim talis sectio cùm super mundi diametro fiat; imaginamur namque lineam per mundi centrum transire, ambasque sectiones terminantem, quæ eclipticæ dicitur; quando centrum, & aux eccentrici est in latitudine; hîc diameter non transit per eccentrici centrũ: ex quo non sequitur in partes æquales diuisio. hæc admodum sunt nobis obseruanda, si lunæ varietates, variosque motus rectè intelligere velimus. Cæterùm eccentrici superficies vocatur, circulus per lineam à centro eccentrici, vsque ad centrum epicycli protensa, vna reuolutione facta, descriptus. huius autem circumferentiæ, aux, & oppositum augis, atq; longitudines mediæ sicut in sole vocantur. Imaginari namq; debemus lineam à mundi centro exeuntem per epicycli in completa reuolutione centrum, & in huius superficiei circumferentia, augem esse, nempe punctum à mundi centro remotissimum, à linea exeunte ostensum: quæ profectò longissima augis linea dicta est. Insuper oppositum augis punctũ esse terræ propinquissimum, per lineam diametrum complentem, ostensum. Sunt autem inter hæc longitudines mediæ; puncta videlicet inter augem, & oppositum augis: mediæ enim sunt illæ inter lineam augis, & lineam oppositi augis: idq; proportionaliter. Porrò dicti orbes lunæ in motu suo talem habent ad solis motum annexionem; vt semper linea medii motus solis, sit in medio inter centrum epicycli lunæ, & augem eccentrici eius: vel simul cum eo, vel in opposito amborum, simul existentium: ita quòd in omni media solis, & lunæ coniunctione, centrum epicycli lunæ, & linea medij motus solis, & aux eccentrici lunæ, sint in vno puncto zodiaci secundum longitudinem. Quare fit, vt in omnibus quadraturis mediis eorum, centrum epicycli lunæ sit in opposito augis eccentrici sui: & in omni oppositione media rursus in auge. Vnde patet ratio, cur medio motu solis subtracto à medio lunæ, remaneat media eorum elongatio: & ea duplata centrum lunæ proueniat.

Marginal notes: Motus lunæ tardior, & velox. — 2. — 3. — 4. — Vnde luna nunc in aquilone, nunc in austro. — 5. — Superficies eccentrici quid sit. — Orbium lunæ cum sole annexio.

Distan-

Lunæ orbes.

Distantia autem lineæ medii motus lunæ ab auge eccentrici secundum successionem: centrum lunæ dicitur, vel longitudo duplex, aut duplex interstitium. Patet etiam, quòd in omni mense lunari, centrum epicycli lunæ bis pertransit orbes, augem eccentrici deferentes. Est enim mensis lunaris spatium temporis à coniunctione lunæ cum sole ad medietatem sequentem vsq; interceptum, quod alio nomine dicitur lunatio. In tali igitur tempore epicyclus lunæ bis est in auge: quando scilicet est media coniunctio, & quando est media oppositio. bis quoq; est in opposito augis: quando nimirum sunt eorum quadraturæ mediæ. Quoniam autem puncta iam dicta in his orbibus inuariabilia sunt; fit, vt bis transit hæc puncta, & orbes quoq; bis in mense lunari transeat. vel sic intellige: si orbes augem deferentes nequaquam mouerentur, solo eccentrico moto, centrum vtiq; epicycli in vna lunatione, memoratos iam orbes semel trasiret, sicuti sol in anno, orbes augem eius deferentes; quia illi scilicet orbes contra solis motum non mouentur: verùm quia huiusmodi orbes lunæ, contra motum eius epicycli mouentur, æqualem à linea medij motus solis, longitudinem tenentes, sicut & ab eadem lunæ epicyclus; sequitur, vt bis illos pertranseat, sicut iam dictum est. hæc breuiter diximus de tribus circulis, siue orbibus lunæ. Nunc autem dicendum erit nobis de quarto, qui vocatur concentricus, caput draconis deferens: mouetur enim super axe zodiaci circa centrum mundi regulariter contra successionem omni die naturali tribus minutis ferè, secum tali motu continuè aggregatum ex tribus orbibus, quos ambit circumducens. Quoniam autem eclipses luminarium, aliasque in luna apparentias, teste Ptolomæo in 4. Almag. Astrologorum diligens studium tueri voluit: hac de causa, solerter obseruans, inuenit, orbem lunæ epicyclum deferentem, ab ecliptica declinare, eamq; duas in partes diuidere: quarum vna, Caput draconis, altera verò Cauda nominatur. Ista namq;, ac tali intersectione, quasi draconis figura depingitur, eleuato vtiq; capite, & cauda, & ventre depresso. Intersectionum autem, in qua centrum epicycli incipit ire aquilonem versus, draconis caput; opposita verò eius, cauda appellatur. Mouentur autem exterioris orbis virtute vltra motum diurnum, occidentem versus, tribus ferè minutis in cœlo lunæ: totum verò zodiacum annis duodecim: luna verò totũ planè zodiacum infra spatium vigintiocto dierum deambulat. hanc ob causam contigit, vt circumferentia eccentrici continuè superficiem eclipticæ in aliis, & aliis punctis eius versus occidentem, intersecet. Amplius vt tali motu poli augem circa polos zodiaci circulorum periferias describant mouendo: rapiuntur enim ab illo, super polos eclipticæ, atque circa illos duos circulos describunt, quorum semidiameter erit distantia. Hoc etiam modo polorũ zodiaci motus, Arcticum, & Antarcticum describit circa polos primi mobilis. Itaq; superficies eccentrici lunæ (vt dictum est) propter declinationem polorum orbium augem deferentium superficiem eclipticæ super diamentro mundi intersecat. vnde vna eius pars versus aquilonem, altera versus austrum ab ecliptica declinabit. Illa igitur intersectio circumferentiæ eccentrici lunæ cum superficie eclipticæ, in qua cùm centrum epicycli fuerit versus aquilonem ire incipit, caput draconis, reliqua verò pars, cauda nominatur. Mouentur autem hæ intersectiones quotidie vltrà motum diurnum versus occidentem tribus ferè minutis, virtute motus orbis aggregatum, trium orbium aliorum lunæ ambientis. Medius itaq; motus capitis draconis lunæ, est arcus zodiaci à principio Arietis contra successionem signorum vsq; ad lineam à centro per sectionem capitis protractam, numeratus. verus autem capitis motus, est arcus zodiaci ab arietis initio ad iam dictam lineam secundum successionem signorum, computatus. Similiter etiam dici potest de cauda. Ex quo patet, quòd remoto medio capitis motu à duodecim signis, verus eius motus remanet. vnde illud commune dictum, dicens caput lunæ tantùm medio motu ire contra firmamentum, quantum in varietate vadit cum firmamento, ita intelligitur: Medius motus capitis lunæ contra successionem signorum in eum punctum protenditur, in quem verus secundum successionem signorum. Est autem hæc ratio suasiua, ex qua cognoscimus, sectionem nobiliorem, draconis caput nominari, eam nempe, quæ ad septentrionem vergit, caudam verò, minus nobiliorem, quæ scilicet ad austrum tendit.

Centrum lunæ.

epic. lunæ bis est in auge

Orbis lunæ quartus concentricus.

Caput draconis.

Poli eclipticæ

Intersectiones

Medius motus draconis.

Verus motus draconis.

CAP. IIII.

Lunæ epicyclus.

Epicycli lunæ motus.

Vamuis de lunæ epicyclo, nonnulla paulò ante dicta sint; quia tamen res est admodum obscura, & non paruis tenebris inuoluta, aliquid addere tentabo, idq; ex Astrologorum sententia; quibus, tamq; huius rei peritißimis credendum esse censeo. Itaq; epicyclus circa suum centrum, corpus lunare sibi infixum, in superiori parte contra succeßionem, in inferiori secundum deferendo mouetur: super axe suo orthogonariter super periferiam eccentrici: ita vt superficies plana circumferentiæ epicycli, quam centrum corporis Lunæ, motu epicycli, describit, in superficie plana eccentrici maneat, nusquam ab eo declinans. Reuera epicyclus deferens lunam in plana eiusdem superficie infixam, ab vtroq; Polo æquè distante in parte superiori contra ordinem signorum, in inferiori verò secundum eorundem ordinem mouetur, circa propriũ centrum, polos, & axem perpendiculariter super superficiem eccentrici iacentem. Porrò quia eius axis super epicycli superficiem perpendiculariter cadit: & centrum epicycli est in superficie eccentrici; fit vt superficies epicycli, quæ describitur à linea exeunte à centro epicycli per centrũ lunæ, imperfecta reuolutione, eadem sit cum superficie eccentrici. Vnde non modo ab illa declinat, aut secat; verùm etiam luna existens in epicycli superficie, in eccentrici quoq; erit superficie. Contingit autẽ hoc epicyclo, quia est totaliter extra centrum totius,ferturq; circulariter ad diuersas positionis differentias, secundũ diuersas partes, vnam scilicet Occidentẽ versus, atq; ita contra ordinem signorum, alteram autẽ versus orientem, & sic secundum ordinem signorum zodiaci. Quamobrẽ parti superiori, & inferiori non idem modus, siue motus conceditur. Circumuoluitur tamen epicyclus taliter, vt super centro proprio atq; axe irregulariter moueatur; sed hæc irregularitas, ad istam reducitur vniformitatem; vt à puncto augis epicycli, mediæ quæcunq; sunt illæ, quolibet die naturali 13. gradus, & 14. minuta ferè recedendo regulariter elongetur. Aux autem, siue eleuatio medij epicycli, est punctus circumferentiæ epicycli; quem ostendit linea à puncto diametraliter opposito centro eccentrici, in circulo paruo per centrum epicycli ducta. Sed & aux epicycli vera, est punctus eiusdem circumferentiæ; quem linea à centro mũdi, per centrum epicycli ducta, indicat: hæ autem duæ auges, vnus punctus sunt; cùm centrum epic: in auge deferentis, vel opposito fuerit. Alibi autem vbicunq; differunt. Ex istis igitur patet, quod nullus idem punctus concauitatis, in qua epicyclus situatur, continuè super augem epicycli, media siue vera maneat. Nam talis punctus concauitatis, qui centro epicycli existente in auge deferentis, vel in opposito super auge media epicycli & vera fuerit; semper vbicunq; centrũ epicycli sit per lineam ductam à centro eccentri per centrum epicycli determinatur. Talis autem punctus centro epicycli alibi quàm in auge vel opposito existente, non est super augem mediam epicycli, neq; veram: imò tam aux vera, quàm media, in eiusdem tunc sunt concauitatis locis. Tres nanq; lineæ, à quibus huiusmodi puncta ostenduntur, in epicycli centro tunc sese secabunt: atq; ita erit, vt aux vera, dum semper ab auge media differt, augem inter mediam sit, punctumq; concauitatis, sub quo aux vera esse consueuit, quando epicycli centrum in auge, vt in opposito fuerit deferentis. Ex quo fit, vt tum aux epicycli media, tum etiam vera continuè varientur: reuolutio præterea epicycli circa centrum suum, centro epicycli per superiorem eccentrici medietatem discurrente, velocior erit, per inferiorem verò tardior. Itaq; linea medij motus lunæ est; quæ à centro mũdi vsq; ad zodiacum per centrum epicycli protrahitur. Medius motus lunæ est arcus zodiaci ab arietis initio vsq; ad dictũ locum. Sanè cum Luna, & in mundi centro, & in zodiaco, motum habeat inæqualem, si eiusdem verus motus irregularis inueniri debeat; prius certè opus est, aliquem in terræ centro motum regularem inueniri, vnde verus illius motus cognosci poßit: ille autem motus, cuius medio, verus

Superficies epic. eadem cum superficie eccentric.

Irregularitas epicycli.

Aux epicycli.

Punctus epicycli in auge.

Aux vera.

Aux media.

Medius motus lunæ.

Lunæ epicyclus.

motus inuenitur, medius appellatur: linea verò, quæ huiusmodi motu mouetur, linea medij motus, seu motus lunæ regularis dicta est: ducitur enim à centro mundi per centrum epicycli ad zodiacum vsque, atque in motu regularis existit: epicyclus enim supra centrum totius est vniformis; linea autem veri motus lunæ est illa, quæ à centro mundi per centrum corporis lunæ ad zodiacum extenditur. Verus motus lunæ est arcus zodiaci à principio arietis vsque ad dictam lineam secundum ordinem signorum computatus: Verus autem locus, est terminus huius arcus, dictæque iam lineæ finis. Aequatio centri est arcus epicycli, augem ipsius veram, & mediam intercidens: quòd si centrum epicycli in auge eccentrici, vt opposito fuerit, nulla erit: Maxima autem cùm ipsum fuerit modicum infra longitudines medias deferentis. Remotio verò lunæ à linea medij motus, siue ab auge vera epicycli, argumentum lunæ verum dicitur. verùm quia ab huiusmodi auge non mouetur æqualiter; ideo elongatio ab auge media, medium dicitur argumentum; quia scilicet est regularis, & per eam verum inuenitur argumentum. Quam ob rem argumentum lunæ medium est arcus epicycli ab auge epicycli media secundum motum centri corporis lunaris, vsque ad idem centrum lunare computatus. Argumentum autem verum ab auge vera, vsque centrum corporis lunæ protenditur. Differentia igitur inter hæc argumenta, quando differunt, est centri æquatio: cùm verò centrum epicycli lunæ minus sex signis, maius est argumentum verum medio: ideo æquatio centri argumento medio adijcitur. Sed cùm plus sex signis fuerit, fit è conuerso: quare tunc subtrahitur ad habendum verum argumentum. Aequatio argumenti, est arcus zodiaci lineis medij motus & veri interiacens: hanc nullam esse contingit, dum centrum corporis lunaris in auge vera epicycli, vel opposito fuerit, vbicunque tunc sit epicycli centrum: maxima verò dum centrum epicycli in opposito augis eccentrici fuerit: & cum hoc luna in linea à centro mundi ad periferiam epicycli ducta contingenter existente. Dum autem verum argumentum est minus sex signis: linea medij motus, lineam veri præcedit in signorum successione; ideo tunc æquatio argumenti à medio motu subtrahitur. Sed plus sex signis si fuerit, fit è conuerso: quare tunc coniungitur, vt verus motus eueniat. Diuersificantur autem æquationes eorundem argumentorum centro epicycli ab auge deferentis ad oppositum eunte: continuè namque maiorantur secundum accessum centri epicycli ad centrum mundi. Vnde fit, vt æquationes singulorũ argumentorum, quæ contingunt, centro epicycli in opposito augis eccentrici existente, sint maiores singulis æquationibus argumentorum: quæ dum centrum epicycli in auge eccentrici fuerit, relatiuas suis relatiuis comparando. Excessus autem harum super illas diuersitates diametri circuli, breuis nuncupatur. Linea verò à centro mundi ad augem deferentis protracta, longior est linea ab eodem centro ad oppositum augis extenta. Excessus autem illius super istam diuisus in lx. particulas æquales, minuta proportionalia, dicitur: & duplus est ad eccentricitatem: linea namque medij motus lunæ, quæ dirigitur ad augem eccentrici, nullam de istis particulis extra periferiam eccentrici tenet; sed omnes intra. Ea verò quæ ad oppositum augis porrigitur, omnes habet, nullam autem intra. Sed quæ ad alia loca eccentrici protenduntur, aliquot de illis habent extra, tantoque plures, quantò vicinius centrũ epicycli fuerit augis opposito: & tantò pauciores, quanto vicinius augi. Aequationes autem argumentorum, quæ scriptæ sunt in tabulis, sunt quæ contingunt, dum centrum epicycli in auge deferentis fuerit. Sed illæ (vt dictum est) minores sunt eis, quæ centro epicycli alibi constituto fiunt. Cũ igitur centrũ epicycli alibi constituitur, quod fit, dum centrum lunæ est aliquid, per centrum accipiuntur in tabula minuta proportionalia, & per argumentum verũ diuersitas diametri, quæ tota additur ad æquationem argumenti prius in tabula receptam, si minuta proportionalia lx. fuerint: sed si minus, non tota additur, sed aliqua eius portio, talis quidem, qualia sunt minuta proportionalia respectu lx. & tunc proueniet æquatio argumenti vera ad talem epicycli situm. Hæc quidem illi, quæ ab antiquis astrologis mutuantes, nobis tradiderunt. Sed tempus est, vt de alijs lunæ affectionibus, & in primis de illius eclipsi loquamur.

Linea veri motus lunæ.

Centri æquatio.

Argumentũ lunæ verum.

Æquatio argumenti.

Diuersitas æquationis.

Excessus.

Excessus diuisio.

Equationes argumentorum

CAP. V.

Lunæ eclipsis.

Lunæ eclipsis ratio.

Efectus Solis & Lunæ, rem in tota contemplatione naturæ maximè miram, & ostento similem, eorum magnitudinum vmbræ indices fuère, ait Plinius lib. 2 cap. 10. Quippe manifestũ est, Solem interuentu lunæ occultari, Lunamq́ terræ obiectu. Est autem eclipsis luminis alicuius astri priuatio, quæ diuersimode se habet in multis: nam & stellæ fixæ ob maioris nonnunquam luminis præsentiam, solaris scilicet, eclipsim luminis patiuntur. Interdum verò ob diametralem corporis lunaris, siue alicuius alterius planetæ interpositionem, inter astrum illud, & nostrum obtutum existentem. In Luna verò contingit ob diametralem inter Solem, & Lunam obiectum. Tunc enim vmbra terræ pyramidalis, lunæ sphæram pertransiens, ab ea solis eripit iubar. Id autem accidit Lunæ in opposito Solis commorãti: neq; idem semper, quia scilicet Luna interdum ad austrum, nonnunquam autem in aquilonem decurrit, Sole ab ecliptica nunquam recedente. Deferens præterea Lunæ duabus in partibus oppositis, Solis intersecat deferentem. Quare nisi in his intersectionibus, aut propè, terra interponi non potest. Ptolomæus in 6. Almagesti idem sentit: ait enim, Lunam terræ obiectu, lumine priuari: nam quum Sol terra maior sit, vt idem sentit in 5. & Alpharabius 22. Differentia; eius medietatem saltem à sole illustrari, necesse est: ex parte verò opposita Soli vmbram in recto porrigere acutam, quam conoydalem, acutam, siue pyramidalem aliqui appellant, eamq́ vltra sphærã lunæ protendi. 5. demonstrauit Almag. ex proportione vtiq; axis vmbræ, ad orbis lunæ diametrum. Quoniam autem, sicut habetur ex decimaquarta primæ partis prospectiuæ, vmbra multiplicatur directè ex opposito corporis luminosi: Sol autem nunquam eclipticam deserit, vt dicitur primo, & vltimo Almag. terra autẽ est in medio mundi, vt communis est omninm propemodum sententia; inde fit, vt axis vmbræ terræ sit in eclipticæ puncto opposito loco Solis, qui Nardir Solis nuncupatur. Est autem Nardir punctus directè oppositus in firmamẽto. vnde cùm in plenilunio Luna fuerit in capite draconis, aut in cauda sub Solis Nardir; tunc terra sese interponẽte inter Solẽ, & Lunam, conus vmbræ terræ in corpus incidit Lunæ: atq; ita suos defectus patitur. Porrò, si Luna fuerit in capite, vel in cauda draconis directè, eclipsis fit vniuersalis: particularis verò, si citra huiusmodi, aut vltra metas extiterit. Eclipsi namq; Lunæ duplex est necessaria conditio: altera quidem, vt sit oppositio Solis & Lunæ: altera verò, vt sit in vna sectionum, aut propè; Sol verò in reliqua consequenter: siquidem capitis caudæq́ intersectiones diametraliter opponuntur. ex quo patet, quare non in omni Solis Lunæq́ oppositione, Lunæ contingat eclipsis. Cæterùm interdum vna Lunæ eclipsis est magis diuturna, quàm altera; in causa autem, quia tunc Luna in opposito augis sui eccentrici moratur, & similiter Sol: vnde fit, vt quò Sol & Luna terræ propinquiores sint, eò terræ vmbra latior infra Lunam inueniatur: è contrà verò si fuerint in auge eccentrici. Sed dicet aliquis, Luna nunquam à suo lumine deficit, authore Ptolomæo in 2. quadripartiti, ibi enim ab eo docetur, ex Lunæ coloribus, tempore eclipsis, futuros præuideri rerum euentus: sed color Lunæ non est sine lumine: Igitur Luna, etiam in sua eclipsi, suum lumen non amittit, & per consequens eclipsim veram minimè patitur. Amplius, si Lunæ eclipsis contingit ob terræ obiectum, pari ratione ob Veneris etiam obiectum, quam terra maiorem esse dicunt Astrologi. Sed id rei nequaquã probatur euentu, ergo &c. Adde, quòd quælibet Lunæ eclipsis æqualis inueniretur, cuius contrarium frequenti experimento cognoscimus. Consequentia valet: nam Sole, atq; Luna æquali in oppositione existentibus; terræ quoq; vmbra pariter se haberet. Ad hæc accedit, quòd Sol tunc terra maior inueniretur, cuius contrarium docet Ptolomæus tertia dictione Almag. Consequentia patet, tunc enim vmbra terræ quotidie, vt dicunt perspectiui, diminutionem reciperet. Insuper, Luna est ma-

Eclipsis quid sit.

Causa eclipsis lunæ.

Ptolomæi sententia, de eclipsi lunæ.

Nardir solis.

Eclipsis vniuersalis.

Quare diutius durat altera.

Obiectiones.

1.

2.

est maior qualibet fixarum, sed vnaquæq; illarum est maior terra, authore Alpharabio: igitur Luna est maior terra, atq; ita ab ea condi non potest. Præterea, si ita res se haberet, vmbra terræ pari facilitate, Mercuri astrum lumine priuare posset. Consequens est falsum: quandoquidem id nunquam repererit diligentia astrologorum. Consequentia patet: nam multi dicunt, vmbram terræ ad Mercurium vsq; protendi. Adde, quòd Sole existente supra orizonte, à luna eripi lumen non posset; in oppositione enim sole existente supra orizontem, luna sub orizonte sit, necesse est; sicque à nobis illius eclipsis videri non posset. Sed hæc contigisse aiunt nonnulli: ergo quod prius. Dico ad prim. Lunam ex se nō habere illius luminis virtutem, qua hæc inferiora afficere consueuit, sed à sole, à quo lumen illud intensum recipit, reflectitq; terram versus, non secus ac lumen à mundissimo speculo receptum, sese diffundens, alia circumquaque loca sua vestit luminis claritate. Itaq; hoc lumine non autē suo naturali in eclipsi Luna priuatur. Ad 2. ex supradictis patet solutio. Venus enim cùm sit lucidissima, sui corporis obiectu, lumen à luna eripere nequit. Ad confirmationem similis est ratio respondendi, quam paulò ante dictam esse memini, nempè, quòd sol & luna non semper sint in æqualis oppositionis diametro: inde fit, vt eclipsis illius semper sequi non posit. Ad aliud dico, Solem, terra esse maiorem centies sexagesies sexies, & amplius, teste Ptolomæo tertia dictione Almagesti. Lunam præterea esse terra minorem, omnes propemodum affirmant: ergo quod prius. At 3. Negatur consequentia, & ad probationem dico, quòd quamuis illud verum sit, cùm tamē Mercurius nunquam Soli opponatur, indè efficitur, vt eclipsim aliquam pati non posit. Ad confirmationem dico, Solem illo tempore sic apparuisse, idq; ob vaporum interpositionem, secundum autem rei veritatem, sub orizonte extitisse. Patet ergo, quid ad hæc respondendum sit argumenta. Cæterùm de Lunæ augmento, licet superius nonnulla dicta sint; illud tamen nobis adijciendum est, nempe, vnam Lunæ partem, suæ coniunctionis tempore, quæ nobis minimè obiecta est, à Sole illuminari, à nobis autem nequaquam percipi. Deinde à Sole paulatim recedente, pars nobis obiecta, sensim illuminari incipit, nobisq; apparere: vnde & bicornis nobis videtur, græcè monoydes .i. bicornis. à nouilunio vtiq; vsque ad secundæ quartæ principium; tunc enim admodum semi circuli conspicitur; quia scilicet medietas partis nobis obiectæ, illuminata videtur. A principio verò secundæ quartæ, ad oppositionem, gibbosa nobis apparet, nempe ad portionis maioris circuli modum: in oppositione autem, perfecta, atq; vt verus circulus cernitur: siquidem pars nobis obiecta, plenè, ac perfectè à solari lumine illustrata, nobis sese offert videndam. Narrat Plinius lib. 2. cap. 13. omnibus annis lunæ solisq; fieri defectus statis diebus, horisq; sub terra. Nec tamen cùm fiant supernè, vbiq; cerni aliquādo propter nubila, sæpius globo terræ obstante conuexitatibus mundi, intra ducentos annos Hipparchi sagacitate compertum est: & Lunæ defectum aliquando quinto mense à priore fieri, Solis verò septimo. Eandem bis in triginta diebus suprà terras occultari. Sed ab alis, atq; aliis hoc cerni. Quanquam sunt in hoc spectaculo maximè mira, cùm conueniat vmbra terræ lunam hebetari, nunc ab occasus parte hoc ei accidere, nunc ab exortus: & quānam ratione, cùm Solis exortu vmbra illa hebetatrix sub terra esse debeat, semel iam acciderit, vt in occasu luna deficeret, vtroque super terram conspicuo sydere: Et nostro æuo accidit, imperatoribus Vespesianis, patre 3. filio iterum consulibus, hæc Plinius. Scribit & Ptolomæus de his multa, lib. 6. cap. 9. sui Almag. Sed hæc, quæ dicta sunt huic negotio sufficere arbitror: quapropter ad aliorum notitiam planetarum habendam, solerter, studioseq; mihi properandum esse censeo.

Lunæ eclipsis. 3.

Solutio.

Ad primum.

2.

Sol maior terra.

3.

Lunæ augmentum.

Monoydes.

Plinius.

Hipparchus.

Vespasiani tēpore eclipsis.

QVAESTIONIS SECVNDAE. CAP. I.

De Mercurio.

Mercurij sydus.

Quot fuerint Mercurij.

IN principio huius libri Pymandri dixi, quinque extitisse Mercurios. Primum quidem, cœlo patre, & die matre natum. Secundum, Valentis & Pheronidis filium, eum, qui sub terris idem Triphonius est. Tertium, Ioue tertio natum & Maia. Quartum Nilo patre, quē Ægyptij nefas habebant nominare. Quintum, quem colunt Pheneatæ, qui Argum dicitur interemisse, ob eamque causam Ægypto præfuisse, atque Ægyptiis leges & literas tradidisse: hunc Ægyptij Theut appellant. Eius Theut meminit in Phædo Plato, & Eusebius in lib. præparationis Euangelicæ, qui eum ab Ægyptiis tradit vocari Thoyth, ab Alexandrinis Thot, Græci ἑρμῆν vocauerunt: qui & literas primus docuit, & de Theologia sublimius cæteris scripserit. Diodorus etiam lib. primo redegisse hunc Mercuriū narrat voces in ordinem, ac plerisque rebus indidisse nomina, sacraque & cerimonias tradidisse: quibus de causis, inuentorem, & Deum sermonis Ægyptij illum putauerunt: Interpretem quoque & nuntium dixēre hominum atque deorum; tum quod sacra velut à diis ad homines detulerit; tum etiam quòd sermo ab hominibus ad homines, & ad Deos transcurrat, sine quo nullum potest constare commercium. Vnde Aristides ait, nullum commercium, concordiam in genere humano nullam fuisse, priusquam sermonem Mercurius in eo sparsisset. Inuentorem autem literarum illum vocauerunt, quòd literis longè positos alloqui consueuimus: proinde vltrò citróque Mercurius commeare dicitur, ac mandata diligentissimè exequi. Ipsum autem esse sermonem, Porphyrius in physiologia affirmat, vbi orationis vim Mercurium appellat; qui tensus, rectusque fingitur propter orationis vigorem. vnde Aug. lib. 7. de ciuit. cap. 14. Mercurius, quasi medius currens dicitur appellatus, quòd sermo currat inter homines medius. Quamobrem alas ei in capite, & pedibus ponunt, volentes significare volucrem ferri per aëra sermonem. ideò nuntium dictum, quoniam per sermonem omnia cogitata enuntiantur. Festus Pompeius ait Mercurium & Cyllenium nuncupatū esse, quòd scilicet sermo sine manibus omnia cōficiat: Græce Hermes ab ermineueste .i. interpretari: vnde & nuntius deorum dictus est, quòd certè diligentissimè, & optimè peragat, quæ sunt mandata, quod est munus sermonis, perferre ab animis ad animos sensa, quæ aliter patefieri, & edoceri nequeunt: cùmque animi pro diis putarentur; ideò interpres diuûm, & nuntius est appellatus. Plato in Cratylo: qui Irin, inquit, hoc est loqui commentus est, meritò vocatur Iremes. Nunc verò nos elegantius rati nomē proferre, Hermam vocamus. Ipsa etiam Iris à dicendo videtur nominata, quoniam nuntia quoque est. Porrò, omnis qui alicui negotio conficiendo se interponit, Interpres dicitur, Aene. 4. Tumque harum interpres curarum, & conscia Iuno. Diodorus perhibet existimatum Mercurium mensuram, pondus, & mercaturæ quæstum inuenisse; ideoque mercibus præesse, quæ sine sermone confici non possunt. Alatus autem fingitur, non modò in pedibus, quæ vocantur talaria, sed etiam in temporibus; vtrinque enim ei prominent pinnulæ pares, vt Apuleius describit in Apologia. Fingitur etiam Deus ille galero tectus, exstātibus galerum pīnis, quod in Amphitryone significauit Plautus verbis ipsius Mercurij: Ego has habeo vsque in pentaso pinnulas, quæ profectò nuntij, siue interpretis diligentis præ se ferunt officium. Proinde Deus facundiæ dictus est, quòd hominibus eloquentiam præstare putetur. Nam (vt inquit Plato in Cratylo) veteres Græci non alios pro diis habuerunt, quàm tum barbarorum turba Solem, Lunam, aliosque planetas nominabat. Etenim prisci mortales, præcipuè Phœnices, & Ægyptij, benemeritos de se homines, quique aliquid in communem vitæ contulissent vsum, ita colebant; vt illis templa statuasque erigerent, nominibus naturalium deorum impositis. hunc enim Saturnum, alium Iouem, alium Mercurium nuncupabant. Et haud dubiè, vel quod essent Astrologiæ periti, ideoque ea nomina syderum sortita sunt; vel posteri sydera nominibus eorū vocauerunt, qui eas artes attulerunt ad vitam, quarum effectricia existimarent ea sydera esse. Nam & Mercurius stella, homines, vt putant, reddit facundos: Bonus, benignusque est (inquit Seruius) cum Ioue, & Sole; atrox & maleficus cum Saturno & Marte. Est autem Mercurius stella vnus de septem planetis, cuius corpus cun-

Theut. Thoyth. Thot. Hermes. Sermonis inuentor. Inuentor literarum. Sermo ipse. Alas Mercurij. Cylleneus. Quare dictus est Deus interpres. Iremes. Iris. Alatus. Galero tectus Deus facundiæ. Quare Sydera Dij appellantur. Mercur. stella.

Mercurij sydus.

pus cunctorum syderum minimum, ferè semper subest radiis solaribus, à quibus non recedit longius, quàm ducentos triginta gradus. Vnde solatus & perustus fingitur, quòd soli vicinior sit, quàm reliquæ stellæ. Plinius lib. 2. cap. 8. dicit, Mercurij sydus, à quibusdam appellatum Apollinis, inferiore circulo fertur nouem diebus ocyore ambitu, modò ante Solis ortũ, modò post occasum splendens, nunquam ab eo viginti tribus partibus remotior. Sic etiam Venus à Sole nunquam absistit partibus sex atq; quadraginta longius. Ideo & peculiarium horum syderum ratio, neq; communis cum aliis. Plato in Epinomide, siue in philosopho: Lucifer (inquit) & Mercurius æquali fermè velocitate cum sole feruntur, itaq; neq; tardiores sunt, neq; velociores. Ait præterea primum harũ rerum spectatorem barbarum fuisse: Antiqua enim illa (ait) regio aluit, qui propter æstiui temporis serenitatem, primi hæc inspexerunt. Talis Ægyptus & Syria fuit, vbi stellæ semper omnes (vt ita dixerim) clarè cernuntur, quia cœli aspectum nubes, & pluuiæ non impediunt. Indè huc & alio quoq; infinito tempore probata ista manarunt. Quapropter magna cum fiducia hæc legibus sanciantur: necesse est enim ea dicere, quæ sufficienter cognoscimus: nam & vera sapientia quodammodo illi apparet, qui vel modicum quid rectè diuinæq; intelligentiæ nactus sit. Nos verò, quoniam magis quàm barbari, ab æstiua serenitate distamus, horum syderum ordinem tardius intelleximus. Plotinus lib. 3. cap. 5. dicit Mercurium mediam obtinere naturam, ad omnes indifferentem facileq; cunctis persimilem fieri. Aristoteles 12. met. tex. 46. dicit Veneris & Mercurij polos alios: obseruauerunt namq; antiqui, Saturnum, Iouem, & Martem, & quoad polos, & quoad etiam ad axes similes tres sphæras concentricas habere; duos verò planetas inferiores, alio modo se habere: nam etsi sphæræ Veneris & Mercurij sint concentricæ, poli tamen cum trium superiorum polis similes nequaquam sunt; magis enim isti declinant quàm supremi. Ptolomæus lib. 9. Almagesti cap. 7. & sequentibus multa de stella Mercurij loquitur: Obseruauimus (inquit) nos ipsi per astrolabium sextodecimo Adriani anno, phamenoth (secundum Ægyptios) 16. sequente decimaseptima vesperi, Mercurij stellam maximè à medio solis motu distantem, quæ perspecta ad fulgentem succularum cernebatur primum gradum piscium per longitudinem. Obtinebat autem tunc Sol medio suo motu 945. grad. Aquarij, quare vespertina maxima à medio motu distantia 215. graduum erat: & sic deinceps plurimas obseruationes, quas expendit in Mercurij motu inueniendo, doctissimè diligentissimèq; describit. Cæterùm (vt communis est astrologorum sententia) Mercurij cœlum quinq; orbes habet: duos quidem inæqualis spissitudinis, quorum superficies conuexa supremi, & concaua infimi, mundo concentricæ sunt: superficies verò concaua supremi, & conuexa infimi, mundo sunt eccentricæ, sibi ipsis tamen concentricæ. Porrò harum centrum, quod parui quoq; circuli centrum appellatur, à centro æquantis nihilò plus, quàm à centro mundi distat. Vocantur autem hi duo orbes, æquantis scilicet, & deferentis. Mouenturq; ad motum octauæ sphæræ super solis zodiaci. Inter hos autem extremos, sunt & alij duo orbes, similem quoq; habentes inæqualem spissitudinem, quorum superficies conuexa superioris, & concaua inferioris, idem centrum cum centro prædictorum orbium proprio, hoc est, parui circuli centrum, habent. At superficies concaua superioris, & conuexa inferioris, idem cum orbe quinto inter ipsos incluso, qui deferens Mercurij dicitur. Hi autem duo orbes, augem eccentrici deferentes vocantur, & mouentur super centro parui circuli contra successionem signorum super axe, quandoq; ab axe zodiaci æquè distante, & centrum parui circuli transeunte, eadem planè velocitate, qua linea medij motus solis voluitur. Horum autem orbium motu fit, vt centrum eccentrici, siue deferentis epicyclum, quando paruuli circuli circumferentiam describat: & hæc quidem per centrum pergit, atq; extremorum orbium proprium centrum includit, quo certè, vt suo vtitur. Orbis autem epicyclum deferens, mouetur super centrum æquantis in longitudinem, eadem velocitate cum linea medij motus solis secundum successionem signorum: In latitudinem verò quemadmodum Veneris deferens; hoc tamen excepto, quod eius medietas, in qua epicyclus semper est, ab ecliptica

Vicinior Soli cæteris syderibus.

Plato.

Ægyptus Astrologiæ mater.

Plotinus.

Aristot.

Ptolomæus.

Tempore Adriani Imperatoris.

Quinq; orbes Mercurij.

Orbis deferẽs.

Æquans.

Orbes deferẽtes.

Augem.

Deferens Mercurium.

Deferens epicyclum.

Motus epicycli.

Mercurij sydus.

versus austrum declinat, cuius oppositum in Venere reperitur. Huius autem orbis epicyclum deferentis motus fit super axe imaginario, cuius extremitates, propter motum alium, quem habet in latitudinem, similiter accedunt ad polos zodiaci, & ab eis recedunt. Axis tamen iste secundum se totum, mobilis est, secundum autem motum centri deferentis in circulo paruo. Patet itaq; quòd sicut in luna, centrum epicycli bis in mense lunari, deferentes augem eccentrici pertransit; ita & in Mercurio centrum epicycli bis in anno deferentes augem, epicyclum deferentis peraget semel, tamen sit in auge deferentis. Aux enim deferentis Mercurij non mouetur circulariter, circulares reuolutiones complendo, sicut in luna contingit; sed propter motum deferentis centri in paruo circulo, nunc secũdum successionem signorum, nunc contrà procedit. Habet autem limites certos, quos egredi ab auge æquantis recedendo non valet; sed continuè sub arcu zodiaci à duabus lineis circulum paruulum contingentibus à centro mundi ad zodiacum ductis comprehẽso, ascendendo, & descendendo voluitur, atq; reuoluitur. Quotiescumq; enim centrum epicycli fuerit in auge deferentis; ipsum etiam motuum similitudine erit in auge æquantis, & centrum deferentis in auge sui parui circuli. Quare tunc centrum epicycli in maxima remotione à centro mundi fiet: & centrum deferentis in duplo plus distabit à centro æquantis; quàm centrum æquãtis à centro mundi. Deinde verò cùm centrum deferentis per motum orbium duorum secundorum mouebitur ab auge sui circuli versus occidentem; cẽtrum epicycli per motum deferentis mouebitur ab auge æquantis tantundem versus orientem, vnde centrum deferentis ad centrum mundi incipit accedere: & aux deferentis ab auge æquantis versus occidentem recedit continuè, donec centrum deferentis fuerit in linea occidentali, circulum contingente. Id autem fiet, cùm ab auge parui circuli, quatuor signis destiterit: & tunc similiter centrum epicycli ab auge æquantis, versus orientem distabit quatuor signis. Aux autem deferentis erit in maxima sua sub æquantis auge remotione versus occidentem: atq; in hoc situ centrum epicycli fiet, in maxima sua, quam solebat habere ad centrum mundi, accessione. non tamen tunc erit in opposito augis deferentis, nec in linea ad paruum circulum contingenter per centrum mundi producta. Post enim descendente centro deferentis versus centrum æquantis; aux deferentis incipit recedere versus augem æquantis: Centrum autem epicycli proportionaliter descendet in altera medietate, versus oppositum augis æquantis. Vnde magis remouebitur a centro mundi, nec perueniet ad oppositum augis deferentis, nisi cùm ipsum fuerit in opposito augis æquantis. Id autem fiet cùm centrum deferentis perueniet in centrum æquantis. & tunc aux deferentis erit etiam cum auge æquantis: & tam deferens, quàm æquans, ex quo æquales in quantitate constituuntur, erunt circulus vnus: & plus tunc distabit à centro mundi epicycli centrum, quàm distabat, cùm erat in situ ab auge æquantis per signa quatuor. Hic autem cùm centrum deferentis recedet à centro æquantis in suo circulo ascendendo; centrum epicycli recedet ab opposito augis æquantis, & deferentis, & continuè magis centro mundi propinquabit. Sed aux deferentis remouebitur ab auge æquantis versus orientem continuè, donec perueniet centrum deferentis ad lineam contingentem circulum paruum à parte orientis, qui punctus contactus etiam ab auge parui circuli versus orientem, quatuor signis distat; Tunc enim aux deferentis fiet in maxima remotione ab auge æquantis versus orientem: & centrum epicycli iterum erit in maxima eius ad terram accessione, quam habere solet, non tamen in opposito augis deferentis. Ab hoc autem loco ascendente centro deferentis versus augem parui circuli; aux deferentis continuè reuertetur ad augem æquantis: & centrũ epicycli magis elongabitur à centro mundi versus augem æquantis ascendendo vsq; dum centrum ad augem parui circuli perueniat. Nam tunc aux deferentis erit cum auge æquantis, & centrum epicycli similiter tam in auge deferentis quam æquantis. Vnde iterum erit in maxima remotione à centro mundi sicut primò: rursus deinde similis, vt iam dicta est, mutatio redibit. Ex quo patet centrum epicycli Mercurij, propter motus supradictos, circumferentiam deferentis circularem non describere (sicut

Aux deferentis.

Distantia cœli.

Distantia augis.

Æquantis, & deferentis centra.

Centrum deferentis recedens à centro æquantis.

Maxima remotio à centro.

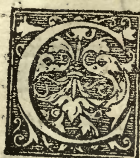
Veneris sydus.

in alijs planetis contingit) sed planam oualem potius. Siquidem Mercurij epicyclum in auge maximè à terra remouetur: ideo figuram oualem describit; cuius extrema à medio magis elongantur. Itaque Mercurius non longius signo vno à sole recedit, semper eosdem cursus efficiens, atque peragens, modò nocte prima, modò ante Solis ortum incipit apparere: Nonnunquam perpetuò signis 4. est cum Sole, rediens autem cum Sole non amplius est quàm tertiam partem signi. Quid ergo sit Sydus Mercurij, eiusque motus, dixi.

Mercurij epicyclum longe est à terra.

QVAESTIONIS TERTIAE CAP. I.

De Venere.

Icero 2. de natura Deorum putat Venerem à veniendo esse nuncupatam, quòd scilicet ad omnes res veniat. Plato in Cratylo αφροδίτη, *de Venere inquit: Hesiodo repugnare non decet, sed concedere propter ipsam ex* αφροῦ, *hoc est ex spuma, generationem* αφροδίτην *vocari, quòd ex Saturni testibus, & maris spuma nata sit. In conuiuio duas Veneres posuit. Duæ (inquit) sunt Veneres, & geminus quoque amor: vna quidem Venus antiquior, & sine matre, cœlo natam, quam cœlestem Venerem nuncupamus: altera verò iunior, ex Ioue & Dione progenita, quam vulgarem communemque vocamus. Etenim vulgaris communisque Veneris amor reuera est, & ipse vulgaris, & quodcunque contingit peragit. Atque is est, quo praui abiectique homines amant. Diligunt enim corpora magis quàm animos, & sine mente homines potius quàm prudentes. Affectus huiusmodi à Venere illa iuniore, & vtriusque sexus, in generatione participe profluit. Amor autem qui cœlestem sequitur Venerem, petulantiæ omnis est expers. Cæterùm cœlum Platonici summum deum ideo vocant, quia sicut cœlum istud sublimè corpus, omnia corpora regit, & continet; sic summus ille Deus omnes spiritus, mentem verò pluribus nuncupant nominibus: vnde modò Saturnum, modò Iouem, iam Venerem appellant, hoc est, essentiam, vitam, & intelligentiam; est enim, viuit, & intelligit. Itaque prima Venus, quæ in mente est, cœlo nata est sine matre, id est, sine materia: illa enim est intelligentia, quæ mentibus impressa est angelicis. Secunda verò ex Ioue, ex virtute vtique animæ superioris, & ex materia, siue Dione: vis namque generandi animæ mundi tribuitur. Ex Ioue igitur, id est, ex ea virtute ipsius animæ, quæ cœlestia mouet, illa materiæ mundi infusa, Venerem procreat secundam, inferiorum vtique generationem. Hæ geminæ vires, duæ in nobis sunt Veneres, quas & gemini comitantur amores. Venerem sanctam veteres omnis castitatis existimauerunt autricem. Hinc apud Romanos, cùm mulieres multæ in flagitium libidinis irruerent penè furentes, ex libris Sibyllinis simulachrum Veneris verticordiæ est consecratum; quò facilius virginum mulierumque corda à libidine ad pudicitiam verterentur. Valerius maximus lib. 8. & Ouid. 4. Fastorum. Iustinus Martyr lib. 18. Mos, inquit, erat Cypriis, virgines ante nuptias, statutis diebus dotalem pecuniam quæsituras in quæstum ad littus maris mittere: pro reliqua pudicitia, libamenta Veneri soluturas. Armeniis similem morem fuisse, narrat Strabo. Idem scribit Herodotus de Lydis: qui Babylonios plebeios refert, cùm rei familiaris angustia præmuntur, solitos, quæstus gratia, filias suas populo prostituere. Phœnices multum coluisse Venerem traduntur, propter Adonem, qui ibi est natus, sacraque Veneris cum luctu celebrasse: vbi ipsa dea lugens inducitur, vt refert Macrobius, simulachrumque eius in monte Libano fingitur, capite obnupto, specie tristi, faciem manu leua intra amiculum sustinens: lachrymæ visione conspicientium manare creduntur. Locrenses, vt Iustinus scribit, bello præssos vouisse suas se filias festo Veneris, si victores forent. Scribit D. August. lib. 3. de ciuit. Dei, cap. 10. Vestam Venerem fuisse nuncupatam. Etenim terram Cererem esse, Varro & Tullius ex Chrysippo Stoico docent à gerendo dictam, quòd fruges gerat, vel à verbo antiquo cereo, quod est creo: est enim terra omniparens. Plato in Cratylo: Filia, inquit, fuit Saturni & Opis, soror Ve-*

Venus quid. Cicero. Plato.

Venus cœlestis.

Venus vulgaris. Quare sine matre.

Iupiter quid.

Venus sancta.

Simulachrum Veneris.

Phœnices.

Locrenses.

Ceres.

Veneris sydus.

Vesta. ror Vestæ, & Iunonis. Cicero de natura deorum 2. Vestæ, inquit, nomen est à Græcis: ea est enim, quæ ab illis Hestia dicitur: vis autem eius ad aras, & focos pertinet. Et 2. de legibus: Vestam quasi focum vrbis, vt græcorum nomine est appellata. Ouid. 6. fastorum: Ne tu aliud Vestam, quàm viuam intellige flammam: Nataque de flamma, corpora nulla

Plato. vides. Et iterum: Stat vi terra sua, vi stando Vesta vocatur. Plato in Cratylo, quod nos Vsiam, essentiam nominamus, quidam Estiam nuncupant, alij Osiam. Primò quidem se-

Estia. cundum alterum nomen istorum, haud procul à ratione videtur rerum essentiam Estiam vocari. Et quia nos quòd est essentiæ particeps, Estiam vocamus, ex hoc rectè Estia dicitur. Huic omnis virginitas sacra erat, & in eius ministerio virgines adhibitæ sunt, quòd sci-

Venus Vesta. licet ignis nihil ex se gignat. Templum Vestæ publicè Numa rex construxit anno ab vrbe condita 50. vt Ouid. computat. hanc & Venerem appellarunt, physica vtiq; ratione.

Plotinus. Physici namq;, sicut Macrobius testatur, terræ superius hemisphærium, quod nos incolimus, Venerem dixêre. Interius verò Proserpinam. Plotinus terræ virtutem, animamque, quæ est ex Venere, Vestam vocauit. His accedit, quòd cùm Vesta sit mundi ignis, & fomẽtum, à Venere nihil videtur abesse, à flamma grata, & prolifica vniuersi: Ideò & colitur Vesta publicè, & priuatim, non tanquam sterilis, sed Venerea, & auctifica; vt per eam

Venus Stella. tum domus, tum etiam ciuitates, populiq; nouis subinde fœturis cõcelebrẽtur. Cùm sit igitur Venus illa cœlestis; non temerè stellam, claritatis splendore, cæteris stellis præstantem,

Plinius. Venerem prisci illi homines appellarunt: est enim infra solem sydus ingens, alterno mea-

Lucifer. tu vagum, authore Plinio lib. 2. cap. 8. ipsisq; cognominibus æmulum solis, ac lunæ. Præ-

Vesper. ueniens quippè, & ante matutinum exoriens, Luciferi nomen accipit, vt sol alter, diem

Pythagoras. maturans: contrà ab occasu refulgens nuncupatur Vesper, vt prorogans lucem, vicemque lunæ reddens. Quam naturam Pythagoras Samius primus deprehendit, Olympiade circiter, 42. qui fuit vrbis Romæ annus 142. Iam magnitudine extra cuncta alia sydera est: claritatis tantæ, vt vnius huius stellæ radiis vmbræ reddantur. Itaq; & in magno nominum

Dies veneris. ambitu est. Alij enim Iunonis, alij Isidis, alij matris deum appellauêre. Huius natura cuncta generantur in terris: Namq; in alterutro exortu genitali rore conspergens, non terræ modò conceptus implet, verùm animantium quoq; omnium stimulat. Signiferi autem ambitũ peragit trecentis, & duo de quinquagenis diebus, à sole nunquam absistens quã parti-

Stationes. bus sex atq; quadraginta lõgius, vt Thimæo placet. Et cap. 15. Veneris stella, inquit, & stationes duas, matutinam, vespertinamq; ab vtroq; exortu facit: à longissimis distantiæ suæ

Plato. finibus. Plato in Epinomide: Lucifer, inquit, qui & Vesper est, stella afr[o]ditis .i. Veneris,

Cicero. esse dicitur. Quod dictum Syrio nominum authori valde congruum est. Cicero 2. de natura deorum: Venus, inquit, quæ fosforos græcè, latinè lucifer dicitur, quum antegradi-

Ptolomæus. tur solem: quum autem subsequitur, vesperos, vesper, & vesperugo. Ptolomæus lib. 10. Almag. cap. 1. & sequentibus, Veneris motus, magnitudinem, atq; circulos studiosè describit: Obseruauimus, inquit, anno Atonini quarto; thot secundum Aegyptios die 11. sequente 12. stellam Veneris matutinam maximè distare à sole; & aberat à medio gemi-

Orbes Veneris norum genu ad septentrionem, atque orientem per mediam lunam: erat autem tunc stella fixa secundum nos in gradibus geminorum 18. 15. & de his multa loquitur. Cæterùm, secundum communem Astrologorum sententiam, Venus tres habet orbes cum epicyclo, quoad situm atq; motum in longitudinem, vt aliquis superiorum, dispositos: duos scilicet augem deferentes, & tertium epicyclum simpliciter, in quo epicyclus situs est, à quo pla-

Duo orbes augis. netæ corpus defertur. Porrò orbes augem deferentes, super axe zodiaci, secundum motum octauæ sphæræ mouentur: ita tamen, vt aux eccentrici eius sub eo loco zodiaci sit

Orbis epic. semper, sub quo aux eccentrici Solis. vnde habita auge Solis, in secunda significatione habetur & aux Veneris eadem, idq; secundum longitudinem, non autem secundum latitudinem: aux namq; solis ab ecliptica nunquam recedit: Veneris verò bis tantùm in anno in il-

Differentię inter plane. & Venerem. la inuenitur: reliquo autem tempore ab illa discedit. Itaq; quoad orbes augem deferentes, sic Venus à tribus superioribus planetis distinguitur, insuper, quod auges in illis septentrionem

Veneris sydus.

trionem semper possident; in Venere autē propter horum orbium latitudinis motum, & in septentrione quādoq; est, & in austro. Orbis autem epicycli motus duo numerantur. Vnus, quo procedit in longitudinem versus orientem, regulariter super centro æquantis, vt in superioribus; ita tamen vt in eo tempore reuolutionem vnam centrum epicycli faciat, quo præcisè orbis solem deferens; etenim Venus habet se ad Solem in hoc, vt linea quidem medij motus eius in eo loco zodiaci secundum longitudinem, in quo linea medij motus Solis terminatur. vnde habito medio motu Solis, habetur & medius Veneris. semper igitur est media eorum coniunctio. Fit autem motus huius deferentis in longitudinem super axe eius imaginario; cuius poli accedunt, & recedunt à polis zodiaci in vtramq; partem, propter motum alium eccentrici in latitudinē. Quare non accidit ei, quod superioribus, vt aux eccētrici eclipticam nō transeat; verùm quandoq; ad meridiem, quandoq; ad septentrionem declinat. Itaq; deferens epicyclum Veneris mouetur in longitudine supra centro æquantis æqualiter secundum signorum ordinem, sicq; cum superioribus conuenit: dissentit verò ab illis, quatenus æquali tempore cum Sole, suam reuolutionem absoluit: ac tanta est supra centro æquantis, quanta supra suo centro Solis epicyclus velocitate. vnde fit, vt lineæ motuum regulariū Solis & Veneris, coniūctæ semper sint, & idem medius motus Solis & Veneris: media namq; coniunctione sociantur. Adde, quòd orbis epicycli Veneris, tum ad septentrionem, tum etiam ad austrum mouetur: quapropter poli axis eius quibus fit motus diuersimode se habent ad polos eclipticæ, quod sanè superioribus non contingit. Reuera epicyclus Veneris duplici motu mouetur; in longitudinem quidem sicut epicycli superiorum: semper tamen in 19. mensibus solaribus ferè semel reuoluitur, vnde Solem in hoc sicut superiores non respicit: Ex quo patet in hoc ab illis differre. Sanè quoniam Solis & Veneris semper est media coniunctio, epicyclus ipsius tanto in tempore reuolutionem non complet, quantum scilicet est à media eorum coniunctione ad sequentem proximam: atq; ita in 19. ferè mensibus solaribus illam perficit, & absoluit. Mouetur autem in latitudine, vno quidem motu inclinationis, sicut & superiori epicycli: quo planè motu, vna epicycli medietas versus austrum, reliqua verò versus aquilonem à deferente declinat, quamobrem motus inclinationis appellatur; quia scilicet augis veræ diameter, & epicycli oppositi, à deferentis declinat superficie, eamq; secat. Hæc declinatio maxima est circa nodos, vbi deferens, & æquans sese intersecant, & nulla in auge, vel opposito æquantis. vnde centro epicycli ab auge æquantis vsq; ad eius oppositum recedente, aux epicycli aquilonem declinare incipit, versus verò meridiem augis epicycli oppositum. Rursus centro epicycli ab opposito augis æquantis recedente, aux epicycli, versus meridiem, & oppositum eius versus austrum declinare incipit: quoadusq; centrum epicycli venerit ad augem æquantis. Alio autem motu, (quæ reflectio dicitur) super axe per epicycli augem, & oppositum transeunte, reflectitur; ita vt pars epicycli dextra, versus austrum, sinistra autem versus aquilonem à superficie deferentis moueatur. Dexteram autem dico, quæ post augem epicycli est secundum signorum successionem. Hæc autem reflectio, centro epicycli circa dictos intersectionis nodos existente, nulla esse potest. Ipso autem ab ea intersectione, quæ caput dicitur, versus augem, recedente, pars sinistra, siue orientalis, in Venere ad aquilonem, in Mercurio ad austrum reflectitur: Recedente autem à centro epicycli à cauda, versus oppositum augis æquantis, res è contrario se habet. Ex quo animaduertimus, quadruplicem esse epicycli motum. Primum quidem, quo ab occidente, orientem versus in longitudinem mouetur, in superiori sui parte planetæ corpus deferens, ab occidente ad orientem secundum signorum successionem directè procedens, nempè ex ariete in taurū, & ex tauro in gemini, & sic deinceps per singula zodiaci signa; In inferiore autem parte retrograde, ipsum planetam deferens ab oriente contra successionem signorum, occidētem versus: Secundum verò, quoad deuiationem deferentis, nunc in latitudinem ab ecliptica declinat, nunc autem ad illam propius accedit: Tertium autem, quo per se à superficie plana deferentis, planetam versus eclipticam, aut in eandem inclinat: Quartum verò,

Motus orbis epicycli.

Proprietates Veneris mot9

Duplex mot9 epicycli Veneris.

Motus inclinationis.

Motus reflexionis.

Primus mot9 epicycli.

Secundus.

Tertius.

Quartus.

quo pars orientalis, nunc ad austrum, nunc ad aquilonem reflectitur. Porrò axis primi motus, suos quidem polos versus austrum ad aquilonem protendit, & ab axe eclipticæ æquè, quando nulla est ipsius declinatio: quando verò ab illa declinat, tunc quidem hic axis, in vna quidem parte ab axe eclipticæ eleuatur, & in altera, ad illam descendit. Cæterùm quadripartitus epicycli motus in Venere atque Mercurio inuenitur tantùm: nam in Saturno, Ioue, & Marte, duas tantummodo habet latitudines: vnam scilicet, quæ per eccentricum ab ecliptica distat: alteram, qua superficies plana epicycli à superficie plana deferentis quandoque declinat In Luna autem duntaxt latitudo prima, quæ est per deferentem, inuenitur; superficies enim plana epicycli ipsius à deferente nunquam recedit. Quid igitur sit Venus, & quotuplex illius motus, & orbis, dixi.

QVAESTIONIS QVARTAE CAP. I.

De Sole.

MERCV. E *Sole in Asclepio ita loquitur:* Mundus, *inquit,* est dispensator vitæ omnibus, quæ in se sunt, & est locus omnium, quæ sub Sole gubernantur, viuificat cuncta per Solis effectum. *Itaque Mercurius Soli tribuit viuificandi officium: & reuera ipse est pater omnium, quæ hîc generantur.*

Comment. *Quamobrem dictum est à commentatore 12 met. com. 18. vnde inquit:*

Arist. *Aristoteles ait, quòd homo generatur ex Sole & homine, & factus est ille calor ex terra & aqua ex calore Solis admixto, cum calore aliorum stellarum. Et ideo Sol & aliæ stellæ sunt principium vitæ cuiuslibet viui in natura.*

Plato. *Calor igitur Solis & stellarum diffusus in aqua & terra, generat animalia ex putrefactione nata. Plato in Timæo dicit Solis beneficio, cœlum terramque illustrari: Vt, inquit, esset quædam velocitatis illorum tarditatisque mensura certissima, omniumque octo motuum prodiret in lucem chorea, accendit lucem clarissimam, quam modò Solem vocamus, cuius splendore cœlum omne illustraretur,*

Vsus numerandi à Sole. *& animantes omnes, quæcunque natura numeri capaces sunt, ipsius participes efficerentur, vsum numerandi discentes ab illo, eiusdem similisque naturæ circuitu. Hinc quoque noctis dieique varietas orta est. Propter hæc etiam vnius sapientissimique circuitus reuolutio, mensis prouentus, quando Luna lustrato circulo suo, Solem consecuta est, Anni, vbi Sol suum peragrauit orbem*

Etymologia Solis. Plato. *In Cratylo dicit, Solem Dorica lingua vocari* ἅλιον *ab (halizin)* ἁλίζειν *.i. ex eo quòd congregat in vnum homines, cùm exoritur. Item ex eo quòd circa terram* ἀεὶ τρέχει *.i. semper reuoluitur. Præterea quia variat circuitu suo quæ terra nascuntur.*

Cicero. *Cicero sentit ideò ita appellari, quòd scilicet solus sit, & non plures, quodque tantam claritatem solus obtineat; vt solus quum est exortus, obscuratis omnibus aliis, appareat. Phœbi fax antea dicebatur, & mundi oculus. Quam ob causam facilè putarunt antiqui eum & videre,*

Apollinis oraculi principiũ. *& nosse omnia, quæ iam essent, & quæque essent futura. Inde factum est, vt passim consuleretur, responsaque redderet, cùm multis aliis in locis, tùm præcipuè in Delphis Phocicis. Diodoro authore in vita Philippi, eius originem talem fuisse refert: Eo in loco, quò templi aditus Delphis fuit, specus erat recessu magno, & obscuro: ad quem*

Capra Apollinis. *Capra cùm pascens accessisset, afflata est subterraneo illo spiritu, exultareque more insueto cœpit. Quod admiratus pastor, quum & ipse ad hostium specus venisset, correptus est furore, cœpitque futura quædam prædicere: hoc & alij tentarunt, affectique sunt eodem modo. Res huc est progressa; vt qui futura vellet cognoscere, adduceret qui capite in antrum immisso, vaticinaretur. Quod cùm nec sine periculo fieret, nec etiam sine exitio multorum, Delphici templum ibi erexerunt Deo vati Apollini: statueruntque virginem, quæ in machina consistens, tuto posset afflari diuino illo Spiritu, responsaque consulentibus reddere. quam machinam*

Tripos Apoll. *de tribus fulcris tripodem nominarunt: quasi trium pedum, eadem forma, qua postea æenci tripodes. Itaque Apollinis tripodem vas aureum fuisse dicunt, trium pedũ à Vulcano fabrefactum,*

Solis nomina.

brefactum, ac pro munere Pelopi datum dum vxorem duceret: Sacerdos Pythia dicebatur, quæ initio virgo fuit Dianæ similis. Postea violata Pythia quadam ab Echecrate, Delphici mulierem non minorem natu annis quinquaginta, Pythiam statuerunt, reiectis in perpetuum virginibus, modò illa virginali vteretur cultu, ne in totum mos vetus interiret. Aug. de ciuit. dei lib. 7. cap. 16. Apollinem, inquit, quamuis diuinatorem, & medicum velint esse, tamen vt in aliqua parte statuerent, ipsum etiam Solem esse dixerunt. Porphyrius ait, eundem esse Solem apud superos, Liberum patrem in terris, Apollinem apud inferos. Vnde etiam tria insignia circa eius simulachra posita videbantur; Lyra, quæ nobis cœlestis harmoniæ imaginem monstrat; Gryneum, quòd terrenum numen ostendit: est enim nemus Apollini consecratum, dictum à Grynio vicino oppidulo; Sagittas, quibus inferos castigat: quam ob causam, quidam eum Noxium appellauerunt ab Apollin, id est, nocere. Plato in Cratylo, Thessalos, ait, non Apollona dixisse: sed aplun ἁπλοῦν propter diuinationem, id est, propter verum & simplicitatem, quæ idem sunt. Eusebius de Euangelica præparatione, Apollo vocatur, quòd apallactin, ἀπαλλάττειν, id est, ægrotationibus homines saluat, atque liberat. Nicander in Ætolicis scribit, Apollinem diuinandi peritiam edoctum à Glauco, qui postea factus Deus marinus, & Melicerta nominatus est. Macrobius scribit 1. Satur. virgines Vestales, sic solitas esse Apollinem compellare: Apollo medice, Apollo pean, eundē esse Æsculapium, probat: hoc est, vim salubrem de substantia Solis, animis & corporibus animantium subuenientem. huius autem variæ fuerunt potestates. Fuit enim author carminis, præses vaticinij, sagitandi peritiæ non ignarus, artis medicæ inuentor, & cultor insignis. Idem dicitur & Liber, quòd liberè vagetur per aërem: Idem & Phœbus, quasi Phobios, à Phos, & vios, id est, lux vitæ: Iouis & Latonæ filius, eodem partu cum Diana genitus, quæ & ipsa Phœbæ vocitata est: diuinationis, & sapientiæ Deus à Poëtis existimatus, & Medicinæ repertor. Cicero 3. de natura Deorum quatuor ponit Apollines, Dianas tres, tertium Apollinem, & secundam Dianam filios dicit fuisse Iouis, & Latonæ. Narrat Plinius lib. 4. cap. 12. Gentes antipodum frugum primitias Delon mittere solitas Apollini, quem præcipuè colebant. Virgines ferebant eas hospitijs gentium per annos aliquot venerabiles, donec violata fide, in proximis accolarum finibus deponere sacra ea instituêre, hicque ad conterminos deferre, atque ita Delon vsque, cap. 13. ait, à Bosphoro Thracio Lucullum Capitolinum Apollinem aduexisse. Huius autem rei Plato 2. de Republ. rationem reddit. Deos (inquit) laboriosam vitam hominum miseratos, haud ab re in laborum remissionem solennia illis sacraque instituisse: Musas, quinetiam & Apollinem, & Bacchum ad hæc concelebranda, duces adhibuisse, qui morum lasciuiam emendarent, & naturam motionis auidam per musicæ rationem temperarent, honesteque delectarent. Et de furore poëtico, Tynichus Chalcidensis, qui antè poëma nullū memoria dignum composuerat, hymnum autem in Apollinem, quem omnes cantant, omnium fermè cantilenarum pulcherrimum, Musarum inspiratione inuenisse se dicit. In hoc maximè Deus ostendisse videtur nobis dubitandum non esse, quin præclara hæc poëmata, diuina deorumque potius quàm humana, hominumque sint opera. Poëtæ autem nihil aliud sunt, quàm Deorum interpretes, dum sunt furore correpti: quod quidem Deus ostendere volens, de industria per ineptissimum hominem, poëtam scilicet, pulcherrimam cecinit melodiam. Accepit hæc Plato ex Asclepio sapientissimi Mercurij: Hominum (inquit) admirationibus, adorationibus, laudibus, obsequijs, cœlum, cœlestesque delectantur. Nec immeritò in hominum cœtum, musarum chorus est à summa diuinitate dimissus; scilicet ne terrenus mundus videretur incultior, si modulorum dulcedine caruisset; sed potius inusitatis hominum cantilenis concelebrarent, & laudibus, qui solus omnia, aut pater est omnium: atque ita cœlestibus laudibus nec in terris harmoniæ suauitas defuisset. Quam ob rem à poëtis non indoctè fingitur, Apollinem à Ioue esse genitum, musas verò ab Apolline: Iupiter rapit Apollinem: Apollo illuminat musas: Musæ suscitant, & exagitant lenes, & insuperabiles animas vatū: Vates diuino numine afflati, suos interpretes inspirant, & edocent: Interpretes auditores mouent.

[Marginal notes: Pythia. — August. — Lyra. — Gryneus. — Sagittæ. — Quid significet. — Medicus. — Apollinis potestates. — Phœbus. — 4. Apollines. — Antipodes colebant Apollinem. — Causa sacrificandi. — Tynichus. — Poetæ deorū interpretes. — Musæ ab Apolline & eorū numerus.]

Solis proprietates. mouent. Calliope Musa vox est ex omnibus resultans sphærarum vocibus. Vrania cœli stelliferi, per dignitatem sic dicta. Polymnia Saturni propter memoriam rerum antiquarũ, quam Saturnus exhibet, & siccam frigidamq; complexionem. Terpsichore Iupiter, salutifer enim choro hominum. Clio Martis, propter gloriæ cupiditatem. Melpomene Solis, quia totius mundi temperatio est. Erato Veneris propter amorem. Euterpe Mercurij, propter honestam in grauibus rebus delectationem. Thalia Lunæ, propter viriditatem eius humore rebus exhibitã. Orpheum quidem afflauit Calliope, Musæum Vrania, Homerum Clio, Polymnia Pindarum, Erato Sapphon, Melpone Thamyram, Terpsichore Hesiodum, Thalia Maronem, Nasonem Euterpe. Itaq; Apollo Solis est anima: lyra eius Solis corpus: nerui quatuor: motus eius quatuor, annus, menstruus, diurnus, obliquus: quatuor voces, Neates, Hypates, Doriones, Gemini: quatuor signorum triplicitates, ex quibus quatuor temporum qualitates producuntur. Quæ igitur sub fabularum figmento à Poëtis dicta esse videmus, si penitius, subtiliusq; intellecta à nobis fuerint; haud dubiè, pulchram, verámque sub illorum inuolucris animaduertemus philosophiam latitantem. Sol enim, & medicinæ est repertor, & musices pater, & vaticinij inuẽtor: deniq; Deûm hominumq; pater; quia scilicet sine ipso, hæc vtilia non essent, nec etiam haberi possent. Iure ergo harum omnium rerum, & pater, & cultor extitisse, atq; esse dicitur, cuius numine, talia videmus mortalibus munera esse concessa. Quamobrem Orphici dixêre sphæram Solis animam habere, cæteris animabus cœlestibus præstantiorem, quæ per globum Solis, intellectum inprimis exercet, & visum: Intellectum quidem per lucem intelligibilem, in ipso Solis centro existentem: Visum verò per visibilem in vniuersos Solis ambitu tanquam oculo perlucentem: Phænices lumen Solis putarunt esse diuinæ angelicæq; intelligentiæ quendam actum perennem, per solarem fenestram ad oculos emicantem, atq; in materias passim perspicuas, quasi conuenientes sibi diffusum. Idem sentit Iamblichus de mysterijs Ægyptiorum cap. 14. Lux (inquit) Solis est imago perspicua, & actus intelligentiæ, quemadmodum emicans è visu radius, est illius imago. Vnde Dauid Psal. 18 cecinit. In Sole posuit tabernaculum suum. hoc est, speculum, & vestigium, & suæ claritatis effigiem. Pythagorici tria Deo præcipuè tribuunt, potentiã scilicet, sapientiam, & bonitatem, seu pulchritudinẽ, veritatẽ, & vnitatẽ: & hæc omnia suo modo Soli cõcedunt. Sol enim potens est, cuius motu & calore omnia generantur: omnia siquidẽ sub eo cõclusa materialia, authore Philosopho lib. de gen. motu suo per obliquum circulum, atque lumine efficit: Sol sua sapientia omnia distinguit, atq; oculis visibilia reddit: Ex eo autem, quia bonus absq; alicuius delectu, super omnia sese diffundit, iuuat omnia, ac mirificè delectat. Quam ob causam à Platone Dialo. 7. de legibus, Magnus Deus appellatus est: Magnos Deos (inquit) Solem dico, ac Lunam: aut quia cœlos putauit esse animatos: aut propter eximiam, atq; ingentem luminis claritatem. Plotinus enne. 3. lib. 9. cap. 18. Solem (inquit) & cœlestia fratres appellamus, sed quandiu praui sumus, nefas est, nos cum superis affinitate coniungi. Moses in Genesi vocat Solem temporum indicem: Fecit (inquit) Solem luminare magnum, vt præesset diei: Nam cùm Stellæ (ait Basilius) multitudine sint infinitæ; lumen, quod ab vniuersis ipsis congeritur, ad discutiendum, dissoluendumq; nocturnæ caliginis mœrorem, minimè satisfacit: Hic autem solus, vel super Horizontem apparens, immò verò cum adhuc expectatur, antequam & totum à tellure se attollat, tenebras compendio, atq; è vestigio dissoluit, Syderum lumina superat. Idem sentit Ambrosius lib. 4. hexameron cap. 6. Si vis, inquit, magnitudinem Solis, non solùm oculo mentis, sed etiam corporis existimare; considera quanti stellarum globi axem cœli videantur obtexere, & innumeris insignire luminibus; non queunt tamen tenebras noctis, & cœli nubilia detergere: Simul, vt Sol ortus sui signa præmiserit, omnes stellarum ignes sub vnius luminaris fulgore vanescunt; aperitur aër, cœliq; facies purpurascenti rubore perfunditur: Adhuc spirans exordiũ, & iam momentanea celeritate pleni luminis micat, & surgentis solis præuia aura dulcis aspirat: Similis Sol & Indis, & Britannis eodem momento videtur, cùm oritur: Nec cùm vergit in occasum, mi-

[Margin notes: Clio. Melpomene. — Ratio dictorũ — Orphici. — Phænices. Iamblichus. — Dauid. — Pythagorici. — Sol magnus Deus. — Moses. — Basilius. — Ambrosius. Solis magnitudo.]

Solis orbes.

ſum, minor apparet orientalibus, quàm occidentalibus: nec occidentalibus, cùm oritur, inferior, quàm orientalibus æſtimatur. Neq; te moueat, quòd tanquam tibi orbis cubitalis videatur Solis, cùm oritur; ſed conſidera quantum interſit ſpatij inter Solem, & terras, quòd aſpectus noſtri infirmitas, ſine magno ſui tranſire non poteſt diſpendio. Simile quiddam inuenitur in homelia 6. primi cap. 1 Geneſis apud Chryſoſtomum: Et fecit Deus luminare magnum in præfecturas diei: Sol (inquit) clariorem diem efficit, rutilans aureo ſuo iubare, & radijs, & quotidiè ſpeciem ſua vigeſcentem oſtendens: & ſimulatq; mane exortus fuerit, omne hominum genus ad ſuorum operum ſtudia excitat. Huius formoſitatem declarans beatus Dauid Pſal. 17. ait: Et ipſe tanquam ſponſus egrediens de thalamo ſuo: à ſummo cœlo egreſsio eius, & occurſus eius, vſq; ad ſummum cœli. In vno momento omnia diſcurrit. Auguſtinus lib 18. de Ciuit. Dei cap. 41. Refert Anaxagoram capite ab Athenienſibus damnatum, quia Solem eſſe dixit lapidem ardentem. Eundem quoq; dixiſſe ferunt, Cœlum omne ex lapidibus conſtare, Solemq; ipſum ſaxum eſſe. Quam ob cauſam Euripides eius diſcipulus in Phaethonte tragœdia, Solem auream glebam nominauit eam ob cauſam, vt Sotion in ſucceſsionibus, narrante Laertio Diogene, ſcribit: Anaxagoras à Cleone impietatis accuſatus, defenſusq; à Pericle diſcipulo, talentis quinq;, atq; exilio mulctatus eſt. Ex quo patet præclariſsima cùm philoſophorum, tum etiam ſacrorum ingenia de hoc ſplendidiſsimo Solis iubare, ſtudioſè fuiſſe locuta. Neq; id temerè: nihil enim ita mouet intuentium animos, in his, quæ à nobis videntur diuinis operibus, ad ſapientiam opificis obſeruandam, laudandamq;, ac Solis nobiliſsimũ ſydus: homine duntaxat excepto, cuius gratia creata ſunt omnia. Itaq; Sol eſt ipſe Apollo, Liber, Phœbus, mundi oculus, lux pulcherrima, nullum patiens in ſe ſuæ lucis diſpendium, ſapiens, bonus, & pulcher, vnus, ſibi conformis, Deorum, id eſt, ſyderum atq; hominum pater, temporum, annorum, dierum, atq; Menſium index: Plantarum viuificator, Animalium vita, herbarum vigor, elementorum gubernator, denique diuinæ quodammodo effigies maieſtatis. Quid ergo ſit Sol, & quid de illo locuti ſint antiqui: dixi.

Chryſoſtom.

Dauid.

Auguſt.

Solem eſſe lapidem ardentem.

Anaxagoras.

Solis laus.

CAPVT II.

Solis orbes quot ſint.

Oſteaquam audiuimus Solis encomia, & laudes, quas de illo priſci cecinêre Vates, atq; Sapientes; operæpretium fuerit, quot ſint illius orbes, & motus, non ignorare. Id enim & huic quidem operi plurimum conducere video, & vtilitati legentium non parum adiumenti allaturum eſſe. Quapropter cũ Aſtrologorum propemodum omnium conſenſu dicimus: Solem tres habere orbes à ſe inuicem omniquaq; diuiſos, atq; ſibi contiguos. Quorum ſupremus ſecundum ſuperficiem conuexam, eſt mundo concentricus, ſecundum concauam verò eccentricus: Infimus autem ſecundum concauam concentricus, ſed ſecundum conuexam eccentricus: Tertius autem in horum medio locatus, tam ſecundum ſuperficiem conuexam, quàm cõcauam, eſt mundo eccentricus. Itaq; Sol tres habet orbes partiales, ex quorum motibus, qui apparet in ſole motus, integratur. Huiuſmodi autem motus, quoniam ad mobilia contigua ſpectant, contigui neceſſe eſt, vt ſint & ipſi. Continuum autem eſt, vt dicitur 5. met. cuius motus vnus eſt. Itaq; duo primi ſunt eccentrici ſecundum quid, & vocantur orbes, augem Solis deferentes: ad motum enim eorum, aux Solis variatur. Tertius verò eſt eccentricus ſimpliciter: & vocatur orbis Solem deferens: ad motum enim eius, corpus ſolare infixum ſibi mouetur. Hi tres orbes duo centra tenent: nam ſuperficies conuexa ſupremi, & concaua infimi, idem centrum habent, quod eſt mundi centrum. Vnde tota ſphæra Solis, ſicut aliorum quoq; planetarum, concentrica mundo dicitur eſſe; ſed ſuperficies concaua ſupremi, atq; conuexa infimi, vna cum vtriuſq; ſuperficiebus vnum aliud habent,

Solis tres orbes diuiſi.

Motus contigui.

Orbes augis.
Orbis deferẽs Solem.

bent, quòd planè eccentrici centrum nominatur. Mouentur autem orbes deferentes augem Solis, motibus propriis proportionalibus; ita vt semper strictior pars superioris sit supra lationem inferioris; & æquè citò circueunt secundum mutationem motus octauæ sphæræ. Poli tamen huius motus, sunt eclipticæ octauæ sphæræ; aux enim eccentrici Solem deferentis in superficie eiusdem eclipticæ continuè reuoluitur: sed orbis, solare corpus deferens, motu proprio, super suo centro scilicet eccentrici, regulariter, secundum signorum successionem quotidie 49. minutis, & octo secundis ferè, de partibus circumferentiæ per centrum corporis solaris, vna reuolutione completa, descriptè mouetur. Cuius motus poli, à polis priorum orbium distant, & sunt termini axis illius orbis, scilicet lineæ euntis per centrum eccentrici axi orbium augem deferentium æquidistantis. Ex his ergo apparet, quòd propter motum orbium augem deferentium, quem octauæ sphæræ virtute obtinent; Axis orbis Solem deferentis cum centro circuli eccentrici, atque polis eiusdem, circa axem orbium deferentium, paruorum circulorum circumferentias describant secundum eccentricitatis quantitatem. Cum autem centrum solare ad motum orbis ipsum deferentis, regulariter supra centro eccentrici moueatur; necesse erit, vt super quocunque puncto alio irregulariter moueatur. Quare Sol super centro mundi in temporibus æqualibus, inæquales angulos, & de circumferentia zodiaci, inæquales arcus describit. Itaque circulus eccentricus, vel egressæ cuspidis, aut egredientis, centri dicitur circulus, cuius centrum est aliud à centro mundi, ipsum tamen ambiens. Imaginamur autem in Sole eccentricū circulum per lineam à centro eccentrici vsque ad centrum euntem super centro eccentrici regulariter motum, vna reuolutione facta, describi; qui semper est pars superficiei eclipticæ orbis signorum octauæ sphæræ. Aux Solis in prima significatione, siue longitudo longior, est punctus circumferentiæ eccentrici maximè à centro mundi remoto: et determinatur per lineam à centro mundi, per centrum eccentrici vtrinque dictam, quæ linea augis dicitur. Oppositum augis, siue longitudo proprior, est punctus circumferentiæ eccentrici maximè centro mundi propinquus: & semper augi diametraliter opponitur. Longitudo media est punctus circumferentiæ inter augem, & oppositum augis, & in Sole determinatur; quæ à centro mundi exiens, facit rectos angulos cum augis linea. Talia duo in eodem eccentrico reperiuntur. Linea medij motus Solis, est linea à centro mundi ad zodiacum extenta: lineæ à centro eccentrici ad centrum Solare protractæ æquè distans. Hæ tamen duæ lineæ bis in anno sunt vnà: aut cùm Sol in auge eccentrici, vel opposito fuerit: sicut autem vna earum super centro suo regulariter voluitur; ita alia etiam super suo: Nam semper cùm differunt, vnà cum augis æquales angulos faciunt. Medius motus Solis, est arcus zodiaci ab ariete incipiens secundum signorum successionem, vsque ad lineam medij motus computamus. Aux autem in secunda significatione, est arcus zodiaci ab ariete, secundum successionem signorum vsque ad augis lineam. Argumentum Solis, est arcus zodiaci inter lineam & lineam medij motus Solis secundum signorum successionem. hic semper est similis arcui eccentrici inter augem eccentrici, & centrum Solis secundum successionem cadenti. Ex illo patet ratio, quòd subtracta auge Solis in secunda significatione, à Solis motu medio, aut ab eo cum toto circulo, argumentum Solis remaneat. Linea veri motus Solis, est linea à centro mundi per centrum corporis Solaris ad zodiacum extenta, quam, Sole in auge, vel opposito existente, eandem cum linea medij motus esse contingit. Verus motus Solis est arcus à principio arietis vsque ad veri motus lineam: tantum autem existente Sole in auge, vel opposito, medius motus & verus idem sunt; alibi namque semper differunt. Æquatio Solis, est arcus zodiaci inter lineas medij motus & veri cadens. Hanc nullam esse accidit, cùm Sol in auge, vel opposito fuerit. Maior verò, quæ pòst, Sole in longitudinibus mediis constituto, contingit. In aliis autem secundum argumenti variationem crescit, & decrescit. Quantò namque vicinior Sol augi fuerit, vel opposito augis, tantò minor: quantò verò vicinior est longitudinibus mediis, tantò maior. Dum argumentum minus sex signis communibus fuerit; linea medij motus, lineam veri præcedit. Quare

Motus istius orbis.

Poli.

Axis.

Centrum solarem.

Eccentricus circulus.

Aux Solis.

Oppositum augis.

Linea medij motus Solis.

Argumentū Solis.

Linea motus Solis.

Æquatio Solis.

dit. Quare tunc æquatio subtrahitur. Sed dum maius sex signis est, fit è conuersò. Quare tunc æquatio medio motui coniungitur, vt verus motus Solis exeat. Hæc illi, qui theoricam orbium Soli descripserunt. Solem præterea per seipsum moueri aiunt: nam si fixus cœlo maneret; omnes dies, & noctes æquales existerent. Sed cùm alio loco cras occasurum, alio occidisse hesterno videmus; apparet per seipsum moueri: spatiis siquidem inæqualibus orbes annuos conficit, propter temporum mutationes. Oriens diem facit, occidens noctem inducit: vadens longius ad meridiem, hyemem, vt hybernis humoribus, ac pruinis terra pinguescat: accedens propius ad septentrionem, æstatem aduehit, vt fruges maturitate durentur; & quæ sunt in humidis incocta, feruefacta, mitescant. Itaq; Sol oriens, diem facit: est enim dies, Solis latio super terram: Nox è contrario, tempus scilicet, quo sub terra Sol decurrit. Ex ipso ergo Sole sunt horæ, & ex ipso dies cùm ascenderit, nox verò cùm descenderit. Ex Sole menses, & anni numerantur, & temporum vicissitudines fiunt. Quando autem per meridiem currit, terræ vicinior redditur: quando verò septentrioni appropinquat, sublimius attollitur. Cui ideò Deus diuersos cursus constituit, loca, & tempora; ne dum semper in iisdem moraretur locis, quotidiano eius calore, vniuersa consumerentur. Itaq; cursus diuersos accepit, quibus aëris pro ratione temporum dispensaretur, atq; ordo vicissitudinũ permutationumq; seruaretur. Nam dum ad superiora cõscenderit, Ver temperat: vbi autem ad summũ cœli venerit; æstiuos accendit calores: descendens, Autumno temperiem reddit: vbi verò ad inferiorem redit circulum, ex glaciali cœli rigorem nobis hyberni frigoris derelinquit. Oriens per meridiem iter habet qui postquam ad occasum venerit, & Oceano se intinxerit, per incognitas sub terra vias discurrẽs, rursus ad orientem reuertitur. Terra autem maiorem esse, vel ex eo maximè cognoscitur, quòd eodem momento, quo oritur, & orienti simul, & occidenti apparet. Cæterùm deferens Solis super polis propriis atq; axe secundum successionem signorum ab occidente scilicet versus orientem; quotidie quinquaginta nouem ferè minutis, & octo secundis circumfertur: atq; ita totum zodiacum dierum 365. & sex horarum peragrat spatio, nobisq; annum complet. Sex autem horæ quater collectæ, diem integrum constituunt, qui cùm sua nocte 24. horis constat. Quoniam autem, inquit Augustinus lib. 4. de Trinitate, cap. 4. sicut mensem circuitus Lunæ ostendit hominibus, sic annus circuitu Solis animaduersus est: restant autem quinq; dies, & quadrans diei, vt Sol impleat cursum suum, annumq; concludat: quatuor enim quadrantes faciunt vnum diem, quem necesse est intercalari, seu interponi, excurso quadriennio, quod Bissextum vocant, ne temporum ordo turbetur: quam obcausam vocatur Bissextus; quia nimirum duobus diebus continuis dicimus sexto Calẽdas Martias, duos videlicet dies pro vno cõputantes. Est igitur Bissextus, per quatuor annos vnus dies adiectus: crescit enim per singulos annos quarta pars assis: at vbi quarto anno assem compleuerit, bissextum vnum facit. Nam Caius Cæsar, ne quadrans deesset, statuit, vt quarto quoq; anno, Sacerdotes diem vnum intercalarent, eumq; bissextum vocauerint. Annus autem dictus est à circuitu temporis. Veteres enim (am) pro circum, ponebant, & nare, pro fluere. Seruius ab annulo dici existimat, quòd in se redeat, quasi annulus: in se enim sua per vestigia reuoluitur annus: siquidem Sol per 12. zodiaci signa excurrens, annum conficit solarem, quem constare diximus ex 365. diebus, & sex horis: ex quibus sex horis quarto quoque anno, dies vnus constituitur, qui intercalatur. Reuera mensis solaris, quatenus est anni solaris pars duodecima, habet triginta dies, & horas decem. Lunaris verò, 29. & semis. Vnde fit, vt annus lunaris, dies 354. contineat. Hac de causa inter christianos, & hebræos de annorum supputatione circa mundi originem, non parua fuit controuersia. Sunt autem anni partes quatuor, sicut dixi, quarum vna Ver appellatur, pars quidem temperatior, à veniendo dicta; quòd scilicet tum venire, seu foras prodire incipiunt terræ nascentia: aut à viuendo, quasi viuere; tum enim emortuæ quasi arbores viuere incipiunt: vel fortassis à vertendo, quòd scilicet tempus anni sese vertere incipiat. Alia pars nominatur Æstas, tempus nempe, quod incipit ab æquinoctio Vernali, & æquinoctio

Solis motus.

Solis cursus.

Temporum mutationes.

Dies. Nox. Horæ. Anni.

Ver. Æstas. Autumnus. Hyems.

Motus Solis ab occidente ad orientem.

Bissextus annus.

Quarta pars assis.

Annus vnde dicitur.

Annus solaris

Annus Lunaris.

Anni partes 4. Ver.

Æstas.

Solis motus. quinoctio finitur Autumnali, constatque senis mensibus; annus namque secundum vnum modum communiorem, in Æstatem, & Hyemem diuiditur: secundum verò particulariorem est quarta pars anni, quæ incipit Sole Cancrum ingrediente: Libram verò ingrediente, Autumnus, Capricornium Hyems, Arietem autem Ver. Ab Æstu verò nomen accepit, vt Æstas perinde sit, ac vsta, siue exusta. Ver, orienti tribuitur, quòd tunc ex terris omnia oriantur: Æstas verò meridiano, quòd scilicet huiusmodi calore sit torrida. Autumnus ab augendo dictus est, quòd tum maximè augeantur opes, coactis agrorum fructibus, occidentali plagæ conceditur, quòd tunc arbores occidere incipiant quodammodo, eius foliis decalescentibus. Hyems ab ὕω .i. pluo: est enim tempus anni pluuiosum. Varro putat ab hiando nomen accepisse, quòd anima, quæ à nobis flatur, tunc vel maximè appareat: Spiritus enim noster, cùm spiramus Hyeme, quasi in nebulam concretus, cernitur. Hæc autem septentrioni aßignatur, quòd videlicet perpetuo gelu torpeat. Mensis, teste Macrobio, à Græco μήνη .i. à Luna, dicitur: Lunæ namque curriculo mensis conficitur. vnde apud Hebræos, menses legitimi, non ex Solis circulo, sed ex Lunæ cursu numerantur: nempe ex noua ad nouam Lunam, principium & finem mensis determinantes: Quod planè Ægyptiis minimè placuit, idque ob velociorem, ac varium Lunæ cursum, ex quo in mensium numero facilè aliquis error contingere poterat: hanc ob causam ex Solis cursu, diem mensis acceperunt. Cicero lib. 2. De natura deorum: Qui mensa spatia conficiunt, inquit, menses nominantur, vt mensis idem sit, ac res numero dierum mensa. Mensium autem primus Ianuarius dicitur, à principe Deo Iano sic à Numa appellatus; qui primum anni esse voluit, tanquam bicipitis Dei mensem: vnde & bifrons pingitur, quasi anni introitus, & exitus: denique quòd anni sit ianua. Februarius, à Februo .i. Plutone inferorum Deo, cui hic mensis sacer erat, sic est appellatus. Martius, ob Martem Romanæ gentis authorem: hunc Romulus voluit esse primum anni mensem, suoque genitori dedicauit: vel quòd eo tēpore cuncta animantia agantur ad Marem. Idem in scripturis vocatur mensis nouorum, & nouum Ver; quòd in eo virescentibus fructibus nouis, præteritorum probetur occasus. Aprilis, quasi aperilis, quòd terram aperiat, quia Verna temperie plantarum germina aperiuntur. Veneri consecratus erat apud gentiles: propterea dicunt ab aphros, hoc est, à spuma esse appellatum, nam ex spuma maris Venus nata est. Maius, à maioribus natu, qui erant reipublicæ principes, nomen accepit: nam hunc mensem maioribus, sequentem verò minoribus Romani consecrarunt. Iunius, à iunioribus, qui rem armis gerebant. Postquam enim Romulus populum Romanum in maiores minoresque diuisit, vt altera pars consiliis, altera armis rempublicam tueretur; in honorem vtriusque partis, hunc Maium, sequentem Iunium vocauit: Hinc sua maiores tribuêre vocabula Maio, ait Ouidius 5. fast. Iulius, & Augustus ab illis duobus præclarißimis imperatoribus, à Iulio Cæsare & Augusto vocati sunt: nam prius quintilis, & sextilis dicebantur: eo enim mense, ad quartum idus quintiles natus est Iulius, qui à Iulio Ascanio Æneæ filio, nomen accepit, 1. Æned. Iulius à magno demissum nomen Iulo. Augustus, quod est religiosa quadam veneratione dignum. Quoniam autem Octauius Cæsar mense sextili primum consulatum iniit, triumphos in vrbem intulit: Ægyptus quoque hoc mense, in potestatem populi Romani redacta est, & finis ciuilibus bellis impositus: placuit Senatui, vt deinceps Augustus appellaretur. September nomen habet, à numero, quòd scilicet septimus sit à mense Martio: & de reliquis similis est ratio reddenda. De æquinoctio autem, & Solstitio dicemus, quando de zodiaco erit nobis disputandum. Quid ergo sit Sol, & quomodo moueatur, atque sit temporum index, hæc dixisse, sufficiat.

Margin notes: Autumnus. Hyems. Menses vnde sunt dicti. Ianuarius. Februarius. Martius. Aprilis. Maius. Iunius. Iulius. Augustus. September.

QVAESTIONIS QVINTAE. CAP. I.

De Marte.

Mars

Mars Iunonis filius fuit incerto patre: apud gentiles Deus belli creditus est: sic dictus, teste Varrone lib. 4. quòd maribus in bello præsit: à Poëtis per Epenthesim Mauors dicitur, quòd magna vertat. Ex hoc autem inter planetas Martem sydus ardens, violentum, cruentum posuerunt: dixeruntque Martem in septimo ab horoscopo loco partialiter constitutum, id est, in occasu maxima mala, & immensa pericula allaturum. Plinius lib. 2. cap. 8. Sydus Martis (inquit) quod quidam Herculis vocant, ignei ardentis, à Solis vicinitate. vnde cap. 18. dicit Saturnum esse candidum, Iouem clarum, Martem igneum, Solem candentem, Venerem refulgentem, Mercurium radiantem, Lunam blandam. Martis cursum, cap. 17. dicit maximè inobseruabilem esse, quia scilicet nunquam stationem faciat: habet orbes tres ab inuicem diuisos, & contiguos, in quorum medio orbis quartus, & paruus est, in quo situm est planetæ corpus. Orbis superior secundum superficiem conuexam, mundo concentricus est, secundum concauã verò eccentricus. Inferior autem contrario modo se habet: nam secundum superficiem concauam concentricus est, secundum conuexam verò eccentricus. Porrò hi duo orbes, Martis augem deferunt: ad illorum enim motũ aux Martis variatur. Inter hos, tertius orbis, qui secundum vtramque superficiem, eccentricus est, & Martis deferens nominatur; quia nimirum corpus Martis ab illo defertur. Super axe proprio, & polis mouetur quotidie triginta ferè minutis: totúmque zodiacum, duobus ferme annis, & mensibus quinque percurrit. Cæteris in motibus conuenit cum Ioue, & Satur. Itaque quid sit Mars, & eius orbes, breuiter dixi.

Mars.

Colores Planetarum.

Orbes Martis stellæ.

Deferens Martis.

QVAESTIONIS SEXTAE CAP. I.

De Ioue.

Iupiter, teste Prisciano non est nominatiuus huius genitiui Iouis: siquidẽ prius Iouis appellabatur à iuuando; postea adiuncto altero vocabulo, dictus est Iupiter, quasi Iouis pater. Physici putant esse elementum ignis, sic dictũ à iuuando, quòd nulla scilicet res sit, quæ sic omnia foueat, ac calor. A poëtis dicitur diuûm atque hominum Rex. vnde Lucanus lib. 8. Estque Dei sedes, vbi terra, & pontus, & aër, Et cœlum, & virtus, superos quid quærimus vltra? Iupiter est quodcunque vides, quodcunque moueris. Sic etiam Virgi. ait, Iouis omnia plena. Græci Iouem Ζῆνα, zina, & δία nominarunt: vtrumque à viuendo, quòd vitam cunctis præberet, animas inspiraret. Sic etiam Orpheus interpretatur in Cratere. Plutarchus docet priscos philosophos, Iouem, appellasse mentem omnium creatricem, & vitam. Ideo hic cultus est tanquam Deus à sapientibus viris, qui nullum mortalem pro Deo habebant, sed principem naturæ, immortalem, omnipotentem esse dixerunt. Lactantius Saturni filium Cretæ Regem propterea, zina, dictum arbitratur, quòd primus ex liberis Saturni maribus vixerit. Plato in Cratylo vtrumque nomẽ coniungit, Dia, che zina, quasi ipse sit vitæ author: Est (inquit) velut oratio quædam Iouis nomen, quod quidem bifariam partientes, partim vna, partim altera parte vtimur. quidam zina, quidam dia, vocant: quæ partes in vnũ compositæ, naturam Dei ipsius ostendunt, quod maximè debet nomen efficere posse: Nulla enim nobis cæterisque omnibus videndi magis causa est, quàm Princeps, Rexque omniũ. Quapropter decens nomen est hic Deus sortitus, per quem vita semper omnibus viuentibus inest. Hũc Saturni filium, cùm quis audiat, fortè insolentem contumeliosumque putarit: verùm probabile est, magnæ cuiusdam intelligentiæ prolem Iouem esse. Quod enim κόρος dicitur, non puerum significat, sed puritatem mentis ipsius, & synceram integritatem. Est autem is Vranu .i. cœli filius, vt fertur. Quippe aspectus ad supera meritò Vrania vocatur: quasi orosata à Iano, supera scilicet respiciens. Vnde affirmant ij, qui de rebus sublimibus agunt, puram mentem adesse, & Vrano iure nomen impositum. Quamobrem 2. de republica di-

Iouis nomen.

Lucanus.

Virgil.

Orpheus.

Plutarchus.

Lactantius.

Plato.

Iupiter autor vitæ omnib.

Filium cœli.

Iouis sydus. blica dicit, Iouẽ esse boni, & nõ mali causam. Neq; (inquit) Homeri, neq; alterius poëtæ ac-
Homeri error cipiendum est peccatum, stultè de Deo dicentis in Iouis limine duo iacere dolia plena sor-
tibus, bonis vnum, malis alterum. Cumq; ex his Iupiter inuicem commixtis impertit alicui
alias huic bene, alias male est; cui verò ex altero datur, hunc vesana fames super terras
exagitat. Neq; verò admittendum est Iouem nobis penarium esse bonorum atq; malorum.
Orpheus. Nam cùm bonus sit; bonorum tantũ causa est, malorum verò nequaquam: vnde Orpheus:
Cuncta fouens, atq; ipse ferens super omnia sese. Ad hæc accedit, quòd in lib. Minos, siue
Minos. Rhadamant⁹ de lege, Minoen & Rhadamãtum dicat fuisse Iouis & Europæ filios propter insignem illo-
rum in regendo iustitiam: Deus (inquit) nimium indignatur, quoties quępiam illius simi-
lem improbamus, aut probamus dissimilem. Dei verò similis est vir bonus, neq; lapides,
aut ligna, aut aues, aut serpentes sacra existimes, homines verò nequaquam; imò sacra-
Sceptrum Iouis. tissimum omnium est vir bonus; prophanissimum contrà vir malus Itaq; Minos sceptrum
i. doctrinam Iouis tenebat: proinde apud inferos vrnam mouet, & vitas, & crimina di-
scit, inquit Virgilius in 6. æneidos. Habet etiam Iupiter, teste D. Augustino de ciuitate dei
lib. 7. cap. xi. alia cognomina, inuictum, opitulum, impulsorem, statorem &c. Homerus,
Cognomina Iouis. & Orpheus vocant Iouem amicitiæ præsidentem, hospitalem, socium: hæc autem cognomi-
August. na, inquit Augustinus, imposuerũt vni Deo propter causas potestatesq; diuersas; quòd sci-
licet, omnia vinceret, ipse verò à nemine vinceretur; quòd opem indigentibus ferret; quòd
haberet impellendi, statuendi, stabiliendi, resupinandi potestatem. Præter hæc, vocatus
est Iupiter Anxurus, sine nouacula, imberbis, quod certè Iouis puritatem præseferebat,
Terracinæ. idq; Terracinæ, quæ olim Anxurus dicebatur. Athenis Iupiter φράτριος quasi tribulis: de
Plato. quo Plato 8. de legibus: Iupiter, inquit, contribulis, hospitalis, & testis. Qui legi obtem-
perat, indẽnis vtiq; sit: qui eã dispunxerit, duplices pœnas luat; primo quidem Deo vin-
dice, cuius lex hæc erat: Nemo fines, atq; terminos agri moueat; deinde lege: In Caria
Securis Iouis. χαβραζεὺς quasi securarius, in cuius dextra non fulmẽ, sed securis erat, quam Lydi, labrin,
dicunt. Erat etiam in Græcia, Eleuterios, quasi liberator, quòd ab armis Persarum liberas-
set. In Sicilia Agorios Forensis, quòd foro præesset, eiq; statua eo loco erigebatur. Romæ
Iupiter vocabatur Feretrius, de ferendis spolijs opimis: Sacratus à Romulo: Capitolinus, à
Elicius. loco: Elicius, quem sacrauit Numa in Auentino ab eliciendo è mentibus diuinis, quomodo
Pistor. procuranda essent fulmina: Pistor, à panibus, quos de Capitolio iactarũt obsessi Roma ca-
pta, cuius festũ 6. Idibus Iunij: Viminius, in colle viminali: prædator, prædæ adiutor, cui &
Tonans. aliquid debebatur de præda: Vitor, quem sacrauit Agrippa: Tonans, quem Augustus post
bellum Cantabricum sic appellauit: Custos à Domitiano in Capitolio: Latialis a Tarquinio
Inuictus. Superbo in monte Albano: Inuictus, cuius festum idibus Iunij: Inuētor, cuius Ara prope
portam trigeminã, sacratus ab Hercule, inuectis bobus, cui iuuencus immolabatur adul-
tus. atq; ita pro diuersis in homines collatis beneficijs, diuersa nomina & sacrificia susce-
Cicero. pit. Cicero 2. de natura Deorum cœlum ex dictis Ennij, & Euripidis, Iouem esse tradit:
Aërem autem sicut Stoici disputant, inter Cœlum & Mare interiectum, Iunonem, quæ est
Soror & coniux. soror, & coniux Iouis, quod similitudo est Aetheris, & cum eo summa coniunctio; effœ-
minarunt autem eum, Iunoniq; tribuerunt, quòd nihil est eo mollius. Tres filij Saturni, Iu-
Ioui cœlum. piter, Neptunus, & Pluto, ita sibi sunt mundum partiti; vt Ioui cœlum cederet, Neptu-
no maria, Plutoni terra. Iuno nupsit Ioui, & aëri est præfecta. veritas huius rei; quòd in
diuisione paterni regni, imperium Orientis Ioui cesserit, quod cœlestè videtur, in quo &
Olympus mons, qui similitudine nominis, fabulam confirmauit. Imperium maritimum &
Neptunus. classis, Neptunus accepit partem, quæ ad occidentem Solem vergeret. Dis, siue Pluto in-
ferorum locum, vnde in inferis dominari dicitur, & Saturnum ad inferos relegatum fa-
bulantur, quòd ex oriente in Italiam fugerit, quæ est occidentalis in orbe terræ. Neptu-
nus (teste Diodoro Siculo) nauigandi arte inuenta, Classem instituit, eiq; à Ioue præfe-
Pluto. ctus est, ideo pro Deo maris habitus est, cultusq; à posteris. Pluto Proserpinam, Iouis &
Cereris filiam rapuit, quam mater diu quæsitam, tandem apud inferos esse comperit, im-

petrauitq;

Saturni sydus.

petrauitq; à Ioue, vt Proserpina medium annum esset cum marito, medium secum apud superos, habuit quoq; Iupiter Mineruam ex Themido. Cicero 3. de natura Deorum, Mineruas quinq; facit, sed Poëtico more omnes istæ confunduntur. Et vna dicitur Minerua, quam ex cerebro Iouis natam volunt, præsidem totius Sapientiæ: nam ideo nata est ex cerebro summi Dei, & virgo est, & residere putatur in altissimo cœli loco. Venus quoq; vt dixi, fuit Iouis filia. Deniq; omnes virtutes à Ioue manarunt: quapropter inter Planetas relatus, benignissimum, atque clarissimum possidet Sydus, quod suum circulum per zodiacum annis fermè 12. absoluit, atq; complet: reliquos verò orbes, & motus cum Saturno & Marte habet communes.

Proserpina.

Minerua.

Mōtus Iouis.

QVAESTIONIS VII. CAP. I.

De Saturno.

SAturnum, Hesiodus, & Diodorus, cœli & terræ filium fuisse narrant, hominem impientissimum, sed relatam ei gratiam à filio Ioue: Nam pulsus est ab eo, vt ipse patrem expulerat. Hic Deus temporis est fictus, ideo dictus est κρόνος. Cicero 2. de natura Deorum, Saturnū autem esse voluerunt, qui cursum, & conuersionem spatiorum, ac temporum contineret: vnde κρόνος idem significat, spatium scilicet temporis. Saturnus autem est appellatus, quòd saturaretur annis: ex se enim natos comedisse fingit, quia consumit ætas temporum spatia, annisq; præteritis insaturabiliter expletur. vinctus est autem à Ioue ne immoderatos cursus haberet, syderumq; vinculis alligauit. Cæterùm Saturnus apud Platonem, suprema est intelligentia, in qua est vniuersalis omnium lex, atq; prouidentia circa omnium essentias, & vitas, ordinesq; formarum. Huic autem subesse dicit tres præcipuos numinum ordines: in quibus saturnia prouidentia demonstratur; Essentiarum distributio Ioui committitur; vitarū verò gubernacula, Neptuno; formarum autem ordo, ac dispositio, Plutoni. Porrò diuina prouidentia, lex Saturni à Platone, & Orpheo nuncupatur. fatum verò, lex Iouis, Natura mouens primæ Veneris, prudentia naturalis, secundæ. In lib. de regno: Quod quærebamus, inquit, sub Saturno, sponte omnia hominibus nasci, præsenti conuersioni minimè conuenit, sed superiori potius competebat. Tunc sanè totius circuitus princeps curatorq; primùm Deus extitit, vt nunc per varias mundi plagas, singulæ illius partes, à Dijs principibus distributæ sunt. Animalium quoq; genera gregatim distincta Dæmones quidam tanquam diuini pastores sortiti sunt; quorum quisque ad munus suum obeundum, sufficiens cùm esset, singulis singula distributa, sicut ille voluit, præficiebantur, quibus præerat ipse. Quam ob rem nihil erat agrestè, omnisq; rapacitas & vorago procul aberat: aberat bellum penitus, atq; seditio: cætera insuper, quæ conditionem illorum temporum sequebantur, innumerabilia sunt. Quod verò de victus facilitate, & libertate vitæ fertur, ob id est dictū, quòd Deus eos pascebat, ipse illorum pastor, & custos, quemadmodū homines nunc quorum natura diuinior, brutorum pastores sunt. Deo itaq; custodiente, Ciuitatum constitutiones nullæ erant: fructus verò illis, & poma, & fruges, abundæ arbores, & fertile solum sponte sua absq; agriculturæ opera, suggerebant. Nudi quinetiam & expediti, & errabundi, vt plurimùm pascebantur; Nam temperies illis innoxia, mollia quoq; passim parata cubilia, quàmplurimis ex terra herbis repullulantibus. Status innocentiæ sub Adam innocente quodammodo à Platone describitur: proinde Poëtæ in ætate aurea, quæ sub Saturno fuit, nullam ponunt culturam agri; sed, vt inquit Virgilius, ipsa tellus omnia liberius, nullo poscente, ferebat: & Ouidius: fruges terra inarata ferebat. Cæterùm, vt scribit Eusebius in euangelica præparatione, Saturnus regionis Palestinæ Rex fuit, cùm hominem exuisset, astrum illud induit, quod eius nomine vocatur. cuius cœlum habet orbes tres ab inuicem diuisos: in quorum medio est orbis quartus, & paruus, à quo corpus Planetæ defertur. Orbis

Saturnus quid.

Cicero.

Comedit filios.

Plato.

Lex Saturni.

Ætas aurea sub Saturno.

Deus eos pascebat.

Nudi incedebant.

Virgil.

Orbes Saturni

dus.

Orbes augis.

Orbis medius

Poli.

Axis.

Motus in longitudinem.

Centrum æquantis.

Aux.

Motus Saturni.

tur. Orbis autem superior secundum superficiem conuexam, mundo concentricus est: secundum concauam verò, eccentricus. Hi autem duo orbes augem Saturni deferunt, quippe cùm ad ipsorum motum, aux Saturni varietur. Tertius autem orbis inter hos inclusus, secundum vtramq; superficiem eccentricus, atq; Saturni deferens nominatur: in ipso enim est orbis paruus, cui insidet corpus Saturni, & ab illo defertur. Porrò orbes augis super axe, & polis eclipticæ octauæ sphæræ mouentur, idq; proportionabiliter ad motum eiusdem, in ducentis annis vno gradu, & 28. ferè minutis: Ita vt semper pars strictior superioris sit supra latiorem inferioris, ne corporum penetratio fieret, aut vacuum necessariò daretur. Orbis verò medius, qui deferens Saturni nuncupatur, super axe proprio axem zodiaci, siue eclipticæ secante, secundum successionem signorum, duobus minutis ferè quotidiè mouetur. Poli autem eius à polis zodiaci inæqualiter distant: axis verò eiusdem propter eccentricitatem zodiaci, axem non in medio siue in centro secat. Quam ob causam superficies deferentis à superficie eclipticæ inæqualiter diuiditur: ita vt portio quidem maior, in qua semper est aux versus aquilonem; minor autem, in qua semper est oppositum augis, versus austrum relinquitur. Simile iudicium haberi potest de Ioue, & Marte. Ex quo patet, axem, & polos, & huius orbis centrum circa axem, polos & centrum orbium augem deferentium describere, quem virtute octauæ sphæræ obtinent. Epicyclus mouetur in longitudinem: quod fit, quando mouetur super centrum suum, corpus Planetæ in parte quidem superiori, secundum successionem; in parte verò inferiori contra successionem. Quam ob causam secundum partem superiorem, Planeta directus dicitur: secundum verò inferiorem, retrogradus: in ascensu verò & descensu, stationarius; non quidem quòd stet, sed quòd nobis ita esse videatur: non enim tunc antrorsum, vel retrorsum, sed deorsum aut sursum procedit. Sic etiam Luna in superiori parte epicycli est tarda cursu, velox verò in parte inferiori. Centrum verò epicycli non mouetur super centro deferentis, sed super quodam puncto in linea augis, æquè à centro deferentis distante, ac hoc centrum à centro mundi. Hic autem punctus centrum æquantis est: circulus verò, qui super ipsum descriptus, siue imaginatus est, æquans appellatur: quia illius officium est, vt motum centri æquet, & regularem reddat. Aux autem, punctus est de deferentis, à centro terræ maximè distans: è contrà punctus terræ propinquus, oppositum augis dicitur: linea autem per hos punctos, & terræ centrum transiens, linea augis appellatur. Porrò epicyclus mouetur in latitudinem respectu augis veræ super axe suo, ipsius centrum, atq; medias latitudines transeunte. Axe præterea huiusmodi existente in intersectione superficierum deferentis, & eclipticæ, ab eclipticæ superficie æquè distabit. Hæc & similia dicta sunt in aliorum theorica planetarum, copiosiusq; & clarius exposita sunt. Reliquum est, vt tempus, quo Saturnus, suum complet circulum, sicut & cæteri Planetæ, in mediũ afferamus. Dicunt autem, qui huius rei nequaquam ignari extiterunt, Saturnum, triginta annorum spatio totum percurrere zodiacum. Hæc quidem de Planetis breuiter diximus: nunc cum Mercurio ad stellarum cognitionem habendam reuertamur.

MERCVRIVS.

Dinumeratæ sunt Stellæ, secundum eos qui inhabitant illas Deos, Ambitus amplior cursu cum aëreo circulo conspirauit, diuino spiritu vectus. Quisque Deorum ex interna virtute ascriptum sibi opus impleuit.

Comment. VI.

POst septem circulorum, siue planetarum numerum, ordinemq; distributum, ad stelliferi orbis notitiam ostendendam, propalandamq; ritè ordinateq; processit Mercurius. Dinumeratæ sunt stellæ, inquit, secundum eos Deos, siue Angelos, qui inhabitant illas: hoc est, tot sunt stellæ, quot sunt Angeli: nam qui libet illorum proprium Astrum habet regendū, ascriptumq; sibi opus ex interna virtute, ex animo scilicet, & propria virtute compleuit: arbitratur siquidem Mercurius vnāquamq; rem huius mundi inferioris, in cœlo proprium sydus habere, à quo affecta, naturam illius præseferre videtur. Quam ob causam Plato ait in Timæo, vitam nobis corpoream à stellis infundi; proinde planetarum numero posito, dixit cæterorum syderum ambitus ignorantes homines, præter admodum paucos, neq; nomine certo illos appellare, neq; numeris inter se distinctis commetiri. Itaq;, vt ita dixerim, nesciunt horum peruagationes ipsum esse quod rite dicitur tempus, multitudine infinita, & varietate mirabili præditas. Mercurij sententiæ Plato fauere videtur, à quo palàm affirmatur, stellas, & multitudine infinita, & mirabili præditas esse virtute: vnde fit, vt mundus iste inferior, à superiori quotidie gubernetur. Quare Homerus, Empedoclem secutus, ait: Talem intellectum in hominibus esse, qualem dedit pater in die virorum deorumq;. Orpheus, Omnia diis plena esse aiebat, hoc est, deos, seu res diuinas in rebus diffusas esse. Et reuera hac de causa sunt plura circularia corpora, propter plures, ac multiplices rerum mutationes, atq; generationes. Vnde Arist. in 2. perigeneseos ait: Propter motum Solis in obliquo circulo in mundo inferiori generationes & corruptiones fieri. Et 2. cœli, tex. 17. rationem reddit, quare cœlum multis motibus moueatur. vnde patet hæc terrena se habere ad cœlestia, sicut effectus ad causam, & proportio facti ad facientem. Propterea Auer. 12. met. cō. 44. ait: quòd dispositio corporum cœlestium ad inuicem in creando entia, quæ sunt hîc, & conseruando, ita se habeat; ac bonorum se mutuo iuuantium virorum in regenda ciuitate dispositio. hoc idem affirmatur ab Auerroe, & Arist. 12. met. com. 34. Et Aristoteles in lib. de proprietatibus elementorum, ait Democritum & Platonem bene locutos fuisse de generationis & corruptionis causa, quòd illa scilicet, ob varios stellarum, Solisq; motus, accideret. Et in lib. de mundo, cap. 9. Antiquus, inquit, & paternus est cunctis omnibus sermo, quòd à Deo omnia, & per Deum consistant: nulla enim natura sibi sufficit priuata salute, quæ est ex illo. Mundus ergo iste inferior ita superioribus oblationibus est subditus; vt omnis eius virtus inde gubernetur: quanquā nonnulli aliter senserint: Nam & Rabi Moses putauit, omnia à Deo immediatè fieri, & regi, nullisq; in rebus virtutes naturales esse: Quemadmodum docet Auer. 12. met. com. 18. Et cùm loquentes, inquit, nostræ legis opinabantur, quod agens, agit creando formam ex nihilo: & nullum huiusmodi agens videntes hîc, dixerunt omnia entia sine medio ab vno agente gubernari, actionemq; istius agentis, in contrarias, & conuenientes, vno eodemq; puncto sic transire; vt negent ignem comburere, & aquam humectare. Amplius addiderunt omnia indigere creatione: dixerunt enim hominem non mouere lapidem expellendo, sed ab agente primo motum creari. atque ita à rebus potentiam naturalem abstulerunt. Sed hæc iampridem explosa est barbarica opinio ab omnibus certè veræ philosophiæ cultoribus, præcipuè ab Albumasare, à quo ita contra illam arguitur: Omnia, inquit, corpora naturalia, quæ motu locali, & per se, mouentur; sunt extra se aliquid agentia: sed corpora cœlestia mouentur motu locali, & per se; ipsa igitur per se agunt in hæc inferiora. Probatur dupliciter: vno quidem modo, per causas primas remotas, principales: alio autem per causas proximas, & immediatas: dicunt enim Astronomi, corpora cœlestia connexa, naturam vniuersalem, quæ omnium sit effectuum causa prima, constituere: quibus assentit philosophus 2. perigeneseos, asserens corpora cœlestia instar artis se habere, hæc autem inferiora, artis instrumentorum instar. Hos sequitur Auer. 8. phys. 46. & 47. comment. Quando, inquit, aliqua in multis plurificata inuenitur natura, idq; secundum vniuocam,

Stellarum numerus.

Plato.

Homerus.

Arist.

Auer.

Arist.

Rabi Moses.

Auer.

Contra loquētes suæ legis.

Albumasar.

Terrena à cœlestibus gubernari.

aut analogam rationem; in aliquod primò tale reducenda est, quod scilicet est tale per se, & omnium aliorum causa: sed omnia hîc agere videmus, agendiq; potentiam omnibus inesse: aliquod ergo est vnum tale per se, quod est mensura cæterorum: hoc autē esse non potest, nisi corpus primum, cœlum scilicet quod agit in hæc inferiora. Quòd, si corpora cœlestia immediatè agant in hæc inferiora, & vniuersaliter; adhuc apud peripatheticos defendi posse videtur: Aristoteles siquidem, 2. cœli, tex. comm. 42. putat cœlum agere in hæc inferiora lumine, & motu. Quòd agant immediatè, & particulariter, vt Astronomi videntur velle; id profectò philosopho non probatur: nam in lib. de cœlo nihil huius meminit, nisi fortaßis in lib. de bona fortuna, vbi affectus nobis congenitos ex astrorum cursibus, impetus naturales appellauit. Ad hunc etiam modum Plato posuit, quòd quemadmodum anseri porrigens lactucam, per exteriorem quidem sensum, eam mouet, allicitq;, innatum est planè illi à lactuca moueri; sic nobis innatæ sunt astrorum dispositiones, quarum instrumenta nostri extitêre progenitores. Etenim, sicut calor igni inhærens, & calor est, & igneus; ita planè nostri patres, in illius vitalis seminis mixtione, & homines, & cœlorum extiterunt instrumenta: vnde fit, vt astrorum affectus nobis infunderint. Verùm Astronomi, non tantùm tempus, quo semen infunditur, & in vtero formatur, sed tēpus exitus ab vtero præcipuè obseruant; tunc enim virtus formatiua, in regitiuam cōuertitur: & fœtus non amplius matris vitam, sed suam viuit. Itaque, quemadmodum colericus mouetur primò propter appetitum vindictæ, tanquam propter finem; & ob accensionem sanguinis circa cor, deniq; propter complexionem colericam, sic de facili aptam accendi; sic planè, qui sub aliquo nascitur planeta, puta sub Ioue, primò quidem à virtute regitiua, tanquā ab agente immediatè, mouetur. Deinde ab impetu congenito, tanquam à materia, ad huiusmodi astri dispositionem aptißima. Postremò à Ioue tanquam naturalis vitæ domino. Igitur, sicut graue deorsum mouetur per se à forma substantiali, & à qualitatibus, veluti ab instrumentis; ita planè natus sub Ioue, mouetur à forma substantiali, tanquam ab agente proprio: à qualitatibus verò tanquam ab instrumentis: à planeta autem tanquam à perfectione, & fine. hoc autem interest inter homines & cætera animantia, quòd illa scilicet, ad cœlicarum impreßionum motum moueantur: Gallus enim, quia astrorum sentit motum, à qualitatibus ei nouiter impreßis; hac de causa, vices obseruat canendi. homines autem, etsi huiusmodi impreßiones recipiant, quia tamen circa altiora occupantur, & gratia in illis dominatur, & ratio; proinde talibus non obtemperant: secus autem sentiendum est de his, qui more pecudum viuunt. Cæterùm opinantur Astronomi, quòd quemadmodum hominis membra diuersarum sint complexionum, nempe cerebrum humidum & frigidum, cor calidum & siccum, epar calidum & humidum, & quæ sunt generis eiusdem, atq; ex illis temperatur totius hominis complexio; ita certè ex diuersis astrorum complexionibus, vita compingitur animantium. Dicunt enim Saturnum esse frigidum & siccum, Iouem calidum & humidum: vnde fit, vt vnius complexio temperetur ab altera, atq; ita felix ille, qui temperatam planetarum sortitus est naturam. Verùm hæc Astronomorum sententia, Auerroi minimè placet, imò aduersus illam arguit, 2. cœli com. 42. Si astra, inquit, agerent frigiditatem, id profectò in luna præcipuè ostenderetur: atqui in plenilunio, teste philosopho 4. de partibus animalium, caliditatem producit: Noctes, inquit, in plenilunio calidiores sunt, propter lumen Lunæ: cœlum igitur agit in hæc inferiora lumine, & motu tantùm, non aliqua planetarum complexione. Amplius, si astra agerent frigiditatem, essent vtiq; extra fundamenta naturæ: frigiditas enim non ingreditur opus naturæ. Reuera, nulla corpora per se viuificantia, per se frigiditatem agunt, siue producunt; sed corpora cœlestia sunt huiusmodi, ergo, &c. Corpora enim cœlestia per se caliditatem, per accidens verò, humiditatem afferunt: atq; ita per se sunt viuificatiua, mortificatiua verò per accidens. Sed dices, si ita res se haberet: igitur siccum, & frigidum in vniuerso essent per accidens; quod est falsum: omne enim ens perfectum, sub intentione cadit vniuersalis naturæ: ea autem sunt per accidens in vniuerso, quæ à corporibus

Cœlum agere lumine & motu.

Impetus naturalis.

Tria tempora obseruant Astronomi.

Quomodo mouemur à stelis.

Galli astrologia.

Planetarum complexio.

Cœlum lumine, & motu tātum agere, dicit Auer.

1.

2.

Obiectio.

1.

poribus cœlestibus minimè fiunt: sed huiusmodi à cœlestibus per accidens fieri, putauit Auerroes: igitur in vniuerso sunt entia per accidens. Præterea, si dans formam, dat & consequentia formam: igitur, si inferiorum corporum substantiales formæ, à corporibus profluunt cœlestibus; & virtutes, quæ illas consequuntur, ex illismet profluant, necesse est. Ergo, quod prius. Respondet Auer. 12. met. com. 18. & 2. cap. de substantia orbis; non parum interesse inter calorem cœlestem, & elementalem, & humiditatem, siccitatem, & frigiditatē similiter: illæ enim qualitates in elementis sunt positiuæ, in cœlo verò effectiuæ: calor enim cœlestis, ille dicendus, qui ad nos vehitur lumine, & motu: èconträ, humiditas, frigiditas, ob distantiam à cœlo, atque à causis calorem afferentibus, contingit: quam ob causam, dicimus terram omnium esse frigidißimam, quia scilicet, à cœlo quàm longißimè abest: stellæ enim non sunt actu, sed effectu calidæ: elementa autē actu. Cùm igitur frigiditas, & humiditas hoc modo à corporibus causentur cœlestibus, per accidens producuntur: priuationes namque per accidens natura intendit. Patet ergo responsio ad primum: huiusmodi enim qualitates, quatenus sunt in elementis à cœlo causa vniuersali, per se esse dicuntur: neque hoc negauit Auer. sed illud potius, quòd illæ à cœlo immediatè producantur, quatenus calori, atque humori oppositæ sunt. Ex hoc etiam patet responsio ad secundum. Cùm igitur mundus iste inferior, à superioribus oblationibus regatur, & plurima, ac diuersa sint huius mundi inferioris entia; rectè dictum est à sapientißimo Mercurio, stellarum numerum, parem esse angelorum numero, à quibus astra illa mouentur. Deniq; vnumquemque angelorum, ascriptum sibi opus exequi diligenter. Non ergo tot sunt intelligentiæ, siue angeli, quot motus numerãtur in cœlo; sicuti in alio libro Pymandri latius disputaui. Plato in Parmenide, intelligentiarum numerum, sensibilium numero parem esse affirmat. Philosophus 12. met. tex. 48. Omnes motus, inquit, ex Calippi & Eudoxi authoritate, sunt 55. aut 67. igitur tot sunt numero intelligentiæ. Dictum est hanc philosophi rationem parum ponderis habere: siquidem finis intelligentiarū non est motus, sed Dei fruitio, quam quidem non per motum orbium, sed cordium intelligentiæ assequuntur. Dicis, omnes operationes proprias essentiales, quarum vna, alteri non subordinatur, tot esse numero, quot agentia proxima, & per se immediata; alioqui hoc fundameto in scientia naturali, euerso, inquit Auer. via, qua probatur, formas multiplicari, funditus euerteretur. Via autem huiusmodi est, quòd scilicet corpora terminata, formas determinatas obtineant, quòd vnumquodque sit in actu per propriam formam. Sed motus cœlestes sunt operationes animarum cœlorum propriæ, atque essentiales; quarum vna alteri non subordinatur totaliter, diuersè, specificè, & vltimatè. Igitur motus cœlorum tot sunt numero, quot sunt formæ motrices. Respondeo, & in primis nego minorem, motus enim cœlestes, non sunt propriæ & essentiales operationes intelligentiarum, aliter ex cœlo, & ex intelligentia fieret vnum, sicut ex anima, & corpore humano: quod planè in alio libro Pymandri, etiam ad mentem Auer. & philosophi, explosum est, atque exclusum. Adde, quòd tunc motus cœli esset naturalis: quod enim proficiscitur ab essentiali operatione; vtique à natura dependet, ac naturale dici potest. sed id Auerroi destr. destr: disp. 13. dubio primo minimè placet: Ait enim, nullum mobile circulariter moueri natura. Ergo Reuera motus naturalis à principio procedit intrinseco: atqui intelligentia cœlo non est intrinseca, sed extrà, vt dicitur primo cœli, com. 100. & 2. com. 1. Vnde Auer. in lib. de substantia orbis, cap. 3. Iste motor, inquit, non constituitur per rem motam, neque existit in ea, sed est absolutus ab omni materia. Non sunt ergo motus cœli essentiales operationes intelligentiarum, sed intelligere sum̃um bonum, illudque perpetuò amare, ac sic amando frui. Præterea, & si diuersitas motus ex diuersitate proficiscatur mouentium, & plures videantur esse motores, ob plures, quos in cœlo conspicimus motus; non id tamen putandum est, alias intelligentias vacare, aut otio torpere, à quibus Deus incessanter, & intelligitur, & amatur. Porrò, Mercurius huiusmodi scrupulum eruens, cuilibet intelligentiæ propriam stellam aßignauit, cui regendæ diligenter incumbit. Ideóque tot numero esse stellas voluit, quot & intelligentias. Scriptum est in Psal. Qui numerat multitudinem stellarum, & omnes nomine vocat.

[Margin notes: 2. — Solutio. — Differentia caloris cœlestis, & elemētalis. — Tex. — Numerus intelligentiarū. — Obiectio. — Solutio. — Motus cœli non est naturalis. — Numerus stellarum.]

QVAESTIONIS PRIMAE CAP. I.

Si stellæ sint formaliter calidæ, & frigidæ.

Tellarum numerum, Angelorum numero parem esse clarissimè docuit Sapientissimus Mercurius: quotus autem ille sit, soli sapienti Deo cognitus est, à quo & stellæ, & angeli conditi sunt: aut alicui diuinitus infusus, & ostensus. Nobis autem sat erit, firmiter tenere, cùm ex certa experientia, tum etiam ex diuinis literis, illorum numerum esse valde magnum, ac quasi sine numero. Quamobrem, huius quæstionis profundo transito, ad vtiliora, atque necessariora nobis pergendum est. Quoniam autem Commento præcedenti dictum est à nobis, astra non esse actu calida, sicut elementa; hoc iterum, copiosiusque nobis examinandum, excutiendum esse arbitror, quò pro tantæ rei dignitate clarior notitia haberi possit. Porrò de hoc negotio dilucidè, atque sapienter 2. cœli, com. 41. philosophus loquitur: Consentaneum, inquit, maximè rationi est, vnamquamque stellarum profiteri ex hoc corpore esse, in quo lationem habet. Sensus est, cœlum & stellæ, eiusdem planè sunt naturæ, quemadmodum paulò antè disputauimus. Sequitur tex. Præterea, vt qui dicunt igneas esse; ideo dicunt, quia superum corpus ignem esse asserunt; nam rationi accedit vnumquodque ex his constare, in quibus est vnumquodque. Sic quoque nos dicimus. Omnis pars (inquit Auer.) est de natura totius: sed stella est pars cœli; eiusdem est ergo cum illo naturæ. præstantior nihilominus est suo orbe, quia nimirum est per se sensibilis, seu visibilis, & lumine agit, & motu. Tex. Caliditas autem ab ipsis, atque lumen fit: igitur aër ab illarum latione conteritur: motus enim & ligna, & lapides, & ferrum aptus est intendere. Consentaneum igitur magis est rationi, id ignire, quod est igni propinquius; propinquius autem est aër. Sensus est, ignis calefacit per positiuam qualitatem in se contentam: stellæ verò per dispositionem in aliis receptam, quam quidem appellat aëris attritionem. Et reuera, si motu ignea fiunt ligna, lapides, & ferrum; quantò magis aër? Tum propter loci vicinitatem, tum etiam propter aptiorem, atque faciliorem ad ignem naturæ qualitatem. Non sunt ergo stellæ igneæ naturæ, quia hæc inferiora igneo calore afficiũt. Tex. Veluti & in ipsis quæ proiiciuntur sagittis; hæ namque ipsæ adeò igniuntur, vt eliquescat plumbum, quod in ipsis est. Et cum hæ igniantur; etiam, qui ipsas circumdat hoc idem patiatur, necesse est. Sensus est: Sagittæ calefiunt: igitur, aër calefit: idque ob confricationis seu contritionis in sagittis factæ rationem. Tex. Hæ igitur ipsæ ideo calefiunt, quia in aëre ipso feruntur, qui ob percussionem, motione fit ignis. Superiorum autem corporum vnumquodque in sphæra fertur, vt ipsa quidem non igniantur: aër autem, cùm sub sphæram sit corporis circumuecti; illius oblatione necessariò calefit. Sensus est: quamuis tum sagittæ, tum etiam aër, & conterendo, & repatiendo calefiant; id tamen stellis tribui non potest: tum quia in suis sphæris, & non in aëre mouentur: tum quia alterius sunt naturæ, & huiusmodi alterationis minimè susceptiuæ. Aër autem calefit, quia sub sphæra est corporis circumuecti, ob cuius motum raptus, necessariò calefit. Tex. Maximè hæc, in qua Sol est infixus: Quapropter cùm propius iam accesserit, ac exortus fuerit super nos, fit caliditas. Ipsas igitur stellas, neque igneas esse, neque igne ferri, hæc à nobis dicta sint. Contra huiusmodi sic arguit Auerroes: Sol, & astra non tangunt aërem: igitur non conterunt ipsum, & per consequens nõ calefaciunt conterendo. Respondet idem: Partem aëris, quæ est in directo Solis, siue cuiusuis syderis, magis pati conterique, quò huiusmodi astra talem habent naturam conterẽdi, quæ partibus sine lumine, efficere nequeunt. Itaque sic intelligas Solem, & alia non calefacere immediatè, sed per aliorũ medium: Sol namque respectu totius vniuersi, se habet sicut cor respectu animalis: vnde sicut ad cor pertinet, totum animal calefacere; ita planè ad Solem, totum vniuersum. Quare, quemadmodum & cordis calore fiunt membra calida, & ex illis vestes exteriores; ita certe ex Solis virtute, cœlum calefit, ex illo autem

Quomodo stellæ sint calidæ.

Philosophus.

Stellæ igneæ.

Quomodo generent calorẽ.

Motus est causa caloris.

Aër motu ignitur.

Solis accessus causa caloris.

Sol est cor vniuersi.

Si Stellæ sint calidę

autem cætera sublunaria. Sed dices: Si ita res se haberet, quòd conterendo astra calefaciunt; igitur valles essent minus calidæ quàm mõtes; quia scilicet in illis minor esset contéritionis motus; quippè, quæ à cœlo cæteris terræ partibus remotiores sunt: sed oppositum experientia certa docet: non fit ergo calor conterendo. Sanè, si terra respectu totius, est quasi punctum, & omne agens æqualiter agit in punctum: vbiq; ergo terrarum par calor inueniretur, quia vbiq; æqualis esset conteritio. Igitur, cœlum agit lumine & motu, non quidem conterendo, sed mouendo, quod etiam verba philosophi sonare videntur: siquidem per conteritionem motum raptus intellexit, cuius respectu, motus vbiq; æqualis est; respectu autem luminis, varius, atq; inæqualis. Respondeo, beneverum esse, valles, & partes in cœlo remotiores, quoad atritionem esse minus calidas, sed quoad radiorum reflexionem, calidiores: tribus enim modis, nempè lumine, motu, & conteritione, cœlũ mutare continens in calorem, Auerroes arbitratur: & motus quidem ratione, æqualem diffundi calorem: luminis verò, & conteritionis difformem. Conteritio namq; principaliter fit à toto cœlo, ob stellatæ vtiq; partis rationẽ: quæ quum non semper æquali à nobis interuallo distet, nec æqualiter applicetur, sed nunc est recta, nunc obliqua, nunc aliter constituta, æqualem ex sese diffundere nequit calorem. Accedit præterea aliarum stellarum concursus: vnde fit, vt ipsa attritio in vniuerso aëre æqualis esse non possit. Ad 2. dico, quòd quamuis terra à toto cœlo æqualiter distet; non tamen à stella, seu à parte luminosa, cuius virtute aërẽ à cœlo conteri dicimus. Ex his patet ad 3. responsio. Sed dicet aliquis cum Auerroe: Omne calefaciens per se, corpus est calidum: sed lumen non est corpus, nec etiam formaliter calidum vt dictum est, nec similiter motus: Nequeunt ergo rebus afferre calorem. Sanè, si omne quod fit, & gignitur, authore philosopho in met. Fiat, atq; gignatur à simili, necesse est: igitur si à lumine calor producitur, est ergo lumen formaliter calidum, & motus similiter. Respondeo cum Auerroe, lumen ab eo fieri posse, quod non est formaliter calidum, nec etiam corpus: illam verò philosophi sententiam, in substantiis, locum habere dico, non autem in accidentibus: etenim nigredo, à calore interdum, nonnunquam autem à frigiditate gignitur. Dicis, Mures generari posse à non mure, sed à calore Solis in aëre vel in aqua diffuso, vt dicitur 12. met. com. 18. & 3. cœli, com. 56. ait Auer. ignem quandoq; à motu locali produci, nonnunquam verò ab alteratione, interdum autem ab igne. illa ergo philosophi sententia, cùm accidentibus, tum etiam substantiis est accommodata: atq; ita nihil ponderis habere videtur Commentatoris responsio. Dico per exclusionem esse intelligendam, hoc scilicet modo: In substantiis tantùm est generatio ab vniuoco; quia nimirum in substantiis, & non in his rebus, quæ non sunt substantiæ: ex hoc tamẽ non sequitur; vt in omni substantia, generatio fiat ab vniuoco: nam ab exclusiua non sequitur vniuersalis, nisi de terminis transpositis. Patet ergo, quomodo lumen & motus, calorem producant. Cæterùm dici potest, stellas esse formaliter calidas, non quidem calore elementario, sed eo potius, qui est veluti omnium naturalium rerum vita: lumen autem nos calefacere, quia stellarum calore mixtum ad nos venit, vt dicit Auer. de substantia orbis. Minimè. Lumen enim non est corpus, quo sibi calorem illum incorporare valeat, atque ita incorporatum, & commixtum ad nos deferre. Præstat ergo asserere, lumen esse caliditatem virtualem, in subiecto apto nato, caliditatem formaliter de potentia ad actũ, extrahentem. Hæc autem caliditas à lumine producitur; non quidem, vt ab agente; quandoquidem, sicut accidens per se ens esse non potest, ita etiam nec per se agens; sed potius, vt stellarum, quæ virtualiter sunt calidæ, instrumento. Eodem quoq; modo calor à stellis virtualiter calidis producitur, idq; per attritionem, veluti per instrumentum: quæ planè attritio sine motu fieri non posset: à motu autem per se calor non producitur, cùm non sit per se causa. Adde exhalationem inflammari à motu, veluti ab instrumento, per se verò à continente, in quo mouetur. Sic animal à sua quidem anima effectiuè fit calidum, à motu autem per accidens. Atq; ita satis perspicuum est, formam rei mobilis per se efficere calorem: motum verò, quandam esse dispositionem, qua calor efficitur. Dicis, quis motus est

Obiectio.

Solutio.

Calor fit attritione.

2.

3.

Quod lumen non sit natura calidum.

Solutio.

Simile fieri à simili.

Quomõ Stellę sint formaliter calidæ.

Quomodo fiat calor.

Motus.

Dispositio caloris.

causa caloris? Dico cum Auerroe esse motum localem, non autem alterationem; nisi fortasse quatenus calefactio reputatur: neque etiam auctionem, aut generationem, nisi quatenus rei calidæ est generatio. In causa autem est, quia motus est veluti vita, vt dicitur 8. phys: deinde quia videmus ignem motu augeri, quiete verò minui, & penitus extingui. Motus ergo localis est dispositio siue instrumentum caloris. Adde, quòd motus sit perfectio corporis calidi, teste Auerroe: vnde fit, vt ita calefaciat, tanquam scilicet corporis calidi perfectio. Sanè, prima alicuius subiecti perfectio, eorum omnium, quæ illi accidunt, causare putatur: atque ita motus est causa caloris, qui illi accidit. Itaque motus comparatur ad calorem, sicut forma ad propria, quæ ipsam consequuntur, accidentia. Dicis, Motus est prima cœli perfectio; ipsum tamen non calefacit. Similiter motus est prima aquæ perfectio, quæ mouetur: ipsa nihilominus non calefit. Dico, Auerrois sententiam intelligendam esse de subiecto, quòd huiusmodi caloris recipiendi aptitudinem habet, cuiusmodi non est cœlum. Ex his ergo patere puto, quomodo cœlum calefaciat lumine, & motu. Reliquum autem nobis est, non ignorare, quomodo aliquæ stellæ sint virtute humidæ, atque frigidæ. In his autem credendum est antiquis, qui pro stellarum conditione cognoscenda, maximè laborarunt: inter quos præcipuus fuit Ptolomæus, à quo huiusmodi virtutes Planetis tributæ sunt: tribuit enim Saturno frigiditatem & siccitatem, Ioui temperiem, Marti vredinem, Soli calorem, Veneri temperiem, Mercurio vtrunque, Lunæ humorem. Et reuera, in vno eodemque die, & calorem, & frigus vigere sentimus: imò in vna, eademque hora, & ventum spirare calidum, & frigidum; quod planè fieri, necesse est, à diuersa stellarum virtute, tunc temporis dominante. Sanè, certa ab antiquis experientia obseruatum est, annum generaliter frigidum esse, Saturno dominante: quòd si in quarta anni dominium habuerit, ipsam quoque frigidam reddere: Sic etiam mensem, septimanam, diem, & horam. Amplius in principio diei magnum æstum, in meridie verò, magnum frigus obseruantes, inuenerunt: Quæ difformitas profectò rerum à Solis calore tantùm proficisci, manareque non potest: quippe cùm ab vniformi, nequaquam difforme proueniat. In mane igitur, Marte dominante, æstus viget: Meridiè autem, Saturno dominium obtinente, frigus dominatur. Reuera, etsi lumen, quatenus est tale, & motus similiter sint per se causa caloris: quatenus verò Saturno applicatur, oppositum producit, idque ob illius planetæ virtutem: atque de alijs planetis simile est iudicium. Hoc quoque ex philosophi sententia colligi potest: Cœlum, inquit, calefacit continens nos lumine, & motu. Sensus est, quoad luminis motusque spectat naturã, sunt causa caloris: sed aliter interdum contingit propter nouam planetæ dominantis virtutem. Porphyrius, & Anompus Ptolomæi interpretes in eruditionibus docent, ex certo antiquorum experimento, Saturnum & Iouem in aquario cum Sole commeantes, hyemem temperatam efficere, & similia multa. Adde, quòd cùm mundus iste inferior à superiori regatur: ab illo igitur omnia istius dependent, alioqui ille non se haberet vt causa vniuersalis. quamobrem philosophus ait 2. de gener. Omnes huiusmodi formas in terminis contineri, hoc est, in corporibus cœlestibus, quæ profectò termini vocantur, quòd scilicet in illis terminus sit cuiuslibet rei naturalis, idque quoad motus illius naturales, non autem liberos. Sanè, si stellæ per se tantùm calorem producerent, frigiditatem verò per accidens; multa igitur in vniuerso inuenirentur, quæ minimè à cœlo producerentur. His accedit, quòd formæ elementorum, sunt cœli virtutes, igitur & qualitates; dans enim formam, & consequentia per se ad formam largitur. Cæterùm Auer. 2. cœli Com. 42. arbitratur, cœlum, seu stellas prorsus omnes per se primò calefacere; quia nimirum mouentur, & lucent: nam cùm stellarum officium sit, vt nos conseruent, atque tueantur, frigiditas autem, & siccitas naturæ opus non ingrediantur; absque dubio illis non conuenit, vt sint natura frigidæ, & siccæ. Amplius, Mare sex horis crescit dum lunam insequitur: totidemque decrescit: quia aqua in ortus lunæ principio rarefit, deinde condensatur, vt dicunt physici. Adde, quòd si stellæ frigefacerent, ignem maximè frigefacerent, agens enim naturale in proximiora fortius agit, quàm in remotiora. Dico, quòd & si lumen, vt

Marginal notes: Motus localis dispositio caloris. — Si stellæ sint frigidæ. — Planetarum natura. — Saturni natura. — Positio Ptolomæi. — Opinio philosophi. — Omnia è cœlo veniunt. — Auer. rationes. 1. 2.

men, vt tale, calefaciat, vt Saturni tamen frigefacit, vt Iouis temperat, vt Martis vrit. Ad confirmationem dico, frigiditatem, atq; ſiccitatem, & ſi non ingrediantur, quoad vitam, opus naturæ: ſunt tamen magno vſui plurimis rebus. Ad 2. reſpondent Aſtronomi, Maris fluxum, ſeu motum, ex Lunæ motu, atq; lumine temperari. Ad confirmationem dico, ignem non calefieri, ob plurimas conſeruatrices cauſas, quæ in alijs minimè inueniuntur. Itaq; ad mentem Aſtronomorum, Stellæ aliquæ ſunt virtute frigidæ, & ſiccæ; tametſi ad propriam luminis naturam ſpectet, calorem afferre. Quomodo ergo Stellæ ſint natura calidæ, atq; frigidæ, & ſiccæ, dixi. Solutio. 1. 2.

CAPVT II.

Stellarum motus ex philoſopho.

Equi libet philoſophi doctrinam, quam 2. cœli, tex. 43 deſcripſit: vbi, poſteaquam oſtendit, ſtellas lumine & motu in hæc inferiora agere, mox ad motum illarum exquirendum, cognoſcendumque properauit. Cùm, inquit, & ſtellæ ipſæ transferri videantur, & cœlum totum; aut vtriſq; quieſcentibus, aut vtriſq; commotis; aut altero quieſcente, altero commoto, fieri tranſlationem neceſſe eſt. Senſus eſt. Aut cœlum, & ſtella, ſiue aſtrum mouentur propriis motibus, aut vnum quieſcit, alterum verò mouetur. vnde ſequitur: Ambo igitur quieſcere, terra ipſa quieſcente, impoſſibile eſt: non enim fierent, quæ apparent. Reſtat igitur, aut ambo, aut alterum quieſcere, alterum moueri. Si igitur ambo mouentur; abſurdum emergeret, ſtellarum videlicet, & orbium velocitates pares eſſe: vnaquæq; enim æquè velox erit, atq; orbis in quo fertur. Simul ſiquidem cum orbibus in idem rurſus redire videntur. Accidit igitur, ſtellam ſuo in orbe circulum deſcripſiſſe, & orbem l. tionem ſuam peregiſſe; atq; ſuam circumferentiam deſcripſiſſe. Sanè in 24 horis mouentur: quare ſi ſtella non equaliter cum orbe moueretur; orbis certè, aut diuideretur, aut rarefieret: ſtella namq; velocius mota, finderet orbem. Non eſt autem rationi conueniens dicit Philoſophus, tex: 45. vt velocitates ſtellarũ, & magnitudines orbium, eandem habeant rationem: nam vna ſtella ad aliam non habet eam in velocitate proportionem, quam vnus orbis habet ad alterum. Vnde fit, vt ipſa pari velocitate cum ſuo orbe nequaquam moueatur: orbis enim ad orbem in velocitate proportionem habet, non autem ſtella ad ſtellam: quia tunc ſtella, vtpote Mercurius, qui eſt in orbe maiori, velocior eſſet alia ſtella, Luna ſcilicet, quæ eſt in orbe minori. Quod ſi orbes ſuos mutuò commutarent, vtpote ſi Mercurius in lunæ orbem migraret, & è diuerſo; tunc planè luna velocior eſſet Mercurio, idq; propter orbem Mercurij in quo conſiſteret. Ex quo perſpicuum eſt, ſtellas ex ſe nullum motũ habere; niſi eum tantùm, quem dicimus ipſum orbem habere. Sequitur tex: Sin autem caſu id accidit; non erit profectò rationi conſonum, vt in omnibus orbibus ſit maior, ſimulatq; latio ſtellæ, quæ in ipſo eſt velocior. Vnam enim vel duas hoc pacto ſeſe habere, non eſt abſurdum: omnes verò ſimiliter ſeſe habere, figmento ſimile eſt. Non aſſertiuè, ſed hypotheticè locutum fuiſſe Philoſophũ, Commentator profitetur: q. d. non eſſe contra naturam, vt in vna, vel in altera ſtella id contingeret: hoc autem indicant, quæ ſequuntur: In his inquit, quæ natura ſunt nihil fortuitò. Inſuper etiam id quod vbiq; & in omnibus eſt, à fortuna non proficiſcitur; cùm neq; vtraq;, neq; ſtellam duntaxat moueri, ſit rationi conſentaneum. Reſtat orbes quidem moueri, ſtellas verò quieſcere, & infixas in ipſis eſſe orbibus; hoc enim modo tantum nullum abſurdum eueniet. Velociorem enim eſſe maioris circuli celeritatem, conſentaneum eſt rationi, ſi orbes circa idem centrum ſint conſtituti. Quemadmodum enim in cæteris corpus maius, velocius latione propria fertur, ſic & in orbicularibus: nam earum portionum quæ ab eodem auferuntur centro, maioris orbis maior portio erit. Inſuper cœlum eſt continuum, igitur ſtella non mouetur per orbem. Præterea cùm ſtellæ rotundæ

Philoſophus. Motus ſtellæ. Non eſt idem motus ſtellæ, & orbis. In cœlo non eſſe motum caſualem. Stellæ quieſcunt. Stellæ rotũdæ

 ſint, ipſius

De stellarū motu.

sint, ipsius autem rotundi duo per se sint motus, rotatio, & conuersio: si stellæ ergo per se mouebuntur, altera harum motionum mouebuntur. At neutra moueri videntur. Nam si rotabunt: in eodem profectò manebunt, & locum non mutabunt: videntur autem locum mutare, vt etiam omnes dicunt.

Motus rotationis.

Sensus est: Si stellæ mouerentur motu rotationis, in eodem profectò situ, respectu polorum ac mundi centri, manerent: & locum secundum subiectum non mutarent, cuius oppositum dicunt omnes. Adde, quòd omnes eodem motu rotarentur.

Sol non rotat.

At Sol stellarum solus hoc facere videtur, cùm exoritur, atque occidit. Sed Sol non rotat: quandoquidem non per se, sed ob distantiam à nostro visu id facere videatur; Visus enim longè sese extendens, ob imbecillitatem, quam in suo conatu consequitur, vacillat: qui quidem forsitan causa est, vt etiam stellæ fixæ micare videantur, vagæ verò minimè; vagæ namque stellæ quia prope sunt visus potens, & sui compos ad ipsas pertingit; ad fixas verò longe valde diffusus, vibrat: Tremor autem ipsius facit, vt hæc vibratio, stellæ ipsius videatur. Nam nihil differt visus, an res quæ cernitur, vacillet. Ex quo patet nullam stellarum motu rotationis moueri.

Vacillatio oculorum vnde.

Arguit Auerroes: Sol (inquit) non scintillat ob loci distantiam: nam Iupiter cùm sit à nobis remotior quàm Sol, non scintillat tamen: scintillationis ergo stellarum causa, non est loci distantia. Amplius, Mercurius est nobis propior Sole, & luce minor, & nihilominus scintillat. Respondet Auerroes, Solem non scintillare ob distantiam, sed potius ob lucis potentiam: sed id manifestè Philosopho aduersatur, Solem ob distantiam scintillare asserenti. Dico igitur, ad huiusmodi Solis titubationem, siue scintillationem, multa necessariò concurrere: medij scilicet crassitudinem, vtpote in illius ortu: humidi quoque in oculo existentis, ob lucis præstantiam, resolutionem, inordinatumque spirituum motum.

Quare stelle scintillant.

Accepit ergo Philosophus distantiam, vt scintillationis causam; nam lucis præstantiam, esse huiusmodi rei causam, minimè dubitauit. Itaque tanta à nostris oculis Solis distantia, cum tanta lucis excellentia sufficiens causa esse potest, vnde humidum oculi eliquescat, ac inordinatus fiat spirituum motus: quæ profectò conditiones nequaquam inueniuntur: vnde fit, vt minimè scintillet.

Vnde Sol scintillat.

Ad aliud dico, Mercurio id accidere ob eam, quam cum Sole semper habet vicinitatem: ipse enim ante Solem semper exoritur, et occidit, non remotior plus vno signo: proinde videtur prope diem, vel in noctis principio. Potest etiam id accidere ex Mercurij paruitate. Quomodo ergo stellæ non moueantur motu rotationis, iam perspicuum esse puto. Reliquum est ergo ostendere, nec conuersionis motu ipsas moueri.

Mercurius scintillat.

Sequitur tex: 49. Atqui nec conuerti stellas perspicuum est: id enim quod conuertitur, voluitur: at id Lunæ, quod facies appellatur, semper spectatur. Sensus est, quæcunque mouentur motu conuersionis, voluuntur: sed stellæ non voluuntur, sicut apparet in Luna, quæ eandem nobis faciem semper ostendit: igitur stellæ non mouentur motu conuersionis.

Stellæ nō mouentur motu conuersionis.

Quare, cùm ea, quæ per se mouentur, proprijs motibus per se moueri æquum sit: his autem moueri non videantur: constat ergo, ipsas per se non moueri. Simplicius, ad mentem Platonis, rotationis motu stellas omnes moueri putauit, eoque in suis proprijs concauitatibus. Si, inquit, stellæ sunt corpora naturalia: habent ergo aliquem motum naturalem: denique cùm sint corpora animata, & per se viua; ergo à seipsis mouentur. Dico, stellam non esse per se corpus seorsim, sed partem corporis naturalis densiorem, proinde motu proprio nequaquam moueri. Ad aliud patet responsio ex alio Pymandri, vbi ostendimus corpora cœlestia non esse animata.

Quare cœlum non habet mēbra.

Respondet insuper Philosophus tex: 50. Insuper etiam à ratione alienum est, nullum ipsis instrumentum naturam ad motum tribuisse: Natura siquidem nihil casu facit, neque æquum est animalia quidem hæc ipsi curæ fuisse: illa verò adeò præstabilia contempsisse. Sed videtur tanquam de industria factum, ea cuncta auferre, quibus per se procedere ipsa possent: propterea quia, & ipsa plurimùm ab his se mouit, quæ instrumenta habuerunt ad motum. Ex quo patet, stellas non moueri motu rotationis, quippe quæ ab ortu ad occasum moueantur: quæ autem rotant, situm minimè mutant: alioqui talis motus reuolutio esset, & non rotatio. Nec etiam motu conuersionis, siue reuolutionis; quia Lunæ facies contrarium nobis ostendit, quæ intuentibus

Stellę nō mouentur motu rotationis. Conuersionis

De stellarũ motu.

intuentibus semper apparet eadem. Neq; motu progreßiuo, quandoquidem à natura ad huiusmodi opus conficiendum, nullum instrumentum acceperint. Neq; motu proprio, cœlo quiescente: nam cùm vna super alteram sit, vt docet Lunæ Solisq; Eclipsis, vna, procul dubio in eodem tempore, maiorem quàm altera circulum describeret: atq; ita non vniformem seruarent velocitatem. Adde, quòd tunc cœlum rarefieret, atq; condensaretur; atq; ita esset corruptibile. Accedit ad hæc, quod tunc eadem planè stella motibus diuersis moueretur: siquidem Sol eodem tempore motu diurno moueretur, pararellum diurnum describendo, & motu obliquo ab occasu ad ortum: idq; non ob orbium causam, sed ipsius propriam. Deniq; tanta motuum diuersitas, quæ inuenta est ab Astrologis, in vno eodemq; Planeta saluari non posset; nisi pluralitas orbium adesset: sicut in Theorica Planetarum paulò ante demonstraui. Quòd igitur stellæ non moueantur, sed ipsarum orbes, ex Philosophi doctrina patet satis. Qùm ergo hæc ita se habeant secundum Philosophum, & de motu septem Planetarum hactenus disputauerim; operæpretium esse puto, & ordinis rationi consentaneum, octauæ Sphæræ motus, ad mentem Astrologorum, non ignorare. Porrò octauæ Sphæræ, ad cuius motum orbes deferentes auges Planetarum mutantur, Triplex est motus; vnus quidem à primo mobili s. diurnus, quo in die naturali semel super polis mundi reuoluitur. Altera nona Sphæra, quæ secundum mobile vocatur: qui semper est secundum succeßionem signorum contra motum primum super polis Zodiaci regularis: ita vt in quibuslibet ducentis annis per vnum gradum, & 28. ferè minuta progrediatur: hic motus augium, & stellarum fixarum in tabulis appellatur: Et est arcus Zodiaci primi mobilis inter caput arietis primi mobilis, & caput arietis nonæ Spheræ. superficies namq; Eclipticæ nonæ Sphæræ, semper est in superficie Eclipticæ primi mobilis. Reuera vetus extitit Astrologorum sententia, duobus motibus, diurno scilicet & proprio, octauum orbem deferri: & diurno quidem à nono orbe, proprio verò à seipso: at postquam tertius motus à recentioribus Astrologis inuentus est, præter nonum, decimum orbem addiderũt, cui inesset motus diurnus, atq; nonum orbem secum raperet. Vnde factum est, vt nonus orbis, secundi mobilis nomen sortiretur: eiusq; motus fieret singulis ducentis annis gradu vno, 28 minutis: circulum autem absoluit in 49090. annis. velocitas autem diei secundum tabulas est. 0.0.0.0.4. 20 41. 17. 12. Porrò secundum veterem astrologorum sententiam, octauus orbis in longitudine zodiaci, secundum signorum, motu proprio mouebatur, à quo Planetarum auges ferebantur; ob quam causam augium, atq; stellarum fixarum motus dictus est. à recentioribus autẽ motus trepidationis inuentus est, atq; octauo orbi tributus. Motum verò augium in nonum orbem transtulerunt: quippe quia tardior esset iste motus, quàm acceßus & receßus; ideoq; orbi conuenit superiori. Hic autem, vt dictum est, incipit ab initio arietis primi mobilis, ad caput vsq; arietis noni orbis: semper enim principium arietis nonæ sphæræ in ecliptica decimæ inuenitur, situaturq; tota ecliptica sub ecliptica primi. Tertius motus est sibi proprius, qui motus trepidationis vocatur, siue acceßus & receßus octauæ sphæræ; fitq; super duos circulos paruos in cõcauitate nonæ sphæræ; æquales super principia arietis & libræ eiusdem descriptos: sic quòd duo pũcta certa octauæ sphæræ, quæ capita arietis & libræ eiusdem vocantur, diametraliter opposita circũferentias talium duorũ nonæ sphæræ regulariter describant: ita tamen, vt ecliptica octaui orbis intersecet semper eclipticã noni, idq; in capitibus cancri & capricorni nonæ diametraliter oppositis. Vnde fit, vt cum vnus eorundem punctorũ octauæ sphæræ in sui sit meridiani medietate: alter sit in medietate circuli sui septentrionalis. Ecliptica quoq; octauæ dum nonæ eclipticã secat, in partes semper æquales secabit, atq; paruorũ portiones circulorũ æquales. Hæc est autem huiusmodi velocitatis regula; vt quilibet duorũ punctorum, circumferentiam parui sui circuli, in quo circumfertur, in septem milibus annorũ præcisè absoluat, atq; perficiat. Quamquam autẽ hæc puncta, æquales circulorum circumferentias describant; nulla tamen alia puncta eius circumferentias circulorũ describere contingit. Capita verò cancri & capricorni octauæ sphæræ, quasi figuras conoidales, habẽtes pro basi

Progresſiuè.

Motus octauę Sphæræ triplex.

1.

2.

Motus secundus.

Motus nonæ Sphæræ.

Motus octauę

Motus trepidationis.

Duo puncta octauæ.

Coniunctio capitum cancri.

lineas curuas vtrinque à capitibus cancri & capricorni, nonæ peragere, necesse est. Vnde & quandoque ea præcedunt, nonnunquam autem sequuntur, interdum autem coniunguntur. Coniunguntur, inquam, caput cancri octauæ, & caput cancri nonæ, capite arietis octauæ, in maxima latitudine à nonæ ecliptica existente. Quod planè accidit in circulo magno per polos zodiaci nonæ, & circulorum centra transeunte. Poli autem eclipticæ octauæ, qui impropriè poli vocantur, quandoque ad polos eclipticæ nonæ accedunt, nonnunquam autem sub illis consistunt, interdum verò ab eisdem remouentur. Cæterùm talis accessus, & recessus semper est super circulo magno per polos zodiaci nonæ, & centra circulorum paruorũ eunte. Contingit itaque vt ecliptica octauæ sphæræ sub diuersa eius habitudine successiuè in diuersis suis partibus æquinoctialem primi mobilis intersecet, atque intersectio talis interdum in ipso capite arietis accidat, nonnunquam verò citra, quandoque vltra: ita, vt in tempore, quo centrum parui circuli reuolutionem vnam perficit, quæ in quadraginta nouem milibus annis contingit, naturaliter loquendo, quilibet punctus eclipticæ octauæ sphæræ, æquinoctialem, prope caput libræ primi mobilis secuerit: quæ quidem sectiones in æquinoctiali, ad caput arietis & libræ primi mobilis, quandoque accedere, nonnunquam autem ab eisdem remoueri videntur, aliquando secundum signorum successionem, aliquãdo contra eandem progrediendo. Itaque quibus octaua sphæra motibus moueatur, sic dicunt Astronomi.

Ecliptica octauæ.

Tempus eiusdem.

CAP. III.

Zodiaci declinationes.

Zodaici declinationes.

EX his, quæ dicta sunt, sequitur, inquiunt Astrologi, vt maximè zodiaci Declinationes variabiles existant, hinc itaque contingisse creditur à diuersis Astronomis, diuersis temporibus, eorundem maximarum zodiaci declinationum quantitates fuisse non æqualiter inuentas. Maiores namque repertæ sunt à Ptolomæo, quàm ab Almeone; quòd vtrique cum similibus viis, & modis processerunt vix aliter, quàm tali motus diuersitate, vel simili modo euenire potuit. Et reuera Ptolomæus primo Almagesti cap. 12. 23 graduum: & si m. reperit: Almeon autem minores s. 23. g. & 33. m. Diuersitatis namque causa haud aliud extitit, quàm sicut dictum est. Variationem autem sectionis eclipticæ octauæ & æquinoctialis, respectu arietis primi mobilis, necessariò sequitur, vt æquinoctia similiter solstitia continuè diuersificentur. Vnde non semper Sole existente in capite arietis primi mobilis, necesse est æquinoctium accidere: sed stat antea fuisse, vel postea secuturum esse, scilicet cùm fuerit in sectione prædicta. Ex quo namque orbes augẽ Solis deferentes super axe eclipticæ octauæ sphæræ ad motum eiusdem sphæræ mouentur; & orbis Solem deferẽs super axe prædicto axi æquidistanti; necessariò sequetur, vt centrum corporis semper in superficie eclipticæ octauæ sphæræ reperiatur. Hæc autẽ superficies sœpè in imo frequẽter est extra caput arietis primi mobilis: quare sequitur, vt similis de Solstitiorum variatione ratio habeatur. Patet ergo, non esse necessarium, Solem existentem in capite arietis, vel libræ primi mobilis, ab æquinoctiali nullam declinationem habere: in capite autem cancri, vel capricorni primi mobilis, maximam. Stat enim Solem esse in circulo per polos eclipticæ primi mobilis, & caput arietis eiusdem transeuntem, & tamen extra æquinoctialis superficiem esse. Similiter in circulo per polos zodiaci primi mobilis, & caput cancri eiusdem euntem; & nihilominus ab æquinoctiali, declinationem non habere maximam: sed antea in ipsa fuisse, vel postea secuturam. Hinc etiam sequitur, tropicos cancri, & capricorni continuè respectu æquinoctialis variari: nunc quidem versus eum propinquando, iam autẽ ab illo recedendo: certos tamen limites, quos exire non potest, illa habet variatio. Cæterùm ex his stellarum motibus, patet satis: motum ex nonæ sphæræ motibus, & ex trepidatione octauæ.

Ptolomæus.

Æquinoctiũ.

Solstitium.

Tropicus.

Zodiaci declinationes.

ctauæ, aggregatum, quandoque secundum successionem, nunc quidem velociter, nunc autem tardè: quandoque autem stationarium, atque nonnunquam contra successionem contingere, secundum diuersum situm capitis arietis octauæ in circumferentia sui parui circuli. Difficile igitur valde fuit antiquis, huiusmodi motus inuenire qualitatem. ob quamcausam non parua inter ipsos de hoc negotio extitit controuersia. Nam aliqui dicebant, auges, & stellas fixas, per nongentos annos, versus orientem continuè vsque ad gradus septem moueri: Deinde per alios nongentos annos tantundem è conuerso versus occidentem. Albategni verò dicebant eas moueri vno gradu in sexaginta annis, & quatuor mensibus semper versus orientem: vt completa circulatio fieret, 21720. annis. Alphagranus autem putauit, quòd in centum annis vnum gradum semper versus orientem perficeret. Medius itaque motus accessus, & recessus octauæ sphæræ, est arcus circuli parui à puncto supremo quartæ secundũ successionem signorum, vsque ad caput arietis octauæ sphæræ computatus. Æquatio autem octauæ sphæræ, est arcus eclipticæ nonæ sphæræ; centrum parui circuli, & circulum magnum à polis eclipticæ nonæ per caput arietis octauæ transeuntem interiacens. Cùm igitur medius motus accessus, & recessus, nihil fuerit, aut semicirculus; nulla fit dicta æquatio. sed si lxxxx. gradus, aut cclxx. fuerit, ipsa erit maxima. Cùm autem talis motus accessus & recessus fuerit semicirculo minor; æquatio erit semper addenda: sed cùm maior fuerit; erit minuenda. Thebit verò duplicem tantum octauæ sphæræ inesse dixit: vnum à primo mobili siue sphæra nona, diurnum scilicet: alium verò proprium, nempè trepidationis, qui fit super circulis paruis. Duplicem eclipticam asseruit, fixam quidem in nona sphæra: mobilem autem in octaua; ita vt capita arietis eclipticæ fixæ inter polos horum paruorum circulorum, & circumferentias, quatuor gradus habeat, & decemocto minuta xliii. secunda. Dixit autem capita arietis & libræ mobilia taliter circumferri; vt cùm caput arietis mobilis fuerit in sectione parui circuli, & æquatoris occidentali, ipsum mouebitur in medietatem parui circuli, quæ ab æquatore est meridiana: caput autem libræ mobilis voluetur tunc per medietatem sui parui septentrionalem ab æquatore: at cùm caput arietis mobilis fuerit in alterutro duorum punctorum, sectionis eclipticæ fixæ cum paruo circulo; statuetur ecliptica mobilis directè in superficie eclipticæ fixæ, quod in vna reuolutione capitis arietis mobilis in suo circulo paruo bis accidet. In omnibus autem aliis locis, capite arietis mobilis in periferia sui parui circuli locato, ecliptica mobilis secabit eclipticam fixam, in punctis quidem capitum cancri, & capricorni mobilium: nam hæc duo puncta eclipticæ mobilis, circumferentiæ eclipticæ fixæ in hoc motu semper cohærent; ita, vt nunquam ab ea recedant. A capitibus tamen cancri, & capricorni fixorum per quantitatem quatuor graduum, decemocto minutorum, xliii. secũdorum elongari versus oriẽtem, aut occidentem contingit. Vbicunque etiam sectio harũ fuerit eclipticarum, ipsam necesse est à principiis arietis, & libræ mobilium per quãtitatem circuli magni distare. Licet verò in vna reuolutione capitis arietis mobilis in suo circulo paruo bis accidat, vt capita cancri & capricorni mobilium statuantur sub capitibus cancri & capricorni fixorum; nunquam tamen capita arietis mobilium, sub capita arietis, & libræ fixorũ peruenient. Nam dum ecliptica mobilis cõtinget circulum paruum à parte septentrionis in puncto arietis mobilis; capita cancri & capricorni, mobilia iuncta sunt cũ capitibus fixorũ: similiter accidit in contactu meridiano: sed capita arietis, & libræ semper à capitibus fixorũ quantitate, quæ dicta est, distant: Ecliptica etiam fixa semper secat æquatorẽ in capitibus arietis & libræ fixorum, ad angulum semper eundem, puta viginti triũ graduum, 33. minutorum, & 30. secundorum. Sed ecliptica mobilis æquatorem successiuè secat in singulis punctis comprehensis in duobus arcubus, quos ecliptica mobilis in duobus contactuum ab æquatore separat: & quantitas cuiusque est circiter. 21. gradus, & 30. minuta; est enim maxima distantia capitis arietis mobilis à sectione eclipticæ cum æquatore per gradus decem, & quadraginta quinque minuta; vnde maxima declinatio eclipticæ mobilis ab æquatore variabilis est: maior quandoque declinatione eclipticæ fixæ, quandoque minor eadem,

Motus aggregatus.

Albategni.

Alphagran9.

Medius mot9

Æquatio.

Thebith.

Ecliptica.

Distantia.

Æcliptica mobilis.

Æclipticæ declinatio.

Zodiaci declinationes.

Ptolomæus.

nor eadem, nonnunquam sibi æqualis. Tunc enim æqualis est illi, cùm mobilis sub fixæ superficie fuerit: maior verò in sitibus contactuum. Vnde etiam Ptolomæus 33. graduum, li. minutorum xx. secundorum, reperit: minor autem, dum caput arietis mobilis in sectione æquatoris, & parui circuli fuerit: nam tunc intersectio eclipticarum erit in puncto eclipticæ maximè declinante, qui minus declinat, quàm caput cancri, & capricorni fixum.

Æquatio octauæ.

Æquatio itaque octauæ sphæræ, est arcus eclipticæ mobilis, inter caput arietis mobilis, & intersectionem eiusdem eclipticæ cum æquinoctionali interceptus: Sed motus accessus, & recessus est arcus circuli parui inter caput arietis mobilis, & intersectionem æquatoris, & circuli parui, per medietatem circuli septentrionalem progrediendo. Contingit autem, vt hoc motu, stellæ fixæ, nunc versus orientem, nunc autem versus occidentem, iam veloci, iam tardo motu moueri, videantur. Nam cùm fuerit caput arietis mobilis in quartis parui circuli, ab æquatore videlicet prope situs contactuum, in eam partem in quam est earum motus, tardè videntur moueri; quia nimirum tunc parum crescit, aut decrescit octaui orbis æquatio. Sed cùm fuerit arietis mobilis in alterutra sectionum æquatoris, & circuli parui, vel prope ad eam partem, ad quam est motus, moueri videbuntur stellæ: quòd scilicet æquatio octauæ sphæræ sub eisdem sitibus, parum crescat, aut decrescat. Vnde diuersitas manifesta in earum motu inuenta est. Ptolomæus enim earum loca suo tempore verificata, ad illarum loca, ab Hipparcho, & aliis inuenta, comparauit: reperitque metas motu tardo, in centum annis gradu vno. Tunc enim caput arietis erat separatum à puncto quartæ circuli parui meridianæ, versus æquatorem accedens. Posteriores verò, dum magis accederet, inuenerant moueri in sexaginta annis, vno gradu: & sic deinceps per sequentia tempora alij aliter computauerunt. Sectio igitur iam fit super xx. gradu xii. minuta, piscium eclipticæ mobilis. Maxima autem æquatio octauæ sphæræ contingit, dum caput mobilis fuerit super punctis quartas circuli parui, ab intersectionibus eius, cum æquatore distinguentibus: est autem decem graduum, & quadraginta quinque minutorum. vnde quilibet punctus à decem nouem gradibus, & quindecim minutis piscium, vsque ad decem gradus, xlv. minuta arietis eclipticæ mobilis potest fieri in loco intersectionis, quæ est punctus æqualitatis Vernalis. Idem intelligendum de puncto æqualitatis Autumnalis in arcu opposito. Constat etiam puncta tropica non semper esse in capite cancri, & capricorni, mobilis: sed in punctis per quartam à sectione æquatoris cum ecliptica mobili distantibus. Itaque Ptolomæus iudicans stellas tempore suo, ab occidente in orientem moueri; credidit vnum tantum esse zodiacum fixum, qui nimirum ab æquatore eandem semper declinationem haberet. Ex quo enim stellæ meridionales, à tropico hyemali recedentes, versus punctum æqualitatis vernalis accedebant; & inter hoc punctum, & tropicum æstiuum in partem septentrionis, ab æquatore recedebant; secundum signorum successionem, moueri iudicauit. Verùm temporibus Ptolomæi, hoc motu supposito, pro rei veritate contra successionem signorum eclipticæ fixæ mouebantur. & cum hoc stat, quod propter æquationem octauæ sphæræ tunc decrescentem, moueri visæ sunt ad signorum successionem, quod scilicet putauerit in intersectione eclipticæ mobilis, cùm æquatore caput esse arietis zodiaci immobilis: quam quidem intersectionem semper fixam existimabat. hunc verò motum, omnes sphæræ inferiores ita suis in motibus sequuntnr; vt huius mobilis eclipticæ respectu, & deferentium auges inuariabiles sint semper, & declinationes earum. Hæc sunt, quæ ab Astrologis accepi, & hîc inserere studui. Lectoris autem erit, adhibitis figuris, quæ passim inueniūtur, clariores reddere. Nostra autem ad vtiliora properat, & certiora intentio, nempè an corpora cœlestia sint causa humanorum actuum: diximus enim paulò ante in materiam corporalem actionem habere.

Diuersitas motus octauæ sphæræ.

Motus tempore Ptolomæi.

Æqualitas vernalis.

Ptolomæi opinio de zodiaco.

Motum octauæ aliæ sequuntur.

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Stellas non dominari actibus humanis.

Si mundus

De dominio Stellarum.

I mundus iste inferior ita superioribus oblationibus est continuus, vt omnis eius virtus inde gubernetur; non temerè aliquis dubitabit, an etiam actus humani inde gubernentur. Stoicorum sententia extitit, omnes nostros actus, tum naturales & voluntarios, tum etiam animales, astrorum virtute gubernari. A Peripateticis quatuor actuum genera describuntur: intelligere & velle, qui sunt hominis actus: sensationes & motus; qui homini, vt animali tribuuntur: viuere & mori, augeri & diminui, & generare, &c. & hi ad hominis corpus spectant. Moueri à motu elementi dominantis, calefieri, frigefieri; qui quidem actus hominem sequuntur, quatenus est corpus naturale. Adde, tres esse rerum naturas, nempè simpliciter necessariam, simpliciter impossibilem, & mediam, contingentem videlicet. Natura, inquit philosophus, est faciens omnia æterna necessariò: & ipsa facit, vt idem sit ens, & vt sit non ens in tempore, & tempore: & vt quædam sint semper entia, & quædam non entia, semper in tempore infinito: & causa huius, fortitudo illius est naturæ. Naturalia, ait Auer. sunt tribus modis: aut quorum natura dat eis, vt semper sint, aut semper non sint: aut vt sint in duabus dispositionibus. Idem sentiunt 2. de gen. com. 51 & 9. & 6. met. & 2. phys. Huic autem triplici rerum naturæ, triplex forma quodammodo respondet: nam quædam est, quæ est natura omninò, veluti sunt elementorum formæ, mixtorum, atque brutorum: & hanc quidem, quoniam non mouet, sed mouetur, à Stellarum virtute plenariè gubernari, latissimè patet: illis enim inest nihil, vnde cœlestes impetus à sese repellere valeant: materiam enim, eiusque dispositiones prorsus sequuntur. Alia forma est à materia penitus libera, ideoque ab omni cœlesti affectu libera: & hæc quidem intelligentijs conuenit. Tertia forma est media, nempè partim natura, partim verò intellectus: quippè, quæ ex duplici constet substantia: proinde, vt natura, corporibus subditur cœlestibus; vt intellectus verò, ab illis immunis est & libera. Ex his ergo patet, Stellarum impetum, actibus humanis, nempè intelligere, & velle, rectè non dominari, sed indirectè potius; quatenus scilicet intellectus & voluntas aliquo modo cœlestium fiunt impressionum participes, ob vires inferiores, quæ propter organa corporea, quibus alligantur, impressionibus huiusmodi subditæ sunt. Verùm in harum participatione, intellectus & voluntas diuersimode se habent. Intellectus siquidem à viribus inferioribus apprehensiuis, necessariò accipit negotium intelligendi: proinde vi imaginatiua turbata, aut cogitatiua, seu memoratiua, pariter turbatur actio intellectus. Voluntas verò inferioris appetitus, impetum nequaquã necessariò sequitur: nam etsi passiones, quæ sunt in irascibili & concupiscibili, ad eam inclinandam, dimouendamque ex suæ dignitatis ordine, maximam vim habeant: inest tamen voluntati libera facultas, tales passiones sequendi, repudiandique. Quam ob causam cœlestium impressio corporum, quatenus mutandarum virium officio fungitur; voluntatem, quæ humanorum est actuum proxima causa, minus quàm intellectum attingit. Qui ergo volunt corpora cœlestia humanis actibus dominari; ij planè intellectum à sensu non separant: quod non modò non est catholicum, sed ne philosophicum quidem. Cùm enim constat intellectum, & voluntatem non esse actus organicos corporeos, sicut ipsimet philosophi testantur; absque dubio, cœlestia corpora humanorum actuum causa esse non possunt. Reverà si intellectus & voluntas essent vires corporeis organis alligatæ, sicut quidam dixerunt; tunc profectò homo, non secus ad suas actiones ageretur, ac muta pecora, quæ ventri natura subdidit: atque ita homini essent actiones determinatæ, quod omnibus modis esse falsum dignoscitur. Cæterùm corpora cœlestia, vim habent dominandi in homine, quatenus est natura, actusque habet naturales, nempe viuere & mori, senescere, ægritudines pati, & quæ sunt generis eiusdem: Plotinus docet, in lib. de motu cœli: & Boëtius 4. de consolatione: similiter Chrysippus Tarsensis. Siquidem duobus innitebatur fundamentis: quorum primum tale erat, vt scribit Plotinus in libro de fato: nempè omnem propositionem enunciatiuam, necessariò veram esse, vel falsam. Alterum verò, quòd causarum efficientium quædam sint totales, & principales; quædam verò dispositiuæ, & secundariæ.

Stoici.

Quatuor act9 humani.

1. cœli 1. 38.

Triplex rerũ natura.

Triplex forma.

Tertia forma.

Quomodo intellectus & voluntas subduntur stellis.

Voluntas minus subdit cœlo, quam intellectus.

Quibus actib9 sydera dominantur.

De dominio Stellarum.

Itaque aiebat, quæ à cœlo, veluti à causa totali dependent, necessariò euenire, vtpote, cras Solis lucem futuram esse: Quæ verò ab illo, veluti à causa dispositiua, ad vtrumlibet se habere; puta cras futurum esse bellum nauale. hæc à Chrysippo scripta sunt, teste Valerio Maximo 8. lib. cap. 7. ætatis suæ annum agente octogesimum. hunc sequi videtur Lactantius Firmianus 3. lib. cap. 29. Boëtius, philosophi rationibus, & authoritate fretus, quæ habentur 6. met. com. 7. & 2. phys. com. 48. Similiter 2. de generatione com. 51. sic homines consolatur: Omne quod natura est, non frustra est: consiliari autem homines naturaliter habent: quòd si necessitas in rebus sola dominatur; sine causa est consolatio: sed consolatio frustra non est: natura autem est: non igitur in rebus potest cuncta necessitas. Sanè nonnulli, authore philosopho 7. met. sic arguebant: omne quod est, causam habet: sed posita causa, ponitur effectus: omnia ergo ex necessitate contingunt. Aduersus huiusmodi agit philosophus. Non, inquit, est verum, vt quacunque causa posita, ponatur effectus: sunt enim quædam causæ, quæ ad suos effectus habendos nequaquam necessariò ordinantur; sed vt in pluribus tantùm, in minori nihilominus parte interdum deficiunt, propter aliquam vtique causam impedientem. Quoniam autem huius causæ impedientis ratio est reddenda; ideo necesse est fateri, omne quod est per se, causam habere: quod verò per accidens, minimè; quia nimirum non est verè ens, cùm non sit verè vnum. Album enim causam habet, similiter & musicum: non autem album musicum, quia non verè est, & verè vnum. Itaque alicuius causæ ordinatæ actionem impediens causa; in numero causarum per accidens haberi potest: proinde quatenus est talis, causam aliam habere non potest: vnde id, quod ex tali concursu sequitur; ad causam præexistentem necessariam referri non debet. Quomodo ergo cœlestium corporum effectus omnes, ex necessitate non prodeant, patet satis. Et reuera, licet omnis effectus naturæ inferioris, cum omni eius conditione naturali, ratione primi motus, à cœlo, velut à causa communissima dependeat, sine qua in his inferioribus nihil fieret; non omnis tamen effectus naturalis conditio, ad causam cœlestem mediatam siue immediatam erit reducenda: conditio enim effectus ex materiæ impedimento procedens, in motorem cœlestem referri non debet, sed ad multiplices potius inferiorum corporum conditiones, dispositionesque. Neque audiendus est Auicenna asserens, huiusmodi dispositiones à corpore cœlesti proficisci. Sanè, corpora inferiora sunt materia & patiens respectu cœli: insunt ergo illis conditiones propriæ, quæ nimirum non in cœlestium actiones corporum, sed in inferiorum conditiones resoluuntur, quæ videlicet sunt, posse deficere ab esse accidentali atque substantiali, pati, & agere, varium & mutabile semper esse habere, & his similia. Vnde fit, vt cœlestes influxus his in corporibus iuxta ipsorum conditiones proprietatesque temperentur: proinde non est necesse, effectus inferiores, causas tantum imitari cœlestes, sed eas solummodo ad talem materiam temperatas atque accommodatas. Itaque quamuis inferiorum corporum actiones, actionibus cœlestibus subsint; ad causam tamen aliquam cœlestem puram, atque simplicem, sed modificatam corpori vt patienti, reuocari non debent. Posse namque in minori parte deficere, quod est radix omnis contingentiæ in rebus naturalibus, casus, atque fortunæ, consequitur posse non esse, imperfectionem profectò corporibus propriam inferioribus atque attributam. vnde apparet, contingentiam huiusmodi, in causam aliquam cœlestem immediatam reducendam non esse; quandoquidem aliquid tale fiat à cœlo, inferioribus purè passiuè corporibus concurrentibus. Neque ad mediatam: Nam cùm aliquod contingens fiat à cœlo, & inferiori agente, in inferiorum corporum dispositionem vtrumque reducitur, differenter tamen: Nam cœlo actiuè tantùm concurrente, in horum conditionem corporum, tanquam in materiæ conditionem, effectus contingens reducitur: his verò agentibus cooperantibus; in horum corporum conditionem, vt in conditionem agentis, quod ad cœlum comparatur vt patiens, reuocatur. Quam ob rem, non temerè à philosopho 2. phys. & 6. met. inferiorum naturalium conditioni corporum attribuitur effectum contingentia: quia scilicet sui defectum pati possunt. Verùm in 6. met. non soluit, cui hæc essent attribuenda; materiæ scilicet an agenti

Chrysippi fundamenta.

Boetij rationes.

Non omnia necessariò cōtingere.

Quomodo effectus inferiores à cœlo dependeant.

Cœlum non agere immediatè.

Contingentia corporibus conueniunt inferioribus.

De dominio stellarum.

agenti. in 2. autem phys. agenti, casui vtique, & fortunæ; in primo autem Perihermeniæ materiæ, seu potentiæ passiuæ, assignauit. Ex his ergo, quomodo non omnes effectus inferiores ad cœlum, vti ad causam immediatam, vel mediatam simpliciter reducendi sint, satis patêre puto. Cæterùm Auicennæ opinio adhuc clarius est examinanda, quò tantæ rei maiestas lucidius conspici possit: ait enim in quibusdam suis dictis, quæ de magicis, & alchimicis composuit, quædam aliquando apparere omnibus naturis prodigia, eaque ex superiorum motorum imaginatione manare asseruit. Sanè, intelligentias motrices, particularem motum, per aliquam particularium apprehensionem, quam apellat imaginationem æquiuocam, apprehendere putauit: ex quo, omnia, in motorum stellarum, & orbium conceptu præexistere asseruit: Talis, inquit, totius materiæ generabilium ad motores orbium obedientia inuenitur, qualis est corporis ad animam. Porrò ex conceptæ imaginis virtute, nostrum corpus moueri, perspicuè aduertimus: sic etiam ex diuersis cœlestium intelligentiarum motricum conceptibus, diuersimode materialia moueri arbitratus est. Verùm hæc Auicennæ sententia, non est multum rationi consona: nam si animæ cœlestes, per formas apprehensas, generabilium materiam mouent; in perpetuo profectò mutationis ordine consisterent, atque ita infelices, & miseræ, quod planè illis beatissimis mentibus tribuendũ non est. 1. Adde, quòd illa forma ab intelligentia concepta, si ab intrinseco acciperet, tot profectò formas componeret, quot certè in hoc mundo res fierent, quod est falsum. 2. si verò ab extrinseco, tunc proculdubio, huiusmodi formæ prius essent sensibiles, quàm imaginabiles: non enim imaginatio à formis sensibilibus moueri potest, nisi prius ab eisdem moueatur & sensus: siquidem sensibile medium est inter imaginabile, & materiale: atque ita corporibus sensus inesset cœlestibus, quod in 3. libro Pymandri à nobis explosum est. Amplius, nullum ens, aliam materiam mouet per apprehensionem, teste Auerroe 2. cœli, com.61. nisi fortassis, illius forma extiterit: 3. sed animæ cœlestium orbium motrices, non sunt formæ materiæ generabilium; non mouent ergo generabilium materiam. Et hæc quidem contra Auicennæ sententiam dicta sint; ex quibus etiam patêre potest, corpora cœlestia, non modò actibus humanis necessitatem imponere, sed ne dominari quidem.

Auicenna omnia tribuit cœlo.

Corripitur Auicenna.

CAP. II.

Argumenta contraria.

Contra prædicta sic solent nonnulli arguere: Si corpora cœlestia à motricibus intelligentijs mouentur, earumque sunt quasi instrumenta; vtique in hæc inferiora agant, necesse est: Sed intelligentiæ motrices, nostris præstant animabus, cum substantia spirituali, tum etiam virtute intelligendi: habent ergo potentiam nostris animabus rerum imprimendarum, & per consequens causandorum actuum humanorum. 1. Adde, quòd omne multiforme, ad aliquod vniforme sit reducendum principium: sed actus humani sunt varij, & multiformes; ad motus ergo cœlestes, veluti ad sua principia sunt reuocandi: Ergo quod prius. Astrologi quoque futurps euentus vaticinantur, & bellorum incursus, idque ex stellarum virtute, & impetu: igitur stellæ actibus dominantur humanis. Amplius, causa sufficienti posita; & effectum 2. poni, necesse est: sed corpora cœlestia cum suis motibus & dispositionibus, sicut ex necessitate sunt entia; ita etiam congruum est, vt ipsarum effectus ex necessitate consequantur. Reuera, effectus agentis ex necessitate sequitur in materia, præsertim si illius tanta extiterit virtus, vt materiam prorsus totam suo subdere valeat imperio: sed tota inferiorum materia, cœlestium corporum virtuti, tanquam excellentiori, atque amplissimè dominanti subijcitur. ex necessitate ergo cœlestium corporum effectus, in materia corporali recipiuntur. Iterum, si cœlestium effectus corporum, ex necessitate non consequuntur; 3. hoc certè continget ob aliquam causam impedientem, quæ planè ad aliquod reducenda est

 principium;

principium; cœlestia enim, omnium quæ hic geruntur, causa plenissima reputantur. Quare, cùm illud cœleste principium sit omninò necessarium; fit, vt alterius corporis cœlestis effectus, sui ex necessitate impedimentum patiatur: atque ita, omnia, quæ hîc contingunt necessariò contingere, necesse erit. Ergo, quod prius. Sanè, anima humana non est ita potens, vt supernorum impetum corporum impedire queat: quippe, quæ minor sit magnitudine, & virtute, quàm anima cœli: Nullum autem minus impedire potest actionem superioris, atque maioris agentis: Ergo.

4. *Præterea omne, quod vim agendi habet in ea, quibus anima humana necessariò mutatur, per se vtique in animam humanam agere videtur: sed corpora cœlestia, in hominum complectiones, à quibus ipsorum animæ impelluntur, & agitantur, necessariò agunt: agunt ergo pari necessitate in animas hominum. Minor patet: nam teste philosopho, in lib. Physionomiæ & de anima, complexione mutata, mutatur & anima; sicut patet in somno, ebrietate, aliisque ægritudinibus. Maior autem ex se nota est: Ergo, quod prius. Sanè, si qualitas naturalis potest compellere animam in suarum operationum vsum, sicuti videre est, in phreneticis, epilenticis, & similibus: multò ergo magis virtus cœli, quæ est potentior, ad sui impetus qualitatem, naturamque animam flectere valet.*

5. *Adhuc, si impetus cœlestes in hæc inferiora necessariò non agerent, omnes profectò cœlorum coniunctiones, ordinesque inanes essent, & ociosi; quod certè de illis nobilissimis corporibus dici non debet. Consequentia patet: hæc enim omnia in hominum gratiã constituta esse, philosophus 2. phys. audacter affirmat. Nos, inquit, quodammodo sumus finis omnium: at nobis licet pro nostro officio nostraque libertate agere, nulla astrorũ dispositione concurrente, immò, contra illius impetum, libera est nobis concessa facultas agendi: ordo ergo cœlestium, respectu humanorum actionum, vacaret, seu superfluus esset, & ociosus: media siquidem ad finem vana superfluaque habentur; si his positis, & sufficienter ordinatis, finis minimè sequatur. Agunt ergo cœlestia in hæc inferiora necessariò.*

6. *Amplius, omnis forma materialis, virtutem habet intellectum mouendi: quippè cùm intellectus sit omnia fieri, & intelligere queat: sed cœlum est forma materialis, maiore prædita virtute mouendi, quàm formæ inferiores materiales: virtutem ergo habet nostri intellectus mouendi. Sanè, cœlum agit nonsolùm motu & lumine, verùm etiam virtute intelligentiæ mouentis, quæ cùm sit hominum animis potentior; in illos igitur suæ naturæ impetus transfundere potest: Ergo, quod prius.*

7. *Item, dominans potentius est, atque efficatius, quàm sit dominatum, teste Anaxagora: sed secundum Auerroem 3. de anima, com. 20. anima hominis est in specie per cognitiuam potentiam, quæ est forma naturalis educta de potentia materiæ: est ergo penitus corporibus subdita cœlestibus.*

8. *Præterea, Omne possibile, necesse est aliquando fore, authoribus philosopho & Auerroe, 9. met. cõ. 8. Si, inquit, aliquod possibile esset, quod nunquam erit; natura profectò possibilis efficeretur impossibilis: sed opera nostra omnia, atque naturæ, antequam essent, possibilia erant; omnia ergo istius huiusmodi necessariò eueniunt. Adde, quòd omnis propositio disiunctiua de extremis contradictoriis sit necessariò vera: sed omnis actus noster, antequam sit, ex eo huiusmodi propositio fieri potest: igitur omnis noster actus est necessarius. Ex his ergo & similibus patet, quomodo stellæ dominentur actibus humanis.*

CAPVT. III.

Soluuntur argumenta.

1. *Erùm ad hæc, & his similia, sic respondere valemus: & ad primum quidẽ dico. Spirituales substantias, à quibus corpora mouetur cœlestia, in corporalia profectò mediãtibus corporibus cœlestibus agere; in intellectũ verò humanum, immediatè illuminando; voluntatem autem, sicut dixi, immutare non posse. Ad confirmationẽ dico, quòd quemadmodum varietas atque multiformitas*

 De dominio stellarum.

tiformitas corporalium motuum, in vniformitatem cœlestium, veluti in propriam causam reuocatur; ita etiam, imò longè perfectius, multiformitas actuum, qui ab intellectu, & voluntate humana proficiscuntur, in diuinum intellectum, diuinamq; voluntatem. Ad aliam confirmationem dico, plureis hominum, suas quidem sequi passiones, appetitus vtiq; sensitiuos, in quos corpora cœlestia agunt: ideoq; ab Astrologis in communi quidem, non autem, in particulari interdum vera præuideri: sed sapiens dominabitur astrologis. Ad 2. dico, corpora cœlestia, inferiorum effectuum causas esse, sed mediantibus tamen causis particularibus inferioribus, quæ in minori parte deficere possunt: proinde non est necesse, vt effectus ex necessitate sequantur. Ad confirmationem dico, virtutem corporis cœlestis non esse infinitam, proinde opus illi esse determinata dispositione, pro effectu in materiam debitè inducendo, tum quoad loci distantiam, tum etiam quoad ad cæteras eiusdem conditiones. vnde fieri videmus, vt loci distantia, corporis cœlestis effectum interdum impediat: quamobcausam, Sol non æquè calefacit Danos, & Æthyopes. his accedit, materiæ grossicies, frigiditas, aut caliditas, aut alia huiusmodi dispositio, à qua nonnunquam corporis effectus impeditur cœlestis. Ad 3. respondeo, quod quamuis causa impediens, alterius causæ effectum, in aliquod cœleste corpus, veluti in causam reducatur; duarum tamen causarum concursus, cùm sit per accidens, ad cœlestem causam, reuocandus non erit. Ad confirmationem dico, quod quamuis anima non sit ita potens, aut potentior virtute cœlesti; est tamen improportionata ad actionem illius recipiendam. Ad 4. dico, cœlum bifariam in hominem agere posse, siue intelligi: vno quidem modo tanquam proportionatum humanæ naturæ, operationiq; instrumentum; & sic nego ita agere, quin anima suarū non remaneat operationum domina: alio modo, vt instrumentum organorum, atq; proportionum corruptiuum; sicq; non priuare hominem sui arbitrij libertate, sed corrumpere potius modum operandi. Ex his ad aliam confirmationem patet solutio. Ad 5. Quamuis impetus cœlestes nobis necessitatem non afferant, adhuc tamen superflui non sunt, neq; otiosi dicendi; sunt enim propter hominem, quatenus est ens naturale: non ergo verùm est illos esse superfluos, & inanes. Ad 6. respondeo, quòd corpora cœlestia in hominis intellectum per accidens, non autem per se agunt: proinde forma materialis actione immanente in illam agit, ad quam nulla sequitur actio extra intellectum. Eodem modo soluitur confirmatio: formæ siquidem agunt in intellectū possibilem actione non exeunte; sed ea potius, quæ est salus, & perfectio intellectus. Ad 7. In hoc Auerroes non est audiendus, sicut dicetur posteà, cùm de intellectu disputabimus. Ad 8. Maior vera est secundum speciem, non autem secundum indiuiduum: multa enim secundum indiuiduum possibilia sunt; quæ tamen vllo vnquam tempore futura sunt: quamobcausam, sufficit vt secundum speciem aliquando sint: atq; ita possibile ab impossibili distinguitur. Ad confirmationem respondit philosophus in lib. perihermenias, asserens non omnem propositionem esse de terminatè verā, seu determinatè falsam; nisi præsens extiterit de præterito, vel de futuro, cuius veritas ab vtroq; dependeat. Ex his ergo patet, quomodo corpora cœlestia humanis actibus minimè necessitatem imponāt. Suffragatur & huic proposito amplissima Plotini philosophia enneadis 2. lib. 3. cap. 2. Si, inquit, cœlestia anima careant, nihil aliud præter caliditatem, & frigiditatem, atq; similia quædam adducere poterunt. Iam igitur vsq; ad corporum nostrorum naturas, tantum actiones suas, & munera propagabunt: quippè cùm corporeus duntaxat impulsus in nos inde proueniat, adeò, vt neq; etiam multa inde corporum diuersitas accidat: sapientes autem, & ignorantes, item alios quidem grammaticos, alios rethores, alios citharedos, alios diuites, alios pauperes, qua ratione faciant, minimè video. Sin autem animata sunt cœlestia, agantq; consilio; dic amabò, quidnam iniuriæ à nobis acceperint, vnde nobis sponte quotidie noceant? præsertim cùm & in sede diuina collocata sint, & ipsa diuina: non enim illis hæc accidunt, quorum causa homines mali fiunt: neq; omninò ex humana siue prosperitate, siue aduersitate boni quicquam, vel mali illis accedit. Dicent fortasse, stellas non sponte talia facere, sed locis figurisq; coactas. At enim si

Margin notes: 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. — Plotini philosophia docet stellas non dominari rebus humanis. — Stellas mala non facere.

De dominio stellarum.

enim si compulsæ facerent, oporteret omnes dum in eisdem locis figurisq; sunt, eadem facere. Nunc autem quid differens hic planeta patitur, dum per gradum hunc, aut rursus per illum zodiaci circuli transit? Neq; enim in ipso zodiaco est, sed sub ipso longissimè distans, & per qualemcunq; portionem transeat, similiter est in cœlo. Ridiculum namq; est, quamlibet cœli portiunculam, quam percurrit, planetam alterius fieri, alteriusq; naturæ, aliaq; rursus & alia exhibere. Item aliam habere naturam cùm exoritur, atq; est in angulo, aliam cùm declinat: non enim, tunc quidem gaudet, quando est in angulo; tunc autem dolet, aut torpet, quando declinat: neq; rursus sæuit, quando exoritur alius; mansuescit verò cum inclinatur. Quod autem aiunt, alios quidem occasu, alios contrà ortu gaudere; videtur absurdum: sic enim accideret, eundem oblectari simul atq; mœrere. Præterea curnam illorum mœror nobis inferat malum? At enim neq; dolere, neq; pro tempore delectari eos, est concedendum: imò semper esse tranquillos, bonis gaudentes præsentibus, & quibus ipsi fruantur, & quæ prospiciant: nempe vita illic sua cuique in seipso consistit, ipsoq; actu, suum possidet bonum. Id autem non vergit ad nostra. Præterea inter planetas nulla potest esse discordia. Absurdum est ergo, hunc quidem planetam huius aspectu congratulari, illum verò conspectu illius offendi. Præterea aiunt, alium quidem delectari die, fieriq; diurno calore propitium, alium verò, vtpote igneum nocte gaudere; perinde ac si non perpetuus ibi sit dies, id est, lumen. Præterea quod dicunt Martem, aut Venerem certo modo dispositos, adulteria procreare, valde à ratione dissentit; quippe cùm id non aliud sit, quam illos humanæ intemperantiæ more, mutuam auiditatem explere. Hæc, & multa his similia à Plotino ibidem dicuntur: ex quibus planè cognoscimus, actibus humanis astra non dominari. Plato in Timæo, cuique generi animarum vnum tribuit astrum, Mercurium secutus, qui ait stellas dinumeratas esse secundum eos qui habitant illas deos. Denique, inquit, cùm vniuersum constituisset, astris parem numerum distribuit animarum, singulis singulas adhibens, eisq; tanquam vehiculo impositis monstrauit vniuersi naturam, ac leges fatales edixit: ostendens quidem primam omnibus generationē ordine quodam vnam fore, ne quis ab eo minus aliquid sortiatur. Itaque si singulis astris, singuli præsunt angeli, siue animæ, à quibus quàm longissimè abest odium, & inuidia; quomodo ergo nostrorū erunt causa malorum? Ex quo patet secundum Mercurium, Platonem, & Plotinum, è cœlo hominum mala non descendere. Basilius homelia 6. in hexameron: cùm, inquit, tempus natiuitatis, exactissimè sciri non possit, & momenta minutissima intercurrant; deridendi profectò esse videntur tam ij, qui studio huius indulserūt artis, quam in ratione rerum nunquam esse constat; quàm ij, qui hiantes ab illorum ore pendent intenti, perinde, quasi omnia illi scire possint, quæ ipsis sunt ventura: hominum enim istorū elegantes sententiæ, sapientesq; rationes, persimiles sunt aranearum telis: in quas si culex, si muscas, si quippiam aliud inciderit inualidis hisce bestiolis simile, irretitū retinetur; sin validiusculū irruperit animal, imbelles illas perrumpit telas, atq; demolitur. Isaias, cap. 47. durè increpat Babyloniam: Sta, inquit, cum incantatoribus tuis, & cum multitudine maleficorum tuorum, quibus laborasti ab adolescentia tua. Stent & saluent te augures, (siue astrologi cœli) qui contemplabantur sydera, & supputabant menses, vt ex eis annuntiarent ventura tibi. Ecce facti sunt, quasi stipula, ignis combussit eos: non liberabunt animas suas de manu flammæ. Idem canitur ab Hieremia 27. Nolite, inquit, audire, diuinos, somniatores, & augures. Augustinus lib. confe. 4. cap. De cœlo, inquit, tibi dicis ineuitabilem causam peccandi accidere: & Venerem hoc fecisse, aut Saturnum, aut Martem: scilicet vt homo sine culpa sit, caro, & sanguis, & superba putredo, Culpādus sit autem cœli ac syderum creator, & ordinator? Et quid est iste, nisi Deus noster, suauitas & origo iustitiæ, qui reddit vnicuiq; secundum opera sua? Cùm ergo hæc ita se habeant; satis perspicuum esse puto, secundum Catholicos, atq; priscos illos philosophos, res humanas casu, & fortuna aut stellarum fato non gubernari.

Planetas non mutari propter situm.

Inter planetas non est discordia.

Plato cuique generi animarum vnū tribuit astrum.

Basilius arguit astrologos.

Comparat telis aranearū.

Esa.

Hiere.

Aug.

Fortuna bona quid

QVAESTIONIS TERTIAE

Fortuna quid sit, & quis illius impetus.

CAP. I.

QVoniam audiuimus nonnulla quæ contingunt, ad causam per se referri non posse, sed ad causam per accidens, quæ est casus, & Fortuna; operæpretium fore existimaui scire quid sit ipsa Fortuna, & quomodo sit causa per accidens, & an ab ipsa distinguatur natura, & ex astrorum cursu proueniat. Cæterùm de hoc negotio Philosophus in multis locis, præsertim in libello de bona Fortuna clarissimè disputauit: Neq́, inquit, dicet aliquis Fortunam, naturam esse: natura enim semper cuius est causa, huius vt in pluribus, aut similiter factiua est: Fortuna autem nunquam, sed inordinatè, & vt accidit fortuna in talibus. Neq́ est intellectus quidam, aut ratio recta: intellectus enim agit cum ordine, & rationis regula, & semper, vt plerumq́: fortuna verò sine ordine & regula, & raro. Propter quod, & vbi plurimus intellectus & ratio, ibi minima fortuna: vbi autem plurima fortuna, ibi minimus intellectus. Adde, quod fortuna non modò est intellectus, verùmetiam nec aliquid de intellectu, vtpote, ars, scientia, ratio, consilium, aut aliquod tale; hæc enim omnia ordinatè, illa autem inordinatè agit. Amplius, fortuna non est Deus: Deum siquidem dignificamus Dominum existentem talium, vt dignis distribuat, & bona, & mala: fortuna verò, & quæ à fortuna sine delectu fiunt. Vnde Seneca in tragœdijs: O fortuna viris inuida fortibus, cur non æquè bonis præmia diuidis? Si autem Deo talia attribuimus; prauum ipsum iudicem faciemus, vel non iustum: quod planè Deo non conuenit. Itaq́ manifestum est, fortunam non esse intellectum, rationem, & scientiam, neq́ beneuolentiam, quæ à Deo videntur; eòquòd prauis eueniat. Non est autem verisimile, Deum prauorum curam habere. Reliquum ergo est nobis scire, quid nam sit ipsa bona fortuna: Est autem bona fortuna, & fortuna in his, quæ in nobis minimè existunt: non autem in his, quorum ipsi domini sumus, & potentes operari. Propter quam causam, iustum secundum quod iustum nullus dicet bene fortunatum: neq́ fortem similiter: in nobis siquidem est, hæc habere, & non habere: at nobilem esse, bene fortunatum appellamus, & cui similia dona contingunt, quorum dominus nequaquam ipse est. Est igitur bona fortuna in eo, quod bonum aliquod existit præter intentionem, id est, est mens agens præter intentionem, & rarò. Sanè, bona fortuna sine ratione agit, habens impetum ad bona, & illa adipiscens: in anima enim inest natura tale, quo impetu ferimur sine ratione, ad quæ vtiq́ bene habebimus. Et si quis interroget sic habentem: Propter quid hoc placet tibi operari? Nescio, inquit, sed placet mihi: vehitur profectò sine ratione, impetum habens ad aliquod operandum. Bona ergo fortuna est, cuius principium in habente impetus est ad adipiscendum bona. Nunquid non sunt impetus in anima? & hi quidem à ratiocinatione, hi autem ab appetitu, & primi ipsi sunt. Natura quidem si propter concupiscentiam delectabilis est, & appetitus natura quidem ab bonum tendit semper: si, inquam, quidam sunt bene nati, quemadmodum indocti, non scientes quæ oportet: sic tamen bene nati, & sine ratione impetum faciunt, secundum quod natura apta nata est, & concupiscunt, & id, & tunc, & sic, & vt oportet. Tales ergo erunt bene fortunati, quicunq́ sine ratione diriguntur, vt in pluribus. Proinde bene agere eos, quia impetus, & appetitus existens, ad quæ oportuit, direxerit: ratiocinatio autem insipiens, & non recta, fortuna autem ipsius causa existens, concupiscentia ipsa recta existente, saluauit eos. Sed dices, quod est motus principium in anima? Palam: quemadmodum in toto Deus, mouet enim aliquo modo omnia, quia in nobis dominium habet: rationis autem principium, non ratio, sed aliquid melius. Quid igitur vtiq́ erit melius, & scientia, & intellectu, nisi Deus? Virtus enim intellectus organum est: propterea diximus, quòd bene fortunati vocantur, qui si impetum

Philosophus de bona fortuna.

Fortuna non est natura, neq́ intellectus.

Fortuna non est Deus.

Quorum sit fortuna.

Fortuna est impetus.

Bene fortunatus.

Principium motus in anima.

impetum faciant, diriguntur sine ratione existentes. Et consiliari non expedit ipsis; habent enim principium tale, quod est melius consilio, & intellectu: qui autem rationi innituntur, hoc non habent, neque diuinos instinctus; sine ergo ratione existentes, addiscunt: multorum namque prudentium, atque sapientium velox est diuinatiua, & horum quidem ratione, illorum experientia & consuetudine: At Deo inest per se, qui nimirum bene videt & futurum, & præsens: itaque principium motus in anima (amissa ratione) magis valere videtur: quemadmodum cæci memorantur magis, his amissis, quæ ad visibilia spectant. Manifestum est igitur, quoniam duæ sunt species bonæ fortunæ: vna quidem diuina, cuius gratia bene fortunati à Deo diriguntur: altera verò est secundum impetum directiua, & præter impetum altera: ambæ tamen sine ratione. Hæc quidem Philosophus. Ex quibus colligimus, sub fortuna bona diuina, vates diuinos intelligi; qui diuinitus afflati, sine ipsorum consilio, & ratione, præsentia, ac futura prædicebant. Nam si Deus melior est intellectu nostro, & futura & præsentia videt, & ab ipso mens talium mouetur: necessariò vtique sequitur, vt & ij vates diuini habeantur, qui non temere à Philosopho bene fortunati diuinique vocati sunt. Hæc, si ita à Philosopho intellecta sunt, quemadmodum & ipsa verba præ se ferre videntur; Catholicam sapiunt, redolentque veritatẽ: siquidem iuxta Apostolorum principem, Epi: 2. cap: 1. non voluntate humana allata est prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. De alia autem fortunæ specie, sentiunt nonnulli, Philosophum talis fuisse sententiæ, fortuita videlicet, tum bona, tum mala, ab impetu quodam nobis insito proficisci; quem putat vnumquenque nostrum, à sui ortus initio accipere, ab eoque impelli, & ad praué, & ad bene agendum: vnde fit, vt hi quidem fortuiti effectus, respectu certè intellectus, fortuiti quidem habeantur; quatenus scilicet præter rationem contingunt: respectu autem impetus mouentis intellectum ad agendum præter rationem, per se esse dicuntur. Sed dicet aliquis, huiusmodi impetus, cùm non virtute seminis, homini detur; fortuitò ergo contingit sed omne per accidens ad aliquod per se est reuocandum; illius ergo impetus est adhuc ratio requirenda: non enim progenitores ad illius generationem promendam sufficiunt. Adde, quòd ex his, quæ à Philosopho dicta sunt, nondum nobis constat, quid ille impetus sit, & vnde oriatur, atque qua via nobis congenitus sit. Ptolomæus in lib: Apotelesmatum, in cœlicas causas retulit: Si aliquis, inquit, ex natali partis fortunæ, dominatrices stellas in culmine habuerit, suis in iurisdictionibus constitutas, beneque è luminibus affectas; is impetum ex tali nanciscetur constellatione, quò iuxta dominantium stellarum ambulationem, ad magnas inopinatasque facultates mouebitur, & similia multa ab eodem authore describuntur. Impetum ergo illum ad particularem stellarum connexionem, virtutemque referendum esse, Astrologi constanter docent: atque tali modo nobis congenerari, asserunt: Cùm, inquiunt, aliquis in lucem æditur, àer tunc cœli qualitate affectus, nascentem afficit fœtum, imprimitque per meatus, & poros, suæ qualitatis naturam. Cæterùm, quod ab Aristotele vocatur impetus; à Cicerone dicitur propensio, natum ipsum impellens ad futuros euentus; à Ptolomæo numen; à Socrate verò dæmonium. Verùm huiusmodi Ptolomæi, aliorumque Astrologorum sententia, quæstionem non soluit. Siquidem si fortunæ impetus à stellarum proficiscitur virtute: stellæ autem agunt in hæc inferiora lumine, & motu; adhuc certè ad causas motrices ille impetus debebit referri, à quibus agitur lumine & motu, idque vniuersaliter: non ergo ab eis particulares rerum impetus intenduntur. Vniuersalis ergo omnium causa est requirenda: qua inuenta cesset omnis quæstio; quam quidem dicimus esse diuinam prouidentiam: quam profectò antiqui illi sapientes, aut non cognouerunt, aut non rectè intellexerunt. Etenim, quẽadmodum nihil est, quod entitatis, atque bonitatis expers inueniatur; ita planè, quod in Dei prouidentiam non cadat. Quam ob causam nonnulla, quæ respectu nostri sunt fortuita, intellectus per accidens, & præter intentionem, respectu diuinæ tamen prouidentiæ, sunt per se, atque determinata. Reuera, si iuxta mathematicorum sententiam, fortunæ impetus ab àere cœlica affecto qualitate proficiscitur: illa verò à fato particulari, id est, à certa, & statuta

Duplex species fortunæ.

Vates diuini.

Petri 22.

Fortuiti effectus quomodo per se sint.

Impetus ille vnde sit.

Ptolomæus impetum refert ad stellas.

Cicero.

Diuina prouidẽtia est causa omnis impetus.

Fatum particulare.

Bona fortuna quid

statuta stellarum constitutione, quæ in cuiusque genitura colligitur: illud autem cùm fortuitò tunc vigeat; ad intelligentias motrices reducatur oportet, tanquam in fatum vniuersale, & causam per se. Vocant autem Astronomi fatum vniuersale, Stellarum omniumque causarum nexum secundarum, lumine & motu agentium. Ordo itaque ille vniuersalis, fatum vniuersale; particularis verò, particulare nominatur. Quoniam autem illæ causæ secundæ adhuc fortuito sic motu, & lumine egerunt, vt fatum illud particulare ederetur, ad causam igitur deueniendum est vniuersalißimam, nempè ad diuinam prouidentiam, in qua sit status. Sanè, si duo passeres asse veneunt, & vnus ex illis non cadit in terram, sine patre vestro; quantò magis vos modicæ fidei? Itaque impetus ille, occulto & iusto Dei iudicio, nobis tamen incognito, nobis infunditur; aut permittendo, vt malus sic debitam suæ malitiæ pœnam accipiat: aut volendo, vt bonus ad cumulatiora bonitatis incrementa perueniat. Quam ob rem D. Aug. de ciuit. Dei lib. 5. cap. 1. ait, causam Romani imperij, omniumque regnorū, nec fortuitam esse, nec in stellarum positione, sed in Dei volūtate consistere: Quoniam, inquit, constat omnium rerum optandarum plenitudinem esse felicitatem, quæ non est dea, sed donum Dei: & ideo nullum Deum colendum esse ab hominibus, qui potest facere eos felices. Diuina ergo prouidentia regna constituuntur, non fortuna fatali. Quæ si propterea quisquam fato tribuit, quia ipsam Dei voluntatem, vel potestatem, fati nomine appellat, sententiam teneat, linguam corrigat. Qui igitur sine Dei voluntate decernere opinantur sydera, quid agamus, vel quid bonorum habeamus, malorúmve patiamur, ab auribus omnium repellendi sunt. hæc enim opinio quid agit aliud, nisi vt nullus omninò colatur aut rogetur Deus? Itaque illi, qui positionem stellarū quodammodo decernentium qualis quisque sit, & quid ei proueniat boni, quiduè mali accidat, ex Dei voluntate suspendunt; si easdem stellas putant habere hanc potestatem sibi traditam à summa illius potestate, vt volentes ista, ista decernant: magnam cœlo faciunt iniuriam: in cuius velut clarißimo senatu, ac splendidißima curia, opinantur scelera facienda decerni; qualia si aliqua terrena ciuitas decreuisset, genere humano decernente fuerant euertenda. Quale deinde iudicium de hominum factis, Deo relinquitur, quibus cœlestis necessitas adhibetur, cùm dominus ille sit & syderum & hominum? Aut si non dicunt Stellas accepta quidem potestate à summo Deo arbitrio suo ista decernere, sed in talibus necessitatibus ingerendis, illius omninò iussa compleri; itáne de ipso Deo sentiendum est, quod indignißimum est de stellarum voluntate sentire? Hæc Augustinus. Ex quibus intelligimus, quàm periculosa sit taliū sententia, à quibus & Deus, & cœlestia tanta afficiuntur iniuria, vt ab eis mala omnia manare decernant. Impetus ergo ille fortunæ, ad propriam, & veram causam est reducendus, nempè ad Diuinam prouidentiam. Sed aliquis rationabiliter dubitabit: Si ita res se habet: omnia igitur ex naturæ necessitate contingerent; euenirent enim omnia à causa per se. Sed hoc nulli fas asserere, ob plurima, quæ inde sequerentur absurda, nempè quod vana esset legum institutio, liberi vsus arbitrij &c. Amplius, quod est per accidens, respectu alicuius per se esse non potest: sed huiusmodi euentus sunt per accidens; igitur respectu alicuius per se esse nequeunt. Adde, quod si tales euentus ab aliquo per se proficiscerentur, non ergo fortuiti essent appellandi. Ergo quod prius. Respondeo ad primum, atque dico, diuinam prouidentiam rebus necessitatem nequaquam imponere: sicut postea spero me esse dicturum, cùm paulò pòst de diuina erit mihi prouidentia disputandū. Ad 2. negatur antecedens: omne enim per accidens, secundum philosophi sententiam, ad aliquod per se est reducendum. verum tamen est, id, quod est per accidens, quatenus est tale, nunquam per se esse, aut dici posse: sed bene, quod est per accidens respectu vnius, potest esse per se respectu alterius. Ad 3. conceditur & consequens, & consequentia: nihil enim est simpliciter fortuitum in rerum natura, quin sit ab aliqua causa per se: cuius etsi nos rationes comprehendere, atque intelligere non valemus; indubiè tamen fateri debemus, Deum esse omnium creatorem, & gubernatorem; humanorumque actuum, æquum & iustum iudicem; & in inclinando, & mouendo, & permittendo, secundum consilium sapientiæ suæ,

Fatum particulare.

Vniuersale.

Mat.

Quomodo ille impetus sit à Deo.

Augustinus.

Astrologi nō sunt audiendi

Cœlo faciunt iniuriam.

Argumenta.

1.

2.

3.

Solutio.

1.

2.

3.

Deus omniū causa.

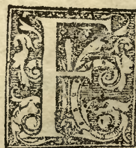
Fortuna causa per accidens.

entiæ suæ, cui sit semper gloria, & honor, & benedictio. Hæc de impetu fortunæ dixi.

CAPVT II.

Fortunam esse causam per accidens.

Fotuna & casus de numero causarum.

Ortunæ impetus, vnde profluat, & quod sit verum illius emanationis principium, breuiter, verè tamen à nobis ostensum est. Superest ergo per eiusdem latissimos campos philosophi spatiando, non ignorare, quonam modo ab eodem fortuna vocetur causa per accidens, quidve discriminis ponat inter casum, & fortunam. De his 2. phys: abundè disputauit: Cùm fortuna, inquit tex. 39. & casus de numero causarum dicantur, insuper & multa sint, & fiant fortuna & casu; considerandum nobis erit, quomodo in his sit fortuna & casus. Quidam enim & si sint necne dubitant; nihil enim è fortuna fieri dicunt, sed omnium causam esse determinatam. Sed dubitabit non iniuria quispiam: cur nam sapientum antiquorum nemo generationis & corruptionis causas dicens, de fortuna aliquid determinauerit? Sed, vt videtur, nec illi è fortuna esse aliquid arbitrabantur. Verum & admirabile id est: multa enim sunt & fiunt à fortuna, atq; à casu, quorum vnumquodq; & si non ignorent, reduci posse ad aliquam causam rerum quæ fiunt; quemadmodum antiquus sermo dixit, qui fortunam enecat; omnes tamen illorum, aliqua quidem à fortuna, alia autem à non fortuna esse profitentur: quamobrem & mentio aliquomodo illius ab eis agenda. Quòd si illorum nullum videlicet, vt amicitiam, aut odium, aut ignem, aut mentem, aut aliquod aliud id genus, fortunam esse arbitrabantur: absurdum vtiq; erat, siue non esse putabant, siue esse putabant, eam omittere. Præterea ea nonnunquam vtebantur, quemadmodum Empedocles, non semper aërem suprà, dicens segregari; sed vt fortasse fortuna: dicit enim: In mundi factura sic tunc curenti huic fortuito contingit, sæpè autem modo alio: partes quoq; animalium plurimas ortas fortuna, ait: Sunt etiam qui & cœli huius, mundanorumq; omnium casum esse causam afferunt: nam à casu conuersionem, & motionem fieri dicunt, quæ distinxit, & hunc in ordinem redegit vniuersum. Hoc autem ipsum admiratione non parua dignum est, cur animalia quidem & plantas, neq; esse, neq; fieri à fortuna dicant; sed aut naturam, aut mentem, aut aliud quoddam id genus causam esse ipsorum velint, (non enim ex cuiusq; semine quoduis proficiscitur, sed ex tali quidem olea, ex tali verò homo) cœlum verò, & diuinissima sensibilium, vt sydera, casu exorta fuisse: nullamque causam ipsorum cœlestium, qualem animalium & plantarum esse dicentes. Huius autem erroris authores fuerunt Democritici, à quibus dictum est, casum, rem humanam non esse diuinam, aut naturalem; sed vniuersalem omniũ causam, & cœli, & mundanorũ prorsus omnium. cùm enim viderent diuersitatem motuum in cœlo instabilem, atque indeterminatum modum currendi in planetis; à casu hæc omnia regi putauerũt. Sed rectè à philosopho ignorantiæ arguuntur. Nam si plantæ, & animalia non ex quolibet, sed ex proprio semine nascuntur, & non ex casu; quantò magis cœlestia, quæ sunt diuiniora, atq; nobiliora? Adde, quòd dei prouidentiæ plurimum derogant, qui cœlestia ab illius prouidentia suspendunt. Amplius, sensibus manifestissimè aduersantur: in cœlo enim casu fieri videmus nihil, in terris autem plurima. Perperam ergo dictum est ab eis, cœlestia casu gubernari. vnde philosophus tex. 46. Ad id enim quod dicitur, & alio modo, absurdum, inquit, sequens esse videtur; adhuc absurdius erit hæc dicere ipsos, in cœlo quidem nihil ex casu fieri. In his autem, in quibus fortunam negant, multa ab ipsa fortuna fieri videntes, quod tamen contrà fieri conueniens erat. Nonnulli fortunam diuinum quoddam appellarunt, obscurè tamen. Et reuera id bifariam intelligi potest. Vno quidem modo, vt sit ipsemet Deus, ad quem omnes casus fortuiti reducantur, tanq; in primam causam, primamq; prouidentiam, à qua vniuersa gubernantur. Porrò, si hoc modo fortunam Deum vocauerunt;

Qui fortunã enecat.

Empedocles posuit fortunam.

Cœlum casu exortum, et regi, ait Democritus.

Reprehẽditur.

In cœlo casũ non esse.

Quomõ fortuna sit deus.

vocauerunt; re quidem benè, sed fortunæ nomine abusi sunt: siquidem Tyche Græcè, fortuna latinè, ad inordinata refertur: Deus autem est omnium rerum ordo, & summa prouidentia. Alio modo, vt sit Dea, cui subseruiant tres Parcæ, de quibus postea. Et sic profectò fictitium est, nisi rectè illa intelligantur. Quam ob causam duplicem in rebus ordinem quidam posuerunt: primumq; in prima causa collocatum, Dei prouidentiam, secũdum autem in secundis causis positum, Fatum vocauerunt: fortassis Mercurium in primo Pymandri Dialogo secuti his dictis inquit: Prouidentia per fatum harmoniamq; conflauit mixtiones &c. per prouidentiam Deum, per fatum verò secundarum intelligens causarum connexum. Et paulò antè: Fabricauit, inquit, septem gubernatores, qui circulis mũdum sensibilem complectuntur: eorumq; dispositio fatum vocatur. Eandem quoq; doctrinam Boëtius 2. de consolatione imitatur. Ex hoc autem sic arguunt, quòd quemadmodum nihil est in rerum natura, quod diuinam effugere valeat prouidentiam; ita nihil esse aiunt quod in fati dispositionem non cadat: vnde fit, vt omnes fortunæ impetus, euentusq; fortuiti, cùm à fato, tum etiam à prouidentia dependeant, & emanent. Neq; ob id, nihil casu fieri dicendum est: nam etsi huiusmodi effectus respectu diuinæ prouidentiæ, & fati, à causa per se proficiscantur, respectu tamen particularis agentis, sunt fortuiti, & præter intentionem contingunt. Quam ob causam multa potest homo sua prudentia, & industria effugere, quorum nullum præcessit fatum particulare. Vniuersalis autem fati prouidentiam effugere nequit. In quo cùm non sint rationes contrariæ, stat nostra contingentia, cum huiusmodi fati vniuersali prouidentia. Hæc ex Ptolomæo colliguntur, tum ex proœmio Apotelesmatum, tum etiam ex centum enunciatorum libro. Patet ergo, quare fortuna dicta sit aliquod numen diuinum. Sequitur Tex. 47. Quare, & quidnam vtrumq; sit, fortuna videlicet, & casus: etsi idem sint, aut diuersa: & quomodo in eas, quas determinauimus causas, recidant, considerandum est. Tex. 48. Quæ, inquit, fiunt semper, & ex necessitate, vt astrorum ortus, & occasus: à fortuna fieri non dicimus: neq; quæ frequenter contingunt; vt animalium ortus: sed potius ea, quæ raro, & præter intentionem accidũt. Sed dicet aliquis: Eclipses, & stellas comatas, multasq; metheoricas impressiones raro accidere, non tamen à fortuna fieri. Respondeo, Aliquid raro accidere, bifariam intelligi posse: Primò quidem secundum se, atque ita non est necesse, vt omne, quod ita contingit, à casu proueniat; alioqui, vt dictum est, eclipses quoque à fortuna causarentur, & multa huiusmodi, quod est manifestè falsum: à causa siquidem determinata fiunt: quæ quoniam raro ponuntur; & effectus similiter earundem raro contingunt. Alio modo suæ causæ respectu: atq; ita à casu fieri dicimus: modò huiusmodi causa aptitudinem non habeat tales effectus producendi. Deinde, quod posita causa, & non impedita, effectus necessariò non sequatur. Postremò, quod illa contingant præter intentionem causæ, in quo ratio casus completur, atq; absoluitur. Ex his ergo patet, quibus in rebus, secundum Philosophum inueniatur casus, & fortuna. Verùm non erit inutile animaduertere ea, quæ ab Auicenna dicuntur, & ab Auerroe. Auicenna in primo lib: suæ sufficie: cap: 13. Si, inquit, secundum Philosophum, quædam fiunt semper, quædam frequenter, quædam raro, & in his est fortuna, dubitari autem potest de eo, quod est ad vtrumlibet: vnde videtur Philosophus diminutus. Respondet Themistius, non fuisse necesse, vt quartum membrum poneretur: quoniam ab agente ad vtrumlibet non prouenit actio, nisi prius ab aliquo determinetur. Sed post determinationem, est intenta ab agente, atq; ita in earum numero, quæ à casu fiunt, haberi non potest. hac de causa huius quarti membri Philosophus non meminit. Sed iterum arguit Auicenna, asserens nullum esse inconueniens, vnum, eundemq; effectum, vni causæ comparatum intentum esse, alteri verò fortuitum. Nam si ambulatio potentiæ motiuæ causa est quidem fortuita, quandoquidem ex seipsa ad vtrumlibet se habeat; secus autem se habebit, si ad appetitum determinantem fuerit relata; tunc enim non erit fortuita, quippè quæ à potentia ambulationem intendente procedat. Verùm contra Auicennam insurgit commentator, sic arguendo: Ex hoc casus, & fortuna maximè procedunt,

Fortuna causa per accidens.

Tyche.

Primus ordo Prouidentia.

Secundus ordo Fatum.

Fatum vniuersale non cogit

Fortuna est in his, quæ raro fiunt.

Conditiones casus.

Auicenna arguit.

Comment. arguit cõtra Auicennam.

Fortuna causa per accidens.

cedunt, inquit, quia nimirum aliqua ex actione effectus, & rarus proficiscitur, cuius profectò illa actio per se causa esse non poterat; vt quando ex fossione sepulchri, sequitur thesauri inuentio: vnde fit, vt effectus fortuitus agens præsupponat aliquid operans ex
1. intentione. Quare si nihil operaretur per se, fortuitus effectus nunquam sequeretur. Sed id, quod est ad vtrumlibet per se, & ex intentione nunquam aliquid operatur; nisi ab aliquo determinatiuo prius determinationem acceperit. Siquidem ex seipso ad vtrumlibet ageret: quippè cùm non magis vnum, quàm alterum oppositorum respiciat: atq; ita simul ageret opposita, quod fieri non potest. Itaq; si actio ab eo egredi debet; vt determinetur à suo determinatiuo, necesse est. At postquam determinatum est, non amplius est ad v-
2. trumlibet: ex ipso ergo: vt sic casualis, & fortuitus effectus esse non potest. Amplius, æqualiter contingens in actiua quidem potentia inueniri non potest: omnis enim potentia, vel est naturalis, & sic est ad vnum determinata, vtpote calor ad calefaciendum: vel rationalis; & sic ab appetitu ad alterum determinatur oppositorum. hæc autem ita sunt intelligenda, vt potentiæ actiuæ vno modo secundum se intelligantur, & tunc in eis æqualiter inuenitur contingens: nam si uoluntati duo æqualia obiecta fuerint oblata; ad illa æqualiter sese habebit. Alio autē modo, quatenus sunt proxima operationis principia: & tunc non remanent in æquali contingentia: siquidem à suo proprio determinatiuo, ad alterum
3. oppositorum determinatæ sunt. Iterum in potentijs passiuis æqualis inuenitur contingentia, non autem in omnibus, sed in his tantum, quarum præparatio in duobus contrarijs recipiendis est æqualis: siue sit anima concupiscibilis, quæ est in æquali potentia ad oppositos effectus recipiendos: siue sit materia prima, quæ in formis oppositis recipiendis indifferenter se habet. hæc autem conueniunt materiæ nudæ, similiter & animæ concupiscibi-
4. li. Alioqui secundum dispositiones præsentes, determinationem acceperunt. Præterea, Auicenna in lib: suæ sufficientiæ cap: 3. ait: necessarium esse, quod nō habet impedimentum: contingens autem vt in pluribus esse, quod habet impedimentum. Commentator autem sic: Necessarium est, quod ex sui natura non potest deficere: contingens autem, vt in pluribus est, quod in sua natura habet, vnde posset deficere: Necessarium autem si à priori manifestetur, vt scribitur 5. Met: cap: de necesse: sic vera est commentatoris diffinitio. Si autem à signo, sequitur Auicennæ descriptio, quam nihilominus putauit ex natura rei illi accidere: propterea à commentatore reprehenditur. Ex his ergo perspicuum esse potest, Philosophum in sua diuisione non esse diminutum. Sequitur tex: 49. Eorum autem, inquit, quæ fiunt, alia quidem alicuius gratia fiunt, alia verò non. Et horum quidem alia per electionem, alia verò non per electionem: Ambo autem in his sunt, quæ alicuius gratia fiunt. Quare patet, & in his, quæ non necessariò, neq; plerunq; fiunt, esse aliqua, circa quæ potest id esse, quod alicuius gratia fit. Sensus est: Patet, cum his, quæ fiunt propter aliquid, nonnulla esse coniuncta, quæ rarò fiunt: vtpote cum terræ fossione, quæ propter aliquid fit, coniungitur thesauri inuentio. Sunt autem alicuius gratia, & quæ à mente aguntur: & quæ à natura. Talia autem cùm per accidens fiunt, à fortuna esse dicimus. Nam quemadmodum ens aliud quidem est per se, aliud verò per accidens: sic & causa esse potest. vt domus, per se quidem causa est ædificatiuum: per accidens verò album, vel musicum. Ea quidem causa, quæ est per se, definita est: ea verò, quæ est per accidens, indefinita. vni namq; infinita accidunt: vt ædificatori musicum, album, grammaticum, & similia multa. Porrò fortuna, authore Themistio, differt à reliquis per accidens causis: siquidem in causis per accidens, differentia pendet ex parte causæ: in fortuna verò ex parte effectus: vna namq; duntaxat causa, est duorum effectuum: quorum alter per se erat intentus; alter verò præter intentionem accidit. In alijs, duæ causæ sunt eiusdem effectus: vna quidem per se, alia verò per accidens. Sequitur tex: 51. Vt igitur dictum, cùm in his id fiat quæ alicuius gratia fiunt, tunc à casu, atq; fortuna fieri dicitur: Ambo ergo in his sunt, quæ alicuius gratia fiunt. vt argenti recipiendi gratia venisset iam, accepturus illud, si sciuisset: venit autem non huius gratia; sed accidit venisse, idq; fecisse

Fortuna est in his, quæ raro fiunt, & alicuius gratia.

Fortuna ē causa per accidēs.

FOrtuna differt à causis per accidens.

Fortuna est in his quæ agūt propter finē.

fecisse recipiendi gratia. Fortuna ergo est in his, quæ fiunt propter finem. Fortuna autem & casus nō sunt in his, quæ semper, aut frequenter fiunt: propterea subiungit Philosophus: Hoc autem neq; plerumq; in locum proficiscentem, neq; necessariò. Insuper fortuna est in his, quæ agunt per electionem, & est causa per accidens: Finis, inquit Philosophus, vtpote acceptio ipsa, non est ex his causis, quæ sunt in ipso, sed in his, quæ sunt agentia per electionem, atq; mente ipsa: & dicitur tunc à fortuna venisse, dum modo sit extra intentionem agentis. Nam si venerit electione sumpta, & huius causa aut semper frequentans, aut plerumq; recipiens, non dicitur à fortuna venisse.

Fortuna causa per accidens.

CAP. III.

Fortunæ diffinitio ex philosopho.

EX his autem, quæ iam prædicta sunt, colligit philosophus fortunæ diffinitionem: *Perspicuum igitur, inquit est, causam esse per accidens in his, quæ per electionem alicuius gratia fiunt. Quapropter circa idem mens atq; fortuna sunt: electio enim absq; mente nequaquam existit.* Philosophus in physicis de fortuna loquitur physicè: proinde dicit fortunam esse causam per accidens ratione tantùm ab agente per intellectum distincta: vt si quispiam colens vineam, dum fodit terram, thesaurum reperiat: fodiens namq; non intendebat thesaurum, sed vineæ culturam. Præterea, virtus formatiua spermatis debitam hominis formam intendit: accidit autem, vt sextum in manu digitum afferat, quem producere minimè intendebat. hæc ergo à philosopho causa vocatur per accidens, fortuna, & casus. In lib: autem de bona fortuna, ad mentem moralium loquens, dicit bonam fortunam esse naturalem impetum factum in anima nostra à Deo, vtpote à motore totius naturæ. Et in politicis ait, fortunam esse vltimam distinctiuam in litibus. Nam duobus hominibus litem habentibus, nec eam ratione decidere valentibus, fas est, sorte vti, quam fortunam appellat. Diuersi mode ergo à philosopho disputatum est de fortuna, in physicis, & in morabilibus. Cæterùm duplex est causa per accidens. Altera quidem ex parte causæ, quatenus scilicet causæ perse vnitur, nihilq; virtutis habet ad effectum producendum; veluti musica inest ædificatoriæ arti in eodem subiecto. Altera verò est ex parte effectus, & aliquid habet potentiæ, vnde effectus producatur. & hæc iterū est duplex: nam quædā frequenter se habet, vt nauta, qui quoties mouet per se nauim, toties etiā mouet se per accidens: altera raro per se producit effectum, veluti causa remota; vt fodiens terram, & thesauri inuentio: quæ inter sese propriam connexionem non habent. Ex quo patet, fortunam causam vocari per accidens, ex parte vtiq; effectus, non autem ex parte causæ, quæ pro effectu producendo, nihil operatur: fortuita autem causa aliquid operatur ad effectum fortuitum producendum; vt sortes ex intentione in forum pergit, præter autem intentionem inuenit debitorē: qui si eò non perexisset, debitorē minimè inuenisset. Agit ergo aliquid causa fortuita, non quidem per se, respectu cuius ipsa est; sed aliquid per se, ex cuius actione fit aliquod aliud nō intentū; sine cuius actione nō fieret illud, cuius respectu causa fortuita appellatur. Est ergo fortuna causa per accidens, & operans ex parte quidē effectus, non aūt ex parte causæ. Ex parte, inquā, effectus, qui raro contingit, nam qui frequenter vel semꝑ sequitur, aliquo modo est intentus ab agente; quod planè totius effectus fortuiti naturam euertit: quæ enim à fortuna fiunt, raro contingunt secundum naturam causæ, & præter intentionem agentis. Itaq; duo necessaria sunt ad perfectam fortunæ rationem. Alterum quidem, vt sit agens per intellectum, & ex intentione operans: Alterum verò, vt ad illius operationem sequatur effectus non intentus. Fortuna ergo est in his, quæ fiunt propter aliud .i. propter finem effectus, qui raro euenit præter intentionem agentis: quæ quidem intentio propriè cadit in effectum intentum, impropriè autem in effectum secundarium,

Fortuna causa per accidens.

Duplex causa per accidens.

Fortuita causa aliquid operatur.

Duo sunt necessaria ad rationē fortunę

 & ex volun-

Fortunæ definitio.

& ex voluntate agentis, nequaquam propositum, aut intentum. Quamobrem dicit philosophus tex. 53. indefinitas esse eas causas, è quibus id fiet, quod à fortuna proficiscitur. Vnde fortuna indefiniti causa esse videtur, & immanifesta homini. Nam si est causa infiniti; igitur non est manifesta. Rursus, nihil à fortuna simpliciter proficiscitur, quia est causa per accidens: proinde vt accidens est, causa dicitur: vt verò absoluta, nequaquam: velut hospitij, ædificator quidem causa est, per accidens verò modulator: & vt, profectus argentum recipiat, non huius gratia profectus, multitudine quoque infinitæ: nam & visitare aliquem volens, & persequens, & ludos spectaturus, & fugiens. Amplius, Ratio est eorum quæ sunt semper, aut plerumque: fortuna verò est in his, quæ præter hæc aguntur: igitur est aliquid præter rationem, irrationalis vtique, & præter iustitiam agens. Verùm, sicut dixi, & si nobis irrationalis videatur, à Deo tamen summa cum ratione mouetur; quia nihil in terra temerè fit, & sine ratione producitur. Sequitur tex. 55. Quare cum hæ, quæ sic causæ sunt, indefinitæ sint, & fortuna ipsa indefinita sit; nihilominus dubitauerit quispiam, si eius, quòd à forma fit quæuis causæ fuerit nec ne? Ceu ipsius sanitatis, aut ventus, aut æstus, non autem tonsio capitis: causarum enim per accidens, aliæ propinquiores aliis sunt. Itaque ventum faciens, & æstum inducens, sunt causæ sanitati viciniores, quia scilicet aliquid operantur, pro sanitate inducenda: tonsio verò est causa remotior, cùm ferè parum afferat emolumenti ægroto: vtræque tamen sunt casus, siue fortuna. Est ergo fortuna incerta, irrationalis, per accidens causa, rarò contingens præter intentionem agentis. Sequitur tex. 56. Dicitur verò fortuna, bona quidem, cum bonum aliquod euenit: mala verò, cùm aduersi aliquid. Prosperitas verò fortunæ, atque infortunium, cùm hæc magnitudinem habuerint. Quapropter, & cùm perparum defuit, vt malum quispiam magnum, aut bonum accipiat, infortunatum tum illum, aut fortunatum dicimus esse: propter quod mens ita de illo dicit, ac si esset: quod enim parum deest, nihil distare videtur. Rursus fortunæ prosperitas incerta, non sine ratione asseritur: nã ipsa fortuna incerta est. Impossibile est ergo, aut semper, aut plerumque aliquid eorum esse, quæ è fortuna proficiscũtur. Casus igitur, atque fortuna, ambo quidem, vt dictum est, causæ sunt per accidens: in his videlicet, quæ neque simpliciter, neque plerumque fieri possunt, & eorum quæ alicuius gratia sunt. Cæterùm quomodo hæc sint intelligenda, paulò ante dixi. Cùm igitur hæc ita se habeant, diligenter obseruandum est, quid intersit inter fortunam, & casum. Porrò casus, & in his inuenitur, in quibus & fortuna, & adhuc in aliis quàm pluribus: Dicimus enim equum casu venisse, & periculum euasisse; non autem euadendi gratia venisse. Et tripodam casu cecidisse: stetit enim, vt sit sedens: sed non huius gratia cecidit. At fortuna in his tantùm est, quæ per electionem agunt. Proinde fortuna propriè ad homines spectat. Cæterùm, licet fortuna, & casus pro causis accipiantur, quæ sunt per accidens, rarò, non semper, neque frequenter; interdum tamen pro effectibus accipiuntur, qui rarissimè contingunt: atque ita patet pro vtrisque nonnunquam intelligi posse. Hæc à philosopho tex. 58. & sequen. amplissimè doctissimeque ostenduntur. Differunt, inquit, quoniam casus ipse ad plura se extendit, quandoquidem id, quod à fortuna fit, à casu etiam proficiscitur: non autem è conuerso: fortuna quidem enim, & quod à fortuna, in his est quæ & fortunata existunt, & omninò quibus actio competit. Itaque propriè casus est in rebus naturalibus, fortuna verò in rebus voluntarijs: communiter verò casus, & voluntarijs, & naturalibus rebus tribuitur, fortuna autem voluntarijs tantùm. Quapropter, & circa res, quæ aguntur, fortuna sit, necesse est: signum autem id est, nam prosperitas ipsa aut idem, aut prope esse videtur: felicitas autem actio bona est. Quare quæcunque agere nequeunt, ipsa nihil à fortuna agere dicuntur. Itaque actio his propriè conuenit, quæ voluntate, & consilio fiunt: igitur eupraxia, id est, bona actio, est euthychia, hoc est, felicitas, aut illi vicina: atque ita prosperitas, & fortuna circa actiones existunt: proinde, quæ sic agere nequeunt, secundum fortunæ conditionem nihil efficiunt. Quam ob rem, inquit philosophus tex. 59. Neque inanimale, neque brutum, neque puer fortuitò quicquam facit, quia electione

Fortuna est indefinita, & immanifesta.

Fortuna est irrationalis.

Fortuna bona & mala.

Fortunæ prosperitas incerta.

Differentia inter fortunã & casum.

Fortuna est in rebus voluntarijs.

Bona actio est felicitas.

electione carent: neq; prosperitas, neq; infortunium his competit, nisi translatione tantùm. Vnde Protarchus, fortunatos esse eos lapides dixit, ex quibus simulachra deorum fierent, quia honorantur: coniuges verò ipsorum, qui eiusdem sunt speciei, è contrà infortunatos; humi enim strati pedibus conculcantur. Igitur, quæ non agunt, nec etiam propriè aliquid patiuntur à fortuna, nisi aliquo modo, quatenus scilicet sunt instrumenta fortuitò agentis. At casus, & cæteris animalibus, & plurimis inanimis competit: vt equum casu dicimus venisse, & tripodam casu cecidisse. Quare perspicuum est, fortunam in his esse, quæ ratione agunt: casum verò in brutis, & rebus inanimatis. Signum verò est, quoniam frustra tunc esse dicitur, cùm id, quod erat alicuius gratia, illius gratia non est factum: quod causa est extra, tunc nos casu id fieri dicimus. Sensus est, quorum causa non intendit illum effectum. Illa ergo præpositio, extra, ad intentionem refertur agentis. Causam ergo esse extra causatum, bifariam intelligi potest: aut extra intentionem agentis, vtpote quando aliquis effectus contingit præter intentionem agentis, sicut philosophus intellexit tex. 61. casualium effectuum, causam esse extra; & in hoc, casus, & fortuna nequaquã distinguuntur: alio modo, vt sit extra esse agentis, siue causa extra effectum, secundum esse, quando nimirum causa est extrinseca, sicut loquitur philosophus 2. phy. tex. 64. Huius, inquit, id est, casus causa est intrinseca, quoniam casus est in naturalibus, in quibus natura est, principium intrinsecum, vt patet ex naturæ diffinitione: fortunæ verò est causa extrinseca; est enim in agentibus ex proposito, quorum ratio est extrinseca: fodiens namq; thesaurũ, non est intrinsecum thesauro inuẽto, principium: atq; ita nulla est in philosophi verbis contradictio. Sequitur tex. 62. vt si deambulatio digestionis gratia esset, si nõ euenit ei, qui deambulauit, frustra illum deambulasse dicimus: frustra quoq; deambulationẽ fuisse. vt sit id frustra, quod aptum est esse alicuius gratia, cùm id non efficiat, cuius gratia erat, & aptum erat. Nam si quis lauisse se frustra dixerit, quia Sol non deficit, ridiculus vtiq; erit: non enim illius gratia illud erat. Ita casus suo nomine tunc dicitur, cùm id frustra fit: cecidit enim non percutiendi gratia lapis: à casu ergo cecidit; quia cadere ab aliquo & percutiendi gratia potest. Hæc ex nominis Græci ethimologia facilè cognoscuntur: casus enim græcè est automaton, auto, ipsum, mates temerè, frustra, vanum. vnde fit, vt automaton græcè, latine sit idem, quod ipsum frustra. Porrò, quod frustra fit, duobus modis potest intelligi, ait Auer. com. 63. aut quando nihil fit, aut quando aliquid fit præter intentionẽ agentis. Sequitur tex. 64. Maximè autem separatur id, quod à fortuna fit in his, quæ à natura fiunt. Cùm enim aliquid præter naturã effectum, tunc non à fortuna, sed potius à casu effectum esse dicimus: est enim fortunæ causa extrinseca, casus verò intrinseca, sicut dictũ est. Quid igitur sit casus, & quid fortuna, atq; quo etiam pacto inter se differunt, secundũ philosophi mentem, dixi. Reliquum est autẽ, in quod causæ genus vtrumq; reducatur. Phil. sub genere causæ, efficientis contineri, existimauit: causa enim eorum, quæ sunt à natura, & quæ à mẽte, in causæ recidit genus efficientis: nam alicuius eorũ quæ natura sunt, aut quæ mente, semper causæ sunt; hoc tantùm remoto discrimine, nempè, quod natura & mens definitæ quidem, casus verò & fortuna indefinitæ causæ sint. Cæterum Boetius lib. 5. de consol. prosa prima, in genere causarum per accidens, casum, & fortunam haberi noluit; sed potius in numero effectuum per accidens, qui præter intentionem causarum propter aliquem finem intentum operantium contingunt. Exempli gratia: Pergit aliquis in forum ludendi gratia, inuenit debitorem: huius inuentio à Boëtio fortuna vocatur, quæ ab eodem sic diffinitur: Fortuna, siue casus, est inopinatus ex fluẽtibus causis, in his, quæ ob aliud geruntur euentus. hoc modo, fortuna & casus in omnibus planè inueniuntur causarum generibus: verùm cùm casus & fortuna, causam dicant operatiuam, licet per accidens; absq; dubio, sicut rectè philosophus sentit, sub causa efficiente comprehenduntur: in aliis autem causarum generibus cum causa efficiente concurrunt, ad causalem effectum producendum; ideoq; in illis inueniri posse, ait Boëtius. Hæc quidem ad philosophi mentẽ dixisse sufficiat: proinde ad aliorum sententiam transeundum mihi esse puto: vt aliorum cognitis philosophorum sententiis, huius quæstionis veritas clarius elucescat.

Fortunæ definitio.

Lapides fortunati.

Casus est in brutis, & inanimis.

Causa casus est intrinsecè.

Frustra aliquid fieri.

Casus idem quod frustra.

Casus & fortuna, ad causã efficientem reducuntur.

BOEtius dicit fortunam esse euentum, siue effectum.

CAP. IIII.

Platonis, aliorumq́ de fortuna, opinio.

Platonis opinio de fortuna.

Lato, Philosophorum princeps, vnum posuit Deum, cæterorum conditorem & parentem, cuius nutu legibusq́ Dij, siue angeli omnes tenerentur: Ministrosq́ esse voluit huius vniuersitatis; atq; ab ipsis, præscriptis rationibus, officijsq́ mundum ipsum administrari: Dei iussa, legesq́ ineuitabiles, necessitatem appellari: nulla vi, nulla ratione, aut arte effici posse, dixit; quò minus illa, vt constituta sunt, perficiantur: vnde est illud ab ipso vsurpatum: Necessitati ne deos quidem resistere: quæ verò ab astris geruntur, talia interdum esse; vt euitari sapientia, industria, labore queant, in quo sita est fortuna: quæ autem certis causis progrederentur, ac permanerent fixa, id dicit Fatum; quod tamen necessitatem non affert electionis: est enim nostræ voluntatis quid optemus, quidúe incipiamus: sed vbi incepimus, reliqua sunt fati; vt integrum fuit Laio (authore Euripide) gignere filium: at vbi genuit, patienda illi fuerunt, quæ erant ab Apolline illi prædicta. Hæc à Platone docentur vltimo de repu: vbi tres Parcæ necessitatis filiæ in cœlis positæ sunt: Alias, inquit, tres necessitatis filias æquali inuicem interuallo in throno sedere, Parcas vestibus albis, capite coronato Lachesim, Clotho, Atropon, quæ ad Syrenem harmoniam canant: Lachesis quidem præterita, præsentia Clotho, Atropos verò futura. Et Clotho quidem cum matre simul, intermissione quadam temporis, dextra manu tangentem fusi extimam circumferentiam circum agere: Atropon verò sinistra iterum interiores similiter: Lachesim deniq; vicissim vtraq; manu vtrinq; tãgere. Illuc ergo animas, cùm venerint, statim oportere ad Lachesim accedere; vbi illico propheta aliquis primùm singulas disponit in ordinem: postea cùm ex genibus Lachesis sortes, & vitarum exempla susceperit, aliquod sublime tribunal ascẽdens, sic fatur: Sic hæc, ô vniduanæ animæ, necessitatis filia dicit, circuitus alterius initium, mortalis ac læticeri generis, non vos dæmon sortietur, sed vos dæmonem eligetis: qui prior sortem ceperit, prior eligat vitam; cui necessariò inhærebit virtus inuiolabilis, ac libera: quam prout honorabit quis, aut negliget, ita plus aut minus ex ea possidebit: eligentis quidem culpa est omnis, Deus autem extra culpam. Hæc fatus, sortes super omnes fundit: ex quibus quilibet eam rapit, quæ super ipsum ceciderit: neq; licet cuipiam quotus ordine sit, agnoscere, nisi cùm ceperit: tunc enim duntaxat quotus sit sortitus, intelligit. Post hæc item exempla vitarum coram ipsis in pauimento disponit: esse verò hominum, atq; omnium animalium vitas omniformes asserebat: animæ autem ordinem, & cõditionem non inesse, eò quòd necesse sit, vt aliam vitam eligens, conditionis alterius efficiatur. Quamobrem omni studio danda opera est, vt quisq; nostrum omissis cæteris disciplinis, hanc quærat, assequaturq́ pro viribus disciplinam; per quam & sciat, & possit vitam bonam à mala discernere, & quod fieri potest ex omnibus eligere meliorem. hæc Plato. Ex quibus colligi potest, fatum, seu fortunam, rebus necessitatem non imponere humanis, neq; Deum esse arguendum, quasi iniustum humanarum rerum distributorem: sed culpam esse eligentis, Deum verò esse extra culpam. Hæc autem de æterna hominum electione intelligenda non sunt: Siquidem, non vos me elegistis, sed ego elegi vos, dicit Dominus Iesus in Ioanne: sed potius de earum rerũ electione, quæ nostro subsunt arbitrio. Et reuera fecit Deus hominem liberũ, & reliquit eum in manu concilij sui Itaq; stat simul libertas arbitrij, cũ sorte diuinitus nobis concessa. Proinde Proclus in Timæo, fortunam diffiniens, inquit, non temerariam esse, vel cœcam, sed diuinam, vel dæmonicam potestatem, in vnum exitum, diuulsas causas congregantem. Plato de legibus 4. ait, tria humana omnia gubernare, Deum scilicet, fortunam, & artem simul cum Deo. Deus in omnibus, & per omnia, mouet omnia, mouet mundi sphæras, quarum concursio, fatum alibi dicitur, hîc verò fortuna, ex hoc casus circa externa corpora varij proueniunt. Mouet & animas,

Necessitas ineuitabilis. Fatum quid. Tres Parcæ. Lachesis. Atropos. Clotho. Virtus ẽ libera Eligentis est culpa. DEus est sine culpa. Proclus. Deus. Fortuna.

lumen

Fortunæ definitio.

lumen mentibus inspirando, vnde ars manauit & speculandi, & agendi. Ab arte autem dispositio externorum, & corporis proficiscitur. Quamobrem à Deo quidem cuncta dependent, qui omnia in omnibus operatur, vt dicit Apostolus. verùm ab ipso Deo, alia quidem per fortunam procedunt, alia verò per artem: Vnde fit, vt neq; fortuna, neq; ars quicquam valeant, Deo non operante. Itaq; siue stellarum concursus, quem fortunam nominat, siue artium peritia, sine Deo, nullius sunt ponderis & virtutis. Patet ergo, quonam pacto omnia à Deo dependeant secundum Platonem, & fortunæ imperium, & quòd Deo inuito, nihil virium habeat in actus humanos. Alij Platonici fortunam statuunt in causis tum ambiguis, & quæ aliter cõtingere possunt, tum etiam in obscuris, & incertis, de quibus ratio reddi nõ possit. Epicurus hæc omnia ridet, omniaq; casu, fortuitò, sine vllis causis contingere arbitratur: quod planè falsum esse, quæ dicta sunt paulò antè, facilè demonstrant argumenta: Et Plotinus enn: lib. primo cap. 3. Impossibile certè est, ait, & absurdum corporeis causis cuncta committere, siue atomis, sicut dicebat Epicurus, siue elementis, motioniq; corporum inordinatæ, ordinem, & rationem, & animam ducem subdere: maximè verò impossibile est subijcere atomis. Quamobrem cap. 8. eiusdem libri: eam dicit animam, fortunæ imperio subdi, quæ ruptis rationis habenis, suas concupiscentias sequitur: In pluribus, inquit, dominatur anima, si melior sit; in paucioribus verò, si peior. vnde anima bonitate naturæ freta, vitiis resistens, dominatur, potiusq; permutat ipsa, quàm permutetur. Et enn. 6. lib. 9. cap. 5. Quicunq;, inquit, res opinatur fortuna casuq; temerario gubernari, causisq; duntaxat corporeis contineri; is ab ipso Deo, vniusq; ipsius intelligentia est longè remotus. Porrò Plinius lib. 2. cap. 7. de fortuna sic loquitur: Toto quippè mundo, inquit, & locis omnibus, omnibusq; horis, hominum vocibus fortuna sola inuocatur, & vna nominatur, vna accusatur, vna agitur rea, vna cogitatur, sola laudatur, sola arguitur; & cùm conuitiis colitur, volubilisq;, à plerisq; verò & cæca etiam existimatur, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorumq; fautrix. Scribit Plutarchus in libello de fortuna, Romanorum vetustiores, Fortunæ templa eximia erexisse, eamq; pro dea coluisse. Nam primum Fortunæ delubrum Ancus Martius erexit, nepos Romuli, Rexq; ab eo quartus. Is fortunam virili nomine dicauit, propterea quod in victoria fortiter obtinenda, plusculum sibi fortunam, quàm fortitudinem affuisse crediderat. Muliebris verò Fortunæ templum ante Camillum extructum est; cùm Marcum Coriolanum in festo Volscorum exercitu in vrbe vadentem, mulieres auerterunt: vnde ait Liuius de origine vrbis lib. 2. & Valerius Maximus lib. primo cap. 6. Fortunæ muliebris simulacrum, quod est in Latina via, miliario ab vrbe eo tempore consecratum est, cum æde sua, quo Coriolanum à vastatione vrbis maternæ preces repulerunt: quo tempore etiam bis hoc simulacrum locutum fertur, atq; hanc vocem, cùm sacraretur, edidisse: Ritè me matronæ vidistis: ritèq; dedicastis. Rursus Seruius Tullius, qui regum omnium maximè popularis fuit, in capitolio Fortunæ fanum Primogeniæ dictæ, nec non obsequentis, extruxit. Amplius Idiæ (idem) priuatæ fortunæ delubrum in palatio situm est. Est quoq; & delubrum Ixeutriæ, hoc est, ad se tenaciter trahentis, quidquid illi hæsisset. Rursus ad fontem Muscorum, est Partheni, id est, Virginis Fortunæ fanum. Colebant præterea fortunam publicam, quòd rem publicam faceret fortunatam. Istorum antiquitatem poëtæ latini secuti, multa similia de fortuna tradiderunt. Vnde Horatius carmi: lib. 3. ode. 29.

Ars. — Paulus. — Deus operatur omnia in omnibus. — Platonici. — Epicurus. — Plotinus. — Res non gubernari à fortuna. — Plinius. — Plutarchus. — Liuius. — Valerius max. — Varia fortunæ simulacra.

Fortuna sæuo læta negotio, &
Ludum insolentem ludere pertinax,
Trasmutat incertos honores,
Nunc mihi nunc alij benigna.

Lib. I. Ode. 34.

Valet ima summis
Mutare: & insignem attenuat Deus,
Obscura promens, hinc apicem rapax

Fortunæ definitio.

Fortuna cum stridore acuto
Sustulit: hic posuisse gaudet.

Maro in tractatu de fortuna.

Fortuna potens: tantum
Iuris atrox, quæ vendicas
Euertisque bonos: eligis improbos:
Nec seruare potes muneribus fidem.
Fortuna immeritos auget honoribus.
Fortuna innocuos cladibus afficit.
Iustos illa viros pauperie grauat.
Indignos eadem diuitijs beat.
Hæc aufert iuuenes, & retinet senes,
Iniusto arbitrio tempora diuidens.
Quod dignis adimit, transfert ad impios:
Nec discrimen habet, rectaque iudicat.
Inconstans, fragilis, perfida, lubrica:
Nec quos clarificat perpetuò fouet.
Nec quos deserit perpetuò præmit.

Seneca in Hercule furente.

Iniqua raro maximis virtutibus fortuna parcit. Item.
O fortuna viris inuida fortibus.
Quàm non æqua bonis præmia diuidis?

Item tragœdia 4.

Res humanas ordine nullo
Fortuna regit, spargitque manu
Munera cæca: peiora fouens.

Ouidius lib. 5. de tristibus ele. 9.

Vilia qui quondam miseris alimenta negarat,
Nunc mendicato pascitur ille cibo.
Passibus ambiguis fortuna volubilis errat,
Et manet in nullo certa tenaxque loco.
Sed modò læta manet vultus modo sumit acerbos.
Et tantum constans in leuitate sua est.

lib. de pont. 4. ele. 3. ait.

Hæc dea non stabili, quàm sit leuis orbe fatetur,
Quæ summum dubio sub pede semper habet.
Quolibet est folio, & quauis incertior aura,
Par ille leuitas: perfide facta tua est.

Lucanus lib. secundo.

Siue parens rerum cum primùm informia regna,
Materiamque rudem, flamma cedente recepit,
Finxit in æternum causas, qua cuncta coercet
Se quoque lege tenens, & secula iussa ferentem,
Fatorum immoto diuisit limite mundum.
Siue nihil positum est, sed fors incerta vagatur.
Fertque refertque vices, & habent mortalia casum.
Hæc illi.

Fortuna sæpè pro fato ipso, forteque rerum vtuntur, fatum autem cum necessitate coniunctum statuunt, quod indicat versiculus ille:

Quod sorte paratum est, id summum exuperat Iouem.

Fortunæ definitio.

Apud Homerum lamentatur Iupiter, quòd charum sibi filium Sarpedona, quem fata cogerent mori, eripere à morte non posset: & Neptunus, quòd reditum Vlyssis in patriam impedire non posset, vt Cyclopem filium vlcisceretur; quoniam fatis decretum erat, illum in Italiam rediturum. Hæc, atque plurima his similia, de fortuna, seu fato dicta sunt à Poëtis, qui profectò secundum vulgi sententiam, de hac re philosophati sunt. Chylo apud Laërtium interrogatus, quid fortuna esset; respondit: Ignarus medicus, multos enim excæcat. Cicero de amicitia: Non modò, inquit, fortuna cæca est, sed plerunque eos excæcat, quos complexa est. Fortuna nihil cernit, quò sese applicet. Hinc est illud Quint. Curtij in lib. de vita Alexandri: Homines cùm se promiscuère fortunæ, etiam naturam dediscunt. Nam, vt ait Seneca lib. de breuitate vitæ, vberior vanæ prosperitatis afflatus, vanos mortalium animos inflat, tumidosque reddit, & ægros. Fortuna ergo est (vt quidam philosophorum dicunt) Saxi ad instar globosi, volubilis, quæ inter summum atque imum, reciproco gaudet ludo, ac vicibus delectatur alternis: sicque miseros rota volubili versat. Idem sentire videtur Cicero de natura deorum 2. Fortuna, inquit, amica est varietati, constantiam respuit. Hinc Quint. Curt: Fortunam tuam pressis manibus tene: lubrica enim est, nec in vita teneri potest. Menander quoque: Homo cùm sis, recordare communis fortunæ. Mortalia enim omnia, mutationes multas habent; & tempestas facilè in serenitatem mutatur. Seneca trag. 8. Quidquid in altum fortuna tollit, ruitura leuat. & trag. 2. Nemo confidat nimium secundis, nemo desperet meliora lapsis: Miscet hæc illis, prohibetque loco stare fortunam. Boëtius de consolatione 2. prosa prima: Voluentis rotæ impetum retinere conaris? At omnium mortalium stolidissime, si manere incipit, sors esse desistit. Et infra in persona fortunæ: Hæc nostra vis est: hunc continuum ludum ludimus: rotam volubili orbe versamus. Infima summis, summa infimis mutare gaudemus. Ascende, si placet: sed ea lege, ne vti cùm ludrici mei ratio poscet, descendere iniuriam putes. Itaque fortuna est cæca, quia scilicet absque rationis iudicio sua dispensat munera, & eos, quos complectitur cæcos reddit. Iniusta, quippe quæ bonos spoliet, vt improbos vestiat, atque ditet. Instabilis, vtpote, quæ rotam volubili orbe perpetuò verset. Quam ob rem stultorum est secundis se credere rebus: ducit enim, atque euehit ad rotæ fastigium; sed inde mox, miserabili lapsu ad ima demittit. Malitiosa: nam sub spe gaudij, dolorē ingerit, & vanæ seducit felicitatis imagine: fallit amicitia: beneuolentia decipit: familiaritate seducit. barbata depingitur, quia viriliter, & absque metu agit, nulliusque veretur personam potentis. Capillos in fronte, reliqua capitis parte caluitium gerit, eò quòd si semel è manibus fuerit elapsa, amplius haberi non possit. Fortuna ergo omnipotens est, res hominum versat, & mouet. Hæc illi dixère, quorum planè sententiæ, popularem hominum opinionem præseferre videntur: omnes enim propemodum fortunam deam esse dixerunt, cœloque locarunt: vnde est illud Iuuenalis: Te fortuna Deam dicimus, cœloque locamus. Sed de his hactenus.

Chylo. Cicero. Quint. Curt. Seneca. Cicero. Quint. Curt. Menander. Seneca. Boetius. Rota fortunæ. Cœca. Iniusta. Instabilis. Malitiosa. Barbata. Capillata. Iuuenalis.

CAPVT. V.

Quid sit fortuna apud sacros.

POst Philosophorum poëtarumque sententias, ad sacrorum oracula transire institui: vnde nobis fas erit, spiritū veritatis haurire. Isaias 65. Vos qui reliquistis dominum, inquit, & obliti estis montem sanctum meum. Qui ponitis fortunæ mensam, & libatis super eam (70. interpretes: Et impletis dæmoni potionem.) Numerabo vos in gladio, & omnes interfecti, corruetis. Est autem, inquit Hieronymus in eodem cap: in cunctis vrbibus, & maximè in Ægypto, & in Alexandria idololatriæ vetus consuetudo; vt vltimo die anni, & mensis eorum, qui extremus est, ponant mensam refertam varij generis epulis, & poculo mulso mixto: vel præteriti anni, vel futuri fertilitatem auspicantes. hoc autem faciebant Israelitæ, omnium simulacrorum

Isai. Hierony. Mensa fortunæ.

Fortuna quid sit apud sacros.

crorum portenta venerantes: & nequaquã altari victimas, sed huiusmodi mensæ liba fundebant. Itaq; qui ecclesiam Dei deserunt, spiritibus erroris se tradunt, & doctrinis dæmoniorum: isti parant fortunæ mensam, nihil ad Deum pertinere credentes, sed vel stellarum cursu, vel varietate fortunæ omnia gubernari. hos Paulus arguit 1. Cor: cap: 10. dicens: Non potestis mensæ domini participes esse, & mensæ dæmoniorum. Basilius ad Eustathium Philosophum epist: c61. Iam, inquit, non sum amplius in illa fati, ac fortunæ sententia; sed magis dico, danti Deo quod bonum est, gratias esse agendas: differenti verò, non succensendum. Itaq; si largietur nobis, vt conuenire liceat, optimum, ac iocundissimum putabimus: si verò hoc non largietur, placido animo hoc damni feremus. Nam omninò prouidentia sua, res nostras multò dispensat melius, quam nos optare poterimus. Et exponens illum versiculum Psal: 32. Omnia opera eius in fide: Caue, inquit, dicas, temerè factum est hoc, & sponte hoc prouenit: nihil enim inordinatum, nihil non præfinitum, nihil accidit frustra, nihil temere fertur: nec malum vllum euentum, aut malam dixeris horam; hæ namq; ineruditorum, ac disciplinam christianam ignorantium voces sunt: Nónne duo passeres asse veneunt? & vnus ex eis absq; Dei voluntate non cadet? Quot capilli capitis? & vnus ex eis non est apud Deum obliuioni. Vides igitur diuinum oculum, quomodo neq; minutissimarum rerum quicquam considerationem ipsius effugiat. Hæc Basilius D. Aug: lib: 4. de ciui: Dei, cap: 18. Quid est, inquit, quod felicitas dea est, ædem accepit, aram meruit, sacra ei congrua persoluta sunt? Quid, inquam, sibi vult quod & fortuna dea putatur, & colitur? an aliud est felicitas, aliud fortuna? Quomodo dea fortuna aliquando bona, aliquando mala? An fortè quando mala est, dea non est; sed in malignum dæmonem repente conuertitur? Dicis, quod felicitas illa sit, quam boni habent præcedentibus meritis: fortuna verò, quæ dicitur bona, sine vllo examine meritorum, fortuitu accidit hominibus, & bonis, & malis: vnde etiam fortuna nominatur. Quomodo ergo bona est, quæ sine vllo iudicio venit ad bonos, & ad malos? vt quid autem colitur, quæ ita cæca est, passim in quoslibet incurrens, vt suos cultores plerumq; prætereat, & suis contemptoribus hæreat? aut si aliquid proficiunt cultores eius, vt ab illa videantur, & amentur; iam merita sequitur, non fortuitu venit. Vbi est definitio illa fortunæ? Vbi est, quod à fortuitis etiam nomen accepit? Nihil enim prodest eam colere, si fortuna est: si autem suos cultores discernit, vt prosit; fortuna non est. An & ipsam, quò voluerit Iupiter mittit? Colatur ergo ipse solus. Non enim potest ei iubenti, & eam quo voluerit mittenti, fortuna resistere. Aut certè ipsam mali colant, qui nolunt habere merita, quibus possit dea felicitas inuitari. Et reuera à Deo sunt potestates omnes: Vnde Aug: 3. de Trin: Nihil fit visibiliter, & sensibiliter, quod non de interiori inuisibiliq; atq; intelligibili aula summi Imperatoris, aut iubeatur, aut permittatur, secundum ineffabilem iustitiam præmiorum, atq; pœnarum, gratiarum, & retributionum in ista totius creaturæ amplissima quadam immensaq; republica. Propterea in academicis quæstionibus ait: Nihil aliud in rebus causarum vocamus, nisi cuius ratio secreta est. Itaq; iniustè, atq; iniquè fortunam accusamus, de iniustitia, malitia, instabilitate, deq; cæcitate: tametsi nesciamus, inquit Aug: 2. de ciuit: Dei cap: 2. quo iudicio Dei, bonus iste sit pauper, malus iste sit diues, & similia multa. Et cap: 4. de triplici habitaculo: Manifestabitur, inquit, quàm iusto iudicio Dei fiat, vt nunc tam multa, ac penè omnia ista Dei iudicia, sensus mentesq; mortalium lateant: cùm tamen in hac re piorum fidem non lateat, iustum esse, quod latet. Et libro primo contra academicos cap: 1. Fortuitum, inquit, quæ vulgo fortuna nominatur, oculto quodam ordine regitur: nihilq; aliud in rebus casum vocamus, nisi cuius ratio, & causa secreta est: nihilq; commodi, seu incommodi contingit in parte, quod non conueniat, & congruat vniuerso. Lib: primo retract: cap: 1. Pœnitet me, inquit, illic nominasse fortunam, cùm videam homines habere in pessima consuetudine, vt vbi dici debet, hoc Deus voluit, dicere, hoc voluit fortuna. Et lib: 5. de ciuit: Dei, cap: 9. disputans contra Ciceronem, ait: Nos, inquit, confitemur, eas causas, quæ dicuntur fortuitæ, vnde etiam fortuna nomen accepit,

Paulus. Basilius. Nihil frustra. Matth. August. Felicitas. Fortuna. Fortuna non est colenda, sed Deus. August. Nihil fit sine Deo. Fortuna non est accusanda. Aug.

accepit, non esse vllas, sed latentes, easq́ tribuimus, vel dei veri, vel quorumlibet spirituum voluntati. Creator spirituum Deus, voluntates bonas adiuuat, malas iudicat, omnes ordinat. Et exponens illum versiculum Psal: 31. In diluuio aquarum multarum. &c. Si, inquit, fortuna, & casu geruntur: nihil ergo diuina prouidentia geritur, quod est falsum. Itaq́ Augustinus nō modò fortunæ rerum tribuit imperium, sed ne nomen quidem: malebat enim, vt quod fortuna fieri dicimus, Deo authore fieri, diceremus. Chrys. de vestigijs Philosophorum: Nouerca virtutis est fortuna, baculis suis sic applaudit, vt noceat, & in felici successu sic in via fortunatos obsequitur; vt in finem perniciem operetur. Conuiuis suis ab initio propinans dulcia, & cùm inebriati fuerint, lætale virus miscet, & si quid deterius, quò specie sui clarescit amplius, eò stupentibus oculis densiorem infundit caliginem. Itaq́ secundum veram sanctamq́ doctrinam, fortuna non est dea, nec cœlo locanda: sed vnus est Deus, à quo omnia, per quem omnia, & in quo omnia, qui est mundi pater, conditor, & gubernator. Et enim sicut omnium naturarum creator est: ita planè omnium potestatum dator, non voluntatum. Malæ quippè voluntates ab illo non sunt, quoniam contra naturam sunt, quæ ab illo est. Quòd ergo fortuna non sit aliquid in rebus, sed Deus solus, qui omnia suauiter disponit, mirabili, & incomprehensibili iudicio, ex prædictis patet satis.

Non sunt causæ fortuitæ.

Fortuna non est nominanda.

DE FATO.

MERCVRIVS DIAL. 12.

Omnia sunt fati opera fili, absq; illo nihil est corporalium. Non bonum sine illo quicquam potest, non malum fieri, sine illo. Decretum est, eum qui turpe quid commiserit, pati. Ille ob id commisit, vt patiatur inde quodcunque patitur quando commiserit. Cuncti homines, fato, generationi, transmutationi subijciuntur. Initium quippe finisq; fati duo hæc, generatio scilicet, & transmutatio. Et homines vniuersi quidem patiuntur id, quod instituit fatum. Verùm rationales illi, quibus mens ceu gubernatrix adest, non eodem modo, quo cæteri patiuntur, imò ab improbitate alieni, existentesq; non mali, patiuntur minimè malum.

Fati initium & finis.

Comment. VII.

Voniam audiuimus quid sit fortuna, idq́ ex multorū sententijs; operæpretium etiam me facturum esse iudicaui, si quæstionem illam de fato obscurißimam in medium adducerē, prioriq́ connecterem: sunt enim cognatæ ad inuicem, atque vnius noticia, ex alterius cognitione dependet. De hac autem sparsim sapientißimus Mercurius loquitur, quod in vnum ordinem, seriemq́ reduxi, quò facilior esset aditus legenti, intelligendiq́ facultas. Nam si ad amußim verborum Mercurij contextus mihi obseruandus esset; eadem sine dubio verba sæpius mihi repetenda essent: nam cùm more prophetico ille scripserit, methodum Aristotelis in scribendo minimè obseruauit,

Quid sit fatū apud Mercurium.

Fatũ quid sit apud Mercuriũ Dial primo.

seruauit, siue obseruare potuit. Cæterùm de fato Mercurius loquens in primo Pymandri dialogo, dicit dispositionem esse Stellarum: Quorum,*inquit*, dispositio fatum vocatur. *Et paulò post, homines fato subdidit, quatenus scilicet sunt mortales; ob molis vtiq; corporeæ corruptionem, quæ astrorum affectibus regitur: ab illorum autem exemit varietate, quatenus immortales conditi sunt, ob animæ immortalitatem, quæ syderum dominio propriè, ac suaptè natura non subiacet.* Homo,*inquit*, ex vniuersis terrenis animantibus, duplicis naturæ censetur: Mortalis quidem propter corpus, immortalis autem propter hominem substantialem. Immortalis enim est, cunctorum quæ arbitrium obtinet. Cætera verò viuentia, quæ mortalia sunt, fato subiecta patiuntur. *Sensus est: omnia inferiora, homine duntaxat excepto, syderibus subdita sunt. Et iterum:* Prouidentia per fatum, harmoniamq; conflauit mixtiones. *Sensus est: Prouidentia Deo tribuitur, fatum verò dispositioni astrorũ: qua in rebus humanis tuendis, velut instrumento diuina vtitur prouidentia. Dialogo autem 12. apertissimè ostendit fati naturam; eamq; dominari dicit corporeis rebus, atq; hominibus, sine mente existentibus, id est, qui ratione in vita degenda non vtuntur: siquidem humana ratio astris dominatur.* Omnia,*inquit*, fati sunt opera fili, absq; illo nihil est corporalium. *Sensus est, sine Stellarum dispositione, quæ fatum vocatur, nihil corporalium esse potest.* Non bonum non malum, *hoc est non pulchrum aliquod, aut deforme: non loquitur de humanarum actionum bonitate, quippè quæ cœlo minimè subsint.* Decretum est eum &c. *hoc quidem non ad fatum, sed ad diuinam refertur prouidentiã: Etenim ab illa singulis singulæ definitæ sunt pœnæ, & Coronæ; vt vnicuiq; detur secundum opera sua. Deinde ait, duo ad fatum maximè spectare, nempè generationem, & transmutationem: nam hæc ex syderum affectibus maximè pendent: hoc autem modo:* Cuncti homines fato, *hoc est*, generationi & transmutationi subijciuntur, & homines vniuersi quidem patiuntur id, quod instituit fatum, *nempè naturales vicissitudines, generationem, transmutationem, quæ ex syderibus dependent.* Porrò, homines, qui sunt alieni ab improbitate, existentesq; non mali, patiuntur minimè malum. *Sensus est, homines irrationales, syderibus subditi sunt: quia sibi dominari nequeunt: sed more pecudum, quas natura ventri pronas finxit, ventri deseruiunt, & luxui. Itaq; fatum apud Mercurium, est astrorum dispositio, quæ corporibus tantùm dominatur, & corporeis rebus obtemperantibus.* Qualitatem, *inquit*, transmutationis effugere impossibile est, sicut & generationis effectum. Prauitatem autem mentem habenti vitare licet, *id est, ratione vtenti, per mentem, donum Dei cœlitus sibi datum. Planè hæc de fato Mercurij sapientia, cum antiquitate temporum, tum rerum veritate omnium philosophorum doctrinas facilè superauit: cui si quis adhærendum sibi esse censuerit, litigiosas captiunculas facillimè euitabit.* Si diligenter, *inquit Mercurius in eodem dialogo*, litigiosas captiunculas euitaueris, inuenies absque dubio, quod mens anima Dei dominetur fato, legi, ac cæteris vniuersis: neq; aliquid illarum, quæ ad fatum spectant, impossibile sit menti: ideoq; humanus animus fato superior, non tamen, quæ fato subiecta sunt, negligit. Atq; ista sunt oracula boni dæmonis optima. *Hæc Mercurius. Mira certè Mercurij philosophia, quæ docet, animum humanum fato esse superiorem, sed tum demum, cùm mens Dei fuerit effectus, consors vtiq; diuinæ naturæ, per gratiam Dei habitantem in illo, sicut Paulus docet: Qui, inquit, adhæret Deo, vnus spiritus fit cum eo: spiritus autem domini omnibus dominatur, & cœlorum motibus, & lumini, & legibus prorsus vniuersis. Nec tamen negligit, quæ fato subiecta sunt, nempè terrena, & corporalia: quæ pro humani animi vita tuenda, cõseruandaq; sibi credita sunt. Hæc sunt diuina Mercurij oracula. In Asclepio paululũ altius de eodem negotio loquitur:* Ne putes *inquit* ô Asclepi fortuitos effectus esse terrenorum deorum .i. idolorum, quorum author est homo: Dij enim cœlestes, hoc est, angeli inhabitant summa cælestia, vnusquisq;

[Margin notes: Quomodo homo subditus sit fato. — Prouidentia. Fatum. — Tex. exposit. — Duo ad fatũ pertinere. — Fatum est stellarum dispositio. — Mens dominatur fato. — Paulus. — Angeli nostri custodes.]

Fatũ quid sit secundũ Merc.

quisq; per ordinẽ, quem accepit complens, atq; custodiens. hi verò nostri singillatim quędã curantes, quędam pręuidentes, quædam sortibus, & diuinatione, id est, diuinitus edocti prędicentes, his pro modo sub venientes humanis, quasi amica cognatione auxiliantur. *Asclep. ad Merc.* Quam partẽ rationis ô Trismegiste εἱμαρμένην, vel fata incolunt, si cœlestes dij dominantur? *Cicero de diuin. lib.* 1. *Fatum appello, inquit, quod græci* εἱμαρμένην, *id est ordinem*

Fatum.

Necessitas.

seriemq; causarum, cùm causa causæ nexa, rem ex se gignat. Respondet Trismegistus. O Asclepi, ea est omnium quæ geruntur, semper sibi catenatis nexibus iuncta. *hæc itaq; est effectrix rerũ, aut summus Deus, aut ab ipso Deo, qui secundus effectus est Deus, id est mundus, qui à Mercurio in Pymandro sæpius vocatur secundum animal, siue secundus Deus. hoc certè, quæ sequuntur verba sonantia ostendunt:* Aut, *inquit,* omnium cœlestium, terrenarumq; rerum firmata diuinis legibus disciplina. *Ab Hieremia vocantur leges cœli, & terræ. Itaq;, necessitas, seu omnium rerum firmata, aut leges cœli & terræ, est causarum ad suos quidem effectus naturalis connexus, & quasi inuiolabile imperium. Itaq; fatum & necessitas sibi inuicem indiuiduo connexæ sunt glutino, quarum prior, hoc est, fatum rerum omnium parit initia: necessitas verò cogit ad effectum, quæ ex illius primordio dependent. Hîc fatum pro diuina prouidentia accepit: quæ est omnium rerum creatrix, queq; peperit rerum omnium initia: non enim stellarum dispositio, quam in alio libro Pymandri, fatum nominauit, est cœlestium, atq; terrenarum creatrix rerum; alioqui esset sui ipsius creatrix, quod fieri non potest. Itaq; Dei potentia, siue prouidentia, quàm fatum .i. rerum omnium ordinem, causamq; diuinam, appellauit; rerum omnium produxit initia,* catenatis nexibus iuncta: inde secuta est necessitas, *hoc est, obedientia naturalis, quæ inter initia rerum, & eorum effectus perpetuò intercedit. hæc autem duo, ordo consequitur, id est contextus, & distinctio temporis, rerum perficiendarum: nihil enim sine ordinis compositione. In omnibus istis mundus iste perfectus est: ipse enim mundus ordine gestatur, vel totus constat ex ordine.* Hæc ergo tria, fatum, *figuratè loquitur, nominans rem factam, pro faciente: initia namq; omnium rerum, non sunt causa omnium creatrix, aliter se ipsa creassent.* necessitas, ordo, maximè dei nutu sunt effecta, qui mundum gubernat sua lege & ratione diuina. Ab his ergo omne velle, & nolle diuinitus auersum est totum. *De naturali rerum obedientia loquitur, non autem de humani animi libertate: nam illa (vt dictum est) fato superior est.* Nec ira, *inquit, Methaphoricè loquitur,* commouentur, nec flectuntur gratia, sed seruiunt necessitati rationis æternæ .i. *diuinæ prouidentiæ: vnde Dauid psal.* 118. *ordinatione tua perseuerat dies: quoniam omnia seruiunt tibi.* Quæ, *inquit,* æternitas, *hoc est, æterna prouidentia,* inauersibilis est, immobilis, atq; insolubilis. fatum ergo, velut iacto semine, futurorum omnium suscipit prolem, hoc est, *initia rerum, quæ fatum dicuntur, effectus secuturos virtute sua continent. Sequitur* necessitas, *qua ad effectum coguntur omnia. Tertius* Ordo, *textum seruans earum rerum, quas fatum disposuit, atq; necessitas.* Hæc ergo æternitas, quæ nec cæpit esse, nec desinet, ita se habet: euentus autem vel sors insunt omnibus permixta mundanis: Dictum est nobis de singulis, vt humanitas potuit, vt voluit, permisitq; diuinitas. *hæc Trismegistus: quæ si rectè, atq; candidè intelligantur; nullus profectò de fato remanebit quæstionis locus. Nam siue fatum sit astrorum dispositio, quemadmodum in Pymandro professus est; animo non dominatur humano, imò contrà superior est illo, siue effectrix causa, & initia rerum, actibus humanis afferre nequit necessitatem: liberum namq; hominem Deus fecit, & sui consilij dominum. Boëtius 4. de consolatione fatum sic diffiniuit: fatum est inhærens rebus mobilibus dispositio, per quam prouidentia suis quæq; nectit ordinibus. Mercurium imitari videtur: à quo prouidentia Deo tributa est, quæ per stellarum dispositionem, quæ fatum vocatur, cuncta corporea gubernat. Ad hunc etiam modum, D. Augu.*

Leges cœli.

Fatum pro diuina prouidẽtia.

Ordo.

Nutu Dei cõstant.

Dauid.

Fatum vt semen.

Epilog.

Boetius.

August.

v. de ciuit.

Fatũ quid sit secundũ Merc.

v. de ciuit: cap, 1. *Prorsus, inquit, diuina prouidentia regna constituuntur humana. vnde ea, quæ hîc aguntur, respectu nostri, non autem Dei, cuius prouidentiæ subsunt, fortuita dici possunt: diuina siquidem prouidentia per causas medias effectus plurimos producit. Quamobrem effectuum ordinatio bifariam intelligi potest: vno quidem modo, quatenus est in Deo, atque ita, vt dixi, Dei prouidentia dicitur: alio autem modo, quatenus est in causis mediis & ita fatum nominatur. Et hoc est, quod Boëtius dicit* 4. *de consola: siue famulantibus quibusdam prouidentiæ diuinæ spiritibus, fatum exercetur, seu anima, seu tota inseruiente natura, siue cœlestibus syderum motibus, seu angelica virtute, siue dæmonum varia solertia, seu aliquibus eorum, siue omnibus series fatalis texitur; hoc modo fatum est in rebus, hoc est, secundarum ordinatio causarum, quæ à Deo ordinatè dependet. Itaque Dei potestas, atque voluntas causaliter quidem fatum dici potest: essentialiter verò est ipse secundarum causarum ordo, atque dispositio. Ex quo apparet, quomodo fatum sit vnum, & multa, mobile, & immobile, necessarium & liberum. Nam si Deum quidem spectes, vnum profectò est atque immobile; quia nimirum vna est Dei prouidentia, & quidem immobilis, sub quadam certè conditione necessaria, non autem absoluta: nempè si Deus præsciuit hoc, futurum erit: at si consideres particularia, sic procul dubio & plura sunt fata, & mobilia, & nequaquam necessaria. Ex hoc quoque videre est, quæ fato subdita sunt, quàmque à fato libera. Etenim quæ secundarum subduntur dispositioni causarum, ea certè & fato subdita sint necesse est. Ea verò, quæ immediatè à Deo producta sunt, vtpote creatio rerum omnium, siue producenda, nempè spiritualium animarum glorificatio; à fati dominio liberrima sunt. Quamobrem non temerè dictum est à Boëtio: Ea, quæ sunt primæ diuinitati propinqua, stabiliter fixa, fatalis ordinem mutabilitatis excedere: ideoque quantò aliquid longius à prima mente recedit, tantò arctius maioribus fati nexibus implicari, magisque causarum secundarum ordini dispositionique subdi. Quare perperam sentiunt, qui ineuitabilem asserunt esse fati potentiam. Nam si fato hominum voluntates reguntur; nulla profectò esset laus virtutis, nullusque laborum fructus, nec mali puniendi, nec admirandi studiosi: denique aut vitia nulla erunt, aut peccandi causa in Deum erit retorquenda: siquidem aut per seipsum, aut per orbes, quasi per organum nolentes homines traheret ad vitia, quod nefas est dicere. Amplius, aut idem est Deus, quod fatum: aut diuersum. Idem certè non erit: est enim fatum, vt ipsi dicunt, series causarum ineuitabilis, cœlestium motu effecta: Deus autem cùm sit incorporeus, & prima causa, nullo modo fati naturam subire potest. Si diuersum, Deo potentius esse non potest, quia Deo potentius est nihil. A Deo ergo exterminabitur. Quòdsi ipsum subsistere patietur; ad seipsum malignitatis causam adducet: quod est falsum: Deus enim non est causa mali. At si ab ipso productum est fatum: nullæ ergo sibi videbitur curæ vniuersum esse, quod est falsum. vnde Homerus contra huiusmodi homines sic loquitur:*

Fatum media causa.

Fatum mobile & immobile.

Quæ subdita sunt fato.

Voluntas hominis nõ subditur fato.

Rationes quod fato nõ reguntur res humanæ. 1. 2.

Homerus.

Quàm falsò accusant superos, stultique queruntur
Mortales? Etenim nostrorum causa malorum
Nos sumus, & sua quemque magis vecordia lædit.

Non ergo omnia, sed quædam fato destinata necessariò sibi euentura confirmat: cuius contrarium sensit Chrysippus, qui in primo de fatis libro, necessitate omnia fieri authoritate multorum arguit, inducitque Homerum dicentem:

Chrysippus.

Quæ data sorte mihi est nato, sors me inuida præsit,
Quæ nato inuoluit filis sibi parca seueris,
Quum Mater peperit illum. Et alibi

Homerus.

Non est, qui fixas Parcarum auertere leges
Effugere aut possit.

Itaque non suffragatur Homerus Chrysippo, sed refragatur potius: quippè cùm ab eo dicatur multa à nobis sponte ac liberè fieri: Chrysippus verò necessitati subdidit omnia. in 2. *lib: ait, multa à nobis fieri, quæ si ad gubernationem totius referantur, ea fata esse: Non, in-*

 Fati necessitas.

Non, inquit, simpliciter fatatum fuit, vestem te non posse amittere; sed si eam diligenter custodieris: ab hostibus quoque non capieris, fatatum est, si hostes caueris. Sed hæc libertatem arbitri penitus auferunt: siquidem quæ fatata sunt, omninò fiunt: quæ verò in nostra potestate sunt, ea, sicut volumus, diligentia nostra disponuntur. Itaque si fatata omnia necessariò eueniunt; nihil ergo prodest nostra voluntas: ad quid ergo leges? ad quid mandata, & præcepta diuina? Amplius, si fatum est dispositio syderum, sub qua vnusquisque nascitur: nihil ergo necessitatis humanis valet actibus afferre: siquidem illi indirectè, & per accidens, sicut dictum est, cœlestium corporum actioni subduntur. Causa autem fatalis, quoniam ordinem habet in ea, quæ fato aguntur; per se igitur, atque directè agat, necesse est. Adde, quòd id, quod est per accidens, non est propriè ens, neque vnum: omnis autem naturæ actio ad vnum aliquod terminatur. Quare fieri non potest, vt id, quod est per accidens, effectus sit alicuius naturalis principij agentis. Corpus autem cœleste in hæc inferiora per modum naturalis agentis agere, patet satis ex suis effectibus, qui naturales appellantur. Quam ob causam, aliqua cœlestis corporis virtus actiua, eorum, quæ hic aguntur per accidens, causa esse nequit. Itaque, quæ hîc per accidens fiunt cùm in rebus naturalibus, tùm etiam in humanis, ad aliquam causam præordinantem reducenda sunt, nempè ad diuinam prouidentiam. Quid ergo sit fatū secundum Mercurium, & quomodo distinguatur à diuina prouidentia, satis patere arbitror.

3.

4.

5.

QVAESTIONIS PRIMAE CAP. I.

Sententia Alexandri de fato.

Vperiori adhæret sententiæ Alexander Aphrodisæus, in libello, quem de fato ad Antonium edidit, in quo multis argumentis, multisque rationibus probauit fatum aliud esse nihil, quàm quod natura fit: Omnium quæ fiunt, inquit, quatuor sunt causæ, efficiens, materia, forma, & finis. Fatum autem ad causam agentem spectat, quæ alicuius gratia fit. Porrò, quæ alicuius gratia fiunt, alia quidem natura, alia verò ratione fieri, constat. Natura siquidem certo quodam ordine ad finem tendit: quo iam adepto, eius motus quiescit: ratio quoque præstitutum habet finem, quem sequitur. Inter hæc autem id esse discriminis dicimus: nempè naturalia nulla ratiocinatione vti, tametsi in se ipsis principium, atque causas generationis habeant, ordinateque fiant: rationalia verò, omnia ratione agere: Porrò fatum nullo modo ad rationem & voluntatem nostram reduci potest; sed ad ea potius, quæ natura fiunt: quippe quæ numeris quibusdam, & ordine terminato in finem procedant. Rationalia autem cùm potestatem habeant agendi, & non agendi, in eis certè fatum minimè collocari potest: est enim ordinata syderum series. Quare quemadmodum se habent quæ natura fiunt; ita planè se habebunt, quæ fato aguntur: Sed illa interdum impediri contingit, quando scilicet aliqua præter naturam contingunt: & hæc quoque simile pati possunt impedimentum. Quamobrem, si in his quæ natura fiunt, nonnulla præter naturam numerantur: & his etiam quæ fato fiunt, aliqua quoque præter fatum fieri, inueniuntur: non ergo fatum est agens necessarium, atque inuiolabile illius imperium, vt quidam opinantur. Ad hæc accedunt, quod quædam sint causæ hominibus penitus ignotæ, quæ in morbis curandis conspiciuntur: in quibus nullam certam causam habemus: nonnulla verò ad vtrumlibet contingentia nominantur, quæ fato fieri negamus; vt mouere pedem, leuare supercilia, tacere, loqui, & his similia, quæ fato fieri dicenda non sunt: non enim quod fatatum est, contrarium suscipere valet. Amplius, consilium hominis frustra non est, quod planè esset, si homo necessariò ageret, quæ agit: apertè autem id præter animalia cætera homo possidet, vt non quemadmodum illa, phantasiam, sed rationem sequatur, qua cæteris præstat animantibus: vnde temerè aliquid agentes accusamus, vituperamus, hortamurque consilio vti, quasi agendi potestas in

Alexandri opinio.

Fatum est natura potius quam ratio.

Fatū non esse rem necessariam.

Consiliū hominis non est frustra.

testas in nobis sit. Opinio ergo, quæ de fato habetur, prorsus est falsa. Sanè ipsimet huiusmodi opinionis fautores docent, & hortantur, & discunt, & consulunt: increpant etiam, & castigant suos, quasi propria voluntate peccantes, plurima quoq; conscribunt, quibus ad rectos mores iuuenes hortantur: nulla ergo apud ipsos est fati necessitas. Adde, quod ij, qui omnia fato fieri dicunt, omnem humanæ vitæ actionem confundunt. Quantum ad eos attinet, inquit Alexander cap. 11. Reuera, si homines nullius rei authores esse possunt, profectò omnem voluptatem eligerent, virtutem fugerent, quæ cum labore acquiritur: atq; ita non bonum omnes natura appeterent, sed malum; quod quidem totam planè euertit philosophorum doctrinam, naturæq; ordinem confundit. Bardesanes vir genere quidem Syrus, doctrina cœlestium corporum omnium Chaldæorum excellentissimus, in dialogo, quem sciscitantibus amicis composuisse se ait, hoc modo scribit: Natura homo nascitur, inquit, alitur, crescit, comedit, bibit, dormit, senescit, moritur; quæ omnia sibi cum cæteris animalibus communia sunt: Sed bruta natura quidem feruntur, quæ sibi congenita est pro vita saluteq; tuenda: Soli autem homines non natura, sed ratione feruntur: propria voluntate vitam sibi deligunt; libertas enim hominis seruituti subiecta non est: Vnde fit, vt non vnus sit vniuersis vestitus, non mos, non lex, non vnus viuendi modus. Alani, instar bestiarum, non panibus vescuntur, sed carnibus. Apud Seras, nullum Dei templum conspicitur, nulla mulier meretrix, nulla adultera, nemo fur, nullus homicida: nec voluntatem alicuius illorum ardentissima stella Martis in medio cœli constituta ad cædem hominis cogit: nec Venus Marti coniuncta, vt alienam quippe solicitaret vxorem, efficere potuit. Atqui singulis etiam apud eos diebus in medium cœli Martem peruenire, necesse est, & in tanta regione singulis horis nasci homines, minimè negandum. Apud Indos autem & Bractos multa milia hominum sunt, qui Brachmanes appellantur, qui tum patrum traditione, tum legibus, nec simulacra colunt, nec animalium aliquid comedunt. vinum, aut ceruisiam nunquam bibunt: ab omni demum malignitate absunt, soli Deo attendentes. At verò cæteri Indi contrariam vitam degunt: nec aliquis planetarum à cæde, à sceleribus illos cohibet, cùm in eadem climate viuant. Apud Persas lex erat, filias, sorores, matres quoq; in matrimonium ducere: nec in Perside solùm, verùm etiam extra Persarum climata, nefanda hæc matrimonia incolæ Persarum diligenter obseruant: Quam ob causam ob tanti sceleris à cæteris gentibus Magussei appellantur, Patrum successione eisdem sceleribus contaminati: nec dicere possumus in terminis, & domo Saturni cum ipso Saturno in omnium natiuitatibus, matre aspiciente, Venerem fuisse. Apud Getulos lex est, à Mulieribus agros coli, ædes ædificari: aspernantur apud eos eædem mulieres vniuersos odores: nec tinctis vestibus vtuntur, & nudi omnes pedibus degunt: Viri è contra, & vestibus, & odoribus, & varijs gaudent coloribus: neq; id mollicie faciunt, quippe qui cæteris fortitudine gentibus antecellant: nec omnes apud eos fœminæ natæ in Capricornio, aut Aquario malè affectā Venerem habuerūt: Nec viri omnes in Ariete vnà cum Marte constituta Venere nati sunt; vt dicunt Chaldæi. Mulieres apud Bractos præstanti ornatu, atq; vnguentis vtuntur: & ab ancillis, & seruis multò magis quàm eorum mariti cultæ: & cùm sint inhonestæ a viris non accusantur: nec tamen illarum omnium natiuitas Venerem cum Ioue, ac Marte in medio cœli, & terminis Veneris habuit. Apud Arabes adulteræ omnes interimuntur, & suspectæ solummodo puniuntur. Apud Parthos homicidæ nōnunquam à iudicibus, interdum verò à cognatis interempti necantur: plures præterea fœminæ vnum maritum habent, castèq; viuunt omnes, legibus obtemperantes. Amazones viros non habent, sed tempore veris fines suos egredientes cum vicinis conueniunt: proinde omnes eodem tempore pariunt: masculisq; interfectis, solas fœminas alunt, bellicosæque omnes similiter sunt, magnam exercitationis bellicæ curam gerentes: nec tamen fieri potest, vt omnes sub vno planeta oriantur. Indi mortuos cremant, cum quibus spontè vxores cremantur: nec omnes, quæ sponte rogum mariti ascendunt, natiuitate nocturna, Solem cum Marte in termino Martis in Leone habuerunt. Itaq; singulis horis apud omnes gentes

pueri

Fatum vitam confundit humanam.

Bardesanes.

Mores diuersi.

Alani.

Seres.

Indi.

Brachmanes.

Persæ.

Magussei.

Getulorum mores.

Bractianæ fœminæ.

Arabes.

Parthi.

Amazones.

Indi.

Fatũ non trahit.

pueri naſcuntur, vbiq; leges atq; mores propter liberam hominis poteſtatem præualere videmus, nec alicuius natiuitatem, nolentem ad vitia impellere: ſingulæ namq; gentes ſua libertate vtuntur. Omnes Iudæi Moſaica lege, octauo die pueros circumcidunt, non quidem alicuius ſtellæ virtute impulſi; nam vbiq; terrarum idem perpetuò obſeruant. Quid dicam de moribus diuerſarum gentium? profectò deficiet me tempus enarrantem. Non eſt ergo inuincibilis fati potentia. Quam ob cauſam peritè, acuteq; dictum eſt ab Origene, dum ab eo verba illa Geneſeos interpretarentur: Et ſint vobis in ſigna &c. Non ſolùm, inquit, gentiles, ſtellarum coniunctione atq; aſpectu, quæ in terris ſunt neceſſariò accidere credunt, quam vim Fatum appellant; verùm etiam multi ex fidelibus conturbantur, impoſsibile aliter fieri credentes, quàm ſtellarum curſus effecerit. Vnde ſequitur nullam in nobis eſſe libertatem, nullamq; operationem laudandam, aut vituperandam. Deniq; ipſa fides, & ſaluatoris noſtri aduentus, & omnis prophetarum labor, ac apoſtolorum prædicatio inanis erit. Niſi fortè Chriſtum quoq; quis audeat dicere, cœleſtium corporum vi coactum feciſſe, quæ fecit, paſſumq; fuiſſe, quæ paſſus eſt: nec ſuæ deitatis, ſed ſtellarum cuncta virtute eueniſſe: his quoq; impijs verbis, illud conficitur, vt fideles fato ducti in Chriſtũ credant, quæ omnia ſunt abſurdiſsima. Sed dic age, quare Deus hunc mundum produxit? An vt in eo peccatores impunè viuerent? Quomodo ergo iuſtus, qui tanta mala produxit? Ad hæc, ſi fato res humanæ reguntur; cur oratur? cur vouetur? cur temerè aliquid ab eis à Deo petitur? Ambroſius ad hoc propoſitum lib. 4. Hexameron, cap. 4. Quomodo, inquit, Deus aut præmia propoſuit bonis, aut improbis pœnas, ſi facit neceſsitas diſciplinam, & conuerſationem ſtellarum curſus informat? Et quid eſt aliud, quàm hominem de homine exuere? ſi nihil moribus, nihil inſtitutioni, nihil ſtudijs derelinquitur? Quàm multos videmus ereptos criminibus, atq; peccatis, in meliorem ſtatum eſſe conuerſos? Redempti ſunt Apoſtoli, & congregati ex peccatoribus; non vtiq; natiuitatis ſuæ hora, ſed Chriſti eos ſanctificauit aduentus, & hora dominicæ paſsionis redemit à morte. Latro ille damnatus capitis, non beneficio natiuitatis ſuæ, ſed fidei confeſsione ad Paradiſi æterna tranſiuit. Ionam in mari non vis natiuitatis, ſed diſsimulatio diuinæ præceptionis præcipitauit. Petrum de carcere imminenti morte perimendum, angelus Chriſti, non ſtellarum ſeries liberauit. Quòd ſi fideles fatorum neceſsitatem crediddiſſent; nunquam ad tantam gratiam perueniſſent. Inutilis igitur iſta perſuaſio. Baſilius Homel. 6. in Hexameron: Cogor, inquit, eiſdem nunc vti verbis, quibus & illi ipſi vti conſueuêre: in quibus magna quidem amentia, multò verò magis impietas continetur. Maleficæ enim ſtellæ, ſuæ ipſarum malignitatis cauſas in ſuum tranſcribunt factorem. Nam ſi natura ſtellis competit maleficium; ipſe ſanè creator effector erit malignitatis, quod eſt impium dicere. Communis eſt Stoicorum ſententia, vnum Deum eſſe, ipſumq; & mentem, & fatum, & Iouem nominari: vnde Aug. lib. v. de ciuit. Dei cap. 8. Qui, inquit, non aſtrorum conſtitutionem, ſed omnium connexionem cauſarum, fati nomen appellant, non multùm cum eis de verbi controuerſia laborandum eſt; quandoquidem ipſum cauſarum ordinem, & quandam connexionem Dei ſummi tribuunt voluntati, & poteſtati. Ipſam itaq; Dei ſummi voluntatem, eos appellare fatum, ſic probant carmina Senecæ lib: epiſt. 18.

Iudæi. Origenes. Nulla eſt fati neceſsitas. Ambroſius. Latro. Ionas. Petrus. Baſilius. Auguſt. Seneca.

Duc me ſumme pater, alti dominator Olympi,
Quocunq; placuerit: nulla parendi mora eſt.
Aſſum, impiger, fac nolle, comitabor gemens.
Maluſq; patiar facere, quod licuit bono.
Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.

Hoc vltimo verſu, inquit Auguſtinus, euidentiſsimè ea fata appellauit, quam ſupra dixerat ſummi patris voluntatem. Cui ſeparatum obedire dicit, vt volens ducatur, ne nolens trahatur. Illi quoq; verſus Homerici, quos Cicero in latinũ vertit, huic ſententiæ ſuffragantur

Homerus.

Tales ſunt hominum mentes, quales pater ipſe,
Iupiter auctiferas luſtrabit lumine terras:

Iouem ergo appellant Stoici, quem summum Deum putant, à quo connexionem dicunt pendere fatorum. Vnde Seneca lib.3. de beneficijs, de Deo loquens: Hunc eundem, & fatum si dixeris, non errabis; namq; fatum nihil aliud, quàm series implexa causarum: ille autem est prima omnium causa, ex qua cætera pendent. Itaq; æternam seriem causarum necessariò nexarum, Fatum appellant Stoici. Alij verò sydera fata faciunt, quæ necessitatem afferunt hominibus, vt dicit Mercurius, mentem non habentibus. Alij diuini consilij executionem fatum vocant: & ij quidem rectè sentiunt, cùm à Deo pendeant omnia. Alij fatum, naturam esse asserunt: vt quæ electionis, vel casus sunt; extra fati naturam esse dicantur: sicut putauit Alexander. Quomodo ergo fata non cogant, patet satis.

Quatuor opiniones de fato.

CAPVT II.

Fatum esse immobile.

Voniam veritatis notitia ex multorum rationibus, etiam contrariis, & aduersantibus, instar auri, quòd per ignem probatur, lucidior fit, atq; splendidior; hac de causa, postquam veram de fato posuerimus sententiam, non sine probatissimorum authorum rationibus, eisdemq; verissimis, atq; fortissimis, eorum, qui huic propositæ veritati obviare contendunt, argumenta in medium adducere curauimus. Aiunt nonnulli, stoicorum fuisse sententiam, in omnibus propemodum nos à fato gubernari: proinde ea, quæ volumus, nolumusq;, ex fati necessitate pendere, voluntatemq; nostram aliud esse nihil, quã insuperabile fati dominium. Vnde Cicero lib: de diuinatione: Fatum id appello, inquit, quod Græci himarmen, id est, ordinem, seriemq; causarum appellarunt: cum scilicet causa, causam ex se gignat, ea est ex omni æternitate fluens veritas: ex qua certe diffinitione apparet, voluntatis operationes esse necessarias. Verùm hæc Ciceronis diffinitio Catholicis, verisq; Philosophis, præcipuè sapientissimo Mercurio non probatur: qui constantissimè profitentur, Deum liberè, & in tempore, non autem necessariò, & ab æterno mundum condidisse. Quòd si fatũ velit esse secundarum connexionem causarum, vtpote stellarum; profectò non inficiabor, modò cum Mercurio consentiat; à quo ostensum est, animum hominis mentem habentis, fato superiorem esse. Ad hunc quoq; modum Apuleius est intelligendus Medauriensis, qui de fato ita locutus est: Fatum est causarum complexio ex prouidentia primæ causæ dependens: alioqui duos hæc opinio pareret errores: alterum scilicet, Deum necessitate adactum, mundum produxisse; alterum verò, astrorum virtutem, humani animi libertatem afferre: quorum vtrumq; est falsum, & impietatis verbum. Quam ob causam non sunt audiendi astronomi, Sentirion, Freniti-us, Posidonius, qui aiunt, fatum esse colligantiam causarum, ex motibus astrorum vim, & efficatiam trahentem. Ptolomæus addidit necessariam immobilitatem: Fatum, inquit, est virtus constellationum immobilis Reuera si fatum est immobile: ea ergo, quæ fato subduntur, immobiliter, & ex necessitate contingerent: sed huiusmodi sunt contingentia: nihil ergo in rebus esset contingens, sed omnia ex necessitate acciderent: quod est falsum. Adde, quod secundum Boëtium 4. de consol: Quemadmodum se habet ad intellectum ratiocinatio, & ad id, quod est, id, quod gignitur, ad æternitatem tempus, & ad punctum medium, circulus; ita planè fati series mobilis, ad prouidentiæ stabilem simplicitatem: non ergo fatum est series astrorum immobilis. Præterea, si fatum, iuxta Boëtium, est dispositio inhærens rebus mobilibus: & nobis mouentibus, teste Philosopho 2. Thopicorum, mouentur ea, quæ in nobis sunt: ergo quod prius. Respondeo circa fati immobilitatem, non vnam fuisse antiquorum sententiam, siquidem Chrysippus Stoicus, Philopater, & alij multi, & præclari illius sectæ dicunt, omnia fato disponi, ac vnicuiq; eorum, quæ fiunt, datum esse fatum, sicut aquæ est infrigidare, & lapidi deorsum ferri; ita & animali quiescere, & secundum impetum fati moueri. Sed huiusmodi, sicut paulò ante dixi, omnem politiam euer-

Stoici dicunt fato nos regi.

Cicero.

Apuleius.

Astronomi.

An fatũ sit immobile.

Chrysippus.

Fatũ immobile.

am euertunt. Ad quid enim leges, & iudicia, laudes, & vituperia? deniq; exularet prouidentia cum pietate. Ægyptij fatum esse affirmant: verti tamen orationibus, & auersionibus: esse enim quasdam astrorum curationes, aiunt, quæ illa mitigent: & alias item superadditas virtutes, quæ fatum auertere possint: atq; ideo orationes, curationesq; Deorum esse excogitatas. Sed si horum sententia vera sit, quomodo fatum erit? Siquidem contingentium, & necessariorum faciunt esse fatum. Contingens autem est indeterminatum. Quod verò est indeterminatum, habetur ignotum: atq; ita omnis diuinatio interimitur. Insuper, si ars illa deprecationum, quæ prohibeat ea, quæ à fato sunt, omnibus sit possibilis; nihil planè posset impedire, quò minus sermone tantum fatum euerti posset: si autem quibusdam est possibilis, quibusdam autem non; quibus ergo, & quis est hoc conseruans? Nam ipsum fatum hos quidem fecit diuinitatis cultores; illos autem minimè. Amplius, omnia secundum fatum esse inuenirentur: oratio enim, & Deorum cultus, non solùm non minus in nobis esse apparuit quàm fatum, sed magis: aiunt enim orationem solam in nobis esse, & cultum Deorum, aliud nihil. Si autem non fatum, sed aliud horum causa est: illud magis fatum esse apparebit: siquidem in eo, quod potest per orationem dirigere, vel non dirigere: totum fati continet imperium. Etenim his, qui possunt, nihil est fatum: illis autem, qui non possunt, omnia secundum fatum inuenientur. Iudæi per scientiam Kaballisticam, & intimum sacrarum literarum spiritum, docent fatum superari posse: Iamblicus per efficacem Deorum cultum: Porphyrius per magicam sapientiam Apollinis oraculo teste: ait enim in lib: de oraculis: Cùm quæreret aliquis, cur ineptus ad rem quampiã fuisset: respondit Apollo, fatorum vi impediri, quam quidem magicis artibus effugere poterat: hanc ob causam putauit magicam artem cœlitus esse concessam, vt aliquo modo fatum repelleret. Sed hæc omnia sunt falsissima maligni spiritus commenta. Nam fatum, & si secundum secundarum causarum considerationem, mobile sit: quatenus tamen diuinæ subest prouidentiæ, immobilitatem sortitur, conditionalem tamen. Quam ob causam, posteaquam Boëtius dixisset fati seriem esse mobilem, ait: quæ tamen ab immobilis prouidentiæ proficiscitur exordiis, ipsam imutabilem esse, necessarium esse: ex quo etiam patet ad argumenta responsio: deniq; quid sit ad astronomorum rationes dicendum. Suffragatur huic sententiæ Albumasar, qui ait, locorum varietate, astrorum impetum à nobis pelli posse. Et Ptolomæus ait, quòd sapiens dominabitur astris. Astronomi quoq; dicunt, puerum natum octauo mense, nocte, sub Saturno stationario, statione prima in sagittario ascendente, semianimem profectò, & vix, vt videbatur, victurum ad triduum; tamen diligentissime curatum, vitam longo tempore peregisse: non ergo fati imperium est prorsus inuincibile: tametsi sint aliquæ non contemnendorum authoritates virorum, quæ contrarium quodammodo præseferre videntur: veluti est illa Senecæ sententia in quæstionibus naturalibus: Fatum est, inquit, necessitas omnium rerum, & actionum: quam nulla vis potest irrumpere, ex Iouis dispositione, diffinitoq; consilio Deorum. Verùm hæc Senecæ diffinitio, diuinæ potius est tribuenda prædestinationi, quàm fato, de qua paulò pòst me locuturum spero. Addunt Apollinis oraculum, qui interrogatus, quanto tempore illius templum esset duraturum, respondit: Tunc quoq; terrifico percussum hoc fulmine templum, ardebit: sic stat fatorum immobilis ordo. Ferre autem longè præstat quodcunq; seueræ Et fixa, & stabili statuerunt lege sorores. Esse enim incertum stabile, inuiolabile semper, Quidquid neunt fusis Parcæ rex iussis Olympi. Sed hæc sunt Apollinis verba, quibus fides non adhibenda: vel ad diuinam prouidentiam referenda sunt: de qua mox loqui decreui. Idem Homerus sentire videtur: Non est qui fixas Parcarum effugere leges aut possit. Propter quod Seneca in Tragœdiis ait: Fatis agimur, credite fatis. Non solicite possunt curæ mutare rati stamina fusi. Quidquid patimur mortale genus, quidquid facimus venit ex alto. Et Ouidius: Tu sola insuperabile fatum. Aulus Gelius 9. Verba Chrysippi exponens, inquit: Fatum est sempiterna quædam, & indeclinabilis series rerum, & cathena sese implicans per æternos consequentiæ ordines, ex quibus aptata conuexaq; est.

Ægyptij. Contra Ægyptios. 1. 2. 3. Iudæi. Porphyrius. Albumasar. Sapiens domi nabitur astris. Seneca. Apollinis oraculum. Versus Apoll. Homerus. Seneca. Ouidius.

Fatũ immobile. xaq; est. Sed hæc intelligenda sunt, sicut illa Ciceronis de fato diffinitio. Iuuenalis sat: 7. Sydus & occulti miranda potentia fati. Seruis regna dabunt, captiuis fata triumphos. In Gorgia apud Platonem, mulierum dictum esse refertur: Neq; enim, inquit, hic viuere quantumcunq; tempus, optandum est viro, qui verè sit vir, neq; vita hæc amanda est; Sed hæc Deo cura relinquenda: mulieribusq; adhibenda fides, quæ dicunt, Neminem vitare posse fatum. Cæterum Plato in Timæo inducit concinnantem Deum in creandis rebus apud optimates suos, stellas scilicet, quibus singulis pares delegit animas: pariaq; tribuit curricula, statuentem præterea ex præfinito illis rebus, vti prospicerent inferioribus, ac dantem iura, legesq; fatales. Bifariam autem fatum vocatur à Platone, hoc quidem secundum substantiam, aliud verò secundum actum. Secundum substantiam sanè, animam vniuersi: secundum actionem autem, diuinam legem inpreuaricabilem. Hanc autem legem ad cunctorum decorem à supremo Deo animæ vniuersorum datam esse: per quam producit ea quæ fiunt: conatur namq; ostendere electionem in nobis esse: quæ verò electionem sequuntur, fines, in fato consistere ex necessitate. Atqui nos non ex necessitate sequimur ea, quæ sunt prouidentiæ, sed contingenter: neq; voluntas Dei est seruire necessitati, qui necessitatis est conditor; nam necessitatem imposuit astris, vt semper secundum idem mouerentur, & mari similiter: Proinde omnia ab eo reguntur, omniaq; sunt contingentia: nam omnes has necessitates potest cùm voluerit, mutare. Non ergo fato necessariò inseruimus: nisi fortassis intellexerit illa duo, nempè generationem, & transmutationem, quæ à Mercurio fato sunt attributa: illis siquidem vniuersa, quæ sub Lunæ orbe continẽtur, necessitate quadam naturali inseruiunt. Itaq; fatum secundũ Platonem, est immobilis quædam in anima mundi rerũ mobilium dispositio: fati verò instrumenta, est natura cœlestis: Materia aũt in quam agit per huiusmodi instrumentum, est moles elementorum. Quoniam autem vis fatalis per instrumentum cœlestè elementis infusa, in materiam & formam atq; compositum agit; hac de causa tres fati Parcæ cõnumerantur: insuper quia in essentiam agit, virtutem, & actionem; deniq; in principium, medium, & finem. Quoniam verò non solùm agit in corpora, verùm etiam aliquo modo in animos, quatenus corporum affectus insequuntur; ob id dictum est à Platone 12. de legibus, Parcas tum corporum, tum animorum, legumq; prosperitatem seruare posse: deniq; quia mens diuinæ prouidentiæ quandoq; fauore fruitur diuino, atq; protegitur; idcirco vel fatum superat vel fato feliciter vtitur: propterea ait coniungendũ esse cum mente sensum, scilicet vt menti pareat atq; ministret. Apud philosophum Fatum est naturæ institutio, naturalisq; rerum ordo: vnde id fato euenire dicitur, quod scilicet naturale est, atq; naturæ ordinem sequitur 5. phys: tex. 57. Aliquæ, inquit, generationes non sunt fato destinatæ, seu diffinitæ; quibus hæ quæ sunt secundum naturam, contrariæ sunt: generationes ergo naturales à græcis Aïrmarmenæ dicuntur, hoc est, ordine fatali, atq; cœlesti procedentes. Et in quarto de generatione animalium, capitulo vltimo, inquit: Multa principia incidunt, quæ generationes destinatas secundum naturam, & corruptiones impediant: atq; in causa sint earum, quæ veniunt præter naturam. Quam ob causam Alexander (sicut dictum est) ex sententia Peripateticorum collegit, fatum à natura non differre. Hanc peripateticorum doctrinam nobilissimus poëta in 4. Æneidos imitatur, vbi de morte Didonis loquens, ait: Nam quia nec fato merita, nectere. Et Cicero in Antoniano: Si quid mihi humanitus accidisset: multa enim impendere videbantur præter naturam, etiam præterq; fatum. Nonnunquam autem Virgilius fatum vocat, diuini consilij executionẽ æternamq; Dei prouidentiam: vt est illud Æneidos 1.

Iuuenalis.

Mulierum dictum.

Platonis opinio de fato.

Voluntas Dei non est seruire necessitati.

Diffinitio fati

Tres Parcæ quare fato tribuuntur.

Fatum apud Aristotelẽ est natura.

Alexander.

Virg.

Parce metu Cytherea manent immota tuorum
Fata tibi: cernes vrbem, & promissa Lauini
Mœnia: sublimemq; feres ad sydera cœli
Magnanimum Æneam: Neq; me sententia vertit. Et 6. æneidos.
Desine fata Deum flecti sperare precando. Et illud Deiphobi

Sed

Prouidentia Dei secundum Mercuriũ

Sed me fata mea, & scelus exitiale lacenæ,
His mersere malis. Et plurima huiusmodi apud illum.

Hæc igitur obseruanda sunt in lectione præstantißimi poëtæ, nec non & philosophi nobilißimi. Cæterum inter tantam nubem testium, Mercurius securiorē veriorem'q; mea quidem sententia, partem sequitur: siquidem cùm fatum apud ipsum sit stellarum dispositio; non est rationi consentaneum, vt corporibus dominetur, & animis: alioqui omnia illa, quæ ante dicta sunt, sequerentur absurda, nempè frustra leges esse: nullam esse virtutis laudem: extinctum penitus liberum hominis arbitrium: deniq; Deum bonum, esse malorum authorem. Verum tamen est, fatum dominari animæ mentē non habenti: nam iuxta Platonem in Timæo: Intelligentiæ dij quidem omnes, homines verò pauci participes sunt. O bone Pymander, da mihi quæso mentem, intelligentiam, intellectum bonum, vt fatum meum, hoc est, congenitus affectus rerum temporalium non dominetur mihi, sed superem, aut feliciter vtar.

Quibus dominatur fatum.

Oratio.

DE DEI PROVIDENTIA.

MERCVRIVS DIAL. 12.

Arduum quiddam est ô fili Deum percipere. hunc quoties intueri volueris, aduerte mundi ordinem, atq; ordinis eius ornatum. Aduerte necessitatem illorum, quæ sensu percipiuntur, prouidentiamq; cunctorum, quæ facta sunt antè, & quæ quotidie fiunt. Aduerte plenam vitæ materiam. Talem ac tantum Deum cum omnibus bonis, & pulchris diis, dæmonibus, & hominibus incedentem.

Comment: VIII.

Voniam de stellarum, fortunæ, atq; fati dominio hactenus balbutiendo locuti sumus: deq; diuina prouidentia sæpè mentionem fecimus, à qua illa omnia ordinari, gubernari, disponiq; diximus; hac de causa rationi consentaneum esse duximus, post aliqua illorum libamenta, de diuina prouidentia disputationem aliquantulùm longiorem texere: præsertim cùm de hoc negotio abundè, disertè, dilucideq; sapientißimus disputet Mercurius: cuius verba variè sparsa, in vnum ordinem textusq; seriem reducere curauimus. Itaq; 12. Pymandri dialogo, cum suo filio de multis disputans, inter alia, diuinæ meminit prouidentiæ. Scio, *inquit,* tibi animum esse Deum cognoscendi: arduum est, quod quæris: attamen ex illius prouidentia, qua cuncta sapienter prouideq; disponit, illum cognoscere poteris. Arduum, *inquit,* est Deum percipere. *In causa autem est proportio intelligendi, nam oculus noster, seu intellectus, sine diuino lumine, ita se habet ad Dei maiestatem intelligendam, sicut oculus noctuæ ad lumen Solis. Potentiarum ordo in intelligendo ob primi peccati pænam inuersus, atq; labefactatus: deniq; in rebus est nihil, ex quo noster intellectus, aliquod diuinæ maiestatis fantasma haurire poßit: sine autem fantasmate pro huius vitæ conditione, nisi diuinitus adiutus, aut nihil, aut maxima, cum caligine aliquid percipit. Reliquum est ergo, vt ex his, quæ facta sunt, quæq; fient, Deum agnoscamus.* Hunc autem, *inquit,* quoties intueri volueris, *aspice speculum in ænigmate,*

Dial. 12.

Tex. expositio.

Vnde difficultas Dei cognoscendi.

Prouidentia Dei secundum Mercuriū.

gmate, aduerte mundi ordinem, atq; ordinis eius ornatum. *Potentißimum sanè diuinæ prouidentiæ signum: est omnium rerum pulcherrimus, atq; inuiolabilis ordo: è contrà maximum imprudentiæ argumentum, atq; omnium rerum confusio, deordinatio, ordinisq; perturbatio, præsertim in principe, à quo subditorum vita est ordine gubernanda. Neq; enim tam diu, & tam inuiolabili lege omnia sic incederent, nisi optimo diuinæ prouidentiæ ordine constarent.* Aduerte, *inquit*, necessitatem illorum, quæ sensu percipiuntur: *hoc est, naturalem obedie͂tiam, qua præfixum ordinem seruant,* prouidentiamq; cunctorum quæ facta sunt antè, & quæ quotidie fiunt. *Bene autem ordinem præmisit rerum, atq; earundem naturalem obedientiam: nam ex illis fit, vt vnicuiq; prouideatur, atq; prospiciatur à patre omnium Deo, pro vniuscuiusq; salute tuenda: quod planè ad prouidentiam pertinet. Est enim prouidentia, sapientia in mente primi opificis, qua singulis singula distribuit, pro illorum naturæ qualitate, atq; operum distributione seruanda.* Aduerte, *inquit*, plenam vitæ materiam. *hoc est: mundum hunc materialem vita informatum, à suo vtiq; opifice.* Quid aliud, *inquit*, existimas esse materiam, quam rudem indigestamq; congeriem? hanc existere posse ne credas, nisi formetur: quòd si formatur: ab aliquo certè formatur; operationes enim formandi, partes Dei esse diximus. *Et est sensus:* Dixi tibi ô fili, Deum esse circa omnia simul atq; per omnia, deniq; omnium potestatem, & actum: *at actus est forma: Deus ergo est omnium forma: quippè, qui omnium sit formarum, earundemq; operationum primus, & opifex, & motor.* Ex quatuor ergo his fili, agnosces, percipiesq; Deum; ex ordine scilicet rerum, ex naturali earundem obedientia, ex illius prouidentia, qua singulis quibusq; prospicit: deniq; ex vita, quam moli corporeæ concessit. Etenim sicut mundi partes sunt cœlum, *inquit*, aqua, terra, & aer: eodem modo Dei membra, vita, mortalitas, necessitas, prouidentia, natura, anima, mens; horumq; omnium participatio, ipsum bonum: neq; fit aliquid vsq;, neq; est factum, vbi Deus ipse non sit. *Sensus est: Quemadmodum æther, aqua, aër, & terra, extra mundum esse nequeunt, & qui illa negaret, mundū quoq; eum negare oporteret: eodem propemodum modo, vita, prouidentia &c. sine Deo esse nō possunt: & qui huiusmodi negare voluerit, Deum vtiq; negabit. Hanc ob causam per quādam translationem vocat* Dei membra, *quia nimirum membra, in corpore inueniuntur; & hæc quidem in Deo:* vita & mortalitas; *quia habet clauem vitæ, & mortis:* necessitas; *quam rebus naturalibus indidit:* prouidentia; *quia vniuersa gubernat:* natura; *quam vniuersis distribuit creaturis:* animam, *rebus viuentibus:* mentem, *hominibus, & angelis.* Horum participatio est ipsum bonum, ipse Deus, cuius participatione creata omnia sunt bona. Deniq; nihil factum est, aut fiet, vbi Deus ipse non adsit: proinde omnia videt, omnibus prouidet, omnia continet, omnia fert verbo virtutis suæ. A quo, *inquit*, vita donantur animantia singula? A quo mutantur, quæ mutabilia sunt? siue materiam, siue corpus, siue essentiam nuncupaueris; Dei actus esse memento. *Si itaq; Deus est actus omnibus: actus verò est vita viuentibus, quia vita in actu consistit: Deus ergo est viuentibus vita. Item, si actus est causa essendi, & quæ motu carent, esse vestiuntur: Deus ergo est omnibus & vita, & esse, quod Mercurius vocat rationem, seu diffinitionem rerū:* Propterea, *dicit*, Deum esse actum materiæ, & materiæ rationem, actum corporeum, corporumq; rationem, actum essentiæ, essentiæq; rationem. *q. d. vniuersa, siue materialia tantùm, quæ habent esse, siue corporalia, quæ habe͂t sensum, & esse, veluti sunt animantia omnia, siue essentialia, vtpote homines, & angeli, quibus præter hæc adest intellectus, à Deo habent, vt sint, sentiant, viuant, atq; intelligant.* Id igitur omne Deus est: neq; quicquam est in omni, quod non sit ipse Deus: itaq; nec magnitudo, neq; locus, neq; qualitas, neq; figura, neq; etiam te͂pus, circa

Ordo rerū diuinæ prouidētiæ signum.

Prouidentia quid?

Deus est actus omnium.

Dei membra.

Deus est vita omnium.

Deus est omnibus esse.

Deus est per omnia.

Prouidentia Dei secundum Mercuriũ.

pus, circa Deum omne enim est. Omne autem circa omnia, atq; per omnia. *Idem dicit Apostolus, Deus est omnia in omnibus. Deus est omnia, quia omnibus largitur esse, & viuere, circa omnia, quia omnibus prouidet, per omnia, quia in omnibus operatur. paulò ante in eodem dialogo, ait:* necessitas, prouidentia, natura, sunt organa mundi. Natura, *quia vniuersa subsistunt:* necessitas, *quia vniuersa obediũt:* prouidentia, *quia vniuersis consulitur. His sanè rebus, veluti quibusdam organis Deus vtitur in rerum omnium administratione conseruanda. In fine* 14. *Dial. ridet eos, qui putant aut Deum mundum non condidisse, aut illius curam non habere.* Nihil est magis ô Aesculapi ridiculum, quàm ille, qui dicit Deo agendorum facultatem deesse. Nam dum se Deum venerari fatetur, ex eo quod creandi negotio, curaq; liberat, Deum ipsum prorsus ignorat: quodq; deterius est mortalium illi passiones ascribit, inuidiam, superbiam, ignorantiam, imbecillitatem. Nisi enim faciat omnia, aut superbus est, aut potius imbecillis: quorum vtrumq; nefarium. Deus autem vnicam habet naturam, idq; ipsum bonum est: bonus autem nec superbus est, nec impotens: bonum autem est ipsa vis omnium agendorũ. Itaq; Deus instar agricultoris diuersa in terræ gremium semina diffundentis, in cœlum quidem serit immortalitatem, in terram verò mutationem, in totum deniq; mundum vitam, ac motum. *hæc Mercurius. Adde, quod neq; est inuidus, quia inuidia longe est à superis: omnia ergo curat. Neq; ignorans, omnia ergo scit, neq; in cognoscendo intellectus eius vilescit. In primo dialogo dicit,* Dei prouidentiam per fatum .*i.* stellarum dispositionem; generationes contexere rerum. *Item dial. v.* Deus sane, *inquit*, totius expers inuidiæ, per singulas mundi particulas vbiq; splendet, atq; à Deo se notum præstat, vt non intelligere modo, sed manibus etiam ipsis (vt ita dixerim) liceat attrectare. Nam vndiq; nostris oculis eius obuersatur, seseq; obijcit, & inculcat imago. Deniq; cum Deum videre volueris, suspice Solem ô fili mi Tati. suspice syderum ordinem reliquorum. Quis age perpetuum horũ seruat ordinem? Quis mensuram singulis motionis assignat? Quis mare suis finibus circumscribit? Quis terræ pondus sistit, ac librat? Est certè aliquis ô Tati, horum author, dominus. Etenim locum, vel numerum, vel mensuram seruare, absq; autoris virtute, impossibile est: ordo fieri à deformitate nequit. Eget autem deformitas domino, qui ordinem præbeat. *hæc Mercurius. quæ profectò sine Dei prouidentia consistere nequeunt. Quomodo enim rerum ordinem conseruabit, si illarum curam non gerit? Quomodo, inquam, bonus est rerum opifex, & pater, si illa negligit, quæ condidit? Falsum est, & temerarium iudicium, & penitus Deo indignum: ipse enim diligit omnia, quæ fecit, quatenus ab ipso condita sunt: malum autem non est ab ipso, sicuti dicit Mercurius* 14. *dial.* Vnica, *inquit*, Deo gloria omnium constitutio, atq; id est velut corpus Dei effectio. Ab ipso profectò nihil malum, nihilq; turpe. hæ siquidem passiones sunt creata sequentes opera, quemadmodũ æs rubigo, animata corpora limus. *Cæterùm si Deus perpetuũ syderum conseruat ordinem, & mare finibus circumscribit, & terræ pondus sistit, & eius gloria, est omniũ constitutio; omnium sine dubio curã gerat, necesse est: malo tantum excepto, cuius est ordinator, non autem curator. Quam ob causam dial:* 5. *clarissimè ostendit Deo curam esse de omnibus.* Quemadmodum, *inquit*, sine factore fieri quicquam nequit: ita Deum existimare nisi semper agat omnia, impossibile est, in cœlo videlicet, in aere, in terra, in mari, in toto mundo, in qualibet particula mundi tota, tum in eo quod est, tum in eo quoq; quod non extat. Nihil enim est in omni natura, quod ille ipse non sit. *Similis sententia habetur in Ioanne: Pater meus vsq; modo operatur: Etenim non solùm Deus omnia condidit, verùm etiam omnia curat, atq; gubernat. Volens autem Mercurius*

Paulus.

Organa mũdi

Dial. 14.

Deus facit omnia.

Deus omnia curat.

Primus dial. & v.

Ordo creaturarum Deum demonstrat.

Deus diligit omnia.

Malum non est à Deo.

Dial. v.

Deus præbet omnia.

Prouidétia Dei secundum Platoné.

pro sua prouidentia Deo gratias agere, in eodem Dialogo, dicit: Quò vertam oculos, vt te laudem? suprane, an infra? intus, an extra? non modus, non locus circa te, non aliud quiddam ex omnibus. In te autem omnia, abs te omnia, præbes omnia. *Sensus est, Tu modum non habes, quia es supra modum, loco aliquo non concluderis: sed in te sunt omnia, quia omnia sustentas, ne in nihilum redigantur. Abs te omnia, quoniam à te condita: præbes omnia, quia scilicet omnia gubernas, foues, pascis, curas, protegis. Dialogo 9. loquens ad Æsculapium dicit, Deum omnia mouere, cuncta ab eo pendere, iuxta illud Dauid: Omnia à te expectant, vt des illis escam in tempore opportuno:* Deus, inquit, ô Æsculapi, non vt quibusdam videtur, sensu menteq; captus est: illi enim miseria præsi perperam obloquuntur. Quæcunque sunt in Deo, simulatq; à Deo pendentia, partim per corpus agentia, partim mouentia per essentiam animæ, alia per spiritum viuificantia, alia verò receptacula defunctorum. *Sensus est, & corporalia, & sensu participia, & rationalia, & spiritualia, deniq; animæ defunctorum à Deo pendent, & conseruantur. Vnde Mercurius:* Id est sensus & intellectio Dei, cuncta semper mouere. *Itaq; si Deus mouet omnia, omnia ergo regit, & curat: nam vt ipsemet Mercurius dicit ibidem,* extra ipsum nihil: extra nihil ipse. *Dial: autem 10. propriis verbis dicit Deo curæ esse de homine:* Neq;, *inquit,* Deus ignorat hominem, sed curam eius habet, ab eoq; se cognosci vult. hæc vnica salus hominis, cognitio Dei: hæc ad olympũ ascensio. *Tria hîc notatu digna dicuntur à Mercurio: in primis hominem à Deo cognosci: non ergo singularia non intelligit, vt quidam volunt. Deinde illius curam habere; falsum est ergo, quod quidam dicunt, Deum humanos actus respuere. Postremò, quia vult ab homine cognosci: quod planè nequaquam vellet si homini potestas quædam largita non fuisset Dei cognoscendi. Itaq; ex perfectissimo, atq; perpetuo rerum omnium ordine, ex earũdem necessitate, seu naturali obedientia, ex vita, & motu, quæ suis communicauit Deus creaturis, ex singulari cura, quam circa homines habet, quorum gratia cætera condidit, ex perpetuo desiderio, quo vult ab hominibus cognosci: facilè animaduertimus, secundum Mercurium, diuinam prouidentiam in mundo inueniri, & ab ea omnia gubernari.*

Dial. 9.

A Deo pendẽt omnia.

Receptacula defunctorũ.

Deus mouet omnia.

Deus nouit & curat homines.

Epilogus.

QVAESTIONIS PRIMAE CAP. I.

Prouidentia Deo ex Platone & Plotino probatur.

Lato x. de legibus, multis, eisdemq; fortissimis rationibus, diuinam demonstrat, approbatq; prouidentiam: Sunt, inquit, qui quamuis Deos esse dicant, curam tamen humanarum rerum negant habere. In causa autem est, quia vident improborum iniustorumq; hominum successus; qui licet reuera felices non sint, vulgo tamen felices habentur. Insuper huiusmodi ad senium vsq; ita deuenire, vt filios, atq; nepotes in maximis relinquant honoribus. Vident præterea, quàm multa iniustè, & impiè gesserint, & propter ipsa tamen scelera, ex re parua in magnam, & ex infimo gradu, ad tyrannidem peruenisse. Propterea cùm harum rerum autores esse, propter ipsam cum illis coniunctionem incusare, & aduersus eos peccare nolentes, huc tandem delapsi sunt; vt licet Deos esse arbitrentur, humanas tamen res ab illis negligi credant. Verùm qui delitiis, otioq; deditus, quem Hesiodus ignauis maximè fucis similem dicit, odio nobis habetur. Non ergo dicendus est Deus eos mores habere, quos odit: nec permittendus est vllus ita dicere. An ille, ad quem operis alicuius affectio, & cura maximè pertinet, magna in eo opere curabit, parua contemnet? Nónne siue homo, siue Deus duabus de causis negligit? vel quia nihil interesse totius putat, si parua negliguntur, vel quia licet interesse opinetur, pigritia tamen mollitieq; detentus, negligit. Aliter enim negligentia non contingit. Nam quando quis non potest omnium curam gerere magnorum

Quare aliqui negabãt prouidentiã Dei.

Soluuntur rationes.

1.

Deus non cõtemnit parua.

2.

Prouidẽtia Dei secundum Platonẽ.

magnorum paruorumq́, atq; ideo imbecillitate impeditus non curat: negligentia tunc in eo esse non dicitur, siue homo quidã sit impotens, siue Deus aliquis non posse fingatur. At, cùm Dij sciant, videant, audiantq́ omnia, atq; possint, sintq́ boni, optimi; nulla ergo pigritia, nulla mollicie capi eos, possibile est. Nam à timiditate in nobis otium nascitur, pigritia verò ab otio, atq; mollicie. Nullus ergo Deorum, otio pigritiaq́ corruptus, quicquam negligit. Nullius enim timiditatis Deus est particeps. Ergo relinquitur, si paucas paruasq́ in vniuerso res negligunt; vt ita negligant, aut quia contemnenda illa esse sciunt, aut propter ignorantiam, cùm prouidere debent, non prouideant. vel sicut improbos homines dicimus, meliora quidem videre, sed voluptate, aut dolore fractos, deteriora sequi; sic Deos, quamuis sciant prouidendum esse, similiter non prouidere. sed nefas est hoc de Deo sentire. Amplius, res humanæ viuentis naturæ participes sunt, & homo ipse præcæteris animalibus Dei cultor diligentissimus est: mortalia autem cuncta viuentia à diis facta sunt, & possidentur, quemadmodum & cœlum vniuersum. Iam ergo seu parua hæc, siue magna quis dixerit diis esse; nullomodo cùm prouidentissimi sint, atq; optimi, negligenda sibi sua possessio est. Amplius, parua difficilius quàm magna videntur, & audiuntur: facilius autem tenentur, ferenturq́, & prouidentia gubernantur parua omnia, & pauca quàm eorum contraria. Quòd si medicus totum corpus curare velit, ac possit, si magnis prouiderit, parua verò contempserit, nunquam bene se habebit totum. Sed nec gubernatores, nec imperatores, nec patresfamilias, nec ciuitatum moderatores, neq; vlli omninò tales, paucis paruis neglectis, multa, & ingentia gubernabunt. Nam lapides quoq; magnos sine paruis bene strui, negant architecti. Caueamus ergo, ne Deum mortalibus opificibus viliorem esse putemus. Isti sanè, quantò peritiores sunt, tantò arte vna in propriis ipsorum operibus, & parua simul, & magna exquisitius perficiunt: Deus verò qui sapientissimus est, & curare potest, & vult; magnis quidem prouidebit solùm, parua autem, quæ facilius gubernari possunt, propter pigritiam, & ignauiam negliget? Nefaria, & falsa penitus est hæc cogitatio. Cæterùm qui toti prouidet, ad virtutem, salutemq́ totius omnia ordinat: cuius pars quæq; pro viribus, quod sibi conuenit, agit, & patitur: atq; his singuli præpositi principes sunt, qui minimarum etiam actionum, passionumq́ per singulas, & extremas vniuersi particulas, distributione ad vltimum vsq; peracta, curam habent. Quarum vna tua particula est, quæ ad totum semper respicit, quamuis minima sit. Tu verò ignoras singulorum generationem, illius gratia fieri, vt vniuersi ipsius beata vita sit; non tui gratia, sed illius tu gratia factus es. Medicus enim & artificiosus opifex omnis, totius gratia singula facit: & ad communem perfectionẽ dirigit omnia: non totum ad partem, sed partes ad totum singulas referens. Tu autem moleste fers, quia ignoras quo pacto quod tibi optimum est, vniuerso simul, & tibi pro communis generationis viribus conuenit. Itaq; hoc deorum, qui cœlum, qui à diis negligisse putant, iudicium est, vt qui melior sit, ad meliores, qui autem peior, ad peiores animas, tam in vita, quàm in omni morte proficiscatur, patiaturq́, & agat quæ à similibus ad similia fieri oportet. Quare nullus optet, confidatq́ se à Deo felicem fore; vt iudicium hoc deorũ effugiat, atq; exuperet. Nunquam enim ab illo negligeris, nec si ita paruus sis, vt in terræ profundum ingrediaris, nec si adeò sublimis fias, vt pennis elatus in cœlum voles; sed conuenientia supplicia dabis, siue hîc manens, siue ad inferos profectus, siue ad remotiorem aliquem locum translatus. Eadem quoq; de illis ratio sit, quos per nefaria scelera, ex paruis in magnos viros euasisse intuiti, putamus ad felicitatem ex miseria peruenisse. Quorũ in operationibus, velut in speculo deorum ad omnia negligentiam inspexisse, existimamus, quod videlicet ignoremus ad quid eorum progressus vniuerso conducant. Non oportet autem hoc ignorare, quod qui nescit, nec viuendi formam vnquam conspiciet, nec verba de vitæ beatitudine, vel miseria facere poterit. Itaq; principem Deum esse, necesse est, qui totum cœlum perpetuò gubernat, qui iniquis muneribus non corrumpitur. Plotinus ænn: 3. lib. 3. c. 2. Platonem secutus, imperatoriæ maiestati diuinam comparat prouidentiam: Totus, inquit,

Margin notes: Deus non est piger. — 3. — Deus non est improbus. — 4. — Deus non negligit suam possessionem. — Parua nõ sunt negligenda. — Deus prouidet omnia. — Omnia fiunt ob gratiam vniuersi. — Iudicium contra eos, qui putant se à Deo negligi. — Nemo à Deo negligitur. — Deus est princeps omnium — Plotinus.

Prouidétia Dei ex Plotino.

Deus est sagax dispensãs omnia.

tus, inquit, mundus prouidentia quadam imperatoria est institutus, cernente actiones & passiones, & quæ adesse oporteat alimenta, arma, machinas: & profectò quodcunq; ex his inter se connexis conspirantibus consequuntur, sunt præuisa: vt quodcunq; ex his eueniat, locum vbi bene situm sit, nanciscatur. Procedunt quidem omnia ab exercitus duce, sagaci quadam solertiq; ratione: quamuis etiam externa sint, ab eoq; aliena, quæ hostes sunt illaturi. Procedit autem hæc diuina prouidentia ab initio ad finem desuper se diffundens: nec æquali secundum numerũ proportione, sed secundum comparationẽ quandam proportionis aliter distribuit alibi: quemadmodum in vno quodam animali à principio ad extremum ritè connexo, membrum quodlibet munus proprium possidet, & melius quidem actionem habet præstantiorem, deterius autem inferiorem sibi conuenientem. Etenim partes inter se diuersæ diuersas habent & actiones: vnum nihilominus ex cunctis, & prouidentia vna. omnia enim quæ in mundo intelligibili sunt, ratio sunt; supra autem rationem intellectus & anima pura: quod verò deinceps, quatenus inde prouenit, prouidentia est, & quatenus est in anima pura, & quatenus in animalia propagatur. Ratio vtiq; in partes inæquales distributa progreditur, iccirco nec facit æqualia, sicut apparet in quolibet animali: quæ verò deinceps fiunt, prouidentiam commitantur: amica enim est Deo prouidentiæ ratio, quæ haud secus se habet in mundo, quàm in animali sanitas. Cùm igitur vniuersum hoc sit animal; qui ea, quæ fiunt in ipso videt, videt etiam ex quibus fiunt: prouidentiamq; in ipso regnãtem, quæ quidem ordine per cuncta procedit, & quæ sunt, & quæ fiunt. Quoniam autem meliora sunt in mundo, iccirco sunt quoq; deteriora: proinde quicunq; deterius è mundo tollendum censent, tollunt ipsam etiam prouidentiam. Cuiusnam amplius prouidentia erit? Non enim sui ipsius, neq; etiam melioris: quandoquidem dum supernam prouidentiam nominamus, ad id eam, quod inferius est, referimus. Plotinus in angelis, & cœlis Dei prouidentiam esse, minimè negat, sed eam dicit maximè apparere in istis inferioribus, vbi bonis mala commixta sunt: prouidentiæ autem munus est, singulis singula tribuere loca; vnde postea sanitas vniuersi consurgit. Ipsum, inquit, in quod omnia rediguntur principium est, in quo sunt omnia simul, & omnia totum. Procedunt autem ex hoc iam omnia, intus ipso manẽte, ceu ex vna radice in seipsa conquiescente in multitudinem iam diuisam plurimam pullulant, singula illius similitudinem præferentia. Itaq; Plotinus, Dei prouidentiam, & imperatori, & animali, & radici similem esse affirmat. Nam quemadmodum imperatoris prouidentia, alimenta, machinæ, & arma exercitus disponuntur vniuersa; & ab vno animali, membrorum varia, ac diuersa regitur dispositio; & ab vna radice, diuersi pullulant rami, atq; ab ea, & fomentum accipiunt, & diuersam imaginis qualitatisq; figuram; ita planè, ab vna Dei prouidentia, & cœlestia gubernantur, & terrena, omnisq; regitur diuersitas naturarum. Porrò 2. lib. eiusdem ænn. cap. 9. de eadẽ loquens prouidentia pulcherrimè docet, quàm iustè à Deo disponatur omnia: Non oportet, inquit, ita prouidentiam esse, vt nos omnino nihil simus: alioqui si prouidentia ipsa sit omnia, ipsaq; sola, non erit amplius prouidentia. Cuius enim vlterius prouidentia foret? profectò sola diuinitas esset. Nunc autem diuinitas est quidem, seq; confert ad aliud; non tamen vt ipsum aliud auferat; sed accedens, exempli gratia, ad hominem, seruat in eo, quod est esse hominem: id autem est seruare prouidentiæ lege viuentem: quod quidem est agentem quæcunq; lex ei præscribit. Præscribit autẽ homines, qui boni facti sint, manere deinceps vitam bonam, etiam post obitum constitutam; malos autem, contrariam. Nefas est autem existimare, eos, qui euasere mali, seruatoribus aliis custodiri, dum ipsi desides votis duntaxat, confidunt. Humanum itaq; genus factum animal quidem, non tamen rerum omnium præstantissimum, sed medium obtinens, eligensq; ordinem, simul tamen quo in loco positum est, prouidentiæ perdi nequaquam dimittitur, sed ad superna reuocatur assiduè omnibus vbiq; machinis, quibus diuinitas vtitur. Sed quis videns malos diuites esse, pauperes verò bonos, dicet Dei prouidentiam vsq; ad terras minimè peruenire? Nequaquam: cùm enim cætera ratione fiant omnia, testimonio esse possunt, prouidentiam

Amica deo est prouidentiæ ratio.

Prouidentia vbiq; regnat.

Qui tollit mala tollit prouidentiam.

Quibus prouidentia comparatur.

Prouidentia non est sola.

Prouidentiæ lex.

Prouidentia vbiq; dominatur.

dentiam ad terras descendere. Etenim cùm vniuersum hoc, vnum animal sit, perinde id se haberet ac si quis dicat: caput quidem faciemq; hominis à natura fieri, ratione videlicet seminaria superante: reliquum verò aliis quibusdam causis siue fortuitis, siue necessariis, ideoq; esse deteriora: aut etiam ob naturæ imbecillitatem talia prouenire. Sed nefaria est huiusmodi opinio, summoq; opifici maximè derogat, atq; ignauiæ incusat, & inertiæ. Siquidem prouidentia Dei sese per cuncta porrigit, idq; eius officium est, vt nihil prorsus alicubi negligat. Quàm nullus potest de Dei prouidentia conqueri: nam si datur animis hîc quoq; facultas ad beatitudinem consequendam, non Dei prouidentiam, sed eorum potius imbecillitatem criminentur, se non esse felices: quia scilicet strenuè certare noluerunt, vt præmia proposita acciperent. Simile quiddam est in euangelio: Sedere ad dexteram meam, non est meum dare vobis; sed quibus paratum est à patre meo. q. d. Regnum, seu æterna felicitas non est dantis, sed recipientis: Nam paratæ sunt coronæ, & præmia, diuina prouidentia singulis singula distributa. Si quis igitur strenuè se gesserit; ad proposita vtiq; præmia pertinget. Ænneadis 6. lib. 7. cap. 39. docet Deo prouidentiam inesse omninò. Prouidentiæ ratio, inquit, satis ex eo seruatur, quòd Deus ipse est, à quo sunt omnia. Quod autem refertur ad ipsum quonammodo Deus intelliget, nisi se intellexerit? Non ergo audiendi sunt, qui dicunt Deum hæc inferiora non curare, quia nihil intelligit extra se, de quo sequenti capitulo disputabimus. Itaq; Dei prouidentia omnia disponi, non eorum tantùm, quæ in cœlis, verùm etiam, quæ in terris habentur, ex Platone, & Plotino, philosophorum principibus, clarissimè dilucidissimeq; audiuimus: vt nullus relictus sit quæstionis locus.

Prouidentia Dei ex Arist. & Auer.

De Dei prouidentia nemo conqueri potest.

Prouidentiæ ratio.

CAP. II.

Prouidentia Dei ex philosopho, & eius commentatore ostenditur.

Dubitant nonnulli, an philosophus rectè senserit de dei prouidentia; proinde nonnullas eiusdem sententias in medium adduximus, vt inde facilè sit legenti, quæ super hac extiterit re, philosophi sententia. Decimo eth. cap. 10. Affirmatiuam, imò veriorem partem tueri videtur. Qui secundum mentem, inquit, operatur, & eam colit, & optimè dispositus est; amicissimus dijs videtur esse. Nam si dij curam aliquam humanarum rerum habent, vt æstimatur, & creditur; rationabile est, eos gaudere optimo, & cognatissimo. Tale huiusmodi verò mens est, & amantibus illam maximè, honorantibusq; fauere, tanquam rerum sibi charissimarum curatoribus, & rectè, ac benè agentibus. Quòd autem hæc omnia sapienti maximè competant: non est obscurum. Amicissimum ergo deorum, eundemq; felicissimum esse, decens est. Itaq; & hoc modo sapiens vtiq; erit maximè felix. Commentator, & siquidem cura sit Deo de hominibus, ait, vt creditur, & debitum est: & sit quidem Deus gaudens de eo, qui est melior; tunc gaudet Deo, qui nititur assimilari ei valde. Et hic est intellectus dignus. Est ergo vt benefaciat eis, qui amant ipsum plus: & vt honorificet eos, & visitet ipsos, sicut est dispositio amici cum amico suo, eò quòd actio eorum, est actio nobilis sana. hæc Auerroes. Cæterùm si ijs, à quibus plus diligitur, plus benefacere debet, plusque honoris, atq; visitationis impendere, seseq; habet sicut amicus ad amicum suum, cognoscat ergo singularia, & illorum curam gerat, necesse est: quippe cùm hæc omnia, absque huiusmodi notitia fieri nequeant. Sanè, si philosophus dicat hoc credi, & æstimari, neque huic refragatur sententiæ, qui tacet, consentire videtur. Adde quòd cõmentator affirmet, non solùm à Deo fieri, verùm etiam debere id facere. Debitum, inquit, est vt plus in eum conferat beneficij amicitiæ atq; visitationis, à quo plus se diligi nouit. Deum ergo humanorum actuum curam habere, idq; ad philosophi & commentatoris mentem, ex hoc loco

Quis sit dijs amicissimus.

Sapiens est Dei amicus.

Auer. dicit Deum singulariũ curam habere.

Philosophus dicit Deũ habere curam hominum.

Prouidentia Dei ex Aristo. & Auerroe.

clarißimè patet, quidquid alibi sub dubio dixisse videbatur. Nam 12. met. com. 37. Dicentes, inquit, quòd Deus solicitus est circa vnumquodq; indiuiduum, aliqualiter est verum, & aliqualiter non; quia nullum indiuiduum habet dispositionem propriam: nisi illa dispositio inueniatur in aliquo modo illius speciei. hoc igitur modo verum est Deum solicitari circa indiuidua: solicitudo autem circa indiuidua tali modo, quòd nullus habeat communicationem cum eo: hoc non est fas bonitati diuinæ. Sensus est, sub speciei, non autem indiuidui ratione, Deo curæ est de singularibus. Sed quonam pacto dispositio Dei, ad hominē sibi familiarem est sicut dispositio amici cum amico, vt ipsemet commentator paulò antè dixit? Aut quomodo eum visitat, plusq; beneuolentiæ impendit? Quòd enim toti speciei confertur; non vni, sed omnibus impenditur indiuiduis. Quare si Deus sub specie tantùm, omnes prorsus homines cognoscit, visitat, diligit, atq; beneficijs afficit; nullus planè apud Deum esset proborum, improborumq; delectus, quòd certè diuinæ maximè derogat iustitiæ. Nam si ita se habet, vt æqua sorte, & amicos, & inimicos visitet, atq; tueatur; valeat ait ille, talis deus. Sed nefas est hoc de Deo sentire, cui probri sunt tanquam peculium, teste Malach. cap. 3. Dixistis, inquit, vanus est qui seruit Deo. Ergo beatos dicimus arrogantes: Et erunt, inquit Dominus, in die, qua ego facio in peculium, & parcam eis, sicut parcit vir filio seruientis, ibi & videbitis quid sit inter iustum & impium, inter seruientem Deo, & non seruientem. Dicis, non esse fas diuinæ bonitati. Imò id ad diuinam bonitatem maximè spectat, vt bene merentes de se, vberiori bonitatis munere visitet, donet, atq; afficiat. Nonnè commentator eodem in commento dixit: Deum debere plus eos honorare, à quibus nouit se plus honorari? Id certè fieri non potest, nisi singulariter cognoscat, visitet, tractet, diligat, honorisq; dignitate accumulet. Item com. 52. eiusdem libri: Sunt, inquit, quidam, qui dicunt, quoniam nihil est, de quo Deus non habeat solicitudinē, & quòd omnes cogitationes eiusdem sint iustæ. Sunt & alij qui contradixerunt huic sermoni. Igitur sunt in extremo contradictorio, scilicet quòd nulla solicitudo sit in eo omninò. Et veritas est, quòd solicitudo est. & quòd si aliqua sunt sine solicitudine, proueniunt ex necessitate materiæ non ex diuinatione agentis. Verùm ex philosophi verbis non licet arguere, Deo curæ nō esse de singularibus, sed angelis sibi semper aßistentibus, maiora dilectionis signa ostēdere: Quemadmodum, inquit, liberi domus rarò licentiantur ad faciendum quidquid cōprehendunt: sed omnes actiones eorum, aut plures sunt: seruientes autem, vt lupi, & similia in pauco communicant illis in actione: Si ergo in pauco, non omninò ergo animalia sunt aliena à diuina prouidentia. Amplius 2. de anima te: com. 34. exponens illud philosophi: Ipso semper & diuino participant, secundum quòd possunt; omnia enim illud, atq; illius causa agant omnia quæcunq; secundum naturam; Solicitudo diuina, inquit commentator, cùm non potuerit facere ipsum permanere secundum indiuiduum; miseratus est in dando ei virtutem, qua potest permanere in specie. Sed hîc, particularium Deum curam habere, apertè ostendit: nam si indiuiduorum misericordia mouetur: curat ergo indiuidua. Item 2. phys. te. com. 75. exponens illud philosophi, quoniam scilicet natura agit propter finem, & in hanc quidem causam, omnes alias causas reduci: Ista propositio, inquit commentator, est maxima, & fundamentum in hac scientia, & in scientia diuina, quoniam si naturalis nō conceßerit eam, negat principium finale, & negat materiam esse propter formam. ex quo sequitur ipsum negare agens: generans enim non generat, nisi propter aliquid: & similiter mouens, mouet propter aliquid: & cùm sequitur forma necessariò materiæ naturam, nascitur casu: & sic non erit agens, aut si erit, erit frustra. Similiter, si diuinus non concesserit, non poterit probare quòd Deus habeat solicitudinem circa ista, quæ sunt. Hæc Auer. Ex quibus colligitur commentatoris animum propensum fuisse, ad partem affirmatiuam tuendam: Si, inquit, diuinus eam non concesserit, non poterit probare: Igitur si concesserit, poterit probare circa ista, Deum solicitudinem habere. Amplius philosophus in libello de bona fortuna, bonos fortunæ impetus, à prima causa vult proficisci, quod planè fieri non posset, nisi particularium curam haberet. Vnde etsi secundum peripatheticos Deus se solùm in-

Contradictio Auerr.

Proborum & improborum delectus.

Peculium Dei homo probus

Auerr. cō. 52.

Philosophus dicit Deum omnium curam habere.

Omnis causa agit propter finem.

Auer. probat diuinam prouidentiam.

De Prouidentia ex Peripatheticis.

lum intelligat, non id tamen ab eo aliorum cognitio remouetur: imò illum nobiliori quodammodo omnia alia intelligere, affirmant, quàm aliquis alius intellectus intelligere queat. Nullus enim intellectus, diuino duntaxat excepto, ens habet per essentiam sibi identificatum, atq; adæquatum sibi obiectum. Intellectus autem diuinus, cùm ita se habeat, seipsum intelligendo, omnia alia entia cognoscit, cùm non sint quid aliud à sua essentia: proinde entia, nobilius sunt in cognitione diuina, quàm in seipsis: quippe cum omnia entia à diuina causentur, siue producantur scientia, quatenus sunt apta produci. In seipsis autem, teste commentatore 2. com. 63. sunt diuersa, atq; non parum distantiæ continent: in diuina verò scientia sunt idem. Deus ergo, etiam secundum peripatheticos, singularia cognoscit, & curat. Sanè, vnumquodq; in prima causa perfectius, quàm in seipso obtinet esse, in Deo enim est vita, Quod factum est in eo vita erat, ait Euangelista: ideoq; extra se nihil intelligit: quippe qui extra essentiam suam, quod est ens per essentiam intelligat nihil, lib. d. d. disp. 3. in solutione dubij 18. Facta, inquit commentator, excusatione, dicimus quòd id, quod dixerat Algazel, videlicet, quòd si primũ principium tantùm seipsum intelligeret, ignoraret omnia, quæ creauit; benè sequeretur, si id, quod intelligit de seipso, esset aliquid præter entia absolutè, hoc est, si nullo modo entia per participationem in sua essentia contenta, & adunata essent, quod est ens per essentiam. Intelligit ergo entia modo nobilissimo, quo nullus intellectus præter diuinũ, potest intelligere. Proinde scientiam Dei particularem, aut vniuersalem esse dicere nõ audemus: ambæ enim istæ causantur à rebus, suntque generabiles, ac corruptibiles, quorum aliquid diuinæ scientiæ non est tribuendum. Etenim si scientia Dei causata esset ab obiecto, sicuti scientia humana, cùm huiusmodi sit generabilis, & corruptibilis, saltem secundum indiuiduum, teste commentatore 3. de anima cõ. 5. & philosopho te. 20. eiusdem: Et intellectus passibilis, inquit, est corruptibilis: esset vtique corruptibilis: quod nefas est dicere. Sanè, vt dicit Auer. d. d. dispu 6. in solut. 2. dubij, ens incorporeum in se, est pura scientia: formæ siquidem, quatenus in materia sunt, scientia & cognitione carent: quare formæ, quæ sunt separatæ à materia, sunt pura scientia. Quòd si hoc tribuitur formis, quæ suapte natura à materia non separantur; quantò magis illis est tribuendum, quæ omnibus modis, atq; semper à materia sunt liberæ? Vnde cõmentator arguit per locum à minori ad maius. Si formæ, inquit, materiales, quæ sunt potentia intellectæ, fiunt actu intellectæ cùm à materia abstrahuntur, fiuntq; vnum 3. de anima, com. 5. quæst. 2. quantò magis credendum est, in formis à materia abstractis, rem intellectam, & intellectum multò nobiliori perfectionis modo, quàm nostrum, fieri vnum? Itaq; cùm in primo intellectu entia sint simpliciter vnum; inde fit vt seipsum intelligendo, omnia alia intelligat: quippe cùm sua intellectio sit entium ordo omnium, seu natura, quæ in ordine, sicuti bonum vniuersi consistit: 12. met. com. 54. Cæterùm Dionysius Areopagita de diuinis nominib. cap. 7. de hac re sapienter disseruit: Itaq;, inquit, diuina mens omnia continet, cunctis supereminente scientia, secundum omnium causam, omnium in se notionem ante complexa, priusquam angeli fierent, sciens, angelosq; producens, & alia omnia in intimis, & ab ipso (vt sic loquar) initio noscens, atq; ad substantiam ducens. Et hoc arbitror id significare, quòd dicitur: Qui nouit omnia antequam fiant: Non enim ex his, quæ sunt, ea quidem discens, diuina mens nouit; sed ex se, & in se secundum causam, omnium notionem, & scientiam, atq; substantiam anticipat, & antè comprehendit: non singula ex cuiusq; specie ducens, sed secundum vnicam causæ complexionem omnia sciens, & continens. Sicuti & lux secundum causam in seipsa tenebrarum scientiam præambit, non aliunde quàm ex luce tenebras cognoscens. Seipsam itaq; diuina sapientia noscens, omnia scit, materialia sine materia, & indiuiduè, quæ diuisionem admittunt, & vnicè plurima, vno ipso cuncta sciens, & proferens. Nam si secundum vnam causam Deus omnibus esse impartit; vna eadem profectò causa sciet omnia, vtq; ex seipso sint, & in ipso ante subsistant: neq; ex his, quæ sunt eorum capiet motionem, sed & ipsis singulis suæ, & aliorum alijs, scientiæ erit indultor. Non habet itaq; Deus peculiarem scientiam sui, aliam verò commu-

Quomodo Deus intelligat omnia.

Omnia in deo sunt vita.

Auerr.

Dei scientia, modo est vniuersalis, aut particularis.

Intellectũ, & intellectus sunt idem.

Dionysius dicit Deum omnia in se cognoscere.

Vno ipso cuncta sciens.

ne om-

Dei prouidentia ex peripateticis.

nem omnia comprehendẽtem; ipsa enim seipsam omnium causam cognoscens, qua tandem ratione quæ à se sunt, & quorum est causa, ignorabit? hac itaq; Deus cuncta cognoscit, non rerum, sed sui profectò scientia. hæc Dionysius. Plotinus quoq; ænn. 6. lib: 7. cap. 39. de hoc negotio plurima scripsit: Si Deus intelliget, inquit, non seipsum intelliget tantùm, si omninò intelliget: quid enim obstat quò minus intelligat omnia; num minus fortè intelligere poterit cætera quàm seipsum? Cæterùm queamadmodũ alias dixi, bifariam hoc negotium expendi potest, nempè aliquid per propriam intelligi formam, veluti per propriam suam essentiam. Exempli gratia, intelligo lapidem per propriam speciem lapidis, & intelligentia intelligit seipsam per propriam essentiam. hunc autem modum Deo non esse attribuendum, philosophus opinatur 12. met: tex: 51. Amplius, inquit, autem, siue intellectus sit sua substantia, siue intelligentia, quid intelligit? aut enim seipsum, aut alterum aliquid. Alio modo aliquid intelligitur, altero intellecto, vt puta effectus, causa intellecta, & pars in toto, veluti Socrates in speculo: quo quidem modo licet asserere Deum intelligere alia à se, non quidem in seipsis, sed quatenus in illius essentia continentur. Sanè, si iuxta philosophi sententiam Deus seipsum perfectissimè intelligit, eodem modo, omnia in se contenta perfectissimè intelligat, necesse est: alioqui dicendus non est, seipsum perfectissimè intelligere: Sed in Deo, vt dicitur 5. met: cap. de perfecto, omnium rerum existentium perfectiones continentur, ergo &c. Etenim si perfectiones; & res etiam: perfectio enim habitudinem includit ad id, cuius est perfectio. Quare si intelligit perfectionem, quæ est in homine, quia scilicet eminenter est in Deo; ipsum sine dubio intelligit hominem: & sic etiam singula, quæ ab ipso condita sunt. Cùm ergo dicitur, intellectionem esse perfectionem intelligentis, hoc profectò veritatem habet, quando res in seipsa intelligitur, & principale est obiectum intelligentis. Similiter, cùm philosophus dicit intellectum diuinum vilescere, non enim verum est, nisi vile per seipsum intelligeret, quod illud intelligat, quatenus in principali præsentatur obiecto, ex hoc certè vilescere minimè dicendus est. Idem quoq; commentator sentire videtur 12. met. com. 52. Veritas est, inquit, quòd primum scit omnia secundum quod scit se tantum scientia in esse, quod est causa eorum esse: verbi gratia: Qui scit calorem ignis tantùm; non dicitur nescire caloris naturam in reliquis calidis existentis: sed Deus scit naturam entis, in quantum, siue in eo, quod est ens simpliciter; igitur scit omnia. Sensus ergo commentatoris vt dicunt quidam, talis videtur fuisse: sicut se habet cognoscens primum calidum, ad reliquorũ cognitionem calidorum; sic planè cognoscens primũ ens ad cognitionem aliorum entium: Sed cognoscens primum calidũ, omnia alia calida cognoscit, sub ratione profectò, qua sunt calida: igitur cognoscẽs primum ens, alia cognoscit sub ratione qua sunt entia, atq; ita sub ratione vniuersali: sed id paulòante à nobis explosum est ex aliis eiusdẽ Commentatoris sententiis. Itaq; constat satis, nobilissimo, ac peculiari modo, Deum omnia intelligere, non quidem cognitione vniuersali, sed propria, atq; singulari, idq; tum ex philosophi, tum etiam, ex commentatoris authoritate, & non solum intelligere, verùm etiam omnium curam habere.

Scientia Dei est causa rerũ. Plotinus docet quomodo Deus hæc intelligat.

Deum omnia intelligere.

Intellectus diuinus vilesceret.

Com. quod Deus scit omnia.

Sub ratione propria.

CAP. III.

Prouidentia Dei defenditur contra Ciceronem, atq; alios illam negantes.

Postquam ex clarissimis Philosophorum principibus audiuimus, omnium planè rerum, diuinam prouidentiam gubernatricem esse: placuit etiam, & illorum sententias interrogare, qui de diuina prouidentia perperam locuti sunt, vt sic vndequaq; illius veritas approbata elucescat. Cicero lib: 2. de diuinatione, teste D. Augustino lib: 5. de ciuit: Dei, cap: 9. disputans cum Q. Fratre, diuinationem omnem conatur tollere: quam Q. superiore libro asseruerat. Cicero sic diuina-

Ciceronis rationes.

Dei prouidentia ex Cicerone

sic diuinationem negauit, ait Augustinus, vt neget omninò esse scientiam futurorum: Si præscita, inquit, sunt omnia futura; hoc ordine venient, quo ventura esse præscita sunt. Et si hoc ordine venient; certus est ordo rerum, certus est ordo causarum: non enim aliquid fieri potest, quod non aliqua efficiens causa præcesserit. Si autem certus est ordo causarum quo fit omne, quod fit; fato, inquit, fiunt omnia quæ fiunt. Quòd si ita est, nihil est in nostra potestate, nullumq; est arbitrium voluntatis. Quòd si concedimus, inquit; omnis humana vita subuertitur: frustra leges dantur, frustra obiurgationes, laudes, vituperationes, exhortationes adhibentur: neq; vlla iustitia, bonis præmia, & malis supplicia constituta sunt. hæc ergo ne consequantur indigna, & absurda, & perniciosa rebus humanis, non vult esse præscientiam futurorum: nec pariter Dei prouidentiam, quæ sine futurorum cognitione consistere nequit. Nos autem, inquit Augustinus, aduersus istos sacrilegos ausus atq; impios, & Deum dicimus omnia scire, antequam fiant, & voluntate nos facere, quidquid à nobis non nisi volentibus fieri sentimus, & nouimus. Omnia verò fato fieri non dicimus, imò nulla fieri fato dicimus; quoniam fati nomen, vbi solet à loquentibus poni, id est, in constitutione syderum, qua quisq; conceptus, aut natus est, quoniam res ipsa inaniter asseritur, nihil valere monstramus. Ordinem autem causarum, vbi voluntas Dei plurimùm potest, neq; negamus, neq; fati vocabulo nuncupamus; nisi fortè vt fatum à fando dictum intelligamus, id est, à loquendo: non enim abnuere possumus esse scriptum in literis sanctis, semel locutus est Deus, id est, immobiliter, sicut nouit incommutabiliter omnia, quæ futura sunt, quæq; ipse facturus est. hac itaq; ratione possemus à fando fatum appellare, nisi hoc nomen iam in alia re soleret intelligi, quò corda hominum nolumus inclinari. Non est autem consequens, vt si Deo certus est omnium ordo causarum, ideo nihil sit in nostræ voluntatis arbitrio. Et ipsæ quippe nostræ voluntates in causarum ordine sunt, qui certus est Deo, eiusq; præscientia continetur: quoniam & humanæ voluntates humanorum operum causæ sunt. Atq; ita qui omnes rerum causas præsciuit, profectò in eis causis etiam nostras voluntates ignorare non potuit, quas nostrorum operum causas esse præsciuit. Nam & illud, quod idem Cicero concedit, nihil fieri, si causa efficiens non præcedat, satis est ad eum in hac quæstione redarguendum. Quid enim eum adiuuat, quòd dicit: nihil quidem fieri sine causa, sed non omnem causam esse fatalem; quia est causa fortuita, est naturalis, est voluntaria? Sufficit: quia omne quod, non nisi causa præcedente fieri confitetur. Nos enim eas causas, quæ dicuntur fortuitæ, vnde etiā fortuna nomen accepit, non esse dicimus nullas, sed latentes, easq; tribuimus Dei voluntati: ipsasq; naturales nequaquam ab illius voluntate seiungimus, qui est author omnis conditorq; naturæ. Iam verò causæ voluntariæ, aut Dei sunt, aut Angelorum, aut hominum. Patet ergo quomodo voluntates humanæ causæ humanorum actuum, sint etiam præscitæ à Deo, & in numero causarum rerum à Deo computentur. Itaq; & Deus omnia nouit antequàm fiant, & nos liberè facimus, quæ à nostra voluntate fiunt, & nihil fieri potest, quod aliqua causa efficiens non præcesserit. Stoici Philosophi nullum prouidentiæ Dei locum derelinquunt: sed omnia, aiunt, fato disponi. At Democritus, & Heraclitus, & Epicurus, neq; vniuersalium, neq; singularium prouidentiam esse volunt. Epicurus deniq; dicebat, quòd beatum, & incorruptibile, neq; ipse negotium habet, nec alij tribuit: quare nec ira, neq; lætitia tangitur: imbecillitatis n. sunt omnia quæcunq; talia. Sed hæc dicunt, ait Gregorius Nyssenus lib: 8. quia Deum nolunt esse conditorem mundi: si enim conditor non est, quomodo prouisor erit? Euripides & Menander aiunt, intellectum vniuscuiusq; prouidere vnicuiq;, Deorum verò nullum. Sed intellectus sanè, eorum quæ in nobis sunt, est prouisor; aut enim agibilium & artium, aut contemplationis: Prouidentia verò est eorum, quæ non sunt in nobis. Non ergo omnia, quæ secūdum prouidentiam fiunt, naturæ opera sunt; & si quæ naturæ sint, secundum prouidentiam fiant: etenim pars prouidentiæ est natura, non tamen ipsa prouidentia. Alij permanentiæ existentium curam Deo esse, aiunt; vt nihil eorum quæ genita sunt, deficiat, atq; huius solius prouidentiam facere: singularia verò ferri, vt contingit, & propterea multas

Augustini rationes contra Ciceronem.

Fatum à fando dictum.

Humanæ voluntates præscitæ.

Causæ fortuitæ.

Solutio rationū Ciceronis

Epicuri opinio.

Gregorius Nyssenus.

Natura est pars prouidē.

Prouidentia Dei defenditur.

multas iniustitias in hoc mundo inueniri. At mihi videntur, inquit Gregorius cap: 4. eiusdem libri, hæc dicentes multa alia earum contemplationum ignorare, quæ secundum prouidentiam sunt: maximè verò animæ immortalitatem: mortalem enim eam suspicantes esse, quæ sunt hominum, hac vita circumscribunt, deinde peruersa habent de bonis iudicia: corporis commoda commendant; animæ verò bona contemnunt: sed virtus sufficit ad beatitudinem, & felicitatem; etiam si quis hæc temporalia bona non habeat: namque omnis bonus, est beatus, & omnis malus est miser, & si omnia bona, quæ fortunæ dicuntur congregata habeat. Quod ignorantes multi, solos beatos existimant, qui bona corporis, & diuitias obtinent, ideoque de prouidentia queruntur. Cæterùm hæc non modò ex apparentibus, ea quæ secundum nos sunt, disponit, sed & secundum propriam præscientiam. Sciens enim Deus, quod huic nunc mansueto & bono conferat pauperem esse, & quòd mentem eius diuitiæ subuertant affluentes; conuenienter eum in paupertate seruat. Sciens autem sæpenumero diuitem asperiorem futurum, si pecuniis priuetur; latrocinia n. vel homicidia, seu quædam alia maiora mala tentaturum; diuitiis potiri sinit. Quare etiam ægrotare nobis sæpiusculè profuit, & filios sepelire, & fugere seruos: horum namque salus, perditione eorum amarior fieret; malis quidem filiis, latronibus verò famulis in nos effectis. Equidem nos nihil futurorum scientes, ad præsentia sola respicientes, non rectè ea quæ accidunt iudicamus: sed nunquid lutum dicit figulo, cur me sic finxisti? Quomodo ergo non detestandus est homo, contrariam legis lationem faciens, & operibus prouidentiæ renitens, qui neque humanis legis lationibus contradicere auderet? Non ergo bene sentiunt, qui sine prouidentia regi singularia dicunt, vniuersalibus, & generalibus prouidentia potientibus. Tribus enim his de causis, inquit Nyssenus cap: 5. Platonem secutus 10. de legibus, aliquis dicet non fieri singularium prouidentiam: aut enim ignorare Deum dicet, quod bonum sit etiam horum prouidentiam habere, aut non velle, aut non posse. sed ignorantia, siue inscitia omnifariam à beata illa substantia aliena est, quippè quæ per se sit cognitio, & sapientia, & scientia. Qualiter autem latebunt Deum, quæ nec homo bene sapiens ignorabit, quòd destructis omnibus singularibus, vniuersalia quoque destruantur? Nihil autem prohibet, quin omnia indiuidua perirent, nulla desuper prouidentia habita: his igitur destructis, & vniuersalia corrumpentur. Si verò in hoc solùm prouidere aiunt, ne omnia particularia pereant, vt seruetur species; latet eos quandam singularium esse prouidentiam, dicere. his enim prouidens, vt ipsi dicunt, species & genera conseruat. Sed aiunt, quòd non ignorat quidem, non vult autem prouidere. At nolle, propter duas fit occasiones, aut ob pigritiem, aut ob indecentiam. Rursus ex duobus pigritia nascitur, voluptate, & formidine: siquidem, aut à voluptate aliqua attracti pigrescimus, aut propter timorem formidantes desistimus: neutrum verò horum de Deo cogitare, fas est. At si pigritiam quidem inducere renuant, Deum autem singularium curam habere negent, quippe cùm indignum esse iudicent, tam beatam substantiam, vilibus & minutis se submittere, atque materialibus, & electu indignis contaminari, ac propter hoc nolle; ignorant duo vitia pessima Deo ascribere, contemptum, & inquinationem. Quo pacto artifex particularia relinqueret, cùm sciat ad totum proficere partem? sed nunquid vult quidem, non potest autem? sed imbecillis nequaquam est virtus Dei, & potior est, quæ vsque ad vltima, & insensibilia conseruando, descendit: vnumquodque enim à diuina dependet voluntate: & hinc permanentiam, & conseruationem haurit. Porrò, indiuidua prouidentiæ esse susceptibilia, ex ciuilitate hominum, manifestum euadit: Nam si legum principum susceptibilis est homo; quomodo vtique non erit prouidentiæ conditoris capax? Amplius, non leuis coniectura existit, singularia gubernari prouidentia, quod eius cognitio sit hominibus naturaliter inserta: necessitate enim aliqua obruti, confestim ad diuinum numen, & orationes confugimus. Omne verò, quod ita, (vt oportet) naturaliter, validã habet demonstrationem, nullam contradictionem suscipiens. Reuera, sublata Dei prouidentia, laxatur quidem iniustitia, his qui possunt iniusta agere: destruitur quoque misericordia, & ti-

Rationes Nyssenis probantes Dei prouidentiam.

Quare iste est diues, ille verò pauper.

Singularia regi prouidentia.

Deum omnia scire.

In Deo non est cōtempt⁹.

Indiuidua prouidentiæ esse susceptiua

mor Dei

mor Dei: simul autem cum his virtus interimitur, & pietas. Si enim non prouidet Deus, neque punit, neque bene agentibus brauia tribuit; quis igitur amplius adorabit Deum, in nullo quicquam nobis conferentem? Destruitur insuper Prophetia, & vniuersa præcognitio. Bonus est Deus, bonus verò existens, beneficus est; si verò beneficus, & prouisor etiam. Differt autem creatio à prouidentia: siquidem creationis est, bene efficere ea, quæ fiunt: prouidentiæ verò, bene procurare quæ fiunt. Quomodo homo ex homine, & bos ex boue semper generatur, si non est prouidentia? Si autem quis dicat secundum generationem, quæ à principio fuit, traduce procedere, hoc vtique dicet, creationi omnino simul adesse prouidentiam. Traduce enim procreari quod olim creatum est; coniunctam esse prouidentiam ostendit. Prouidentiæ enim est, quæ post creationem existit, eorum, quæ sunt, traductio: & ita vtique nihil aliud dicet, quàm eundem esse factorem simul & prouisorem eorum, quæ fiunt. Est autem prouidentia voluntas Dei, propter quam omnia, quæ sunt, conuenientem deductionem suscipiunt. Deus ergo creator rerum est, idem & prouisor. Neque enim decens esset, alium quidem facere, alium verò, quæ facta sunt, procurare: imbecillitatis enim omninò videretur hoc tale esse. Vnde igitur in hanc amentiam deducti sunt, qui Dei prouidentiam negauerunt? Primò certè, quod censeant dissolui cum corpore animam, secundò autem, quòd nequeant particularis prouidentiæ rationem inuenire. At, animam permanere post vitam, sapientissimi Græcorum diffiniunt, qui supplicia, & loca animarum describunt. Verùm si non possumus comprehendere singularia; non propterea dicere oportet non esse prouidentiam: neque enim quod mensuram maris ignoremus, & arenæ numerum, dixerit aliquis neque arenam, neque mare esse; habet enim vnusquisque nostrum conuenientem sibi notitiam de rebus; sed non per nostram propriam ignorantiam, eorum quæ sunt, prouidentiam destruere: quæ tu non bene arbitraris, hæc rationabilia sanè à conditore agnoscuntur. Tu verò ignorans causas, non ignorans dicis fieri: quòd nempè in aliis, quæ ignoramus, patimur. hæc etiam in operibus prouidentiæ, ex assimilatione, & quidem obtusa colligimus ea, quæ sunt ab ipsa quædam simulacra, & vmbras operum eius, ex his, quæ sunt, siue fiunt, per coniecturam suscipientes. Ex duobus autem possumus intelligere prouidentiam Dei, nempè quod Deus bonus sit, & solus sapiens: si non prouidet, non est bonus, si verò non bene prouidet, minimè sapiens est. Laudemus igitur Deum in operibus suis, & confiteamur ignorantiam nostram. Cùm autem hæc dicimus omnia bene fieri, clarè liquet, non de hominum nequitia, neque de operibus, quæ in nobis sunt, sermonem facere, sed de eorum prouidentia, quæ non sunt in nobis. Quare sancti interfecti sunt, & interficiuntur? Si enim iniustè, quare non prohibuit iusta prouidentia occisionem? si verò iustè, inculpabiles omninò sunt occisores. Ad hæc dicimus, quoniam is, qui occidit, iniustè occidit; & qui occiditur, aut iustè occiditur, aut vtiliter: Iustè quidem propter actiones iniustas, nobis autem occultas: vtiliter verò præcognoscente prouidentia futuras ab eo malas operationes. Dicimus ergo quædam secundum permissionem Dei facta esse: Permissionis autem sunt multæ species, concedit sæpenumero iustum in calamitates incidere, vt virtutem, quæ in ipso latet, aliis ostendat, veluti fuit Iob. Aliquando permittit in conuenientia quædam geri, vt per actionem, quæ indecens esse videtur, magnum quid, & mirabile dirigat: veluti per crucem, salutem hominum. Alio modo fecit sanctum mala pati, vt non ex recta conscientia, & attributa virtute in elationem incidat, vt in Paulo apparuit. Derelinquitur alius ad tempus in correctionem alterius, vt id, quod in ipso fuit, considerantes alij, erudiantur; vt in Lazaro, & diuite. Destituitur aliquis in alterius gloriam, non ob propria, vel parentum peccata, vt à natiuitate cæcus in gloriam filij hominis. Patet ergo quomodo omnia prouidentia Dei gubernantur.

Prouidentia Dei defenditur.

Deum negat, qui eius negat prouidentiam.

Creatio, & prouidentia quomodo differũt

Quid sit prouidentia.

Ignorantia nostra negat Dei prouidentiam.

Permissio dei.

CAP. IIII.

Prouidentia Dei ex diuinis scripturis ostenditur.

Prouidentia Dei ex sacris literis.

Iob.

Post multorum, & quidem præcipuorum philosophorum sententias, quæ hactenus Dei prouidentiā mirificè commendarunt; ad sanctarum scripturarū oracula eò libentius transiuimus, quò illa cæteris fideliora, atq; veriora esse iudicauimus: & in primis ad prophetam Iob, à quo plura de diuina prouidentia præclarè describuntur. Quis, inquit cap. 38. præparat Coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad Deum, vagientes, eo quòd non habeant cibos? si Deus pullis coruorum, ait, naturale indidit desiderium, vt tempore famis, ad Deum, veluti ad dominum, & creatorem, & prouisorem confugiant: gerit ergo curam singularium: frustrari enim naturale desiderium non potest, alioqui natura in suis operibus esset otiosa. Porrò cap. 9. de actibus humanis loquens, Deum omnium hominum iudicem constituit. Vnum est quod locutus sum, & innocentem, & impium ipse consumit. igitur vtrorum discutit actus: vnde subdidit: Verebar omnia opera, sciens, quod non parceres delinquenti. Quod planè Iob neq; timeret, si Deus illius opera non curaret. cap. autem 10. de eodem loquens, ait: Licet, inquit, hæc cæles in corde tuo; tamen scio quia vniuersorum memineris. Omnium ergo Deus meminit, & nullius rei eum capit obliuio: Dauid Psal. 72. eorum præseferens personam, qui Dei prouidentiam negarunt, sic concinit: Et dixerunt quomodo scit Deus, et si est scientia in excelso? Ecce, inquit Augustinus, Felices peccatores, non curat Deus res humanas. Vnde enim tibi videtur non scire Deum, & non esse scientiam in altißimo? Respondet: Ecce ipsi peccatores abundantes in seculo obtinuerunt diuitias: & dixi, sine causa iustificaui cor meum, quando seruio Deo, & ista non habeo; non seruiunt illi, & his abundant Ergo sine causa iustificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas. Vbi est merces bonæ vitæ meæ? benè seruio, & flagellor; non seruit, & ornatur. Penè effusi sunt gressus mei, penè moti sunt pedes, ad errandum vtiq; fusi sunt gressus mei, pedes ad lapsum: non omninò, sed penè. Quia zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns. Quam pacem? temporalem, terrenam. Non confirmat, ait Augustinus, sed ipsa dubitatio periculosa est. Si dicebam, narrabo sic, id est, docebo sic, quia non est scientia in altißimo, quia non scit Deus, quia sine causa iustè viuunt, qui iustè viuunt. Ecce generationem filiorum tuorum, id est iustorum generationem reprobabo. Aliud dicturus sum, quàm dixit Abraham, Iacob, & omnes Prophetæ: illi enim omnes dixerūt, quia curat Deus res humanas: & existimabam, vt cognoscerem hoc, nempè, quod falsa sit illorum opinio, qui Dei prouidentiā negant, & hoc labor est ante me. Verè, inquit Augustinus, magnus labor est cognoscere, quomodo Deus curet res humanas, & bene sit malis, & laborent boni. Sed ante Deū non est labor. Donec intrem in sanctuariū Dei. Tam diu laboro, inquit, donec intrem in sanctuariū Dei, & intelligam in nouißima, non in præsentia eorum. De sanctuario Dei intendo oculum in finem, præsentia transgredior: sed non à me, quia labor est ante me. Verùmtamē propter dolos posuisti eis; quia fraudem volunt facere generi humano, fraudem & ipsi patiuntur, vt terrena bona eligant, & relinquant æterna. Deiecisti eos dum extollerentur: in eo ipso quod eleuati sunt, deiecti sunt. Quomodo facti sunt in desolationē, subitò perierunt, propter iniquitatem: velut somnium surgentium? Domine in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges. Digni sunt hoc pati in ciuitate Dei, quia ipsi in ciuitate sua terrena, imaginem Dei ad nihilum redigerunt. Iterum Psal. 93. illorummet voces proferre videtur: Et dixerunt, inquit, non videbit Deus, nec intelliget Deus Iacob. Hæ enim duæ voces malorum sunt, inquit Augustinus, vna, qua suspicatur peccator, quòd Deus sit illi similis. quia scilicet non videt, id est, punit peccata: altera est vox iniquorū, quia nec attendit ista Deus, nec auertit, vt sciat quemadmodum viuam, non me curat Deus. Intelligite qui insipientes estis in populo, & stulti aliquando sapite. Qui plantauit aurem, non audiet? Non habet vnde audias, qui tibi fecit vnde audias? Aut qui finxit oculum nō considerat? Qui erudit gentes, non arguet? Non auditurus est quos erudit per verbum suum? Non iudicaturus, quibus sermonem præmisit? Qui docet hominem sciētiam; ipse non scit, qui te fecit scire? Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Nam etsi

Dauid Psa. 72.

Si est scientia in excelso.

Labor est cognoscere Dei prouidentiam

Psalm. 93.

Non intelliget Deus.

nescis cogitationes Dei, quoniam iustæ sunt, ille tamen scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Beatus ergo homo, quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum: vt mitiges eum à diebus malis, donec fodiatur peccatori fouea. Ecce habes consilium Dei, quare parcat malis, donec fodiatur fouea peccatori. Tu vis illum sepelire? Adhuc fouea illi foditur, noli festinare sepelire. Videt ergo Dominus, & intelligit Deus Iacob. Proinde Psal. 101. ait: Quia prospexit de excelso sancto suo, dominus de cœlo in terram aspexit, vt audiret gemitus compeditorum, vt solueret filios interemptorum. Qui ergo audit gemitus compeditorum, soluit vincula miserorum, intelligit cogitationes hominum vanas; non curabit humanos actus? non erit sollicitus custodire quos condidit? Audi eundem concionantem: Ego autem, inquit, mendicus sum, & pauper, Dominus autem solicitus est mei. & Psal. 36. Iacta in Dominum curam tuam, & spera in eum, & ipse faciet. Habeat tui curam qui fecit te: qui habuit tui curam antequam esses, quomodo non habebit curam, cùm iam hoc es, quod voluit, vt esses? Curam tuam non habebit, inquit Augustinus, qui facit solem suum oriri super bonos, & malos? imò verò curam habet tui, ille proteget, qui te fecit: Cœlum & terram ego impleo ait Dominus per Hieremiam: Nusquam tibi deest, tu illi noli deesse, tu tibi noli deesse. Sed dicet aliquis: Deus quidem curat humana, & angelica facta, cætera verò aspernatur. Audi quæso, quid de cæteris creaturis Psal. 144. ab eodem propheta dicatur: Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das illis escam in tempore opportuno. Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione. Dat quidem in opportunitate, differt, non aufert. Iustus Dominus in omnibus viis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Et Psal. 146. Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. Magno siquidem odio proprios fœtus Corui prosequuntur, vnde vehementer clamant, & cibum naturali instinctu ab omnium prouisore Deo studiosè petunt: à quo aura quædam, siue (vt quidam dicunt) parua quædam animalia, in eorum ora dimittuntur, vnde nutriuntur, quoad grandiorem ætatem peruenerint: quod certè ad supremæ bonitatis, & summæ Dei prouidētiæ demonstrationē maximū esse potest argumentum. Proinde Psal. 144 ait: Aperiēte te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Addidit præterea in eodem Psal. Deum etiā aliarum curam gerere creaturarū: Qui numerat inquit, multitudinem stellarum: hoc est, stellarum etiam multitudinem Deus apprime nouit, & quomodo se habeant, loco, ordine, forma, & magnitudine. Et omnibus eis nomina vocat: quod planè maius est, quàm dinumerare: idq; diuinam maximè commendat Dei sapientiam, atq; prouidentiam. Subiungit: Qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluuiam: qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum. Psal. 49. Meæ sunt omnes feræ syluarum, iumenta in mōtibus, & boues: Cognoui omnia volatilia cœli. Omnium ergo habet notitiam, & prouidentiam. Salomon, patris vestigia secutus, egregiè de Dei prouidentia disputauit, in lib. Sap. cap. 6. Pusillum & magnū ipse fecit, & æqualiter est illi cura de omnibus: Hæc autem cura idem est, quod eius prouidentia. Quòd si actus diuinæ prouidentiæ intelligatur, quatenus est in mente diuina, sic absq; dubio, nullum patitur distinctionis discrimen, quippè qui vnicus sit actus, quo à Deo omnibus rectè prouideq; consulitur creaturis: sin autem effectus exterior intelligatur; sic absq; dubio aliquam admittit sui distinctionem, licet æqualitas inibi sit proportionis: vnicuiq; enim rei prouisum est, secundum suæ conuenientiam naturæ. Iterum eodem lib: cap: 14. Tua autem pater prouidentia ab initio cuncta gubernas. Propterea cap: 9. confitetur solam Dei prouidentiam esse stabilem, tutam, atq; manentem. Cogitatio, inquit, mortalium; timidæ sunt & incertæ prouidentiæ nostræ. Mitte ergo de cœlis sanctis tuis sedium tuarum assistricem sapientiam, vt mecum sit, & mecum laboret: vt sciam quid acceptum sit apud te. Scit enim illa omnia, & intelligit, & attingit à fine vsq; ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Ne ergo dixeris coram Angelo non est prouidentia. Item 12. cap: Nec, inquit, est alius Deus quàm tu, cui cura est de omnibus: vt ostendas quoniam non iniustè iudicas iudicium. Cùm ergo sis iustus, iustè omnia disponis. Tu autem dominator virtutis, cum tranquillitate,

[Margin notes: Prouidētia Dei ex sacris literis. — Psal. 101. — Psal. 36. 39. — Hieremiæ 23. — Psal. 144. — Psal. 146. — Corui odiunt suos pullos. — Psal. 103. — Vocat stellas nominatim. — Psal. 49. — Sap. 6. — Quomodo deus æqualiter curat omnia. — Cap. 14. — Cap. 9. — Cap. 12.]

Prouidentia Dei ex sacris literis.

quillitate, & cum magna reuerentia disponis nos: subest enim tibi, cùm volueris, posse. Suffragatur huic sententiæ Isaias 40. cap: vbi de prouidentia Dei, qua cuncta disponit, doctissimè disseruit: Quis, inquit, mensus est pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit? Quis appendit tribus digitis molem terræ, scilicet mundi machinam, quæ terræ nomine nuncupatur? potentia, sapientia, atque prouidentia. vno quasi digito, quæ erant in tenebris, in lucem produxi, idque potentiæ digito: sapientia verò, producta mirificè exornauit: prouidentia autem, cunctis consulit, vniuersis prouidet, omnia denique disponit, & regit. Et librauit, inquit, in pondere montes, & colles in statera. Ex quo summæ diuinæ prouidentiæ laudem maximè commendat, cùm omnia condiderit in pondere, numero, & mensura. Similis modus loquendi est in prouerbiis Salomonis: Nec dum montes graui mole consliterat. Omnia ergo nouit, atque gubernat, qui fecit omnia: nihil esse potest sua præsentia destitutũ: quemadmodum audacter per Ieremiam loquitur 23. Putas ne Deus è vicino ego sum, dicit Dominus, & non Deus de longe? Si occultabitur vir in absconditis, & ego non videbo eum, dicit Dominus? Nunquid non cœlum, & terram ego impleo? Nusquam ergo deest, qui omnia implet: omnibus prouidet, qui omnia replet. Baruch cap: 3. bellissimè creaturarum obedientiam describit, quæ diuinæ deseruit prouidentiæ. Qui præparauit terram in æterno tempore, & replet eam pecudibus, & quadrupedibus. Qui emittit lumen, & vadit, & vocat illud, & obedit ei in tremore. Stellæ autem dederunt lumen in custodiis suis, & lætatæ sunt, vocatæ sunt, & dixerunt, assumus: & luxerunt ei cùm iocunditate. Ex quo perspicuè cernitur Dei prouidentia. Ezechiel: 9. Dereliquit Dominus terram, inquiunt, & Dominus non videt? Habacuc cap: 1. magna cum fiducia cum Deo disputare contendit: Nunquid non tu à principio Domine Deus meus, Sancte meus? Mundi sunt oculi ne videas malum, & ad iniquitatem respicere non poteris, ea scilicet approbando. Quare non respicis super iniqua agentes, & taces, impio deuorante iustiorem se? Quare, inquit, non reprimis, cùm reprimere valeas, Chaldæorum superbiam? & ad eorum scelera quasi respicere contemnis? Itaque Deo tribuit prouidentiam, & ab eo petit auxilium. Sophonias, cap: 1. de hac re apertissimè loquitur: Et erit in tempore illo, dicit Dominus: scrutabor Ierusalem in lucernis, & visitabo super viros defixos in fœcibus suis: qui dicunt in cordibus suis: non faciet bene Dominus, & non faciet male. Similis loquendi modus est apud Isaiam: Væ qui dicitis bonum malum, & malum bonum. Malachias cap: 3. queritur de huiusmodi hominum insolentia: Laborare, inquit, fecistis Dominum in sermonibus vestris, in eo quod dicitis: omnis qui fecit malum, bonus est in conspectu Domini, & tales ei placent. Aut certè vbi est Deus iudicij? Et dixistis, Vanus est qui seruit Deo. Ergo nunc beatos dicimus arrogantes? Felicitatem, ait Hieronymus, præsentis seculi, salutem putant, idcirco erroribus decipiuntur. Et erunt mihi, ait Dominus, in peculium, & parcam eis, sicut parcit vir filio suo seruienti sibi. In quo duplex affectus est, & pietatis in filium, & seruitutis in famulum. Et quid longius Prophetarum oracula me interrogare oportet? audiamus quæso Prophetarum Dominum de sua prouidentia disputantem, nostramque pusillanimitatem, atque superfluam solicitudinem arguentem. Respicite, inquit, volatilia cœli, quæ non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & pater vester cœlestis pascit illa. Considerate lilia agri quomodo crescunt, non laborant, neque nent. Si fœnum agri, quod hodie est, & cras in Clibanum mittitur, Deus sic vestit, quantò magis vos modicæ fidei? Scit enim pater vester, quia his omnibus indigetis. Non est autem rationi consentaneum, vt volatilium, & herbarum Deus curam gerat; homines autem, cuius gratia hæc ab eo condita sunt,, negligat. Iterum 10. cap. Nonnè duo passeres asse veneunt, & vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro? Sensus est, ait Hieronymus, Si parua animalia & vilia absque Deo authore non decidunt: & in omnibus est prouidentia: vos qui æterni estis, non debetis timere quòd absque Dei viuatis prouidentia? Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt. Immensã Dei erga homines ostendit prouidentiam: & ineffabilem signat affectum, quòd nihil nostrum lateat Deum. Capilli autem saluandi non sunt, sed nume-

Isaias 40.
Tribus digitis
Ieremi. 23.
Baruch.
Ezech.
Habacuc. 1.
Sophonias 1.
Malach. 3.
Hieron.
Matth. 6.
Matth. 15.

sed numerati sunt, vbi numerus est, scientia numeri demonstratur, non eiusdem numeri conseruatio. Apostolorum princeps 1. epist. cap. 5. Omnem solicitudinem vestram proijcientes in eum ait, quoniam ipsi cura est de vobis. Vnde Apostolus Actuū 17. disputans cum Atheniensibus, pulcherrimè doctissimeq; Dei prouidentiam approbauit. Deus, inquit ô Athenienses, non in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur, quasi indigens aliquo, cùm ipse det omnibus vitam, & inspirationem, & omnia: fecitq; ex vno, omne genus hominum habitare super terram, definens statuta tempora, & terminos habitationis eorum quærere Deum, si fortè attrectent eum, aut inueniant, quamuis non longè sit ab vnoquoq; nostrum. In ipso enim viuimus, mouemur, & sumus. Vtiq; sicut in causa efficiente, à qua habemus esse, viuere, & moueri, sicut & quidam poëtarum vestrorum dixerunt, ipsius & genus sumus: quatenus scilicet intellectualem habemus naturam. Ad Rom. xi. ait, ex Deo omnia condita esse, & in ipso subsistere, deq; & ab ipso gubernari. Quoniam, inquit, ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: ipsi gloria in secula, amen. Ad cor: 1. cap. xi. Omnia autem ex Deo. Et ad Æphesios 4. vnus Deus pater omnium, creatione vtiq;, & prouidentia. Qui est super omnes, nempè creaturas eminenter, & per omnia, diffundes planè suæ gubernationis dona, & in omnibus nobis fidelibus præcipua quadam visitationis gratia: quia operatur omnia in omnibus: vt sit Deus omnia in omnibus cor. 1. ca. 15. Ex his ergo, & similibus sanctarum sententiis scripturarum, patet diuina prouidentia omnia gubernari

Pet. 1. 5.
Actuum 17.
Paulus.
Aratus.
Rom. xi.
Cor. x.
Eph. 4.
Cor. 1. xv.

CAPVT. V.

Prouidentia Dei ex sacris Doctoribus demonstratur.

Visum esse puto post sanctarum scripturarum oracula, classicos illos, & insignes patres, earundem studiosissimos consulere, vt ipsi, veluti diuinæ sapientiæ promptuaria, depromant nobis diuinæ prouidentiæ sinceram grauitatem, pariter, & suauitatem. Origenes super genesim home: 3. Memento, inquit, quia nihil sine prouidentia Dei in hoc mundo geritur: prouidentia nam q; est, qua procurat, & dispensat, & prouidet quæ geruntur. Secundum hoc autem, quòd prouisorem omnium, & dispensatorem profitemur Deum; consequens est, vt mortalia curet: Et homelia 23. super Numeros. Vobis interim dicimus, dispensatione quadam, & sapientia Dei, ita omnia in hoc mundo esse disposita, vt nihil prorsus otiosum sit apud Deum. Malitiam Deus non fecit: tamen cùm ab illis inuentam possit prohibere, non prohibet: sed ipsis, cùm à quibus habetur, vtitur ea ad necessarias causas. Per ipsos enim, in quibus est malitia, claros, & probatos efficit eos, qui ad virtutis gloriam tendunt. Nam si perimeretur malitia, non esset vtiq;, qui contrairet virtutibus. Virtus autem non habens contrarium, non claresceret, nec splendidior, & examinatior fieret. Non probata verò, nec examinata virtus, nec virtus est. Et hom: 3. super Iesum Nauem. Admiranda est, inquit, prouidentia Dei, qui volens peccatori Chanaan præstare remedium, & conferre ei salutem, seruum eum fecit fratribus suis. hæc Origenes. Basilius exponens illud Psal. 48. Ne timueris cùm diues factus fuerit homo &c. Si quando videris, inquit, iniustum quidē opulescentem, iustum verò pauperescentem, ne animo consternêre, quasi tandem nusquam sit prouidentia Dei, quæ interuisat nostra, atq; exploret. Quam ob causam home. 7. in hexameron, ait: Nihil est prorsus, inquit, quod sub prouidentiam Dei non cadat. Nihil est omninò, quod à Deo neglectum sit: omnia explorat, omnia conspicit oculus ille peruigil: omnibus adest, facultatemq; salutis cuiq; præstat. Si Erinaceum Deus à prouidentia non excludit; ea quæ ad te pertinent, non explorat, non conspicit? vnde hom. 9. eiusdem ait, Nihil est in rebus inordinatum, nihil non certa lege prouidentiæ circumscriptum. hæc sunt Basilij firmæ sententiæ. Cyrillus lib: 3. contra Iulianum adducit Alexandrum de dei prouidentia

Origenes.
Basilius hom. 7.
Cyrillus.

Prouidẽtia Dei ex sacris Doctoribus.

uidentia disserentẽ: Alexander verè loquens, inquit, in libro de prouidentia dicit, nihil in mũdo factum esse absque prouidentia; sed omnia Deo plena, eumque ad omnia pertingere, & per omnia quæ sunt transire: vnde & omnia, quæ fiunt, secundum voluntatem eius fieri, & hoc testari quidem lucentia. Ordo enim quæ fiunt natura, semper similiter se habens, magnum argumentum est, quod non fortuitò talia fiunt. Insuper & alio loco: Eorum quæ hîc sunt, salutem, & generationem, secundum speciem, perpetuamque durationem, non sine diuina prouidentia Aristoteles dicit fieri. Non velle autem Deum gerere prouidentiam eorum, quæ hîc sunt; omninò alienum est à Deo. Inuidi enim cuiusdam foret, naturæque modis omnibus indignæ: meliora non facere posse. Vult ergo, & potest: si autem potest, manifestum est autem, quod rationi autem consentaneum, nihil omninò absque diuino consilio, & voluntate fieri. huius sententiæ fuit Zeno Cittiensis, & Stoici alij. Et lib. v. Audiat, inquit Porphyrium sic scribentem: quòd scilicet Deus sit curator omnium, & saluator, & medicus, & ad curam vniuersi adhibuit, vt vnus ab aliis abeat, sicut digitus à toto pede ad vtilitatem totius corporis. Nam si possemus diuinam rationem inuestigare, sciremus vtique omninò, quomodo ad bonum, alia quidem initio prohibet esse, alia autem prædicit esse damnosa, aliis autem proprietatis præmio mortem donarit. Similis quoque doctrinæ vigor apud Chrysostomum inuenitur in ep. ad Ephesios cap. v. hom. 19. Suntne tanta, dic quæso, bona per seipsa facta, lux illa quotidiana, rerum ordo tam bonus & constans, astrorum choræa, æqualis ille noctium, atque dierum cursus? Dic age, quis ista moderatur, si nemo prouidet? si omnia suapte sponte ita constituta sunt? Quod enim suapte sponte fit, præter ordinem est omninò; quod verò ordine disponitur, arte, quæ sine prouidentia esse non potest: omnia ergo hæc quæ diximus, sunt diuinæ prouidentiæ opera. Et hom: 2. in cap. 1. ad Philip: Et vide, inquit, quanta sit erga nos cura & prouidentia. Non animi nostri proposito quietem commisit; sed naturalibus illam necessitatibus ita obuinxit, vt nobis benefaciat inuitis. Et exponens illud Psal. 144. Per singulos dies benedicam tibi. Deo, inquit, multa debemus, quod & cùm non essemus, fecerit, & quòd tales creauerit, quòd factos regit & continet, & quòd quotidie tam priuatim, quàm communiter prouidet, nostrique curam gerit, idque & clam, & apertè, nobisque & scientibus, & nescientibus. Quis enim comprehendere potest mirabilem illius prouidentiam, bonorum omnium summam, quòd ne filio quidem suo pepercerit propter nos? Et in Psal. 134. Qui percussit primogenita Ægypti ab homine vsque ad pecus. Ne quis existimaret Dei prouidentiam non versari in singularibus, à generalibus, ad singularia, orationem propheta deduxit: percussit primogenita, ab homine vsque ad pecus: Vniuersi ergo orbis terrarum curam gerit. Ambrosius lib. officiorum primo c. 13. & sequen: de Dei prouidentia egregiè disputauit. Sunt quidam, inquit, qui videntes sceleratos quosque diuites, lætos, honoratos, potentes, plerosque verò iustorum, egentes, infirmos, putent; vel nihil Deum curare de nobis (vt Epicurei dicunt) vel nescire actus hominum (vt flagitiosi putant) vel si scit omnia, iniquum esse iudicem, vt bonos egere patiatur, abundare improbos. Sed dic quæso, quis operator negligit operis sui curam? Quis deserat, & destituat quod ipse condendum putauit? si iniuria est regere, nonne est maior iniuria fecisse, & facta non curare? Nam aliquid non fecisse, nulla iniustitia est, non curare quod feceris, summa inclementia. Per omnia Deum ire, ipsi asserunt, & omnia in virtute eius consistere, vim & maiestatem eius per omnia elementa penetrare, terras, cœlum, maria, & putant iniuriam eius, si mentem hominũ, qua nihil nobis ipse præstantius dedit, penetret, & diuinæ maiestatis ingrediatur scientia? An forsitan si operis sui cura eum non præterit, præterit tamen & scientia? Ergo qui plantauit aurem non audiet? Qui finxit oculum non videt, non considerat? Qui cogitationes hominum vanas deprehendit, ea quæ facta sunt, nescit, & ignorat quod ipse fecit? Potest opus suum ignorare artifex? Sanè ipse est Deus, vt dicit Ieremias cap. 17. scrutans corda, & renes: & Paulus ait ad Hebr. omnia nuda, & aperta esse oculis Domini, quippè cùm ipse sit penetrabilior omni gladio ancipiti, atque pertingat vsque diuisionem animæ & spiritus

Alexander. Aristot. Zenon. Chryso. Hom. c24. Ambrosius. Epicuræi. Deum ire per omnia. Deum scire omnia.

 Prouidétia Dei ex sacris doctoribus.

spiritus, compagum quoque & medullarum discretor. Ex his ergo clarissimè patet, Deum omnia & intelligere, & curare. Hieronymus in cap. Ieremiæ 9. Non glorietur sapiens in sapientia sua &c. Ista, inquit, est sola gloriatio, vt sciat quilibet sapiens, quòd omnia Dei prouidentia, & iustitia gubernentur: & quæ nobis videntur non habere rationem, iustitiæ plena sint, atque rationis: hæc enim sola placent Deo, & in his voluntas illius est. Et super 9 caput Ezechielis, exponens illud: Dixerunt enim: Dereliquit dominus terram, & Dominus non videt: Causa, inquit Hieronymus, tantorum scelerum illa est, quòd putauerunt prouidentiam non esse super terram, nec Deum curare mortalia: iuxta illud Vir. Æneidos 4. Scilicet is superis labor est, ea cura quietos solicitat. Quia igitur illi putauerunt non esse Dei prouidentiam, propterea Dei non parcet oculus. Et paulò pòst exponens illud 10. cap. Et gloria Domini stetit super Cherubim. Cherubim in lingua nostra, scientiæ multitudo est. vnde Psal. 79. qui sedes super Cherubim. Semper enim gloria domini sedet in scientiæ multitudine: & tunc manifestatur, quando cuncta Dei prouidentia demonstrantur. Nec fortuitu quid fieri, nec dicere quempiam: dereliquit Dominus terram, & Dominus non videt. vnde, & intuitus Cherubim, & appetitus eorum, est obliuisci præteritorum, & in futura se extendere. In Isaiæ verò cap. 21. diuinæ ordinem ponit prouidentiæ. Est, inquit, hic ordo prouidentiæ Dei, omne hominum genus ineffabili iudicio dispensantis. Et exponens illud Ionæ cap. 1. Et timuerunt nautæ. Timent nautæ ignorantes veritatem, non ignorantes prouidentiam: & sub errore religionis sciunt aliquid esse venerandum. Et in primum caput Habacuc: Quare non respicis super iniqua agentes &c. Sicut, inquit, in hominibus etiā per singulos dies Dei currit prouidentia: sic in cæteris animalibus generalem quidem dispositionem & ordinem, cursumque rerum intelligere possumus. Et in Oseæ cap. 2. Prouidentia Dei sæpè accidunt nobis mala, ne habeamus ea, quæ cupimus: & varijs calamitatibus huius seculi ad Dei seruitutem redire cogimur. Quærebat Israel amatores suos, sed inuenit vias suas septas spinis, & apprehendere non valuit. Et in cap. Matth. 10. Nolite possidere aurum: Qui diuitias detruncat, inquit, propemodum, & necessaria vitæ amputat: vt Apostoli doctores veræ religionis, qui instituebant omnia prouidentia Dei gubernari, seipsos ostenderent nihil cogitare de crastino. Augustinus in Psal. 148. exponens illud. Ignis, grando, nix, quæ faciunt verbum eius: Quare hoc addidit, inquit, quæ faciunt verbum eius? Multi stulti non valentes contemplari & discernere creaturam locis suis, & ordine suo sub nutu, & iussu Dei agentem motus suos; visum est illis quia superiora omnia Deus gubernat, inferiora verò despicit, vt nec curet ista, neque regat, sed casibus regantur. Qualis, inquiunt, prouidentia? Getulia sitit, & mare compluitur. Qui talia dicunt, non sitiunt veritatem, alioqui inuenirent, quòd omnia Dei prouidentia fiant. Attendat charitas vestra: Quis disposuit membra pulicis, & culicis, vt suum ordinem habeant, vitam atque motum? Quis dedit aculeum culici, quo sanguinem sugat? Qui fecit in cœlo angelum, ipse fecit in terra vermiculum. Qui ergo disposuit membra vermiculi, non gubernat nubes? Quare in mare pluit? Quasi non sint in mari quæ alantur pluuia. Attendite quomodo currunt pisces ad aquam dulcem. Pluit hîc omni anno, & frumentum dat, qui diu seruari non potest. Ibi verò quia rarò, & multum datur, & diu seruatur, minimè. Nec tamen ibi deserit Deus homines: aut non ibi glorificant Deum. Apprende inde Getulum, pone inter istas arbores amænas, fugere hinc vult, & redire ad nuda Getuliæ. Omnibus ergo locis Deus, regionibus, temporibus, sua quæque distribuit & ordinauit. Hæc ibi August. Lib. 10. de ciuitat. Dei cap. 14. Omnia quippe, inquit, quæ præstare hominibus, vel angeli, vel homines possunt, in vnius esse omnipotentis potestate, quisquis diffitetur, insanit. De prouidentia certè Plotinus Platonicus disputat, eamque à summo Deo, cuius est intelligibilis, atque ineffabilis pulchritudo, vsque ad hæc terrena & ima pertingere flosculorum atque foliorum comprobat: quæ omnia quasi abiecta, & velocissimè pereuntia, decentissimos formarum suarum numeros habere non posse confirmat, nisi inde formentur; vbi forma intelligibilis, & incommutabilis simul habens omnia, perseuerat. Proclus primum per omnia ait, desuper

Hieronymus. Ierem. 9.
Ezech. 9.
10.
Isai. 21.
Ionæ. 1.
Habac. 1.
Oseæ 2.
Matt. 10.
Augustinus. Psalm. 148.
Membra pulicis.
Quare Getulia sit, & mare compluitur.
Lib. 10. de ciuitate Dei.
Plotinus.
Proclus.

Prouidẽtia Dei ex sacris scriptoribus.

prouidentiam ad vltimum vsq; procedere, ac ne minimum quidem sui expers alicubi prætermittere. Secundum, nihil omninò eam ex gubernatu accipere: omnia siquidem decenter exornat, atq; à dispensatis absoluitur. Est enim benefica pariter, atq; syncera, exornatrix omnium, atq; ab excultis interim expedita: Per omnia currens, præsertim quia cohabitat nusquam. Viri quin etiam diuini, inferioribus diligentissime prouident simul atq; tranquillè. Quid ergo de Deo dicendum? Nonnè præsens omnibus, liber est ab omnibus? Implens seipso omnia, nullis alicubi permiscetur. Nónne confitebimur Deum amare quæ condidit? Amor eiusmodi prouisor est, & seruator, & continens quæ fecit. Itaq; prouidere vt prouidens, gubernatis ne misceatur, nec velut addictus afficiatur, nec inde recipiat quicquam, Dei propriũ est. Plato in Epinomide illud tenendum esse ante alia dicit, prouidentiam diuinam, & maxima quæq;, & minima curare. Item lib. 5. de ciuit. cap. 11. Qui dedit, inquit, & carni originem, pulchritudinem, valetudinem, propagationis fœcunditatem, & cætera omnia: quiq; non solum cœlum & terram, nec solum angelum & hominem, sed ne exigui, & contemtibilis animalis viscera, nec auis pennulam, nec herbæ flosculum, nec arboris folium sine suarum partium conuenientia, & quadam veluti pace dereliquit; nullo modo est credendum, regna hominum, eorumq; dominationes & seruitutes, à suæ prouidentiæ legibus aliena esse voluisse. Amplius lib. 1. de libero arbitrio cap. 1. Duobus modis, inquit, appellare solemus malum: vno, cùm male quenq; fecisse dicimus: alio, cùm mali aliquid esse perpessum. Vnde si nemo iniustè pœnas luit, quod necesse est credamus; quandoquidem diuina prouidentia hoc vniuersum regi credimus, illius primi generis malorum nullo modo, huius autem secundi author est Deus. Iterum de Genesi ad lit. lib. 6. cap. 21. Audiendi non sunt, inquit, qui putauerunt sublimes quidem mundi partes, id est, à confinio corpulentioris aëris huius & suprà, superna prouidentia gubernari; hanc autem vnam partem terrenam, & humidam casibus potius, & fortuitis motibus agitari. Contra hos loquitur Psalmus, qui cùm explicasset laudem cœlestium, se etiam ad ista inferiora conuertit, dicens: Laudate Dominum de terra, dracones, & omnes abyssi, ignis, grando, nix &c. quæ faciunt verbum eius. nihil enim tam videtur casibus volui, quam omnes istæ procellosæ ac turbulentæ qualitates. Sed cùm addidit: Quæ faciunt verbum eius: satis ostendit earum quoq; rerum ordinem diuino subditum imperio esse. Quod autem ore suo saluator dicit Matt. 10. Vnum passerem non cadere in terram sine Dei voluntate, & quod fœnum agri ipse vestiat; nonnè confirmat, non solùm sublimes mundi partes, verùm etiam abiectissimas particulas diuina prouidentia regi? Ex sacris ergo Doctoribus Dei prouidentiam satis probatam esse puto.

Prouidentiæ conditiones.

Plato.

Lib. 5. de ciui. cap. 11.

Lib. 1. de libe. arb. cap. 1.

Lib. Genes. 6. cap. 21.

Quæ faciunt verbum eius.

CAP. VI.

Prouidentia alijs rationibus ostenditur, & quidem Theologicis.

ET si ea, quæ dicta sunt, huic proposito satis sufficere putem; quia tamen res ea est amplissima, multorumq; laboribus, atq; non contemnendis studiis diu multùmq; explorata; hac de causa, rationi consentaneum esse putaui, nonnulla alia inserere, quæ ab hoc negotio nequaquam mihi visa sunt aliena fore; imò non parum luminis notitiæq; allatura. In primisq; non ignorare debemus, prouidentiam bifariam accipi posse, vno quidem modo pro rerum prouisione. Aliò verò, pro earundem determinatione: atq; primum certè modum, ad intellectum, secundum verò ad voluntatem pertinere. Adde, quòd in prouidentia duo veniunt consideranda, vnum nempè ipsa præordinatio, alterum autem, eiusdem executio. His accedit, quod prouidentia formalem ad creaturas respectum minimè dicat, sed appellationem relatiuam tantùm sub ratione vtiq; absoluta, quatenus creaturarum respectus à Deo determinetur, quip-

Dei prouidentia rationibus ostenditur.

tur, quippè quæ ab eo præuisæ sunt & volitæ. Ex his ergo patet, quòd si prouidentia primo intelligatur modo, omnia ab æterno diuinæ subdita esse prouidentiæ; ab æterno enim omnia nouit, & intellexit Deus. Si verò secundo modo, in Deo quoq; est æterna, respectu omnium, quæ ab ipso erant producenda. siquidem omnis potentia operatiua, perfectaq;, cuiuscunq; obiecti respectu, quod natum est cadere sub eadem potentia, habere potest actum operandi. Sed diuina voluntas, est potentia operatiua, eaq; perfecta, circa ergo quodcũq;, quod sub illius voluntatem cadit, habere potest actum operandi; idq; non ex tempore; alioqui mutationi esset obnoxia: igitur ab æterno omnium habet actum creabilium, & volitiuum, & præordinatiuum. Quomodo ergo prouidentia sit in Deo æterna, patet. Omnia præterea, quoad præordinationis rationem, immediatè subdita sunt diuinæ prouidentiæ: quoad verò ad præordinationis executionem, quæ gubernatio nominatur; aliquo quidem modo Deus omnibus prouidet immediatè, mediatè verò alio certè modo. Etenim sicut per se ipsum omnia creauit, ita planè gubernat: addidit nihilominus media quædam, eaq; ad suam bonitatem propalandam communicandamq;, vt inferiora per superiora gubernentur. Est ergo in Deo prouidentia, & quidem æterna, & immediatè, atq; mediatè prouidere dicitur. Reuera prouidentia in nostro quidem intellectu, est pars prudentiæ, quippe quæ futura intuetur, sicuti memoria præterita: secus autem se habet in intellectu diuino, in quo pars prudentiæ esse non potest, quandoquidem sub diuina, atq; æterna Dei prouidentia omnia futura reputentur. Est autem diuina prouidentia præuisio, vel scientia visionis futurorum agibilium, eorum scilicet, quæ ordinantur ad finem vltimum pro diuinæ voluntatis arbitrio. Quamobrem prouidentia perfectißimo modo se habet in Deo, sicut in perfectißimo prudente, atq; in perfectißimo principe sui principatus gubernacula perfectißimè disponente: omnia enim ab ipso in suos proprios fines disponuntur, & in seipsum, qui est omnium finis perfectißimus. Etenim omne bonum, quod in rerum natura sparsum esse conspicitur, à Deo omnium opifice, conditum esse, dubium esse non potest. Porrò huiusmodi bonum, non solùm quoad substãtiam rerum; verùm etiam & quoad debitum in finem vltimum inuenitur ordinem, quemadmodum docet Mercurius in Pymandro, & Philosophus circa vltimum 12. met: vbi de bono ordinis, quem habet exercitus ad se, & ad ducem pulcherrimè disputauit: finis autem vltimus (vt communis est cùm Philosophorum, tum etiam Theologorum sententia) est bonitas diuina: de qua in alio libro Pymandri plura dixi, & ad huc, vita comite dicturum me spero. Cùm autem Deus sit causa rerum per intellectum, atq; cuiuslibet sui effectus, in ipso ratio præexistat: rationem ergo ordinis rerum, quæ in vltimum tendit finem, in ipso præexistere necesse est, propter eas quas adduximus rationes. Itaq; ipsa ratio ordinis in finem prouidentia nominatur. hac de causa dictum est à Boëtio in lib: de cons: prouidentiam diuinam, esse rationem in summo omnium principe constitutam, à qua cuncta disponuntur: Dispositio autem, tum ratio ordinis rerum in finem, tum etiam ordinis partium in toto, dici potest: Ordinis verò, gubernatio nominatur: Prouidentia autem Dei, non solùm cœlestia, & humana, verùm etiam omnia, quæ ab ipso condita sunt Deo, regi, atq; disponi, necesse est omninò. Etenim omne agens cùm agat propter finem, quò magis sese extendit, atq; diffundit causalitas agentis; eò planè magis effectuum sese ordinatio extensura est, atq; diffusura. Ex quo contingit interdum in alicuius agentis operibus, vt aliquid ordinatum finem attingere nequeat: aliqua n. ex causa huiusmodi effectus profectus est, præter vtiq; intentionem illius agentis. At, causalitas primi agentis sese prorsus diffundit in omnia, & vniuersalia, & particularia: omniaq; ab eo ordinata sunt in finem: quæ enim sunt à Deo (ait Paulus Rom: 13.) ordinata sunt. Cùm igitur Dei prouidentia aliud sit nihil, quàm ratio ordinis rerum in finem: omnia ergo in quãtum esse participant, in tantum profectò subdantur necesse est diuinæ prouidentiæ. Sed omnia quæ sunt, habent esse: igitur diuinæ subdita sunt prouidentiæ. Amplius, & vniuersalia, & particularia à Deo perfectißimè cognosci, paulò antè dixi. Dei siquidẽ cognitio ad res ita se habet, veluti cognitio artificis ad sua artificiata: igitur quemadmodum

Prouidentia Dei rationibus astruitur.

Prouidentia est æterna.

Omnia immediatè subdita esse diuinæ prouidentiæ.

Prouidentia quid.

Ordo rerum diuinam docet prouidentiam.

Deus est causa rerum per intellectum.

Boetius diffinit prouidentiam.

Omnia subsunt Dei prouidentiæ.

Paul Tim. 13.

2.

Prouidentia Dei rationibus astruitur. 3.

admodum ordini artis, seu artificis subdita sunt artificiata omnia; ita planè diuinæ prouidentiæ ordini creata vniuersa. Ordo autem diuinæ prouidentiæ est, vt omnia ad vltimum reuocentur finem, nempè ad diuinam bonitatem, quæ causa extitit, vt quæ in tenebris erāt, in lucem prodirent. Item post huiusmodi finem à rebus quidem separatum, principale, seu præcipuum bonum rerum, est perfectio vniuersi, quæ in variis naturarum gradibus, atq; rerum diuersitate consistit. Sed illa, absq; diuinæ prouidentiæ ordine prorsus haberi non potest: omnia ergo suapte natura diuinæ deseruiunt, atq; famulantur prouidentiæ.

Dionys. de diuinis Nom. 4.

Suffragatur huic proposito Dionysius Areopagita lib: de diuinis nominibus, cap: 4. Omnia bonitas Dei ad se conuertit, ait, & quæ dispersa sunt, ad se congregat, omniaq; ipsam, velut principium, continentiam, & finem desiderant. bonum namq; illud est (vt sacra testantur eloquia) ex quo subsistunt omnia, suntq; veluti ex absolutissima causa producta, & in quo omnia constant, ac veluti in omnipotente recessu, præsidioq; seruantur.

Prouidentia non imponit necessitatem rebus.

Quare illius interest, & ad eius pertinet prouidentiam rerum naturam non corrumpere, sed conseruare, atq; tueri. Diuina ergo prouidentia rebus necessitatem nequaquam imponit: proinde singulis quibusq; rebus pro ipsarum conditione naturarum, quæ ad bonum faciunt vniuersi, opportuna adhibuit organa, atq; instrumenta.

Augu. negat hanc necessitatem.

Quam ob causam Diuus Aug: lib: 5. de Ciuit: Dei cap: 10. Vnde, inquit, nec illa necessitas formidanda est, quam formidando Stoici laborauerunt, causas rerum ita distinguere, vt quasdam subtraherent necessitati, quasdam subderent: atq; in his, quas esse sub necessitate noluerunt, posuerunt etiam nostras voluntates, ne videlicet non essent liberæ, si subderentur necessitati. si enim necessitas nostra illa dicenda est, quæ non est in nostra potestate, sed etiam si nolumus, efficit quod potest, sicut est necessitas mortis; manifestum est voluntates nostras, quibus rectè, vel perperam viuitur, sub tali necessitate non esse. Multa enim facimus, quæ si nollemus, non vtiq; faceremus.

Necessitas nō timenda.

Si autem illa definitur esse necessitas, secundum quam dicimus necesse esse, vt ita sit aliquid, vel ita fiat; nescio cur eam timeamus, ne nobis libertatem auferat voluntatis? Neq; enim & vitam Dei, & præscientiam Dei sub necessitate ponimus, si dicamus, necesse esse, Deum semper viuere, & cuncta præscire: sicut nec potestas eius minuitur, cùm dicitur mori fallíq; non posse. Dicitur enim omnipotens faciendo quod vult, non patiendo quod non vult.

Quare dicitur Deus omnipotens.

Quòd si ei accideret, nequaquam esset omnipotens. Vnde propterea quædam non potest, quia omnipotens est Sicut etiam cùm dicimus necesse est esse, vt cùm volumus, libero velimus arbitrio: & verū proculdubio est: nec tamen ideo ipsum liberum arbitrium necessitati subijcimus, quæ adimit libertatem. Sunt igitur nostræ voluntates, & ipsæ faciunt, quidquid volendo facimus, quod non fieret si nollemus. Vnde quidquid præter suam voluntatem patitur homo, non debet tribuere humanis, vel angelicis, vel cuiusquam creati spiritus voluntatibus, sed eius potius, qui dat potestatem volentibus.

Nostram voluntatem non cogi.

Non enim propterea nihil est in nostra voluntate, quia Deus præsciuit quid futurum esset in nostra voluntate. Non enim quia hoc præsciuit, nihil præsciuit. Quòd si aliquid præsciuit; profectò, & illo præsciente, est aliquid in nostra voluntate. Quocirca nullo modo cogimur, aut retenta prouidentia Dei, tollere voluntatis arbitrium; aut retento voluntatis arbitrio, Deum (quod nefas est) negare præscium futurorum: sed vtrumq; amplectimur, vtrumq; fideliter & veraciter confitemur. Proinde absit à nobis vt eius negemus præscientiam, siue prouidentiam, vt liberi simus, siue esse velimus: quo adiuuante, sumus, vel erimus l' eri.

Leges non sunt frustra.

Quam ob causam non frustra sunt leges, obiurgationes, laudes, vituperationes, & quæ sunt generis eiusdem: quia ipsa ab æterno Deus disposuit atq; præsciuit: imò plurimùm valent, quantum ea valitura esse disposuit, atque præsciuit: & preces valent ad ea impetranda, quæ se precantibus concessurum esse præsciuit. Neq; ideò peccat homo, quia Deus illū peccaturum præsciuit: imò ideo non dubitatur ipsum peccare, cùm peccat; quia ille, cuius præscientia falli non potest, ipsum peccaturum esse præsciuit: qui si nolit omninò, non peccat; sed si peccare noluerit, etiam hoc ille præsciuit. Hæc Augustinus. quæ sufficere arbitror animo candido, ex puro corde veritatem sitienti.

Ad

Argumenta contra Prouiden. Dei.

ti. Ad hunc etiam modum loquitur D. Chrysost. super Epistolã Pauli ad Corint. Enimuero Christus, inquit, necesse est, vt veniant scandala : non ideo arbitrij libertatem corrumpens, aut vitæ vim, & necessitatem imponens; sed prædicens id, quod ex mala hominum voluntate ventura erant, ipse prædixit. Deo namq; futura tam præsentia sunt, quàm ea, quæ nobis vocantur præsentia. Quare non plus addit necessitatem rebus venturis præscientia Dei, quàm præsentibus spectator cùm fiunt: ita cùm video te scribere, potes ipse quidem non scribere; quòd si non scribas, iam te non videbo scribentem. Animis ergo ingenuis, qui pietate non autem mendacio nituntur, timenda non est illa necessitas, de qua perperam multi locuti sunt, & ad nostra vsq; tempora loquuntur: Deus enim omnia condidit, proprijsq; motibus adornauit. Quare suæ nequaquam conueniret maiestati, velle corrumpere, quæ condidit. Proinde fatum, quæ est series secundarum causarum, à diuina prouidentia non excluditur, aut aufertur omninò; quandoquidem, sicut diximus, vtitur medijs non quidem in ordine rerum, sed in ordinis executione. Quomodo ergo prouidentia Dei sit æterna, & rebus necessitatem non afferat, dixi satis.

Præscientia non affert necessitatem.

Fatũ à diuina prouidentia nõ excluditur

CAP. VII.

Argumenta contraria.

Solent nonnulli contra prædicta sic arguendo contendere. Sapientis est prouisoris, à rebus, quibus prouidet, omne malum abigere; alioqui, aut inscitiæ, & ignauiæ, aut malitiæ, & inuidiæ esset arguendus: Igitur à Deo vniuersis rebus nequaquam prouidetur, atq; prospicitur. Tenet consequentia, quia alterum duorum necessariò contingeret, nempè, aut nullum in rebus malum inueniri, aut Deus earum, quas diximus rerum crimine arguendus, quorum vtrumq; constat, esse falsum. Deus ergo non curat omnia, sed circa cardines cœli perambulat, nec nostra considerat. Sanè, quòd suæ relictum est potestati, vt pro suo libitu, arbitrij sui dignitate vti possit, profectò sub diuinam non cadit prouidentiam; sed homo suis in operibus talem suscepisse videtur arbitrij libertatem. Fecit, inquit Eccles. xv. Dominus hominem, & reliquit eum in manu consilij sui. Actus ergo humani sub diuina non cadunt prouidẽtia : vnde illud Boët. humanas tantùm respuis actus. Ergo quòd prius. Amplius, Deo nõ est cura de bobus, authore Apostolo 2. ad cor. cap. 9. igitur non curat omnia, alioqui de bobus etiã curam gereret. Adde, quòd fortuita sub Dei prouidentia minimè contineantur, quippe cùm Dei prouidentia sit certa, atq; determinata, illa autem incerta, & confusa : nõ ergo Dei prouidentia disponuntur omnia. Adhæc accedit, quod prouidentia est pars prudentiæ, sed in Deo non est prudentia, cùm omnia illi sint præsentia : prudentia autem futura considerat : ergo &c. Iterum, quicquid est in Deo, est æternum; alioqui aliquid de nouo illi accideret, atq; ita non esset omnibus modis immutabilis, quòd est falsum. sed prouidentia non est aliquid æternum, quippe cùm circa existentia sit authore Damasceno, quæ non sunt æterna: deniq; prouidentia, aliquod videtur esse compositum; includit enim & voluntatem, & intellectum : sed in Deum non cadit aliqua compositio, vt dixi in alio libro Pymandri : in Deo ergo non est prouidentia. Adhuc, & si sit in Deo prouidentia non tamen illa ad omnia sese extendit; siquidem nullum prouisum est fortuitum; implicat enim, & prouisum, & fortuitum esse : sed multa sunt fortuita, alioqui casus periret, & fortuna, quod non placet philosopho 2. phy. secundum communem propemodum philosophorum opinionem: non ergo omnia diuinæ prouidentiæ subdita sunt. Sanè, quæ necessitate contingunt, sub prouidentia non cadunt : prudentia enim authore philosopho vi. eth. est recta ratio contingentium, de quibus est consilium & electio. Cùm igitur multa in rebus ex necessitate eueniant : non omnia ergo prouidentiæ subdita sunt. Præterea si prouidet, mediatè vtiq;, & non immediatè omnibus prouidet: Nam quicquid dignitatis est in rebus, Deo vtiq; est attribuendum, in quo eminenter omnia bona continentur. Sed

1.

Iob. 22.

Eccles. 15.

2.

1. de cõ.

5. Omnia certo fine gubernans, humanos tamen respuis actus.

3.

4.

5.

Argumẽta contra Prouidentiam Dei.

ad regiam spectat dignitatem, aliquos habere ministros, quibus mediantibus, his prospiciat, qui suo subsunt imperio; multo ergo magis huiusmodi ordo regendi diuinā decet maiestatem. Adde, quòd si Deus immediatè omnibus prouideret, omnes profectò aliæ causæ penitus destruerentur; quòd perfectioni vniuersi minimè conueniret. Consequentia patet. Siquidem prouidentiæ interest, ad finem res ordinare; finis autem cuiuslibet rei, est perfectio, & bonum: ad quamlibet autem causam spectat, ad bonum suum effectum producere. Quòd si à Dei prouidentia omnes effectus ad huiusmodi bonum immediatè perducerentur; vanus perfectò esset causarum ordo. Ergo &c. Sanè, melius est nescire, quàm scire vilia teste Aug. in enchyridion. Igitur conuenit diuinæ maiestati hæc vilia ignorare: quòd enim melius est, Deo est attribuendum.

6. *Amplius, intellectus diuinus non cognoscit hæc singularia, ergo non curat. Tenet consequentia: cura enim, absq; eorum notitia, quæ nobis curæ sunt, esse non potest. Antecedens probatur: etenim si Deus (vt dicit cōmentator. 12. met: com: 51.) res extra essentiam sub propriis intelligit rationibus aut in vniuersali, aut in particulari: non quidem in particulari; particularia enim sunt infinita; infinitum autem secundum quòd infinitum, ignotum esse, philosophus in physicis affirmat: ideoq; sunt ab arte remouenda, quantò magis autem à diuina prouidentia? Nec in vniuersali: quoniam vt ibidem ait Auer. & com: 14. scire aliquid in vniuersali, est scire in potentia. Idem 3. phys: com: 13. Sed dei scientia est summus & purus actus: igitur non est vniuersalis, neq; particularis, nec ergo singularia cognoscit, neq; curat.*

7. *Præterea, omne intelligens aliud à sua essentia, est intellectus in potentia; siquidem omne tale causatur ab intelligibili: omne autem causatum ab intelligibili, est in potentia: ergo Deus non intelligit aliud ab eius essentia. Sanè, effectus in causa contentus, nulla prorsus distinctione ab illa distinguitur: sed bene causa in effectu contenta. Effectus enim cùm à causa producitur, quandam priuationem sibi adiungit, excellentiæ causæ saltem. vbi autem est priuatio, ibi & multitudo; priuatio siquidem sine actu esse non potest. Secus autem res se habet quando effectus est in causa; quandoquidem nullum ibi sui dispendium, seu diuisionem patiatur. Ex his ergo patet, omne intelligens aliud esse in potentia: sed Deus semper est in actu: ergo &c.*

8. *Adhuc, omne comprehendens, siue intelligens singularia singulariter, & signatè, est corpus, seu virtus in corpore, vt habetur in commen: de Somno: comprehendens namq;, & comprehensum sunt vnum in modo se habendi: hac de causa dixit Auerroes, intelligentias separatas, virtutes esse in corpore, & sensus, si singularia ab ipsis intelligerentur. sed Deus non est corpus, neq; virtus in corpore: non ergo singularia intelligit. Reuera, si nostro repugnat intellectui, quatenus intellectus est, singularia intelligere, quantò magis intellectui diuino? Ex talium namq; intellectione, neq; perfectionem, neq; imperfectionem recipit; aliter aliquid noui in Deum caderet: frustra ergo singularia intelligeret.*

9. *Amplius, Deus singularia non intelligit, aliquid perfectionis ab illis recipiendo; alioqui illius intellectus esset in potentia, quòd est falsum. Neq; per suam essentiam, tanquam per rationem repræsentandi, sicuti intellectus noster, quidditatē materialem per speciem sibi præsentatam, intelligit. In causa autem est, quia omne repræsentans, pro modo suæ quidē naturæ conueniente repræsentet, necesse est: sed species, quæ est in sensu, indiuidualiter, quæ verò in intellectu, vniuersaliter repræsentat. Quare si est aliquid repræsentatum vniuersale per essentiam; vniuersalius vtiq; repræsentabit, quàm sensibilis, aut intelligibilis species. Sed diuina essentia, quæ per se est ab omni materia eiusq; conditionibus libera, vniuersalius potest esse nihil, cùm sit in supremo gradu intelligendi. Repræsentatum ergo per Dei essentiam, & intelligibili specie, & sensibili est vniuersalius, atq; ita non poterit esse signatum, & indiuiduum. Non ergo intelligit singularia.*

10. *Amplius, 12. tex: com: 51. si compositum est, quòd intelligit, transmutabitur in partibus totius &c. Et est sensus: intellectus diuinus, eo ordine, quò sunt res apud naturam intelligibiles, intelligit, idq; omnes affirmant: sed partes sunt priores toto: prius ergo partes, quàm totum intelligit, atq; ita de noto ad ignotum procederet, sicq; transmutabilis esset,*

 Soluuntur argumenta.

lis esset, quod est falsum. Adde, quòd singularia quatenus sunt in mente diuina, sunt vnum, & æterna; ista verò sunt diuersa, & mutabilia: cùm ergo sint diuersæ conditionis; non sunt ergo eiusdem cognitionis: proinde illa cognoscens, hæc ex illis minimè cognoscit. Quòd si hæc fuerint admissa, sequitur omninò, vt Deus singularia non curet. Item, si Dei prouidentia omnia gubernentur, ex necessitate omnia contingunt: Effectus enim habens aliquam causam, quam necessariò sequitur; pari quoq; modo ex illa proficiscitur, teste philosopho 6. met: Sed prouidentia Dei est æterna, vt dixi, eamq; effectus necessariò sequitur: alioqui posset frustrari: imponit ergo rebus præuisis necessitatem. Suffragatur autem huic sententiæ Boëtius 4. de cons: Fatum, inquit, ab immobilibus prouidentiæ proficiscens exordiis, actus fortunasq; hominum indissolubili causarum connexione, astringit. Sanè quilibet diligens, atq; strenuus prouisor, pro viribus sua opera fundare studet, atq; stabilire: quantò magis omnium prouisor Deus? Ergo quod prius: nempè quòd Deus non geret omnium curam. 11.

CAPVT. VIII.

Soluuntur argumenta.

Ico ad primum, de prouisore particulari, antecedens verum esse, non autem de vniuersali, cuiusmodi est Deus: à quo si omnia mala prohibita fuissent, multa profectò bona impediuisset. si enim non fuissent tyranni, Ecclesia Martyribus careret. Proinde Augustinus in enchyr: doctissimè ostendit, Deum omnipotentem nullo modo sinere suis in operibus malum aliquod inueniri; nisi vsq; adeò esset omnipotens, & bonus, vt benefaceret etiam de malo. Quoniam enim meliora sunt in mundo, iccirco quoq; sunt & deteriora. Quo enim pacto deterius aliquid in opere multiformi esse potest, ni sit & melius? Omninò autem quicunq; deterius è mundo tollendum putant, tollunt & ipsam prouidentiam. Vnde pro huius ordinis concinnitate conseruãda, putauit Plato, mala à mundo penitus extirpari non posse. Ad confirmationem dico, hominem non sic in manu sui consilij fuisse relictum; quasi à diuina exclusum omninò prouidentia; cùm alibi affirmet, idemmet sapiens (vt recitaui paulò ante) hominem diuina prouidentia gubernari: sed nobilem hominis naturam declarauit, vtpote, quæ à Deo dono libertatis, atq; arbitrij donata fuerit munere, quòd planè in cæteris animantibus tantam non obtinet libertatem agendi. Ad 2. Muta animantia sui actus dominium non possidentia à Deo minime curari, quasi Apostolus sentire videtur: cuius profectò verba ita sunt intelligenda: pecoribus, quibus liberum non inest arbitrium, meritũ, aut demeritum non est attribuendum; iccirco à Dei prouidentia separantur, quia scilicet non eis prouidet, quasi ad electorum numerum venturis: ea tamen non asserit, à Deo non gubernari, vt hæritici sentiunt. Sapientia enim diuina attingit à fine vsq; ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter: vnde ad Rom: ipsemet fatetur, omnia, & esse à Deo habere, & viuere. Ad confirmationem dico, multa quidem secundarum, non autem primæ causæ respectu, fortuita dici posse: nihil enim est, quòd illius præordinationem subterfugere queat. Ad aliam patet ex supradictis responsio: siquidem prudentia, & alia sibi annexa non est consiliatiua, sed præceptiua, Deoq; congruit. Consilium præterea quoad rectitudinem certitudinemq; agendorum, quæ finis consilij nominatur; non autem quoad veritatis indagationem, inquisitionemq;, à Deo remoueri non debet. Ad 3. dictum est superius, ad curam, seu prouidentiam duo maximè spectare, nempe ordinis rationem, quæ prouidentia, atq; dispositio nominatur: & eiusdem ordinis executionem, quæ dicitur gubernatio. Quorum primum est æternum, secundum verò temporale. Ad confirmationem respondeo, quòd licet prouidentia sit in intellectu, præsupponit tamen voluntatẽ finis. Nullus enim præcipit de agendis propter finem, nisi profectò ipse velit finem. Adde, quòd si proui-

Marginalia: 1. — Aug. — Plotinus. Lib. 7. cap. de proui. — Plato. — 2. — Sapi. 7. — Quæ prudentia Deo tribuatur & consilium. — 3.

4. prouidentia æquè vtrumq; intueretur; nullum tamen diuinæ simplicitatis sequeretur detrimentum: quippè cùm intellectus, & voluntas in Deo sint idem, ergo &c. Ad 4. iam respondi. Ad confirmationem verò dico, hominem non esse institutorem naturæ, sed rebus naturalibus vtentem ad suæ artis opera exercenda, ideoq; illius prouidentiam non se extendere ad necessaria, quæ ex natura proueniunt. Verùm cùm Dei prouidentia naturæ sit fabricatrix; ad illius vtiq; naturæ necessaria sese sine dubio extendere potest: ergo &c.

5. Ad 5. verum est quidem, habere ministros suæ prouidentiæ executores, regiæ conuenire dignitati, eorum verò quæ agenda sunt, rationem non habere regiam dedecet maiestatem: omnis quippè scientia operatiua eò perfectior est, quò particularia, in quibus actus est, penitius considerat. Itaq; quoad rationem ordinis rerum habendam, Deus immediatè omnibus prouidet: quoad verò ad eiusdem ordinis executionem, medio vtitur ministrorum. Vnde Iob 34. de primo prouidendi modo loquens, ait: Quem constituit super terram? aut

Gregorius. quem posuit super orbem, quem fabricatus est? Quod à Papa Gregorio ita exponitur: Mundum per seipsum regit, quem per seipsum condidit. Ad confirmationem dico, Dei prouidentia, causas ordinis executrices non auferri, aut destrui; imò confirmari, atq; vigorari, vt suis muneribus fungi valeant. Ad aliam confirmationem: Præstat quidem nobis mala non cognoscere, vtpote qui facile illorum imaginibus sordidamur. Deum autem, in quem peccatum non cadit, decet omnia scire, vt omnibus consulere posit, atq; prospice-

6. re. Patet ergo quonammodo omnibus planè rebus prouideat. Ad 6. vnico autem actu, non quidem motiuè, sed terminatiuè, atq; secundariè Deus intelligit omnia, etiam infinita: quippè qui intellectum habeat infinitum. Aristoteles autem, (vt quidam sentiunt) putauit omne intelligibile à nostro intellectu intelligi posse, cùm autem nequeat infinitum penetrare; arbitratus est, infinitum esse prorsus ignotum nam Deum seipsum tantùm intelli-

Obiectiones. gere voluit. Sed dicet aliquis, si Deus vnico actu intelligit, vnũ, & non omnia intelligit; vnica enim ratione intelligi non potest, nisi vnũ obiectũ: habet ergo in se distinctas atq; infini-

2. tas species, seu quidditates, quibus infinita intelligere posit. Adde, quod si Deo non inessent huiusmodi rationes æternæ, profectò intellectus diuinus infinitus dici non posset: quod est falsum. Tenet consequentia: ideo namq; Deus est infinitus vigore in intelligendo; quia scilicet infinitas atq; æternas habet rationes intelligendi: quarum quælibet aliquantæ est

3. perfectionis. Ad hæc accedit, quod quemadmodum artificis cuiuspiam intellectus ad sua sese habet artificiata; ita planè intellectus diuinus ad orbem vniuersum: quamobrem mundi opificem intellectum diuinum Plato appellauit. Sed distinctis rationibus, quibus artificiata condita sunt, ab artifice cognoscuntur: igitur si intellectus diuinus singularia

Solutio. intelligit, habet distinctas intelligendi rationes: quod certè omnimode illi simplicitati minimè conuenit.

1. Dico ad primũ, per vnam rationem intelligendi, quæ est effectus, non nisi vnum propriè distinctèq; intelligi posse: Per rationem verò intelligendi, quæ est causa,

2. tot intelligi, quot ipsa est propria, & distincta ratio producendi. Ad 2. negatur consequentia: Deus enim est infinitus, non quidē propter infinitas producendi rationes; sed pro-

3. pter suam essentiam, quæ per se ipsam est ratio, atq; causa infinitorum. Ad 3. multæ quidē sunt rationes in rebus, vna tamen idea in primo artifice. vnde Philosophus 12. met: te: cō: 52. Si, inquit, prima intelligeret aliud à se, dignificaretur per aliud à se, quod est falsum. Item tunc planè essentia diuina nequaquam esset intellectus diuini adæquatum obiectum: per aliquas enim rationes intelligeret, quæ non essent diuina essentia, nec etiam

7. sub ipsa contentæ. Vnico ergo modo intelligit omnia. Ad 7. Intelligere aliud, bifariam accipi potest, vno quidem modo, non propria, sed alterius virtute, & ita antecedens est ve-

8. rum: alio autem, virtute essentiæ intelligentis, & sic est falsum. Ad 8. comprehēdere particulariter & signatè, si à significatione sumatur à re concepta: Maior vtiq; est vera; falsa autem si à significatione sumpta à cognoscente. Etenim Deus virtute propria, causatiua, qua res particulariter, & signatè continet, & particulariter comprehendit, & signatè; idq; virtualiter non formaliter: conuenit enim cum indiuiduis in modo se habendi, virtualiter qui-

Deus prouidet omnibus.

liter quidem, non autem formaliter. Ad confirmationem negatur antecedens: siquidem intellectui non repugnat; sed quatenus est noster: quia scilicet virtualiter singularia non continet, sicut intellectus diuinus, qui sua propria virtute illa intelligit, & continet: quæ planè ideo à Deo intelliguntur, non quidem, vt ipse inde aliquid perfectionis acquirat, sed vt illa potius perficiantur, atque compleantur. Ad 9. dico, singularia à Deo intelligi per ipsius essentiam, non quidem per modum naturæ, sed eiusdem virtuti causatiuæ conuenientem. Quam ob causam, & si essentia per seipsam sit vniuersalis; in causando tamen est particularis: ideoq; particularia particulariter repræsentare potest. Ad 10. Quamuis natura comparatum sit, vt prius partes, quàm totum intelligatur: Deus autem cùm omnia cognoscat simul, & vnico actu, non discurrit, cùm illius sapientia discursu non egeat. Ad cõfirmationem dico, Deum habere peculiarem cognoscendi modum tum se, tum etiam cætera omnia, nulli vnquam communicatum, aut communicandum creaturæ, ideoq; nobis esse incognitum, & vix intelligibilem: siquidem immutabiliter, intelligit mutabilia omnia. Ad 11. Diuinæ prouidentiæ effectus partim quidem necessariò eueniunt, partim verò contingenter; pro modo vtiq; à diuina maiestate, rebus omnibus distributo. Porrò immutabilitas illa, quæ à Boëtio adducitur, ad prouidentiæ certitudinem, quæ à suo effectu non deficit, modoq; quem præuidit, non autem ad effectuum necessitatem pertinet. Ex hoc apparet, certum esse diuinæ prouidentiæ ordinem, eodem modo semper incedere, sicut à summo est institutus principe Deo. Porrò, etsi hactenus de hac re multa dixerim, quia tamen ad Dei magnificentiam spectat, alia adhuc addere non piguit. Plotinus enn. 3. lib. 2. de prouidentia, cap 1. Quid ergo, inquit, de his dicendum est, de mundi huius constructione, qua ratione, quàm optimè quoad fieri potuit, ab optimo Deo constructus est, ad exemplar mũdi intelligibilis? Vult ergo Plotinus, mundum sensibilem, maiorem non habere virtutem continendi, & actu, & essentialiter; quàm mundum intelligibilem mentaliter, & intellectualiter: Sed mundus sensibilis, & particularia continet, & vniuersalia, cùm actualiter, tum etiam essentialiter: mundus ergo intelligibilis similiter continet omnia. qui quidem mundus, authore Platone, est ipse Deus. Deus igitur in seipso habet omnia. Amplius, quemadmodum Deus se habet in essendo, & causando; ita, absq; dubio in intelligendo: esse enim in Deo non distat, seu differt ab intelligere: sed Deus est omnium causa, datque omnibus esse; omnia ergo intelligit. Sanè, Deus produxit aliquid extra se, nempè mundum vniuersum: illum ergo intelligit: alioqui quomodo produxisset? Iterum à Deo res non solùm esse, verùm etiam, vt causæ possint esse cæterorum, acceperunt. Quare necesse est, vt causa prima, quæ ista causis commisit secundis, in seipsa eminenter contineat. Adde, quòd si materia continet omnes formas, non modò in vniuersali; verùmetiam in suis proprijs formis particularibus: ob quam causam materiam infinitudinem appellauit Plotinus. Igitur prima forma, primusq; motor omnes formas actu in se continet. Idem sensit Auerroes 12 met. com. 28. & 36. Suffragatur quoque Plato huic proposito, à quo Deus inducitur angelos alloquens, illisq; præcipiens, vt alia fabricarent: præceptum autem non est de ignoto: Deus ergo secundum Plotinum, & Platonem intelligit aliud à se. Amplius, difficultas in re intelligenda, vt dicitur 2. met. oritur, aut ex parte intelligentis, aut ex parte rei intellectæ, quorum neutrum Deo accomodari potest: nam intellectus Dei est summus in intelligendo: intelligit omnia, ergo. Neq; ex parte rei intellectæ: quandoquidem si sensus, qui est inferior potentia intelligit singularia; quantò magis diuinus intellectus, qui est potentia infinita? Adhuc, intellectus intelligens aliquam quidditatem, aut quidditatis rationem, omnia vtiq; potest intelligere, in quibus illa includitur ratio: Sed intellectus diuinus intelligit omnes entis rationes: & cætera ergo intelligit, vtpote vniuersalia, & particularia, in quibus entis ratio includitur. Adde, quòd intellectus diuinus perfectissimè cõtinet omnia, alioqui subsistere non possent, igitur perfectissimè intelligit. Præterea: aut intellectus diuinus cognoscit se esse finem omnium rerum, aut non: si non: imperfectè ergo seipsum cognoscit, quippe qui non cognoscat se secundum omnem modum sibi possibilem cognosci,

[Right margin notes, in order: 9. — 10. — 11. — Deus intelligit omnia. Plotinus docet. — 1. — 2. — 3. — Auer. Plato. — 4. — 5. — 6.]

 quod est

quod est falsum. Si autem cognoscit, omnes ergo illius terminos cognoscit, atq; ita omnia, quorum est finis, nempe singularia, & vniuersalia omnia. Itaque Deus intelligit omnia, prouidet omnibus, consulit vniuersis, cuius prouidentiæ meipsum ex corde commendo, laboresq; nostros, quos assumpsimus pro sancto Pymandro.

DE DOMINATIONE SIVE REGNO DEI.

MERCVRIVS DIAL. II.

Actio Dei, potestas insuperabilis, cum qua nec humanam, neq; diuinam vllam comparare quis audeat. Caue igitur ô Mercuri, ne quid infernorum, ne quid etiam supernorum Dei simile censeas. Nam à veritate penitus aberrares. Nihil quippe simile eius est, quod dissimile solumq; & vnum est, Deus namq; otiosus non est, alioqui otiosa forent omnia: cuncta siquidem plena sunt Deo.

Comment: IX.

Voniam duo esse professi sumus, quæ ad Dei prouidentiam spectant, rationem scilicet ordinis, & eius executionem: atq; de altero illorum, nempè de prouidentia locuti sumus: reliquum est, vt de ordinis executione, quæ gubernatio, siue regimen nominatur, studiose loquamur; præsertim cùm sapientissimus de huiusmodi negotio Mercurius multis in locis non obscurè disputauerit Dial: II. vbi de mundi ordine, (Dialo. II.) *productione, conditioneq; multa disseruit, de Dei potestate, modoq; regendi loquens, ait:* Actio, *inquit,* Dei, potestas est insuperabilis, cui aliqua alia conferri non potest. *Simile quiddam est in Daniele: Potestas eius, potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum quod non corrumpetur.* (Daniel.) Non est aliquid, neq; in cœlestibus, neq; in abyssis, neq; in terra illi simile, quippe qui solus sit, & vnus. Neq; putemus eum in sublimibus degere, atq; otio torpere, quasi, quæ condidit, non gubernet, & regat: alioqui omnia forent otiosa, suis vtiq; officijs destituta. Itaq; Deo omnia regente, & gubernante, nihil in mundo est otiosum, nihil frustra. *Similis modus loquendi est apud Ioan: Pater meus, inquit, vsq; modò operatur, & ego operor.* (Ioan. 5.) *Qui ergo mundum condidit, ipsemet, suis eundem legibus gubernat, potestatisq; suæ potentia administrat, & regit. Vult ergo Mercurius, vnum esse regem vniuersi, ab eoq; perpetuo dominio regi, atq; gubernari.* (Vnus est mũdi Rex.) Agens, *inquit,* primum, non vni præsens est tantùm, sed omnibus; nec vnum duntaxat, verùm vniuersa producit: Efficax est enim illi potestas, sub qua sunt opera ab illo progenita. *Omnia ergo diuinæ subdita sunt potestati.* Aspice, *ait,* subiectum tuo conspectui mundum, inuiolabile corpus: inspice septem Planetarum orbes, ignem, Lunam, terram in medio sitam, terrenorum nutricem: meditare numerum mortalium, immortaliumq;. Quòd autem hæc sint condita, nequaquam est tibi opus Mercuri, vt me disserente, perdiscas. (Omnia esse cõdita.) Nam corpora sunt, habentq; animam, & mouentur. Hæc autem in vnum congredi, absq; congregantis virtute, impossibile est. Oportet igitur aliquem esse talem, ac penitus vnum. Nam cùm multi varijq; sint motus, &

De dominatione diuina.

dissimilia corpora, vnus autē ordo velocitatis in omnibus; impossibile est duos, aut plures esse factores: neq; enim ordo vnus seruaretur in omnibus. *Eadem pene est sententia apud omnes propemodum Philosophos, à quibus clarissimè definitum est, vnum tantùm esse mundi factorem, atq; rectorem: nam multa commodius ab vno, quàm à multis reguntur. In alio libro Pymandri multa super hoc scripsimus, vbi de Dei vnitate disputauimus. Addit Mercurius & aliam rationem, quam posteriores passim imitantur.* Præterea, *inquit*, qui inter illos imbecillior esset, potentiori nimirum inuideret, ex quo seditio quædam exoriretur. Itaq; si vnus eorum author mutabilium animātium extitisset, cuperet quoq; immortalia gignere: quemadmodum genitor immortalium, affectaret mortalia. Quin etiam, vno existente mundo, vnaq; materia; ad quem illorum potissimùm fabricatio pertinet? Quòd si ad vtrumq;, ad quem prouintia maior? Ne ergo sit inter superos inuidia, & in partibus vniuersi contentio, rectius ab vno, quàm à multis mundus regitur principibus. Amplius, sunt viuentia mortalia, & immortalia: anima quoq; similiter suo propinqua parenti, secundum seipsam vitæ causa est. Quomodo igitur ista differunt ab inuicē? Est ergo horum omnium author, vitæ largitor. Quis namq; iste? quis alter præter vnicum Deum? Num alteri cuipiam, quàm soli Deo conuenit procreare viuentia? Vnus itaq; Deus, mundum vnum confessus est, & Solem vnum, vnicam Lunam, vnam quoq; diuinitatem. Ipsum verò Deum quotum vis esse? vnus igitur singula facit in multis. *Itaq; ex præclarissimarum creaturarum vnitate, Dei præseferentium maiestatem, vtpote, vitæ, materiæ, mundi, Lunæ, Solisq;, Deum vnum esse, eundemq; omnium, & factorem, & gubernatorem, Mercurius affirmat. Egregiam postea adiūxit similitudinem, qua perpetuam Dei circa mundū gubernationem declarauit.* Num censes, *inquit*, arduū esse, & laboriosum Deo, vitam, animam, immortalitatem, mutationemq; efficere? Tu enim tot tantaq; potes, vides, audis, odoras, gustas, tangis, loqueris, graderis, spiras, intelligis, vnus hæc omnia præstas. Vnde quemadmodum qui cessat ab his non est amplius animal; sic qui ab illorum constructione cessaret, minimè Deus. Id autem suspicari nefarium. Amplius, nihil est in rerum natura, cui non insit naturalis quidam vigor, simulq; certi operis executio; quantò magis asseuerandum est, Deo non deesse potestatem omnium, & effectum? Nam quicquid otiosum; imperfectum: Imperfectum dicere Deum; nefas. facit igitur, & regit omnia Deus. *Itaq; sicut se habet anima in corpore, ita, imò multò eminentius Deus in mundo: Vnde quemadmodum, anima recedente, cessant vitalia omnia; ita planè si à mundo suæ Deus amoueret sustentationis potentiam. Deniq;, sicut vnicuiq; rei, propriæ naturæ est ordo tributus, ne imperfectionis incurreret dispendium; sic certè, si Deus sua subtraheret gubernationis auxilia à rebus à se conditis, imperfecti nomen opificis, ignauiq; sortiretur authoris: quod nefas est asserere: Siquidem Deus est vita, pulchrum, & bonum, non diffusus voluptate, non habens operis sui adiutorem, suapte natura efficax, vi propria operans, versatur in opere semper: existens ipse quodcunq; fecerit vnquam. si quando influxum suum ipse subtraxerit, deficiente vita, in mortem corruent vniuersa. Cùm verò viuant omnia, vnaq; sit vita cunctorum, vnus est Deus. Si igitur Deus propria virtute in suo opere versatur semper, & continuo influxu omnia sustētat, & causa est efficiens cunctorum viuentium: igitur ipse est verus, & vnicus mundi conditor, gubernator, & pater. Amplius, Deus, vnam habet ideam, intelligit Mercurius filium Dei, qui est sapientia genita, in qua pater condidit vniuersa. Omnia (inquit Dauid) in sapientia fecisti. Ex ideæ ergo vnitate, vnum vult esse mundum, atq; eiusdem gubernatorem. huius, inquit, idea propria, cùm aspectum fugiat oculorum, incorporea est, formasq; per corpora singula exprimit. Iterum, quemadmodum homo nequit sine vita viuere; ita nec*

Vnus factor. 2. Alia ratio. Tertia ratio. Quarta ratio. Quinta ratio. Dei potestas declaratur. Sexta ratio. Septima ratio. Vi propria regit omnia. Dei influxus continuus. Octaua ratio. Nona ratio.

Deus, nisi bona producat. Hæc enim est vita Dei, hic eius actus, agitare singula, vitamq́ omnibus inspirare. Vita Dei est fruitio suæ essentiæ, quæ ex creaturarum gubernatione non pendet. Quando ergo dicit Mercurius, hanc esse vitam Dei, singula scilicet agitare; perinde est, ac si diceret, quòd singula quæq́ secundum proprios motus moueantur; pendet ex authore Deo, cui placet creaturarum ordo, atq́ eiusdem ordinis conseruatio. Proponit postea nostræ similitudinem potestatis, ex quo vult ad diuinæ magnitudinem potestatis intelligendam, percipiendamq́ nos assurgere. Sic iterum à te ipso, *inquit*, incipiens, meditare, atq; animæ tuæ præcipito virtutem: quę citius quàm præcipies, euolabit. Iubeto inquã, transeat Oceanum; illa priusquam iusseris ibi aderit, inde vbi nunc est nequaquam discedens. Iubeto iterum, vt in cœlum vollet; nullis pennis egebit, nihil eius obstabit cursui, omnia penetrat, transit globos cœlorum, quodq; superius est, inuestigare potest. Tune potes ista, Deus ipse non potest? hoc igitur pacto contemplare Deum, vt in seipso intelligentias omnes habentem, habentemq; seipsum ceu mundum penitus vniuersum. Deus autem in operatione cognoscitur. Nihil est in rerum natura, quod non aliquam præseferat diuinitatis imaginem. *Hæc Mercurius in Dialogo vndecimo Pymandri. Porrò Dialogo 14. clarißimis docet argumentis, Deum omnibus dominari.* Factor mundi, *ait*, potentior est & vnicus, solusq; reuera sapiens vniuersa, cùm nihil omninò præcedat. Dominatur quoque multitudini, magnitudini, actionis continuitati, genitorumq; omnium differentiæ. *Sanè, si multitudini dominatur, omnibus ergo imperat: omnes enim numeri sub multitudine continentur: Si magnitudini, igitur in quantumvis magna imperium exercet: Si actionis continuitati, omnibus ergo actibus dominatur: si omnium genitorũ differentiæ, igitur varietati, diuersitatiq́ omnium rerum. Ex quo patet, omnium rerum, omniumque actionum dominatorem, Deum esse, secundum sapientißimi Mercurij theologiam. Addit postea rationem, quare hæc visibilia ab eo condita fuerint.* Producta, *inquit*, visibilia sunt, inuisibilis illorum factor: ob id verò fecit ea, vt visibilis fieret. *Quasi diceret, per suam ipsius substantiam videri non potest, voluit per ea, quæ fecit, cognosci, & quasi visibilem nobis fieri.* Semper igitur facit, *inquit, hoc est, semper quæ fecit, fouet, regit, atq́ gubernat. Quam ob causam non immeritò vocat Deum patrem legitimum: quippe, qui tanto sua amore opera complectitur, vt suo ea fauore, gubernationeq́ vnquam destituat.* Dignum est, *inquit*, intelligere, intelligendo mirari, admirando vocare patrem legitimum. Quid enim dulcius patre legitimo? *Ex intelligentia, admiratio procedit, ex qua tandem vocatio proficiscitur.* Pater, *inquam*, legitimus, *quia voluntariè nos genuit verbo veritatis, & hæredes atq́ cohæredes suæ hæreditatis instituit, ex legitima ipsius sponsa genitos per sacramentum regenerationis, & renouationis. Spurij enim ad patris hæreditatem poßidendam non habent ius accedendi. Deinde tria Deo attribuit cognomenta:* Deum, *inquit*, cognominato propter potentiam, factorem propter actum, patrem deniq; propter bonum. *In Deo potentia commendatur: in factore, actus creatricis potentiæ: in patre charitas patris in filios, quod est bonum filiorum. Deinde ostendit, opera facta, à factore seiungi, separariq́ non posse, factorem verò sua opera præcedere.* Nihil, *inquit*, quod factum est, à seipso factum est: *Non ergo seorsum est à faciente. Efficiens & factum, vnita quidem sunt inuicem, sic tamen vt vnum præcedat, alterum verò sequatur: præcedens sanè Deus efficiens, sequens verò, id quod est effectum, quidquid id deniq́ sit. Neq́ diffidat quispiam his, quæ diximus, varietate rerum perterritus, quasi tam diuersorum constructio vel ardua sit, vel indigna maiestate diuina: vnica enim Deo gloria omnium constitutio: atq́ id est, velut corpus Dei effectio. Sensus est, rerum productio, diuinæ commendat gloriæ magnitudinem, qua sese ita voluit rebus communicare. Quarum profectò rerum effectio, quasi Dei corpus esse conspicitur, quia instar hominis, corpus suum fouentis, ad mundi curam se habet, rerumq́ effectio-*

Decima ratio

Deus omnia continet.

Dial. 14.

Deum omnibus dominari

Deus est pater legitimus.

Deus factor pater.

Factor præcedit facta.

De dominatione diuina.

effectionem conseruandam. Et ne quis suspicaretur mala ab eodem manare factore : Ab ipso, *inquit*, factore nihil malum, nihilq; turpe. Hæ siquidem passiones sunt creata sequentes opera, quemadmodum æs, rubigo, animata corpora, limus. At neq; faber ferrarius induxit rubiginem, neq; animati corporis genitor cœnum ac sordes. Eodemq; modo nec Deus etiam malum. *De causa mali circa finem alterius libri Pymandri disputauimus: proinde hæc pauca dixisse ad mentem Mercurij suffecerit. Malum à Deo non proficisci, sed ex materia, quàm insequitur, sicut æs, rubigo; passio namq; est, quia scilicet corruptio boni: Deus autem naturæ, non autem corruptionis naturæ est conditor. Addidit postea exemplum pictoris, quo nos facilè docuit, Deum esse omnium, & factorem, & gubernatorem.* Præterea, *inquit*, eidem pictori figurare licet cœlum, terram, mare, deos, homines, bruta, arbores, ac vita carẽtia, Deo vni talium deerit agendorum facultas? Nihil est magis ô Esculapi ridiculum, quàm quòd huic accidit. Nam dum se Deum venerari fatetur, ex eo quòd creandi negotio curaq; liberet, Deum ipsum prorsus ignorat: quodq; deterius est, mortalium illi passiones ascribit, inuidiam, superbiam, ignorantiam, imbecillitatem. Nisi enim faciat omnia, aut superbus est, aut potius imbecillis, quorum vtrumq; nefarium: Deus autem vnicam propriamq; habet naturam, idq; ipsum bonum. bonus autẽ nec superbus est, nec impotens. Quodcunq; igitur genitum est, à Deo genitum est, hoc est, à bono, & ab eo, qui omnia potest. *Tam clarissimè doctissimeq; sapientissimus philosophando disputat Mercurius, vt omnem prorsus animum, etiam inuitum ad Dei pietatem tenendam amplectendamq;, maximè moueat, & inflectat.* Qui, *inquit*, negauerit Deum non esse mundi gubernatorem, & curatorem, is certissimè sibi persuadeat, Deum à se negari, atq; quo ad se pertinet, è mundo auferri, siue extrudi. *Vtitur præterea, & alio exemplo, quod plurimũ conducit negotio, quòd sibi statuendum esse putauit; nempè Deum esse omnium conditorem pariterq; & gubernatorem.* Aspice, *inquit*, precor agricultorem semina in terræ gremium diffundentem, alibi quidem triticum, hordeum alibi, alibi verò reliqui germinis semina. Aspice eundẽ vites, malosq;, & ficus repastinantẽ, atq; amputantem. Eodem modo, Deus ipse in cœlum quidem serit immortalitatem, in terram verò mutationem, in totum deniq; mundum, vitam & motum. *Cæterũ si cunctis rebus, & cœlestibus, & terrenis, instar boni agricolæ iustè omnia dispensantis, præstat vitã, & motum; proculdubio, ipse est pater legitimus, deus potẽs, & factor magnificus. Ad Asclepium non obscuro, sed claro sermone, omniũ gubernatorem Deũ esse fatetur.* Cœlum, *inquit*, administrator est omnium corporũ: cœli verò, & omniũ, ipse gubernator est, qui est omnium gubernator Deus. *Sensus est, cœlum agit in corpora lumine, & motu: Deus verò & in ipsum cœlum, & in cætera omnia, sua perenni virtute. Etenim sicut omnium factor; ita certè & omnium gubernator. In quo Mercurius multos confutat errores, eorum nempè, qui mundum à Deo factum non esse dixerunt, & eorum quoq;, à quibus assertum est, mundum à Deo non gubernari. Deinde ostendit mundi ordinem in rebus gubernandis. A supradictis omnibus, nempè à cœlo, quorum idem gubernator Deus, omnium frequentatio fertur influens per mundum, & per omnium generum, specierum, perq; rerum naturam: q. d. omnia inferiora à cœlo accipiunt fomentum, & incrementum. In eodem quoq; Asclepio, Deum omnium conformatorem nominat, vtpote qui rerum conformitatem, seu similitudinem in se eminenter contineat: nam sicut dictum est, nihil est in rebus, quod Dei similitudinem non gerat.* Audi, *inquit*, Asclepi: Dominus & omnium conformator, quem rectè Deum dicimus, hominem, quem fecit, vt diuinitatis suæ partem amauit. *Paulò inferius effector mundi, atq; gubernator ab eodem, Deus appellatur.* Effector mundi Deus, *inquit*, & eorum quæ insunt omnium, simul cuncta gubernat, ipse est sempiternus,

Deus non est mali autor.

Exemplum pictoris.

Deus facit omnia.

Exemplum agricultoris.

Asclepius.

Deus est omnium gubernator mundi.

Deus est omnium conformator.

Legitimus Rex.

Deus æternus, nec nasci potest nec potuit; hic est, hic fuit semper, hic erit. *Hæc est ergo quæ ex se tota est natura Dei. Quia scilicet tota est simul beata possessio: Supra temporis vicissitudines, atque mutationes: tota sibi ipsi, & cæteris omnibus. Et iterum*, Deus est summus rector gubernatorq; mundi, qui in se complectitur omnem locum, omnem rerum substantiam, totamq; gignentium creantiumq; materiam, & omne quicquid est, quantumcunq; est. *Mira Mercurij theologia, quæ ita mirifica Dei cognomenta detexit; non quidem vt Philosophus tantùm, verum etiam, vt sapientissimus theologus.* Prima causa, primumq; ens, *inquit,* ipse est Deus, factor, & pater legitimus, gubernator, conformator, effector, & rector, & Dominus. Deus *propter potentiam:* factor *propter actum creandi:* pater *propter bonum filiorum:* gubernator *propter iustitiæ administrationem:* conformator, *ob ipsius cum omnibus conformitatem:* effector *ob creationem:* rector, *ob morum honestatem, vitæq; continentiam, quam suis exhibere consueuit:* Dominus propter *dominij potestatem. Deinde vniuersi œconomia doctissimè descripta, summam totius gubernationis Deo attribuit.* Rebus, *inquit*, omnibus rite distributis: summa totius gubernationis summo illi domino paret, vt non multa, aut potius vnũ: ex vno etenim cuncta pendentia, ex eoq; potius defluentia cùm distantia videntur, creduntur esse plurima diuisim; adunata verò vnum, vel duo, vnde fiunt omnia, & à quo fiunt omnia, id est de materia, de qua fiunt, & eius voluntate, cuius nutu efficiuntur alia. *Duo esse dicit ex quibus fiunt omnia, Deum scilicet & materiam: neq; ex his licet asserere, materiam Deo esse coæternam, aut illam præsupponendam esse; sicut & in cæteris contingit artificibus, qui sine materia operari non possunt (sicut & in alio libro Pymandri disputauimus in tractatu de materia) sed materiam ex nihilo à Deo fuisse creatam, eaq; ipsum vti ad corporearum rerum constructionem conseruandam. Quemadmodum igitur Deus sit vnus, & factor, & gubernator, & pater, & rector, & dominus: ex Mercurio nos audiuisse, puto.*

Deus est effector & rector.

Dei nomina.

Duo ex quibus fiunt.

QVAESTIONIS PRIMAE.

Quis sit legitimus Rex seu gubernator secundum Platonem.

CAP. I.

Lato in lib. de regno, multa affert, quæ huic proposito mihi congruere visa sunt, nempe, quomodo humanæ naturæ finis vnum appetat Regem, quiq; sit legitimus Rex, & apud quem sit recta gubernatio: Quam ob causam in medium adducere, non inutile esse reputaui. Quòd autem finis humanæ naturæ sit vnum habere Regem, ex his satis patere arbitror. Quemadmodum enim alius est finis, cuius gratia natura effecit pollicem, alius pedum, siue manuum, deniq; alius, ad quem totum disposuit hominem; ita alius finis est, ad quem hominem dirigit singularem, ad alium familiam, ad alium quoq; ciuitatem, & regnum. Ille autem optimus finis existimandus est, cuius gratia Deus genus humanum procreauit. Nemo verò existimet cùm proprij cuiusq; cœtus certus sit finis, nullum esse totius: cumq; humanæ vitæ partibus insit ordo, in uniuerso tamen vitæ genere esse confusionem. Quamobrem necesse est, certum esse humani generis finem, eumq; in actione quadam circa perfectiora consistere; per quam & superiora pro viribus imitetur, & diligenter inferiora gubernet. Eiusmodi autem finis, vitam exigit geminam, & in actione, & in contemplatione similiter constitutam: eo tamen pacto, vt actio contemplationis gratia sit instituta. Absoluta autem vtriusq; vitæ perfectio, variis eget adminiculis, quæ à paucis expleri nequeunt hominibus. Quã ob causam

Finis humanę naturę vnum appetit regẽ.

Vita gemina.

Legitimus Rex.

ob causam vnius opus habet dominantis imperio, cuius lege potestateque diuersa in vnum coeant: fabri enim vnius structuram opificij, vnius authoritate legis ad perfectionis summã facilè perducent, tametsi & ingenio, & artium varietate distinguantur. Itaque dum mundi quærimus monarcham; architectum in medium producimus, cùm summus mundi opifex in illa fabrica, magni subierit architecti figuram. Homerico quoque more, generis humani pastorem, atque curatorem vocamus; quem totius humani generis, vnius quasi ouilis curam gerere designat. Gubernatorẽ quoque Regem humanæ vitæ, quasi nauis iudicat appellãdum. Significat autem in vnum esse imperium omniũ conferendum, vt humana gubernatio diuinæ quàm simillima sit. Cõparat præterea medico, sua singulis medicamina adhibenti. His atque similibus titulis, Rex à Platone cognominatur. Ex quibus facilè colligitur hũc esse creaturarũ finem, vt scilicet vnum Regem habeat: eumque tempore Saturni, rerum curatorẽ extitisse: Tunc, inquit, totius circuitus princeps curatorque primùm Deus extitit; vt nũc per varias mundi plagas singulæ ipsius partes, à diis principibus distributæ sunt. Animalium quoque genera gregatim distincta, dæmones quidam tanquam diuini pastores sortiti sunt, quorum quisque ad munus suum obeundum sufficiens cùm esset, singuli singulis (sicut ille voluit) præficiebantur, quibus præerat ipse. Quamobrem nihil erat agrestè; Deus enim eos pascebat, ipse illorum pastor & custos. Deo itaque custodiente, ciuitatum constitutiones nullæ erant. & multa similia dicit Plato, quæ ad statum primi hominis spectare videntur, quem Saturnum appellat: eique contemplatiuam, Ioui verò actiuam vitam tribuit: vtrisque autem Rex intendat necesse est, contemplatiuæ autem potissimum, quæ à Platone scientia regia nominatur: Quisque, inquit, scientia regia præditus est, seu publicè fungatur munere, siue priuatus viuat, omninò secundum hanc peritiam, regius meritò nuncupabitur: hoc autem nemini dubium est, quin omnis Rex parum quid manibus, ac reliquis membris ad regni salutem possit: intelligentia verò, & animi robore plurimùm. Quamobrem speculatrici scientiæ propinquior, quàm actiuæ, aut manuum ministerio. Architectus enim manuum ministerio non vtitur, sed vtentibus præsidet, dum iudicium adhibet non ministerium. Addidit, quis sit Rex appellandus: Quoties, inquit, vnus secundum leges dominatur, scientem imitatus, Regem vocamus. Si vnus igitur vera illa scientia præditus imperat, regium nomen sortitur: talisque, qualem figurauimus, si nobis occurreret, amaretur profectò eius administratio, quæ sola omnium rectissima esset, conduceretque ad bene beateque viuendum. Figurauit autem Plato regem, sed in terris inuenire non valuit: quam ob causam Deo, veri regis nomen, & administrationem concessit, quem omnium pastorem, nutritorem, curatorem, atque custodem appellauit; vtpote, qui scientia regia, & imperatoria præditus sit; imò est ipsamet scientia; cùm omnia contempletur, & singulis quibusque rebus ipse præsit. Quamobrem apud ipsum rectam inueniri gubernationem, affirmauit: Apud eum, inquit, est recta gubernatio, qui regia peritia est instructus, quique arte quadã imperat volentibus, & nolentibus. Nam & medicos nihilominus sic appellamus, siue inuitis, siue volentibus secando, aut vrendo, vel aliter affligendo; modò arte quadam curandorum corporum, vel purgando, vel extenuando, vel replendo augendoque vtantur. Itaque secundum Platonem non potest inueniri recta gubernatio, nisi apud eum, qui est regia peritia instructus, nempè apud Deum sua regia sapientia instructum, & munitum. Deus igitur est verus gubernator: cuius planè gubernatio, atque administratio est omnium præstantissima. Quare non immeritò à Plotino dictum est enn: 3. lib: 2. cap. 2. Totum mundũ arte quadam imperatoria gubernari, nihilque propriè apud illam fortuitò contingere: Res, inquit, omnes in mundo connexæ, ordinatæque procedũt. Connectit verò cuncta ipsum principale, quòd omnia ducit, conferentibus ad idem his, quæ vtrinque vergunt secundum naturam: quemadmodum in exercitu fit ducente quidem imperatore, conspirantibus autẽ, qui ordine recto commilitant. Totus namque mundus prouidentia quadam imperatoria est institutus, concernente actiones, & passiones, & quæ adesse oportet, alimenta, arma, machinas, & profectò quodcunque ex his inter se connexis conspirantibusue consequuntur, sunt præ-

Architecti figura.

Pastor.

Nauis.

Medicus.

Deus curator omnium pastor, & custos

Duplex vita.

Scientia regia

Quis est Rex.

Recta gubernatio apud quem.

Deus est verus gubernator.

Plotinus potentiam demonstrat Dei gubernatoris.

sunt præuisa: vt quodcunq; ex his euenit, locum vbi bene situm sit, nanciscatur. Procedũt quidem omnia ab exercitus duce sagaci quadam solertiq; ratione, quamuis etiam externa sint, ab eoq; aliena, quæ hostes sunt illaturi. Quòd si tam illi, quàm huic exercitui imperare valeret, ordine profectò carere non potest. Quare si secundùm Plotinum Dei gubernatio ad vnius orbis ordinem regendum se habet, sicut dux ad exercitum sibi commissum, seu subditum gubernandum: imò longè præstantiùs, atq; efficaciùs; cùm & suo, & hostium exercitui imperare valeat: igitur ipse est verus, atq; perfectus omnium gubernator. Aristoteles in lib de mundo cap. 2. dicit mundum à Deo conseruari: Mundus, inquit, est ordo rerum per Deum conseruatus: & cap. 10. Antiquus quidem sermo est, ait, & paternus cunctis hominibus, quòd à Deo omnia, & per Deum consistant. Nulla autem natura sibi per se sufficit, priuata salute, quæ est ex Deo. Quamobrem, & quidam antiquorum moti sunt ad dicendum, quòd hæc omnia plena sunt diis, & quæ per oculos imaginata sunt à nobis, & ea quæ per auditum & per omnem sensum, diuinæ quidem virtuti congrua deponentes rationi, non autem substantiæ. Est enim Deus saluator, & genitor omnium, quæcunq; quomodocunq; modo fiunt in hoc mũdo: non equidem sustinens animalis per se operantis, & laboriosi laborem; sed vtens infatigabili virtute: qua & longe visa ferè aggreditur. Summam ergo & primam sedem ipse sortitus est: quamobrem, & ipse Altissimus dicitur, & secundum poëtam residet in supremo vertice vniuersi, cuius virtus per omnia porrigitur, & causa est omnibus salutifera. Non enim eget artificio, aut aliorum adminiculo, veluti nostri reges egent clientela propter impotentiam: in quiete siquidem manens, simplici motu omnes perficit formas: sicut equidem faciunt maiores vna instrumenti dimissione, multa & varia opera exercent. Similiter etiam qui chordas trahũt, vnam trahentes chordulam, & ceruicem, & manum animalis faciunt moueri, & oculum: & est quando omnia membra cum quadam sunt consonantia. sic igitur & diuina natura ex quodam simplici motu, primi vim præstat contiguis, & ab illis iterum ad ea quæ longius, quousq; per vniuersum transeat. Etenim sicut in chorea inchoante chorula concinit tota chorea virorum, & quandoq; mulierum variis vocibus acutis, & grauioribus vnam harmoniam concinnam concinantibus; sic se habet res & in Deo, qui cuncta disponit. Videtur autem maximè comparari quòd fit in mundo, eis quæ fiunt tempore belli, quando buccina significat exercitui: tunc enim audito clangore, vnusquisq; ad munus sibi commissum se præparat: omnia namq; mouentur sub vno significatore, nutu ducis, qui fungitur potestate. Ita & de vniuerso sentiendum est. Nam ab vno momento excitatis omnibus fiunt propria, idq; inuisibili ente, & occulto, quòd nequaquam est impedimento, nec illi ad agendum, nec nobis ad credendum. hæc philosophus in lib. de mundo. Quibus si fidem adhiberent nonnulli, qui illius doctrinam tueri videntur; profectò nullus remaneret ambigendi locus, an philosophus crediderit Deum rerum omnium curam habere. His consentit Dionysius de diu: nom: vbi asserit Deum esse omnium causam, & omnia in omnibus. Deus est, inquit, viuentium vita, existentium essentia, omnis vitæ essentiæq; principium, atq; causa ob propriam bonitatem, omnia vt essent, producentem, atq; conseruantem. Quasi diceret, Deus est omnia in omnibus, quia principium est scilicet, vt omnia sint, agant, & conseruentur. Et iterum: Quoniam, inquit, subsistentia bonitatis Dei, ipso suo esse, entium omnium causa est; haud ab re excelsæ deitatis prouidentiam bonorum, principium ex omnibus inde creatis laudare decet: quandoquidem circa ipsam omnia, atq; eius gratia, ipsaq; est ante omnia, & in ipsa cuncta consistunt: atq; eò ipso quod est ipsa, vniuersa producta sunt, atq; subsistunt. Idcirco hanc appetunt omnia, intellectualia quidem, rationaliaq; scienter: inferiora his, sensuali conditione: sequentia rursus per vitalem motum, aut per aptitudinem quandam essentialem, & in quodam habitu consistentem. Itaq; Deus est omnia in omnibus, vita, quam appetunt omnia: ipse quippè est actus viuificus in res quadam mirabili actione procedens, vnde omnia accipiunt esse, & viuere: hac de causa, ipsum omnia appetunt, vti perfectum, & bonum. Et in proximè sequenti capitulo: Deus

Arist. dicit mundum à Deo conseruari.

Deus est omnium genitor

Altissimus.

Deus omnia mouet.

Deus cuncta disponit.

Dionysius à rep. dicit Deũ esse causam omnium.

Prouidentia Dei.

Deus est omnia.

est, ait Dominus dominorum, Deus Deorum, causa seculorum, author vitæ, thesaurus totius cognitionis. Iam verò & in mentibus est, & in animis, & in corporibus, & in cœlo, & in terra: atque simul in eodem. ipse quoque met in mundo, circa mundum, super mundum, super omnia quæ sunt, nullum eorum, quæ sunt. Deus enim est in omnibus; quia est omnium vita, & esse: circa omnia; quia omnibus consulit, & prouidet: super omnia; quia infinitus. Similia à Platone dicta sunt 4. de legibus. Deus, vt prisci tradunt inquit, est principium, medium, & finis omnium. Et in Epistolis, omnia à Deo pendere, ait, tanquam ab efficiente pariter atque fine. Et in Timæo, & in Parmenide omnia deducit ab vno. Itaque vniuersale, & absolutum est Dei regnum; vt non solùm omnia in omnibus agat; sed ipse quoque excellenter sit in omnibus omnia. Est enim omnia sine mistione ad alia, sine detrimento sui: vnde agit regitque omnia: stans super omnia, existens omnia, & nullum ex omnibus. Hoc ipsum docetur à Dionysio cap sequenti: Circa ipsum, ait, sunt omnia, & ab ipso tanquam à principio, & tanquam à fine dependent omnia: ipse est, vt scriptum est, omnia in omnibus. Sic igitur verè laudatur tanquam omnibus subsistentiam præbens, inchoans, perficiens, continens, custodia omnium, atque sedes: & ad seipsum cuncta conuertens. Agit autem hæc omnia vnitè, absolutè, eminenter. Iam verò neque complexionis, aut vitæ, aut perfectionis duntaxat causa est, vt ab hac sola prouidentia, bonitas illa, quæ est super omne nomen, propriè nominetur: immò verò simpliciter omnia, & incircumscriptè in seipso complectitur. Deum itaque omnium esse gubernatorem, saluatorem, pastorem, custodem, factorem, denique omnia in omnibus, patet satis.

Mundus gubernatur ab vno Deo.

Plato.

Deus non aliquid ex omnibus.

Quomodo Deus est omnia in omnibus.

CAPVT II.

Mundum ab aliquo gubernari, & ab vno Deo, multis ostenditur argumentis.

Post multorum Philosophorum sententias, & authoritates clarissimas, verissimasque, alias quoque addere statui, quæ etiã à clarissimis Theologis dictæ sunt, atque huic negotio non parum lucis allaturas esse putaui. Boëtius in lib. de cõsol. perpetua Dei gubernatione mundum gubernari, asseruit. O qui, inquit, mundum perpetua ratione gubernas. Et reuera in rebus naturalibus, id quod melius est, aut semper, aut in pluribus accidere videmus: Quod profectò nequaquam ita eueniret, nisi ad finem boni, quæ gubernatio appellatur, res huiusmodi, ab aliqua certè dirigerentur prouidentia. Ex quo patet, ex ipso certo, fixoque ordine rerum, mundi gubernationem manifestari: sicuti ex domo bene ordinata, prudentia perpenditur ordinatoris. Amplius ad Deum optimum maximum spectat, optima producere, & ad perfectionem producta adducere: vniuscuiusque autem vltima perfectio in fine consistit. Quare sicut diuinæ interest bonitatis, res ad esse producere; ita planè, & ad ipsarum finem adducere, quam gubernationem appellamus. Cùm ergo mundus ab aliquo gubernari necesse sit: ab vno ergo, & non à pluribus gubernatur: mundi enim gubernatio est optima, quippe quia eiusdem finis, est aliquod essentialiter bonum: optima autem gubernatio per vnum fiat, necesse est. Etenim gubernatio aliud est nihil, quàm ad finem, quod est aliquod bonum gubernatorum, siue eorum, qui gubernationi subsunt, directio. Vnitas verò ad rationem spectat bonitatis: proinde dictum est à Boëtio 3. de cons. quod quemadmodum omnia desiderant bonum; ita planè vnitatem, sine qua esse non possunt. In tantum enim vnumquodque est, in quantum est vnum. Quam ob causam vnumquodque pro viribus nititur sui diuisionem effugere, ex cuius defectu, illius contigit dissolutio, siue corruptio. Itaque intentio multitudinem gubernantis, pacem, siue vnitatem quærit. Vnitatis causam per se vnum esse; constat satis: plura enim vnire, atque concordiam inire non valent; nisi aliquo modo fuerint vnita. Porrò id, quod est per se vnum, conuenientius quàm plura simul vnita, est vnitatis

Boetius dicit mundum Dei gubernatione regi.

Ratio prima.

Secunda.

Mundus gubernatur ab vno.

Mundus gubernatur ab vno Deo.

causa: vnde fit, vt multitudo melius, rectiusq; ab vno, quàm à pluribus gubernetur. Mundi ergo gubernatio, quæ est optima, fit ab vno gubernante. Ille autẽ gubernator est aliquid extra mundũ: alioqui opus esset illi, ab aliquo gubernari: atq; ita in ordine gubernationis vniuersi inueniretur cõfusio. Finis ergo gubernationis pari modo aliquid erit extra mundũ. Etenim cùm finis respondeat principio, vno illorũ cognito, principio scilicet, alterũ ignorari non potest. Cùm autem Deus sit mundi principiũ, & is sit extra mundum; finis ergo eiusdẽ similiter se habebit. Sanè, si finis habet rationem boni, & finis alicuius rei particularis, est quoddam bonum particulare: finis ergo rerum omnium vniuersalis, erit profectò bonũ vniuersale; quòd planè soli Deo conuenire, satis in alio libro Pymandri demonstraui. Ex quo patet finem gubernationis mundi esse aliquid extra mundum: nempè Deum benedictum, bonum per se, & vniuersale. Cum autem sit vnus gubernationis finis, non tamen vnus, sed plures effectus: Cuiuslibet namq; actionis effectus, ex ipsius fine perpenditur. operatione namq; fit, vt ad finem pertingat. Finis autem gubernationis mundi, sicut dixi, est bonũ essentiale, cuius participationem, assimilationemq; habere, appetunt omnia: ob quam profectò causam, vnus dici potest gubernationis effectus, nempè assimilari summo bono. Quò verò ad modum, causamq; qua huiusmodi assimilatio acquiritur; in generali certè duo numerantur gubernationis effectus, etenim creatura in duobus potissimum præseferre potest atq; studet similitudinem, tum quia est bona in quantum est, tum quia alijs potest esse bonitatis causa, quatenus scilicet ad bonitatem ab altera mouetur. Deus autem est natura bonus, & ad bonum mouet semper, & in bono conseruat: atq; ita duo sunt gubernationis effectus, rerum scilicet conseruatio in bono, & earundem ad bonum motio. Quòd si in particulari gubernationis effectus cõsiderare volueris, innumerabiles quodammodo inuenies. Ex his ergo patet quonam pacto, & vnus, & plures dicantur gubernationis effectus. Cùm autem hæc ita se habeant, manifestum est, diuinæ gubernationi subdita esse omnia: siquidem eadem planè ratione Deo competit, & mundi gubernatorem, & eiusdem causam esse. Quare, quemadmodum nihil est, quòd à Deo creatum non sit, ita planè quòd illius gubernationi non obtemperet, est nihil. Amplius, in tantum sese porrigit, extenditq; gubernationis imperium; in quantum scilicet gubernationis finis porrigitur: Sed bonitas diuina, quæ est mundi gubernationis finis, omnia complectitur: ita etiam & eiusdem gubernatio. Quam ob rem, sicut nihil est, in quod non cadit diuina bonitas; sic etiam nihil est, in quod non cadit diuina gubernatio. Stultè ergo ab illis dictum est, sicut refert Ezechiel Propheta cap. 9. dereliquit Dominus terram: quandoquidem domini sit terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi qui habitant in eo. Verum quamuis nihil sit, quod Dei gubernationem effugiat; non omnia tamen à Deo immediatè gubernantur, sicut paulò antè dixi, an prouidentia Dei omnibus immediatè prouideat: in gubernatione namq; duo sunt consideranda, alterum scilicet gubernationis ratio, quæ est ipsa prouidentia: alterum verò eiusdem rationis executio, nempe ipsa gubernatio. Itaq; gubernationis ratione, omnia Deus immediatè gubernat: eiusdem verò executione, quædam mediantibus alijs. In causa autem est, quia cùm Deus sit ipsum bonum; vnumquodq; profectò secundum sui optimum, est Deo attribuendum: optimum autem in omni genere, vel ratione, vel cognitione practica, qualis est gubernationis ratio, est, quòd particularia, in quibus est actus, cognoscantur. sicut & optimus censetur Medicus, cui non solùm vniuersalium, verùmetiam particularium inest cognitio. Quam ob causam, omnium etiam minimorum particularium, gubernationis rationem Deum habere, fatendum est omninò. Verùm cùm gubernatione gubernata ad perfectionem ducantur: eò melior profectò erit gubernatio, quò certè rebus, quæ gubernantur, maior à gubernante perfectio exhibetur, atq; impeditur. Maior autem perfectio est, & in se bonum esse, & alijs esse bonitatis causam; quàm in se tantummodo bonum esse. hac de causa, sic Deus gubernat omnia; vt quasdam aliorum in gubernando causam instituerit: idq; ad bonitatis suæ magnitudinem commendandam, atq; manifestandam. Omnia ergo diuinæ subdita sunt gubernationi, & quædam, sicut dixi, mediatè ab eo gubernantur

Finis gubernationis est aliquod extrinsecum.

Gubernationis effectus plures vno.

Vnus effectus

Duo effectus.

Omnia subsunt gubernationi diuinæ.

Ezech. 9.

Dauid.

Non omnia immediatè à Deo gubernari.

Deus nouit particularia.

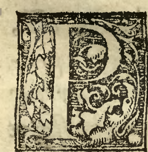
Nihil potest resistere diuinæ gubernationi.

bernantur: nihil tamen diuinæ gubernationis ordinē infringere valuit: Domine Deus, inqt sancta Hester 13. Rex omnipotens, in ditione tua cuncta sunt posita: & nō est qui possit tuæ resistere voluntati. Similiter & Iob. Quis resistit ei, inquit, & pacem habuit? Et reuera, licet interdum præter particularis causæ ordinem aliquis effectus contingere potest; præter vniuersalis tamen, nunquam. In causa autem est; quia vna causa particularis ab alia impediri potest: vniuersalis verò nullius est capax impedimēti, nihilq́ sibi resistere valet. Quare cùm Deus sit prima causa vniuersalis non vnius generis tantum, sed entis prorsus totius, præter diuinæ gubernationis ordinē aliquid contingere, est impossibile. Nā quod aliquā diuinæ gubernationis partē effugisse videtur; in aliā certè incidat, necesse est omninò: ita, vt si noluerit Deum habere placatum, inueniat vtiq; iratum. Quod ergo Dei gubernationē inuertere queat: est planè nihil. Non est aliquid, ait Boetius 3. de cons. quod summo bono velit aut possit obsistere, à quo cuncta fortiter atq; suauiter disponūtur. Sanè si ordo diuinæ sapientiæ cōsideretur, quatenus à causa totius gubernatiua pgreditur; sic absq; dubio, diuinæ gubernationis ordini nihil renititur: huiusmodi enim ordo in bonū tendit: vnaqueq; aūt res suo conatu, & operatione tendit ad bonū: nullus enim, teste Dionysio, respiciens ad malū, operatur. Præterea cuiuscunq; rei inclinatio aliud est nihil, quā quædam impressio à primo mouente, sicut sagittæ inclinatio ad signum præfixū est impressio à sagittante. Quā ob rem omnia agentia, & naturalia, & voluntaria, in id planè deuenient tandē, ad quod diuinitus ordinantur: idq́ quasi sua sponte & ex animi voluntate operātia. Hoc ergo modo Deus dicitur suauiter disponere omnia. Quod si ordo gubernationis partē, seu causam particularē respiciat, quæ diuinæ est gubernationis exequutiua; sic interdū dicitur, aliquid obsistere ordini gubernationis diuinæ. Itaq; mundū ab vno Deo gubernari, omniaq́ illius gubernationi subdita esse, atq; huiusmodi ordini nihil resistere, ex dictis, satis puto esse manifestū.

Mundus guberna-tur ab vno Deo.
Hester.
Iob.
Boet.
Sap. 8.
Nihil reniti-tur guberna-tioni diuinæ.

CAPVT. III.

Argumenta contraria.

Possumus contra prædicta sic arguere: Quorum est gubernari; eorum planè est & moueri, & operari propter finē: alioqui frustra impēderetur eis gubernationis labor; si gubernata, finis, ad quem diriguntur, penitus lateret: sed magna pars mundi non mouetur, neq; operatur propter finem, quia scilicet finem minimè cognoscit: mundus ergo non gubernatur ab aliquo. Adde, quòd eorum propriè est gubernari, quorum sanè est ad aliquid moueri: at mundus stabilitatem habet perpetuam: non ergo mouetur ad aliquid, igitur nec ab aliquo gubernatur. Deniq;, quòd necessariò est determinatum ad vnum, non opus habet auxilio exterioris gubernantis. Sed præcipuæ mundi partes, suis in actibus motibusq́ quadam necessitatis lege ad vnum determinatæ sunt: non ergo indigent ope gubernantis. Amplius, causa per effectus cognoscitur, sed in rerum gubernatione, magna conspicitur omnium plane difformitas: nam quædam necessariò, quædam verò contingenter operantur, atq; mouentur: Mundus ergo à pluribus, & non ab vno tantum gubernatur; nam ab vno non fit nisi vnum. Sanè quæ ab vno gubernantur, à se inuicem minimè dissentiunt, nisi id contigerit propter imperitiam, seu impotentiam gubernantis: quod planè Deo velle tribuere, nefas est. Sed res creatæ non paruam inter se discordiam habent, vt videre licet in elementis, & similibus: mundus ergo non gubernatur ab vno. Postremò, quod melius atq; præstantius est in creatura, Deo est tribuendum: sed melius est in creaturis esse duos, quàm vnum: vt dicitur Eccles: 4. Ergo quòd prius. Item, si à pluribus mundus gubernatur; non opus est, vt gubernationis finis sit extrinsecus; alioqui plures essent, & non vnus; quòd certè gubernationis ordo non patitur: finis ergo gubernationis mundi est intra, & non extra mundum. Illud enim est finis gubernationis rei, ad quod res gubernata perducitur: quòd planè

1.
2.
3.

Mundus gubernatur ab vno Deo.

planè est bonum in ipsa re consistens: sicuti infirmus ad sanitatem perducitur in ipso existentem. ergo quod prius. Adde, quòd finium quædam sunt operationes, authore philosopho 1. eth. quædam verò opera, hoc est, operata. sed nihil extrinsecum à toto vniuerso potest esse operatum; operatio enim in ipsis est operātibus: nihil ergo extrinsecum potest esse finis gubernationis rerum. His accedit, quòd ab Augustino dicitur 19. de ciuitate Dei, bonum scilicet multitudinis, esse tranquillitatem ordinis: Mundus autem cùm in quadam rerum multitudine consistat: igitur, gubernationis mundi finis est profectò, qui in ipsis rebus inuenitur. Non ergo finis gubernationis rerum, est quoddam bonum extrinsecum.

4. Præterea vnus, & non plures videntur esse gubernationis effectus, quippe cùm id sit, quòd per gubernationem in rebus gubernatis producitur: quod planè est vnum, nempe bonum ordinis: quemadmodum in exercitu patet: vnus est ergo effectus gubernationis mundi. Sanè ab vno, sicut dictum est, natum est procedere vnum: quare si ab vno mundus gubernatur: vnus ergo erit effectus gubernationis: aliter si multiplicantur secundum numerum gubernatorum, qui sunt nobis incogniti, erunt absq; dubio innumerabiles.

5. Iterum, multa sunt casualia in mundo, vt dicitur Eccles. 9. Vidi, inquit, sub Sole, nec velocium esse cursum, nec fortium bellum, nec sapientium panem, nec doctorum diuitias, nec artificum gratiam; sed tempus, casumq; in omnibus. Non ergo Dei gubernationi subduntur: quæ enim alicuius gubernationi subdita sunt, casualia dici non possunt. Rationalis præterea creatura cùm sit sui actus domina, non habet opus gubernante: Ergo quod prius.

6. Adhuc, videntur omnia im̄ediatè à Deo gubernari: melius est enim aliquid fieri per vnū, quàm per multa, vt docet philosophus octauo phys. sed Deus potest per seipsum absq; mediis causis omnia gubernare: omnia ergo ab illo immediatè gubernantur; alioqui impotens esset iudicandus, aut negligens, vtpote qui posset, non autem vellet per seipsum gubernare omnia; quorum neutrum est Deo attribuendum.

7. Item, si secundum Boëtium 3 de cons. Deus per bonum cuncta disponeret, nihil esset mali in rebus, cuius contrarium videmus: aliquid ergo fit in rebus præter ordinem gubernationis diuinæ. Quòd si ita res non se haberet, nihil ergo fortuitum, & casuale inueniretur in rebus, quòd est contra omnium propemodum sententiam. Consequentia patet: nihil enim est fortuitum, aut casuale, quòd secundum dispositionem fit alicuius gubernantis: ergo quod prius. Ad hoc accedit, quòd certus est, & immutabilis diuinæ gubernationis ordo. Si igitur nihil potest in rebus contingere præter diuinæ gubernationis ordinem: omnia ergo necessariò euenirent, nullumq; inueniretur in rebus contingens: quòd est falsum: ergo quod prius.

8. Præterea, si nullus obsisteret Dei gubernationi, nullus planè esset puniendus, siue puniretur: cùm autem plurimi quotidie diuersimode puniantur: aliquid ergo renititur contra ordinem gubernationis diuinæ. Quælibet præterea res, ordini est subdita gubernationis diuinæ: sed vna ab alia impugnatur: aliqua ergo sunt in mundo, à quibus gubernationi resistitur diuinæ. Ex his ergo liquet satis, non omnia diuina gubernatione gubernari.

CAP. IIII.

Soluuntur argumenta.

1. AD hæc, & similia sic respondere valemus, & ad primum quidem dicimus, motum rerum naturalium ratione carentium ab intelligentia non errante dirigi: proinde sicut ex motu sagittæ, sagittantis perpendimus virtutem; ita proculdubio ex motu huiusmodi rerum prouidentiam Dei gubernantis. Ad confirmationem respondemus, tum id, quòd in mundo cernitur stabile, tum etiam quòd mouetur, opus habere gubernante: stabile namq; ne in nihilum redigatur; mobile verò, vt rectè moueatur. Ad aliam dicimus, naturalem necessitatem, rebus, quæ ad vnum determinantur, inhærentem, impressionem quandam esse Dei dirigentis, sicuti motum

Mundus gubernatur ab vno Deo.

motum sagittæ impreßionem sagittantis. hoc autem inter illa intereſt, quòd prima ſit earum natura, ſecunda verò illius violentia, quam ab alio patitur. Quare, quemadmodum motus ſagittæ violentus, directionem ſagittantis oſtendit; ita plane creaturarum naturalis neceßitas, gubernationem Dei dirigentis. Ad 2. dico, motuum difformitatem, ex mobilium, non autem ex gubernantium manare diuerſitate: quæ quidem plurimùm facit ad complementum vniuerſi. Ad confirmationem: contraria & ſi dißentiant, quoad finem proximum, quoad finem verò vltimum, conueniunt: quippè quæ ſub vno comprehenduntur vniuerſi ordine. Ad aliam valet illa ratio in particularibus bonis, in quibus meliora ſunt duo, quàm vnum: non autem in Deo, qui eſt ipſum bonum. Ad 3. reſpondeo, multis modis ad aliquod bonum nos pertingere: aut certè ſicut formam in nobis exiſtentem, vtpote ſanitatem, aut ſcientiam: aut ſicut aliquod bonum per nos operatum, veluti quando domo completa, ædificans, ſuum conſequutus eſt finem: aut certè ſicut aliquod bonum habitum vel poßeßum. Ex quo nihil prohibet, bonum ad quod ducitur vniuerſum, eſſe aliquod extrinſecum. Adde, quod finis eſt maior his, quæ ſunt ad finem, non ergo intra mũdum contineri poteſt, qui eſt finis mundi. Ad confirmationem dico, philoſophum locutum fuiſſe de finibus artium: quarum quædam pro finibus quidem, ipſas operationes habent; nam & Cytariſtæ finis, eſt Cytarizare: quædam verò, opus iam productum; veluti ædificatoris finis, non eſt ædificare, ſed ædificium iam conſtructum. Contingit autem aliquod extrinſecum finem eſſe, non ſolùm ſicut operatum, verùmetiam ſicut poſſeſſum, ſeu habitum, aut certè repræſentatum, veluti Hercules imaginis, ad ipſum repræſentandum inſtitutæ, finis nominatur. Itaq; finis vniuerſi eſt bonum extrinſecum, ſicut habitum, & repræſentatum: quippè cùm vnumquodq; in hoc maximè incumbat, vt huius boni extrinſeci particeps fiat, illiusq; ſimilitudinem, quoad ſibi poßibile eſt, exprimat omninò. Ad aliam confirmationem dico, ordinem rerum, quod bonum aliquod appellatur, in vniuerſo conſiſtere: finem tamen vltimum appellandum non eſſe, ſed ad bonum extrinſecum ordinari, veluti ad vltimum finem, ſicut ordinem exercitus, ad ducem. Ad 4. Patet ex dictis reſponſio, reſpectu enim agentis vniuerſalis, eſt tantùm vnus effectus, nempè vniuscuiusq; bonum: ſecus autem ſe habet particularium reſpectu; qui ſanè, ſicut ſunt multi, & penè innumerabiles, ita etiam nobis incogniti. Ad 5. reſpondeo, quòd ſub Sole ea dicātur eſſe, quæ quidẽ motu Solis, generationis, corruptionisq; vices recipiunt: in quibus planè omnibus caſus inuenitur: non eſt autem ita intelligendum, omnia ſcilicet quæ ſub Sole fiunt, caſualia eſſe; ſed ita potius, nempè in quolibet illorum aliquod caſuale eſſe, ſeu inueniri: quòd planè oſtendit, quæ ſunt eiusmodi, alicuius gubernationi ſubdita eſſe. Niſi enim huiusmodi corruptibilia ab aliquo ſuperiori gubernarentur, nihil certè intenderent, ea maximè, quibus non ineſt cognoſcendi facultas. Siquidem præter intentionem, in quo ratio caſus continetur, eis nihil accideret. Quam ob cauſam & tempus poſitum eſt à ſapiente, & caſus; vt nos inſtrueret, ſecundum temporis ordinem, rebus in naturalibus defectus caſuales accidere. Dicis, non eſſe Deo curam de bobus. 1. Cor. 9. non ergo omnia gubernantur à Deo: vnicuiq; enim eſt cura eorum, quæ ab ipſo gubernantur: Reſpondeo, quòd gubernatio quædam ſit mutatio gubernatorum à gubernante; omnis autem motus eſt actus mobilis à mouente 3. phyſ: actus verò omnis, ei, cuius eſt actus, proportionatur. vnde fit, vt diuerſa mobilia diuerſimode moueantur, etiam ſecundum vnius motionem motoris. Ex quo patet, ex vna Dei arte gubernantis, res naturales pro earum diuerſitate diuerſimode gubernari. Nam quæ ſunt per ſe agentia, atq; ſui actus dominium habentia, non ſolùm à Deo, in eis interius ipſo operante mouentur; verùmetiam præmiis, atq; pœnis propoſitis, per legis præcepta, & à malo cohibentur, & ad bonum inducuntur. hoc autem modo bruta à Deo non gubernantur: ſicq; Apoſtoli Pauli verba ſunt intelligenda, ſicut paulò antè dictum eſt. Ad confirmationem dico, homini opus eſſe à Deo gubernari, & perfici; ſicut me dicturum ſpero, cùm de libero arbitrio erit mihi loquendum, incertæ enim ſunt prouidentiæ noſtræ. Ad 6. ſi à ſolo Deo immediatè gubernarentur omnia, ſubtraheretur per-

Margin notes: 2. — 3. — Finis vniuerſi extrinſecus. — 4. — 5. — Caſuales defectus demonſtrant gubernationem. — Non curat Deus de bobus. — 6.

natione ex scriptu ris.

fectio casualis à rebus. vnde non totum melius fieret per vnum, quàm fit per multa. Ad confirmationem dico, regiæ conuenire dignitati, per suos ministros multa exequi: clarior enim redditur ordine ministrorum. Ad 7. dico, in mundo totaliter malum nequaquam
7. *inueniri, quippe cùm malum fundetur in bono. Quam ob causam ideò aliquid dicitur malum, quia nimirum alicuius boni particularis prætergreditur terminos: quòd si vniuersalis gubernationis ordinem prætergrederetur, profectò nihil esset omninò. Ad confirmationem dico, aliqua casualia dici respectu particularium, non autem primi agentis. Ad aliam confirmationem, respectu causarum proximarum, quidam appellantur effectus contingentes; huiusmodi enim causæ pati possunt defectum suorum, qui ab ipsis producuntur effectuum: ob id tamen non est dicendum, fieri posse extra totum diuinæ gubernationis ordinem; nam hoc ipsum quod aliquid contingit præter proximæ causæ ordinem, ex aliqua sanè causa diuinæ gubernationi subdita proficiscitur.*
8. *Ad 8. Peccantes non totaliter renituntur ordini diuinæ gubernationis, nam & ipsi aliquod bonum intendunt; sed cuidam potius determinato bono, illorum naturæ statuto, atq; disposito: quam ob causam iustè à Deo puniuntur. Ad confirmationem respondeo, quòd ex eo quod vna res pugnat aduersus alteram, manifestum fit, aliquid ordini quidem rei particularis, non autem vniuersali diuinæ gubernationis, obsistere posse. Ex theologorum ergo rationibus patet, omnia prorsus, & cœlestia, et terrena, diuina ratione gubernari.*

CAPVT. V.

Regnum, & gubernatio diuina ex sacris scripturis ostenditur.

Sapientiæ 14.

Eum omnium gubernatorem esse, illiusq; regnum longè latèq; extendi, atq; omnia illi subdita esse, sacræ scripturæ clarissimè protestantur. Tua, inquit Salomon, pater prouidentia ab initio cuncta gubernat; quoniam dedisti in mari viam, & inter fluctus semitam: vbi Deo tribuit, & prouidentiam, & gubernationem, hoc est & ordinis rerum rationem, & eiusdem executionem:
Isa. 48. *deniq; & paternam charitatem, quam in nos perpetuò effundere studet. Isaias 48. hæc dicit Dominus Deus, redemptor tuus, sanctus Israël. Ego Dominus Deus tuus docens te vtilia, gubernans te in via, qua ambulas. Ex quo aduertimus, Deum appellari à Propheta Doctorem, & gubernatorem, docentem vtilia, & gubernantem in via hac, in qua ambulamus. Vtinam, inquit, attendisses mandata mea; facta fuisset sicut flumen pax tua, & iustitia tua sicut gurgites maris: & fuisset quasi arena semen tuum, & stirps vteri tui, vt lapilli eius. In quo, Propheta liberam hominis designat potestatem. Hanc Dei diligentem*
Moses. *circa suos gubernationem, Moses in suo Cantico sapientissimè describit: Pars Domini, inquit, populus eius, Iacob funiculus hæreditatis eius. Inuenit eum in terra deserta, in loco horroris, & vastæ solitudinis. Circumduxit eum, & docuit, & custodiuit quasi pupillam oculi sui. Vocat Deum hæredem populi sui, quæsitorem, seu inuentorem eiusdem, ducem, Doctorem, & custodem, protectorem, nutritorem, atq; baiulatorem. Sicut aquila, inquit,*
Aquilæ cura circa pullos. *prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans. Aquila namq;, teste D. Ambrosio, in psal: 118. ser: 19. ne degeneres partus nutriat, diligenti librat examine, & adhuc teneros fœtus pio vngue suspendit, solisq; offert radiis, vt si fortè oculos suos vi fulgoris inflexerit, tanquam degeneres, laxato in præceps vngue, dimittat. Sin verò naturæ vigore constanti aduersum radios solis obtutum potuerit vendicare, dignæ indolem sobolis onere grato reportet. Itaq; circumducendo, & docendo, instar aquilæ, populum suum probauit, tentauit: incredulis in deserto prostratis, fideles, ac genuinos filios in terram promissam*
Dauid. *olim illorũ parentibus, feliciter conduxit. Hunc loquendi modum Dauid imitatur Psal: 16.*

A resisten-

De dominatione ex ſcripturis.

A reſiſtentibus dexteræ tuæ cuſtodi me, vt pupillam oculi: Sub vmbra alarum tuarum protege me. Pupilla eſt parua, per eam tamen dirigitur acies luminis. In munimento charitatis, & miſericordiæ tuæ: vna quidem alarum ſuſcipitur peccator, altera verò in altum attollitur, vt filius Dei nominetur, & ſit: in quo planè diligentem, atq; exactam Dei gubernationem oſtendit. Narrat Plato in Phædro, animæ naturam eſſe alatam: appetitu nihilominus inferiorum, alteram amiſiſſe; nempè cognitione illi relicta; amoris veri extorrem eſſe: qua recepta, ambroſiam, & poſt ipſam nectar potandum accipiet. Dominus apud Mat: 23. diuinam commendans gubernationem, gallinæ ſimilitudinem poſuit, ſub alas ſuas pullos congregantis: Quoties, inquit, volui congregare filios tuos, ſicut gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti? Condidit nos, inquit Aug. ſuper Ioan: tractatu 15. fortitudine ſua: quæſiuit infirmitate ſua. Infirmatur gallina cum pullis ſuis, vt ſi etiam ipſos pullos nō videas, gallinam tamen verè intelligas. Dauid Pſal: 27. ſe à Deo regi, paſci, atq; gubernari affirmat: Dominus regit me, ſiue paſcit, ideo nihil mihi deerit: Proinde Iacob in Geneſi 32. Domine, qui dixiſti mihi, reuertere in terram tuam, & benefaciam tibi, minor ſum cunctis miſerationibus tuis. In baculo meo tranſiui Iordanem iſtum, & nunc cum duabus turmis regredior. Diuinam palam facit gubernationem: à qua omnia ſeſe accepiſſe confitetur. Solent autem diuinæ ſcripturæ, hanc Dei gubernationem, regnum appellare. & reuera huiuſmodi voces non paruam inter ſe cognationem habere videntur: qui enim à Deo gubernantur; ij profectò non temere regnum Dei nominantur: Quemadmodum docet Ioan: Apoca: 5. Et feciſti nos Deo noſtro regnum: & Luc: 17. Ecce regnū Dei eſt intra vos. Mat: 21. Auferent de regno eius omnia ſcandala. hoc autem eſt verum Dei regnum, rationalis videlicet, & intellectualis creatura, quæ ſummi æterniq; eſt capax boni, ad quod dirigitur, & gubernatur. Interdum Chriſtus regnum Dei appellatur: Lucæ 11 Si in digito Dei eijcio dæmonia, profectò peruenit in vos regnum Dei .i. Chriſtus, cuius merito, & regnum efficimur, in regnum, hoc eſt, in vitam æternam introducimur: De quo Apoſt: Coloſ: 1. Tranſtulit in regnum dilecti filij ſui. Gal: 5. Qui talia agunt, regnum Dei non conſequuntur. 2. Timot: 4. Saluum me faciet in regno ſuo. Theſ: 1. 2. Qui vos vocauit in regnum ſuum. 1. Cor: 6. Neq; fornicarij, neq; idolis ſeruientes &c. regnum Dei poſſidebunt. & 15. Caro, & ſanguis regnum Dei poſſidere non poſſunt, nec corruptio incorruptelam. hoc autem regnum à principe Apoſtolorum vocatur æternum. 2. 1. Sic, inquit, abundanter adminiſtrabitur vobis introitus in æternum regnum. Iacob 2. Et hæredes regni, quod repromiſit Deus diligentibus ſe. Mat: 25 Venite benedicti patris mei poſſidete paratum vobis regnum ab origine mundi. Luc: 12. Complacuit patri veſtro dare vobis regnum. 6. Beati pauperes, quoniam ipſorum eſt regnum Dei. Eccleſia præſens vocatur regnum Chriſti. 1. Cor: 15. Cum tradiderit regnum Deo, .i. Eccleſiam præſentis temporis, quæ prius erat regnum principis tenebrarum. Dani: 7. Regnum eius, quod non corrumpetur. & 2. In diebus ſuſcitabit Deus regnum, quod in æternum non diſſipabitur. Dauid Pſal 2. Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius. Mons ſanctus Eccleſia Chriſti, mons coagulatus diuinis muneribus, in quo beneplacitum eſt Deo habitare in eo. Pſal: 67. Et iterum Pſal: 71. Dominabitur à mari vſq; ad mare, & à flumine vſq; ad terminos orbis terrarum. Pſal: 144. Regnum tuum, regnum omnium ſeculorum, & dominatio tua in omni generatione. & iterum: Gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur. Pſal: 88. Et thronus eius ſicut dies cœli, & ſicut Sol in conſpectu meo, .i. regnum Meſſiæ iuſtum, & æternum. item ponam eum excelſum præ regibus terræ Pſal: 44. Sedes tua Deus in ſeculum ſeculi, virga directionis virga regni tui. Deinde quòd ſedem, & regnum nominauit, mox vocat reginam: Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato. Hæ autem Pſalmorum ſcripturæ de regno Meſſiæ de Eccleſia Catholica, de qua multa erunt nobis dicenda, clariſſimè loquuntur, quarum exacta interpretatio non eſt præſentis voluminis. Iſaias 6. loquens de regno Chriſti, ait: Vidi Dominum ſedentem ſuper Solium excelſum, & eleuatum, nempè eccleſiam, de qua cap: 2. loquens, dixit:

Duæ alæ animæ. Plato. Mat. 23. Dauid. Gen. Regnum Dei multiplex. Creatura rationalis. Chriſtus vita æterna. Paul. Petr. Iocob. Mat. Luc. Eccleſia præſens. Paul. Dan. Dauid. 2. 67. 144. 88. 44. Iſai. 6. 9.

Erit præ-

De dominatione ex scripturis.

Erit præparatus domus Domini super verticem montium. Nono autem cap: expreßius nominat: Et factus est principatus eius super humerum eius; aut crucem intelligit, quam ipse portauit, teste Hieronymo, aut brachij fortitudinem, eodem Isaia dicente: Reuelauit
52. *Dominus brachium sanctum suum omnibus gentibus. Et rursum: Et brachium Domi-*
53. *ni cui reuelatum est? cap: 16. Et præparabitur in misericordia solium eius, & sedebit*
16. *super eum in veritate in tabernaculo Dauid, iudicans & quærens iudicium, & velociter*
Luc. *reddens quod iustum est. De hoc regno Dauid, locutus est Angelus ad virginem: Et dabit illi Dominus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & re-*
Dauid. *gni eius non erit finis. Ad Dauid autem dictum est: Psal: 88. Iuraui Dauid seruo meo,*
88. *vsque in æternum præparabo semen tuum. Et ædificabo in generatione & generationem se-*
131. *dem tuam. Et Psal: 131. Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum: de fructu ventris tui ponam super sedem tuam .i. Christum, quia accepit sedem Dauid spiritu-*
Isa. 62. *alem, vt mentibus dominetur fidelium. Isaias 62. Eris corona gloriæ, ait, in manu Domini: & diadema regni in manu Dei tui: Ecclesiam, ait, Hieronymus, significat, quam coronat*
Ieremiæ. 30. *turba credentium: & diadema imperij gemmarum martyrum varietate distinctum. Ieremias cap: 30. alloquens populum suadet, vt bono animo sint propter gloriam regis venturi: Et erit in die illa, conteram iugum de collo tuo, & non dominabuntur tibi alieni, sed seruies Domino Deo tuo, & Dauid regi tuo, quem suscitabo tibi. Iste est Dauid, ait Hieronymus, cuius & Euangelium Lucæ 1. meminit, daturũ se nobis, vt sine timore de manu inimicorum liberati, seruiamus illi. Et erit dux eius ex eo: & princeps de medio eius producetur. haud dubium quin Dominus, & saluator secundum carnem ex genere Dauid. Iterum*
23. *cap: 23. Ecce Dies venient, dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium, & iustitiam in terra. In diebus illis saluabitur Iuda, & Isräel habitabit confidenter. Inducitur pastor pastorum, & rex regum. in diebus*
Ezechielis. 37. *illis Iuda & Isräel saluabitur, & de duabus virgis, fiet vna virga, iuxta Ezechielis vaticinium: Ecce ego assumam filios Isräel, ait Dominus, de medio nationum, ad quas abierunt: & congregabo eos vndique, & adducam eos ad humum suam, & faciam eam gentem vnam in terra in montibus Israel: & Rex vnus erit omnibus imperans. Et non erunt vltra duæ gentes: nec diuidentur amplius in duo regna, & erunt mihi populus, & ego ero ei Deus. Et seruus meus Dauid rex super eos, & pastor vnus erit omnium eorum. Sic etiam le-*
Ioan. 10. *gimus in euangelio Ioan. 10. & fiet vnum ouile, & vnus pastor. Simile quiddam dictum*
Sophonias. 3. *est, à Sophonia 3. Reddam populis labium electum, vt inuocent omnes nomen domini, &*
Michæas. 5. *seruiat ei humero vno. Michæas 5. Et tu Bethlehem Ephrata paruulus es in millibus Iuda; ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Isräel, & egressus eius ab initio à diebus æter-*
Zacharias. *nitatis. Zacharias 9. loquens de primo Christi aduentu, ecclesiam prouocat ad gaudia: Exulta, ait, filia Sion, iubila filia Ierusalem; ecce rex tuus veniet tibi, iustus & saluator; ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ. Et dispergam quadrigam ex Ephraim, & equum de Ierusalem, & dißipabitur arcus belli, & loquetur pacem gentibus: & potestas eius à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos terræ.*

Ex his ergo, atque similibus prophetarum oraculis, regnum Meßiæ, ex semine Dauid se-
Regnum cœlorum. *cundum carnem, facile dignoscitur. Apud euangelistas sæpè sæpius nominatur regnum*
Matt. 13. *cœlorum: nunc quidem prædicatio euangelij, & notitia scripturarum significatur, quæ du-*
11. *cit ad vitam, authore Hieronymo; veluti est illud Mat: 13. Simile est regnum cœlorum grano sinapis &c. prædicatio euangelij minima est omnibus disciplinis, quæ parua videbatur in principio, creuit in arborem, dilatata per mundum vniuersum: nunc verò Christus: Regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Hîc regnum cœlorum, inquit,*
16. *Ambrosius, non nisi Christus intelligitur, qui regnat in cœlis. Hilarius in cap. 16. Mat. Filius Dei est regnum cœlorum, qui se comparauit homini seminanti bonum semen, & grano sinapis, cuius virtus preßuris accensa, sepulta in terris, resurgendo creuit in vniuersum mundum: & fermento, quod mulier, hoc est, ecclesia, accipiens commiscuit farinæ satis*

tribus,

De dominatione ex script.

tribus, nempè Legi, Psalmis, & Prophetis. Chrys. in cap: Matt. 25. dicit significari præsentis temporis ecclesiam: Simile est, inquit, regnum cœlorum decem virginibus. Porrò Remigius putauit regnum cœlorum tribus modis in scripturis intelligi posse, & primo quidem modo pro præsentis temporis ecclesia: Matt. 18. Colligent de regno eius omnia scandala. Deinde sancta scriptura: Auferetur regnũ Dei à vobis 21. & vita cœlestium: Recumbent in regno cœlorum. Sanè regnum est possessio Regis. Cùm ergo animæ vitam cœlestem agentes, sint domini possessio, non temerè regnum cœlorum appellatur. Fulgebunt enim iusti sicut sol in regno patris sui. Noua vox est, primùm à Ioanne Baptista annunciata, magnum aliquod sonans, & gloriosum annuncians, stabile profectò, & æternum regnum insinuans, non corruptibile, & citò periturum: Proinde Dominus ait in Euangelio Ioan. 18. Ioan. 18. *Regnum meum non est de hoc mundo, hoc est, regnum meum non est corruptibile, sicuti est regnum huius mundi; sed incorruptibile, & æternum: non ergo Christus negauit regnum suum non esse in hoc mundo, non esse hîc, sed non esse hinc, hoc est non niti rebus, quibus reges huius mundi nituntur. Itaque regni cœlorum nomine, stabilitas regni, nouus viuendi modus, atq; ordo designatur. Lucæ vocatur domus Dauid, & domus Iacob, eorum planè qui cum hoste legitimè pugnant. Proinde non solùm solem, & lunam, atq; alias stellas,* Domus Iac. *verùmetiam beatorum mentes, cœlorum regnum nominatur: & rectè quidem, nam anima iusti sedes est sapientiæ, &, Dominus in templo sancto suo, Dominus in cœlo sedes eius. Regni verò nomine: Nunc regnantem, nunc id quod regitur; interdum verò id, quo regitur, vtpote iustitia, lege, & similibus, significatur Tota sanè vis regni in rege posita est, ideoq; meritò regnum nominatur.* Multi modi regni cœlorũ. *Simile est regnum cœlorum homini regi, ait Matth. 22. quod Origenes sic intellexit: Regnum cœlorum, inquit, est secundum eum, qui regnat, Simile est homini regi: secundum autem eum, qui corregnat, simile est filio regis: secundum ea verò quæ sunt in regno, assimilatum est seruis, & inuitatis ad nuptias.* Matth. 22. *Verùm quia ecclesia huius temporis habet bonos, & malos, propterea similis esse perhibetur decem virginibus, & sagenæ missæ in mare, & similibus. Virtus qua regitur, regnum cœlorum nominatur: authore Origene, Homel. 4. super Matth. Forsitan, inquit, vnaquæque virtus regnum cœlorum est, & omnes virtutes simul, sicut Apostolus docet, Rom. 14. Regnum Dei, est iustitia, & pax, & 1. Corint. 4. Regnum Dei non est in sermone, sed in virtute, hoc est, regnum Dei non commendatur, inquit Ambrosius, splendore verborum, sed operum spiritualium virtute.* Origen. Rom. 14. 1. Cor. 4. *Hanc ob causam magnus ille Baptista confidenter clamabat, atq; docebat: Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum.* Matt. 3. *Quibus planè verbis propositum audientium, verumq; actum pœnitendi demonstrat potissimè. Virtus ergo, atq; iustitia, quibus ad cœlum nobis aditus patet, regnum cœlorum dicitur. Quam ob rem omnis scriba doctus in regno cœlorum, à Domino laudatur.* Matth. 13. *Quid ergo scripturæ senserint de gubernatione Dei, & regno illius, breuiter dixi.*

CAP. VI.

De regno Dei secundum sacros doctores.

Diuinæ gubernationis, atq; regni ordinem, modumq; ex sacris hactenus puto nos audiuisse scripturis, eumq; nobis sufficere non dubito: pro ampliori tamen regni Dei gloria, sacrorum doctorũ sententias, huic inserendas esse scripturarum ordini, non inutile esse reputaui; vt cuilibet liceat, quod sibi placuerit, accipere. Basilius magnus epi. 141. ad Gregorium Theologum, de regno cœlorum verba faciens, ita loquitur: Basilius magnus epi. 141. *Nihil aliud est fratres, inquit, regnum cœlorum, quàm vera eorum quæ sunt cognitio, quam & felicitatem vocant diuinæ scripturæ. Regnũ enim cœlorum intra vos est. Circa verò internum hominem nihil aliud quàm contemplatio consistit. Relinquitur ergo, contemplationem esse regnum cœlorum: Quam ob rem absur-*

dum esse iudico, quod cùm sensus corporum nostrorum congruenter proprijs reficiamus materijs, mens sola à propria summoueatur operatione: vt enim sensus rerum sensibilium, ita & mens intelligibilium notionem, & conceptum habet. Pulcherrimè præterea interpretatur multa sanctarum scripturarum oracula, quæ de regno Christi, & de regno patris loqui videntur. Regnum Christi omnem illam materialem esse dicunt cognitionem: Dei verò patris immaterialem, & vt ita dicam, ipsius diuinitatis contemplationem. Est autem Dominus noster & ipse finis secundum intelligentiam, & rationem verbi: Et ego, inquit, excitabo illum in nouissimo die, resurrectionem illam intelligens, quæ ex materiali cognitione, ad immaterialem cœlestemque ducit contemplationem. nouissimum verò diem, eam scientiam post quam nulla est alia. Tunc enim mens nostra exurget, & ad beatam illam sublimitatem excitabitur, quando vnitatem, ac monada verbi contemplabitur. Verùm quoniam mens nostra crassa adhuc pulueri adhæret, ac nudæ contemplationi intendere nequit, per compositionem rerum, quæ corpori sunt cognatæ, subducta opera conditoris contemplatur; vt ita sensim accepto incremento, & ipsam aliquando diuinitatem contemplatura accedere valeat. Ad hunc sensum & illud quoque dictum esse puto: Pater maior me est: Et illud, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à patre meo. Hoc enim est, & Christum regnum dare Deo, ac patri, cùm non sit finis, sed primitiæ, iuxta crassiorem, vt dixi, doctrinam, quæ quidem filium, quantum in nobis est, non vt in se est, contemplatur. Non est vestrum, inquit, scire tempora, & momenta, quæ pater posuit in sua potestate: hoc est, regni huius scientia, non eorum, qui carni adhuc, & sanguini obnoxij sunt. hanc enim contemplationem pater in sua potestate reposuit: potestatem dicens, eos, quos ille potestati suæ subditos habet: proprios verò, quos rerum inferiorum non tenet ignorantia: tempora autem, & temporum momenta, sunt quædam interualla, quæ sol ille intelligibilis, & spiritalis efficit. Hæc Basilius, vbi præsentis ecclesiæ statum, & futuræ planè depinxit. Videmus enim per speculum in ænigmate, ideoque crassa vocatur nostra cognitio, quæ ad ecclesiam præsentis temporis spectat, ad regnum Christi hominis: cùm autem videbimus eum sicuti est, quod est diuinitatis regnum, & patri tribuitur propter principij dignitatem; tunc perfecta erit nostri regni cognitio, speculi in ænigmate cognitione deposita. Cyrillus lib. 6. de Trin. in præsenti tempore, inquit, regnante super incredulos maligno dracone, distributũ est quodammodo Dei imperium: & in vtramque partem inclinat, dum excutiunt adhuc iugum eorum, qui nondum terrenæ vitæ renuciarunt. Vbi autem apparuerit tempus, quo deficiet mors, & peccati robur; commendabit quodammodo sincerum principatum, & deteriori non admixtum tradet Deo, & patri regnum filius; solus enim imperabit nobis per ipsum, & cum ipso. Igitur hanc expletionem dispensationis & totius mysterij, traditionis nomine significauit Apostolus. Nam quasi ab alio detineretur regnum Dei, & auellens filius ab his qui subirrepserant, adducit, Et tradit patri: non quòd ipse extra regimen sit, sed quòd cum suo genitore omninò imperet. Cuius regni stabilitatem Dan. 7. aperte declarauit. Et in diebus illorum, inquit, regnum suscitabit Deus cœli, regnum, quod in secula non corrumpetur, & regnum eius populo alteri non relinquetur. Et iterum: vidi in visione noctis, & ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierum peruenit, & coram ipso adducta sunt, & ipsi data sunt principatus, & honor, & regnum & omnes populi, cognationes, linguæ ipsi seruient, potestas eius potestas æterna, quæ non præteribit, & regnum eius non corrumpetur. Hæc Cyrillus. Et lib. 7. filium Dei regnum Dei appellat: Si, inquit, Matt. 12. In digito Dei eijcio dæmonia, profectò peruenit in vos regnum Dei: hoc nihil aliud est dicere, quàm quòd descendit diuina potestas, & virtus in homines. Opinor enim, quod regnum Dei vocet conuenientissimam in spiritu sancto operationem, vel etiam fortassis ipse spiritus dicitur, iuxta illud: Regnũ Dei est intra vos. Quando igitur magnifica facit in spiritu filius, quum Deus existat, regnumque Dei vocat, potentissimam, & inuictam Dei potentiam in illo, & per illum. Ex hac ergo Cyrilli sententia intelligimus regnum Christi esse æternum, atque per gratiam sancti spiritus nos regnum Dei effici,

Regnũ Christi, & regnum patri.

Ioan. 6.

Matth. 20.

1 Corin. 15.

Actor. 1.

Status ecclesiæ præsentis.

Tradere regnum Deo patri quid sit ex Cyrillo.

Daniel. 7.

Regnũ Christi stabile.

Matth. 12.

Luc. 17.

De regno Dei ex sacris doctoribus.

effici, esse, & vocari. Origenes Homel. 18. super Numeros exponens prophetiam Balaam: Exibit homo de semine eius, & dominabitur gentibus multis, & exaltabitur Gog regnũ eius, & crescet regnũ eius: Deus deduxit eum ex Ægypto sicut gloria vnicornis. Christus est, inquit, qui exijt de semine Israel secundum carnem, qui gentibus dominatur, sicut dictũ est à patre per os Dauid Psal. 2. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatẽ tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Cuius regnũ semper crescit, & augetur, quousque ponat pater omnes inimicos eius sub pedibus eius, sed & nouissimum inimicum destruat mortem. Deduxit eum ex Ægypto: quia ex Ægypto, secundũ Oseam Prophetam, vocaui filiũ meũ: vel quia posteaquam veni ad Ægyptum mundi huius, eduxit eum pater, & assumpsit ad semetipsum, vt viam faceret his, qui de Ægypto mundi huius ascensuri erant ad Deum. Et gloria vnicornis eius: omnia enim dæmonum genera deijciens Christus, vnum suum regnum, tanquam veri vnicornis, fundauit in gloria, cornu enim pro regno accipitur. Vnum ergo esse regnum, quòd à Christo regitur, nempè, Ecclesiam Catholicam Origenes docet: quot uerò modis regnum cœlorum accipiat; iam dixi. Chrysostomus homelia 39. cor. 1. cap. 15. Cùm tradiderit, inquit, regnum Deo, & patri. Regna Dei scriptura duo nouit, alterũ adoptionis, & familiaritatis, alterum creationis. Omnium igitur iudæorum, æthnicorum, dæmonum, & aduersariorum, opificii & creationis lege, rex est Christus Deus, fidelium verò, & vltro se ei committentium subiectorumque familiaritate, & cura. Hoc regnum etiam principium habere dicitur: de hoc enim Psal. 2. Postula, inquit, à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. & discipulis ipse, Mat. 28. Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra: accepta genitori omnia ferens, non quod non sufficeret ipse, sed quod filius, & non ingenitus esse ostendens. hoc igitur tradet, id est, restituet: Vt sit Deus omnia in omnibus: vt in ipso omnia deuincta sint: ne quis duo principia sine principio, aut regnũ quoddam aliud diuisum suspicetur: ne quid omninò ab ipso non pendens, extet. Regnum ergo tradet, ipse scilicet victoriam reportabit, omnia pedibus suis subijciet. Regnare eum tantisper oportet, dum pedibus suis omnes inimicos subijciat, inquit, nec finem regno statuit, sed fiduciam addit. Tantisper oportet eum regnare, quoadusque omnia palam ostendat sibi esse subiecta. Non hoc dicens, vbi fecerit, regnaturum non esse: haud enim intercidet huius regnum: dominatur enim, & potens est, & manet dum restituat omnia. Itaque secundum Chrysostomum, non duo, sed vnum est regnum patris, & filij, quod scilicet Christus redemit, Pater adoptauit, Spiritus sanctus sanctificauit, tota simul Trinitas regit, & gubernat. Ambrosius in cap. 1. cor. 15. cùm tradiderit, & cætera: Traditio, inquit, regni hæc est, vt cùm omnia filio fuerint subiecta: & adorauerint illum, vt Deum, destructa morte; tunc filius ostendat illis non se esse, ex quo omnia, sed per quem sunt omnia: & hoc est tradere regnum Deo, & patri, ostendere ipsum esse, ex quo omnis paternitas in cœlo, & in terra nominatur. Admodum pulchre dixit Ambr. vt non regni, aut regnantium diuersitatem, sed nominis declarationem, ac personarum ordinem intelligeres. vnũ est enim regnum vtriusque, non par tamen apud omnes nominis declaratio. Cùm ergo omnia confessa fuerint Christum Deum substrata pedibus eius, tunc & ipse Christus dominus subijcietur Deo patri, vt sit Deus omnia in omnibus. hoc est, cùm omnia, vt Deum Christum adorauerint; tunc Christus propter vnicam authoritatem patris, Deum quidem se ostendet; sed de Deo, vt vnius principij sublimis & ineffabilis authoritas maneat. hoc est subijcere se filium patri, hoc est, Deum esse omnia in omnibus: quia cùm discit omnis creatura caput suum esse Christum, Christi autem caput Deum patrem; omnia in omnibus est Deus pater. hoc est, vt omnis creatura vnum sentiat, vnum esse Deum, ex quo omnia. Si autem dixisset, vt sit Deus in omnibus, intelligeretur in omnibus quidem esse per affectum, aut per communem sensum, non tamen ea ipsa ex ipso esse. sed cùm dixit omnia in omnibus; hoc significauit, quia ex ipso sunt, & in ipsis est. Ex ipso, quia ab ipso creata sunt: in ipsis autem, quia in omnium confessione vnus erit Deus. Non tamen sic subijcitur filius patri, sicut filio creatura. hæc Ambrosius. Ex quibus intelligimus Deum verum,

Origenes. Dauid Psal. 2. Oseæ. 11. Chrysostom. Homel. 39. 1. Cor. 15. Duo regna. Deus omnia in omnibus. Cum tradiderit regnum. Sanctificauit. Ambrosius. Filius subiectus patri. Deus pater omnia in omnibus.

Dei ex sacris Doctoribus.

rum esse, & Regem & Creatorem omnium. Augustinus lib. 1. de Trin: c. 8. duobus modis intelligi posse ostendit: Aut ideo, inquit, dictum est, ne quisquā putaret habitum Christi, qui ex humana creatura susceptus est, conuersum iri postea in ipsam diuinitatem: vel vt certius expresserit deitatem, quæ est æterna. Cùm tradiderit regnum Deo & patri: non quasi modo non habeat regnum Deus & pater, sed quia omnes iustos, in quibus nunc regnat ex fide viuentibus mediator Dei & hominum, perducturus est ad speciem, quam visionem dicit idem Apostolus 1. cor: 13. facie ad faciem. Cùm ergo tradiderit regnum Deo: ac si diceretur, cùm perduxerit credentes ad contemplationem Dei patris. Sicut enim Mat. 11. dicit omnia mihi tradita sunt à patre, & nemo nouit patrem nisi filius, & cui voluerit filius reuelare; tunc reuelabitur à filio pater, cùm euacuauerit omnem principatum, & omnem virtutem, vt necessaria non sit dispensatio similitudinum per angelorum ministeria. hæc nobis contemplatio promittitur actionum omnium finis, atque æterna perfectio gaudiorum: tunc erimus verè regnum, quando omni malitiæ vetustate expulsa, Deus erit in nobis omnia, & nos in Deo, & Deus in omnibus omnia. Nunc filij Dei sumus, ait Ioan: ep: 1. cap. 3. & nondum apparuit quid erimus: scimus enim quia cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum, sicuti est. Tunc erit mane nostrum psal. 5. Mane astabo tibi, & contemplabor. De hac contemplatione intelligo dictum, cùm tradiderit regnum Deo & patri .i. cùm perduxerit iustos, in quibus nunc ex fide viuentibus regnat, ad contemplationem Dei patris. Imitatur Basilium de hoc similia disserentem. Tunc ostendetur nobis pater, & sufficiet nobis. Ioan: 14. Quod bene intellexerat Philippus, quando dixit, ostende nobis patrem. Sed quia volebat eum ex fide viuere, antequam illud mane posset videre; Non credis quia ego in patre, & pater in me est? Quàmdiu enim sumus in hoc corpore, ait apost: Cor. 2. 5. peregrinamur à domino, per fidem enim ambulamus, & non per speciem: contemplatio enim merces est fidei: cui mercedi per fidem corda mūdantur. Actuum 15. fide purificans corda hominum. Ex hac ergo Augustini expositione, intelligimus vnum esse regnum patris, ac filij, Ecclesiam vtique catholicam, quæ modò ambulat per fidem, contemplatura postea Dei essentiam, cùm fuerit regnum effecta ab omni corruptela, atque labe purgata, quando erit non habens maculam, neque rugam. Hieronymus exponens illud Pauli ad Eph: 5. non habebit hæreditatem in regno Christi & Dei: Vtrum, inquit, aliud est regnum Christi, & aliud Dei? An idem regnum sit patris & filij? Et siquidem dixisset, in regno filij & patris; per filium veniremus ad patrem: & licet esset diuersitas personarum; tamen esset regnantium vna maiestas: nunc verò cùm dixerit, in regno Christi & Dei; ipsum Deum, & Christum intelligamus. quia & cùm tradiderit regnum Deo & patri, non erit pater omnia in omnibus, sed Deus omnia in omnibus: vbi autem Deus est, tam pater, quàm filius intelligi potest. Porrò quod de patre, & de filio dicimus; hoc idem & de spiritu sancto sentiamus. Vnum est ergo, secundum Hieronymum totius trinitatis regnum: creaturarum sine dubio rationalium, atque intellectualium cœtus. In 12. caput Mat: intelligit etiam regni nomine, Christum significari: Profectò peruenit in vos regnum Dei, idem, Christus. Et regnum, quod prædicauit Ioan. Pœnitentiam agite, appropinquauit regnum cœlorum. Denique regnum scripturæ sanctæ Mat. 25. auferetur à vobis regnum Dei. Vnum ergo esse Dei regnum, ex sacris doctoribus, patet.

Augustinus de trin. lib. 1. cap. 8. Cor. 1. 15. 1. Cor. 13. Reuelatur à filio pater. Ioan. ep. 1. 3. Ioan. ca. 14. Cor. 2. 5. Eph. 5. Hieronymus Eph. 5. Cor. 1. 15. Quatuor modis accipitur regnum. Mat. 25.

CAP. VII.

Argumenta Iudæorum contra Iesum Christum Dominum nostrum.

1. Isaias 2.

QVI ex Iudæis non crediderunt in Christum Iesum, vnicum regem, & saluatorem nostrum, falsis scripturarum interpretationibus, aduersus nostram religionem pugnare consueuerunt. In Isaia 2. cap. inquiunt, legimus, in nouissimis diebus præparatum fore montem domus Domini: at Iesus Nazarenus in nouissimis diebus

diebus minimè extitit, quippè quem multorum curricula annorum secuta sint, & adhuc sequuntur: non ergo ille fuit verus Meßias per legem promissus, & per Prophetas. Adde, quod mons domus Domini, suis quidem temporibus non fuit positus in vertice montium, neque eleuatus super omnes colles; nos autem speramus futurum, vt in aduentu Meßiæ, mons Sion sit supereleuandus, collocandusque super verticem trium montium, Thabor, Sina, & Carmeli. Præterea idem Prophetæ vaticinium denuntiat, ad Ierusalem magno omnium applausu venturas gentes propemodum omnes: Et venient ad eum omnes: quod profectò sub illius tempore nequaquam audiuimus accidisse. Ad hæc accedit, quòd post Iesu Nazareni tempora, plurima, & penè infinita per orbem commissa sunt bella, strages, & interitus multorum, quod planè nequaquam futurum Propheta prædixit: Non leuabit, inquit, gens contra gentem gladium, neque exercebuntur vltra in prælium. Quare cùm temporibus vestri Meßiæ, hæc minimè acciderint; firmiter tenendum est, verum Meßiam non esse appellandum. Amplius eiusdem Prophetæ vaticinio docemur, Meßiæ temporibus, habitaturos lupos cum agnis, & pardos cum hædis accubaturos, vitulum verò, ouem, & leonem simul esse pascendos, atque à puero paruulo custodiendos: quæ similiter illius ætate nequaquã acciderunt: ergo quod prius. Item Moses in Deuteronomio cap. 30. vniuerso planè populo pollicetur, vt non despondeat animo, quandoquidem statutum sit apud Dominum; vt si filij Israël essent inter gentes vndequaque dispersi, à Deo ipsorum per Meßiæ venturi beneficium, congregandos esse: Et si inquit, ad cardines cœli fueris dißipatus, inde retrahet te Dominus, & introducet te in terram, quam possederunt patres tui. His accedunt multorum testimonia Prophetarum, & in primis Psal: 146. Ædificans Ierusalem Dominus, dispersiones Israëlis congregabit: & Ieremias 23. In diebus Meßiæ saluabitur Iuda, & Israël habitabit confidenter. Ezechiel: 37. Assumam filios de nationibus, & reducam in terram suam. Et multa similia, quæ temporibus Meßiæ facta non sunt, imò post illius mortem, gens Hebræa est dißipata vsque ad cardines cœli. Nondum ergo venit verus Meßias. Adhuc, legimus apud Isaiam, cap: 16. Meßiam sessurum super solium Dauid: In tabernaculo Dauid, inquit, quærens, & reddens velociter quod iustum est. Vnde dictum est ad Dauid, & ponam in seculum seculi semen tuum: & thronum eius sicut dies cœli. & Psal: 131. de fructu ventris tui, ponam super sedem tuam: sed vester Meßias fuit pauper, & despectus, & regiæ dignitatis expers, imò pro huiusmodi vsurpatæ dignitatis crimine, cruci affixus; quomodo ergo verus Meßias est appellandus? Adde, quod si est futurus filius Dauid, non est ergo Deus: velle enim purum hominem, facere Deum, est pura blasphemia. Amplius, Meßias habebit magnam posteritatem filiorum, sicut dicit Isaias cap: 53. videbit semen longæuum, & voluntas Domini in manu eius dirigetur. Sed vester Meßias non habuit vxorem, neque liberos, ergo quod prius. Adde, quod Meßias sit ædificaturus ciuitatem, vt ipsemet Isaias vaticinatus est cap: 45. Et ipse ædificabit ciuitatem meam, inquit, quod à vestro Meßia nequaquam factum esse legimus. Ipse ergo verus Meßias nequaquam extitit. His, atque similibus contra nos pugnare student. Amplius, Ecce vir oriens, vel Meßia, vt dicit Chaldæus, & ipse ædificabit templum. Zachariæ 6. & Ezechiel. 40. prædixerat templum magnum à Meßia esse ædificandum. Daniel. 7. dicit esse venturum cum nubibus cœli. Isaias 30. erit lux Lunæ, sicut lux Solis: quæ omnia vestri Meßiæ temporibus completa non sunt: Igitur non fuit verus Meßias, nec ipsius regnum alicuius est authoritatis. Porrò ad huiusmodi Iudæorum obiectiones facile est respondere: Et ad primam quidem dico: nouißimos dies, bifariam intelligi posse: & primum certè simpliciter, vt perinde sit omnium vltimos, atque ita tempus significant vniuersali iudicio proximum: & sic non est interpretandus sermo Propheticus. Secundum verò respectiuè, nempè ad tempora futurorum regnorum, & ita intelligendi sunt nouißimi dies Meßiæ: non quidem respectu dierum sequentium, sed legum, atque regnorum. Quoniam autem regno Christi non est futurum aliud regnum posterius; hac de causa, illius tempora, nouißimi dies nominantur. Similis est loquendi modus in Genesi

Marginalia: Argumẽta Iudæorum. — 2. Isai. 11. — 3. Deut. 30. — Psal. 146. — Ierem. 23. — 4. Isa. 16. — Psal. 88. 131. — 5. Isai. 53. 45. — 6. Zach. 6. — Ezech. 40. — Soluuntur argumenta. 1. — Nouißimi dies.

argumēta nesi 49. quo vsum fuisse Iacob, legimus: Congregamini, inquit, filij, vt annuntiem quæ ven-
Genesi. 45. tura sunt vobis in nouißimis diebus; quæ sane impleta esse omnia, vosmet Iudæi profite-
Ioan. 2. mini. Itaq; tempus nostri, veriq; Meßiæ, nouißimum tempus est, quemadmodum docet Io-
an: epi: 1. 2. Filioli mei, nouißima hora est. Et Paulus ad Hebr. 1 Nouißimis diebus istis
Isa. 2. locutus est nobis in filio. Ad confirmationem, responsum est à Rabi Salomone, montis Si-
on scilicet eleuationem, non loci, sed virtutis significare magnitudinem: quippe cùm tem-
pore Meßiæ, maiora edenda erant miracula in monte Sion, quàm olim in illis montibus
patrata fuisse audiuimus. Ad aliam confirmationem, hoc signum omnes non distribuit
pro singulis generum, sed potius secũdum consuetudinem scripturarum, pro generibus sin-
gulorum; quia nimirum nonnulli ex singulis gentium generibus venturi erant ad Christi
fidem recipiendam. Tale quid legitur in Genesi: nempè omne animal fuisse in arca Noe.
Pax Mesiæ. Ad aliam confirmationem dico, ex verbis Prophetæ id tantum colligi posse; Meßiæ scili-
cet tempore, per totum planè orbem, magnam pacem futuram: iuxta Dauid vaticinium,
Psal. 71. Psal: 71. Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis: non quin post illius assum-
ptionem non essent bella conficienda. Quòd autem nostri Meßiæ temporibus, magna vbiq;
Lucæ. 2. terrarum pax extiterit; vel ex eo maximè intelligi potest, quòd sub vnius imperio, totus
4. Regum 6. penè orbis descriptus, viuebat. Similis loquendi modus habetur. 4. Reg. cap. 6. Et vltra
non venerunt, inquit, latrones Syriæ in terram Isràel; aliquod quidem temporis interual-
lum, non autem perpetuum tempus significans; quandoquidem pluries postmodum ter-
2. ram illam depopulati sint. Ad 2. Respondet Rabi Mo: Non ascendat, inquit, super cor,
quòd in diebus Meßiæ deficiet aliquid de via huius seculi: vel innouetur aliquid de ope-
Habitabit lu- ribus sex dierum; sed ibit mundus iuxta solitam viam: & per consequens animalia re-
pus cũ agno. manebunt in suis conditionibus naturalibus. hæc ille. Totus præterea illius capituli con-
textus est Methaphoricus: Egredietur, inquit, virga de radice Iesse. &c. Illorum ergo
verborum contextus, pacificam ecclesiæ Meßiæ conuersationem ostendit, de qua actus
Apostolici ita loquuntur: Multitudinis, inquit, credentium erat cor vnum, & anima vna.
Habitabit ergo lupus rapax, Paulus de tribu Beniamin, Gen: 49. Phyl: 3. pacificè, & qui-
etè cum oue simplice, & innocente Anania. Similem phrasim licet inuenire Gen: 49. Vbi
Iudas vocatur Leo, & Dan coluber, & Beniamin lupus rapax. Deinde, quid dignum erit
Domini maiestate, vt lupus & agnus pascantur simul, & cætera similia? Nisi fortè iuxta
Pardus cum fabulas poëtarum, aureum nobis Saturni seculum restituetur. Itaq; accubabit pardus cum
hædo. hædo, ille quippe, qui prius non mutabat varietates suas, lotus in fonte Domini accubabit
cum hædo; non qui à sinistris est; sed qui immolatur in Pascha Domini. Leo quoq; fero-
cißimus, & ouis, & vitulus pariter morabuntur. Quod quotidie in ecclesia fieri cernimus,
in qua diuites, & pauperes, potentes & humiles, reges atq; priuati à pueris paruulis, ab
Apostolicis viris simplici sermone gubernantur. Et Leo comedet paleas 1. simplici vtetur
3. sermone: paleæ enim in scriptura, verba simplicia significant. Ad 3. Scriptura illa Deu-
Ioan. 7. teronomij impleta fuit eo quidem tempore, quo Cyrus licentiam Iudæis concesit in patri-
am redeundi: Vnde liberum omnibus fuit, vt in Iudæam redirent, modò illi vellent. Aut
certè, & melius, electorum congregatio est intelligenda, quemadmodum ab Euangelista
Ioanne præclarè instruimur: Mortuus est, inquit, non tantùm pro gente, sed vt filios Dei,
4. qui dispersi erant, congregaret in vnum. Ad 4. Causa inimicitiarum inter nos, & vos
Iudæi, est ignorantia scripturarum, quas quidem nescitis, aut intelligere non vultis: siqui-
Duo aduen- dem duos esse Meßiæ aduentus, scripturæ manifestè pronuntiant: alterum quidem hu-
tus Mesiæ. milem, gloriosum verò alterum: vos autem vnum tantummodò confitemini. De primo
autem Zacharias 9. sic vaticinando loquitur: Ecce rex tuus veniet tibi mansuetus. De
secundo verò Daniel: 7. Ecce veniet cum nubibus cœli. Itaq; primo suo aduentu non venit
temporaliter regnaturus, neq; iudicaturus, sed saluaturus mundum. Quoniam autem ve-
rum Dauid regnum, est electorum congregatio, qui instar Dauid, Deo sunt grati, & do-

mus Iacob,

 Soluũtur argumẽta

mus Iacob, eorum profectò familia, quæ & luctandi cum hoste, & eundem supplantandi peritiam habet: hoc autem regnum, secundum Amos vaticinium 9. collapsum fuerat propter superbiam Moab, maligni vtiq; spiritus. Ad hoc erigendum, reædificandũq; Messias venit. Suscitabo tabernaculum Dauid, ait, quod cecidit: & reædificabo aperturas murorum eius, & ea quæ corruerant instaurabo, & reædificabo eum sicut in diebus antiquis. Omnium propemodum fuit Hebræorum sententia, de regno Dauid Prophetam locutum fuisse, quod à Messia resuscitandum, restaurandumq; esse affirmant. Sic Rabi Salomon interpretatus est. Et in libro Senhedrin dicitur, Erigam tabernaculum Dauid. Rab: Iohannan dicit, in generatione, in qua filius Dauid, id est, Messias erit venturus, sapientes admodum paucos inueniendos; quod temporibus nostri Messiæ accidisse, nulli dubium esse potest, quando tanta de scientia legis inter eos inuenta est contentio. In actibus Apostolorum, Iacobus apostolus, hanc scripturam in Christo domino fuisse cõpletam, constanter affirmat. Et reuera Christus dominus à prophetis, Dauid est appellatus. Oseæ 3. Post hæc reuertentur filij Israël, & quærent dominum Deum suum, & Dauid regem suum. Ieremiæ 30. Seruient domino Deo suo, & Dauid regi suo. Chaldaica translatio sic habet: Reuertentur filij Israël, & obedient Messiæ filio Dauid. Porrò vnum est tabernaculum Dei Apoc. 21. & Isa. 14. Et erit tabernaculum in vmbraculum: Et ecce tabernaculum Dei cum hominibus: quòd solium Dauid. I. Christi nuncupatur, cuius ille primus Dauid typum gesserat. In hoc igitur solio, & sede Dauid, sedit & semper sedet Christus: hoc iam deiectum peccatorum tempestate, erexit; Quia erexit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui. Et præparabitur, inquit, in misericordia solium eius: quia omnes sub peccato, excepta matre saluatoris, in qua non infuit, sed infuisset, nisi gratia præuenta esset peccatum: ideò egemus gratia Dei. Patet ergo quomodo dominus noster acceperit regnum, & sedem Dauid patris sui. Ad 5. De spiritualium, non autem carnalium filiorum multiplicatione, quòd semen benedictum nominatur, prophetam fuisse locutum, nobis dubium esse non potest. Si posuerit, ait, pro peccato animam suam, videbit semen longæuum: & est sensus, suæ mortis beato commertio, multos pariet filios, multos redemit, qui in vinculis tenentur, soluto pro illorum sceleribus prætio. Semen ergo illud spirituale sit, necesse est, quòd morte acquiritur: carnale autem, vita propagatur. Ad illud Isa. 45. Ipse ædificabit mihi ciuitatem: nonnulli ad Zorobabelem referunt, qui eduxit captiuos de Babylone, & ædificauit ciuitatem, & extruxit templum, prophetantibus Aggæo, & Zacharia, atq; dicentibus: Manus Zorobabel fundauerunt domum istam, & manus eius complebunt eam. Sed nos rectius dicimus, & verius, nec Cyrum ædificasse ciuitatem, quæ postea extructa est sub Nehemia: nec omnes vias eius fuisse directas, vt propheta in eodẽ capitulo loquitur. Ego suscitaui eum, inquit, ad iustitiam, & omnes vias eius dirigam. Itaque hæc Zorobabeli minimè congruere possunt: siquidem neq; Zorobabel extruxit ciuitatem, nec captiuitatem dimisit, nec rex appellari potest, qui sub aliis viuens regibus, hoc nomine caruit. Reliquum est ergo, vt intelligamus Christum dominum, ciuitatem ædificasse super firmam petram, Ecclesiam proculdubio, quæ est gloriosa ciuitas Dei, Columna, & firmamentum veritatis. Ad 6. simili facilitate solui potest: Ecce vir Oriens: quia scilicet in diebus eius orta est iustitia: & canitur psal. 84. Veritas de terra orta est: & Zacharias in cantico: Oriens ex alto: & subter eum orietur multitudo credentium, & ædificabit domum domini Ecclesiam. Alia autem prophetarum oracula, ad secundum aduẽtum spectant. Siquidem in die interfectionis multorum, quando dederit dominus cœlum nouum, & terram nouam, & transierit habitus mundi huius, erit lux Lunæ, vt lux Solis; vt Sol, & Luna, laboris, & cursus sui præmia consequantur. Etenim expectatio creaturæ, ait Apostolus 8. ad Roma: reuelationem filiorum Dei præstolatur: quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem filiorum Dei. Illud autem, quod à Daniele dicitur cap. 7. Similiter vltimo domini diei est tribuendum, quando veniet cum nubibus cœli iudicaturus viuos, & mortuos. Tunc plenè saluabitur Iuda, & Israël confidenter: atq; ita soluta sunt argumenta iudæorum.

Amos. 9.
Tabernaculũ Dauid reædificandum.
Actuum. 15.
Oseæ. 3.
Ier. 30.
Christus vocatur Dauid.
Isai. 16.
5.
Isa. 53.
45.
Ædificabit ciuitatem.
Zach. 4.
6.
Vir oriens.
Lux Lunæ vt lux Solis.

QVAESTIONIS SECVNDAE

Christum venisse, scripturis probatur, eiusq́ regni potestatem veram esse.

CAP. I.

Osteaquam iudæorum falsa commenta, quibus sanctas scripturas labefactare conati sunt, nos percepisse confidimus; scripturarum nobis sanctarum adducenda sunt oracula, ex quibus, & Messiam venisse, & illius regnum stabile esse, atq; æternum, facilè intelligere valeamus. Cùm benediceret Iacob Iudam filium suum, eumq; regem constituisset, tempus illius regni definiens, terminumq; dominandi, ait: Non auferetur sceptrum de Iuda, neq; dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Septuaginta transtulerunt sic; Non deficiet princeps αρχων. Idem schebet, sceptrum siue virga: nam per sceptrum nihil aliud intelligimus. Et dux, Meho cheb: præceptor, aut scriba, siue legislator, vel rerum agendarum descriptor: venit à verbo hocheb, id est, præcepit, ordinauit, instituit. Cùmq; hoc proprium principum sit; ideò eum ducem vertit Hieronymus. Duo verò hæc regnum efficiunt, scilicet sceptrum, & legum condendarum potestas. Chaldaica quoq; æditio, pro duce posuit scribam. De femore eius. Miben ragelahu .i. de medio pedum eius. Hieronymus, & ante eum septuaginta, videntur totum ex parte accepisse, vt pedes eis significarent femur, vnde fit procreatio. verùm locutio est hebraica, quæ non pedes ipsos significat, sed aduerbij vice sumitur, pro eo quòd est de medio, & quasi ex eius domo, siue natione, amoto omni impedimento. Qui mittendus est, hebr. Scilo, forsitan tempestate Hieronymi legebatur Shilahach, aut Saliach, vt loco he, fuerit chet, quæ literæ maximam habent affinitatem. Eaq; vox si eo modo scribatur, significat missum. Porrò, clarum esse cognoscimus, hunc locum de Messia esse intelligendum, adiuuante nos æditione Chaldaica, quæ solet esse tanquam asylum Hebræis, quo confugiant, vbi aliquid obscurū occurrit, quæ sic vertit: Donec veniat Messias. Rabi Salomon, donec veniat ille Messias, quia regnum eius est. omnes quidem Reges Israel Messiæ vocabantur; sed vnus Messias nihilo addito vocatur. Puto Chaldæū legisse, Soliac, id est, missum, non Scilo: eamq; vocem mutasse in alterū eiusdem formæ, scilicet Messiam. Shaliac, id est missum, seu missionem significat: Missus enim est filius à patre, vt nos à funesta morte liberaret. Græci, Donec veniat cui regnū illud perenne repositum est, scilicet Masiac, & ipse erit expectatio Gentium: Heb. Et ei aggregatio populorum, aut ad illum aggregabuntur populi, siue ei erit auscultatio populorum. Chaldaica verò æditio, Et ei auscultabunt populi. Sic enim legimus in Psalmo septimo, Et Synagoga populorum circumdabit, id est obediet. Silo autem vno quidem modo, nomen est loci, vbi aliquandiu arca Domini commorata est: alio autem modo significat Missionem. Iudæorum nonnulli perperam huiusmodi prophetiam interpretantes, dicunt in regno Saulis fuisse completam. Is cùm esset de tribu Beniamin, electus est in Regem I. Reg. cap. 9. atq; vnctionem regiam in Silo accepit, vbi tunc temporis erat arca Domini: atque ita sceptrum Iuda in tribum Beniamin translatum esse affirmant. Verùm huiusmodi opinio, minimè probatur sacræ scripturæ veris interpretibus: etenim, vt dicit liber Regum I. cap. 7. Arca Domini in Cariatharim erat posita & non in Silo, quando Sauli vnctio regia est tributa. Amoto præterea sceptro regni à tribu Beniamin, Saulo, atq; ipsius posteritate extincta, mox ad domum Iuda redijt, atq; Dauid regni gubernacula suscepit; & ita deinceps à regibus, & pontificibus directum est, quousq; venit Herodes alienigena, cuius tempore natus est Iesus Dominus noster. Alij adhuc labefactare huiusmodi scripturam, atq; illius sensum torquere conati sunt, asserentes omnia, Ieroboam de tribu Ephraim esse tribuenda: siquidē decem tribubus à domo Iuda abscissis, sibiq; adhærentibus, regis insignia

Marginalia: Genesi. 49. — Non auferetur sceptrum. — Dux. — Femore. — Qui mittendus Scilo. — Chald. — Donec veniat Messias. — Messias. — Expectatio gentium. — Scilo. — Obiectio. — Solutio.

signia recepit: Donec veniret Silo, inquiunt, id est, Ieroboam, tali quidem in loco, corona Regia donandus: Verùm hæc quoque opinio à textu illius scripturæ falsitatis arguitur, 3. Reg. cap. 12. Siquidem non in Silo, sed in Sichem illa facta fuisse historia clarißime docet. Præterea regnum Iuda adhuc supererat duabus tribubus illis seruientibus. Alij non loci quidē nomen, sed nominis significationem secuti, sic interpretati sunt: Donec veniat Silo, id est, missus Nabuchodonosor, qui missus fuit à Deo, vt Iudæos affligeret, ac pœnis variis subderet, propter magnam eorum in Deum impietatem. Sed hæc quoque opinio rationi non consonat. Nam post reditum à captiuitate Babylonica, tribus Iuda populi regendi authoritatem recepit, præcipuè insignis illa Machabæorum familia, quam de tribu Iuda extitisse, Machabæorum libri præclarè demonstrant. Itaque non auferetur Sceptrum de Iuda, donec veniat Meßia, Scilo, matrix, in qua sine viri semine est conceptus: hoc quoque significatum dictio illa hebraica habere potest. Ex hac igitur Prophetæ authoritate, facilè animaduerti potest, Christum iam venisse. Extat præterea Aggæi prophetia cap. 2. descripta, quæ Christum Dominum venisse, præclarißimè docet. Hæc dicit dominus exercituū, inquit, adhuc vnum modicum est, & ego mouebo cœlum & terram, & mare, & aridam: & mouebo omnes gentes. Et veniet desideratus cunctis gentibus: & implebo domū istam gloria, dicit Dominus exercituum. Magna erit gloria domus istius nouißimæ plus quàm primæ. Et in loco isto dabo pacem. Et est sensus: Ego Dominus exercituum, moui cœlum, quando de cœlo audita est vox mea: moui terram, quando priori populo tradidi testamentum, & in aduentu meo, caligo, turbo, tenebræ cernebantur: moui mare rubrum, quando viam præbui populo transeunti: moui Ægyptum per plagas. Adhuc semel mouebo: quod planè factum cernimus in aduentu Domini saluatoris. Tempore quippe paßionis eius, fugiente sole, cœlum motum est, & tenebræ factæ sunt super vniuersam terram: mota est terra: & saxa scissa sunt: & sepulchra reserata sunt: motum est mare, dracone qui in eo erat interfecto: mota est terra, & arida infructuosa quondam gentium solitudo. In hoc autem vniuersitatis tremore, commotæ sunt etiam omnes gentes; quia in omnem terram exiuit sonus Apostolorum Domini. Ob id autem omnes motæ sunt nationes, vt ex earum motu veniret electa gentium multitudo. Et veniet desideratus cunctis gentibus. Verè enim postquam ille venit, impleta est gloria domus Domini. Et erit maior gloria domus istius nouißimæ plus quàm primæ: ob futura vtique miracula, quæ erat Meßias in ea facturus, suæque diuinitatis gloriam ostensurus. Siquidem, & secundi templi status, seclusa Christi gloria & miraculis, cum statu prioris templi non est conferendus, de quo legitur, quod iunioribus præ gloria noui templi gaudentibus, seniores lugebant, qui gloriam prioris templi meminerant. Contra huiusmodi sic solent nonnulli Iudæorum obijcere: Quando Aggæus prophetauit, Darius rex Persarum orbi illarum gentium dominabatur, à cuius temporibus, vsque ad vestri Meßiæ aduentum, non modicum, sed multum temporis interfluxisse, historiæ temporum atque rerum clarißimè protestantur: non ergo de vestro Meßia illa scriptura est intelligenda. Amplius gloriosior est domus secunda, quàm prima, quia plus temporis constitit, atque durauit nempè, 420 annos: prima verò 410. Dico ad primam prophetam locutum fuisse secundum consuetudinem scripturarum, & præsertim Psalm. 82. dicentis mille annos ante oculos Domini esse tanquam diem hesternam, quæ præterijt: illud ergo tempus intermedium inter Christi natiuitatem, & prophetæ vaticinium, modicum vocatur, respectu diuinæ æternitatis; magnum verò respectu populi, Meßiam expectantis. Propheta præterea loquitur de domo domini à Iudæis ædificata: Stante ergo domo illa, venit Christus, qui gloria maiestatis suæ domum illam illustrem reddidit. Ad 2. dico, quod si maior gloria tribuitur domui nouißimæ quàm primæ, quia multò maiori tēpore superstitit; profectò maiori ei ignominiæ, quàm gloriæ fuit, quippe cum eo tempore multis afflicta fuerit calamitatibus bellorum, atque regum prælijs, & tyrannorum violenta vi agitata, sicut libri Machabæorum, & gentilium historiæ manifestè affirmant. Præterea si ita res se haberet; lapis quoque maioris esset gloriæ & dignitatis, quàm homo, quia

[Margin notes: Solutio. — Obiectio. — Solutio. — Matrix. — Aggæus 2. — Moui cœlum & terram. — Tempus Christi. — Obiectiones Iudæorum. 1. 2. — Solutio. 1. 2.]

Christum venisse.

quia scilicet maioris est durationis. Quod est absurdum. Adde, quod non est rationi consonum, ob spatium decem annorum, maiorem gloriam domui nouissimæ à propheta fuisse tributam. De Christo ergo Domino nostro prophetia illa intelligatur, necesse est omnino: quē venisse, non hæ scripturæ solùm, verùmetiam Danielis hebdomadæ clarissimè ostendunt. Septuaginta, inquit, hebdomades abbreuiatæ sunt super populum tuum, & super vrbem sanctam tuam, vt consumetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio: & vngatur sanctus sanctorum. Porrò hebdomada in scripturis vno modo accipitur pro tempore 7. dierum, Leuit. 23. à festo paschæ 7. hebd. vsq; ad Penth. Alio autem modo pro tempore 7. anno. Leuit. 25. numerabitis septem hebdomadas anno. i. 49. an. & erit iubileus. Propheta autem annorum non dierum hebdomadas intellexit. Nec anni lunares intelligendi sunt, propterea quia scriptum est, Abbreuiatæ sunt hebdomadæ; quandoquidē illud innuere voluerit determinationem atq; decisionem, non autem annorum abbreuiationem. Nam si computarent annos Hebræi ex annis lunaribus, infra breue certè tempus suum Pascha celebrarent: cùm vnus alterum superuinceret 11. diebus. Pascha enim huius anni anticiparet pascha præcedentis 11. diebus, & eodem modo ann. sequentis 20. diebus. Computant ergo annos solares sicut & nos. Cæterùm prædictæ hebdomadæ per 7. multiplicatæ 490. annos efficiunt. De modo autem numerandi non parua est inter Scriptores controuersia: nam & nonnulli ab anno 11. Sedechiæ, quando primæ templi ruinæ acciderunt, numerare contendunt, alij verò post captiuitatem, sub Zorobabele duce, anno 2. Cyri regis Persarum, alij ab anno 20. regni Artaxerxis, quando missus est Nehemias ad ciuitatem reædificandam. Et horū quidem sententia cùm multis probatur, tum etiam textui Danielis maximè congruit: sic enim angelus alloquendo Danielem admonuit: Animaduerte, inquit, ab exitu, vt reædificetur Ierusalem, & tunc incipit angelus hebdomadas: Tunc enim exijt sermo de ciuitate reædificanda: prius à Cyro de reædificatione ciuitatis, licentia concessa. Rabbi Salomon hunc prophetæ locum peruertere studuit ad suam, atq; aliorum damnationem: dixit enim non de Christi aduentu, sed de templi destructione, quæ sub Tito contigit, prophetam fuisse locutum: vt consumetur, inquit, præuaricatio, id est, vt desint præuaricatores castigari, & deleatur iniquitas eorum, & impleantur visiones de Christo promisso: & vngatur arca, & vasa sanctuarij. Sed inepta est, atq; vana omninò, imò impia huius sententia: siquidem angelus ad Danielem pro liberatione populi à iugo diabolicæ seruitutis orantē, à Deo missus est. Iudæi verò non solùm ob pœnas, quas passi fuerant à Tito imperatore Romanorum meliores, sed multò deteriores, atq; irreligiosiores euaserunt. Præterea propheticarum visionum adimpletio, ex Iudæorum meritis minimè pendet, authore Moyse in Deut. Scito, inquit, quòd non propter iustitias tuas, Dominus Deus tuus dederit tibi terram hanc: multò ergo minus plenitudo aduentus Christi, illorum meritis est subijcienda. Nec Arcæ vnctio intelligi potest: nam iuxta Ieremiæ vaticinium cap. 3. Cùm multiplicati fueritis, & creueritis in terra, non dicetis vltrà, Arca testamenti domini, neq; ascendet super cor. Idem ostendit statua Danielis, lapis ille abscissus sine manibus: cuius vaticinij complementum tempore Constantini Magni, & Syluestri summi pontificis accidisse credimus. Suffragatur huic proposito Isaias dicens: Antequam parturiret, inquit, peperit: hoc est, ante natiuitatem illius, qui redegit in seruitutem populum, natus est Messias. Chaldæus vertit, ante partum doloris reuelabitur Messias. Item, in tribus sceleribus, & in quarto non conuertam eos, ait Amos: Primum scelus, venditio Ioseph, ob cuius pœnam purgandam filij Israël multis annis Ægyptijs seruierunt. Secundum vituli fabricatio, quam ob causam prostrati sunt in deserto. Tertium scelus filiorum immolatio, ob cuius peccati impietatem, in Babylonem translati sunt, ciuitate succensa, & templo, & innumeris penè incolis deletis. Quartum scelus, quia vendiderunt iustum Messiam pro argento, & propter hoc facinus non conuertam eos. Et post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus: & non erit eius populus, qui eum negaturus est. Separat septem hebdomadas, & vltimam à sexaginta duabus, ob præcipua

Danielis hebdomadæ. cap. 9.

Hebdomada quid significet.

Non sunt anni lunares.

Tempus hebdom.

Rab. Salom. reprehenditur

Ierem. 3.

Dani. 3.

Isai. vltim.

Amos. 2.

Quatuor peccata populi.

Christus Deus & homo.

cipua Christi opera, quæ in illis erant facienda. Siquidem in vltima hebdomada Christus, vt dux populi Christiani, erat baptizandus, & legem Euangelicam prædicaturus, atque pro salute humani generis moriturus, resurrecturus, & in cœlum ascensurus. Et confirmabit pactum, legem vtiq; Euangelicam, vna hebdomada: & in dimidio hebdomadis, in qua passus est Christus, deficiet sacrificium & hostia, hoc est, omnia legalia. Et erit in templo abominatio desolationis, & vsq; ad consummationem & finem perseuerabit desolatio, hoc est, hæretica doctrina, quæ vsq; modo manet in templo Iudæorum. Ex his ergo scripturis, Christum venisse, patet satis.

Vna hebdomada.

CAPVT II.

Christum Iesum esse verum Deum, & hominem, scripturis probatur.

CHristianæ fidei veritate propalata, reliquum est Iudæorũ argumento respondere, quo conati sunt affirmare Mesiam non esse Deum appellandum. Id autem nobis faciendum est per authoritates eorum, qui à seculo sunt Prophetarum Domini. Isaias cap: 9. suæ prophetiæ, Mesiam, verum Deum, & hominem futurum mirabili prædixit oraculo: Paruulus, inquit, natus est nobis, & vocabitur fortis Deus. In paruuli quidem natiuitate, Mesiæ humanam, in Dei verò appellatione diuinam naturam commendans. Ex Iudæis quidam huiusmodi scripturam ita deprauant, & obscurant: Vocabit, inquiunt, non vocabitur, legendum est: atq; ita illud, quod immediatè sequitur, diuinam exprimens naturam, non ad paruulum natum, sed ad Deum nominantem dicunt esse referendum, nomenq; pueri ponendum in fine, in accusatiuo, non autem in nominatiuo casu. Hæc autem in eorum lingua facilè fieri putant, quòd eorum nomina sint indeclinabilia, atq; eodem modo & nominatiuus scribatur, & accusatiuus. Sensus est ergo apud eos, paruulus natus est nobis, id est Ezechias, ille, qui est admirabilis consiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi. nomen eius, id est, paruuli nati, vocabit principem pacis: nempè Ezechiam, quo duce, Deus dedit pacem populo, Sennacherib exercitu interfecto. 4. Regum cap: 19. Sed peruersa est huiusmodi scripturæ interpretatio; siquidem, quæ ibidem de Mesia dicuntur, Ezechiæ aptari non possunt: non enim Ezechias ita fuit princeps pacis; vt illius pax omni fine careret: Imò pax sub Ezechia fuit admodum breuis. Præterea Chaldæus interpres ita vertit: Infans datus est nobis, & filius datus est nobis, & recipiet super se legem ad seruandam eam, & vocabitur nomen eius, mirabilis consilio, Deus fortis, permanens in secula seculorum, Mesias, in cuius diebus pax multiplicabitur. Itaq; Mesiam, & non Ezechiam intelligi voluit. Præterea: Multiplicabitur eius imperium, in Hebraico ponitur (Lemarbe) Latinè ad multiplicandum eius imperium: & litera (Men clausa) ponitur in medio dictionis, quod est contra naturam huius literæ, quia semper ponitur in fine dictionis, vt refert Hieronymus in Prologo Galeato. Ponitur autem (Men clausa) ad denotandum, quòd Christus, de quo loquebatur Propheta, erat de virgine clausa nasciturus: & quòd incarnationis mysterium foret clausum, atq; velatum. Sic Moses pluralitatem, & vnitatem personarum denotauit per hoc nomen Heloym, cum verbo singularis numeri. Explosa igitur falsa Iudæorum expositione, iam patet ex hoc prophetæ vaticinio, Mesiam, & humanam habere, & diuinam naturam. Ieremias 33. de eodem Mesia sic magnificè loquitur: Suscitabo, inquit, Dauid germen iustum, & regnabit rex, & sapiens erit, & hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus iustus noster. In germine Mesiæ humanitas ostenditur: in nomine Iehoua, diuinitas eiusdem: vbi enim nos habemus, Dominus, in Hebraico legitur Iehoua: hoc etiam dicit Rabbi Moyses in libro directionis perplexorum; asserens omnia nomina diuina ab operibus quidem diuinis deriuari, præter nomen Dei Tetragrammaton, quod diuinam essentiam significat.

Isai. 9.

Paruulus natus est nobis.

Iudæorum calumnia.

4. Reg. 19.

Solutio.

Chaldæus interpres.

Men Clausa.

Ierem. 33.

Iehoua.

Quidam Iudæorum contra huiusmodi verum scripturæ sensum sic arguere conati sunt: Nomen, inquiunt, Dei Tetragrammaton, non tantùm de Deo vero, omniumq; principio, verùm etiam de aliis dicitur, quemadmodum scripturæ apertissimè demonstrant. Ezechie: vlt: Et nomen ciuitatis, Dominus. Gene: 22. Dominus videt. Iudicum 6 Ædificauit Gedeon altare, & vocauit illud, Domini pax. Exodi 17. Ædificauit Moyses altare, & vocauit nomen eius, Dominus exaltatio mea. In omnibus autem his sanctarum scripturarum locis, est positum nomen Tetragrammaton. Item in illa Ieremiæ authoritate, nomen Tetragrammaton, non quidem ad Messiam, sed ad Deum est refferendum; à quo Messias erit vocandus, quando illi placuerit, vt populum liberet à seruitute gentium. Igitur Messias non est Deus & homo: Dico, nulli prædictorum nomen Tetragrammaton cõmunicari; sed quodlibet illorum, à quodam Dei effectu, sic nomen accepisse. sicut si quispiam homo vocaretur, à Deo datus, vel Deus dedit; absolutè tamen Deus dici non posset. Quam ob causam in Ezechiele, vocatur Iehoua, à diuina vtiq; habitatione. Proinde æditio Chaldaica sic vertit. Et nomen ciuitatis, inquit, exponent à die, qua fecit Dominus descendere diuinitatem suam ibidem. Similiter Gen: 22. Non dicitur vocauit Abraham nomen loci illius, Dominus, absolutè; sed Dominus videt, quia nimirum à diuina visione ille locus ita sit appellatus: quia scilicet viderit Isaac afflictionem, humilitatemq;, atq; ipsum à morte liberarit. Vel quòd Abraham viderit in spiritu templum ibidem per Salomonem ædificandum: in quo Dominus preces, oblationesq; populi sui erat visurus. Vnde Chaldæus sic habet: Et adorauit ibi, & ait coram Domino: hîc erunt colentes generationes. Ad illud Exo: 17. similiter est respondendum: Non enim absolutè altare vocatum est nomine Iehoua, sed potius Dominus exultatio mea; à quodam videlicet effectu diuino, quod scilicet ad preces Moysis, de manu Amalech, populum suum Dominus liberauerit. Iudicum 6. similiter res se habet. Dominus pax, ab effectu, quem promiserat Dominus Gedeoni, scilicet se erecturum esse populum de inimicorum manibus. Vnde æditio Chaldaica sic habet: Ædificauit Gedeon altare, & seruiuit super illud Domino, qui fecit ei pacem. Ad confirmationem dico, hoc dignosci posse ex veteri æditione, quæ sic habet, sicut iam dictum est: & illa etiam, quæ est 70. Chaldaica quoq; æditio sic vertit: Ecce dies venient dicit Dominus, & statuam Dauid Messiam iustum &c. non enim vocasset eum nomine diuinitatis, nisi secundum veritatem Deus esset. Baruch 3. dicit de cœlo Deum descensurum, & cum hominibus conuersaturum: quod planè dici non potest temporibus Patriarcharum id accidisse, tum quia longo post tempore Baruch prophetauerit, tùm quia conuersari cum hominibus non potest, nisi is homo extiterit, cui conuersandum est: nisi velis methaphoricè intelligere; quod certè non congruit intentioni propheticæ, à quo sic magnificè Dei natura depingitur: Hic, inquit, est Deus noster, & non æstimabitur alius aduersus eum. hic adinuenit omnem viam disciplinæ, & tradidit illam Iacob puero suo, & Israël dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. hoc est, Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Michæas 5. Et tu Bethlehem Ephrata paruulus es in millibus Iuda. Ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israël: & egressus eius ab initio, à diebus æternitatis. Rabbi Salomon: Egredietur Messias filius Dauid. Hoc idem dictum est à sacerdotibus ab Herode interrogatis, vbinam Christus esset nasciturus: locum quidem natiuitatis secundum carnem ostenderunt, generationis autem diuinæ Sacramentum, quod ab eodem Propheta exprimitur, nescierunt, aut intelligere noluerunt. Et egressus eius, inquit, .i. emanatio, ab initio, hoc est, à patre, qui est principium filij: à diebus æternitatis, quia scilicet hæc emanatio est æterna, semper enim nascitur filius à patre, & semper natus. Ex hoc igitur Prophetæ oraculo, clarissimè intelligitur, Messiam futurum, & humanam habiturum, & diuinam naturam. Accedit ad hoc Chaldaica æditio, quæ sic habet: Ex te egredietur Messias, ex semine Dauid, qui fuit de Bethlehem, primi Regum cap: 16. Arguunt Iudæi, studentq; rectum scripturæ sensum torquere: Non, inquiunt, Christi æternitas, sed æterna illius prædestinatio in verbis propheticis est intelligenda. Respondeo, æternitatem talẽ

Marginalia: Obiectio Iud. — Ezech. vltim. — Solutio. — Chaldæis. — Genes. 22. — Dominus videt. — Exod. 17. — Iudicum 6. — Chaldæus. — Baruch 3. — Conuersatus cũ hominib. — Micheæ 5. — Egressus eius ab initio. — Chaldæus. — Obiectio Iud.

talis præuisionis omnibus planè esse communem; quia omnia quantumlibet minima, sunt à Deo æternaliter præuisa: quare si ita intelligeretur; nihil certè prærogatiuæ, dignitatisq; plus cæteris à Propheta Christo fuisset tributum; atqui in hoc maximè Propheta studebat. Velint ergo, nolint Iudæi; hæc scriptura, Meßiam Deum verum, & hominem esse euidentißimè ostendit. Zacharias 9. Ecce rex tuus, veniet tibi iustus, pauper, & saluator. In paupertate, Meßiæ humanitas indicatur: in iustitia verò, & salute, illius diuinitas. Talmudistæ, & glossa Rabbi Salomonis aiunt, hæc omninò de Meßia esse intelligenda, qui missus est à patre, ad humani generis salutem conficiendam: sicut idemmet Propheta cap. 2. profitetur: Ecce ego, inquit, venio, & habitabo in medio tui, & scies quod Iehoua misérit me ad te: Targum, Scies, quod miserit me ad prophetandum. Hunc autem Meßiam à Deo missum, Deum esse euidenter ostendit, quòd immediatè ex ipsius persona loquens, dixerit: Et ponam diuinitatem meã in medio tui. Idipsum quoq; nomen Iehoua, quod Meßiæ tribuitur, satis manifestat. Rabbi Aben, Non erant, inquit, scientes, in quo esset lætandum, vtrum de die, an de Deo, donec venit Selemon, & exposuit dicens: Exultabimus, & lætabimur in te, id est in Deo sancto, & benedicto, in saluatione tua. Exempli gratia: si cuidam matronæ annuntietur bonum nuntium, scilicet venisse filios suos: illa verò respondeat, quid ad me? lætentur nurus meæ si postea ei dicatur, venisse generos suos, & illa dicat, lætentur filiæ meæ. sed si insinuetur, venisse maritum suum, illa autem dicat, iã gaudio gaudeo propter aduentũ viri mei. Sic olim dictum est Sion, filij tui de longe venient: & illa dicebat, quid ad me? Exultent filiæ Iudæ psal. 97. filiæ tuæ super vbera fouebuntur Isa. 66. & illa dicebat quid ad me? lætetur mons Sion. psal. 97. Cùm autem audiuit, Ecce rex tuus venit: Zach. 9. & ecce ego venio 2. Tunc cecinit, & laudauit filia Sion: tunc dixit, exultabimus, & lætabimur in te. hæc ille. De hac autem filij Dei mißione ad humanam naturam recipiendam, atq; redimendam, Isaias loquitur 48. Et nunc Dominus meus misit me, & spiritus eius: vbi tota trinitas manifestatur. Non in abscondito loquutus sum à principio, sed Adæ præcepi ne peccaret, & à tempore sui esse, ibi ego eram, id est, cùm ex tempore fieret Adam, ibi ego eram, in ipso Adam secundum carnis humanæ substantiam. Textus latinus, totum ad diuinitatem retulit: antequam fierent, ibi erã. Hebræus verò, ab hora, qua fuit ipsa, ab hora sui esse, hoc est ab hora formationis carnis matris meæ in formatione corporis. Porrò mitti in diuinis, sicut dictum est in alio Pymandri, quandam importat subauthoritatem. Quare hæc de Meßiæ humanitate sunt intelligenda. Iehoua, id est, pater, Elohim, filius, spiritus S. misit me. Vbi tria sunt notanda, vt volunt Cabalistæ: primum quidem misericordia, quæ à nomine Iehoua, deinde iustitia, quæ à nomine Elohim significatur, quia nimirum in opere incarnationis, & misericordia patris apparuit, & filij iustitia nobis ĩnotuit. ps. c7. Et medebitur ei, vel sanabit eos et eripiet eos à miseriis, vel dißipationibus eorũ. Oseæ, & saluabo eos in Iehoua. Isa. 43. Propter vos missus sum, in Babylonia. Ex his ergo atq; similibus scripturis patet, filiũ missum fuisse à patre, & Spiritu sancto, deniq; à seipso, ad hoc opus conficiendũ. Dauid psal. c. 9. Dixit dominus domino meo Si est filius Dauid Meßias futurus, & purus filius siue homo, quomodo Dauid diuino spiritu afflatus, vocat eum dominũ? Si filius eius, quomodo est dominus eius? cui Dauid loquebatur? non puræ quidem creaturæ, siquidem, primum nomẽ est Tetragrãmaton; quod, sicut sæpius dixi, diuinã significat essentiam. Deus est ergo, ad quem loquitur, siue quẽ audiuit loquentẽ domino suo. Quis est iste dominus Dauid? Nõne etiam Deus est dñus Dauid? Non est vtiq; Salomon, quippe qui non sedet à dextris Dei, quod certè nulli potest cõuenire creaturæ: nã huiusmodi seßio æqualem imperij importat maiestatẽ: neq; Deo puro, cùm ille semper sedeat, nihilq; noui dominij, potestatisq; ei accidere potest Deo ergo homini dixit Iehoua, Sede à dextris meis: hoc est, esto omnium dominus, tibiq; dedi omnem potestatem in cœlo, & in terra. Is est dominus Dauid, non solùm quia Deus, verùmetiam, quia ex illius carne, atq; progenie nasciturus: deniq;, quia à seruitute miserabili eum erat liberaturus: vnde & hoc nomen seruus deductum est, ab his scilicet qui seruabantur in bello. Itaq; Meßias est

Solutio. | Zachar. 9. | Chaldæus. | Zach. 2. | De⁹ & homo | Rabbi aben. | Isa. 66. | Psal. 97. | Isai. 48. | Hora formationis carnis virginis. | Cabalistæ. | Psal. 107. | Psal. 109. | Dixit domin⁹ domino meo.

ßias est filius Dauid secundum carnem, & dominus, quia Deus saluator ipsius. Deus ergo, & homo, est Christus dominus noster.

CAPVT. III.

Christus erat crucifigendus.

Nter alia argumenta, quibus aduersus nos Iudæi pugnare conantur; illud vnum putant omnium esse fortißimum, Meßiam scilicet gloriose victurum, nullamq; crucis ignominiam subiturum: atq; ideò nostrum Meßiam verum non extitiße, qui crucis pertulerit opprobium. Nos autem è contrà, propterea dicimus eum esse verum Meßiam, quòd cruci fuerit affixus, quòd mortuus, & à vobis reprobatus: sicut palam concinunt prophetarum testimonia. Isaias cap. 53. Domine quis credidit auditui nostro? magna sum caniturus: sed admodum pauci erunt, qui mihi fidem sint præstituri. Magna quippe de meßia mysteria in illo capitulo diuinitus descripsit: primum quidem, quod Meßias excellentior futurus erat omnibus sanctis, seruus verò Dei quoad suam humanitatē. Deinde quòd sublimandus erat per suā paßionem: Asperget, inquit, gentes multas, aqua vtiq; sacri baptismatis. Tertio, quod in exordio paruulus futurus erat, humilem ortum habiturus. Et ascendet, inquit, sicut virgultum corā eo, & velut radix de terra arida. Nascentis paupertas, & parientis virginitas præsignatur. Ipse enim propter paupertatem, virgulto gracili, ac tenui, rectè in sua natiuitate comparandus erat. & Mater eius, ob suam virginitatem terræ aridæ comparatur; quoniā nullo prorsus humano semine humectata. Amplius, in suo progreßu fuit despectus: vnde dicitur: Non erat ei species, neq; decor. Adhuc peccata nostra portare debebat: Verè languores nostros ipse pertulit &c. & nos reputauimus percußum à Deo, & humiliatum: hebraicus textus habet, percußum Deum, & non percußum à Deo. (Mucche elochim) percußum, vel vulneratum Deum. Nam si percußum à Deo haberet, tunc diceret, Muccheme elochim, cum præpositione, quæ vel à, vel ex, significat. Item, omnes præter ipsum, & matrem eius, de lege communi, errauerunt: Omnes quasi oues errauimus. Adhuc, has pœnas, & dolores ad mortem vsq; voluntarie & patienter pro nobis sustinuit: vnde dicit: Oblatus est, quia ipse voluit. Octauum, quòd licet hæc, vt homo paßus sit, Deus tamen erat: De angustia, inquit, & de iudicio sublatus est: generationem eius, quis enarrabit? Nonum, quòd sicut per meritum paßionis suæ fidelium est redemptor, ita per diuinitatis potentiam infidelium damnator: dabit impios in sepulchrum suum, vel in foueam suam. Rabbi Ionath. Tradet impios in gehennam, & diuites diuitiarum, qui iniquè egerunt in mortem perditionis. Decimum, quod omninò iustus erat futurus: ideò subditur: Eò quod iniquitatem non fecerit, nec inuentus fuerit dolus in ore eius, & Deus voluit conterere eum in infirmitate. Vndecimus quòd propter paßionis meritum, multos filios spirituales congregaturus erat: quia ponet pro peccato animam suam, videbit semē longæuum. Duodecimum, quòd per sapientiam suam multos iustificabit: In scientia sua iustificabit iustus seruus meus multos, & peccata eorum ipse portabit. Tertiumdecimum, quòd vincet hostem malignum serpentem, & fortium diuidet spolia, eò quòd in mortem animam tradiderit. Quartumdecimum, tanquam reus cum malefactoribus erit reputandus: Et cum impiis reputatus est. Quintumdecimum, quod paßio eius non omnibus, sed aliquibus esset profutura: Et peccata multorum tulit. Sextumdecimum, Meßiæ charitas erga crucifixores: Et pro transgreßoribus orauit. Itaq; cùm hæc omnia in Christo Iesu completa fuerint; ipsum verum esse Meßiam, ambigere potest nemo. Suffragatur nobis Moses Deuteronomii 28: Et erunt vitæ tuæ suspensæ tibi è coram, & timebis nocte ac die, & non credes in vitas tuas. Vbi fortaßis ideò pluraliter vitas posuit, quia sicut gemina est Meßiæ natura; ita plane, & eius vita, Deus scilicet, & anima, hea autem Meß-

Marginalia: Isaiæ 53. — Quis credit auditui nostro. — Primum mysterium. — 2. — 3. — 4. — 5. — Percussus deus — 6. — 7. — 8. — 9. — 10. — 11. — 12. — 13. — 14. — 15. — 16.

Christus erat cruci figendus.

tem Meßiæ vitæ, quæ pro nobis in cruce suspendendæ erant, nostræ sunt. vnde deut: 30. Ipse est vita tua. Dauid psal. 21. ad amußim, & quasi ob oculos omnia Christi tormenta, doloresq; descripsit. Foderunt manus meas, & pedes meos, dinumerauerunt omnia oßa mea. Caru, foderunt. Iuniores Iudæorum literam corrumpere ausi sunt, scribentes, Caari .i. Leo, quasi in sua, & non Meßiæ persona loqueretur. Sed multum aberrant à vero: siquidem in vetustißimis exemplaribus habetur, Carau: & Septuaginta dixerũt, orizan, id est, foderunt: Et ex æditione Chaldaica, qua Indi, atq; Æthyopes vtuntur, sic habetur: Vulnerauerunt, siue foderunt manus meas. In persona ergo Meßiæ Dauid locutus est: nam, quæ postea sequuntur, Dauid aptari non poßunt. Dinumerauerunt omnia oßa mea, diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Quæ omnia in Christo Iesu cernimus esse completa. Ipse ergo est verus Meßias. Psal. 68. cecinit Dauid Meßiam felle potandum: Et dabunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. vnde sequitur: Sit mensa eorum coram eis in laqueum, & quæ pacis sunt in scandalum: Chaldaica æditio habet; sit mensa eorum, quàm parauerunt coram me, vt comedere in laqueum, & sacrificia eorum in scandalum: obscurentur oculi eorum, vt videre nequeant, & lumbos eorum continuo tremore affice. Quoniam, quem tu vulnerasti, persequuti sunt, & in afflictũ propter interfectos tuos, obloquentur. Adde peccatum super peccatum eorum, & nõ mereantur ingredi in Ecclesiam iustorum tuorum. Mensa in diuina scriptura, quandoq; est regnum, psal. 22. Parasti coram me mensam Quandoq; tota ipsa scriptura, deut. 8. Nõ in solo pane viuit homo, sed de omni verbo, quod egreditur de ore Dei, viuit homo. Vtraq; hæc mensa facta est Iudæis in scandalum, & in laqueum: quia enim Meßiæ vinum myrrhatum cum felle mixtum dederunt, idcirco, & regnum, & veram scripturæ intelligentiam perdiderunt. Ierem. 1. Iustus est ipse Deus, quia os eius amaricaui. Ezechiel. 8. Et ipsi erant mittentes fætorem in nasum meum, prouerb. 31 Date ebriatiuum perdito, & vitam amaro animo. Erant autem Ierosolimis mulieres honestæ, quæ hæc sponte mittebant: bonum autem biberunt Iudæi, vt impleretur illud Amos 2. vinum damnatorum bibet domus, domus Israel. Zacharias plagas manuum describit. Homo agricola, inquit, ego sum, quoniam Adam exemplum meum ab adolescentia mea. Ego, ait, Meßias non solum propheta sum, sed maior prophetis, & omnibus filiis regni, quos seminaui: quantò maior est agricola semine, quod ab eo seminatur. Et Adam exemplum meum: quia sicut per illius peccatum omnes mortui sunt; ita per meam iustitiam omnes vitam accipient, qui mihi sunt credituri. Et dicetur ei, quid sunt istæ plagæ in medio manuum tuarum? Quomodo sunt ita clauis confixæ? his plagatus sum, inquit, in domo eorum qui diligebant me; quia in domo Abraham, in populo Hebræo, hæ mihi plagæ illatæ sunt: non ab his tamen, qui diligebant me. Ecce locus, in quo plagatus sum: plagæ autem meæ sunt obedientiæ testimonia, signa voluntatis, & mandati paterni. Framea suscitare super pastorem meum, & virum cohærentem mihi: hoc est, Mors præuale super filium meum, pastorem bonum, & super hominem illum cohærentem mihi in vnitate personæ. Percute pastorem, & dispergentur oues gregis. Et erunt in omni terra partes duæ, vna Iudæorum prudentium, qui signa petunt, & altera gentilium, qui sapientiam quærunt: sed ego abscondam hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelabo ea paruulis. Conuertam, inquit, manum meam ad paruulos, quæ est pars tertia, quàm quidem partem ducam per ignem, & vram eos, sicut vritur aurum, & probabo eos, sicut probatur argentum. Hæc autem de Meßia prænuntiata fuisse, ab ipsomet Meßia didicimus, & audiuimus. Cap. autem 12. prædicit planctum magnum futurũ crucifigentium, præsertim in die iudicij, quando videbunt eum, quem pupugerunt: Et aspicient in me, inquit, quem confixerunt: Et plangent eum, quasi vnigenitum. In die illa plangent se omnes familiæ seorsum. Quamuis enim omnes descensuri sint ad vnũ Dei iudicium, quilibet tamẽ seorsim sua lugebit paccata, & in suis erit occupatus doloribus; vt aliis auxilium ferre non poßit, neq; etiam velit. Daniel 9. Christum occidendũ apertè prophetauit. Nulli autem dubium esse potest quin de aduentu meßiæ prophetauerit, qui post septuaginta

Deus vita nostra. Foderunt manus meas. Psal. 21. De felle. 68. Chaldæus. Mensa quid significet. Ierem. 1. Ezech. 8. Zacha. 13. Quid sunt istę plagæ. Mat. 26. Zacha. 12. Daniel.

ptuaginta hebdomadas mundo apparuit, postquàm consummata sunt delicta, & finem accepit peccatum: & deleta est iniquitas & annuntiata iustitia sempiterna, quæ legis iustitiam vinceret: & impleta est visio, & prophetia; quia lex & prophetæ vsq; ad Ioannem: & vnctus est Sanctus sanctorum oleo lætitiæ præ consortibus suis: & periit vnctio, & sacrificium, & hostia ex Iudæis, & apud ipsos manet desolatio. Patet ergo quomodo Christus Iesus sit verus Messias, & verus rex, & quod Deus mundum gubernet.

Occidetur Christus.

DE SCIENTIA DEI.

MERCVRIVS IN ASCLEPIO.

Placitum Dei necessitas sequitur, voluntatem comitatur effectus. Neq; enim credibile est Deo displiciturum esse, quod placuit, cùm & futurum id, & placiturum, multò antè sciuerit.

Comment. X.

Voniam vera prouidentia, atq; gubernatio, sine scientia esse non potest: ideo post diuinæ prouidentiæ, atq; gubernationis traditam doctrinam: De Dei scientia nobis erit disputandum: de eius verò sapientia, & quomodo Deus sit solus sapiens, lib. alio disserui. Porrò, ad perfectam consummatamq; pertinet scientiam, non præsentium tantùm, verùm etiam & futurorum habere notitiam: Inde enim recta prouidentiæ ratio nascitur, atq; legitima gubernationis peritia. Hanc autem in Deo verissimè inueniri, sapientissimus Mercurius in Asclepio clarissimè ostendit. Placitum Dei, *inquit,* sequitur necessitas, *id est, quod Deus disposuit faciendum esse, secundum voluntatem sui beneplaciti, fiet omninò: rogandus enim est, vt ita velit; Siquidem quod ita voluerit, necesse est, vt tandem fiat.* Hanc voluntatem, *inquit,* comitatur effectus, *quia scilicet suo proposito frustrari non potest: omnia namq; quæ sic voluit, fecit in cœlo, & in terra, & in omnibus abyssis: Sicut dictum est circa finem alterius libri Pymandri.* Neq; probabile est Deo displiciturum esse, quod placuit. *Sensus est, beneplacitum Dei, necesse est, vt fiat, non enim vt homo mutatur, neq; vt filius hominis pœnitet eum facti, cùm sit ipse natura immutabilis. Quod semel ergo illi placet: amplius displicere non potest.* Cùm, *inquit,* & futurum id, & placiturũ, multò antè sciuerit. *Sensus est, solet nonnullos, eius, quod semel placuit, interdum displicere: quia nimirum inscij erant futurorum: At Deũ, voluntatis sui beneplaciti pœnitere non potest, cùm multò antè, hoc est ab æterno, sciuerit, & probauerit talia futura, sibiq; placitura. Ex quo profectò textu, duo sunt notatu digna; alterum quidem, quod beneplacitum Dei impediri non potest; alterum verò, nihil eum præterire futurorum: atq; ideo perfectam omninò scientiam habere, imò esse ipsam scientiam. Et primum certè in eodem Asclepio efficaci ratione confirmat.* Voluntas Dei, *inquit,* ipsa summa est perfectio; vtpote cùm voluisse, & perfecisse, vno eodemq; temporis puncto compleat. *Sensus est: velle & posse in Deo sunt idem: nihil enim vult voluntate beneplaciti, quod non possit, atq; compleat; propterea in Deum non cadit noua voluntas: siquidem quod vult, fit quando vult, & quomodo vult; inest enim libera voluntas, & potestas voluntatis complendæ: Imò libera, & potētissima voluntas. Secundum autem circa finem 9. Dialogi, vbi temerarios durè arguit, qui ausi sunt asserere, nec præsentium, nec futurorum, Deum scientiam*

In Deo est vera scientia.

Expositi. tex.

Bene placitũ Dei.

Deus scit futura.

Velle & posse in Deo idem.

Dialog. 9.

De scientia Dei ex Mercurio

scientiam habere. ô Æsculapi, *inquit*, Deus profectò, non vt quibusdam videtur, sensu menteq; captus est. Illi miseria pressi perperam obloquuntur: sensus enim, & intellectio Dei cuncta semper mouet. Esset autem proculdubio mente captus, si quæ condidit, non sciret, & ventura nequaquam perciperet: quod nefas est sentire. *Subdit postea in eodem Dialogo Mercurius rationem, quomodo hæc perceperit:* E vestigio, *inquit*, credidi, quia id intelligere Deum, credere est; & in ipsa fide decora requieui. *Sensus est, credidi his, quæ de Deo, & à Deo mihi reuelata sunt, ipsiq; fidei decoræ, veluti columnæ immobili innixus sum, vnde mihi intelligentia data est: sine fide enim non adest vera intelligentia.* Quæ, *inquit*, de diuinis dicuntur, intellecta creduntur quidem, non intellecta negantur. *Quasi diceret, accedentem ad Deum, oportet credere, quòd Deus, & sit, & sciat omnia: ita intelligenti, atq; credenti, vera videbuntur; ignoranti autem incredibilia. Ignorantiæ ergo sunt arguendi, qui negant Deum non habere & præsentium & futurorum scientiam. Quam ob causam Dial:* 10. *scientiam Dei donum nominat: non quidem, qua ipse scit omnia, cùm illa sit diuina essentia; sed eam potius, qua nos, & Deum, & creata cognoscimus: Et rectè sanè: nam inter dona sancti spiritus ab Isaia* II. *cap: numeratur. Orandum igitur est nobis, vt huius doni participes simus, sicq; facilè animaduertemus, Dei scientiam omnia intueri, atq; penetrare, denique omnia esse nuda, & aperta oculis diuinæ scientiæ. Circa finem Dialogi* 5. *vocat Deum, mentem omnia scientem, siue intelligentem, omniaq; efficientem. proinde Dei scientia non solùm omnia nouit, verùmetiam omnia efficit, quæ secundum suum beneplacitum voluit fieri.* Ipse es Domine, *inquit Mercurius*, quicquid ego sum: ipse es quicquid agam: ipse es quicquid deniq; dicam. Ipse enim es omnia, neq; aliud præter te quicquam: Mens quidem intelligens, pater fabricans, Deus efficiens bonum, bona faciens omnia. *Sensus est. Tu Domine effector es meæ substantiæ, actionis, atq; sermonis: nam sufficientes non sumus cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis; sed sufficientia nostra est ex te. Tu deniq; es* mens intelligens, *qui intelligis, & scis omnia, & causa es, vt illa sint:* Pater fabricans, *quia boni instar patris fabricasti nobis cœlum, & terram:* Deus efficiens bonum, faciens bona omnia. *His autem nominibus, quatuor Dei epitheta indicat plurimùm veneranda. nempè Deum cunctorum habere notitiam, vniuersorum fabricatorem esse, boni authorem, deniq; omnium bonorum executorem, causam, atq; finem. In Asclepio quasi in eminenti loco Deum constituit, vnde circumspicit omnia: volens hac similitudine nobis suadere, Dei scientiam videre omnia, circumspicere vniuersa.* Deus supra verticem summi cœli, *inquit*, consistens, vbiq; est, omniaq; circumspicit. *De loco Dei disputaui in alio Pymandri libro, in tractatu de loco. Sensus autem est: Quemadmodum speculator quispiam in loco sublimi consistens, lustrat omnia, quæ suis oculis subiacent; ita Deus, oculo infinitæ scientiæ suæ, ex summo cœlorum vertice, omnia considerat, cuncta cognoscit, lustrat vniuersa. Addit locum illum esse sine stellis, atq; ita nouem sphæræ positæ sunt à Mercurio.* Sic est enim, *inquit*, vltra cœlum locus sine stellis ab omnibus rebus corpulentis alienus. *Dubiū esse potest, an nonam sphæram intellexerit, quam dicit à rebus corpulentis alienam, quia scilicet vsu luminis caret, & motus: an locum metaphoricè acceperit, pro summa vtiq; æternaq; felicitate. Satis nobis esse puto, ex hoc percepisse ad mentem Mercurij, Dei scientiam omnia lustrare, atq; efficere. Post pauca, omnium sensibilium Deum scientiam habere, manifestè profitetur.* Omnis sensus diuinæ scientiæ, est plenissimus, *ait*, omnium sensibilium, & totius disciplinæ. *Quòd si omnium sensibilium, & totius disciplinæ plenissimus est, consummatam ergo, atq; perfectam habet scientiam. Etenim si verum scire est causas rerum cognoscere; quantò magis ipse perfectè scit omnia, cuius scientia, & causa est, & notitia rerum omnium?* Deus enim, *inquit*, sensum summum, & diuinum habet, *hoc est, summam, & diuinam scientiam. Quis autem sit iste summus sensus Dei, ait:* Sensus sum-

Intelligere est ipsum credere

Paul. 11. Heb.

Scientia Dei donū Dial. 10

Dial. 5

Mens intelligens.

Pater fabricās

Deus efficiens bonum.

Asclepius.

Deus est in vertice primi cœli.

Cœlum sine stellis.

Deus scit sensibilia omnia.

Sensus Dei veritas.

Scientia Dei ex Platone.

sus summi Dei, sola veritas est: *igitur sola ipsius scientia est vera, quia falsitati non subiacet vlli: nostra autem scientia, similitudinem habet veræ scientiæ.* Cuius, *inquit*, veritatis in mundo ne quidem extrema linea vmbra dignoscitur: vbi sunt mendacia, vbi geniture, vbi errores videntur. *Quæ res si ita se habet, vt Mercurius dicere videtur, in hoc mundo absq; dubio, non datur vera scientia, præter eam, quam ex sanctarum habemus cognitione scripturarum. Sanè, nostra scientia est caliginosa, & angustissima, ideoq; multùm debilis, atq; tenuis in percipienda scientia veritatis.* Contingit, *inquit*, hominibus, vt quasi per caliginem, quæ in cœlo sunt, videant, quantum possibile est per conditionem sensus humani. *Hæc autem intentio angustissima est peruidendis tantis bonis: latissima verò cùm viderit felicitatem conscientiæ. Quasi diceret, beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt: non enim in conscientia felicitas esse potest, nisi munda extiterit, & pura. Videtur fortassis legisse illud Exodi 24. Vocauit, inquit, Deus post sex dies Moysen de medio caliginis. Excellentissimus sanè modus contemplandi Deum in raptu (authore Dionysio de mystica theologia) est ignotè ascendere: quia nimirum nec ipse Moyses valuit Deũ videre: & ideo introductus dicitur fuisse in caliginem. Plane, oculus contemplantis in Deum figi potest; ita quòd ad nihil aliud aspiciat: attamen non videbit ipsius lucis claritatem; imò in caliginem potius eleuabitur: ad hanc autem cognitionem per omnium ablationem pertinget, quæ à Dionysio docta vocatur ignorantia. 2. de mystica theologia exemplum tale à Dionysio ponitur: Quemadmodum, inquit, imaginem ex ligno, vel ex lapide facientes, auferunt ea, quæ superiecta sunt, ipsaq; ablatione occultam minifestant formam; ita certè dum creata à Deo remouemus, Creatoris maiestas elucet: hæc tamen cognitio caligine terminatur, alia prius relicta caligine, creatura videlicet. Itaq; secundum Mercurium, solus Deus habet veram scientiam, quia scilicet scit omnia, & causa est omnium, vera, & immutabilis.*

Nõ datur hic vera scientia.

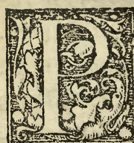
Exod. 24.

Scientia per caliginem.

Dionys. Docta ignorantia.

QVAESTIONIS PRIMAE CAP. I.

Scientia quid secundum Platonem.

Plato theologiæ Mercurij studiosus, eandem penè doctrinam in omnibus sequi videtur, siquidem soli Deo sapientiam, atq; scientiam tribuit, nostramq; à longe illam imitari, ob corporis molem, qua nostræ animæ grauatur intentio, & quasi obtunditur obtutus. Sanè disputans in Phœdone, animam decipi ait, à corpore, quando aliquid cum eo tentat inuestigare: ratiocinari autem tunc optimè, quando horum nihil eam perturbat, neq; auditus, neq; visus, neq; dolor, neq; voluptas; sed quàmmaximè seipsam in se recipiens, deserit corpus, neq; quicquam, quoad fieri potest, cum illo communicat: neq; attingens ipsum quòd verè est, affectat: & vt summatim dicam, quando est à toto corpore libera. Quòd si ita res se habet, in solo Deo est vera scientia, quippe qui est ab omni materia liber: Siquidem, inquit, impedimenta innumerabilia corpus nobis præbet, propter necessariam eius alimoniam. Quare si nihil cum corpore purè discerni potest, è duobus alterum; aut nullo modo possumus scientiam consequi; aut post mortem: tunc enim animus ipse per seipsum erit seorsum à corpore, prius verò nequaquam: atq; dum viuimus proximè ad scientiam accedimus, si quàm minimum cum corpore commertium habuerimus, nisi quantum summa cogat necessitas. A corporis igitur insania liberati, cognoscemus per nosmet ipsos syncerum quodlibet, id est, ipsum verum: nam impuro quidem purum attingere nefas. Verum ergo philosophum oportet arbitrari, vt non alibi puram sapientiam posse assequi speret, quàm in futura post mortem vita. Post pauca verò huiusmodi suum propositum stabilire volens, dicit, in hoc mundo non inueniri scientiam, sed eam quam putamus scientiam, præteritorum esse reminiscentiam. Disciplina, inquit, nostra nihil aliud est, quàm reminiscentia: & secundum hoc inquam, necesse

Phœdo.

Corpus impedimento est scientiæ.

Vera scientia post mortem.

necesse est nos in superiori quodam tempore, ea quorum nunc reminiscimur, didicisse. Id verò fieri non posset, nisi anima nostra prius fuisset alicubi, quàm in hanc humanam speciem deueniret. Quam ob rem, & hac ratione immortale quiddā anima videtur esse. Huius rei signum est, quòd interrogati homines, si quis eos rectè interroget; ipsi omnia quemadmodum sunt respondent: atqui nunquam id facere possent, nisi inesset ipsis scientia, rectaque ratio. An non statim nati vidimus, & audiuimus, aliosq; sensus exercuimus? antè igitur horum scientiam habuimus. E duobus igitur alterum, aut enim scientes nati sumus, scimusq; per omnem vitam omnes; aut quos deinde dicimus discere, duntaxat reminiscuntur: atq; disciplina reminiscentia est. Hæc Socrates in Platone. Verùm hæc Socratis sententia tum à fide catholica, tum etiam à vera ratione longissimè abest. Etenim si recordatio hæc esset rerum antè cognitarum; non vtiq; omnes inquit Aug. 12. de Trin. cap. 15. cum illo modo interrogarentur: non enim omnes in priori vita geometræ fuerunt, cùm tam rari sint in genere humano, vt vix posit aliquis inueniri. sed potius credendum est mentis intellectualis ita conditam esse naturam; vt rebus intelligibilibus naturali ordine disponente conditore subiecta, sic ista videat in quadam luce sui generis incorporea, quemadmodum oculus carnis videt, quæ in hac corporea luce circum adiacent, cuius lucis capax, eiq; congruens est creatus: non enim & ipse ideo sine magistro alba & nigra discernit, quia ista iam nouerat antequam in hac carne crearetur. Deinde cur de solis rebus intelligibilibus id fieri potest, vt bene interrogatus quisq; respondeat, quod ad quamq; pertinet disciplinam, etiamsi eius ignarus est? cur hoc facere de rebus sensibilibus nullus potest, nisi quas isto vidit in corpore constitutus, aut eis qui nouerant indicantibus credidit, seu literis cuiusq; seu verbis? Non enim acquiescendum est eis, qui Samium Pythagoram ferunt recordatum fuisse talia nonnulla quæ non fuerat expertus, cùm hic alio iam fuisset in corpore. Quæ omnia dicta sunt instinctu spirituum malignorum atq; fallacium, quibus curæ est de reuolutionibus animarum falsam opinionem, ad decipiendos homines, firmare, vel serere. hæc August. Amplius, si ita res se haberet; vnio igitur animæ, & corporis non esset naturalis & ex consequenti nec hominis quoq; generatio. Tenet consequentia, quia naturalia non afferunt impedimentum, sed opem ad operationes naturales exercendas. Scribit D. Hieronymus 2. lib. contra Iouinianum cap. 35. quòd Pythagorici, omne quod mouetur, & viuit edendum non putant: & eiusdem criminis arbitrantur qui abietem, quercumq; succiderint, cuius patricidæ sunt, & venefici. Insuper Pythagoras se dicit in bello Troiano fuisse militem Euphorbum, & ibi occisum à Menelao. Plato, Pythagoræ dogmata audiens, non modò non respuit, sed ipse quoque animas hominum post mortem reuolui vsq; ad corpora bestiarum scripsit. Hunc secuti sunt Apuleius, Plotinus, Porphyrius, Varro, Virgilius, Tertullianus, Orig hi puras animas ab initio conditas arbitrantur, & eas, quæ ab omni contagione corporis liberæ sunt, cœlum possidere: appetitiuas verò corporum, latenti desiderio de cœlo prospicere, & pondere terrenæ contagionis paulatim in inferiora dilabi, corporibus diuersis coniungi: & ab his tandem resolutas, & purgatas, non ea, qua descenderant porta, ad superos reuerti. Duas quidem pro descensu, & ascensu animarum in cœlo portas Macrobius super somnio Scipionis ad mentem platonicorum explanat. Prima est porta hominum, & descensus, Cancer: altera Capricornus, descensus Deorum: qua rursus ascendentes animæ, immortalitatem deorum consequuntur. Galaxia autem per signiferum protensus circulus, locus est beatorum. Cætera autem signa transeuntes, quasi ebriæ ex visis diuersis, obliuiscuntur eorum, quæ habebant in cœlo. In Sphæra Saturni acquirunt intelligentiam: in Iouis vim agendi: in Martis, animositatis ardorem: in Solis, sentiendi, opinandiq; naturam: in Veneris, motus voluptatum: in Mercurij, interpretādi vigorem: in Lunæ, vim augurandi. Purgatas quoq; euocari ad Lethæum fluuium, vt inde bibentes obliuiscantur præteritorum malorum quæ in corpore passæ sunt, & ad superiora conscendant, & ab his rursus in inferiora reuerti cupiant: Vnde Virgilius, Rursus & incipiant in corpora velle reuerti. Scribit contra huiusmodi opinionem Aug: lib: de

Scientia Dei ex Platone.

Scire est reminisci.

Error Socratis corrigitur.

August.

Contra Platonem & Pyth.

Hieronymus.

Contra reuolutionē animarum.

Historia de animarum reuolutione.

Sphæræ.

Scientia Dei ex Platone.

Ciuit: Dei lib: 6. cap: 10. & 13. cap: 19. & 10. cap: 30. Stultum est, inquit, putare, ex illa vita, quæ beatissima esse non poterit, nisi de sua fuerit æternitate certissima, desiderare animas corporum corruptibilium labem: & inde ad ista remeare, tanquam hoc agat summa purgatio, vt inquinatio requiratur. Si enim quòd perfectè mundantur hoc efficit, vt omnium obliuiscantur malorum; malorum autem obliuio facit corporum desiderium, vbi rursus implicentur malis; profectò erit infelicitatis causa, summa felicitas, & stultitiæ causa perfectio sapientiæ, & immunditiæ causa summa munditia. Nec veritate ibi beata erit anima, quandocunque erit, vbi oportet fallere, vt beata sit. Non erit beata, nisi secura: vt verò secura sit, falsò putabit se semper beatam fore; quoniam aliquando erit & misera. Cui ergo gaudendi causa falsitas erit? quomodo de veritate gaudebit? Neque mirum est, inquit Ambrosius cap. penul. & vlt. de fide resurrectionis, quòd creditis vos in bestias posse mutari, qui bestias adoratis Itaque anima non vnitur corpori, vt carceri, sed potius vt perfectio suo perfectibili: neque per assistentiam, vt rector naui, vt vult Auerroes, sed per realem informationem, vt per se forma. Cùm autem talis informatio in harmonica proportione consistat, quæ profectò in alio non reperitur eadem; inde fit, vt vnius corporis anima, alteri vt forma coniungi non possit; sed cuique propria infundatur corpori, eaque de nihilo, & de nouo creata. Non sunt ergo animæ ab initio (teste Aug. de ecclesiasticis dogmatibus) inter cæteras creaturas, nec simul creatæ, sicut Origenes fingit, neque cum corporibus per coitum seminantur, sicut Luciferiani, & aliqui præsumptores fingunt: Qui finxit, inquit Psal. 32. singillatim corda eorum, id est, animas, ait Hiero. lib. 2. contra Ruffinum & Isa. 57. Omnem flatum ego feci, id est, animam. Disputat contra huiusmodi errores D. Hieronymus in expositione fidei ad Damasum Papam: Et Augustinus, & Hieronymus de origine animarum, de quibus profectò nos disputabimus, diuo fauente Pymandro, cùm de anima humana nobis erit loquendum: sed de nihilo creantur, & corpori infunduntur organico. Cæterùm quamuis philosophus 3. de anima tex. 14. dicat, quòd intellectus sit tanquam tabula apta picturæ, non picta in actu omninò; in lib. tamen de gen. animalium, eam de foris venire asseuerat. Præexistat ergo necesse est, antequam corpori vniatur: aliter sic venire non posset. Quòd si longè ante corpora præexistat animus, negare non possumus, eum scientiæ plenum fuisse: obliuisci verò eius, cùm corpori vnitur, ob nimium materiæ fluxum; rursumque doctrina ac studio, atque exercitatione reminisci: nec nisi prouecta iam ætate, fluxu materiæ vel cessante iam, vel potius refluente. Amplius 7. phys. tex. 20 quædam scribit, quæ huic proposito satis congruere videntur. Sedatis, inquit, passionibus, suscipit anima scire, & sapere: scientiæ namque primæ acquisitio non est generatio: scire enim, & sapere dicimus, eò quòd quieuerit, & constiterit intellectus. Ad quiescendum autem, nulla est generatio; nulla enim mutatio est. Cùm ergo scientia nullo tempore conquiratur; sed quæ in habitu fuerint, in actionibus prodeant incitatis; ad eam certè non est motus. Ait enim, quòd animus ceu dormiens, aut ebrius expergefactus, quòd prius sciuerit, & obliuioni mandauerit, illius denuò memoratur. Quo pacto sola habitus in actum denominatio surgit, quæ relatio quædam est, ad quam non sequitur motus. 5. physicorum. Item Auerr. 3. de anima com. 5. intellectum possibilem (quem vnicum omnibus, & immortalem tribuit) putat omnium specierum semper plenissimum esse, semperque adeptum esse; sed quatenus corpori coniunctus est per varia phantasmata, variè intelligere. Tabulæ itaque illa similitudo non ad simpliciter esse intellectus referenda est; sed ad corporariam operationem respectu huius, vel illius indiuidui. Est enim in potentia pura ad intelligendum in hoc, vel in illo phantasmate. Sic enim ad scientiæ primæ huius hominis acquisitionem per quietem, & constantiam intellectus illa tabellæ ratio referenda est, quam reminiscentiæ nomine Plato significauit: nam respectu speciei ipsius refertus, semper scientia est intellectus. Neque aliter Aristoteles sensit quàm Plato de hoc, quòd Auer. confirmat 3. de anima com. 5. Porrò de modo intelligendi, & formulis animarum, non est præsentis loci disserere, cùm nobis intentio sit loquendi de scientia Dei, & ex occasione sermo inciderit de reminiscentia; ex qua id

Rationes August. contra Platonem.

Ambros.

Clementina vnica de summa trin.

Augustinus.

Hieronym.

Arist. Intellectus est tanquam tabula rasa.

1.

2.

Auer.

3.

Tabulæ similitudo.

Tabulæ rasæ ratio.

qua id tantum elicere licebit, in hac vita veram scientiam haberi non posse, solique Deo, eam esse attribuendam. Quamobrem primo de repub. adducit Simonidem, dicentem Deum non esse edoctum, sed seipso sapientem. & in Phædro, scientis nomen soli Deo conuenire dixit. Vnde in lib. Menonis, vel de virtute, nobis diuina sorte scientiam esse concessam, profitetur: Virtus, inquit, aut scientia natura nobis non adest, sed diuina sorte absq; mente in eum, qui illam sortitus fuerit, influet. Ab eo igitur largitur homini, qui est ipsamet scientia. Ideoq; Deo scientiam, nobis autem opinionem tribuit Plato. Plotinus enne. 5. lib. 8. cap. 5. veram sapientiam, seu scientiam Deo soli conuenire, arbitratur: Quæcunq;, inquit, vel arte, vel natura fiunt, sapientia quædam facit, & vbiq; actionem sapientia ducit. Artifex ipse in sapientiam naturalem reuocatur, secundum quam ars, & quodlibet opus agitur: quæ quidem non est vna ex multis composita, sed ab vno potius in multa se resoluit. Si quis igitur hanc primam esse posuerit, iam sufficiet: cùm enim non sit ex alio, neq; etiam erit in alio. Sin autem rationem quidem in natura, huius verò principiũ naturam esse dixerit, interrogabimus, vbinam natura habeat rationem. Quòd habere dicatur ab alio; de alio rursus illo quæremus, ac si ex seipso habeat, iam ibi conquiescemus. Proinde si in mentem ipsam confugiant; ibi rursus inuestigandum, nunquid mens genuerit sapientiam? Quòd si fateantur: vnde nam quæremus? Si autem ex ipsa conceperit; non potest id fecisse, nisi mens ipsa sapientia sit. Vera igitur sapientia est essentia: ac vera vicissim essentia, sapientia est, ipsaq; essentiæ dignitas à sapientia vendicatur. Sensus est, ille verè sapit, & scit, qui plane verè est: sed talis est Deus; igitur ipse veram sapientiam, atq; scientiam habet, imò sua sapientia, est sua essentia, & econtrà: non enim est aliunde, neq; ex alio in aliud transfunditur; sed ipsamet sapit, est, scit, in seipsa consistens, ac seipsa beata. Quamobrem, inquit, quæcunq; essentiæ sapientiam non habent, ex eo quidem quòd per sapientiam quandam factæ sunt, essentiæ sunt; ex eo autem quòd in seipsis nullam possident sapientiam, non sunt essentiæ veræ. Sensus est: omne quod est, quatenus est à sapientia Dei conditum, habet quidem esse, & bonum: quatenus autem talis est expers sapientiæ; verum esse habere non dicitur; quia à sapientia non dirigitur ad locum, vnde manauit. Cap. 6. addit, quòd sacerdotes Ægyptij ad significanda diuina mysteria non vtebantur literarum characteribus, sed figuris integris herbarum, arborum, animalium; quoniam videlicet Deus scientiam rerum habet, non tanquam excogitationem de re multiplicem, sed tanquam simplicem summamq; rei formam: Imagines, inquit, rerum singulas singularium depingebant. Quomodo igitur Deus habeat veram scientiam, secundum Platonem & Plotinum, patet satis.

Simonides. Lib. de virtut. Plotinus. Sapientia prima non ex alio neq; in alio. Essentia est sapientia. Sine Dei sapientia non verum esse.

CAPVT II.

Scientia Dei quid sit secundum philosophum, & commentatorem.

Scientia Dei secundũ phil. & commen.

QVamuis paulò antè, & in alio libro Pymandri, & in aliis locis copiosè dictũ sit, Deum omnia intelligere; quia tamen res est admodum ardua, nobisq; multum obscura; hac de causa, aliqua alia addere, non inutile esse reputaui. Philosophus 12. met. tex. com. 51. ad plenum de hac re disputauit, patrum sententiam secutus Sententia, inquit, patrum præcedens omnia est hæc. Quia, inquit Auer. ista quæstio est nobilissima omnium quæ sunt de Deo, scilicet scire, quid intelligit, & est desiderata naturaliter: & quia Chaldæi valde sunt perscrutati de ea; vocauit eam sententiam patrum. Tex. Videtur enim esse ex apparentibus, vt sit valde diuinum. Cõment. hoc est, Apparet nobis, quòd sit nobilissimum omnium entium, & quòd nihil sit nobilius eò. Tex. Quomodo autem est tale, valde est difficile: quoniam si nihil intelligit, quid est illud nobile quod est ei? Com. Quoniam necesse est, inquit Auer. si est intellectus, vt semper

12. Met. cõ. 51. Com. Tex. Com. Tex. Com.

 sit se-

Scientia Dei quid secundũ phi. & cõ.

sit secundum alterum istorum duorum; aut secundum dispositionem, in qua sciens non vtitur sua scientia; aut in qua vtitur. si primo modo, tunc est quasi dormiens, & non inuenitur in eo dispositio nobilis. Et hoc est inconueniens. Et si est in dispositione, in qua sciens vtitur scientia: quid igitur est illud, quod intelligit in illa hora? oportet quidem, vt sit valde nobile in fine. Quapropter erit aliquod ens nobilius isto. Intellectum enim, est perfectio intelligentis, & hoc intendebat cùm dicit: Et si intelligit, habet alium dominum. Tex. *Non enim est ei sicut dormienti, & si intelligit, habet alium dominum, quoniam hoc intelligere non est substantia eius, sed potentia in eo.* Com. *Causa in hoc est, quia si intelligit aliud, tunc substantia eius, non est actio eius, sed substantia erit potentia, qua sit ista actio: quapropter perficitur necessariò per hanc actionem, sicut intellectus perficitur in nobis per illud, quod intelligit.* Tex. *Non erit igitur substantia nobilissima: quia nobilitas non inest ei, nisi quia intelligit.* Coment. *hoc est, Substantia eius non erit nobilissima ei omnium entium, quia nobilitas non est ei, nisi quia perficitur per aliud, quod aliud necesse est, vt sit nobilius eò, quia intellectum est perfectio intelligentis.* Tex. *Et si substantia eius est intellecta, est igitur suiipsius, aut alterius.* Com. *hoc est, Si substantia eius est in hoc quod intelligat; necesse est, aut intelligat se, aut aliud extra se.* Tex. *Et si alterius, quid est illud, quod est vnum, & non aliud?* Com. *id est, Etsi suum esse semper est in hoc quod intelligat aliud, quid est igitur illud, quod semper est vnum per se sine alio? hoc enim non est, quia est per esse alterius contrarium illi, quod positum est de primo principio. scilicet quòd primum principium est illud, quod semper est, sine hoc, quod indigeat altero.* Tex. *Aut vtrum non est differentia omninò intelligere bonum, aut quodcunque, aut possibile est, vt sit intellectus in diuersis.* Com. *id est, & contingit, vt nulla differentia sit in ponendo primum principium intelligere quodcunque sit, siue bonum, siue malum: aut dicamus, quòd impossibile est, vt intellectus eius perficiatur per aliud quodcunque sit. Illud enim quòd intelligit quodcunque, intellectus eius consequitur illud, quod intelligit, id est, quoniam semper est sub eo in ordine.* Tex. *Manifestum est enim, quòd ipse intelligit intellectum valde diuinum, & valde nobilem, & non transmutatur.* Com. *Manifestum est nobis, quòd intellectus diuinus necesse est, vt sit valde nobilis atque perfectus: vnde quod intelligit aliud transmutatur in sua substantia in aliud, & omne transmutatur in aliud quando transmutatur in vilius eò: id est, quòd primum intelligat quodlibet, necesse est, vt transmutetur in vilius.* Tex. *Transmutatio enim est ad malum, & quod est tale, est aliquis motus.* com. *hoc est, cuius intellectus est talis, scilicet existens de potentia in actum; sicut est demonstratio intellectuum: intellectus eius est motus, & omnis motus est à motore, quapropter primum patitur, & mouetur ab alio.* Tex. *Et si primum non intelligit, sed est in potentia, necesse est, vt consecutio intelligendi inducat ei lassitudinem.* Com: *id est, Si transmutetur in suo intellectu, ex aliquo in aliquod .i. quia non intelligit aliquid, & post aliud sicut intelligit intellectus in nobis non subito; necesse est, vt successio intellectorum, faciat ei lassitudinem, quando vult intelligere eas, & numerare eas simul. Et hoc non contingit, nisi cùm posuerimus ipsum intelligere omnia successiuè. Cùm autem posuerimus ipsum intelligere subito, non contingit hoc.* Tex: *Et postea manifestum est, quod valde nobile erit aliud ab intellectu & intellecto. Intelligere enim tunc erit eius, quod habet intelligere vilius: & si ita sit, oportet fugere ipsum.* Com: *principium nobilissimum non acquirit nobilitatem, nisi per suam actionem; quemadmodum intellectus in eis, qui intelligunt; quoniam scilicet non acquirunt nobilitatem nisi per actionem intellectus. Si igitur primum intelligit vilia; contingit, vt sua nobilitas sit intelligendo vilia: quapropter sua actio erit vilissima actionum. Quòd si oportet nobile fugere actionem vilem; necesse est apud nos, non videre quædam esse melius, quàm videre: & non est necesse, quod videre nobilius est quàm non videre, vt sit simplex sic: sed in rebus nobilioribus dixit hoc. Sed ne aliquis dicat, quòd contingit ex hoc, vt primum ignoret plura q. d. respondendo, quod ignorare vilia est melius, quàm scire.* Tex. *Nobilius enim non intelligit: ergo intelligit se.* Com: *id est*

non in-

non intelligit viliorem: hoc eſt, cùm impoſsibile ſit ipſum intelligere vilius, vel nobilius, cùm non ſit nobilius, quòd intelligat: ergo intelligit ſe. Tex: Et cùm ſit fortius, & ipſe intelligat intelligere. Com: Id eſt, cùm ſit nobilior is intellectus omnibus rebus; quia intellectus noſter non intelligit niſi accidentaliter 3. de anima. com: 8. Et ipſe intelligit ſuam actionem, quæ eſt intelligere: ſua enim ſubſtantia, eſt ſua actio. Tex: Et ipſe videt ſemper quòd alterius eſt ſcientia, & non ſenſus. Et exiſtimatio, & intelligere ſui ipſius, aut accidentaliter, aut etiam ſi intelligere & paſsio ſunt aliud & aliud. Com: ſemper videmus, quòd alterius ſit ſcientia, & ſenſus. videmus cognoſcere, ſentire, & exiſtimare, & intelligere, eſſe aliud ab eo cuius ſunt .i. ab intellectu cognito, & ſenſato, & exiſtimato in nobis. hæ enim actiones ex iſtis virtutibus ſunt, aliorum non ſui ipſorum niſi per accidens; ſcilicet quia ſenſus & exiſtimatio, & intellectus, ſunt intellecti, & ſenſati, & exiſtimati nõ per ſe, ſed per accidens; ſcilicet quia accidit intellecto, quod ſit forma intellectus, ſimiliter accidit exiſtimato, quod ſit exiſtimatio, & ſenſato ſimiliter, quod fuit ſenſus ſentire. & hoc fuit, quia intellectus non eſt in nobis omnibus modis intellectum, & magis remotũ: hoc eſt, quòd ſenſus ſit ſenſatũ. ſi intelligere, & paſsio ſunt &c. hoc eſt, ſi intellectus intelligit aliud, tũc erit patiens, & faciens, & paſsio. Ex quo igitur erit nobilitas in patiente? vtrũ ex paſsione, aut ex eſſentia patiente, aut ex eo, à quo fit paſsio: iſta enim tria ſunt conſimilia, & diſsimilia in omni, quòd intelligit aliud. & ideò ſicut eſſentia intellectus non eſt eadẽ cum intelligere; ita intellectio, & intelligere, non eſt idem omnibus modis. & cauſa in hoc eſt, quia intellectum in nobis eſt aliud intelligente: in eis autem quæ non ſunt in materia, contingit, vt intellectum & intellectus, & actio intellectus ſint idem. Tex: Vbi igitur erit bonitas, quoniam eſſentia intelligendi non eſt eadem; & paſsio ſicut in quibuſdam ſcientia eſt ſcitum. Com: hoc eſt, ſicut videmus, quod verè poſſumus dicere, quòd ſcientia eſt res ſcita: & res ſcita, eſt ſcientia, quæ eſt in materia, ſicut in artificio & artificiali patet. Dicimus enim quòd forma artificialis, quæ eſt in materia, & quæ eſt in anima artificis ſit eadem; quantò magis debet eſſe in rebus intelligentibus, quibus materia non admiſcetur, & non ſunt, niſi forma, & eſſentia ſignans eſſe rei? Tex. Quoniam in rebus intellectis, ſubſtantia eſt ſine materia, & quòd eſt per eſſentiam. In eſſentialibus autem res eſt ratio, & intellectus: intellectum enim non eſt aliud ab intellectu Com: Id eſt, in rebus ſpeculatiuis, diffinitum eſt diffinitio, & intellectum intellectus: Intellectum igitur in rebus abſtractis à materia, dignius eſt, vt non ſit aliud ab intellectu. Tex: Omne igitur, quod non habet materiam, eſt idem: intelligere enim & paſsio eſt etiam idem. Remanet quidẽ dubitatio, ſi intellectum eſt compoſitum: tranſmutatur enim in partibus totius. Com: id eſt, Declaratum eſt igitur, quòd omne carens materia, intellectũ, & intellectus in eodem idem eſt. Et cùm declarauit quòd nihil intelligit extra ſe; incepit quærere vtrum illud, quod intelligit ex ſe, ſit vnum ſimplex, aut multa compoſita. Relinquitur, ait, dubitatio, ſi intellectum eſt compoſitum; quoniam tunc quando tranſmutatur in partibus totius &c. ſi enim fuerit compoſitum ex multis intellectis; neceſſe eſt ipſum eſſe diuerſarum partiũ non conſimilium; quia tale multa intelligit, & quod intelligit multa, intelligit aliqua extra ſe, quæ aliqua ſunt cauſæ ipſius, Tex: Aut non diuiditur omne, quod non habet materiam, vt humanus intellectus. Com: poteſt intelligi, quòd omne intellectum, cuius intellectus non habet materiam, non diuidatur, ſicut poſsibile eſt, vt diuidatur in intellectu humano: ſi cauſa diuiſionis in intellectu humano eſt, quod intellectum eſt aliquomodo aliud ab intellectu. Quoniam ſi intellectus, & intellectum in eo eſſent vnum omnibus modis, non contingeret ei, vt in intellectu eius eſſent plura. Cauſa enim multitudinis, eſt alietas inter intellectum, & rem intellectam in nobis. Et poteſt intelligi quòd ſignum eſt quòd omne carens materia non diuidatur in eo intellectum ab intellectu: & eſt intellectus humanus. Videmus enim ipſum liberatum à materia in ſe, quamuis non ſit liberatus ſimpliciter, intellectum, & intellectus in eo idem ſunt: & cùm ita ſit, illud, quòd eſt à materia ſimpliciter, intellectum, & intellectus in eo idem eſt ſimpliciter. Tex: & quòd eſt compoſitus

Tex. Com Tex. Com. Nobilitas intellectus vnde. In abstractis à materia idẽ eſt intellect9, intellectio, & intellectio. Tex. Com. Tex. Com. Tex. Com. Intelligere multa, eſt intelligere extra ſe. Textus. Comment. Cauſa multitudinis eſt alietas. Textus.

quid secũ. phi. & cõ.

positus ex in, hoc est secundum hunc modum. Com: id est, res compositæ non addunt sibi in nobilitate ad inuicem, nisi in paucitate compositionis, & propinquitate eorum primo simplici in illo genere: & cùm fuerit aliquod genus intelligentiarum, quæ diuersantur ad inuicem in compositione, scilicet, in alietate intellecti: nobilius eorum est illud, quod est minoris compositionis in illo genere: imò illud est simplex in illo genere. Textus. Sed nobile in aliqua re est omne, & est aliud, & secundum hanc dispositionem intelligere est per se in omni seculo. Comment. hoc est, imò necesse est, vt nobile in omni genere sit omne, & simplex, indiuisibile, & singulare, & per se extra compositum, & quòd sua substantia non sit in compositione. Summa totius est, Deum intelligere seipsum vnico ac simplici actu, atq; ita intelligere omnia, vnamq; esse diuinam scientiam. Si enim se non intelligeret, non esset primum, & nobilissimum ens: propria siquidem careret actione. Si aliud extra se haberet primum obiectum; absq; dubio ens esset imperfectum atq; mutabile; ab alio namq; proficeretur, atq; moueretur, atq; ita non esset primum mouens. Si pluribus actibus se, & alia intelligeret, non esset omnibus modis simplex, atq; vnica illius scientia, sed composita potius, & minoris nobilitatis. Atqui intellectus primus est simplicissimus, & nobilissimus, inquit ibidem Auer: ideoq; est vnus simpliciter sine multiplicitate: neq; propter alietatem intellectus, & intellecti, neq; propter multitudinem intellectorum: Multitudo enim intellectorum, inquit Auer: in eodem intellectu, sicut est in nobis, consequitur alietatem, quæ inuenitur in eo, s. alietatem intellectus, & intellecti: quoniam cùm intellectus, & intellectum fuerint adunata perfecta adunatione, contingit, vt illa multa sint vnum; aliter essentia intellectus esset aliud ab eis. Itaq; primum ens scit omnia, secundum quod scit se tantum scientia inesse, quod est causa eorum esse. Scit namq; naturam entis in eo, quod est ens simpliciter, quod est ipsum. Et ideo hoc nomen scientia æquiuocè dicitur de scientia Dei, & nostra. Sua enim scientia est entis, ens autem est causa nostræ scientiæ: scientia igitur eius non est vniuersalis, neq; particularis. Illud enim, cuius scientia est vniuersalis, scit particularia, quæ sunt in actu, & in potentia scita: eius igitur scientia necessariò est scientia in potentia: cùm vniuersale non est, nisi scientia rerum particularium. Et cùm vniuersale est scientia in potentia: & nulla potentia est in scientia Dei: ergo scientia Dei non est vniuersalis. Neq; etiam particularis: particularia enim sunt infinita, & non determinantur à scientia: ille autem primus non disponitur per scientiam, quæ est in nobis, neq; per ignorantiam, quæ est ei opposita, sicut nos per hæc disponimur. Fol: 110. hoc idem probatum est. Item d. d. disp: 12. in solutione dubij 2. Nos, inquit Auer: dicimus, quòd omnes istæ ambages sunt, & oriuntur assimilando diuinam scientiam humanæ scientiæ, quod secundum veritatem non communicant, nisi æquiuocè: comprehensio enim humana à sensibus est: neq; comprehensio indiuiduorum, & vniuersalium entium sumitur ab intellectu: & ideo non est dubium, quod comprehensio imitatur comprehensorum mutationem. hic ergo est scientia talis. talem habens comparationem, sicut est comparatio relationum, quæ in seipsis non sunt relationes; sicut est dextra & sinistra inhabentibus eas. hæc Auer: Scientia siquidem nostra, quia causatur à rebus scibilibus, per se vtiq; ad scibile refertur, veluti ad sui causam: At scientia Dei, quia est scibilium causa; ideo ad ipsa minimè refertur: sed scibilia potius ad ipsam referuntur. Itaq; scientia Dei se habet ad scibilia, sicut columna ad animal Etenim, sicut columna est dextra, vel sinistra, quia scilicet animal est huiusmodi; sic scientia Dei, & præterita dicitur, & præsens, & futura, quia scilicet scibile est tale. Scientia ergo Dei est vna, simplex, & æterna, & nullo modo noua: quapropter est causa rerum: nostra autem est noua; quatenus nos per indiuidua cogitata disponimur, & intellectus noster ad illorum vniuersalia applicatur, vnde nostra oritur scientia. Quomodo ergo secundum Philosophum, & comment: scientia Dei sit vna, & æterna, dixi.

Textus. Comment.

Suma totius.

Intellectus primus est simplicissimus.

Quomodo intellectus diuinus sciat omnia secundum Auer.

Scientia Dei non est vniuersalis neq; particularis.

Auer. d. d.

Differentia inter nostram & Dei scientiam.

Scientia Dei non est noua.

CAPVT. III.

Dispu-

Scien. Dei secundum Algazelé & Auer.

Scientia Dei secundum Algazelem & Auerroem d. d. disput: 6. dub. 1.

Disputans Algazel de diuina scientia, ait: Qui dicunt, inquit, Deum esse scientem; aliquid ergo addunt super diffinitam substantiam. Auicenna opinatus est, quòd Deus benedictus sciat omnia modo vniuersali, sine aliqua temporis differentia, & quòd ipse ignoret particularia; quia sequitur ex particularium scientia, permutatio in scientis substantia: omnis enim potentia comprehendens singularia singulariter, & signatè, est virtus in materia, & ideò mutabilis: vnde dicimus, quòd scientia Dei in omnibus generibus, & speciebus, quæ finitæ sunt, aut eadem est, quòd scire seipsum, aut differt: si autem differt, ergo pluralitas in Deo: si eadem, ergo nulla differentia inter scire seipsum, & scire alia à se. Et impossibile est imaginari, quod scire seipsum, non differat à scientia, qua scit alia. Si enim esset vnum, & idem, sequeretur quòd esset id, quod affirmaret affirmationem sui ipsius, & id, quod negaret negationem sui ipsius: hoc est, quod affirmatur, & negatur de eodem. Sed est impossibile, quòd idem numero sit, & non sit. Deus ergo non scit alia præter seipsum. Respondet Auer. Dupliciter, inquit, hoc potest intelligi, vno modo, quòd scire entia præter eum, id est, quod scire seipsum: & hoc manifestè est verum: & declaratio huius est; quia scire seipsum, non est aliud, nisi ipsum scire entia. Sensus est: Deum scire se, & alia dupliciter potest intelligi: vno quidem modo, & secundum subiectum, & secundum modum; atq; ita non intelligit alia extra se: alio autem modo, secundum modum tantùm; sicque verum est dicere, à Deo alia sciri entia. Deus enim scit se, quatenus esse suum est intellectus: scit verò alia, quatenus est aliorum causa. Disp 3. dub. 18. Vna est ergo scientia subiecto, non autem modo. Vnde, inquit, si homo similis fuerit aliis entibus, & ipse ipsius quidditatem propriam sciret: scire ergo quidditatem, perinde esset, ac alias res necessariò scire: si enim diceret, esset eius substantia præter eius scientiam, pro inconuenienti habetur. Sensus est. Si homo communis, qui est similis omnibus indiuiduis, cùm sit esse omnium indiuiduorum, propriam suam intelligeret essentiam; indiuidua quoque sub eo contenta, intelligeret omnia. Et hoc, inquit, patet valdè in artifice: quia eius substantia, qua differt artifex, non est aliud, nisi ipsum scire res finitas. Sensus est: Si artifex consideretur absolutè; sic certè scientia suiipsius ab aliorum scientia differt in subiecto: at si consideretur, in quantum est artificiatorum causa; sic modo non autem subiecto differt à scientia, qua artificiata ab eo cognoscuntur. Sed id, quòd dixit, scilicet, quòd scire ipsum idem, quòd ipsum scire alia esse; necessariò affirmatio sua, non autem affirmatio suiipsius, & similiter de negatione. q. d. Deus scit se, & alia, ergo affirmationem habet, & potest habere negationem, quoniam potest scire seipsum, & alia ignorare. Sequitur ergo negationem vnius, affirmationem esse, atq; negationem. Si intendit, inquit, hoc, quòd scire seipsum idem est, quod scire alia; sequeretur, quòd quando ignoraret alia, ignoraret & seipsum: & quando ea sciret, seipsum sciret. Sed hoc est verum aliquo modo, & aliquo modo est falsum. Quidditas namque hominis, scilicet in communi est scientia, aliquo nempè modo in subiecto, & scientia est scibilis, hoc est, scientia suipsius est indiuiduorum scientia. Differt verò aliquo modo, quoniam scire hominem in communi, perinde est, ac sub vno esse omnes homines scire: non omnibus tamen modis, quia non indiuidualiter, & signatè. Quando ergo ignorat quoddam scibile, ignorat eius partem; & si fortè omnia scibilia ignoraret, seipsum totaliter ignoraret; quia scilicet natura hominis communis non est alia, quàm natura indiuiduorum. Remotio ergo huius scientiæ indiuiduorum ab homine, eadem est, quod remotio scientiæ hominis à seipso: qui quando remouetur scibile à sciente, quatenus scibile, & scientia sunt vnum, & idem; remouetur etiam scientia hominis à seipso. Remota ergo vna è subiecto scientia; ambæ remoueбuntur: sunt enim vnum subiecto, in modo autem differunt: vnius enim remotio, affert abla-

Algazelis rationes.

Auicenna.

Alga.

Respondet Auerroes.

Deum scire se, & alia dupliciter potest intelligi.

Scientia artificis duplex.

Scientia totius, & partis.

fert ablationem alterius. Quòd autem in modo differant, ostendit, dicens: Sed & id, quod est, inquit, in quantum differt à scientia, tunc differt ab homine, & non infert remotio huius scientiæ ab homine, remotionem in scientia hominis in seipso. Sensus est: remotio scientiæ indiuiduorum in modo, non remouet ab homine scientiam suiipsius, hoc idem est in indiuiduis. Non enim scire Petrum Guillermum, idem est, quod Guillermus. Et ideò Petrus scit seipsum, ignorans Guillermum: scientia tamen Petri non differt specie à scientia Guillermi. Itaq; scientia Dei est vna quidem subiecto; duplex autem modo sciendi: Non ergo valet ratio Algazelis: Illæ duæ scientiæ differunt; Deus ergo intelligendo se, non intelligit alia, aut è contrà. Dices, quòd licet Deus, vt prima omnium causa, & se, & alia intelligat; vt est tamen ens absolutum, & primum; dubium est an in illo priori eodẽ modo se habeat: nam si se intelligat, & alia; vna est ergo sui scientia, & aliorũ omnibus modis. Si verò ignorat alia, habebit ergo negationem, & affirmationem, id est, scientiam, & ignorantiam aliorum, vt dicit Algazel. Dico cum Auerro. 12. met. Com. 51. quod non est natum per scientiam disponi, nec etiam per ignorantiam, cuiusmodi est Deus benedictus. Quare in illo signo, nec scit, nec ignorat alia: sed bene non scit; non enim est inconueniens, Deum hoc modo scire se tantùm, & non scire alia: esset autem inconueniens si se sciret, & ignoraret alia; cuius distinctionis fuit ignarus Algazel. Patet ergo, & se, & alia Deum scire. Arguit iterum Algazel dub 2. Fortè, inquit, aliquis dicat, quod Deus ignoret alia prima intentione, cognoscat verò secunda intentione, quia cognoscit se esse principium totius. Sed impossibile est, quòd cognoscat se esse principium totius, & non inferat pluralitatem in quidditate substantiæ: sed est impossibile, quòd sit in substantia pluralitas. Quando ergo dicunt, Deum se scire, quatenus est quoddam principium, est quædam euasio: imò pertinet, quòd ipse sciat esse suiipsius. Sensus est: Deum scire se, prout est principium tantùm, & non absolutè; est quædam euasio, & non solutio vera: imò ad eum spectat, quòd suiipsius esse cognoscat, idq; prima intentione: quòd autem sciat se esse principium, sine dubio aliquid significat additum substantiæ diuinæ: etenim principatio est quid relatum ad substantiam, postquam ad inuicem differunt scientiæ. Potest igitur quodlibet istorum sciri sine alio: sicut potest homo scire seipsum, ignorans quod causatur; quia ipsum esse causatum, est quid relatum. Similiter in Deo scientia, relationis differt à scientia substantiæ: in illo ergo priori scit se, & alia ignorat. Ad hæc respondet Auer. asserens id in abstractis inueniri non posse, vt scilicet scientia differat à sciente: nam si id competit formæ in materia existenti, vt per abstractionem scientia sit idem cum scibili, quantò magis formis competat, necesse est, quæ sunt à materia liberæ? Non potest esse in diuina substantia pluralitas, intelligibilia enim sunt veritates: intellectus autem est intelligibilis, igitur est rerum veritates: erit ergo in nobis intellectus, & intelligibile, quatenus est tale, vnum & idem. Nos, inquit, dicimus, quod manifestè apparet ex philosophorum conclusione, quòd ens incorporeum est in se pura scientia tantùm. Arguit postea à minori. Ipsi enim opinati sunt, inquit, quòd formæ sunt in scientes prout consistunt in materia: etsi fortè inueniretur aliquid in materia non subsistens; manifestum est, quòd sit pura scientia. Sensus est: Deus est forma à materia omni libera: igitur idem est in eo scientia, & essentia: non cadit ergo in Deum pluralitas essentiæ, siue compositio eiusdem. Arguit iterum Algazel: Si scientia Dei alia comprehendit præter seipsum, duo igitur habet scibilia ab inuicem differentia; istæ enim duæ scientiæ nõ sunt vna, & eadem: scientiæ enim, teste Com. 3. de anima, Com, 38. secundum naturas scibilium diuiduntur. Cùm autem esse Dei, & esse rerum sint scibilia diuersa, & genere, & ratione: erunt ergo scientiæ diuersæ, & omninò incompossibiles: non ergo est vna, atq; eadem scientia. Verba Algazelis. Dicitis, quòd ipse Deus sciat alia, secunda intentione: sunt verba erronea. si enim fuerit eius scientia comprehendens alia præter eum, sicut seipsum comprehendit: ergo duo habet scibilia ab inuicem differentia: nullatenus namq; dici potest, quòd hæ duæ scientiæ sunt vna, & eadem. Et hoc non potest excusari dicendo, quòd hoc est secunda intentione: non est in hoc nisi e-

Solutio rationis algazelis.

Obiectio.

Solutio.

Aliud argumentũ Algazelis.

Responsio Auerro:

Verba Auer:

Tertiũ argu: Algazelis.

Quod scientia Dei non sit vna.

uasio

De scien. Dei secũ. Algaz. & Auer. & Auicen.

uasio. Modus autem ab eo non declaratur. Sensus est, apparet euasio, sed non est: quoniam diuersorum scibilium secundum rem, & modum, diuersæ sunt scientiæ: potest autem bene esse vna scientia numero, & scibilia diuersa, sicut vna dicitur scientia Physica: quando verò scibilia, & numero, & re sunt diuersa: diuersæ ergo omnibus modis erunt scientiæ. Sed esse Dei, & esse creaturæ, tum ratione, tum etiam re sunt diuersa: diuersas ergo habent scientias. Verba Alg: Rursus mirandum est, inquit, de illo, qui opinatur, quòd nulla ignorat, sed putat se excusare dicendo, quòd ea scit vniuersali modo: & hoc nihil valet: vniuersalia enim intelligit, & illa differunt ab indiuiduis, quæ infinita sunt multitudine: ergo scientia dependens de tali pluralitate rerum, & scientia vniuersalium ab inuicem differunt: Qualiter ergo dici potest vna omnimode? Auicenna sic respondebat: Deus non scit indiuidua, non tamen ignorat, scit enim illa aliquo modo, nempe in vniuersali: Tunc ille arguit, quarum cognitionum scibilia sunt diuersa, & scientiæ similiter: sed vniuersalia, & singularia sunt diuersa, singularia enim successiuè possunt esse multitudine infinita: diuersæ ergo sunt scientiæ: quomodo ergo erit vna scientia? Non ergo Deus, vna, atque eadem scientia vniuersalia, & singularia intelligit. Ad hæc respondet Auer. Deum intelligere se, & alia non tanquam diuersa scibilia, alioqui intellectus diuinus aliunde, & ab extrinseco esset perficiendus, quod nefas est dicere: sed velut vnum scibile, vt pote suum esse, quod est esse aliorum. Non est impossibile, inquit, in scientia Dei vna & eadem existente, quod retineat scibilium diuisionem: neque enim est impossibile apud philosophos, quòd ipse Deus sciat seipsum, & alia propter eum mobilia: Diuisio tamen illa apud eos est impossibilis, quòd intellectus diuinus perficiatur ab intelligibili causato ab eodem intellectu. Si enim aliud præter eum intelligeret, illo modo, quo nos illud intelligimus; esset eius intellectus causatus ab intelligibili, cuius totum contrarium demonstratiuè probatur. Pluralitas ergo scientiæ additæ à philosophis negatur; talis verò pluralitatis remotio in Deo benedicto, non est scibilium pluralitatis remotio. Quando ergo Algazel transtulit quæstionem de pluralitate impossibili, ad scibilium pluralitatem, Sophisticus fuit; quia secundũ veritatem, numeratio scibilium, non est similis numerationi in scientia humana. hæc Auer. Posset aliquis obiicere, si Deus vna scientia intelligit omnia: non ergo intelligit diuersa. Ad quod dici potest, quòd si res considerentur, vt effectus, sic absque dubio sunt diuersa; effectus enim non continet causam: at si referantur ad causam, sic sunt idem. Quonam modo ergo Deus intelligit plura, & idem eadem scientia, patet. Sanè scientia humana potest esse multiplex, tum diuersorum phantasmatum ratione, tum etiam subiectorum diuersitate: siquidem scibilia nostra, si ad subiectum comparentur, in quo omnia sunt vnum, est vnum scibile, si verò ad subiecta, per quæ sunt vera; sic, sine dubio sunt multa. Atqui in Deo ad diuersa comparari non possunt; omnia enim ibi sunt vnum, ob rationem vnius essentiæ, quæ est illorum causa: multa verò, quatenus illius causæ effectus nominantur. Amplius, scientia nostra est potentialis, quippe, quæ non sit per essentiam, sed per rerum extrinsecarum rationem, proinde potest deficere: at scientia Dei est per essentiam suam: igitur nullum patitur sui defectum, sed est vna, atq; æterna. Arguebat Algazel, singularia à Deo minimè sciri: Singularia, inquit, sunt infinita, sed intellectus non potest comprehendere infinita: igitur singularia à Deo non cognoscuntur. Soluitur ab Auer. argumentum: Singularia, inquit, à nostro intellectu comprehendi non possunt, quia successiuè, & non simul illa ab eo intelliguntur. At Deus simul illa comprehendit, nempe per suam essentiam: igitur singularia à Dei intellectu cognoscuntur. Dicis, si omnia scibilia in primi entis scientia vniri possunt: igitur scientia finita æqualis erit infinitæ: eandem enim vim haberent. Dico, intellectum diuinum singularia intelligere, quatenus illorum est causa: ideóque nec infinitè, nec finitè, sed modo suo peculiari nobis incognito. Cognoscit siquidem singularia, quatenus est illorum causa: esse autem aliorum causam, est Dei essentiale: atq; ita, per suam essentiam cognoscit omnia. Itaq; scientia Dei est simplex, vna, & in actu. Quando, inquit Auer: ibi, dub: 3. disp: 6. pluralitas scientiæ hoc modo intelligitur:

Quod scientia Dei non sit vniuersalis cõtra Auic:

Auer: solutio.

Quomodo est vnum scibile apud Deum.

Scientia Dei à sciẽtia nostra quantum differt.

Quomodo Deus intelligit singularia.

Obiectio.

Solutio.

Sciẽt. Dei secundum Algaze. & Auerr.

& quælibet pluralitas à Deo est auferenda; sequitur, quod ipsius scientia sit vna, & in actu: sed de hoc clarè informari ab humano intellectu, est impossibile. Si hoc enim perfectè intelligeret; esset suus intellectus vnus & idem cum intellectu ipsius Dei benedicti. & quia scire particularia apud nos, est scientia in actu. Patet ergo, quod scientia Dei magis sit propinqua scientiæ particulari, quàm vniuersali: licet nulla sit istarum, vt dictum est. hæc Auer: Sed dicet aliquis, si scientia Dei est per ipsius essentiã, cui respondet supremus gradus entis: est ergo vniuersalis: quare ipsius scientia vniuersali potius, quàm particulari erit magis propinqua, atq; simillima. Dico, in singulari duo contineri, actualitatem scilicet, atq; determinationem: est enim singulare, respectu vniuersalis actualissimum, atq; determinatissimum, nulloq; modo potentiale, habet quoq; materialitatem. Itaq; Auer: voluit scientiam Dei esse singulari magis propinquam, quàm vniuersali, quia est semper in actu simplicissima, & vna. hæc autem collecta sunt ex disputatione sexta, dub: 1. 2. & 3. postea alia sequemur.

Scientia Dei est magis propinqua scientię particulari

CAP. IIII.

Scientia Dei quid sit secundum Auicennam, Algazelem & Auerroem. disp. 6. dub. 4. & sequent.

Admiratio Auicennæ.

PRoponit Algazel Auicennæ opinionem, atq; admirationem: Miratur, inquit, Auicenna qualiter concedimus remotionem pluralitatis à Deo, & postea concedimus, quod ipse Deus sciat alia entia præter eum: sciens namq; perficitur ex suo scibili: vnde sequeretur, quòd scibile Dei nobilius esset eò, quod est falsum. Sensus est, miratur Auicenna, nos affirmare, Deum non esse compositũ ex scientia, & scibili, & postea asserere, ipsum scire alia entia præter ipsum. Concessum est enim, Deum seipsum tantum scire, alia verò ignorare in propria forma: & illa aliquo modo scire, quia scit suam essentiam, quæ est illorum causa. Sed tunc Deus à suo scibili esset perficiendus: sciens enim perficitur à suo scibili: omne autem perficiens, est nobilius perfecto: quod est erroneum, atq; falsum. Quare conatus fuit dictus Auicenna, inquit Algazel, opinari, quod scire Deum seipsum, & alia entia, idem est, quod esse eius, hoc est, quod scientia sui, & aliorum sit esse Dei, ideoq; non cadere in Deũ pluralitatem, laudans autem hanc Auicennæ opinionem ait: & de ista conuersione Auicennæ ad nostram philosophiam, à qua erat alienus, stupefacti sunt philosophi nostri temporis. Vnde manifestè asserere possumus, quòd nulla secta philosophorum, clarè de prædicto proposito inuenire potuit veritatem, excepto Auicenna. Soluit Auer. Auicennæ argumentum: Nos, inquit, dicimus, quod responsio eorum verborum clarissimè apparet in præcedentibus, videlicet, quòd si philosophi opinati sunt, quòd ipse Deus sciat entia modo, quo sit vilior eis scibilibus; sequitur, vt causatum non reducatur in causam, & nobilius, sit vilius. Sed non cauent sibi hoc modo philosophi: sed quod ipse Deus sciat entia modo nobiliori illo, quo nos scimus ea: nostra enim scientia est causata à rebus; Dei verò est causa rerum, ideo non est simile. Sed qualiter possibile fuerit multiplicari scibilia in Deo benedicto, quæstio est per se: & per hoc philosophi sibi non cauent opinando, quòd Deus non sciat nisi seipsum, sicut attribuit eis Algazel: imò propter id, quod dictum est, nempè quod Deus sciat se, & alia, Auicenna insudauit, vt medium inueniret inter ambas opiniones, scilicet quòd Deus sciat se tantùm, & quòd sciat se, & alia modo nobiliori, quo nos scimus. Et hoc satis patet ex dictis suis, videlicet, quòd scire Deum benedictum seipsum, & omnia alia entia mundi, idem est: licet istud ipse non dicat ita clarè: hoc autem interest inter opinionem Auicennæ & Auer. licet idem quodammodo sentire videantur, quòd scilicet putet Auerr: vnico actu sciendi Deum & se, & alia scire: quatenus illa alia sunt eadem in esse Dei: à parte enim Dei, entia sunt eadem ipso. Auicenna autem opinatus est, Deum, seipsum, & alia, vt sunt

Opinio Auic.

Auerro, ratio contra Auicẽ.

Reprehendit Algazel.

Differentia inter Auerro. & Auicennam.

Scientia Dei est vna simplex & in actu.

ſunt diuerſa, ſcire, idem eſſe: ſed à commentatore vocatur error acerrimus. Patet ergo, quomodo ſe, & alia ſciat Deus benedictus. Dubio 5. proponit rationes, quas oppugnare, atq; euertere conatur. Ait Algazel reſpondens pro philoſophis: Etſi aliquis diceret, quòd ipſe Deus ſcit ſe in eo, quòd eſt principium modo relationis: & ſcientia relatiuorum eſt vna; paternitas enim, & filiatio, ſimul & ſemel cognoſcuntur. Vnde ſicut hîc plures ſcientiæ vniuntur; eodem modo dici poteſt in Deo benedicto, videlicet, quòd ipſe ſcit ſeipſum principium entium, & eſt vna, & eadem ſcientia: licet pluralitatem aliquo modo retineat. Arguit Algazel dicens, non eſt vna, inquit, ſcientia relatiuorum: ſed potius tres, videlicet duorum relatiuorum, & quæ eſt relationis: ergo ſunt ſcientiæ diſtinctæ. Addit aliam rationem, quæ talis eſt, quatenus cauſatum poſsibile eſt intelligi, eatenus profectò, & cauſa: ſed cauſautum vnica ſcientia, cum ſua cauſa intelligi poteſt: & cauſa ergo ſimiliter: hoc eſt enim, quod dicit. Rurſus, quomodo hoc intelligitur in vno cauſato relatiuo ſibi, & non infert pluralitatem: ergo multiplicatio ipſius, ſiue illius, quod eſt in genere ſuo, non infert pluralitatem. Contra hanc autem ſecundam rationem, iterum arguit: Quomodo, inquit, Deus ſcit ſeipſum, & genera ſingularia: & quod ipſe ſit ipſorũ principiũ? Adde, & quod poſsibile ſit cauſatum ſeipſum, & cauſam intelligere vnica ſcientia. Infert ergo in cauſato pluralitatem, quia cauſatum ſeipſum intelligit, & cauſam ſcientia diuerſa. Subdit aliam rationem: Amplius ad id, quod dicunt, videlicet, quòd ſi aliquis ſcit rem, ſcit ſine dubio, quod ipſe ſcit eadem ſcientia: Dicimus, inquit, quòd non eſt ſic: imò ſunt duæ diſtinctæ. hæc ille. Aduerſus cuius argumenta arguit Auer. dicens: Huius hominis verba hîc fuerũt longa, & vt plurimùm dialecticalia. Ad primum autem argumentum ita reſpondet: Nos dicimus, inquit, quòd hic error accidit ei aſsimilando ſcientiam humanam ad diuinam. Vnde dicimus, quòd quicunq; moueat dubium in diuina ſcientia, & perpendit illud ſoluere per humanam ſcientiam; eſt manifeſtum, quod ille transfert indiuiduũ præſens, corruptibile videlicet, ad indiuiduum æternum in duobus entibus in maxima diſtantia diſtantibus videlicet in ſpecie, & in genere. Vnde & ſi de rebus inſenſibilibus, per ſenſibilia noſtra iudicemus: errauit tamen Algazel, quia illa altiſsima, ſicut & noſtra, omninò ſe habere, putauit. Secunda verò prædictarum rerum fuit, inquit Auer. quòd nos ſcimus rem eſſe, & quòd ſcimus quod nos ſcimus eam, & non denominatione addita ſuper primam, quia procederetur ad infinitum. Sed nos dicimus, quod hoc nihil eſt: Quia ſatis patet quòd procederetur ad infinitum, ſi aliquis ſciret rem, & ignoraret quod ipſe ſciret eam, & poſtea ſciret ſe ſcire; & ex hoc innuetur ſecunda ſcientia; ideo non eſt poſsibile procedere ad infinitum, ſicut putabat ipſe. Senſus eſt, homo ſcit rem, & ſcit ſe ſcire illam, & ibi eſt ſtatus per illam planè regulam, quæ ſcribitur 8. phyſ. Com. 46. Quando aliquid eſt tale per aliud, eſt tale per ſe. In his ergo duabus concluſionibus peccauit Algazel. In ſexto autem dubio ſic argumẽtatur Algazel: Quilibet homo, inquit, vel angelus cognoſcit ſeipſum & ſuum principium, & alia entia præter eum: vnde ſi ipſe Deus non ſciret, niſi ſeipſum, eſſet defectibilis reſpectu creaturarum humanarum, maximè angelorum: imò quod plus eſt: id quod videtur cognoſcere ſeipſum, nouit aliud extra ſe Et non eſt dubium, quòd ſcientia eſt nobilitas, & perfectio: & ignorantia contrarium modum habeat. Senſus eſt, quàmuis ſcientia vilium, vt dicitur 12. met. Com. 51. in re nobiliſsima ponenda non ſit; non ob id tamen viledcit eius intellectus, hæc inferiora intelligendo; quia ſcientia eſt perfectio, & nobilitas, licet obiecta ſint ſenſibilia. Amplius, philoſophi ſunt conſueti dicere, quòd ipſe Deus eſt diligens, & quod habet mirabilem gloriam ſcilicet in ſubueniendo his, quæ ab eo diliguntur. Vnde etiam mirandum eſt, qualiter poſſunt ei talia attribuere, poſito, quòd ipſe ſit ſciens ſimpliciter, ſine quidditate ſcilicet differẽte ab eſſe. Quomodo ergo poterit eſſe ignorans omnia alia præter eum, cùm produnt ab eo? Qualis ergo differentia eſt inter eundem Deum, & vnum hominem mortuum, niſi quod ipſe Deus ſeipſum nouit, & cognouit, mortuus autem minimè? eſſet ergo vilior homine viuo, quia proximior mortuo, quam viuo. Amplius dicamus quòd poſſumus eos compellere, vt concedant pluralitatem in Deo

Argumenta philoſop. ponũtur ab Algazele.

Prima obiectio Algazel.

Secunda.

Tertia.

Auer. ſoluit.

Ad primam.

2.

Argumenta Algaze quod Deus ſciat ſeipſum tantũ.

1.

2.

3.

Scien. Dei ex Algaz. & Auer.

in Deo benedicto. hoc modo videlicet, aut scientia Dei eadem est, quod ipse Deus: aut differunt ad inuicem. Si differunt statim concessa est pluralitas in Deo: si autem sint vnum, & idem; qualis est ergo differentia inter hoc, & dictum dicentis, quòd scire hoc ipsum, idem est, quod ipsum? Sed hoc est summa fatuitas: homo namque multoties essentiam sui ipsius ignorat, & scit, quod est postea, & tunc remouetur ab illa ignorantia. Et hæc differunt ab inuicem sine dubio. Et licet diceremus, quòd Deus scit seipsum, non ex hoc sequitur, quòd ipse cum sua scientia sit compositus Et si forte dicerent dicti philosophi, quòd ipse Deus purus est intellectus absque alia substantia: Dicimus, quòd hoc est impossibile: scientia enim intellectus denominatio quædam est, quæ subiecto sine dubio indiget, vt in alijs accidentibus reperiatur. Sensus est, omnis denominatio, atque accidens additum intellectui, affert subiecto compositionem, sicut manifestum est: sed scientia est quædam intellectus denominatio, quæ subiecto proculdubio indiget: ergo compositionem dicit subiecti, in quo inest. Respondet Auer. longo verborum sermone præmisso: Deus benedictus, inquit, est purus intellectus, & nullatenus potentiam retinet, alioqui non esset causa prima. Quia autem quodlibet purum, & nudum à potentia, apud veraces philosophos, est necessariò intellectus; oportet ergo quod prima causa necessariò sit intellectus. Ex his autem perceperunt, quòd ordo ex parte ipsius procedit à scientia Dei: illa enim est principium mundi, & dat sibi esse, & est ordo intelligibilis: & hoc sine dubio taliter est difficilis comprehensionis. Verba ergo Alga. quibus reprehendit philosophos, non sunt, nisi ambages, ad complacendum rudibus hominibus. Ergo quando ipse dixit, qualis est gloria entis simplicis, & absque scientia eius, quod ab eo procedit: Dicimus, quòd sunt verba erronea, & absurda: si enim philosophi posuerunt quidditatem nudam à subiecto: est ergo necessariò à denominationibus denudata. Non enim potest esse subiectum denominationũ, nisi composita fuerit ex natura potentiæ, & ex natura actus. Ergo prima causa est quidditas absoluta: & omnia alia entia à prædicta quidditate, quidditatem habent. Dicta autem prima causa, est ens sciens omnia entia absolutè: entia namque esse habent, & sunt intelligibilia, prout ipse seipsum scit. Postquam igitur vltima causa est: habent igitur entia esse, & sunt intelligibilia ab eo, & ab ipsius scientia. Negant ergo philosophi, quòd sit scientia Dei in entibus similis humanæ scientiæ in esse. Scientia enim humana causatur ab entibus: ergo scientia Dei in entibus opponitur scientiæ humanæ: atque ita soluitur prima ratio Algazelis. Ad 2. idem respondet: Rursus, inquit, id, quod dixerat, qualiter possunt euadere &c. Dicimus quòd in istis verbis ostendit suam fatuitatem, aut prauitatem: quædam enim denominationes sunt digniores denominari de substantialitate, quando substantia per se existens est in actu: imò tantùm existentiam in seipsis habent. Vnde modus essendi huius denominationis est contrarius modo accidentium. Radix namque accidentium est, quòd ab alijs habeant sustentationem, ideoque indigent subiecto. hæc autem denominatio valde distat à natura accidentium. Non ergo scientia Dei, naturæ accidentium est comparanda. Ex his ergo, quæ hac sexta disputatione ostensa sunt, scientiam Dei esse vnam, simplicem, & semper in actu, patet satis.

Si scientia Dei est eadẽ, quod ipse Deus.

Auerr. soluit argumenta.

Scientia Dei principium mundi.

Ad primum argumentũ.

Entia habent esse à scientia Dei.

2.

Natura accidentium.

CAPVT. V.

Scientia Dei per sacras ostenditur scripturas.

Vamuis antiqua philosophorum diligentia non parum laborauerit in probanda ostendendaque Dei sapientia, atque scientia; non ita tamen clara nobis ostenditur doctrina, vera, atque secura, ac ex diuinis litteris: hanc ob causam illarum oracula, mihi adducenda esse putaui; vt securior via pateret legentibus. Cæterùm scientia Dei in sanctis scripturis, interdum est Dei approbatio, atque commendatio, sicut est illud ad Moysen. Exo: Noui te ex nomine. & psal. 1. Nouit dominus viam iustorum,

Scientiæ Dei significata.

Psalmo. 1.

storum, id approbat. aliquando verò pro vniuersali cognitione accipitur, qua cuncta eminentissimè, perfectissimeque nouit: de qua Dauid psal. 138. non sine admiratione loquitur: Mirabilis facta est scientia tua ex me, siue per me, & est quando fit comparatio. ad quem sensum intelligendus est locus ille: Bonum est confidere in domino, quàm confidere in homine: quæ locutio est hebraica. Dicendum latine fuerat, Potius quàm confidere. Similiter si dicere vellent, Deus est homine potentior, dicerent, Deus est potens præ homine. hoc eodem sensu dictũ est: Mirabilis est scientia tua præ me: id est supra me, excelsior me: confortata est, & non potero ad eam: hebraicè, exaltata est, præualet, antecedit: Et non potero ad eam: id est, cum illa nihil possum: Non possum illam subterfugere. Sensus ergo est: Tua, inquit, domine scientia, omnes humanas astutias vincit, omnes omnium notas habet cogitationes, nemo est, qui se ab ea queat abscondere. Quò, inquit, ibo à spiritu tuo? & quò à facie tua fugiam? hoc est, quocunque me vertam, tuam scientiam effugere non valeo. Ad hunc sensum intelligendum est illud, quod scribitur Iob. 36. Ecce Deus magnus, vincens scientiam nostram: Vincens, inquit Hieronymus, scientiam nostram magnitudine scientiæ suæ, & altitudine iudiciorum suorum. Et cap. 5. Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum quod cœperant: Qui apprehen[illegible] sapientes in astutia eorum, & consilium prauorum dissipat. Simile est in psal. 32. Dominus dissipat consilia gentium, reprobat autẽ cogitationes populorum, & reprobat consilia principum: consilium autem domini in æternum manet. cogitationes cordis eius in generatione, & generationem. De bonorum verò cogitationibus loquens psal. 9. ait: Præparationem cordis eorum audiuit auris tua. Ex quo patet, scientiam Dei penetrare intima cordis: quemadmodum docet Apostolus ad heb: 4. Asserens Dei sermonem penetrabiliorem esse omni gladio ancipiti, & pertingentem vsque ad diuisionem animæ, & spiritus, compagum quoque atque medullarum, & discretorem cogitationum, & intentionum cordis: & non esse vllam creaturam inuisibilem in conspectu eius: sed omnia nuda & aperta esse oculis eius. Quamobrem, Iob in vltimo capitulo sui lib: dixit: Scio domine, quia omnia potes; & nulla te latet cogitatio. Scrutatorem cordis & renum, latere quid poterit? ait Hieronymus. Quis est iste, qui celat consilium absque scientia? Id est, nemo potest abscondere consilium à conscientia tua. Cap. 9. Dei scientiam commendans, ait: Sapiens corde est, & fortis robore: quis restitit ei, & pacem habuit? Qui facit magnalia, & incomprehensibilia, & mirabilia, quorum non est numerus. Si venerit ad me, non videbo eam: si abierit, non intelligam. Huius autem ratio dicitur, atque ostenditur cap 11. Forsitan, inquit, vestigia Dei comprehendes, & vsque ad perfectum omnipotentem reperies? Excelsior cœlo est, & quid facies? Profundior inferno, & vnde cognosces? longior terra mensura eius, & latior mari: ipse nouit hominum vanitatem: & videns iniquitatem, nonne considerat? Credimus, inquit, Hieronymus, quòd vbique est Deus: & intra eum omnia, quæ ab eo creata sunt, continentur. his de causis felix à Salomone appellatur is, qui inuenit huiusmodi Dei sapientiam. Beatus vir, inquit, qui inuenit sapientiam, & qui affluit prudentia. Melior est acquisitio eius negociatione auri, & argenti primi & purissimi fructus eius. Preciosior est cunctis opibus: & omnia, quæ desiderantur, huic non valent comparari. Et cap. 8. ex persona huiusmodi scientiæ seu sapientiæ diuinæ loquitur: Ego sapientia habito in cõsilio, & eruditis intersum cogitationibus: meum est consilium, & æquitas, mea est prudentia, mea est fortitudo: per me Reges regnant, & conditores legum iusta decernunt: Per me principes imperant, & potentes decernunt iustitiam. Summa totius hæc est: sine Dei scientia, omnia hæc vera non sunt, & prodesse non possunt. Apostolus ad Colos: 2. Dicit omnes thesauros sapientiæ, & scientiæ Dei esse in Christo absconditos. Cuius verba ab Aug. 13. De trin: cap. 19. ita interpretantur. Hæc, inquit, omnia, quæ pro nobis verbũ caro factum, temporaliter, & localiter fecit, & pertulit, ad sciẽtiam pertinent, non ad sapientiã. Quòd autem verbum est sine tempore sine loco, est patri, & vbique totum, de quo si quisque potest; quantum potest veracem proferre sermonem, sermo ille erit sapientiæ; ac per hoc

Mirabilis scientia tua ex me.

Iob. 36.

5.

Psal. 32.

9.

Heb. 4.

Iob. 42.

9.

11.

Longior terra, latior mari.

Proue: 3.

8.

Colos: 2.

Sapientia & scientia Dei quid.

per sacras scripturas
1. Cor.12.

verbum caro, Christus Iesus, & sapientiæ thesauros habet, & scientiæ. Et 1. Cor: 12. Vnicuiq; autem nostrum datur manifestatio spiritus ad salutem: alij quidem datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, secundum eundem spiritum: si inter se distant hæc duo; vt sapientia diuinis, scientia humanis attributa sit rebus; vtrũq; agnosco in Christo, & mecum omnes fideles, ait Augustinus. Scientia ergo nostra, Christus est: sapientia quoq; nostra idem Christus est. ipse nobis fidem de rebus temporalibus inserit: ipse de sempiternis exhibet veritatem: per ipsum pergimus ad ipsum, tendimus per scientiam ad sapientiam: ab vno tamen eodemq; Christo non recedimus. Nec ista duo ita accipiamus, quasi non liceat dicere, vel istam sapientiam, quæ in rebus humanis est, vel illam scientiam, quæ in diuinis. loquendi enim latiore consuetudine, vtraq; sapientia, vtraq; scientia dici potest. Nullo modo tamen scriptum esset apud Apostolum, alij datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ; nisi & propriis singulis nominibus, hæc singula vocarentur. Ex quo apparet, quod hoc quoq; scientia Dei in scripturis haberi potest, vt ars quædam sit omnipotentis Dei: sicut etiam admonet Aug. lib: 6. de trin: Verbũ Dei, inquit, est ars quædam omnipotentis, atq; sapientis Dei, plena omnium rationum viuentium incommutabilium, & omnes vnum in ea, sicut ipsa vnum de vno, cum quo vnum, vbi nouit omnia Deus, quæ fecit per ipsam. Et ideo cùm decedant, & succedant tempora; non decedit aliquid, vel succedit scientiæ Dei. Non enim hæc, quæ creata sunt, & ideo sciuntur à Deo, quia facta sunt; ac non potius ideo facta sunt, vel mutabilia, quia immutabiliter à Deo sciuntur. Scientia ergo Dei, est causa rerum, secundum Augustinum. Ad Ro: 11. Videtur quoq; Apostolus eandem distinctionem ponere: O, inquit, altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei. Ad priora tempora Apostolus respiciens, inquit Chryso: prouidentemq; Dei dispensationem contemplatus, quàm prudenter, ac variè cuncta instituerit, obstupuit, & exclamauit; vt certos faceret auditores, omninò quæ dixerat, ita fore. Quòd quidem hac in re profunditas sit, cognouit, quanta verò sit, non item. Admirantis quippe est hic sermo, non omnia scientis. Admiratus est autem, quòd contraria per contraria curauerit: & vt dicit Ambrosius, quòd tam gentes, quàm Iudæos multifaria prouidentia acquisiuerit ad vitam. Non solùm enim sciuit modum acquirendi; verùmetiam sapientem modum inuenit. Quis nouit mentem Domini? aut quis consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Sensus est, ait Chryso: Deus adeò sapiens est, non hoc ab alio quopiam habet, sed ipse per se fons est bonorum: de suo copiosè omnia effundit: sapiens est, nullius indigens consilio. Istæ sunt veræ diuitiæ, in omnibus exuperare, neq; alterius cuiusquam opera indigere. Consilium, inquit Ambro: Dei, à nullo comprehenditur, nec metitur; quia inferiora superioris sensum scire non possunt. Quoniam autem in populi gentilis electione, Iudaici verò reprobatione, non solùm Dei prouidens circa res humanas dispositio, verùmetiam æternum eius propositum demonstratur; hac de causa, huiusmodi negotium, diuinæ sapientiæ scientiæq; profundum vocat Apostolus. Ad Eph: 3. claram huius rei memoriam reliquit: vt innotescat, inquit, principibus & potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei, secundum præfinitionem seculorum, quam fecit in Christo Iesu domino nostro. Angelis, vtpote spiritibus diuinioribus, Dei sapientiam innotuisse, asseruit; nobis verò, quasi inferioribus, & humanis, scientiam Dei eminentem concessit: Vt possitis, inquit, scire supereminentem scientiæ charitatem Christi, vt impleamini in omnem plenitudinem Dei. Christi agnoscere nos vult charitatem, inquit Ambrosius, quia supereminẽtis est scientiæ, & subintelligitur humanæ, vt superscientiam hominum habeatur dilectio Christi. Quis enim colligere potest mysterij huius charitatis rationem, vt & Deus hominis causa, homo nasceretur, deinde moreretur pro hominibus, pro seruis dominus, pro creatura creator, pro impiis pius? Propter quod ita dilexit nos? Aut vt quid nostrum haberet, qui nullius indiget? Nunquid non charitas hæc super scientiam hominum est? 2. Ad Cor: 4. De hac eadem scientia loquitur. Quoniã, inquit, Deus, qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationẽ sciẽtiæ claritatis Dei, in facie Christi

Iesu.

Scientia & sapientia nostra Christus.

Scientia aliquando pro filio accipitur

Ars omnipotentis Dei verbum Dei.

Scientia Dei causa rerũ ex August.

O altitudo diuitiarum.

Consiliũ Dei incõprehensibile.

Ephes.3.

Scientia supereminens.

2. Cor.4.

De scien. Dei ex sacris scrip.

Iesu. Hæc est scientia gloriæ Christi (ait Augustinus de baptismo paruulorum) quia scimus ipsum esse lumen, quo tenebræ nostræ illuminantur. Sanè misericordia Dei factum est, vt de tenebris vocaremur ad lumen vitæ. Ad cor: 2. c. 10. Destruentes, inquit, omnẽ altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei. Euangelij doctrinam, Dei appellat scientiam, aduersus quam humanarum militat altitudo scientiarum. Ad Phil: 3. Verùmtamen omnia existimo detrimentum esse, propter eminentem scientiam Iesu Christi domini mei: propter quẽ omnia arbitror, vt stercora, vt Christũ lucrifaciam & inueniar in illo. Omnibus, inquit Ambrosius, anteponenda est cognitio Christi. cuncta quæcunq; sunt, nullius momenti ducenda sunt, vt ad excellentiam sapientiæ & scientiæ Christi peruenire contingat. De hac scientia loquitur Isaias 11. cap. Non nocebunt, neq; occident in vniuerso monte sancto meo, inquit, quia repleta est terra scientia domini, sicut aquæ maris operientes. hæc est scientia domini, ait Hieronymus, qua venenata prius animalia, mitia fiunt: sicut aquæ, inquit, maris operientes. Quomodo namq; aquæ maris, operiunt profunda maris; hoc est, terram, quæ operta est fluctibus; sic scientia Christi omnis terra complebitur. Qui autem essent docendi huiusmodi scientiam, cap. 28. clarissimè pandit. Quem docebit scientiam, inquit, & quem intelligere faciet auditum? Ablactatos à lacte: auulsos ab vberibus. Qui, inquit Hieronymus, dignus est doctrinam domini, quis verbis saluatoris docentis: qui habet aures audiendi audiat, vt quod auribus hauserit, corde intelligat? Quinam sunt illi? Ablactati à lacte, auulsi ab vbere; qui nequaquam lacte nutriuntur infantiæ, sed solido vescuntur cibo; ij merentur audire scientiam Christi: quam Iudæi ira, & malitia ebrij audire noluerunt. Oseas 4. clamat, & dicit: Conticuit populus meus, eò quòd non habuerit scientiam: quia tu scientiam meam repulisti, repellam te & ego, ne sacerdotio fungaris mihi. Qui igitur non habent Christum & ecclesiam, (ait Hieronymus) ij planè non habent scientiam Domini: ideóque repelluntur à Domino; ne sacerdotio fungantur ei. Etenim secundum Malachiæ testimonium, 2. cap. Labia sacerdotis custodiunt scientiam: qui ergo scientiæ Christi, quæ est finis, & complementum legis, ignari sunt, proculdubio sacerdotis dignitatem accipere non debent. Non dixit proferent (ait Hieronymus) sed custodient; vt loquantur tempore suo, dentq; conseruis cibaria in tempore. Et legẽ requirent ex ore eius. Ex quo aduertere licet, doctrinam legis & Prophetarum, aliud esse nihil, quàm scientiam Christi: quia finis legis Christus in salutem omni credenti. Quando ergo sermo incidit propheticus, scientiam Dei commendans, & Apostolicus similiter, ad Christi vtiq; scientiam, nempe ad sacra Christi mysteria, quæ pro nobis gessit in humanis consistens, sine dubio, est referendus. Itaq; illi sacerdotes, qui mysteriorum Christi nequaquam sunt inscij, ij, profectò pastores veri censendi sunt; quos Dominus se nobis daturum per Ieremiam promisit: Conuertimini, inquit, ad me filij reuertentes (siue vagi, & recedentes) dicit Dominus; & dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia, & doctrina, id est, Apostolos, & Apostolicos viros (inquit Hieronymus) qui pauerunt plebem Domini scientia Christi, atq; doctrina. Quid ergo sit scientia Dei in diuinis scripturis, & quis eius peculiaris vsus, breuiter dixi.

Scientia gloriæ Christi. Cor. 2. 10. Philip: 3. Isaias. 11. Scientia domini sicut aquæ maris. 28. Osee. 4. Mala. 2. Ad Sacerdotẽ pertinet sciẽtia Dei.

CAPVT. VI.

Scientia, seu sapientia Dei per sacros Doctores demonstratur.

QVoniam nobis intentio est, ea, quæ ad Dei nostri laudem maximè faciunt (quo ad nobis fas est) modis omnibus efferre, atq; laudantium sententiis cumulare; ideo post Philosophorum sententias, atq; sanctarum scripturarum testimonia, sacrorum authoritates Doctorum addere, conueniens esse iudicaui: vt sic vndequaq; Dei sapientia monstretur admirabilis. Dionysius Areopagita, cap: 7. de diuinis

Dionys. 6. de diuin. nom.

Sciēt. Dei ex doctoribus.

nominibus, mirabilia, & penè diuina de diuina loquitur sapientia. Non solùm, inquit, est sapientiæ exuberans Deus, & sapientiæ eius non est numerus; sed & supra sermonem omnem, & mentem, & sapientiam locatus, eminet. Intellexit mirabiliter hæc profectò diuinus vir communis noster, nostriq; præceptoris Sol, qui stultum Dei, sapientius hominibus dixit. Non modò quia humana mens omnis, firmitati, & stabilitati diuinarum, exactissimarumq; intelligentiarum comparata, error quidam est; verùm quia etiam solenne theologis est, passione reciproca, in Deo quæ sunt, priuationis asserere. Ita & inuisibilem aiunt sanctæ litteræ clarissimam lucem, eumq;, qui celeberrimus est, & qui multis insignis nominibus est, ineffabilem, & sine nomine appellant: præsentemq; omnibus, & qui inuenitur ex omnibus, incomprehensibilem, atq; inuestigabilem dicunt. hoc modo quoq; diuinus Apostolus, stultitiam Dei laudare perhibetur, quòd in ea irrationabile indignumq; videtur, ad ineffabilem, rationemq; omnem præcellentem referens veritatem. Sensus est Dei sapientia non solùm est exuberans, & amplissima; verùmetiam, id, quod à nonnullis stultum reputatur, nempe velle nasci, & mori pro homine, omnem creatam vincit sapientiam: hanc igitur irrationabilem, & amentem stultamq; sapientiam, eminentia singulari prædicantes dicamus, omnis sensus & rationis, omnisq; sapientiæ, & intelligentiæ authorem esse: ipsius esse omnium consilium, atq; ab ipsa omnem scientiam, atq; intelligentiam profluere: ex ea intelligibiles angelicorum spirituum, intellectualesq; virtutes, simplices, & beatas intelligentias habent, spiritualiter, vniceq; intelligibilia diuina penetrantes: estq; in eis spiritualis virtus, & operatio impermixta, & immaculata irradiata mundicia, contemplatioque diuinorum sensuum indiuidua, & spiritualis, quæ augustiore illo singulari, ad diuinum, ac sapientissimum, & sensum, & verbum, pro viribus formatur. Per diuinam item sapientiam, & animæ ratiocinandi vim habent discursione, & longo ambitu ad rerum veritatem annitentem, atq; in eo singularibus illis spiritibus inferiores; quòd indiuiduis, atq; omnigenis varietatis vtuntur signis. In eo verò, quod plurima in vnum colligant, intelligentiis quoque æqualibus angelis, quantum fas est animabus ad id aspirare, illustrari promerentur. Itaq; diuina mens omnia continet, cunctis supereminet scientia, secundum omnium causam, omnium in se notionem ante complexa, priusquàm angeli fierent, sciens, angelosque producens, & alia omnia in intimis, & ab ipso (vt sic loquar) initio noscens, atq; ad substantiam ducens. Et hoc arbitror id signare, quod dicitur: Qui nouit omnia antequam fiant. Non enim ex his, quæ sunt, ea quidem discens diuina mens nouit; sed in se, & ex se, secundum causam, omnium notionem, & scientiam, atq; substantiam anticipat. Dei itaque scientiam, vnam esse, omnium creatricem bonorum, atq; conseruatricem, æternam, simplicem, manifestè Dionysius declarauit. Basilius scribens ad Gregorium theologum epist. 141. ait: Nihil latet veram Dei sapientiam, nam per illam omnia sunt condita. Nemo enim mortalis vsquam est, qui opus suum, quod fecit, ignoret. Et exponens illum Psal. versiculum 32. De cœlo prospexit Dominus, vidit omnes filios hominum de præparato habitaculo suo: Eos, inquit, qui in propria manent animæ dignitate, & naturæ congruentia faciunt, cœlitus, hoc est, supernè aspicit Deus. Eos verò, qui ad extremum flagitiorum prolapsi sunt, secus inuisit, nempe descendendo. Descendam, ait Deus ad Abraham in Genesi, an secundum clamorem, qui ad me venit, perfecerint. Considera è sublimi despectantem, è cœlo res mortalium introspicientem. Quocunq; tandem perges, quocunq; demum efficies opus, siue in tenebris, siue in diei luce; Dei oculum superintendentem habes. Et in principio prouerbiorum hom. 12. diffinit quid sit sapientia: Sapientia, inquit, est diuinarum, humanarumq; rerum, & eorum, quæ rerum sunt causa, scientia. Soli ergo Deo est vera sapientia attribuenda, cui inest horum perfecta scientia. Vnde Apostolus ad Corint. loquens de hac sapientia, ait: Sapientiam loquimur inter perfectos: sapientiam verò non huius seculi, neque principum huius seculi, qui abolentur; sed sapientiam in mysterio absconditam, quam præuidit Deus ante secula. Et qui in mundi constitutione, conditorem considerat, nouit & ipse per mundi sapientiam ipsum Deum. Sunt enim quidam sapientiæ

sermones

Paulus Præceptor Dionysii.

Stultitia Dei quid.

Sapientia Dei author omnis sapientiæ.

homo quomodo æqualis, & inferior angelis.

Nouit omnia antequā fiant

Basilius.

Psal. 32.

Dei oculus cuncta intuetur.

Sapientia quid sit. Cor. 1. 2.

Sapientia Dei ex mundo cognoscitur.

Scenitia Dei ex doctoribus.

sermones ab initio genitæ, dum ipsa rerum creationi infusa, ac permixta tacens clamare videtur sui conditorem Dominum, vt per ipsam, ad veri ac solius sapientis cognitionem, facilè penetres. Per sapientiã enim Dominus terram fundauit. Dominus, inquit, genuit me in initio viarum suarum. Dei itaq; sapientia, est omnium rerum scientia, ac perfecta beatitudo. Ambrosius exponens illud Psal. 118. Propè es Domine, & omnes viæ tuæ veritas: ait: Deus omnibus adest, nec refugere eum possumus, si offendimus, nec fallere, si delinquimus, nec amittimus, si colamus. Spectat omnia Deus, omnia videt, assistit singulis, dicens: Deus appropinquans ego sum. Et quomodo potest deesse alicui Deus, cùm de spiritu Dei legeris, Sap. 1. Spiritus Domini repleuit orbem terrarum? Quia, vbi Domini spiritus, ibi Dominus Deus. Cœlum & terrã ego impleo, dicit Dominus, Ierem. 23. Vbi igitur deficit, qui impleat omnia? aut quomodo de plenitudine eius, Ioan. 1. omnes accepimus, nisi omnibus appropinquet? Deniq; Dauid sciens illum vbiq; esse, & implere cœlum, & terram, & maria, ait: Psa. 138. Quò ibo à spiritu tuo? & quò à facie tua fugiam? Quamobrẽ lib. officiorum 2. cap. 2. Deum appellat verum, perfectumque sapientem. Deus, inquit, est iustus per omnia, sapiens super omnia, perfectus in omnibus. hæc tria, iustitia, sapiẽtia, siue scientia, & perfectio, Deo verè, atq; propriè sunt attribuẽda. Neq; enim recta esse potest veraq; iustitia sine summa sapientia, qua omniũ merita, atq; demerita appenduntur: neq; perfecta, atq; consumata sapientia, absq; perfectionis ornamento. Deus ergo est sapiẽs super omnia. Hierony. in Oseam cap: 4. dicit cum Propheta, non esse scientiam Dei in terra: Non est, inquit, veritas, non est misericordia, non est scientia Dei in terra. Nec veritas, ait, absq; misericordia sustineri potest: & misericordia absq; veritate efficit negligentes. Vnde alterum miscetur alteri: quæ qui non habuerit, consequenter, & Dei scientiam non habebit. In principio epistolæ ad Titum, hanc Dei scientiam, cognitionem, siue scientiam pietatis appellat. Secundum scientiam, seu notitiam veritatis, quæ est secundũ pietatem: Est, inquit, veritas, quæ non habet pietatem. Si quis Grammaticam artem nouerit, vel Dialecticam, & habeat in sua scientia veritatem: sed non est scientia illa pietatis. Scientia pietatis, est nosse legem: intelligere Prophetas: Euangelio credere: Apostolos non ignorare. hæc autem scientia in spe vitæ æternæ posita est; quia statim ei, qui se cognouerit, præmium tribuit immortalitatis. Absq; hæc scientia pietatis, delectat notitia veritatis ad præsens, sed æternitatem non habet præmiorum. Et in caput Isaiæ 55. Venite, emite absq; argento, & absq; vlla commutatione vinum, & lac. Increpat, inquit Hieronymus eos, qui sequuntur sapientiam secularem, & peruersas Hæreticorum, simulatasq; doctrinas, & Pharisæorum traditiones, omnemq; falsi nominis scientiam, magnis prætiis, atq; labore continuos, in quibus nulla est saturitas. Ex quo ostenditur eam sectandam esse sapientiam, quæ non est in foliis, ac flore verborum, sed in medullis, ac fructibus sensuum, quæ non aurem præteruolat, sed animum reficit. Quam, vt discamus, non transimus maria, nec magnis sumptibus indigemus; sed prope est verbum in ore nostro, & in corde nostro. Et reuera, vt in cap: 2. Ecclesiast: profitetur, nostra scientia, opinio potius, quàm scientia est appellanda. Transiui ad contemplandam sapientiã, erroresq; & stultitiam, ait Ecclesiastes. Quid est, inquam, homo vt sequi possit regem factorem suum? Non enim puto, inquit Hiero: posse hominem tam liquidò, & purè scire sapientiam creatoris, & regis sui; quàm scit ille, qui conditor est. Itaq; & illa, quæ nouimus, opinari nos potius, quàm tenere, & æstimare magis quàm scire: quod verum est. Nihilominus, & si non ita purè est in nobis, sicut in rege nostro, cuius scientia omnia videt; magnam tamen differentiam inter illam, & stultitiam esse cognoui: quantum potest distare dies à nocte, lumen à tenebris. Nihil autem Dei scientiam latere ostendit in cap: 4. Zachariæ: Septem isti oculi sunt Domini, qui discurrunt in vniuersa terra. Deum sanè nihil latet: nam & præteritorum, & præsentium, & futurorum conscius est: redditq; vnicuiq; secundum opera sua. Et in Eccle: cap: 1. Deus benignus, & clemens, inquit, minimorum quoq;, & omnium recordatur. Et exponens illud Matthæi 10. Vestri capilli capitis omnes numerati sunt: Immensam Dei, inquit, erga homines ostendit prouiden-

Ambrosius.

Deus penetrat omnia.

Deus est perfectè sapiens.

Hieronymus.

Scientia Dei.

Scientia pietatis.

Quæ sapiẽtia sit sectanda.

Sciẽtia nostra est opinio.

Nihil latet scientiam Dei.

Scientia Dei ex doctoribus.

prouidentiam, & ineffabilem signat affectum, quòd nihil nostrum lateat Deum: etiam parua, & otiosè dicta, eius scientiam non fugiant. Et in cap: Isa: 29. Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentium abscondam: Væ qui profundi estis corde, vt à Domino abscondatis consilium. Adam & Eua absconderunt se sub arbore, in qua erat scientia boni & mali, putantes sic se posse latere. Cain quoque ait: Si eijcis me hodie à facie tua, abscondar: simili stultitia Deum arbitratus est, hæc omnia ignorare. Sed per Amos de impiis dicitur: Si absconderint se ab oculis in profundo maris; ibi mandabo Draconi, & mordebit eos. Nisi ergo Dominus adiuuerit scientiam nostram, in vanum laborat, qui se putat esse sapientem. Augustinus lib: 11. de ciuit: Dei cap: 10. In scripturis sanctis, inquit, dictus est spiritus sanctus, sapientia multiplex, Sap: 7. eò quòd multa in se habeat: sed quæ habet, hæc & est, & ea omnia vnus est. Neque enim multæ, sed vna sapientia est, in qua sunt immensi quidam, atque infiniti thesauri rerum intelligibilium: omnes quoque inuisibiles, atque incommutabiles rationes rerum, etiam visibilium & mutabilium, quæ per ipsam factæ sunt: quoniam Deus non aliquid nesciens, fecit: quod nec de quolibet homine artifice rectè dici potest. Porrò si sciens fecit omnia; ea vtique fecit quæ nouerat. Ex quo occurrit animo quiddam mirum, sed tamen verum, quod iste mundus nobis notus esse non posset, nisi esset: Deo autem nisi notus esset; esse non posset. Vult ergo Augustinus, nostrã quidem scientiam, à rebus ortam esse: Dei verò causam esse rerum. Scientiæ ergo Dei nihil accedit ex rebus genitis: quemadmodũ idem docet lib: 2. ad Simplicianum, quæst: 2. Si autem, inquit, sicut in ordine temporalium creaturarum, ita & apud Deum nondum sunt, quæ futura sunt, sed ea præuenit sciendo. bis ergo ea sentit, vno quidem modo secundum futurorum præscientiam, altero vero modo secundum præsentium scientiam. Aliquid ergo temporaliter accedit scientiæ Dei, quod absurdissimum, atque falsissimum est. Et lib: 13. de Trin: cap: 13. Sed nunquid Deus Pater, de quo natum est verbum, de Deo Deus, in illa sapientia, quod est ipse sibi, alia didicit per sensum corporis sui, quod est ei nullũ, alia per seipsum? siue aliunde ab aliquo, aut nunciis, & testibus, vt ea sciret, indiguit? Non vtique: ad omnia scienda, quæ scit, sufficit sibi sua perfectio. habet quidem nuncios .i. Angelos, non tamen qui ei, quæ nescit, annuntient; non enim sunt vlla, quæ nesciat; sed bonum eorum est de operibus suis, eius consulere veritatem: & hoc est, quod ei dicuntur nonnulla nunciare, non vt ipse ab eis discat; sed vt ab illo ipsi, per verbum eius sine corporali sono nuncient quod voluerit, ab eo missi, ad quos voluerit. Itaque Deus vniuersas creaturas suas, & spirituales, & corporales, non quia sunt, ideo nouit; sed ideo sunt, quia nouit. Non enim nesciuit quæ fuerat creaturus. Quia ergo sciuit, creauit. Nec aliter ea sciuit creata, quàm creanda. Non enim eius sapientiæ aliquid accessit ex eis; sed illis existentibus sicut oportebat, & quando oportebat, illa mansit, vt erat. Ita scriptum est in libro Ecclesiastico, cap. 23. Antequàm crearentur omnia nota sunt illi: sic & postquam consumata sunt, sic ei nota sunt: longè ergo huic scientiæ, scientia nostra est dissimilis. Quæ autem scientia Dei est, ipsa & sapientia; & quæ sapientia, ipsa est essentia, siue substantia; quia in illius naturæ simplicitate mirabili, non est aliud sapere, quàm esse: sed quod est sapere, hoc est & esse. Nostra verò scientia, in rebus plurimis propterea & est amissibilis, & receptibilis; quia non hoc est nobis esse, quod scire, vel sapere: quoniam esse possumus etiam si nesciamus, neque sapiamus ea, quæ aliunde didicimus. Hæc Augustinus. Ex quibus animaduertimus, quas antea recitauimus proborum philosophorum sententias, imitatum fuisse, veramque denique scripturarum authoritatem: Dei enim scientia est causa rerum, simplex, vna, æterna, omnium scientiarum principium, vera, immutabalis.

Isa. 29.

Gen: 3. 4.

Amos 9.

Aug:

Vna sapiẽtia.

Scientiæ Dei nihil accedit ex rebus.

Scientia Dei non indiget nuncijs.

Scientia Dei semper est eadem.

Scientia Dei, est substantia Dei.

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Scientia secundum Theologos ostenditur.

In alio

De scien. Dei ex theologis.

N alio Pymandri libro disputando ostendi satis, quomodo intellectus diuinus intelligat alia à se, & quonam modo in mente diuina sint æternæ rationes, quibus distinctè rerum quidditates cognoscit. Deniq; quòd intellectus diuinus infinita intelligat. Cùm igitur hæc ita se habeant; nonnulla mihi adducenda sunt, quæ huic negotio vtilia, atq; necessaria esse iudicaui: atq; inprimis in Deo scientiam inueniri demonstrabo. Sciens, seu cognoscens in hoc à non cognoscenter, distinguitur; quòd non cognoscens suam tantùm formam habeat: cognoscens autem aptitudinem habet alterius formæ recipiendæ; atq; ex hoc ampliorem, latioremq; habet naturam: ille verò strictiorem, magisq; arctiorem. Suffragatur huic sententiæ illud philosophi 3. de anima. Anima, inquit, est quodammodo omnia: quippè quæ omnium potest similitudinem recipere: formæ autem coarctatio est per materiam: proinde, & quò magis fuerint materiales, eò magis ad quandam infinitatem accedunt. Itaq; alicuius rei immaterialitas, ratio est illi cognoscendi, siue vt sit cognoscitiua, modumq; immaterialitatis, modus vtiq; insequitur cognitionis: plantis namq;, ob ipsarum materialitatem, deesse modum cognoscendi in 2. de anima, liberè philosophus profitetur: sensum verò esse cognoscitiuum, quia nimirum species sine materia recipere valet. Quam ob causam hæc virtus cognoscendi efficacior, atq; amplior in intellectu inuenitur humano, quia longè magis abest à materiæ mixtione. Adde, quòd cognoscens est ipsum cognitum actu, vel potentia. materia verò nunquam, atq; nullo modo est ipsa forma: Inde fit, teste Comment: 3. de anima, Com. 5. vt cognoscens, & cognitum sint magis vnum, quàm materia & forma. Sanè, ex intellectu, & re intellecta, non fit aliquod tertium, sicuti ex materia, & forma. Ad hæc accedunt, quòd vnumquodq; operatur secundum quod est in actu, vt scribitur 3. phys. 24. & quòd cognitum sit principium specificatiuum cognitionis 12. met: ex quibus habetur, quòd cùm cognoscens, sufficiens esse debeat propriæ operationis principium, quandoquidem id omnibus commune sit perfectis naturis; oportet, vt illius, cuius est cognoscitiuum sit etiam specificatiuum principium. Deniq; 2. cœli tex. Com. 17. scribitur, quòd vnumquodq; est tale propter suam operationem: igitur natura cognoscitiua est talis secundum se, suamq; operationem. Cùm igitur Deus sit immaterialis omninò: est ergo summe perfectißimè cognoscens, & consequenter consumatißimæ scientiæ. Ex hoc etiam sequitur, Deum se per seipsum intelligere: quæ enim sunt Dei nemo nouit, nisi spiritus Dei. Sanè, quàmuis in operationibus, quæ in effectum transeunt exteriorem, operationis obiectum, quod vt terminus significatur, est aliquid extra operantem. Secus autem res se habet in operationibus, quæ non sunt extra operantem: in his profectò, obiectum extra operantem non inuenitur: vnde secundum quòd est in eo, ita certè, & operatio ipsius inuenitur in actu: intelligibile enim in actu, & intellectus similiter in actu. Ex hoc enim aliquid in actu sentimus, vel intelligimus, quòd noster intellectus, siue sensus specie aliqua sensibili, siue intelligibili informetur in actu. Vnde fit, vt vterq; istorum, quia est in potentia, à sensibili aliud sit, atq; intelligibili. Quare, cùm Deus sit actus purißimus, nihil potentialitatis habens: in ipso ergo Deo intellectus & res intellecta sint idē, necesse est omninò. vnde fit, vt neq; careat specie intelligibili, sicut accidit intellectui in potentia existenti: neq; ipsa species intelligibilis sit aliud à substantia diuini intellectus seipsum intelligentis: Sicuti nostro accidit intellectui, sed sit ipsemet diuinus intellectus. Ex quo, seipsum à seipso intelligi, patet satis. Cùm ergo res ita se habeat; igitur non solùm seipsum intelligit, sed comprehendit etiam: omne enim, teste August. lib. 83. quæst. quod se intelligit, seipsum quoq; comprehendit. Et reuera, tunc aliquid comprehendi dicitur, cùm ipsius finem cognitionis attigerit: quod planè tunc fit; quando res ita perfectè noscitur ac est cognitu poßibilis. Ad hunc modum aliquam propositionem demonstrabilem comprehendi confitemur, quando nimirum per demonstrationem, non autem per aliquam probabilem cognoscimus rationem. cùm autem Deus seipsum perfectè cognoscat, quantum est perfecte cognoscibilis, quippè cùm vnumquodq; sit cognoscibile secundum modum sui actus: Deus autem, vt dixi, est actus purißimus:

In Deo esse scientiam.

Ratio cognoscendi quæ sit

Cognoscens & cognitum fiunt vnum.

Quare Deus cognoscit.

Deus intelligit se.

Deus est actus purus.

Deus seipsum cōprehendit.

mus: igitur perfectißimè se cognouit, siue cognoscit: ac proinde seipsum perfectè comprehendit. Quod cùm ita se habeat, absq; dubio, intelligere Dei, est eius substantia: Deo enim hoc est esse (teste August. 7. de Trin.) quod sapientem esse: hoc autem est sapientem esse, quod intelligere. Sed esse Dei, est eius substantia: intelligere ergo Dei, est eius substantia: alioqui aliquod aliud esset actus, & diuinæ substantiæ perfectio: ad quam, sicut potentia ad actum, ita se haberet diuina substantia: quòd certè fieri non potest. Intelligere profectò, est perfectio, & actus intelligentis. Etenim intelligere, non est actio ad aliquod progrediens extrinsecum; sed manet in intelligente, sicut eiusdem actio, atq; perfectio; quatenus scilicet esse est perfectio existentis. Profectò, quemadmodum esse consequitur formam, ita planè intelligere speciem intelligibilem: Dei autem forma est esse eiusdem; & sua ipsius essentia species intelligibilis: igitur intelligere Dei, est eius esse, atq; substantia. Itaq; in Deo est scientia, quæ est vera ipsius substantia, seipsum quoq; intelligit perfectè, atque comprehendit, Deniq; suum intelligere, est suum esse, & substantia.

Intelligere Dei est eius substantia.

Argumenta contraria.

Sed arguet aliquis contra prædicta, dicens, scientia est habitus, qui Deo tribui non potest, est enim medius inter potentiam, & actum: Deus autem est purus actus: in Deo ergo non est scientia.

1. Sanè, scientia est habitus conclusionum; est ergo cognitio, ex principiorum cognitione producta: Sed in Deo tale aliquid inueniri non potest: ergo quod prius. Adde, quòd omnis scientia est vniuersalis, vel particularis: quarum neutra Deo est tribuenda: in Deo ergo non est scientia.

2. Amplius, si Deus sciret suam essentiam, extra se egrederetur, atq; moueretur: omnis enim sciens, vt dicitur in lib. de causis, essentiam ad suam quoq; redit essentiam reditione completa. Sed Deo non conuenit ad suam redire essentiam, cùm illam nunquam egrediatur: igitur Deus seipsum non intelligit. Reuera, intelligere est quoddam pati, & moueri 3. de anima: scientia quoq; est quædam aßimilatio ad rem scitam, & scitum esset perfectio scientis: Sed nihil, teste Hilario, mouetur, patitur, aut perficitur à seipso, neq; est similitudo sibi ipsi: Ergo quod prius. Ad hæc accedit, quòd nos sumus Deo similes secundum intellectum, sed noster intellectus non intelligit se, vt dicitur 3. de anima, nisi alia intellexerit: Igitur Deus non intelligit se, nisi fortè alia intelligendo. sed dictum est,

3. Deum intelligere seipsum per seipsum: seipsum ergo Deus non intelligit. Item, quòd seipsum comprehendit, teste Aug. lib: 83. quæst. est sibi finitum: sed Deus est omnibus modis infinitus: seipsum ergo nequit comprehendere. Quòd si dixeris, Deum nobis quidem infinitum, sibi verò finitum esse. Contrà, res veriores sunt apud Deum, quàm apud nos. Quare si sibi est finitus, nobis autem infinitus; profectò verius est eum finitum, quàm infinitũ

4. esse: quod est falsum, sicut sæpè ostendi. Amplius, intelligere Dei non est eius esse: siquidem intelligere, est quædam operatio, quæ procedit ab operante: sed substantia Dei nõ procedit ab aliquo alio, cùm sit ipsa omnium prima: igitur intelligere Dei, non est sui ipsius substantia. Cùm aliquis præterea intelligit se intelligere, hoc non est aliquod magnũ intelligere, aut principale intellectum; sed quoddam secundarium & accessorium intelligere. Quare, si Deus sit ipsum intelligere: non erit profectò aliquod magnum intelligere Deum: sed potius sicut cùm intelligimus intelligere: quod est falsum. Adde, quòd omne intelligere, est aliquid intelligere. Cùm ergo Deus intelligat se, si ipsemet non est aliud, quàm suum intelligere: non ergo se intelligit: at si est aliud, sic vtiq; daretur processus in infinitum: nam si intelligere, est aliud intelligere, & illud iterum aliud: & sic in infinitũ, quod est falsum. Dei ergo intelligere, non est ipsius substantia.

Soluuntur Argumenta.

1. Respondeo ad primum, atq; dico, in Deum non cadere aliquam qualitatem; ideoq; Dei scientiam esse illius substãtiam, sicut hactenus probaui. Ad confirmationem dico, quæ in creaturis diuisim habentur, in Deo simpliciter, atq; vnitè inueniri. homo enim secundum diuersa cognita, diuersas habet cognitiones: intelligentiam siquidem, quatenus principia intelligit, scientiam verò ob conclusionum notitiam: sapientiam autem, quia circa altißima versatur: prudentiam quoq; & consilium, quoniam agibilia percipit. Porrò hæc omnia simplici, & vna cognitione à Deo cognoscuntur: omni illarum imperfectione abiecta. Ad aliam quoq; confirmatio-

Intelligentia. Scientia. Sapientia. Prudentia. Consilium.

De scientia Dei ex theologis

firmationem dico, scientiam esse secundum modum cognoscentis: scitum verò esse in sciẽte secundum modum scientis. Cùm autem diuinæ essentiæ modus, sit altior modo, quo humanæ subsistunt creaturæ: non habet ergo diuina scientia creatæ scientiæ modum: propterea ergo nulla illius conditio ei tribui potest. Ad 2. dico, Redire ad suam essentiam, perinde esse, ac rem in seipsa subsistere: forma enim quatenus materiam perficit, dum ei esse largitur, supra ipsam quodammodo effunditur: quatenus verò esse habet in seipsa; in seipsam vtiq; redit. Virtutes igitur cognoscitiuæ, quæ non sunt subsistentes, sed aliquorum actus organorum, seipsas cognoscere nequeunt, sicut licet in singulis conspicere sensibus: virtutes autem cognoscitiuæ per se subsistentes, seipsas cognoscunt. per se autem subsistere proprie Deo competit. Quam ob causam ad suam ipsius redire dicitur essentiam. Ad confirmationem respondeo, quòd moueri, & pati in hoc æquiuocè sumantur: quatenus scilicet, sicut dicitur 3. de anima, intelligere dicitur quoddam moueri, vel pati. Etenim intelligere non est motus actus imperfecti, ab alio in aliud procedens; sed est actus perfecti existens in ipso agente, intellectum verò ab intelligibili esse perficiendum, eiq; assimilandum, intellectui tribui debet in potentia existenti: in quo non sunt idem intelligens, & intellectum, atq; species intelligibilis. cùm autem intellectus Dei sit semper purus actus, nihil illorum ei est tribuendum. Ad confirmationem dico, in ordine intelligibilium non secus habere intellectum nostrum possibilem, ac materiam primam in rerum naturalium ordine: est enim in potentia ad intelligibilia, sicut prima materia ad naturalia. Ex quo patet, intellectum nostrum possibilem, intelligibilem, nisi per alicuius speciem intelligibilem habere operationem non posse. Intelligit ergo seipsum, & alia, intelligibili specie intellecta. Proinde cognoscens intelligibile, intelligit ipsum intelligere: & per actum cognoscit potentiam intellectiuam. Deus autem, quoniam tam in ordine existentium, quàm intelligibilium, est actus purissimus; ideò seipsum per seipsum intelligit. Ad 3. comprehendere propriè significat aliquid habens, atq; alterum includens: & ita omne comprehẽsum, est finitum, sicut etiam omne inclusum. Verùm huiusmodi modus Deo tribui non potest: quippè qui seipsum comprehendit, non quasi intellectus suus sit aliud à seipso, ipsumq; capiat, & includat; sed huiusmodi locutiones sunt potius per negationẽ exponendæ. Etenim quemadmodum Deus dicitur esse in seipso; quia nimirum à nulla re extrinseca continetur; ita planè dicitur à seipso comprehendi, quia nihil est sui, quod ipsum lateat. Ad confirmationem, Deus dicitur sibi finitus, per quandam proculdubio proportionis similitudinem; quòd scilicet sicut se habet aliquod finitum in non excedendo intellectum finitum; ita planè substantia diuina ad intellectum diuinum, in quibus est par virtus & intelligentis, & rei intellectæ. Ad 4. Iam patet, intelligere non esse operationem extra operantem, exeuntem, sed in ipso potius intellectu manentem. Ad confirmationem negatur similitudo: intelligere enim diuinum est subsistens: nostrum autem leue, & citò transiens: propria cùm illud percipimus, non aliquod magnum intelligimus. Ad aliam confirmationem similiter est respondendum: siquidem intelligere diuinum in seipso subsistens, non est alterius, sed suiipsius: ideoq; non oportet in infinitum procedere. Quomodo ergo intelligere diuinum sit suum esse, & intelligat, atq; comprehendat seipsum: dixi.

2. Quid sit redire ad suam essentiam.

Intellect⁹ possibilis est vltimus in ordine intelligibilium.

CAPVT II.

Scit Deus alia à se per suum, & non aliorum esse.

POstquam ostendi in Deo scientiam esse, quæ est sua essentia, & quòd seipsum intelligat, & comprehendat quodq; sit suum intelligere; rationi consentaneũ esse puto, vt quomodo alia intelligat, ad mentẽ Theologorum dispute; præsertim cùm non vna fuerit omniũ sententia. In primis autem dico, Deum alia à se cognoscere: seipsum namq;, suamq; virtutem perfectè intelligit, & cognoscit; alio-

Deum scire alia à se per suum esse.

De scientia Dei ex theologis

scit; alioqui perfectum esse non haberet: Suum quippe esse, est suum intelligere. Ea ergo intelligit, ad quæ sua virtus sese extendere valet; aliter sua virtus perfecta dici non posset. Sed virtus diuina ad alia à se porrigitur, & extenditur, vtpote prima omnium causa: Omnia ergo alia à se intelligit. Adde, quòd intelligere sit esse primæ causæ: omnes ergo effectus in ipsa prima causa existentes, in eius vtique sunt intelligere. Igitur sunt in ea modo intelligibili: quia vnumquodque est in altero, eius certè modo, in quo est. Itaque patet, quomodo Deus per suam essentiam, tanquam per obiectum eminenter continens omnia, cognoscit alia omnia à se: Nunc reliquum est scire modum, quo Deus hæc omnia cognoscit. Porrò, bifariam aliquid cognosci dicimus: vno quidem modo in seipso, quando scilicet per propriam, ipsi cognoscibili adæquatam cognoscitur speciem: Sic oculus videt hominem per speciem hominis. alio verò modo, quando videtur per speciem continentis: quemadmodum pars videtur in toto, per speciem totius: vel homo in speculo per speciem speculi: aut quocunque alio modo contingat aliquid in alio videri. Cùm igitur Deus seipsum videat in seipso, quia scilicet per suam se essentiam videt: Alia ergo à se videt, non in ipsis quidem, sed in seipso; in quantum sua essentia, aliorum ab ipso similitudinem continet. Sanè, si per speciem sibi adæquatam, hoc est, per suam essentiam, & se videt, & alia à se: igitur alia à se, non in seipsis, sed in seipso videt. Putant rudiores in essentia diuina omnia cum quadam distinctione contineri, ac imagines, quæ in speculo apparent: Sapientiores verò docent indistinctè, & eminenter, veluti effectus in causis eminentibus in diuina essentia contineri omnia; sic tamen perfectè, ac si distinctè continerentur: hoc autem ita se habere, naturæ causarum ostendunt. Diuina ergo essentia mediante seipsa, vt obiecto, alia repræsentat: habet se enim ad illa, sicut species causæ ad effectus, ad quos causa huiusmodi sese extendere valet. Deus ergo per suam essentiã cognoscit omnia, idque propria cognitione: nõ in cõmuni, in quantũ sunt entia. Sicut enim ignis, si cognosceret seipsum, vt est principiũ caloris; naturã vtique caloris cognosceret, atque alia omnia quatenus calida sunt; ita planè Deus, inquiunt, in quantum se cognoscit, vt principium essendi, entis cognoscit naturam, & alia omnia, in quantum sunt entia. Sed hoc Dei cognitioni minimè est tribuendum: siquidem huiusmodi cognitio in communi tantùm, & non in speciali imperfecta reputatur. Quam ob causam dum intellectus noster de potentia in actum migrat vniuersalem, confusamque de rebus cognitionem prius recipit, deinde ad propriam rerum notitiam peruenit, de imperfecto ad perfectum procedendo, sicut docet philosophus lib. primo physicorum. Quare, si Deus, in communi, & non in speciali cognosceret entia; proculdubio ipsius intelligere esset imperfectum, & consequenter eius esse: idem enim sunt: sed hoc est falsum, sicut in multis locis probatum est. Omnia ergo propria cognitione cognoscit: non solùm quatenus communicant in ratione entis, verùm etiam, quatenus vnum ab alio distinguitur. Nec valent illorum exempla, quibus nonnullos vsos fuisse legimus, quòd scilicet Deus per vnum multa cognoscit: exempli gratia, si cẽtrum cognosceret seipsum; omnes quoque ab eo exeuntes cognosceret lineas; siue lux si seipsam cognosceret, omnes quoque colores esset cognitura. Hæc siquidem exempla, etsi aliquid habeant, quod sit admittendum, nempè vniuersalis causalitas, quæ Deo est tribuenda; multa tamen alia continent falsa, & absurda. Multitudo namque & diuersitas, non ab vno principio producuntur vniuersali, vt est distinctionis principium; sed potius, vt id, in quo illa communicant. Non enim coloris diuersitas solùm ex luce producitur; verùm etiam ex diuersa dispositione diaphani recipientis. Et similiter diuersitas linearum ex diuerso situ. Vnde fit, vt in suo principio, non propria, sed communi cognitione hæc diuersitas, atque multitudo cognoscatur. Sed in Deo hæc ita non se habent: etenim non solùm id, in quo creaturæ communicant; verùm etiam ea, quibus ab inuicem distinguuntur, in ipso eminenter continentur. Cùm igitur omnes in se perfectiones Deus ipse contineat; sua profectò essentia, non sicut commune ad propria, vtpote vnitas ad numeros, vel centrũ ad lineas, comparatur; sed potius, sicut actus perfectus ad imperfectos, veluti homo ad animal, senarius, qui est numerus perfectus, ad numeros sub ipso imperfectos. per actum autem perfectum,

Intelligere est esse primæ causæ.

Modus cognoscendi duplex

Deus omnia videt in seipso.

Cognoscit omnia propria cognitione.

Cognitio imperfecta.

Omnia cognoscit in speciali.

Omnia in deo eminenter contineri.

De scientia Dei ex theologis

ctum, non solùm communi, verùm etiam propria cognitione, actus imperfectos cognosci posse patet satis. Qui enim hominem cognoscit; & animal propria cognitione cognoscit: & qui senarium; trinarium. Cùm igitur Dei essentia omnium rerum perfectiones in seipsa eminenter contineat; omnia ergo propria cognitione intelligit. Et reuera in hoc propria cuiusque rei natura consistit; vt per aliquem scilicet modum, diuinam perfectionem participet. Quare seipsum nequaquam perfectè cognosceret Deus, si eum lateret modus, quo aliis sua communicari perfectio possit. Nec etiam ipsam naturam essendi perfectè sciret, nisi omnes cognosceret modos essendi. Deum ergo propria quidem cognitione, qua distinguuntur entia ab inuicem, omnia cognoscere, perspicuum est omninò. Scit verò omnia non particulatim, velut alternante conceptum, hinc illuc, inde huc; sed omnia videt simul. In nobis enim duplex inuenitur discursus, successione vnus, quādo scilicet ex aliqua re actu intellecta, ad aliud intelligendum pergimus; causalitate verò alter, veluti cùm per principia ad conclusionum pertingimus cognitionem: quorum neuter Deo est tribuendus: non enim in Deum cadit discursus successiuus: quippe qui omnia videt in vno, quod est ipse. Simul ergo & non successiuè omnia videt: veluti si diuersas res videamus in speculo, aut partes intelligamus in toto. Neque etiam secundus, quandoquidem præsupponat primum: procedentes enim à principiis ad conclusiones, non simul vtrunque considerant. Vnde notum fit, quòd quando primum cognoscitur, secundum ignoretur, quòdque secundum ex primo cognoscitur. Terminus verò discursus est, effectibus in causas resolutis, ac tunc demum cessat discursus: cùm autē Deus suos in seipso, sicuti in causa, videat effectus; profectò eius cognitio discursiua minimè est dicenda. Quæ res cùm ita se habeat, liquet omninò, scientiā Dei immutabilē esse: Apud Deum, inquit Apostolus Iacobus 1. non est transmutatio, neque vicissitudinis obumbratio. Sanè, si scientia Dei, est eius substantia: & substātia Dei est omninò immutabilis, vt dictū est in alio libro Pymandri: scientia ergo Dei est modis omnibus immutabilis. Speculatiua quoque dici potest magis quàm practica: est enim nobilior: quod autem est nobilius, Deo est attribuendum. Porrò aliqua scientia speculatiua trifariam dici potest: vno quidem modo ex parte rerum, quæ sciuntur, quæque non subduntur operationi scientis; veluti est scientia hominis de rebus naturalibus atque diuinis: alio autem modo ex parte modi sciendi, veluti cùm ab aliquo artifice prædicata vniuersalia sui artificij construendi, considerantur: vtpote si ædificator, mente domum diuideret atque diffiniret: considerat enim huiusmodi operabilia speculatiuo quidem modo, non autem quatenus sunt speculabilia. Operabile namque est aliquid per applicationē formæ ad materiam: non per resolutionem compositi in principia vniuersalia formalia. Tertio autem ex parte finis: intellectus enim practicus fine differt à speculatiuo intellectu: vt dicitur 3. de anima. Intellectus siquidem practicus, ad operationis finem ordinatur: intellectus verò speculatiui finis, est consideratio veritatis. Si ergo ædificator consideret, qualiter domus sit construenda, non ordinans tamē eam ad operationis finem, sed ad cognitionis tantùm; perinde profectò erit, ac speculatiua operatio ad finem, de re tamen operabili. Scientia igitur, quæ est speculatiua, ob rei vtique scitæ rationem, est tantùm speculatiua: quæ verò speculatiua est secundum modum, vel finem; secundum quid certe, & speculatiua, & practica nominatur: cùm verò ad operationis finem ordinatur; est simpliciter practica. Ex his ergo satis potest esse perspicuum, de seipso Deum speculatiuam tantùm scientiam habere: operabilis non est enim: de aliis verò omnibus, & speculatiuam, & practicam: quoad modū quidem, speculatiuam, quoad verò ad finem operandi, & tandem aliquo tempore perficiendi, practicam. Mala quoque & si ab eo non fiant, sub illius tamen cognitione practica continentur, quatenus scilicet ad aliquem finem ab eo ordinantur: sic etiam ægritudines sub practica medici cadunt cognitione, quatenus scilicet ab eo curantur. Adde, quòd habitus practici ratio, in conformitate prioritateque ad praxim, consistat: sed Dei scientia huiusmodi prioritatis conformitatisque respectu non indiget: ergo: intellectus enim diuinus, si cognitionem eius ad actū voluntatis comparare vellet: non haberet vtique notitiam priorē

Propria cognitio quæ.

Scientia Dei est diuersiua.

Scientia Dei est immutabilis.

Scientia Dei est speculatiua.

Speculatiua tribus modis dicitur.

Intellectus practicus.

Quomodo scientia Dei sit speculatiua.

Quomodo nō sit practica.

dictatiuam de praxi elicienda. Nec etiam practicorum principioru notitiam, aut quidditatiuam notitiam terminorum, quæ illa virtualiter includat principia. Sanè omnis notitia diuina, voluntatis actũ præcedens, est vtiq; ei naturalis, & necessaria. Quare si intellectus, aliquã haberet de praxi elicienda notitiam actum voluntatis præcedentẽ; necessariò vtiq; in esset illi. Igitur voluntas, hanc cùm perceperit, non potest eã non velle; est enim recta, & ab intellectu minimè dissona. Necessariò ergo illam praxim eliceret, quod est falsum: voluntas enim Dei ad extra nullo modo necessariò agit. Quomodo ergo sciẽtia Dei sit speculatiua, & quonam modo practica dici possit, deniq; quod non sit discursiua, neq; mutabilis, & inseipsa cognoscat omnia, ex prædictis satis perspicuum esse puto.

CAP. III.

Argumenta contraria.

1. Oliti sunt viri ingenio præclari contra prædicta ita arguere: Deus, teste Augustino, lib 83. quæst nihil extra se intuetur: igitur non cognoscit alia à se. Tenet consequentia: siquidem quæcunque sunt alia à Deo, sunt extra Deum. Sanè, res intellecta est perfectio intelligentis (sicut sæpius dictum est) sed nihil est Deo perfectius atq; nobilius, alioqui non esset omnium entium primum, & nobilissimum: ergo quod prius. Adde, quòd ipsum intelligere speciem habeat intelligibilem, sicut & omnis planè actus à suo obiecto. Proinde tantò nobilius est ipsum intelligere, quantò, & ipsum, quod intelligit. Sed Deus est suum intelligere: si ergo
2. aliquod aliud à se intelligeret, per illud etiam specificaretur: ergo, &c. Amplius, Deus cognoscit alia à se, quatenus sunt in ipso: In ipso autem sunt sicut in causa prima, vniuersa-
Propria ratione. li, & communi: in communi ergo, & non in propria cognitione alia à se cognoscit. Adde, quòd quantum distat essentia creaturæ ab essentia diuina; tantum vtiq; & diuina essentia ab essentia creaturæ: sed per essentiam creaturæ, diuina essentia perfectè cognosci non potest: nec ergo per diuinam essentiam, essentia creaturæ. Sed Deus nihil cognoscit, nisi per suam essentiam: non ergo cognoscit creaturam propria cognitione, quia non cognoscit de creatura quid est. Ad hæc accedit, quòd propria cognitio, sine propria eiusdem rei ratione haberi non possit. Cùm ergo Deus omnia cognoscat per propriam essentiam; non ergo cognoscit alia per propriam rationem: idem enim non potest esse propria ratio multorum, atq; diuersorum: non ergo habet propriam, sed communem de rebus cognitionem.
Discursiua. 3. Iterum, scientia Dei non est in habitu, sed in actu, in quo vnum tantùm intelligit: igitur est discursiua: tenet consequentia ex authoritate philosophi 2 thop. dicentis, scire in habitu contingit multa simul. Reuera, creatura à Deo per seipsum, tanquam per causam cognoscitur: illius ergo scientia est discursiua: cognoscere enim effectum per causam, est scire discursiuum. Profectò in causis creatis cognoscimus earum effectus: atq; à causis ad causata discurrendo pergimus. Scientia ergo Dei similiter se habebit, vt pote perfectior, &
4. nobilior. Scientia ergo Dei est discursiua. Præterea, scientia relatiuè dicitur ad scibile: igitur, scientia Dei est mutabilis: tenet consequentia: ea enim, quæ important relationem huiusmodi, Deo ex tempore attribuuntur, atque ad modum creaturarum variantur: igitur Dei scientia est variabilis. Adde, quòd quidquid potest facere, potest etiam & scire: sed potest plura facere, quàm facit, sicut scripturæ testantur: Nónne possem habere ad defendendum me plusquàm duodecim legiones angelorum? ergo potest plura scire, quàm scit: atq; ita esset mutabilis. Deus præterea sciuit Christum nasciturum, modò autem non
5. scit, quia iam natus est: non ergo quidquid sciuit Deus, modò scit. Ergo quod prius. Iterũ. Scientia Dei est causa rerum, sicut dixi, & sum dicturus: sed scientia speculatiua non est causa rerum, quæ à Deo sciuntur: igitur illius scientia non est speculatiua. Scientia præterea speculatiua est per abstractionem à rebus, quod planè Deo tribui non potest: ergo quod

Si Deus cognoscat alia à se.

Soluuntur argumenta.

quod prius. Adde, quod secundum August. 6. de Trinit. Verbum est ars omnipotentis Dei, ars autem est habitus practicus. Et in lib. 83. quæst. ait: quod ideæ sunt rationes, secundum quas formatur omne factibile. Ergo quod prius. Verùm ad hæc sic breuiter respondemus, præsertim cùm in alio lib. de hoc negotio latius egerimus: & ad primum quidem dicimus, verbum Augustini non esse ita intelligendum, quasi nihil, quod sit extra se, Deus videat; sed quia id, quod est extra seipsum, non nisi intueatur in seipso. Ad confirmationem respondeo, quòd res intellecta est quidem perfectio intelligentis, per speciem certè suam, non autem per substantiam: lapis siquidem non est in anima (teste philosopho 3. de anima) sed species lapidis. Cùm ergo Deus alia à se per suam essentiam, omnium species continentem intelligat; nihil ergo præter diuinam essentiam, potest esse diuini intellectus perfectio. Ad aliam confirmationem dico, intelligere, per obiectum specificari, quatenus scilicet forma intelligibilis, est intellectualis operationis principium: omnis enim operatio per formam specificatur, quæ est principium operationis, sicut calefactio per calorem. Per illam ergo formam intelligibilem, intellectualis specificatur operatio, quæ planè facit intellectum in actu: & hæc quidem species est principalis intellecti, quæ in Deo aliud est nihil, quàm sua essentia, in qua omnes species rerum continentur, & ab intellectu diuino comprehenduntur. Non opus est igitur ipsum diuinum intelligere, siue ipsum Deum per aliud, quàm per suam essentiam specificari. Ad 2. dico, cognoscere aliquid in cognoscente, dupliciter intelligi posse: vno quidem modo ex parte rei cognitæ; & ita non est admittendum: non enim semper cognoscens, cognitum secundum esse, quod habet in cognoscente, cognoscit: oculus namque non cognoscit lapidem secundum esse, quod habet in oculo, sed per speciem lapidis, quam in se habet, lapidem secundum esse, quod habet extra oculum, cognoscit. Vnde & si aliquis cognoscens, cognitum secundum esse, quod habet in cognoscente cognoscat; cognoscit nihilominus ipsum secundum esse, quod habet extra cognoscentem sicut intellectus cognoscit lapidem secundum esse intelligibile, quod habet in intellectu, in quantum cognoscit se intelligere, & cum hoc, cognoscit etiam lapidem in propria forma: alio autẽ modo ex parte cognoscentis, & sic recipi potest. Verũ enim est, quod sic cognoscens cognitum cognoscit secundum esse, quod habet in cognoscente; quia nimirum quantò perfectius est cognitum in cognoscente; tantò perfectior est modus cognitionis. Ex quo patet, quòd, cùm in Deo res perfectissimè sint, atque eminenter; sine dubio perfectissimo modo cognitionis ab eo cognoscuntur: qui planè est, vt non solùm cognoscat res esse in seipso, verùmetiam per id, quod in seipso res continet, eas in propria cognoscat natura: ac tantò perfectius, quantò perfectius vnumquodque est in seipso. Ad confirmationem dico, creaturæ essentiam, ad Dei essentiam, vti actum imperfectum ad perfectum comparari: ideóque creaturæ essentiam non perfectè ad diuinæ essentiæ cognitionem ducere: sed bene è conuerso. Ad aliam confirmationem, verum quidem est, idem non posse accipi, vt diuersorum rationem, per adæquationis modum: sed diuina essentia est aliquid excedens omnes creaturas, proinde accipi potest, vt propria vniuscuiusque ratio, quatenus eam imitantur diuersimodè, atque participant creaturæ. Propria ergo cognitione Deus alia à se intelligit. Ad 3. Quamuis sit vnum tantùm intelligere in seipso: contingit tamen multa intelligere in alio, sicut dixi. Ad confirmationem respondeo, quòd Deus non cognoscit per causam, quasi prius cognitam, quàm effectus cognoscantur, sed eos potius cognoscit effectus in causa. Vnde fit, vt eius cognitio discursu non indigeat conquirentis. Ad aliam confirmationem dico, creatarum effectus causarum in ipsis quidem causis à Deo longè melius, quàm à nobis videri: non ob id tamen effectuum cognitionem in ipso, sicut in nobis, ex causarum cognitione produci: quam ob causam eius scientia discursiua dici non potest. Ad 4. Dico, Dominum, & creatorem, & huiusmodi relationes ad creaturas, quatenus sunt in ipsis significare: Dei verò scientiam relationem ad creaturã, quatenus sunt in Deo. Secundum hoc enim vnumquodque est intellectum in actu, secundum id profectò, quod est in intelligente: Res autem creatæ sunt in Deo inuariabiliter: in seipsis

1.

2.

Cognosci aliquid in cognoscente dupliciter.

3.

4.

Deus cognoscit alia à se.

variabiles. Ex quo patet aliter sentiendum esse de relationibus consequentibus actus, quæ ad ipsas creaturas, quatenus sunt in ipsis, terminantur; veluti est Dominus, creator, & similia: nam ad variationem creaturarum, variè de Deo dicuntur: Aliter verò de scientia, & amore, aliisq; relationibus consequentibus actus, qui in Deo esse intelliguntur: quique de Deo invariabiliter prædicantur. Ad confirmationem, verum quidem est, Deum posse plura facere, quàm facit, non autem plura scire, nisi fortaßis hoc referatur ad scientiam visionis, qua dicitur ea scire, quæ secundum aliquod tempus sunt in actu. ex hoc autem, quia scit aliqua esse posse, quæ modò non sunt, vel etiam non esse, quæ sunt, non sequitur scientiam Dei esse variabilem: sed potius ab ea rerum varietatem cognosci: bene tamen id sequeretur, quando aliquod iam existens, nesciſset, & postea tandem didiciſset: quod certè Dei scientiæ non est attribuendum: quippe quæ, quidquid est, vel potest esse secundum aliquod tempus, Deus in suo æterno sciuit. Quamobrem quidquid est, aut aliquo modo erit, Dei non effugit scientiam, ideóq; Deus non potest plura scire, quàm semper sciuit: implicat enim, quòd antea nesciuerit, & postea sciat. Ad confirmationem vltimam respondeo, quòd, quamuis non sit verum dicere, quidquid Deus sciuit, modò scit, si ad enunciabile referatur: ex hoc tamen non sequitur, scientiam Dei varietati esse subiectam. Sicut enim absq; ipsius varietate scit vnam eandemque rem quandoq; esse, quandoq; verò non esse; ita planè absq; sui mutabilitate, scit aliquod enunciabile, quandoq; esse verum, quandoq; autem falsum. Profectò absq; dubio variabilis esset, si enunciabilia, per modum enunciabilium, componendo scilicet, & diuidendo, cognosceret, sicuti in nostro inuenitur intellectu: cuius cognitio varietati subdita est, propter rerum varietatem: vtpote si putet rem ita se habere, postea contrarium sentiat, quæ omnia in Deum cadere non possunt: ideoque eius scientia est immutabilis.

Relationes inuariabiles.

Quomodo scientia Dei sit inuariabilis.

5\. *Ad 5. dico, scientiam Dei, non quidem suiipsius, sed aliorum causam esse: & horum quidem actu, eorum videlicet, quæ pro aliquo tempore actum consequuntur: illorum verò virtute, quæ profectò possunt ab eo fieri, nunquam tamen fient. Ad confirmationem respondeo, quòd scientiam esse acceptam à rebus scitis non per se, sed per accidens, scientiæ conuenit speculatiuæ, in quantum scilicet humana dicitur. Ad confirmationem dicendum, de operabilibus perfectam scientiam non haberi, nisi quatenus operabilia sunt, à nobis cognoscantur. Quoniam autem scientia Dei omnibus modis est perfecta: idcirco operabilia ab eo sciuntur in quantum huiusmodi sunt, & non solùm secundum quòd sunt speculatiua: ob id tamen à nobilitate suæ speculatiuæ non recedit, quippe, qui omnia in seipso intueatur. Seipsum verò speculatiuè cognoscit; atq; in suiipsius speculatiua scientia, cognitionem quidem omnium tum practicam, tum etiam speculatiuam habet. Ad aliam confirmationem dico, artem bifariam intelligi posse, vno quidem modo pro habitu apprehensiuo rectitudinis agendorum, tametsi non sit potentiæ operantis, siue agentis directiuus: hoc autem modo respectu factibilium, Deo ars tribui potest, quia nimirum post voluntatis determinationem, agendorum ordinem intellectus videt. Alio autem modo pro habitu tum apprehensiuo, seu cognitiuo rectitudinis agendorum, tum etiam potentiæ practicantis directiuo: atq; ita, ars est habitus practicus, qui planè Deo non conuenit, maximè si executiua non esse alia ponatur à voluntate. Ideæ præterea sunt rationes factibilia repræsentantes: de agendo autem, vel non agendo, practicam, siue dictatiuam notitiam nequaquam virtualiter continentes: notitia autem operabilium nō est præcisè practica, nisi principia includat, aut conclusionum practicam.*

Ars Dei quæ sit.

CAP. IIII.

Scientiæ causam non esse immaterialitatem.

Argumenta.

Aulò antè ostensum est, in Deo esse scientiam, quia est sine omni materia, quæ non est ex se intelligibilis: quo magis enim aliquid ad materiam accedit, eò planè minus habet virtutem intelligendi. Sed Deus est actus purißimus: igitur est summè intelligens. 1. *In separatis præterea à materia idem*

est

Immaterialitas causa intelligendi.

est intelligens, & intellectum: plantæ præterea ob nimiam suam materialitatem non possunt intelligere: & similia multa. Aduersus hæc igitur ita arguunt non vulgaris doctrinæ viri. Si, inquiunt, ita res se haberet, vt quò aliquid materialius extiterit, eò minus intelligat: compositum igitur minus intelligeret, quàm forma: minus enim forma materialitatis haberet, quod est falsum: Siquidem compositum ex anima, & corpore subsistens, vt pote homo, plus habet perfectionis, quàm anima tantùm: ergo perfectius intelligit: sicut enim res se habet ad perfectionem naturæ; ita planè ad virtutem intelligendi. Deniq; totus homo minus esset beatificabilis, siue capax beatitudinis, quàm anima sola, quia scilicet minus intelligeret: beatitudo autem tantò maior, quantò quis eam magis diligit, & intelligit: sed hoc destrueret corporum resurrectionem. Non ergo immaterialitas est præcisa causa intelligendi. Ad rationes verò superius positas, sic respondendum esse affirmant: quòd scilicet illa maior bifariam possit intelligi: vno quidem modo, vt materiam, tanquam sui partem complectetur: & sic certè est abijcienda: homo enim totus, materiam includit tanquam partem sui; anima autem, minimè. Alio autem modo, vt significet gradum naturæ, & perfectionis naturalis, atq; tunc demum vera est, nec inde sequitur, vt materia non sit intelligibilis; sed quod inter substantias sit minimæ entitatis, & consequenter minus intelligibilis, sicut dixi in alio lib: Pymandri. Ad 2. dicunt, in separatis à materia per abstractionem intellectus agentis, secundum Philosophum 3. de anima, intelligentem, & intellectum, siue rem intellectam esse idem, non ob id tamen, quod obiectũ intellectum, sit intellectiuum, siue intelligens; sed potius, quod obiectum, quò ad suam speciem, siue actum intelligendi, informet intellectum: hoc etiam modo sensibile, & sensus sunt idem secundum actum: quare non licet inferre: omne igitur separatum à materia, est intelligens; sicut patet in omnibus planè accidentibus, quorum nullum est intellectiuum. Ad 3. de plantis, aiunt, plantas non habere formam sensitiuam, neq; materia dispositam ad talem formam recipiendam, ideoq; non sentire. Adde, quod omnes illæ rationes, quibus nituntur ostendere Deum intelligere hæc inferiora, non sunt demonstratiuè: siquidem Deus seipso beatus est; proinde non indiget, vt creaturas intelligat, quò suam beatitudinem, vitamq; felicem assequatur. Alioqui si necessariò illas intelligeret, necessariò crearet. tenet Consequentia: scientia enim eius, est causa rerum. sed hoc est falsum, quia nihil necessariò agit ad extra. Ad hæc dici potest, quòd quamuis beatitudo Dei non pendeat ex rerum cognitione, nec necessariò quippiam agat ad extra; ea tamen, quæ ipse fecit, ab eo intelligi, & gubernari, omninò est propositio demonstratiua; alioqui esset artifex sine intellectu, & iustitia; quorum neutrum, Deo tribui potest, nisi velis Dei diuinitatem negare. Deum ergo intelligere omnia, est verissimum. Sanè, si Deus est, quo maius aliquid excogitari non potest: est ergo in eo omnis perfectio simpliciter ex natura rei, atq; formaliter: sed intellectus, & scientia, & huiusmodi dicunt perfectionem simpliciter: illud enim dicit perfectionem simpliciter, quòd melius est, quàm non ipsum: in Deo ergo est scientia formaliter. Amplius, efficiens est intelligens, quia cognoscens, & non per sensum. omne enim agens, quod agit propter finem, & non cognoscit finem; dirigitur ab intelligentia, à qua finis intelligitur: ob quam causam dictum est à philosopho 2. phys. naturam ad intelligentiam, & opus naturæ in opus intelligentis reduci. Sed primum agens non potest dirigi ab alio cognoscente; aliter non esset primum: Igitur intelligit omnia. Adde, quòd, cuius est ordinare in finem, ad ipsum quoq; spectat sapientiam habere: quia sapientis est ordinare: sed Deus est huiusmodi: ergo in Deo est scientia, per quam dicitur formaliter sciens: tametsi non sit in Deo scientia inhærens; aut faciens vnum per compositionem: imperfectionem quippe sonant in forma creata. Sed scientia est in Deo, qua Deus est formaliter talis. Est enim attributum, & manet formaliter in Deo secundum propriam rationem quidditatiuam: vnde licet transeat in essentiam per veram identitatem realem; ipsa tamen Deus, dicitur formaliter sciens, vel sapiens: sicut diuinitate dicitur formaliter Deus, & de talibus simile est iudicium. Scientia præterea in creaturis, mensurati atq;

Margin notes: Soluũtur argumenta primæ opinionis 1. — 2. — 3. — Solutio. — Quod in Deo sit scientia. 1. — 2. — Scientia Dei formalis.

Scientia in Deo non est habitus.

ti, atque causati rationem habet, à potentia vel ab obiecto, siue ab vtroque, quæ profectò imperfectionẽ denotant: ipsa enim mensuratur, atque causatur actus. hæc autem in Deum cadere nequeunt: est enim scientia formaliter sciens, non quidem vt habitus, quo promptè & alacriter aliquid operamur: quòd enim non promptè interdum intelligimus, aut expeditè operamur; in causa est, potentiæ, & actus, vel potentiæ, & obiecti distantia, aut aliquarum rerum, quæ necessariæ sunt ad intellectionem habendam, indispositio: quæ planè Deo conuenire non possunt. Est enim sibi idem posse intelligere, & intelligere. Adest præterea omnibus, & nulla in eum cadit indispositio, nullaque sui intellectus, & primi obiecti distantia.

Solutio primi argumenti.

Cæterùm pro solutione primi argumenti dici posset, immaterialitatẽ esse causam intelligendi, nam & ipsum intelligere est quoque immateriale, & intellectus, & species intelligibilis. Quando autem dicitur, totum hominem perfectius intelligere, dico hoc ei accidere ob perfectionem naturæ; à qua ita est institutus, vt non nisi ambas partes habuerit, perfectus esse non posit. Id autem Deo non competit, qui est forma simplicissima: propterea non est simile. Quomodo ergo in Deo scientia sit, & quæ sint istorum rationes, patet

CAPVT. V.

Obiectum Diuinæ scientiæ.

Osthac de obiecto diuinæ scientiæ, siue intellectus nobis erit loquendũ, an scilicet sit vnum tantum, nempe diuina essentia, an etiam creatura, vt secundarium obiectum. Dico autem essentiam diuinam obiectum sui intellectus esse primum primitate originis, perfectionis simul, & primitate adæquationis. non propriæ quidem loquendo de originis seu perfectionis ordine: nam inter essentiam, & tributum, non est ordo perfectionis propriæ: quodlibet enim illorum est æquè perfectum, & actu formaliter infinitum: ac ideò inter ipsam non cadit, sicut inter imperfectum, & perfectum ordo perfectionis Nec etiam inter essentiam, & relationem, quæ licet non sit perfectio formaliter, neque infinita; per veram tamen identitatem in essentiam transit. Itaque ordo perfectionis in diuinis hac de causa ponitur, quia scilicet essentia est perfectio, quæ est prima in ordine diuinorum, primoque occurrit, alia verò secundũ suum ordinem. Ordo præterea originis inter essentiam, tributum, atque relationem, proprius nequaquam est, sed potius secundum nostrum modum intelligendi: sicut videmus in creaturis illa scilicet priora esse origine, siue generatione, quæ prius occurrunt; vt sicut fundamentum prius est proprietate in ipso fundata. hæc autem sic in diuinis inueniri, sic facilè probari potest. Quòd est perfectionis in cognoscente, id planè primo enti, siue cognoscenti est attribuendum: sed cognoscere seipsum, dicit perfectionem cognoscentis, intellectui enim conuenit, qui cæteris est potentiis perfectior, quæ seipsas non cognoscunt. ergo: Cognitio præterea perfecta intellectiua cuiuslibet perfecti obiecti, est perfectio simpliciter, alioqui nulla esset perfectio simpliciter: sed hæc à summo ente non est remouenda: ergo quod prius. Amplius, potentia cognitiua non organica in cognoscendo super seipsam reflectitur: sensus autem minimè; quia scilicet est potentia organica. Sed intellectus diuinus est purissimus actus ab omni organorum ministerio liber: seipsum ergo intelligit, & cætera alia in seipso. Adde, quòd potentia non impedita, existens autẽ proportionata, obiectum quoque proportionatum præsens, sequitur sine dubio intellectio. Sed intellectus diuinus est potentia non impedita, nec indisposita, obiectum autem, hoc est, essentia diuina, est sibi summè proportionata, & intimè præsens, illam ergo sine dubio intelligit. Patet ergo quomodo essentia diuina sit obiectum originis, atque perfectionis intellectus diuini. Iam nobis erit dicendum quomodo sit etiam adæquationis obiectum. In primisque sic arguo, aut obiectum adæquationis diuini intellectus est essentia diuina, aut aliquod attributum; aut aliquod commune essentiæ & attributo; aut aliquod commune essentialibus, & notialibus,

Ordo perfectionis in diuinis.

Ordo originis

Ostenditur obiectum.

Obiectum adæquationis.

vel

Obiectũ scientiæ diuinæ.

vel Deo & creaturis. Non est autem attributum, quia non est primò intellectum; essentiæ enim conuenit diuinæ. Nec aliquod commune essentiæ & attributis, alioqui primò occurreret moueretque potentiam ad actum, atque ita creatura primò posset mouere actum diuini intellectus, quod est falsum; aliter eius intellectio à creatura dependeret. De aliis verò simile potest esse iudicium. Item illud est obiectum adæquatum diuini intellectus, à quo primò continentur intelligibiliter alia omnia obiecta: sed essentia diuina ita se habet; cõtinet enim eminenter quodlibet aliud obiectum, quòd certe minimè congruit alicui attributo: alioqui qua ratione vni conueniret, & alteri etiam, atque ita in continentibus daretur circulus: quod est absurdum. Neque etiam relationi, quippe quæ non est infinita, præsupponitque fundamentum: Ergo quod prius. Illud præterea obiectum, est adæquatum: quo posito, & omni alio circumscripto, suum habet actum primò terminatum, est vtique primum obiectum adæquatum diuini intellectus: sed essentia est huiusmodi: igitur est obiectum adæquatum diuini intellectus. sed dicet aliquis, obiectum primum perfectione, ad quod omnia reducuntur, omni alio obiecto eiusdem potentiæ circumscripto est sine dubio perfectius, præsertim quando non est aliquid commune: sed essentia diuina, secundum rationem essentiæ, non est perfectior attributo, vtrumque enim est infinitum: Igitur non est primum obiectum perfectione Nec etiam obiectum adæquatum: siquidem obiectum adæquatum potentiæ, est ratio sibi alia cognoscendi: quidquid enim videt visus, sub ratione vtique coloris, & sui obiecti videt: sed essentia diuina non est ratio attributi cognoscendi, quippe cùm vnum infinitum non sit ratio, vnde aliud infinitum cognoscatur: non est ergo essentia adæquatum obiectum diuini intellectus. Sanè non adæquatur aliquid sub ratione obiecti, intellectiuæ potentiæ, nisi ens tantùm, non autem aliquod ens simile. ergo quod prius. Amplius, quòd adæquatur vnico actui potentiæ: non est obiectum adæquatum potentiæ, sicut in nostro intellectu videre licet: sed essentia diuina adæquatur vni actui intellectus, quia vnico quidem actu comprehenditur: ergo. Præterea, quæcunque potentia respicit plura obiecta, & quodlibet illorum propria ratione; nullum profectò ex illis habet pro obiecto sibi adæquato, sed potius aliquod ipsis commune; sicut patet in visu, à quo quilibet conspicitur color, secundum propriam illius coloris rationem. Quam ob causam suum primum obiectum adæquatum, color dicitur: eodem quoquemodo ens respectu nostri intellectus. Sed intellectus diuinus cognoscit omnia, secundum proprias eorum rationes: ens ergo est ipsius primum obiectum, atque adæquatum. Respondeo ad primum argumentum, non opus esse vniuersaliter primum obiectum intellectus diuini, esse alio perfectius, sed sufficere primam esse perfectionem. Ad confirmationem dico essentiam diuinam esse ratione alia cognoscendi, quia aliquomodo est sicut obiectum continens alia: ipsa enim cognita, tanquam prima, alia quoque cognoscuntur. Ad aliam confirmationem, antecedens est verum de intellectu creato, cui adæquatũ est ens sub ratione obiecti: quodlibet enim ens est motiuum eius per propriam rationem, non autem de intellectu diuino. Quando autem dicis, ad aliud se extendit, destruit ergo adæquationem obiecti Minimè, Saltem quatenus est ratio alia cognoscendi: nec etiam vt obiectum cognitum saltem aliquomodo: nam & si diuina essentia non sit formaliter omne à Deo cognitum; æquipollenter tamen est omne obiectum, virtute scilicet continendi. Ad 2. dico, quòd si vnus sit actus potentiæ adæquatus, obiectum adæquatum vni actui, erit quoque similiter potentiæ adæquatum. sic est in proposito. Etenim ens vnico actu à nobis intelligitur, nihilominus intellectus dicitur esse obiectum adæquatum, sicut in alio libro Pymandri satis disputaui. Ad 3. licet Deus propriam cuiuslibet entis rationem cognoscat, sola tamen sua essentia est ratio mouendi, siue motiua. sunt ergo multæ rationes cognitæ à Deo, vna tamen est ratio cognoscendi: proinde illa exempla de ente, & de colore non sunt similia. Dicis obiectum intellectus est veritas, non ergo est essentia. Dico, quòd veritas respectum tantummodo dicat rationis in obiecto ad intellectum, nempè respectum declaratiui, qui fit per actum intellectus negotiantis, seu difformitatis negationem. Atqui prima intellectus diuini ratio bo-

Essentia diuina cõtinet alia obiecta.

Argumenta contraria.

1.

2.

3.

Soluuntur argumenta.

1.

2.

3.

Essentia est primũ obiectum, & ratio cognoscendi.

Obiectū diuinæ scientiæ.

tio obiectiua, est visio, & intellectio intuitiua: non ergo veritas, sed diuina essentia est diuini intellectus primum obiectum, & ratio cognoscendi omne aliud positiuum siue intrinsecum, siue extrinsecum: positiua autem extrinseca in seipsis in esse obiectiuo, seu cognito positis per actum intelligendi diuini intellectus. Sanè intellectus diuinus actuatus quodāmodo essentia sua, vt specie intelligibili est in actu primo sufficienti ad producendū in esse intelligibili quodcunq; intelligibile. Intellecto ergo se, intellectio lapidem producit in esse cognito: intelligit ergo lapidem in seipso. Dicunt ergo isti, Deum non solùm cognoscere entia in sua essentia, verùmetiam in seipsis: putant enim esse cognitum repræsentatum, & quidquid aliud æquiualet, habere quoddam esse distinctum contra esse in rerum natura, non quidem relatiuum, sed absolutum secundum quid tamen: ac in tali esse, dicūt omnia alia à Deo per actum diuini intellectus produci, & in seipsis intelligi. Ad hæc ita à quibusdam respondetur: admittentes quòd Deus per essentiam suam, vt speciem quodammodo sit in actu primo sufficienti ad producendum quodcunq; inesse cognito. Et cùm

An Deus cognoscat alia in seipsis.

1. *infertur, ergo lapidē: Admittitur. Sed cùm vlterius infertur: ergo talia producta habēt esse in seipsis: Negatur. quoniam nihil aliud tali productione fit, nisi denominatio extrinseca, quòd scilicet dicitur cognitum à Deo. Reuera cognosci sic, est denominatio extrinseca, non per aliquod esse cognitum, quòd formaliter habeat.*

2.

Argumenta contraria.

Esse præterea repræsentatum, non est aliquid in repræsentato, nisi extrinseca denominatio: alioqui imago alicuius chimeræ vim haberet chimeræ in tali esse productiuam: quod est falsum.

3. *Amplius, lapis huiusmodi prius haberet tale esse, quàm intelligeretur à Deo: prius enim ponitur inesse repræsentato per diuinam essentiam, vt speciem intelligibilem; quàm inesse cognito per actum intellectionis: quia nimirum prior esset repræsentatio, quàm cognitio; sicut causa est prior effectu: sed hoc non cadit in Deum; aliter ipsius intellectus non esset infinitus. ergo quod prius. Deus præterea liberè, & non necessitate naturali, entia ad extra producit in esse absoluto: philosophia quoq; tota profitetur, non solùm formaliter, sed nec etiam obiectiuè extra se Deum intelligere nihil: sed omnia intelligere per essentiam propriam, vt per formam intelligibilem: atq; ita in essentia propria, vt in proprio obiecto, & non in alio suum figere intuitum.*

Solutio.

Solutio autem istorum potest esse talis: Aliquid aliud à Deo, potest esse diuini intellectus obiectum: obiectum autem duplicem habet ad potentiam habitudinem, vnam quidem motiuam, alteram verò terminatiuam. Porrò, creatura non potest esse diuini intellectus obiectum motiuum: alioqui tale obiectum esset Deo antiquius, atq; perfectius, quod est falsum: sed terminatiuum: nec quidem primò, sed secundò: atq; ita non est necesse, intellectum à creatura dependere in intelligendo; licet hoc modo dici posit diuini intellectus obiectum. Illa ergo argumenta procedunt secundum obiectum primum, & motiuum, non autem secundum obiectum terminatiuum, non autē primò, sed secundo modo. Similiter soluenda sunt philosophorum argumenta; qui aiunt, Deum extra se nihil intelligere. Quid ergo sit obiectum diuinæ scientiæ, siue intellectus, his paucis dixisse me puto.

Obiectum motiuum.

QVAESTIONIS TERTIAE CAP. I.

Creaturam non habere prius esse intelligibile, quàm intellectum.

Creatura non prius habet esse intelligibile, quam intellectum.

Ostquam audiuimus, quodnam sit diuini intellectus obiectum, & quomodo intelligat alia à se; operæpretium erit, imò huic proposito valde video esse necessarium, non ignorare, an ipsa creatura prius esse habeat intelligibile, quàm intellectum. Ad quod breuiter dici potest, quòd formaliter loquendo, quatenus aliquid dicitur formaliter intelligibile, creatura non prius habeat esse

Creatura quale esse intelligibile habeat.

*esse intelligibile, quàm intellectum: nec intellectioni præsupponitur, sed è contra præsup-
ponit intellectionem, atq; per ipsam primum esse obtinet, expressum, & intellectum: ex eo
enim quia habet esse intellectum, & repræsentatum habet esse, & expressum. Quòd si de
esse virtuali loquamur, proculdubio in essentia, vt in obiecto primo, virtualiter supponi-
tur intelligibile, & expressibile: quod planè nihil est aliud, quàm essentia ipsa. Sanè non* Formaliter, virtualiter repræsentare.
*parum interest formaliter aliquid repræsentare, sicuti species, vel imago, aut exemplar
repræsentans obiectum: Et virtualiter, sicut creans speciem, & virtualiter continens re-
præsentat obiectum. Primo quidem modo, in diuina intellectione creaturæ præsentantur,
secundo autem modo in essentia: nullum ergo esse repræsentatum formaliter, vel expres-* Prima ratio.
*sum, nisi per intellectum habuit vnquam creatura. Reuera, in quocunq; esse ponitur crea-
tura, per alicuius actum potentiæ productiuæ ponatur necesse est: quòd si illud esse sit
reale, & potentia quoq; productiua similiter se habebit. Si rationis verò, eodem modo. Sed
esse actu, & formaliter intelligibile, est primum esse, in quo creatura poni potest: in illo
ergo per actum primæ potentiæ ponitur, intellectus vtiq; diuini. Profectò, si creatura ha-* 2.
*beret prius esse repræsentatum, & intelligibile per essentiam, quia prior est in intellectio-
ne; ad patris ergo memoriam necessariò attineret; atq; ita prior esset in memoria quàm
intelligentia: quod planè aduersatur D. Aug. 15. de trinit: dicenti, Verbum diuinũ de tota
patris memoria nasci. Nasceretur ergo de memoria creata, ac consequenter esset imago, &
similitudo creaturæ, ex vi suæ productionis: quod est omninò falsum: creatura enim, quæ
non est necessaria, esset ratio producendi, vt memoria, vel per modum memoriæ verbum
diuinum: quod est simpliciter necessarium. Adde, quòd tunc esset in actu realiter ab æter-
no, sicut ratio producendi ens reale: quod est impium asserere. Amplius, si intellectus* 3.
*noster, non dat obiecto suo secundario, intentioni scilicet secundæ post esse, intelligere, quia
nullum esse habet, nisi per intellectionem: nec ergo intellectus diuinus eam præsupponit in
esse intelligibili: non enim est minoris potentiæ, vt hoc possit suo secundario exhibere ob-
iecto. Ex his ergo, atq; similibus patet rationibus, quomodo creatura non prius habeat es-
se intelligibile quàm intellectum. Sed dicet aliquis. Intellectio necessariò præsupponit po-* Argumenta contraria.
*tentiam, atque obiectum in aliquo esse: igitur intellectio diuina secundum aliquam ratio-
nem, modumque intelligendi præsupponit creaturam, quæ in aliquo esse est illius obie-* 1.
*ctum, per diuinam essentiam repræsentatum, atq; expressum. Prius ergo creaturæ habent
esse intelligibile quàm esse intellectum. Amplius, qualis inter essentiam diuinam,* 2.
*quatenus est exemplar, & similitudo, & ipsam intellectionem, ordo inuenitur; talis pro-
fectò est inter obiectum præsentatum, & obiectum intellectum. Sed essentia diuina hoc
modo, est prior intellectione, ex virtute namq; sua plura continet, quàm ipsa intellectio:
ergo quod prius. Iterum, Essentia diuina est æquè potens in repræsentando, sicut & intel-* 3.
*lectus diuinus in intelligendo: est enim primum obiectum diuini intellectus, omnia conti-
nens perfectissimè: igitur creatura prius habet esse intelligibile, quàm intellectum: ex
hoc enim habet esse actu intelligibile, quia in diuina essentia intelligibiliter continetur.* Soluuntur argumenta.
*Respondeo ad primum argumentum. Intellectio non præsupponit necessariò obiectum se-
cundarium in aliquo esse formaliter, aliter ab illo vtiq; dependeret: falsa est ergo conse-* 1.
*quentia. Ad 2. Sic expono minorem: Essentia diuina, quatenus secundum ipsius ratio-
nem, est prior perfectione; creaturæ exemplar actuale, atq; formale nequaquam dici po-* 2.
*test, sed virtuale tantùm. Cùm ergo dicis, sicut continet, &c. Respondeo, verum esse vir-
tualiter, non autem formaliter in actu, atq; distinctè. Ad 3. Dico, ita potentem esse es-* 3.
*sentiam in præsentando, sicut intellectum in intelligendo; sed secundum modum sibi con-
uenientem: qui planè non est obiectum cognitum repræsentandi formaliter, sed modus
repræsentandi virtualiter. hoc etiam modo intelligenda est Augustini sententia in Gene-
sim 15. vbi dicere videtur, per essentiam diuinam, non autem per intellectum, esse intelli-* Creatura non habet essentiã æternam.
*gibile creaturas habere. Cùm igitur creatura non prius habeat esse intelligibile, quàm in-
tellectum; non ignorare oportet, an ipsa quatenus fundamentum est relationis æternæ ad*

Essentia creaturæ non est æterna.

Deum cognoscentem, verum esse essentiæ habeat, ita, vt essentia rei creabilis sit æterna: Ad quod quidem dicimus, solum Deum esse æternum, ac proinde essentiam rei creabilis æternam non esse. Sanè, esse essentiæ, aliud est nihil, quàm ipsa rei quidditas: est enim illud esse, de quo dicitur, quòd diffinitio indicat esse rei. Ex hoc autem patet, quòd illud, quod in necessariis propositionibus ponitur, sit esse essentiæ: quia nimirum in talibus, vnus terminus est alteri essentialis: aut quia est de essentia, aut quia consequitur essentiam per se in 2. modo, vel aliquid ad ista reducibile. Esse verò, quod in contingentibus propositionibus ponitur, esse existentiæ; siquidem tales, nisi extremis actualiter existentibus, veræ esse non possunt. Porrò lib: alio dixi, atque vtrumlibet disputaui, quomodo inter se hæc distinguantur: essentia enim, & existentia non distinguuntur realiter: remota enim alicuius existentia, essentia quoque realis pariter remouebitur: quod certè distinctis realiter minimè congruit: vno namque remoto, aliud subsistere valet. Vnde perspicuum est, quòd licet esse essentiæ, & esse existentiæ non sint idem formaliter, non tamen proprie formaliter distinguuntur. Etenim ad rationem formalem, aut cuiuscunque diffinitionem naturæ, existentia non spectat: eadem enim est ratio formalis, & tota alicuius in potentia, & eius existentis in actu diffinitio. Existentia præterea nullam dicit formalitatem: illa autem formaliter distinguuntur, quorum est alia, atque alia formalitas. Distinguitur ergo existentia ab essentia modaliter, hoc est, sicut modus intrinsecus à ratione formali. Sanè, quod non pertinet ad formalem alicuius rationem; neque ipsam variat sibi aduenientem, quia nimirum ad aliud genus non egreditur, est modus eius intrinsecus: sed existentia est huiusmodi, respectu essentiæ: igitur. Quare satis potest esse manifestum illa distingui ex natura rei. Reuera, quod se habet per indifferentiam ad aliqua duo opposita, non potest vtique ex natura rei esse indistinctum ab ipsis; cùm vnumquodque sit ad seipsum ex natura rei determinatum. Sed essentia rei creabilis indifferenter se habet ad esse, & non esse loquendo de esse existentiæ, potest enim existere, & non existere. ergo. sed de his latius in loco, quem citaui. Ex his ergo patet, naturæ ordine, existentiam essentiam præcedere: omnis siquidem creatio passiua in re creata fundatur, similiter omnis passiua productio in re producta: atque ea videtur posterior esse. Sed existentia rei, non potest esse prior productione: per productionem enim res primò existit: hoc ergo modo essentia est prior existentia. Præcedit quoque ordine perfectionis: omnis enim natura, quæ directè est in ordine substantiæ, quācunque secundam perfectionem sibi aduenientem præcedit, quæ ad illius generis quidditatem non spectat. Sed ita se habet existentia ad essentiam. ergo. Quòd si dixeris in essentialiter ordinatis, vltimum semper esse perfectius: Respondeo, inter quidditates verum esse, non autem, quando vltimum, non est quidditatiua perfectio: sed modus tantum intrinsecus. Non autem præcedit ordine durationis, qui planè non inuenitur, nisi in extremis, quorum vnum sine alio perdurat; quod certè essentiæ, & existentiæ, sicut dixi, non conuenit: Neque ordine originis, quia existentia non trahit originem, siue (vt ita dicam) originatur ab essentia: ens namque in actu non potest originari ab ente in potentia, sed ab ente tātummodo in actu: originans profectò non est imperfectius originato; sed essentia ante existentiam, est ens in potentia: non ergo est prior origine. Neque imaginandum nobis est, existentiam ab essentia manare, ac actum secundum à primo: sed potius primam rei actualitatem esse. His ita elucidatis, videndum nobis est, quomodo essentia creabilis æterna non sit, neque etiam necessaria. Sanè, nullum æternum contingenter producitur: sed essentia rei creabilis contingenter producitur, per productionem enim accipit esse, existentia namque est ipsum esse reale: igitur creatura non habet existentiam æternam. Amplius, Essentia ante existentiam realis esse non potest, realitas quippe, & existentia sunt simul natura, quia modi intrinseci inuicem adæquati. Adde, quòd ante mundi creationem, in qua data est creaturis existentia, præter Deum, nihil reale fuerit omninò. Æternitas ergo, & necessitas, creaturæ conuenire non possunt, sed illi repugnant: tempus verò, & realitas, & similia, sibi contingenter conueniunt. Itaque creatura, quatenus est fundamentum relationis

Marginal notes: Esse essentiæ, & existentiæ. — Nō distinguūtur formaliter — Modus intrinsecus. — Quomodo essentia præcedat existentiā. — Ordine naturæ. — Ordine perfectionis. — Non ordine durationis. — Non ordine originis. — Essentia rei creabilis non est æterna.

Essentia creaturæ non est æterna.

relationis æternæ ad Deum cognoſcendum, eſsentiæ verum eſse non habet: quandoquidem non minus conueniat exiſtentiæ talis relationis fundamentum eſse: vtrumq; enim ab æterno æqualiter eſt à Deo cognitum: ob id tamen diceret nemo, eſse exiſtentiæ creaturarum ab æterno fuiſse: neq; ergo eſse eſsentiæ. Adde, quòd ſi ita res ſe haberet; nihil planè produceretur de nihilo: eſset certè ſemper eſsentia rerum, & conſequenter exiſtentia: atq; ita nulla in rebus inueniretur creatio: quod eſt falſum. Sed arguet aliquis contra prædicta hoc modo: Intellectus diuinus creaturæ intelligit quidditatem: ipſa ergo quidditas ab æterno eſt intellecta, & diuinæ eſt intellectionis terminus. ſed veræ intellectionis eſt verus terminus: igitur creatura ab æterno habuit veram exiſtentiam. Sanè proportio eſt paſsio entis: ſed rei cognitæ eſt aliqua proportio ad Deum cognoſcentem: ipſa ergo res, vt ſic cognita, habet eſse verum. Amplius, ſicut ens ad non ens; ſic vtiq; poſsibile ad impoſsibile. Ergo permutatim ſicut omne ens eſt poſsibile; ita certè omne non ens eſt impoſsibile. Sed creatura ab æterno eſt poſsibilis, ergo ab æterno eſt ens. Ad hæc accedit, quòd chimæra ab æterno eſt impoſsibilis, homo verò ab æterno eſt poſsibilis: ab æterno ergo chimæra & homo non ſunt æqualiter nihil. Iterum, Ab æterno homo eſt animal: hæc eſt regula æterna ſecundum Aug. id autem verùm eſſe non poteſt niſi ſecundum eſse eſſentiæ: homo ergo ab æterno habet eſſe eſſentiæ. Sanè, homo ab æterno realiter eſt animal; illa enim eſt propoſitio neceſſaria: habet ergo aliquam realitatem ab æterno. Præterea creatura ab æterno eſt realiter producibilis: ergo habet producibilitatem realem, & ſic aliquam realitatem. Ad hoc quoq; facit diuinæ ſcientiæ veritas: omnis ſiquidem ſcientia eſt de neceſſariis, & æternis præſcindendo ab exiſtentia: eſt autem ſcientia de quidditatibus in eſſe eſſentiæ, prout præſcindunt ab exiſtentia: eſſe ergo eſſentiæ creaturarum, eſt neceſſarium & æternum. Adde, quòd omnis ſcientia realis eſt de ente reali: ergo ipſæ quidditates de quibus ſunt ſcientiæ reales, antequam exiſtant, aliquod habent eſſe reale.

Argumenta contraria. 1. 2. 3. 4.

Ad hæc autem ſic reſpondere valemus: & ad primum quidem ſic: concedimus ab æterno creaturam ab intellectu diuino cognoſci, atq; ſecundarium eſſe diuinæ intellectionis terminũ. Et cùm vlterius dicitur, quòd veræ intellectionis ſit verus terminus, ſi id intelligatur de reali veritate quò ad eſſe ipſius rei intellectæ; falſum quidem: ſi verò de ipſa veritate in eſſe cognito; verum eſſe fatemur. Neq; ex hoc ſequi neceſſe eſt, rem intellectam eſſe ſimpliciter poſsidere, ſed potius fallaciam committi ſecundum quid ad ſimpliciter. Ad confirmationem, minor quidem veritatem habet de proportione, quæ eſt relati entis rationem diminuens, ideoq; illius cuius eſt, non requirit entitatem ſimpliciter. Ad 2. negatur conſequentia, ille enim modus arguendi, in quantitatibus, aut in terminis conuertibilibus tantùm valet; in illis autem, qui ſe habent ſicut inferius & ſuperius, non debet inferri quartum de ſecundo, quandoquidem ſit ibi fallacia conſequentis: ſed potius ſecundum de quarto. Sequitur ergo in propoſito: omne ens eſt poſſibile: ergo omne impoſſibile eſt non ens. Ad confirmationem negatur conſequentia; quia vtraq; negatio, totam affirmationem remouet, tametſi in vna ſint plures cauſæ quàm in alia. Ideo enim ab æterno homo non eſt ens, quia ab æterno nõ erat cauſa ponens ipſum in eſſe. Chimæra verò ab æterno fuit non ens, tum quia non erat cauſa ponens ipſam in eſſe; tum etiam quia ſibi repugnat eſſe. Vtrumq; tamen ab æterno nihil eſt ſimpliciter. Ad 3. Illa propoſitio, homo eſt animal ab æterno, eſt quidem regula æterna in mente diuina; non autem in propria realitate. Siquidem in proprijs terminis, à tempore abſtrahit, & ab æternitate: quippe quæ poſsit vtrobiq; verificari. Ad confirmationem, licet iſta ſit neceſſaria, homo eſt animal: iſta tamen eſt contingens, homo realiter eſt animal: realitas namq; ei conuenit per extremorum exiſtentiam, vnde etiam illa eſt contingens; homo exiſtit animal. Ad 4. ab æterno creatura non eſt realiter producibilis propter realitatem inexiſtentem ipſi producibilitati: Cùm illa producibilitas nominet ſolùm non repugnantiam ſiue potentiam logicam: Dicitur autem ſolùm realiter producibilis; quia producibilitas illa eſt ad eſſe reale: quemadmodum etiamſi angelus fuiſſet productus ante locum, tunc certè fuiſset localiter mobilis. Ad cõ-

Soluuntur argumenta. 1. 2. 3. 4.

firmationem, necessarium accipitur pro non possibili aliter se habere: æternum verò pro non habente durationis principium, cùm tamen propriè necessarium, & æternum existentibus conueniant: illa vero alia etiam non existentibus. Ad aliam, scientia realis, est de ente reali, non realitate actuali, sed non de eo, cui non repugnat habere esse reale. Patet ergo quomodo creatura, quatenus est fundamentum relationis æternæ, non habeat essentiam realem æternam.

CAPVT II.

Scientia Dei est causa rerum.

Scientia Dei est causa rerũ.

EX multis cùm philosophorum sententiis, tum etiam sacrorum virorum authoritatibus hactenus me dixisse puto, Dei scientiam esse rerum causam: hoc idem modò clariùs lucidiúsq; facere decreui, aliaq; addere, quæ ad Dei nostri scientiam extollendam facere iudicaui: atq; inprimis ex artificum scientia quodammodo argumentabor hoc modo. Scientia Dei ita se habet ad res creatas, sicut scientia artificis ad artificiata: Esse enim Dei (sicut dixi) est suum intelligere: est ergo causa rerum per intellectum, quia habet voluntatem adiunctam. Sed scientia artificis est causa artificiatorum, eò quòd artifex operatur per suum intellectum: quare necesse est, vt forma intellectus sit principium operationis, sicut calor calefactionis: sed scientia est ipsa forma intellectus: igitur est causa operationis. Porrò scientia est causa, sed cùm voluntatis adiunctione: scientia enim non significat causæ rationem ex eo, quia est in sciente; sed ex inclinatione ad effectum: Ergo, non nisi ex adiuncta voluntate. Ex se autem patet consequentia: siquidem scientia se habet ad opposita, sicut docet nonus meth. liber. Determinatur autem ad alteram partem, ex appetitu adiuncto. Inclinatio autem ad opus, dat formæ rationem actiui: nec multum refert quoad propositum, an talis determinatio sit ex ipsa natura formæ, sicut patet in calore: an ab extrinseco, vt contingit in scientia. Antecedens autem patet ex simili in forma naturali, puta calore: qui planè non eget alicuius inclinationis additione, vt queat esse actionis principium, sed quatenus est in subiecto; sine illa enim inclinatione non videtur habere rationẽ actiui: similiter ergo forma intelligibilis, non dicit principium actionis, quatenus est tantùm in intelligente, nisi ei adiungatur inclinatio ad effectum, quæ est vtiq; per voluntatem, sicut dictũ est. Reuera, cùm forma intelligibilis ad opposita se habeat (cùm sit eadem scientia oppositorum) determinatum nequaquam produceret effectum, nisi per appetitum ad vnum determinaretur. Cùm autem Deus per suum intellectum, quia suum esse, est suum intelligere, res causet, atq; producat; sua vtiq; scientia erit rerum causa, quatenus coniunctam habet voluntatem. Sua quoq; scientia, non solùm est causa rerum, verùmetiam & entia, & non entia comprehendit: Vocat, inquit Apost. ad Rom. 4. ea quæ non sunt, tanquam ea, quæ sunt. Scit enim omnia quæ sunt, quocunque modo se habeant, aut habitura sunt: igitur, & quæ actu consistunt, & quæ in potentia, suam scientiam effugere nequeunt. Sanè, quæ non sunt in actu, sed in potentia: aut vtiq; sunt in potentia ipsius Dei; & sic ab eo non sunt abscondita: aut in potentia creaturæ; & ita similiter se habebunt: alioqui aliquid Dei posset effugere, atq; præterire scientiam: quod est nefarium dicere. Cæterùm, licet quædam modò non sint in actu, fuerunt tamen, vel erunt; quæ omnia Deus scire dicitur scientia visionis. Cùm enim intelligere Dei, quod est eius esse, æternitate mensuretur, quæ sine successione existens, totum complectitur tempus; præsens vtiq; Dei intuitus, in totum tempus, atq; in omnia, quæ in quocunque sunt, vel erunt tempore, tanquam in subiecta sibi præsentia plenissimè fertur, atq; porrigitur. Quædam verò sunt in potentia Dei, vel creaturæ, quæ nihilominus, nec modò sunt, nec fuerunt aliquando, nec vnquam futura sunt. Et hæc à Deo sciri dicimus scientia quidem simplicis intelligentiæ: quòd ideò dicitur, quia

Scientia non est causa, sine voluntate.

Scientia Dei est etiam non entium.

Scientia visionis.

Simplicis intelligentiæ.

Sciẽt. Dei est causa rerum.

tur, quia ea, quæ apud nos videntur, habent extra videntem esse distinctum. Patet ergo quomodo Deus scit & entia, & non entia: Adde, quòd nec mala quidem ignoret. Sane, quicunque aliquid perfectè cognoscit; omnia planè, quæ illi accidere possunt, eum cognoscere oportet. Sunt autem quædam bona, quæ per mala corrumpi possunt, atque ita sui facere iacturam, quæ à Deo cognosci, necesse est; aliter ab eo bona perfectè nequaquam scirentur. Cùm autem malum nihil aliud sit, quàm priuatio boni; hoc ipso, quòd bona cognoscit, mala quoque non ignorat: sic namque est vnumquodque cognoscibile, secundum quod est: Itaque Deus per semetipsum (teste Diony. 7. de diui. no.) accipit tenebrarum visionem, non aliunde videns tenebras quàm à lumine: sic & per bonum, malum cognoscit. Scit etiam omnia enunciabilia: scit enim cogitationes hominum, quæ sub enunciabilibus continentur. Cùm enim formare enunciabilia in nostri sit intellectus potestate: Deus autem sciat quidquid in sua, aut in nostra situm est potestate: scit ergo enunciabilia omnia: non per modum quidem enunciabilium, componendo scilicet, & diuidendo; sed per simplicem potius intelligentiam. Nam sicut materialia immaterialiter cognoscit, & composita simpliciter; ita planè & enunciabilia, & denique vnumquodque per simplicem cognoscit intelligentiam. hoc autem fit, dum vniuscuiusque essentiam intelligit, perinde, ac si nos intellectu quid sit homo, & quæ de homine prædicantur, intelligeremus omnia: quod certè in nostro nequaquã intellectu contingit: quippe qui de vno in aliud discurrẽdo proficiscitur, idque propter speciem intelligibilem, à qua omnia simul repræsentari non possunt. Quam ob causam intelligendo quid sit homo, alia, quæ ei insunt, intelligere non valemus: sed diuisim, atque successiuè, illorum notitiam acquirimus. vnde nobis opus est, vt seorsum intellectum, componendo, & diuidendo, atque enunciationem formando, in vnum reuocemus. hoc autem in Deum minimè cadit: quia species diuini intellectus, hoc est, ipsius essentia sufficit ad omnia plenissimè demonstranda: hac de causa illam intelligendo, omnia quæ sunt, fuerunt, aut esse, & cogitari possunt plenissimè intelligit. Ex quo patet, omnium singularium Deum scientiam habere: sicut dicitur Prouerb. 16. Omnes viæ hominum patent oculis Dei. Reuera (sicut suprà dictum) omnes perfectiones, quæ in creaturis inueniuntur, in Deo altiori modo consistunt: sed cognoscere singularia, spectat ad perfectionem creaturarũ: Deus igitur singularia cognoscit. Altiori, inquam, modo, quia per diuersas quidem potentias nos cognoscimus singularia, atque vniuersalia: Deus verò simplici intuitu intelligit omnia: sunt enim hæc simpliciter in Deo. Suffragatur nobis philosophus 1. de anima, & 3. meth. Vbi disputans contra Empedoclem, absurdum esse affirmat, cognita à nobis, à Deo ignorari. Cognoscit autem singularia non per causas vniuersales (vt quidam putauerunt) alioqui ab eo perfectè singularia nequaquam scirentur. Etenim quasdam formas, atque virtutes ex causis vniuersalibus, singularia sortiuntur: quæ quantumcunque ad inuicem coniunguntur, non nisi per materiam indiuidualem, propriam atque indiuiduam obtinent cognitionem. Vnde, si quispiam Mercurium cognosceret, quia est albus, aut similia; quatenus est hic homo, profectò nequaquam sciret. Singularia ergo à Deo in propria cognoscuntur natura. Neque sunt audiendi, qui aiunt, per vniuersalium causarum ad particulares effectus applicationem, à Deo singularia cognosci: nemo enim aliquid ad aliud applicare potest, nisi id præcognouerit. Quare huiusmodi applicatio, particularium præsupponit cognitionem; non autem est ratio particularia cognoscendi. Itaque Deus, cùm sit rerum causa per suam scientiam; in tantùm vtique sua se extendit scientia, in quantum sua causalitas porrigitur. virtus autem Dei actiua, non solùm ad formas, quibus ratio vniuersalis accipitur, verùmetiam ad materiam vsque extenditur. Quare scientia Dei singularia cognoscit, quæ per materiam indiuiduantur. Cùm enim sciat alia à se per suam essentiam, veluti per rerum similitudinem, aut principium earum actiuum: eam vtique necesse est, esse sufficiens omnium cognoscendorum principium, quæ per ipsum fiunt, non solùm quidem in vniuersali, verùmetiam in particulari. Cognoscit ergo particularia; & consequenter etiam infinita: de quo negotio in alio libro Pymandri disputaui. Sanè, quamuis infinitorũ

Scientia Dei mala etiam scit.

Malum quid.

Scit enunciabilia.

Quomodo scit enunciabilia.

Scit omnia singularia.

Quomodo cognoscit singularia.

Non cognoscit per applicationem.

Cognoscit infinita.

Scien. Dei est causa rerum.

numerorum nullus sit numerus; non tamen incomprehensibilis ei, ait August. 12. de ciuit. Cuius scientiæ non est numerus. Profectò, cùm Deus sciat non solùm ea, quæ sunt actu, verùmetiam ea, quæ sunt in potentia, aut sua, aut creaturarum, sicut dictum est, hæc autem constat esse infinita: Deus ergo scit infinita. Et licet scientia visionis (vt quidam dicunt) quæ eorum est tantùm, quæ sunt, erunt, vel fuerunt, non sit infinitorum, quandoquidem non dicamus, mundum fuisse ab æterno: tamen si res attentiùs consideretur, eam quoque esse infinitam, dicere oportebit: scit enim cogitationes, & affectiones cordium, quæ in infinitum in creatura rationali absque fine permanente, multiplicabuntur. Id autem ideò fieri dicimus, quia cuiuslibet intellectio cognoscentis, secundum modum formæ se extendit, quæ est cognitionis principium. Species namque sensibilis, quæ est in sensu, est vnius solùm indiuidui similitudo, per quam indiuiduum tantummodo cognoscitur: species verò nostri intellectus intelligibilis, quoad naturam speciei, quæ est à particularibus infinitis participabilis, est rei similitudo. Quam ob causam per speciem hominis intelligibilē, infinitos quodammodo homines cognoscimus: non certè quò ad distinctionem ab inuicem; sed potius quò ad communicationem speciei. Siquidem intellectus nostri species intelligibilis, non est hominum, quò ad principia indiuidualia, sed potius quò ad principia speciei, similitudo. Essentia autem, per quam intelligit diuinus intellectus, est sufficiens omnium similitudo, quæ sunt, vel esse possunt: idque non solùm quò ad principia communia, verùmetiam, quò ad propria vniuscuiusque principia: sicut sæpè ostendi. Vnde fit, vt scientia Dei ad infinita se extendat, etiam quatenus sunt ab inuicem distincta. Patet ergo, quomodo scientia Dei sit causa rerum, & singularia intelligat, & infinita.

Scientia visionis est infinitorum.

Essentia diuina omnium est similitudo.

CAP. III.

Argumenta contraria.

1. Oliti sunt quidam contra prædicta sic arguere. Si scientia Dei est causa rerū: igitur creatura est ab æterno: tenet consequentia, quia posita causa, ponitur effectus. Sed scientia Dei est æterna: igitur creatura est æterna: quod falsum esse in alio libro ostendi, vbi de mundi creatione, atque principio disputaui. Adde, quòd scibile, vt dicitur 10. met. est prius scientia, & mensura eius: sed id quod est, & mensuratum, causa esse non potest: Igitur scientia Dei non est causa rerum.
2. Amplius, scientia Dei non est, nisi verorum: Sed verum, & ens conuertuntur: Scientia ergo Dei minimè est non entium. Reuera, scientia indicat similitudinem inter scientem, & scitum. Sed ea quæ non sunt aliqua ad Deum, qui est ipsum esse, similitudinem habere non possunt: ea ergo, quæ non sunt, sub Dei scientiam non cadunt. Ad hæc accedit, quòd scientia Dei sit causa scitorum ab ipso: sed non est causa non entium,
3. quia non ens causam non habet. De non entibus ergo Deus scientiam non habet. Præterea, si intellectus diuinus cognosceret mala: esset absque dubio in potentia. Consequens est falsum, ergo & antecedens. Consequentia autem tenet ex philosophi authoritate 3. de anima dicentis, intellectum, qui non est in potentia, non cognoscere priuationem: sed malum est priuatio boni. Si ergo cognosceret malum, & priuationem cognosceret, atque ita esset in potentia. sed intellectus Dei semper est in actu: ergo mala ab eo nequaquam cognoscuntur. Sanè, omnis scientia, vel est causa sciti, vel ab eo causatur: sed scientia Dei non est causa mali, nec causatur à malo: non scit ergo mala. Adde, quòd omne, quod cognoscitur, per suam certè similitudinem, aut suum oppositum cognoscitur: sed Deus per suam essentiam, quæ non est mali similitudo, neque habet sibi malum oppositum, quia diuinæ essentiæ nihil contrariatur, omnia cognoscit: igitur Deus non cognoscit mala. Deniq; quod per aliud, & non per seipsum cognoscitur, imperfectè cognoscitur: Sed malum à Deo per seipsum non cognoscitur; alioqui malum esse in Deo; cognitum enim est in cognoscente: per aliud ergo, hoc

Quod nō sciat mala.

Scientia Dei causa rerum.

go, hoc est, per bonum cognoscitur: imperfectè ergo cognoscitur. Atqui omnis Dei cognitio est perfecta: Ergo quod prius. Item, enunciabilium cognitio, nostro conuenit intellectui, cuius est diuidere, & componere: sed in intellectu diuino nulla est diuisio, & compositio: igitur non cognoscit enunciabilia. Profectò, omnis cognitio per quandam fit similitudinem: sed in Deo nulla est omninò enunciabilium similitudo, cùm sit simplicissimus: Deus ergo enunciabilia non cognoscit. Adhuc, intellectus diuinus est humano intellectu immaterialior: igitur non intelligit singularia. Antecedens est manifestum, consequentia patet: Nam ideò intellectus humanus singularia non cognoscit, teste philosopho 1. de anima, quia ratio est vniuersalium, sensus verò particularium. Reuera, illæ virtutes in nobis solæ sunt singularium cognoscitiuæ; quæ à materialibus conditionibus species abstractas minimè recipiunt: sed res in Deo ab omni materialitate sunt quàmmaximè abstractæ: Ergo quod prius. Adde, quòd omnis cognitio, sicut sæpè dictum, per aliquam fit similitudinem: sed similitudo singularium non est in Deo: quia principium singularitatis, est materia, quæ in Deo esse potest, quia scilicet est ens in actu, & non in potentia, velut est materia: singularia ergo à Deo minimè sunt cognita. Amplius, si scientia Dei cognoscit infinita: infinitum vtiq; esset finitum: tenet consequentia, ex authoritate Augustini 12. de ciuit. Dei dicentis: Quidquid scientia comprehenditur, comprehensione huiusmodi finiri. Philosophus quoque affirmat 3. phys. infinitum esse incognitum: Infinitum, inquit, est, cuius quantitatem accipientibus, semper est aliquid extra assumere: Sed implicat, infinitum esse finitum: ergo. Dicis, quæ in se sunt infinita, Dei scientiæ esse finita. Contrà: ratio finiti est, quòd sit inpertransibile 3. phys. Sed infinitum, nec à finito, nec ab infinito 6. phys. potest pertransiri: Igitur infinitum, nec finito, nec infinito potest esse finitum: atque ita, quæ sunt infinita, scientiæ Dei nequeunt esse finita. Profectò, scientia Dei est mensura earum rerum, quæ ab ipso sciuntur. Sed repugnat naturæ infiniti, esse mensuratum: Deus ergo non cognoscit infinita. Alia videre poteris in alio libro.

4. 5. Quod nõ cognoscit singularia. 6. Replica.

CAP. IIII.

Soluuntur Argumenta.

D primum negatur consequentia: scientia enim Dei est causa rerũ: quatenus res sunt in ipsa, in qua quidẽ ab æterno non fuerunt in esse proprio actuali sed in esse cognito: vnde nõ sequitur, scientia Dei est æterna: ergo res sunt æternæ in propria forma; sed in esse cognito tantùm. Ad confirmationẽ dico, inter Dei, & nostram scientiam, res naturales medium habere: siquidem ab illis scientiam accipimus, è contrà, à scientia Dei illæ causantur. Quamobrem, scientia Dei est mensura naturalium, sicuti scientia artificis domus construendæ: è diuerso nostra scientia à naturalibus mensuratur: atq; ab illis, veluti ex constructa iam domo scientiam recipimus. Dicis Origenem in episto: ad Rom: dixisse: non propterea aliquid fore, quia Deus scit: sed potius id futurum, quia scitum est à Deo, antequam fiat. Respondeo, Origenem respexisse scientiæ rationem, cui, sine adiuncta voluntate, non competit causalitatis ratio. Cùm autem dicitur, ideò aliqua à Deo præsciri, quia sunt futura; id certè intelligendum est, secundum consequentiæ, & non essendi causam, sequitur enim, si aliqua sunt, à Deo præsciri; non ob id tamen futura in causa esse, vnde Deus sciat. Ad secundum dico, entia esse vera in esse Dei cognito: atq; ita cognosci etiam illa, quæ non sunt. Simili modo soluitur confirmatio: nam & si non entia non habeant esse in actu, habent tamen in potentia, aut in esse cognito: Etenim cùm Deus sit ipsum esse; in tantum, sine dubio vnumquodq; participat esse, in quantum Dei gerit similitudinem: sicuti vnumquodq; in tantum est calidum, in quantum participat calorem. Ad aliam confirmationem dico, Dei scientiam esse causam rerum, sed voluntate coniuncta. Quare, non opus est, vt quæcunq; Deus scit, sint, vel fuerint,

1. Origenes. 2.

Scientia Dei causa rerum.

vel fuerint, aut futura sint; sed solùm ea, quæ vult, aut permittit esse. Neq; enim scientia Dei est, quòd illa sint, sed quòd esse possint. Ad 3. Deus non cognoscit malum per priuationem in se existentem, sed per bonum oppositum: philosophi autem verbum est ita intelligendum, quòd intellectus, qui non est in potentia, priuationem in ipso existentem, per priuationem non cognoscit: idq; suæ congruit sententiæ, quam suprà in eodem loco citauerat: nempè punctum, & omne indiuisibile per diuisionis priuationem cognosci. Quod ideò certè contingit, quòd formæ simplices, & indiuisibiles in nostro quidem intellectu, non sint in actu, sed in potentia tantùm: alioqui per priuationem minimè cognoscerentur. Ad confirmationem: scientia Dei non est causa mali, sed boni, vnde cognoscitur malum. Ad aliam, licet malum diuinæ non aduersetur essentiæ, quæ corruptioni non subiacet; effectibus tamen aduersatur diuinis, quos per suam cognoscit essentiam; atq; ita illos cognoscens, mala quoq; cognoscit. Ad aliam dico, cognosci aliquid per aliud tantũ, esse imperfectæ cognitionis, si illud per se sit cognoscibile. sed malum non est per se cognoscibile: nõ potest ergo sciri, aut diffiniri nisi per bonum. Per suum ergo bonum, hoc est suam substãtiam, Deus scit, siue intelligit mala. Ad 4. Ratio illa valeret, si per modum enunciabilium à Deo cognoscerentur enunciabilia. Ad confirmationem. Propositio enunciabilis significat aliquod esse rei: Deus autem per suum esse, quod est eius essentia, est omnium eorum, quæ per enunciabilia significantur, similitudo. Ad 5. Dico diuinam essentiam, quæ est diuini intellectus quodammodo species intelligibilis, per abstractionem immaterialem nõ esse, sed per seipsam; ideoq; omnium principium, quæ compositionem ingrediũtur, principiũ existere, siue illa fuerint speciei, siue indiuidui principia. vnde fit, vt per suam essentiam, cùm vniuersalia, tum etiam particularia cognoscat. Id autem in nostrum non cadit intellectum, à quo species intelligibilis, ab indiuidualibus abstrahitur principiis. Quam ob causam singularia intelligere nequit. siquidem illa species intelligibilis indiuidualium principiorum similitudo esse non potest. Ad confirmationem: quamuis species intellectus diuini secundum suum esse, conditiones materiales non habeat, sicut sunt species in imaginatione, & sensu receptæ: sua tamen virtute ad materialia, atq; immaterialia se extendit. Ad aliam. licet materia, secundum suam potentialitatem à Dei similitudine recedat: quatenus tamen sic habet esse; aliquod retinet diuini esse vestigium: sicut dixi, in alio Pymandri libro, vbi Mercurius materiã Deo attribuit. Ad 6. Infiniti ratio congruit quantitati (Authore philos. 1. phys.) De ratione enim quantitatis, est ordo partium. Porrò, cognoscere infinitum, secundum modum infiniti; est cognoscere partem post partẽ: atq; ita nullo modo infinitum cognosci contingit. Nam quantalibet quantitate accepta: adhuc tamen semper aliquid remanet extra accipientem. A Deo autem non sic infinita intelliguntur, sed omnia simul: proinde nihil prohibet ab eo infinita cognosci. Ex hoc etiam soluitur confirmatio: siquidem transitio, quandam in partibus importat successionem: & inde est, quòd nec à finito, nec ab infinito infinitum possit transiri. Ad rationem verò comprehensionis sufficit adæquatio: id namq; comprehendi dicitur; cuius est nihil extra comprehendentem. vnde non destruit rationem infiniti, quòd ab infinito comprehendatur: atq; ita quòd est in se infinitum, Dei scientiæ dicitur finitum, tanquam ab ea comprehensum: non tamẽ tanquam pertransibile. Ad vltimam confirmationem respondeo, quòd Dei scientia non sit rerum mensura quantitatiua, quæ infinitæ tribui non potest; sed per suam essentiam, & rei veritatem: vnumquodq; enim in tantum de veritate habet suæ naturæ; inquantum Dei imitatur scientiam: sicut artificiata quatenus artem imitantur. Sanè, si per impossibile essent aliqua infinita in actu; vtpote homines infiniti, vel aër infinitus (sicut quidam olim putauerunt) adhuc tamen necesse esset ea determinatum esse, atq; finitum habere: ad aliquas enim naturas eorum esset limitatum: atq; ita mensurabilia secundum Dei scientiam. Patet ergo quomodo Dei scientia intelligat omnia infinita.

Margin notes: 3 · Quomodo cognoscit mala. · 4. · 5. · Quare intellectus noster non intelligit singularia. · 6. · Quomodo cognoscat infinitum. · Scientia Dei est mensura rerum.

CAP. V.

Scientia

Deus cognoſcit contingẽtia futura.

Scientia Dei ſcit futura contingentia.

Eum ſcire futura contingentia, ita à nonnullis declaratum, atq; oſtenſum eſſe legimus. Si Deus, inquiunt, ſcit omnia, tum quæ in actu, tum etiam quæ in potentia ſua, vel creaturæ: & horum quædam ſunt contingentia nobis futura: igitur cognoſcit contingentia futura. Porrò contingens aliquod bifariam poteſt intelligi. vno quidem modo in ſeipſo, quatenus iam eſt in actu: atq; ita non vt futurum, ſed vt præſens conſideratur. neq; vt ad vtrumlibet contingens; ſed potius vt determinatum ad vnum. huiuſmodi autem certæ determinatæq; cognitioni ſubiacet: vt pote ſenſui viſus: puta, ſi videremus Mercurium ſedere. Alio autem modo, quatenus in ſua cauſa conſiſtit: atq; ita eſt futurũ contingens habens ſe ad oppoſita. Quam ob cauſam certæ non ſubiacet cognitioni: quippe quia contingentẽ in ſua cauſa cognoſcit ſolummodo effectum: coniecturalẽ profectò tantum cognitionem habet. Deus autem, cùm omnia contingentia cognoſcat, nõ ſolùm quatenus ſuis in cauſis eſſe habent; ſed quatenus vnũquodq; actu eſt in ſeipſo: igitur perfectam habet ſcientiam contingentium. Nam & ſi à nobis contingẽtia ſucceſsiue cognoſcantur, à Deo tamen ſimul cognoſcuntur: ſua enim cognitio, ſicut & ſuũ eſſe, æternitate menſuratur. Æternitas autem tota ſimul exiſtens, totum ambit, atq; complectitur tempus. Ex quo fit, vt omnia quæ ſunt in tẽpore, ſint Deo ab æterno præſentia: non ſolùm ea ratione, qua habet rationes rerum apud ſe præſentes, vt quidam dicunt, verùmetiã quia eius intuitus ab æterno ſupra omnia fertur, pro vt in ſua ſunt præſentialitate. vnde manifeſtum eſt, contingentia, quatenus diuino conſpectui ſecundum ſuam præſentialitatem ſubdita ſunt: à Deo infallibiliter ſciri: ſuis verò cauſis comparata, contingentia eſſe ad vtrumlibet oppoſita. hæc quidem illi. Adde, quòd nunc æternitatis coexiſtit vni nunc temporis, ſibiq; non adæquatur, ſed ſupervincitur: quòd planè contingit, quia altera pars temporis, aut futurum, vel præteritum nunc ſibi cóexiſtit. ergo quod prius. Sanè, ſi totũ tempus eſſet ſimul nunc æternitatis, profectò ſibi eſſet præſens toti, ac cuilibet eius parti: ob ſuæ vtiq; illimitationis infinitatiſq; rationem. Sed nihil deperit æternitati, quia tempus non eſt illi ſimul. Ergo. Item, ſicut diuina immenſitas ſe habet ad omnem locum: Ita certè diuina æternitas ad omne tempus. ſed illa omni loco adeſt, omniſq; locus eſt ſibi præſens: pari ergo ratione omne tempus diuinæ præſens erit æternitati. Ad hæc accedit Auguſtini authoritas lib: 83. q. quæſt. 37. vel 18. dicentis apud Deum nihil eſſe præteritum, nec ſimili ratione futurum: omnia ergo ſunt illi præſentia. Et 15. de trin: cap. 7. Iſta, inquit, quæ dicuntur præterita, ibi non prætereunt, nec illa, quæ dicuntur futura, quòd deſint, vt veniant expectantur, ſed omnia præſentia cogitantur. Anſelmus de concordia præſcientiæ, & lib: arbitrij, cap. 2. ſicut præſens noſtrum, ait, claudit omnem locum; ſic æterno præſenti clauditur omne tempus. Igitur, ſicut omnia loca ſunt realiter præſentia noſtro præſenti; ita omnia tempora æternitati. Et de caſu diaboli 18. Præſcientia Dei, inquit, non proprie dicitur præſcientia: cui enim omnia ſunt præſentia; non habet futurorum præſcientiam, ſed præſentium ſcientiam. hoc idem dicit Boëtius 5. de conſ: proſa vltima. Iſidorus de ſummo bono cap. 6. nihil in Deo præteritum, ait, neq; futurum; ſed omnia præſentia in Deo dicuntur; quia æternitate ſua cuncta complectitur: alioqui mutabilis eſſet Deus. Itaq; Deus certam, atq; expreſſam habet contingentium ſcientiam: licet nobis contingentia ſint. Verùm has rationes ſic ſolui poſſe, aiunt quidam: Et ad primam quidem dicunt: creaturam eſſe ab æterno Deo præſentem, non certè realiter in ſeipſa, ſed in eſſe cognito, & volito. Nam & ſi diſpoſita ſit creari in tempore per Dei voluntatem, non tamen eſt ab æterno creata. Dices, potentiam, & actum realem, habere obiectum realem, reſpondeo, quòd obiectum ſecundarium voluntatis diuinæ reale, non ſit neceſſe ab æterno eſſe, ſed pro tempore, in quo ſtatuit illud fore. Non ergo ſi volitio Dei realis eſt æterna, oportet, & obiectum ſecundarium ſimiliter ſe habere. Ad 2. Nunc, vel præſens æternitatis excedit quidem præſens noſtrum; quia nimirum ſibi non repugnat, futuro quando erit, non

Rationes. 1.

Contingentia duplex.

Omnia Deo præſentia.

Aliæ rationes 2. 3. 4.

Auguſtini.

Anſelmus.

Boetius.

Iſidorus.

Soluuntur rationes. 1. 2.

rit, non

Deus scit contingẽtia futura.

rit, non quando non est, cóexistere. Excedit etiam perfectione: quia Deus est actu infinitum intensiuè: non tamen cóexistit realiter, quòd nondum est in esse reali: sed sufficit posse cóexistere omni possibili esse, quando iam est. Dicis, nullam durationem, à duratione infinita, cuiusmodi est æternitas, distare. Respondeo: quòd quamuis futurum non existat æternitati: non tamen ab ea distat; quia non est ens. Nulla ergo duratio existens distat ab æternitate.
3. Ad 3. Nihil deperit æternitati, quòd tẽporis partes non sunt simul: nec etiã si omnes essent simul, quod tamen fieri non potest, ad ipsius perfectionem aliquid adderetur.
4. Ad 4. dico Deũ non adesse ob suam immensitatem alicui loco non existenti: nec etiam propter suam æternitatẽ tempori futuro: nisi sicut iã dictum est. Authoritates quoq; illæ, eodem modo sunt intelligendæ, nempè de esse cognito non autẽ de esse reali. sentiunt enim illi non omnia esse in Deo præsentia realiter in seipsis; sed sicut obiecta cognita, vel virtualiter: sicut, inquã, in causa, quæ potest illa reddere realia, cùm sibi placuerit.

Rationes.

1. Addunt præterea nonnulla argumenta, quibus primæ sententiæ rationes euertere conantur. Quòd non est, inquiunt, nulli potest cóexistere: cóexistere enim dicit, relationem realem. Sed futura non sunt: ergo non cóexistunt æternæ Dei scientiæ realiter in seipsis.
2. Amplius, si omnia cóexistunt æternitati: igitur omnia sunt simpliciter in actu; quodlibet certè habet esse in actu in seipso respectu causæ primæ: est ergo simpliciter in actu: Nam quod est tale respectu causæ primæ, est tale simpliciter. Non ergo amplius in actu ponenda, quod est falsum: alioqui non daretur aliquod futurum in rebus.
3. Item, quia si ita res se haberet, sessio ergo mea crastina, bis sine dubio, à Deo produceretur. probatur consequẽtia, quia iam est præsens in seipsa æternitati: ergo producta: & adhuc non est, ergo producenda &c.
4. Iterum cóexistentia fluentium circa stans, vtriusq; extremi, pro eadem durationis mensura, exigit existentiam: sed temporis instantia, in eadem temporis mensura existere, fieri non potest: quòd ergo alteri extremo, nempè æternitati cóexistant simul, pari quoq; ratione erit impossibile. Maior autem patet. Nam si in centro, & in circumferentiæ punctis, illa puncta stare imaginemur; nobis certè videbuntur potius fluere quàm stare: Certum est enim quòd singula quando essent, cóexisterent centro, sed nunquam simul. non quidem ex defectu centri; sed ipsorum, quia scilicet simul non sunt: ita quoque de æternitate, & tempore est etiam sentiendum.
5. Amplius, sessio mea futura, vt futura est, aut certè scitur à Deo, aut non: si sic, non ergo necesse ipsam in actu ponere, vt sciatur: si non, aliter ergo Deus nouit facta, quàm facienda: quia cùm facta fuerit dicta sessio, scietur à Deo. Scientia præterea Dei ab alio obiecto, quàm à propria essentia certitudinem non accipit: alioqui intellectus diuinus vilesceret: non ergo est certa, quòd sessio sit in actu, sed aliunde. Deniq; æuum angeli, vt ipsi dicunt, toti tempori cóexistit: omnia ergo futura contingentia ab angelo sciri possent.

Conciliatio.

Posset autem aliquis vtramq; sic conciliare sententiam: quòd scilicet prima, nunc æternitatis respexerit, cui sunt omnia præsentia: siquidem cuiuslibet rei cóexistentia ad æternitatem saluatur in quolibet nunc æternitatis.

Prima opinio exponitur.

Cùm enim æternitas non habeat nisi vnum nunc, quòd ipsi æquatur æternitati, atq; omne tempus superat: omne igitur nostri temporis instans, & quidquid in illo est, aut fit, in nũc æternitatis saluetur, necesse est: à quo quidem mensuratur, non vt à mensura adæquata, sed excedente potius. Cùm ergo dicitur, quæ fiunt in tempore, sunt præsentia Deo &c. opus est distinctione vti: aut enim significatur nunc temporis, aut æternitatis, & primo quidem modo est falsum, secundo autem verum. Sanè, primum instans istius horæ est in nunc æternitatis: similiter & vltimum instans eiusdem horæ in eodem nunc. vnde fit, vt duo contradictoria secundum nunc temporis, in eodem nunc æternitatis esse valeant. Reuera, Nunc, diuisionem non patitur temporis, vtpote semper præsens: ostenso igitur in actu signato nunc æternitatis, verum est quidem dicere, Omnia æternitati esse præsentia.

Nunc æternitatis.

Ex quo sequitur, vt illi visioni, quæ æternitate mensuratur, omnia sint nuda, & aperta simul: ac proinde visio illa, quia ad res præsentes terminatur, certa sit & infallibilis: id enim visioni necessarium est, vt visibile sit, & adsit pro mensura durationis, qua mensuratur & ipsa

Deus scit contingẽtia futura.

tur & ipsa visio. Vt ergo aliquid præsens sit diuino conspectui, opus illi est, vt adsit secundum durationis mensuram, qua mensuratur & ipsa visio diuina, quæ est æternitas. Sat ergo est, quòd sint secundum æternitatem sumpta vbi omnia sunt præsentia. Ex his ergo patet, quid sit ad proposita argumenta respondendum. At si quis velit intelligere, vt fautores secundæ sententiæ intellexisse videntur, quòd scilicet in quolibet nunc temporis res temporales sint præsentes æternitati; ita vt cuiuslibet rei coexistentia, ad æternitatem quodlibet instanti mensuretur temporis; sic profectò stare non posset: manifestè enim implicat contradictionem: Etenim rei coexistentia ad æternitatem in duratione mensuræ æquatur eiusdem existentiæ: cùm profectò non coexistat, nisi secundum suam actualem existentiam. Sed existentia instantis: in quo cras Sol oritur, non mensuratur in stante aliquo præcedente, aut sequente: ergo nec quodlibet. Amplius si instans semper, idem, pro quolibet instanti temporis coexisteret æternitati: ergo pari ratione & aliis coexisteret instantibus: atq; ita omnia instantia essent vnum instans, sicq; præteritum, & futurum essent præsens, quæ omnia tanquam absurda habentur Si ita intellexeris: nulla est controuersia. Cùm ergo dicitur, Sessio mea futura &c. Dico futuram sessionem in suis causis tantùm suum esse habere: quæ si vt indeterminatæ cogitentur, ad crastinã sessionem producendam, vel eius negationem; sic certè non sunt scibilia, quia non sunt magis entia quàm eius opposita tum in actu, tum etiam in potentia. Quòd si vt determinatæ intelligantur: sic absq; dubio, scientiæ patent diuinæ. Et cùm dicitur, Deus ergo aliter nouit facta, quàm facienda; negatur simpliciter consequentia: illud enim aliter iuxta Augustini sententiã, dicit modum cognoscendi ex parte cognoscentis, qui in Deo mutatur minimè; quia nimirũ nulla Deo aliunde, quàm à seipso accedit cognitio. Quamobrem, non est idem dicere: aliter res se habent vt factæ, quàm vt faciendæ ad Dei cognitionem & quòd Deus aliter nouit facta, quàm facienda: Illud enim enim est verum in materia contingenti: hoc autem falsum. significat certè rem, aliam dispositionem habere: siquidem, vt facta quandam induit necessitatem: vt facienda verò nequaquam. Quare secundum primum modum, est certè scibilis, iuxta verò secundum non ita; Dei tamen scientia inuariabili semper manẽte. Simili modo responderi potest ad alia, quæ præposita sunt argumenta. Aliud namq; est, Dei scientiã ex sessione sortis certitudinem accipere: & aliud sessionem sortis non posse esse terminum certæ Dei notitiæ, nisi fuerit in se certa: primum profectò est falsum, secundum verò est necessarium. Ad aliam dico angeli cognitionem non mensurari æuo, quia de nouo aduenit repræsentatio singularium per principium angelicæ speciei intelligibilis: non ergo sciunt futura contingentia naturaliter. Cui hæc non arrident, abundet in sensu suo, salua semper fide Catholica.

Secunda opinio expenditur.

Futura contingentia quomodo sciũtur à Deo.

Scientia Dei quomodo inuariabilis.

CAPVT. VI.

Argumenta contraria, quòd scientia Dei, non sciat contingentia.

Posset autem aliquis contra prædicta sic obijcere: A causa necessaria procedit effectus necessarius: effectus enim gestat secum causæ similitudinem. sed contingentia non sunt effectus necessarij; alioqui contingentia dici non possent: igitur contingentia non continentur sub scientia Dei, quæ est causa scitorum, & quidem necessaria. Item, omnis conditionalis veræ, cuius antecedens est necessarium absolutè; consequens etiam similiter se habet. Sic enim se habet antecedens ad consequens; sicut principia ad conclusionem: ex principiis autem necessariis, sequitur conclusio necessaria primo posteriorũ. Sed hæc est quædam conditionalis vera; si Deus sciuit hoc futurum esse, hoc erit; scientia namq; Dei verorum est tantùm. huius autem conditionalis antecedens est necessarium absolutè; tum quia est æternum, tum quia 1. 2.

 significatur,

significatur, vt præteritum: ergo & consequens erit similiter necessarium. Igitur quidquid scitur à Deo est necessarium: atq; ita scientia Dei non erit circa contingentia: aut contingentia erunt necessaria; quod est falsum.
3. Amplius, omne scitum à Deo, necesse est esse, quia etiam omne scitum à nobis, necesse est esse: cùm tamen nostra scientia sit multò incertior. Sed nullum contingens futurum necesse est esse: ergo nullum huiusmodi scitur à Deo. Et reuera de futuris contingentibus nulla est determinata veritas. primò Perihermenias: sed scientia Dei habet determinatam de rebus veritatem: non ergo complectitur contingentia.
4. Præterea si scientia futura contingentia scit; aut est finita, aut incerta, & indeterminata, quorum neutrum Deo est tribuendum. Consequentia patet: Nam si ad alteram tantùm est determinata contradictionis partem: erit ergo determinata, & finita. Si verò ad neutram: esset dubia, & incerta. Adde, quòd si in futuris contingentibus esset determinata veritas, frustra fierent hominum consilia, & quæ sunt generis eiusdem.
5. Adhuc, si scientia Dei, futura contingentia infallibiliter complectitur, alterum duorum necessariò sequeretur: nempe, aut omnia ex necessitate accidere: aut scientiam Dei decipi posse. Nam si scit cras me lecturum; possum certè non legere: quia contingens est hoc, & non necessarium. Quòd si necessariò sum lecturus; non voluntate ergo libera, sed necessitate operor; atq; ita homo non essem, sublata à me libera voluntate: Ergo quod prius. Ex possibili namq; posito in esse: nullum sequitur impossibile: posito namq; in esse, me crastina die
6. non sessurum, non est impossibile Dei scientiam falli. Item, si Deus scit contingentia futura immutabiliter: igitur fieret transitus de contradictorio in contradictorium sine aliqua mutatione, quod est impossibile. Consequentia valet: sciens enim aliquod contingens; posset illud non scire; atq; ita absq; sui mutatione transiret de vno in alterum contradictorium. Denique non sciens vnum contingens, potest scire: potest ergo aliquid noui scire, & sic mutari: atqui Deus est omninò immutabilis: Ego sum Deus, ait, qui non mutor. Ex his

Soluuntur argumenta.

ergo, & similibus, Dei scientiam non cognoscere infallibiliter futura contingentia, satis perspicuum esse puto. Reliquum est, vt ea omnia soluantur.
1. Ad primum ita respondeo: Quamuis prima causa sit necessaria: effectus tamen potest esse contingens, propter proximam causam contingentem. vocatur autem diuina scientia causa necessaria, hoc est, im-
2. mutabilis in sua cognitione. Ad 2. Quamuis antecedens sit necessarium absolutè; consequens tamen nequaquam erit simile; quia antecedens est causa remota consequentis, quod propter causam proximam, contingens est. Sic quidam respondent. Sed minimè placet: esset enim conditionalis falsa, cuius antecedens esset causa remota necessaria, & consequens effectus contingens. Perinde, ac si dicerem, si Sol mouetur; herba germinabit. Quam ob causam alio modo est respondendum, quòd quando in antecedente aliquid ponitur, quod spectat ad actum animæ, consequens accipiendum sit secundum esse, quod habet, non quidem in se, sed in anima. Differunt namq; hæc ab inuicem. cùm enim dico, quod ab anima intelligitur; illud immateriale esse, in intellectu vtique, non in seipso intelligi oportet. Itaq; quando dicimus, si Deus scit aliquid: illud erit ergo: consequens vtiq; verum, quatenus diuinæ subest scientiæ: atq; ita est necessarium, sicut & antecedens. omne enim quod est, vt
3. dicitur. I. Periherm. quando est, necesse est esse. Ad 3. Quæ à Deo sciuntur, sunt quidem necessaria, secundum modum, quo diuinæ scientiæ subdita sunt, non autem absolutè si in propriis causis considerentur. Ea sanè, quæ temporaliter in actum à nobis reducuntur; successiuè cognoscuntur in tempore: quæ verò à Deo, in æternitate, quæ est supra omne tempus; proinde futura nobis certa non sunt; Deo autem certissima, quia eius intelligere est æternum, & immensum. Ad confirmationem: illa sententia veritatem habet, quatenus

De non ente habetur scientia.

contingentia suis subiacent causis, non autem quatenus subdita sunt, Dei scientiæ, in qua determinatam habent veritatem. Dicis de non ente, non habetur scientia. sed contingentia futura sunt non entia: Ergo. Dico de non ente, quod est contingens, non haberi scientiam propriè dictam, tanquam de primo obiecto; sed bene de ipso, tanquam de obiecto secun-
4. dario: præsertim cùm ipsi non repugnet esse, quamuis in actu non sint. Ad 4. respondeo,

quod

Deus scit contingẽtia futura.

quod tunc esset verum, quando ita sciret vnam partem, quòd aliam ignoraret: quod certè in Deum non cadit, cuius scientia est æterna, atq; infinita. Ad confirmationem. Sufficit ad consiliandum indeterminatio de possibili. Ad 5. Consequentia non valet, nisi esset possibile, te non sedere: Deo tamen sciente, te sedere: quod planè fieri non potest. habet ergo 5.
Deus scientiam infallibilem; quia stante diuina scientia, impossibile est aliter in re esse: sed necesse est sic esse necessitate vtiq; conditionata. Semper namq; est concomitantia scientiæ, & rei scitæ: ideóq; si res potest non esse; hoc etiam Deus sciuit: vnde fit, vt ipsius scientia nullatenus falli possit. Ad confirmationem, ex possibili posito in esse, præcisè sumpto, nullum sequitur impossibile: sed ex illo cum alio sibi incompossibili, sequitur impossibile: sicut est in proposito. Ad 6. Negatur quidem consequentia, quandoquidem non 6.
sit transitus, nisi per successionem oppositi ad oppositum, quæ non est possibilis in proposito. Nam etsi Dei scientia ex se naturaliter tendens ad obiectum, pro eodem instanti sit quidem indifferens ad vtrumq; oppositum; non coniunctim profectò, sed diuisim; non tamen vt iam, alterum respicit oppositum. Ad confirm. negatur consequentia: non enim potest esse inceptio, nec mutatio, nisi per oppositi ad oppositum successionem: quæ in Deo locum non habet. Scit ergo Deus omnia immutabiliter, atque infallibili certaque scientia. Quomodo scit omnia immutabiliter.
Vtuntur theologi pro scientiæ diuinæ immutabilitate statuenda, quadam certæ scientiæ diuisione: Duplex, inquiunt, est scientia diuina: altera simplicis intelligentiæ, altera verò visionis: & prima quidem dicitur respectu omnium contingentium, secundum esse possibile, non autem, vt futura sunt: scientia autem visionis respicit omnia, quæ sunt, fuerunt, 1.
vel erunt, siue sint sub æternitate, siue sub æuo, siue sub tempore, vel instanti temporis. Quæcunq; autem Deus nouit, immutabiliter nouit, tum simplicis intelligentiæ scientia, tum etiam visionis; est enim ipse immutabilis omninò, quia nihil potest amittere, nec aliquid noui acquirere. Sanè, sciens, cuius intellectus est immutabilis simpliciter, ex parte qui- 2.
dem sui actus sciendi, scit omnia immutabiliter: alioqui non esset omninò immutabilis, quod de Deo nefas est dicere. Deus enim (vt dixi sæpius) est simpliciter immutabilis. Ad hæc accedit, quòd intellectus, qui est idem cum scientia scientis, ex parte quidem sui scit omnia immutabiliter. Sed intellectus diuinus, est idem cum Dei scientia. Ergo quod prius. 3.
Adhuc, intellectus, qui ab actu, ad priuationem, siue è diuersò migrandi non habet aptitudinem, cuiusq; actus est necessarius; ex parte quidem sui actus, scit omnia immutabiliter; aliter, non vnum, sed plures actus haberet: quod planè Deo tribui non potest, cuius actus est vnus, æternus, vitalis, imotabilis, nunquam interceptus, idem cum essentia, & ab ea nunquam separatus: cùm sit primum obiectum intrinsecum, & immobile. obiectum autem extrinsecum (sicut dixi) subsistit in esse intellectionis diuinæ, quæ certè immutabiliter se habet ad illud, quatenus est obiectum cognitum. Immutabiliter ergo se Obiectum cognitum.
habet intellectus diuinus, non solùm circa obiectum intrinsecum; verùmetiam circa obiectum cognitum, & extrinsecum. Reuera, ex parte illius, nulla est accipienda mutatio, 4.
quod ad idem semper vniformiter se habet. Sed creatura inesse Dei cognito, eundem semper obtinet modum: igitur scientia diuina in creatura cognoscenda, nullũ patitur suæ possessionis dispendiũ. Non temerè ergo dictum est: 15. de Trinit. Deum non aliter nosse facta, quàm facienda, siue futura: quippe, cùm in diuino intellectu, non sit, nisi præsens Aug.
formaliter in actu. Quomodo ergo scientia Dei sit omnibus modis immutabilis, dixi. Ex his autem oritur aliud dubium, quomodo scilicet necessariò nouit, quæcunq; nouit: Nam Quomodo Deus necessariò sciat.
si immutabiliter scit omnia: ergo etiam necessariò. Et scientia quidem visionis, arbitrantur nonnulli, contingentia ad diuinum relata intellectum, necessariò sciri; ad seipsa verò, minimè. Verùm, si scientia visionis, diuinæ determinationem voluntatis de contingentibus, præsupponit, & sequitur; illa autem circa huiusmodi est contingens; quia voluntas contingenter determinat, & vult, quidquid efficaciter vult ad extra: ipsa ergo scientia visionis est contingens; cùm ergo scientiæ visionis obiecta ad Deum, velut ad causam contingentem comparentur; nihil ergo horum à Deo necessariò scitur. Profectò huiusmodi ob-

Deus scit contingẽtia futura.

rectorum ad primam causam comparatio, ex conditione, vel ex concomitantia indicat necessitatem, sicut dici solet; omne quod est, quando est, necesse est esse: id autem scientiæ contingentiam minimè aufert: Ergo quod prius. Itaq; notitia simplicis intelligentiæ, Deus

Quæ scit simplici intelligẽtia necessariò.

scit simplices terminos, atq; complexiones ipsorum necessarias: de obiectis autem intrinsecis, patet satis; quandoquidem non possint non esse sibi principia in ratione intelligibilia,

1\. sintq; idem, quod ipse. Sed ipse necessitate immutabili se intelligit: ergo pari ratione illa

2\. alia intelligit. Amplius: De extrinsecis obiectis similis quoque potest esse sententia: illa siquidem per ideam, siue ideas cognoscit: quæ profectò simpliciter, naturaliter, atq; necessariò, hoc est, immutabiliter repræsentant. Et hæc quidem de scientia simplicis intelligẽ-

Scientia visionis scit contingenter.

tiæ. De scientia autẽ visionis (sicut dixi) contingenter se habet ad hæc extrinseca: Et enim quotiescunq; aliqua duo sunt inesse conuertibilia, si alterum illorum est contingens: & alterum etiam. Sed futura contingentia euenire, & Deum illa scire, sunt conuertibilia: er-

1\. go si vnum est contingens: & alterum similiter. Sanè, quidquid præsupponit contingens, & ipsum est contingens: non enim est necessarium; alioqui impossibile præsupponeret

2\. possibile: quod est falsum. Sed scientia Dei præsupponit de futuris contingentibus volitione Dei contingentem: Ergo quod prius. Reuera, si scientia Dei de futuris est necessaria:

3\. igitur necessariò erunt futura: aut potest non velle, tali stante scientia, quæ est necessaria: atq; ita non vniformiter se haberet in sua scientia: quod planè nefarium est asserere. Itaq; obiecta extrinseca sciuntur à Deo scientia visionis necessariò; non quidem necessitate absoluta, sed conditionata, ex præsuppositione vtiq; determinationis diuinæ, quæ diuinum nequaquam præterit intellectum: & cùm hoc tamen stat huiusmodi scientiæ contingentia simpliciter. quomodo ergo Deus scit necessario: dixi. Sed dicet aliquis: In Deo nulla est

Argumenta.

mutabilitas, sicut sæpè dictum est: Ergo omnia immutabiliter cognoscit. Sed in Deo est

1\. necessitas immutabilitatis: Ergo immutabiliter scit omnia. Amplius, quidquid potest esse in Deo, potest esse idem Deo, & ipse Deus: sed quidquid potest esse in Deo, necessariò

2\. est in Deo: ergo quidquid potest esse in Deo, necessariò est Deus. Sed scire aliquod contingens, potest esse in Deo: ergo necessariò est Deus: & sic Deus illud necessariò scit. Sanè omnis perfectio simpliciter, necessariò est in Deo: sed scire (vt dixi) est perfectio simpli-

Solutio.

citer: non enim esset Deus perfectus simpliciter, si illa nesciret: igitur necessariò scit o-

1\. mnia. Respondeo, atq; nego secundam consequentiam, quia immutabilitas negat tantùm successionem oppositi ad oppositum: necessitas verò simpliciter, atque absolutè remouet possibilitatem oppositi. In Deo namq; ad intrà ponitur necessitas, & immutabilitas, non

2\. autem ad extrà respectu contingentium, neq; vt sciens, neq; vt volens. Ad 2. Maior est vera de eo, quòd est in Deo formaliter, sed non de eo, quòd est in Deo, tanquam aliquid relationis, aut sicut quodlibet logicaliter prædicatum dicitur inesse subiecto: secundum quem modum appellatio relatiua inest Deo: puta esse Dominum, quòd ei conuenit ex tempore: & in Deo potest esse idem Deo; quia nimirum nihil idem Deo, est temporaliter. Itaq; scire aliquod contingens, inquantum scire, est formaliter in Deo, & idem Deo: sed inquantum est talis terminus, non conuenit Deo nisi secundo modo; inquantum, videlicet

Scire quomodo sit perfectio in Deo.

illud obiectum, vt cognitum respectum habet ad Deum. Simili quoq; modo confirmatio solui potest: siquidem scire aliquod contingens, inquantum scire, non autem inquantum est huius termini, est perfectio simpliciter: nisi quatenus obiectum illud, vt cognitum, diuinam scientiam necessariò respicit: scientia tamen diuina, ex sua ratione, quia est diuina essentia, est perfectio simpliciter, sibiq; hoc modo conuenit necessitas immutabilitatis: non autem quatenus transit in obiectum contingens: alioqui illud esset necessarium, sicut primum obiectum, quod est falsum. Et cùm iterum ille diceret, omne, quod est scitũ à Deo, fore, necessariò erit: contingens est scitum à Deo: ergo necessariò erit. Negatur consequentia: minor enim non est de inesse simpliciter, vt in tali requiritur modo arguẽdi: Nam etsi sit semper vera, non tamen est necessaria. Ex his ergo patet, quomodo scientia diuina sit ipse Deus, & quæ ad extra sint, sciat (sicut iam sæpè dixi.) Sed tempus est, vt huic negotio finis imponatur: & ad præscientiæ negotium transeamus.

Quaestionis quartae cap. I.

De prædestinatione.

Post diuinæ scientiæ negotium, de diuina prædestinatione nobis erit loquendũ: hæc enim ad diuinam prouidentiam, atq; scientiam sequitur: in quo planè inquisitionis genere, non erit nobis cum Philosophis disputandum, sed cum diuinis, sanctisq; scripturis, atque earundem interpretibus agendum. Cæterùm inter scientiam, prædestinationem, & præscientiam, prouidentiam, hoc interest, quòd scientia est nomẽ cõmune, quod cõplectitur omnia; nam Deus dicitur, & seipsum scire, & cætera omnia; non autem propriè seipsum præscire, aut prædestinare: Sibi enim non conuenit ad aliud ordinari: nam cùm sit omnium finis, ad alium ordinari finem, nequit omninò. Itaq; præscientia contrahit atq; specificat, amplum, atq; fusum scientiæ nomen. Scientia certè ad omnia tempora sese planè extendit: præscientia autem ad futura tantùm: ideoq; propriè Deo conuenit. Prouidentia verò, aliquid adhuc addidit, nempe sui finis consequutionem. Prædestinatio autem ad finem supernaturalem spectat: Est enim præparatio gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro: propositum vtiq; Dei largiendi vitam æternam. omnia enim diuinæ subsunt prouidentiæ, vt paulò antè dixi: prouidentiæ autem conuenit, res ad finem ordinare. Finis autem creaturarum est duplex: alter quidem naturalis, quem virtute naturæ res attingere possunt: alter verò supernaturalis; ad quem nõ nisi creatura diuino freta auxilio, pertingere potest: Itaque ordo huiusmodi auxilij, quo creatura ad finem supernaturalem ducitur, in mente residens primi opificis; prædestinatio rectè nominatur: Destinare namq; est mittere: proinde prædestinatio quantum ad obiecta, est quædam pars prouidentiæ. Prouidentia autem non est in rebus prouisis: sed ratio quædam in intellectu primi prouisoris. Prædestinatio ergo est quædam ratio ordinis in mente diuina existens, pro aliquorum salute ad vitam æternam habendam. Executio verò huiusmodi ordinis, passiuè quidem est in prædestinatis: actiuè verò in primo omnium artifice. Hæc autem prædestinatio in se complectitur, propositum scilicet Dei æternum, siue electionem diuinam ante mundi constitutionem: temporalem in hac vita effectum, vtpote vocationem, segregationem, iustificationem, postremò glorificationem, seu consequutionem vitæ sempiternæ. Quos prædestinauit (ait Apostolus 8. Rom.) hos & vocauit, iustificauit, deniq; magnificauit. Propositum autem cùm Dei sit essentia immutabilis, causam non habet, neq; meritum. Effectus verò in hac vita, causam habet Deum, non hominis meritum, tanquam totalem in hac vita prædestinationis effectum. Vltimum verò, vtpote glorificatio, pro causa efficiente, Deum habet; in adultis verò, meritum. Nam etsi voluntas Dei sit æterna, nullius indiga, aut subdita operibus; in rebus tamen conditis, vult iustitiæ ordinem seruari, nempè vnum esse alterius causam: & bonis operibus vitam æternam cõparandam, & prauis perpetuam infelicitatem reddendam. Præsupponit autem prædestinatio electionem, electio verò dilectionem. Etenim, quoniam prædestinatio pars est prouidentiæ, cuius interest, res ad finem debitum deducere; quòd certè fit in aliquorum salutem: in mente ergo opificis ratio manet, quia huiusmodi bonum velit sempiternum, in quo dilectio perspicuè cernitur, & electio. Est autem dilectio Dei, æterna ipsius voluntas, qua aliquibus vult bonum æternum: diligere enim est velle alicui bonum: quæ quidem in Deo ex sua bonitate, non ex aliquo creaturæ merito causatur: ideoq; electioni præponitur, electio autem prædestinationi præponitur, secundum ordinem diuinæ conuenientem maiestati. Quia ergo Deus ab æterno suos dilexit; elegit ergo, prædestinauit, vocauit, iustificauit, glorificauit. Itaq; prædestinati, sunt dilecti, & electi Dei vocati, iustificati, glorificati. Electio autem, est voluntas Dei æterna, qua aliquibus in partem suam ascriptis atq; ex massa perditionis segregatis, largiri voluit vitam æternam: Elegit, inquit Paulus ad Ephes. 1. ante mundi constitutionem, vt essemus sancti, & immaculati: Ex quo patet,

Scientia. Prædestinatio. Præscientia. Duplex finis creaturæ. Prædestinatio quid. Tria complectitur. Electio. Dilectio. Quid electio. Ep[...]

stinatione quid sit. *segregationem passiuam, esse temporalem effectum electionis æternæ, nullum habere meritum: nam teste Apost. Rom. 9. Deus, cuius vult miseretur, & quem vult, indurat: miseretur, inquam, eligendo, indurat autem iustè in massa perditionis relinquendo. Ex his ergo quæ dicta sunt, liquet, non esse recipiendam illorum sententiam, qui dixerunt, prædestinationem esse sempiternam Dei voluntatem, qua alicui propter opera futura, quæ præuidit illum esse facturum quod statuerit, statuit vitam æternam ei esse præstandam.*

Rom. 9.

Contra Pelagianos. *Præsciuit Deus, inquiunt Pelagiani, quosdam in se credituros, atq; per liberum voluntatis arbitrium, bene acturos, ideo illos elegit: quod planè falsum est. Non, inquit, vos me elegistis, sed ego vos elegi. Et Paulus Ephes. 1. Elegit nos, non quia eramus sancti, sed vt essemus sancti. Itaq; prædestinationis nomine, non solùm effectus temporales, & finis eorundem, verùmetiam æternum Dei designatur propositum, à quo alia omnia manarunt.*

Alia deffinitio *Quam ob causam prædestinationem dicunt esse diuinam scientiam de futuris bonis prædestinato conferendis in ordine ad finem vltimum consequendum. vnde fit, vt quemadmodum cunctis prouidet Deus, ita suos prædestinauerit, hoc est, ab æterno elegerit propter suam bonitatem, media etiam illis præparauerit, quibus ad salutem pertingerent, ab æterno illis præparatam. Venite, ait Matth 24. benedicti patris mei, possidete regnum paratum vobis ab origine mundi. & 20. Non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo. Proinde ad illum propriè pertinet prædestinatio, cuius est conferre gratiam, & gloriam: his enim constat prædestinatio: sed Dei est solius illa exhibere; quia gratiam & gloriam dabit dominus: igitur illius quoq; solius est prædestinare. Porrò in Deo non dicit esse absolutum, sed respectiuum; est enim alicuius prædestinatio: omne autem tale est respectiuum. Adde, quòd omnis productio dicit respectum: sed prædestinatio est productio prædestinati in esse volito: Ergo quod prius. Non est autem respectus fundamentalis, sed formalis: omnis siquidem huiusmodi per se inest necessariò: at prædestinatio non inest Deo necessariò; quia sine creaturis est seipso beatus: ergo non est in Deo quid absolutum. Est autem respectus actualis, non fundamentalis, sed rationis, & non realis: Deus namq; ad creaturas non realiter refertur; sed prædestinatione, ad creaturam prædestinatam refertur: ergo non est realis respectus, Sanè, omne quod est in Deo realiter; est necessarium absolutum: sed prædestinatio est contingens: Ergo quod prius. Adde, quòd prædestinatio ad voluntatem potius, quàm ad intellectum Dei spectat: profectò omnis præordinatio conuenit voluntati: sed prædestinare, est præordinare aliquem ad vitam æternã: est ergo actio voluntatis. Sed dicet aliquis, si prædestinatio, est alicuius ad vitam præordinatio; illud autem est velle diuinum, quo vult alicui dare vitam æternam; velle autem diuinum est ens absolutum: prædestinatio ergo est ens absolutum. Dico, velle diuinum dupliciter intelligi posse: vno quidem modo fundamentaliter, atq; ita est velle diuinum absolutum, idem quod ipse Deus. Alio autem modo formaliter, & vltimatè, & sic respectũ indicat: quia nimirum præordinationem alicuius dicit, ad vitam æternam capescendam. Patet igitur, quòd si velle diuinum simpliciter intelligatur, quatenus est velle; sic sine dubio est omnibus modis absolutum: sin verò quatenus est huius velle; sic certè dicit respectum ad creaturas. Sed dicet iterum, quòd formaliter est in Deo: contingens dici non potest, quia imperfectionem sonat: sed prædestinatio est formaliter in Deo: ergo non est contingens. Respondeo, quòd omne reale, quod est in Deo, proculdubio est omninò necessarium: sed respectus rationis, cuiusmodi est prædestinatio, quæ formaliter ponitur in Deo, non potest esse necessarium, cùm sit ad extra; omne autem ad extra, est contingens respectu diuinæ essentiæ: igitur, est contingens, & nequaquam necessaria. Sed dices, prædestinationem non esse ens rationis; quia ente rationis non fit aliqua realis denominatio: sed Deus prædestinare dicitur suos realiter; quia ipsa scilicet prædestinatione: non ergo est ens rationis. Adde, quòd si ens rationis est in intellectu, & prædestinatio in voluntate: prædestinatio ergo non est ens rationis. Respondeo, quòd quando dicitur Deum realiter prædestinare: tunc planè prædestinatio est realis, quia pro fundamento accipitur; nihilq; aliud signi-*

Dicit esse respectiuum.

Argumenta contrariã.

Velle diuinũ dupliciter intelligit.

Quomodo prædestinatio sit ens rationis.

ud significat, quam velle diuinum absolutum: aliter est ens rationis, & quodammodo reale propter denominationem extrinsecam termini realis. Ad confirmationem dico, ens rationis stricto modo esse tantum in intellectu, largo autem etiam in voluntate: accipitur enim pro omni respectu, qui ante intellectus operationem in re minimè inuenitur. hoc ergo modo est in voluntate, & in potentia ordinatiua alicuius ad aliud. Cùm igitur hæc ita se habeant, prædestinationem non esse necessariam, necessitate quidem absoluta, sed conditionata tantùm, satis puto esse perspicuum: atque eodem quoque modo æternam. Patet etiam, quonam modo ex tali suppositione voluntatis diuinæ sit etiam certa atque infallibilis: non quòd rebus prædestinatis necessitatem imponat: Etenim, quemadmodum, omnia, diuina reguntur prouidentia; nec tamen omnia necessariò, sed quædam contingenter eueniunt, propter proximarum causarum conditionem, ad quas diuina prouidentia huiusmodi effectus ordinauit: neque ob id Dei prouidentia falli potest: ita planè, & ordo prædestinationis est, & arbitrij libertas non tollitur, ex qua contingenter prouenit prædestinationis effectus. Itaque prædestinatio non imponit rebus prædestinatis necessitatem absolutam: quia illa notitia, quæ est circa scita contingentia, non imponit rebus à se scitis, seu prædestinatis necessitatem, nisi secundum modum illarum naturæ congruentem. Sed res prædestinatæ, sunt rationales, quæ propria arbitrij libertate mouentur: nulla ergo huiusmodi necessitatis violentia cogũtur. Bene tamen imponit necessitatem conditionatam, siue ex suppositione, seu ex genere; quæ arbitrij facultatem non adimit prædestinatis. Nam quemadmodum nec necessitas cõsequentiæ, aufert contingentiam consequentis, cùm inter contingentia possit esse consequentia necessaria, & contingens potest esse necessarium secundum quid, necessitate consequentiæ; vt si Leo volat, Leo habet alas; ita certè stat necessitas huiusmodi cum nostri arbitrij libertate: alioqui si nulla planè esset necessitas in obiecto, nihil interesset, inter Dei scientiam, atque opinionem, & coniecturam, quæ ad vtrumlibet se habet, quod est falsum: quandoquidem Dei prædestinatio sit certa, atque vera. hoc autem nobis intellectu est difficile; sed res quidem est verissima; & sacris scripturis atque rationi conformis. Etenim si vi quispiam traheretur ad vitam; non parua diuinæ fieret iniuria iustitiæ: sin autem necessitate ad tartara mitteretur; non parum diuinæ misericordiæ derogaretur. Itaque certa est diuina prædestinatio. Cogit tamen neminem: videt omnes vias filiorum hominum, quia omnes vias meas præuidisti, & qui sunt vsque ad finem mansuri; quia nouit Dominus qui sunt eius: & nihilominus vnusquisque potest se emundare cum ipsius gratia; vt sit vas in honorem sanctificatum. Ex his etiam potest esse manifestum, prædestinatorũ numerum esse certum Deo, & quot, & qui sint saluandi: non solùm cognitionis, verùmetiam electionis, atque cuiusdam diffinitionis ratione: præordinauit siquidem ab æterno: in quo mensura deberet esse totum vniuersum, quique numerus partibus essentialibus exhibendus: indiuidua verò non per se primo, sed potius secundo modo ad bonũ vniuersi ordinantur: quatenus scilicet in illis bonum saluatur speciei. Inter cæteras autem creaturas; rationales, quæ beatitudinis participes esse possunt ad diuinam vitam ordinauit. Ad hæc accedit, quomodo sanctorum precibus prædestinatio iuuari possit: In prædestinatione namque duo sunt consideranda, ipsa vtique præordinatio diuina, & effectus eiusdem: & primum quidem non cadit sub precibus, cùm sit absolutum secundum æternum Dei propositum: secundum verò iuuari potest: Nam prouidentia (cuius pars est prædestinatio) non remouet secundarum actiones causarum; sed sic prouidet, vt causarum ordinem non turbet, atque impediat. Sic ergo alicuius salus à Deo prædestinatur; vt & etiam media ad salutem habendam, vtpote orationes, & similia, sub ordine cadant prædestinationis. Satagite, inquit Petrus 2. 1. vt per bona opera certam vestram vocationẽ faciatis. Quid ergo sit prædestinatio secundum huiusmodi probos, ac sanctos theologos, dixi: latius postea dicturus.

De prædestinatione quid sit.

Quomodo sit necessaria, & æterna.

Prædestinatio non imponit necessitatem.

Aliquo modo imponit necessitatem.

Prædestinatorum numerus certus.

Potest iuuare precibus.

CAP. II.

De prædestinatione si est certa & in prædestinato.

Argumenta contraria.

Ontra id, quod dictum est, prædestinationem esse in prædestinante, & non in prædestinatis, ita arguo. Omnis actio ex se, passionem infert: si ergo prædestinatio est actio in Deo: aliqua ergo passio est in prædestinatis. Quid enim est prædestinatio (ait Aug. in lib. de prædest. sanctorum) nisi destinatio alicuius existentis? ponit ergo aliquid in prædestinato. Adde, quòd præparatio est aliquid in præparato: sed prædestinatio est beneficiorum Dei præparatio, teste August. in eodem lib. Igitur est aliquid in prædestinatis. Temporale præterea non ponitur in diffinitione æterni; sed gratia, quæ est aliquid temporale, quia in tempore creatur, & datur hominibus, in prædestinationis diffinitione ponitur: Nam prædestinatio dicitur esse preparatio gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro. Ergo prædestinatio non est aliquod æternũ, & consequenter non est in Deo; quia omne, quod est in Deo, est æternum: in prædestinatis est ergo.

2. *Amplius, Prædestinati non eliguntur, ergo non præcedit electio, & dilectio: Antecedens patet ex Dionysii authoritate 4. cap. de diui: nom. Sicut, inquit, Sol corporeus non eligendo, omnibus corporibus lumen immittit; ita Deus suam bonitatem. Igitur prædestinatio est sine electione. Tenet consequentia: quia præcipui diuinæ bonitatis effectus, gratia & gloria sunt, in quibus tota consistit prædestinationis materia. Ergo: Reuera, Electio est eorum, quæ sunt; sed prædestinatio est ab æterno, etiam eorum, quæ non sunt: Prædestinantur ergo nonnulli absq; electione. Ad hæc accedit, quód electio quãdam importat discretionem, sed Deus vult omnes homines saluos fieri 1 Timoth. 2. Ergo*

3. *prædestinatio, quæ præordinat homines in salutem, est absq; electione. Item quòd prædestinatio non sit certa, si prædestinatio esset; nemo profectò suæ prædestinationis coronam amittere posset; alioqui certa dicenda non esset. Sed id fieri posse Apoc. 3. cap. docet: Tene inquit, quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. quòd sic ab Augustino exponitur. Alius, ait, nõ est accepturus, nisi iste perdiderit. Igitur corona, quæ est prædestinationis effectus; & amitti potest, & acquiri. Posito præterea possibili, nullum sequitur impossibile, sed possibile est aliquem prædestinatum, vtpote Antonium peccare, & sic mori, & damnari: hoc autem posito, prædestinationis effectus, inanis reddetur, & vacuus hoc igitur non erit impossibile: atq; ita prædestinatio nequaquam potest esse certa. Ad hæc accedit, quòd quidquid Deus potuit, potest etiam adhuc; quia vnicus est actus suæ æternitatis, semperq; idem manens. Sed potuit nõ prædestinare: quia prædestinatio dicit esse respectiuum ad extra: Ergo nunc potest non prædestinare. atq; ita constat, prædestinationem certam atq; firmam non esse. Profectò si prædestinatio est omnibus modis certa, consilia vtiq; & admonitiones frustra proponerẽtur prædestinatis, quod est falsum: ergo quod*

Quod prædestinatio non sit certa.

4. *prius. Item, numerus, cui potest aliquid addi, non est certus, & deffinitus: sed numero prædestinatorũ, aliquid addi potest: Deut. 1. Deus noster, ait Moyses, addat ad hunc numerum multa millia: Numerus ergo prædestinatorum non est certus. Adde quòd nihil à Deo fit sine ratione, sed huius certi numeri, nulla nobis videtur esse ratio, imò maior deberet esse saluandorum quàm damnandorum numerus; quia in operibus naturæ bonum est, vt in pluribus, malum autem, vt in paucioribus: cuius contrarium docetur Matth. 7. Lata est via, quæ ducit ad perditionem, & multi intrant per eam. Non ergo est certus damnandorum*

5. *numerus. Præterea nullum æternum ab aliquo temporali impediri potest, nec consequenter iuuari ad hoc, vt sit æternum; alioqui temporale potentius esset æterno, quòd est falsum: sed prædestinatio est æterna; preces verò fiunt in tempore: igitur prædestinatio nostris precibus iuuari nõ potest. Profectò si posset iuuari, & impediri etiam; eiusdem enim est adiuuari, & impediri. Sed prædestinatio non potest impediri, nec ergo adiuuari. Sanè, cui non est opus consilio, ob cognitionis defectum, nec etiam auxilio propter virtutis inopiam, sed neutrum horum Deo competit prædestinanti. Quis, inquit, Isa. 40 adiuuit spiritum domini, aut quis consiliarius eius fuit. Prædestinatio ergo non indiget sanctorum precibus.*

Soluuntur argumenta.

Respondeo ad primũ, atq; dico, Maiorem intelligendam esse de actione transeunte in

De prædestinatione si est certa & in prædestinato.

eunte in exteriorem materiam, cuiusmodi est calefactio, & secatio, & similia, quæ passionem ex se affert; non autem de actione immanente, veluti est intelligere, & velle: in quarum numero prædestinatio quoque haberi potest: Ideoque est in prædestinante, & non in prædestinato, nisi executionis respectu: illa siquidem in prædestinatum transit propter exteriores actiones. Eodem modo soluenda est prima confirmatio, quòd scilicet respectu executionis sit in prædestinato. Ad 2. confir. præparatio gratiæ est in mente Dei præparantis: executio verò in homine, cui gratia præparatur. Nam hoc interest inter prædestinationem, & gratiam, quòd prædestinatio sit gratiæ præparatio: gratia verò prædestinationis executio. ex hoc etiam patet solutio ad 3. confirma: gratia siquidem non ideo ponitur in prædestinationis diffinitione, quasi aliquid præexistens de eius essentia: sed potius, quatenus prædestinatio respectum ad gratiam importat, vt causæ ad effectum, & actus ad obiectum. Patet ergo quomodo prædestinatio non sit aliquod temporale. Ad 2. dico, Dei electionem, gratiam, & gloriam intueri, quæ omnibus minimè conferuntur, quæque sine electione non dantur: illa autem Dionysii authoritas de bonitate Dei communi, cuius nihil est expers, intelligenda est: & hæc profectò, quia sine delectu omnibus impenditur, electione opus non habere dicitur. Ad confir: ratio illa valet in eligente, cuius voluntas ex electi virtute, quod profectò in Deum non cadit, qui ad suorum electionem, ex sua mouetur bonitate: Eliguntur, inquit Augustinus, à Deo qui non sunt; nec tamen errat, qui eligit. Ad aliam confir: Deus vult omnes homines saluos fieri, antecedenter, non autem consequenter, hoc est, voluntate quidem secundum quid, non autem simpliciter. Ad 3. dico, coronam alterius bifariam intelligi posse: vno quidem modo, quatenus ex diuina prædestinatione dependet; & sic absque dubio, nequaquam amitti potest. Alio autem modo quatenus illa ex præsentis gratiæ merito consideratur; secundum quem profectò modum interdum sui patitur iacturam, sicut etiam & ipsa gratia; tunc certè vnius amissam coronam, alius recipit: non enim permittit Deus aliquot ruere, quin alios subleuet. Conteret, inquit Iob, multos, & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis. Recipiens autem coronam cadentis, non solùm de suis, verùm etiam de bonis, quæ ille alius gessit, gaudebit in vita æterna: in qua etiam bonorum operum fructum, & suorum percipiet, & aliorum. Particeps, inquit Dauid Psalm. 118. ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua. Ad confirm: Quamuis prædestinatus, quatenus est hic, vel ille, possit labi in peccatum, & sic mori; non autem quatenus est prædestinatus: vnde fit, vt prædestinatio falli non possit. Ad aliam confir: licet absolutè loquendo, Deus possit prædestinare, & non prædestinare; ex hoc tamen non tollitur prædestinationis certitudo. Siquidem Deum posse non prædestinare, quem prædestinauit in sensu composito, fieri minimè potest. Ad 4. verbum Moysis intelligi debet, de his, qui respectu præsentis iustitiæ ad vitam prænotati reputantur: horũ autem numerus, non autem prædestinatorum, & augmentum recipere potest, & decrementum. Ad confirmationem dico, à Deo sine ratione fieri nihil, licet occultum sit, & planè ignotũ: Nam etsi bonum communi naturæ ordini proportionatum sit, vt in pluribus; quòd verò communem statum excedit naturæ; vt in paucioribus inuenitur. Cùm igitur beatitudo vltima, communem naturæ ordinem superet, præsertim quia labefactata est humana natura propter primæ originis labem; propterea non mirum est, si pauci saluentur: imò non parua est Dei misericordia, quòd tot ad vitam euocet beatam. Ad 5. Ratio illa ostendit, prædestinationem, quò ad ipsam præordinationem, sanctorum precibus minimè iuuari; cùm sit æterna, ex diuini consilij proposito dependens: prosunt autem, quò ad executionem illius prædestinationis, siue præordinationis peragendam, atque complendam. Ad confirm: Deus nullius indigus est, vt ab alio iuuari possit: verùm quia vtitur causis secundis, vt ordinis pulchritudo seruetur in rebus; hac de causa, quasi nostris precibus adiuuari dicitur, dum scilicet suam per nos exequitur voluntatem: Dei enim adiutores sumus, ait Apostolus ad Corint. 1. 4. Ex hoc etiam patet responsio ad confir: causæ siquidem secundæ ordinem primæ causæ violare non possunt: sed illi, inuiolabili lege obediunt. Quamobrem diuina præ-

Differentia inter prædest. & gratiam.

2.

3.

4.

5.

Kk 2 destinatio

destinatio quò ad media, seu executionem ordinis iuuari, sicut dixi, quidem potest: impediri verò seu turbari, minimè.

CAP. III.

Prædestinatio est æterna.

Vamuis paulò antè dixerim, prædestinationem esse æternam, id tamen non plenè enodaui: hac de causa in hoc capitulo copiosius dicere constitui. Porrò, cùm ex sacris Doctoribus, tum etiam ex sanctarũ didicimus oraculis scripturarum, Dei prædestinationem æternam esse: Elegit nos in Christo ante mundi Paul. epist. Eph. 1. *constitutionem, ait Aposto. Ephe. 1. & ad Titum 1. quam promisit, qui non mentitur Deus,* Titũ. 1. *ante tempora secularia: Mat. 25. Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis re-* Matt. 25. *gnum à constitutione mundi. Cùm autem scripturæ dicant prædestinationem esse æternã; operæpretium erit, non ignorare, quonampacto æterna dicatur. Planè vno modo sic intelligi potest, ab æterno, & non modò prædestinasse, & in eodem prædestinationis modo sem-* Vnus modus non probatur *per manere: & hic quidem modus, vt quidam dicunt, non omnibus probatur, idq; non absq; ratione. Etenim si esset aliquod instans, vtpote primum, (sicut nonnulli dicere videntur)* 1. *in quo Deus prædestinasset, nunc autem minimè; profectò prædestinatio æterna dicenda non esset: nam quotiescunq; signum indiuisibile est in aliqua periodo; duratio sequens ex* 2. *parte ante finita sit, necesse est. Non ergo æterna. Amplius, nullum continuum ab aliquo quidem termino principium habens, potest esse infinitum: sed continuum successiuum est tale: ergo. Si ergo datur tale instans, in quo prædestinauit, & modo non prædestinat: Duratio ergo actus prædestinandi termino clauderetur, atq; consequenter non esset æterna.* 3. *Præterea, quando aliqua ita se habent, vt vnum præcedat, & alterum sequatur, si quod sequitur est ab æterno, quòd certè præcedit ab æterno nequaquam erit, sed potius ante æternum. sed prædestinare, & in eodem proposito manere ita se habent; quia scilicet posterius sequitur prius. Quare si manere in eodem proposito, est ab æterno; ante ergo æternũ,* 4. *si fas est ita loqui, prædestinauit: quod est falsum; quia non est prius æterno. Profectò, quando aliqua indurationis ordine sese non compatiuntur: si vnum est æternum, aliud fermè non erit. sed prædestinare, & in eodem proposito manere, ita se habent: igitur, si prædestinare est æternum, manere in proposito eodem, æternum erit minimè. hoc ergo modo* Modus probabilior. *prædestinationem æternam dici non debere, illi palam profitentur. Quamobrem hoc modo intelligendam putant, nempè vnum esse prædestinationis actum æternum, stabilem, semperq; præsentem: proinde non ita ab æterno prædestinasse, vt modò prædestinare nequeat, & cùm hoc etiam stare certitudinem prædestinationis, & id quidem est nobis dif-* Rationes contrariæ. *ficilè intellectu; propterea contra hunc modum intelligendi arguunt nonnulli. In primo, inquiunt, instanti æternitatis, siue signo, in quo Deus suos prædestinauit electos, ab illa,* 1. *vt ita dicam, indeterminatione, seu indifferentia, in alteram partem transiuit: ab æterno* 2. *ergo prædestinauit, non ergo modò prædestinauit. Amplius, quòd semel accipit esse, frustra amplius producitur: sed esse prædestinatum, accipit esse volitum: frustra ergo denuo* Solutio. *acciperet esse. Respondeo, quòd idem transitus sit nunc, qui fuit ab æterno: non enim nobis est imaginandũ, huiusmodi transitum apud Deum esse per modũ fluxus, & successionis,* 1. *apud quẽ non est mutatio, aut vicissitudinis obumbratio. Non est ergo alius transitus, nisi quod in primo signo naturæ intellectus diuinus offerat volũtati, & ab æterno offerebat: In secundo verò instanti naturæ nunc determinat et ab æterno determinauit, ita, vt semper sit* 2. *idem actus manens. Ad 2. dico semper eandem esse prædestinationem permanentẽ: sicut etiam eandem numero creationem, qua Deus dicitur quamlibet creaturã condere. Quòd si hæc ita se habeant, non temerè aliquis dubitabit, an Deus possit prædestinatum non prædestinare, aut prædestinatum damnare; seu an prædestinati necessariò saluabuntur. Ad hæc qui-*

hæc quidem sic respondere valemus: & in primis quidem dicimus, prædestinatū ab æterno, non posse non prædestinatū esse in sensu composito: in sua namq; formali ratione, actū prædestinationis in sensu composito prædestinatus includit: atq; ita non potest nō esse futurū, & consequenter talē non prædestinari, est impossibile. omne enim quòd est, quando est, necesse est esse in sensu composito: Ita futurum, in quantum futurum, est necessarium in sensu cōposito; & non potest non esse futurū: sed prædestinatus, inquantum prædestinatur, vel prædestinatio est talis, respicit futurum: ergo quod prius. Quòd si prædestinatus non in sensu composito, sed diuiso cogitetur: sic planè potest non prædestinari: sicut albū potest esse nigrū. Etenim sicut ab æterno se contingenter determinauit; ita etiam & modo: ergo. Sanè, in primo signo, in puris naturalibus Petrum intellectus diuinus intellexit. In 2. verò, in ratione neutra, vtpote potens habere, & non habere beatitudinem, voluntati ostendit. In 3. autem voluntas ipsum determinat. In 4. super voluntatem seipsum conuertens illam intuetur. Porrò, non est iste transitus successiuus, sed in toto illo tempore, & sub eodem ordine illa signa permanent: Quapropter sicut ab æterno voluntas pro 3. signo, Petrum sibi oblatum, & prædestinare, & non prædestinare potest; ita etiam & modò. Cùm huiusmodi non instar rerum fluentium currant, sed semper permaneant eadem. Porrò, in quarto signo est sensus compositus: in 3. autem diuisus. Sed dicet aliquis, si Deus prædestinauit non saluandum: & prius quidem erat prædestinatus, voluntas ergo diuina non impletur. fuit enim prædestinatio, & modò non est: ergo &c. Sanè, tunc Deus decipi potest, quòd planè nefas est de Deo sentire. Consequentia patet: dum enim prædestinauit, eum saluare cogitauit: cuius tamen oppositum eueniet. Præterea, absq; mutatione alterius extremi ex contradictorio in contradictorium transitus fieri non potest: sed in huiusmodi talis transitus inuenitur: aliquis enim, qui nondum est, prædestinatus est. Si ergo debeat non prædestinari; mutatio intercedat necesse est: quæ planè in re prædestinata, quia nondum est, esse non potest: erit ergo in diuina voluntate prædestinante: quod est falsum: ergo etc. Adde communem esse propemodum sententiam, qua soliti sumus dicere, Deum omnia ab æterno voluisse pro tali instanti; non ergo noua indiget voluntate; sed antiqua sufficit: posito ergo illo instanti, in quo voluit Petro salutem impendere, Petrus sine dubio salutem consequetur. Respondeo, quod quando ab æterno se diuina determinauit voluntas, quò ad esse volitum, non autem reale completa fuerit productio: quod quidem esse volitum, esset pro tali tempore, & instanti. Cùm ergo diuinū cognoscere, siue cognitio ad extra sit tantùm conditionalis: etiā supposito, quòd illius voluntas, in illa determinatione maneat, manet vtiq; contingenter: Potest ergo fieri, vt Deus velit hunc saluare pro nunc; & tamen posset non velle, nulla tamen in Deo, sed in volito mutatione facta. Ad 2. Stante diuina voluntate in illa quidē determinatione, illud ab intellectu diuino certitudinaliter cognoscuntur; nō stante verò, nequaquam cognoscitur; ex hoc tamen non sequitur, illū deceptum iri, quippè quia illa cognitio est conditionalis. Ad 3. Dico totam illam mutationem esse ex parte obiecti, in esse volito, in quo prius non erat, de nouo positi. Ex quo enim pro alio atq; alio signo contingenter, potest velle Deus, quæ non voluit quia nimirum nihil est productum; in obiecto vtiq; in esse volito, mutatio illa sit, necesse est: ideoq; obiectiua potest vocari mutatio. Transitus ergo ex contradictorio in contradictorium in esse volito saluatur. Sicut enim mundum ab æterno Deus non creauit, deinde condidit, idq; totum per productionem creaturæ in esse reali saluatur; sic planè intelligi potest in esse volito fieri. Ad 4. sensus illius sententiæ est, quòd postquā determinatio facta est, eadem voluntate manente antiqua, rem vtiq; venturam: quòd si propositum mutetur, secundū modum iam dictum, non eandem, sed aliam venturam. Sed quispiam sic posset argumentari: Prædestinatus necessario saluabitur: igitur non potest nunc prædestinari, aut non prædestinari. Omne enim præteritum, est simpliciter necessarium: hoc siquidem solo, inquit philosophus 5. eth. priuatur Deus, ingenita videlicet facere, quæ facta sunt: sed prædestinatio alicuius, est præterita, cùm sit ab æterno: est ergo simpliciter necessaria, atq; consequenter, qui prædestinatus est,

[Margin notes: Prædestinatus non potest damnari. — Quatuor signa. — Argumenta 1. 2. 3. 4. — Soluuntur argumenta. 1. 2. 3. 4. — Quod prædestinatus necessariò saluabitur.]

De prædestinationis causa.

natus est, non potest non prædestinatus esse. Igitur, necessariò saluabitur. Amplius, prædestinatus damnari non potest, nisi per actum propriæ voluntatis sed actus huiusmodi diuinam ordinationē impedire non potest: igitur prædestinatus necessariò saluabitur. Adde, quòd causa, quæ frustrari non potest, suo certè imponit effectui necessitatem, alioqui frustrari posset. sed voluntas diuina prædestinans est huiusmodi: ergo quod prius. Præterea, id omninò necessarium reputatur, cuius oppositum est æquè impossibile, ac illius oppositum est etiam impossibile: sed oppositum huius, quòd est prædestinatum saluare, nēpè prædestinatum non saluare; est ita impossibile, sicut Deum esse, & Deum non esse. Nam certè æquè impossibile est, Deum non esse, & illius voluntatem frustrari. Igitur, prædestinatum saluari, perinde est necessarium, ac ipsum Deum esse. Respondeo ad primum, atque nego minorem: In Deo enim idem est prædestinasse, & prædestinatum esse: actus siquidem prædestinandi non transit in præteritum, cùm sit in nunc æternitatis, quod est omninò simplicissimum. Quam ob causam ita potest Deus in nunc æternitatis aliquid velle, aut aliquem prædestinare, perinde, ac si ad nihil voluntas eius fuerit determinata.

2. Ad 2. Negatur consequentia: non enim potest stare determinatio voluntatis cum eius opposito, quòd determinauit. Etenim quemadmodum prædestinatus potest peccare, & sic mori, & damnari; ita planè Deus potest eum non prædestinare: hæc enim se inuicem necessariò comitantur. hæc autem, sicut dixi, intelligenda sunt in sensu diuiso, non autem in sensu composito, quod includit oppositum in sua ratione formali. Ad confirmationem dico, non imponere necessitatem absolutam, sed consequentiæ, sicut dixi, Ad 3. respondeo, quòd non æquè sit impossibile prædestinatum non saluari, sicut Deum non esse: nam hoc est simpliciter necessarium, illud autem ex suppositione, & secundum quid: igitur non simile. itaque prædestinati saluabuntur, non quidem ex necessitate absoluta, sed conditionata; alioqui essent entia omnibus modis necessaria: quod est falsum. Talis autem necessitas stat cum possibilitate ad oppositum, non profectò coniunctim, sed diuisim. Porrò sensus ille diuisus bifariam potest intelligi, vno quidem modo pro diuersis instantibus; vt sit sensus, in hoc instanti Petrus est prædestinatus, & in alio potest non prædestinari: sed hic planè sensus falsus reputatur: esset enim in Deo, sicut & in nostra voluntate successio, atque mutatio. Alio autem modo pro vno, eodemque instanti accipit, & sic veritatem habet: siquidem voluntas diuina, vt prior suo actu, quatenus cadit super aliquod obiectum extrinsecum pro eodem instanti diuisim, & reprobare, & prædestinare potest: proinde dicitur prædestinatum posse non prædestinari, & reprobatum posse saluari. Cùm autem hoc instans sit vnum, æternum, semper idem manens apud Deum: igitur semper idem potest efficere, quò ad suæ potentiæ virtutem, cum hoc tamen stat prædestinationis certitudo: & id quidem difficile est nobis intellectu, nec quenquam capere posse arbitror; nisi diuinitus fuerit edoctus. Res nihilominus verissima est, atque iustissima. Ex quo patet, quàm temere quidam conquæruntur de Dei prædestinatione, atque reprobatione, quandoquidem omne malum à nobis sit, à Deo autem bono, omne bonum. Planè sanabiles ipse creauit omnes nationes terræ, quia vult quò ad se spectat, omnes homines saluos fieri; Nam mortem non fecit, neque lætatur in perditione impiorum. Cæterùm de esse volito, sicut dictum est in responsione 3. sic arguunt nonnulli: Volitio, inquiunt, & esse volitum, aut sunt idem, aut se inseparabiliter comitantur; ita vt eadem sit vtriusque mensura: sicut etiam intellectio, & esse intellectum, repræsentatiuum formaliter, & esse repræsentatum. Sola enim volitione aliquid dicitur formaliter volitum. Quare si volitio est æterna: & volitum similiter, & è conuerso. Amplius, volitione diuina ab æterno, omne volitum, & in esse volito determinatè ponitur; alioqui non essent omnia à Deo determinatè cognita: quod est falsum. Qui negat, inquit Augustinus. 5. de ciuit. cap. 9. Deum non determinatè scire, vel præscire futura, dicit Deum non esse Deum. Adde, quòd scientiæ diuinæ posset subesse falsum: Etenim si postquam prædestinauit Petrum, & finaliter noluit illius salutem; prima ergo illius scientia esset falsa: sed hoc fieri non potest; igitur nulla est mutatio in esse volito.

Margin notes: 1. (beside "prædestinatum saluari"); 3. (beside "dico, non imponere"); Resolutio. (beside "sus, in hoc instanti"); De esse volito Rationes contrariæ. (beside "non fecit"); 1. (beside "litione aliquid"); 2. (beside "ter, & è conuerso"); 3. (beside "re futura").

Amplius,

Amplius, tunc eßet verè, ac realiter mutabilis; quippè cùm à contradictorio in contradictorium non fiat transitus sine mutatione reali. Quare si de non volito, fieret volitum, & è contrariò: aliqua vtiq; interueniret mutatio, & quidem realis, quæ profectò obiecto volito non est tribuenda; nam volitum absolutè nullum habet eße reale: in voluntate ergo diuina mutatio huiusmodi inueniri deberet, quod est falsum: igitur in esse volitum nõ cadit mutatio.

CAP. IIII.

Præscientia meritorum non est prædestinationis causa.

QVID sit prædestinatio, & quomodo Deo tribuatur, audiuimus. Iam certè libet audire, quænam sit illius prædestinationis causa: nam cùm Deus non sit personarum acceptator, velitq; omnium hominum salutem; prædestinationis ergo causa, ex sua potißimum dependet bonitate. Non, inquit, Apost. 3. ad Titum, ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam, saluos nos fecit. Itaq;, sicut sua misericordia saluos nos fecit: ita etiam prædestinauit saluos fieri. Reuera, quemadmodum diuinæ voluntatis ratio quærenda non est; ita nec prædestinationis: siquidem & ipsa, diuinam in se includit voluntatem. Quomodo ergo non licet aßignare causam diuinæ voluntatis, ex parte actus volendi, sed potius ex parte volitorum; quatenus Deus vnum vult propter aliud; sic planè nemo ita desipuit, vt merita diceret eße diuinæ prædestinationis causam; sed bonitatem potius prædestinantis. Quò ad verò ad effectus, an aliquam habeat in prædestinato causam diuina prædestinatio; bifariam intelligi potest: vno quidem modo, vt particularem respiciat effectum; & ita sine dubio, nihil prohibet, aliquem effectum eße prædestinationis causam, atq; alterius rationem: Et posteriorem quidem prioris secundum finalis causæ rationem: priorem verò posterioris secundum causæ rationem meritoriæ. Hoc ergo modo dicimus, Deum præordinaße, se alicui pro suis meritis gloriam daturum, & gratiam, vt gloriam mereretur. Alio autem modo, vt effectus communes intuetur: & sic fieri non potest, vt totus prædestinationis effectus, ex parte prædestinatorum in communi aliquam causam habere queat. Etenim quidquid est in homine, ad beatitudinem ipsum disponens; totum planè sub prædestinationis effectu continetur: etiam ipsamet præparatio ad gratiam: quippe quæ per Dei auxilium nobis præstatur. Itaque, hoc modo prædestinatio ex parte effectus, pro ratione, diuinam habet voluntatem: ad quam planè, veluti in finem, & in principium primum, à quo mouetur, totus ordinatur, atq; dirigitur prædestinationis effectus. Non sunt ergo audiendi Pelagiani, qui dixerunt, initium benefaciendi à nobis esse, consumationem autem à Deo: vnde fieri arbitrati sunt, vni, & non alteri, prædestinationis effectum impendi; quia scilicet, vnus initium præstitit sese præparando, alter verò, minimè: hoc enim apertè pugnat contra Apostolicam doctrinam. Non, inquit Apostolus 2. Cor. 3. sumus sufficientes cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex Deo est. Sed nullum est prius principium cogitatione: non ergo aliquod in nobis initium est, quod esse valeat effectus prædestinationis ratio, atq; causa. Ista igitur hæresis iampridem explosa est, quæ gratiam dixit esse beneficium Dei conditoris: qui dedit liberi arbitrii potestatem, qua possemus bene agere, & non agere, ante gratiam rectè velle, ac bona opera incipere, & hæc quidem Deum ab æterno præuidiße. Origenes 2. lib. 2. periarchon, ex meritis præcedentis vitæ putauit Iacob fuiße dilectum, Esau verò odio habitum. Sed id planè destruit Apostolus 9. ad Rom. Cùm nondum nati fuißent, ait, aut egissent aliquid boni, vel mali: non ex operibus, sed ex vocante dictum est; quia maior seruiet minori. Alij putauerunt propter fidem præuisam, Deum suos electos prædestinaße: In quorum numero Augustinus ante episcopatum

Causa prædestinationis.

Bonitas prædestinantis.

Duplex effectus.

Primus est causa.

Secundus. Minimè.

Pelagiani reprehendũtur.

2. Corint. 3.

Origenis error.

Tertia hæresis.

De prædestinationis causa.

Augustini error à se correctus.

scopatum fuit. Non elegit, inquit, Deus, in epist. ad Rom. opera cuiuscunque in præscientia; quia opera bona ipse daturus est; sed fidem elegit in præscientia; vt quem sibi crediturũ esse præsciuit, ipsum elegerit, cui prædestinationis beneficia daret, vt ex fide operando, vitam æternam consequatur. Sed hunc suum errorem, correxit in lib. retra: & in lib. 1. de prædest. sanctorum, cap. 23. Non putabam, inquit, fidem per Dei gratiam præueniri, nisi quia credere non possumus, si non esset nobis euangelium prædicatum. Vt autem euangelio prædicato assentiremus, arbitrabar nostrum esse proprium, & nobis esse ex nobis; opera autem bona esse Dei, qui credentibus spiritum sanctum largitur. hunc meum errorem, inquit, nonnulla opuscula indicant ante episcopatum scripta. vnde primo retractationum, dicit se non intellexisse vtrumque, nempe tum fidem, tum etiam opera bona, per spiritũ sanctum nobis dari. Et ita vtrumque esse nostrum, quia non fit, nisi volentibus nobis; vtrumque autem esse donum Dei misericorditer, fidem inspirantis, qua credimus, & credentes rectè operamur.

Quarta hæresis.

Nonnulli arbitrati sunt propter bonum vsum liberi arbitrij futurum, Deum suos prædestinasse Sicut, inquiunt, Rex det alicui militi equum, quem scit eo benè vsurum. Sed isti quoque inter id, quod est ex gratia, & id, quod est ex libero arbitrio, quasi non possit idem esse, ex vtroque distinguunt. Reuera id, quod est gratiæ, sine dubio, est prædestinationis effectus. Non potest ergo esse prædestinationis ratio, cùm sub prædestinatione claudatur.

Opus bonum est prædest. effectus.

Si igitur aliquid aliud ex parte nostra sit prædestinationis ratio; hoc certè erit præter prædestinationis effectum: igitur prædestinationis effectus bifariam considerari possunt, sicut iam dixi: & inde nulla consurget controuersia. Porrò, huic errori scriptura manifestè aduersatur Lucæ 10. Si, inquit, in Tyro, & Sidone factæ fuissent virtutes, &c.

Quare non prædicauit Tyro, & Sidoni.

Si, inquit August. lib. 2. cap. 9. de prædestinatione sanctorum, quæratur à nobis, cur apud eos tanta miracula facta sint, qui videntes ea, non fuerant credituri, & apud eos facta non sint, qui crederent, si viderent: quid respondebimus? ad latentes, sed iustas tamen pertinere diuinæ præscientiæ causas. Ex hoc etiam patet falsam esse illorum sententiam, qui dicebant mortuos iudicari per ea opera, quæ facturi essent, si ad viuentes euangelium peruenirent; & infantes sine baptismate morientes, hoc in eis eo merito fieri, quia præsciuit eos Deus, si viuerent, prædicatumque illis fuisset euangelium, infideliter audituros. & lib. 1. cap. 12. Omnes stabimus, ait Paulus ad Rom. 14. vt referat vnusquisque quæ gessit, non quæ esset gesturus in corpore. Adducit præterea duorum paruulorũ exemplum, quorum alter ad baptismum perducitur, & saluatur: alter verò moritur ante baptismum.

Bonus vsus liberi arbit. nõ est causa prædestinat.

Certè non potest hæc discretionis ratio assignari præscientia diuersi liberi arbitrij: Cùm neuter ad ætatem liberi arbitrij peruenerit; nisi quis ita desipere velit, ait, Deum prospexisse ad vsum liberi arbitrij, quem habiturus erat. Deinde in adultis hoc non valet, quandoquidem bonus vsus liberi arbitrij, effectus sit diuinæ prædestinationis. Duo sunt stupenda, inquit lib. 2. cap. 9. de prædest. sanctor. in diuina reprobatione: alterum quòd ex duobus paruulis pariter peccatoribus alter relinquatur, alter verò assumatur:

exemplũ duorum paruulorum, & piorum.

aliud, quòd ex duobus piis, vni detur perseuerantia, ne excidat à pietate; alteri non detur sed permittitur cadere, & sic perire: atque hoc secundum priori est multò inscrutabilius. Horum igitur duorum effectuum reprobationis diuinæ, alterum, qui est permittere aliquem cadere in culpam, per quam perueniat ad damnationem, satis manifestum est, non habere causam in homine: nam in culpam primam, nemo permittitur à Deo cadere propter antecedens peccatum. Quare patet esse aliquem reprobationis diuinæ effectũ circa reprobatos, qui non habet in homine vllam rationem, sed solùm referri debet ad inscrutabilem, sed iustam Dei voluntatem. Primus verò, cùm habeat peccatum originale, si ad paruulum referatur, redditur ei secundum demerita, vt dicit Augustinus ad Sixtum: si verò ad Dei voluntatem, tunc non habet causam in reprobato, sed in diuina voluntate, secundum quam vult notam facere suæ iustitiæ seueritatem circa hunc.

Iustitia, & misericordia.

Quemadmodum si constituas duos capitis reos; iustum est, si iudex ab vtroque capitis supplicium exigat: verùm si iudex volens celebrare suam clementiam, & simul seueritatem iustitiæ, alteri

decernat

De prædestinationis causa.

decernat condonare commeritum supplicium: ab altero verò exigere. Est quidem causa exacti supplicij in homine sonte: sed voluntas, qua vult hunc plectere, & alterum liberare, non est causa in reo: eadem est de duobus paruulis ratio, atq; sententia. Et lib. 1. ad Simplicianum, quæst. 2. Non ex operibus, sed ex vocante &c. Non electione meritorum, inquit, quæ post iustificationem gratiæ proueniunt, sed liberalitate donorum Dei voluit intelligi, ne quis de operibus extollatur. An fortè, quia præsciebat Deus futura Esau opera mala; propterea eum prædestinauit, vt seruiret minori; & Iacob, vt ei maior seruiret, quia futura eius opera bona præsciebat, falsum est iam quod ait: Non ex operibus. Si autem verùm est: igitur vsus liberi arbitrij bonus non est causa omnimoda diuinæ prædestinationis. Itaq; prædestinatio, quatenus diuinam respicit absolutè voluntatem, sanctumq;, atq; æternum illius propositum, est efficax volitio diuina, qua suis decreuit vitam æternã conferendam esse: idq; pro sua bonitate. Agens enim per intellectum, & voluntatem, volens alicui bonum; primum quidem vult vltimum finem, deinde alia, quæ ordinantur ad finem: sed beatitudo est vltimus omnium operum finis: igitur Deus in prædestinationis ordine, prius vult suis dilectis gloriam, quàm merita, siue gratiam: non ergo merita præuisa esse possunt diuinæ prædestinationis causa. Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, ad Titum 2. Et August. de prædestin. sanctor. circa finem: Elegit nos, inquit, ante mundi constitutionem, vt essemus sancti, & immaculati. Non ergo quia futuri eramus sancti, nos elegit: sed vt essemus sancti. Ideò quippe tales futuri eramus, quia elegit nos ipse prædestinans, vt tales per gratiam eius essemus. Quò ad igitur ad primam prædestinationis causam spectat; non alia certè quærenda est, quàm bonitas prædestinantis: quò ad verò ad media, quibus finem consequimur prædestinationis, sunt (sicut dixi) opera etiam nostra inclusa, atq; præuisa, vt iustitiæ ordo seruetur in rebus. Fauet huic sententiæ Apostolus ad Ephe. 1. Qui prædestinauit, inquit, nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum secundum propositum voluntatis suæ in laudem gloriæ gratiæ suæ, & non iustitiæ nostræ. Causa igitur efficiens prædestinationis, est Dei propositum; meritoria verò, Iesus Christus; finalis autem laus gloriæ gratiæ suæ. Et 2. Tim. 1. Qui vocauit nos vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, & gratiam, quæ data est nobis in Christo Iesu ante tempora secularia. Non ergo vocauit nos propter futura opera, sed secundum propositũ, & gratiam suam. Ad Rom. 9. Vtitur figuli exemplo: Nonnè, inquit, habet figulus luti ex eadem massa, aliud quidem vas facere in honorem, aliud verò in contumeliam? Dauid profitetur: Saluum me fecit, quoniam voluit me. Ad Ephe. 2. Gratia enim saluati estis per fidem; & hoc non ex vobis, Dei enim donum est; non ex operibus, vt ne quis glorietur. Quòd si prædestinati sumus propter futura opera; possemus vtiq; libere de operibus nostris gloriari. Ad Rom. 9. Non volentis, neq; currentis, sed miserentis est Dei: quandoquidem ait Augustinus circa finem 1. lib. ad Simplicianum, nec velle, nec currere, nisi eo mouente, atq; excitante, poterimus. Non habeo quòd intuear in eligendis hominibus ad gratiam salutarem, si ad examen huius electionis aliqua cogitatione permittor, nisi vel maius ingenium, vel minora peccata, vel vtrumq;: Addamus etiam si placet, honestas, vtilesq; doctrinas. Quisquis ergo fuerit, quàm minimis peccatis irretitus, atq; maculatus, & acer ingenio, & liberalibus artibus expolitus, eligendus videtur ad gratiam. Sed cùm hoc statuero, ita me ridebit ille, qui infirma mundi eligit, vt confundat fortia; & stulta mundi, vt confundat sapientes; vt eum intuens, & pudore correctus, ego irrideam multos. Nonnè videmus quosdam homines, vtriusq; sexus in coniugali castitate viuentes sine querela; & tamen vel hæreticos, vel paganos, vel etiam in vera fide, & vera ecclesia sic tepidos; vt eos miremur meretricũ, & histrionum subitò conuersorum, non solùm patientia, & temperantia, sed etiam fide, spe, charitate superari. Restat ergo vt voluntates eligantur: sed voluntas ipsa nisi aliquid occurrerit quod delectet, atq; inuitet animum, moueri nullo modo potest. hoc autem, vt occurrat, non est in hominis potestate. Et tamen quid dicemus? Nunquid iniquitas est apud Deum? Exigentem à

Non ex operibus, sed ex vocante.

Opera præuisa, non sunt causa prędest.

Bonitas Dei prędest. causa.

Ephe. 1.

2. Tim. 1.

Roman. 9.

Psal. 18.

Ephe. 2.

Roman. 9.

Aug. ad Simplicianun.

Voluntas non mouetur ad bonum sine Deo.

quo pla-

stinationis causa. quo placet, donantem, cui placet, qui nequaquam exigit indebitum, neque donat alienum. Quare ergo huic ita, & huic non ita? homo tu qui es; Debitum si non reddis, habes quod graturleris: si reddis, non habes quod quæraris. Dicamus ergo, credamus tantùm, si capere non valemus: quoniam qui vniuersam creaturam, & spiritualem, & corporalem fecit, & condidit, omnia in numero, pondere, & mensura disposuit, sed inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. hæc August. Ex quibus satis potest esse manifestum, neminem esse prædestinatum propter futura opera absolutè, atque simpliciter; tametsi sub prædestinationis ordine opera nostra contineantur: nec quemquam Deus voluerit, sine bonis operibus, finem prædestinationis, hoc est, vitam æternam, esse adepturum.

Prædest. non ex operibus.

CAPVT. V.

Argumenta contraria.

1.
Ontra prædicta ita argumentati sunt quidam: Propter futurorum operum præscientiam prædestinati sunt quidam: igitur à voluntate Dei prædestinatio absolutè non dependet. Antecedens patet ex Ambrosii authoritate exponentis illud Roman. 9. Miserebor, cui miserebor. Misericordiam, inquit, illi dabo, quem præscio toto corde reuersurum ad me. Præscientia ergo meritorum est prædestinationis causa. Profectò prædestinatio, diuinam complectitur voluntatem, quia est propositum Dei miserendi. sed hæc diuina voluntas agit omnia cum ratione, quia irrationabilis esse non potest: nulla autem maior ratio illius esse potest, quàm præscientia meritorum: Ergo quod prius. Nam si æqualibus inæqualia dentur, non caret iniustitiæ vitio; atque ita Deus esset iniquus: sed non est iniquitas apud Deum, inquit Apostolus, omnes autem homines sunt æquales, tum natura, tum peccato originis;

Roman. 9. secundum ergo propriorum actuum merita, atque demerita, inæqualitas in eis est consideranda. Propter ergo differentium meritorum præscientiam, prædestinando, atque reprobando hominibus inæqualia à Deo præparantur. Præterea, prædestinatio videtur esse

2. quædam præscientia, iuxta illud Roman. 8. quos præsciuit, & prædestinauit: propter ergo præscientiam futurorum operum aliqui prædestinantur, aliqui verò reprobantur. Sanè, nulla est in Deo acceptio personarum; igitur non magis prædestinat vnum, quàm alterum, nisi ob inæqualitatem prædestinatorum. Etenim cùm sit summè liberalis, summèque potens, omnibus profectò & gratiam, & gloriam vellet impendere; nisi aliquorum de-

3. merita repugnarent, atque obsisterent. Amplius, voluntas Dei non potest esse iniusta; quia iustus Deus, & iustitias dilexit: sed aliquem prædestinare, alium verò reprobare, natura, & vitio pares, ac ad beatitudinem habendam æquè conditos, non est opus iustæ voluntatis: igitur prædestinatio ex meritis dependet, nobis quidem occultissimis. sic enim docet Augustinus lib. 83. quæst. quæst. 68. pertractans illud ad Rom. 9. Cui vult Deus miseretur, & quem vult, indurat: Voluntati eius, quis resistit? Sed hæc voluntas Dei, in-

venit ex occultis meritis. quit, iniusta esse non potest; venit enim de occultissimis meritis: quia & ipsi peccatores cùm propter generale peccatum vnam massam fecerint, non tamen nulla est inter illos diuersitas. Præcedit ergo aliquid in peccatoribus, quo quamuis nondum sint iustificati, digni tamen efficiantur iustificatione: & item in aliis peccatoribus, quo digni sint obtu-

4. sione. Ergo quod prius. Iterum, si aliqua duo sunt conuertibilia, quod est causa vnius, est etiam alterius. Sed esse prædestinatum, & esse saluandum sunt conuertibilia: igitur, sicut meritum in causa est, vt iste salutem consequatur; ita planè, vt prædestinetur. His accedit authoritas Anselmi lib. cur Deus, & homo, cap. 12. Voluntas, inquit, vult per se semper aliquid: Ergo si voluntas Dei vult istum prædestinare, vel reprobare, ob aliquid certè, quod in huiusmodi inuenitur, contingat, necesse est: causa ergo prædestinationis,

5. est præscientia meritorum. Ad huc, in paribus, atque omninò æqualibus, recta electio haberi

haberi non potest; vnum enim alteri non est præferendum: aliquid ergo erit in prædestinato, vnde eligitur, ille verò reprobatur. Siquidem in omni opere Dei misericordia, & veritas. At si iste prædestinetur, absque aliquo in eo præuiso merito; erit profectò misericordia sine iustitia: si verò ille reprobetur, carebit vtraque; quod omnibus modis, diuinis aduersatur scripturis. Item, si tota prædestinationis ratio, ex sola Dei dependet bonitate; non esset ergo occulta, sed omnibus potius manifesta. Sed August. in caput Ioan. 6. quare hunc trahat, inquit, illum autem minimè: Noli iudicare, si non vis errare. Propter aliquid ergo in prædestinato futurum præuisum, est ipsa prædestinatio. Fauet huic proposito authoritas Apostoli Rom. 11. O altitudo diuitiarum &c. quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius! Sed omne iudicium habet aliquam certe causam ex parte iudicati: Ergo quod prius. Amplius, ex scripturis didicimus omnia à Deo diligi, velleque omnibus bonum. Vult, inquit Apostolus 1. Timot. 2. omnes homines saluos fieri (si ipsi velint) inquit Ambrosius. Illuminat omnes homines, quantum in se est, ait Chrysostomus. Et Augustinus in illud Psal. 55. Deus in medio eius non commouebitur, æqualiter omnibus consulit, inquit, personas non accipit, æqualiter fauet omnibus Talenta dispensantur secundum propriam vniuscuiusque virtutem: Matthæi 25. Vnde Anselmus: Homo non habet gratiam, non quia Deus non dat, sed quia Deo volente dare, homo non accipit. Ex his ergo scripturis, atque sacrorum expositionibus facile est intelligere, præscientiam meritorum esse prædestinationis causam: Præterea sacri hoc palàm profitentur doctores: Ergo quod prius. Ambrosius siquidem interpretans illud Pauli, Iacob dilexi &c. Sciendo enim, ait, qualis vnusquisque futurus erat, prædixit. Nec aliter potest euenire, quàm nouit Deus futurum. hoc ergo dixit, quasi præscius futurorum, non quasi personarum acceptor: nam neminem damnat antequam peccet, nullumque coronat, antequam vincat. Et iterum, miserebor eius, cui præscius eram, quòd misericordiam daturus essem. Simili quoque modo reliquæ Apostoli sententiæ interpretantur. Chrysost. hom. 13. in Matt. Boni mali[illegible] e scientiam omnibus in creatione fuisse impensam, manifestè profitetur, quasi benè vsi fuissent homines, gratuitam vtique cognoscendi mysterij regni Dei obtinuissent scientiam; siquidem hæc specialis scientia pro bonæ datur remuneratione voluntatis. Quòd ergo non omnes huius sint participes scientiæ, non est culpa dantis, sed recipientis: Ergo quod prius. Augustinus præterea in hoc quidem negotio non videtur sibi ipsi constans; nam palàm ad Simplicianum, & de prædestinatione sanctorum fassus est, ex præuisis operibus prædestinari neminem, suæque in testimoniũ sententiæ, Tyrios Sidoniosq; adduxit; quibus non fuit prædicatum euangelium vitæ, ad illius planè vocem pœnitentiam acturis. At contra Porphyrium disputans, contrarium sentire videtur. Dicebat autem Porphyrius, Christum non prædicasse tunc, quando erant homines in eum credituri. Salus, inquit, huius religionis, per quam solam veram, salus vera veraciter promittitur, nulli vnquam defuit, qui dignus fuit, & cui defuit, dignus nõ fuit. his enim temporibus, & his locis, quibus euangelium eius non est prædicatũ, præsciebat omnes in eius prædicatione tales futuros esse, quales multi in eius corporali præsentia fuerunt. Quid ergo mirum, si Christus prioribus seculis apparere, vel prædicare noluerit ei, quos nec verbis, nec miraculis suis credituros esse præsciuit? Porrò, hæc verba, superioribus de hac eadem scriptura disputantibus aduersantur. Et reuera sapientia loquitur, Sap. 11. Diligis omnia Domine, & nihil odisti eorũ, quæ fecisti. Asserit præterea Esau iudicio æquissimo, sed nobis occultissimo à Deo fuisse reprobatum: vocat enim occultissima merita animarum lib. 83. quæst. quæstio. 68. Præcedit, ait, aliquid in peccatore, quo quamuis non dignus iustificari; dignus tamen iustificatione efficitur. Tunc sic, si aliquid præcedit in peccatore, vnde iustificetur; igitur illud est suæ prædestinationis ratio. Tenet consequentia: nam iustificatio est prædestinationis effectus, sed illud, iustificationem præcedit: aut igitur est prædestinatio, aut eius causa. Non prædestinatio quidem, quia illud est in peccatore, & nõ in prædestinante, prædestinatio autem est in prædestinante, quia propositũ miserendi. est ergo causa prædestinationis. Meritum ergo præuisum

[Margin notes: 6. (beside "bonitate") — Roman. 11. — 7. — 8. Ambrosi. — Chrysost. — 9. Augustini varia sententiæ. — Salus religionis vnquam defuit. — Diligit Deus omnia. — Præcedit aliquid in peccatore.]

De prædestinatiõis causa doctores recitantur.

uisum est causa prædestinationis. Exponens quoq; parabolam de inuitatis ad cœnam, ait, noluisse venire, cùm libertatem habuissent veniendi. Ex præuisa ergo obedientia futuræ voluntatis aliquorum procedit prædestinatio. In Epist. ad Sixtum, & de baptismo paruulorum, aliisq; in locis oppositam omninò sententiam ostendit: Quemadmodum, inquit, in paruulis, qui originali peccato nullum aliud addiderunt, non est vlla in accipienda gratia voluntas, cuius meritum præcesserit, vt baptizentur: alioqui gratia iam non esset gratia. Ita in peccatoribus adultis, qui originali peccato alia peccata addiderunt, nulla est in accipienda gratia voluntas præuia, cuius meritum præcesserit, vt digni sint iustificari. hæc planè sententia, illi obuiat omninò, quæ dicit aliquid in peccatore præcedere, quo dignus sit iustificari. Iterum August. Sunt quidem multa iustorum merita, sed vt iusti fierent, nulla sunt merita: neq; ob id est personarum acceptor Deus, quòd ex vna eademq; massa, damnationi videlicet obnoxia, liberat istum, deserit illum, cùm iustum sit vtrumq; deseri. Agat igitur gratias saluatori quisquis liberatur, quia non meriti prærogatiua, non fati necessitate, aut temeritate fortunæ, sed altitudine diuitiarum incomprehensibilis sapientiæ & scientiæ Dei, iste saluandus liberatur, ille relinquitur damnandus; habentibus vtrisq; similem damnationis causam: quod in paruulis lucet manifestius. Ex quo patet expressè secundum Augustinum, ex præscientia meritorum neminem prædestinatū esse. Iterum exponens illud Apostoli 9 Rom. Non ex operibus, sed ex vocante: Si futura, inquit, opera, vel bona huius, vel mala illius, Apostolus vellet intelligi, nequaquam diceret: Non ex operibus, sed ex futuris operibus; essetq; hoc modo soluta quæstio; neq; ad eam soluendam ad hoc veniret, vt diceret, quod sequitur: O homo tu qui es, qui respondeas Deo? An non potest Figulus luti ex eadem massa, facere aliud vas in honorem, aliud verò in contumeliam? Nec tamen est iniquitas apud Deum, licet faciat vni misericordiam, largiendo ei gratiam indebitam: Alteri verò, & si non magis indigno, eam negando, aut deserendo, illiq; pœnā commeritam reddendo. vbi enim concurrit misericordia & iustitia; ibi nulli fit iniuria. Ex his ergo, & similibus Augustini sententijs, videtur contra seipsum apertè pugnare.

Oppositū sentit.

Non est meriti prærogatiua pro prædestinatione.

Non ex operibus.

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta.

Ambrosii sententia expenditur.

AD I. vsus gratiæ præscitus, non est ratio collationis gratiæ, nisi respectu causæ finalis: proinde Ambrosii sententia intelligenda de electione Iacob ad æternæ vitæ coronam, quæ datur vincentibus, non autem de electione ad primam gratiam, clarè docemur ipsius verbis sic voluisse intelligi. Non est, inquit, acceptio personarum in præscientia Dei; nam & ipsa præscientia deffinitum habet, qualis vniuscuiusq; voluntas futura erit, in qua & mansurus est, per quam aut damnetur, aut coronetur. Saul & Iudas antè fuerunt boni, & 72. discipuli electi sunt à Christo; sed inter istos, qui sibi causa perditionis fuerunt, secundum præscientiam Dei in numero erant malorum, & secundum iustitiam iudicis deleti de libro vitæ, qui secundum præscientiam nunquam fuerunt prædestinati, & ita nunquam scripti in lib. vitæ. Quamobrem exponens illud Pauli Rom. 8. Quos præsciuit, & prædestinauit: Quos præsciuit, ait, futuros sibi deuotos, ipsos elegit ad promissa sibi præmia capessenda. Non dixit, quos præsciuit sibi futuros deuotos, hos elegit ad fidem, & ad primam gratiam iustificantem capessendam. Quòd si diceret, bene quidem diceret: non eo tamen modo (vt sentiunt Pelagiani) quasi opera præuisa sint meritoria primæ gratiæ; sed causæ finalis potius: equus namq; datur militi propter futurum bonum equitationis vsum, tanquam propter huiusmodi finem habendum, non autem propter meritum. Similiter intelligi debet, quod in argumento assumitur, Miserebor &c. Exod. 33. & Rom 9. Misericordiam dabo ei, quem præsciui conuersurum, & permansurum apud me corde recto: hoc est: dare cui est dandum, &

Mali non sunt scripti in lib. vitæ.

non

non dare, cui non est dandum Vult ergo Ambrosius obedientiam præuisam esse prædestinationis, atque vocationis finem; perinde ac vsum gratiæ, finem esse gratiæ. Quoniam autem decet ei præstare gratiam, quem nouit bene vsurum; hac de causa, dare illi est dare, cui est dandū, non quidem cui est debitū dari, sed cui decens potius, magisque rationabile dari. Ex quo apparet compunctionem cordis, conuersionemque, seu deuotionem, ad quam profectò & vocatio ipsa tendit, & gratia; esse quidem meritum ad promissa præmia capessenda, non autem gratiæ prædestinantis, atque iustificantis; illius sunt effectus enim. Itaque vsquam inuenies Ambrosium dixisse, hominem sibi facere meritum, quo ex impio fiat iustus, aut propter liberi arbitrij opera in Iacob præuisa, tanquam illius gratiæ merita, ad fidei initium, iustificationisque gratiam à Deo electum fuisse: imò in cap. Rom. 9. contrarium sentit omninò: Nam exponens illud: An non habet potestatem Figulus, id est, Quemadmodum, inquit, figulus vasa eiusdem massæ, eiusdemque substantiæ facit differentia, vt alia sint in honorem, alia in contumeliam, quæ differunt sola voluntate artificis; in potestate enim cōditoris est, qualem velit condere creaturam; ita & Deus, cùm omnes ex vna, eadémque massa simus, & cuncti peccatores, alteri miseretur, alterum despicit: sed hoc non sine iustitia. In figulo enim sola voluntas est, in Deo autem, voluntas cum iustitia: scit namque cui debeat misereri, sicut supra memoraui. Segregatio ergo ex massa perditionis ex sola pendet, secundum Ambrosium, voluntate prædestinantis finis verò prædestinationis, quæ est vitæ æternæ adeptio, ex gratia potissimum, & operibus præuisis. Hæc est Ambrosii sana de prædestinatione doctrina, quæ ab Augustini sententia non dissentit. Scribuntur quoque de hac materia non his dissona, atque difformia à Hieronymo ad Hebdibiam quæst. decima: Dicunt quidam, inquit, Dei volentes seruare iustitiam, ex præcedentibus causis, electum in vtero Rebeccæ Iacob, & abiectum Esau: Sic & Ieremias, & Baptista Ioannes eliguntur in vtero, & ipse Apostolus prædestinatur in Euangelium antequam nascatur. Nobis autem nihil placet, nisi quod ecclesiasticum est, & publicè in ecclesia dicere non timemus, ne iuxta Pythagoram, & Platonem & discipulos eorum, qui sub nomine Christiano introducunt dogmata gentilium, dicamus animas lapsas de cœlo esse; & pro diuersitate meritorū, in his, vel in illis corporibus, pœnas antiquorum luere peccatorum. Multoque melius est simpliciter imperitiam confiteri, & inter cætera quæ nescimus, etiam huius loci obscuritatem refugere; quàm dum volumus Dei probare iustitiam, Basilidis, & Manichæi hæresim defendere, & Hyberas nænias Ægyptiaque portenta sectari. Chrysostomus in parabola de inuitatis similiter sentit. Alij mane, alij hora tertia, alij vndecima vocati sunt, quia tunc erant obedituri, inquit, idque sine dubio tum ex gratia prædestinantis, atque tempore opportuno vocantis, tum etiam ex suorum operum virtute. Quando ergo dicit, prius vocati non venissent; non illam certè vocationem intelligit, quæ est secundum propositum Dei æternū, sic vocantis, atque adiuuantis, vt vocati veniant atque obediant: quibus Apostolus ait Rom. 8. Omnia cooperari in bonum, qui secundum propositum vocati sunt sancti; sed illam potius, qua multi sunt vocati, pauci verò electi. Cur autem noluerit sic prius vocare illos, vocatione illa alta, quæ est secundum propositum eius, mihi curiosè scrutari non licet, qui debeo iustum iudicium Dei in omnibus venerari, & colere. Quando præterea dicit, generalem illam mandatorum scientiam, quam quisque cùm crearetur, accepit, gratiam esse, qua si bene vteretur, specialem mereretur scientiam, vnde mysteriū regni Dei cognosceret, sicut dictum est ad Apostolos Matth 13. Vobis datum est nosse mysterium regni Dei: non vtique intelligit esse gratiam redimentis Dei, sed naturam creantis, atque instituentis. Cornelius bene vtens hac generali gratia, nempè naturæ donis, non sine certè gratia Dei miserentis, & quædam fidei initia infundentis, ad cognitionem mysterij regni Dei, venire promeruit. Homel: 44 super Ioan. tractans illud: Beatus es Simon Bariona: hæc, inquit, significant non paruam rem esse fidem, sed superno indigere auxilio; opus est tamen voluntate nostra, exponens illud, Nemo venit ad me, nisi datum fuerit ei à patre meo: docere, & credere voluntatis opus est. Hæc Chrysostomus. Augustinus lib. 1. de prædest. cap. 3. & lib. 1. retract. cap. 23.

Obedientia præuisa finis prædest.

Gratia prima non cadit sub merito.

Conciliatio Ambros. & August.

Hieronymi sententia de prædest.

Animas non prædestinari ex meritis præcedentibus.

Chrysostomi doctrina de prædest.

Duplex vocatio.

Cornelij fides

Augustini doctrina examinatur.

De præde stin. causa doct. reci.

cap. 23. Quòd dixi, inquit, tunc Christum apparere voluisse hominibus, & apud eos prædicari, quando, & vbi sciebat fore homines, qui in eum fuerant credituri, verissimè quidem dixi: sed non ita est accipiendum, quòd Deus tantummodo præscierit, quòd ipsi ex seipsis essent credituri, & à seipsis fidem habituri: sed intelligere oportet, quòd & Deus præparauerit eos, quibus ipse fidem donaret. Verissimum quidem est, quòd salus religionis huius nulli vnquam defuit, qui dignus fuit: sed non ita oportet accipere, quasi sua sponte se dignum quis reddat, vt saluti sibi oblatæ credere valeat. Itaq; prædestinatio, non solùm præscientiam, verùmetiam causam complectitur futurorum. Quando ergo Augustinus dicit prædestinationem non esse ex operibus præuisis, æternum Dei propositum intelligi voluit: at quando opera commendare videtur, finem vtiq; respexit gratiæ prædestinantis. Ad primam confirmationem istius primi argumenti dico, prædestinationem rationem habere ex parte effectus in communi, ipsam vtiq; diuinam bonitatem: in particulari verò vnum effectum esse rationem alterius. Itaq; voluntas Dei prædestinantis rationabilis quidem dicitur, non quòd aliquod extrinsecum sit Deo causa ratioq; volendi, sed quòd ipse velit vnum esse causam alterius. Est ergo voluntas Dei in prædestinationis, atq; reprobationis negotio rationabilis, quippe quæ cum quibusdam iustitiam exercet, cū nonnullis verò misericordiam: sunt enim vasa iræ, vt docet Apost. 9. ad Rom. & vasa etiam misericordiæ. Ex hoc tamen non sequitur hanc prædestinationis rationem, esse hominis meritum, quia vbi sola est misericordia, ibi certè nulla possunt esse merita. Quod autem dictum est ab Augustino lib. 83. quæst. 68. quòd voluntas Dei non potest esse iniusta, venit enim ex occultissimis meritis; non ad totam effectuum congeriem, sed ad aliquem potius particularem effectum est referendum: vt prædestinare, sit alicui velle vitam æternam, reprobare verò nolle: hæc autem vita æterna, sine bonis meritis haberi non potest. quæ cùm nobis minimè pateant; non sine causa, prædestinatio, hoc est, finis prædestinationis ex occultissimis meritis venire dicitur. Magister primo Sent. dist. 41. dicit ab Augustino id fuisse retractatum. Ad 2. confirmationem, Prædestinationis ratio, atq; reprobationis, est bonitas Dei: Sicut enim Deus dicitur omnia propter suam bonitatem in rebus fecisse; ita planè & omnia præordinasse. bonitas autem, quoniam simplicissima est, vnico certè modo à creatura repræsentari nequiuit: hac de causa ad complementum vniuersi, varij diuersiq; instituti sunt gradus, atq; ordines rerum; quarum quædam supremum in vniuerso, aliæ verò infimum locum obtineant. Vt ergo hæc graduum varietas in vniuerso conseruetur; multa à Deo permittuntur mala, ne multa impediantur bona. Itaq; parcendo nonnullis, notam fecit bonitatem suam, per misericordiam in suos electos impensam; per iustitiam verò, quam exercet in reprobos, eandem quoq; bonitatem testificatam reliquit. Volens, inquit Apostolus Rom. 9. Deus ostendere iram, hoc est, vindictam iustitiæ suæ, & notam facere potentiam, sustinuit, id est, permisit in multa patientia vasa iræ apta in interitum, vt ostenderet diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ. Et 2. Timoth. 2. In magna domo non solùm sunt vasa aurea, & argentea; sed etiam lignea, & fictilia: Et quædam quidem in honorem, quædam in contumeliam. Sed quare hos elegit in gloriam, & illos reprobauit, non habet rationem, nisi diuinam voluntatem. Vnde Augustinus super Ioannem: Quare hunc trahat, & illum non trahat: noli velle iudicare, si non vis errare. Similis quoq; ratio apparet in rebus naturalibus: Nam etsi materia prima tota in se sit vniformis; vna tamen pars ipsius est sub forma ignis, alia verò sub forma terræ, & similiter in aliis; vt ita in rebus naturalibus diuersitas esset specierum. verùm quare hæc pars materiæ, est sub ista forma, & illa sub alia; ex simplici dependet voluntate artificis. Neque ob id est iniquitas apud Deum; si inæqualia non inæqualibus præparet. Id planè contrarium iustitiæ tunc esset reputandum, quando prædestinationis effectus, non ex gratia, sed ex debito redderetur: in his autē quæ ex gratia præstantur, nullum fit iustitiæ præiudicium, si vni plus, alij verò minus impenditur gratiæ. Tolle quòd tuum est, inquit, Mat. 20. & vade, an non licet mihi quòd volo facere? Ad 2. argumentum, operæpretium est scire, præscientiam dupliciter intelligi posse;

Voluntas Dei est rationabil.

Quid intelligit Augustin. per occulta merita.

Ratio præde. est bonitas Dei.

Misericordia, & iustitia manifestant bonitatem.

Noli iudicare, si non vis errare.

Respons. ad 2. argumentū.

gi posse: vno quidem modo pro diuina cognitione de quibuscunque futuris contingentibus; atque ita prædestinati quoque præsciti nominantur ab Apostolo, quos præsciuit, & prædestinauit: Alio verò modo, vt reprobos secernat à iustis; sicque reprobi præsciti tantummodo appellantur. Prædestinatio præterea vno modo pro cognitione accipitur, quam de electorum salute Deus habere dicitur: & hoc modo est actus intellectus diuini. Alio autem modo pro præordinatione, determinationeque huiuscemodi salutis: & ita est actus voluntatis propriéque prædestinatio; siquidem sententiam nominat diffinitiuam: diffinire autem in contingentibus ad actum spectat voluntatis. Prædestinatio ergo hoc modo formaliter accepta distinguitur à præscientia: nam præscientia quidem intellectus, prædestinatio verò actus est voluntatis. Ad confirmationem, negatur consequentia: non enim dici potest personarum acceptio, vbi nullum est iustitiæ debitum, sicut res se habet in Deo, qui nulli est debitor: quare si vni præstet gratiam, deneget verò alteri: nemini profectò facit iniuriam. Etenim aliqui ab eo eliguntur, non quia boni sunt, sed vt boni sint: vnde fit, vt nõ in electis, sed in eligentis sit voluntate ratio eligendi. Amice non facio tibi iniuriam Mat. 20. nonné ex denario conuenisti mecum? volo autem, & huic nouissimo dare, sicut & tibi. Quoniam ergo prædestinatio, ex Dei miserentis procedit voluntate, reprobatio verò ex iustitia iustè iudicantis; nulli profectò fit iniuria, vbi nullum est iustitiæ distributiuæ debitum. Sed dices, quomodo omnia à Deo æqualiter diligi asserit Aug in Psal. 45. Deus in medio eius non commouebitur: Æqualiter, inquit, omnibus consulit. Respondeo, de bonorum, quæ dispensantur, æqualitate non fuisse locutum; sed de ea potius, quæ acceptioni personarum obuiat, atque aduersatur æqualitate. hoc enim modo, cùm in præsenti, tum etiã in futuro, omnia à Deo æqualiter diliguntur: quoniam nimirum nullius in iudicio accipit personam; quia secundum testimonium sapientis, Sapientiæ 6. æqualis est illi cura de omnibus. Voluit ergo Augustinus intelligi, Deum esse æquum in suis muneribus distribuendis. Ad aliam confirmationem, negatur consequentia, siquidem non ex necessitate, sed liberaliter, sua Deus in nos Dona diffundit: propterea non opus est illi, vt omnibus suam gratiam impartiat, & gloriam. Sed dicis, Deus vult omnes homines saluos fieri, authore Apostolo 1. Tim. 2. Dico, velle id, voluntate præcepti, non autem beneplaciti, de qua loquitur Psal. 113. Omnia quæcunque voluit Dominus fecit: Iubet enim vnicuique, vt seruet mãdata, si ad vitam cupit pertingere. Aug. vult &c. quia nemo saluabitur, nisi quem ipse voluerit: vel omnes homines, id est, omne genus hominum. Ambr. Coincidit cum Augustino: vult omnes saluos fieri, modò ipsi velint; quia neminem saluat, nisi volentem. vult omnes saluos .i. quatenus naturam instituit; quia ipse mortem non fecit, vult tamen iustitiam fieri. Antecedenter ergo. & non consequenter vult omnes homines saluos fieri. Ad 3. patet responsio ex iam dictis. Ad 4. Negatur maior, vnum enim conuertibilium potest esse alterius causa: quemadmodum subiectum est causa passionis, materialis saltem, vel subiectiua; & nihilominus illo modo, non est suiipsius causa. Non est ergo necesse, vt id, quod est conuertibilium causa, sit etiam causa alterius. Præterea meritum non est causa prima salutis habitæ: nam prius aliquid determinatur ad salutem habendam, quàm promerendam. Ad 5. Maior veritatem habet, quando ex electi, & non ex eligentis bonitate pendet electio, cuius oppositum iam ostensum esse arbitror. Ad confirmationem, si iustitia intelligatur pro ipsius parte commutatiua, atque distributiua; sic proculdubio videri, minimè necesse est. Secus autem res se habet, si pro diuinæ condecentia bonitatis ratio procedat argumenti; tunc profectò in omnibus Dei relucet operibus; quia nimirum, nisi, quòd suam decet bonitatem, Deus facit nihil. Nec valet ratio, quòd sicut se habet in prædestinatis ad prædestinationẽ ipsum demeritum; ita in reprobatis, demeritum ad reprobationem: nam reprobatio, quò ad suum effectum, ex se tantùm demeritum habet; prædestinatio verò ex Deo præcipue, deinde ex suorum operum virtute. Ad 6. Quamuis ex parte prædestinãtis reluceat in prædestinatione ipsius bonitas; nos tamen latent prædestinatorum causæ: hanc ob causam dictum est ab Aug. prædestinationem esse nobis incognitam. Ad

Præscientia duplex.

Personarum acceptio quid sit.

Quomodo Deus diligit omni æqualiter.

Deus vult omnes homines saluos fieri.

3. 4.

5.

6.

tam. Ad confirmationem dico, illud intelligendum esse de iudicio, quò ad pœnam insligendam, non autem, quò ad gloriam conferendam; siquidem illud est ex parte iudicati, hoc autem ex parte iudicantis. Ad 7. Talenta illa non dantur, vt ex illis iniusti fiant iusti;
7. sed potius ad aliorum salutem procurandam, atque iustitiam. Anselmi verba nihil impediunt, quominus non sit vera de talentis parabola: Nam & si Dei sit solius addere, vel remouere gratiam; nostrum tamen est, cum ipsius auxilio, acceptare, recipere & ce. similia,
8. sicut postea dicemus, quando ex professò de gratia disputabimus. Ad 8. ex solutione primi argumenti patet responsio: & ad nonum similiter. Quomodo ergo prædestinatio non sit,
9. vel esse posit ex præscientia meritorum, ex his, quæ dicta sunt; facilè erit colligere.

Quaestionis quintae. Cap I.

De reprobatione.

Reprobatio quid.

Ostquam de prædestinatione nonnulla dicta sunt; Deinde, De reprobatione erunt certe aliqua dicenda, an ipsa, ex parte procedat prædestinatis, vel prædestinati. Et reuera, sicut prædestinatio pars est prouidentiæ respectu eorum, qui ad vitam capessendam æternam à Deo præordinati sunt; ita certè & reprobatio ad diuinam spectat prouidentiam, qua Deus permittit nonnullos à fine beatæ vitæ excidere. Porrò, reprobare in scripturis, perinde est, ac vile ducere, parui facere & gratum non habere. Dominus reprobat concilia principum, ait Dauid psal. 32. Inde à Paulo ad Rom. 1. vocatur sensus reprobus, nulli scilicet approbandus sapienti. Ex hoc inoleuit in scripturis, vt reprobi appellentur, quibus non adest efficax voluntas, atque diuina misericordia vitæ cœlestis habendæ. Tria autem in reprobatione esse dicuntur, Nempe propositum Dei non miserendi, quod planè idem de se habet iudicium, sicut & propositum: miserendi culpa, quæ quidem à nobis est: & pœna. & hæc certè tum à nobis merentibus tum etiam à Deo præparante, vt nihil vacet iustitiæ ordine. Itaque, quando in scripturis legimus, Deum despicere nonnullos, obdurare, excœcare, aggrauare; non ita sunt intelligenda, quasi Deus malitiam in mentem immittat reproborum, cùm ipse malitiæ alicuius author esse non posit, nihilque odio habeat eorum, quæ ab ipso condita sunt, sed potius permittere, nolle misereri, atque dimittere. Permisit enim Adã ruere, atque ex sua innocẽtia excidere, idque absque vllis Adæ meritis. Non vult autem misereri propter hominis demeritum: demum ob multa facinora dimittit hominem ire secundum desideria cordis. Et dimisit eos, ait Dauid, secundum desideria cordis eorum: ibunt in adinuentionibus suis. Et Paul. in Actis apostolicis: Dimisit gentes ingredi vias suas. Est igitur reprobatio diuina voluntas permittens rationalem creaturam, aut quidem in peccatum incidere, aut peccatum habere, præparans pœnam peccato debitam, atque congruentem; vt non sit difformitas culpæ, absque pœnæ debitæ condecentia, & decore. Scripturæ autem diuinæ de vtraque, nempè de prædestinatione, atque reprobatione satis abundè copioseque loquuntur. Apostolorum princeps in sua Canonica, cap. 1. Petrus apostolus Iesu Christi electis aduenis dispersionis Ponti, Gallatiæ, Capadociæ, Asiæ, & Bittiniæ, secundum præscientiam Dei patris etc. Erant ergo ibi electi secundum propositum Dei. Modum redemptionis in eo explicat capitulo: Redempti estis, ait, pretioso sanguine, quasi agni immaculati, & incontaminati Christi Iesu, præcogniti quidem ante mundi constitutionem, manifestati autem nouissimis temporibus. Electorũ ergo numerus, sanguine Christi redimendus ab æterno fuit à Deo præuisus, & dispositus. In 2. ep. cap. 1. nomine sortis hanc vocationẽ appellat; quia non sua sponte, aut suis meritis procurarunt, sed ex beneficio diuinæ gratiæ profitetur se huiusmodi dona consequutos. Simon Petrus seruus, & Apostolus Iesu Christi, ijs qui coæqualem nobiscum sortiti sunt fidem: qui vocauit nos propria gloria, & virtute, per quæ maxima, & pretiosa nobis promissa donauit. Subdit postea. Quapropter satagite, vt per bona opera

[Marginalia: Tria in reprobatione. — Deus non immittit malum — Psal. 80. — Dicitur quid sit reprobatio — Scripturę quę loquuntur de præd: & reprob: Petrus. — 1. cap. 1. — 2. cap. 1.]

certam

De reprobatione.

certam veſtram vocationem faciatis. Ex quo patet, in prædeſtinatione, etiam bona opera
contineri. Et cap. 2. piorum atq; reproborum merita, Deum noſſe, & condignis muneribus
cumulare, clarè oſtendit. Nouit, ait, dominus pios de tentatione eripere, iniquos verò in
diem iudicij reſeruare cruciandos. Quòd autem Deus velit omnes homines ſaluos fieri, &
neminem perire; eandem planè doctrinam cum Paulo oſtendens, cap. 3. ſic manifeſtat:
Non tardat dominus promiſſiones ſicut quidam exiſtimant, ſed patienter agit propter vos, 3.
nolens aliquos perire, ſed omnes ad pœnitentiam reuerti. Non ergo prædeſtinatio cogit,
aut liberi aufert poteſtatem arbitrij. Propterea admonet illos, vt ſibi proſpiciant, ne à ſua
excidant vocationis gratia. Vos igitur cuſtodite, ne inſipientium errore traducti, excida-
tis à propria firmitate. hæc eſt apoſtoli Petri, omnium Apoſtolorum principis, ſana de Iacobus. 1.
prædeſtinatione, atq; reprobatione doctrina. Iacobus 1. Immutabile Dei propoſitum circa
ſuorum electionem, oſtendit, quam vult ex Dei benignitate, non autem ex noſtris operibus
proficiſci. Omne datum optimum, & omne donum perfectum de ſurſum eſt, deſcendens
à Patre luminum; apud quem non eſt transmutatio, aut viciſſitudinis obumbratio. Sen- 2.
ſus eſt: donum noſtræ ſalutis eſt à patre luminum, qui non mutatur: de æterno Dei pro-
poſito loquitur, quod eſt immutabile. cap. 2. Electionem Dei proprio vocat nomine: Nõ-
ne Deus elegit pauperes (& temporali quidem, & æterna electione) diuites in fide & hæ-
redes regni, quod Deus repromiſit diligentibus ſe? Ecce hîc habemus totum prædeſtina-
tionis negotium; propoſitum Dei electionis nomine; effectus temporales, ſub diligentium
forma; deniq; finem prædeſtinationis, qui eſt regnum Dei. Ioannes in prima ſua Canonica Ioannis.
cap. 2. Exierunt ex nobis, ſed non erant ex nobis; nam ſi fuiſſent ex nobis, permanſiſſent primæ Ep. 2.
vtiq; nobiſcum. Hominibus (inquit Aug. lib: de bono perſeuerantiæ cap. 8.) videtur, o- Augustinus.
mnes qui boni apparent fideles, perſeuerantiam vſq; in finem accipere debuiſſe: Deus au-
tem melius eſſe iudicauit, miſcere quoſdam non perſeueraturos certo numero ſanctorum
ſuorum; vt quibus non expedit in huius vitæ tentatione ſecuritas, non poſſint eſſe ſecuri.
vnde Ap. 1. Cor. 10. multos à pernitioſa elatione reprimit, dicens: Qui ſtat, videat, ne ca- 1. Cor: 10.
dat. Voluntate enim ſua cadit, qui cadit: & voluntate Dei ſtat, qui ſtat. Potens eſt enim
Deus ſtatuere illum: Rom: 14. non ipſe ſeipſum, ſed Deus. cap. 3. vocat prædeſtinatós na- Rom. 14.
tos Dei, dicitq; eos non peccare ad mortem, hoc eſt, vſq; in finem. Omnis, qui natus eſt ex Cap. 3.
Deo, peccatum non facit, nempè finaliter, quoniam ſemen ipſius in eo manet, id eſt, gra-
tia, ſiue charitas, quæ eſt prædeſtinationis effectus, & non poteſt peccare, ſicut dictum
eſt, quia ex Deo nati ſunt. In hoc cognoſcuntur filij Dei, & filij diaboli; quia nimirum
charitas diſcernit inter vtroſq;. Aug. tract. 5. in eum locum. Dilectio ergo ſola diſcernit Augustinus.
inter filios Dei, & filios diaboli. Dilectio autem æterna, ordine quodam, prædeſtinationẽ
præcedit: Temporalis verò, quæ nobis communicatur, vt non tantùm æterno Dei propoſito,
verùmetiam re ipſa, filij Dei ſimus, eſt prædeſtinationis effectus. cap. 4. Vos ex Deo eſtis Cap. 4.
filioli, & viciſtis eos: Nos ex Deo ſumus: Qui nouit Deum, audit nos: qui non eſt ex Deo,
non audit nos. In hoc cognoſcimus ſpiritum veritatis, & ſpiritum erroris. octauo cap. E-
uangelij: Qui ex Deo eſt, verba Dei audit. Aug. tracta: 42. in Ioan: circa finem: Quia ex Augustinus.
Deo non eſtis &c. eis dictum eſt, qui non ſolùm peccato vitioſi erant, nam hoc malum cõ-
mune erat omnibus; ſed etiam præcogniti, quòd non fuerant credituri ea fide, qua ſola
poſſent à peccatorum obligatione liberari. Quapropter præſciebat illos in ſua impietate Cap. 5.
morituros. Et circa finem vltimi capituli clariſſimè oſtendit prædeſtinationis potentiam.
Scimus, inquit, quia omnis, qui natus eſt ex Deo, non peccat, ſed generatio Dei conſeruat
eum, & malignus non tangit eum. Scimus quoniam ex Deo ſumus, & mundus totus in ma-
ligno poſitus eſt: Generatio, inquit, Dei, hoc eſt, æterna Dei prædeſtinatio, quæ eſt ſecũ-
dum æternum Dei propoſitum finaliter ſuos liberat, vt à maligno vinci non poſſint. Iudas Iudas.
in ſua Canonica de impiorum reprobatione clariſſimè loquitur: Subintroierunt quidam
homines (qui olim præſcripti ſunt in hoc iudicium) impij, domini noſtri Ieſu Chriſti gra-
tiam transferentes in luxuriam. Igitur, olim, hoc eſt, ab æterno reprobi præſciti ſunt. Qui

Reproborum

autem sint huiusmodi reprobi, ostendit. Hi sunt in epulis suis maculæ, conuiuantes, sine timore. Non modò maculati, verùmetiam maculæ nominantur, semetipsos pascentes, quia scilicet, quæ sua sunt quærunt, non quæ Iesu Christi: Nubes sine aqua, prædicatores, seu nuntij sine verbo virtutis Dei; quæ à ventis circumferuntur, nempè à variis hæresum erroribus raptantur, ita vt semper instabiles sint: arbores Autumnales, infructuosæ, bis emortuæ, eradicatæ. Autumnales, inquam, arbores, quia folia tantùm habent decidentia, & penè mortua, fructibus verò carent; propterea infructuosæ nominantur, quoniam nullus in eis inuenitur fructus charitatis: bis emortuæ, peccato infidelitatis ante baptismum, pòst verò hæresis crimine eradicatæ, à radice charitatis penitus euulsæ: fluctus feri maris, inquieti profectò sibiipsis, aliis verò noxij, despumantes confusiones suas; quia suis se erroribus confundunt: sydera errantia, nullum certæ veritatis locum habentia, quibus procella tenebrarum seruata est in æternum; quia nimirum, ignis, grando, nix, spiritus tempestatis, pars calicis eorum. Seruata, inquam, quia olim illis præparata. In primo regum

1. Regum 2. lib: legitur cap. 2. de filiis Heli: Non audierunt, inquit, vocem patris sui, quia voluit domi-

3. Regum. 12. nus occidere eos: Erant igitur isti præordinati ad pœnam, ob ipsorum demerita. 3. Regum 12. Ieroboam precibus non acquieuit supplicantis populi, quia, inquit scriptura, aduersatus fuerat eum dominus; vt suscitaret verbum suum, quod locutus fuerat in manu Ahiæ Sylonitæ ad Ieroboam filium Nabath: propterea ergo præcedentium peccata Ieroboam non

Genesi. 21. acquieuit populo iusta petenti. Genesi 21. Dicitur Abrahæ: In Isaac vocabitur tibi semen.

Rom. 9. quod Apostolus ad Rom: 9. sic interpretatur. Non enim, inquit, omnes, qui ex Israel sunt,

Filij Abrahæ qui sint. ij sunt Israëlitæ: neq; qui semen sunt Abrahæ, omnes filij; sed in Isaac vocabitur tibi semen, id est, non qui filij carnis, hi sunt filij Dei; sed qui filij sunt promißionis, æstimantur in semine. Sensus est, secundum Ambrosium ibidem, Non ideò dignos esse omnes, quia filij sunt Abrahæ, sed illos esse dignos, qui filij promißionis sunt: id est, quos præsciuit Deus promißionem suam suscepturos, siue ex iudæis, siue ex gentibus. In filiis ergo Abrahæ, prædestinatorum, atq; reproborum numerus olim præostensus fuit, atq; demonstratus: siquidem in Isaac ex legitimo matrimonio genito, electi, in Ismaële autem, ex serua genito

Gen: 25. reprobi, diuina præscripti sunt prouidentia. Genes. 25. Deprecatus est Isaac Deum pro vxore sua, eò quòd esset sterilis: qui exaudiuit eũ, & dedit conceptum Rebeccæ: sed collidebantur in utero paruuli eius; quia duo populi ex ventre Rebeccæ erant nascituri, populusq;

Iacob. Esau. populum superaturus, atq; maior seruiturus minori. Ex vno vtero, & Esau, & Iacob progeniti sunt; quia nimirum ex vna perditionis massa, atq; modo propagandi geniti sumus:

Malach: 1. sed alij quidem, ad vitam præordinati, alij verò ad ignem præscripti. vnde Malachiæ 1. dicitur: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Præscientiam Dei flagitat, ait Ambrosius, in his causis, quia non aliud potest euenire, quàm nouit Deus futurum. Sciendo enim quod vnusquisq; illorum futurus eßet, dixit: hic erit dignus, qui erit minor; & qui maior, erit

Exodi. 9. Pharaonis reprobatio. Amb. indignus. Exodi 9. Pharaoni dicitur, quia in hoc ipso te seruaui, vt ostendam in te virtutem meam, & vt nuncietur nomen meum in vniuersa terra. hoc enim dicit, ait Ambrosius, quia cùm hic Pharao tantis malis esset reus, vt viuere non deberet; nunquam futurus bonus; ne se aut meritò viuere, aut Deum quem sæpè fallendum censebat, ad vindictam dandam impotentem putaret; audit à Deo: Ad hoc te suscitaui. suscitatus autem dictus est, quia cùm apud Deum mortuus esset, modicum tempus accepit, vt viuere videretur, vt esset in cuius pœnam, & varia tormentorũ genera vsq; ad mortem, omnes qui sine Deo erant, metu territi, hunc solum Deũ esse cum admiratione maxima faterentur, à quo hæc vin-

Augustinus. dicta sunt. Aug. lib: primo ad Simplicianũ q. 2. dicit ob demerita operũ suorum cordis ob-

Oseæ. 1. durationem, obstinationemq; incurrisse. Oseæ 1. dicitur: Vocabo non plebẽ meam, plebẽ meam: & non dilectam meam dilectã meam: & erit in loco, vbi dictum est, non populus meus vos, ibi vocabuntur filij Dei viui. De gentibus intelligitur dictum, qui non habebant de-

Isaie. 10. stinatũ vnum locum sacrificiorũ. Isa. 10. clamat pro Israël: si fuerit numerus filiorũ Israël quasi arena maris, reliquiæ saluæ fient. De maxima multitudine solos credentes dicit saluari, quos

uari, quos præsciuit Deus, inquit Ambrosius. Quia verbum abbreuiatum .i. verbum fidei, dicũt Ambrosius & Aug. ad Simplicianum, sola fides posita est ad salutem, quæ abbreuiata est ex lege; quia, quod in fide est, in lege habetur, quasi principale legis. hac breuitate iustificatus est latro Lucæ 23. ait Aug. corde credens ad iustitiam, ore autem confessus ad salutem. Isa. 1. Nisi dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorra similes fuissemus. hoc autem nõ merito eorum fecit, sed gratia Dei relinquentis semen. Ad Timot: Paulus loquens, ait: Firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc, cognouit dominus qui sunt sui. Nouit, ait Augustinus tract: 12. *in Ioan. qui permaneant ad coronam, & qui permaneant ad flammam: nouit in area sua triticum, nouit & paleam, nouit segetem, nouit zizania: hoc firmum signaculum, atq; fundamentum, euertet nemo; quia electos de manu patris mei nemo rapere potest. In eodem cap. dicit se omnia sustinere propter electos, vt ipsi salutem consequantur. Ad Thessalonicenses 2. cap. 3. Non omnium, inquit, est fides, hoc est, non omnibus datum est, habere fidem. Posse namq; habere fidem, sicut posse habere charitatem, natura est hominum, ait Aug. habere autem fidem, sicut habere charitatem, gratia est fidelium. In euangelio Ioan. 6. cap. Nõnne ego vos elegi duodecim, & vnus ex vobis diabolus est? Electus est Iudas, ait Augustinus scribens contra Pelagianos, ad effundendum sanguinem Christi, idq; occulto Dei iudicio, Deo sic bene vtente praua voluntate. Tale quid dictum est à rege Dauid de Semei: Deus præcepit illi, vt malediceret mihi cap. 16. Prouer. Omnia propter seipsum operatus est altißimus: impium quoq; ad diem malum. Nulla fuit, inquit Hieronymus, in expositione eiusdem loci, domino causa, creaturam visibilem vel inuisibilem faciendi, nisi voluntas sua; vt suam videlicet bonitatem rationabili creaturæ, quam perpetuò beatam faceret, ostenderet: eum quoq;, qui bonum conditionis propria sponte deseruit, id est, diabolum cum suis sequacibus, iusta sæueritate damnauit. Quid ergo sit reprobatio, & quomodo de ea, atq; de prædestinatione sacræ scripturæ loquantur, dixi.*

Rom. 9. Verbum abbreuiatum. Isaiæ. 1. Tim. 22. Augustinus. Ioan. 10. Thes. 2. 3. Ioan. 6. Dauid. Prouer. 16.

CAP. II.

Argumenta contraria.

Nter multos, qui in elucidando prædestinationis reprobationisq; negotio, laborarunt, nonnullos extitisse legimus, à quibus animosè statutum est, prædestinationis causam à Deo quidem, reprobationis verò à reprobato proficisci. Cùm, inquiunt, prædestinatio, ex gratia proficiscatur; aut enim illa gratia est diuinæ acceptatio voluntatis, & sic habetur propositum; aut aliquã dicit ex parte prædestinati perfectionem formalem: atqui nulla talis dispositio potest esse prædestinationis ratio, siquidem prædestinatio est prior; quia nimirum Deus prius vult alicui finem, quàm ea, quæ sunt ad finem. Sed huiusmodi dispositio se habet tanquam medium, ad finem prædestinationis habendum: non ergo esse potest prædestinationis ratio. Sanè, quod est summæ perfectionis in creaturis, Deo est tantummodo tribuendum: sed tale quid est prædestinatio: Igitur, Deum habet causam efficientem. Profectò, quando aliquod donum alicui impenditur, absq; vllo eiusdem merito, dantis liberalitati est ascribendum. sed tale donum est prædestinatio: ergo quod prius. Quòad verò ad reprobationem, ita arguunt: Deus promptior est ad miserendum, quàm ad puniendum; Deus enim punit neminem, nisi iustitiæ necessitate quodammodo impulsus; proinde nec à Deo, nec à beatis, pœna est simpliciter volita; sed potius secundum quid, nempè propter iustitiam, quatenus natura existẽs sub culpa, ordinatur ad pœnã. Igitur miseretur quidem sine causa extrinseca mouente; non autẽ punit, quia ex te perditio tua, ait propheta, Ose. 13. tãtùm in me auxilium tuũ. Causa ergo reprobationis pendet ex reprobato. Item non decet iustißimũ Dominum, quempiam aliquem sine ratione pœnæ adiicere, atque condemnationis damno

1. quod prædestinatio sit ex gratia. 1. 2. 3. 1. 13. cap. 2.

afficere: sed reprobatio est quædam condemnatio; non fit ergo sine ratione: quod planè necessariò contingeret, si absq; vllo operum delectu, reprobos traderet igni æterno puniendos. Reuera si in prædestinandis, atque reprobandis hominibus, in causa aliud sit nihil, quàm diuina voluntas; non ergo esset liberalissima & optima, imò acceptatrix potius personarum, quod certè scriptura reprehendit. In veritate comperi (ait Petrus) quia non est
Actuum 10. personarum acceptor Deus, sed in omni gente, qui timet Deum, & operatur iustitiam, is acceptus est illi. Roman. 2. Non est acceptio personarum apud Deum. Ergo quod prius.
Roman. 2. 3. Amplius, si Deus est pronus, vt peccantium misereatur; quantò magis eorum, qui nondum peccauerunt? Sanè, pœna sequitur culpam: vbi ergo nulla est culpa, nulla quoque pœna est ponenda. Adde, quòd effectus defectiuus, seu priuatiuus, in causam defectiuam sit reducendus, vt inter causam, & effectum, debitus inueniatur processionis ordo. Sed in Deo nulla esse potest causa defectiua, quia est semper idem: in creatura ergo sit, necesse est. Reuera, reprobatio fit ex iustitia, sicut & condemnatio. Sed quæ iustitia est, aliquem condemnare antequàm peccet? Igitur, alterum duorum sit, necesse est; aut scilicet propter mala opera præuisa, multos à Deo fuisse reprobatos, quod planè pugnat cum Apostolo, & Augustino, sicut dictum est; aut Deum esse iniustum, qui sine culpa, pœnam irrogat, quod est nefarium dicere. Deus præterea, instar agentis debitè operantis, prius
4. diligit finem, quàm ea, quæ sunt ad finem, & inter illa, fini propinquiora. Cùm igitur prædestinationis finis sit vitæ æternæ gloria: prius ergo voluit Petro gloriam, deinde gratiam, postea fidem, deinde misericordiam, postremò alia, quæ ordinantur ad finem. Quoniam autem merita ex gratia proficiscuntur, ipsamq; præsupponunt, & gloria prius diligitur, quàm gratia: merita ergo respectu gloriæ, prædestinatione, seu præordinatione priora esse non possunt. Cùm autem reprobatio à fine præordinato ad gloriā quàm longissimè absit: igitur operans, siue agens ordinatè, ea prius accipit, quæ minus distant à fine, vtpote
Ordo reprobationis. Iudas & Petrus. principium, deinde culpam, tertiò demerita, demum reprobationem ipsam. hæc enim ordinatim secundum maiorem, minoremq; distantiam se habent ad finem. Sanè, in primo signo (vt ita dicam) ab intellectu diuino, suæ voluntati Petrus & Iudas, vt neutri offeruntur, & tunc voluntas diuina, ad gloriam Petrum præordinauit, nullum habens circa Iudam actum positiuum. In secundo signo, præordinat Petrum ad gratiam, circa Iudam similiter se habens. In 3. relinquuntur sibiipsis, & vterq; in peccatum incidit. In 4. Petrus resurgit, propter præordinationem, quam in primo signo recepit: Iudas verò, minimè, quia non habet gratiam releuantem in Deo; ideóque reprobatur. Ex hac autem sententia ostenditur, prædestinatorum ordinem, reproborum præcedere numerum. Quare, etiamsi angeli non peccassent, hominum autem prædestinatorum numerus exstitisset: similiter etiam si homo non peccasset, adhuc tamen Christus fuisset prædestinatus, vtpotè omnium
Christus est caput prædest. prædestinatorum caput. Est autem (ait Augustinus lib. 1. de prædest. sanctorum cap. 15.) præclarissimum lumen prædestinationis, & gratiæ, ipse saluator; qui, vt hoc esset, ille homo in humana natura, suis meritis non comparauit. Volunt ergo isti affirmare, in reprobato inueniri reprobationis causam. Porrò, nonnullæ aliæ rationes, atq; sanctarum autho-
5. ritates scripturarum huic sententiæ fauere videntur: Inprimis, illud Sapient. 11. Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum, quæ fecisti. Si autem nemo reprobat, quod diligit, & Deus diligit omnia: Ergo Deus nullum hominem reprobat. Adde, quòd si Deus aliquem hominem reprobet, necesse vtiq; esset, vt quemadmodum se habet reprobatio ad reprobatos; ita proculdubio prædestinatio ad prædestinatos. Sed prædestinatio est causa salutis
Oseæ 13. prædestinatorum: reprobatio ergo erit causa perditionis reproborum, quod Oseas 13. reprobat: Ex te, inquit, perditio tua. Reuera, nulli est imputandum, quod ab eo vitari non potest. Sed si Deus, aliquem reprobat, non potest effugere, quin ipse pereat, dicente scri-
Ecele. 7. ptura, Eccle. Considera opera Dei, quod nemo possit corrigere, quem ipse despexerit. Non esset ergo reprobis vitio imputanda ipsorum perditio, quod est falsum: alioqui Deo impu-
6. taretur, à quo reprobis pœna decernitur. Item, quicunq; aliquos reprobat, pro suæ volun-

tatis

De reprobatione arguméta

tatis arbitrio, illorum ergo pœnis lætatur, & perditione gaudet: ſicq; iure crudelitatis vitio eſſet arguendus. Sed Deus non lætatur perditione impiorum, neq; eſt crudelis, ſed patiens, multæ miſericordiæ, & verax: pro libito ergo ſuæ voluntatis reprobat neminem. Quòd ſi dixeris: Ex eo prædeſtinationis, atq; reprobationis ſumitur ratio, vnde & manifeſtationis diuinæ iuſtitiæ, atq; miſericordiæ; per prædeſtinationem enim, miſericordia, per reprobationem autem iuſtitia Dei declaratur. Sed diuina bonitas eſt in cauſa, quòd iſta in rebus manifeſtentur: vna eſt ergo cauſa vtriuſq;. Contrà ſic arguo: Dato, quòd nullus eſſet reprobatus, adhuc manifeſtaretur in beatis diuina iuſtitia: quemadmodum docet Apoſtolus 2. Timot. 4. Reddita eſt mihi corona iuſtitiæ. Profectò, quod eſt per accidens, eius, quod eſt per ſe, ratio ſiue cauſa eſſe non poteſt. Sed iuſtitia eſt per ſe, reprobatio verò per accidens eſt, quia eſt malum, quod non eſt intentum à Deo, neque ab ipſa natura: non ergo iuſtitia eſt propter reprobationem, quaſi ſine illa eſſe, ſiue cognoſci non poſſit. Item, in reprobatione tria concludi dixi, æternum videlicet Dei odium, temporalem deſertionem, ſeu obdurationem, & finalem damnationem, ex quibus vnumquodq; cauſam habet in reprobato: nam Deus diligit omnia, Sapient. 11. odit autem nihil, niſi peccatum. Temporalem deſertionem à nobis manare Sapiens, Prouer. 1. clariſſimè docet: Vocaui, & renuiſtis: Et in Matt. Quoties volui congregare filios tuos, &c. Finalis verò damnatio ex malo vſu liberi arbitrij proficiſcitur. vnde Auguſt. exponens cap 9. ad Rom. Quærimus, inquit, meritum electionis, & non inuenimus; quia peccato Adæ vniuerſa maſſa eſt damnata: à qua etiamſi nemo liberaretur, dicere tamen deberemus, miſericordiæ Domini quod non ſumus conſumpti. Quis enim ei imputabit, ſi perierint omnes nationes, quas ipſe fecit? fauet huic propoſito gloſſa: In Iacob, inquit, nihil inuenit amandum, niſi miſericordiæ ſuæ donum: In Eſau autem nihil odit, niſi peccatum. Cauſa ergo reprobationis eſt in reprobato. Amplius, effectus reprobationis, ex originali pendent, & actuali culpa, quæ eſt in homine, igitur cauſa reprobationis, eſt in reprobis. Antecedens patet, quandoquidem diuinæ reprobationis effectus ſint, ſine finali pœnitentia hominem relinquere, & ab æterno excludere regno, quæ planè ſunt pœnæ originalis, atq; actualis culpæ: proinde dictum eſt ab Apoſtolo 2. ad Ephe. Omnes nos eſſe natura filios iræ, in quam certè incurrimus ob primi parentis peccatum, quibus Deus, & gratiam dedit, & vitam promiſit, ſed ſua ſponte reliquerunt veritatem, & amplexi ſunt mendacium: Ergo quod prius. Ad huc, quicunq; à Deo reprobatur, iuſtè quidem, miſericorditer verò, qui prædeſtinatur. ſed Eſau fuit reprobatus: iudicio ergo æquiſſimo, ſed occultiſſimo, ſecundum Auguſtinum. Eſt igitur aliqua cauſa, licet occultiſſima, propter quam Deus ab æterno reprobauit Eſau. Illa autem occultiſſima, vel eſt creata, vel increata. Increata autem eſſe non poſſet, niſi diuinum beneplacitum, & tunc eſſet omnibus manifeſta. De illa ergo non loquitur Auguſtinus. Eſt ergo aliqua cauſa in præſcito occultiſſima præuiſa, propter quam ab æterno fuit à Deo reprobatus. Iterum, Deus præuidens ex duobus æqualiter indignis, vnum ſuæ obtemperaturum voluntati, alterum verò minimè; hunc reprobat, illum verò prædeſtinat: cauſa ergo reprobationis eſt in reprobis. Amen dico vobis, quòd nemo virorum illorum guſtabit cœnam meam, quia ſcilicet venire noluerunt. Eſt igitur aliquid à liberis hominum voluntatibus futurum à Deo præuiſum, propter quod prædeſtinati, & reprobati ſint ab æterno in diuina præſcientia, ab inuicem ſegregati, vt dicit Auguſt. in eiuſdem parabolæ expoſitione. Præterea, quemadmodum adultus non iuſtificatur ſine ipſius conſenſu: Pœnitentiam agite, inquit Petrus, Actorum 2. & baptizetur vnuſquiſq;, &c. & Auguſtinus: Qui creauit te ſine te, non iuſtificabit te, ſine te. vnde Deus non eſt totalis iuſtificationis cauſa; ita planè nec aliquis reprobatur ex ſola Dei voluntate, niſi propter aliquid in ipſo reprobato præuiſum. Dentur namq; duo æqualiter iniuſti, indigni, pariter tracti, atq; vocati; vnus nihilominus conſentit vocanti; alter verò repugnat. Quòd ergo ille reprobetur, eſt ſibiipſi cauſa. Ex his ergo, atq; ſimilibus rationibus, conſentaneum eſſe videtur, vt in reprobato ſit reprobationis cauſa, prædeſtinationis verò in Deo.

Marginalia (in order): 7. (beside "...Dato, quòd nullus"); 8. (beside "Item, in reprobatione"); August. (beside "exponens cap 9. ad Rom."); Gloſſa. (beside "gloſſa: In Iacob"); 9. (beside "Amplius, effectus"); Effectus reprobationis. (beside "Antecedens patet"); 10. (beside "Ad huc, quicunq;"); Eſau occulto iudicio reprobatus. (beside "ſed Eſau fuit reprobatus"); 11. (beside "Iterum, Deus præuidens"); Auguſt. (beside "vt dicit Auguſt."); 12. (beside "Pœnitentiam agite")

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1.

Reprobationis causa vnde sit.

Vamuis huiusmodi sententia cùm subtilis sit, & acuta, tum etiam aliquot scripturarum oraculis consona: non omninò tamen conuenit cum Pauli doctrina, de reprobationis causa, cap. 9. ad Roman. aliter docentis. Non ex operibus, inquit, nec præteritis, nec præsentibus, nec futuris (ait Augustinus) sed ex vocante dictum est: Maior seruiet minori: &, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. vbi Paulus loquitur de operibus in præscientia Dei: Cùm, inquit, nondum nati essent. Quamobrem volens hanc suam stabilire sententiam, in medium adduxit figulum, ex eodem luto, diuersa vasa componentem: cuius planè compositionis causa, figuli est voluntati tribuenda. hoc etiam modo Paulus de æterno Dei proposito loquens, in ipsum retulit omnia, à quo iustè, & decenter fieri omnia, nulli dubium potest esse perfectò consummatoq; sapienti. Reuera, non minori vtitur Deus ratione in miserendo, quàm in non miserendo, seu reprobando; quia vna est ipsius ratio, qua omnia fiunt. Si ergo reprobat ob causam in reprobato existentem; similiter ergo prædestinat, quod illis non probatur: neq; scripturæ admittunt. Præterea pœna damni est pœna maxima. Si ergo in primo signo, Petrum, & non Iudam præordinat; Iudæ ergo sine causa, pœnam damni præordinare videtur. Siquidem ob illam actus negationem in primo signo, diuina Iudas visione priuatur: nec valet, quod ab illis dicitur, visionis diuinæ priuationem, non esse pœnam simpliciter appellandam; quandoquidem (secundum August.) homo creatus sit, vt summum bonum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, possidendo frueretur. hominis ergo vltimus finis, est visio diuinæ essentiæ. Præterea, quando in primo signo Iudas, & Petrus diuinæ offeruntur voluntati, ambo profectò neutri sunt: hunc tamen prædestinat, illum verò, minimè: prius ergo videtur vltor, quàm ille peccator. Dicunt autem nonnulli (& quidem meo iudicio) satis probabiliter: Cùm, inquiunt, loquimur, an diuinum propositum, electio scilicet siue reprobatio, motiuam in Deo habeat rationem, distinctione opus est, vt res bene rectèq; intelligatur. Siquidem non parui refert dicere, aliquid esse diuinæ voluntatis causam, & eiusdem congruitatis, atque decentiæ rationem: primum enim inueniri non potest; voluntas namq; prima, à seipsa mouetur, atq; sibi ipsi est ratio, ob summam vtiq; ipsius rectitudinem, quia non solum est recta, sed etiam omnis rectitudinis regula. Secundùm verò facilè est inuentu: nam cauendum nobis est, ne dum cupimus Dei magnificare voluntatem, non parum illi derogemus. Si enim in prædestinatorum, reproborumq; negotio, alia ratio quærenda non est, quàm diuinum beneplacitum; profectò occulta nequaquam essent Dei iudicia, sed omnibus manifesta. Dico ergo diuinum propositum, quatenus dicit volitorum ordinationē ad diuinam voluntatem, ordinatissimum, atq; rationabilissimum semper esse: vnde ex duobus similiter indignis, quod alter prædestinationis beneficium, alter verò reprobationis damnū, sortiatur; in causa esse possunt multæ rationes congruentiæ, siue congruentes: quarum ignorantia nobis vtilior fuit, quàm scientia, siue notitia, vt in timore, & tremore viueremus, cùm nesciat homo, an odio, vel amore dignus sit. Quoniam autem ex rei certitudine, nostra pendet cognitio; illa verò est nobis ignota; hac de causa, Dei iudicia sunt nobis occulta. Non temere ergo Paulus ad Rom. II. clamat: O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! Itaq; prædestinatio rationem habet, & in generali, & in speciali, Dei vtiq; præscientiæ notam, nobis verò, incognitam. Et cùm à scriptura pro ratione, beneplacitum Dei assignetur; non ita solùm intelligendum, quin alias habeat rationes congruentes; quia non omnia scripta sunt, nec præstitit nobis illa scire. Adde, quòd quando ab Augustino dicitur, quòd Deus non elegerit, quia præuidit tales; causam, non rationem negat. licet enim diuina voluntas habere possit, imò habeat rationem, ex qua congruenter operari dicitur:

[Margin notes: Quod causa reprobationis non sit in reprobato. — August. — Quomodo reprobatio habet causam. — Resolutio. — Iudicia Dei occulta. — Causa, & non ratio negatur diuinæ voluntatis.]

De reprobatione soluuntur argumen.

ri dicitur: non habet tamen aliunde, quàm à seipso, causam, siue rationem causalem: quippe quæ sit causa causarum præsertim circa ea, quæ ex mera ipsius liberalitate procedunt. Si quæris amplius, ob quorum præuisionem hæc à Deo ita disponantur, congruitatis (vt dixi) rationes, tanquam tutiores sunt assignandæ, reliquæ sunt nobis incognitæ. Sed dices, si Deus ad huc produceret vnum alium mundum, huic similem; quare istum magis, quàm illum produxit? ex sola illius penderet voluntate. Igitur, quòd iste prædestinetur, ille autem reprobetur, ex Dei tantùm voluntate proficiscitur. Obiectio. *Negatur similitudo: siquidem mundi creatio, à diuina voluntate, & beneplacito, veluti à causa totali proficiscitur; non sic autem iustificatio impij. Per creationem præterea non præsupponitur aliquid, in iustificatione autem impij, sine ipso iustificari non potest. Itaque eligit Deus, & reprobat veritate certissima, & à nostris sensibus remotissima: idcirco quilibet nostrum, suã confiteatur inscitiam, Deo autem det gloriam, qui facit omnia* Solutio. *sapienter, iustè, atq; fortiter. Ex his facilè solui possunt omnia argumenta. Ad primum* Ad primũ argumentum. *negatur consequentia: nam etsi non sit causa, est tamen aliqua ratio congruitatis, nobis quidem incognita, Deo autem manifesta.* 1. *Simili facilitate secundum soluitur argumentum.* 2. *Ad 3. dico, à Deo condemnari neminem, nisi æquissimo, sed occultissimo iudicio: An, inquit in Euangelio, oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? Ex hoc soluitur Augustini dictum, quòd Deus non prius sit vltor, quàm homo sit peccator. Dei enim præscientia est semper eadem, in qua certissima veritate omnia sunt præsentia, propterea neminem, nisi iustè, atq; congruenter coronat seu condemnat. Ad 4. ex supradictis patet responsio: vult enim finem, sed congruo ordine, sine quo huiusmodi finem, non vult nobis esse tribuendum. Ad 5. verum est à Deo non tantùm homines, verùmetiam & alias diligi creaturas, quatenus scilicet vult eis aliquod bonum, non tamen omnibus indifferenter quodcunque bonum, idq; ob quasdam rationes condecentes, atq; congruentes, ipsi quidem cognitas, nobis autem incognitas. Ad confirmationem, negatur similitudo. Prædestinatio enim, tum gloriæ causa est, tum etiam gratiæ; reprobatio verò non est causa culpæ, sed derelectionis à Deo, vnde homo labitur in culpam; est tamen eius causa, quæ sibi in futuro reddenda est, pœnæ. partim ergo ex libero arbitrio eius, qui reprobatur, partim etiam ex gratia deserente, culpa prouenit: proinde dictum est à propheta: Perditio tua Israél ex te. Ad aliam confirmationem dico, Dei reprobationem nihil aufferre de potentia reprobati: non enim sub simplici, sed conditionata cadit necessitate. Etenim, quemadmodum prædestinatum saluari necesse est, necessitate illius arbitrij libertatem non auferente; ita planè nec ipsa reprobatio libertatem aufert reproborum. Nam etsi aliquis à Deo reprobatus, gratiam adipisci nequeat; in istud tamen, vel illud ruere peccatum, in suæ situm est potestate voluntatis: idcirco sibi non temere imputatur in culpam. Ad 6. Deus non ordinat hominem ad pœnam pro libito suo, cùm non delectetur pœnis impiorum, absq; demerito reproborum; proinde effectus reprobationis, causam habet ex parte reprobati, culpam scilicet: neq; inde Deus vocari potest crudelis, cùm sit iustus, & rectum iudicium eius. Ad 7. negatur consequentia: si enim non esset aliquis reprobus, & pœnæ æternæ adiudicatus, profectò iustitia punitiua non ita sese testatam omnibus redderet. Ad confirmationem dico, Deum præuidisse aliquorum peccata, ab eo nullo modo intenta, proposuisseq; quosdã ex eis, iustissimo, sed occultissimo suo iudicio, à peccatis non eximendos, sed pœnæ potius æternæ tradendos; quod est reprobare: proinde huiusmodi reprobatio mala dici non potest; cùm Deus permittat mala, vt aliquod inde eliciat bonum, nempè perfectionem vniuersi, quæ ad optimum spectat mundi rectorem atq; prouisorem. Sanè, in reprobatione duo sunt obseruanda: punitio scilicet, & malitia: & illa quidem ordinatur ad diuinæ iustitiæ manifestationem, ad ipsam verò ordinatur & culpa. Malitia autem, quia à recto ordine diuertit, ordinatur ad pœnam, ad ipsam verò aliud nihil. Sed dices, omne prouisum* Obiectio. *à Deo est tantùm à Deo: sed malitia est prouisa à Deo: igitur est creata à Deo. Præterea nulla iustitia est per se intenta, sicut nec pœna etiam; reprobatio ergo in aliquibus esse* Solutio.

Marginal notes: 4. (beside "Ad 4.") — 5. (beside "Ad 5.") — Nemo potest corrigere quẽ Deus despexit (beside "Ad confirmationem") — 6. (beside "Ad 6.") — 7. (beside "Ad 7.") — In reprobatione est punitio, & malitia (beside "Ad confirmationem dico").

non de-

De reprobatione soluuntur argumen. *non debet, vt iustitia in eis reluceat punitiua. Dico maiorem non esse veram, de eo scilicet quòd concessionis tantùm est prouisum, non autem approbationis prouidentia. Ad aliud negatur antecedens, quandoquidem omnis propemodum iustitia, quædam sit perfectio, & consequenter appetenda; verùm tamen est, non propter se pœnam optandam esse, sed pro-*
8. *pter eum, qui in ipsa elucet ordinem iustitiæ. Ad 8. dico, Deum nemini velle malum pœnæ, nisi propter malum culpæ, quam ipse in homine nequaquam condidit. Et cùm dicis, quærimus meritum electionis &c. Respondeo, quòd si miserationis, & indurationis vocabula eodem modo ab August. essent intellecta; proculdubio, quemadmodum damnationis meritum inuenimus, culpam scilicet; ita planè, & glorificationis, quæ est prædestinationis*
2. Tim. 4. *finis: nam pro bonis operibus Paulus ad Timoth. dicit sibi esse repositam coronam iustitiæ: verùm quia bonorum principium est gratia; hac de causa, gratiæ magis quàm operibus, iu-*
Rom. 6. *stitiæ coronam Apostolus ad Rom. 6. censuit esse tribuendam: stipendium peccati, inquit, mors: gratia autem Dei, vita æterna in Christo Iesu Domino nostro. Meritũ quoq; ad gra-*
Meritum obdurationis. *tiam primam habendam non inuenimus: Meritum autem obdurationis est facilè inuentu; siquidem Pharao malis suis operibus, cordis sibi obdurationem comparauit. Et cùm iterũ dicis, iustissimo iudicio Esau reprobatum fuisse, sed nobis occulto: dico id referendum esse ad vltimum reprobationis effectum, quem Deus Esau præparauit, ob illius vtiq; impietatem. Itaq; propter causas finales Deo quidem notas, nobis verò incognitas, Iacob dilexit,*
9. *Esau autem odio habuit. Ad 9. dico effectus esse finales, quos sibi homo, suis malis acqui-*
10. *rit operibus, sicut sæpè dixi. Ad 10. fuit Esau reprobatus propter occulta sua demerita, respectu vtiq; finalis damnationis. Et cùm dicis, præcedit aliquid in peccatoribus &c. dico illud quoq; esse prædestinationis effectum, quo peccator trahitur, vt suæ sortiatur prædestinationis effectum. Præcedit autem in homine nondum iustificato, spiritus sancti operatio, qua ex indigno efficitur dignus. Itaq; quemadmodũ Pharao ob sua mala opera fuit le-*
Esau iustè reprobatus. *gitimè excœcatus; ita planè Esau fuit reprobatus, idq; iusto iudicio, propter meritum in illo præuisum: hoc autem iudicium est occultissimum, quia soli Deo notum, cui præsentia erant opera Esau futura. Neq; ob id dicendum, Deum prædestinare aut reprobare propter opera præuisa; nisi respectu vtriusq; finis, glorificationis scilicet, & condemnationis. Ad*
11. *11. Dico, Deum non ideo suos electos prædestinasse, quia illos obtemperaturos præsciuerat sed vt obtemperarent potius ex gratuita eius motione: alios autem reprobasse, non quia præuiderat eos fore rebelles; sed quia noluit ita illorum misereri, atq; ad se trahere, quali-*
Particularis effectus prædest: cadit sub merito. *ter aptos nouerat propter occulta demerita, vt obedirent. Argumentum præterea probat particularem prædestinationis effectum, finem scilicet, causam habere motiuam: quod etiam nobis probatur: quatenus scilicet illa causa, siue obedientia à diuina est gratia illu-*
Quæ obedientia sit gratia. *strata atq; præparata, sine qua nullum est meritum. Itaq; etsi illa obedientia ita à Deo præscita fuerit vitæ æternæ causa meritoria; non tamen primæ gratiæ; præcedit enim secundum naturam humanam voluntatem motio diuina, eam sibi subijciens, vt inde & grata sit, & meritoria. Proinde si ex fide quadam, nondum charitate formata, aliqua prodeat obedientia, ex qua homo ad iustificationem disponitur; proculdubio in prædestina-*
In obedientia *tionis effectibus est habenda. Non est ergo prædestinationis causa, sed effectus. De inobedientia quoq; simile est iudicium. Etenim, etsi inobedientia reproborum, causa sit meritoria, vnde reprobi deserantur, ac diuino destituantur auxilio, meritoria quoq; supplicii æterni; non est tamen meritoria, quòd in primum peccatum eos labi Deus permiserit. Permittere enim hominem habere, seu labi in primam culpam; ex libero arbitrio eiusdem pro dire non potest huius permissionis causa meritoria; alioqui huiusmodi opus præuiũ, peccatum esset censendum, eò quòd à Deo per culpam puniatur subsequentem. Sed tunc sequeretur hoc absurdum, nempè in homine antè primum peccatum, esse aliam culpam. siue peccatum. Patet ergo, quomodo obedientia, siue inobedientia sint causæ meritoriæ.*
12. *Ad 12. Negatur similitudo: adultus enim sine suo consensu iustificari non potest, non sic autem prædestinatus, siue reprobatus secundum Dei propositum, cùm nondum sit, vt consentire,*

sentire, aut dissentire queat. Exemplum autem illud de duobus æqualiter indignis, non facit ad propositum; siquidem in istis est liberi arbitrij vsus, idcirco vitio illis iure ascribitur, si non audierint vocem inuitantis: hanc ob causam conquæritur dominus per prophetam: Et non audiuit populus meus vocem meam, & dimisi eos secundum desideria cordis eorum. Et in Euangelio: Volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos, & noluisti. Potest etiam dici, quòd non fuerint æqualiter tracti secundùm prædestinationis gratiam; quæ profectò ita suos trahit electos, vt non contemnant, sed obediant. Ex quo patet huiusmodi exemplum nihil diuinæ aduersari prædestinationi; cùm ille modus trahendi, ex Dei, non autem ex inobedientis hominis voluntate dependeat. Neq; ob id liberum hominis destruitur arbitrium; quamuis neuter eorum per motum solius liberi arbitrij, gratiam possit promereri, aut aduocare diuinam: vterq; tamen potest esse illi impedimento, sicut dictum est à Iob: Ipsi fuerunt rebelles lumini. Sed de his alio loco erit nobis disputandum. Quomodo ergo reprobatio cadat sub merito: dixi.

Psal. 80. Mat. 23. Duplex tractus Dei. Iob. 24.

DE GRATIA PRAEDESTINATIONIS.

QVAESTIONIS SEXTAE CAP. I.

Quod prædestinatio, & reprobatio imponant necessitatem, multis probatur argumentis.

Argumenta.

Voniam negotium de prædestinatione, atq; reprobatione, est valde arduum, multumq; difficile, idcirco alia quoq; argumenta in medium adduxi, vt & quanta circa idem negotium extiterit animorum diuersitas, perspicuum sit, & illius quoq; veritas magis magisq; elucescat. Arguunt ergo nonnulli hoc modo: Aliter, quàm Deus ab æterno præuidit non contingit fieri: siquidem Deum falli, aut mentiri, est impossibile. Sed quodlibet futurū, Deus verbo suo æterno præuidit, erit igitur necessariò; aliter falleretur, quod est nefarium dicere. Diuina ergo prædestinatio, atq; reprobatio, necessitatem rebus imponit humanis. Etenim, sicut necessarium est fuisse, quod fuit; ita certè necessariū est fore, quod futurum: Dei namq; voluntas est necessitas. Sanè, si aliquid esset in sola possibilitate situm; ad actum nunquam peruenturum; illud planè extra Dei voluntatem causam haberet, quod fieri non potest. Consequentia patet: diuina namq; voluntas, cùm sit immutabilis, non potest incipere velle producere aliquid, quod non ab æterno voluit. Quare, si aliquid esset in sola possibilitate, ad quod ab æterno voluntas sese non determinauit diuina, cùm ad illud producendum, se modò determinare nequeat; erit igitur extra suæ dominium voluntatis: quòd est falsum. Amplius, si omne scitum à nobis, necesse est, sic esse; ergo & omne scitum à Deo, necesse est esse: Dei enim scientia est certior nostra. Sed Antichristum fore, est scitum à Deo: igitur necessariò erit. hæc consequentia est necessaria: Deus hoc præuidit futurum esse, ergo hoc erit: sed antecedens est necessarium, ergo & consequens. Antecedentis necessitas approbatur ab omnibus: sed prædestinati sunt ab æterno sic ordinati, & præsciti similiter; igitur necessariò ista euenient. Non enim potest modò incipere prædestinare, aut prædestinatum, non prædestinare; quia authore Paulo ad Rom. 11. sine pœnitentia sunt dona, & vocatio Dei. Quòd si fuerit admissum, vitæ æternæ possessio, siue assequutio, non est in potestate humanæ voluntatis. Iterum, quidquid est æternum, & immutabile, est omnibus modis necessarium. Sed prædestinatio, & reprobatio sunt huiusmodi: Qui, inquit Paulus ad Ephe. 1. elegit nos ante constitutionem mundi, id est, ab æterno: Igitur prædestinati immutabiliter saluabuntur, & reprobi damnabuntur. Omnia ergo talia ex necessitate contingunt:

1. 2. 3.

stinatiõis gratia.

atq; ita exstinctum planè est in nobis liberum arbitrium: siquidem gratia Chisti, non solùm dat nobis velle, sed operari, Philip.2 hoc est, bonam voluntatem, & actionem eiusdem. In concilio Mileuitano statutum est, pro hæresi habendum, si quispiam dixerit gratiam Christi saluatoris, tantummodò esse adiutorium; quò facilius mandata implere valeamus.
4. Ergo quod prius. Præterea credere in Christum, est diuinæ & non nostræ voluntatis: Nemo, inquit venit ad me, nisi pater meus traxerit eum. Venire ad Christum, ait Augustinus,
Ioan. 6. est credere in Christum. Non dixit, qui vult venire, veniat; sed ait, neminem ad se venturum, hoc est, crediturum, nisi cœlitus tractum. & in eodem cap. Hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit ille. Non dixit, hoc est opus vestrum; ait Augustinus, sed opus
Cap.3. Dei, vt qui iam credit, non in seipso, sed in Domino glorietur. In epistola contra Vitalem, & in primo lib. de prædest: Sanct: docet, quòd isti credant, in causa est, quia in illis præparatur voluntas à domino, iustis autem minimè. Ad Eph. 2. Gratia saluati estis per fidem, & hoc non ex vobis, donum enim Dei est, & hoc non ex operibus vestris, ne quis glorietur. Igitur, Nostra liberi crbitrij facultas, prædestinatione, atq; reprobatione nobis adimitur,
5. & aufertur omninò: quod non est verum. Item, Quicunq; in præscientia Dei, & prouidentia præsciti sunt, teste Aufustino de correptione, & gratia cap. 9. etiam non vocati, nondum nati, nondum renati, iam in Dei præscientia sunt filij Dei: & omninò perire non possunt. & cap.10. Spiritu sancto tantùm accenditur voluntas electorum, vt ideo poßint, quia sic velint; & ideo sic velint, quia Deus operatur in eis, vt velint. Inter tot igitur, & tantas tentationes huius vitæ, subuentum est infirmitati voluntatis humanæ, vt indeclinabiliter, & inseparabiliter per diuinam gratiam ageretur. Et cap. 13. Eorum, qui in regnũ Dei sunt prædestinati, ita certus est numerus, vt nec addatur eis quisquam, nec minuatur ex eis. Si hæc ergo ita se habent: omnia ergo necessariò contingunt, & nulla planè est nostri potestas arbitrij. Suffragatur huic proposito authoritas Christi Ioan. 10. Ego cognosco oues meas, & non rapiet eas quisquam de manu mea. Et Paul. Rom. 8. Quid separabit me à charitate Dei? Si enim certus erat Paulus, quòd separari non poterat à charitate Christi; igitur sciebat se certißimè non peccaturum. Ergo quod prius. Prædestinatio præterea secun-
6. dum Augustinum, est præscientia, & præparatio beneficiorum Dei, qua certißimè liberantur, quicunq; liberantur: Igitur prædestinatio est certißima, & de neceßitate sequitur: atq; ita quod prius. Prædestinatio namq;, vt ipsemet dicit Augustinus in lib. de prædestinatione sanctorum, est diuina voluntas, qua ipse suis dare electis vitam voluit æternam; nõ quidem propter opera præuisa, ex humanæ voluntatis arbitrio futura, sicut dicebant Pelagiani. Ipsius, inquit Apostolus, sumus factura, creati in operibus bonis, quæ præparauit Deus, vt in illis ambularemus. Et ad Phil.2. Operatur in vobis velle, & operari pro sua bona voluntate. Si ergo Deus sua prædestinatione, fingit, creat, præparatq; omnia, inanis vtique est arbitrij nostri potestas, quippe quæ illis obuiare nequit, sed ad illorum impetum, necessariò mouetur. Item, prædestinatorum liberum arbitrium tantam sortitum est præ-
7. destinationis gratiam, vt ab ea diuertere nequeat: Igitur necessariò mouetur. Consequentia patet, antecedens patet ex Augustino in lib. de correptione, & gratia, dicente, hoc interesse inter adiutorium gratiæ datum Adæ insonti, & adiutorium gratiæ, quod præstatur electis: Adæ, inquit, datum erat adiutorium, quo posset permanere, & non permanere in bona voluntate si vellet: vt autem vellet, in eius reliquit arbitrio (dicente scriptura) Reliquit eum in manibus consilij sui. Nunc autem in regno Deo prædestinatis, non solùm datur adiutorium, quo possunt permanere, & non permanere, si velint; sed etiam datur ipsum velle, quo permanere volunt. Tale, inquit, & tantum nunc datur prædestinatis adiutorium, quo non nisi volentes, ac perseuerantes existant. Hæc autem Augustini doctrina vera nequaquam esset dicenda; si prædestinati ab huiusmodi adiutorio excidere possent: Ergo quod prius. Adde aliam Augustini authoritatem lib. 2. de bono perseuerantiæ. Donum, inquit, perseuerantiæ, quod solis datur prædestinatis, suppliciter quidem emereri potest; sed cùm datum fuerit, contumaciter amitti non potest: Igitur necessariò prædestinati, sa-

Credere est opus Dei.

Voluntas præparatur à Domino.

Certus numerus prædestinatorum.

Ioan.10.

Ephes.2.

Adiutorium gratiæ Adæ, & nostræ.

Donum perseuerantiæ.

nati, ſalutem vitæ conſequentur æternæ. Tenuiſti, inquit Dauid, manum dexteram meam, & in voluntate deduxiſti me: Item, illud ex neceßitate ſequitur, quod aliter euenire non poteſt: ſed reprobi non poſſunt credere in Chriſtum, & id aliter euenire non poteſt, dicente Ioanne 12. Propterea, inquit, non poterant credere, quia olim prædictum fuerat ab Iſa. 6. quando vidit gloriam Chriſti: Excæca cor illorum, & aures aggraua, & oculos claude, vt videntes non videant, & audientes non intelligant. Reprobatio ergo imponit neceßitatem. Vnde Auguſt. de natura & gratia cap. 8. Rectè non admittitur in regno cœlorum, non regeneratus, etiam quamuis Chriſtianus non ſolùm non fuerit, ſed nec eſſe potuerit. Igitur neceſſariò iſta eueniunt.

Pſalm. 70. 8.

August.

CAPVT II.

Soluuntur Argumenta.

D hæc & ſimilia paulò antè reſponſum eſt argumenta: verùm quò clarius iſtud negotium intelligi queat, multaq; ſoluantur ſcripturarum, atq; Auguſtini perplexitates, reſponſiones has addere, non piguit. Et ad primum quidem, conceſſo antecedente, conſequentiam noſtro dicimus fauere propoſito. Ex eo enim quòd res aliter euenire non poſſunt, quàm Deus præuiderit, atq; voluerit, ex neceßitate vtiq; non contingunt. Siquidē res, quibus libera ineſt facultas operandi, pro ſuo libito eas agere voluit, nullamq; impoſuit neceßitatem agendi, imò media præſtitit, quibus liberè agere poſſent. Præterea, ſi de re in ſe ipſa, ſecundum ſenſum diuiſum intelligatur impoßibilitas; falſum eſt antecedens, verum autem in ſenſu compoſito, ſicut iam dictum eſt. Abſurdißima inſuper eſſet conſequentia, quandoquidem ſimili argumento ſequeretur, nulla alia, quàm ea, quæ facta, & futura ſunt, à Deo fieri poſſe: quod planè ſcripturis aduerſatur dicentibus: Nonné poſſum rogare patrem, & exhibebit mihi plus quàm duodecim legiones angelorum? & in lib. Sapientiæ 11. cap. Non erat impotens manus tua, alijs flagellis cædere Ægyptios. Adde, quòd ſimili argumento transmutatis terminis, conſequens eſſet, Deum, ex neceßitate, & velle, & facere omnia: quod eſt impium dicere: Deus enim ad ea, quæ ſunt ad extra eſſentiam ſuam, contingenter ſe habet. Patet: nam per te non poteſt facere aliud, neq; velle; quàm ab æterno in ſuo verbo præuidit, atq; decreuit. Pari quoq; facilitate aliud ſequeretur abſurdum, agros ſcilicet neceſſariò coli, vineas ab hominibus plantari, quòd Deus ſic ab æterno præuiderit. Sed exhortationes tunc adhiberentur fruſtra, & conſilia ſimiliter: quod eſt falſum. Itaq; quemadmodum à diuina præſcientia quæ præuidentur nunquam eſſe futura, non impediuntur, quòminus illa abſolutè poßibilia maneant; ita planè, & quæ ab ea futura præuiſa ſunt, non impediuntur, quòminus illa abſolutè maneant contingentia. Hoc modo ſoluitur prima confirmatio. Ad ſecundam verò dico, falſam eſſe conſequentiam: Nam etſi illud, quod nunquam erit, in Deo cauſam non habeat, qua producatur in actum; habet tamen in Deo cauſam, qua res ipſa poßibilis poteſt in actum prodire. Etenim omnipotentißima Dei virtus, non maiorem, magiſq; neceſſariam, ad ea, quæ ſunt futura, quàm ad ea, quæ nunquam erunt habet certè habitudinem: neq; minus potens eſt ad iſtorum, quàm ad illorū eſſe, atq; actus producendos. Non ergo omnia ex neceßitate contingunt. Ad 2. negatur ſimilitudo: à nobis namq; ſciuntur quæ iam ſunt in actu, & in præſentia viſus noſtri, omne quod eſt, quando eſt, neceſſe eſt eſſe: In Deo autem aliter ſe habent: nam & ab eo intuitiuè videntur, non ſolùm quæ futura ſunt, verùmetiam quæ poſſunt eſſe, & non erunt. Et cùm dicis, Antichriſtus eſt præuiſus &c. valet quidem in ſenſu compoſito, non autem in ſenſu diuiſo, ſicut prius dixi. Ad aliam confirmationem, negatur conſequentia: prædeſtinatio enim eſt voluntas prædeſtinantis, & non prædeſtinati: proinde prædeſtinatus in ſuæ manet liberæ poteſtate voluntatis: non ergo manet immutabilis: tametſi finem tandem

1.

Deus poteſt multa facere, quæ nō facit.

Quod non omnia neceſſariò contingūt

Poßibile apud Deum quid ſit.

2.

stinatio: gratia.

prædestinationis sit consequuturus. Ad 3. concesso toto argumento, negatur consequentia; Deus namque, quæ fiunt à nobis, vult liberè fieri: proinde permittit, vt cùm reprobi, tum
3. etiam electi liberè agant. Ad confirmationem, verum quidem est, prædestinationem suis electis, non solùm bene operandi quandam elargiri potestatem, qua electi pro libito vti possunt; verùmetiam virtutis opus, ipsumque bonum voluntatis vsum. sed inde non sequitur, à nostro libero voluntatis arbitrio hæc bona Dei opera necessariò recipi. Deus siquidem operatur in nobis, quia nimirum sua gratia iustificante, facit nos libera ac spontanea voluntate bene operari. Hoc etiam modo opera bona in nobis sunt intelligenda esse dona Dei operantis in nobis, non quidem otiosis, sed operantibus, ex adiutorio ipsius facientis nos facere. Gratia ergo Christi non aufert liberi potestatem arbitrij, sed à captiuitate liberat, facitque, vt faciat aliquis, non illo nihil agente, sed cooperante gratiæ Dei operantis. Ad 4. dico, credere esse opus Dei, atque nostri quoque liberi arbitrij. Et cùm dicitur; Nemo potest venire ad me &c. non sequitur credere non esse nostræ voluntatis; sed id assequi non posse, sine gratia præueniente, inuitante, atque cooperante: Operamini, inquit, cibum qui non perit, sed qui permanet in vitam æternam. at illi: Quid faciemus, vt operemur opera Dei? Respondit, hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit ille. Quibus insinuauit non eos oportere operari opera Dei: ex quo intelligimus credere esse vtriusque opus, Dei scilicet, & credentis. Vnde Aug. in epistola ad Vitalem: Scimus eos, qui corde proprio credunt in dominum, sua id facere voluntate suoque libero arbitrio, sed non ex ipso sine Dei miserentis auxilio. Ad 5. Respondeo cum Aug. in libro de spiritu & litera cap. 30. Gratia diuina inquit, seu ipsa prædestinatio neque impedit liberum arbitrium hominis, sed potius in libertate confirmat hominis prædestinati voluntatem; neque cogit, sed præparat, excitat, inclinat, & intus docet hominum viuificandorum animas, vt consentiant ipsi Deo peccata remittenti, & iustificare volenti. Atque ita Deus operatur in nobis velle, & operari ex bona voluntate; non quòd nos nihil agamus, sed quia facit nos liberè velle bene, & liberè operari ex bona voluntate. Et cùm dicis, prædestinati indeclinabiliter operantur: verùm quidem est respectu finis, non autem respectu eorum, quæ sunt ad finem, in quibus pro sua animi libertate prædestinatus agere potest; prædestinationis tamen finem sortietur: quòd si illo priuabitur; proculdubio prædestinatus non erat. Ad 6. ex superioribus patet solutio: nam & si, vt dixi, prædestinati secundum propositum Dei, certissimè saluentur; ipsi nihilominus liberè agunt, atque sua opera exercent. Ad 7. dico, Adæ adiutorium gratiæ fuisse concessum, quo homo poterat perseuerare in bona voluntate si vellet; quod nihilominus per liberum arbitrium deserere poterat si vellet, & sine quo in bono permanere non poterat, etiam si vellet: sanctis autem nunc in regnum Dei prædestinatis, non solùm hoc adiutorium præstatur, verùmetiam, vt per hoc donum, bonam, quam in Adam perdiderant, recuperarent voluntatem, vtque per ipsam perseuerantes sint. Ex hoc tamen non sequitur, quin prædestinati peccare non possint. Illud enim quòd ab Augustino dicitur, quòd voluntas prædestinati indeclinabiliter agatur à Dei gratia, ad prædestinantis propositum est referendum, quod indeclinabiliter se habet circa suos electos: firmum enim stat Dei fundamentum, nouit dominus, qui sunt eius. Ex hoc etiam patet, falsum esse, prædestinatos tale accepisse adiutorium, vt ab illo diuertere nequeant; à Deo namque non fiunt in bona voluntate immobiles; sed ita suauiter gubernantur, vt quasi immobiles appareant. Et cùm dicis, ergo nulla est distinctio inter adiutorium Adæ, & nostrum: negatur. Adam enim non erat tot malis expositus, quot sumus nos, vndique enim quatimur: ideò maiori, atque continuo egemus auxilio: propterea subuentum est infirmitati nostræ inter tot & tantas tentationes laboranti. Ad confirmationem, authoritas Augustini intelligenda est de perseuerantia finali; quia nimirum prædestinatus secundum æternum Dei propositum, in fine saluabitur; etiam si aliquando à gratia temporali exciderit, à finali tamen nequaquam est
8. casurus, sicut patet in Paulo, aliisque Dei electis. Ad 8. Negatur minor: Nam quemadmodum prædestinatio non aufert à prædestinatis agendi facultatem; ita etiam nec obduratio à re-

Marginalia: Quomodo Deus operatur in nobis. — 4. — Io. 6. — Credere est opus Dei & nostrum. — 5. — Prædestinatio est in declinabilis. — 6 — 7. Adiutorium gratiæ Adæ & nostræ. — Donum perseuerantiæ.

ratio à reprobis: non enim Deus cordis duritiam infundit, sed iustè aufert gratiam; qua recedente cor hominis induratur, aggrauatur, denique cœcatur. Etenim liberum arbitrium non liberum dicitur, quia sine gratia poßit bene viuere, à peccatis se eximere, atque meritoriè operari: nam nisi filius vos liberauerit, veri liberi non eritis. Quomodo ergo reprobatio non imponat reprobis neceßitatem, neque etiam prædestinatio electis Dei, dixi satis.

CAP. III.

Prædestinationem, atque reprobationem propter opera ex libero arbitrio futura disponi.

Ostquam clarè ostensum est, nostri libertatem arbitrij diuina prædestinatione, aut reprobatione non impediri: Illorum deinceps erunt examinanda argumenta; qui ita libero fauent arbitrio; vt propter illius opera futura, nos prædestinatos, seu reprobatos esse velint, idque non sine multarum testimoniis scripturarum, atque patrum sententiis. Si, inquiunt, prædestinationis ordo, atque effectus, etiam ex parte prædestinantis determinati sunt, euenient ergo immutabiliter: Nihil enim diuinam impedire potest voluntatem. sed oppositum à scripturis docemur, nempè nostram quidem salutem in nostra sitam esse voluntate, atque ex ipsius mutatione Dei voluntatem quodammodo mutari: prædestinamur ergo, siue reprobamur propter nostri liberi arbitrij opera. Scripturarum autem testimonia, & multa sunt, & clara. Isaiæ. 38. quindecim anni, supra annos, quibus erat victurus ob illius preces Ezechiæ regi additi sunt. Niniuitis parcitur, ob illorum insignem promptamque pœnitentiam. Paulus castigat corpus suum, ne reprobus fiat: vnde ad Phil. 3. Sequor si modo apprehendã, & ad Cor. 1. cap. 10. Qui se existimat stare, videat ne cadat. Sapientiæ 4. Raptus est ne malitia mutaret intellectum, aut ne fictio deciperet animam eius. Eccle. 31. Potuit facere mala, & non fecit: Ex quibus patet, Deum in prædestinando, atque reprobando, suam voluntatem non determinasse, sed velle nos agere pro arbitrij nostri virtute: sed tunc hoc sequetur absurdum, vt homines sua sponte bene, vel male, viuant, seseque ad ista, vel ad illa determinent, quod Pelagiani sentiunt. Adde, quòd liberum arbitrium sit vis media, teste Hieronymo in epist. ad Damasum de duobus filiis, quibus pater substantiam diuisit. Dedit, inquit, eis liberum arbitrium, & libertatem propriæ mentis, vt viueret vnusquisque non ex imperio Dei, sed suo obsequio, non ex necessitate, sed ex voluntate, vt virtus haberet locum, vt à cæteris animantibus distaremus, dum permissum est nobis facere quod voluerimus. Quòd si ita res se habet, igitur ad hoc, vel ad illud nostram non determinauit voluntatem. Postremò gratia Dei prædestinantis, est potestas bene operandi: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, inquit Ioannes: sed hæc potestas absque nostro libero arbitrio, nihil operatur: ergo quod prius. Amplius, Nemo prædestinationis finem consequitur, nisi crediderit euangelio: quia sine fide impoßibile est Deo placere Heb. 11. Sed credere euangelio, ad nostrum spectat liberum arbitrium. igitur propter opus nostri liberi arbitrij, prædestinati sumus. Minor autem patet, ex Cypriano ad Quirinum scribente: Credendi, inquit, vel non credendi libertatem in arbitrio positam, docet scriptura in Deutero: 30. Ecce dedi ante faciem tuam vitam, & mortem, bonum, & malum; elige vitam, & viues. In primo quoque cap. Isa. Si volueritis, & audieritis. Ambrosius cap. 4. ad Rom. credidit Abraham &c. Credere, inquit, aut non credere, voluntatis est, neque enim cogi quis potest ad id, quòd manifestum non est, inuitatur, non extorquetur: quamobrem & consentiens præmiis est afficiendus, sicut Abraham. Aug. lib. de spiritu & litera: Liberum arbitrium naturaliter homini attributum, vis media est, quæ vel intendi ad fidem, vel inclinari ad infidelitatem potest: visorum suasionibus agit Deus, vt sponte credamus vocanti. Consentire, vel dissentire propriæ voluntatis est. Adde illud Ioan. Si non venißem, & locutus eis non fuissem,

Argumenta. 1. Ezechię oratio. Isa. 38. Ionæ. 3. 1. Cor. 9. Phil. 3. Sapient. 4. 1. Cor. 10 Eccles. 31. Hierony. Ioan. 1. 2. Credere esse opus nostrũ. Cypr. Deut. 30. Isa. 1. Ambrosius. Augustinus. Ioan. 15.

fuissem, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo: quod planè non diceret; si credere non esset opus humanæ voluntatis. Si quis igitur diuinæ prædestinationis necessitate ita crederet; vt nulla illi inesset potestas nō credendi: nihil ergo mereretur credendo: ergo quod prius. Respondeo ad primum, atq; dico, prædestinationis effectus ex parte quidem Dei immutabiles esse; quia scilicet Deus non mutatur: Et cùm dicis oppositum à scripturis doceri, non approbo; siquidem, & Ezechiæ lachrymæ, & Pauli flagella, ac piorum opera intra prædestinationis effectus continentur. Perperam ergo agunt, qui opera bona contemnunt; cùm sine illis prædestinationis finis haberi non possit. lachrymæ ergo Ezechiæ ab æterno præuisæ in prædestinationis ordine in causa fuerunt; vt plures anni illi adijcerentur. Sic Paulus sui contemplans mutabilitatem arbitrij, reprobus fieri timebat: Dei verò prædestinantis immobile suspiciens propositum, dicebat: Rom. 8. Certus sum, quòd nulla creatura poterit me separare à Christo. Proinde, cùm à Paulo 2. Tim. c. 2. dicitur: Si quis se mundauerit ab omnibus his, erit vas in honorem, non est ita intelligendum, quòd is, qui secundum Dei propositum non fuerat prædestinatus, suis sibi operibus prædestinationem acquirat; aliter Deus non esset omnium rerum conscius, nec determinatè sciret omnia: quod paulò antè confutauimus: sed potius, vt per bona opera, sicut dicit Petrus 2.1. certam suam vocationem faciat. Potest namq; aliquis secundum præsentem iustitiam, à sua prædestinatione excidere; non autem ab ea, quæ est secundum propositum Dei æternum. Sed dices: licet potentia antequam exeat in actum sit libera, postquam tamen exiit, non potest non exisse: igitur, si ab æterno suos Deus prædestinauit electos, & immobile est illius propositum; non potest ergo non prædestinasse: atq; ita circa hæc extrinseca, necessariò ageret: quòd iam explosum est. Dico, similitudinem esse falsam: homo enim exit in actum sibi accidentalem; Deus verò semper est in eodem actu suo substantiali: Quare nulla in ipsum mutatio cadit, aut necessitas; quando aliquem nouum producit effectum, non noua quidem, sed æterna sua voluntate. Neq; ita est artatus ad effectum huiusmodi producendum, quin possit non producere; cùm contingenter se habeat ad extra: sicut sæpè dictum est. Et cùm dicis, Dei voluntatem, ad opera per liberum nostrum arbitrium futura indeterminatè se habere, eandemq; nobis hanc determinandi facultatem concessisse; vt quisq; sua sponte sese determinare queat: falsum esse affirmo; quandoquidem ab æterno sit Dei voluntas determinata: voluerítq;, vt entia libera, pro sua agant naturæ libertate. Porrò nostrum liberum arbitrium, absq; Dei gratia intus operante, ad bonum operandum sese inclinare, aut determinare non valet. Inclina, ait cor meum in testimonia tua, Psal. 118. scriptura autem Eccle. 7. Deus fecit hominē rectū, & reliquit eum in manu consilij sui: statui conuenit, in quo non erat homini pugnandū intus & foris, sicut modo quotidie pugnamus. Adam ergo relictus est in manu consilij sui, quia in illo statu beatissimo, & scientiā habebat discernendi, & liberam operandi potestatē. Erat ergo tum temporis liberum arbitriū vis neutra: post verò Adæ peccatum natura prona est ad malū, vndiq; impulsa, atq; agitata: intus pugnæ, & foris bella; vnde illā medietatē retinere nō valet. Verùm diuino luminis auxilio freta, atq; saluatoris gratia adiuta, vim illam recuperauit, imò perfectiorem, fortioremq; virtutis ordinem conscendit: nempe, vt bonum potius, quàm malum velit. Ad hunc modum Theologorum sententiæ sunt intelligendæ. Ad vltimam confirmationem dico, gratiam Christi in prædestinatis, non solùm esse gratuitum spiritus sancti donum, quo anima exit in actum, verùmetiam actus, & motus animæ cùm intellectiuus, tum etiam appetitiuus, siue volitiuus. Est enim præueniens, & cooperans in nobis; vtpotè motus voluntatis, quò voluntas est mota tantùm, & non mouens: deinde mouens, & mota. vt velimus (inquit August.) Deus operatur in nobis, sine nobis: cùm autem volumus, & sic operamur, vt volumus, nobiscum cooperatur Deus. Non ergo gratia Christi est sola possibilitas, (vt dicunt Pelagiani) Etenim si gratia Christi esset naturalis possibilitas, Christus ergo gratis mortuus esset, quod ab Apostolo reprehenditur 2. ad Gal. Deus ergo non solùm operatur in nobis virtutē, qua prompti sumus

Soluuntur. argumenta.
1.
Lachrymæ Ezechię.
Quomodo aliquis fit vas electionis.
Quod Deus non agat ex necessitate.
Dei voluntas est determinata.
Reliquit hominem in manu consilij sui
Liberum arbitrium vis media.
Aug. de gratia Christi.
Gratia Christi non naturalis possibilitas.

pti ſimus ad bene operandum, verùmetiam actum, motumque quo benè operari volumus: qui planè actus, ſeu primus motus, quamuis in noſtræ non fuerat poteſtate voluntatis; in eius tamen eſt poteſtate, quatenus eſt cœlitus adiuta: proinde eidem motui, & præbere poteſt aſſenſum, & negare; præſertim reluctante concupiſcentia, atque ad contrarium animam trahente. Sed de his ſuo loco latiùs dicemus. Ad 2. negatur minor, In poteſtate, inquit Auguſt. lib. retractationum 1. cap. 22. hominis eſt credere, & mutare voluntatem ſuam in melius, & facere arborem bonam: ſed ea poteſtas nulla eſt, niſi detur à Deo, de qua dictum eſt: Dedit poteſtatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine eius. Vtrumque ergo videlicet & credere, & benè operari noſtrum eſt, propter arbitrium voluntatis: & vtrumque Dei opus eſt præparatum in nobis per ſpiritum fidei, & charitatis. Ex hac ergo Auguſtini ſententia, tota illa ſoluitur quæſtio, vt nullus ſit relictus dubitationi locus. Lib. quoque eodem, cap. 9. Voluntas eſt, inquit, qua peccatur, qua creditur, & rectè viuitur, quamuis & ipſa neque credere, neque rectè viuere valeat, ſi non eam Dei miſerentis gratia præueniat. Itaque actus credendi, eſt à Deo, veluti à principio præueniente, præparante, atque mirabiliter corda hominum penetrante, actumque credendi in anima operante; à voluntate hominis, veluti à cauſa mota, & mouente; ab intellectu ſicut à cauſa eliciente, atque exequente ipſum credulitatis aſſenſum. Ab auditu, ſicut à cauſa ſine qua non, à nunciis verbi Dei, per quos percipimus verbum veritatis. Quòd autem aliquis non credat in verbum Dei, in cauſa eſſe poteſt, quòd vſu careat liberæ voluntatis; ſicut contigit paruulis; aut quia magiſtrum non habet, à quo poſſit doceri: damnabitur tamen: Theſ. 2. 1. Si iuſtũ erit (ait Apoſtolus) apud Deum retribuere tribulationem iis, qui vos tribulant, & vobis, qui tribulamini requiem nobiſcum, in reuelatione Domini Ieſu de cœlo cum angelis in flamma ignis dantis vindictam iis, qui non nouerunt Deum, & qui non obediunt euangelio. Et Auguſtinus de natura & gratia, cap. 8. Iuſtè damnantur etiam hi, qui fidem Chriſti audire non potuerunt, quia non habuerunt, à quo audirent. Et iterum, rectè non admittitur in regnum cœlorum non regeneratus, etiam quamuis Chriſtianus non ſolùm fuerit, ſed nec eſſe potuerit. Aut quia audit quidem verbum Dei, non tamen credit. Illorum infidelitas non eſt peccatum, ſed cum peccato: Iſtorum autem, ſine dubio peccatum eſt; quia ſi locutus eis non fuiſſem, peccatum non haberent Ioan. 15. Etenim tria in homine inueniuntur, nempe liberum arbitrium, gratia, & peccatum; quorum duo, ſine primo, meritum, aut demeritum non habent. Patet ergo quomodo credere, Dei opus ſit, & noſtri quoque arbitrii diuinitus attracti, atque adiuti: cætera autem, quæ ad arbitrij negotium ſpectant, alio tempore ſunt nobis dicenda. Nunc nobis reliquum eſt, non ignorare, quis ſit liber vitæ, ſeu diuinæ prædeſtinationis propoſitum.

[Margin: 2. — 1. Ioan. 1. — Credere quomodo eſt noſtræ poteſtatis — Infidelitas quomodo eſt peccatum. — Theſ. 2. 1. — Auguſt. — Tria ſunt in homine.]

QVAESTIONIS SEPTIMAE. CAP I.

Liber vitæ quid ſit.

CVM perſuaſum nobis eſſe putem, certum eſſe prædeſtinatorum numerum, operæpretium erit intelligere, an idem ſit prædeſtinatio, quod liber vitæ, ſeu liber viuentium, de quo deleri reprobi dicuntur. Auguſtinus lib. 20, cap. 15. de ciuit. dicit, librum vitæ eſſe præſcientiam Dei æternam, in qua quidam ſunt ſcripti, & præordinati: de quibus Apoſtolus ad Philip. 4. Quorum nomina ſcripta ſunt in libro vitæ. Et Lucæ 10. Nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis, hoc eſt, in æterna Dei præordinatione. Deleri verò de hoc libro bonos, iuxta Ambroſii ſententiam, ad Roman. 9. quod ſecundum iuſtitiam Dei videntur deleri, cùm peccant, cùm interim iuxta præſcientiam Dei nunquam fuerint ſcripti. Quòd ſi roges, quomodo aſcripti fuiſſent antequam peccaſſent, ſi nunquam aſcripti? Reſpondet Ambroſius, duplicem eſſe librum, alterum ſecundum præſcientiam, alterum ſecundum præſentem iudicis iuſtitiam: iuxta

[Margin: Liber vitæ quid. — Philip. 4. — Lucæ 10. — Ambro. ponit duos libros.]

iuxta vtiq; duplicem Dei actionem, alteram, quæ ordinat per ineffabilem electionē quosdam electos in vitam: alteram, quæ ordinat, vt hic, aut ille, ad iustitiam vitæ aliquando perueniat, & si in illa perstiterit vsq; in finem, ad vitam æternam perueniat. hæc autem prædestinatio, siue ordinatio, est secundum præsentem meritorum iustitiam, secundum quam aliqui deleri dicuntur. Deleantur de libro viuentium (ait Dauid Psal. 68.) & cum iustis non scribantur. Aliquando enim (ait Augustinus) illic scripti erant errantes: Fratres non sic accipere debemus, quòd quenquam Deus scribat in libro vitæ, & deleat illum. Prædestinauit omnes antè constitutionem mundi, regnaturos cum filio suo in vita æterna. hos quos scripsit, ipsos continet liber vitæ. In Apocalypsi dicitur 20. quòd omnes consentient Antichristo, qui non sunt scripti in libro vitæ agni. Proinde sine dubitatione, non erunt consensuri, qui scripti sunt. Isti ergo quomodo inde delentur, vbi nunquam scripti sunt? hoc dictum, secundum spem ipsorum, quia ibi se scriptos putabant. Deleantur ergo, hoc est, illis constet, non ibi esse scriptos: secundum autem æquitatem tuam, cùm iustis non scribantur. lib. 20. de ciuit. cap. 14. exponens illud Apocal. 20. Et libri aperti sunt, & liber vitæ vniuscuiusq;: Quædam vis, inquit, est intelligenda diuina; qua fiet, vt cuiq; opera sua, vel bona, vel mala cuncta in memoriam reuocentur, & mentis intuitu mira celeritate cernantur, vt accuset, vel excuset scientia cōscientiam, atq; simul, & omnes, & singuli iudicentur. Quæ nimirum vis diuina libri nomen accepit. In ea quippe quodammodo legitur, quidquid à faciente recolitur. Et cap. 15. Et qui (inquit Apocal. 20.) non sunt inuenti in libro vitæ scripti, missi sunt in stagnum ignis. Non Deum liber iste commemorat (inquit Augu.) ne obliuione fallatur; sed prædestinatio significatur eorum, quibus æterna dabitur vita. Neq; enim nescit eos Deus, & in hoc libro legit, vt sciat; sed potius ipsa eius præscientia de illis, quæ falli non potest, liber est vitæ; in quo sunt scripti, id est, præcogniti. hom: 18. in Apocal. Libri aperti, duo sunt testamenta, quia secundum vtrumq; testamentum iudicabitur liber vitæ, memoria operum nostrorum. Primus ergo est præscientia Dei, secundus operum nostrorum memoria. In Apocal. 3. Qui vicerit non delebo nomen eius de libro vitæ: ergo qui non vicerit, delebo. intellige, sicut dixi: & cap. 13. Et adorauerunt bestiam omnes, qui habitant terram, quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ agni, hoc est, in cœlo: qui verò adorauerunt, in terra: Ierem. 17. Recedentes à te in terra scribentur. Itaque iste liber est præscientia Dei, & beatæ certitudo prædestinationis; sicut dictum est ad Danielem 12. Et in tempore illo saluabitur populus tuus, omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro. Quorum nomina ergo non sunt scripta ab origine mundi in libro vitæ agni, qui occisus est. Et est sensus, non fuerunt in proposito Dei ab ipsa origine mundi, videlicet quando creatis primis hominibus, benedixit illis, & ait: Crescite, & multiplicamini. Quos ergo illa iussit benedictione nasci, omnes, & soli in libro vitæ sunt scripti. Qui rectè dicitur liber vitæ agni, quia eius pretiosi sanguinis pretio, prædestinationis finem consequentur. Moyses in Exodo cap. 32. Dele me, inquit, de libro, quē scripsisti: Quod Ambrosius lib. 3. de spiri. sancto cap. 11. Diuinum, inquit, non deletur oraculum, non deletur spiritus sanctus; sed aduersatur impias mentes: non deletur gratia, sed iniquitas. Quia scriptum est Isa. 43. Ego sum, qui deleo iniquitates tuas. Moyses ergo non est deletus, quia non habebat iniquitatem, sed gratia profluebat. Et Hieronymus ad Algatiam quæstione 9. Quare, inquit, Apostolus, qui dixerat, Roman. 8. Quis separabit nos à charitate Christi. postea sub iureiurando confirmat, Roman. 9. Optabam ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis. Quæ est ista inaudita prudentia, vt pro charitate Christi, nolit habere Christum? Idem est, quod Moyses dixit, Dele me de libro, quem scripsisti. Perire volebat Apostolus non in perpetuum, sed in præsentiarum. Liber ergo vitæ secundum quandam metaphoram, Deo tribuitur, secundum, inquam, similitudinem à rebus acceptam humanis. Siquidem mos est apud homines: vt qui ad aliquod munus, siue officium deliguntur, in libro conscribi, vt milites, vt consiliarij, qui Patres olim Conscripti dicebantur. Quoniam autem prædestinati à Deo, ab eodem deliguntur;

Psal. 68. August.

Delere de libro vitæ.

Liber vitæ vniuscuiusq;.

Liber vitæ præscientia Dei.

Liber vitæ agni.

Moyses vult deleri de lib. Ambro. Hieron.

Liber vitæ metaphoricè dicitur.

tur; hac de causa liber vitæ aliud est nihil, quàm ipsa prædestinatorum conscriptio, siue Dei notitia, qua firmiter retinet ad vitam æternã nonnullos prædestinasse. Etenim quemadmodum libri scriptura, signum quoddam est eorum, quæ facienda sunt; ita planè Dei notitia, quoddam apud illum est signum eorum, qui ad vitam perducendi sunt æternam. Sic enim dictum est ab Apostolo 2. Tim. 2. Firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc: Nouit Dominus qui sunt eius. Est autem hic vitæ liber non eorum, quæ homini conueniunt suaptè natura, sed respectu finis vltimi, qui facultatem excedit humanam, ad quam quispiam eligi dicitur. Cum autem diuina gratia ad vitam ordinetur æternam, veluti ad finem; idcirco liber vitæ, non ipsam intuetur, vt finem, sed vt medium, à quo inest homini potestas diuertendi. Quare secundum præsentem gratiam in libro vitæ aliquis simpliciter scriptus censendus non est, nisi ad vitam scriptus fuerit æternam. Ex quo patet, quomodo aliquis de libro vitæ deleri dicatur; cùm vtiq; à gratia exciderit, per quam vita æterna dignus putabatur; non quòd deleatur de Dei præscientia, in qua scriptus non erat ad vitæ æternæ hæreditatem possidendam. In Psal. 138. legitur: In libro tuo omnes scribentur. Quod Hilarius sic interpretatur: Orat Dominus Ioan. 17. inquit, vt in libro Dei sui scribantur electi: nam maioris est dignitatis in libro Dei, quàm in libro viuentium scribi, de quo delentur peccatores, qui nunquam scripti fuerant in libro Dei, nam in illo iusti tantùm scribuntur: propterea dictum est Psal. 68. Deleantur de libro viuentiũ, & cum iustis non scribantur: Non intrent in iustitiam tuam. Exclusi ergo à iustitiæ ingressu, necesse est à libro viuentium deleri. Scripti enim erant in Abrahæ benedictionibus, Gen. 15. cuius semen sicut stellæ cœli, & sicut arena ad oram littoris abundaret. A quo libro, cùm populum deleri Moyses conspiceret, siue metueret, se primùm delendum, orauit. Erant ergo illi scripti in libro viuentium, qui antea sine vlla Christi cognitione piè legem colebant, in qua, qui seruabat legis præcepta, viuebat in illis. In libro autem iustorum scribuntur, quibus, teste Apost. 1. Corint. 1. Christus iustitia factus est: Iustus enim ex fide viuit. Rom. 1. Deleti sunt ergo Iudæi de libro viuenti, dum aufertur ab eis regnum Dei, & datum est Genti, quæ scripta est in libro iustorum. Sanè qui à Dauide dictus est liber iustorum; à Ioan. vocatur liber vitæ agni. Liber ergo viuentium exstitit ante Christi aduentum, in quo Prophetæ, & Patriarchæ scripti erant, de quo Moyses deleri cupiebat; non autem de libro iustorum, de quo nemo deleri potest: quia certus est numerus in manu Dei existens, Sicut sagittæ in manu potentis. Similis ergo orandi affectus (secundum Hieronymum) fuit in Moyse, qui & in Paulo. Sed dices, quomodo Psal. 138. dicitur in libro Dei scribi omnia? Dico de simplici Dei cognitione loqui, qua omnia, quæ sunt, atque esse possunt, intelligit. Ostendit enim Propheta quàm facilè sit Deo, hominem cognoscere; cùm etiam numerum creaturarum, antequam crearentur, sciuerit, vt quæ in libro eius, & memoria scribantur: Rabi Salomon refert ad omnes creaturas, quarum numerum certum, ac cognitum Deus habet. Chaldaica æditio sic habet: Corpus meum viderunt oculi tui: & in libro memoriæ tuæ omnes dies scripti sunt, in die qua creatus est mundus à principio. Ostenditur ergo innauigabile diuinæ sapientiæ pelagus, infinitaque, & indefatigabilis scientia, quæ omnes creaturas in exordio cognitione sua prouenerit, vt habuerit ante oculos omnem rem creandam, & viderit, ac scierit numerum creandorum. Sed dubitabit aliquis, quòd liber vitæ non sit prædestinatio. Liber vitæ est nouum, & vetus testamentum, teste glos: in illud Eccle. 24. Omnia hæc liber vitæ, hoc est, nouum, & vetus testamentum: Sed prædestinatio non est nouum, & vetus testamentum: igitur non est liber vitæ. Ex Augustino quoq; (vt paulò antè dixi) intelleximus, quod sit vis quædã hominum mentibus infusa: sed illa nequaquam prædestinatio est appellanda: ergo. Adde, quod si prædestinatio est liber vitæ: igitur reprobatio erit liber mortis, quod tamen in scripturis non inuenimus: Ergo quod prius. Amplius, liber vitæ dicendus est potius liber vitæ Dei, quàm prædestinatorum. Nam si Deus per suam vitam cognoscit omnem aliam vitam: liber ergo vitæ præcipuè dicitur respectũ vitæ diuinæ. Adde, quòd quemadmodũ vita

Nouit Dominus suos. Liber vitæ respicit finem. Quid sit deleri de lib. vitæ Hilarius. In libro tuo omnes scribẽtur. Liber viuentium. Liber iustorũ Psal. 138. Rabi Salomõ. Chal. æditio. Argumenta. 1. 2.

vita gloriæ eſt à Deo; ita planè, & vita naturæ. Si igitur notitia vitæ gloriæ, liber vitæ appellatur; & notitia quoq; naturæ ſimiliter dicetur. Denique aliqui eliguntur ad gratiam, non autem ad gloriam, ſicut dicitur Ioan. 6. Nonnè ego duodecem vos elegi, & vnus ex vobis diabolus eſt? Sed liber vitæ, ſicut dixi, eſt conſcriptio electionis diuinæ: Eſt ergo etiam reſpectu vitæ gratiæ, & non gloriæ tantùm. Item, nemo deleri poteſt de li-
3. bro vitæ; patet ex Auguſtino cap. 15. lib. 20. de ciuit. Dei: Liber vitæ, inquit, eſt præſcientia Dei, quæ falli non poteſt: igitur, ſicut à præſcientia, atq; prædeſtinatione, nemo ſubtrahi, aut auferri poteſt; ſic neq; à libro vitæ deleri. Sanè, quidquid eſt in aliquo, eſt in eo per modum eius in quo eſt. Sed liber vitæ, eſt quid æternum, & immutabile: Quid-
Soluuntur argumenta. quid ergo eſt in eo, eſt immobile, atq; indelebile. Deletio præterea ſcripturæ opponitur: ſed aliquis non poteſt de nouo ſcribi in libro vitæ: ergo neque inde deleri. Reſpondeo ad
1. primum, atq; dico: librum vitæ bifariam intelligi poſſe, vno quidem modo, eorum, qui ad vitam electi ſunt, conſcriptionem, ſicut modò loquimur: alio autem modo, conſcriptionem eorum, quæ in hac vita aguntur. & hæc quidem duplex eſt: vel agendorum; atque ita nouum, & vetus teſtamentum liber vitæ appellatur: vel ſicut iam factorum; & ſic eſt illa vis diuina, qua fiet, vt cuilibet in memoriam reducantur facta ſua, vocaturq; liber vitæ. hoc etiam modo liber militiæ appellatur, in quo delecti ad militiam milites ſcribuntur: aut in quo traditur ars militandi: vel in quo recitantur facta militum. ex hoc patet ſolutio. Ad confirmationem 2. Dico non eſſe conſuetudinis ſcripturarum, vt qui repu-
2. diantur, in libro conſcribantur. Ad 2. vita diuina, etiam prout eſt vita gloriæ, eſt Deo naturalis, proinde reſpectu illius non cadit electio, nec conſequenter liber vitæ. Non enim dicimus, quòd aliquis homo eligatur ad ſenſum habendum, aut ad illa, quæ naturam conſequuntur. Ex hoc autem patet ſolutio primæ confirmationis. Siquidem reſpectu vitæ naturalis, non eſt electio, neq; liber vitæ. Ad vltimam autem dico, vitam gratiæ, finis rationem non habere, ſed eius potius, quod eſt ad finem. Ad vitam enim gratiæ non dicitur aliquis eligi, niſi quatenus huiuſmodi vita ordinatur ad gloriam: hac de cauſa, qui habent gratiam, & ab illa excidunt, non ſimpliciter, ſed ſecundum quid electi ad gloriam eſſe dicuntur: ſimiliter & in libro vitæ ſcripti cenſentur; quatenus ſcilicet de eis in notitia diuina exiſtit, quòd ſint aliquem ordinem ad vitam æternam, ſecundum gratiæ
3. participationem, habituri. Ad 3. ex ſuperioribus ſæpius replicatis patet reſponſio ſatis: deletio namque non refertur ad librum vitæ ex parte diuinæ præſcientiæ; ſed ex parte potius præſentis gratiæ, ſiue iuſtitiæ. Ad confirmationem, quamuis res in Deo ſint immutabiles; in ſeipſis tamen mutabiles ſunt, quibus conuenit deletio. Ad aliam confirmationem dico, eodem modo aliquem deleri de libro, quo planè, & ſcribi: nam ſi ibi verè, ac ſimpliciter fuiſſet ſcriptus; nullo vnquam tempore deleri potuiſſet: Etenim oues
Ioan. 10. meæ, quæ audiunt vocem meam, nemo poteſt eas rapere de manu mea: Pater meus, quod dedit mihi, maius eſt omnibus, & nemo poteſt eas rapere de manu patris mei. Magna dilectio patris, & filij, & ſpiritus ſancti circa oues ſuas, quas ſcripſit in libro vitæ, de qua deinceps diſputabimus.

QVAESTIONIS OCTAVAE. CAP. I.

De amore Dei.

T ſi Deus omnia diligat, nihilque odio habeat eorum, quæ ab ipſo condita ſunt; præcipuè tamen diuini vis amoris in ſuorum prædeſtinatione electorum clariſſimè, latiſſimeq; patet. Quapropter poſtquam de innauigabili prædeſtinationis pelago, cimbam noſtræ paupertatis, vento diuinæ gratiæ ſpirante, extraximus; de Dei amore, quo Deus proſequitur ſuos, diſputare
Quod in Deo ſit amor. libet: tametſi, & in 2. lib. vbi de amore ſpiritus ſancti locuti ſumus, aliquid ſcripſiſſe recorde-

De amore Dei.

cordemur. Porrò, Deo amorem inesse, omnibus modis est necessarium: primus enim voluntatis motus, atque cuiuslibet appetitiuæ virtutis, est amor; ideóque omnes alij motus appetitiui, amorem, quasi primam radicem præsupponere videntur. Nullus namque aliquid appetit, nisi bonum amatum: neque gaudet aliquis, nisi de bono amato. Odium quoque inde proficiscitur, quod scilicet rei amatæ aliquid aduersetur. Similiter & tristitia, & alia huiusmodi, in amorem, veluti in principium primum, primamque radicem referuntur. Ex quo patet, amorem à voluntate separari non posse; sed in Deo voluntatem esse, circa finem 3. libri, abundè ostendimus: in ipso ergo amorem esse, dubium nullum esse potest. Sanè, actus voluntatis in bonum per se tendit, in malum verò per accidens; quatenus scilicet bono aduersatur: proinde actus voluntatis, qui bonum intuentur, his, qui malum respiciunt, priores sint, necesse est: vtpotè gaudium prius est tristitia, & amor odio. Semper enim quod est per se, prius est eo, quod est per accidens. Adde, id esse naturaliter prius, quod est magis commune: idcirco prius ad verùm commune, quàm ad particularia quædam vera, intellectus ordinem habet. Sed amor respicit bonum in communi, alij verò actus voluntatis, sub quodam delectu, ac particulari proprietate; vtpotè gaudium, & delectatio, bonum præsens, absens verò desiderium, & spes: est ergo prior in ordine, & radix cæterorum. Ex hoc autem perspicuum est, eò amorem esse potentiorem, quò bonum extiterit fortius; magis enim mouet voluntatem: sed bonum, diuinam mouens voluntatem, est infinitum, essentia diuina scilicet: igitur, & amor voluntatis diuinæ est infinitus. Non temerè autem dictum est à philosophis, amorem Deorum, eos fecisse fœcundos: Deus siquidem infinitus, dum ex amore producit creaturam, suam quodammodo egressus est infinitatem, diligens rem finitam, actu nihilominus infinito. E contrà creatura actu finito, Deum diligit obiectaliter infinitum; proinde eum tantùm diligere nequit, quantùm & ab eo diligitur. Præclarè à Dionysio dictum cap. 4. de diuinis nominibus, à Deo omnia diligi, quia scilicet natura bonus: Omnibus, inquit, bonum est desiderabile, & amabile; ipsius enim gratia, & inferiora, conuersionis ratione, præstantiora amant, & paria, socialiter æqualia diligunt: Et præstantiora, minoribus prouidendo, amore iunguntur: & omnia quæcunque faciunt, boni desiderio & faciunt, & volunt. Confidenter id quod verissima ratione dicimus, quod ipse etiam author omnium pro bonitatis magnitudine, omnia amat, omnia facit, omnia perficit, omnia continet, conuertitque omnia. Est autem diuinus amor bonus, boni, propter bonum. Ipse autem author beneficus. Entium amor (cùm antea in bono excellenter esset) nequaquam ipsum in seipso manere infœcundum permisit; sed ipsum ad operandum mouit per excellentiã cuncta gignentem. Addit deinde diuini amoris virtutem: Facit, inquit, diuinus amor extasim, quia amatores sui iuris esse non sinit. vnde scribit diuinus Ignatius: Amor meus crucifixus est: & Paulus ille magnus, cùm diuino amore flagraret, excessiuæ illius virtutis particeps factus, sacro ore, Viuo, inquit, iam nõ ego, viuit verò in me Christus. Tanquam verus amator mentis excessum patiens, non suam, sed amatoris vitam vt valde diligibilem viuit. Audebimus & id pro veritate loqui, quòd ipse quoque author omnium, pulchro & bono amore omnium pro amatoriæ bonitatis magnitudine extra se fit, ad omnia quæ sunt, prouidentiæ multiplicis pertingẽdo ratione: & veluti bonitate, ac dilectione, & amore mulcetur, & ex supremo illo statu, quo supra omnia, & ab omnibus exceptus est, ad id, vt inter omnia sit, excedente illa supersubstantiali virtute sua, qua nusquam à se progreditur, semet dimittit. Quocirca zelotem ij, qui diuina probè callent, appellant; vt vehementem ad ea, quæ sunt clementer amanda, & vt ad zelum excitantem amatorij ipsius desiderij, & vt ipsum quoque amoris desiderium appetibile monstrantem, per quem, & quæ desiderantur sunt expetenda, vt & qui eorum, quæ prouidentia reguntur, zelotes sit, eaque pariter illi in amore sint. Amor ergo in pulchro, & bono sedem antea fixit, ac pulchri & boni gratia est, & fit. hic autem amor, sibiipsi prouocator existens, dilectio nominatur; vt quis sit mouens simul, & prouehens virtus ad seipsum, veluti qui sit suimet per seipsum expressio; & eximiæ

Voluntas non potest esse sine amore.

Amor est primus actus voluntatis.

Diony.

Deus amat omnia quì bonus.

Amor Dei quid sit.

Amor Dei est fœcundus.

Ignat. amor meus crucifi.

Viuo iam nõ ego.

Quare Deus vocantur zelotes.

Dilectio.

illius coniunctionis benignus processus, atque amatorius motus, simplex, se mouens, per se operans, qui antea erat in bono, & ex bono substantijs emanans, ac rursus ad se bonū conuertens; in quo quidem quòd fine careat atque principio diuinus amor, excellenter ostendit, veluti circulus sempiternus, propter bonum, & ex bono in bono, & ad bonum certa & nusquam operante glomeratione circuiens, & in eodem, ac secundum idem, & procedens semper, & manens, ac remeans. Hæc ille diuinus protulit Dionysius. Simile quiddam est apud Platonem 4. de legibus: Vbi ait, Deum, dum vniuersa lustrat in orbem, omnia interim via recta peragere. Vbi sanè dicit, Deus secundum naturam circuitum agens, via recta peragit, id est, naturalis, & prima Dei actio versatur circa seipsum intelligendum, atque amandum. Ex hoc autem circulo linea recta suboritur, dum videlicet se intelligens, intelligit, & efficit omnia: quæ ne sint sparsa, ad seipsum colligit, vt vnde exeunt, flumina redeant; quælibet namque res suo coniuncta principio, diuturnior est, atque firmior. Diffinit postea quid sit amor: Est, inquit, amor naturalis quædam insitiua, commiscensque virtus, superiora quidem mouens ad inferiorum prouidentiam, æqualia verò ad socialem sui inuicem communionem, ac postremo loco inferiora adigens, vt ad potiora, & sublimiora cōuertantur. Et est sensus, Amor est nexus, quo ad inuicem omnia coniunguntur, quo omnia compaginantur, & constant. Si itaque amor est circa pulchrum, & bonum, circulus sempiternus, ad se omnia trahens; in Deo ergo non solùm est amor, sed est ipsemet amor, fons amoris; quia scilicet est ipsummet pulchrū, siue pulchritudo, bonitas, radix dilectionis, circulus immortalis, Deus vnus, & omnia. Plato in Phædro, & Phædrus in conuiuio, non modò Deum, sed magnum Deum appellat. & Agathon ibidem omniū Deorum beatissimum. Est enim amor (vt ait Socrates in conuiuio) pulchritudinis desiderium: omnia autem pulchrum, & bonum appetunt: omnia ergo, hunc diuinum amorem habere desiderant. Et reuera id magno nobis potest esse argumento, verum amorem in Deo inueniri, cùm semper inquietum sit cor nostrum, quousque in ipso requieuerit. Sanè illius amplexum infatigabili desiderio quærimus, vnionem desideramus. Proinde Plato septimo de repub ait: Theologū ascendere vsque ad principium vniuersi, tangere ipsum, atque tenere. Tactus autem iste non sensu fit, sed intellectu, teste Plotino enn: 3. lib. 7. cap. 6. Sicut, inquit, Sensus omnes, tactu quodam rem percipiunt sentiendam; ita intelligentia, imò multò magis, cognoscendo tangit; cùm res penetret earum intima discurrendo, quod non efficit sensus. Quare quatenus tangit Deum intellectualiter, formaliter perficitur à Deo. Quæ enim intelligentia in nobis fieri potest, nisi tangamus? Mercurius ait, ex mente, atque Deo, vnum spiritum coalescere. Iamblichus 1 de mysterijs Ægyptiorum: Ante omnem rationis vsum, inest naturaliter insita nobis Deorū notio; imò tactus quidam diuinitatis melior quàm notitia. Aug. lib. 14 de trin: cap. 15. Omnis lex iusta describitur in libro lucis illius, quæ veritas dicitur, & in cor hominis, qui operatur iustitiā, non migrando, sed tanquam imprimendo transfertur, sicut imago ex anulo, & in ceram transit, & anulum non relinquit. Qui verò non operatur, & tamen videt quid operandum sit, ipse est, qui ab illa luce auertitur, à qua tamen tangitur. Qui autē nec videt quemadmodū sit viuendū, excusabilius quidē peccat, quia nō est transgressor cognitæ legis, sed etiā ipse splendore aliquoties vbique præsentis veritatis attingitur, quādo admonitus cōfitetur. hæc autē vnio, siue adhæsio, Dei amore conficitur; quo instigāte, atque trahente, anima multitudinē omnē exuit, ad sensum, & rationē, & intelligentiā pertinentē. Sic autē soluta, iam tota surgit in vnitatē suam, per quā cum ipso vno rerū principio inæstimabilē consequitur vnionē. Ex hoc igitur naturali hominū desiderio, quod frustrari nō potest, in Deo esse amorē, imò ipsummet amorē, dubiū nullū esse potest. Ex his ergo, & similibus colligi potest, Deū esse amorem; non seipsum tantùm, verùmetiā omnia, quæ sunt, seu existunt, amantē. Etenim existentia, quatenus sunt, bona vtique sunt; quia nimirū, cuiuslibet rei esse quoddam bonū est, & similiter quælibet ipsius perfectio. Voluntas autem Dei cùm sit rerū causa, in tantum ergo vnumquodque esse, & bonū habet, in quantum scilicet est volitum à Deo. Cuilibet verò existenti Deus vult aliquod bonum; amare autem cùm nihil

Amor Dei est circulus.

Plato.

Amor est virtus insitiua.

Plato.

Socrates.

Plato.

Plotinus.

Mer.

Iamblicus.

August.

Omnia appetunt amorem Dei.

Deus diligit omnia.

nihil aliud sit, quàm velle alicui bonum: omnia ergo, quæ sunt, à Deo diligi, non tamen eo modo, sicut & nos, perspicuum est satis. Quoniam autem voluntas nostra, non est causa bonitatis rerum, sed amor noster à rerum bonitate mouetur; hac de causa non omnia diligimus; sed quæ nostræ videntur accommodata voluntati: Deus autem contrario modo se habet; ideoq; omnia quæ sunt, inquantum sunt, ab eo diliguntur. Cùm omnia diligat, interea tamen, ait Augustinus in Ioan: magis diligit creaturas rationales, & in illis ea amplius, quæ sunt membra vnigeniti sui, & multò magis ipsum vnigenitum. Siquidem in infinitum melius est, esse Deum; quàm habere Deum. Sed Deus voluit Christo homini hoc bonum, quod est esse Deum; alijs autem, solummodo habere Deum: igitur. Itaq; cùm amare sit velle bonum alicui, duplici quidem ratione aliquid potest magis minusuè amari: vno planè modo ex parte actus voluntatis amantis, qui potest esse magis, vel minus intensus, atque ita omnia à Deo æqualiter diliguntur; quia vno eodemq; actu, eodem semper modo se habente: alio autem modo ex parte ipsius boni, quod aliquis vult amato. Et sic dicimur, vnum à nobis plus aliò amari, cui maius volumus bonum; tametsi, non magis intensa voluntate amandi: hoc autem modo à Deo quædam plus alijs diligi, clarissimum est. Etenim cùm Dei amor sit causa bonitatis rerum; non esset profectò vnum altero melius, si Deus non vellet vni maius bonum quàm alteri. Cùm autem vnumquodq; diligat sibi simile, quia omne animal diligit sibi simile Eccles. 13. in tantum autem aliquid est melius, in quantum est Deo similius: Meliora ergo magis diliguntur: ex hoc namq; sunt aliqua meliora, quòd maius eis Deus bonum velit: Ergo sequitur quòd meliora plus amentur à Deo. Porrò, iuxta Ieremiæ 2. cap. sententiam: Charitate perpetua dilexi te, ab æterno à Deo creaturæ diliguntur. Absit (inquit Augustinus 6. de trin:) vt Deum aliquid temporaliter diligere dicamus; alioqui ex non diligente, diligens fieret, quod est falsum; quia in Deum nulla cadit mutatio. Diligit autem omne positiuum, siue omne quod est; quia nimirum dilectio est primum donum, in quo omnia donantur: sed in omni positiuo relucet aliquod donum Dei: ab ipso ergo diligitur. Amplius, omne positiuum diuinus intellectus intelligit: ergo & illud à diuina voluntate diligitur: quippe cùm in omni tali, sicut & cognoscibilitatis, ita certè & inueniatur ratio bonitatis. verùmtamen efficaciter à Deo diligi dicũtur, quæ aliquando esse sortiuntur positiuum, siue reale; quæ autem secus se habent, cuiusdam dilectione tantum complacentiæ. Adde, quòd omnia, quæ à Deo diliguntur; ex charitate vtiq; diligantur, necesse est: Deus enim est summa charitas, vnde seipsum diligendo omnia alia diligit; idq; propter seipsum; quia omnia propter seipsum ait Salomon Proue: 15. operatus est altissimus. Vnde quamuis omnia ab eo diligantur, quia naturalia dona illis concessit; non tamen dona gratiæ omnibus impendit, tum quia quædam illam capere nequeunt, tum quia etsi nonnulla, vtpote homines, illius natura capaces sint; indigni tamen habiti sunt, propter eas, quas paulò antè recitauimus rationes. Quam ob causam prædestinati à Deo dilecti, & electi Dei nominantur. Et reuera, in hoc maximè apparuit diuina dilectio, quòd pro ipsorum salute recuperanda, quos ad vitam æternam delegerat, semetipsum in mortem tradidit oblationem, & hostiam Deo in odorem suauitatis. Non est sanè vile mancipium reputandum, quod conditor omnium in suam sortem, atq; peculium elegit. Testatam habeo erga me Dei dilectionem, cùm teneo mortem filij sui, cum quo mihi omnia data esse, dubitare nequaquam debeo, nec etiam volo.

Bonitas Dei est causa amoris.

Deus magis diligit creaturas rationales quàm irratiõ.

Deus semper diligit magis meliora.

Diligit Deus æternaliter.

Dilectio efficax & complacentiæ.

Dilectio Dei circa electos.

CAP. II.

Argumenta contraria.

Posset aliquis contra prædicta sic obijcere: Nulla passio est in Deo; alioqui esset mutabilis: sed amor est passio, & quidem magna, quam patitur animus animantis: in Deo ergo inueniri non potest. Sanè, ira, amor, tristitia, & quæ sunt huiusmodi contra se diuiduntur: sed tristitia, & ira per quandam certè metaphoram Deo attribuuntur: & amor ergo similiter. Adde, quòd

De amore Dei.

amor vis sit vnitiua, & concretiua, vt ex Dionysio patuit, quæ in Deo locum non habent,
2. *ob illius vtiq; simplicitatem: Ergo quòd prius. Amplius, amor, amantem extra se ponit,*
& quodammodo mutat in amatum: sed hæc Deo nequaquam conueniunt: non ergo diligit
alia à se. Etenim amor Dei est æternus: quidquid enim est in Deo, est æternum. Sed ea,
quæ sunt alia à Deo, non sunt ab æterno, nisi in Deo: Nō ergo amantur à Deo, nisi in seipso.
Sed quatenus sunt in seipso, non sunt alia à Deo: Non ergo Deus amat alia à seipso. Adde
quòd Deus odio habeat operantes iniquitatem: & Eccles. 12. Altißimus odio habet pec-
catores: nihil autem simul odio habetur, & amatur. Deniq; duplex est amor, concupi-
scentiæ scilicet, & amicitiæ: sed creaturæ irrationales, amore concupiscentiæ à Deo mini-
mè amantur, quia illarum opera non indiget, nec etiam amore amicitiæ, quia cum irra-
tionabilibus haberi non potest, vt dicit Philos. 8. ethicorum: nō ergo diligit alia à se. Pro-
fectò, si Deus diligit omnia, aut illa dilectio est fruitiua, vel vsus. Non primum, quia sic
frueretur creaturis: Nec secundum, quia vteretur seipso, quod videtur inconueniens. Præ-
3. *terea, Sapient. 6. scribitur, quod Deo æqualis sit cura de omnibus, æqualiter ergo diligit*
omnia. Nam si vnico, ac simplici actu diligit omnia: æqualiter ergo: vbi enim non in-
tensio actus; nec intensio potest esse amoris. Sanè, si Deus inæqualiter diligeret, quæritur,
an plus dilexerit naturam angelicam, quàm humanam, Ioannem, quàm Petrum, iustum
præscitum, quàm peccatorem prædestinatum? Videntur enim esse ad vtrumlibet. E contrà,
vult maiorem gloriam Petro, quàm Lino: non æqualiter diligit omnia; quia non vult omni-
bus æquale bonum. Similiter cùm sit ordinatè diligens: vnūquodq; ergo diligit, quatenus
est dignum diligi: sed non omnia pari sunt dilectione digna: non ergo æqualiter omnia
4. *diligit. Item, Amor Dei, est eius essentia: sed illa non recipit maius & minus; nec ergo eius*
amor: igitur, omnia æqualiter diligit. Profectò sicut amor se habet ad res creatas; ita etiā
ipsius scientia, & voluntas: Sed Deus non dicitur quædam magis scire, quàm alia, nec etiā
5. *magis velle: non ergo quædam magis quàm alia diligit. Adhuc, ab æterno non diligit crea-*
turam, quod sic potest esse manifestum. Dilectio est respectu boni: sed creaturæ nō sunt
bonæ ab æterno, cùm ab æterno non fuerint in esse reali: igitur ab æterno non diliguntur à
Deo. Sanè, amor est quasi quædam copula amantis, & amati: sed copula non conuenit, ni-
6. *si existentibus: igitur quod prius. Item, Deus non diligit omnia ex charitate, quia chari-*
tas est habitus perficiens potentiam, qui planè in Deo inueniri non potest; est enim puris-
simus actus, non potentia perfectibilis. Adde, quòd tria solummodo ex charitate dilígun-
tur; nempè Deus, spiritus rationalis, & corpus humanū: ergo Deus non omnia diligit ex
charitate. Postremò, dilectio charitatiua, est dilectio amicitiæ: Sed cùm ratione carenti-
bus, amicitia haberi non potest, vt dixi: non omnia ergo à Deo ex charitate diliguntur. hæc

Soluuntur argumenta.

dici solent. Respondeo ad primum, & dico minorem non esse omnibus modis veram; siqui-
1. *dem amor, gaudium, & delectatio, quatenus actus sunt appetitus sensitiui, paßionis natu-*
ram induunt; quatenus verò actus appetitus intellectiui, minimè. Quamobrem, teste
philosopho 7. ethicorum, vna ac simplici operatione Deus gaudet, & eadem ratione si-
ne paßione amat. In nobis autem vis cognitiua, appetitiua mediante mouet, & ra-

Amor quomodo est passio.

tio vniuersalis, mediante particulari; sic etiam voluntas mediante sensu: proximum
ergo corporis nostri motiuum est appetitus sensitiuus, cuius actum aliqua corporis
transmutatio semper comitatur, præsertim autem circa cor, quod est in animali pri-
mum principium motus. Itaque actus appetitus sensitiui quatenus corporali trans-
mutationi coniunguntur, paßiones nominantur, non autem quatenus sunt actus vo-
luntatis. Ad confirmationem, Maior non est vera: amor enim & gaudium imperfe-
ctionem non denotant; ideoque Deo tribuuntur, idque sine paßione, vt dixi. Tristitia

Amor non dicit imperfectionem.

verò, ira, & huiusmodi, quia imperfectionem sonant, de Deo metaphoricè dicuntur. Sa-
nè in paßionibus sensitiui appetitus, aliquid est materiale, vtpote corporalis transmuta-
tio, aliquid verò quasi formale, quod est ex parte appetitus. sic enim loquitur liber pri-
mus de anima, quòd materiale iræ sit accensio sanguinis circa cor, formale verò, appeti-
tus vin-

tus vindictæ. Iterũ ex parte eius, quòd est formale, in quibusdam certè, aliqua designatur imperfectio; veluti in desiderio, quod est boni non habiti; & tristitia, quæ est mali habiti; de ira quoq; similis est ratio. Quædã verò nullam denotant imperfectionẽ, veluti amor & gaudium. Cùm igitur nihil ex his, secundũ rationem materialitatis, Deo attribui possit; quæ imperfectionem denotant secundum rationẽ formalem, metaphoricè de Deo dicuntur: quæ autem ab imperfectione sunt libera, sine passione de Deo prædicantur, ipsiq; conueniunt.

Amor non dicit imperfectionem.

Ad aliam confirmationem dico, actum amoris, duo maximè intueri, nempè bonum, quod quis vult alicui, & eum ipsum, in quem vult; hoc enim est propriè amare, velle vtiq; alicui bonum: proinde, qui seipsum amat, vult profectò sibi bonum; illudq; sibi, quò ad possibile est, cupit vnire. Ex quo apparet, quonãmodo amor in Deo sit virtus vnitiua: citra passionẽ tamen, quia nimirum illud bonum, quod sibi vult, non est aliud quàm ipsemet, qui est natura bonus: In hoc verò, quòd aliquis amat alium, vult bonum illi, atq; ita eò, tanquam seipso vtitur, illum ad bonum, sicut ad seipsum referendo: hanc ob causam, vis concretiua amor nominatur; quia scilicet alium sibi coniungit, ad illum se habens, sicut ad seipsum. hoc etiam modo amor diuinus, est vis in Deo sine compositione coniunctiua, qua vult omnibus seipsum; vt quemadmodum omnia ex vno prodeunt principio; ita planè, vno fruantur bono, diuersimode tamen, pro vniuscuiusq; naturæ capacitate. Patet ergo quomodo amor sit in Deo, etiam si sit virtus vnitiua, et attractiua.

Amoris actus tendit in duo.

Amor virtus coniunctiua.

Ad 2. dico, quòd amans ita fit extra in rem amatam translatum, inquantum vult amato bonum: proinde dixit Dionysius loco citato, quòd Deus per abundantiam amatiuæ bonitatis, extra seipsum fit ad omnia existentia, dum illis prouidet, & ad se trahit. Amor præterea diuinus ad creaturas non est transformatiuus Dei ad ipsas, veluti est amor in creaturis; sed potius è contrà. Ad ipsum autem, quædam per similitudinem, nonnulla verò per vestigium transformantur. Ad cõfirmationem, quamuis creaturæ non fuerint ab æterno, nisi in Deo; ex hoc tamen in propriis naturis cognitæ sunt à Deo, eademq; ratione dilectæ. Ad aliam, quò ad communicationem effectuum gratiæ, & gloriæ, non autem effectuum naturalium dicitur Deus, odio habere peccatores. Nihil autem prohibet, vnum & idem, secundum aliquid amari, & secundum aliquid odio haberi. Peccatores enim in quantum quædam naturæ, à Deo amantur, quia scilicet ab ipso sunt: quatenus verò ab esse huiusmodi deficiunt, odio habentur, sicut dictum est. Ad aliam confirmationem, Deus diligit irrationalia amore concupiscentiæ, idq; propter suam bonitatem, & nostram vtilitatem; concupiscimus enim aliquando & nobis, & aliis. Amicitia autem cùm in his tantum inueniri possit, à quibus redeamamur, ac nobiscum communicant in operibus vitæ, & bene aliquid, vel male euenit, secundum felicitatem; proculdubio, inter Deum, & irrationalia minimè inuenitur; quia scilicet ab his Deus non redeamatur, communicationemq; intellectualis beatæq; vitæ, quam Deus viuit, nequaquam attingunt. Ad aliam confirmationem, dilectio Dei respectu sui, fruitio dicitur, respectu autẽ creaturarum, vsus: diligit enim seipsum propter se, & creaturas etiã propter seipsum.

2.

Quomodo Deus ab æterno dilexit creaturas.

Quomodo Deus odit peccatores.

Amicitia quibus conuenit.

Ad 3. Deo est æqualis cura de omnibus ex parte actus diligendi; quia nimirum non magis intensiuè vnam, quàm alteram rem diligit: cùm omnia diligat vnico, ac simplici actu: Inæqualitas autem ex parte bonorum, quæ diuersimodè creaturis impendit, apparet, atq; conspicitur. Æqualiter ergo Deus curat omnia, hoc est, æquali sapientia, ac bonitate, non æquali donorum impartione: ex hoc soluitur prima confirmatio. Ad 2. autem dico, Naturam angelicam respectu donorum naturalium, à Deo plus diligi: respectu verò reparationis factæ, humanam. simpliciter autem loquendo, natura humana in Christo, & eius matre, longè superat naturam angelicam. verùm si volueris vtramq; naturam ad gratiam, & gloriam referre; inuenitur aliquomodo æqualitas; cùm eadem sit mensura hominis, & angeli: Apocalyp: 20. Ita tamen, quòd quidam homines potiores quibusdam angelis inueniantur: & è conuerso: quò ad verò ad naturæ cõditionem, vt dixi, angelus est melior homine. Nec ideò naturam Deus assumpsit humanã, quia absolutè hominem plus diligeret; sed quia plus indigebat. sic namq; bonus pater familiâs

3.

Deus quomodo æqualiter diligit.

Homo an sit dignior angelo.

Si dilexit plus Petrũ quam Ioannem.

miliùs, pretiosum aliquod seruo impartit ægrotanti, quòd non tribuit filio bene valenti. De Petro, & Ioanne, incertum nobis est, vter eorum ad maiorem gloriam à Christo dilectus fuerit: certum verò, maiori feruoris indicio, atq; promptitudine, Christum à Petro dilectum: Ioannem verò à Christo, maiori quadam familiaritatis beneuolentia, ob ingenitam illius mansuetudinem, atq; virginitatis excellentiam. Ad aliam, Deus plus simpliciter diligit peccatorem prædestinatum, quia vult ei maius bonum: secundum verò præsentem iustitiam, in qua inuenitur præscitus, plus prædestinato peccatore à Deo diligitur. Cæteris autem paribus, innocentia dignior est, & magis dilecta: dicitur tamen Deus plus gaudere de peccatore pœnitentiam agente, quàm de innocente, qui non indiget pœnitentia; quia plerumq; pœnitentes, cautiores, humiliores, atq; feruentiores resurgunt. Dux, inquit, Gregorius ibidem, in prælio eum militem plus diligit, qui post fugam conuersus, fortiter hostem præmit; quàm qui nunquam fuit, nec vnquam fortiter fecit. Adde, quòd æquale donum, peccatori pœnam merenti comparatum plus sit, quàm iusto huiusmodi pœnam non merenti. Ad aliam confirmationem vult Petro maiorem gloriam, quam Lino; eodem tamen actu, atq; conatu voluntatis, vult nihilominus vnicuiq; bonum, illi secundum rectam rationẽ ex parte obiecti conueniens.

Diligit plus peccatorem prædestinatũ.

Gaudium de vno peccatore pœnitentiam agente.

4. Ad 4. Ratio illa intelligenda est de intensione amoris ex parte actus voluntatis, qui est diuina essentia: bonum autem, quod Deus creaturæ vult, non est diuina essentia; proinde intendi, ac remitti potest. Ad confirmationem, negatur similitudo: intelligere enim, & velle, actus tantummodo significant, suaq; in significatione, aliqua non includunt obiecta; ex quorum diuersitate, magis minusuè scire, aut velle Deus dici posit: amor autem, quoniam bonum denotat, quod Deus vult creaturæ, illudq; maius esse potest, & minus; ideò dicitur, quòd Deus vnum plus aliò diligat. Ad

5. 5. licet creaturæ non fuerint ab æterno bonæ actualiter, bene tamen potentialiter in sua causa atq; præuisione diuina: & hoc sufficit. Ad confirmationem quamuis non posit esse copula realis, nisi eorum, quæ existunt; bene tamen est copula cogniti ad cognoscentem, & dilecti ad diligentem: pro huiusmodi enim cognitione, non indiget cognitum esse reali.

6. Ad 6. Antecedens est verum, vbi potentia est perfectibilis, atq; realis inuenitur potẽtiæ ab habitu distinctio; quòd in Deum non cadit: charitas enim in Deo, est ipsamet diuina essentia: dicunt tamen aliqui distingui formaliter, sicuti prior est perfectio quàm actus voluntatis. Ad confirmationem, quamuis tria tantùm sint ex charitate diligenda, veluti ea, quibus competit beatitudo, vel ad illam aptitudinem habent; omnia nihilominus aliquo modo diligi possunt, eaq; ex charitate, non quidem amore amicitiæ, sed tali potius, qualis illis competit, quo promoueatur actus ad Deum diligendum, atq; ad beatitudinem consequendam. Ex hoc etiam patet, quod quamuis Deus omnia diligat ex charitate, non tamen amore amicitiæ. Quomodo ergo Deus diligat omnia, ex charitate, ab æterno, & æqualiter, dixi.

CAP. III.

Amor Dei ex diuinis probatur scripturis

DE Amore Dei, quem scripturæ, charitatem, siue dilectionem appellant, pro Theologorum arbitrio hactenus locuti sumus: nunc libet, ex sanctarum scripturarum oraculis sententias depromere; quibus animaduertatur, quanti nos fecerit Deus. Commendat charitatem Deus in nobis, ait Paulus, quoniam cùm adhuc peccatores essemus, secundũ tempus Christus pro nobis mortuus est. Nullum certè maius potest esse diuinæ erga nos charitatis argumentum, quàm mors vnigeniti Dei: quia scilicet maiorem charitatem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro inimicis suis. Quantò ergo magis charitatem suam testatam reliquit: qui pro impiis est crucifixus, ab impiis, quasi impius? vix pro iusto quis moritur. Et si pro bono

Romanorum

Christus mortuus pro impiis.

bono vno fortè audeat quis mori; pro multorum impietatibus quis audebit mori? Christus autem, ait Ambrosius ibidem, pro impietatibus populi adhuc non sui, mortuus est, vt omnia quæ mundus diffidit, faceret credibilia. Si igitur pro peccatoribus filium suum Deus occidi permisit; quid faciet pro iustificatis, nisi seruet eos ab ira, .i. tutos illos præstet ab illusione diaboli, vt securi sint in die iudicij, cùm cœperit perfidos vltio deuastare? Quoniam enim bonitas Dei, nullum perire vult: mortem dignissimam dedit, vt intelligentibus Dei gratiam circa se, adderet dignitatem & gloriam, ingratis cumularet pœnam. Augustinus in psal. 85. loquens de hac Dei charitate, sic ait: Neq; merita nostra præcesserunt, pro quibus filius Dei moreretur; sed magis quia nulla erant merita, magna erat misericordia. Quàm certa ergo, & quàm firma promissione seruat iustis vitam suam, qui donauit iniustis mortem suam? Testimonia quippe Dei sunt, quibus quantum nos diligat, nobis probare dignatur. humilitas incarnationis Dei, passionis, euidentia sunt testimonia diuinæ erga nos dilectionis: quæ cùm videmus in illo impleta, per illa speramus & futura implenda. Et lib. 4. de Trin: Primùm nobis persuadendum fuit, quantum nos diligeret Deus, ne desperatione non auderemus erigi in eum. Quales autẽ dilexerit, ostendi oportebat, ne tanquã de meritis nostris superbientes, magis ab eo resileremus, & in nostra fortitudine magis deficeremus. Ac per hoc egit nobiscũ, vt per eius fortitudinẽ potius proficeremus: atq; ita in infirmitate humilitatis perficeretur virtus charitatis. Persuadendum ergo nobis erat, in Ps. 67. quantũ, & quales dilexerit: quantum, ne desperaremus: quales, ne superbiremus. Commendat, ait Apost. Deus charitatem suam &c. Et 13. de trin: Quid tã necessarium fuit ad erigendam spem nostram, quàm vt demonstraretur nobis quantum nos penderet Deus, quantùmq; diligeret? Quid verò huius rei tanto indicio manifestius, quàm quòd filius Dei nostrum est dignatus inire consortium? & Psal. 96. Filius Dei pro nobis mortuus est: securus esto accepturum te vitam ipsius, qui pignus habes mortem ipsius. Peccata nostra diabolus tenebat, & per illa nos meritò adigebat in mortem. Dimisit ea ille, qui sua non habebat, & ab eo immeritò perductus est ad mortem. lib. de Trin: 16. Tanti valuit sanguis ille, vt neminem Christo indutum in æterna morte debita detineri debuerit, qui Christum morte indebita, vel ad tempus occidit. Quòd autem dilectio Dei sit æterna, ostendit tract. 110. in Ioan. Incomprehensibilis, inquit, est dilectio Dei, qua nos diligit: neq; est mutabilis; non enim ex quo ei reconciliati sumus per sanguinem filij eius, nos cœpit diligere; sed antè mundi constitutionem dilexit nos, vt cùm vnigenito eius, etiam nos filij eius essemus, priusquam omninò aliquid essemus. Chrysosto. in eundem Pauli locum, effectus describit dilectionis diuinæ: Multa, inquit, nobis præstitit, primum quidẽ, quòd mortuus est; secundum, quòd pro impiis; tertium quòd reconciliauit, quòd saluauit, quòd iustificauit, quòd immortales reddidit, quòd filios effecit, & hæredes; & non solùm hæredes, sed cohæredes; & non solùm cohæredes, sed & membra; & non solùm membra, sed & organa; & non solùm organa, sed & templum. Qui ergo tot nobis dona concessit adhuc inimicis; nónne etiam dabit futura suis amicis? Iterum ad Rom: 8. de eadem Dei charitate confidenter loquitur: Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam proprio filio suo non pepercit; sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit? Si enim, inquit Ambrosius, quod maius, & præcipuum est, præstitit nobis, vt filium suum verum & charissimum traderet propter nos adhuc impios; quare non quod minus est, facturus credatur? hoc est inuictissimum scutum, ait Aug. psal. 5. quo repellitur inimicus, desperationem salutis nobis suggerens multitudine tentationũ, & tribulationum. Chrys. si filium suum largitus est, nec simpliciter, sed cædi tradidit; quid iam super aliis rebus addubitas dominum cùm acceperis? quid hæsitas super possessionibus, herum cùm habeas? Nam qui quod maius erat, inimicis dedit; quî fiet, vt quæ minora sunt, amicis non det? Ad Ephe. 2. Propter nimiam charitatem qua dilexit nos Deus, cùm essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo. hæc sanè est charitas Dei erga nos, ait Ambrosius, vt quia fecit nos, nolit perire nos: diligit enim opus suum. I-

Ambrosius. | Aug. ps. 85. | Testimonia dilectionis dei | Quantum & quales dilexit | Pignus amoris. | Dei dilectio æterna. | Chrysostom⁹ ponit gradus dilectionis Dei. | Rom. 8. | Amb. | Aug. psal. 5. | Chrysosto. | Ephe. 2. | Ambrosius.

Dei. Ephes. 5.

deò enim fecit, vt amaret quod fecit, nemo certè laborem suum odio habet. Et ad Ephes. 5. Estote ergo imitatores Dei sicut filij charissimi, & ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem, & hostiam Deo in odorem suauitatis. Sicut Dei patris imitatores nos esse vult in benignitate, & misericordia; ita & Christi filij eius in dilectione: vt sicut ille dilexit nos tradens se pro nobis; ita nos inuicem pro nobis etiam animas ponere debemus. In odorem suauitatis, inquit, quia scilicet erat sacrificium charitatis, iustitiæ, & veritatis: In oblatione enim iustitia signatur, & veritas: in hostia autem, eximia illius charitas. Sitis imitatores Dei tanquam filij dilecti. quare, inquit Chrys. Aliam habemus necessitatem imitandi ipsum, non solùm vt bene nobis fiat, sed vt filij reddamur tanquam filij dilecti. Quoniam enim non omnes filij patres suos imitantur, imitantur verò dilecti; propterea dicit. Tanquam filij dilecti. Amator esto dilectionis, per ipsum enim saluatus es, per ipsam filius Dei factus est. Dilectio ergo Dei nos prædestinauit in filios. Filiū Dei misit, vt eius morte à peccatis liberi, prædestinationis fructum consequeremur: ipsa nos saluauit, in regnum reduxit, acceptabiles reddidit, Deo reconciliauit. In Apoca. 1. Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Non solùm autē dilexit, sed & lauit, & non solùm lauit, sed sanguine suo. Immunda namq; & sordida non amantur; quia amor est desiderium pulchri: quòd si contingat aliqua ex causa, vt lauentur, non tamen sanguine: quòd si fortassis accidat, vt sanguine alicuius abluantur; non tamen sanguine iusti & innocentis; sed eius potius, cuius vita despicitur. Quòd si sanguine alicuius iusti, non tamen sanguine filij Dei, & toto ipsius sanguine, ex omnibus venis, iuncturis, atq; membris. Quam ob causam in 3. cap. Euangelij Ioan. ipsemet saluator, immensam diuinæ erga nos charitatis magnitudinem manifestauit: Sic, inquit, Deus dilexit mundum, vt vnigenitum suum daret pro eo. sic, dilectionem dico, modum nequeo dicere, quia percipere non potestis; dedit enim infinitum pro finito, pretiosum pro vili, immortale pro mortali, creatorem pro creatura, Deum pro homine, dominum pro seruo, diuitem pro paupere, insontem pro sonte, sapientem pro ignorante. Est ergo hæc dilectio sine modo: propterea admirando, ait: Sic Deus dilexit mundum. Et in Epi. 1. cap. 4. Ioan. Deus charitas est, inquit, In hoc autem apparuit charitas Dei in nobis, quoniam filium suum vnigenitum misit Deus in mundum, vt viuamus per eum: non quasi nos dilexerimus Deum; sed quoniam ipse prior dilexit nos. Probata est, ait Aug. ibidem, dilectio Christi in nos, quia mortuus est pro nobis: dilectio quoq; patris probata est, quia filium suum tradidit pro nobis. Isaias 43. de hac eadem Dei dilectione loquitur: Ex quo honorabilis factus es, inquit, in oculis meis, & gloriosus, ego dilexi te, & dabo homines pro te, & populos pro anima tua. Populum nouum alloquitur, quem præordinauit in vitam: Honorabilis, inquit Hieronymus, factus est Apostolorum chorus, per quem electi, vocati sunt ad vitam. Et cap. 63. Angelus faciei eius saluauit eos in dilectione sua, id est, Christus, ait Hiero: ipse venit ad ouem morbidam, Luc. 15. vt suis humeris reportaret; et drachmam, quæ perierat inueniret; & luxurioso filio reuertenti, lætus occurreret. propterea sponsa dicit in Cantico 1. Osculetur me osculo oris sui. Nequaquam Patriarchas, & Prophetas, sed meum corpus assumat, verbum caro fiat, & sic osculetur me, habitans in me. Ieremiæ 31. In charitate perpetua dilexi te; ideò attraxi te miserans tui: hoc est, æterna prædestinatione, quæ mutari non potest. ob hanc igitur charitatem perpetuam, semper te dilexi, etiā cùm tu exerceres inimicitias in me. Et cap. 2. Hæc dicit dominus: recordatus sum tui, miserans adolescentiam tuam, & charitatem desponsationis tuæ, quando secuta es me in deserto, in terra, quæ non seminatur. Ardentissimum monstrat affectum sub vxoris adolescentulæ nomine; cui instar sponsaliorum, & dotis, legis tribuit ornamenta, & verborum distribuit monilia. Totumq; hoc non ad meritum eius refert, sed ad suam misericordiam, per quam & charitatem consecuta est. Moyses in Deuterono. 4. cap. vocat Deum ignem maximum, nempè magnum zelatorem: Dominus Deus tuus, inquit, ignis consumens est, Deus æmulator, quòd est vehementer amantis. Et iterum in eodem capite: De cœlo te fecit audire

Marginalia: Charitas sacrificium suauitatis. — Chrysosto. — Dilectionis Dei dona. — Apo. 1. — Lauit in sanguine. — Ioan. 3. — 1. Ioan. 4. — Augustinus. — Isaiæ. 43. — Hiero. — Isaiæ. 63. — Lucæ. 15. — Can. 1. — Ieremiæ. 31. — 2. — Deut. 4. — Deus est ignis consumens

cit audire vocem suam, vt doceret te, & in terra ostendit tibi ignem suum maximum; hoc est, maximum zelum, atq; charitatem, quam gerit erga te. En, inquit, & cœlum, & omnia sunt domini Dei tui; & tamen agglutinatus est patribus tuis: quod certè magnam charitatis humilitatem indicat. Deu. 32. Dei dilectionem ostendit sub aquilæ similitudine, pullos suos protegentis, atq; fouentis: Circumduxit eum, inquit, & docuit, & custodiuit quasi pupillam oculi sui. sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos, expandit alas suas, & assumpsit eum, atq; portauit in humeris suis. Aquilæ fortiter amantis pullos suos, similitudine vsus est, quæ suos pullos prouocat ad volandum, nidum suum protegens, & obumbrans, seseq; offerens sagittarum ictibus; vt liberos incolumes seruet: quod profectò à domino obseruatum est, morti se tradens; vt eius morte viueremus. Oseas vocat Deum patrem nutricium, baiulantem suis vlnis electos, ac trahentem in funiculis charitatis: Ego, inquit, quasi nutricius, & portabam eos in brachiis meis, & nescierunt, quòd curarem eos. In funiculis traham eos, in vinculis charitatis, hoc est, filius Dei, factus est filius Adam, qui sunt funiculi charitatis, quibus trahimur ad fidem, & dilectionem. Quamobrem Aug. de cathechizandis rudibus cap. 4. ait. Quæ maior causa est, inquit, aduentus domini, nisi vt ostenderet Deus dilectionem suam in nobis? vt si amare pigebat, saltem redeamare, non pigeat? Nulla enim maior ad amorem inuitatio, quàm præuenire amando. Et nimis durus est animus, qui dilectionem sibi nolebat impendere, nolit & rependere: Animus enim, qui torpebat, cùm se amari senserit, excitatur; & qui iam feruebat, cùm se redeamari didicerit, magis accenditur. Quid enim aliud cauemus in offensione amicitiæ, nisi ne amicus arbitretur, quòd eum, vel non diligamus, vel minus, quàm ipse nos diligit? Porrò, ibi est gratior amor, vbi non æstuat indigentiæ siccitate, sed vbertate beneficentiæ profluit. Ille namq; amor ex miseria est, iste ex misericordia. Iam verò si etiam se amari posse à superiore desperabat inferior, ineffabiliter commouebitur in amorem, si vltro ille fuerit dignatus ostendere, quantum diligat eum, qui nequaquam tantum sibi bonum promittere auderet. Quid autem superius Deo iudicante, & quid desperatius homine peccante? maximè ergo ob eam causam Christus aduenit, vt cognosceret homo, quãtum eum diligat Deus: atq; ita in eius dilectionem, à quo prior dilectus est, inardesceret. Omnis autem scriptura diuina, quæ ante scripta est, ad prænuntiandum aduentum domini, & quidquid postea scriptum est, dilectionem monet, atq; commendat; quia in duobus mandatis dilectionis vniuersa lex pendet, & prophetæ. Et lib. confes. 10. cap. 43. Quomodo nos amasti pater bone, inquit, pro quibus filius tuus subditus factus est vsq; ad mortem crucis? Meritò mihi spes valida in illo est, quòd sanabis omnes languores meos, per eum qui sedet ad dexteram tuam, & te interpellat pro nobis; alioqui desperarem. Multi enim, & magni sunt ijdem languores mei; sed maior & amplior est medicina tua. Potuimus putare verbum tuum remotum esse à coniunctione hominum, & desperare de nobis, nisi caro fieret, & habitaret in nobis. Conterritus peccatis meis, meditatus fueram fugam in solitudinem, sed prohibuisti me, & confirmasti me, dicens: Ideò pro omnibus Christus mortuus est; vt qui viuunt, iam non sibi viuant; sed ei, qui pro ipsis mortuus est. Magnus est ergo Dei amor circa opera sua; cùm diligat omnia, quæ sunt, & nihil odio habeat eorũ, quæ fecit; præcipuè circa electos & dilectos suos, quos voluit esse membra vnigeniti sui; vt esset primogenitus in multis fratribus. Reuera illorum causa omnia fecisse, ac facere videtur, & quasi pro illorum salute conseruanda, conficiendaq; semper sit occupatus. Laus tibi charitas Deus, Spes, & Fides mea.

[Margin notes: Ca. 32. — Deus est sicut aquila. — Oseæ. 11. — Vocat funiculos charitatis. — Causa incarnationis, charitas fuit ex Aug. — Amoris Dei excellentia. — Omnis scriptura dilectionem cõmendat. — Medicina Dei maior languoribus nostris. — Sapientiæ. 11.]

QVAESTIONIS NONAE. CAP. I.

De Misericordia Dei.

De misericordia Dei.

Ximiam Dei circa suos dilectionem ex sacris depromptam scripturis, sacrisque interpretibus approbatam, percepimus. Modò de eiusdem in suos electos misericordia verba facere constitui; vt perspicuum maximè fiat, quod misericordia domini ab æterno & vsque in æternum sit super timentes eum. Sanè, aliquis misericors appellatur, propterea quòd miserum cor gerat erga miseros; æque enim ex alterius miseria, ac ex sua, tristitia afficitur. vnde fit, vt huiusmodi misericordia, duos pariat effectus, nempe tristari de alterius miseria, & illam à misero depellere: quorum primus Deo non competit, quia nimirum in Deum passio non cadit: secundus verò optimè Deo congruit; quippe cùm defectus, alicuius perfectione bonitatis tollantur necesse sit. Etenim, quòd perfectiones, rebus à Deo præstite, omnem pellant defectum, misericordiæ conuenit. Et Reuera, perfectionum communicatio si absolutè consideretur, diuinæ est tribuenda bonitati: iustitiæ verò, si huiusmodi communicatio, ad rerum proportionem referatur: liberalitati autem, si non solùm earum, quibus hæ tributæ sunt perfectiones, vtilitas, verùmetiam dantis consideretur bonitas. Itaque misericordia in nobis, duo præcipuè denotat: habitum scilicet, siue actum, quo nolumus alterius miseriam, ideóque præsentem repellimus, cauemus futuram: alterum verò quandam tristitiæ passionem, qua aliorum compatimur miseriis: in Deo autem neque habitus est, neque tristitia; sed actus perennis, quo vult nos à miseria prorsus esse liberos, salua semper iustitiæ authoritate. Quamobrem dictum est à Propheta, quòd vniuersæ viæ domini sint misericordia, & veritas: si misericordia pro cuiuscunque defectus remotione, intelligatur; tametsi non omnis defectus propriè miseria nominetur, nisi ille tantùm, qui humanæ competit creaturæ, ad felicitatem aptitudinem habenti; miseria enim felicitati aduersatur; profectò, quod sapientiæ ipsius non conuenit, neque bonitati, Deus facit nihil: quippe cùm ab eo fiant omnia secundum ordinem rebus conuenientem, earumque proportionem, in quo planè consistit ratio iustitiæ. Porrò iustitiæ opus, pro fundamento, misericordiam habet; creaturæ enim nihil debetur, nisi ex aliquo priori proposito: cùm autem non sit procedere in infinitum; ad aliquod prius deueniendum est, in quo sit status, quodque ex sola diuinæ bonitate voluntatis dependeat, quæ vtique est vltimus finis. veluti si dixerimus, debet homo manus habere propter animæ rationalis obsequia, anima verò propter totum hominem, & is quidem propter Dei bonitatem. hoc autem modo quoad primam diuinæ bonitatis radicem, in quolibet Dei opere, misericordia cernitur. Itaque misericordiæ virtus in omnibus salua apparet: in eis tamē rebus vehementius operatur, quas Deus prædestinauit ad vitam; siquidem non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei. Ex hoc etiam fit, vt quæ alicui debentur creaturæ largius, quàm exigat eius proportio, à Deo pro suæ abundantia bonitatis dispensentur; quia scilicet diuina bonitas, omnem excedit creaturæ proportionem. Est ergo vbique Dei misericordia, in cœlo præseruans, siue præueniens, ne boni angeli, sathanæ dolos sequerentur: in inferno mitigans, non quidem extensionem, sed intensionem pœnarum: in terra parcens, & liberans, modò quidem à parte, modò verò à toto. Neque id sine ratione; est enim Dei misericordia effluxus diuinæ bonitatis in alterum, secundum merita, vel supra merita; aut vt est promptitudo diuinæ bonitatis ad subueniendum miseris, in quo consistit tota misericordiæ essentia. Et quoniam perfectionem dicit, ideò summè perfecto minimè est deneganda; Deus enim est summum, & primum bonum, vt in 4. lib. dictum est: boni autem est, vnicuique aliquam communicare bonitatem: igitur proprium Dei est, aliorum misereri, cùm misericordia sit effluxus suæ bonitatis in alterum. Reuera, summo bono nulla perfectio deesse potest: sed misericordia hoc modo intellecta, est perfectio simpliciter: Deo ergo est tribuenda. Adde, quòd natura boni, est sui diffusiua, & communicatiua: diuinitatis ergo natura clemens est, & pia, magisque ad indulgentiā, quàm ad vindictam prona; siquidem hoc est suæ diuinitatis proprium, misereri semper, & parcere: à sua ergo natura, atque proprietate non potest recedere, idque secundum rectam rationem agendi. Dictat autem aliquando recta ratio, miseriam a-

liquibus

Misericors vnde dicatur.

Quæ misericordia in Deo

In omni opere misericordia & iustitia.

Iustitia præsupponit misericordiam.

Vbique misericordia Dei.

Misericordia est fluxus bonitatis Dei.

De misericordia Dei.

liquibus infligendam, vt secundum aliquos miseria affectos, iustitia appareat punitiua; sicuti apparet in reprobis æternis pœnis cruciandis. Non temerè ergo dictum ab Augustino lib. de vera, & falsa pœnitentia cap. 10. Misericors, & iustus est Deus: sicut conseruat misericordiam suam in iustitia; ita & iustitiam in misericordia: opus est misericordiæ, peccanti peccata dimittere; sed oportet, vt iustus misereatur iustè. Falsa siquidem est misericordia, quæ iustitiam euacuat: nec est vera iustitia, quæ misericordiam totaliter excludit. & 9. de ciuit. cap. 5. affert sententiam Ciceronis in laudibus Cæsaris: Nulla de virtutibus tuis, inquit, admirabilior, nec gratior, misericordia est: Igitur, misericordiæ virtus est iustitia; iustitia autem lumen est misericordiæ: proinde infirma est misericordia, quam iustitiæ virtus non firmauerit; & tenebrosa est iustitia, quam misericordia non illustrauerit. vnde est illud Psal. 140 Corripiet me iustus in misericordia; quoniam iustè miserendum est, & misericorditer iudicandum. & Psal. 24 Vniuersæ viæ domini misericordia & veritas. misericordia quia præuenit cuncta bonitate: veritas, quia omnia sub integritate diiudicat. Psal. 84. Misericordia, & veritas obuiauerunt sibi. Diuersa per hæc attributa connotantur: eadem tamen est natura, quæ est & misericordia, & iustitia. hæ igitur duæ virtutes, vna est, siue sunt Dei bonitas; iustitia enim est condecentia diuinæ bonitatis: Misericordia verò, illius effluxus in alterum: iustè ergo, & misericorditer fit, quòd ab illius fluit bonitate, & eiusdem condecentiam seruat. Quoties ergo miseretur; iustè sine dubio, miseretur. Augustinus cap. 11. contra Adimantum Manichæum, & lib. 9. de ciuit. Dei cap. 5. Misericordia est virtus: nunquid ergo virtus, ait, miserum cor facit? Quid ergo calumniosis Stoicis asserentibus misericordiam vitium esse, ideóq; in Deo non inueniri, Tullius responderet, nisi misericordiæ nomine clementiam se appellare voluisse? Est ergo in Deo misericordia sine cordis miseria; sicuti est zelus sine tabe, & cruciatu animi. Et contra aduersarium legis & prophetarum lib. 1. cap. 20. Pœnitentia Dei, inquit, non est post errorem: ira non habet perturbati animi errorem, atq; ardorem: misericordia non habet compatientis miserum cor: zelus non habet mentis liuorem; sed pœnitentia Dei, est rerum in eius potestate constitutarum hominibus inopinata mutatio: Ira Dei, est vindicta peccati: misericordia Dei, est bonitas opitulantis: zelus Dei, est prouidentia, qua non sinit eos, quos subditos habet, impunè amare, quod prohibet. Et de cognitione veræ vitæ, cap. 19. Misericors namq; Deus dicitur, non quòd miserum cor habeat, cùm omnem miseriam longe à Deo esse, ratio probet. Iustum autem humana locutio nominat, qui bonis bona, malis mala recompensat. verùm quia miseris in miseriis Deus subuenit, nomen misericordis, & misericordiæ accipit: quamuis si nunquam aliquis miser fuisset; cui misericordiam impenderet; non minus tamen in substantia sui, ipsa misericordia existeret. Basilius Magnus homelia in illud Psal. 32. Diligit misericordiam, & iudicium: Misericordia domini plena est terra. Diligit, inquit, misericordiam, & iudicium, velut assistrice constituta sibi misericordia, & regio iudicij prælata throno. Neq; enim misericordia sine iudicio, neq; iudicium sine misericordia. Ante iudicium, misericordiam diligit, & post eã prærogatam ad iudicium venit. hæc enim inter se coniuncta sunt, misericordia cum iudicio: ne misericordia sola supinitatem, & lentorem animabus ingeneret, ne iudicium si per se consideretur, in eisdem desperationem operetur. Misericordia domini plena est terra, id est, Nos, qui terra sumus, referti sumus miserationibus domini: qui autem in cœlo, digni potius qui beati prædicentur. Augustinus quoq; dicit, quòd misericordia sit hîc, iudicium verò in futuro; non negat tamen, quin aliquis erit in futuro misericordiæ effectus: & in electis, qui per misericordiam ab omni miseria liberabuntur: & in reprobis, qui minus quàm meruerint, cruciabuntur. Quamuis non sine causa dicatur terra nostra plena misericordia; quia scilicet hîc multis modis miseretur nobis Deus, quibus non miserebitur in futuro. Primus modus miserendi, quòd à multis me custodierit: secundus, quòd peccata dissimularit: tertius, quòd visitarit cor meum: quartus, quòd pœnitentem susceperit: quintus, quòd continendi deinceps virtutem dederit: sextus, quòd gratiam dederit pro-

Diuersa misericordiæ ratio August. De moribus Manich. lib 2. Cicer.

Misericor. sine iustitia non valet.

Iustitia condecentia bonitatis.

August.

Quomodo misericordia in Deo.

August.

Misericordia est æterna. Basilius.

Misericordia domini plena est terra.

Bernardus.

Primus panis misericordiæ. 2. 3. 4. 5. 6.

Ambrosius.

De misericordia Dei.

rit promerendi: septimus, quòd spem dederit obtinendi promissa ipsius. Iure ergo misericordia domini plena est terra. Ad hoc propositum, Ambrosius loquens in Psal: 118. ser. 20. ait: Deus misericordiarum plenus est, & misericordiæ eius cum iudicio, & iudicium cum misericordia. Neq; enim sine iudicio miseretur, neq; sine misericordia iudicat. Vnde canit Dauid, Ps. 74. Calix in manu domini vini meri plenus mixto: &c. Ambrosius vbi supra, parata & plena est pœna, quæ debetur impiis, quam dominus declinauit in perfidos; sed tamen miseratione sua non vsq; ad fecem dignatus est effundere, ne plenitudinem supplicij ferre non possent: Inclinat ergo calicem, non euacuat. Quòd inclinat, censura est; quòd non euacuat, misericordia: Ergo iudicium quoq; misericordia temperat, vt calicem domini ferre valeamus. Cyrillus in caput Ioan. 8. Iesus perrexit in montem Olueti, in altitudinē diuinæ misericordiæ, inquit: Superfertur oleum cæteris liquoribus, & misericordia omnibus supereminet Dei operibus, & plus cæteris in homines elucescit. Misericordia enim superexaltat iudicium. Iacob. 2. Chrysost. in Psal 50. Misericordia Dei inæstimabilis est, omnem excedens sermonem, peccatorū consolatio, iustorum cautela. Non enim solùmmodo peccatores saluantur; sed & iusti misericordia circumdantur. Et super illud Psal. 124. Miserationes eius super omnia opera eius: Non solùm iusti, inquit, sed etiam peccatores, per ea, quæ patiuntur, eius misericordiam prædicant: non Abeli tantùm misericordiam impendit, sed etiam Cain, cui tribuit tempus pœnitentiæ; non solùm Noë, & liberis, sed iis etiam, quos illa inundatio obruit; & non in hominibus tantùm, sed in omnibus, quæ videntur, in brutis. Quin etiam si quis ad ipsos angelos ascenderit, videbit multas misericordias. Et in Ps. 135. Exaudi me in tua iustitia. Iustitiæ Dei admixta est misericordia, & tanta; vt ipsa etiam iustitia vocetur clementia: ideò sermone de misericordia, ait: quòd misericordia sit salutis præsidium, fidei ornamentum, propitiatio peccatorum. & hom. 50. ad populum Antiochænum dicit, Deum suam commendare bonitatem, propterea quòd puniat peccatores; quia bonus, inquit, ideò gehennam præparauit, vt seruetur disciplina, & iustitia non contemnatur, ex cuius contemptu sequeretur omnium rerum confusio. In Deo ergo, secundum Chrysostomum, & misericordia est, non tamen sine iustitia, nec iustitia vicißim sine misericordia; vt in omnibus sit iusta misericordia, & iustitia, misericordia temperata. Quid ergo sit misericordia Dei, & quomodo sine iustitia non sit, dixi.

7. Iudicium cū misericordia. Cyrllius. Chrysost. Gene. 4. Gene. 8. Psal. 135.

CAP. II.

Misericordia Dei per diuinas scripturas ostenditur.

Ongruum esse puto ex diuinis scripturis, sacra depromere oracula, ex quibus manifestum sit, quanta sit Dei misericordia circa electos suos. huius autem rei magnus commendator, atq; laudator adducendus est, Apostolus scilicet, qui Dei misericordiā multis modis in seipso expertum fuisse, profitetur. Misericordiā, inquit, consecutus sum quia ignorans feci in incrudelitate. Principiū ergo suæ vitæ, atq; salutis, misericordiā esse fatetur, ab illo sibi impensam, qui est diues in misericordia, vt dicit ad Ephesios: Deus, inquit, qui diues est in misericordia, propter multam charitatem suā misertus est nobis. hæ veræ diuitiæ sunt misericordiarum, vt non quærētibus vltrò misericordia præstaretur, sicut dicit Isaias: Palàm factus sum non quærentibus me. hoc enim est abundare misericordia; vt & non postulātibus tribuatur. Non solùm, Chrys. inquit, est misericors; sed diues in misericordia. Ad Cor. 2. 1. vocat patrem misericordiarū, non vnius aut alterius, sed multarū; propterea quod vndequaq; sua nos misericordia circūdat: præuenit enim voluntatem humanā, mouet, & allicit, perficit solidatq;, deniq; ex faucibus mortis extrahit: hanc ob causam ita exorsus est Paulus (ait Chryso.) quia sese à magnis

Timot. 1. 1. Ephes. 2. Ambro. Isa. 65. Corint. 2. 1. Chrysost.

De misericordia dei

gnis periculis fuisse subductum: agnouit. Ad Rom. 9. diuinæ potentiam misericordiæ clarissimè ostendit. Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei. Non enim homo potest bene velle, aut bene currere; nisi Deus, sua nos præueniendo misericordia, animam nostram suscitaret: sunt nihilominus bene velle, & bene currere, actus hominis volentis atque currentis, diuina misericordia præuenti. Hieronymus ad Hebdibiam ad quæstionem decimam, dicit illud Apostoli 9. Rom. Non est volentis &c. esse pronunciationem interrogantis, redarguentis, atque opponentis, & non asserentis. Chrysostomus Homelia 42. ad populum Antiochænum. Apostolus non propriam introduxit sententiam, inquit, Sed nos prius eligere bona, & tum Deum inducere sua. Ambro. 9. ad Rom. Moysi enim dicitur Exod. 33. Miserebor cui misertus ero: & misericordiam præstabo, cui misericordiam præstitero, id est, ei misericordiam dabo, quem præsciui post errorem recto corde reuersurum ad me. Igitur, non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. Rectè dicit, quia non in voluntate petentis, sed in dantis arbitrio debet esse quod poscitur. An enim dandum sit, dantis debet iudicio pensari. Nam Saul peccans cùm petisset veniam, non accepit; at contrà Dauid peccans, & ignosci sibi veniam postulans, consecutus est. Ex hoc vtique dantis Dei, & non recipientis iudicium sequendum est, quia non iniustè iudicat, qui omnes saluos vult, manente iustitia: Inspector enim cordis scit petentem, an hac mente poscat, vt mereatur accipere. Verùm huiusmodi doctorum sententiæ, dicentium nos prius eligere bona, & tum Deum inducere sua, eum denique homines saluare, seu damnare propter præuisa opera boni consulendæ sunt. Sensus enim illarum est, nos aliquid, Deo adiuuante, facere: deinde Deum sua infundere dona. Quærite, inquit Math. 7. & inuenietis, pulsate, & aperietur vobis: & Psal. 33. Accedite ad eum, & illuminamini. Ex diuina ergo gratia accedimus, maius illius lumen accepturi. Proinde hoc modo nostrum est quærere, orare, & similia facere; vt maiora gratiæ dona consequi possimus. Non est ergo volentis, neque currentis &c. id est, non solùm non possumus velle, & currere, Deo nos non comitante; verùm etiam nec ipsa quidem volendi initia atque currendi habere, nisi miserentis gratia prius nos excitauerit. Augustinus in enchiridion cap. 31. Si homo, inquit, eius ætatis sit, vt ratione iam vtatur, non poterit vtique credere, sperare, atque diligere, nisi velit, nec peruenire ad palmam supernæ vocationis Dei, nisi voluntate cucurrerit. Quomodo ergo nō est volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei; nisi quia & ipsa voluntas, à Deo præparatur? Alioqui, si propterea sic locutus est, quia ex voluntate hominis, & misericordia Dei id fiat; cur non è contrariò rectè dicitur: Non miserentis est Dei, sed volentis est hominis? Restat ergo, vt totum Deo detur, qui hominis voluntatem bonam, & præparat adiuuandam, & adiuuat præparatam. Præcedit enim bona voluntas multa Dei dona, sed nō omnia: quæ autem non præcedit ipsa, in eis est & ipsa. Nam vtrumque legimus in sanctis eloquijs, Psal. 58. Et misericordia eius præueniet me. & Psal. 22. Et misericordia eius subsequetur me. Nolentem præuenit, vt velit; volentem subsequitur, ne frustra velit. Cur enim admonemur orare pro inimicis nostris vtique nolentibus piè viuere; nisi vt Deus in illis operetur, vt velint? Item cur admonemur petere, vt accipiamus, Matth. 7. nisi vt ab illo fiat, quod volumus, à quo factum est, vt velimus? Oramus ergo pro inimicis nostris, vt misericordia Dei præueniat eos, sicut præuenit nos: oramus autem & pro nobis, vt misericordia eius subsequatur nos. Patet ergo quomodo non est volentis, neque currentis, sed miserentis sit Dei. Dauid Psal. 35. Domine in cœlo misericordia tua, & veritas tua vsque ad nubes, licet enim in terra, & in mari sit misericordia Domini; propriè tamen est in cœlo, inde venit, inde expectatur: veritas autem eius vsque ad Apostolos, qui inundatione sermonis, terram irrigantis, eam fructum deo facere docuerunt. Vsque ad ipsos igitur est veritas, quæ est Christus, cuius iustitia est sicut montes Dei, hoc est, eximia, & altissima. Adde, quòd cœlum sit electorum congregatio, quia anima iusti sedes est sapientiæ, cœlum autem est sedes Dei. Isa. vlti. in hoc autem cœlo, misericordia plena, atque perfecta conspicitur: in angelis quidem, misericordia præseruans, in electis hominibus, liberans, in vtrisque, coronans. Psa. 32. dicitur: Misericordia Domini plena est

Rom. 9. Est Dei miserētis. | Hieronym. | Chryſ. | Ambr. | Dilucidatio Doctorum. | Aug. | Bona voluntas à Deo. | Misericordia præueniens, & subsequens | Psal. 35. | Misericordia in cœlo. | Psalm. 32.

na est terra: quia (inquit Augustinus) multa sunt temporalia bona, ex Dei misericordia, omnibus communia, quòd Solem suũ oriri faciat super bonos, & malos, & pluat super iustos, & iniustos, & similia multa. Est & alia misericordia cœlestis, æterna, quam Deus suis largitur electis: quam ob causam dictum est à Propheta: Domine in cœlo misericordia
Psalm.88. *tua. De hac ipsa misericordia loquitur Psal.88. Quoniam dixisti, misericordia ædificabitur in cœlis: Cœlos, id est, prædestinatos, dicit misericordiam confiteri domini, & hanc veritatem in cœlis præparasse. In Christo enim misericordia æterna ædificata, & per ipsum*
Psal.102. *in suis electis, cuius veritas est ab æterno præparata, & in suis cœlis disposita. Psalm.102. Dicit æternam esse Dei misericordiam super electos suos: Misericordia Domini, inquit, ab æterno, & vsq; in æternũ, hoc est, quæ nullo modo dissoluetur, seu cessabit super filios suos:*
Augu. *Nam quomodo miseretur pater filiorum, misertus est dominus timentibus se. Iam sæuiat quantum vult, pater est: fili si ploras, sub patre plora, noli cum indignatione, noli cum typo superbiæ. Medicina est, quòd pateris non pœna, castigatio est, non damnatio. Noli repellere flagellum, si non vis repelli ab hæreditate: Ipse cognouit figmentũ nostrũ, infirmitatem nostram: Nouit quid fecerit, quomodo lapsum sit, quomodo reficiendũ sit, adoptandũ, atq; ditandũ. Æterna ergo, atq; immensa est Dei misericordia super eos, quos suos esse voluit electos. Isaias sub typo matris suæ filium vnicè diligentis depingit misericordiam Dei.*
Isa.49. *Nunquid potest, ait, obliuisci mulier infantem suũ, vt non misereatur filio vteri sui? Etsi illa oblita fuerit; ego tamen non obliuiscar tui: ecce in manibus meis descripsi te. Etsi illa oblita fuerit, vincens mentis duritia iura naturæ; ego tamen non obliuiscar creaturam meam,*
Hieron. *& Sanctorum animas, ait Hieronymus, semper in meo corde retinebo. huius autem misericordiæ signa, stigmata sunt in Christi manibus fixa, quærelã faciũt, quàm magna super suos sit misericordia prædestinantis, & patientia redimentis. Iustè ergo dicere potest, quòd oues suas, de manu sua nemo potest tollere, pro quarum salute comparanda, talia gestat in*
Isa.54. *manibus signa. Et capite 54. vocat misericordiam sempiternam. Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abscondi faciem meam, & in misericordia sempiterna misertus sum tui. Ad modicum electi Dei*
Misericordia sempiterna. *relicti sunt sub peccatorum oneribus, sed misericordia sempiternæ prædestinationis ad vitam reuocauit, ad prædestinatam hæreditatem reduxit. Et iterum, vtitur metaphora, vnde*
Isai.54. *æternitas diuinæ misericordiæ demonstretur. Montes, inquit, commouebuntur, & colles contremiscent; misericordia autem mea non recedet à me, & fœdus pacis meæ non mouebitur, dixit miserator tuus Dominus. Sicut iuraui, inquit Hieron. Noë, nequaquam terris*
Hieron. *inducendum esse diluuium; sic iuro ecclesiæ meæ, quam mihi redemi sanguine meo, nequaquam me iratum fore his, quorum misertus sum: nec meam clementiam, vlla increpationis duritia commutandam; facilius enim montes mouebuntur, & colles, quàm mea sententia commutabitur. Hæc est autem, inquit, misericordia mea; vt fœdus pacis, quo mihi reconciliatus est mundus, non merito eorum, quibus datum est, sed mea clementia, conseruetur. Et cap.16. Et præparabitur in misericordia solium eius, scilicet Messiæ, & sedebit super eum in veritate in tabernaculo Dauid. Si enim misericordia non præcessisset, solium*
Misericordia Dei est immutabilis. *ecclesiam sibi non præparasset: etsi in illa veritas non regnaret, nequaquam tam diu constitisset inter fluctus sæui maris, immobilis. Ieremias dicit à Deo fieri misericordiam, & iu-*
Ierem.9. *dicium, atq; iustitiam in terra. Misericordiam scilicet in parcendo, atq; liberando, iudiciũ autem, & iustitiam, id est, iustum iudicium; vt qui misericordiæ largitatem contempserũt, iusti Dei iudicij pœnam sentiant. Non glorietur sapiens, inquit, in sapientia sua, nec diues in diuitijs suis, neq; fortis in fortitudine sua; sed in hoc glorietur, qui gloriatur, scire, siue intelligere, & nosse me; quia ego sum Dominus, qui facio misericordiam, & iudicium, & iu-*
Hieron. *stitiam in terra: hæc enim placent mihi, dicit dominus. Sensus est, ait Hieronymus, quòd omnia Dei prouidentia, & iustitia gubernentur. vbi sunt ergo, qui dicunt hominem proprio regi posse arbitrio, & sic datam liberi arbitrij potestatem, vt Dei misericordia tollatur,*
Ierem.31. *atq; iustitia? Et cap.31. Miserans attraxi te, & in misericordia reducam te: trahimur ergo ad*

go ad fidem Dei misericordia nos præueniente, atq; ab eadem à nostris deducimur erroribus. Et cap. 32. dicit Deum facere misericordiam in millibus, hoc est, clementissimè omnia dispensare. Et 3. lamen. Misericordiæ Domini, quia non sumus consumpti, quia non defecerunt miserationes eius. Immensam Dei misericordiam ostendit, qui toties offensus, misericordiæ viscera non retraxit, neq; continuit in ira sua misericordias suas. Oseas cap. 6. docet Deo gratiorem esse misericordiam sacrificio: sicuti etiam Dominus Matth. 12. & Marc. 9. ostendit: Discite, inquit, quid sit: Misericordiam volo, & non sacrificium: Quia misericordiam volo, & non sacrificiũ, inquit, & scientiam Dei plus quàm holocausta. Neq; enim in sacrificiis delector, & victimis, & holocaustorum multitudine. Victimæ meæ, & holocausta, salus credentium, & conuersio peccatorum est. Et in eodem cap. Quid faciam tibi Ephraim? quid faciam tibi Iuda? Misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi mane pertransiens. Sanè misericordia parua fuit in rore cœli, & pinguedine terræ. Gen. 27. Magna verò illa extitit, quæ in Iacob effusa est, de qua Dauid cecinit Psal. 47. Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio templi tui, hoc est, Christum, qui factus est nobis à Deo patre, vt dicit Apostolus 1. Cor. 1. Sapientia, iustitia, sanctificatio, & redemptio. Micheas, Dei misericordiam commendans, dicit, Deum pro sua immensa misericordia omnia peccata nostra in profundum maris proiecturum; vt salsugo, & amaritudo vitiorum in salsa regione dispereat. Non immittet, inquit, vltra furorem suum, quoniam volens misericordiam est. Reuertetur & miserebitur nostri, deponet iniquitates nostras, & proijciet in profundum maris omnia peccata nostra, hoc est, in profundum baptismatis, quia contrita sunt capita draconis in aquis. Psal. 73. Dabit veritatem in Iacob, & misericordiam Abraham, quam iurauit patribus nostris à diebus antiquis, id est Christum, promissum à lege, & Prophetis. Apostolus Iacobus in sua canonica cap. 2. Superexaltat autem, inquit, misericordiam quàm iudicium, hoc est, potiores obtinet partes; nam libentius exhibet Deus misericordiam, quàm iudicium: misericordia ergo gloriatur aduersus iudicium. Vnde in Deut. 5. dictum est ad Moysen: Ego sum Deus tuus, faciens misericordiam in multa millia, diligentibus me, & custodientibus præcepta mea. Et 7. Et scies, quia Dominus Deus tuus ipse est, Deus fortis, & fidelis, custodiens pactum, & misericordiam diligentibus se, & his, qui custodiunt præcepta eius, in mille generationes. Vnde Ionas 4. Scio enim, quia tu es Deus clemens, & misericors, patiens, & multæ miserationis, & ignoscens super malitiam. Idem Ioel: 2. Multæ misericordiæ, & præstabilis super malitia. Ex his igitur, atq; similibus scripturarum oraculis, quam magna sit circa suos electos misericordia Dei nostri, deniq; quomodo illa sit immobilis, & æterna, perspicuum est, puto.

Iere. 32. Oseæ 6. Matth. 12. Hieron. Quæ sit magna misericordia. Micheas 7. Psalm. 73. Iacobi 2. Deuter. 5. & 7. Ionas 4. Ioel. 2.

CAP. III.

Argumenta contraria.

QVia palàm affirmauimus, iustitiam sine misericordia à Deo hominibus non impendi atq; exhiberi: posset aliquis ita nobis occurrere, atq; ignorantiæ scripturarum arguere. Apostolus Iacobus 2. cap. suæ canonicæ admonet, iudicium, sine misericordia, interdum à Deo exerceri: Iudicium, inquit, sine misericordia, ei, qui non facit misericordiam: non ergo iustitiam misericordia semper comitatur. Ad hoc accedit authoritas Augustini in Psal. 118. Prope es domine &c. Vbi, inquit, non miseretur Deus, vindictæ veritas datur. Aliquid ergo fit à Deo, vbi ipse nõ miseretur. Amplius Deuteronomij cap. 25. secundum modum delicti, erit & plagarum modus: sed delictum cuiuscunq; peccantis, finitum est, ac momentaneum: non iustè ergo fit, vt pro peccato finito, anima peccantis, æternos ferat cruciatus. Qua ratione constat in hoc opere, non modò non misericordiam relucere, sed ne iustitiam quidem. Adde illud Apocalypsis cap. 18. Quantum se glorificauit, & in delitijs fuit; tantum date ei, & tormenta: in

1. Iacob. 2. Aug. 2. Apoc.

ta: in qua planè scripturæ authoritate strictè tangitur correspondentia pœnæ ad culpam sine aliqua misericordiæ remissione. Non ergo vniuersæ viæ Domini, misericordia & veri-
3. *tas. Præterea, nulla in electorum prædestinatione, videtur esse iustitia: fit enim, sicut dictum est, nullis præuijs operibus, aut præuisis meritis; non ex operibus, sed ex vocante dictum est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. In reprobatione quoq; nulla conspicitur misericordia, imò nec ipsa iustitia; sed (si fas sit ita loqui) iniustitia potius: quippe cùm re-*
4. *probus, sine aliquo demerito, suæ ferat reprobationis iniuriam, & damnum. Iterum, Interest misericordis iudicis, afficere pœna delinquentem, ad illius correctionem: sed Deus, sic pœna reprobos afficere non videtur, cùm nullus reproborum salubriter corrigatur: igitur in reproborum pœna, nulla relucet Dei misericordia; non enim est misericordia, nisi vbi est releuatio à miseria. Adde, quòd Deus posset damnare Petrum, & saluare Iudam, absolutè loquendo: sed si id fieret, sicut in damnatione Petri, nulla esset misericordia, imò ne iustitia quidem; ita planè in saluatione Iudæ, nulla iustitia inueniretur, cùm in eo non esset meritum, sed demeritum potius. Adhuc, quædam Dei opera, à diuinis scripturis, vtpotè*
5. *iustificatio impij, dei misericordiæ attributa sunt: Iustificati gratis, Rom. 5. Nonnulla verò diuinæ iustitiæ, vt impiorum damnatio, sicut ex Iacobo audiuimus: Iudicium sine misericordia &c. Apostolus præterea ad Rom. 15. Dei iustitiæ, atq; veritati conuersionem tribuit Iudæorum: gentium verò, misericordiæ. Dico, inquit, Christum Iesum, ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum: gentes autem*
6. *super misericordia, honorare Deum. Ergo quod prius. Item in opere creationis, iustitia non conspicitur, nec etiam misericordia; iustitiæ enim est, reddere debitum, misericordiæ verò, miseriam subleuare: quodlibet ergo istorum, aliquid præsupponit in opere: sed creatio nihil præsupponit: Non ergo in omni opere inuenitur iustitia, & misericordia. Sanè, misericordia est relaxatio iustitiæ: sed Deo non conuenit, quod decet iustitiam prætermittere: Se ipsum, ait Apostolus 2. Tim. 2: negare non potest: negaret autem seipsum, si dicta sua negaret: ergo quod prius. Ex his ergo, & similibus, in omni Dei opere, misericordiam, & iustitiam nequaquam inueniri simul, arguunt nonnulli. Ad quorum argumenta, sic responde-*

Soluuntur argumenta.

1. *re possumus: & ad primum dico: illud Iacobi, intelligendum esse de misericordia liberante à toto, non autem de misericordia mitigante, & subleuante à parte: Deus enim semper punit citra condignum, & remunerat vltra meritum. Eadem facilitate soluenda est Augu-*
2. *stini sententia. Ad 2. Quamuis culpa sit temporalis in se; illa tamen perpetua pœna punitur, quia est perpetua in volũtate peccantis: siquidẽ, teste Gregorio, iniqui semper vellent viuere, vt semper possent peccare. Quòd si dixeris, aliquem mortaliter peccare, cum voluntate tamen pœnitentiam agendi: Respondeo, id, dubium non auferre: nam peccans mortaliter, se periculo exponit, in peccato perpetuò manendi: non enim potest sua sponte à culpa resurgere, nisi Dei gratia, qua reddit se indignum, adiutus fuerit, & erectus. Non solùm ergo reprobus in inferno pœnas dabit pro culpa suà temporali, sed etiam pro suæ obduratione voluntatis perpetua, & auersione, à summo, & infinito bono, ad hæc caduca & temporalia bona. Præterea, anima secedens ex hoc mundo, absq; suorum contritione peccatorum, perpetuò manet peccatrix: igitur, perpetuam patitur pœnam, vt non sit culpa sine pœna; atq; ita seruetur iustitiæ pulchritudo. Sanè, de pœnarũ æternitate, triplex fuit apud veteres sententia: Nonnulli enim huiusmodi loca, in quibus tales pœnæ expenduntur, ipsamet corpora, in quibus animæ conclusæ tenentur, esse putauerunt. De hac autem opinione, plura scribit Macrobius super Somnium Scipionis. Hæc autem sententia cùm à philosophia, tum etiam à fide catholica quàm longissimè abest: Animæ enim rationales sunt in corporibus tanquam formæ naturales, non autem in eis, tanquam in carceribus detinentur; alioqui post recessum semel ab eis, illa rursus repetere non auderent, quod tamen scriptura affirmat: Nolumus, inquit Paulus, spoliari, sed superuestiri. Alij putauerunt, esse elementorum loca, quæ mutationis subiecta sunt. Talia quædam sensisse Mercurium volunt, 10. Dialogo Pymandri.* Anima, *inquit,* postquam est humanam exuta figuram,

Peccare cum intentione pœnitendi.

Quare pœna est æterna.

Macrobius.

2. Corin. 5.

Merc. Dial. 10.

figuram, non in corpora degenerat brutorum, vt impius error asserit, sed cùm mens dæmon efficitur ad obsequium Dei, iubetur igneum capessere corpus, inde in animam transfusa nefariam, eam flagellis verberat peccatorum. Et paulò antè, igneum sortita corpus per loca omnia circumuagatur, animamq; iudicio iusto, ac merito supplicio relinquit. *Putat ergo animam corpore exutam, elementorum actionibus, qualitatibusque torqueri. Hunc imitatur penè Virgilius 6. Æneid: Ergo exercentur pœnis, veterumq; malorum supplicia expendunt: aliæ panduntur inanes suspensæ ad ventos: aliis sub gurgite vasto, infectum eluitur scelus, aut exuritur igni. Quidam verò rationabilius locuti sunt, scripturisq; sanctis proximi extiterunt, dum asserunt, sub terram esse inferorum loca, atq; suppliciorum regna. Hos imitari videtur Orpheus, cùm descensum ad inferos describit. Socrates in Phædone dicit, quòd sit inanitas per eiusmodi naturã vnus aliquis ex telluris hiatibus, magnum profectò chasma, & per vniuersam terram porrectus. Vnde Homerus, longè nimis baratrum sub tellure profundum: quod ipse, & multi Poëtæ tartarum appellant. Marcus Varro tria templa distinxit: natura in cœlo: auspicijs in terra: similitudine sub terra. Ait enim Poëta: Acherusia templa, alta orci saluete infera. Nonnulli epicurei, vt Isaac Israelita, Hesiodus, Attalus, orbem tristem, atq; vmbrosum commemorasse reperiuntur; ad quem post mortem, obscœnis perturbationibus infecti animi deprimerentur. Seruius quoq;, veteres quosdam sensisse ostendit; vt inferi in medio terrarum sint. Cicero in Tusculanis Socratem probat, qui iam moriturus, duplices esse animorum cursus disseruit è corpore excedentium. Plato, Credamus, inquit, semper antiquis, sacrisq; sermonibus, qui animum immortalem esse asserunt, iudicesq; habere; vt si se inquinat labe inexpiabili, grauissimas pœnas det, cùm à corpore fuerit separatus. Zeno stoicus esse inferos docuit, & sedes piorum ab impijs esse discretas: Et illas quidem quietas, ac delectabiles incolere regiones; hos verò pendere pœnas in tenebrosis locis. Scripturæ palam hoc protestantur, atque inferorum, & pœnarum loca describunt. Moyses in suo cantico: Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsq; ad inferni nouissima. Iob 24 Pœnarum acerbitatem depingit, Transibunt, inquit, ad nimium calorem ab aquis niuis. Dauid Psalm. 48. Sicut oues in inferno positi sunt: mors depascet eos. Isa. vlt. Vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. & 30. Præparata ab Heri Tophet, à rege præparata, profunda, & dilatata. Nutrimenta eius ignis, & ligna multa, flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam. Matth. 25. Ite maledicti in ignem æternum, qui est præparatus diabolo, & angelis eius. Thes. 2. 1. Qui pœnas dabunt in interitu æternas à facie domini, & à gloria virtutis eius. Apocal. 20. Et infernus, & mors missi sunt in stagnum ignis. hæc est mors secunda. Plotinus enn. 1. lib. 6. cap. 6. Animus, inquit, non purgatus apud inferos in cœno iacet. Impurum namq; ob prauitatem, cœno est amicum: quemadmodum sues corpore sordidi, sordibus delectantur. Cicero lib. de consol. Vitijs, inquit, & sceleribus contaminatos deprimi in tenebras, atq; in cœno iacere, veteres docuerunt. Maro. 6. Sub gurgite vasto infectum eluitur scelus. Isa 14. Infernus subtus conturbatus est. Ex ethimologia, teste Gregorio 4. Dialogo: Infernus dicitur, quia infra iacet. Ratio quoq; eiusdem manifesta est: locus enim, & locatum debent proportionari; modò sublimia corpora, loca felicia, eaq; suprema possident: par est, vt infima, & cœnosa, atq; deformia peccatorum corpora, obscuras, & putentes custodiant regiones: Augustinus 12. de gene. ad lit: licet de hoc obscurè loqui videatur; lib: tamen retract: 2. seipsum manifestat: Magis, inquit, mihi videtur dicere debuisse de inferis, quòd sub terra sint, quàm reddidisse rationem, cur sub terra esse credantur. habemus ergo locum, in quo reprobi dant pœnas æternas, in quo, inquam, inuenitur misericordia mitigans, non autem à toto liberans; exercetur enim ibi iustum iudicium Dei, quemadmodum docet Aug. 21. de ciuit. Dei, cap. 11. Quidam, inquit, iniustum putant, vt pro peccatis quàmlibet magnis, paruo scilicet tempore perpetratis, pœna quisq; damnetur æterna, quasi vllius id vnquam iustitia legis attendat, vt tanta mora temporis quis*

Virgilius. Orpheus. Socrates. Homerus. Marcus Varro. Isaac. Hesiodus. Attalus. Seruius. Cicero. Plato. Zeno. Deut. 32. Iob. Dauid. Isa. Matth. Paul. Apoc. Plotinus. Cicero. Maro. Isa. Gregor. Augu. Rationes Augustini.

poris quisque puniatur, quanta mora temporis, vnde puniretur admisit. Cicero 12. de legibus, octo genera pœnarum esse describit, damnum, vincula, verbera, talionem, ignominiam, exilium, mortem, seruitutem. Quid horum est, quòd in breue tempus pro cuiusque peccati celeritate coartetur; vt tanta vindicetur morula, quanta deprehenditur perpetratum, nisi fortè talio? Talio autem vocabatur, quod quale quis fecerat, tale passurus esset. Reliquæ autem pœnæ, plerumque sic infliguntur, vt nulla venia relaxentur: vnde pro huius vitæ modo, similes pœnis videntur æternis. Ideò quippè æternæ esse nō possunt, quia nec ipsa vita, quæ his plectitur, porrigitur in æternum, & tamen peccata, quæ vindicantur longissimi temporis pœnis, breuissimo tempore perpetrantur. Qui verò pro aliquo graui crimine morte mulctatur; nunquid mora, qua occiditur, quæ perbreuis est, eius supplicium legis æstimant, & non quòd eum in sempiternum auferunt de societate viuentium? Quod est autem de ista ciuitate mortali homines supplicio primæ mortis; hoc est, de illa ciuitate immortali, homines supplicio secundæ mortis auferre. Patet ergo quomodo in reprobis sit iustum iudicium Dei. Ad Moysis autem authoritatem dico, illam Euangelio non refragari, pœnas æternas asserenti; æternitas enim pœnæ non est ratione culpæ absolutæ, sed culpæ remanentis: intensio autē plagæ (quæ per se requiritur in pœna) est secundum modum delicti. Ad illud Apoc. tantum, & quantum, non dicunt æqualitatem quantitatis, sed proportionis: hoc est, qui plus se inordinatè glorificauit, quàm alius; ille secundum proportionem similem, plus alio punietur. In punitione ergo reproborum, est misericordia parcens, atque mitigans. Misericordia namque, vt dixit Apostolus Iacobus, superexaltat iudicium: Quò enim ad aliquod opus plures concurrunt virtutes, eò illud perfectius reputatur. Quare si iudicium fiat à iustitia, & misericordia, erit vtique perfectius. fit autem sic ab vtroque: cum illud, quod iustitia dictat infligendum, remittatur per misericordiam: perfectius ergo est ex ambabus, quàm ex vna sola virtute. Dicis, iudicium, à misericordia destrui; nam sicut ex iustitia iudicandum est; ita planè proportionabiliter pœna est exigenda. Quare, sicut esset contra iustitiam non vendicare; ita certè non totaliter pœnam exigere. Dico illationem non esse bonam: nam dare bonum indebitum, non est contra iustitiam, quia ad liberalitatem spectat: actus autem vnius virtutis, alteri non repugnat. subtrahere autem bonum debitum, est contra iustitiam, sicut inferre malum vltra debitum: quia hoc est subtrahere bonum debitum. sed inferre malum citra debitum, hoc iustitiæ non obuiat; sicut nec dare bonum in debitum. Dicis, si ita res se habet, igitur non erit contra iustitiam, nullum inferre malum: sicut nec maximum bonum indebitè dare. Respondeo, quod iustitia suorum habeat graduum latitudinem, extra quam, suo officio fungi non potest. Quare, licet possit immitere vnum gradum pœnæ, vel duos; non tamen inde sequitur, vt quemlibet dimittere possit; exiret enim tunc latitudinem illam, sibi necessariò requisitam. Cùm his autem verum est, quòd vniuersæ viæ domini, misericordia & veritas. Ad 3. dico, in electorum prædestinatione, respectu propositi æterni, non esse iustitiam, quæ secundum exigentiam attenditur meritorum; sed eam potius, quæ diuinæ intuetur condecentiam bonitatis. hæc autem iustitia Deo tribuitur, non vnius tantùm respectu, sed omnium prorsus creaturarum. Etenim creatura ex se cùm nihil habeat, sed ex Deo, naturæ conditore; quidquid ergo circa illam vult Deus; iustum sit, necesse est, quippè cùm voluntas Dei circa contingentia, sit prima iustitiæ regula. In impiorum autem reprobatione, non deest misericordia, & iustitia, secundum causas iustas quidem, nobis tamen incognitas, & obscuras. Adde, quòd talibus Deus dederit bonam, & liberam naturam, vnde possunt in melius proficere. Ad 4. Maior est falsa: ad probationem autem dico, misericordiam à parte releuantem sufficere. Ad confirmationem, si Deus damnaret Petrum, non esset iustitia secundum meritorum exigentiam, sed potius absoluta, ac etiam misericordia parcens à miseria non essendi: si autem Iudam saluaret, iustitia esset absoluta; quæ scilicet est condecentia diuinæ bonitatis respectu omnium creaturarum. Porrò iustitia communiter accepta, est rectitudo voluntatis propter se seruata; atque ita virtus omnis voluntatis recti-

[Margin notes: Octo genera pœnarum. — Talio. — Mors temporalis quid. — Secundum mensuram delicti, erit plagarum mod⁹. — Misericordia superexaltat iudicium. Iacobi. 1. — Misericordia non destruit iudicium. — Iustitia habet suam latitudinem. — 3. — Iustitia prædestinationis. — 4. — Ansel. de veritate. cap. 12. — Iustitia quid sit.]

De misericordia Dei.

tatis rectificatiua, iustitia nominatur. specialiter verò intellecta à philosopho 5. eth. vocatur rectitudo voluntatis in operatione ad alterum: in operatione, inquam, iusta, & debita ex necessitate legis: obiectum enim iustitiæ propriè dictum, est iustum, & debitum. Iustitia autem sic propriè dicta, est duplex, legalis scilicet, & particularis: & legalis quidem dicitur rectitudo voluntatis ad reddendum communitati, quòd sibi debitum est, ex legis obligatione: huius autem iustitiæ interest, actus omnium virtutum dirigere ad bonum commune: quam ob causam, & legalis dicitur, quia scilicet bonum commune intentio legis principaliter intendit. interdum autem iustitia legalis pro virtute, ad bonum commune ordinabili accipitur, sicq; sicut superius de suo inferiori, de qualibet virtute prædicatur. Iustitia autem particularis, est rectitudo voluntatis ad reddendum debitum personæ particulari, etiam ex necessitate legis. hæc autem bifariam potest intelligi: vno quidem modo, tanquam ordinē habens ad seipsum, tanquam ad alterum, atq; ita pœnitentia, iustitia nominatur, quatenus aliquis punit in se, quòd est iniustè commissum: vnicuiq; enim tanquam legis ministro concessa est suiipsius punitio. Alio autem modo in ordine ad alterum simpliciter: & hæc quidem duobus modis intelligitur, vt vna commutatiua, altera autem distributiua nominetur. Debitum namq; alteri, aut, bona profectò communia sunt, circa quæ iustitia distributiua versatur; aut singularis personæ, & sic in illis ratio est cōmutatiuæ iustitiæ. Medium autem iustitiæ distributiuæ, Geometricam respicit proportionalitatem, quæ proportionis, & non quantitatis, æqualitatem considerat: medium autem commutatiuæ, æqualitatem quantitatis. Porrò iustitia retributiua, qua bonis premia, & malis redduntur supplicia, aliquam gerere videtur distributiuæ iustitiæ similitudinem, quia vnicuiq; pro sua dignitate, præmia, aut supplicia dispensantur. Refert & interdum, commutatiuæ proprietatem iustitiæ: quandoquidem in illa retributione, pro bonis operibus, præmia, pro malis verò pœnæ commutentur. Re autem vera, nulla illarum propriè est dicenda. Decet enim Dei bonitatem, vt punitio citra condignum fiat; remuneratio verò supra meritum. Ex his ergo perspicuum est in Deo esse iustitiam generaliter acceptā; quia scilicet diuina voluntas est omnis rectitudinis regula. Non est autem in eo iustitia, de qua loquitur philosophus, aut legalis, vel commutatiua, seu distributiua; quia Deus nulli est debitor ex alicuius legis necessitate: sua enim libera voluntate constituit, & disposuit omnia, sicq; conseruat. Est autem ad seipsum, quasi ad alterum iustitia, propterea quòd suam diligit bonitatem; cum qua tamen non concurrit misericordia, quia nulla est ibi penitus, aut esse potest miseria. Patet etiam, quomodo in omni actu productiuo Dei, atq; conseruatiuo circa creaturas, iustitia sit & misericordia: omnis enim creatura, aut in toto, aut in parte à miseria liberatur, suæ opposita conditioni naturæ. Amplius, vnicuiq; naturæ pro ipsius conditione, proprietates à Deo naturales præstantur; vt igni esse calidū, & similia, & hæc vocatur iustitia, siue condecentia diuinæ bonitatis. Itaq; ex prædictis clarum esse puto, quomodo in omni Dei opere, misericordia sit, & veritas, siue iustitia.

Iustitia legalis. *Iustitia particularis.* *Iustitia commutatiua.* *Iustitia retributiua.* *Quæ iustitia sit in Deo.* *In omni opere iustitia, & misericordia.*

Ad 5. Quædam Dei opera iustitiæ sunt attributa, quia lucidiùs in illis Dei iustitia splendet, in quibusdam verò vehementiùs misericordia emicat; vna tamen ab altera penitus non excluditur, sicut dictum est. Ad confirmationem, quamuis in vtriusq; populi conuersione, & iustitia Dei splendeat, & misericordia; aliqua tamen iustitiæ ratio in Iudæorum conspicitur conuersione, quæ non apparet in conuersione gentium, nempè diuinitus à Deo patribus facta promissio. 5.

Ad 6. licet creationi aliquid non præsupponatur in rerum natura; præsupponitur tamen aliquid in Dei cognitione; atq; ita saluatur ibi ratio iustitiæ, quatenus scilicet res in esse producitur, secundum modum diuinæ sapientiæ, bonitatisq; congruentem. Ratio verò misericordiæ, quatenus res, de non esse, in esse mutatur. Ad confirmationem dico, iustitiam, à misericordia non auferri, aut violari, sed impleri potius, esseq; illius plenitudinem. Quare, cùm misericordiam exercet, profectò non est dicendus contra iustitiam agere, quia ex sua liberalitate supra iustitiam agit. De qua quidem iustitia, paulò latiùs est nobis loquendum, vt perfectiùs habeatur prædestinationis negotium. Quid ergo sit Dei misericordia, breuiter dixisse me puto. 6

Digressio decima. Cap. I.

De iustitia Dei.

Voniã hactenus balbutiendo de Dei misericordia locuti sumus: Nunc nobis reliquũ est, vt de eius iustitia loquamur; atq; ita manifestè appareat, quàm admiranda sit Dei iustitia in sanctorum prædestinatione: timenda verò in impiorum reprobatione: amanda autem in peccatorum iustificatione. Porrò, sicut dixi, iustitia Deo non tribuitur, quæ in mutua datione acceptioneq; consistit: hæc, inquam, iustitia commutatiua, siue commutationum, seu communicationum directiua, Deo non cõpetit: Quis enim prior dedit illi, & retribuetur ei, inquit Apostol. Rom. 11. Aliam autem, quæ in distribuendo consistit, Deo tribuendam esse. Dionysius 8. cap. de diuinis nominibus constantissimè affirmat. Iustitia, inquit, Deus, vt omnibus, secundum merita retribuens dicitur, mensuramq; & pulchritudinem, & ordinem, ac dispositionem, omnesq; distributiones, atq; ordinationes, iuxta verissimam, ac iustissimam diffinitionem singulis segregans, & omnibus quibusq; proprij operis author existens. Cuncta enim diuinæ iustitiæ legibus ordinat, atq; determinat; & omnia ex omnibus mera atq; impermixta custodiens, pro singulorũ meritis, quæ sunt omnibus congrua, vnicuiq; largitur. Hæc deniq; diuina iustitia, salus quoq; omnium prædicatur, propriam cuiusq; & sinceram ab aliis substantiam, & ordinem seruans atq; custodiens, causaq; puræ existens. Hanc autem salutem, redemptionẽ Theologi nominant, ex eo quòd non sinit ea, quæ verè sunt, ad id cadere; vt non sint ex eo. Itẽ quòd & si quid deliquerint, & ab ordine suo aberrauerint, & imminutionem aliquã perfectionis bonorum suorum passa fuerint; hac etiã in parte à passione, & imbecillitate, ac priuatione redimit, implens quod deest, et paterno affectu, infirmitatẽ supplens, atq; à malo erigens, imò in pulchro sistens, et quod effluxerat, bonum reparans ac disponens, & ordinis, quod deest in illo, atq; positionis exornans, integrũq; perficiens, & ab omnibus absoluens in concinnitatibus. Hæc Dio. Sicut igitur ordo familiæ congruus, iustitiã præsefert gubernãtis; ita planè ordo vniuersi, iustitiã Dei, õnia legitimè dispensantis, atq; distribuentis. Huic autem iustitiæ, Deus, ex aliqua legis necessitate subijcitur minimè, cùm nulli debitor sit: nisi fortassis dixeris, quòd sese huic legi subdere voluerit. Porrò, sicut iustitia in homine est rectituto voluntatis, legi mentis conformiter operantis, quæ rectitudo, est omniũ virtutum genus, in voluntate commorantiũ; ita planè iustitia in Deo, qua ipse iustus est, imò ipsa iustitia, est diuinæ rectitudo voluntatis, legi suæ veritatis conformiter operantis: quam profectò in implendis promissis, atq; in remunerandis, castigandisq; singulorũ operibus, inuiolabiliter seruat. Ab hac autẽ iustitia, Deus appellatur iustus, hoc est, verax, & fidelis in verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Sanè, veritas, sicut dixi in 1. lib. in rei, atq; intellectus adæquatione consistit: intellectus autem, qui rei causa est, ad ipsam, vt regula, & mẽsura, comparatur: secus autem res se habet in intellectu, qui à rebus accipit scientiam Et enim quandò res sunt mensura, & regula intellectus, sicut contingit in nobis; tunc certè, in hoc veritas inuenitur, vt scilicet rei intellectus adæquetur. Ex eo enim, quòd res est, vel non est, nostra opinio, siue oratio, vera vel falsa nominatur. Quando verò intellectus, rerum est & regula, & mensura, tum certè veritas in hoc consistit, vt res intellectui adæquentur. hoc autem modo, verum opus artifex facere dicitur, quando nimirum arti concordat: sicut autem se habent artificiata, ad artem; ita opera iusta ad legem, cui concordant. Iustitia igitur Dei, quæ ordinem, diuinæ sapientiæ, quæ est ipsius lex, conformem constituit, conuenienter veritas appellatur: de qua scriptura loquitur frequenter. Nonnihil autem interest inter iustitiam, & iudicium: Nam iudicium est actus mentis, aliquod iustum esse decernentis: iustitia verò rectitudo voluntatis, iudicio mentis conformiter viuentis. Iudicij finis (inquit Ambrosius) est iustitia: in iudicio est veritatis custodia, in iustitia fructus æquitatis: Iudicium (inquit Augustinus) est discretio boni, & mali: iustitia verò

Quæ iustitia Deo non tribuitur.

Dioni. tribuit Deo iust. distrib.

Iustitia est salus. Redemptio.

Iustitia Dei quia iustus est

Iustitia Dei est veritas.

Iudicium quomodo differt à iustitia.

De iustitia Dei.

ſtitia verò, eſt proſequutio boni, & fuga mali: facimus iudicium diſcernentes bonum à malo: iuſtitiam autem, facientes bonum, & declinantes à malo. Deus autem cùm ſit iuſtus, iudicium vtiq; iuſtum exercet: proinde dictum eſt Pſal. 118. Iuſtus es domine, & rectum iudicium tuum. Eſt & alia iuſtitia Dei, non qua ipſe, ſed nos iuſti ſumus: quæ profectò, quoniam à Deo nobis infunditur, hac de cauſa, iuſtitia Dei nominatur. Ignorantes, inquit Apoſtolus ad Roman. 10. Dei iuſtitiam, & ſuam volentes ſtatuere, legi Dei non ſunt ſubiecti. Adde, & aliam iuſtitiam Chriſti, qua, iuſtè ſcilicet, humanæ vicit hoſtem naturæ. Itaq; in electorum prædeſtinatione, abſoluta Dei ſplendet iuſtitia, hoc eſt, diuinæ condecentia bonitatis, in rerum gubernatione, atq; ordinis earundem diſpenſatione, iuſtitia diſtributiua: in promiſsis implendis, minis quoque exhibendis, iuſtitia, quæ eſt veritas: in peccatorum iuſtificatione, iuſtitia, quæ eſt charitas, ſiue gratia. In ſuperando teterrimo omnium aduerſario, iuſtitia, quæ eſt legitimi iudicij executio. Vt autem hæc ſint nobis manifeſta, ſanctarum ſunt nobis conſulendæ ſententiæ ſcripturarum. Paulus ad Roman. 1. Iuſtitiam, qua Deus iuſtificat impium, manifeſtè demonſtrat. Iuſtitia Dei, inquit, in eo reuelatur. Iuſtitia, ait Origenes, qua Deus iuſtus eſt, ac vnicuiq; reddit ſecundum opera ſua. Ambroſius: Iuſtitia Dei, quia gratis iuſtificat impium per fidem ſine operibus legis. Sic etiam ad Philip. 3. Non habens iuſtitiam, quæ ex lege eſt, ſed illam, quæ ex fide eſt. Quæ ex Deo eſt iuſtitia in fide, ipſam iuſtitiam dicit reuelari in euangelio, dum donat homini fidem, per quam iuſtificetur. Item iuſtitia eſt Dei; quia, quod promiſit, dedit. Duobus ergo modis intelligit Ambroſius iuſtitiam: & eam ſcilicet, qua iuſtificat impium, & qua verax eſt in promiſsis ſuis. Auguſtinus de lit: & ſpir. cap. 9. intelligit iuſtitiam, qua Deus iuſtificat impium: Iuſtitia Dei, inquit, non qua Deus iuſtus eſt, ſed qua induit hominem, cùm iuſtificat impium. De hac eadem Apoſtolus ad Roman. 3. Sine lege iuſtitia Dei manifeſtata eſt, teſtificata à lege, & Prophetis. Lex quidem hoc ipſo, quòd iubendo, & minando, & neminem iuſtificando, ſatis indicat dono Dei iuſtificari hominem per adiutorium ſpiritus: Prophetæ autem, quia id, quod prædixerunt, Chriſti impleuit aduentus. Ad hunc etiam modum Chryſoſtomus intellexit: Iuſtitiam, inquit, non tuam, ſed Dei. Non enim ex ſudoribus, atq; laboribus illam aſsequeris, ſed à ſupremo dono accipis, vnum duntaxat ex te afferens, fidem, quæ eſt etiam donum Dei. Hæc autem iuſtitia duo complectitur, ſcilicet remiſsionem peccatorum, & animi rectitudinem per donationem ſpiritus ſancti effectam. Qua quidem rectitudine fit, vt mens antea exoſa, & inuiſa, Deo placeat, operaq; verè bona exercere valeat. Hanc iuſtitiam vbiq; Apoſtolus operibus detrahit, & tribuit fidei. Ad Roman. 3. Dicit, Deum voluiſſe hanc ſuam iuſtitiam mundo oſtendere: Ad oſtenſionem, inquit, iuſtitiæ ſuæ in hoc tempore, vt ipſe ſit iuſtus, & iuſtificans eum, qui eſt ex fide Ieſu Chriſti: Et eſt ſenſus, exhibuit propitiatorem in hunc finem, vt ipſe agnoſcatur in ſe eſſe iuſtus, nec ſolum in ſe, ſed & author iuſtitiæ in aliis; in iis, inquam, qui ex fide ſunt Ieſu Chriſti, qui ſcilicet abiecta omni confidentia, & lege meritorum, per Chriſtum, quem agnoſcunt propitiatorem, humili corde ſupplicant ignoſci, quod malè admiſerunt. Ad Roman. 4. Fides imputatur ad iuſtitiam. Principium noſtræ iuſtificationis eſt fides, quæ ideo gratis datur, vt ſpiritum impetrare poſsit, à qua diffunditur charitas, quæ eſt plenitudo legis. Propterea omnia opera, quæ non fiunt ex fide, nec primam, nec ſecundam, afferre valent iuſtitiam. Ad Roman. 9. Gentes, quæ non ſectabantur iuſtitiam, apprehenderunt iuſtitiam, quæ eſt ex fide: Iſraël ſectando legem iuſtitiæ, in legem iuſtitiæ non peruenit. hoc eſt legem, ipſorum opinione iuſtificantem; vel legem iuſtitiæ, quia pædagogus erat ad iuſtitiam; vel legem iuſtitiæ, id eſt, iuſtitiam legis, vt ſit hypallage; in ipſam iuſtitiam, in rationem, & formam veræ iuſtitiæ non peruenit. Perfectio legis eſt fides (ait Ambroſius) quam Gentes apprehendentes, totam legem implere videntur. Iudæi autem dum per inuidiam ſaluatori non credunt, iuſtitia, quæ in lege eſt, vendicantes, id eſt, ſabbatum, circumciſionem, & ſimilia, in legem non peruenerunt, hoc eſt, legem non perfecerunt. hic enim implet legem, qui à lege Moyſi peruenit ad fidem Chriſti. Ad Roman.

Iuſtitia, qua iuſtificat impia.
Abſoluta iuſt.
Diſtributiua.
Iuſtitia.
Veritas.
Iuſtitia qua vicit Diabolum.
Rom. 1.
Origen.
Ambro.
Auguſt.
Roman. 3.
Chryſoſt.
Hæc iuſtitia duo complectitur.
Roman. 3.
Roman. 4.
Roman. 9.
Lex iuſtitiæ.
Ambro.

De iustitia Dei.

Roman. 10. Ambro. August. Chrysost.

Roman. 10. Ignorantes Dei iustitiam, & suam volentes statuere, &c. Ambro: Ignorantes Dei iustitiam, id est, Christum, iustitia enim ipse est, quia quod promiserat Deus, in ipso impleuerat. Aug. de lit. & spir. cap. 29. Intelligit de iustitia, qua Deus iustificat impium. Si finis legis est Christus ad iustitiam omni credenti, adhuc dubitamus, quæ sint opera legis, quibus homo non iustificatur. Chryso. Iustitiam Dei vocat, quæ ex fide est, propterea quòd omninò ea ex superna gratia sit, nec laboribus, sed Dei dono iustificamur. Verùm quoniam illi perpetuò spiritui sancto resistentes, per legem iustificari contendentes, ad fidem non accedebant; ad fidem verò non accedentes, neque iustitiam, quæ ex illa est, apprehendentes, suam quoque statuere non valentes, vndique exciderunt. Ad Cor. 1. cap. 1. Qui factus est nobis sapientia à Deo, & iustitia. Augustinus epist. 85. Ea iustitia, inquit, quæ viuit in seipsa, proculdubio Deus est. Sicut autem cùm sit in seipsa vita, etiam nobis fit vita, cùm eius efficimur participes: ita cùm in seipsa sit iustitia, etiam nobis fit iustitia, cùm ei adhærendo iustè viuimus: & tantò magis minusque iusti sumus, quantò magis minúsue cohæremus. Adhæremus autem illi charitatis vinculo copulati. Cyrillus li. 10. cap. 14. in Ioan. Voluntaria est, inquit, nostra cum Christo conglutinatio; & charitate, ac fide perficitur. charitas ergo est nostra iustitia, sicut docet etiam Augu. de natura & gratia, cap. 42. 78. Charitas, ait, est plenissima iustitia: charitas inchoata, inchoata iustitia est: charitas prouecta, prouecta iustitia est: charitas magna, magna iustitia est: charitas perfecta, perfecta iustitia est. Et epi. 7. Habet malus baptismum, & alias virtutes; sola charitas est, quam habere, & malus esse potest nemo. Et epist. 57 ad Dardanu: Fatendum est, ait, Deum vbique esse per diuinitatis præsentiam, sed non vbique per habitationis gratiam. Ad Cor. 2. 5. Eum, qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit; vt nos efficeremus iustitia Dei in ipso. Augu. in Enchyridio: Christum pro nobis peccatum fecit Deus: hoc est, sacrificium pro peccato, vt iustitia Dei, non qua ipse iustus est, sed qua nos ab eo iusti facti sumus, essemus in illo. Iustitia, inquit, Dei, non nostra in ipso & non in nobis. Sic etiam dicitur: Domini salus super populum suum: Psal. 3. non ea certè salus intelligitur, qua dominus saluus est, sed qua salui fiunt, quos ipse saluos fecit. Iustitia ergo est intelligenda, non qua Deus iustus est, sed qua nos iustificat. Chryso. putat esse enallagen qualitatis, vt efficeremur iustissimi; his enim nominibus abstractis, vehementiam quandam insinuat Apostolus: Iustum, inquit, fecit peccatorem, vt peccatores faceret iustos, imò iustissimos; non qualitatem posuit, sed substantiam. De hac autem iustitia loquitur, Psal. 35. Iustitia tua sicut montes Dei. Augu. de verbis Apost. ser. 6. Iustitia tua, non vt iustitia eorum, sed velut montes Dei: Leuaui enim oculos meos in montes, vnde veniret auxilium mihi; sed non à montibus: Auxilium meum à domino, qui fecit cœlum, & terram. Ergo cùm dixisset, iustitia tua sicut montes Dei; quasi quæreretur, vt qui ergo aliqui nascuntur, qui non pertinent ad iustitiam Dei? subiecit: Iudicia tua sicut abyssus multa. Altum est, impenetrabile est humanæ intentioni: Psal 21. Et annunciabunt cœli iustitiam eius populo, qui nascetur, id est, Apostoli annunciabunt populo Christiano, charitatem, qua Deus iustificat peccatores. Psal. 4. Vocat Deum iustitiæ meæ, authorem scilicet iustitiæ. Et Psal. 71. Suscipiant montes pacem, & colles iustitiam. Et rectè quidem, quia iustitia, & pax osculatæ sunt: Psal. 84. Isaias 56. Iuxta est salus mea, vt veniat, & iustitia mea, vt reueletur, id est, Christus: ait Hieronymus, qui factus est nobis à Deo iustitia, & redemptio. & cap. 59. Et iustitia longè stetit, quia corruit in platea veritas, hoc est, quia Christum obliti sunt, eiusque doctrinā recipere noluerunt: ideò gratia iustificans longè recessit ab eis. Et cap. 28. Ponam in Sion lapidem angularem, id est, Christum, & ponam iudicium in pondere, & iustitiam in mensura; quia scilicet vnicuique datur manifestatio spiritus ad salutem; vt tantùm iustitiæ, siue charitatis quis accipiat, quantùm sat illi sit ad salutem. Et iterum, Rorate cœli de super, & nubes pluant iustum, aperiatur terra nostra benedicta, & proferat Christum, cum quo oriatur simul gratia iustificans impios. Meæ, inquit, sunt iustitiæ, & imperium, in domino iustificabitur, & laudabitur omne se-

Marginalia: Cor. 1. 1. August. — Cyrillus. — Charitas est nostra iustitia — Cor. 2. 5. August. — Quomodo iustitia Dei fit nostra. Chrysost. — Psal. 35. August. — Iudicia tua abyssus multa. Psal. 21. — Psal. 4. Psal. 71. Psal. 84. Isa. 56. Hieron. 59. 28. 45.

mne semen Israël. A Daniele vocatur iustitia sempiterna; quia nimirum charitas diffusa in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis, nunquam excidit, sed manet in æternum: Et adducatur, inquit, iustitia sempiterna. Oseas 2. dicit Christum desponsasse sibi ecclesiam in iustitia: per hanc enim iustitiam, siue charitatem effecti sumus membra viua vnigeniti filij Dei: Et sponsabo te mihi, inquit, in iudicio, quo princeps huius mundi iudicatus est; in iustitia, qua vestiui te, & ex inimica, amicam feci; in misericordia, quia non recedet à me zelus tuus. Ioel vocat Christum doctorem iustitiæ, quia nimirum est iustus, & iustificans, diligens iustitiam, mortuus propter iustitiam, docens iusta. Dedit vobis doctorem iustitiæ, qui vtique non solùm docebit vos, vnde iusti efficiamini; verùm etiam, ipsam vobis iustitiam præstabit. Malachias nominat Solem iustitiæ: Orietur, inquit, vobis sol iustitiæ, id est, iustificans eos, qui sunt in illum credituri. Quomodo ergo iustitia sit in Deo, & quo etiam modo iustificet peccatores, dixi.

Daniel. 9. Oseæ 2. Sponsatio ecclesiæ. Ioel 2. Doctor iustitiæ. Malach. 4. Sol iustitiæ.

CAPVT II.

Iustitia, qua iustificamur & Dei est, & nostra.

QVIA iustificationis negotium ingressi sumus, illud pro virili elucidare conabimur Inprimus nobis dicendum est, quibus ex rebus negotium istud conficiatur. Porrò communis est theologorum sententia, ad impij iustificationem ista quatuor concurrere; scilicet motum fidei, motũ liberi arbitrij, gratiæ infusionem, & peccati remissionem. Pro motu fidei est illud de Actibus Apostolorum. 8. Philippi ad Eunuchum baptizari volentem: Si credis ex toto corde, licet. Et illud, Actor. 15. Fide purificans corda hominum. Item illud Pauli Roman. 4. Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. & Hebr. 11 Accedentem ad Deum oportet credere. hæc enim & similia ostendunt ad impij iustificationem, fidei motum concurrere. Pro motu autem liberi arbitrij est illud domini, & sui præcursoris: Pœnitentiam agite: Matth. 3. Et illud Petri in Actib. 2. Pœnitemini, & baptizetur vnusquisque vestrum. Ioel. 2. Conuertimini ad me in toto corde vestro. Et Ezech. 18. Quacunque hora ingemuerit peccator &c. Pro infusione gratiæ, illud Pauli ad Roman. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Et ad Titum 3. Per lauacrum regenerationis, & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abundè per Iesum Christum saluatorem nostrũ; vt iustificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ. Ezechiel. 36. Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Pro remissione peccati, illud Psal 31. Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Et illud Ezechiel. 18. Omnium iniquitatum eius non recordabor amplius; quoad scilicet ad pœnam æternã: secus autem est de pœna temporali. Hæc autem quatuor, quamuis in complemento iustificationis sint simul; non tamen necesse est, ea simul incipere. Proinde ordo iustificationis à theologis talis describitur: Primum, inquiunt, datur fides; prius est enim credere, quàm inuocare, Roman. 10. Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt? Post fidem sequitur timor, primùm quidem seruilis, & spes quædam: fides, Dei potentiam, scientiam, atque iustitiam peccatori ostendit; quæ timorem efficiunt Bonitas verò, misericordia, & clementia Dei, spem erigunt. Quarto loco sequitur inuocatio. Dum enim ratio cõprehenderit, ex fide docente, non esse aliud effugium euadendi, quàm fidem mediatoris; ad illum festinat, illique sese totum committit. Hæc autem ex Concilio Tridentino, sessione sexta, cap. 6. clarissimè habentur, vbi de modo præparationis loquitur. Disponuntur, inquit, ad ipsam iustitiam, dum excitati diuina gratia, & adiuti, fidem ex auditu concipientes, libere mouentur In Deum, credentes vera esse, quæ diuinitus reuelata, & promissa sunt: atque illud in primis, à Deo iustificari impium per gratiam eius, per redemptionem;

Quatuor concurrunt ad iustificationem. Motus fidei. Motus liberi arbitrij. Gratiæ infusio. Remissio culpæ. Ordo iustificationis. Conciliũ Tridentinum.

cationeimpii.

quæ est in Christo Iesu: & dum peccatores se esse intelligentes, à diuinæ iustitiæ timore, quo vtiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam se conuertendo, in spem eriguntur. Fidentes, Deum sibi propter Christum propitium fore: illumque tanquam omnis iustitiæ fontem diligere incipiunt: ac propterea mouentur aduersus peccata per odiũ aliquod, & detestationem: hoc est, per eam pœnitentiam, quam ante baptismum agi oportet: denique dum proponunt suscipere baptismum, inchoare nouam vitam, & seruare diuina mandata. De hac dispositione scriptum est: Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, & quòd inquirentibus se remunerator sit. Et: Pœnitentiam agite. &c. Hanc autem dispositionem, seu præperationem, iustificatio ipsa consequitur, quæ non est sola peccatorum remissio, sed & sanctificatio, & renouatio interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiæ & donorum. vnde homo ex iniusto, fit iustus. Huius autem iustificationis causæ sunt, finalis quidem gloria Dei, & Christi, ac vita æterna: Efficiens verò, misericors Deus, qui gratuito abluit, & sanctificat, signans, & vngens spiritu repromissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ: Meritoria verò, dilectissimus vnigenitus suus dominus noster Iesus Christus; qui cùm essemus inimici, propter nimiam charitatem qua dilexit nos, sua sanctissima passione in ligno crucis nobis iustificationem meruit, & pro nobis Deo patri satisfecit: Instrumentalis item, sacramentum baptismi, quod est sacramentum fidei; sine qua nulli vnquam contingit iustificatio. Demum vnica formalis causa est iustitia Dei, non qua ipse iustus est, sed qua nos iustos facit; qua videlicet ab eo donati, renouamur spiritu mentis nostræ, & non modo reputamur, sed verè iusti nominamur, & sumus; iustitiam in nobis recipientes vnusquisque suam secundum mensuram, quam spiritus sanctus partitur singulis prout vult. Hæc ex concilio, sessione sexta, cap. 7. Ex quo perspicimus, iustitiam, qua iustificamur, esse charitatem de corde puro, conscientia bona, & fide non ficta. Per hanc è cœlo filius Dei descendit in terram, per hanc nos ascendere oportet. Sola est, quæ vincit omnia, & sine qua nihil prosunt omnia, & quæ vbicunque fuerit, ad se trahit omnia. hæc omnium arx est virtutum, hæc promissio regni, hæc præmium est sanctorum. Habeto (inquit Augu. tract. 32. in Ioan.) charitatem, & cuncta habebis; quia sine illa nihil proderit quidquid habere potueris: extinguit delicta, & ab ea pendet vniuersa. Hæc autem charitas, vt idem dicit Augustinus de spiritu, & lit. cap. 32. non ea est, qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores sui, qua nos amati à Deo, amamus Deum, & amplius amari meremur. Porrò, hæc nostra iustitia, Dei iustitia nominatur, quia à Deo nobis impenditur, sicut docet Augustinus in Psal. 18. 31. & 30. In tua iustitia erue me. Est, inquit, iustitia Dei, quæ & nostra fit, cùm donatur nobis. Ideò autem Dei iustitia dicitur; ne homo se putet à Deo non habere iustitiam: & in Psal. 31. Cùm ero iustus, inquit, tua Deus iustitia erit; quia iustitia mihi abs te data, iustus ero, & sic erit mea, id est, mihi abs te data. Et lib. 14. de Trinit. ca. 12. Dicitur iustitia Dei, non solùm qua ipse iustus est, sed quam dat homini cùm iustificat impium. Sic dicitur sapientia hominis, vt etiam Dei sit: Tunc enim vera est: nam si humana est, vana est. Ad hoc propositum adducit exemplum, cap. 25. quæst. super Exod. Nunc, inquit, virga Dei dicitur, quæ primũ dicta est Aaron, postea verò virga Moysi: sicut dicitur spiritus Eliæ, qui est spiritus Dei, cuius particeps fuit Elias: sic dicitur Dei iustitia, quæ nostra est, quia scilicet donata est à Deo. Et in Psal. 131. Sacerdotes tui induantur iustitia: vestis accipitur, non cum capillis nascitur, pecora de suo vestiuntur. Hanc prædicat Apostolus Paulus, quòd à Deo tibi sit, geme vt impetres, plora, crede. Totum ex Deo, non tamen quasi dormientes, non quasi non conemur, non quasi non velimus: sine voluntate tua, non erit in te iustitia Dei: esse potest iustitia Dei sine voluntate tua; sed in te esse non potest: Nam qui fecit te sine te; non te iustificat sine te: Ergo fecit te nescientem, iustificat autem volentem: tamen ipse iustificat; ne sit iustitia tua, ne redeas ad damna, detrimenta, & stercora: inueniare in illo, non habens iustitiam tuam. Ex hac Augustini sententia, omnes planè difficultates, quæ de gratia, & libero arbitrio, ac nostra, & Dei iustitia in dubium reuocantur,

Modus præparationis. Præparatio ad iustitiam. Iustificatio quid sit. Causæ iustifi. finalis. Efficiens. Meritoria. Instrumẽtalis Formalis. Charitas est nostra iustitia August. Quare iustitia nostra dicitur iustitia Dei. August. Virga Aaron virga Dei. Ps. 131. Sacerdotes tui induantur iustitia. Qui fecit te sine te.

cantur, facile solui possunt: charitas namque, qua Dei amatores sumus, per spiritum sanctum nobis infunditur; nobis profectò non dormientibus, sed gementibus, atque credentibus, idque ex beneficio gratiæ præuenientis. Numeratur autem & inter gratias gratis datas charitas quædam, & dilectio Dei, qua erga Deum afficitur peccator, in statu peccati mortalis existens, non quidem illa, quæ finis præcepti est de corde puro, sed tamen nonnulla charitas est. Augu. ad Bonifacium scribens contra duas epistolas Pelagianorũ, lib. 3. cap. 7. Non enim, inquit, propterea iustitia Dei dicitur, quoniam Deus iustus est, sed quia homini ex Deo est. Exaudi (ait Dauid) me in tua iustitia, non in mea: nam si dixisset in mea, tanquam meritum vocaret. vocat quidem nonnunquam & suam iustitiam; sed sic melius discernit, quia & suam quando dicit, datam dicit; quomodo dicimus: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: quomodo, Nostrum, quomodo, Da. Sermone de tempore 69. Verùm hinc cùm exieris, recipies pro meritis, & resurges ad recipienda quæ egisti: tunc Deus coronabit, non tam merita tua, quàm dona sua. Vides qua ratione voluerit Augu. iustitiam, qua Deum, & proximum diligimus, nostram dici posse? Nostra, inquam, quia nobis cooperantibus, Dei verò, quia ipsius est donum. vnde tract. 26. in Ioan. Quid est hoc, inquit, iustitia Dei, & iustitia hominis? Iustitia Dei dicitur, non qua iustus est Deus, sed quam dat homini Deus, vt sit iustus homo per Deum. & serm. de verb: Apostoli, Charitas est plenitudo legis, Roman. 13. Sed diffusa est in cordibus nostris, non vtique à nobis, sed per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Habemus ergo clarißimam Augustini doctrinã, vnde docemur, quomodo charitas sit Dei, & nostra iustitia. Fauet huic negotio Dionysius cap. 1. de cœle: Hier. & de diuin. nom. 4. Omnibus, inquit, Deus se proponit, & fuisse vult omnes: habitaturum enim se in nobis promisit, & nos in filios adoptaturum. Ita certè clemens, & bonus est Deus, vt bonitas sua per filium, in spiritu sancto, ad omnes transeat, & nemo à participatione suæ bonitatis repellatur. & cap. 1. cœle. Hier. vocat Deificam vnitatem, atque simplicitatem. Candidißimæ, inquit, illius lucis (quæ à patre motus initium sumit) processit benigna in nos largitione manans: rursus, vt summa virtus, per quam vnum secum efficimur, vi intentionis præcipuè nos parat, & explicat, atque ad cogentis ad se patris vnitatem, ac deificam simplicitatem conuertit. hæc ille. Porrò deifica ista vnio, atque simplicitas, sine charitate diffusa in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis fieri non potest. Petrus 2. 1. Vt efficiamur, ait, diuinæ naturæ consortes: quod profectò in nobis completur per subministrationem spiritus sancti: qui enim adhæret deo, vnus spiritus fit cum eo: vbi autem est vnus spiritus; vna quoque sit vita, necesse est, quæ planè charitate ab eodem diffusa, spiritu efficitur: est enim vita amoris, non corporis, amor autem ex vitæ similitudine procreatur: Omnis summa virtutum (inquit Leo magnus in ser. de sancto Laurentio) & totius plenitudo iustitiæ à Deo nascitur. In Christo (vt dicit Paulus Col. 2. habitauit omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, id est, secundum substantiam; in nobis autem per fidem, & charitatem. Vnde Cyril. li. 10. in Ioan. ca. 1. Voluntaria, inquit, est nostra cum Christo conglutinatio, & charitate ac fide perficitur. Et fides quidem in animo nostro consistit, veram Dei cognitionem efficiens; charitas verò mandatum eius seruare facit. Qui enim me diligit, mandata mea seruabit. Ioan. 14. Qui ergo per fidem Christo solummodo coniunguntur, sola illi confeßione inhærentes, nec charitatis vimine se colligantes, palmites quidem sunt, sed non fructuosi: Nam fides absque operibus mortua est. Charitas ergo secundum Cyrillum, Deo nos conglutinat, & ex iniustis, iustos facit. Idem sentit Hilarius in Psal. 131. Habitat enim Deus in religiosorum mentibus, non corporali aditu, neque naturæ grauioris ingressu; sed spirituali virtute, in vacua se à terrenis labibus corda permittit, seseque luminis modo, in patentibus innocentiæ foribus, mentes illuminaturus infundit. Ambrosius in Psal. 118. Particeps ego sum omnium timentium te: Christus iustitia est, cuius si membrum quispiam sit, particeps est iustitiæ Christi. beatus qui hoc potest dicere. Hieronymus in epistola ad Lætam: Fiunt, ait, non nascuntur Christiani. Basilius in Hexameron Homel. 12. Christianismus, inquit, est similitu-

Dilectio præcedens iustificationem.

Nostra aliquando vocat iustia.

Iustitia nostra donum Dei.

Dionysius.

Deifica vnio.

Consortes diuinæ naturæ.

Leo Papa.

Col. 2.

Cyrillus.

Hilarius.

Ambrosius.

Hieronymus.

Basilius.

cationе impij.

similitudo Dei. Si Christianismum amplexus es, stude similis fieri Deo: indue Christum, & per Christi cognationem, Deo quoq; coniunctus eris. Duobus enim modis, vt dicit Augu. lib. 5. de bapt. paruulorum, id fit, cap. 25. baptismi susceptione, & morum imitatione. Ex his ergo, atq; similibus cùm Theologorum, tum etiam scripturarum constat sententijs, nostram iustitiam à Deo nobis datam, nosq; realiter iustos esse.

CAP. III.

Iustitia nostra non est imputatiua sed realis.

Vid sit nostra iustitia, & quomodo Dei sit, & nostra, breuiter dixi. Ne quis autem putet, hanc iustitiam esse imputatiuam tantùm, & non realem, post hac elucidare nos oportet: inprimisq; aperire, quomodo intelligatur, impium per fidem, & gratis iustificari. Extat clarissima Concilij Tridentini declaratio, atq; diffinito, sessione 6. cap 8. Cùm, inquit, Apostolus dicit, iustificari hominem per fidem, & gratis, ea verba in eo sensu intelligenda sunt, quem perpetuus ecclesiæ catholicæ consensus tenuit, & expressit; vt scilicet per fidem ideo iustificari dicamus; quia fides est humanæ salutis initium, fundamentum, & radix omnis iustificationis; sine qua impossibile est placere Deo, & ad filiorum eius consortium peruenire. gratis autem iustificari ideo dicimur; quia nihil eorum, quæ iustificationem præcedunt, siue fides, siue opera, ipsam iustificationis gratiam promeretur. Si enim gratia est, iam non ex operibus, vt idem Apostolus inquit, alioqui gratia, iam non est gratia. hæc ibi. Porrò, fides, per quam fit Christi nobis meritorum applicatio, non est quælibet fides, assensus, notitia, seu cognitio, qua verbotenus, Dei verbo tum promittenti, tum etiam minitanti assentimur; sed ea potius, per quam mens certò persuasum habens, propter Christum locum esse veniæ & condonationis peccatori pœnitenti, veteri vita ex animo commutata, proposito melioris vitæ concepto, supplicat pro peccatorum remissione, & iustitia habenda, propter misericordiam per Christum promissum apud patrem: quam fidem effectiuam appellare consueuêre sanctarum interpretes scripturarum; quia nimirum effectus vitæ ita compositos facit, sicut mens nouit ex verbo, cui assentit, componendos esse. Sic ergo mens peccatrix per fidem persuasum habet, peccatorum paratam esse apud patrem remissionem propter Christi merita; si modò ex animo renunciet priori vitæ, & ad Deum se conuertat. Itaque fide purificari corda hominum, & iustificari peccatores, nihil aliud est, quàm motus fidei in Christum in adultis, qui certè præparatio, & dispositio nominatur. Etenim mens attracta cœlitus sufficienter ex benignitate Dei habetur disposita, præparata, & tanquam aptata, vt fiat ei applicatio meritorum Christi, ex quibus, peccatorum remissionem accipiat. Quòd autem dicitur, fidem imputari ad iustitiam, ita est intelligendum, quod scilicet fides, nondum à charitate formata, sed vt sufficiens dispositio diuinitus effecta, iustitiam, seu charitatem apprehendit, vel spiritum sanctum, mentem iustificantem, atq; peccatorum remissionem largientem. Sic docetur ab Augustino in epistola ad Anastasium 144. Lex, inquit, docendo, & iubendo, quod sine gratia impleri non potest, homini demonstrat suam infirmitatem, vt quærat demonstrata infirmitas saluatorem, à quo sanata voluntas possit, quod infirma non posset. Lex igitur adducit ad fidem, fides impetrat spiritum largiorem, diffundit spiritus charitatem, implet charitas legem. Illud ergo Apostoli ad Rom. 4. sic intellige, Credenti in eum, qui iustificat impium, fides imputatur ad iustitiam, hoc est, iustitia non rependitur quasi merces debita, sed imputatur, id est, gratuitò confertur per fidem. In hoc verbo imputare est catachresis, secundum propositum gratiæ Dei. Merces autem imputatur, vel potiùs rependitur, secundum debitum. Opponit Apostolus operantem credenti, qui sibi persuadet, quòd ex suis operibus iustificari posit apud Deum. Is namq; ex debito, & non ex gratia iustificaretur. Atqui scriptura Gen. 15. palam testatur,

Iustificari per fidem.

Conciliũ Tridentinum.

Gratis iustificari.

Fides apprendens iustitiam

Fide purificari corda.

Fides imputatur ad iustitiã.

August.

Lex adducit ad fidem.

Rom. 4.

Fides imputatur ad iustitiam.

testatur, iustitiam apud Deum esse imputatiuam, siue indebitam. Pronunciat enim de Abraham non solùm quòd iustificatus sit apud Deum, sed quòd iustitia est illi imputata per fidem, quod est, eam fuisse indebitam, & gratuitam: igitur non potest quispiam ex operibus suis iustificari apud Deum; alioqui iustitia non imputaretur, sed tanquam debita redderetur. Sicut & Dauid dicit Psalm. 31. Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum, Beatus, cui nõ imputauit Dominus peccatum.
Ex quo discimus Paulum de ea loqui iustitia, qua ex impio quis fit iustus: atque de eadem sermonem esse in Psalmo, & in Genesi: hoc autẽ indicat particula, sicuti: in testimonio autem Genesis, impij iustificationem, ex natura iustificationis pij demonstrauit. Patet ergo quomodo imputatiua iustitia sit indebita, non autem extrinseca quadam appellatione sic dicta. Absurdum est, ait Cyrillus lib. posteriori ad reginas de recta fide, nos quidem hæredes factos supplicij primi parentis, corruptione per inobedientiam immissa; non autem fieri participes iustitiæ secundi, qui ad vitam nos reuehit per maximam illius obedientiam. Sanè si mea traducta est culpa, cur non & mea indulta est iustitia? Si peccato primi Adam non sola imputatione damnor; cur iustitia secundi Adam sola imputatione iustificor? Origenes lib. 4 in epistola ad Rom. ait, tunc non imputari peccatum, quando mens hominis ad perfectum venerit, ita vt omnis malitiæ radix ex ea penitus amputetur, eousque vt nullum in eo vestigium possit reperiri nequitiæ. Hieronymus in Psalm. 31. Remitti dicit peccata per baptismum, tegi per charitatem, de qua scriptum est 1. Petri 4. Charitas operit multitudinem peccatorum, non imputari per martyrium. Planè, si sola imputatione iusti nominamur, & non sumus; profectò verè iusti, sancti, atque innocentes nequaquam diceremur: nemo enim aliena est sapiens sapientia, aut sanctus sanctitate, neque etiam iustitia iustus; siquidem iustitia est donum intrinsecum, quo qui caret, nequaquam iustus est dicendus. Adde, quòd falsum nobis promitteret scripturæ, si hac intrinseca essemus priuati sanctitate. Ioan. 17. enim dicitur, atque promittitur ab ipsomet Saluatore, verè esse sanctificandos: Sanctifica, inquit, eos in veritate. Sanctificantur, inquit Augustinus ibi, hæredes testamenti noui, cuius veritatis vmbræ fuerunt sanctificationes veteris testamenti. Si ergo nostra sanctificatio, seu iustificatio, est imputatiua tantum; absque dubio, vmbra esset, & non veritas. Item cap. 8. Si vos filius liberauerit, veri liberi eritis. Quomodo autem veri liberi, iniquitate in conscientia dominante? nulla enim maior, atque durior seruitus, quàm seruitus peccati. Iniquitas autem, gratiæ infusione extruditur: ita vt tam diu maneat iniquus, quoadvsque charitatem receperit: Ergo quod prius. Et in epistola sua prima: Videte qualem charitatem dederit nobis, vt filij Dei nominemur, & simus. Nam qui vocantur, & non sunt, ait Augustinus ibi, quid illis prodest nomen, vbi res non est? Quàm multi vocantur medici, qui curare non nouerunt? Quàm multi vocantur vigiles, qui tota nocte dormiunt? Sic multi vocantur Christiani, qui non sunt in fide, in charitate, in quorum numero habendi sunt, qui iustitia imputatiua christianos iustos esse affirmant. Qui facit iustitiam, ait Ioan. 2. eiusdem epistolæ, iustus est & ex Deo natus est. Iustitia modò nostra, ait [illegible] fide est, initium iustitiæ nostræ, confessio peccatorum. In libr. Sapientiæ cap. 14 [illegible] odio esse Deo impium, & impietatem eius. quî igitur fieri potest, vt non imputet, quod odio habet? aut quomodo Deo gratus est, quem ipse odio prosequitur? vno enim in loco, respectu eiusdem non simul consistunt odium, & amor. Per Isa. Dominus loquens, non imputatiuam, sed realem peccatorum remissionem pollicetur. Ego sum, inquit, qui deleo, non qui imputo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor. Ego, inquit Hieronymus ibidem, quia misericors sum, delebo omnes iniquitates tuas in aspersione, & sanguine noui testamenti. Vnde Apostolus 1. Cor. 6. Hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis, in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri. Hæc omnia beneficia puritatis, ait Ambrosius ibidem, in baptismate consecuti noscuntur, quod est fundamentum euangelicæ puritatis. Illic enim omnibus peccatis depositis abluitur credens, & iustificatur in Domini nomine, & per spiritũ Dei nostri, Deo filius adoptatur. Porrò, si adoptatur in filium, si abluitur à peccatis; habet ergo ali-

Cyrillus. Orig. Hieron. Iustitia est donum intrinsecum. August. Sancti in veritate. Ioan. 17. & 8. 3. cap. Augu. 2. cap. Augu. Sap. 14. Isa. 43. Hieronymus. 1. Cor. 6. Ambro.

catione impij.

Ioan.1. Augu. Gratia occulta. Quomodo heremus Deo.

go aliquid reale, nempè charitatem, propter quam, filius Dei nominatur, prioris vitæ iniquitate expulsa. Ecce, ait Ioan. 1. agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. quomodo tollit peccata, nisi expulsa malitia per infusionem charitatis? non pelluntur enim tenebræ nisi per luminis aduentum, atque præsentiam. Vnde Augu. lib. 1. de peccatorum meritis, & remissione, cap. 9. Sicut, inquit, ille, in quo omnes viuificabuntur 1. Cor. 15. præterquàm quòd se ad iustitiam exemplum imitantibus præbuit, dat etiam sui spiritus occultissimam fidelibus gratiam, quam latenter infundit & paruulis; sic & ille, in quo omnes moriuntur, præter imitationis exemplum, occulta etiam tabe tabificauit in se omnes de sua stirpe venientes. Occulta igitur gratiæ infusione, Christo incorporamur, atque illi adhæremus. Hæret autem aliquis, siue quisque Deo per charitatem, De natura, & gratia, docet August. cap. 38. In Abel iusto, inquit, charitas Dei, qua vna vere iustus est, quicunque iustus est, adhuc erat quò posset, & deberet augeri, quidquid minus erat, ex vitio erat, & cui non minus sit, donec ad illam eius fortitudinem veniatur, vbi tota hominis absorbeatur infirmitas. Et in epist. 85. ad Cosentium. Vitam ipsam, inquit, non viuere, qua fit, vt viuat quicquid non falsò dicimus viuere: absurdum est sentire: iustitia autem vita est, quæ viuit in seipsa, Deus scilicet, qui incommutabiliter viuit. Sicut autem cùm sit in seipsa vita, etiam nobis fit vita cùm eius efficimur participes; ita cùm in seipsa sit iustitia, etiam nobis fit iustitia, cùm ei cohærendo iustè viuimus: & tantò magis minúsue iusti sumus, quantò magis minúsue cohæremus. Vnde scriptum est 1. Corin 1. de vnigenito filio Dei cùm sit vtique patris sapientia, atque iustitia, & semper in seipso, quòd factus sit nobis à Deo sapientia, & iustitia. Et licet Deus sit vera, & summa iustitia, quam profectò esurire, & sitire debemus; ea tamen nostra est in hac peregrinatione iustitia, qua postea saturati, nostra est in æternitate plena iustitia. Non ergo Deum nostræ iustitiæ similem cogitemus, sed nos potius tantò similiores Deo, quantò esse poterimus eius participatione iustiores. Participatione, ait August. non imputatione, quòd Deo similes efficimur: participatio autem fit per vitæ siue iustitiæ communicationem, per spiritum sanctum qui datus est nobis; siquidem animæ, quæ hac iustitia carent, mortuæ sunt, de quibus dictum est: Sine mortuos sepelire mortuos suos. Ex quo intelliguntur etiam iniquæ animæ non esse sine aliqua vita; aliter ex eis corpora viuere non possent. Verùm non ob aliud, amissa iustitia, dicuntur mortuæ, nisi quia & animarum, licet immortaliter vita qualicunque viuentium, verior, & maior vita iustitia est, tanquam vita vitarum. Si ergo iuxta Augustinum, iustitia, siue charitas est vita vitarum, & qui ea carent homines, mortui appellantur; nunquid filij Dei adoptiui, mortui dicendi sunt? Atqui non est Deus mortuorum, sed viuentium: Mortui autem proculdubio essent, si hac vacui iustitia, sola imputatione iusti dicerentur. Quamobrem eadem in epistola, pulchritudo iustitia vocatur: aliena autem pulchritudine, pulcher est nemo. Quid est, inquit, aliud iustitia in nobis, vel qualibet virtus, qua rectè sapienterque viuitur, quam interioris hominis pulchritudo? Secundũ hanc profectò reformamur ad imaginem Dei; sicut dicit Apostolus Rom. 12. nolite conformari huic seculo, sed renouamini in nouitate mentis vestræ; secundum hanc enim interioris hominis pulchritudinẽ facti sumus ad imaginem Dei. Itaque cùm ex sacris doctoribus, tum etiam ex diuinis literis, nos vera, ac intrinseca iustitia, à Deo nobis infusa, non autẽ imputatiua, iustos esse, perspicuum esse puto.

Iustitia est vita nostra. 1. Cor. 1. Iustitia Deo similes facit. Iustitia est vita vitarum. Iustitia est pulchritudo nostra.

CAP. IIII.

Argumenta contraria.

1. Vdiuimus quomodo nostra iustitia non sit imputatiua, sed realis: quia tamen posset aliquis contra prædicta arguere, illius sunt nobis argumenta soluenda; vt tranquilior sit animus legentis. Argumentetur autem hoc modo. Remissio peccati, est non imputatio peccati, sicut dicit Dauid psal. 31. Beatus vir, cui non imputauit dominus peccatum. Igitur remissio peccati, aliam non requirit

quirit iustitiam, seu satisfactionem: nam de quo Deus pœnam sumit, illi adhuc imputat peccatum, quia imputat ad pœnam. Amplius, si satisfactione aboletur peccatum: igitur falsum est, Deum non imputare peccatum; nam non imputare peccatum, est gratuitò cōdonare, non propter vllum opus: ergo quod prius. 2.
Item, Christum, pro peccatis totius mundi plenissimè satisfecisse, scripturæ diuinæ protestantur Isa 50. Posuit in eo iniquitates omnium nostrum. & epistolæ Petri primæ cap. 2. Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum. & Paulus ad Eph. 5. Qui dedit semetipsum pro nobis hostiam, & oblationem Deo in odorem suauitatis. Igitur nobis opus non est alia iustitia, aut operum satisfactione; alioqui Christo faceremus iniuriam, quasi ipse sufficiens pro peccatorum abolitione pretium non persoluerit. quod est falsum: empti enim sumus pretio magno. 3.
Item, nostram reconciliationem gratuitam esse, seu gratis donari per Christum credentibus, scripturæ affirmant: quæ planè reconciliatio, & culpæ complectitur, & pœnæ remissionem: quid ergo opus est postea nostra iustitia, nostraq; satisfactione? Ego sum, inquit Isa. 43. qui deleo iniquitates tuas, & peccatorum tuorum non recordabor amplius. sic etiam Ezechiel. 18. Omnium peccatorum non recordabor. 2. ad Cor. 5. Deus erat in Christo, mundū sibi reconcilians, non imputans illis delicta ipsorum. Hæc igitur reconciliatio cùm sit gratuita, non admittit vllam humanam compensationem operibus procuratam. 4.
Adhuc, omnis nostra iustitia, est velut quoddam immundum: Non est ergo illi fidendum, aut de illa gloriari possumus, sed verecundari potius: sufficit ergo nobis iustitia Christi, quæ nobis imputatur, quaq; iusti nominamur. Facti sumus, inquit Isa. 64. vt immundi omnes, & quasi pannus menstruatæ omnes iustitiæ nostræ. Psal 13. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsq; ad vnum. Rom. 8. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam. Ex quibus omnibus patet, nihili faciendam esse iustitiam nostram; sed sufficere affatim nobis Christi iustitiam. 5.
Amplius, nullus suæ nititur iustitiæ, qui diuinam misericordiam quærit. Sed Dauid psal. 142. diuinam efflagitat misericordiam: nihili ergo facit suam iustitiam. Non intres, inquit, in iudicium cum seruo tuo domine, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens Iob. etiam 9. Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me: ergo quod prius. 6.
Item, Augustinus lib: confes. 9 cap. 13 idem quoq; sentire videtur. Væ, inquit, laudabili vitæ hominum, si remota misericordia discutias eam. Et Gregorius lib. 8. moralium cap. 23. Quantalibet, ait, iustitia polleant electi, nequaquam sibi ad innocentiam sufficiunt, si in iudicio districtè requirantur, & lib: 21. mor: cap. 25. Omnis humana iustitia, iniustitia esse deprehenditur, si diuinitus districtè iudicetur. Item Bernardus ser: de annuntiatione, vitam dicit æternam nullis posse operibus promereri. Nostra ergo iustitia paruifacienda est, cùm iniustitia potius sit reputanda. 7.
hæc, & similia contra prædicta fieri possent, ad quæ omnia breuiter respondere possumus. Soluuntur argumenta.
1. 2. *Et ad primum, & secundum dicimus, illam clausulam de imputatione intelligendam esse, de non imputatione ad reatum æterni supplicij, non autem de non imputatione ad pœnam temporalem; de qua quidem, cùm de pœnitentia agemus, copiosius nobis loquendum erit.*
3. *Ad 3. Afferam primum Concilij Tridentini diffinitionem, sessione 13. cap. 8. Sancta Synodus declarat, falsum omninò esse, & à verbo Dei alienum, culpam à domino nunquam remitti, quin vniuersa etiam pœna condonetur. Sanè & diuinæ iustitiæ ratio exigere videtur, vt aliter ab eo in gratiam recipiantur, qui ante baptismum per ignorantiam deliquerint: aliter verò, qui, semel à peccati, & dæmonis seruitute liberati, & accepto Spiritus sancti dono, scienter templum Dei violare, & spiritum cōtristare non formidauerint. Et diuinam clementiam decet, ne ita nobis absq; vlla satisfactione peccata dimittantur; vt occasione accepta, peccata, leuiora putantes, veluti iniurij, & contumeliosi Spiritui sancto, in grauiora labamur, thesaurizantes nobis iram in die iræ. Proculdubio enim magnopere à peccato reuocant, & quasi freno quodam coercent hæ satisfactoriæ pœnæ, cautioresq;, & vigilantiores in futurum pœnitentes efficiunt: medentur quoq; peccatorum reliquiis, & vitiosos habitus, male viuendo comparatos,* Concilium Tridentinum de satisfactione.

contrariis

contrariis virtutum actionibus tollunt. Neque verò securior vlla vita in Ecclesia Dei vnquã existimata est ad amouendam imminentem à domino pœnam, quàm vt hæc pœnitentiæ opera homines, cum vero animi dolore frequentent. Accedit ad hæc, quòd dum satisfaciendo patimur pro peccatis, Christo Iesu, qui pro peccatis nostris satisfecit, ex quo omnis nostra sufficientia est, conformes efficimur, certissimam quoque inde arrham habentes, quòd si compatimur, & conglorificabimur. Neque verò ita nostra est satisfactio hæc, quam pro peccatis exoluimus, vt non sit per Christum Iesum; nam qui ex nobis, tanquam ex nobis, nihil possumus, eo cooperante, qui nos confortat, omnia possumus. Ita non habet homo vnde glorietur, sed omnis gloriatio nostra in Christo est, in quo viuimus, meremur, satisfacimus, facientes fructus dignos pœnitentiæ, qui ex illo vim habent, ab illo offeruntur patri, & per illum acceptantur à patre. hæc ex concilio Tridentino. Reuera, quemadmodum nemo potest fieri particeps meritorum Christi, nisi per aliquam fuerit dispositionem præparatus; sic nulli prorsus, ad pœnæ expiationem, apud diuinam iustitiam debitæ, Christi satisfactio communicatur, nisi per quandam dispositionem fuerit præparatus; vt per illam, tanquam per quoddam organum fiat satisfactionis Christi applicatio. Porrò dispositio hæc duplex, sacramentum baptismi, & fides adultorum. In paruulis quidem sacramentum baptismi, in adultis verò vtrumque; sine huiusmodi dispositione non prodest Christi beneficium. Quamobrem scripturæ, quæ eum pronuntiant esse propitiationem pro omnibus Heb. 7. talis decebat, vt nobis esset pontifex. & 9. Si sanguis hircorũ etc. sic sunt intelligendæ, ad plenum patri satisfactum esse pro peccatis eorum, qui Christi fidem erant suscepturi, atque illius mandata obseruaturi. Porrò illa omnia idoneæ sunt dispositiones, quibus aptatur mens, atque præparatur ad vim satisfactionis Christi participandam. Quapropter illæ generales scripturæ, Christum expiasse vniuersam peccatorum colluuiem generaliter pronuntiantes, sicut non omnem è vestigiò necessariam dispositionem excludunt; ita planè, nec humanæ satisfactionis necessitatem. Amplius, remissio culpæ, & mortis æternæ non possunt ab inuicem separari: sicut enim remissio culpæ est gratuita per solam Christi mortem nobis concessa; sic certè & liberatio à morte æterna, nullis comparatur hominum satisfactionibus, sed per solam Christi mortem datur ritè & verè pœnitentibus. verùm remissio culpæ separatur à pœna siue à remissione pœnæ temporalis. sustinent siquidem iusti hîc præsentes seculi pœnas ob peccata commissa, sic legitur 2. Regum. cap. 12. Dauid, post culpæ ac æternæ mortis remissionem, multas huius vitæ erumnas pertulisse: Quare, Christi beneficium non ita nobis applicatur, vt ab omni prorsus pœna deinceps liberi simus. Dicis, ex vna Dauidis pœnitentia, communem regulam non esse statuendam. Item, quòd si singulis peccatis temporales atque determinatas Deus pœnas infligat; non tamen censendũ est, actionibus humanis peccata aboleri: nam & Moysi diffidentia sic est punita, vt ad promissionis terram minimè perueniret. Respondeo, scripturas firmiter statuere, has satisfactiones, sicut dictum est, peccatorum abolitionem procurare, atque efficere. Mat: 3. Facite, inquit, fructus dignos pœnitentiæ. Item 1. Cor: 11. Si nosipsos diiudicaremus, vtique à domino non diiudicaremur: dum enim à domino iudicamur, à domino corripimur, vt nõ cum hoc mundo damnemur. Hoc dicit, ait Ambrosius, quia si nosmetipsi errores nostros corrigeremus, non à domino iudicaremur 1. Petri cap. 4. Tempus est, vt iudicium incipiat à domo Dei. Cyprianus lib: 4. epistolarum, epistola 2. docet fructum nostræ satisfactionis multis ex scripturis, videlicet, Apocalyp. 2. Tob. 4. Lucæ. 15. Sapientiæ. 1. Iohel. 2. ps. 88. Mat. 7. Et in lib. de eleemosyna: Præcepta nobis Deus dedit, operantibus præmium pollicetur, & sterilibus supplicium comminatur: sententiam suam protulit quid iudicaturus esset. Quæ potest excusatio esse cessanti? quæ defensio relicta: nisi quod non faciente seruo quod præcipitur, dominus faciat quod minatur? Ex quibus colligitur, huiusmodi diuinæ iustitiæ sæueritatem esse; vt nullum prorsus peccatum sinat esse impunitum temporalibus pœnis, præter communes illas humani generis afflictiones, nisi fortassis vehemẽtissimus animi dolor omnem pœnam aboleat. Ex his ergo patet responsio ad 3. & 4. argumẽtum. Ve-

Satisfactio Christo conformes facit.

Satisfactio nostra pendet ex merito Christi.

Satisfactio nostra quid facit.

Sensus scripturarum.

Remissio culpæ separatur à pœna temporali.

Si pœna temporalis deleat peccata.

Cyprianus.

Vehemens dolor delet omnem pœnã.

tum. Verum quidem est, Christum suo pretioso sanguine, culpæ, atq; pœnæ æternæ remissionem nobis comparasse; ob id tamen iustitiam nostram non abstulit, imò mundauit sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Itaq; (vt ad propositum redeam) iustitia, quam apprehendit fides, siue ad quam peruenit fides, non est formaliter Dei acceptatio, quæ menti credentis externa est; sed est mentis quædam rectitudo quæ credenti in Christum, redditur propter Christum. Quare, & Christiana iustitia appellatur, ob cuius gratiam, accepta, & chara fit Deo mens credentis. Quemadmodum enim iustitia illa originis, per quam Adam Deo acceptus fuit, non fuit ipsa Dei acceptatio, sed quædã qualitas spiritualis diuinitus infusa; ita & iustitia, quæ per Christum posteris Adæ redditur, non est acceptatio, sed instauratio quædam mentis per diuinæ charitatis infusionem. Reuera, si operans accipit debitam mercedem, credens vtiq; accipit gratuitam: vnde sicut imputari mercedem, est verè & non imputatiuè tantùm reddi; ita certè imputari fidem ad iustitiam, est verè, iustitiam dari credenti, gratuitam tamen, & indebitam. Etenim, cùm dixisset Apostolus mercedem imputari operanti, & non opus imputari operanti, ad mercedem; videbatur disputatio requirere, vt subijceret iustitiam imputari credenti. sed mutata forma orationis, dixit, fidem imputari ad iustitiam, fortaßis quòd hac formula euidentius explicatur, iustitiam gratuitam esse. Itaq; non de imputatiua iustitia, sed de verè exhibita, & ingenerata animis credentium Paulum locutum fuisse, nobis persuasum esse debet. liquet planè ex collatione, qua, Christum, vitæ, & iustitiæ authorem, Adam verò mortis, & delicti parentem fecit. Quemadmodum enim paruulus fit particeps delicti Adæ per aliquod, quod in se habet ex Adæ peccato; ita credens in Christum, particeps efficitur iustitiæ Dei per aliquod, quo in ipso effectum est, idq; per meritorum Christi applicationem, vt efficeremur, ait Apostolus 2. Cor. 5. iustitia Dei in ipso. Fidem ergo imputari ad iustitiam, est fide gratuitò Dei munere apprehendere iustitiam, remißionem scilicet peccatorum, atq; gratiæ infusionem. Sed tempus est, vt ad alia argumenta superius posita respondeamus. Ad 5. dico, Isaiam locutum fuiße de iustitia legis: Nam eo tẽpore hæc à propheta dicta sunt, teste Hieronymo, quando nec dum saluator aduenerat, quando nimirum terreni populus non autem cœlestis hominis gerebat imaginem. Iustitia enim legis, euangelicæ puritati comparata, immunditiæ nominatur. Siquidem, inquit, Apostolus 2. Cor. 3. Nec glorificatum quod claruit in hac parte propter excellentem gloriam: & 3. Phil: Qui secundum iustitiam, quæ in lege est, vniuersa compleuerat, dicit se omnia duxisse pro damno, vt Christum lucrifaceret; non habens iustitiam, quæ ex lege est, sed quæ est ex fide Iesu Christi 1. Cor. 4. Nihil mihi conscius sum, nec tamen in hoc iustificatus sum. Nec mirum hæc de hominibus dicere, cùm astra quoq; Dei iustitiæ comparata, teste Iob. 15. immunda eße dicantur. Si quis igitur post Euangelium Christi, pædagogæ legis obseruat cerimonias; audiat populum confitentem, quòd omnis illa iustitia panno sordidißimo comparetur. hæc Hieronymus. Itaq; Isaias in persona populi veteris, non autem noui est locutus: nihil ergo detraxit iustitiæ Christianæ. Præterea Isaiæ verba, quæ proximè sequuntur, idipsum persuadent, docentq;. Et cecidimus quasi folium vniuersi, & iniquitates nostræ, quasi ventus abstulerunt nos. Non est qui inuocet nomen tuum, qui consurgat, & teneat te. Nec est putandum, quòd Isaias non inuocaret nomen Dei; aut quòd iniquitates eius, perinde atq; ventus quidam, separaßent eum à Deo, sed de populo potius hæc dixisse, manifestum est. Neq; enim de illorum numero credendus est Isaias fuisse, qui non inuocarent nomen domini. Annumerat autem se illis, qui flatu maligni per suas iniquitates deciderunt: sic etiam fecit Ieremi. 3. Qui & si eßet in matris vtero sanctificatus, peccatoribus tamen se annumerans, dicit: Dormiemus in confusione nostra, & operiet nos ignominia nostra, quoniam domino Deo nostro peccauimus nos, & patres nostri ab adolescentia nostra vsq; in diem hanc, & non audiuimus vocem domini Dei nostri. Patet ergo sensus illius scripturæ. Ad illud Apostoli Rom. 8. Non sunt condignæ paßiones huius tẽporis ad futuram gloriam. dicimus, quòd & si ipsa operum natura, siue substantia digna non sit;

Tit. 2.

Iustitia Christiana.

Fidem imputari ad iustitiam.

Paulus non est locutus de iustitia imputatiua.

2. Cor. 5.

5.

Iustitia legis mosaicæ quæ sit.

Iustitiæ nostrę vt pannus menstruatę. Isaiæ.

Ieremias.

Non sunt condignę paßiones huius temporis.

non sit; dignus tamen est Deus, qui ea operatur in nobis; digna est passio mediatoris, quæ hanc præstitit nostris operibus dignitatem; digna deniq; est charitas diffusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis: vnde & ipsa bona opera procedunt: alioqui cur ipsemet Apostolus 2. Tim. vlt. dicit se certasse bonum certamen, ideoq; repositam habere coronam iustitiæ: Reposita est mihi corona iustitiæ; quia Deus iustus iudex dabit, ait Ambrosius, amplissima præmia diligentibus se: In reliquo, id est, quod superest: reposita est mihi corona iustitiæ, hoc est, iustam coronam, vitam nempe æternam. Amplius, gratia gratum faciens, est filiatio, atq; adoptionis gratia: filiis autem iure debetur hæreditas. Rom. 8. Si filij, & hæredes: ad Gal. 3. Quòd si filius, & hæres. Patrem ergo Deum vocamus, tum quia adoptauerit in filios, per gratiam adoptionis; tum quia gloriosam largiturus sit nobis hæreditatem. Octo causæ à Theologis numerantur, ex quibus perspicuum fit, nos ex condigno mereri vitam æternam. In primis est efficatia doni Spiritus sancti cooperantis in meritum: deinde veritas Dei promittentis: postea, persuasibilitas liberi arbitrij consentientis, atq; perseuerantis: difficultas insuper status merendi: item, dignitas Christi nostri capitis interuenientis, quod glorificari debet in membris suis: sexta causa liberalitas Dei tribuentis: septima, obsequium sibi fideliter obtemperantis: octaua, nobilitas operis, quòd ex charitate procedit. Adde quòd si amicorum omnia sint communia; igitur, amicis vita debetur æterna. Non dixi vos seruos, sed amicos, quia quæcunq; audiui à patre meo, nota feci vobis. Et illud psal. 138. Nimis honorati sunt amici tui Deus. Iure ergo amicitiæ debetur hæreditas. Adhuc ex conuentione, & ex promissione. Ex gratuita enim bonitate proficiscitur, vt per gratiam operemur, & accepta sint apud Deum opera nostra; nam & nos sibi amicos fecit, & populum sibi mundauit acceptabilem, sectatorem bonorum operum. vnde extat Canon. 26. Concilij Tridentini, sessionis sextæ: Si quis dixerit, Iustos non debere pro bonis operibus, quæ in Deo fuerint facta, expectare, sperare vitam æternam, retributionem à Deo per eius misericordiã, & Iesu Christi meritum, si bene agendo, & diuina mandata custodiendo vsq; in finem perseuerauerint, anathema sit. Quamobrem præclare dictum est ab August. de verbis Apostoli hom. 16. Deus debitor factus est, inquit, non aliquid à nobis accipiendo, sed quod ei placuit promittendo. Illo ergo modo possumus exigere dominum, vt dicamus: redde quòd promisisti; quia fecimus quòd iussisti, & hoc tu fecisti, quia laborantes iuuisti. Psal. 100. Ecce qualis est dominus noster, vt donando debeat: & quantò magis donat, tantò magis eum debitorem esse non pigeat. Inquantùm enim gratis largitur, intantùm debitor inuenitur. Patet ergo quonammodo Apostoli sententia sit intelligenda.

Gratiæ debetur gloria.

Octo causæ, quæ nostrum meritum demonstrant.

Ioan. 15.

Canon Concilij Tridentini. 26.

Deus se fecit nobis debitorem.

6\. Ad 6. Ad maiorem dico, niti suæ iustitiæ bifariam posse intelligi, aut certè niti suæ, tanquam suæ, omni alio auxilio prorsus excluso; & ita haud dubiè, suæ quidem iustitiæ iustorum inniti neminem: aut verò, vt suæ & Dei, cuius gratia meruit, vt sua esset, & tantum apud largientem valeret: & ita legimus sanctos, suis fuisse operibus innixos; non enim tantum sua opera, quantum dona Dei magnificare studebant. Ad illud autem Dauid. Non intres in iudicium &c. animaduersione opus est, Prophetam non dixisse simpliciter, Non iustificabitur omnis viuẽs; sed addidisse, In conspectu tuo. Similis loquendi modus habetur in Iob: 4. Nunquid homo, Dei comparatione iustificabitur, aut factore suo purior erit vir? Ecce qui seruiunt ei, non sunt stabiles: Et in angelis suis reperit prauitatẽ, quantò magis hi, qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur velut à tinea? & 9. Verè scio, quòd ita sit, quòd non iustificabitur homo compositus Deo. & 25. Nunquid iustificari potest homo compositus Deo, aut apparere mundus natus de muliere? Ecce etiam Luna non splendet, & stellæ non sunt mundæ in conspectu eius: quantò magis homo putredo, & vermis, & filius hominis vermis? Quæ planè sententiæ à diuo Gregorio sic interpretantur lib. 4. moral. cap. 26. Humana, inquit, iustitia, diuinæ iustitiæ comparata, iniustitia est; quia & lucerna in tenebris lucere cernitur; sed in Solis radio posita tenebratur. & lib: 9. cap. 5. Homo quippe Deo non compositus, iustitiam percipit, compositus amittit; quia quisquis authori-

Non intres in iudicium cũ seruo tuo.

Homo respectu Dei non potest iustificari.

Gregorius Papa.

authori bonorum se comparat, bono se quod acceperat, priuat. Iustitia ergo nostra non cōparata Deo, est aliqua iustitia: illi verò comparata, est mera iniustitia. Origenes exponens illud ex Annæ cantico: Non est sanctus, vt est dominus &c. Si scriptum esset, inquit, non est sanctus, nisi dominus, consequens erat omnes nos renuntiare nobismetipsis ab hac spe, vt sancti efficeremur; nunc autem necessaria distinctione vtitur, & dicit: Non est sanctus sicut dominus, hoc est, & si sint sancti multi, sed nullus ita sanctus est, vt dominus. Augustinus de perfectione iustitiæ. Omnia quæ creata sunt, quamuis ea Deus fecerit bona valde, creatori tamen comparata, nec bona sunt, cui comparata nec sunt. & huiusmodi Prophetæ sententiam explicans, Non intres in iudicium &c. Noli, inquit, me iudicare secundum te, qui es sine peccato, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens: quod ait, non iustificabitur, ad illam perfectionem retulit, quæ in hac vita non est. Arnobius: Non intres, inquit, in iudicium cum seruo tuo, hoc ergo voluisti dicere, iustitia tua est, vt dominus in iudicio intrare cum seruo contemnas. Quis enim ad comparationem tuā iustificabitur homo? omnis enim pulchritudo te præsente, deformis est: omnis fortitudo, te præsente, infirma: omnes diuitiæ te præsente, mendicitas: omnis iustitia humana, te præsente iniustitia. Deus enim ita iustus est, vt sit ipsa iustitia: Christus verò, quatenus homo, est iustitiæ plenitudo; nos verò de plenitudine illius nostram iustitiam accepimus, quæ & nostra vocatur, & sua: atque ita, iuxta Zachariam 4. exæquauit gratiam gratiæ, sicut dicit Ioan. 1. Et de plenitudine eius omnes nos accepimus gratiam pro gratia: hoc est, inquit Augustinus, accepimus gratiam fidei, spei, & charitatis, in quibus per gratiam eius proficientes, ambulamus; accepturi deinceps gratiam illam, de qua Apost. Rom. 6. Gratia Dei vita æterna. Ecce vnde manat nostra iustitia, vnde est illi merendi nobilitas, vnde gloriatur Christianus; ex Christi vtique plenitudine, qui meruit nobis vtramque gratiam, & iustificantem, & coronantem. Bernardus in ser. de assumptione virg. eadem Ioan. verba interpretans, ait: Triplicem gratiam nobis esse collatam: vnam certè, qua conuertimur: aliam, qua in tentationibus adiuuamur: tertiam qua probati, remuneramur. Et prima quidem beneplacitum est, secunda meritum, tertia præmium. De prima dictum est: De plenitudine eius omnes nos accepimus: de duabus reliquis, Et gratiam pro gratia, id est, munera gloriæ æternæ pro merito temporalis militiæ. Sic enim docet Apo. Philip. 2. Cum metu, & tremore salutem vestram operamini: tametsi dixisset, Deum operari in illis, & velle, & perficere; de fructu autem suæ operationis sic loquitur: Quoniam, inquit, non in vacuum cucurri, aut in vacuum laboraui. Debetur ergo bonis operibus vita æterna: quæ ideò ab Apostolo ad Rom. gratia, & non merces vocatur, teste August. in epist. ad Sixtum 103. non quia meritis non datur; sed quia data sunt & ipsa merita, quibus datur; vt cùm Deus coronat merita nostra, nihil aliud coronet quàm dona sua. Et de correptione, & gratia cap. 13. Quia & ipsa vita æterna, inquit, quam certum est bonis operibus debitam reddi, à tanto Apostolo gratia Dei dicitur, cùm gratia non operibus reddatur, sed gratis detur, sine vlla dubitatione confitendum est; ideò gratiam vitam æternam vocari, quia his meritis redditur, quæ gratia contulit homini. Rectè quippè ipsa intelligitur, quæ gratia, gratia in Euangelio legitur, Gratiam pro gratia, id est, pro his meritis, quæ contulit gratia. Eandem habet Basilius de Spiritu sancto, cap. 16. sententiam. Quis adeo rudis est, inquit, vt non audiuerit de bonis, quæ Deus præparauit dignis, vt ignoret, quòd corona iustorum sit, Spiritus sancti donum siue gratia; quæ largior tunc, ac perfectior exhibetur, cùm iuxta proportionem rectèfactorum spiritualis gloria fuerit vnicuique distributa? Ber. 1. serm. in Epipha. Pauperes sumus, inquit, parum dare possumus, attamen recōciliari possumus pro paruo illo si volumus. Totum quod dare possum, miserū istud corpus est; id si dedero, satis est; si quo minus, addo & corpus ipsius: iam de meo est & meum est: Paruulus enim natus est nobis, & filius datus est mihi, de te domine suppleo; quòd minus habeo in me. Sufficit ergo ad meritum scire, quòd non sufficiant merita, sed vt meritum satis est, sic carere meritis, satis ad iudicium est. Præsumptio damnatur, non merita.

Origenes.

Aug.

Arno. exponitur quomodo non iustificabitur omnis viuens.

Gratiam pro gratiam.

Vita æterna gratia vocatur.

Bernardus. Triplex gratia nobis per Christum donatur.

Quare vita æterna vocatur ex Aug.

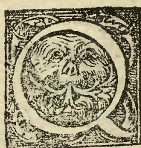
Basilius.

Bernardus. In can. Ser. 68.

Chrysosto. *Chrysostomus hom. 21. in Genesim: Habenda est salutis expectatio, in omni virtutis operatione, neq; in aliquo, sed in fiducia bonorum operum; imò neq; in illis multum de se sentire, sed tunc magis humilem, & modestum esse oportere. Noli ergo mercedem reposcere,* Ambrosius. *vt merearis accipere. Ambrosius de Helia, & ieiunio cap. 20. Habemus, inquit, plura subsidia, quibus peccata redimamus; sed tu ipse venalis es, peccatis tuis venundatus es: redime te operibus tuis, redime te pecunia tua; vilis pecunia, sed pretiosa est misericor-* Augustinus. *dia. Augu. de verbis Apostol. 22. ser. Auaritia te ad Indos misit, ad deportandum aurum: ego tibi ante ostium Christum posui, à quo emeres regnum cœlorum: Ex his etiam patet responsio ad septimum argumentum.*

QVAESTIONIS VNDECIMAE CAP. I.

Iustitia operum quæ sit.

Voniam ex multorum sententiis audiuimus, quomodo passiones nostræ aliquam habeant iustitiæ actionem ad æternæ vitæ hæreditatem obtinendam; aliqua nobis addenda sunt, quò huius rei doctrina lucidior, securiorq; fiat Hieron. *legenti. De hoc autem negotio Hieronymus 2. Paral. 25. & Hier. 31. sic loquitur: Hoc semper in ecclesia catholica obseruatum est, priusquam fidem Christi quis recipiat, & in eo spiritus sancti fundamenta iaciantur, nullum audire posse: Est merces operi tuo. posteaquam verò conuersus ad Christum, & templum eius effectus aliquis fuerit; tunc eum statim auditurum Apostolum, 1 Cor. 3. Vnusquisq; accipiet propriam mercedem iuxta opus suum. Sic namq; animi christianorum sunt excitan-* August. *di, dicit Augu. de natura & gratia cap. 68. Primùm quidem, vt christiani fiant, deinde terroribus verberentur, & præmiorum laudibus erigantur; hoc enim modo difficultas tollitur, quæ in Paulinis epistolis habetur, si personarum, vel operum intellecta fuerit di-* Opera ante fidem. *stinctio. Siquidem infidelibus, fides, velut omnium bonorum operum fundamentum inculcabatur, atque annunciabatur; christianis verò opera fidei: nam opera ante fidem, bona dici non possunt: quid enim, inquit Augu. tract. 88. in Ioan. boni operis ante fidem? cùm dicat Apostolus: Omne quod non est ex fide, peccatum est: Roman. 14. & de prædestin. sanctorum, cap. 10. Non sunt bona opera, nisi ex fide: Iustus enim ex fide viuit: Et in Ps. 31. Nemo computet bona opera sua: vbi fides non est, bonum opus non est; bonum enim opus intentio facit, intentionem fides dirigit. Crede in eum, qui iustificat impium, vt possint & bona opera tua, esse bona opera. Nam nec bona illa appellauerim, quamdiu de ra-* Opera infidelium sunt peccata. *dice non bona procedunt. Lib. 4. contra Iulianum cap. 3. docet August. opera infidelium esse peccata: Omne (inquit Apost. Roman. 14.) quod non est ex fide, peccatum est: quidquid enim fit ab infideli, inquantum infidelis est; semper est peccatum, etiam si bonum sit, quod facit, quia illud fit voluntate infideli: ordinat enim illud ad finem suæ infidelitatis. Arbor enim mala, id est, mala voluntas, non potest bonos fructus .i. bona opera facere,* In infidelibus non est vera virtus. *quia quando fit aliquid noxia, & peruersa voluntate, illudq; non refert ad eum finem, ad quem debet referri; dubio procul peccatum operatur. Et 9. de ciuit. Dei cap. 25. Apud infideles, inquit, non est vera virtus, quia non actibus, sed finibus pensantur officia: Quaslibet namq; virtutes habere videatur animus, nisi ad Deum retulerit, eo ipso vitia sunt potius, quàm virtutes. Ex qua Augustini doctrina colligi potest, quòd quidquid fit ab infideli, intentione infidelitatis, aut certè in debitum finem ab eo non refertur, peccatum esse censendum; arbor profectò mala, non potest bonos fructus facere; & oculus nequam totum corpus tenebrosum reddit. Lib. 19. de ciuit. Dei cap. 25. Licet, inquit, tunc veræ, & honestæ esse putentur virtutes, cùm ad seipsas referantur, nec propter aliud expetantur, sed nihilominus tunc superbæ sunt, ideóq; non virtutes, sed vitia putantur: nihil enim aliud à Deo, est propter se diligendum, aut expetendum, alioqui in alio, quàm in Deo vlti-*

mus finis esset constituendus, quod est omnibus modis falsum, atq; veræ primæque philosophiæ contrarium. Infidelium itaq; opera, tum quia infideli intentione fiunt, tum quia ad debitum finem non referuntur, peccata esse affirmat Augustinus: docetq; disputans cum Iuliano, nullam actionem hominis carentis fide in Christum, posse esse bonam, hoc est, ad salutem vtilem, quin potius regulariter omnem infidelium actionem peccatum esse, propter eas, quas superius recitauit rationes. In lib. de spiritu, & lit. cap. 27. Si, inquiens, qui naturaliter, quæ legis sunt, faciunt, Roman. 1. nondum sunt habendi in numero eorum, quos Christi iustificat gratia; sed in eorum potius numero, qui Deum verum veraciter iusteq; non colunt: quædam tamen facta, vel legimus, vel nouimus, vel audiuimus; quæ secundum iustitiæ regulam, non solùm vituperare non possumus, verùmetiam meritò certéq; laudare: quanquam si discutiatur quo fine fiant, vix inueniuntur quæ iustitiæ debitam laudem defensionemúe mereantur. hæc Augustinus: Verùm vtrum ab infidelibus possit aliquid agi, quod referatur ad finem Deum, vt est author naturæ; id extra controuersiam erat, quam cum Iuliano susceperat. Potest tamen dici, quòd quamuis non possint, qui fide carent, cognoscere Deum tanquam authorem boni beatifici, ex lumine tamen naturæ rationali expresso, Deum, vt authorem naturalis boni cognoscere possunt, ac ad Deum sic cogitatum, suas actiones referre. Istud satis clarè docet Apostolus ad Roman. 1. cap. affirmans potuisse gentes per rationem, Deum cognoscere, & cognitum glorificare. Infidelis præterea, qui opinatur eum, quem credit authorem naturæ, esse Iouem, aut alium quemlibet falsum Deum, suas potest actiones generaliter, ac sine determinatione, ad Deum, vti ad authorem naturæ, & non ad falsos deos referre; sed generaliter, sub ratione, qua Deus est. Id autem bifariam fieri contingit, altero modo explicitè, & actualiter, videlicet, cùm quis actu cogitans de Deo, refert in illum suam actionem: Altero modo implicitè, & virtualiter, quod tunc contingit, quando quis actionem refert ad finem aliquem virtutis, inhærere illi fini, quantum secundum rectam rationem est inhærendum: Verbi gratia, si quis subueniat indigenti propter finem, qui est sustentatio vitæ eius. Rectius ergo sentire videntur non esse necesse, quamlibet infidelis hominis actionem, peccatum esse propter defectum circumstantiæ vltimi finis. Quapropter si infideles bene vterentur, siue vsi fuissent donis naturalibus, facilius ad nouæ gratiæ donum peruenissent; verùm quia abutuntur, atq; abusi sunt talentis naturæ indigni habiti sunt, qui ad dona gratiæ accederent. Neque id dicimus, quòd ex donis naturæ, gratiæ dona quispiam mereri valeat; sed quandam congruitatem merendi, eamq; ex Dei bonitate vtraq; dona largientis, ostendimus. Chrysostomus in 20. Matth. Multi sunt vocati &c. generalem illam mandatorum scientiam, quam quisq; cùm crearetur, accepit, gratiam esse affirmat: qua si bene quis vtitur, specialem habere meretur scientiam, vnde mysterium regni Dei cognoscitur, sicut scribitur Matth. 13 Vobis datum est nosse mysterium regni Dei. Verùm illa gratia generalis, non est Dei redimentis, sed conditoris. Donis quidem naturæ, si quispiam rectè vtatur, meretur proculdubio maioris gratiæ augmentum; verùm sine Dei gratia miserentis, atq; quibusdam fidei initiis, igniculisq; infusis, illis bene vti, valet nemo. Perspicuum huius rei exemplum in Cornelio ostenditur: Actorum 10. cuius opera Deo accepta referũtur, ac promeruisse, vt ad baptismi gratiam pertingeret. Sanè, præparatio humanæ voluntatis ad gratiam necessaria, non est meritum, sed dispositio quædam subiecti, quæ absq; gratuito auxilio Dei prædestinantis, & adiuuantis, atq; excitantis haberi non potest. Itaq;, & si operatio meritoria fidei, iustificationisq; impetratoria in prædestinato infideli esse nequeat, propterea quòd, quia sicut sine fide, nec orare, ita nec impetrare quicquam possit, in viro tamen sancto esse potest meritum, vnde Deus impio prædestinato propitius fiat: Stephani namq; precibus, Paulum gratiam Christi assequutum fuisse, Augustinus affirmat. Porrò, dispositio ad iustificationis gratiam necessaria, est liberi arbitrij motus, ex quadam in Deum fide, peccata detestantis; quò fit, vt iustificationis gratia, quendam exigat liberi arbitrij motum, natura, gratia iustificante, priorem. Præcedit autem hunc liberi arbitrij motum,

Omne, quod non est ex fide peccatum est.

Fides in Deũ, vt est author naturæ.

referre explicitè. & implicitè.

Chrys. si bene fuissent vsi donis naturæ, veniret ad dona gratiæ.

Cornelij fides

Præparatio ad gratiã donum Dei est.

Paulus adiutus precibus Stephani.

motum, quidam Dei tractus, siue motio, liberum arbitrium excitantis, atque afficientis, vt credere velit. vnde fit, vt prædestinatus ex quodam fidei motu, sibi gratiam iustificantem impetrare valeat, atque suæ fidei augmentum. Sic legimus Apostolos orasse, Lucæ 17. Domine adauge nobis fidem. Et Mar. 9. pater lunatici: Credo domine, adiuua incredulitatem meam. hoc etiam modo, opera, quæ ex quadam fide implicita fiunt, præparant, disponuntque ad perfectioris fidei initia, denique ad perfectam consumatamque iustitiam. Quapropter Cornelius non sine aliqua fide orabat, atque eleemosynas erogabat: vnde fidei promeruit incrementum, atque perfectæ iustitiæ libertatem. Nemo ergo ad accipiendum fidei iustificantis donum, sine gratuito Dei munere sese disponere potest. Et hæc quidem diximus de illorũ iustitia, quibus plena iustificationis gratia non est impensa, atque tributa. Iam reliquum est de eorum iustitia loqui, qui sunt templum Dei, in quibus Deus inhabitat, & viuit, sicut Apost. 2. ad Gal. Viuo iam non ego, viuit verò in me Christus: Igitur opera Pauli, non tam Pauli, quàm Christi erant in illo viuentis, atque operantis. Vnde Ambrosius ibidem: Non est ambiguum, inquit, in eo, qui per fidem liberatur à morte, Christum viuere. Morte enim digno dum donat peccata, ipse viuit in loco eius; ipsius enim præsidio ereptus est morti. August. de verbis domini: Apostolus non viuebat in se, sed Christus in eo; quia non suam, sed Christi faciebat voluntatem. Qui ergo Dei facit voluntatem, non meretur vitam æternam? ipse enim ait, Matt. 7. Non omnis qui dicit mihi domine domine intrabit in regnum, sed qui fecerit voluntatem patris mei, qui est in cœlo. 2. Cor. 13. An experimentum, inquit, eius quæritis, qui loquitur in me Christus? Christus viuebat, Christus loquebatur; igitur Christus operabatur in Paulo: quis ergo contemnat Christum viuentem, loquentem, atque operantem in templo suo, in anima iusti? Ad Philip. 1. Mihi viuere Christus est. Vitam suam siue in præsenti, siue in futuro Christum esse dicit (inquit Ambrosius) sicut Euangelista Ioan. 1. testatur: Quod factum est, in ipso erat vita, & vita erat lux hominum. Viuebat ergo Christus in Paulo: operabatur ergo; nam operatio est actio vitæ. Erat autem Christus in Paulo per habitum charitatis: proinde si quispiam Pauli merita labefactare conetur; idipsum in Christi merita se facturum non ignoret. In sanctorum enim virtutibus fulget meritorum Christi iustitia, sicut Sol in gemmis, quæ in Solis præsentia rutilant, in absentia autem contenebrantur. Christus operatur in vobis & velle, & perficere pro bona voluntate ad Philip. 2. Opera ergo nostra, Christi potius dicenda sunt quàm nostra, à quo bona voluntas præstatur, & perfectio eiusdem voluntatis. In Zacharia cap 6. legimus. Ab istis sumes argentum, & aurum, & facies coronas, & pones in capite Iesu sacerdotis magni. Christus est (ait Hieronymus ibi) qui virtutes in nobis operatur: Christus est, qui per eas in nobis coronatur; quia videlicet ipsius est opus, omnis omnium sanctorum corona. Attende semen arboris, quàm minimum sit quantitate, non tamen virtute, nam ab eo magna arbor exurgit; sic semen Dei, quæ est charitas (vt dicit Ioan. 3. cap. 1. ep.) quantitate paruum est, virtute verò æquat gloriæ, quæ reuelabitur in nobis. Sicut enim in semine tota est arbor virtute; sic & in nobis per gratiam spiritus sancti, quia causa est efficiens vitæ æternæ, cùm sit fons aquæ salientis in vitam æternam: ideóque à Paulo vocatur pignus hæreditatis nostræ. In Christo, inquit, credentes signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ in redemptionem acquisitionis in laudem gloriæ ipsius. signum habemus futuræ hæreditatis (ait Ambrosius ibi) spiritum sanctum datum, post baptismum redempti, hæredes designati sumus, si in regeneratione perdurauerimus, vt prima fides veniam, sancta verò conuersatio perdurans cũ fide coronam mereatur. Itaque, si opus hominis meritorium, quo ad substantiam ipsius consideretur, omni proculdubio vita æterna indignum reputabitur: at, si gratiam inhabitantis in homine trinitatis respexeris, vnde, & ipsa opera prodeunt; quis audebit illa inficiari, quò minus mereantur vitam æternam? Ad eum (inquit dominus Ioan. 15.) veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Manente igitur tota Trinitate in nobis; quis poterit dubitare, opera meritoria, sanctæ esse Trinitati attribuenda? Tentate vos (ait Paulus 2. Cor. 13.) si

Cornelius nõ sine fide orabat.

Viuit in me Christus.

Meritum Pauli.

Qui negat merita Pauli, negat merita Christi

Christus coronatur in nob.

Pignus hæreditatis.

Opus nostrũ quomodo meritorum.

De iustificatione impij.

13. *Si estis in fide, & ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmetipsos, quia Christus Iesus in vobis est? nisi forte reprobi estis? Ad Cor. 1. 6. cap. vocat membrum Christi, & templum spiritus sancti: Membrum autem ex capitis virtute operatur. Patet ergo quomodo iustitia nostra sit vita æterna digna.*

Habitatio Dei in nobis.

CAPVT II.

Iustificatio duplex.

IVstitiam bonorum operum, vitam æternam mereri, fidelium, atque infidelium iustitiam, quæ sit, ex Pauli antè dictis percepimus: reliquum est igitur ostendere, solam fidem iustificato non sufficere: neque è contrà opera absque fide aliquid prodesse ad salutem. Hinc animaduertimus duplicem esse iustificationem, siue iustitiam, primam scilicet, qua ex impio fit iustus: secundam verò, qua ex iusto fit magis iustus. Vnde Concilium Tridentinum sessione sexta cap. 10. Iustificati, inquit, & amici Dei, ac domestici facti, euntes de virtute in virtutem, renouantur, vt Apostolus inquit, de die in diem: hoc est, mortificando membra carnis suæ, & exhibendo ea arma iustitiæ in sanctificationem per obseruationem mandatorum Dei, & ecclesiæ, in ipsa iustitia per Christi gratiam accepta: cooperante autem fide bonis operibus, crescunt, atque magis iustificantur, sicut est scriptum: Qui iustus est, iustificetur adhuc. Et iterum: Ne verearis vsque ad mortem iustificari. Et iterum; videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantùm. hoc verò iustitiæ incrementum petit sancta ecclesia, cùm orat: Da nobis Domine fidei, spei, & charitatis augmentum. hæc ex Concilio. Et reuera, oportet, vt quisquis fidem habet, credat se non sola fide iustiorem fieri; quandoquidem illius fides, si opera non habuerit, ipsum condemnabit. In Christo Iesu, ait Paulus ad Gal. 5. tantùm valet fides, quæ per dilectionem operatur, hoc est, fides ferax bonorum operum, & non sterilis, & otiosa. August. in epistola ad Sixtum: Ista, inquit, fides christianorum est, non dæmoniorum: nam & dæmones credunt, & contremiscunt, sed non diligunt. Vnde quamuis fides priusquam quicquam operetur, iustificet; parturijt nihilominus, & est operibus grauida, nihil expectans, nisi tempus pariendi. Itaque potestate quadam intra se continet opera, quæ nondum in lucem ædidit: qua profectò fide initiari dicitur iustus, non autem consumari; consumata namque aliter, quam ex operibus in lucem editis, haberi non potest. Fides primùm inchoat iustitiam, partu autem bonorum operum edito, consummat, & perficit. hanc ob causam à Iacobo cap. 2. dictum est de fide Abrahæ loquens, quòd ex operibus fides Abrahæ consummata sit. Videtis, inquit, quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantùm, loquitur autem de iustificatione consummata; nam de iustificatione inchoata, siue prima, ita in primo cap. loquitur. Voluntariè, ait, genuit nos verbo veritatis, vt simus initium aliquod creaturæ eius. Mox enim vt aliquis audito assentitur verbo veritatis, initiatus in fide, iustificari incipit: deinde indies magis magisque iustior euadit, donec tandem consummatam, perfectamque iustitiam consequatur. Porrò, quòd Iacobus, initium creaturæ appellauit, ab Apostolo 6. Gala. noua creatura vocatur. In Christo Iesu, inquit, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed noua creatura. homo vtique nouus, qui secundum Deum creatus est: Eph. 4. Noua creatura, ait Ambrosius, est regeneratio nostra. hæc est, quæ dat profectum permanentibus. Super istos enim est pax Dei. Et cap. 5. de eadem iustificatione loquens. Nos spiritu ex fide specie iustitiæ expectamus; quia scilicet spes iustificationis in fide est per spiritum, non per opera legis. Quanquam igitur Paulus ex fide spem conceperit, & in iustitia creatus sit homo quidam nouus; spem tamen spectat iustitiæ cumulatioris, eius nimirum, quæ bonis operibus indies augetur. Sic docet Augustinus de spiritu & lit. Fides, inquit, esuriens, sitiensque iustitiam, renouatione de die in diem interioris hominis proficit in eam, & sperat ea satiari in vita æterna.

Prima iustitia

Conciliũ Tridentinum.

Apoc. vlti.

Iacob. 2.

Secunda iustitia.

Iustificatio inchoata.

Initium creaturæ est noua creatura.

Iustitia cumulatur bonis operibus.

æterna. Eius itaq; iustitiæ, quæ per fidem dilectricem, & operatricem augescit indies, spem expectat Paulus, sicut docuit 2. Tim. 4. Reposita est mihi corona iustitiæ: Præmiũ quidem suæ iustitiæ, non fidei tantùm. Iustitia ergo inchoata à Paulo, noua creatura vocatur, eamq; perpetua quadam renouatione augeri affirmat: Iacobus verò initium illud creaturæ ex operibus consummari. Ad Cor. 1. cap. 6. Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi. Et hæc quidem de prima iustificatione ab eo dicta esse Ambrosius ibidem affirmat: Hæc omnia beneficia puritatis, ait, in baptismate consecuti sumus; verùm eandem ex operibus augeri, atq; consummari ad Rom. 2. ostendit: Non, inquit, auditores legis, sed factores legis, iustificabuntur. Aug. de spir. & lit. cap. 26. iustificabuntur, id est, iusti reputabuntur. Lucæ 10. Ille volens seipsum iustificare, hoc est, iustum declarare. & Math. 11. Iustificata est sapientia ab eis, hoc est, iusta declarata. Opera enim legis quæ fiunt ex fide Iesu Christi, maiorem iustitiam præstant. Ambrosius hoc dicit, inquit, quia non hi iusti sunt, qui audiunt legem, sed qui credunt in Christum quem lex promisit, & hoc est facere legem. Hæc igitur iustificatio per opera fidei comparatur: ad quam excolendam Iacobus cap. 1. exhortatur: Ne sitis, ait, auditores verbi, sed factores: Et Dominus in cap. Mat. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum: vnde nemo, nisi propter iustitiæ defectũ est excludendus. Filioli, ait Ioan. 1. epist. cap. 3. Nemo vos seducat. Qui facit iustitiam, iustus est. Ab opere ergo, non à sola fide, aliquis iustus est appellandus. Et Petrus 2. cap. 1. Quapropter, inquit, fratres mei satagite, vt per bona opera, certam vestram vocationem, & electionem faciatis. Quum ergo ex nostris operibus, electio, vocatioq; rata firmaq; fiat; proculdubio, iustitia quoq; nostra auctior inde, atq; consummatior euadit. Ioan. in apocal. 22. Qui iustus est, iustificetur adhuc, & qui sanctus, sanctificetur adhuc. Quare, quauis fide viua, hac in vita iustificatus polleat, ad maioris tamen studium iustitiæ contendere debet. vnde Apostolus ad Rom. 6. Sicut exhibuistis, inquit, membra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem; ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem, hoc est, vt in vobis iustitiæ sanctificatio consummetur. Ea mensura, ait Ambrosius ibidem, nos Deo seruire præcepit, qua prius famulabamur diabolo, cùm vtiq; propensius deberemus seruire Deo, quàm Diabolo; quippe cùm hic salus, illic damnatio operetur. Porrò hæc seruitus absque bonis operibus esse non potest: proinde ad hanc iustificationem, opera conferre, perspicuum esse puto. Itaq; iustificato sola fides non sufficit. Ad gratiam autem fidei, siue ad primam gratiam duplex est aditus perueniendi: alter quidem per plenam omninò fidem, omni prorsus obice sublato; quemadmodum legitur actuum 10. de ijs, qui Petro apud Corneliũ concionanti, crediderunt: vnde & super eos spiritus sanctus cecidit, cùm nec dum essent baptizati, fuit enim in eis haud frigida fides. Alter verò, vbi fides remissior fuerit, per sacramentum gratiam sibi acquirit, sicut in actibus etiam legitur. Nam cùm ad primam Petri concionem, actuum 2. multorum corda compungerentur, Apostolos rogauerunt, quidnam facto opus esset: quibus Petrus respondit: Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisq; vestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorũ vestrorum. Et cap. 8. Apostoli imponebant manus super Samaritanos, & accipiebant spiritum sanctum. Non sola ergo fide, sed sacramento etiam id præstabant. Et 19. Paulus manus imponens atq; baptizans in nomine Iesu accipiebant spiritum sanctum. Hæc ita se habent, atq; verissima sunt. Verùm posset aliquis contra illa sic arguere. Iustus ex fide viuit, vt dicitur Rom. 1. Abacuc 2. & Hebræ. 10. & non ex operibus, siue sacramentis: sola ergo fides sufficit. Item Marci vltimo: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Qui autem non crediderit, condemnabitur, etiamsi baptizaretur, neq; enim baptismus, aut opera saluant, sed fides. Adde illud Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam, non dicit, corpore sacramenta suscipiuntur ad iustitiam. Et Rom. 4. & Gene. 15. Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. His, atq; similibus scripturis perperam intellectis quispiam obijcere posset, solam fidem iustificato sufficere. Ad quæ breuiter

Marginal notes: Scripturæ iustificationis. — Factores legis iustificabũtur — Qui iustus est, iustificetur adhuc. — Seruitus iustitiæ. — Duobus modis ad gratiã peruenitur. — Argumenta contraria. 1. 2. 3.

breuiter respondere valemus. Et ad primum quidem dicimus, illam scripturam ita esse intelligendam, Iustus in fide sua viuet, secundum prophetæ intentionem, hoc est, ex confidentia visionis aliquando implendæ perseuerabit in bona vita. Si morã fecerit, expecta eum, ait, quia veniens veniet, & non tardabit. Ad eundem quoque sensum à Paulo introducitur ad Heb. 10. Nolite, inquit, amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem, patientia vobis necessaria est &c. Adhuc enim modicũ, aliquantulum, qui venturus est, veniet, & non tardabit. Iustus autem meus, ex fide viuet. Ad confidentiam ergo, hoc est, ad firmam expectationem rerum promissarum Paulus exhortatur Hebræos, iustumque interim ex fide viuere profitetur. Ad Romanos verò eandem citat, vt doceat, ex euangelio, Dei iustitiam nobis reuelari, ex fide in fidem, perinde ac si dixisset: Cùm per euangelium iam cunctis innotuerit, id à Deo præstitum esse, quod olim per prophetas promiserat, iustitia Dei vtique palam omnibus manifestatur, quæ promissa seruat, atque planè docetur, non frustra fuisse scriptum, Iustus ex fide viuet, id est, sustinebit se, & perdurabit spe liberationis futuræ. Igitur hoc loco propheta nomine fidei, & persuasionem, siue assensum firmum mentis, & fiduciam, siue spem complectitur. Certum est autem, Apostolum fidem sic accepisse; vt vtrumque complectatur, nec detorsisse, sed propriè vsum esse vaticinio prophetæ. Adde, quòd fidentem oportet facere voluntatem Dei; Vt voluntatem Dei facientes, inquit Hebr: 10. reportetis repromissiones. Iustus ergo non est censendus, nisi qui præter fidem, spem etiam habuerit, ac dilectionem, & opera. Et hæc fides à Iacobo consummata vocatur: Et ex operibus, inquit, fides consummata. Nec alia à Paulo intelligitur, quoties ab eo fidei iustificatio tribuitur: nam illam, quæ à spe, charitateque distinguitur, parui ab eo fieri, 1. Cor. 13. clarissimè legimus. Si habuero, inquit, omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Qui dicit, Omnem, nullam excipit, quantacunque ea fuerit, quæ non sit perfecta charitate. Non possunt igitur prophetæ verba de nuda fide, quæ spem & charitatem antecedit, intelligi; sed de ea, quæ per illas perficitur, & quæ bonis consummatur operibus: Qualem, & ipse Paulus vocat fidem per dilectionem operantem. Alioqui dicerentur & ij iustificari, qui vitijs illis fœdissimè contaminantur, quibus & illic idem propheta, Væ multiplex interminat. Palam ergo est, nec Paulum, nec Prophetam de nuda fide fuisse locutos; sed de ea, quæ per dilectionem operatur. Ad hunc modum Ambrosius intellexisse videtur. Ostendit, inquit, non iustificari hominem apud Deum per legem, sed per fidem: vita enim ex fide non hæc præsens est, sed futura; quia iustus ex fide viuit, sed apud Deum. Si ergo viuit apud Deum, vita autem huiusmodi est charitas diffusa in cordibus nostris: De fide ergo consummata, atque perfecta, & Paulus loquitur, & propheta. Augustinus de spiritu, & litera. cap. 11. Hæc est iustitia, ait, quæ in testamento veteri velata, in nouo reuelatur: quæ ideo iustitia Dei dicitur, quòd impertiendo eam, iustos facit: ex fide annuntiantium, in fidem obedientium, quam nobis Christus contulit, credimus ex Deo nobis esse, pleniusque futurum esse, quòd iustè viuimus: vnde illi ea pietate, qua solus colendus est, gratias magnas agimus. Et cap. 29. eiusdem lib. Fide Iesu Christi impetramus salutem, & quantum nobis inchoatur in re, & quantum perficienda, expectatur in spe. Itaque illa scriptura Abacuc, quamuis sit de homine iustificato; ea tamen vtitur Apostolus ad Gal: 3. pro iustificatione impij, vt in tota hominis vita, fidei efficaciam edoceat, quoniã & fidei tum primæ, tum secundæ iustitiæ opera sunt tribuenda: fide, inquam, quæ per dilectionem operatur iustitiæ opera secundæ; primæ verò aliqualis sunt, nondum autem perfectæ dilectionis. Et ad Bonifacium lib. 3. cap. 5. Catholica fides, inquit, iustos ab iniustis, non operum, sed ipsa fidei lege discernit, quia iustus ex fide viuit: per quam discretionem, fit, vt si homo non in Deum fidem rectam, & catholicam teneat, de hac vita damnandus abscedat. Alius autem habens quidem opera bona ex fide recta, quæ per dilectionem operatur, ex qua fide viuit, & secundum quam in omnibus delictis suis se accusat, de hac vita liberandus, & in consortio cum Christo regnaturorum recipiendus, emigrat. Hæc ergo fides consummata est, qua viuimus, & benè operamur, imò

Soluuntur argumenta.

Iustus ex fide viuit.

Fides consummata.

Fides per dilectionem operans.

Ambro.

Aug.

Fides discernens iustos ab iniustis.

Hieron. ramur, imò ipsa vita animæ est, & vitalium operationum principium. Hieronymus in 3. caput ad Galat. explicans illud, Qui ergo tribuit vobis spiritum &c. Ostendit, inquit, per singulas horas atque momenta semper dignis spiritum ministrari: & quantò quis in Dei opere & amore profecerit, tantò magis sancti spiritus in se habere virtutes, quas auditus fidei, & non legis opera consummant. Non quò legis opera contemnenda sint, & absque eis fides simplex appetenda; sed quò ipsa opera fide Christi adornentur. Cæterùm si ex sola fide Christi viuitur; non est ergo vita sine Christo, quantumuis magnis virtutibus aliquis præditus esse videatur. Iustus ergo ex fide viuit, hoc est, tota hominis iusti vita coram Deo, fidei est ascribenda; nam & principium est, quo iustificatur impius, habetque primam iustitiam; & medium, vnde totus vitæ illius decursus dirigitur, quæ appellatur iustitia secunda. Quare etsi bona opera aliquo modo nostra sint, gratuita tamen dona Dei sunt: quam certè gratiam fides impetrat. Quomodo ergo illa scriptura, iustus ex fide viuet, sit intelligenda, paulò copiosiùs explicaui.

Iustitia prima

Iustitia secunda.

CAP. III.

Soluuntur alia Argumenta.

2. AD 2. dico, sine fide, iustificari neminem, quia sine fide, impossibile est Deo placere: verumtamen hæc sola fides non illico præstat gratiam; sed sacramentum rectà fide susceptum, gratiam confert, & iustificationem. Mundans eam ait Paulus ad Ephes. 5. lauacro aquæ in verbo vitæ. Porrò absque gratia nihil animam mundat: Quam ob causam necesse est, vt lauacro aquæ cum verbo vitæ, baptismum suscipientibus, gratia præstetur. Quid est baptismus, ait Aug. tract. 15. in Ioa. Lauacrũ aquæ in verbo vitæ: Tolle aquã, nõ est baptismus: Tolle verbũ, nõ est baptismus. Non ergo sufficit sola fides, neglecto sacramento. Ad 3. non valet argumentũ, nõ dicit, corpore sacrã. suscipiuntur ad iustitiã, ergo non est. Dialectici non admitterent, nõ ita dicit, ideo nequaquam ita res se habet. Nos verò dicimus, corde credendũ esse ad iustitiam, quoniã absque fide nemo iustificatur. Ex fide certè iustificatio nostra sumit initiũ; ex charitate verò vnà cum bonis operibus augetur, atque perficitur. Corde igitur creditur ad salutem, hoc est, credit, vt iustitiam consequatur, remissionem peccatorũ, & gratiam: omnis autem confessio fit ad salutem, id est confitetur ad hoc, vt confitendo assequatur salutem, vitam vtique æternam. Quemadmodum ergo fides est medium, siue causa, per quam peruenimus ad iustitiam; ita planè oris confessio, est medium ad salutem, & eius meritum. Ex quo patet opera esse necessaria, & meritoria ad consequendam salutem. Augu. de spiritu & lit. cap. 25 Fides, quæ commendatur ab Apostolo, est illa, ex qua iustus viuit, qua creditur in eum, qui iustificat impium, per quam excluditur gloriatio: hæc est fides, qua impetratur largitas spiritus, de quo dicitur Gal. 5. Nos spiritu ex fide, spem iustitiæ expectamus. hæc est fides, qua salui fiunt, quibus dicitur Ephe. 1. Gratia salui facti estis per fidem, & hoc non ex vobis: Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Iesu, in operibus bonis, quæ præparauit Deus, vt in illis ambulemus. Postremò hæc est fides, quæ per dilectionem operatur, non per timorem, non formidando pœnam, sed amando iustitiam. Vnde ergo ista charitas, per quam fides operatur, nisi vnde illa fides ipsa impetrauit? Neque enim esset in nobis quantacunque sit in nobis, nisi diffunderetur in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. charitas quippe Dei dicta est diffundi in cordibus nostris, non qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores suos; sicut iustitia Dei, qua iusti eius munere efficimur. Fides hæc à Paulo commendatur, quæ corde credit ad iustitiam, nec erubescit ore confiteri, quod corde iustum percipit, vt illud confiteri debeat. Intus fidem Deus videt, sed parum est, nisi ore quoque confitearis, quod iustum est confiteri: sola ergo fides non sufficit, si careat operibus debitæ iustitiæ. Ad 4. De fide Abrahæ, qua credidit Deo, & reputatum est

Baptismus quid sit.

3.

Corde creditur ad iustitiã.

Operum necessitas.

Quæ fides cõmendetur ab Apostolo.

4.

tum est illi ad iustitiam 4. Rom. & Gen. 15. Dico, non defuisse Abrahæ opera, quibus fides eius fieret consummatior, atq; prouectior. Iam enim iussu Dei, suos suaq; omnia relique rat, & ad incognitas gentes perrexerat; in quibus non parua incommoda sustinuit, neq; ob id Deo quicquam diffisus est. Meritò ergo illius fidem operibus cooperatam, atq; ex eisdem operibus consummatam fuisse 2. cap. Iacobus affirmat. Propter nudam ergo fidem non est ei reputatum ad iustitiam. Nam si quis vsqueadeò fidem habuerit, vt montes fide sua transferat 1. Cor. 13. charitate tamen, & bonis careat operibus; non ob fidem vult Apostolus, illum iustificatum iri. Atq; istud quantum ad Genesis locum spectat, sufficere potest. Porrò, quoad illud ex Rom. 4. quoniam Apostolus, Abraham sola fide, sine operibus iustificatum esse, astruere quodammodo videtur; paulò altiùs, atq; copiosiùs, sunt hæc explicanda. Ambrosius in commentario huius loci, Manifestauit, inquit, non ideo Abraham gloriam apud Deum habere, quia circumcisus est, aut quia abstinuit se à peccato; sed quia Deo credidit, hinc & iustificatus est, laudis suæ præmium in futuro consecuturus. Et rectè quidem fides iustitiæ meritum habet, nam è contrà sine fide esse, iniustitiæ summa est. Etenim primo homini infidelitas ad iniustitiam reputata est; hic autem pater fidei nostræ non infirmatus est in fide. Origenes explicans hunc locum, ait: In eo autem, vbi dicitur, quia fides ei reputata est ad iustitiam, fides perfecta declaratur: cùm enim fides multæ Abrahæ præcesserint in multis rebus, quibus illius constantia probata est; in hoc nunc vniuersa fides eius est collecta, & ei ita ad iustitiam reputata. Patet ergo secundum Origenis sententiam, scripturam illam, de fide per charitatem operante, intelligendã esse. August. in præfatione psal. 31. Sanctus patriarcha Deo placuit, ait, atq; apud eum gloriam habuit: non ergo ex operibus iustificatus est, sed ex fide, sicut scriptum est Gen. 15. Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Iam qui audit ex operibus, sed ex fide, ne dicat, faciam quidquid volo; quia etsi bona opera non habuero, & tantùm crediderο in Deum, deputabitur mihi in iustitiam. Respondeo ergo tanquam contra Apostolum, & dico de ipso Abraham, quòd inuenimus & in epistola alterius Apostoli Iacobi 2. qui volebat corrigere homines, qui malè intellexerant istum Apostolum. Dicit ergo Abrahæ opus omnibus notum, filium suum immolandum Deo obtulisse. Magnum opus, sed ex fide, laudo superædificationem operis; sed video fidei fundamentum: laudo fructum boni operis; sed in fide agnosco radicem. Si enim hoc præter fidem rectam faceret Abraham, nihil illi prodesset qualecunq; illud opus esset. Rursum, si sic teneret fidem Abraham, vt cùm ei Deus imperaret offerre sibi immolandum filium suum, diceret apud semetipsum, non facio, & tamen credo quia me etiam contemnentem iussa sua liberat Deus: Fides sine operibus mortua est: & tanquam radix sine fructu sterilis, atq; arida remaneret. Ergo ex fide iustificatus est Abraham. Sed si fidem opera bona non præcesserunt, quia ante fidem opus bonum dici non potest; tamen secuta sunt. Nunquid enim fides tua sterilis erit? si sterilis non es, sterilis non est ipsa. Tene ergo fidem operaturus: nam fides per dilectionem operatur Gal. 5. & Rom. 13. Plenitudo legis, est charitas, & Gal. 5. Omnis enim lex in vno sermone impletur, Diliges proximum tuum tanquam teipsum. Dilectio proximi malum non operatur, Rom. 13. Adduxit ergo Apostolus exemplũ de iustificatione Abrahæ ad probandam principalem propositionem in cap. 3. positam, Arbitramur iustificari hominem per fidem sine operibus. Nec pugnat iste locus cum Apostolo Iacobo, qui asserit, Abraham ex operibus iustificatum esse; quia Paulus loquitur de operibus factis sine fide, Iacobus autem de operibus fide factis, ab ipso iam iustificato; sicut patet ex verbis Augustini, proximè citatis. Vnde, quanquam in Genes. 15. sola sit proposita iustificatio pij; voluit tamen scriptura ex ea nos venire in cogitationem iustificationis impij, per hanc similem consequentiam. Si Abraham non per vires liberi arbitrij iustificatus est, hoc est, auctior in iustitia factus: ergo multò magis impius per gratiam fidei & non per vires liberi arbitrij, initium iustitiæ adeptus est. Aptè proinde Paulus ad probandam principalem propositionem de iustificatione impij capite tertio positam, adduxit testimonium Genesis,

Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiã.

Ambro.

Origen.

August.

Quomodo Abraham iustificatus fit.

Fides Abrahæ qualis.

Iustificari hominem sine operibus.

De iustificatione impij.

quod de augmento iustitiæ agit, & non de iustificatione impij; propterea quòd eadem sit ratio, quantum ad præsens negotium spectat, de iustitiæ augmento, & de prima iustitia. Sed dices: quomodo fides Abrahæ iam iustificati imputata est ad iustitiam; cùm actus, siue motus fidei ex charitate procedens promereatur incrementum iustitiæ? Dico, gratuitum esse incrementum iustitiæ, si respiciatur ad primam causam, vnde ipsum proficitur; tametsi debitum sit, si respiciatur ad operationem post gratiam acceptam cooperantis diuinæ gratiæ: atque hoc est, quòd ait August. Iustorum bonam vitam, siue meritum, gratuitum donum Dei esse. cap. 8. de lib. arb. & de gratia ad Valerianum. Cùm igitur Apostolus ageret aduersus eos, qui suis operibus omnia tribuebant, & neque in iustificatione, neque in bona vita, gratiam Dei agnoscebant; vtrumque docet esse gratuitum. Quòd si dixeris scripturam illam Genesis, non loqui de fide in Christum; sed de expectatione corporalis posteritatis; dico, fidem illam fuisse de semine, sicut dicit Paulus ad Gal. 3. in quo benedicendæ erant omnes gentes, id est, de Christo. Quòd si iterum vrges, locum illum non loqui de huiusmodi semine, sed de carnali posteritate, quod Apostolus videtur innuere, dicens, Qui contra spem, in spem credidit; respondere licet, fidem illam, de qua scriptura loquitur innixam fuisse fidei, siue fiduciæ de Christo. Itaque ad iustificationem ex operibus bonis, duo exiguntur, nempè fides, & opera: alterum sine altero parum prodest. Nam si fides opera non habeat, mortua est in semetipsa. Vis scire ô homo, quoniam fides sine operibus mortua est: Abraham pater noster, nonnè ex operibus iustificatus est, offerens filium suum Isaac super altare? Et suppleta est scriptura dicens: Credidit Abrahã Deo, & reputatum est illi ad iustitiam, & amicus Dei appellatus est; quia scilicet non ociosè dilexit. Videtis ergo, quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantùm. Similiter, & Rahab meretrix nonne ex operibus iustificata est, suscipiens nuntios, & alia via eijciens? Sic tandem concludit Iacobus, sicut enim corpus sine anima, seu spiritu mortuum est; ita & fides sine operibus mortua est. Nemo ergo adultus sine bonis operibus apud Deum iustificabitur: Non omnis, ait dominus Mat. 7. qui dicit mihi domine, intrabit in regnum cœlorum; sed qui fecerit voluntatem patris mei, qui est in cœlo; alioqui similis est stulto, qui posuit domum suam supra arenam. Et Mat. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum & pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. vbi dominus de iustitia operum loquitur. vnde August. lib. 2. contra literas Petiliani ca. 61. Super pharisæos abundare præcipit iustitiam nostram, vt faciamus, & sic doceamus: nam illi quòd docebant verbis, soluebant factis, ideo in regnum cœlorum non sunt ingressi. Fidelis sermo est, ait Apost. ad Titum 3. cap. & de his volo te confirmare, vt studeant bonis operibus præesse qui credunt Deo: siue, vt vertit Ambrosius, solliciti sint ad effectum bonorum operum: hæc sunt bona, & vtilia Non commendat Paulus solam fidem, sed fidẽ fructuosam. vnde circa finẽ illius capitis, ait. Discant autem, & nostri bonis operibus præesse ad vsus necessarios, vt non sint infructuosi. Bona est ergo humanitas, & misericordia, ait Ambro. ad præsens, & vtilis in futurum: & hîc enim habet laudem, & in iudicij die, coronam. Et cap. 2. vt mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Ad hoc enim redemit nos Christus, ait Ambro. vt puram vitam sectantes, repleti operibus bonis regni Dei hæredes esse possimus: vt abnegantes impietatem, & secularia desideria, sobriè, iustè, & piè viuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem. Donum Dei illuxisse hominibus dicit per Christum, id est veritatem vnius Dei manifestatam per Christum; vt ignorantiam, & impietatem mundanorum fugientes, pij inueniamur in parentem omnium Deum, profitentes eum in veritate. Vt huius autem rei mercedem habere possimus; bona opera faciamus. Quomodo enim illi qui solum patrem prædicat, spes nulla est, si non profiteatur in eadem veritate & filium; ita & huius spes frustrata est, qui solam professionem fidei habet sine operibus. vnde ad Rom. 2. Deum vnicuique secundum opera redditurum, Paulus affirmat, ijs qui secundum patientiam boni operis, gloriam, & honorem, & incorruptionem quærentibus vitam æternam. Merces ergo bonorum operum vita æter-

Marginalia: Quomodo fides Abrahæ imputata sit ad iustitiam. — August. — Iustificatio ex operibus quæ sit. — Scripturę probantes iustitiam bonorum operum. — Titum. 3. — 2. — Bona opera necessaria sũt Christiana. — Rom. — Heb.

vita æterna est, quæ nullis, nisi iustis dabitur. Et ad Hebræos 6. Non enim iniustus est Deus, vt obliuiscatur operis vestri, & laboris, & sustinentiæ. Et cap. 10. Consideremus nos inuicem, inquit, in prouocationem charitatis, & bonorum operum. Nolite itaq; amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem. Audiuimus ergo quomodo iustus ex fide viuit, & Abrahæ fides sit illi reputata ad iustitiam: deniq; quonam pacto post acceptam gratiam, opera bona sunt nobis facienda, vt vitæ æternæ hæreditatem consequi valeamus, alioqui velut steriles reprobabimur.

DIGRESSIO DVODECIMA. CAP. I.

Infusio gratiæ an præcedat expulsionem culpæ.

Aulò ante approbauimus in iustificatione impij quatuor concurrere, nempè motum liberi arbitrij in Deum, & in peccatum, expulsionem culpæ, & infusionem gratiæ: quæ omnia propter incidentes scripturarum obscuritates, atq; perplexitates, exactiùs, atq; lucidiùs, explicari à nobis minimè potuerunt: nunc iam fauore sancti Pymandri, ab illarum faucibus eruti, atq; extracti, illa enodanda, atq; ad plenum explicanda esse decreuimus; vt non remaneat aliquis scrupulus legenti, atq; iustificationis negotium scire cupienti. Itaq;, Deus dum impium iustificat infundendo gratiam, culpam expellit, modò animus iustificandi obicem nō opposuerit, sed concordem sese præstiterit gratiæ aduenienti, atq; peccatum expellenti: hoc autem fit per motum liberi arbitrij in Deum, & motum liberi arbitrij in peccatum, quæ contritio vocatur. Hæc autem quatuor & si simul sint tempore; ordine tamen naturæ, vnū est altero prius: nam ordine naturali, primum est, gratiæ infusio: secundum, motus liberi arbitrij in Deum: tertium, motus liberi arbitrij in peccatum: vltimum, remissio, siue expulsio culpæ, de quibus omnibus erit nobis per singula disputandum. Nunc quæ proposita est quæstio dissoluatur. Est quorundam sententia, gratiæ infusionem reliquis tribus esse priorem. Etenim in quolibet motu, primùm est naturaliter motio ipsius mouentis: secundum autem est dispositio materiæ ipsius mobilis: vltimū verò est terminus motus, ad quem motio mouentis terminatur. Cùm autem ipsa Dei mouentis motio, sit gratiæ infusio; dispositio autem mobilis, sit duplex liberi arbitrij motus; terminus autem, vel finis motus, sit remissio culpæ: naturali ergo ordine, gratiæ infussio præcedit, deinde motus liberi arbitrij duplex, postremò, expulsio culpæ. Hanc enim ob causam qui iustificatur, peccatum detestatur, quia est contra Deum. Proinde, motus liberi arbitrij in Deum, motum eiusdem in peccatum præcedit, tanquam eius causa, & ratio: expulsio autem culpæ est tanquam finis vltimus, ad quem tota ista transmutatio ordinatur. Verùm, sicut annotatur à philo. 5. met. cap. de priori, & 9. met. quædam sunt priora generatione, nonnulla verò perfectione: & primo quidem modo imperfectiora sunt priora, secundo verò perfectiora: itaq; infusio gratiæ est prior via perfectionis, posterior autem via executionis: secundum quem profectò modum remissio culpæ præcedit, prius enim subiectum disponitur secundum naturam, quàm forma accedat: Prius ergo gratiæ infusio intenditur, licet via executionis posterius sequatur. Sed dices, nunquid Deus, sine gratiæ infusione potest culpam auferre? Dicunt nonnulli, offensam alicui non remitti, nisi quia animus offensi pacatur erga culpam offendentis: atq; ideò peccatum nobis remitti, quia Deus nobis pacatur, quæ quidem pax, in dilectione, qua Deus nos diligit, sine dubio consistit. Porrò, illa ex parte Dei, est æterna, & immutabilis; vtpotè actus diuinæ voluntatis; ex parte verò effectus, quem ad nos transmittit, quandoq; interrumpitur; quatenus scilicet ab ipso quandoq; recedimus, quandoq; verò ad illum accedimus. Effectus autem diuinæ dilectionis in nobis: qui per peccatum tollitur, proculdubio est gratia, sicut dictum ante, qua homo vita æterna dignus efficitur, à qua peccatum mortale omninò disiungitur. Ex quo patet culpæ remissionem, absq;

Quatuor in iustificatione impij.

Quod gratiæ infusio sit prior.

Quomodo infusio gratiæ sit prior.

Si remittitur culpa sine infusione gratiæ.

nem, absque gratiæ infusione intelligi non posse. Amplius, fieri non potest, vt priuatio ab aliquo amoueatur, nisi per oppositi habitus accessum, sicut patet in priuatiuè oppositis: 2. sed peccatum mortale, & gratia gratum faciens, ita se habent: non simul ergo in vno eodemque subiecto, atque vnomet tempore conquiescere possunt. Igitur vnū alterius accessu extruditur, atque amouetur. 3. Iterum, manente culpæ deformitate, manet necessariò imputatio ad pœnam: vnde nec consequenter culpa remittitur, nisi illa deformitas penitus auferatur, quæ planè sine gratiæ adminiculo auferri non potest: ergo quod prius. Adde, quòd non fiat transitus de contradictorio in contradictorium sine aliqua omninò mutatione: sed in Deum mutatio non cadit: in peccatore ergo fit, necesse est. Sed mutatio terminatur in aliquod absolutum, quod planè non nisi gratia esse potest: culpa ergo non eijcitur, nisi gratia accedente.

Soluuntur rationes.

Ad hæc autem sic legimus aliquos respondisse: 1. & ad primum quidem posse animam fieri mundam per immunditiæ eiectionem, absque alicuius gratiæ ingressu, sicut potuit creari animam sine immunditia peccati, atque gratia aliqua particulari. 2. Ad 2. dicūt culpā non esse priuationem adæquatā gratiæ: proinde sine gratiæ infusione posse auferri, vtpotè per iustitiam originalem, aut actualē naturalē, aut habitualem rectitudinem. 3. Ad 3. Non opus est, vt manente culpæ deformitate, eius quoque ad pœnam maneat imputatio; quandoquidem sine aliqua iniustitia, aut alterius iniuria, peccatum posset remitti. Nam si Deus potest facere omne, quod non implicat contradictionem in creatura: igitur potest remittere culpam sine infusione gratiæ; nulla enim in hoc videtur esse contradictio; nisi quia scripturæ hoc aduersantur, Ecclesiæ concilia, atque sanctorū authoritates: quòd etiam ipsi ita esse fatentur: nec de re, sicut se habet, sermo illorum est; sed an possit ita fieri. Ad cōfirmationem respondent, sufficere illā mutationem, ad aliquod respectiuum, & non ad aliquod absolutū terminari. Addunt ad hæc rationes, quibus ipsorum sententiā statuere conantur.

Quod Deus possit remittere culpam sine infusione gratiæ.

1. Quemadmodum, inquiunt, Deo adest potestas hominem ante peccatum absque aliqua re positiua condendi; ita planè & post peccatum: nulla enim in hoc conspicitur contradictio: sed potuit facere hominē in rectitudine mera naturali absque alicuius exterioris gratiæ adminiculo: ergo & nunc potest; potestas enim eius non transit, sed manet eadem, modò non sequatur aliqua contradictio: sed ille status naturalis rectitudinis non admittit in suum consortium peccatum: igitur, si potest facere hominem sine peccato degere, absque gratiæ infusione, poterit etiam, & culpam remittere, etiam si gratiam extrinsecam habitualem non adhibeat. 2. Amplius, Iustitia originalis, vt postea dicemus, fuit quidam habitus primi parentis voluntati eiusdem cœlitus infusus, & is quidem non erat illa gratia, de qua loquimur, nec secum culpæ deformitatem ferebat: sed potest eandem homini restituere Deus, sine gratiæ collatione: igitur potest delere culpam, gratiam aliquam habitualē non conferendo. Ergo quod prius.

De potentia ordinata negatur.

Sed hæc intelligenda sunt de Dei potentia absoluta, non autem de illius potentia ordinata: nam secundum illius ordinem non datur medium inter filios Dei, & filios gehennæ: proinde cuicunque Deus culpam remittit, simul etiam, & gratiam elargitur, vnde in numero filiorum Dei haberi possit: gratia enim, id est, charitas transfert à sinistris ad partes dextras, filiosque, atque amicos Dei constituit. Sanè, plus aliquid est, offendenti offensam remitti, quàm aliquem sontem, siue non offendentem, odio non haberi. Potest enim apud homines contingere, quempiam aliquem non diligi, nec odio haberi ab aliquo, non tamen culpam ei dimitti, si in eum deliquerit, absque speciali quadam beneuolentia.

Dei beneuolentia quę sit.

Porrò Dei beneuolentia ad homines per donum gratiæ reparatur. Quāobrem & si homo antequā peccet possit esse sine gratia, post peccatum autem, eidē sine gratia habituali reconciliari non potest; profectò, quemadmodum dilectio Dei non solùm in diuinæ actu voluntatis consistit, verùmetiā quendā gratiæ importat effectum; ita, & hoc quod est Deum nō imputare, quendam planè effectum in ipso importat, cui peccatū non imputatur, nēpè diuinam dilectionē. Patet ergo quomodo animæ culpæ remißio sine infusione gratiæ nequaquā fiat.

Argumenta de gratiæ infusione.

Verùm contra prædicta, de prioritate gratiæ, an culpæ expulsionē præcedat, posset aliquis sic arguere: In qualibet mutatione, terminus à quo, præcedit terminū ad quē: 1. sed iusti-

ſed iuſtificatio incipit à malo culpæ, & terminatur ad bonum gratiæ: prior eſt ergo expulſio culpæ, quàm infuſio gratiæ. Amplius, prius eſt recedere à malo, quàm accedere ad bonum: Declina, inquit Dauid 33. Pſal. à malo, & fac bonum: Sed remiſſio culpæ pertinet ad receſſum à malo; infuſio verò gratiæ ad acceſſum ad bonum: igitur, quod prius. 2.
Item, culpa expellitur aut quando eſt, aut quando non eſt. non ſecundum: quia ipſa non exiſtente diceretur expelli; quod eſt falſum: neque primum: ſiquidem culpa in anima exiſtente, gratia inibi eſſe non poteſt: antè ergo eſt culpa expellenda, quàm gratia introducenda. Sanè, ſi Deus ſucceſſiue operaretur, prius tempore expelleret culpam, quàm infunderet gratiam: Iuſtificando igitur in inſtanti, prius natura expellit culpam, quàm infundit gratiam. Iterum, diſpoſitio, formam, ad quam diſponit, naturaliter præcedit: ſed motus liberi arbitrij, eſt quædam diſpoſitio ad gratiam recipiendam: gratiæ ergo infuſionem naturaliter præcedit. Reuera peccatum impedit animam, ne in Deum liberè tẽdat: ſed prius eſt amouendum impedimentũ motus, quàm motus ſequatur: prius eſt ergo naturaliter remiſſio culpæ, & motus liberi arbitrij in Deum, quàm gratiæ infuſio. Solutio. Reſpondeo, terminum ad quem, non eſſe gratiæ infuſionem, ſed ſubiectum potius eſſe gratia informatum, atq; gratum effectum: Infuſio enim gratiæ hîc appellatur non informatio recipientis, ſed actio ipſius infundentis. Prius autem naturaliter eſt gratia à Deo producta, quàm ſit peccati expulſio: naturaliter namq; prius radij ſolares producuntur, quàm confuſa pellatur caligo tenebrarum. Ad 2. Receſſus à termino, & acceſſus ad terminum bifariam intelligi poteſt: vno quidem modo ex parte mobilis, & ſic receſſus à termino à quo, acceſſum ad terminum ad quem, naturaliter præcedit: prius enim eſt in ſubiecto mobili oppoſitum, quod abijcitur, deinde id, quod per motum aſſequitur mobile: Alio autem modo ex parte agentis, & ita ſecus res ſe habet: Agens enim per formam, quæ in eo eſt, ad contrarium amouendum agit; ſicut Sol agit ad tenebrarum fugandam caliginem: proinde ex parte Solis, prius quidem eſt, ſuæ lucis diffundere radios, quàm tenebrarum fugare cateruam. Quoniam verò infuſio gratiæ, & expulſio culpæ dicuntur ex parte Dei iuſtificantis; ideò ordine naturæ prior eſt gratiæ infuſio, quàm culpæ remiſſio. Ex parte autem hominis iuſtificati, ordine naturæ prius eſt liberari à culpa, quàm gratia informari. Ad confirmationem: quoniam expulſio eſt mutatio ſubita, in qua ſimul eſt fieri, & factum eſſe; ideóq; ſimul eſt expulſio culpæ, & expulſum eſſe: proinde expellitur in primo inſtanti, in quo non eſt. Ad aliam confirmationem, ſi Deus ſucceſſiuè iuſtificaret hominem, aliter quàm per gratiam animam mundaret, atq; tunc alius eſſet ordo naturæ. Ad 4. Dico, diſpoſitionem ſubiecti ordine naturæ formæ diſpoſitionem præcedere, ſequi tamen actionem agentis, per quam etiam ipſum ſubiectum diſponitur. Quare, & ſi motus liberi arbitrij, naturæ ordine, gratiæ præcedat conſequutionem, ſequitur tamen gratiæ infuſionem. Ad confirmationem, in motibus animi (teste philoſopho 2. phyſ.) motus omninò præcedit in finem actionis, ſiue in principium ſpeculationis: in exterioribus autem motibus, impedimenti remotio, finis aſſecutionem præcedit. verùm quia motus liberi arbitrij, eſt primus animi motus: prius igitur ſecundum ordinem naturæ, in Deum ſicut in finem mouetur, quàm ad remouendum peccati impedimentum. Dixi ergo quomodo res ſe habeat.

Margin notes: 3. 4. Soluuntur argumenta. 8. 2. Exemplum Solis. 4.

CAP. II.

In iuſtificatione eſt neceſſarius motus liberi arbitrij.

CVM iam perſpicuum ſit quonam pacto gratiæ infuſio, culpæ expulſionem præcedat; quærendum nobis eſt, an ad huiuſmodi expulſionem culpæ procurandam neceſſarius ſit ille duplex liberi arbitrij motus, vt impius iuſtificationem, ſiue iuſtitiam ſibi acquirere valeat: atq; inprimis dicendum, vtrum iuſtificatio impij ſit remiſſio peccatorum. Paulus ad Roman. 8. Quos

Iustificatio est remissio peccatorum.

vocauit, inquit, hos & iustificauit: hoc est, peccata remisit, & gratiam contulit. Remissio ergo peccatorum est impij iustificatio. Cùm autem iustitia (vt dixi) ex sui ratione, quandam innuat ordinis rectitudinem; bifariam vtique accipi potest: Vno quidem modo, vt rectum in ipso hominis actu ordinem significet; atque ita est virtus quædam, siue sit particularis iustitia, quæ hominis actum ad alium hominem singularem, secundum rectitudinem ordinat; siue sit iustitia legalis, quæ respicit bonum multitudinis: Alio modo iustitia, interioris hominis rectitudinem denotat; qua id, quod in homine excellit, Deo subditur, & interiores animæ vires illi nobiliori in homine, nempe supremæ rationi pariter obediunt: quæ quidem dispositio à philosopho 5.eth. iustitia metaphoricè vocatur; quæ profectò in homine duobus modis inueniri potest: & quidem per simplicis generationis modum, quæ est ex priuatione ad formam; atq; ita ei etiam competere potest, qui peccato non subditur, modò à Deo huiusmodi acceperit iustitiam, quemadmodum Adam iustitiam originalem accepisse legimus: Alio autem modo inuenitur secundum rationem motus, qui est de contrario in contrarium: secundum quem planè modum, quandam de iniustitiæ ad iustitiæ statum iustificatio transmutationem denotat. Et hic est modus proprius, de quo Paulus loquitur ad Roman. 4. Qui credit in eum, qui iustificat impium. verùm quia motus, à termino ad quem nomen potius recipit, quàm à termino à quo; hac de causa huiusmodi, qua homo migrat de statu iniustitiæ, ad ordinem iustitiæ, atque innocentiæ impij, iustificatio nominatur. Reuera, iustitia secundum quendam communiorem modũ, pro qualibet animi rectitudine accipitur, vnde & vir iustus appellatur: hoc autem modo iustitia omnem profectò virtutem continet, charitatem præsertim, per quam anima Deo grata redditur: proinde ab Ambrosio super Lucam, communis virtus iustitia nominatur. Ab hac autem iustitia sic intellecta, iustificatio nomen suum accepit. Et hæc certè tribus modis sumi potest; Vno quidem modo pro actione effectiuè iustificantis, quæ planè est ipsa diuina volitio, siue voluntas: Alio autem modo pro iustificatione formali, qui est ipse actus charitatis, animam informantis, atq; iustam, rectamq; efficientis: Tertio modo sumitur iustificatio passiua, quæ importat motum ad iustitiam, sicut calefactio motum ad calorem: & hæc quidem tripliciter: nam quandoq; est ad iustitiam præparatio: interdum iustitiæ susceptio: nonnunquam verò in iustitia exercitatio. Sed secundus modus facit pro nostro proposito, qui etiam bifariam intelligi potest: vno certè modo per simplicis generationis modum, quæ est ex priuatione ad formam: alio autem modo per mutationem formæ contrariæ, sicut dictum est. Patet ergo quomodo impij iustificatio, sit peccatorum remissio, atq; charitatis infusio ex diuinæ beneplacito voluntatis. Non temerè ergo inter ea, quæ necessaria sunt ad impij iustificationem conficiendam, peccatorum remissio numeratur. Etenim iustificatio est quidam motus, quo à statu culpæ in statum iustitiæ anima mouetur: in quo quidem motu est motio ipsius mouentis, nempè diuinæ gratiæ infusio, & liberi arbitrij motus duplex, secundum recessum à termino à quo, & accessum ad terminum ad quem: demùm huius motus finis, quæ est ipsa peccatorum remissio, atq; iustificatio. Itaq; ad iustificationem necessarius est liberi arbitrij motus: fit enim iustificatio per Dei motum, quo homo mouetur ad iustitiam. Ab ipso certè iustificatur impius. Mouet autem hominem ad hanc iustitiam percipiendam secundum modum naturæ humanæ congruentem: naturæ verò humanæ motus proprius, est ipsa liberi arbitrij motio: absque cuius motu ad gratiam iustificantem homo minimè pertingeret: Deus ergo simul donum gratiæ infundit iustificantis, & liberum mouet arbitrium, vt tantæ donum gratiæ, & cognoscat, & acceptet. Animus autem sic à Deo excitatus, ad ipsum sese conuertit, qui illũ excitauit, atq; resuscitauit; nam & ad hunc finem ab eo excitatus est: Deus tu conuertens (ait Dauid) viuificabis nos. Proinde ad iustitiam impij, motus mentis est necessarius, quo ad Deum conuertitur anima iniusti: quæ planè conuersio sine fide esse non potest: nam accedentem ad Deum oportet credere, & de hoc multa superiùs. Nec solùm motus liberi arbitrij, verùmetiam & fidei necessarius est ad impij iustificationem motus. Est prætere-

Iustitia metaphorica.

Iustificatio quid.

Iustificatio tribus modis accipitur.

Iustificatio passiua tripl.

Motus liberi arbitrij necessarius ad iustificationem.

Motus fidei necessarius.

rea necessarius motus liberi arbitrij in peccatū. Nam si motus iustificandi, est à statu iniustitiæ ad statum gratiæ; dubioprocul opus est, vt mens humana ad vtrumq; extremorum se habeat secundum liberi arbitrij motum, sicut se habet corpus localiter motum ad duos terminos motus: in motu autem corporum locali, corpus motum recedere à termino à quo, & accedere ad terminum ad quem, patet satis. Quamobrem, mens humana dum iustificatur per liberi arbitrij motum, à peccato recedit, & ad iustitiam accedit: recessus autē, & accessus in motu liberi arbitrij, secundum detestationem & desiderium est intelligendus, quemadmodum docet Augusti. super illud Ioan. 10. Mercenarius autem fugit. &c. Affectiones nostræ sunt motus animarum, lætitia animi diffusio est, tristitia verò animi fuga: progrederis namq; animo, cùm appetis, fugis verò, cùm metuis. In iustificatione ergo impij duplex motus est necessarius: alter, quo per desiderium tendit in Deum animā iustificandam: alter verò, quo in peccati detestationem proficiscitur. hæc autem iustificatio cùm sit opus spiritus sancti, qui non eget temporis interuallo in operando, sed subitò sese inserit hominum pectoribus; fit vtiq; in instanti: Factus est repentè de cœlo sonus (ait Lucas Actuum 2.) tanquam aduenientis spiritus vehementis: Quia scilicet (ait Ambro.) nescit tarda molimina spiritus sancti gratia. Sanè, tota impij iustificatio in gratiæ infusione originaliter consistit; per eam enim & liberum mouetur arbitrium & culpa remittitur: gratiæ autem infusio mora non indiget temporis, sed fit in instanti: Nam quòd aliqua forma non subitò subiecto imprimatur, in causa esse potest subiecti indispositio, atq; agentis naturalis debilitas, cuius opus est tempore, vt subiectum disponere valeat. Quam ob causam certo experimento cognouimus, mox vbi materia est disposita, formam substantialem accedere; eadem quoq; ratione, quia diaphanum est natura dispositum ad lumen recipiendum, subitò illuminatur à corpore lucido in actu. Deus autem cùm simul infundat gratiam, & dispositionem sufficientem operetur in anima recipientis, non est causa moræ, quin in instanti iustificationem perficiat. hoc autem ab agente naturali fieri non potest; aliqua enim materiæ proportio obsistit virtuti naturaliter agentis: proinde videmus pro virtute agentis, materiam disponi. Cùm autem virtus agentis diuini potest, si vult, quamlibet materiam disponere ad formam; multò autem magis liberum hominis arbitrium, propter naturæ conuenientiam, & mouendi facilitatem. Non ergo mirum, si iustificatio fiat in instanti. Ex hoc etiam videtur, impij iustificationem non esse opus miraculosum: siquidem omne, quod est huiusmodi, superat vires naturales: sed iustificatio impij non est supra vires, vt dicit Augustinus in lib. de prædest. Posse, inquit, habere fidem, sicut posse habere charitatem, naturæ est hominum; habere autem, gratiæ est fidelium: Iustificatio ergo non est opus miraculosum. Reuera, in operibus miraculosis, tria inueniuntur: quorum vnum pendet ex parte diuini agentis; quia scilicet sola Dei potentia fieri possunt: proinde mira dicuntur, quasi mirabilem, atq; occultam causam habentia. hoc autem modo quidquid à solo Deo fieri potest, opus miraculosum dicitur, veluti est creatio, iustificatio, & similia multa. Aliud est, quod in quibusdam miraculosis operibus, forma inducta sit supra naturalem talis materiæ potentiam, sicut apparet in mortuorum suscitatione: vita enim, illius materiæ naturalem potentiam superat: hoc autem modo impij iustificatio nequit miraculosa appellari: quandoquidem anima sit gratiæ capax, & quidem naturaliter, eò enim ipso quòd facta est ad imaginem Dei, illius gratiæ capacem esse, affirmat Augustinus. Tertio modo inuenitur aliquod opus, præter consuetum causandi ordinem productum: veluti cùm aliquis infirmus, illicò integram recipit sanitatem. Et hoc modo iustificatio quandoq; miraculosa dicitur: quandoq; verò minimè. Est enim istius communis, & consuetus iustificationis cursus; vt Deo interius animam mouente, homo ad ipsum conuertatur: primo quidem conuersione imperfecta, deinde perfecta; quia charitas inchoata meretur augeri, vt aucta mereatur perfici. Quandoq; verò tam vehementer Deus animam mouet; vt statim quandam iustitiæ perfectionem assequatur. Quod quidem in Pauli conuersione lucidissimè apparuit: quam ob causam ab Ecclesia celebriter colitur.

Motus liberi arbitrij in peccatum.

Motus animæ.

Iustificatio fit in instanti.

Iustificatio opus spiritus sancti.

Iustificatio nō est opus miraculosum.

Tria in operibus miraculosis inueniuntur.

Quando iustificatio dicitur miraculosa.

Conuersio Pauli miraculosa.

De iustificatione impij.

Ex his etiam colligitur, quomodo iustificatio impij sit maximum Dei opus: Quemadmodum in Ioan. cap. 14. dicere videtur August. Et maiora horum faciet: Maius est, inquit, opus, vt ex impio iustus quis fiat, quàm creare cœlum & terram. Sanè duobus modis aliquod opus magnum dici potest: Aut quidem ex parte modi agendi; & sic absque dubio creatio totius inter opera Dei excellit, quandoquidē ex nihilo condiderit omnia: aut certè ex parte magnitudinis eius, quod fit; atq; ita iustificatio impij est maximum opus, terminatur enim ad bonum æternum participationis diuinæ: creatio verò orbis ad bonum naturæ mutabilis: nam cœlum, & terra transibunt, prædestinatorum autem salus permanebit. Præterea, donum gloriæ secundum absolutam quantitatem, est maius, quàm donum gratiæ impium iustificantis: proinde glorificatio est maius opus iustificatione impiorum: At verò secundum proportionis quantitatem, sicuti dicitur mons paruus, & milium magnum; sic donum gratiæ iustificantis maius esse cernitur quàm donum gloriæ iustum glorificantis: plus namq; excedit impij dignitatem donum gratiæ iustificantis, qui erat pœna dignus æterna; quàm donum gloriæ dignitatem iusti, qui hoc ipso est gloria dignus, quòd scilicet iustificationis donum acceperit. Iudicet (inquit Augustinus ibidem) qui potest, vtrum maius sit, iustos angelos creare, quàm impios iustificare. Certè si æqualis est vtrumq; potentiæ, hoc maioris est misericordiæ. Iustificatio ergo impij secundum proportionis magnitudinem, est maximum opus, quod solius Dei est, & in illo suam misericordiam testatam facit.

Iustificatio est maximum opus.

CAP. III.

Argumenta contraria.

Ontra prædicta posset aliquis ita argumentari: Vnumquodque ab eo nomen accipit, quod est in illo potissimum (teste Philosopho 2. de anima) sed peccatorum remissio per fidem habetur, Act. 15. Fide purificans corda hominum,
1. *& per charitatem, Prouerb. 10. Vniuersa delicta operit charitas: Remissio ergo peccatorū potius à fide, vel à charitate, quàm à iustitia, nomen debebat accipere. Peccatum præterea non solùm iustitiæ, sed omnibus planè aduersatur virtutibus: iustificatio autem, motum quendam ad iustitiam significat. Cùm autem omnis motus non sit de contrario in contrarium: igitur, omnis remissio peccatorum, iustificatio dici non potest. Amplius, substantia rei non connumeratur his, quæ ad rem requiruntur, sicuti ho-*
2. *mo non est connumerandus animæ, & corpori: sed ipsa impij iustificatio, est remissio peccatorum: inter ea ergo, quæ ad iustificationem necessaria sunt, remissio peccatorum connumerari non debet. Sanè, idem sibiipsi connumerari non potest, quia vnum multitudini opponitur: sed gratiæ infusio, & culpæ remissio est idem, sicut illuminatio, & tenebrarū expulsio: culpæ ergo remissio non est gratiæ infusioni connumeranda. Adde, quòd sicut effectus sequitur causam; ita planè liberi arbitrij motum in Deum, & in peccatū ipsa peccatorum remissio: per fidem enim & contritionem, peccata remittuntur. sed effectus non connumeratur suæ causæ; quia nimirum ea, quæ connumerantur, quasi ad inuicem con-*
3. *diuisa, sunt simul natura: Ergo quod prius. Iterum, pueri, sine motu liberi arbitrij iustificantur: non ergo ad iustificationem necessarius est motus liberi arbitrij. Ad hæc accedit Augustini sententia 4. confe. Dicentis quendam freneticum inscium baptizatum, atque renatum. Per eandem præterea causam, gratia producitur in esse, & conseruatur: proinde dicit Augustinus in 8. lib. Gen. ad lit. ita hominem ad Deum conuerti; vt ab illo iustus semper fiat: sed absq; motu liberi arbitrij, gratia in homine conseruatur: pari ergo facilitate, absq; motu liberi arbitrij, infunditur. Profectò, Salomon dormiendo, donum sapientiæ à Deo accepit, 3. Reg. 3. & 2. Paralip. 1. Pari ergo ratione, & donum gratiæ iustificantis, quandoq; datur homini à Deo sine liberi arbitrij motus, sicut accidit Salomoni: in somno namq; non viget vsus rationis. Amplius, quemadmodum per fidem homo iustifica-*
4. *tur; ita etiam, per timorem, & amorem: sic enim dicit Eccle. Qui sine timore est, non potest iu-*

test iustificari: Et Lucæ 7. Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Et Iacobi 4. Humilibus dat Deus gratiã: & Prouerb. 15. Per misericordiam, & fidem purgantur peccata: Non ergo fidei potius ad impij iustificationem, quàm huiusmodi virtutum est motus necessarius. Reuera, hac de causa motus fidei iustificationi necessarius esse dicitur, quod per illam, ad Dei cognitionem pertingit animus iustificandi: sed id aliunde aßequi potest, vtpotè per donum sapientiæ, aut cognitionem naturalem: non est ergo motus fidei omninò necessarius. Adde, quòd tunc oporteret iustificandum omnes fidei articulos scire; quod certè non parua eget temporis mora: Ergo quod prius. Præterea, sola charitas delet peccatum, Prouerb. 10. Vniuersa delicta operit charitas: igitur, non opus est iustificando motu liberi arbitrij in peccatum. Tenet consequentia: charitatis enim obiectũ non est peccatum. Profectò in anteriora tendenti, non est illi ad posteria respiciendũ, quemadmodum docet Apostolus 3. Philip. Quæ retro sunt, inquit, obliuiscens, ad ea quæ sunt priora extendens meipsum. sed tendenti in iustitiam retrorsum sunt peccata præterita: in ea ergo per liberi arbitrij motum non se debet extendere. Adde, quòd si ita res se haberet, tunc opus esset iustificando, motum sui liberi arbitrij ad sua omnia dirigere peccata: quippe cùm vnum peccatum, sine altero minimè condonetur; impium enim est, à Deo dimidiam sperare veniam. Sed id eßet inconueniens omninò; tum quia magnum tempus esset necessarium; tum quia, quorum esset oblitus, veniam consequi non posset: Ergo quod prius. 5. *Præterea, si ad iustificationem est necessarius motus liberi arbitrij: iustificatio ergo non fit in instanti. Tenet consequentia: actus enim liberi arbitrij, est eligere, qui planè cõsilij deliberationem exigit: deliberatio verò, discursum: quæ omnia indigent tempore: nõ ergo illa fit in instanti. Sanè, motus liberi arbitrij sine actuali consideratione eße non potest; igitur iustificatio non fit in instanti, patet; quia in ea, & in Deum, & in peccatum liberum arbitrium tendere debet: sed simul multa intelligere, est impoßibile: Ergo quod prius.* 6. Iustificatio nõ fit in instanti. *Adde, quòd forma, quæ suscipit magis & minus in subiecto succeßiuè recipitur: sed huiusmodi est gratia, quæ necessaria est ad impij iustificationem. Præterea, motus liberi arbitrij ad iustificationem necessarius, est vtiq; meritorius; quod quidem meritum à gratia procedit, sine qua nullum potest esse meritum: sed prius est aliquid consequi formam, quàm secundum formam operari: prius ergo infunditur gratia, deinde liberum arbitrium mouetur, non ergo in instanti fit iustificatio. Deniq; si in iustificatione, gratia animæ infunditur: aliquod ergo datur instans, in quo primò animæ insit. Similiter, si culpa remittitur, vltimum instans, in quo homo culpæ subiaceat, datur: sed non potest esse idem instans; quia sic opposita simul essent eidem: duo ergo erunt instantia sibi succedentia, inter quæ à Philosopho 6. phys. tempus medium interponitur: Ergo quod prius.* 7. *Amplius, opera miraculosa sunt operibus non miraculosis maiora, atq; excellentiora: sed huiusmodi est impij iustificatio (vt dictum est): est ergo opus miraculosum. Sanè, sicut se habet motus voluntatis in anima; ita planè inclinatio naturalis in rebus naturalibus. Igitur, sicut quando aliquid fit contra inclinationem naturalem, vtpotè illuminatio cæcorũ, mortuorum suscitatio, in operibus miraculosis computatur; ita planè iustificatio impij computanda est, cuius voluntas contra suam inclinationem mouetur ad bonum. Profectò, sicut sapientia est donum Dei; ita etiam, & iustitia: sed miraculo deputatur, si aliquis subitò ex ignaro in sapientem euadat: igitur eodem modo, si ex iniusto, iustus fiat: Ergo quod prius.* 8. *Præterea glorificatio iusti, est aliquid maius, quàm iustificatio impij; quia scilicet gloria est maior gratia: igitur, iustificatio impij non est maximum Dei opus. Reuera, bonum quò est vniuersalius, eò magis diuiniùs, & optimum computatur, vt dicitur 1. eth. Sed bonum vniuersi tendit ad bonum commune, bonum autem iustificationis ad bonum vnius personæ: igitur creatio vniuersi est maius bonum, quàm impij iustificatio. Adde, quòd maius sit, aliquid ex nihilo facere, vbi nihil cooperatur agenti, quàm ex aliquo cum cooperatione patientis aliquid efficere: sed in opere creationis, ex nihilo fit aliquid, sine altero cooperante; in iustificatione verò, non sine nostra cooperatione: Ergo quod prius: nempe quòd iustificatio impij non sit maximum Dei opus.*

CAPVT IIII.

Soluuntur argumenta.

1\. *D 1. sic respondeo: quòd quamuis fides, & charitas, mentis humanæ ad Deum, secundum intellectum, atque affectum, ordinem enuntient specialem; non tamen totum, atque completum, quemadmodum iustitia, quæ totam ordinis rectitudinem denotat. Quam ob causam, huiusmodi transmutatio, à iustitia potius, quàm à fide, vel à charitate nomen accepit. Ad confirmationem, cùm omne peccatum, quandam mentis Deo non subditæ deordinationem denotet; dubio procul, iniustitia dici potest, iustitiæque contraria. Omnis, inquit Ioan: qui facit peccatum, & iniquitatem facit: & peccatum est iniquitas: iuxta quem profectò modum, cuiuslibet culpæ remotio, iustificatio nominatur.*

2\. *Ad 2. Quamuis impij iustificatio sit ipsa peccatorum remissio, quatenus scilicet omnis motus à termino accipit speciem; multa tamen sunt necessaria ad illius termini consequutionem, quæ ex prædictis patere arbitror. Ad confirmationem, verum quidem est, secundum substantiam actus, idem esse culpæ remissionem, atque gratiæ infusionem: eodem enim actu Deus vtrunque largitur: secundum verò obiectorum conditionem, non idem, sed aliquid inter se discriminis habere: culpa enim amouetur; gratia verò immittitur. Simile quiddam in rebus naturalibus conspicitur, in quibus generatio atque corruptio inter sese differunt; tametsi generatio vnius, sit corruptio alterius. Ad aliam confir. dico, huiusmodi connumerationem, non esse secundum diuisionem generis in speciem, in qua necesse est connumerata simul esse; sed secundum eorum potius differentiam, quæ ad alicuius complementum necessaria sunt. In hac autem enumeratione, vnum quidem potest esse prius, aliud verò posterius: principiorum enim, & partium rei compositæ, potest vnum esse altero prius.*

3\. De pueris & furiosis. *Ad 3. Dico, pueros non esse motus liberi arbitrij capaces, ideoque à Deo per solam animæ ipsorũ informationem, ad iustitiam moueri. Id autem absque sacramento fieri non potest: quippe quia sicut peccatum originale, non propria contrahunt voluntate, sed per carnalem originem; ita certè per spiritualem regenerationem, à Christo in eos gratia transfunditur. Eadem potest quoque ratio esse de furiosis, & amentibus, in quibus nunquam fuit liberi arbitrij vsus. Quòd si in aliquo aliquando fuerit, & postmodum illo priuetur; gratiam iustificantem per sacramentum exterius adhibitum, consequi non potest; nisi sacramentum in proposito prius habuerit, quod re vera absque liberi arbitrij vsu non contingit: atque hoc modo locutum fuisse Augustinum, asserimus. Ad confir. in gratiæ iustificantis infusione, est quædam animæ humanæ transmutatio, ideoque proprius animæ motus necessarius est, quo scilicet pro modo suo moueatur: secus autem res se habet in gratiæ conseruatione, quæ absque animæ transmutatione consistere potest: proinde non illi opus est motu ex parte animæ, sed illi sufficit diuini influxus continuatio.*

De Salomone *Ad aliam respondeo, quòd Salomon dormiens, sapientiam non meruerit, nec etiam acceperit, sed illi ostensum est, ob sui desiderij ardorẽ sapientiæ munere à Deo esse donandum: Optaui, inquit 7. sapient. & datus est mihi sensus. Aut dicito, illum somnum fuisse prophe-*

Somnus propheticus. *ticum, de quo loquitur scriptura Numeri 12. Si quis fuerit inter vos propheta Domini, per somnum, aut in visione loquar ad eum: in quo liberi arbitrij vsum aliquis habet. Præterea non est similis de dono sapientiæ, & gratiæ iustificantis ratio: Donum enim gratiæ iustificantis, ad bonum hominis mentem dirigit; quod quidem est obiectum voluntatis, idcirco sine voluntatis motu haberi non potest: Donum autem sapientiæ, intellectum perficit, qui voluntatem præcedit: Quamobrem absque completo liberi arbitrij motu, intellectus sapientia donari potest. Quando, inquit Iob. 33. irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo, tunc aperit aures virorum, & erudiens eos, instruit disciplinam.*

4\. *Ad 4. Dico, Motum fidei non esse perfectum, nisi charitate formatum: ideoque in iustificatione impij cum motu fidei, esse motum charitatis: mouetur enim liberum arbitrium in Deum, ad hoc, vt*

ei se

ei se subijciat: vnde etiam, & timoris filialis actus comitatur, & humilitatis quoq; contingit namq; vnum eundemq; liberi arbitrij actum diuersarum esse virtutum, quatenus scilicet vna iubet, altera verò obedit; prout actus ad diuersos fines ordinatur. Actus autem misericordiæ per satisfactionis modum circa peccatum operatur; atq; ita iustificationem sequitur, non præcedit: vel per modum præparationis, quatenus scilicet misericordes misericordiam consequuntur; quo sanè modo iustificationem præcedit; aut ad iustificationem prædictas comitatur virtutes, quatenus scilicet in proximi dilectione misericordia includitur. Ad confirm. homo per naturalem cognitionem, ad Deum, veluti ad beatitudinis iustificationisq; causam atq; obiectum minimè conuertitur: proinde ad iustificationem non sufficit. Donum autem sapientiæ, vt dictum est, præsupponit fidei cognitionem. Ad aliam confir. Opus est impio credere, per Christi meritum, iustificationem sibi à Deo dari: sic enim docetur à Paulo 4. Rom. Credenti, inquit, in eum, qui iustificat impium, reputabitur fides eius ad iustitiam secundum propositum gratiæ Dei. Ad 5. Dico, eiusdem esse virtutis, virtutes amplecti, & vitia detestari: Sic charitatis est, Deum diligere, & peccata, quæ à Deo deducunt, fortiter execrari. Ad confir. Præteritorum memoria nos tenere debet, vt illa detestemur, præsertim si mala extiterint; non autem, vt circa illa afficiamur. Ad aliam confir. conuenit homini præterita detestari peccata, quorum potest reminisci: ex qua certè consideratione præcedenti, in anima quidem iustificandi, quidam motus exurgit, quo vniuersa ab eo commissa execratur crimina, inter quæ, & illa habenda sunt, quorum eum tenet obliuio: nam ita dispositus est, vt si illorum memoriam haberet, simili detestationis iudicio damnaret. Ad 6. Dico, liberi arbitrij motum, qui iustificationem impij comitatur, subitum esse consensum, & ad peccatum detestandum, & ad accedendum ad Deum, iustitiæ authorem. Verùm interdū fit, vt aliqua præcedat deliberatio, quæ planè ad iustificationis substantiam non spectat, sed potius est ad illam; sicut motus localis, ad illuminationem via dicitur, & ad generationem alteratio. Ad confir. 1. dico, nihil prohibere duo simul intelligere actu, inquantum quodammodo vnum sunt: sic enim intelligimus subiectum & prædicatum, quatenus vniuntur in ordine affirmationis. hoc ergo modo liberum arbitrium in duo mouetur, inquantum vnum ordinatur in aliud: motus enim liberi arbitrij in peccatum, in motum eiusdem in Deum tendit. hac namq; ratione peccatum odio habet, quia Deo aduersatur, cui adhærere contendit. vnde quemadmodum corpus ab vno loco recedendo, simul ad alium accedit; ita liberum arbitrium in impij iustificatione, simul peccatum detestatur, & ad Deum se conuertit. Ad 2. confir. Ratio recipienda est, ex parte dispositionis materiæ, atq; subiecti, quæ in iustificatione, vt dixi, locum non habent. Ad confir. 3. Respondeo, quòd in eodem instanti, in quo forma acquiritur, res incipit operari secundum formam: sicut ignis statim cum est productus, sursum euolat, etiamsi motus illius esset instantaneus, & in eodem instanti compleretur. Itaq; motus liberi arbitrij, qui est velle, non est successiuus, sed instantaneus; ideoq; non opus est, vt impij iustificatio sit successiua. Ad 4 confirmationem: In successione duorum oppositorum, quæ tempori subiacent, non datur vltimum instans, in quo forma prior subiecto insit; sed benè vltimum tempus, & primum instans, in quo forma subsequens materiæ insit, vel subiecto. cuius ratio est, quia in tempore ante vnum instans, aliud scilicet instans immediatè præcedens accipi non potest: propterea quòd instantia non consequenter se habent in tempore, sicut nec puncta in linea, sed tempus terminatur ad instans. Proinde in toto tempore præcedenti, quo aliquid mouetur ad vnam formam, oppositæ subijcitur formæ, & in vltimo illius temporis instanti, quod est primum instans temporis sequentis, habet formam, quæ est terminus motus. Secus autem res se habet in eorum successione, quæ sunt supra tempus: in angelis namq; successio affectuum, seu intellectualium conceptionum, non mensuratur tempore continuo, sed discreto, sicut & ipsa, quæ mensurantur continua non sunt. In talibus igitur, datur vltimum instans, in quo primum fuit, & primum instans, in quo est id, quod sequitur; nec oportet esse tempus medium, quia nimirum non est ibi continuitas temporis.

Cognitio naturalis non sufficit iustificationi.

5.

6

Iustificatio quomodo fiat in instanti.

Successio diuersa.

De iustificatione impii.

Itaq; mens iustificanda secundum se quidem est supra tempus, per accidens tamen subdi-
tur tempori, inquantum intelligit cum continuo & tempore secundum phantasmata, in qui-
bus species intelligibiles contemplatur. Ex quo patet non dari vltimum instans, in quo cul-
pa infuit, sed vltimum tempus: sed bene primum instans, in quo gratia inest: toto autem
7. tempore præcedenti culpa inerat. Ad 7. Quædam miraculosa opera, & si quo ad bonum
quod fit, impij iustificatione minora sint; præter tamen consuetum talium effectuum or-
dinem habentur, ideoq; plus miraculosa esse videntur. Ad 1. confir. non quotiescunq; ali-
Quomodo nō sit miraculosa. quid contra suam mouetur inclinationem, opus miraculosum est appellandum, alioqui mi-
raculosum esset, aquam calefieri, & lapidem sursum proijci: sed tunc profectò, quando
hoc fieret, præter propriæ causæ ordinem, quæ nata est hoc facere. Iustificare autem im-
pium, nulla alia causa potest, nisi Deus; sicut neq; aquam calefacere, nisi ignis: Quapropter
quo ad hoc, quòd iustificatio impij sit à Deo, opus miraculosum dici non potest, sicut nec
quòd ignis aquam calidam efficit. Ad 2. confir. dico, homini inesse aptitudinem à Deo
per proprium ingenium atq; studium scientiæ acquirendæ: proinde, quando præter hunc
ordinem aliquis sapiens euadit, diuino miraculo imputatur; sed homini non inest aptitudo
per suam operationem, sed Deo tantùm operante, ad gratiam iustificantem habendam:
8. ideo non est simile. Ad 8. patet responsio ex iam dictis: Ad primam confirmationem
dico, bonum vniuersi esse maius bono particulari vnius, si eodem in genere vtrunq; intelli-
gatur: sed bonum gratiæ vnius maius bono naturæ totius vniuersi. Ad aliam confirmatio-
nem dicendum, rationem illam procedere ex parte modi agendi, secundum quem, vt dixi,
creatio totius, maximum Dei opus computatur. Verùm quia paulò antè meminimus in iu-
stificatione liberum hominis arbitrium simul moueri ad Deum, & ad peccatum, simulque
gratiam infundi, & culpam expelli; operepretium erit scire, an culpæ remissio, & gratiæ
infusio sit vna mutatio, vel plures.

CAPVT. V.

In iustificatione impij gratiæ infusio, & culpæ expulsio estne vna mutatio, vel plures?

Quod non sit vna mutatio.

N gratiæ infusio, & culpæ expulsio, sit vna eademq; mutatio, in dubium
vertitur apud nonnullos ingenio, & scientia præclaros homines: & quidam
certè, non vnam esse mutationem, sed plures, sic tueri posse professi sunt: I-
dem, inquiunt, realiter simul augeri, & minui fieri non potest; alioqui non
1. esset idem oppositum primi principij. Sed remissio culpæ pro earundem nu-
mero in peccatore multiplicatur: infusio verò gratiæ, est vnica, sicut & ipsa gratia, quæ
infunditur: non ergo est vna simplex mutatio. Consequentia patet: antecedens autem pro-
batur: quia vna culpa, sine alia remittitur, vtpote si in vnum, & non in aliud incidisset
2. peccatum. Amplius, idem realiter non separatur ab eodem realiter: Similiter & idem ra-
tione: aliter idem, vt idem simul esset, & non esset: illa enim separatio est secundum esse.
Sed remissio culpæ, & infusio gratiæ, pro toto ipsarum ambitu ab inuicem separari pos-
sunt: nam in circumcisione, sine gratiæ infusione culpæ originalis fiebat remissio: Illa au-
tem eiusdē erat rationis cum ea, quæ modò fit, quamq; gratia comitatur: Ergo quod prius.
Sanè, quemadmodū potest gratia infundi, absque alicuius præcedentis culpæ expulsione,
sicut accidit in Adam ante lapsum, & potest contingere homini in puris naturalibus cōdi-
3. to; Sic etiam potest esse culpæ expulsio, sine gratiæ infusione: Præterea, quæ non sunt for-
maliter opposita, nō possunt esse formaliter, & per se vna mutatio. hoc autē patet. Sed cul-
pa, & gratia non sunt formaliter opposita priuatiuè: alioqui sicut culpa subest agenti na-
turali; ita etiā & gratia, quod est falsum. Cōsequentia patet: quia quicquid virtutis haberet
agens naturale in vnū efficiendi, aut auferendi; similiter, & in aliud. sed actionē habet cul
pæ pro-

pæ producendæ, atque extirpandæ, & gratiæ quoque eodem modo haberet, quod omnibus modis falsum esse conspicitur: gratia enim non desinit esse, nisi per annihilationem tantùm: creatura autem, sicut nec creare; ita etiam nec annihilare potest. Probatur adhuc ista minor: Vnius habitus, non nisi vna est priuatio simul & semel in eodem subiecto: sed multæ sunt culpæ in eodem subiecto, gratia verò est vnius habitus: gratia ergo & culpa non sunt formaliter opposita. Adde, quòd non fiat propriè, nisi à priuatione ad habitum mutatio, cuiusmodi in gratiam fieri non potest, nam sine aliqua culpæ potest expulsione infundi: ergo quod prius. Adhuc, Illa non sunt vna & eadem mutatio, quorum vnum mutatio esse non potest: sed tale quid est culpa, quippè quæ non est aliquod reale, sicut postea dicetur: Mutatio verò, est alicuius rei realiter existentis; post culpam verò, gratiæ infusio, est mutatio: non sunt ergo vna eademque mutatio. Neque duæ sunt mutationes reales. siquidem infusio gratiæ post culpam, est vera mutatio realis, quia videlicet est verè transitus ab aliqua vera negatione in affirmationem in aliquo subiecto sub negatione, etiā secundum durationem præexistente, nempè pro tempore culpæ non remissæ. Remissio autem culpæ non est mutatio realis, cuius causam atque rationem nonnulli huiusmodi esse putauerunt. Peccatum, inquiunt, non adimit homini aliquod positiuum reale, quod culpæ remissione sit restituendum; sed reatus in anima remanet, quæ planè est obligatio peccatoris ad pœnam æternam, quoadusque ab illa pœna liber extiterit: quæ quidem obligatio non est ens positiuum, ideò non est mutatio realis, sed est respectus rationis. verùm per illam obligationem ad pœnam post actum, anima formaliter peccatrix dici non potest; non enim est idem formaliter culpam remittere, & obligationem ad pœnam auferre, tametsi vnum alterum comitetur. Ex illorum præterea sententia sequitur culpæ remissionem, saltem rationis esse mutationem; quia nimirum ab obligatione, quæ est ens rationis, ad eius oppositum fit ista remissio, sicut à termino à quo, in terminum in quem: quæ planè mutatio, in aliquam realem mutationem erit reuocanda: quod illis non probatur. Adde, quòd illa obligatione cessante, cessat etiam rationis respectus, qui est effectus à diuino intellectu: quod certè fieri non potest: alioqui in Deum caderet mutatio. Non est ergo remissio culpæ talis obligationis amotio, nec illa obligatio desinit esse; sed est potius in æterna Dei notitia pro instanti peccati, & toto tempore habito vsque ad remissionem: nec per remissionē aufertur, aut cessat esse, licet pro instanti remissionis, & toto tempore habito, non sit ille obligatus ad pœnam, sed vita æterna dignus, hac tamen conditione, si pro tunc iudicetur, & fiat in termino. Itaque, aiunt isti, remissionem culpæ, & infusionem gratiæ vnam eandēque non esse mutationem, nec etiam duas reales; sed infusionem gratiæ post culpam, veram esse mutationem; remissionem autem culpæ, nec realem, nec etiam rationis mutationem esse, tametsi, secundum Dei ordinationem, gratiæ eam concomitetur infusio. Non ergo gratia est ipsa forma, per quam fit remissio, veluti per albedinem, fit aliquod album, pulsa priori nigredine: gratia enim potest infundi, sine præcedentis culpæ expulsione, sicut contigit in Adam in statu innocentiæ, & in Christo saluatore nostro. Gratia igitur, & culpa non formaliter opponuntur. hæc illi. Verùm contra istorum sententiam non contemnēdæ militant rationes. Sane, transitus à priuatione ad habitum oppositum, vna tantum est mutatio: inter duos enim terminos oppositos simul, non est, nisi vnica mutatio: sed peccati remissio, & gratiæ infusio, est transitus à culpa mortali, ad gratiam, quæ sunt priuatiuè opposita: vna est ergo mutatio. Probatur minor: sunt enim formaliter incompossibilia: implicat namque eandem animam pro eodem tempore, & vita, & pœna æterna dignam esse. Etenim si in tali termino anima esset iudicanda, simul & pœnam, & vitam esset receptura: quod planè fieri non posse, omnibus perspicuum esse puto. Amplius, aut gratiæ infusio, & culpæ expulsio sunt vna mutatio, aut plures: sed non plures essentialiter distinctæ; alioqui tunc vna fieri posset, atque sine alia consistere; & sic in hoc homine sub peccato degente, posset inueniri peccati remissio, sine gratiæ infusione, & è conuersò, quod nullo modo probabile esse videtur. Ergo quod prius: Iterum, generatio, & corruptio in naturalibus

Non sunt duæ mutationes reales.

Remissio culpæ non est mutatio realis.

Qualis sit reatus culpæ.

Infusio gratiæ est vera mutatio.

Argumenta contraria.

1.

2.

3.

naturalibus, sunt vna atque eadē simpliciter mutatio. Idem est enim motus, vnius contrarij simpliciter abiectiuus, & alterius inductiuus: similiter ergo eadē est vnius formæ mutatio expulsiua, & alterius sibi incompossibilis inductiua. Eundem autē inter duo contraria motum esse, perspicuum est: Motus enim per se contraria, sicut per se terminos respicit: atque in hoc à mutatione distinguitur, quòd scilicet illa ambos terminos positiuos non habeat.

4\. *Item, si non essent vna mutatio, sed plures: aliquem ergo prioris, atque posterioris, & si non duratione, natura saltem, ordinem inter sese haberent: non enim, vt videtur æquè ordinātur ad terminum: sed huiusmodi ordo inter eas esse non potest: siquidē si remissio esset prior, quàm infusio: in illo certè priori, homo Dei amicus, aut inimicus nequaquam dici posset; nondū enim haberet gratiam, vnde amicus Dei efficeretur. sed nō datur huiusmodi status neuter: quilibet namque, secundum Dei ordinem, aut Dei amicus, aut inimicus sit, necesse est. similiter si infusio gratiæ esset prior: illa certè cum culpa consisteret, quod nequaquā fieri potest: ergo quod prius.*

Soluuntur argumenta.

1\. *Ad hæc autem argumenta sic illi respondere consueuerunt: & ad primum quidem dicunt, remissionem culpæ, & infusionem gratiæ non esse formaliter opposita, sed ex diuina potius ordinatione, qua ordinatum est, vt vnum alterum non ferat, aut simul cohabitet: De potentia ergo Dei ordinata, hæc duo simul esse non possunt, non autem de Dei potentia absoluta. Et cùm dicis, simul ergo amicus esset, et inimicus, dico, hoc intelligendum non esse secundū idem: nam secundum culpam sibi inhærentē, inimicus quidem; secundū gratiam verò, amicus censendus esset. Et cùm iterum instas, si in illo ergo puncto esset iudicandus, visionem, ac carentiam eiusdem simul obtineret, quod planè implicat, ac fieri non potest, Dico, id minimè sequi. In causa autem est, quia visio beata, & eiusdem carentia priuatiuè opponuntur: proinde circa idem positiuum simul esse nequeunt, contradictione repugnante. vnde, concesso, quòd simul sit dignus pœna, & vita æterna, non tamen pro simul, nec simul possent sibi inesse ambo coniunctim, sed alterum illorū, quòd placeret præmianti.*

2\. *Ad 2. licet sint plures mutationes, secundum Dei tamē potentiam absolutam, remissio culpæ potest esse sine gratiæ infusione. Nam, quòd aliquem damnet pro culpa, aliquem verò saluet pro gratia, ex sua quidem pendet ordinatione, cuius oppositum pro sua potentia absoluta ordinare posset.*

3\. *Ad 3. Quamuis sit vnus motus, vnaque mutatio à contrario in contrarium, quatenus mutatio, aliquod commune innuit ad motum; generatio tamen, & corruptio non sunt vna mutatio sed duæ: cuius ratio est, quòd motus ille, duos per se habeat terminos positiuos, illa scilicet contraria, vnde plures termini ibi non sunt: at generatio, & corruptio eodem modo suos terminos non habent.*

Corruptio & generatio due mutationes.

Corruptio namque pro suis terminis, priorem formam habet, eiusque negationem: generatio verò, formam posteriorem, atque negationem eius, siue priuationem in materia: & ita sunt ibi quatuor termini, duæque mutationes. Et cùm dicis, vnica mutatione per motum, contrariam formam extrudi, aliamque contrariam induci, dico, in quolibet motu de contrario in contrarium, duas concurrere mutationes, quarum altera est vnius deperditiua contrarij, altera verò, alterius contrarij acquisitiua. Et prima quidem pro suis terminis, contrarium habet, quod abijcitur, eiusque negationem: secunda verò, contrarium, quod inducitur, illiusque negationem, seu priuationem. Ex quo patet, quamlibet istarum mutationum successiuam esse, atque vnam ab altera essentialiter distingui, ita, vt virtute diuina, prima possit fieri sine secunda, & è conuersò. Ex his patet solutio.

4\. *Ad 4. Argumentum supponit, quòd sint duæ mutationes, & id certè declaratum est. Præterea, quamuis res ita se habeat secundum diuinam ordinationem, potentiamque ordinatam, secundum verò diuinam potentiam absolutam, aliud ab eo fieri potest. Quomodo ergo infusio gratiæ, & expulsio culpæ sint vna mutatio, vel duæ ad vtramlibet partem rationes à me positæ sunt. Quomodo autem anima sit formaliter peccatrix, alterius erit inquisitionis: cùm scilicet nobis agendū erit de pœnitentiæ sacramento. Sed tempus est, vt ad nostrum Mercurium redeamus.*

MERCV-

MERCVRIVS.

Dinumeratæ sunt stellæ, secundum eos, qui inhabitant illas, deos. Ambitus amplior cursu suo cum aëreo circulo conspirauit diuino spiritu vectus. Quisq; Deorum ex interna virtute ascriptum sibi opus impleuit.

Comment. XI.

Luctuanti mihi inter procellas, & turbines quæstionum, super vndas deambulans Christus aduenit, atq; meæ pusillanimitatis, ignorantiæq; spiritum, vno iußionis suæ sermone compescuit. Misit namq; manum suam de alto, & assumpsit ex perplexitatibus multis. Cùm ergo benignitate nostri Pymandri, tenebrosi æquoris concitatos fluctus illæsus transierim, tota mente, post hac Mercurij sapientißimi insequar vestigia, quem aliquantulum intermittere mihi opus fuit; vt mihi obuiam venientibus grauißimis causis, satisfacerem. Porrò, præsentia Mercurij verba, illis sunt connectenda, quæ in tex. Com. 5. habentur: Neq; enim mihi commodum fuisset, ea pertractandi, quæ hactenus excussa sunt, si illius verborum ordo mihi paßim fuisset obseruandus. Satis ergo puto esse Lectori, & si non eodem ordine; eadem tamen habere Mercurij verba, atq; sententias dilucidatas, atq; perspicuas, non sine plurimorum, & quidem clarißimorum doctrina. Dinumeratę, *inquit,* sunt stellæ &c. *Postquam dictum est à Mercurio, igneo spiritu librata fuisse omnia, & cœlum in septem circulos emicuisse, deinde dinumeratas eßestellas, secundum eos, qui habitant illas deos, de quibus omnibus tex. Com. 6. satis dictum esse, puto: occurrentibus postea altißimis quæstionibus, de stellis scilicet, de fato, de fortuna, de prouidentia, de gubernatione, de regno, de scientia, de prædestinatione, de reprobatione, de libro vitæ, de amore Dei, de misericordia, de iustitia, de iustificatione impij, quæ omnia ita inuicem connectuntur; vt vnius cognitio, ex alterius doctrina pendeat, verbis Mercurij dilucidandis, incumbere nequiui. Nunc ab illis erutus, & pristinæ libertati restitutus, sequentia verba perstringam.* Ambitus, *ait,* amplior cursu suo cum àëreo circulo conspirauit diuino spiritu vectus: *hoc est, octauæ sphæræ corpus quasi immensum, ambitum illius corporis, motum, & circulum vectum diuino spiritu, simul conspiraße, id est, in vnum conuenisse, affirmat. In vnum, inquam, vt pro ambitu corporis, esset motus velocitas, atq; aërei circuli conditio, motus, & natura. Vocat autem aëreum circulum, quia nimirum ex illius qualitate, aër disponitur, atq; terrena omnia, siue elementaria gubernantur. Addit, hunc circulum diuino spiritu vehi: & rectè quidem, quandoquidem ex varia illius virtute, motu, rationeq;, generationis, atq; corruptionis vices, inferiorum natura suscepit. A diuino ergo spiritu, & ambitus illius, atq; omnium corporum cœlestium, & motus, & circulus aëreus, regitur, & disponitur: sic enim dictum est ab eodem Mercurio Dialogo 8.* Cœlestium, *inquit,* corpora, vnum, atq; eundem seruant ordinem: quem scilicet primum à patre suo sortita sunt. *Et Dialogo 13.* Tabernaculum istud, inquit, ô fili est Zodiaco circulo constitutum, qui ex duodenario numero constat illo: numerique ij, sunt vnus omniformisq; secundum ideas naturæ ad hominis peruagationem, atq; circuitũ. *Quem prius aëreum circulum hîc proprio nomine zodiacum appellauit, eumq; duodenario numero constitutum esse affirmat: ex quo patet, omnem propemodum à Mercurio sapientißimo philosophiam, atq; theologiam in Græcos Latinosq; emanaße. Hunc autem numerum duodenarium, duodecim signa eße, quibus tẽpus omne decurrit, nemo est, qui dubitet. Græcè* ζῶα *animalia dicuntur; proinde Zodiacus, anima-*

[Margin notes: Excusatio. — Tex. expositio. — Aëreus circulus. — Zodiacus. — Dial. 8. — Dial. 13. — Quid Zodiacus significet.]

acus, animalis dici potest, ab animalium vtique effigie: est enim signifer orbis siue orbis signorũ. Nam & circulus est maior, obliquus, æquinoctialem in partes æquales secans, cuius vna medietas ad septemtrionem, reliqua ad austrum declinat: in quo duodecim signa sunt, in formam animalis figurata, de quibus nobis erit disputandum per singula, vt completa (quoad fieri potest) de cœlestibus rebus, perscrutatio habeatur. In primis autem, non ignorare oportet, circulum bifariam intelligi posse, nempè, & pro superficie plana, vnica linea circulari contenta, in cuius medio est punctus imaginarius, à quo omnes lineæ rectæ ductæ ad circumferentiam sunt æquales. Alio autem modo pro linea circulari, huiusmodi superficiem planam, quæ est circulus in prima acceptione circumdante. Et isto quidem modo dupliciter circulus accipitur, pro linea circulari, ad idem punctum redeunte; & pro linea, non ad idem punctum, sed ad alium satis propinquum, aut non multum longè positum reuertente. Punctus præterea duobus modis intelligi potest, ac proportionaliter linea, & superficies: vno quidem modo pro indiuisibili, tum secundum longitudinem, & latitudinem, tum etiam secundum profunditatem: alio verò modo pro aliquo paruo corpore ex tribus illis dimensionibus constante. Linea quoque vno modo accipi potest pro aliquo secundum latitudinem, & profunditatem, non autem secundum longitudinem: alio autem modo pro aliqua re parua quidem secundum latitudinem, & profunditatem, magna verò secundum longitudinem. De superficie quoque similis est ratio habenda. Itaque si punctus primo modo intelligatur, nihil planè reale est: alioqui esset substantia, vel accidens. at substantia esse nequit, quandoquidem quælibet substantia, quæ habet in continuo positionem, sit diuisibilis in semper diuisibilia: neque est accidens, aliter haberet subiectum sibi adæquatum, quod est falsum. Porrò, secundo modo acceptum, bene est aliquid, quia est aliquod paruum secundum trinam dimensionem. Ex his ergo patet, an decem circuli, qui in sphæra cœlesti positi sunt, veri sint nec ne: Etenim si secundum primum modum intelligantur, veri vtique dici non possunt, quippè quia non sunt superficies planæ, vna linea circulari contentæ, alioqui concauitatem non haberent. Licet ergo circuli, qui in octaua sphæra positi sunt, sint illius partes veræ; veri tamen circuli dicendi non sunt, præsertim secundum illorum sententiam, qui putant circulos immobiles esse: atqui nulla cœli pars est immobilis. Vocati sunt autem circuli, vt sic facilius, cœlestia corpora, motus, cursusque à nobis intelligi possent. Numerantur autem in sphæra, & maiores, & minores circuli: maior autem circulus dicitur, qui diuidit sphæram in duo æqualia, habetque suum centrum cum centro sphæræ, quorum numerus talis habetur: æquinoctialis, zodiacus, duo coluri, orizon, & meridianus. Porrò, circulus minor, in duas partes inæquales diuidit sphæram, habetque centrum extra centrum sphæræ: sunt autem minores circuli quatuor, duo nempe tropici, & duo circuli polares. sed prius loquamur de zodiaco, deinde de aliis ordinatim. Zodiacus à philosopho 2. de gen. vocatur circulus obliquus, dicitque propter motum Solis in circulo obliquo in his inferioribus generationes corruptionesque fieri. Plato in Timæo obliquam agitationem appellat. Quoniam autem circulus zodiacus est obliquus, ideò alios polos habet, quàm alij circuli, appellanturque poli zodiaci, super quibus orbes planetarum propriis motibus, ab oriente in occidentem mouentur. Diuiditur autem zodiacus vno quidem modo secundum latitudinem in duodecim gradus, in eoque quædam linea intelligitur, imaginatione saltim, quæ in duas partes æquales zodiaci latitudinem diuidit, ac ex vtraque parte sex gradus relinquit. hæc autem linea propterea, quòd, quando Sol, & Luna sunt linealiter sub illa, Solis, aut Lunæ contingit eclipsis, vocatur ecliptica. Solis autem, quando fit in nouilunio, & Luna inter corpus Solis, nostrosque aspectus, rectè interponitur: Lunæ verò, vt in plenilunio, quando nimirum Lunæ diametraliter opponitur Sol. vnde eclipsis Lunæ nihil aliud est, quàm interpositio terræ inter Solem, & Lunam. Sol quidem semper decurrit sub ecliptica: omnes verò alij planetæ vel versus Septentrionem declinant, vel versus Austrũ, quandoque autem sunt sub ecliptica. De his in Almag. lib. 2. & 6. Ptolomæus disputat. Itaque ecliptica vocatur, ob eam, vt dixi, causam, quòd quando Sol & Luna sub illa linea

Circulus quid sit.

Duplex.

Punctus quid

Linea.

Superficies.

Quomodo circuli cœlestes sint veri.

Circuli maiores.

Circuli minores.

Arist.

Plato.

Poli zodiaci.

Ecliptica.

illa linea directè coniunguntur, siue opponuntur; tunc Solis vel Lunæ eclipsis contingat. Oportet autem imaginari quandam rectam lineam per terræ centrum transeuntem, lineæ eclipticæ ex vtraq; parte suas extremitates applicantem, ac centrum Lunæ Solisq; penetrantem: in qua quidem si sit coniunctio, Solis eclipsis; sin verò fuerit oppositio, eclipsis Lunæ continget. Id autem minimè fieri potest, nisi Sole, in capite, vel in cauda draconis existente, & Luna quoq; : aut vno illorum in capite, altero verò in cauda. Ex quo patet, quare non in qualibet oppositione, Lunæ eclipsis non contingat, neq; Solis in vnaquaq; cōiunctione. In causa enim est, quod plures fiant oppositiones, coniunctionesq;, Luna extra eclipticam existente, Sol verò ab ecliptica nunquam recedit. Interdum namq; Luna, vltra eclipticam eleuatur, aliquando verò deprimitur. Diuiditur præterea zodiacus in duodecem partes æquales, quæ signa appellantur, quorum quælibet triginta gradus habet longitudinis, duodecem verò latitudinis. Explodenda ergo illorum sententia, qui arbitrati sunt, signa illa figuræ esse quadratæ. Ex his etiam constat, ipsum zodiacum 360. gradus habere. Porrò, pars zodiaci, quæ ab æquinoctiali versus septentrionem declinat, septentrionalis, borealis, vel arctica dicitur: proinde illa sex signa, quæ sunt à principio Arietis, vsq; in finem virginis, vtpote, Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo; Septentrionalia, atq; borealia appellantur. Alia verò pars Zodiaci, quæ ab æquinoctiali, versus meridiem flectitur, meridionalis, australis, vel ātarctica appellatur: atq; illa sex signa à principio libræ, vsq; ad finem piscium, scilicet, Libra, Scorpio, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, Pisces, meridionalia, vel australia appellantur. Itaq; Sol per zodiacum circulum currens, neq; extra eum transiens, per sua signa iter conficiens, temporibus distributis, mundi huius inferioris naturæ moderatur: nam ab ariete incipiens, Ver ostendit: & taurum, & geminos transiens, idem significat. sed iam capitibus geminorum circulum æstiuum tangere videtur: & per cancrum, & leonem transiens, & virginem, Æstatem efficit. Et rursus à virginis extrema parte transire ad æquinoctialem circulum perspicitur. In libra autem æquinoctium conficit, & Autumnum significare incipit. Ab hoc autem signo transiens ad scorpium, & sagittarium, protinus incurrit in hyemalem circulum, & à capricorno, aquario, piscibus Hyemem transigit. Transeundo igitur per zodiacum, huiusmodi circulos attingit.

De Zodiaco. Eclipsis Solis & Lunæ. Diuisio zodiaci secundum longitudinē. Signa septentrionalia. Meridionalia. Ver. Æstas. Æquinoctiū Autumnus. Hyems.

DIGRESSIO PRIMA CAP. I.

De Zodiaci circulis.

Iximus zodiaci circulos tres esse, breuiter tamen: propterea aliquantulum diffusius de illis loquamur, deinde de illius signis ad plenum. Æstiuus circulus, qui therinos tropicos vocatur, æstatem conficit, quiq; nobis æstiuus est, nonnullis verò fit hyemalis, & è conuersò. Inter autem æstiuum circulum, & arcticon nos sumus constituti, non quidem secundum illorum sphæram, qui ab hyemali circulo antarcticum habitantes à nobis antipodes vocantur. In æstiuo autem circulo hæc signa conspiciuntur, de quibus ad amussim disseremus: capita geminorum: aurigæ genu vtrumq; vel sinistrum: Persei crus, & humerus sinister: Andromeda autem à pectore, sed manu sinistra diuiditur. Atq; ita euenit, vt caput eius cum toto corpore, & manu dextra videatur esse inter æstiuum, & æquinoctialem circulum: reliquum autem inter æstiuum, & arcticum finem. In eodem autem æstiuo circulo pedes equi Pegasi videntur positi, & caput à reliquo corpore diuiditur, & alæ sinistrioris, vt volantis pars non magna Ophiulcus humeris, vt circulum sustinere videtur. Virgo prope hunc contingens à capite, inter hunc æquinoctialem circulum collocata est, vt fulgens ad austrum. Leo à pectore ad lumbos diuiditur, vt caput eius, & corporis superior à Cruribus pars, inter hunc, et arcticum circulum videatur; inferior autem pars inter æstiuum, & æquinoctialem circulum.

Circulus æstiuus. Signa æstiui circuli. Circulus equinoctialis.

Circulus æquinoctialis.

culum. Cancer autem sic diuiditur medius, vt inter duos oculos eius, circulus traiectus existimetur. Alius autem circulus vocatur æquinoctialis, à quo diuiditur sphæra in duas partes æquales, atque secundum vtramque suæ circumferentiæ partem, ab vtroque mundi polo æqualiter distat. Etenim si esset aliquod quadratum habens duos conos oppositos in polis mundi, & alios duos conos oppositos; tunc tale quadratum esset rectè quadratum æquilaterum. Vocatur autem æquinoctialis, æquator diei, ac noctis, cingulus primi mobilis. Æquinoctialis autem dicitur propterea, quòd Sole in illo existente, quod bis fit in anno, nempe in principio Arietis, & Libræ, æquinoctium fiat in vniuersa terra: æquator autem diei, ac noctis, quòd tunc temporis par sit diei ac noctis spatium. Cingulum autem primi mobilis appellatur, quia instar cinguli, cœlum ipsum cingit, & complectitur: diuidit namque primum mobile in duo æqualia, vt dictum est. Poli autem, secundum imaginationem nostram, duo puncta intelliguntur axem terminantia, circa quæ vniuersum cœlum voluitur. Accedunt ad hæc & alij duo circuli, qui vocantur coluri, quorum duplex est officium, vnum scilicet, quo distinguuntur æquinoctia, altero autem Solstitia. Colurus autem distinguens æquinoctia, est circulus diuidens sphæram in duas partes æquales transiens per polos mundi, & per principia Arietis, & Libræ, seu intersecans zodiacum in principio Arietis, & in principio libræ. Dicitur autem æquinoctia distinguere, quia scilicet cùm Sol ad illa puncta peruenerit, quibus zodiacum diuidit, tunc fit æquinoctium, quod quidem est duplex, propter illa duo puncta; vnum profectò Vernale, aliud Autumnale. Colurus autem distinguens Solstitia, est circulus diuidens sphæram in duas partes æquales, transiens per polos mundi, in principio Cancri, & in principio Capricorni, seu in maximis Solis eleuationibus, & declinationibus, zodiacum intersecans. Cùm autem Sol illa attigerit puncta, in quibus zodiacus ab illo coluro intersecatur; Sol quasi stare videtur, propterea, quòd vltra non progreditur, sed reuertitur potiùs. Pro illis autem duobus punctis, duo quoque Solstitia numerantur in anno: alterum quidem Æstiuale, in medio Iunij, Sole Cancrum ingrediente: aliud verò Hyemale, in medio Decembris, dum Sol intrat Capricornium. In huiusmodi autem coluris, maxima Solis eleuatio, est arcus coluri distinguentis solstitia, qui est à principio Cancri ad æquinoctialem. Maxima verò Solis declinatio, est arcus eiusdem coluri, qui est à principio Capricorni ad æquinoctialem. Illæ autem duæ ascensiones inter se sunt æquales, atque quælibet illarum 23. gradus, minuta verò 51. continet, vt quidam Astrologorum sentiunt. Est quoque alius circulus, qui vocatur meridianus, à quo sphæra diuiditur in duas partes æquales, transitque per zenith capitis, & per polos mundi, atque meridianus vocatur; quia Sole illum attingente, meridies terris redditur. Hic autem circulus non potest idem esse omnibus, sed pro accessu, & recessu ab oriente, est considerandus. Alius circulus appellatur Orizon, qui diuidit hemispherium superius ab inferiori secundum Astrologos, aut partem cœli visam à non visa secundum perspectiuos. Est autem duplex Orizon, quidam quidem rectus, & ad illos spectat, quorum zenith rectè est in æquinoctiali, transitque per polos mundi, & æquinoctialem ad angulos rectos sphærales intersecat. Alter verò Orizon est obliquus; & illis conuenit, quorum zenit est citra æquinoctialem, vel vltra: à quo quidem circulo æquinoctialis, ad angulos intersecatur obliquos. Inter minores autem circulos, duo tropici numerantur. Porrò circulus tropicus diuidit sphæram in duas partes inæquales, contingitque zodiacum in principio Cancri, aut in principio Capricorni. Est autem circulus descriptus à Sole in maxima illius eleuatione, vel declinatione: quam ob causam tropicus appellatur à tropos, quod est conuersio; quòd scilicet, circulo illo descripto, Sol vltra non procedit, sed incipit reuerti. sunt autem duo, alter nempe Æstiualis, qui à Sole describitur in principio Cancri existente: alter verò Hyemalis, in principio Capricorni, quando est maxima illius declinatio. Zodiacus (vt dixi) circulus obliquus in sphæra, habet alios polos quàm tota ipsa mundi sphæra, appellanturque poli zodiaci: qui planè mouentur circa polos mundi, duos paruulos circulos describentes, qui vocantur circuli polares: & vnus quidem dicitur circulus

Cingulus mundi.

Poli

Colurus distinguens æquinoctia

Colurus distinguens solstitia.

Duo Solstitia.

Ascensiones Solis.

Circulus meridianus.

Orizon.

Rectus.

Obliquus.

Trapicus.

Aestiualis.

Hyemalis.

Poli zodiaci.

Circuli polares.

 De zodiaco.

culus Arcticus, qui à polo zodiaci circa polum Arcticũ describitur: alter verò Antarcticus. Itaq; his sic elucidatis, ad signa redeamus, quæ in æquinoctiali conspiciuntur. Aries vtiq; totus omnibus pedibus innixus videtur. In eodem Tauri genua, vt fixa perspiciuntur: zona præterea Orionis, vt ipso circulo præcinctus existimetur: hydria flexu à capite primo, vt ceruicibus erectis, Cancrum contingere videatur: & ex inferiore corpore hydriæ crater cum coruo velut fixus esse circulo conspicitur: item paucæ stellæ chelarum, Ophiulci genua à reliquo diuiduntur: Aquila sinisteriore penna, caput pegasi cum ceruicibus nititur. his corporibus signorum æquinoctialis circulus finitur. Alius circulus Hyemalis nominatur, qui his corporibus, atq; eorum partibus finitur; nam medium Capricornium diuidens, & pede aquarij, per caudam pistricis, vt traiectus videtur. diuidit etiam leporem fugientem, & canis sequentis pedes, & nauis ipsius puppim, centauriq; ceruices à reliquo corpore. Scorpionis extrema cauda, quod acumen vocatur, eodem circulo coniungitur: Sagittarij arcus eodem orbe deformatur. Præter hæc animaduertendum est, quòd æquinoctialis cum quatuor circulis minoribus quinq; pararelli, quasi quinq; æquidistantes appellantur, non quia quantum primus distat à secundo, tantum secundus distet à tertio; sed quia duo circuli simul iuncti secundum quamlibet sui partem æquè distant ab inuicem, vnde & pararellus vocatur æquinoctialis, & Solstitij Æstiui, & Hyemalis, & Arcticus, & Antarcticus. Quatuor autem pararelli minores scilicet duo tropici, & Arcticus, & Antarcticus in cœlo quinq; zonas, siue regiones distinguunt. vnde Virgilius primo Georgicorum: Quinq; tenent cœlum zonæ: quarum vna corrusco, Semper Sole rubens, & torrida semper ab igni. Distinguuntur etiam totidem plagæ in terra, prædictis zonis directè suppositis. vnde Ouidius primo Methamorphoseos. Totidemq; plagæ tellure premuntur. Quarum vna quæ media est, non est habitabilis æstu. Nix tegit alta duas: totidemq; inter vtrasq; locauit. Temperiemq; dedit mixta cum frigore flamma. Duæ ergo zonæ sunt habitabiles: quarum vna est inter tropicum Æstiuum & circulum Arcticum; altera verò inter tropicum Hyemalem, & circulum Antarcticum, temperata caliditate torridæ zone existentis inter tropicos, & frigiditate zonarum extremarum, quæ sunt circa polos mundi. Idem intelligendum est de plagis terræ illis directè suppositis. Est præterea sciendum, quid sibi velit illud, quod dicitur, Sol est in Ariete, vel in aliquo alio signo: perinde enim est, ac si diceretur, Sol est sub Ariete (in) enim interdum pro (sub) accipitur. aliquando verò signum dicitur pyramidale, cuius basis est illa superficies, quam signum appellamus, eius autem vertex est in centro terræ. hæc autem figura pyramidalis quadrilatera totum spatium ad centrum terræ includit; vnde hoc modo astrum verè dicitur esse in signo, propterea quòd inter duas superficies est à signo inclusum. Tertio modo dicitur signum, quatenus intelliguntur sex circuli, per polos zodiaci, atque principia 12. signorum transeuntes. Illi namq; sex circuli, totam sphæræ superficiem, in duodecim partes latas in medio, Arctiores verò circa polos zodiaci diuidunt: quarum quælibet pars, signum appellatur, nomenq; habet speciale à nomine illius signi, quod inter suas duas lineas intercipitur. Secundum autem hanc signi acceptionem, stellæ, quæ sunt iuxta polos, extra zodiacum, in signis esse dicuntur. Amplius, intelligitur quoddam corpus, cuius basis sit signum, acumen verò eius sit supra axem zodiaci. Tale igitur corpus in quarta significatione, signum dicitur: secundum quam profectò significationem totus mundus in 12. partes æquales, quæ dicuntur signa, diuiditur: atq; ita, quidquid est in mundo, in aliquo signo esse dicimus.

Signa æquinoctialia.

Circulis Hyemalis.

Pararelli.

Zonæ quinq; Virg.

Ouidius.

Zonæ habitabiles.

In quid significet.

Signum quomodo accipitur.

Quatuor modis.

CAP. II.

De Zodiaci Signis.

De zodiaco.

Escriptis, declaratisq; circulis, atq; signi acceptionibus, ad signorum notitiam enucleandam accedamus: Signa autem duodecem esse, ex supradictis patet: quæ quidem quandam animalium similitudinem proprietatemq; imitantur; idcirco & illorum vocabula gerunt. Sunt enim in illa parte zodiaci quædam stellæ sic dispositæ, quæ Arietis figuram componere videntur. Sanè, quemadmodum Aries valet capitis fortitudine; ita planè Sol existente in Ariete, maior illius virtus in nos protenditur. Aries præterea dimidio anni iacet super vnum latus, altero verò dimidio super aliud; atq; ita annum in duo æqualia diuidit: sic etiam Sol dum Arietis domum habitat, diem naturalem in duas partes æquales diuidit, nempe in diem artificialem, & noctem. Est autem Aries animal calidum, siccum, igneum, colericum, masculinum, diurnum, orientale, cui dominatur Sol in die, & Iupiter in nocte. Similiter se habet Leo, & Sagittarius, qui ad eundem ordinem spectant. Est insuper Aries animal mobile, sicut Cancer, Libra, & Capricornus. in hoc autem signo Sol exaltatur, 19. gradib. dicuntur autem planetæ in signis, & gradibus exaltari (teste Albumasar) propterea quòd in illis gradibus, atq; signis creati fuerint. Quodlibet præterea signũ in tres partes æquales diuiditur, quarum quælibet decem gradus continet. & primi quidem decem, vocantur prima facies: secundi verò, secunda: & tertij, tertia. Et primæ quidem Arietis faciei, Mars dominus appellatur: secundæ verò, Sol: tertiæ autem Venus: idcirco Aries domus Martis dicitur, similiter & Scorpio. In zodiaco namque duplices domus considerantur, quædam quidem mobiles, nempe duodecem; quippe cùm zodiacus in partes quatuor æquales diuidatur, quarum quælibet iterum in alias partes secatur æquales: & tunc prima, quæ est in contactu orizontis in oriente, est prima domus: deinde secunda versus angulum noctis, domus secunda nominatur: tertia verò, tertia domus, atq; ita de cæteris simile habetur iudicium. Aliæ autem sunt domus immobiles: vnde fit, vt quilibet planeta, proprium signum, veluti propriam domum sibi deligat, atq; deputet. Amplius, quodlibet signum, certam sibi determinat hominis partem, in quam vehementius influit: Aries autem, caput hominis sibi delegit. Aries in æquinoctiali circulo consistens, caput ad exortũ habet euersum; occidens à primis pedibus, & exoriens, caput infra triangulum tenet collocatum, pedibus propè contingens caput pistricis. habet autem in capite stellam vnam, in cornibus tres, in ceruice tres, in pede priore vnam, inter scapulas quatuor, in cauda vnam, sub ventre vnam, in lumbis tres, in pede posteriori vnam; quæ sunt omnes numero decem, & octo. In huius autem ortu, sinistra pars Andromedæ prouenit: ara autem occidere videtur. Cum eodem sydere exoritur & Persei caput vsq; ad vmbilicum; vt dubium esse videatur, zona eius vtrum vsq; extremo Ariete, an Tauro primùm ex oriente prodeat ad lucem. Hic Aries existimatur esse, qui Phryxum transtulisse, & Hellem dictus est per Hellespontum, quem Hesiodus, & Pherecydes aiunt, habuisse auream pellem; sed Hellem decidisse in Hellespontum, & à Neptuno compressam Pæana procreasse. Nonnulli Edonem dixerunt: præterea Phryxum incolumen ad Oetam peruenisse, & Arietem Ioui immolasse, pellem in templo fixisse, & Arietis ipsius effigiem à Ioue inter sydera constitutam. Erasthenes ait, Arietem ipsum sibi pellem auream detraxisse, & Phryxo memoriæ causa dedisse, ipsum autem ad sydera peruenisse: hunc autem nonnulli dixerunt in oppido Horcomenio, quod est in Boëtia, natum. Alij, in Salorum Thessaliæ finibus procreatum. Alij dicunt Cretea, & Athamatem cum aliis pluribus Æoli filios fuisse. Nonnulli etiam Athamantis filium Salmonem esse, Æoli nepotem putauerunt. Cretea autem habuisse Demodicem vxorem, quam alij Biandicem dixerunt. hanc autem Phryxi Athamantis filij corpore inductam, in amorem incidisse, neq; ab eo, vt sibi copiam faceret impetrare potuisse. Itaq; necessariò coactam criminari eum ad Cretea cœpisse. Quo facto Cretea, vt de eo supplicium sumeret, Athamanti persuasisse. Numem autem interuenisse, & ereptum Phryxum, & Hellem eius sororem in Ariete posuisse, & per Hellespontum quàm longissimè posset, perfugere iussisse; Hellem decidisse, & ibi debitum naturæ reddidisse, ex huius no-

Aries. Arietis natura. Prima facies Arietis. Aries domus Martis. Arietis stellæ. Arietis ortus. Arietis historia. Creteus. Hellespontus.

De zodiaco.

ius nomine Hellespontum appellatum, Phryxum Colchos peruenisse, & (vt dixi) Arietis interfecti pellem in templo fixisse. Ipsum autem à Mercurio ad Athamantem reductum, qui patri eius satisfecerit, eum innocentia confusum profugisse. Hemispus autem dicit, quo tempore liber Affricam oppugnauerit, deuenisse cum exercitu in eum locum, qui propter multitudinem pulueris Amodes est appellatus. Itaq; cùm in maximum periculum deuenisset propter aquæ penuriam, cui, quid ageret cogitanti, aries fortuitu occurrit, quem illius milites insecuti sunt vsq; eum locum, qui Iouis Ammonis postea templo constituto, est appellatus: Quò cùm peruenissent, arietem, quem insecuti fuerant, nusquam inuenire potuerunt; sed quod magis hîc fuerat optandum, aquæ magnam copiam in eo loco nacti sunt, corporibusq; recreatis, Libero statim nunciauerunt: qui mox, eo nuncio recepto, ad eos fines gaudens exercitũ deduxit: & Iouis Ammonis templum cum arietis cornibus, simulachro facto, constituit: arietem inter sydera figurauit. Vnde cùm Sol illud signum ingreditur, omnia nascentia recreantur, quæ Veris tempore fiunt: hac re maximè, quòd illius fuga Liber exercitũ recreauerit. Præterea duodecem signorum principem voluit esse, quòd ille optimus exercitus ductor extiterit. Sed de Ammonis simulachro Leon, qui res Ægyptias conscripsit; ait: Cùm Liber Ægyptum, & reliquos fines regno teneret, & omnia primus hominibus ostendisse diceretur, Ammonem quendam ex Affrica venisse, & pecoris multitudinem ad Liberum adduxisse; quò facilius, & eius gratia vteretur, & aliquid primus inuenisse diceretur. Itaq; pro beneficio ei Liber existimatur agrum dedisse, qui est contra Thebas Ægyptias: & qui simulachra faciunt Ammonis, eum capite cornuto instituunt; vt homines memoria teneant, eum primum pecus ostendisse. Qui autem Libero factũ assignant, quòd nõ ab Ammone petierit, sed vltrò ad eum sit adductus, simulachra illi cornuta faciunt, & arietem, memoriæ causa inter sydera retulerunt. Hæc de primo signo sint dicta.

Templum Iouis Amonis.

Arietis cornua in tẽplo.

Amonis simulachrum.

CAP. III.

De Tauro, signo 2.

Secunda pars zodiaci Taurus appellatur, ex eo quòd tunc temporis, Sole taurum tenente, vtpote in medio Aprilis, taurorum labores apparere incipiunt: terra namq; eo tempore est laboribus taurorum apta. In principio præterea Tauri plurimæ stellæ simul coniunctæ consistunt, quæ quasi capitis illius effigiem prætendunt. Adde, quòd sicut illud animal scapularum fortitudine valet; ita tunc temporis, solis calor vigoratur, atq; fortior redditur. Est autem hoc signum frigidum, siccum, terreum, melancolicum, meridionale, fœmininum, nocturnum, cui adest in die Venus, & in nocte Luna. Eodem modo se habent virgo, & capricornus, qui sunt eiusdem ordinis. Est signum fixum, sicut leo, scorpius, & aquarius. Luna in 3. gradu istius exaltatur: est autem hoc signum domus Saturni, sicut & libra: collum hominis in partem propriam sibi deputat. Ad exortum signorum dimidia parte collocatus, vt incipere genu, ac desigere ad terram videatur. Caput eodem habens, ac tentum: genua eius reliquo corpore diuidit circulus æquinoctialis, cornu sinistro coniungitur cum sinistro pede, qui auriga appellatur: inter huius finitionem corporis, & arietis caudam, stellæ sunt, quas Vergilias nostri, græci autem Pleiadas vocant. hæ autem Stellæ prima die Aprilis intempesta nocte apparent, & 19. occultantur, 21. oriuntur cum sole, & aër valde turbatur. vij. Maij apparent mane, & aër incipit sedari. 23. Octobris vnà cum Solis ortu occidunt & contingit pridiè maxima aëris turbatio. 6 Nouembris mane occidunt, & aër incipit sedari. Dictæ autem sunt Pleiades àpo tu plein, quod pluralitatem significat: sunt autem septem stellæ ante genua tauri, ex quibus 6. videntur, vna verò latet. Vergiliæ à Latinis vocantur, à Verni temporis significatione, quòd Vere exoriuntur: occasu namq; suo, hyemem, ortu autem æstatem efficiunt, primæq; nauigationis tempus ostendunt. Et hæ quidem stellæ ampliorem cæteris habent honorem. Quòd earum signo exoriente æstas si-

Taurus quid.

Natura tauri.

Est domus Saturni.

Pleiades.

Vergiliæ.

stas significatur, occidente autem, hyems ostenditur, quod quidem alijs signis non est concessum. Hæ autem numero septem dicuntur; sed nemo amplius quàm sex videre potest: cuius causa sic à poëtis describitur: Sex, inquiunt, cum immortalibus concubuerunt, tres cum Ioue, duæ cum Neptuno, vna cum Marte: reliqua autem Sisyphi vxor demonstratur. quæ quia homini nupsit, ideo stella eius obscurata est. Alij autem dicunt, electram vnam ex illis ex qua Iupiter Dardanum progenuit, & ex Maia Mercurium, & ex Tagete Lacedæmonia, non apparere, propterea quòd Troia fuerit euersa, cuius dolore permota, ab illarum circulo se remouit, & in arcticum se addidit; vbi longo tempore luctui insistens, capillo sparso videtur. Porrò, antiqui Astrologi has Pleiadas seorsum à tauro formauerũt, quòd, ex Pleione Nympha Oceani, & Athlante sint genitæ. Quæ postquam in Boëtiam cum puellis iter faceret, Oriona conatum voluisse ei vim afferre, illamque fugere cœpisse, Oriona autem secutum esse annis 12. neque eam inuenire potuisse: Iouem autem puellam misertum, inter astra collocasse, & postea à nonnullis Astrologis caudam tauri appellatam. Orion eas fugientes ad occasum sequi videtur. Sunt qui putent Pleiades dictas quasi πλεί ονας, hoc est, plures, quòd nunquam singulæ appareant, sed ferè omnes simul, præter Meropen, quæ vix apparet. Pherecydes tradit septem sorores fuisse, Lycurgi filias ex Naso insula: & quia Liberum educauerunt, à Ioue inter sydera fuisse relatas. harum nomina putantur Electra, Halcyone, Celœno, Maia, Asterope, Targete, Merope. Ouidius lib. 4. fastor. Pleiades incipient humeros releuare paternos, Quæ septem dici, sex tamen esse solent. Sed quòd in amplexus, sex hinc venêre deorum: Nam Steropen Marti concubuisse ferunt: Neptuno Alcyonem: & te formosa Celeno, Maiam, & Electram, Taygetemque Ioui. Septima mortali Merope tibi Sisyphe nupsit. Pœnitet & facti sola pudore latet. Siue quòd Electræ Troiæ spectare ruinas Non tulit ante oculos, opposuitque manum. Habet præterea Taurus in cornibus singulas stellas, sed in sinistro clariores, vtrisque oculis singulas, in fronte media vnam, ex quibus locis cornua nascuntur singularum, quæ septem stellæ Hyades nuncupantur. Negant nonnulli duas nouissimas stellas esse, atque Hyades esse quinque volunt. Amplius in sinistro genu priore habet stellam vnam, & super vngulam vnam, in dextro genu vnam, & inter scapulas tres, nouissimam earum cæteris clariorem, in pectore vnam, quæ sunt omninò præter Vergilias quatuordecem. Hyades autem prima die Maij oriuntur simul cum Sole, & 19. apparent mane, vnde aër valde alteratur: Pridie autem nudius tertius eiusdem diei. Oriuntur etiam die 17. Octobris vesperi, & 21. Nouembris mane occidunt, & sequenti die fit circa aërem turbatio. Dictæ sunt autem à po tu ὕω, quòd pluuiam ipsarum ortu, atque occasu generent. Ouidius lib. 5. Fasto. At simul inducent obscura crepuscula noctem. Pars Hyadum toto de grege nulla latet. Ora micant tauri septem radiantia flammis, Nauita quas Hyadas Graius ab imbre vocat. A Latinis vocantur Succulæ, quòd propter maximas, quas afferunt pluuias, luto gaudere videantur, quemadmodum sues, Græci ὑετῷ, à pluuia. Taurus autem inter astra est constitutus, quòd Europam incolumẽ transuexerit in Cretam. Euripide authore. Nonnulli autem aiunt, cùm in bouem esset conuersa, vt Iupiter ei satisfacere videretur, inter sydera constituisse, quòd eius prior pars appareat vt tauri, reliquum verò corpus obscurius videatur. huius oris effigiem quæ continent Stellæ, Hyades appellantur. has autem Pherecydes Atheniensis liberi nutrices, numero septem esse demonstrat, easque ante Nymphas Dodonidas appellatas, quarum nomina sunt hæc: Ambrosia, Eudora, Sitroe, Coronis, Polisso, Phyleto, Thyene. Hæ dicuntur à Lygurgo fugatæ, & præter Ambrosiam, omnes ad Thetym profugisse, dixit Asclepiades. sed (vt Pherecydes ait) ad Thebas Liberum perlatum, Iunoni tradiderunt. Quam ob causam à Ioue gratia eis est relata, quòd inter sydera sunt constitutæ. Musæus putat, ex Athlante & Hya Oceani filia, quindecem filias procreatas, ex quibus quinque Hyades appellatæ sunt, propterea quòd earum frater Hyas, à sororibus plurimum dilectus, in venatione à Leone fuerit interfectus: quæ cùm fratrem sic miserè deuoratum implacabili luctu prosequerentur, doloris magnitudine occubuerunt: Iupiter autem eas in

Marginalia: Quare sex videntur. — Pleiones. — Orion. — Nomina Pleiadum. — Ouidius. — Hiades. — Ortus Hiadũ. — Vnde dicuntur. — Succulæ. — Nomina Hyadum. — Nomina Hyadum. — Hyas.

cœlum transtulit, vt perpetuum maneret tantæ pietatis testimonium: vnde & à fratris nomine Hyades sunt appellatæ. Reliquas verò decem deliberasse de sororum morte, & earum septem sibi mortem intulisse. Hæc à Poëtis tradita sunt, quæ latentem habent intelligentiam: olim enim sub inuolucris fabularum tradita est philosophia. Porrò, Tauro exorto ara omninò occidit, & Perseus totus est ortus, & aurigæ caput cum reliquo corpore duntaxat, ad sinistrum pedem videtur, & pistrix à cauda exoriens perspicitur. hoc signo primum occidere Bootes videtur: etsi cum quatuor signis occidit, neq; tamen totus ad terram potest venire. Nam manus eius sinistra circulo arctico conclusa, neq; oritur, neq; occidit. Ortus Tauri.

CAP. IIII.

De Geminis tertio signo.

Tertia pars Zodiaci Gemini appellatur, quòd tunc animalia atq; vegetabilia, Sole in illo signo consistente, geminari incipiunt, quòd quidem fit in medio Maij. Astrologi vocant geminos, Castorem, & Pollucem, qui à matre Læda vno partu creduntur editi, de quibus Seneca: In magna tempestate apparent quasi Stellæ cœlo insidentes, adiuuariq; se tunc periclitantes existimant Pollucis, & Castoris nomine. A Columella dicitur geminum astrum, quod 14. Calen. Iunij Sol ingreditur. Est autem hoc signum calidum, & humidum, aëreum, sanguineum, occidentale, diurnum, masculinum, sicut libra, & aquarius, quibus præest in die Saturnus, & in nocte Mercurius. Est autem signum commune, sicut virgo, sagittarius, & pisces. In tertio gradu huius signi caput draconis exaltatur: in homine brachia sibi vendicat: Ab aurigæ parte dextra supra Orionem collatum videtur, ita tamen, vt Orion inter taurum, & geminos sit constitutus, capita eorum diuiduntur à reliquo corpore eo circulo, qui æstiuum diffinit, sic inuicem complectuntur, vt se tenere videantur. Occidunt directi à pedibus, exoriuntur autem inclinati, vt iacentes. verùm is, qui cancro est proximus, habet in capite vnam stellam claram, in vtrisq; humeris singulas claras. alter autem in capite vnam, in sinistro humero vnam, in dextro alteram, in vtrisq; manibus singulas, in dextro genu vnam, in sinistro genu alteram, in pedibus vtrisq; singulas, & infra sinistrum pedem vnam, quæ tropus appellatur: sunt autem omnes numero 18. Itaq;, vt dixi, geminos, complures astrologi Castorem, & Pollucem esse dixerunt, quos demonstrant omnium fratrum inter se amantissimos fuisse, quòd neq; de principatu contenderunt, neque vllam rem sine communi consilio gesserunt: pro quibus officijs, Iupiter inter notissima sydera eos constituisse existimatur. Neptunum quoq; pari consilio enumerasse: nam equos illis dedit, quibus vterentur, & potestatem naufragis saluti esse. Alij dixerunt Herculem esse, & Apollinem: nonnulli verò Triptholemum. Sed qui de Castore & Polluce dicunt, hoc amplius addunt, vt Castor in oppido Aphidnæ sit occisus, quo tempore Lacedæmones cum Atheniensibus bellum gerebant: Alij autem cùm oppugnarent Spartam Lyncus, & Hydas, ibi perijsse dixerunt. Pollucem ait Homerus concessisse fratri dimidiam vitam: sicq; alternis diebus eorũ quemque lucere. Geminis exorientibus, rota iam pistricis, & fluminis, & eridani prior pars apparet, & orion exoriri videtur; occidit autem Ophiulcus à pedibus genuum fine.

Gemini. Castor & Pollux. Locus geminorum. Stellæ geminorum. Quare in cœlum sunt positi.

CAP. V.

De Cancro quarto signo.

Quarta pars Zodiaci dicitur Cancer, propterea quòd sicut Cancer est animal retrogradum; ita Sol dum hoc ingreditur signum, incipit retrogradus esse, reuerti scilicet: in hoc autem signo est illa stella, quæ vocatur Canis, de qua postea di- Cancer.

stea dicemus. Porrò, Cancer incertam habet primam partem, denique ad vtramq; partem gressum dirigit; ita, vt prior pars sit posterior, & posterior prior. Est autem Cancer animal frigidum, humidum, aqueum, flegmaticum, septentrionale, nocturnum, fœmininum, sicut scorpius & pisces: quibus præest in die Venus, & in nocte Mars: qui in 15. gradu huius signi exaltatur. Obtinet cancer in hominis pectus dominium, & in interiora pectoris pulmonem scilicet, & splen. Hunc medium diuidit circulus æstiuus ad leonis exortum spectantem, paulum supra caput hydræ collocatum, occidentem, & exorientem posteriore corporis parte. habet autem in ipsa testa, stellas duas, quæ asini vocantur: in pedibus dextris singulas obscuras, in sinistro pede primo duas, in secundo duas obscuras, in tertio vnam, in quarto primo vnam obscuram; in ore vnam, in ea, quæ chela dexterior dicitur, tres similes, non grandes, in sinistra similes duas: atq; ita stellarum cancri numerus decẽ & octo. hic dicitur Iunonis beneficio inter astra collocatus, ob eam scilicet causam, quia cum Hercules contra Hydram lerneam constitisset, ex palude pedem eius mordicus arripuit, qua de re Hercules permotus, eum interfecit: Iuno autem inter sydera constituit, vt esset cum duodecim signis. In eius deformationis parte sunt quidam, qui asini appellantur, à Libero in testa cancri duabus stellis figurati. Liber enim à Iunone furore obiecto, dicitur mente captus, fugisse per Thesprotia, cogitans ad Iouis Dodonei templum peruenire, vnde peteret responsum, quò facilius ad saniorem mentem rediret: sed cùm ad quandam paludem venisset, quam transire non poterat, ex duobus asellis, qui sibi occurrerant, vnum ascendit, atq; ita transuectus est, vt aquam omninò non attingeret. Itaq; cùm ad templum Iouis Dodonæi peruenisset, illicò à furore liberatus, asellis gratiam referens, inter astra collocauit. Eratosthenes alio modo texuit fabulam: Ait enim, quo tempore Iupiter, bello gigantibus indicto, ad eos oppugnandos, omnes deos conuocauit, venisse Liberum patrem, Vulcanum, Satyros, Silenos asellis vectos; qui cùm non longe ab hostibus abessent, dicuntur aselli pertimuisse, & ita pro se quisq; magnum clamorem, & inauditum gigantibus fecisse; vt omnes hostes eorum clamore in fugam verterentur. Huius similis est fabula de buccina Tritonis: is namq; cùm concham inuentam excauisset, illius sonitu, gigantes in fugam conuertit. Sunt autem & hi duo aselli supra cancrum constituti. Cancer autem exoriens, obscurat dimidiam partem coronæ, pistricisq; caudam, & notum piscem, & caput cum reliquo corpore ad vmbilicum eius, qui Engonas inuocatur, Ophiulcum à genibus ad humeros, & anguem totum præter caput, & ceruicem, quæ ex æstiuo circulo tendit ad coronam: Bootem propè totum terra tenet tectum. Exoritur autem & Orionis corpus ad zonam, & eridanus totus apparet. Hæc de quarto zodiaci signo diximus.

Natura cancri. Stellæ cancri. Cancri historia. Tritonis concha.

CAPVT. VI.

De leone quinto signo.

Vinta zodiaci pars, leo nuncupatur: in causa autem, quia quemadmodum leo est animal valde robustum, in parte corporis anteriori, debile verò in posteriori; ita planè Sol in prima parte leonis, viget caloris virtute, in fine autem, eius virtus debilius agit. Est autem signum calidum, siccum, igneum, colericum, masculinum, diurnum, orientale, sicut aries, & sagittarius, cui Sol dominetur in die, & Iupiter in nocte: siquidem leo est domus Solis: cancer est domus lunæ: gemini & virgo domus Mercurij: Taurus & libra domus Veneris: aries & scorpio domus Martis: pisces & sagittarius domus Iouis: aquarius & capricornus domus Saturni. Est præterea signum fixum, sicut taurus, scorpius, & aquarius: mobilia autem sunt, aries, cancer, libra, & capricornus: communia verò, virgo, sagittarius, gemini, & pisces. Cùm enim Sol arietem ingreditur, aëris dispositio mutatur, nempè Hyems in Ver; & in cancro, Ver in Æstatem; & in libra, Æstas in Autumnum; in capricornio autem, Autumnus in Hyemem.

Leo. Natura leonis. Domus Planetarum. Signa mobilia & immobilia.

Hyemem. In Leone autem, & similibus, nulla fit temporis mutatio; iccirco signa fixa nuncupantur: Alia autem vtraque conditione participant, ideoque communia vocantur. Leo stomachum, cor, & inferiores partes pectoris sibi in homine deputat. Hic spectans ad occasum supra corpus hydræ, à capite, qua cancer instat, vsque ad mediam partem eius constitutus medius, æstiuo circulo diuiditur; vt sub ipso orbe pedes habeat collocatos, occidens à capite, & oriens. Hic habet in capite stellas tres, in ceruicibus duas, in pectore vnam, inter scapulas tres, in media cauda vnam, in extrema alteram magnam, sub pectore duas, in pede priore vnam claram, & infra alteram magnam vnam, in lumbis vnam, in posteriore genu vnam, in pede posteriore claram vnam: omnes autem sunt 19. Leo à Ioue constitutus est omnium ferarum princeps: ferunt autem leonem Theumesium ab Hercule occisum, & à Ioue in cœlum translatum. Dictus est autem Theumesius à Theumeso Boëtiæ monte: addunt quòd Herculis prima fuerit hæc certatio, & quòd eum inermis interfecerit: de eo Pisandrus, & complures alij scripserunt. Exortu leonis, reliqua pars occidit coronæ, cum capite & ceruicibus, anguis, & ophiulco. Engonasin autem qui vocatur, eius præter sinistrũ genu, & pedem, nihil apparet, & Bootes totus obscuratur. Exoritur autem caput hydræ cum lepore toto, & procyon cum pedibus prioris caninis, & aquila tota. hæc de leone signo zodiaci quinto.

Leonis stellæ.

Leonis historia.

CAP. VII.

De Virgine sexto signo Zodiaci.

Sexta pars zodiaci appellatur virgo, propterea quòd illo tempore, quo Sol per virginem deambulat, terra solis ardore exusta, instar virginis, seu sterilis nihil pariat. Est autem signum frigidum, siccum, terreum, melancolicum, meridionale, fœmineum, nocturnum, sicut diximus de tauro. Mercurius in 15. gradu huius signi exaltatur: virgo enim est domus Mercurij, sicut & gemini: est insuper signum commune, vmbilicum, & partes adiacentes ex homine in protectione habens. Hæc infra pedes Bootis collocata, capite, posteriorem partem leonis, dextra manu, circulũ æstiualem tangit: ac inferiorem partem corporis, supra coruum, & hydræ caudam habere perspicitur, occidens capite priusquam reliquis membris. huius in capite est stella vna obscura, in vtrisque humeris singulæ, in vtrisque pennis binæ, quarum vna stella, quæ est in dextra penna, ad humerum defixa, protrigot vocatur. Præterea habet in vtrisque manibus singulas stellas, quarum vna, quæ est in dextera manu, maior, & clarior conspicitur. In veste autem habet passim dispositas stellas septem: in vtrisque pedibus singulas: omnes sunt numero 16. hanc Hesiodus Iouis & Themidis filiam dicit. Aratus autem Astræi & Auroræ filiam existimat, quòd eodem tempore fuerit, cùm aurea secula hominum extiterint, vnde propter diligentiam & æquitatem, iustitia est appellata. Neque enim illo tempore ab hominibus exteræ nationes bello petebantur. Verùm vitijs hominum offensa virgo, cessit è terra, & in cœlum migrauit. Finxerunt Poëtæ, ait Lactantius lib. 5. cap. 5. à Saturni temporibus, iustitiam terram reliquisse. Quod quidem non pro poëtica fictione, sed pro vero habendum est. Saturno siquidem regnante, nondum deorum cultibus institutis, Deus colebatur: & ideo non erant dissensiones, neque inimicitiæ, neque bella. Nondum vesanos rabies nudauerat enses, vt germanicus Cæsar loquitur in Aratæo carmine: Nec consanguineis fuerat discordia nota. Malebant tenui contenti viuere cultu (vt Cicero narrat) quod est proprium religionis nostræ. Nec signare quidem, aut partiri limite campum fas erat: Ouid. lib. meta. quippe cùm Deus commune omnibus terram dedisset, vt communem degerent vitam, non vt rabida, & furens auaritia sibi omnia vendicaret. Quod poëticè locuti sunt, nos existimare debemus, non quasi nihil omninò tunc fuisset priuati; sed vt intelligamus, tam liberales fuisse homines, vt sua libenter proximis impartirent.

Virgo.

Virginis stellæ.

Virginis historia.

Saturni tempora.

Lactan.

Cicero.

Ouid.

Flumina lactis.

flumina iam lactis, iam flumina nectaris ibant. Nec mirum, cùm promptuaria iustorum benignè paterent omnibus. sed postquam Saturnus à filio pulsus, in Latium delatus, arma Iouis fugiens, & regnis exul ademptis, cùm iam populus noui regis metu, vel sua sponte deprauatus, Deum colere desisset, regemq; pro Deo habere cœpisset, cùm ipse propemodum parricida exemplo cæteris esset ad violandam pietatem; deseruit properè terram castissima virgo: sed non, vt ait Cicero, Et Iouis regno, cœliq; in parte resedit: quomodo enim poterat in eius regno residere, qui patrem regno expulit, exulemq; toto orbe iactauit? Ille malum virus serpentibus addidit atris; prædariq; lupos iussit, id est, odium, & inuidiam, & dolum hominibus inseuit; vt essent velut lupi, & serpentes. Tum belli rabies, & amor successit habendi. Alij putant Erigonem Icari filiam: alij Apollinis filiam ex Chrysostomi natam, & infantem Parthenon nomine dictam, eamq; quòd parua obierit, ab Apolline inter sydera collocatam. Virgo autem exoriēs non pauca sydera obscurat: nam statim lyra occidit cum sagitta, & delphino, & oloris à capite corpus vsq; ad caudam propè occidit: & fluminis prior pars, & equi caput cum ceruicibus. Exoritur autem hydra sine crateris, & canis totus, & nauis argo sine totius veli. hæc de sexto signo.

Malum virus inuidia.

Ortus virginis.

CAP. VIII.

De Libra septimo signo.

Libra.

Virgilius.
Lucanus.

Eptima pars zodiaci dicitur Libra: quia scilicet Sole in tali signo existente, æquinoctium fit 8. calen. Octobris: ad iustæ pondera libræ, ait Lucanus. Et vir. 1. Georg. Libra die, somniq; pares, vbi fecerit horas. Est autem hoc signum calidum, & humidum, aëreum, sanguineum, occidentale, diurnum, masculinum, sicut gemini, & aquarius: cui dominatur in die Saturnus, & in nocte Mercurius. Est autem hoc signum domus Veneris sicut & taurus. Saturnus 21. gradu istius signi exaltatur: Est signum mobile, quòd in illo æstas mutetur in autumnum: lūbos, & anchas, ac partem inferiorem ventris sibi subijcit. hæc de libra signo.

CAP. IX.

De Scorpio signo octauo.

Scorpius.

Natura Scorpij.

Ctaua pars zodiaci Scorpius, ob eam profectò causam, quòd instar scorpionis ille mensis se habet: illud enim animal cauda sua pungit, sic in fine illius mensis frigus incipit pungere, Sole suum non emittente, propter recessum, solitum calorem. Ingreditur Sol illud signum quasi in medio Octobris. Est autem scorpius animal frigidum, & humidum, aqueum, flegmaticum, septentrionale, nocturnum, fœmineum, sicut cancer, & pisces: cuius dominus est Venus in die, & in nocte Mars: est enim domus Martis, sicut & aries: insuper signum fixum, sicut taurus, & aquarius: ex homine pudibunda, & vesicam sibi vsurpat. Scorpii prior pars, quæ chelæ dicitur, ita præmitur ab æquinoctiali circulo; vt eum sustinere videatur: ipse autem pedibus ophiulci subditus, extrema cauda circulum hyemalem contingere videtur. Occidit autem inclinato capite, exoritur erectus à chelis. hic habet stellas in his, quæ chelæ dicuntur, in vnaquaq; earum binas, ex quibus primæ sunt clariores: habet præterea in fronte stellas tres, quarum media est clarissima, inter scapulas tres, in ventre duas, in cauda quinq;, in cacumine ipso, quo percutere existimatur, duas: omnes sunt decem, & nouē. hic propter magnitudinem corporis in duo signa diuiditur ab astrologis, quorum vnius effigiem, nostri libram dixerunt. sed omninò totum signum hac de causa statutum assignatur, quòd Orion cùm venaretur, & in eo exercitatissimum se ostenderet, fertur Dianæ dixisse, se

Chelæ.
Scorpij stellę.

Scorpij historia.

De zodiaco.

xisse, se omnia, quæ ex terra oriuntur interficere posse: quare terra permota, scorpionem eduxit, qui eum interficere ostenditur. Iupiter autem vtriusque animum admiratus, scorpionem inter astra collocauit; vt species eius hominibus documento esset, ne quis eorum aliqua re sibi confideret. Diana autem propter studium Orionis petiit à Ioue, vt idem illi beneficium daret petenti, quod terræ vltrò tribuisset: itaque sic à Ioue constitutus est, vt scorpio oriente, occidat Orion. Chelis orientibus, videtur & Bootes exoriens totus, & tota nauis apparet argo, hydraque præter cacumen extremum caudæ, quod est sub terra. Exoritur etiam genu, & sura eius dextra, qui engonasin vocatur. hunc eadem nocte occidere, & exoriri licet videre. Reliquum autem corpus cum scorpionis, & sagittarij prouenit parte. Præterea cùm chelis exoritur cauda centauri, & occidit reliquum pegasi corpus, & oloris extrema cauda, & Andromedæ caput cum vmbilico pegasi, & pistrix reliquo corpore ad ceruices, vt caput eius solum videatur, & caput Cephei pendens ad pistricis occasum cum manibus, & humeris peruenit ad terram. hæc de scorpio octauo signo diximus.

Ortus Scorpij

Chelis ortus.

CAP. X.

De Sagittario signo nono.

Ona pars zodiaci Sagittarius vocatur, quia nimirum Sole per sagittarium decurrente, instar sagittarum, niues, & pluuiæ è cœlo in terram mittuntur. Est autem animal calidum, siccum, igneum, colericum, masculinum, diurnum, orientale, sicut aries, & leo, cui Sol in die, & Iupiter in nocte dominatur: est enim domus Iouis sicut pisces, signum commune, sicut gemini, virgo, & pisces: in crura hominis suas exerit vires. Aspectans autem ad occasum, centauri corpore figuratur, velut emittens sagittas, incipiens à pedibus vsque ad humeros. In hyemali circulo sic est collocatus; ita vt caput eius solum extra illum circulum apparere videatur, cuius arcus lacteo circulo medius diuiditur: ante pedes eius est quædam corona stellis effecta. hic præceps occidit, exoritur directus. habet autem in capite stellas duas, in arcu duas, in sagitta vnam, in dextro cubito vnam, in manu priori vnam, in ventre vnam, inter scapulas duas, in cauda vnam, in priori genu vnam, in pede vnam, in inferiori genu vnam, in pollice vnam: omnes sunt numero 15. Corona autem centauri est stellarum septem. Sagittarium complures centaurum esse dixerunt: alij autem hac de causa negauerunt, quòd nemo ex centauris sagittis sit vsus. Dicunt nonnulli hunc esse Crotum nomine, Euphemes musarum nutricis filium (authore Sosteo tragœdiarum scriptore) domicilium in monte Helicone habentem, & cum musis solitum delectari, nonnunquam etiam studium venationis exercuisse. Itaque pro merita diligentia, magnam laudem assecutus est: nam celerrimus in syluis, & acutissimus in musis euasit: pro cuius studio musæ petierunt à Ioue, vt in aliquo astrorum numero deformaretur. Iupiter ergo omnia illius artificia sub vno corpore depinxit. Crura enim equina illi fecit, quòd scilicet equo multum sit vsus: sagittas pro ingenio adiunxit, vt ex his, & acumen, & celeritas illius cognosceretur: caudam satyricam in corpore finxit, quòd non minus hic musis, quàm Liber satyris sit delectatus. Ante huius pedes stellæ sunt paucæ in rotundo deformatæ, quas coronam eius, vt ludentis abiectam nonnulli dixerunt. Sagittarium exorientem, Ophiulcus totus exoriens insequitur, & anguis, qui ab eo tenetur, caput eius, qui engonasin vocatur, & sinistra manus eiusdem. Lyra tota cum Cephei capite, & humeris exit ad lucem. occidit autem canis maior cum Orione toto, & lepore, & aurigæ superiore parte corporis: caput præterea, & pedes eius. occidit etiam totus Perseus præter crus, & pedem dextrum: Argo autem puppim solam relinquens, peruenit ad terram. De sagittario sic locuti sumus.

Sagittarij natura.

Stellæ Sagittarij.

Historia sagittarij.

Sagittarij ortus.

Ortus aquarij

CAP. XI.

De Capricorno signo decimo.

Capricornus.

Ecima pars zodiaci capricornus nominatur, est enim cœleste signum brumale: in quo Sol existens ad nos ascendere incipit, sicut & illius est animalis natura, vt arborum summitatem petat, stirpiumque cacumina ascendat. Est autem animal calidum, humidum, aëreum, sanguineum, occidentale, diurnum, masculinum, sicut taurus, & virgo, cui præest in die Saturnus, & in nocte Mercurius: est enim domus Saturni, sicut & aquarius: signum mobile, sicut aries, cancer, & libra. Mars in 28. gradu illius exaltatur: in genua hominis virtutem exercet: spectans ad occasum, totus in zodiaco circulo deformatur, & cauda, & toto corpore medius ab hyemali circulo diuiditur, suppositus aquarij manui sinistræ. occidit autem præceps, exoritur verò directus. habet stellam in naso vnam, infra ceruicem vnam, in pectore duas, in priore pede vnam, in priore eodem alteram, inter scapulas septem, in ventre septem, in cauda duas: omnes stellæ viginti duæ. huius figuram ideò inter sydera finxerunt, quòd Panea posteriorem partem in effigiem piscis, priorem verò in formam hirci commutauerit: cuius ingenium admiratus Iupiter, in cœlum transtulit. vel hac de causa in piscē posterior pars illius vergit, quia nimirum in fine illius mensis magna consueuit esse aquarum abundantia: prior verò, capram Iouis nutricem imitatur. Dicunt enim nonnulli capricorni effigiem similem esse Egipani, quem Iupiter, quia cum eo erat nutritus, cum eo vtique esse voluit. Ægyptij Sacerdotes, & nonnulli poëtæ dicunt, eum, cùm plures dij in Ægyptum, repente venisse eodem Typhona acerrimum gygantem, & deorum maximè inimicum: quo timore permotos in aliam figuram se conuertisse, Mercurium nempè in Ibin, Apollinem in Thraciam, auem, quæ grus dicitur, & similia. Quare Ægyptij huiusmodi aues violari non ferunt, ex eo quòd deorum imagines præseferant. Eodem tempore Pana dicunt in flumen se deiecisse, & posteriorem partem corporis effigiem piscis fecisse, alteram verò hirci, & ita à Typhone profugisse: cuius ingenium Iupiter admiratus, effigiem eius inter sydera collocauit. Capricornus exoriens, reliquum corpus occidit Persei, exoritur olor cum aquila, & sagitta, & ara. hæc de signo decimo.

[Marginal notes: Capricorni natura. — Stellæ illius. — Historia capricorni. — Pan. — Ortus.]

CAP. XII.

De Aquario signo vndecimo.

Aquarius.

Ndecima pars zodiaci aquarius dicitur, ob nimiam aquarum copiam, quæ tunc temporis in terram decidere solita est. Ab imbribus ergo temporum aquarius vocatur, quòd hyeme, quando Sol in illo vertitur maiores pluuiæ profundantur. Est autem signum calidum, & humidum, aëreum, sanguineum, occidentale, diurnum, & masculinum, sicut gemini, & libra: cui in die præest Saturnus, in nocte Mercurius: est enim domus Saturni, sicut & capricornus: signum fixum, sicut taurus, & scorpius: in tibias, & canellas pedum influit. habet pedes in hyemali circulo fixos: manum autem sinistram, vsque ad capricorni porrigens tergū, dextram iubæ pegasi propè contingens: spectat ad exortus. qui cùm ita sit figuratus, necesse est eum corpore resupinato videri. Effusio aquæ peruenit ad eum piscem, qui solitarius figuratur. occidit, & exoritur aquarius capite prius quàm reliquis membris, habet in capite stellas duas obscuras, in vtrisque humeris singulas magnas, in sinistro cubito vnam grandem, in manu priori vnam, in vtrisque mammis singulas obscuras, in lumbo interiore vnam, in vtrisque genibus singulas: quæ omnes sunt quatuordecem. Effusio aquæ cum ipso aquario est triginta stellarum: & in his omnibus prima, & nouissima clara. hunc complures Ganymedem esse dixerunt, quem Iupiter propter pulchritudinem corporis, ereptum parentibus, deorum ministrum fecisse existimatur. Quamobrem ostenditur, vt aquam aliquomodo

[Marginal notes: Natura. — Stellæ Aquarij. — Effusio aquæ 30. stellarum. — Deucalio.]

modo infundens. Hegesinax autem, Deucalionem dicit esse, Christiani Noë, quòd eo regnante tanta vis aquæ se de cœlo profuderit, vt cataclysmus factus esse diceretur. Eubolus autem Cecropem demonstrat esse, antiquitatem generis commemorans, & ostendens, antequam vinum traditum sit hominibus, aqua in sacrificiis deorum vsos esse, & ante Cecropem regnasse, quàm vinum sit inuentum. Aquarius exoriens, ad dimidiam partē corporis equi pedes secum de terra ducit: & caput eius cum ceruice pegasi. At etiam centaurus à cauda ad humeros virilis corporis occidit cum hydræ capite, & ceruicibus. hæc de signo vndecimo diximus.

Deucalio.

Ortus Aquarij

CAP. XIII.

De Piscibus signo duodecimo.

Dvodecima pars zodiaci dicta est Pisces, ob eandem planè rationem, quæ Aquario est attributa, atq; ob piscium generationem, quæ illo tempore producitur. Est autem signum frigidum, & humidum, aqueum, flegmaticum, septentrionale, nocturnum, fœmineum sicut Cancer, & Scorpius: cuius domini sunt in die Venus, & in nocte Mars: est præterea domus Iouis, sicut & Sagittarius, signū commune, sicut Virgo, Sagittarius, & Gemini. in 27. ipsius gradu exaltatur Venus: ex homine determinat sibi pedes. horum alter Notus, alter Boreus appellatur. Etenim vnus eorum, qui Boreus dicitur, inter æquinoctialem, & æstiuū circulum sub Andromedæ brachio collocatus, & arcticum polum spectās constituitur: Alter autem est in zodiaco circulo extremo sub scapulis equi non longè ab æquinoctiali collocatus, spectans ad occasum. hi Pisces quibusdam stellis, vt lineola ab Arietis pede primo coniunguntur: quorum inferior antè occidere, & exoriri videtur. habet autem stellas decem & septem, & Boreus duodecim. Coniunctio eorum habet ad aquilonem spectans stellas tres, ad exortum tres, in commissura tres. Diogenites Erithrarchus ait, quodam tempore Venerem cum Cupidine filio in Syriam ad flumen Eufratem venisse, ibiq; Typhonem gigantem apparuisse, Venerem autem cum filio in flumen se proiecisse, & ibi figuram piscium accepisse: atq; ita Gigantis manus euasisse: Quam ob causam pisces huiusmodi inter sydera collocati sunt. Piscibus exorientibus, occidit reliquum hydræ corpus, & ipse centaurus. Exoritur autem piscis, qui notus vocatur, & Andromedæ dextera pars corporis. Hæc de duodecim signis zodiaci scripsimus, etiam secundum pöetarum figmenta, qui sub huiusmodi fabularum tegmine, philosophiæ secreta absconderunt, de quibus non est præsentis speculationis disputare de singulis; tum quia libri præsentis paupertas non patitur, tum quia multa alia nobis sunt scribenda, & vtiliora, & clariora legenti.

Pisces.

Natura.

Notus.

Boreus.

Stellæ pisciū.

Ortus.

DIGRESSIO SECVNDA CAP. I.

De Vrsa, & aliis signis cœlestibus.

Postquam de zodiaco locuti sumus, operæpretium me facturum putaui, si de aliis signis verba facerem; vt sic consultum esset vtilitati legentium, de quibus quidē breuiter antea disputauimus, nunc autē pleniori tractatu loquendum esse putaui. Porrò, de sphæræ descriptione, sic ab aliis inuenimus annotatum: Sphæra est solidum quoddam vna superficie contentum, in cuius medio punctus est, à quo omnes lineæ rectæ ductæ ad circumferentiam sunt æquales. Et ille punctus dicitur centrum sphæræ. linea verò transiens per centrum sphæræ, applicans extremitates suas ad circumferentiam ex vtraque parte, dicitur axis sphæræ: duo quidem puncta axem terminantia, dicuntur poli mundi: quorum vnus, qui nobis semper apparet se-

Sphæra quid.

Centrum.

Axis.

Virg. ret septentrionalis vocatur, arcticus, vel Borealis. vnde Virg. 1. Georgicorum. Hic vertex
nobis semper sublimis. At illum sub pedibus stix atra vident, manesq; profundi. Loquitur
Mercurius. & de hoc præclarè noster Mercurius Dial. 5. Pymandri proprio nomine vocans: Arctu-
rus, inquit, idem se perpetuò vertens, totamq; trahens mundi machinam.
Vrsa. Vrsa enim Arctos dicitur, signum cœleste, habens figuram similem plaustri: proinde no-
stri à bobus iunctis septentriones appellauerunt à septem stellis, ex quibus quasi iuncti tri-
Polus Boreus ones figurantur. Itaq; polus Boreus, qui nobis apparet, quique à Mercurio Arcturus ap-
pellatur, à quo trahitur mundi machina, vtrasq; Arctus vehit Arctico circulo clausas, at-
que ita collocatas; vt alterius vnaquæq; earum resupinata, caput alterius tegere videatur,
Vrsa maior. & quæ superior fuerit, ad caudam inferioris contendat. harum maior in extremo circulo
Stellæ vrsæ maioris. pedes habet fixos, & in capite stellas septem, omnes obscuras, in vtrisq; auribus binas, in
humero claram vnam, in pede de posterioribus nouissimo duas, in summo inter scapilio v-
nam, in crure de posterioribus primo vnam, in pede priori duas, in cauda ipsa tres: om-
nes sunt 21. Hanc autem Hesiodus ait esse Calisto nomine, Lycaonis filiam, eius, qui in
Archadia regnauit: eamq; studio venationis inductam ad Dianam se applicuisse: à qua
non mediocriter est dilecta propter similem vtriusq; naturam: Postea à Ioue compressam,
Calisto. veritam Dianæ suum dicere euentum, quod diutius celare non potuit, iam enim vtero gra-
uescente propèdiē partus, in flumine corpus exercitatione defessum cùm recrearet, à Di-
Arctos. ana cognita est non seruasse virginitatem: cui dea pro magnitudine suspicionis, non mino-
rem retribuit pœnam: erepta enim facie virginali, in vrsæ speciē est conuersa, quæ Græ-
Archos. cè Arctos dicitur: in eaq; figura Archada procreauit hæc cùm in syluis vt fera vagare-
tur à quibusdam Etholorum capta, ad Lycaonem pro munere in Archadiam cum filio est
deducta. vbi inscia legis, Iouis Lycæi templum cum filio, qui eam secutus fuerat, ingres-
sa est. Quam ob causam cùm eam Archades interficere conarentur, Iupiter illius miser-
tus in cœlum vna cum filio transtulit. vnde eam Arctum, filium verò eius Arctophila-
Filius vrsæ. ca nominauit. Minor vrsa habet in stationis vnoquoq; loco stellas singulas clarè lucentes,
& super caudam tres, omnes sunt septem. sed in prioribus caudæ stellis vna est, à qua po-
lus appellatur, per quem locum mundus vertitur: reliquæ verò duæ circa polum versan-
Vrsa minor, tur. hanc Agloasthenes ait Cynosuram esse vnam de Iouis nutricibus ex ideis nymphis,
stellæ illius. atq; ab eius nomine, & vrbem, quæ Histoæ vocatur, à Nicostrato, & sodalibus eius con-
Cynosura. stitutam, & portum, qui ibi est, & agri maiorem partem, Cynosuram appellatam. Non-
nulli, & Helicen, & Cynosuram nymphas esse, Iouis nutrices dicunt: Quam ob causam
pro beneficio, in cœlo collocatæ sunt, & vtræq; arcti nuncupatæ, quam nostri septentriones
dixerunt: sed maiorem arctum, plaustro similem putant, quam Græci ἅμαξαν appellant.
Plaustrum. Etenim, antiqui Astrologi, non arctum, sed plaustrum nominauerunt: Ex septem namq;
stellis, duæ quæ pariles, & maximè in vno loco videntur, pro bobus habentur: reliquæ ve-
rò quinq; figuram plaustri simulant: proinde proximum signum Bootem nominarunt. A-
Aratus. ratus autem, non ideo Bootem, nec illud plaustrum dicit appellari; sed quòd arctus vi-
deatur, vt plaustrum circa polum versari, qui Boreas appellatur, & Bootes eam agitare:
in quo non mediocriter errat: nam iisdem temporibus, quibus fuit Homerus, hæc arctos
Thales. est dicta, & plaustrum, Bootis autem nusquam meminit Arctophilaca dici. Thales, qui
diligenter de his exquisiuit, & hanc primam arcton appellauit, natione fuit Phœnix, vt
Phœnice. Herodotus Milesius dicit, hinc arctos minor Phœnice appellata est; & illi, qui hanc ob-
seruant, veriùs, certiùsq; nauigare dicuntur. Igitur omnes, qui Peloponesum incolunt, pri-
ore vtuntur arcto: Phœnices verò, quam à suo inuentore acceperunt, obseruant: & hanc
Draco. studiosius perspiciendo, diligentiùs nauigare existimantur. Draco inter duas arctos collo-
catus, videtur corporis sinu facto arctum minorem ita concludere, vt penè pedes eius
tangere videatur; cauda autem flexa, caput maioris attingere, corpus autem in sphæram
complicari: & si quis diligentiùs attenderit, videre poterit caput Draconis ad maioris vr-
Stellæ Draconis. sæ regionem caudæ collocari. habet in vtroq; tempore stellas singulas, in oculis singulas, in
mento

mento vnam, & toto corpore reliquo passim claras decem; omnes sunt numero quindecem. hic vasto corpore ostenditur inter duas arctos, qui dicitur aurea mala Hesperidum custodisse, & ab Hercule interfectus, à Iunone inter sydera collocatus, quòd illius opera Hercules ad eum est profectus, qui hortum Iunonis tueri solitus existimatur. Ait enim Pherecydes, cùm Iupiter Iunonem vxorem duceret, terram inuenisse ferentem aurea mala cũ ramis: inde admiratam petiisse à terra, vt in suis hortis sereret, qui erant vsq; ad Atlantem montem: cuius filiæ cùm sæpiùs de arboribus mala decerperẽt, Iuno dicitur hunc ibi custodem posuisse. hoc etiam confirmat, authore Erastone, quòd in syderibus super illum draconem Herculis simulachrum ostenditur. Nonnulli autem dixerunt hunc draconem à gigantibus Mineruæ obiectum esse, cùm eos oppugnaret: Mineruam verò arreptum draconem contortũ ad sydera iecisse, & ad ipsum axem cœli fixisse. Arctophilax, id est, custos arcti, more bubulci plaustrum sequi videtur, vnde & Bootes, siue Boetus dictus est, à boue nomen deductum habens, latinè bubulcus. Ouidius, Arctophilax formam terga sequentis habet. Cicero 2. de natura deorum. Septemtriones autem sequitur Arctophilax. huius manum sinistram circulus arcticus includit, ita, vt neq; occidere, neq; exoriri videatur: ipse enim positus ab arctico circulo, ad æstiuum definitur, inclinatus in longitudinem, dextro pede, æstiuo circulo nixus. huius humeros, & pectus à reliquo diuidit circulus, qui per vtrosq; polos transiens, tangit Arietem, & chelas. hic quidem cum Tauro, & Geminis, & Cancro, & Leone occidit: ideò serò occidere dicitur, quòd magis erectus à pedibus peruenit ad terram: at exoriens citiùs quàm chelæ videtur. habet autem in sinistra manu stellas quatuor, quæ nunquam occidere videntur, in capite stellam vnam, in vtroq; humero singulas, in vtraq; mamma singulas, sed clariorem dexteram, & sub ea alteram obscuram, & in cubito dextro claram vnam, in zona vnam clarius cæteris lucentem, quæ arcturus appellatur, quæq; oritur die 17. Septembris, & alterat sequenti die àërem. Apparet etiam vesperi die 25. Februarij, die autem 6. Iunij occidit. De hoc fertur, quod fuerit Archas Calistonis, & Iouis filius, quem dicitur Licaon, cùm Iupiter ad eum in hospitium venisset, cum alia carne concisum pro epulis apposuisse; studebat enim scire, si Deus esset, qui suum hospitium desideraret. Quo facto, non minori pœna est affectus: nam statim mensa à Ioue proiecta, simul & flumine illius domus accensa est, ipso in figuram lupi conuerso. At pueri membra collecta, & composita in vnum, cuidam Ethelorum dedit alendum: qui adolescens effectus, in syluis cùm venaretur, inscius vidit matrem in vrsæ speciem conuersam, quam interficere cogitans persequutus est in Iouis Licæi templũ: quò, & qui accessisset mors pœna erat Archadum lege. Itaq; cùm vtrumq; necesse esset interfici: Iupiter eorum misertus, ereptos inter sydera (vt dixi) collocauit. Coronam humero sinistro Arctophilax propè contingere videtur, quæ ante Engonasin dextri pedis calce coniungit. hæc Cancro, & Leone exoriente occidere, cum Scorpione exoriri perspicitur. habet autem stellas nouem rotundo dispositas, sed ex his tres clariùs cæteris lucentes: die 6. Octobris mane oritur, & est vehemens àëris mutatio, die autem 27. Nouembris, Orion oritur, & hæc occidit. hæc existimatur Ariadnæ fuisse à Libero patre inter sydera collocata: nam cùm in insula Diacum Libero nuberet, hanc à Venere accepit, cùm omnes dij in eius nuptiis dona conferrent. Aiunt nonnulli, Liberum ad Minoa regna proficiscentem, hanc Ariadnæ dedisse: quam Vulcanus confecerat ex auro, & Indicis gemmis, per quas Theseus existimatur de tenebris Laberynthi ad lucem venisse, quòd aurum, & gemmæ in obscuro, fulgorem luminis efficiebant. Engonasin positus est inter duos circulos, arcticum, & æstiuum, vtrisq; pedibus, & dextro genu arcticum circulum terminat. Ita tamen, vt dextro pede prioribus digitis circulum finiat, sinistro autem toto, caput draconis opprimere conetur. humeris autem velut sustinens circulum æstiuum, & manu dextra proiecta tangens, leua autem è regione ad sinistrum genu porrigens, æquali interuallo circuli æstiui, & genu sinistri. hic occidens capite prius, quàm reliquo corpore, deuenit ad terram: qui cùm totus occidit, vt pendere pedibus ex arctico videatur, exoriens

Pherecydes. Minerua. Arctophilax. Bootes. Stellæ Bootis. Arcturus. Historia Bootis. Corona. Stellæ. Historia coronæ. Engonasin. Hercules.

Stellæ illius. antè pedibus, quàm reliquis membris. habet autem in capite stellam vnam, in sinistro brachio vnam, in vtroq; humero singulas clarè lucentes, in manu sinistra vnam, in dextro cubito vnam, in vtroq; latere singulas, sed clariorem in sinistro, in dextro femore duas, in genu vnam, in poplite vnam, in crure duas, in pede vnam, quæ est clarior, in sinistra manu quatuor, quas pellem Leonis nonnulli esse dixerunt: atq; ita sunt omnes decem & nouē. Historia. hunc Eratosthenes Herculem appellat supra draconem collocatum, eumq; paratum, vt ad decertandum sinistra manu, pellem Leonis, dextra clauam tenentem, draconem interficere conantem. horum igitur pugnam Iupiter admiratus, inter astra constituit: habet enim draco caput erectum, Hercules verò dextro genu nixus, sinistro pede, capitis eius dexteram partem opprimere conatur, dextra manu sublata vt feriens, sinistra proiecta cum pelle Leonis. Lyra. Lyra mense Maij die quarta vesperi oritur, & āèr multum turbatur, decimaquinta Augusti de mane occidit. Ortus. hæc posita est contra regionem eius loci, qui est inter genu, & manum sinistram eius, qui Engonasin vocatur, cuius ipsa testudo spectat ad arcticum circulum: summum autem cacumen ad polum notium contendere videtur. hæc Stellæ. lyra, Virgine exoriente, occidere videtur, & cum Sagittario oriri perspicitur. habet autem in ipsis testudinis lateribus singulas stellas, in summis cacuminibis eorum, quæ in testudine, vt brachia sunt coniuncta, singulas: in mediis iisdem, quos humeros Eratosthenes fingit, singulas: in scapulis ipsius testudinis duas, in ima lyræ, quæ vt basis totius videtur, vnam, sicq; omnes sunt numero nouem. Historia. Lyra autem inter astra collocata est (authore Eratosthene) quia ab initio à Mercurio facta de testudine, Orpheo est tradita, cuius maximè fuit studiosus. vnde existimatur suo artificio, feras etiam ad se, audiendi causa allicuisse. Orpheus. Is querens vxoris mortem, ad inferos fertur descendisse, ibiq; deorum progeniem suo carmine laudasse: præter Liberum patrem, quem obliuione ductus, prætermisit. Postea igitur Orpheus in Olympo monte, qui Macedoniam diuidit à Thracia, sedens, cùm cantu delectaretur, dicitur ei Liber baccas obiecisse, quæ corpus eius discerperent: Musas autem collecta membra sepulturæ mandasse: Lyra Orphei. & lyram, quo maximè potuerunt beneficio, illius memoriæ causa, figuratam stellis, inter sydera constituisse, idque Apollinis, & Iouis voluntate, quod Apollinem maximè laudauerit, Iupiter verò filio beneficium concessit. Mercurius. Alij autem dicunt, Mercurium, cùm primùm lyram fecisset, in Gylleno monte Archadiæ, septem cordas instituisse ad Atlanticum numerum, quod Maia vna ex illarum numero esset, quæ Mercurij est mater. Deinde, cùm Apollinis boues abegisset, deprehensus ab eo, quò sibi faciliùs ignosceret, lyram Apollini concessit, quam Orpheo, qui cytharam inuenerat, tradidit.

CAPVT II.

De Olore, seu Cygno.

Olor. OLoris vna ala est ad circumductionem circuli, qui Arctos vocatur, contingens extremum pedem sinistrum eius, qui Engonasin nominatur: sinistram verò alam habet paululùm extra circulum æstiuum, coniungens penè pegasi pedibus: æstiuus verò circulus rostrū eius à reliquo corpore diuidit: extrema Ortus. autem cauda cum capite Cephei iungitur. hic cùm virgine, & chelis occidens, prius capite, quàm reliquis membris deuenit ad terram: exoritur autem cū Capricorno. Stellæ. habet in capite stellam clarè lucentem vnam, in collo alteram pari fulgore, in vtrisq; pennis quinas, supra caudam vnam: omnes sunt numero 13. hunc Olorem, Græci Cygnum appellant, quem complures propter ignotam historiam, Ornim nominauerunt. Fabula. fabulantur namq; poëtæ Iouem Nemesin amare cœpisse, atq; hac arte vsum fuisse. Iussit Venerem aquilæ formam simulatam se sequi, ipse in olorem conuersus, vt aquilam fugiens, ad Nemesim peruenit, quem Nemesis non aspernata, amplexu tenens, & somno correpta,

De Casiopeia, Andromeda, Perseo.

Iupiter suam voluptatē expleuit, inde fugiens, quia ab hominibus altè volans, cœlo proximus videbatur: inter sydera dictus est esse constitutus. Quod ne falsum quidem videretur, Iupiter inter astra collocauit, & aquilam consequentem adiunxit. Nemesis autem, mensibus exactis, vt quæ auium generi esset iuncta, ouum procreauit, quod Mercurius auferens, detulit Spartam, & Ledæ sedenti proiecit in gremium, ex quo nascitur Helena, cæteris corporis specie præstans, quam Leda suam filiam nominauit. Cepheus à tergo minoris arcti constitutus, includitur arctico circulo à pedibus ad pectus, vt præter humeros, & caput eius, nihil occidere videatur: nec longè abest à flexu draconis, quem capite primùm efficere videtur. Cepheus autem manibus vtrisq; proiectis figuratur, tantóq; dissidet interuallo à pedibus arcti minoris, quantum spatium inter pedes Cephei videtur. huius caput, Scorpione exorto, occidere, cum Sagittario exoriri videtur. habet in capite stellas duas, in manu dextera vnam, in cubito obscuram vnam, in sinistra, & in humero singulas, in dextro humero vnam, in zona, quæ medium ipsius diuidit corpus, tres stellæ claræ videntur, in latere dextro obscuram vnam, in sinistro genu duas, in vtrisq; pedibus singulæ, supra pedes stellæ quatuor: numerus stellarum 19. hunc Euripides cum cæteris Phœnicis filium Æthiopum Regem esse demonstrauit, Andromedæ patrem. hanc autem Perseus à periculo ceti liberatam, in vxorem duxit: ita, vt totum genus eorum perpetuò maneret: ipsum verò Cepheum inter sydera numerauit. Casiopeia sedens in siliquastro collocata est, cuius sedilis, & ipsius Cassiopeiæ pedes positi sunt in ipsa circumductione circuli, qui arcticos vocatur. Effigies autem corporis ad æstiuum circulum peruenit, quē capite, & dextera manu tangit. hanc propè mediā diuidit circulus lacteus: hæc occidens cum Scorpione, cum sedili resupino ferri perspicitur; exoritur autē cum Sagittario. huius in capite stella ostenditur vna, in vtroq; humero vna, in mamilla dextra clara vna, in lumbis magna vna, in sinistro femore duas, in genu vna, in pede ipsius dextro vna, in quadrato, quo sella deformatur, vna: in vtrisq; singulæ clarius cæteris lucentes: stellarum numerus 13. De hac Euripides, & Sophocles, alijq; plures dixerunt, quòd gloriata fuerit, se forma Nereidas vincere: quā ob causam inter sydera sedens in siliquastro constituta est: quæ propter impietatem, vertente se mundo, resupinato, ferri videtur. Andromeda propè Casiopeiam supra caput Persei, breui interuallo dissidente, perspicitur collocata, manibus diuersis vincta, vt antiquis historiis est traditum, caput equi pegasi ventri coniungitur: eadem enim stella, vt vmbilicus pegasi, & Andromedæ caput appellatur. huius medium pectus, & manum sinistram circulus æstiuus diuidit. Occidit autem cum Pisce de duobus, secundo, qui est eiusdem brachio subiectus. Exoriente Libra, & Scorpione, capite prius, quàm reliquo corpore peruenit ad terram. Exoritur autem cum Piscibus, & Ariete. hæc (vt dixi) habet in capite stellam vnam clarè lucentem, in vtroq; humero vnam, in cubito dextro vnam, in ipsa manu vnam, in sinistro cubito, vel brachio vnam, in manu alteram, in zona tres, super zonam quatuor, in vtroq; genu vnam, in pedibus autem binas: omnes sunt viginti. hæc dicitur Mineruæ beneficio inter astra collocata propter Persei virtutem, quòd eam ceto obiectam, liberauerit. Persei sinistrum crus, & humerum leuum circulus æstiuus à reliquo corpore diuidit: ipse autem manu dextra arcticum circulum tangit, dextro verò pede, caput aurigæ premere velut currens videtur. Idem occidens, Sagittario, & Capricorno exorto, inclinat ad caput versus: cum Ariete autem, & Tauro rectus exoritur. habet autem in vtroq; humero stellam vnam, in manu dextera clarè lucentem vnam, qua falcem tenere dicitur, quo telo Gorgona interfecit, in sinistra alteram, quæ caput Gorgonis tenere existimatur, in ventre stellam vnam, in lumbis alteram, in dextro femore vnam, ad genu in tibia vnam, in pede vnam obscuram, in sinistro femore vnam, in genu alteram, in tibia duas, in sinistra manu, quod caput Gorgonis vocatur, stellas quatuor, caput eius, falx sine syderibus apparent: numerus stellarum omnium decem & septem. hic à Polydecte Magnetis filio ad Gorgonas missus, à Mercurio, qui eum diligebat, talaria, & petasum accepit, galeam præterea, qua in-

Leda. Helena. Cepheus. Situs. Ortus. Stellæ. Historia. Casiopeia. Situs. Ortus. Stellæ. Andromeda. Situs. Occasus. Ortus. Stellæ. Historia. Perseus. Situs. Occasus & Ortus. Stellæ. Caput Gorgonis. Historia.

qua indutus ex aduerso videri non poterat; à Vulcano falcem ex adamante factam, qua Medusam Gorganam interfecit. Heniochus, siue auriga, circulo æstiuo, genuum fine, humero præterea sinistro vsque ad zonam diuiditur. huius dexter pes, Tauri cornu sinistro stella coniungitur, ideò vna manu, vt lora tenens figuratur. In huius humero sinistro, capra, in manu autem duo hedi stellis formati dicuntur: totus autem pedibus persei subiectus, caput habet contra vrsæ maioris aspectum. hic occidere, sagittarij, & capricorni exortu, videtur: exoritur autem ophiulco, & engonasin occidente. habet stellam vnam in capite, in vtroque humero vnam, in sinistro clariorem, quæ vocatur capra, in vtroque cubito vnam, in manu duas, quæ hædi vocantur, stellis propè occidentibus formati: omnes sunt numero septem. Hædi septima die Octobris oriuntur vesperi, decima decembris mane occidunt. Capra sexta die mensis Maij oritur, & valde alteratur aër. Eiusdem mensis 24. vesperi occultatur, & nudiustertius eiusdem diei aër mouetur: septima mensis Septembris eadem vesperi oritur, vndecima Decembris, occidit mane, & postridie fit aëris turbatio. hunc Eratosthenes Erichthonium esse putat, quem Iupiter cùm vidisset primùm inter homines, equos, & quadrigas iunxisse, admiratus est ingenium hominis ad solis inuenta accessisse, ideoque in cœlum transtulit. Parmesius autem ait, Melissea quændam fuisse Cretæ Regem, cuius filiabus traditus est Iupiter alendus, quæ quia lac non habebant, capram ei admiserunt, Amaltheam nomine, quæ eum dicitur educasse. hæc autem geminos hædos solita est procreare, & eo tempore peperit, quo Iupiter nutriendus est allatus. Itaque propter beneficium matris, & hædos quoque dicitur inter sydera collocasse. Ophiulcus, siue serpentarius inclinatus à capite, vt qui resupinari videtur, manibus anguem tenere depingitur. huius autem humeri ab æstiuo circulo diuiduntur à reliquo corpore, ipse genuum fine ab æquinoctiali terminatur circulo, pede sinistro præmens oculos, dextro autem testudini scorpionis innixus. Anguis autem qui ab eo tenetur, propè extremo ore coronam contingens, medium præcingit Ophiulcum, à cauda breuior, quàm superiore corpore, qua manus sinistra ipsius signi figuratur; ita tamen, vt extrema cauda circulum æquinoctialem cum aquilæ cauda iungat. Occidens autem ex ortu geminorum, cancri, & leonis, peruenit ad terram. Exoriens autem, cum scorpione, & sagittario apparet. hic habet in capite stellam vnam, in vtroque humero singulas, in sinistra manu tres, in dextera manu quatuor, in lumbis duas, in vtroque genu singulas, in dextro crure vnam, in vtroque pede singulas, sed clariorem in dextro. Numerus omnium 17. Anguis autem habet in summo capite stellas duas, sub capite tres, omnes vno loco, ad manum ipsius Ophiulci sinistram, duas, sed quæ maximè ad corpus eius accedit, clariorem: & in dorso anguis ad ipsam corporis coniunctionem, quinque, & in prima curuatura caudæ, quatuor, in secunda versus caput sex. omnes sunt 23. Vocatur Ophiulcus, quasi angui tenens dictus, supra scorpionem constitutus, manibus anguem tenens medium corpus eius implicantem. hic dicitur fuisse Phorbas, qui Hiodijs auxilio maximo fuit. Nam cùm eorum insulam serpentum multitudine occupatam, ciues Ophiusam appellassent, & in ea multitudine ferarum, draco fuisset ingenti magnitudine, qui plurimos eorum interfecisset, & patria denique deserta, carere coegisset; dicitur Phorbas Triopæ filius ex Hysocla Mirmidonis filia natus, eo repentè delatus, omnes feras, & draconem interfecisse. Qui cùm maximè Apollini esset charus; inter sydera est collocatus. Quamobrem Hiodij quotiescunque à littore longius prodeunt, prius sacrificant; vt similis euentus inopinatæ virtutis illis contingat. Complures Astrologi hunc Æsculapium finxerunt, quem Iupiter Apollinis causa inter astra collocasset. Æsculapius enim, cùm cæteris omnibus medicina præstaret mortalibus, fertur etiam Hyppolitum nouercæ impietate peremptum, ad vitam reuocasse, sic Eratosthenes ait. Alij verò Glaucum Minos filium, eius opera reuixisse. Cùm enim Glaucum sanare cogeretur, clausus quodam loco secreto, baculum manu tenens, cogitans quid ageret, dicitur anguis ad baculum accessisse, quem Æsculapius mente commotus interfecit. Deinde alter anguis eò venit ore ferens herbam, quam in caput interfecti serpentis imposuit, quo facto, illico surrexit.

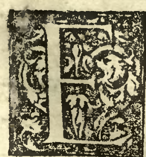
Auriga. Situs. Occasus & Stellæ. Capra Hædi. Ortus & occasus hædorũ. Historia seu fabula. Serpentarius. Situs. Occasus & ortus. Stellæ. Stellæ anguis. Ophiulcus. Phorbas. Hiodij. Æsculapium. Quomodo dicitur mortuũ suscitasse.

surrexit. Quare Æsculapius eadem herba vsus, Glaucum ad vitam reduxit. Itaq; anguis, & in Æsculapij tutelam, & in astris dicitur collocatus: qua consuetudine inducti posteri sunt; vt reliqui medici anguibus vterentur. Sagitta inter duos circulos, æstiuum, & æquinoctialem, signo aquilæ supposita, diuiditur ab eo circulo, qui vtroq; polo subiectus, ad cancrum, & capricornium peruenit. huius cacumen, ad equipedum regionem spectat, altera pars ad humeros Ophiulci tendit. hæc occidit virginis ortu: oritur autem cum scorpione, habet stellas quatuor, quarum vna est in principio materiæ, altera in medio, duæ reliquæ in eo loco, quò ferrum solet affigi. hanc vnam de Herculis telis esse dicunt, qua aquilam interfecit. Aquila ala dextra non multum extra circulum æquinoctialem prodire, sinistra verò non longè à capite Ophiulci figurata videtur. Rostrum præterea eius, à reliquo corpore diuidit circulus, quia à cancro ad capricornum peruenit: media autem finitur à circulo lacteo. hæc exorto leone, occidit: exoritur autem cum capricorno, habens in capite stellam vnam, in vtraq; pennam vnam, in cauda vnam: numerus earum 4. hæc dicitur Ganimedem rapuisse, & Ioui tradidisse: hanc etiam Iupiter primus ex auium genere sibi delegisse existimatur, quæ sola contra solis orientis radios contendere valet; vnde super aquarium volare videtur, quem complures Ganimedē esse finxerunt. Aglaosthenes ait, Iouem Cretæ surreptum, Naxum delatum, & ibi esse nutritum: qui postquam peruenit ad virilem ætatem, & bello lacessere Titanas vellet, sacrificanti ei aquilæ auspicium accepit, quo vsus est, eamq; inter astra dicitur collocasse. Delphinus non longè ab aquilæ signo figuratur in curuatione caudæ nouissimæ æquinoctialis circuli, capite propè contingit equi pegasi rostrum. hic exoritur cum sagittarij posteriore parte, occidit autem cùm virgo exorta est à capite. habet autem in capite stellas duas, supra caput ad verticem duas alias, ad ea, quæ in ventre, velut pennæ videntur, habet stellas tres, in scapulis vnam, in cauda duas. Die nona Iunij vesperi oritur: 19. Augusti mane occidit, & est mutatio æstatis ad frigiditatem, oritur etiam die 4. Ianuarij. Aquila mense Iunij die secunda vesperi oritur: vigesima quinta Iulij de mane occidit. Eratosthenes dicit Neptunum voluisse Amphitricem ducere vxorem, quæ cùm fugisset ad Atlanta causa virginitatis seruandæ, ad eam quærendam plures misisse, inter quos & Delphinum quendam nomine; qui peruagatus insulas, aliquando ad virginem peruenit, eiq; persuasit, vt Neptuno nuberet, & ipse nuptias eorum administrauit. Quam ob causam Neptunus inter sydera Delphini effigiem collocauit: hæc de his signis dicta sunt.

Sagitta. Situs. Occasus, & Ortus. Stellæ. Ganimedes. Aquila auis Iouis. Delphin. Occasus, & Ortus. Stellæ. Historia.

CAP. III.

De equo & triangulo.

Equus, arcticum circulum spectans, pedibus æstiuo orbi niti, extremo ore caput delphini tangere videtur, aquarij manum dexteram suæ ceruici coniungens, vtrisq; piscibus clauditur. huius in stellis corpus apparet vsq; ad vmbilicum deformatum. hic occidit cum pisce de duobus primo, qui supra tergum eius est fixus. Exoritur cum aquario toto, & pisce, & manu aquarij dextera. hic habet in rostro stellas duas obscuras, in capite vnam, in maxilla vnam, in vtrisq; auribus singulas, in ceruicibus quatuor obscuras, sed maximè lucet, quæ capiti proxima apparet: in humero claram vnam, in pectore vnam, in scapilio vnam, in vmbilico nouissimam vnam, quæ Andromedæ vocatur: in genibus vtrisq; singulas, in vtrisq; poplitibus singulas: omnes sunt numero decem & octo. Mensis Martij die 19. de mane oritur simul cum Sole. hunc Aratus, & alij complures pegasum Neptuni, & Medusæ Gorgonis filium dixerunt, qui in Helicone Boëtiæ monte, vngula saxum feriens, fontem aperuit, qui eius nomine hypocrine est appellatus. Delteton, siue triangulus, æquis quodammodo lateribus duobus, vno breuiore, sed propè æquali reliquis, inter æstiuum, & æquinoctialem circulum supra caput arietis, non longè ab Andromedæ dextro crure, & Persei manu sinistra collocatur:

Equus. Situs. Stellæ. Ortus, & Occasus. Aratus. Triangulus. Stellæ ortus.

catur: cum ariete toto occidens, exoriens verò cum eiusdem dimidia priore parte. habet autem stellas in vnoquoq; angulo vnam. hoc sydus velut litera est græca in triangulo posita, vnde Deltoton vocatur. Supra caput arietis à Mercurio collocatum fuisse, quidam aiunt, vt obscuritas arietis huius splendore, quo loco esset, significaretur: & Iouis nomine Græcè dios primam literam deformaret. Nonnulli Ægypti positione, alij qua Nylus terminaret Æthiopiam, & Ægyptum, esse dixerunt: alij Siciliam, quæ Trinaclia dicitur, figuratam putauerunt. Hæc, quæ hactenus numerauimus septentrionalia, post hac verò australia signa, seu imagines numerabimus, ex quibus vnum, cetus, siue pistrix appellatur: quod quidem signum à media cauda diuiditur ab hyemali spectans ad exortus, rostro propè posteriorem arietis pedem iungens. huius autem priorem corporis partem, quæ spectat ad exortus, propè alluere flumen Eridani videtur. hoc signum cadit, exorto cancro, & leone, exoritur verò cum centauro, & Geminis. habet autem in extrema cauda stellas duas obscuras: ab eo verò loco, vsq; ad reliqui corporis curuaturam, quinq;, sub ventre sex: numerus omnium 13. De hoc dicitur, quòd à Neptuno missus fuerit, vt Andromedam interficeret, sed à Perseo fuerit peremptus: propter corporis tamen immanitatem, virtutemq; inter sydera esse collocatum. Eridanus, à sinistro pede profectus Orionis, & perueniens vsq; ad pistricem, rursus diuiditur vsq; ad leporis pedes, & protinus ad antarcticum tendit circulum. huius figurationem circulus hyemalis diuidit ab eo loco, in quo quasi cum ceto coniungitur. hic, scorpione, & sagittario exortis, occidere, cum geminis autem & cancro exoriri videtur. habet stellas in prima curuatura, tres, in secunda tres, in vltima septem: omnes sunt 13. hunc autem Nilum nonnulli dixerunt, propter illius magnitudinem, atq; vtilitatem: deniq; quòd infra se sit quædam stella, clariùs cæteris Canopos nomine: Canopos autem insula est, quæ flumine Nilo abluitur. Lepus infra sinistrum pedem Orionis per hyemalem circulum fugiens, ab eo, inferiore corporis parte diuisus est. occidit, sagittario exorto, oritur autē leone. habet autē stellas in vtrisq; auribus singulas, in corpore dispositas duas, in pedibus prioribus singulas. hic dicitur Orionis venantis canem fugere: proinde ad pedes ipsius fugientem finxerunt. Orion à zona, & reliquo corpore, ab æquinoctiali circulo diuiditur. Is cum tauro decertans collocatur, dextra manu clauam tenens, enseq; accinctus, ad occasum spectans occidit, exorta scorpionis posteriore parte, & sagittario exoriente: cum cancro autem toto corpore pariter exurgit: Iunij enim 25. mane incipit oriri: Iulij autem 3. totus exoritur: idem 26. Nouembris oritur, & 27. Aprilis occidit. hic habet in capite stellas tres claras, in vtrisq; humeris singulas, in cubito dextro obscuram vnam, in manu similem vnam, in zona tres, in eo, quo gladius eius deformatur, tres obscuras, in vtrisq; genibus singulas claras, in pedibus singulas obscuras: numerus omnium decem & septem. hunc Hesiodus Neptuni filium appellat, ex Vriali Minois filia natum: cui concessum est, vt super fluctus curreret: quemadmodum Phyclo datum dicitur, vt super aristas curreret, nec eas infringeret. Aristonicus autem dicit quendam Erithræa fuisse Thebis: Pindarus verò in insula Chio: qui cùm Iouem, & Mercurium hospitio recepisset, ab ipsis petijt, vt aliquis illi liber nasceretur. Quod vt facilius impetraret; fertur bouem immolasse, atq; pro epulis eis apposuisse: Iouem verò, & Mercurium bouis corium poposcisse, & quod fecerant vrinæ in corium infundisse, & id sub terra poni iussisse, ex quo postea natum puerum, Vriona nomine appellauit: sed vetustate, & consuetudine factum est, vt Orion vocaretur. Sunt autem qui græcè ab aquarum inundatione sic dictum velint, quòd eius tempore habet ortum hyems, & mare, ac terras tempestatibus turbent. Orion enim, perinde est ac Turbo, Virgil. 1. Æneid. Fluctus nimbosus Orion. Plautus, iugulam vocat, quòd sit armatorum gladius, stellarum fulgore terribilis. Quam ob causam si hic fulgeat, serenitatē, siue verò obscurus sit, tempestatē denotat. hunc in Cretam insulam venisse dicunt nonnulli, ibiq; venari cum Diana cœpisse, atq; ab ea in cœlum collocatū fuisse. Canis leporem fugientē consequens, posterioribus pedibus ab hyemali circulo diuiditur, pedē dextrū Orionis, suo capite quasi attingit: quo etsi ad occasum spectet,

Sicilia. Signa australia. Cœtus. Situs. Ortus, & Occasus. Stellæ. Eridanus. Situs. Occasus, ortꝰ. Stellæ. Canopos. Lepus. Ortus occasus. Stellæ. Orion. Ortus. Stellæ. Fabula. Vrion. Onopeius pater Orionis. Turbo. Virgil. Iugulam. Canis maior.

ſpectet, ad æquinoctialem tamen tendit. Canis oritur 19. Iulij, & contingit maxima aëris turbatio, aliquando etiam nudiustertius eius diei: Et die prima Decembris mane occidit. vnde obſeruatum eſt à multis, quòd ſi tempeſtuoſa fuerit hæc dies, perſeueret plerumq; aëris turbatio ad dies 37. ſin verò ſerena, per tot itidem dies ſerenitatem fore, ſignificat. occidit oriente ſagittario: habet in lingua ſtellam vnam, quæ canis appellatur, in capite alteram, quam nonnulli Syrion vocant, in pectore duas, in pede priore tres, inter ſcapulas tres, in ſiniſtro lumbo vnam, in pede poſteriore vnam, in pede dextro vnam, in cauda quatuor: omnes ſunt decem, & nouem. hic dicitur à Ioue cuſtos Europæ appoſitus eſſe, & ad Minoa perueniſſe, quem Prochri Cephali vxor laborantem ſanauit, ac pro eo beneficio canem munere accepit, quòd venationis ſtudioſa fuerit: poſt cuius obitum, canis ad Cephalum peruenit, quem ille Thebas ducens ſecum, ad locum peruenit, vbi erat vulpis, quam nullus canis apprehendere poterat: cumq; in vnum perueniſſent, Iupiter vtrumq; in lapidem conuertit. Alij autem dixerunt, hunc canem Orionis fuiſſe, qui cum eo eſt inter ſydera collocatus. Procyon ſiue canicula in lacteo circulo defixis pedibus æquinoctialẽ circulum tangit. ſpectat ad occaſum, vt inter geminos & cancrum conſtitutus, qui quòd ante maiorem canem exoritur, Procyon eſt appellatus: die namq; quartadecima Iulij oritur de mane. hîc namq; occidit cum exortu capricorni, oritur verò cum leone: habetq; vnam ſtellam in capite, & aliam in pectore, & vnam in lumbo. Scribit Plinius lib. 2. cap. 11. caniculæ exortu, accendi Solis vapores, eiusq; ſyderis effectus ampliſſimos in terra ſentiri, feruent maria exoriente eò, fluctuant in cellis vina, mouentur ſtagna. Orygem appellat Ægyptus feram, quam in exortu eius contraſtare, & contueri tradit, ac velut adorare, cùm ſternuerit. canes quidem toto eo ſpatio maximè in rabiem agi, non eſt dubium. hæc etiam anticanis, & Syrus dicitur. Anticanem Procyon Graio qui nomine fertur. Argo ſiue nauis, huius puppis hyemalem circulum, & maioris canis caudam contingens inferiore parte, nouiſſimè nauis inclinata antarcticum circulum tangit. hæc occidit ſagittario, & capricorno exortis. malus nauis die 22. Februarij occidit, & eſt turbatio aëris maxima: oritur autem cum virgine, & chelis. hæc habet in puppi ad ſingula gubernacula, ad primum ſtellas quinq;, ad alterum quatuor, circum carinam quinq;, & ſub reiectum quinq;, ad malum quatuor: atq; ita tota eſt ſtellarum viginti trium. hanc nonnulli propter celeritatẽ Argo dixerunt Græcè appellari: alij, quòd Argus eius fuerit inuentor. hanc autem primam in mari fuiſſe complures probauerunt, ideoq; ſtellis eſſe figuratã: Pyndarus dicit factã in Magneſia oppido, cui Demetria nomen eſt: Callimachus autẽ in eiſdem finibus ad Apollinis Acij templũ, quod argo nautæ proficiſcẽtes ſtatuiſſe exiſtimantur in eo loco, qui Pagaſe vocatur: ideoq; nauis ibi primum compacta Argo dicta eſt, quod eſt Græcè Pagaſe. Homerus hunc eundem locum in Theſsaliæ finibus eſſe demonſtrat. hæc de naui. Cẽtaurus, ſeu Phyllirides ſic figuratur, vt antarctico circulo pedibus niti, humeris verò hyemalem ſuſtinere circulum videatur. capite quaſi hydræ caudam contingit, hoſtiam verò dextra manu tenens ſupinam, quæ pedibus, & extremo ore, circulum hyemalem tangit, inter eum, & antarcticum orbem collocatam. Centauri autem crura à reliquo corpore diuidit, qui lacteus appellatur. hic ſpectans ad ortus ſignorum, totus occidit, aquario, & piſcibus exortis: exoritur autem cum ſcorpione & ſagittario. habet autem ſtellas ſupra caput tres obſcuras, in vtriſq; humeris ſingulas claras, in cubito ſiniſtro vnam, in manu vnam, in medio pectore equino vnam, in prioribus poplitibus vtriſq; ſingulas, inter ſcapulas quatuor, in ventre duas claras, in cauda tres, in lumbo equino vnam, in genibus poſterioribus ſingulas, in poplitibus ſingulas: numerus omnium vinginti quatuor. Hoſtia autem habet in cauda duas, in pede de poſterioribus primo, vnam, in vtriſq; pedibus vnam, inter ſcapilio vnam claram, & in priore parte pedum vnam, infrà alteram, in capite tres depoſitas: numerus omnium 10. hic dicitur nomine Chyron Saturni, & Phylliræ filius eſſe, qui non modò centauros, verùmetiam homines quoq; iuſtitia ſuperauit. Nam & Æſculapium, & Achillem nutriuit, ſuaq; pietate, & diligentia effecit; vt inter ſydera computetur. hunc

Ortus caniculæ. Stellæ Canis. Fabul. Canis Orionis Canicula. Procyon. Stellæ. Plinius. Anticanis. Nauis. Ortus. Stellæ. Argo. Pyndarus. Callimachus. Homerus. Centaurus. Situs. Occaſus ort⁹. Stellæ. Hoſtia. Fabula. Chyron.

De circulo lacteo.

tetur. hunc alij Phonon esse dixerunt, eumq; auspicio præcæteris plurimùm valere, proinde ad aram cum hostia venire Iouis voluntate figuratur. Ara, antarcticum circulum propè tangit, inter hostiæ caput, & scorpionis caudam collocatur. occidit arietis exortu, exoritur autem cum capricorno. habet in summo cacumine vbi formatur stellas duas, & in imo alteras: quatuor ergo stellis fulget. In hac existimantur dij sacra, & coniurationem fecisse, cùm Titanas oppugnare conarentur. vnde ab ea consuetudine inducti sunt posteri, vt cùm aliquam rem efficere cogitant, prius sacrificent, quàm agere incipiant. Hydra trium signorum longitudinem occupans, cancri scilicet, leonis, & virginis, inter æquinoctialem circulum, & hyemalem collocatur. caput eius ad id signum contendit, quod Percion vocatur, totius verò hydræ quarta pars inter æstiuum, & æquinoctialem circulum videtur. Cauda extrema centauri penè caput tegens, sustinet in dorso Coruum, rostro corpus eius tangentem, & toto corpore ad Craterem tendentem: Qui propter longum interuallū, inter leonem, & virginem constitutus videtur, inclinatior tamen ad hydræ caput. Occidit hydra, aquario, & piscibus exortis: oritur autem cum his signis, de quibus supra diximus. habet autem in capite stellas tres, in prima autem capitis curuatura, sex, sed earum nouissimam claram. In secunda autem curuatura, tres, in tertia quatuor, in quarta duas, in quinta vsq; ad caudam, octo, omnes obscuras. Ita fiunt numero viginti sex. Coruus autem habet in gutture stellam vnam, in pennis duas, infrà pennam, caudam versus duas, in vtrisq; pedibus singulas: omnes sunt septem. supra primam hydræ curuaturam Crater positus, habens in labris stellas duas. Infra ansas duas obscuras, in medio cratere duas, ad fundum duas: omnes sunt octo.

Ara. Stellæ. Historia. Hydra. Situs. Coruus. Stellæ. Stellæ. Corui. Crater.

CAP. IIII.

De Pisce. De Circulo lacteo.

Piscis, qui notus dicitur, inter hyemalem, & australem circulum media regione collocatus, ad exortum spectare videtur inter capricornum, & aquarium, ore excipiens aquam, quæ funditur ab aquario. hic occidit oriente cancro, exoritur autem cum piscibus. habet stellas duodecem, qui laborantem quondam Isin seruasse existimatur, pro quo beneficio fabulantur inter astra fuisse constitutum. Ostenditur præterea quidam in syderibus circulus, candido colore: quem lacteum esse nonnulli dixerunt. Eratosthenes autem dicit Mercurio infanti insciam Iunonem lac dedisse: sed postquam resciuit eum Maiæ filium esse, à se reiecisse: ideoq; lactis profusi splendorem inter sydera apparere. Alij dixerunt, dormienti Iunoni, Herculē suppositum, & experrectam, ei, quod supra diximus, fecisse. Alij Herculem propter nimiam auiditatem, multitudinem lactis appetiuisse, neq; in ore continere potuisse, propterea ex ore eius profusum circulum signasse. Ptolom. in Almag. lib. 8. cap. 2. Lacteus, inquit, circulus, non simpliciter circulus, sed zona quædam est, quasi colorem tota retinens lactis. vnde nomen quoq; sibi attributum est, quòdq; zona huiusmodi non æqualis, & regulata est, sed & latitudine, & colore, & stellarum frequentia, & situ deniq; differens, atq; varia. Duplex namq; est huius zonæ pars, quarum alteram habet coniunctam vsq; ad turribulum, alteram verò vsq; ad auem gallinam. Et præcedens quidem zona nequaquam alteri copulatur; defectus enim habet in coniunctionibus tam ad turribulum, quàm ad auem: sequens autem reliquæ lactei circuli parti coniuncta est: & vnam efficit zonam, per quam propè, qui per mediam ipsam proximè describitur, circulus pertransit. siquidem quæ per pedes centauri feruntur, rariores, atq; obscuriores partes sunt; & ea quidem, quæ in poplite posterioris dextri pedis est, paulò australior, quàm borealis linea lactis. similiter, quæ in genu sinistro est, & quæ sub posteriore dextro talo. Quæ verò in posteriore sinistro brachio aspicitur; ea in medio lacte collocata est. sed illa, quæ in eodem

Piscis. Stellæ. Lacteus circulus. Ptolomæus. Duplex zona lactei circuli. Australis pars

eodem talo inuenitur, & quæ in anteriore dextro talo, vtraq; distant ab extremitate australi ad septemtrionem duabus proximè partibus, quas maximus circulus habet 360. sunt autem partes posteriorum pedum mediocriter densiores: deinde borealis quidem extremitas lactis 130. proximè grad. ab illa distat, quæ inferæ lumbis est. Australis autem eam quidem intercipit, quæ in concauitate turribuli est. De duabus autem contiguis, quæ in ipso igne sunt, borealem tangit, & similiter australiorem de duabus, quæ sunt in basi. Quæ verò in borealis ignis parte, & quæ in igne medio collocatur, in ipso lacte vtraq; sitæ sunt, & partes rariores magis sunt: deinde borealis pars lactis tres scorpionis spondiles intercipit, qui ad spiculum sunt, & succedentem spiculo nebulosam conuersionem. Meridionalis verò extremitas eam quidem tangit, quæ in anteriori dextro talo sagittarij: intercipit autem illam, quæ in manu sinistra est. Illa verò quæ in australi sagittarij parte locatur, extra lac omninò est: quæ verò in spiculo sagittæ cernitur, ea in medio lactis est. hæc, & similia, abundè, copiosèq; à Ptolomæo ibidem describuntur. Auer. de substantia orbis, lib. 2. Et partes, inquit, cœli diuersantur in hoc indiaphanitate, ita quod in eis sit aliquod simile colori sicut in galaxia. Est ergo, secundum Auerroem, galaxia, siue circulus lacteus: galaxia enim lac significat, pars cœli, nō elementaris: Omnes, inquit, partes cœlicæ sunt eiusdem speciei: quoad verò sunt magis minusq; densæ, aliquo modo diuersæ esse dicuntur. Idem in sua paraphrasi lib. metheororum. Alexander in eodem libro putat esse rem elementariam. Arist. videtur sentire galaxiam esse similem Cometæ, qui est exhalatio accensa: Lac, inquit, fit, vt Cometa disgregato aëre ab accensione aëris. Differunt autem ab inuicem, quia cometa est circa vnam duntaxat stellam, lac verò circa totum illum circulum, qui sporadeus appellatur. Arguit Auerroes in paraphrasi super lib. metheor. Si, inquit, lac esset exhalatio accensa, ab omnibus eodem modo videri non posset: his enim, qui essent in oriente, sicut & his, qui sunt in occidente non simul videretur. consequens est falsum: ergo, & antecedens. Sanè, si lac esset exhalatio inflammata; tunc certè temporibus calidioribus, aliquid augmenti reciperet, frigidioribus verò decrementi: et simile quiddam accideret pro anni qualitate diuersa. Amplius, si ita res se haberet, esset profectò aliqua exhalatio perpetua, atq; ita paulatim totus aër in ignem verteretur, vel saltem fontium atq; aquarum magna esset siccitas, atq; penuria: sic enim accidit temporibus, quibus cometæ apparent. Præterea, omne intransmutabile, quod circulariter mouetur, est cœlum, vel aliquod cœlicum. sed lac hoc modo mouetur: igitur, est cœlum, vel aliquod cœlicum. Verùm ab aliquibus Aristoteles sic exponitur. Aristoteles, inquiunt, in lib. met. in primis ostendit, aërem, lunari globo proximum, esse accensum, deinde in ea cœli parte, quæ lacteum circulum respicit, plures stellas esse, quàm cæteris in partibus esse videantur: vnde fit, vt plus exhalationis inde attrahatur illarum stellarum virtute, quàm, vbi rarior est stellarum numerus, & lumen minus densum, & clarum. Tenet consequentia: vbi enim virtus attractatiua est maior; ibi quoq; maior erit virtus combustiua, atq; attractum maius, & combustum. Stellæ ergo in circulo sporadeo, lumen diffundunt, ad exhalationem vsque ab ipso lumine attractam, atque accensam: quæ quidem propter combustionem, & rei attractæ consistentiam, in omne sibi emissum reflectendi acquisiuit potentiam. Quare, circuli sporadei lumen, in octauam vsq; sphæram reflectit. Quoniam ergo huiusmodi lumen, aptiorem circulo sporadeo locum in vniuerso cœlo inuenire non valet; hac de causa ille circulus lumen illud recipiens, ex exhalatione elementari, & virtute stellarum mixtum, albescit, vt lac. Causæ ergo huius lactis effectrices, est ille circulus, vt luminis emissor, & exhalatio attracta, vt scilicet reflectens. Materia verò, & subiectum, est illa octaui cœli portio, quæ cum circulo illo consistit: illa enim lucet, atq; alba cernitur, non autem exhalatio; forma verò est albedo, quæ luci additur: quæ quidem ex exhalationis accensione luci sporadarum additur. Rationes autem sic formari possunt. stellæ accendunt partem sibi proximiorem; sed in via lactea sunt plurimæ stellæ: partem ergo illis coniunctiorem accendunt. Tunc vltra, lac illud fit ex reflexione

Borealis pars

Meridionalis.

Galaxia.

Auerroes.

Quod sit pars cœli.

Alexander.

Aristoteles.

Cometa, lac differunt.

Quod circul⁹ lacteus non sit exhalatio.

1.

2.

3.

Mens philosophi declaratur.

Circulus sporadeus.

Causæ illius lactis.

Rationes.

luminis: igitur, circulus lacteus, tum ex stellarum virtute, tum etiam ex accensa exhalatione commixta, consistit. Sed dices, illa exhalatio accensa, quæ est speculum reuerberans, est rara: non ergo potest ad cœlum vsq; reflectere. Deniq; quare ad sporadeum circulum, & non in aliam cœli partem reflectit? Respondeo, Aristotelem velle, exhalationem illam rariorem esse exhalatione, ex qua fit cometa: alioqui si tanta esset, tunc certè proprio cerneretur colore, veluti & cometa cernitur: Esse nihilominus aliquantulum densam, vt emissum lumen reflectere valeat, ipsumq;, & album, & visibile efficere. Ad illud reflectendum occultam habet virtutem: situs quoq; illius circuli, non paruo illi esse potest adiumento. Duplex ergo causa istius rei esse videtur: altera quidem occulta, nempe attractiua illius luminis virtus: altera verò manifesta, quòd scilicet illic illud lumen genitum fuerit, atq; illinc proficiscatur. Lac ergo secundum Aristotelem, est apparentia non quidem luminis simplicis, sed commixti, vt dictum est. Exhalatio est ergo necessaria, vt concausa effectrix, quatenus, vt corona circuli sporadei, lumen illud reflectit, album, ac visibile reddit: Lac verò est apparentia, quæ in illo circulo collocatur: quippè qui illius sit apparentiæ subiectum. Patet ergo, quomodo lac sit exhalatio accensa, nempè concausa illius lactis: & quomodo lac sit in circulo sporadeo, tanquam in materia, & subiecto visibili. Ex his ergo primæ obiectiones facilè solui possunt: & prima quidem hoc modo: Lac est in cœlo stellifero, vti in subiecto, quia vsq; ad illud exhalatio suam reflexionem protendit, ob causas iam dictas.

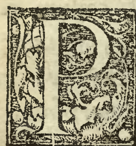
Obiectio. Solutio. Duplex causa lactis. Soluuntur primæ rationes.

1. *Illa autem exhalatio crescit & decrescit, non ita tamen, vt videri possit, propter virtutem illam occultam, cœlicam, attractiuam, vniformiter se habentem.*
2. *Ad 2. continuè in illa regione aër corrumpitur: sed virtute, qua regitur vniuersum, quantum de igne hîc augetur, & in exhalatione conuertitur, tantùm alia ex parte imminuitur, atq; ita conseruatur æqualitas.*
3. *Ad 3. lumen, lac, exhalatio vicissim mutantur, vt multorum ex obseruatione deprehensum est. Hæc de lacteo circulo secundum philosophum.*

DIGRESSIO TERTIA CAP. I.

De ortu, & occasu signorum.

Ortus & occasus signorū secundum Poëtas.

POstquam de circulis, atq; signis cœlestibus disputauimus, necessarium esse putamus, de illorum ortu, & occasu, aliquantulum etiam longiorem inquisitionem texere; vt quæ superiùs paulò obscuriùs dicta sunt, deinceps clariora reddantur. Ne autem Poëtarum labores, à nobis paruifieri videantur, quid de hac re senserint, primum enucleandum suscepimus. Est autem apud poëtas, signorum ortus, & occasus triplex, nempè Cosmicus, Chronicus, & Heliacus.

Ortus Cosmicus.

Cosmicus verò ortus, siue mundanus est, quando signum, seu stella supra orizontem ex parte orientis de die ascendit: & licet in qualibet die artificiali sex signa sic oriantur; per antonomasiam tamen, signum illud cosmicè oriri dicitur, cum quo, & in quo Sol mane oritur. hic autem ortus, proprius, principalis, ac quotidianus dicitur. Dies hîc eam moram denotat, qua Sol super hemispheriū nostrum fertur.

Occasus Cosmicus.

Occasus cosmicus est descensio signi, vel stellæ sub nostrum orizontem, dum Sol nostrum occupat hemispherium, idq; maximè cosmicè occidere dicitur, quòd sole diluculo sensim ex parte orientis emergente, continuò pronum abit in occasum.

Virgilius.

De ortu huiusmodi, & occasu Virgilius in Geor. lib. 1. vbi docet tempus Veris aptum seminationi fabarum, & millij: Vere fabis satio: tunc te quoq; medica putres. Accipiunt sulci, & millio venit annua cura. Et circumloquens tempus Veris, ait: Candidus auratis aperit cum cornibus annum, Taurus, & aduerso cedens canis occidit astro. Asi triticeam messem, robustaq; farra Exercebis humum: solisq; instabis aristis. Antè tibi Eoe Atlantides abscondantur gnosia ardētis decedat stella coronæ: Debita quàm sulcis committas semina, quanquam inuite properes anni spem credere terræ.

Ortus chronicus.

Ortus Chronicus, qui

nicus, qui & temporaneus dicitur, est ascensio signi, aut stellæ super orizontem, post Solis occasum: eo enim tempore, quod à crepusculo vespertino, principium sumit, mathematici vtuntur: non qui arithmeticen, musicen, geometriam, astronomicam dignitatem profitentur; sed quos vanos veneficosq; nuncupamus, qualem fuisse Circen, Medeam, his verbis fingit Ouidius: Diiq; omnes noctis adeste: Quorum ope cùm volui, ripis mirantibus, omnes In fontes rediere suos: concussaq; sisto, stantia concutio, cantu freta nubila pello. Nubilaq; induco, ventos abigoq; vocoq;. Viperas rumpo verbis, & carmine fauces, Viuaq; saxa sua conuulsaq; robora terra, Et syluas moueo: iubeoq; tremiscere montes. Et mugire solum, manesq; exire sepulchris. De hoc ortu in Faustis loquitur idem poëta de Ponto epistola nona ad Seuerum. Vt careo vobis scyticas detrusus in oras, Quatuor autumnos pleias orta facit. In Autumno autẽ pleiades in principio noctis oriri incipiunt: atq; ita de chronico ortu locutum fuisse poëtam, patet satis. Nam Cosmicè Virgilius voluit occidere, sicut dictum est: Ante tibi Eoe athlantides abscondatur. Occasus chronicus, est descensio signi, aut stellæ sub orizontem post Solis occasum: De quo quidem occasu locutus est Lucanus: Tunc nox Thessalicas vrgebat parua sagittas. Parua autem nox in zona hac septemtrionali est in principio cancri; qua de causa antequam Sol cum cancro oriatur, occidit Sagittarius. Cancro namq; oriente, occidit Capricornus, quem in occasu præcessit sagittarius: sed ante ortum Solis, est nox. quando igitur Sol est in cancro, & nox parua, sagittarius occidit in fine noctis. Sensus ergo est: Tunc nox parua, Sole cancrum tenente, vrgebat; id est occidere, & descendere faciebat, Thessalicas sagittas, hoc est, sagittarius, qui fuit de Tessalia. Heliacus ortus, qui & solaris dicitur, est cùm signum, aut stella à radiis Solis emergens incipit apparere, quam prius Solis præsentia, vicinitasq; videri non sinebat. Insignius enim lumen, minus offundit, atq; suæ magnitudine lucis obscurat, veriq; non permittit. De quo quidem ortu Ouidius secundo lib. fastorum loquitur: Vbi in medio Februarij ponens ingressum Solis in piscibus, ex quo ab aquario recesserat, aquarius incipit oriri, hoc est, videri, Iam leuis obliqua subsedit aquarius vrna. Proximus æthereos excipe piscis equos. Aquarius enim obliquè oritur, vt dixi, & paruo tempore: ideò leuis est, & velox in ortu. Item Virgilius primo Georg. describens tempus, in quo frumentum seri debet: postquam dixit, Ante tibi Eoe athlantides abscondantur, subdit: Gnosiaq; ardentis decidat stella coronæ, Debita quàm sulcis committas semina. Sensus est, antequam semines frumentum, fac, vt corona septemtrionalis oriatur. Est namq; huiusmodi corona in principio scorpionis, quæ sole ibidem existente, non videbatur. Sole verò recedente à scorpio, quod fit circa finem Octobris, & principium Nouembris, oritur corona heliacè, tempusq; ostendit frumenti serendi. Heliacus occasus est, cùm prius astrũ, aut stella videbatur: haud quaquam videri sinit Solis vicinia: sicut in coitu Solis & Lunæ contingit Lunam non videri. huius occasus Virgilius meminit prim. Georg. vbi vult, fabas cum milio seri in medio Aprilis, quando Sol taurum possedit, & canis heliacè occidit. loquitur autẽ de cane maiore, qui propterea quod est in fine geminorum, ob Solis in tauro existentis vicinitatem, videri non potest: proinde heliacè occidere dicitur. In mense igitur Aprilis, quando canis ita occidit sunt fabæ serendæ. vnde dixit, Taurus, & aduerso cedens canis occidit astro. Hæc de ortu, & occasu signorum, secundum poëtas dixisse sufficiat: Posthac ad mentem astrologorum de eisdem rebus erit nobis loquendum; vt quisq; quod sibi lubet, atq; arridet, accipere queat.

Ouidius.

De Ponto.

Virgilius.

Occasus chronicus.

Lucanus.

Ortus heliac.

Ouidius.

Virgilius.

Corona.

Heliacus occasus.

Virgilius.

CAP. II.

De ortu, & occasu signorum secundum Astrologos.

De ortu signorum, & occasu secundum Astrolo.

De ortu, & occasu signorum secundum Astrologos locuturi; in primis nobis sciendum est, tum in sphæra recta, tum etiam in obliqua, æquinoctialē circulū semper vniformiter ascendere, nempe in temporibus æqualibus æquales arcus ascendere. Motus enim cœli est vniformis: & angulus, qui ab æquinoctiali fit cum orizonte obliquo, non diuersificatur in aliquibus horis. Sanè,

Ortus Astronomicus.

Motus æquatoris.

ad motū primi mobilis, & æquator mouetur, & zodiacus: diuersimodè tamen: nam æquator, seu æquinoctialis, tam in sphæra recta, quàm in obliqua, oritur vniformiter, & occidit etiā: hoc est, in temporibus æqualibus, æquales portiones oriuntur, & arcus, similiter, & occidunt, quia nimirū totus voluitur in 24. horarū spatio. zodiacus verò in vtraq; sphæra, & oritur, & occidit inæqualiter; eius enim partes atq; arcus, in æqualibus tēporibus, æquales

Zodiaci mot9

ascendere, minimè necesse est. Siquidem quantò aliqua zodiaci pars rectiùs oritur, tantò plus tēporis in suo ortu exigit: non igitur vniformiter mouetur. Reuera, sex signa in die artificiali longa oriuntur, & totidē in breui: sex in die, & totidē in nocte: & si sint inæquales, similiter occidūt. Etenim Sole existente in Cancri initio, dies longissima est, quæ ab ortu

Motus zodiaci non habet æquales arc9

Solis in principio Cancri, vsq; ad occasum protenditur. sed Sole cùm principio Cancri occidente, oritur initiū Capricorni, iuxta Ptolomæi in Almeg. sententiam, dicentis sex signa super orizontē semper esse: erunt igitur orta sex signa in hac maxima die, quæ sunt ab initio Cancri, vsq; ad finem Sagittarij, sex aliis oppositis sub terra consistentibus: hæc enim est

Dies artificialis.

lex signorum, vt vno ortu, oppositum occidat, & è diuersò. Sed in die minori, Sole existente in principio Capricorni, sex signa quoq; oriuntur, extenditurq; dies illa artificialis, qui est tempus mensurans motum Solis super orizontem: Sole ergo occidente cum initio Capricorni, erit initium Cancri signi oppositi in oriente. Itaq;, cùm tempora sint inæqualia, partes verò sint æquales; sequitur, vt harum ortus, atq; motus partium sit inæqualis. Ortus ergo, siue occasus alicuius signi, aliud est nihil, quàm illam partem æquinoctialis oriri, quæ quidem cum signo oriente, siue ascendente super orizontem, oritur, similiter &

Occasus Astronomicus.

de occasu sentiendum est. Ortus ergo, & occasus signi, ac cuiuslibet partis zodiaci, ex ortu, & occasu æquinoctialis pendet, atq; mensuratur: æquinoctialis enim est metrum, & mensura zodiaci. Cùm ergo orbis signorū æqualis sit ab oriente in occidentem super axes æquinoctij diei, id est, super polos mūdi; vt partes æquales sint circuli zodiaci, super directos, decliuos orizontes temporibus inæqualibus, necesse est: non enim à polis mundi zodiacus æquè distat: neq; cum vtroq; orizonte, æqualem semper causat angulum. porrò tempora æqualia à volubilitate æquinoctij, super eius axe accipiuntur, æqualiter enim oritur,

Aequinoctialis mouetur æqualiter.

& occidit: ortus ergo, & occasus cuiuslibet partis zodiaci, per partem æquatoris, quæ secum oritur, & occidit, habetur: oriuntur namq; & occidunt in tempore æquali. Æquinoctialis autem tum in ortu, tum etiam in occasu mouetur regulariter, propterea quòd æquè distet à polis mundi, & cum vtroq; orizonte, angulum inuariabilem efficiat: zodiacus autem, & æquinoctialis, cùm sint circuli maiores, & æquales, ita vt vnus gradus zodiaci æquetur vni gradui æquinoctialis: rectè igitur ab æquinoctiali dicitur circulus zodiacus mensurari. Adde, quòd vterq; ab vtroq; orizonte in Geminas partes secetur: quare vtriusque altera supra orizontem, & altera infra intercipitur; sicq; altera melius reliquam mēsurat, quàm alij circuli, qui ab orizonte obliquo in duo media minimè secantur.

Sphæra recta.

Cæterùm, sphæra recta appellatur, siue habere dicuntur ij, quibus neuter polorum magis altero eleuatur: aut quorum orizon intersecat æquinoctialem, & intersecatur ab eodem

Sphæra obliqua.

ad angulos rectos sphærales. Illi verò sphæram obliquam habere putantur, qui citra, siue vltra æquinoctialem habitant, quia nimirum eis supra orizontem, alter polorum semper eleuatur, reliquus verò semper deprimitur: vel quorū orizon artificialis intersecat æquinoctialem, & intersecatur ab eodem ad angulos impares, & obliquos. Ex quo patet, quid

Signum oriri rectè.

sit signum oriri rectè, & obliquè: Signum enim oriri rectè dicitur, cum quo maior pars æquinoctialis oritur: obliquè verò cum quo minor. Similiter de occasu est intelligendum.

Ortus, & occasus triplex.

Rectus itaq; ortus est, quando cum aliquo signo zodiaco oriuntur plusquam triginta gradus

De ortu, & occasu signorum

dus æquatoris: obliquus verò, quando cum signo zodiaci, pauciores triginta: medius autem, quando præcisè triginta. In tempore quoq; eadem propè ratio habetur: nam signum zodiaci, quòd plus temporis in suo ortu, duarum horarum interuallo, interponit, rectè oriri dicitur, obliquè verò è contrà: at æqualiter, quando infra duas horas oritur: de occasu quoq; simile potest esse iudicium. Est præterea sciendũ quartas zodiaci, quæ à quatuor punctis, nempe à duobus solstitiis, & duobus æquinoctionalibus inchoantur, suis esse ascensionibus æquales: quantum enim temporis in suo zodiaci quarta consumit, idem & quarta æquinoctionalis, quæ ad situm illius est posita. Sanè, colurum distinguentem æquinoctia per principia Arietis, & Libræ transire, sicq; æquinoctialem, atque zodiacum in duo æqualia diuidere, notum est satis: Item alterum colurum solstitia distinguentem, per polos mundi, & zodiaci transire, atq; ita causare angulos rectos; transit enim per puncta æquatoris, & zodiaci, quartis ab initio Arietis & Libræ distantibus. Ex quo patet, partes zodiaci, & æquinoctialis inter duos coluros contentas, æquales esse: Quoniam autem orizon rectus, atq; etiam meridianus, per mundi polos, veluti vterq; colurus, transit, & cum eis vnitur: Inde fit, vt posito quartæ zodiaci principio in orizonte recto, seu meridiano, in eisdem quoq; & quartæ initium sit æquatoris. Itaq; orta quarta zodiaci, ita, vt eius finis sit in orizonte, ibidem & æquinoctialis sibi terminalis similiter terminus inuenietur eodem tempore ortus. In æquali igitur tempore quælibet quarta zodiaci à puncto alterius coluri inchoata, & quarta æquatoris sibi contermina in sphæra recta oritur. Quia verò quarta æquinoctialis in sex horarum spatio ascendit, scilicet quarta parte diei naturalis; in eodem quoq; tempore singulas zodiaci quartas ascendere, perspicuum esse potest. Verùm, & si illarum partes quartarum idem tempus habeant: non tamen easdem penè, atque æquales ascensiones. Nam & si quartæ zodiaci, ortu, & occasu in sphæra recta, quartis æquinoctialis sibi conterminis æquales sint; earum tamen quartarum partes, aliter se habent. Etenim, si quarta zodiaci à principio Arietis, ad finem vsq; Geminorum cum quarta æquinoctialis accipiatur, simulque oriri incipiant; proculdubio, maior pars de quarta zodiaci, quam de quarta æquinoctialis in lucem venit. Quare, si totus Aries oriatur, cum eo certe pauciores gradus æquinoctialis, quam triginta, orientur: vnde & consequenter Aries obliquè oritur, atq; paruo tempore. In causa autem, quia Aries respectu æquinoctialis situatur obliquè: siquidem eius principium est in æquatore, finis verò polum arcticum versus obliquatur; proinde obliquè, & secundum latitudinem oritur. ob eandem quoq; causam quarta inchoans ab initio Libræ, maior vtiq; de zodiaco, quàm de æquinoctiali portio oritur: tametsi quartæ completæ simul oriantur. At in quarta ab initio Cancri contrario modo res se habet: maior enim tunc æquinoctialis portio oritur: cũ Cancro namq; plures triginta gradus oriuntur: quia nimirum respectu æquatoris directè quasi situs, ac positus est, parum vtiq; ab eo declinans. Igitur orto Cancro, quoniam colurus solstitia distinguens, & orizon rectus sese secant in polis; in fine sectionum, vbi est æquinoctialis, maximè ab inuicem distant. Quare pars æquinoctialis à coluro ad orizontẽ maior est, quàm Cancer: pars zodiaci orta, cùm Cancro igitur maior triginta gradibus pars æquinoctialis oritur: atq; de quarta parte zodiaci à Capricorno inchoata, similis ratio reddi potest. In sphæra ergo recta, omnia signa æquinoctiali propinqua, obliquè oriuntur: quoniam zodiacus maximam ibi, atq; vltimam declinationem habet. huiusmodi sunt quarta à medietate Aquarij ad medietatem Tauri: & opposita à medio Leonis ad medium Scorpionis: ea verò, quæ tropicis vicina sunt, directè ascendunt, quia ibi zodiacus, quasi insensibiliter declinat. veluti est quarta zodiaci à medio Tauri ad medium Leonis, & à medio Scorpionis ad medium Aquarij. Ex quo patet, quòd & si quartæ æquentur in ortu, non tamen quartarum partes eodem modo se habeant. Signa autem sibi inuicẽ opposita sunt hæc: Libra Arieti opponitur, Scorpius verò Tauro, Sagittarius Geminis, Capricornus, Cancro, Aquarius Leoni, Pisces Virgini. Iam ergo puto manifestum esse, quomodo partes quartarum, æquales ascensiones non habeant: posthac dicemus de his, quæ

Quartæ zodiaci, & æquinoctialis.

Idem est tempus illarum.

Ascensiones inæquales.

Partes quartarum non sunt æquales.

Signa vicina æquinoctiali.

Quartæ zodiaci.

Signorum oppositio.

arcus æquales describunt, de quibus talis regula perscribitur. Quilibet duo arcus zodiaci æquales, & æqualiter distantes à duobus æquinoctialibus, & duobus solstitialibus, æquales habent ascensiones: In causa enim est, quoniam punctus solstitij æstiui, est punctus zodiaci ab æquatore maximè declinans, à quo vndecunque remoueatur, æquatori magis propinquat. Quare Gemini & Cancer, quoniam æqualiter, & appropinquant, & remouentur ab æquatore, consimilemque habent situationem respectu eiusdem; hac de causa cùm sint æquales, pares vtique ascensiones habent. Taurus quoque & Leo, quia à prædicto puncto æqualiter distant, æqualiterque declinant, habentque parem situm respectu æquatoris in ortu, & occasu conueniunt. Aries & Pisces, partes æquales; & æquè distantes à puncto æquinoctii habentes, initio scilicet Arietis, ascensiones habent æquales. Etenim ab illo puncto, zodiaci declinatio inchoatur, & ad vtramque partem æqualiter extenditur. Itaque partes æquales, ab illo puncto æqualiter distantes, æquales vtique habeant ascensiones, necesse est. Ex quo sequitur, quòd signa opposita æquales habeant ascensiones: nam opposita, cum aliquo tertio signo conueniunt in distantia ab aliquo punctorum: æquales ergo ascensiones habent: siquidem quæ conueniunt vni tertio, conueniunt etiam inter se. Exempli gratia: Aries & Libra, quæ sunt signa opposita, habent ascensiones æquales: nam Aries, & Virgo, cùm æquæ distent à principio Cancri, vterque vtique per duo signa, habent ascensiones æquales. Quia verò Libra & Virgo æquè distant à puncto æquinoctij autumnalis; æquales habent ascensiones: conueniunt ergo in ascensione cum Virgine Aries & Libra: igitur inter se: atque ita æquales ascensiones habent. Pari quoque ratione Taurus, & Scorpio in Leone conueniunt: Taurus namque & Leo æquè distant ab initio Cancri, & Scorpio & Leo ab initio Libræ: conueniunt ergo inter se, habentque ascensiones æquales, quippe quæ signa sint opposita. De cæteris verò simile potest esse iudicium. In eadem ergo ascensione quatuor signa conueniunt, Aries, Virgo, Libra, & Pisces: Aries namque & Pisces, quia à puncto æquinoctij vernalis æqualem situm habent, Virgo autem & Libra quia illis opponuntur. Eodem quoque modo Taurus, Leo, Scorpius, & Aquarius: Taurus quidem & Leo, quoniam æquè distant ab initio Cancri: Scorpio verò & Aquarius quia illis oppositi sunt. Similiter Gemini, Cancer, Sagittarius, & Capricornus; quia nimirum Gemini & Cancer à puncto solstitij æstiui: alia verò duo, quoniam eis opponuntur. Hoc à Lucano descriptum est, quãdo loquitur de processu Catonis sub æquinoctiali in sphæra recta, vbi signa opposita habent ascensiones æquales: neque aliud rectiùs, vel obliquiùs oritur reliquo, sed vniformiter: Non obliqua meant: nec Tauro rectior exit Scorpius, aut Aries donat sua tempora Libræ: Aut astrea iubet lentos descendere Pisces Par Geminis chiron Sagittarius, & idem quod Cancer carcinius ardens. humidus ægloceros Capricornus, nec plus Leo tollitur vrna. Sensus est: Nec Scorpius exit, hoc est, oritur rectius Tauro, veluti in sphæra obliqua: nec Aries donat sua tempora Libræ; æquale enim tẽpus in ortu consumunt. Nec astrea, id est, Virgo, iubet Pisces descendere, occidere lentos, tardè, & in magno tempore, veluti in sphæra obliqua. chiron, id est, Sagittarius par est in ortu, & occasu Geminis, & gloceros, nempe Capricornus cum Cancro. Quomodo ergo huiusmodi signa habeant ascensiones æquales, dixi.

Signa habentia æquales ascensiones.

Signa opposita habent ascensiones æquales.

Signa quæ in ascensione cõueniunt.

Lucani carmina.

CAP. III.

De ortu, & occasu signorum.

Diximus, quartas zodiaci, & æquinoctialis simul oriri, simulque in ascensionibus æquari: quartarum verò partes minimè, imò posse fieri; vt maior pars de vna, quàm de alia oriatur: tametsi in fine simul desinant oriri. Id autem persuaderi omnibus nequaquam facilè potest; siquidem natura comparatũ est, vt duo homines spatium inchoent simul viæ ad ambulandum, quorum

Obiectio.

alter

alter citius altero pergens, in finem profectò citius venturus iudicatur. Non valet tamen talis argumentatio: Isti duo arcus sunt æquales, & simul incipiunt oriri, & semper maior pars oritur de vno, quàm de reliquo: ille ergo citius orietur. Sanè huiusmodi instantia argumentationis, in prædictarum quartarum partibus patet satis. si enim sumatur, vt dixi quarta pars zodiaci à principio arietis vsque ad finem geminorum; semper profectò maior pars oritur de quarta zodiaci, quàm de quarta æquinoctialis sibi proxima: & nihilominus illæ duæ quartæ simul oriuntur. Idem est intelligendum de quarta zodiaci, quæ est à principio libræ vsque in finem sagittarij. Item si sumatur quarta zodiaci, quæ est à principio cancri, vsque in finem virginis, semper maior pars oritur de quarta æquinoctialis, quàm de quarta zodiaci: & tamen duæ quartæ simul oriuntur. De quarta quoque zodiaci, quæ est à primo puncto capricorni, vsque in finem piscium, simile potest esse iudicium, ac ratio reddi. Reuera, quando alter illorũ, qui simul spatium peragendum acceperunt, regulariter semper, atque vniformiter moueatur, à principio, vsque ad finem motus; alter verò à principio, vsque ad medium itineris citius, deinde cursum suum temperet tardiori gressu, vt tantum addat de tarditate, quantum prius de velocitate exhibuit; dubio procul, sicut par fuit principium ambulandi, ita quoque & par erit finis absoluendi. Itaque si accipiantur partes ab initio arietis, siue quartæ & æquatoris, & zodiaci ad finem Geminorum: simulque oriri incipiant, æquatore regulariter incedente; zodiacus verò velociter oriri incipiat, atque obliquè, ab initio arietis ad medium tauri, atque ita semper præcedat pars zodiaci, in fine verò Geminorum tardius oriatur, ac priorem velocitatem, tardiori cursu recompenset; sic certè in fine fiet æqualitas, tametsi in medio cursus erat dissentio. Hæc autem de ortu & occasu signorum in sphæra recta dixisse, sufficiat. In sphæra autem obliqua, siue decliui duæ medietates zodiaci, suis ascensionibus adæquantur: Medietates, inquam, quæ à duobus æquinoctialibus sumuntur. Medietas enim zodiaci, quæ à principio arietis vsque in finem virginis cum medietate æquinoctiali sibi conterminali oritur. Similiter etiam alia medietas zodiaci cum reliqua medietate æquinoctialis oritur. Etenim æquinoctialis, & zodiacus cùm sint circuli maiores in sphæra sese in partes æquales secantes, in principio vtique Arietis, & libræ; ita vt puncta sectionum, termini sint communes vtriusque partis; inde fit, vt quando medietas æquinoctialis, quæ est ab initio arietis ad finem virginis, oriri incipit, medietas quoque zodiaci sibi conterminalis, ascendere quoque incipiat: Cùm idem punctus sit terminus vtriusque. Et quando altera desinit oriri, similiter & reliqua: quippe quæ ad eundem punctum terminentur, nempè ad finem virginis. De alia quoque medietate à principio libræ vsque ad finem piscium simile est iudicium. Verùm partes illarum medietatum secundum suas ascensiones variantur: quandoquidem in illa medietate zodiaci, quæ est à principio arietis vsque ad finem virginis, maior pars de zodiaco, quàm de æquinoctiali oritur; cùm nihilominus illæ medietates simul oriantur. Etenim, quoniam huiusmodi medietas versus polum borealem declinat, & orizontis obliqui pars borealis sub recto deprimitur; maior ergo ab initio arietis, propter depreßionem ad locum ortus zodiaci, est distantia; quàm ab eodem arietis initio ad locum ortus æquinoctialis: & consequenter orta est maior portio zodiaci, quàm æquinoctialis, tametsi in fine simul desinant moueri, simulque oriantur. E contrario verò modo se habet regula in reliqua medietate zodiaci, quæ est à principio libræ vsque ad finem piscium: in illa enim semper maior pars oritur de æquinoctiali, quàm de zodiaco: & tamen illæ medietates simul oriuntur. In causa autem est, quoniam huiusmodi medietas zodiaci ab æquatore declinat ad austrum, & orizontis obliqui pars australis supra orizontem rectum eleuatur, propterea à principio libræ, ad locum ortus æquinoctialis est maior distantia, quàm ad locum ortus zodiaci: proinde maior pars æquinoctialis oritur. Ex his ergo clarißimè soluitur instantia superius facta. Arcus enim qui succedunt arieti vsque ad finem virginis in sphæra obliqua, suas minuunt ascensiones supra ascensiones eorundem arcuum in sphæra recta, quia minus oritur de æquinoctiali. Exempli gratia, Aries in sphæra recta 28. graduum ascensionem habet, similiter & libra

Solutio.

Quartæ quomodo simul oriantur.

Partes quomodo æquentur.

Ortus, & occasus in sphæra obliqua.

Partes mediæ tantum variantur.

Alia medietas contrario modo se habet.

Æquinoctialis maior distantia.

Exemplum.

Tudertum.

& libra, signum illi oppositum: in sphæra autem obliqua aries oritur cum sedecim gradibus, vtpote Tuderti, cuius ascensio minor est ascensione eiusdem in sphæra recta: 12. grad. & eadem latitudine oritur libra cum 40. grad. augens supra vigintiocto grad. eius ascensionis in sphæra recta est 12. grad patet ergo, quòd quantum ex illis adimitur, tantum ex istis additur. Quam ob causam amborum ascensiones simul iunctæ in sphæra obliqua, ascensionibus in sphæra recta simul iunctis æquantur. Nam si in sphæra recta libræ & arietis ascensiones vniantur: 56 gra: efficiunt. In sphæra verò obliqua, si ascensio arietis sexdecim grad. cum 40. libræ iungantur; proculdubio idem inde graduum numerus exurget. Quamuis eorum ascensiones in sphæra obliqua separatæ, ascensionibus eorundem in sphæra recta separatis minimè æquales sint; ad inuicem tamen coniunctæ æquantur. siquidem quantò altera est minor, tantò vtique altera est maior: sic enim docet proportio arithmetica, scilicet quod fit ex medio duplato, æquale ei, quod resultat ex additione duorum extremorum à medio æquidistantium: vt quod fit ex duplatione quatuor, æquetur ei, quod fit ex additione, duo cum sex, quæ etiam sunt octo: Itaque pars zodiaci, quæ est ab initio arietis ad finem geminorum velocius pergit quàm pars æquatoris sibi proxima. reliqua verò à principio cancri ad finem virginis contrario modo se habet: propterea fit æqualitas. Porrò pars zodiaci, à principio libræ ad finem sagittarij tardius pergit, & oritur directè: reliqua verò ab initio capricorni ad finem piscium, velociùs, & obliquè: sicque ambæ in fine simul cum æquatore conueniunt. Arcus præterea zodiaci si absolutè intelligantur, absque aliquo respectu ad præcedentes, seu consequentes ascensiones: exempli gratia, vt si tauri ascensio consideretur, nullo ad arietis ascensionem habito respectu; hoc modo non omnes arcus, qui succedunt arieti minuunt seu minores habent ascensiones, nisi aries, taurus, & gemini tantùm, qui obliquè oriuntur: Cancer vero, leo, & virgo, quoniam rectiùs oriuntur quàm in sphæra recta, suas vtique augent ascensiones. Pari quoque ratione, non omnia signa libræ succedentia, augent ascensiones, nisi libra, scorpius, & sagittarius: capricornus autem, aquarius, & pisces, quia obliquiùs, quàm in sphæra recta, non augent, sed minuunt ascensiones. Quòd si huiusmodi arcus ad alios comparentur, vtpote si ascensio tauri cum ascensione arietis coniungatur, & ascensio geminorum vtriusque ascensionibus misceatur, atque ita de reliquis simile habeatur iudicium; tunc profectò omnes arcus arieti succedentes minuunt ascensiones: & cancer quidem minuit suam ascensionem; quoniam ascensio correspondens ei in sphæra obliqua, est minor quàm in sphæra recta; licet enim oriatur directè, habeatque ascensionem magnam: quoniam autem eius ascensio cum arietis, tauri, & geminorum ascensionibus coniuncta est, quæ quidem signa obliquè oriuntur; tota ipsius ascensio redditur diminuta. simile quoque potest esse de ascensione leonis iudicium. Capricornus præterea, etsi suam minuat ascensionem non comparatam, atque alteri coniunctam, eam tamen auget, ascensionibus coniunctam præcedentium: Coniungitur enim cum libræ ascensione, scorpionis, & sagittarij, quæ auctæ sunt: & ita de alijs est sentiendum. omnes igitur arcus zodiaci æquidistantes ab initio arietis & libræ in sphæra obliqua, æquales habent ascensiones, quia nimirum respectu orizontis obliqui, æqualem ab æquatore declinationem obtinent. Eodem quoque modo se habent aries & pisces, taurus & aquarius, gemini & capricornus, cancer & sagittarius, leo & scorpio, virgo & libra. Ex quibus patet, quare dies naturales sint inæquales. Est autem dies naturalis reuolutio æquinoctialis circa terram semel, cum tanta zodiaci parte, quantam interim sol pertransit motu proprio contra firmamentum. Cùm autem illorum arcuum, vt dictum est, ascensiones sint inæquales tam in sphæra recta, quàm obliqua, & penes illarum ascensionum additamenta dies naturales considerentur; illi vtique necessariò erunt inæquales. In sphæra quidem recta propter zodiaci obliquitatem, in obliqua verò tum propter zodiaci obliquitatem, tum propter obliquitatem orizontis obliqui. Adde etiam tertiam causam, quæ est eccentricitas circuli solaris. In Almagesti. dies naturalis ita describitur: Dies naturalis est tantũ tempus, per quantum sol mouetur ab oriente per meridiem, per occidentem, & per septentrionem, quo-

Regula arithmetica.

Arcus zodiaci quomodo fiant minores.

Quomodo maiores.

Quomodo vna ascensio sit maior, & minor.

Regula in sphæra obliqua.

Dies naturalis quid sit.

nem, quoadvsque ad punctum redeat, à quo exiuit, vel ad aliud simile. hoc autem dico, quia non est idem diei principium apud omnes: nam aliqui à media nocte, aliqui verò à meridie, diem inchoant. Quoniam autem de diebus naturalibus certas regulas habere non valemus, nisi ex æquatoris reuolutione, quæ cùm sit æqualis, & vniformis, si aliunde dierum naturalium inæqualitas non manaret, omnes profectò dies naturales essent æquales: rectè ergo dictum, quòd sit reuolutio æquinoctialis, cum tanta parte eiusdem, quantam describit Sol motu suo proprio de zodiaco contra firmamenti motum. Inæqualitas ergo in diebus naturalibus, ex arcus descripti à Sole in zodiaco additamento dependet. Tribus autem de causis ad reuolutionem æquinoctialis de arcu descripto à sole, minus in vna, quàm in altera die additamentum fieri solet: ex diuersa vtique signorum zodiaci ascensione, de qua quidem paulò ante locuti sumus, vnum quidem signum breuiori tempore quàm aliud ascendit: iccirco arcus descriptus à sole in tali signo existente, maior certè est: proinde cùm talis arcus æquinoctialis reuolutioni additur; fit additamentum maius. Eccentricitas præterea Solis in causa est: orbes autem solis fol. 101. huius descripti sunt. Sol namque mouetur in sphæra eccentrica, cuius pars remotior à centro mundi, quæ aux vocatur, est circa finem geminorum: & alia propinquior, quæ vocatur oppositum augis, est circa finem sagittarij. Sol præterea circa centrum sui eccentrici, æqualiter, atque vniformiter mouetur, nempè in æqualibus temporibus, æquales circa tale centrum, angulos describendo. Exempli gratia, sit centrum Solis a. & centrum sui eccentrici b. & in 30. diebus describat Sol circa centrum b. angulum, qui sit tertia pars anguli recti; ita vt in fine triginta dierum sol sit in puncto c. deducantur lineæ a. b. & b. c. conscriptum angulũ continentes; tunc planè dicere necesse est, in alijs triginta diebus, æqualem angulum à Sole describi, atque ita pergere, quoadusque ad suum redeat locum. Cùm ergo ista ita se habeant, vt dierum naturalium inæqualitas seruari possit; à sole circa centrum mundi inæquales angulos describi, nempè maiores in opposito augis, & minores in auge, necessarium est. Patet hoc ex vigesima prima primi Euclidis. Quoniam autem cum maiori angulo circa aliquod centrum, alicuius circuli maior circumferentia subtenditur, vt dicitur in vltima propositione 6. Euclidis: inde fit, vt maiorem Sol portionem describat de zodiaco, dum est in opposito augis, in hyeme scilicet, quàm dum est in auge, hoc est, in æstate: atque ita æquinoctialis reuolutioni additamentum adiungitur maius in hyeme, quàm in æstate. hæ autem duæ causæ locum in sphæra recta habent. in sphæra autem obliqua, tertia causa est obliquitas orizontis: propter enim obliquitatem orizontis, fit maior diuersitas in ascensione signorum. Vnde ergo inæqualitas dierum naturalium proficiscatur, & quæ sint illius causæ, dixi.

Inæqualitas dierum naturalium.

Eccentricitas solis.

Anguli recti solis.

Euclides.

Tres causæ numerantur.

CAP. IIII.

De dierum naturalium inæqualitate.

Voniam huiusmodi res est scitu digna, atque à præsentis tractatus inquisitione nequaquam abhorret; propterea paululum immorari non tedet. Pro huius autem inquisitionis intellectu, non inutile erit scire: aliquot dies naturales, sensibiliter inæquales esse, qui plane ab Astrologis dies deferentes vocantur. Id autem contingit, quando Sol ingreditur cancrum, nempè in auge, in æstate: & dum ingreditur capricornum, in opposito augis, in hyeme; isti sunt duo dies sensibiliter inæquales, atque ab inuicem differentes. Aliqui sunt dies differentes inæquales, insensibiliter tamen, vt duo dies proximi: atque tales dies medij, seu mediocres nominantur. In æquinoctijs autem sunt dies æquales: diuersitas enim signorum tunc temporis nequaquam inæqualitatem producit; quandoquidem aries, & libra æqualiter oriantur. Neque eccentricitas solis causat diuersitatem: in illis enim punctis, est in longitudinibus rectè medijs sui eccentrici. Itaque dies naturales in diuersis anni temporibus, sunt ad inuicem æquales: dies

Dies sensibiliter inæquales.

Dies æquales.

De diebus naturalib.

siquidem naturales ab vnius medietatis anni principio, ad finem vsq; eiusdem procedunt decrescendo. Cùm ergo in vtroq; processu fiat transitus de extremo in extremum: bis igitur erit transitus per medium: atq; ita ambo erunt æquales adinuicem, nempè vnus, qui in vnius medietatis dimidio situs est, & alter, qui in alterius.

Dies proximi

Præterea, in quolibet orizonte, in quo sunt diuersi dies naturales, tunc etiam quicunq; dies naturales proximi, sunt ad inuicem inæquales: eccentricitas enim Solis est maior causa pro dierum naturalium inæqualitate procuranda, quàm alia quælibet causa. Sed in quibus duobus diebus proximis: aut sol magis appropinquat ad centrum in primo, aut in secundo: aut è contra: Illi ergo proximi dies sunt inæquales.

Proximi dies sunt inæquales.

Constat ergo; in quolibet orizonte, in quo plures sunt dies naturales diuersi, aliquot inæquales esse. Siquidem simplicium æquinoctialis reuolutionum tempora propemodum omnia æqualia habentur ad inuicem. At tempora ascensionum zodiaci, simplicibus æquinoctialis reuolutionibus addita, sunt inæqualia: dies ergo naturales sunt inæquales, quippe qui ex illis additamentis fiant. valet consequentia per illam animi conceptionem: videlicet, si æqualibus inæqualia addas, quæ inde resultant, sunt inæqualia. Itaq; Sol tendens à primo puncto capricorni per arietem vsq; ad primum punctum cancri

182. Pararelli.

raptu firmamenti 182. pararellos describit: similiter & totidem à primo puncto cancri descendens per libram, vsq; ad primum punctum capricorni: qui planè circuli diebus naturalibus attribuuntur: arcus autem, qui sunt supra orizontem, artificialium dierum esse dicuntur: quia nimirum dies artificialis est latio Solis super terram: arcus autem, qui sunt sub orizonte, noctibus applicantur. In sphæra igitur recta partes sunt æquales, ipsius enim

Circuli dierũ naturalium.

orizon transit per polos mundi: proinde arcus dierum atq; noctium æquales sunt. In sphæra autem decliui, orizon obliquus, æquinoctialem, in duas partes tantùm diuidit æquales: Sole namq; existente in alterutro punctorum æquinoctialium, fit æquinoctium in vniuersa terra: Alios verò circulos omnes, in partes inæquales: ita, vt in omnibus circulis, qui sunt ab æquinoctiali vsq; ad tropicum cancri, & in ipso tropico cancri, maior sit arcus diei, quàm noctis, hoc est, arcus supra orizontem, quàm sub orizonte.

Tempus in quo dies fiunt maiores.

Quamobrem tempore, quo mouetur Sol à principio arietis vsq; in finem virginis, dies spacio longiori, noctem superat: eoq; magis, quò ad cancrum propius accedit; & eò minus, quò ab illo recedit. Contrario autem modo se habet res, Sole in signis australibus commorante: in omnibus namque circulis, qui à Sole, inter æquinoctialem, & tropicum cancri describuntur, maior est sub orizonte circulus, minor verò supra: proinde arcus diei est minor, quàm arcus noctis; atq; ita pro arcuum proportione, dies minorantur supra noctes. Denique quantò circuli sunt tropico hyemali propinquiores, tantò magis dies minoratur.

In quo tempore fiant minores.

Quare, si sumantur duo circuli ex diuersis partibus ab æquinoctiali æquidistantibus; quantus certè est arcus diei in vno, tantus profectò erit arcus diei in altero. Ex quo sequitur, vt si duo dies naturales in anno sumantur, ab alterutro æquinoctiorũ in oppositis partibus, æqualiter remoti: quanta est dies artificialis vnius, tanta sit nox alterius: & è conuerso. etenim, quantò polus mundi magis eleuatur supra orizontem, tantò maiores sint dies æstatis: quando scilicet sol

Quæ signa oriantur rectè & obliquè.

est in signis septentrionalibus. Sed è conuerso quando est in signis australibus, tunc enim dies minorantur supra noctes. Quam ob causam signa, quæ sunt à principio cancri per libram, vsq; in finem sagittarij, in sphæra obliqua, simul iunctas ascensiones habent: maioresq; ascensionibus sex signorum, quæ sunt ab principio, per arietem vsq; ad finem geminorum: idcirco illa sex rectè, hæc autem obliquè oriri dicuntur.

Virg.

Sic namq; loquitur Virg. in georgicis: Recta meant, obliqua cadunt à sydere cancri, donec finitur chiron .i. vsq; ad finem sagittarij.

Quando oriũtur in die.

Illa ergo signa rectè oriuntur, à cancro autem, ad finem vsq; sagittarij, cadunt obliquè. Quando in æstate nobis est maxima dies, sole scilicet in principio cancri existente; tunc sex signa in die rectè oriuntur, obliquè verò sex alia in nocte. At, quando nobis est minimus, vtpote in principio capricorni: contrario modo res se habet. Quando autem sol est in alterutro punctorum æquinoctialium; tunc temporis, tria signa directè, tria

Regula.

verò obliquè in die oriuntur: similiter etiam & in nocte. Quapropter est huiusmodi regula. quam-

gula. quamlibet sit breuis, seu prolixa dies, similiter & nox; sex signa semper oriuntur in die, & totidem in nocte: vnde nec propter prolixitatem breuitatemque diei, seu noctis, plura, seu pauciora oriuntur. Sanè, cùm hora naturalis sit spatium temporis, in quo medietas signi oritur; in qualibet autem die artificiali, similiter & in nocte, sint horæ 12. naturales: in omnibus autem circulis, qui sunt à latere æquinoctialis, vt ex parte australi, vel septentrionali minorantur dies, ac noctes: quatenus scilicet plura, vel pauciora signa in die vt in nocte, rectè, siue obliquè oriuntur. Sed dicet aliquis. Dies naturalis est tempus 24. horarum: sed omnes 24. horæ sunt omnibus alijs 24. horis æquales: omnes ergo dies naturales sunt æquales. Maior patet ex diffinitione diei naturalis, qui quidem est 24. horarum spatium. Minor verò patet, quia scilicet quælibet hora, cuilibet horæ est æqualis: omnes ergo sunt æquales. Consequentia est nota, & antecedens patet: hora enim est tempus 60. minutorum, vt dicunt Astrologi. sed 60. minuta sunt in omnibus horis æqualia: Omnis ergo hora est omni horæ æqualis. Amplius, si ita res se haberet, vna ergo anni medietas esset alteri inæqualis medietati: Maior vtiq; seu minor. sed consequens implicat contradictionem; siquidem quodlibet integrum, est ad quamlibet suarum medietatum præcisè duplum. Adde, quòd tunc menses essent inæquales, imò ipsæ horæ, atque minuta, quod simili ratione probari potest. sed hoc est falsum: ergo quod prius. Iterum, tunc in hyeme essent dies longiores quàm in æstate: medietas enim anni, quæ à principio libræ, vsq; ad principium arietis per capricornum, maior esset medietate, quæ est à principio arietis per cancrum vsq; ad principium libræ; cuius oppositum videtur propter augem, quæ est iuxta principiũ cancri: propterea diutius Sol in illo zodiaci medietate immorari videtur. Consequẽtia patet, quia Sol in hyeme est terræ proximior, quàm in æstate: maiorẽ ergo portionẽ de zodiaco in hyeme, quàm in æstate describit. Illa ergo addita cũ reuolutione æquinoctialis pro tanta parte, quanta à sole de zodiaco describitur, in hyeme vtiq; dies naturalis longior esset, quàm in æstate: quod falsum esse, experientia satis docet. Respondeo ad primum, negoq; omnes horas esse æquales: hora enim est ortus medietatis vnius signi super orizontem. sed signorum medietates, difformiter, siue inæqualiter oriuntur: non ergo sequitur illatio. Ad 2. Anni medietas bifariam intelligi potest: vno quidem modo pro medietate numeri dierum totius anni; atq; ita vna anni medietas est alteri æqualis medietati: alio modo pro tempore ingressus solis ad aliqud signum, vsq; ad tempus introitus eiusdem ad oppositum signum: & sic consequentia non valet, confirmatio tota admittitur. Ad 3. patet solutio ex dictis: Sol enim in auge magis distat à centro, & minorem circulum describit, quàm in opposito augis. Sed iterum argues: in sphæra recta semper est æquinoctium: in quo tam dies artificialis, quàm nox ad inuicem sunt æquales. sed quilibet dies naturalis integratur ex die artificiali cum sua nocte: quilibet ergo dies naturalis, est æqualis cuilibet diei naturali: siquidem omne integrum ex æqualibus partibus in numero, & magnitudine, est alteri æquale. Quoniam autem dies incipit à Meridie, secundum Astrologos, per quem signa transeunt, veluti per rectum orizontem: igitur, si dies naturales sunt æquales in sphæra recta, & in obliqua etiam similiter se habebunt. Item, dies naturalis est completa circa terrã æquinoctialis, atq; circulorũ ab eo æquè distantiũ reuolutio; sic enim ab omnibus defenditur, superiorem huiusmodi circulorũ arcum, diurnũ appellari; inferiorem verò nocturnum, ac pro arcuum proportione, diei ac noctis spatia temperari. sed dictorum circa terram circulorũ est æqualis reuolutio: igitur omnes dies naturales sunt æquales ad inuicẽ. Amplius, dies naturales dicuntur esse inæquales, propter solis motũ in zodiaco inæqualẽ, atq; difformẽ, & ascensionis quoq; illarũ partium inæqualitatem: sed fieri potest, vt in aliquo dierum, ascensiones huiusmodi sint æquales; atq; tunc fiat dierum æquatio: non omnes ergo dies naturales sunt inæquales. Respondeo ad primum, atq; dico, duplex esse æquinoctium, vulgare scilicet, & verum: & vulgare quidem esse diei artificialis cum sua nocte æqualitatem; aut insensibilem alterius super alterum excessum, qui planè ex illius additionis causa procedit. Cùm enim illa additio parua sit, atq; insensibilis, excessus

Marginalia (in order): Hora naturalis. — Obiectiones. 1. — 2. — 3. — Soluuntur. 1. — 2. — 3. — Aliæ obiectiones. 1. — 2. — 3. — Solutio. 1.

dus sit sphæricus

cessus quoq; similiter se habet. Quomodo autem vulgaribus non inest illa viuacitas, quemlibet paruum excessum contemplandi; hac de causa in sphæra recta affirmant, æquinoctium semper haberi. At æquinoctium verum, est æqualitas diei cum sua nocte; ita vt nec sensibiliter, nec insensibiliter sese superent: atq; ita in sphæra recta huiusmodi æquinoctium non semper habetur, nisi vnius tantùm diei cum sua nocte. Ad 2. Dies naturalis non est præcisè illa reuolutio, sed suprà illam est additio motus Solis. Et cùm dicitur, quòd arcus superior &c. Verùm quidem est, nihilominus vltrà illum additur portio motus solaris, quæ parua est, & insensibilis, ideoq; ab illis neglecta. Ex quo licet animaduertere, singulos dies naturales, quoad sensum vulgarium, viginti quatuor horas continere: quoad veritatem autem, diem quemlibet plus aliquid habere: & tantò quidem plus, quantum est illud additum, quod simul aggregatum in anno, viginti spatium complet horarum. Ad 3. omnes dies, omnibus diebus esse inæquales, ab Astrologis negatur: imò aliquot adinuicem æquari, affirmatur: sed illos esse inæquales, qui eas habent conditiones, quæ ante non semel à nobis dictæ sunt. Porrò, quare Astrologi incipiunt dies à meridie; hæ à Ptolom. 2. & 3. Almeg. & ab Alphag. rationes reddi solent. Quoniam, inquiunt, dies naturalis, vltra motum æquinoctialis completum, motum partis continet, qua Sol mouetur: & meridiani in omnibus fermè habitationibus sunt vniformes, ex quo omnes transeunt per polos, & quælibet zodiaci pars assignata, per quemuis meridianum æqualiter transit; sequitur, vt illa additio in omni habitatione sit æqualis: quod certè in orizontibus obliquis contingere nequit. Hanc ergo ob causam Astrologi à meridie diem inchoandum esse docent. Hæc de ortu signorum dixisse, puto præsenti speculationi, ac libri extremitati, & penè fini sufficere.

Duplex æquinoctium. — 2. — Dies habet plus viginti quatuor horis. — 3. — Quare dies incipit à meridie.

MERCVRIVS.

Pater ipse corporeum faciens Mundum, & in molem congerens, id totum sphæricum reddidit, inprimens qualitatem materiæ existenti immortali: in sphæram, velut in gyrum omni qualitate illam circumsepsit.

Comment. XII.

VID sit circulus zodiacus, & arcturus, secundum Mercurium, audiuimus: nunc ex eodem audire lubet, quomodo mundus sphæricam habeat figuram: de qua quidem octauo Pymandri ita loquitur: Primus omnium, *inquit,* verè sempiternus, immortalis, ingenitus Deus, omnium autor. *Et est sensus: Omnia, Deo duntaxat excepto, non sunt verè æterna, & immortalia: quia nimirum à seipsis non habent esse; sed à deo omniũ authore acceperunt, vt sint, vtq; in eorum esse permaneant. At Deus, est sibi suum esse, suaq; essentia ab esse non discrepat: igitur ipse est verè æternus, ingenitus, atq; immortalis. Tex.* Deinde secundus ad illius imaginem, mundus ab eo genitus, & ab eodem seruatus, nutritus, & immortalitate donatus, velut à proprio parente, viuens quidem semper, & immortalis. *Sensus est. Mundus non est æternus à parte antè, sed à parte pòst, quod quidem immortalitatis donum à Deo accepit, ad quem mundus se habet, veluti filius ad proprium parentem. Sæpius apud Mercurium, & Platonem, Deus pater mũdi nominatur: quò vtiq; eius erga mundum affectus, cura, atq; solicitudo clariùs nobis innotesceret. Tex.* Etenim semper viuens, & sempiternum hoc, inuicem differunt:

Dialogo. 8. — Deus solus est verè immortalis. — Deus pater mundi.

Quòd mũdus sit sphæricus

runt: quod sempiternum quidem, ab altero factum non est. sin autem fiebat à seipso, non aliquando factum fuit, sed fit semper. sempiternum enim quatenus sempiternum, est omne. Pater autem ille suiipsius sempiternus. At verò mundus à patre semper viuens, immortalisq; factus est. *Sensus est: esse sempiternum, & immortaliter viuere, non sunt idem: illud Dei est solius, qui est suiipsius sempiternus: Mundus verò ex eo, quòd à Deo est factus, & ab eodem immortalitate donatus, & nutritus; sempiternus, nec dici, nec esse potest.* Est, *inquit*, factus à patre semper viuens, atq; immortalis: *quia penitus non interibit. Tex.* Quantumq; materiæ fuerat subiectus patri: pater ipse corporeum agens, & in molem congerens, id totum sphæricum reddidit: imprimens qualitatem materiæ existenti immortali rationemque materiæ sempiternam habenti.

Mũdus à Deo factus.

Sensus est: Materia qua constat mundus, à Deo producta, eiusq; voluntati subiecta: ex ea mundum corporeum fecit, vt esset visibilis: deditq; illi formam sphæricam, omnium vtiq; aptissimam, ac tanto corpori congruentem. Imprimens *&c. hoc est, materiæ qualitatem concessit, qua post sui conditionem perpetuò consistere posset. Tex.* Plenus autem ideis omnibus, qualitates pater inserens, in sphæram, veluti in gyrum omni qualitate illam circumsepsit. *Sensus est, Mundus est plenus omni formarum genere, in hoc præseferens patris, atque conditoris imaginem, qui ab eodem Mercurio, & à Platone vocatur mundus archetypus. Et Dialogo.* 13. Mundus intelligibilis. Qualitates inserens in sphæram, *hoc est, non solùm donatus est mundus à suo opifice omnium plenitudine formarum; verùmetiam, & congrua formæ sphæricæ dispositione; vt sic etiam suum autorem, quoad sibi possibile est, imitari videretur: Deus enim à Mercurio vocatur sphæra intelligibilis* 13. *Pymandri*: Audite, *inquit*, cœli, quiescite venti, circulus immortalis Dei, orationem istam exaudiat. *Itaq;, mundus iste sensibilis factus est ad similitudinem mundi archetypi, in quo non est principium, neq; finis. Etenim effectus, quoad fieri potest, debet suæ causæ assimilari: sed mundus est Dei effectus: igitur, quantum potest, debet illius similitudinem gerere. Deus autem est infinitus duratione, vigore, perfectione: Mundus verò cùm sit conditus, duratione infinitus esse nõ potest; habet enim principium sui: Neq; etiam potest esse infinitus vigore, propterea quòd est corpus; & de infinito perfectione, similis est ratio: Igitur est infinitus figura sphærica: in qua cùm non sit angulus, non datur initium, neq; finis.* 1. *Itaq;, Deus mundi opifex, optimusq; architectus, hunc in modum orbem locauit, & dissociata locis, concordi pace ligauit, mundumq; gyrotornando æquauit.* 2. *Omnium præterea corporum isoperimetrorum, hoc est æqualium circumdantium superficierum, rotunda figura capacissima est: Igitur talem decuit mundum habere, qui intra se omnia esset contenturus.* 3. *Item si mundus, siue cœlum esset trilateræ figuræ, quadrilateræ, aut multilateræ; plurima profectò sequerentur absurda: orbem scilicet in orbe sine vacuo esse non posse, & circumdatum ab altero corpus, sine loco esse, & orbes inuicem non sine offensione, sectionisq; iniuria, posse moueri. hæc profectò omnia sequerentur absurda; si primi mobilis concauum, & alicuius inferioris conuexum, sphæricam non haberet figuram.* 4. *Item primo corpori, prima debetur figura: sed cœlum est primum omnium corporum, quia perpetuum scilicet, & aliorũ corporum causa; figura verò sphærica, est prima figurarum, secundum geometras: cœlum ergo est figuræ sphæricæ. similiter corpori simpliciori, simplicior conuenit figura: sed cœlum est corpus simplex; figura verò sphærica est simplicissima, quippè quæ vnica linea continetur: ergo quod prius. Sanè perfectiori corpori, perfectior erat figura attribuenda. sed cœlum est corpus perfectum: sphærica verò figura est perfectissima, quia scilicet est additionis expers, inter omnes capacissima, & ad motum cœli aptissima: ergo. Plato in Timæo, Mercurium secutus, de forma mundi loquens, sic ait: Deus mundo, inquit, figuram maximè congruam, & decoram dedit: Animal quippè hoc, quòd intra suum ambitum, erat animalia omnia contenturum, eam figuram præcipuè requirebat, in qua*

Mundus est sphæricus.

Mundus plenus ideis.

Deus sphæra intellectualis.

Quare mundus est sphæricus.

Figura sphærica est simplex, perfecta & prima.

Plato de forma sphærica.

 figura o-

dus sit sphæricus

figura omnes continerentur. Quapropter sphæricum fecit, in quo omnis extremitas partibus à medio radiis attingitur. Quæ quidem figura omnium perfectissima sibiq; ipsis simillima iudicatur. Lenem præterea hunc globum extrinsecus vndiq; expoliuit: nec immeritò summa eũ æqualitate tornauit. Nec enim oculis indigebat, quia nihil extrà quod cerni posset, relictum erat. Nec auribus, cùm nihil superesset foris, quod audiretur. Nec erat aëre circumfusa externa mundi, vt respirationem requireret. Nec membris quidem talibus opus erat, per quæ noua alimenta susciperet, aut decocti cibi excrementa emitteret: nulla discessio fieri poterat, nulla accessio. Nec enim erat, aut quò, aut vnde talia fierent, ipsum enim se consumptione, & senio suiipsius alit. Ita nempè diuina arte fabricatus est mundus, vt omnia in seipso, & à seipso patiatur, & agat. Ratus est enim ille autor, mundum si sibi ipse sufficiat, præstantiorem fore, quàm si aliorum adminiculis egeat. Nec ei manus necessarias esse duxit, quia neq; capiendum quicquam erat, neq; reppellendum. Nec pedibus, aut aliis ad progressum statumue membris opus erat. hæc Plato. Sensus autem verborum Platonis, est talis. Mundus intra se omnia habet; non ergo eget exteriori aliquo organo: ad hoc etiam maximè congruam sortitus est formam, sphæricam scilicet, quæ est omnium formarum capacissima. sic enim mundus est maximè vniformis, capax, indissolubilis, agilis; atq; ita, nec aliter potest moles in mole, & sine vacuo collocari, & sine offensione moueri. Plotinus enn. 2. lib. 2. cap. 1. & 2. dicit cœlum esse sphæricum, quia motum imitatur sui motoris, qui quidem circulariter mouetur: ad motum autem circularem conficiendum, nulla aptior forma, quàm sphærica. Cœlum, inquit, mouetur circulo, quia mentem imitatur. Angelus enim siue omnia mouens cœlum, reuoluitur circa Deum, affectatq; complecti, & vtcunq; potest circa ipsum sese habet, cuncta enim à Deo dependent. Quoniam verò non permanet penes ipsum, saltem se versat circa ipsum. sed cur nam corpora nostra idem minimè faciunt? Quoniam videlicet, adiunctum est quod recta motione progreditur, & impetus insuper ad alia vergunt. Quod rursus sphæricum est in nobis, in orbem facile retorqueri nequit; terrenum namq; iam euasit; ibi verò consequitur quod tenue est, & facilè mobile. Quamobrem proportio quædam est inter animam motricem, & cœlum, quod mouetur: illa namq; circulari motu agitur, hoc verò sphæricam figuram habet, huic motui congruam satis, atq; accommodam. Quod autem animæ motrices, siue diuini spiritus cœlestes moueantur circulariter, præclarè à Dionysio Areopagita de diuinis nominibus, cap. 4. docetur. Moueri sanè, inquit, altissimi illi dicuntur spiritus, circulariter quidem, dum æternis illis, principio, ac fine carentibus pulchri, ac boni fulgoribus coniunguntur: per rectam verò lineam, quando ad inferiorum prouidentiam prodeunt, recta omnia peragentes: reflexè autem, quia & inferiorum prouidentiam agentes, in sua identitate nusquam discedendo perdurant, circa identitatis autorem, pulchrum, ac bonum, indesinenter choream ducentes. Porrò animæ quidem motus circularis, ingressus est in seipsam ab exterioribus omnibus, spiritaliumq; sui virium vniformis glomeratio, veluti in orbe quodam ei, vt nusquam oberret largiens, eamq; ab extimis, erroribusq; plurimis conuertens, & colligens, primum in seipsam, deinde vt vniformem effectam singulariter coniunctis virtutibus iungens: atq; ita ad pulchrum illud, & bonum ducens, quod super omnes substantias, est vnum, atq; idem, principioq; & fine carens. Obliquè verò mouetur anima, inquantum sibi ipsi conuenienter diuinas notiones non spiritualiter, & singulariter, verùm etiam rationaliter, ac veluti promiscuis, transitorijsq; actionibus haurit. Recta autem linea mouetur, cùm non in se ingrediens, neq; singulari spiritus affectu acta (hoc enim est vt dixi in orbem moueri) sed ad ea, quæ sunt circa se prodiens, ab exterioribus, veluti à quibusdam signis variis, ac multiplicibus ad coniunctas intelligentias promouetur. Et ca. 9. loquens de statu Dei, & motu recto, obliquo, & circulari, sic ait: Status Dei, inquit, nihil aliud est, nisi quòd ipse in seipso manet in sua imobili deitate, siue identitate stabiliter fixus, atq; fundatus nusquam ex seipso migrando, & mutatione omni, ac motu omninò carendo. Ipse enim est omnium status, ac sessionis author, qui supra sessionem omnem, ac statum est: & in ipso

Quare non dedit mundo oculos & alia organa.

Figura sphærica est optima.

Plotinus.

Cœlum imitatur motum animæ.

Dionysius de motu ang. circulari.

Motus reflexus angelorum.

Motus animæ circularis.

Obliquus.

Rectus.

Dei status.

& in ipso consistunt omnia, atq; à bonorum suorum statu immota seruantur. Quid autem, quando hunc procedere ad omnia, & moueri theologi dicunt, qui est immobilis? Nónne id quoque piè est intelligendum? Moueri enim eum religiosè putandum est, non per corruptionem, aut immutationem, aut variationem, seu successorium, localemúe motum: non rectum, non orbicularem, non ex vtrisq; constantem: non intelligibilem, non animalem, non naturalem; sed ex eo quòd ad substantiam perducat Deus, & cuncta contineat, & modis omnibus, omnium prouidentiam gerat, adsitq; omnibus, cuncta absolutè continens prouidentissimis suis (ad ea quæ sunt) processibus, atq; operationibus. Sed & motus immobilis Dei dignè, & piè laudari conuenit: Ac rectum quidem intelligere opertet in Deo, indeflexibilem constantiam, processumq; actionum nusquam inclinantem, & quæ ex eo prodit, omnium generationem. Porrò flexuosum progressum, stabilem fœcundumq; statum. Orbicularem verò, identitatem, & quòd continet media, atq; extrema, quæ ambiunt, atq; ambiuntur, & eorum (quæ ab ipso processerunt) ad ipsum conuersionem. Itaq; cœlum est sphæricum, vt sua quidem sphærica figura, motum illum circularem, quò omnia à Deo dependentia, ad ipsum reuerti affectant, ostenderet: quò enim diuinis illis spiritibus proximiora sunt corpora; eò magis illorum motum imitari gestiunt. Quamobrem rectè dictum ab eodem Dionysio cap. 2. de diuinis nominibus, Deum esse omnium centrum, circa quod omnia voluuntur, & in quo omnia quietem obtinent, à quo omnes circuli extenti, procedunt, & in quo, omnes circuli firmamentum habent. omnis enim creatura ad id spontè nititur, vt eò redeat, vnde processit. sed à Deo omnia condita sunt: ad ipsum ergo, veluti ad ipsorum principium, medium, & finem, cuncta redire festinant.

Quòd cœlũ sit sphæricum.

Deum moueri quomodo intelligatur.

Motus Dei rectus. Obliquus motus. Orbicularis.

Deus est centrum omniũ.

Digressio prima cap. I.

Arist. 2. cœli, tex. com. 22. docet cœlum esse sphæricum.

Mundum esse sphæricum 2. cœli tex. comm. 22. plurimis ostendit Philosophus rationibus, quas paulò antè adduximus. Figuram, inquit, ipsum cœlum rotundam habere, necesse est: tum quia hæc commodissima est, tum etiã quia substantia, atq; natura est prima. hæc enim figura (teste commentatore ibidem) ita sese habet ad cæteras; sicuti cœlum ad alia corpora: sed cœlum est aptissimum omnium corporum, capacissimum, atq; commodissimum: sphærica ergo figura est omnium aptissima, capacissima, atq; commodissima. Tex. Arist. Omnis itaq; figura plana, aut recti linea est, aut curui linea: atq; recti linea quidem à pluribus continetur lineis, curui linea autẽ ab vna tantum. Et reuera linea recta necessariò est inter duo puncta: circulus verò circa vnum vt dicunt Geometræ. Cùm itaq; in vnoquoq; genere, vnum, multis, atq; simplex composito natura sit prius: planarum profectò figurarum circulus erit prima. Sensus est secundum Auerroem: primum secundum substantiam, est prius secundum accidentia propria, & essentialia. sed figura est essentiale accidens cœlo: Igitur vt cœlum cæteris præstat substantia corporibus; ita etiam figura antecedere debet. Quòd autem figura sit accidens cœlo, patet, quia scilicet est maximè à materia remotum, quæ omnis est capax figuræ. Quam ob causam elementa possunt multas figuras admittere, propterea quòd materiæ propinquiora sunt, cœlum verò formæ potius, quàm materiæ. Ex quo intelligi potest, omne accidens cœli esse inuariabile: elementorum verò, atq; mixtorum variabile. In causa autem est, quia in cœlo est plus de forma, quæ est inuariabilitatis causa: in aliis verò plus de materia, à quo est omnis varietatis ratio. Porrò circulus est prima figura perfectione, cuius signum est, quia rectum non continet circulare, sed bene circulare continet rectum: circulare enim seipso finitur, rectum verò ad aliud. Præterea, sicut compositum habet plura, ita & cæteræ figuræ plura habent, quàm circulus. Deinde, vt com-

Arist. rationes

Auerr.

Circulus est prima figura.

Quòd cœlũ sit sphæricum.

vt compositum præsupponit simplex; ita omne rectum præsupponit circulare. Tex. Arist. *Præterea, si perfectum est, extra quod nihil ipsius accipi potest: & rectæ quidem lineæ additio semper fieri potest, circulo autẽ nequaquam: perspicuum est, eam lineam esse perfectam, quæ circulum ipsum continet. Quare, si perfectum prius est imperfecto; propter hæc & circulus prima est figurarum. Lineæ namque rectæ potest fieri additio, propterea quòd nouum terminum suscipere potest: at circulus facta quauis additione, ad eundem semper punctum terminatur. Porrò, imperfectum respectu eiusdem, via generationis, ipsum præcedit perfectum: puer namque priùs est homo, quàm vir: At absolutè perfectum, substantia, atq; natura, est prius imperfecto.* Tex: *Eodem quoq; modo sphæra solidarum figurarum prima erit: sola namque hæc vna à superficie continetur, recti lineæ vera è pluribus: vt enim in planis circulus sese habet; ita sphæra in solidis ipsis.* Sensus est, *sicut circulus in superficiariis; ita certè sphæra in corporeis. sed circulus est illarum figurarum prima: igitur sphæra erit prima corporearum. Etenim, vt circulus vna linea, ita sphæra, vna superficie continetur.* Tex. Arist. *Præterea, & qui solida diuidunt in plana, atq; ex planis ipsis corpora generant, his astipulari videntur. Solam siquidem solidarum figurarum sphæram non diuidunt, ac si non plures superficies, quàm vnam habeat. Diuisio enim in plana non ita efficitur; vt si quis diuidens aliquod totum, in partes diuideret, sed vt in specie diuersa. sphæram ergo esse figurarum solidarum primam, perspicuum est.* Et est sensus: *Qui corpora ex superficiebus componi dixerunt, ij planè solam solidarum figurarum sphæram indiuisibilem esse dixerunt, quippe quæ non plures, sed vnam tantùm superficiem habeat. Est autem (secundum antiquos) duplex corporis diuisio: altera quidẽ in partes, altera verò in principia. veluti si quis lignum infrustra diuidat, in partes diuidere dicitur: qui verò in superficies, in principia, in quæ ipsum resoluit. Et primam quidẽ diuisionem, corruptionem nequaquam appellarunt, sed secundam; quia per ipsam fit ad principia resolutio. Itaq; diuisio in plana, non ita efficitur, vt si quis diuidens aliquod totũ, in partes diuideret: quia sic non fieret in principia resolutio, sed vt in specie diuersa. sphæra igitur est figurarum solidarum prima: ac proinde primo corpori debetur. Amplius,* Tex. *Maximè rationi consentaneum est, si & ordo per numerum constituatur (vt dicunt scilicet pythagorici) sphæram ipsam hoc modo assignare: vnitatem quidem circulo, dualitatem autem triangulo tribuendo, cum duobus rectis, suos angulos habeat æquales. Quòd si vnitas triangulo tribuatur, circulus nullatenus erit figura; quia cùm sit triangulo simplicior, post illum poni non potest; atq; ita, ex figurarum numero excideret. Cum autem prima figura primi sit corporis, primum verò corpus est, quod est in vltima circumferentia; rotundum profectò erit, quod latione ipsa circumfertur. Hactenus de vltimi cœli rotunditate secundum philosophum: posthac cum ipsomet, alios quoq; orbes, atq; elementa sphærica esse ostendemus.* Sequitur tex: comment. 26. *Et id igitur, inquit, quod illi continuum est, hoc est, eiusdem naturæ,* συνεχὲς, *enim Græcè interdum pro consimili in natura specifica, accipitur.* Sensus est: *Reliqui orbes, qui sunt illi continui, hoc est, eiusdem naturæ, atq; speciei: sunt etiam figuræ sphærici. Nam quod rotundo continuum, id est, vnigeneum existit, & eiusdem naturæ; eandem profectò possidet figuram. Similiter & ea, quæ in horum, scilicet orbium medio collocantur, quatuor videlicet elementa. Ea namque, quæ rotundo continentur, atq; tanguntur corpore; rotunda esse cuncta, necesse est. Sed quæ sunt sub planetarum sphæra, ab illorum supera tanguntur sphæra. Quare sphæricum erit vniuersum: nam omnia tanguntur, aut sunt continua sphæris ipsis. omnia ergo tanguntur, vtpotè elementa, & sunt continua sphæris ipsis, orbes videlicet planetarum. cœlum namq; Lunæ, quòad concauum, est rotundũ: ignis quoq; quòad conuexum, erit rotundus: ab illo enim continetur. similiter, & ignis continet àerem, est ergo àer rotundus eadẽ ratione: de aqua quoq; atq; de terra simile est iudicium.* Tex: *Propterea cùm videatur, atque supponatur vniuersum ipsum circulo ferri, & extra vltimam circumferentiam non sit locus, neq; vacuum: rotundum ergo esse, necessarium est. si enim rectilineum fuerit: & locum*

Secunda ratio.

Arist.

Sphæra est prima figura corporum.

Sphæra est figurarum solidarum prima

Vnitas conuenit circulo.

Omnes orbes esse sphæricos

Elementa esse sphærica.

Vniuersum esse rotundum.

Quòd cœlũ sit sphæricum.

& locum, & corpus, & vacuum esse continget extra ipsum. Nam rectilineum cùm circulo vertitur, eandem profectò nunquam occupabit regionem; sed vbi priùs erat corpus, nunc non erit; atq; vbi nunc non est, rursus ob angulorum commutationem erit. Sensus est: Si cœlum non sit sphæricum, sed triangulare, aut quadrangulare, igitur esset frangibile, vel condensabile, aut rarefactibile, quæ omnia corpori cœlesti tribui non possunt. Consequentia patet: nam si esset triangulare, cùm sphæra contineatur in sphæra, vtpotè sphæra Saturni in octaua sphæra, & ab occidente, in orientem motu opposito moueatur; sequitur, vt anguli sphæræ Saturni, octauam subintrent, siue penetrent sphæram: atque necesse esset, octauam sphæram frangi, vt latera Saturni penetrare possent: vel cedere, sicq; esset condensabilis, & rarefactibilis sicut àër: quod certè corpori cœlesti minimè conuenit. Tex: 27. Simili ratione & si aliqua alia figura ei tribuatur, non habens eas lineas, quæ ex medio trahuntur æquales, veluti lenticularis, aut oualis. In cunctis enim eueniet, & locum, & vacuum extra cœlum esse, propterea quòd totum non eandem obtinebit regionem. Et est sensus, sphæræ inferiores mouentur in zodiaco super polis aliis, & æquè distantibus à polis primi mobilis: quòd si planetarum orbes non sint perfectæ rotunditatis, daretur vtiq; vacuum, atq; corporum penetratio, propter commutationem cuspidum. Tex: 28. Præterea si cœli latio motuũ quidem est mensura, propterea quia sola continuus, & vniformis, & sempiternus est motus: in vnoquoq; autem genere, mensura est id, quod est minimum; minimus autem motus est, qui est velocissimus: perspicuum est, cœli motum, omnium motuum esse velocissimum. Atqui, eorum, quæ ab eodem in idem feruntur, minima est linea circularis, per minimam autem est motus velocissimus. Quare, si cœlum circulo fertur, atq; velocissimè mouetur; rotundum ipsum esse, necesse est. Sensus est. Motus cœli est mensura motuum, quia est continuus, & vniformis: sed mensura in vnoquoq; genere est id, quod est minimum: Igitur motus cœli est minimus, & consequenter velocissimus. Quòd si est minimus, & circulariter mouetur: ergo figuram sphæricam habet. Valet consequentia, quia minima est linea circularis, per quam fit motus velocissimus. Motus autem velocitas bifariam intelligi potest: vno quidem modo, vt est velocitas circulationis, quæ penes tempus attenditur; atq; ita motus cœli diurnus, est velocissimus, quia nimirum 24. horarum spatio completur: similiter motus Lunæ: motus autem Saturni tardior. Alio modo, velocitas motus, penes spatium peragratum à mobili consideratur, in tanto vtiq; tempore: secundum quam profectò rationem, diceretur ab Astronomis, motũ Saturni, motu Lunæ esse velociorem, propterea quòd plus spatij in æquali tempore, quàm Luna peragat. Motus præterea minimus duobus modis dici potest: aut quidem, vt circulatio; & ita plures sunt motus, qui sunt huiusmodi motu minores; possum enim ego ipse vnius horæ spatio, meum motum absoluere: aut verò, vt motus absolutè, non habita ratione ad finem: & sic est proculdubio omnium minimus. Nam si ego infra spatium vnius horæ possem ex solitudine in tugurium me recipere, si idem spatium, eodemque tempore à motu cœli primi esset absoluendum, illud certè ab eodem in tempore quasi imperceptibili absolueretur. Motus ergo cœli est minimus, quia respectu eiusdem spatij, nullus illo potest esse minor. Tex: 30. sumet etiã quispiam ex his corporibus, quæ circa medium constituuntur fidem aliquam. Nam si aqua quidem est circa terram, àër autem circa aquam, atq; ignis circa àërem; supera quoq; corpora eadem ratione, continua quidem profectò non sunt, sed sese tangentia. At aquæ superficies rotunda est; continuum siquidem sphærico, vel circa sphæricum motum, etiam ipsum tale esse, necesse est. Quare, hac etiam ratione, perspicuum erit, cœlum ipsum sphæricum esse. Quòd autem aquæ sit superficies talis, patebit suppositiones si sumpseris, & ex eo quia suaptè natura aqua in magis cauum semper fluit locum. Manifestum est igitur ex his, quæ dicta sunt, mundum esse rotundũ, atq; admussim comptum adeò, vt nihil eorum, quæ manu conficiuntur, nec eorum, quæ apud nos oculis cernuntur, imitabile quicquam habeat. Nihil enim eorum, ex quibus constat, tantam rotunditatem, atque exactionem suscipere potest, quantam primi corporis

Cœlum non esse rectilineum.

Cœlum non est figuræ oualis.

Motus cœli est mensura aliorũ motuũ.

Motus cœli minimus, & velocissimus.

Quomodo est minimus.

Aqua est rotunda.

Cœlum esse verè rotundū

circumuecti natura. Nam eam proportionem ipsum seruare patet, quam aqua ad terram, cæteraq; elementa, quæ plus remota atq; distantia sunt, seruabunt. hæc philosophus 2. cœli tex: 32. Cœlum igitur, secundum philosophum, est verè perfectéq; rotundū, quod sic etiam à commentatore approbatur: Quò, inquit, cætera corpora cœlo propinquiora, atque similiora sunt; eò magis perfectiùs sphæricam retinent figuram: cœlū igitur est maximè sphæricum. Addit præterea commentator, huiusmodi differentiam in orbibus quoq; stellarum inueniri: proinde quantò orbis est primo mobili proximior, tantò magis est sphæricus: igitur primum mobile est maximè sphæricum. Quomodo autem elementa sint sphærica in 5. lib. dicetur.

MERCVRIVS.

Ambitus amplior cursu suo, diuino spiritu vectus.

Comment. XIII.

QVOMODO cœlum sit figura sphæricum, cùm ex philosophis, tum etiam ex ipsomet Mercurio intellexisse, arbitramur: Par modò est, atque rationi consentaneum, vt de motu cœli aliquid loquamur. in tertio Pymandri de motu circulari multa dictauimus: propterea paucis me expediam. Ambitum ampliorem, nempe cœlum syderum, quod aliis orbibus magnitudine præstat, cursu suo vehi diuino spiritu, affirmat. Et reuera, non nisi diuina potentia fieri potest, vt tanta machina tam veloci, & indefesso cursu moueatur. Quòd autem cœlum octauum, aliique orbes ab intelligentiis moueantur, ostendit, dicens: Quisque deorum ex interna virtute, opus sibi ascriptum impleuit: hoc est, quælibet intelligentiarum, propria virtute, quam à prima intelligentia acceperat, astrum sibi mouendū, regendumq; ascriptum, diligenter curauit. Quoniam autem ex cœlorum motibus, atq; astrorum lumine, producendorum animalium virtutem habent elementa, subdidit: Nata sunt ergo viuentia, quadrupedia, reptilia, aquatica, simulatque volantia. Satio item omnis per semina pullulans, gramen, herba, atque germina florum, sementem quoq; regenerationis intrinsecus comprehendebant. hæc Mercurius ibidem, de quibus in quinto libro nobis erit diffusè copioséque disputandum: nunc interim, quam polliciti sumus, materiam prosequamur. Dialogo 5. de cœlorum motibus, ita loquitur: Diuersorum syderum, diuersi sunt motus. De quibus quidem in 3. lib. loco iam citato locuti sumus, & postea etiam loquemur: de ordine verò, & sphærarum numero in hoc libro disputauimus; quibus ita statutis, dicimus cum Astrologis, octauæ sphæræ ad cuius motum orbes deferentes planetarum mutantur, triplicem motum inesse: Vnum quidem à primo mobili, diurnum scilicet, quo in die naturali semel super polos mundi reuoluitur. Altero nona sphæra, quæ secundum mobile vocatur, mouetur secundum successionem signorum contra motum primum super polis zodiaci, singulis ducentis annis gradu vno 28. minutis: circulum perficiendo in 49000. annis. hic motus augium, & stellarum fixarum in tabulis appellatur: Et est arcus zodiaci primi mobilis inter caput arietis primi mobilis, & caput arietis nonæ sphæræ. Sanè, secundum antiquorum sententiam, à quibus nona tantùm sphæra ponebatur, octaua mouebatur motu proprio in longitudine zodiaci, siue secundum ordinem signorum: quam ob causam, motum augium, atq; stellarum fixarum esse dixerunt. verùm posteriores Astrologi, motum trepidationis adinuenerunt, & eum octauo orbi attribuerunt: atq; motum dictum augium, stellarumque fixarum, in nonam sphæram transtulerunt, propterea quòd tardior sit hic motus, quàm accessus,

Cursus cœli.

Tex: exponitur.

Animalium productio.

Dial. 5.

Motus octauæ sphæræ.

Motus nonæ sphæræ.

accessus, & recessus: ideóque superiori sphæræ conuenienter tribuitur. Et in tabulis eo modo adhuc dicitur: inuenitur enim quantum caput arietis nonæ remotum est ab ariete decimæ: siquidem principium arietis nonæ semper est in ecliptica decimæ, & tota ecliptica, sub primi ecliptica ponitur. Itaque tertius motus est illi proprius, qui motus trepidationis vocatur, siue accessus, & recessus octauæ sphæræ: & fit super duos circulos paruulos in concauitate nonæ sphæræ æquales super principia arietis & libræ eiusdem descriptos. vnde duo certa puncta octauæ sphæræ, quæ capita arietis, & libræ eiusdem vocantur, diametraliter opposita circumferentias talium duorum nonæ sphæræ regulariter describunt: quandoquidem ecliptica octauæ sphæræ, nonæ eclipticam semper intersecet, dum intersecat saltem in capitibus cancri, & capricorni, nonæ diametraliter oppositis. Quare, cùm vnus eorundum punctorum, octauæ sphæræ est in medietate sui meridiani: alter verò in medietate sui circuli septentrionalis; ecliptica quoque octauæ sphæræ, eclipticam nonæ in partes æquales semper certè secabit: atque ita paruulorum circulorum portiones erunt æquales. Velocitatis verò motus istius, regula est ista; vt quilibet duorum punctorum circumferentiam sui parui circuli, in quo circumfertur, in septem milibus annorum præcisè perficiat. hæc illi. Quæ quoniam à fide nostra quàm longissimè absunt, mihi negligenda esse putaui, & ad vtiliora, atque certiora calamum admouendum. Doctrinam itaque philosophi 2. cœl. tex. 3. libenter in medium adducimus. Motus, inquit, cœli sine labore est, propterea quod nulli subijcitur violentæ necessitati: quæ quidem cohibens detineret ipsum alio modo ferri. Omne siquidem tale languidum est, tantò quidem magis, quantò fuerit magis sempiternus. Et est sensus, cœlum non mouetur cum labore, alioqui esset omnium languidissimum, quoniam contra suam naturalem inclinationem perpetuò moueretur. sicque optima dispositione sua semper vacaret. Sanè, tanto tempore sustineri non posset ob conuersionem ipsam, quæ celerior motus est: sic enim dicebat Empedocles, motum cœli esse violentum, & cum labore, sed velociori motu detineri, ne ruat. Præterea, nec ab anima, quæ perpetuò ipsum manere cogat, consentaneum est rationi: nam talis animæ vita nequaquam sine tristitia beata esse poterit. Motus enim, & quoniam est, cum vi (moueri siquidem corpus primum aliter aptum ferri) & continuò mouet, & negotiosam esse, & omni à mentis delectatione vacare, necesse est. Et est sensus: nec valet si quispiam dixerit, motum quidem cœli esse violentum, sed ab anima motrice detineri, tum quia huiusmodi anima cum labore negotium illud perageret; tum etiam, quia non conuenit corporum nobilissimo, vt ita violenter detineatur. vnde subdit: Quòd si neque vt animæ mortalium animalium inest requies aliqua, quæ est corporis remissio circa sonum facta; erit profectò necesse, vt ipsa detineat illud perpetuum, atque incorruptibile, veluti quædam rota Ixionem. Quasi diceret: si neque animæ mortalium animalium inest requies, quæ est corporis restauratio; profectò erit necesse, vt illa anima cœlum detineat, veluti quædam rota Ixionem. Etenim, Ixio (secundum poëtarum figmenta) cum Iunone concubere volens, virtute autem Iouis cũ nebula concubuit, ex quo centaurus natus est: pro cuius punitione, Iupiter constituit, vt rotæ radiis eius membra frangerentur: vnde poëta: Illic Iunonem tentare Ixionis ausi, versantur noxia membra rota. Tex: 17. Cùm igitur motus cœli sit sine labore, quia contrarium non habet: & motus circularis motui circulari contrarius non sit; considerandum quã ob causam plures sint lationes. Et quanquã de his facere quæstionem tentemus, quæ longè absunt, dico longè, non tàm secundum locum, quàm potius ex eò, quia accidentium, quæ illis accidunt, omninò perpaucorum sensum habemus; dicemus tamen, atque de ipsis causa hinc sumenda: Eorum quodque, quorum est opus aliquod, operis ipsius gratia est: Dei actio, siue operatio immortalitas est, hæc autem est sempiterna vita: quare Deo sempiternum inesse motum, necesse est. At, cùm cœlum sit tale, est enim corpus diuinum, fit vt corpus rotundum habeat, quod suaptè natura semper in orbem fertur. Sensus est, secundum Auerroem: Omne habens actionem, est propter suam actionem. Quòd si actio rei in alterum fuerit prima intentione; erit propter alterum: at si actio eius erit prima intentio-

Motus trepidationis.

Regula velocitatis motus

Motus cœli, sine labore.

Non est violentus.

Anima cœli mouet sine labore.

Ixionis fabula.

Dei actio est immortalitas

Auerro.

intentione, propter se erit in alterum secunda intentione. Sed actio rei diuinæ est æternitas, quia res diuina non inuenietur, nisi propter æternitatem: igitur actio rei diuinæ necessariò est æternitas; quia scilicet est suum esse, cùm non sit propter aliud, sed propter æternitatem sui esse. Quare necesse est, vt res diuina motum habeat æternum, vt propter æternitatem sit prima intentione, & non propter aliud, nisi secunda intentione. Æternus autem Dei motus, est sua vita æterna, atque beata, immortalitas, atque æternitas.

Auerr.

Cœlum autem cùm sit sphæricum, & motu circulari moueatur, aptum est moueri motu æterno: putat enim philosophus motum cœli esse æternum, à quo catholica doctrina dissentit. Etenim, cùm entia creatione condita sint, nullus remanet dubitationis locus, quinetiam ipse quoq; motus principium creationis habuerit: quòd si principium, & finem quoq; habebit, sanè: habito fine, cessat motus. sed finis motus cœli, est inferiorum generatio, & corruptio, quæ secundum catholicam fidem post iudicium vltimum amplius non erit: Motus ergo cœli non est æternus à parte pòst. Adde, quòd non valet, Deus mouetur motu æterno, quia eius actio est vita æterna: igitur cœlum mouetur motu æterno; alioqui vita Dei ab aliquo penderet extrinseco, quod est falsum etiam apud philosophum 12. met. dicentem, Deum esse seipsò beatum. Iterum, aut Deus mouet cœlum necessariò, ita vt non posset non mouere: & hoc est falsum: nihil enim extra Deum, est necessarium absolutum, aliter non differret à Deo, & sic plura essent, & non vnum principium. Aut liberè, & sic posset non mouere: atq; ita non sequitur, Deus mouetur motu æterno: cœlum ergo mouetur necessariò motu æterno, quia potest motus eius non esse. Tex. 17. Cùm igitur non quodlibet mundi corpus tale est, quia necesse est aliquod manere in medio corporis, quod circumfertur, id est, non quodlibet corpus mouetur perpetuò, quia necesse est, aliquod corpus, vtpote terram immobilem esse. Tex. At nulla pars huius scilicet cœli omninò manere potest, aut in medio manere; aliter ipsum cœlum moueretur ad medium; at ipsum suapte natura in orbem fertur. Præterea motus sempiternus non esset, quippe cùm nihil præter naturam sit sempiternum; id enim quod est præter naturam, posteriùs est eò, quod est secundum naturam. Insuper etiam id, quod est præter naturam, monstruositas est in generatione eius, quod est secundum naturam. Necesse igitur est, illud esse terram: hæc enim in medio quiescit. Sensus est, si cœlum suapte natura in medio quiescit: igitur præter naturam mouetur in orbem, quia nimirum vnumquodq; corporum, vno tantùm motu naturali mouetur. sed motus præter naturam non potest esse perpetuus, quia est eò posterior, qui est secundum naturam: Motus ergo cœli non esset perpetuus: quod est falsum apud philosophum. Item motus circularis est prior motu, qui est ad medium: sed cœlum mouetur motu circulari secundum naturam: nullo ergo modo in medio quiescit. Tex. 18. At si terram esse, necesse est: etiam ignem esse, necesse est: contrariorum enim, si alterum est natura, & alterum esse natura, necesse est. Nam si sit contrarium, etiam naturam ipsius esse, necesse est, quæ quidem est materia contrariorum. Et quia habitus est ante priuationem, vt calidum frigido, quies autem & grauitas per priuationem leuitatis & motus. Sensus est secundum Auer. si contrarium, quod est priuatio fuerit; digniùs est, vt sit contrarium, quod est priùs: & hoc quidem est dispositio terræ cum igne; terra enim corpus grauiùs est, ignis verò leuiùs. Si igitur graue est; digniùs est, vt sit leuiùs, siue leue. Quemadmodum, si quies est, digniùs est, vt sit motus: et si sit frigidum, digniùs est, vt sit calidum. Tex. 19. At verò si ignis est, atq; terra: ea quoq; corpora esse necesse est, quæ sunt horum media: elementorum enim vnumquodq;, contrarietatem habet ad vnumquodq;. His autem existentibus, manifestum est, quoniam necesse est, generationem esse, eò quòd nullum ipsorum possibile est esse sempiternum. Patiuntur enim, & agunt contraria ad inuicem, & corruptiua in inuicem sunt. Sensus est, cùm ignis, & terra sint; necesse est, vt inter illa sint corpora intermedia, aut plura, aut vnum: & vt hæc corpora sint contraria: quoniam quodlibet elementorum, teste Commendatore ibidem, est contrarium alteri: sicut postea dicemus lib. 5. Contraria autem non nisi duo tantum sunt: necesse ergo est, vt sit generatio: fieri enim non potest, vt corpora

Motum cœli non esse æternum.

1.

2.

3.

Arist.

Terra in medio quiescit.

Quatuor esse elementa.

Auer.

Contraria agunt ad inuicem.

corpora contraria non agant, & patiantur ad inuicem: quapropter ex his media entia, necessariò generantur ad inuicem. Tex. 20. Præterea, non est rationi consentaneum, mobile aliquod esse sempiternum, cuius motus secundum naturam sempiternus esse non possit: At talis est horum motus: patet ergo ex his, necessariò generationem esse. Quasi diceret: si est motus æternus: igitur est motum, siue mobile æternum: & si mobile æternum, quiescens æternum: et si quiescens, ignis ergo erit: quòd si ignis, & terra: igitur aqua, & aër: sed hæc agunt, & patiuntur ad inuicem: generatio ergo, & corruptio erit perpetua. Quòd si generatio à motu circulari proficiscitur; necesse est, vt si ille motus fuerit æternus, & generatio similiter se habeat. Quòd si motus circularis vnus tantùm extiterit; tunc etiam generatio vnius erit speciei: & si plures, plurium. Propterea subdit, si generationem esse, necesse est, aliam quoque lationem, aut vnam, aut plures esse, necesse est: quippe cùm iuxta totius motum elementaria corpora mutuò similiter sese habere necesse sit, hoc est, diuersitas, inquit Commentator, cœli motuum facit diuersitatem modorum generationis & corruptionis. Patet ergo Tex. 21. quam ob causam plura sint corpora orbicularia. Auer. Necessarium est, inquit, vt sit generatio: & contingit, vt diuinitus inueniatur secundum ordinem; quia non perficitur nisi ex multitudine motuum cœlestium, qui præstant ordinem, & continuationem generationis. Quare, necesse est, propter hanc solicitudinem, vt corpora cœlestia sint plura; quoniam manifestum est, quòd generatio cuiuslibet speciei istius mundi, non perficitur, nisi per aggregationem motuum corporum cœlestium: quòd nisi essent plures, motus eorũ essent otiosi: quod est impossibile. Deinde addit corpora quidẽ cœlestia moueri pluribus motibus propter generationẽ, nõ quidem propter finem primum, sed secundum; quia omne agens nobile, & diuinum, propter se primum agit, deinde propter aliud, perfectionem aliquam illi communicando. Sed dicet aliquis non valere illud enthymema: Elementa sunt; igitur generatio est: potest enim fieri, vt sint contraria, & inuicem non applicentur. In naturalibus præterea bene valet à posterioribus ad prius: vt domus est: igitur lapides sunt, non autem è conuerso. Respondeo, quidquid in mundo est possibile; in aliquo indiuiduo inueniatur necesse est; alioqui mundus esset imperfectus: quare, valet, elementa possunt ad inuicem generari: generatio igitur est, in aliquo saltem indiuiduo. Illam autem philosophi sententiam, cœlum mouetur, ergo terra quiescit, illi niti propositioni vniuersali, qua dicitur: Omne quod mouetur, indiget quiescente, Auerroes, & Simplicius affirmant. Quòd quidẽ terram esse satis patet, & in quinto libro latiùs patebit. Et reuera, cœlum, quod mouetur, indiget quiescente, vt loco; quandoquidem locus cœli moti, teste Auer. 4. phys. Com. 43 & 45. sit centrum quiescens. Indiget præterea quiescente, vt materia, circa quam moueatur: & vt forma, quoniam in diffinitione cuiuslibet, quod mouetur, quiescens ponitur. illud enim moueri dicitur, quod alicuius quiescentis respectu, aliter se habet nunc, quàm prius: in motus ergo diffinitione ponitur. Quomodo ergo cœlum moueatur sine labore, & pluribus motibus, audiuimus.

Generationẽ esse.

Plures motus plures generationes faciũt. Auerr.

Auerr.

Solicitudo dei

An valeat, elementa sunt: igitur generatio est.

Cœlum mouetur, ergo terra quiescit.

Digressio prima cap. I.

An motu cœli cessante, adhuc elementa agerent.

Via probatum est, generationem in his inferioribus ex cœlestium motu proficisci; disputant studiosi, an motu cœli cessante, adhuc elementa ad inuicem agerent: & quidam quidem partem affirmatiuam tuentur hoc modo: Triplici instrumento, nempè motu, lumine, & influentia agit cœlum in hæc inferiora; vt est omnium propemodum philosophorum sententia: igitur elementa, cessante motu cœlestium, adhuc agerent. tenet consequentia, quia sine motu, lumine, & influentia, cœlũ agere posset. Item cessante cœli motu, adhuc animalia haberent voluntatem, & sensum, atque ita moueri possent; &, vt dicit Alexander, elementa remanerent:

Argumenta.

1.

2.

rent:

rent; alioqui redigerentur in nihilum, quod omnes planè perterruit philosophos. Remanentibus ergo illis cum suis qualitatibus, ad inuicem vtiq; agerent, & paterentur. Item elementa, & mixta, specie, siue secundum speciem sunt æterna: cessante igitur cœli motu, adhuc elementa remanerent, & consequenter agere, & pati possent. consequentia tenet: quia æternum secundum speciem corrumpi non potest, quouis alio corrupto. Sanè cœlo quiescente, adhuc omnium rerum, quæ sub orbe lunari continentur, locus communis esset: sed locus conseruat rem locatam: adhuc ergo sublunaria conseruaret. Item, cœli motu cessante, ignis posset stramina, atq; paleas comburere: stella quoq; Mars calida, aërem sibi proximum ignire, sicq; cresceret ignis: è conuerso stella frigida, vtpote Saturnus, elementum sibi indirecto constitutum, in frigiditatem conuertere; vnde hinc inde fieret calidorum, & frigidorum conuersio: quantum enim caloris à Marte adderetur, tantum à Saturni frigiditate adimeretur. Sol præterea posset aquam in vaporem conuertere, qui in media regione aëris conuerteretur in pluuiam, quæ cadens in terram, pulueri admisceretur, vnde perfecta, vel imperfecta mixtio fieret. Ergo quod prius. Amplius, Etsi anni tempora non essent in eadem mundi parte propter solis motum per signiferum: essent nihilominus eodem in tempore in diuersis mundi partibus simul: nam vbi esset præsens, inibi æstas; vbi verò absens, ibi bruma; vbi medius, media quoq; tempora inuenirentur. Adde, quòd quælibet stella, alicui rei sublunari dominetur, iuxta illud Hermetis Mercurij: Nullum est granum arenarum in terra, quod proprium in cœlo sydus non obtineat, suscitans ad eius incrementum: vnumquodq; ergo igitur à suo astro conseruari posset. Iterum, si cœlũ non moueretur, adhuc planetæ suos effectus producerent, vtpote calorem, frigiditatem, & similia: materia quoque communis omnium formarum, suam quoq; virtutem exercere posset, cùm sit subiectum perpetuum omnium planè formarum: atq; ita esset generatio & corruptio, etiam absq; cœli, astrorumq; motibus. valet ratio, quia non minus Mars, cæteriq; planetæ atq; reliqua astra per motum, quàm per quietem hæc inferiora afficerent. Hæc & similia dicunt nonnulli, qui de motus cœli cessatione philosophantur. Verùm, qui contrariam, atq; negatiuam partem defendunt, ita arguunt: In omni genere oportet dare vnum, quod est metrum, & causa eorum omnium, quæ in illo genere habentur: sed omnes motus sunt vnius generis: igitur omnium motuum vnus est primus, mensura, & causa cæterorum; nempe motus circularis, qui à philosopho 8. phys. vocatur primus motuum. cessante ergo motu cœli, similiter motus omnium rerum cessabunt. Item, omnis motus sublunaris est in tempore: sed cessante primo motu, cessat tempus, secundum peripatheticos, propterea quòd tempus, aut est primus motus, aut illius prima affectio: igitur omnis motus cessabit. Item causæ inferiores atq; sublunares sunt instrumentariæ, vt dicitur 2. de gener. & respectu virtutum cœlestium materiales: cessante igitur motu cœli, nequaquam mouebuntur; sicuti cessante agente, cessat instrumentũ agentis. Suffragatur huic sententiæ Aristo. 12. met. Amplius, inquit, si non erunt præter hæc sensibilia, alia; non erit principiũ, neq; ordo, neq; generatio, neq; cœlestia, & ita nihil erit: per alia verò, motus cœlestes intelligit: quasi diceret, si præter sensibilia hæc non sunt motus cœlestes, tunc nihil erit. Item, motus cœli est vita omnium, quæ sub cœlo continentur, vt dicitur 2. cœli, & de gen. sine vita autem, quæ sibi competit potest esse nihil: ergo quod prius. Adde, quòd motus cœli sit ipsius finis, quo conseruatur in esse. Sed remoto fine, remouetur, & esse: cœlum ergo penitus interiret: sed destructo mobili, pariter etiam destrueretur & motor: atqui natura inferiorum, sine motore cœlesti esse non potest: igitur ablato motu, omne esse interiret. Profectò in ordine essentiali, primo totius ordinis remoto, omne posterius remotum iri; necesse esset: sed motus cœli, est primus, vt dixi, finis motoris, & omnia hæc inferiora præcedit: Ipso igitur sublato, cætera omnia, quæ ab eo reguntur, deficerent omninò. Item, Auerr. d. d. disp: prima in solu: dubij vndecimi: Si nullus, inquit, esset cœlestium motus, ordo totius vniuersi destrueretur. Et circa finem tertij libri, de substantia orbis: Dator cõtinuationis motus, est dator motus cœli; quia nisi ipse esset, destrueretur motus: etsi motus, etiam cœlum; cœlum enim est propter motum:

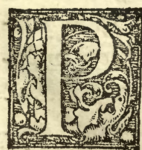
Margin notes: 3. (beside "tibus ergo illis"); 4. (beside "conseruat rem locatam"); 5. (beside "imperfecta mixtio"); 6. (beside "quodq; ergo"); Contraria argumenta. (beside "li, astrorumq;"); 1. (beside "partem defendunt"); 2. (beside "motus omnium rerum cessabunt"); 3. (beside "primus motus, aut illius"); Arist. rationes 1. (beside "cessat instrumentũ"); Auer. rationes 1. (beside "omnia, quæ ab eo reguntur")

motum: & si motus cœli destrueretur, mundus etiam destrueretur, quia motus entium inferiorum destrueretur. Ex quo verificatur, quòd dator continuationis motus, sit dator esse omnibus alijs entibus. Sensus est: primus motor est dator continuationis motus: igitur est dator motus cœli, quia sine continuatione esse non potest. sed si est dator motus, igitur, & ipsius cœli, quippe cùm cœlum sit propter motum: tanquam propter propriam operationem & finem secundarium. Primus ergo motor est causa motus, & cœli, & consequenter causa rerum sublunarium, quæ sine motu, nec esse haberent, nec etiam mouerentur. Igitur, si motus cessaret, cessarent omnia. Quamobrem dictum est à phi. 12. met: te. 36. Deum esse omnium principium, ex quo cœlum dependet, & natura. Sed dicet aliquis, cessante accidente, non debet cessare substantia: sed motus est accidens cœlo, ergo. Item, aut res sublunares cessarent per annihilationem, aut per corruptionem: non per primum, quia sicut ex nihilo, nihil fit; ita, quod est, in nihilum redigi non potest, secundum philosophos: neq; per secundum, quandoquidem generatio, siue corruptio vnius, sit generatio alterius. Soluunt illi, atq; dicunt, motum cœli, non esse accidens contingens cœlo, sed proprium illius finem, saltem secundarium: ideoq; cessante, cessat motor, & mobile. Ad 2. antecedens esse falsum impoßibile, ad quod sequitur falsum impoßibile. hæc illi. Nos autem Catholicè loquentes, dicimus, in fine mundi, post vniuersale iudicium, motum cœli non amplius fore, sicut Ioannes in Apocalypsi loquitur: Et iurauit, inquit, angelus, quòd tempus amplius non erit: quòd si non erit tempus, nec etiam motus. Et reuera, mobile, quod indifferenter se habet ad motum, & ad quietem, potest sub vnoquoq; illorum subsistere. sed huiusmodi mobile est cœlum: ergo. Motor præterea mouet per intellectum, & voluntatem: igitur, sine sui mutatione, potest non mouere, præsertim quando mouet propter aliquem finem: habito igitur fine, cessat agere. Item, vnumquodq; appetit meliorem statum sibi poßibilem: quia natura tendit semper ad melius. sed post iudicium, cessante motu cœli, omnia melius se habebunt: vnde ad Rom. 8. dicitur, omnis creatura ingemiscit, & parturit vsq; huc, reuelationem filiorum Dei expectans: omnes enim res, suis in finibus consistent: vtpote Sol, & planetæ in ortu simul: vnde est principium motus ipsorum: Elementa remanebunt lucida, & pura; quia sunt partes vniuersi essentiales: quæ & si ex parte extrinseca sint paßibilia; quia tamen motus non adest, ea simul coniungens, propterea nulla inde generatio sequitur, aut corruptio. Nec erit incongruum, potentiam aliquam frustrari, quando sub meliori dispositione continetur. Animalia omnia excepto homine, qui ordinatur ad bonum infinitum, non remanebunt, nec etiam mixta: nam homine in hoc mundo non remanente, cuius gratia, hæc inferiora condita sunt; illa ergo, vt remaneant, nulla videtur esse ratio. Item, solus homo inter omnia animantia, immortalitatem expectat, vnde ad pietatem indefesso labore contendit: suo ergo fine frustrari non debet, cùm insitum naturæ desiderium non sit ad impoßibile. Motus ergo cœli non solùm cessare poterit, sed cessabit omninò post iudicium vltimum.

[Margin: Quod motus non cesset. — Obiectio. — Solutio. — Catholicæ sententiæ ratio. 1. 2. 3. — Status rerum post iudicium.]

CAPVT II.

Motum primi mobilis esse vniformem.

Post inquisitionem de motus cessatione, agendum nobis erit de vniformitate motus cœli: de qua philosophus 2. cœli tex. com. 35. abundè loquitur. Post hæc, inquit, motum ipsius vniformem esse, minimeq; difformem, adiungamus addicta, oportet. Atq; hoc dico de primo cœlo, deq; prima latione: in his enim, quæ sunt sub illo plures lationes, conueniunt in vnum iam, hoc est, in vnam rationem cum motu diurno, ita, vt quidquid de motu diurno probatur, de illis etiam probari poßit. Proposita sua intentione, hypotheticè argumentatur, dicens: Nam si difformiter mouebitur, ipsum habere augmentum, statum, & declinationem, perspicuum est: om-

[Margin: Vniformitas motus cœli. Ratio prima philosophi.]

Status lationis.

est: omnis enim difformis latio, & declinationem, & augmentum,& statum habet. Quid autem sit status lationis, ostendit. Est autem status, aut vnde mobile ipsum fertur, aut ibi, quò fertur, aut in medio, veluti forsitan his qui natura feruntur in eo, ad quod mouentur: in his autem, quæ præter naturam feruntur, in eo, vnde mouentur: in his verò, quæ proiciuntur, in medio. At circularis lationis, neque vnde, neque quò, neque medium est; quippè cùm nec principium, nec finis, nec medium ipsius sit prorsus: nam & tempore est sempiterna, & in longum protensa, & insectilis. Quare, si lationis ipsius non est status, neque difformitas erit: difformitas siquidem ob declinationem, atque augmentum fit. In omni motu difformi est augmentum .i. pars auctior, declinatio, pars remissior, status, pars summa, quæ esse potest: At in motu circulari huiusmodi partes esse non possunt: igitur motus circularis est vniformis. Tex. 36. Præterea, cùm omne quod mouetur, ab aliquo moueatur, difformitatem motionis euenire necesse est; aut ex parte motoris, aut ex parte rei, quæ mouetur, aut ex parte vtriusque: nam si id, quod mouet, non ijsdem mouerit viribus, & si id, quod mouetur, alteretur,& non idem permaneat: & si vtrumque mutetur; id quod mouetur, difformiter moueri, prohibet nihil. At horum nihil circa cœlum fieri potest: nam id, quod mouetur, & primum, & simplex, & ingenerabile, & incorruptibile,& omnis est expers mutationis. Id etiam, quod mouet, multò magis consonat rationi, tale esse; primi siquidem primum, & simplicis simplex, & incorruptibilis, ingenerabilisque, incorruptibile, ingenerabileúe, motiuum est. Cùm igitur, id, quod mouetur, non permutatur; & quod mouet, corpore vacet; impossibile est lationem esse difformem. Sensus est, difformitas motus contingit, aut ex parte motus, aut ex parte mouentis; quorum neutrum in motu cœli inueniri potest. Non quidem primum, quia cœlum est corpus simplex mutationis expers: neque etiam secundum, quia in cœli motorem mutatio non cadit: Motus ergo cœli est vniformis. Suffragatur huic sententiæ commentator: Velocitas, inquit, & tarditas in motu ex proportione potentiæ motiuæ super resistentiam proficiscitur: nam stante resistentia, & aucta potentia, motus increscit. similiter stante potentia, & diminuta resistentia, motus augetur: diminuitur autem, diminuta potentia. Ex proportione ergo potentiarum mouentium ad resistentias mobilium, motus temperatur. Auerr. etiam 7. phy. com. 35. & 4. phys. com. 71. idem sentire videtur. Addit præterea com. 36. 2. cœli, motores cœli, ac cœlos ipsos inuariabiles esse, tum quia simplices, tum quia materia, atque cōtrario carent; ideoque motum cœli simpliciter vniformem esse. E contrariò se habet motus animalis, in causa autem est instrumentum, siue spiritus, qui ad membra transmittitur, & desiderium alicuius finis habendi: quam ob causam motus in animali difformis agitur, & efficitur. Etenim spiritus interdum remissè mouetur, vtpote nondum expansus, quandoque celeriter, quando scilicet expansus est: interdum declinat, cùm videlicet resoluitur. Desiderium præterea crescit, & decrescit pro causarum absentia, atque præsentia. Tex. 37. arguit ex parte mobilis tantum: Insuper, inquit, si difformis euadat; aut ipsa tota mutatur, & interdum velocior, interdum tardior rursus fit, aut ipsius partes. Partes quidem difformes non esse patet: iam enim facta esset stellarum distantia infinito in tempore, si alia tardiùs, alia velociùs moueretur. At nulla in distantiis aliter sese habere videtur. Sensus est. Motus cœli stellati non est difformis, non quidem difformitate partium motus, quia stellæ semper inæquali distantia ad inuicem perseuerant: neque difformitate totius lationis: propterea dicit: Tota verò, inquit, mutari non potest remissio, namque cuiusque ob imbecillitatem fieret: imbecillitas verò res est præter naturam: siquidem imbecillitates, quæ cunctis insunt animalibus, præter naturam accidunt, ceu tabes, & senectus. Quasi diceret, si tota cœli latio interdum remissior fieret, aliquando debilitaretur, atque ita præter naturam disponeretur; quod certè in illud corpus simplex cadere non potest. Quòd si dixeris, senectutem, & tabem naturalia esse, quia ineuitabiliter accidunt: respondet, quoad vniuersalem naturam, hæc naturalia esse: quoad verò particularem, præter naturam; quia nimirum natura indiuidui conseruationem intendit. Tota, inquit, forsitan animalium

Ratio.

Motor immutabilis.

Auerroes.

Quare motus animalis non sit vniformis

Tertia ratio.

Imbecillitas est præter naturam.

Causa generatione & corruptione animalium.

De motu cœli.

nimalium constitutio ex talibus constat. flexibilitas motus, ait Auerro. est in animalibus propter debilitatem: debilitas autem est extra naturam, quia contingit, quòd hoc sit accidens in animalibus ex prima generatione. Causa namq; generationis, & corruptionis, in animalibus est, quia ex elementis contrariis generantur, ideoq; non sunt in locis suis propriis. Propter hæc igitur duo, contingit animalibus transmutatio, & corruptio: propter scilicet contrarietatem, qua transmutantur ad inuicem: & quia non sunt in suis locis, separationem affectant, & reuerti cupiunt ad sua loca naturalia. sed cœlum non est compositum ex contrariis, neq; ex rebus quæ non sint in suis locis; propterea in cœlum non cadit debilitas, aut aliqua corruptio. vnde subdit philosophus. Si igitur in his, quæ prima sunt, nihil præter naturam est (simplicia namq; sunt, & non mixta, sua quoq; in regione constituta, nihilq; prorsus ipsis contrarium) imbecillitas profectò nulla in ipsis erit; quare nec remissio, nec intensio: nam si intensio, remissio quoq; erit. Sensus est, cùm omnia, quæ in cœlo sunt, sint simplicia, & suis in locis consistant; planum est, nullam posse illis accidere, debilitatem, intensionem, aut remissionem. Adde, quòd non mouentur ab extrinsecis, sicut animalia, teste commentatore, in quibus contingit debilitas, & velocitas, propter rerum apprehensionem, ad quas habendas festinant. Patet ergo quomodo cœli motus sit vniformis. Tex. 38. Arguit ex parte motoris: Præterea, inquit, irrationabile est, mouens ipsum infinito tempore esse impotens, & rursus alio infinito potens: nihil enim tempore infinito præter naturam esse videtur: at imbecillitas res est præter naturã. Sensus est, Deus mouet tempore infinito, igitur semper mouet vniformiter: nam mouere tempore infinito, & postea non mouere, est imbecillitatis signum, quæ in Deum non cadit. hæc sententia vera est apud philosophum, qui putat motũ cœli esse æternum: apud nos autem nullius est momenti, qui firmiter tenemus, cœlum Dei voluntate moueri, & voluntate eadẽ finem habiturum, citra diuinæ voluntatis dispẽdium. Sequitur textus: Insuper etiam, nec æquali in tempore, id, quod est præter naturam, & id, quòd secundum naturam existit: Quasi diceret, tempus rei naturalis, est à natura intentum, ideò diutius durat, quàm tempus rei, quæ præter naturam existit. Sequitur textus: Itemq;, nec omninò, vel omninò imbecille: nam si remittetur motus; ipse infinito tempore remittatur, necesse est: aut nihil, aut intendi semper, vel remitti retro semper potest; erit enim infinitus, indeterminatusq; semper ipse motus. Arguit hypotheticè à destructione consequentis. Si, inquit, remittitur motus à parte antè, infinito ergo tempore remittitur: sed non potest infinito tempore remitti, aut intendi, esset enim motus ipse indeterminatus; sed dictum est 6. phys. finem motum è quodam in quiddam determinatum esse: nõ potest ergo infinito tempore remitti, vel intendi. Quòd si dixeris motum cœli non esse è quodam in quoddam, sicut motum rectum, de quo loquitur philosophus 6. phys: ideoq; posse fieri, vt sit indeterminatus: Respondeo, motum esse indeterminatum, posse bifariam intelligi: vno quidem modo secundum quantitatem, alio verò secundum qualitatem. Porrò, motus rectus, tum quantitate, tum etiam qualitate est determinatus: quantitate quidem, quia est è quodam in quoddam: qualitate verò, quia est finitè intensus, atq; remissus. Motus autem cœli, non est è quodam in quoddam, sed circa quoddam, ideò quantitate quodammodo infinitus, qualitate verò est finitus, atq; determinatus: quippe qui est finitè intensus, atq; finitè remissus. Reuera, omnis intensio, seu remissio, finita sit, necesse est; quia nimirum omnis talis, est quædam alteratio: omnis autem alteratio est è quodam in quoddam. Ratio ergo philosophi est talis: si infinito tempore motus remissio præcessit; esset vtiq; sine termino; quod certè fieri non potest apud philosophum, apud quem, omnis motus excepto circulari, est è quodam in quoddam, & consequenter non est infinita. Ex quo patet hanc remissionem, nec dici, nec esse posse vniformem, & infinitam; propterea quòd in terminum deueniat opus sit, cùm ipsa sit motus è quodam in quoddam. Tex. persuadet idem sic dicens: Præterea, idem sequetur, si aliquis esse quoddam tempus minimum sumat, quo in minore cœlum moueri non potest. Nã, vt neq; ambulare, neq; citharizare quouis tempore; sed cuiusq; actionis definitum est minimum

Causa generationis & corruptionis animalium.

Quare cœlũ est incorruptibile.

Quarta ratio.

Motus cœli est determinatus.

Philosophus. Motus indeterminatus duobus modis.

Tempus quo cœlum mouetur.

nimum tempus, per hoc quòd ipsam non excedit; sic nec cœlum moueri quouis in tempore potest. Si igitur hoc verum est; non erit sanè lationis semper intensio: quòd si non erit intensio, nec etiam remissio; similiter enim ambo erunt. Sensus est: vniuscuiusque actionis datur tempus minimum, in quo minor esse non potest: similiter, & magnum: igitur supernæ, siue circularis lationis, non erit semper intensio, cùm sit minimum tempus, quo latio illa voluitur, eoque magis minimum inueniri non possit. Quòd si non erit intensio, nec etiam remissio; similiter enim ambo erunt: intensio quidem in minimo tempore; remissio verò in maximo. Ambo ergo similiter se habent in certo numero, atque præfinito tempore.

Motus cœli non potest augeri.

Tex. 39. Eritque alterum, si eadem quidem velocitate, aut maiore intenditur, & tempus fuerit infinitum. q. d. potest esse alterum, scilicet intensio, si fieret additio per partes æquales, aut maiores, & tempus fuerit infinitum. Auerroes probat, motum cœli non posse in infinitum augeri, aut minui: quia, inquit, tam potentia motoris, quàm mobilis, est finita: atque determinata. Adde, quòd si potentia motoris intendi posset, atque remitti; eò ventura esset, vt, aut mouere non posset, aut in instanti. Motus ergo cœli, augeri, seu minui non potest. Motus siquidem cœli propter suam incorruptibilitatem respectu diuersorum habet maximum, quo non potest esse aliquid maius; & minimum, quo non potest esse minus: idcirco est immutabilis, & vniformis: in rebus autem corruptibilibus, quæ motu difformi mouentur, aliter res se habet.

Opposita iuxta se posita magis elucescant.

Tex. 40. Reliquum est igitur, vt dicamus, motui ipsi velocitatem vicissim, atque tarditatem inesse. sed hoc ratione prorsus caret, estque figmento simile. Præterea etiam rationi magis accedit, idipsum si sit, nos non latere: ea siquidem, quæ iuxta se ponuntur, faciliùs sensu discernuntur. Cœlum igitur motu vniformi ferri, intantum sit nobis dictum. Sensus est, Reliquum est tertium membrum discutiendum, nempè vt dicamus cœlum moueri difformiter per vices, vtpote, nunc quidem tardè, postea verò velociter. sed hoc ratione prorsus caret, estque figmento simile: hoc enim non est, ait

Auerroes.

Comentator, nisi in rebus, quarum desideriũ, & imaginatio diuersantur, quòd est impossibile in cœlo: causa enim diuersitatis desiderij, & imaginationis, non est nisi diuersitas continentis ex extrinseco, & diuersitas passionis corporum eorũ ab eis. si igitur cœlũ non continetur ab aliquo extrinseco, neque patitur; necesse est, vt eius desiderium, & imaginatio non diuersetur. Ergo nec suus motus. Præterea si ita res se haberet; nos certè latere nõ posset: ea siquidem, quæ iuxta se ponuntur, faciliùs dignoscuntur. Quare, si hoc anno cœlum tardè, alio verò velociter moueretur; facilè profectò discerni posset: quandoquidem opposita iuxta se posita magis elucescunt.

Qua ratione motus cœli est regularis.

Itaque motus cœli est regularis, & vniformis ratione puncti velocissimè moti, vtpote capitis arietis, vel libræ, qui est in sectione zodiaci, & æquinoctialis: quoniam igitur huiusmodi punctus semper vniformiter mouetur, nempè 24. horarum spatio, hac de causa motus cœli regularis esse dicitur. Penes verò cæterarũ partium modum, nec vniformis, nec difformis est appellandus, quippe qui penes illum tardus, aut velox dici non potest. Quòd si dixeris, irregularem dici debere propterea, quòd

Quomodo cœlum resistit motori.

cum resistentia mouetur: respondeo, sicut dixi in 3. lib. cœlum resistere motori duobus modis posse intelligi: vno quidem modo respectu termini: alio verò respectu motus. & primo quidem modo sic dicere consueuimus, in cœlo resistentiam inueniri; quia nimirum non patitur, vt ita citò in terminum inducatur, ad quem vellet motor inducere, nisi in viginti quatuor horis: secundo autem modo nequaquam cœlum, siue cœli motus resistit motori, quia non inclinatur ad motum illi contrarium, quo mouetur: proinde est vniformis, & regularis motus. Cùm igitur cœlum sit corpus simplex, & omnia quæ in ipso sunt, propriis in locis consistant: motor quoque non ab aliquo extrinseco moueatur; eius motum esse regularem, patet satis.

DE TEMPORE.

MERCVRIVS DIAL. XI.

Tempus, Deus, & vniuersum sic se habent. Deus æternitas, tempus generatio: Deus æternitatem, æternitas mundum, Mundus tempus, tempus generationem efficit.

Commentum XIIII.

Voniam tempus est motus primi mobilis, aut aliquid illius: propterea posteaquam de motu primo locuti sumus, rationi consentaneũ esse putauimus, de tempore disputationẽ texere: præsertim cùm de hoc negotio Mercurius diligẽtissimè disputet in vndecimo Pymandri dialogo, vbi mens ita Mercurium alloquitur. Desine tam diu differere ô Trismegiste Mercuri. Sile iam, antedictorũ reminiscere. Etenim sensum tibi meum non pigebit exprimere: eoque magis, quò multæ, & variæ inter mortales de mundo, deoq; opiniones pererrant. *Ad quam Trismegistus:* Equidem vt ingenuè fatear, huius rei veritatem nondum teneo. Ipse ergo mi domine puram exprime veritatem: Nam vnicum te elucidare talia posse, confido. *Mens respondet:* Audi me igitur ô fili: Tempus, Deus, & vniuersum sic se habent. Deus æternitas, Tempus generatio. *Et est sensus, Deo conuenit æternitas; quia est simul beata possessio: tempus verò generationi; quia generatio fit in tempore: & ipsum quoq; tempus est quædam generatio, fluxus scilicet primi mobilis. Sequitur Tex.* Deus æternitatem, Æternitas mundum, mundus tempus, tempus generationem effecit. *q. d. Deus effecit æternitatem, hoc est, à seipso est, vtpote vnum, totum, & omnes simul.* æternitas, *id est, æterna Dei voluntas, prout voluit, & quando voluit, mundum condidit.* mundus, *Motus scilicet primi mobilis,* tempus, *effecit, quia est mensura motus, & quietis.* Tẽpus *verò* generationẽ: *siquidem generationes, & corruptiones in tempore fiunt, quandoquidem tempus sit illarum metrum, & mensura. Tex.* Dei quasi essentia est bonum, pulchrum, beatitudo, sapientia, æternitas, essentia, ipsum idem. *Sensus est, Dei quasi essentia, quasi inquam, vt diximus in 3. libro, quia Deus est super essentiam: sed accipiatur, vt essentia: ipsa vtiq; est per se, atq; realiter ipsum bonum, pulchrum, sapientia, æternitas, & similia, de quibus in aliis libris locuti sumus. Tex.* Mũdi ordo, temporis transmutatio, generationis mors & vita. *Quasi diceret, mũdi ordo in temporis transmutatione consistit: Nam propterea quòd tempora sibi vicissim succedunt, mundi ordo disponitur, cùm vnicuiq; rei suum tempus præscribitur, & ortus, & augmenti, & decrementi; quia scilicet omnia tempus habent, & suis spatiis transeunt vniuersa: generationis autẽ ordo, est mors, & vita, quia scilicet corruptio vnius est generatio alterius: hoc enim modo ordo rerũ conseruatur.* Actus Dei mens, & anima, æternitas, perseueratio, atq; immortalitas: *hoc est, actus Dei est mens, quia õnia intelligit, & intellectũ inspirat:* anima, *quia õnia viuificat, cùm sit ipse fons vitæ:* æternitas, *quia est imutabilis:* perseueratio, *quia nusquã deest:* immortalitas, *quia sibiipsi est vita. Tex.* Mundi institutio, & restitutio, tẽporis augmentũ, & diminutio, generationis deniq; qualitas, *hoc est, quòd mundus in sua institutione conseruetur, ex dierũ augmento, & decremento dependet, generationis deniq; qualitas. Nam per accessum Solis, & recessum, tem-*

Tempus quid sit.

Æternitas.

Generatio.

Essentia Dei.

Mundi ordo.

Actus Dei.

Mundi restitutio.

sum, tempora crescunt, & decrescunt generationis, atq; corruptionis conseruatur vicissitudo, & ipse quodammodo mundus restituitur. Declarat hoc idem sequentibus verbis, dicens: Æternitas ergo in Deo, in æternitate mundus, tempus in mundo, in tempore generatio: æternitas extat circa Deum: mundus in æternitate mouetur: tempus terminatur in mundo: generatio completur in tempore. *Sensus est,* Æternitas in Deo, *quia solus Deus est æternus:* Mundus in æternitate, *quia ab æterna Dei voluntate producitur:* Tempus in mundo, *quia ex mundi motu profluit; proinde cum mundo simul est productum: in tempore est generatio, quia fit in tempore, & à tempore anteceditur. Igitur* æternitas *extat circa Deum, quia solus est æternus:* mundus *in æternitate mouetur, id est, ab æterna Dei voluntate procedit, non quòd mūdus sit æternus; nam à Deo factum esse dicit: quòd autem fit, æternum dici non potest.* tempus *autem terminatur in mundo, quia ante mundum non erat, & mundi motu cessāte, non erit:* generatio *verò completur in tempore: ideóque finito, atq; completo mundi tempore, generatio quoq; mundi, seu eorum, quæ sunt in mundo, complebitur. Dionysius* cap. 10. *de diuinis nominibus dicit, Deum propriè non appellari æternitatem, sed suprà æternitatem: nam cum æternitatem consideramus, essentiam aliquam iam statu quodam determinatam, mente concipimus. Deus igitur est æternitate superior: æternos namq; appellamus angelos, animales rationales, corpora cœlestia: Deus autem omnium istorum est author. Operæpretium, inquit, est scire (vt arbitror) ex sacris literis æui temporisque naturam: non solùm enim æterna dicuntur illa, quæ omninò absolutéq; ingenita sunt; sed etiam quæ incorruptibilia, immortaliáq;, & immutabilia, eodemq; modo se semper habētia: vt cùm dicitur: Eleuamini portæ æternales, atq; similia. Sæpè etiam antiquissima, æternitatis appellatione signantur. Nonnunquam verò totum nostri temporis ductum, sacræ literæ vocant æuum: quatenus etiam proprietas æui est antiquum, & immutabile, atque secundum totū ipsum, quod dicitur esse, metiri. Tempus autē scriptura in generatione, corruptionéq;, & mutatione ponit, aliasq; se aliter habens. Itaque secundum Diony. Cùm quidē metitur ipsum esse, tempus verò mensurat motum, atq; esse mobile. Quoniā verò simpliciter esse præcedit, esse mobile; meritò æternitas, & æuum præcedit & tempus. Sequitur Diony. Quamobrem nos quoq; in hac vita tempore definitos, æui quoq; fore participes theologia promittit; quando incorruptibile, eodemq; modo se semper habens attigerimus æuū. Interdū verò & temporale æuum scriptura prædicat, & æternū tempus. Et si scimus apud eam magis, accommodatiùsq; illa quidem, quæ verè sunt æuo, illa verò, quæ in generatione versantur, tempore designari, atq; declarari. de æuo in 2. locuti sumus, vbi de angelorum tempore disputauimus. Sensus est, secundum Dionys. Deus est supra æternitatem: quòd si aliquod tempus est illi tribuendum, æternitas meritò tribuatur: æuum angelis, atq; animabus humanis accommodatissimè assignatur. quia & si à Deo condita sint, suaptè in natura incorruptibilia sunt; tametsi interdum rebus corruptibilibus æuum accommodetur: tempus autem his, quæ in generatione versantur. Elucidat præterea, quare Deus antiquus dierum nominetur, & iuuenis: ob eam profectò causam, quoniam nascentia antecedit omnia: iuuenis verò, quoniam desinentibus omnibus, ipse succedit, virtutemq; nunquam deficientem habet. Ipse præterea est omnium principium, & finis: principium, inquam, quoniam priùs existit, ab eóq; pendent omnia, & principium suæ creationis habent; ideóque antiquus dierum dicitur: finis autem, quia posterior superest, atq; ad ipsum redeunt omnia: meritò ergo senex, iuuenisq; effingitur. Deniq; cùm tempus dicatur numerus ipsius motus, iure dicitur prior tempore, & numero; quia ipse est verè vnus: vnitas autem est antiquissima, principium numeri, & temporis. Antiquus, inquit, dierum Deus prædicatur, quoniam ipse sit æuum omnium, atque tempus, & ante dies, & æuum, atque tempus; quia omni motu est immutabilis penitus, & immobilis; atq; in eo ipso, quod est semper moueri, permaneat in seipso. Rursus tanquam æui, & temporis, dierumq; causa. Quamobrem, & in sacris mysticarum visionum apparitionibus, antiquus, nouusq; effingitur. vbi anti-*

Dionys. de dei æternitate.

Eleuamini portæ æternales.
Aeuum.
Tempus.

Quæ æuo, & tempore mensurentur.

Deus est antiquus dierum.

Deus dicitur iuuenis.

antiquior quidem priorem illum, & à principio existentem significat; iunior autem insenescibilem præfert, prior in numero; quandoquidem vnitas ipsa, numeris longiùs progressis antiquior sit. hæc Dionysius. Non longè dissidet Mercurius in dial. iam citato, vbi, post ea, quæ explanauimus, sic loquitur: Fons itaq; omnium Deus: Essentia verò æternitas: materia autem mundus: potentia Dei æternitas. *Quasi diceret, Deus est primus, & fons omnium, nempe æternitatis, æui, temporis, generationis. essentia, & potentia Dei æternitas, quia vtraq; est æterna, & vnum sunt. Materia est mundus, quia ex materia à Deo creata, conditus est. Sequitur:* Opus æternitatis est mundus, *id est, potentiæ Dei, quæ ab ipso Mercurio, non solùm vocatur æterna, sed per excellentiam vocatur æternitas. Non ergo dicitur opus æternitatis, quòd ab æterno sit productus; sed quia est opus diuinæ potentiæ, quæ à Mercurio per antonomasiam vocatur æternitas. vnde sequitur:* Factus quidem non aliquando, factus autem semper ab æuo: Cùm verò nunquam cesset æuum, nunquam cessabit & mundus. *q. d. Mundus non est factus aliquando, hoc est, in aliquo tempore, quasi tempus mundum præcesserit; antè mundum enim tempus non erat; sed factus est ab æuo, id est, ex eò tunc (vt ita dicam) quò angeli conditi sunt. Æuum siquidem angelos metitur. Quare, cùm angeli à parte post, nunquam cessabunt, sic etiam nec mundus cessabit, quòad scilicet suas partes principales. Tex:* Dei sapientia est bonum, pulchrum, beatitudo, omnis virtus, & æuum, *hoc est, æui productor, & auctor,* æuum, immortalitatem, materiæ perseuerantiam, *præbet:* Origo enim materiæ pendet ex æuo, *id est, simul cum angelis creata est materia, quæ quasi ab illis pendere dicitur, tum quia simul cum natura angelica condita est, tum etiam quia angelis obedit ad nutum. Æuum autem ex Deo: non ergo est æternitas, alioqui esset à seipso: generatio quidem, ac tempus, naturæ geminæ, & in cœlo sunt, & in terra. In cœlo sanè immutabilia sunt hæc duo, in terra autem mutabilia, corruptioniq; obnoxia. Sensus est, in cœlo tempus inuenitur respectu motuum astrorum, atq; planetarum, qui statis, atq; determinatis temporibus mouentur. Cùm autem huiusmodi tempora sint præfixa immutabiliter; hac de causa, tempus in cœlo dicitur esse incorruptibile. generatio autem inibi effectiuè inuenitur, quatenus scilicet lumen, & motus sunt causæ generationũ, quæ hîc fiunt. In terra autem sunt corruptibilia, quia duæ temporis partes, præteritum, & futurũ, cùm non sint, quasi corruptæ apparent: instans autem, quoniam in continuo fluxu consistit, semper interire videtur. Quare in terra corruptioni obnoxium tempus esse, non immeritò dicitur. In Asclepio hanc eandẽ protulit sententiam:* Mũdus, *inquit,* est receptaculum temporis, cuius cursu, & agitatione vegetatur. Tempus autem ordine seruatur. Ordo & tempus innouationem omnium, quæ in mundo sunt, per alternationem faciunt. *Sensus est:* Tempus est *in mundo, quia ipsius receptaculum, & ex ipsius motu generatur. Tempus vicissim est mundi vegetatio; nam per agitationem, & cursum temporum, res crescunt, & decrescũt; atq; ita quodammodo mundus vegetatur, dum in suo ordine conseruatur. Tempus autem ordine conseruatur, nempe certò, & inuiolabili cœlorũ ordine, atq; motu. ordo autem huiusmodi, & tempus, per alternationem Veris, & Æstatis, Autumni, & Hyemis, omniũ, quæ sunt in mundo innouationem faciunt. Declarans postea quomodo tempus ipsum conseruetur, ait:* Habet, *inquit,* tempus stabilitatis suæ vim atq; naturam: quamuìs semper agitetur, ea ipsa in se reuertendi necessitate: temporis ergo stabilis mobilitas fit fixa lege currendi: *q. d. Motus cœli est causa, & conseruatio tẽporis. Ex quo patet, quæ de tempore dicuntur à philosophis, antè multa tempora à sapientissimo Mercurio elucidata fuisse. Deinde distinguit inter æternitatem, & tempus.* Æternitas, *inquit,* sine diffinitione est temporis, quia est sua stabilitas: Tempus verò, quod definitur, potest vel numero, vel alternatione, vel per alterius ambitudinem rediens æternum esse: *quasi diceret, tempus potest diffiniri per numerum, perinde ac dictum est à philosopho, Tempus est numerus motus, sicut postea dicemus*

Mercurius.

Mũdus est opus æternitatis.

Aeuum quid apud Mercur.

Quomodo tẽpus sit in cœlo.

In Asclepio.

Mundus receptaculum tẽporis.

Temporis stabilitas.

De tempore, & æternitate.

cemus; conseruari verò, & esse æternum per fixam legem currendi. Non ergo tempus est æternum à parte antè apud Mercurium, sed conseruari posset; si motus cœli fixa, & perpetua lege perduraret. Quid ergo sit æternitas, æuum, tempus, generatio apud Mercurium, sic dixi.

Quid sit tempus.

DIGRESSIO PRIMA CAP. I.

Apud Platonem & Plotinum quid sit tempus.

Plato.

Lato in Timæo vocat tempus æternitatis fluentem, imaginem, simulq; cum mundo conditum esse, affirmat. Cùm igitur, inquit, hoc à se factum sempiternorum deorum pulchrum simulachrum moueri, & viuere pater ille, qui genuit, animaduerteret, delectatus est opere: & hac ductus lætitia, opus suo multò etiam magis primo illi exemplari simile reddere cogitauit. Itaq; quemadmodum illud sempiternum animal est, ita vniuersum hoc pro viribus tale facere statuit. Illius quidem animalis æterna natura est, quod genito operi congruere omninò nō potest: idcirco imaginem æui mobilem effingere decreuit: ac dum cœlum exornaret, fecit æternitatis in vnitate manentis æternam quandam in numero fluentem imaginem, quam nos tempus vocamus. Sensus est. Deus condens vniuersum, illud, mundo archetypo (quòad potuit) siue (vt rectiùs dicam) quòad vniuersi natura patiebatur, simile reddere cogitauit: Verùm quia illius mundi natura est æterna, quæ vniuerso congruere non poterat, propterea quòd principium suæ habeat creationis, quandam illius æternæ naturæ similitudinem condidit, nempe tempus, quod hoc ipso, quòd semper fluit, & refluit, quandam illius mundi archetypi præseferre videtur æternitatis imaginem. Sequitur Plato. Dies porrò & noctes, & menses, & annos, qui antè cœlum non erant, tunc nascente mundo, nasci iussit: quæ omnia temporis partes sunt. Clarè docet Plato, Tempus cum mundo genitum esse: addit præterea, æternitati tempus tantummodo præsens esse tribunendum. Atqui erat, & erit, ait, quæ nati temporis species sunt, non rectæ æternæ substantiæ assignamus. dicimus enim de illa, est, erat, & erit. Sed illi reuera solùm esse competit: fuisse verò, & fore deinceps, ad generationem tempore procedentem referre debemus. Motus enim quidam duo illa sunt, scilicet fuit, & erit. Æterna autem substantia cùm eadem semper, & immobilis perseueret, neq; senior seipsa fit vnquam, neq; iunior, neq; fuit hactenus, neq; erit in posterum, neq; recipit eorum quicquam, quibus res corporeæ mobilesq; ex ipsa generationis conditione subijciantur. Itaque tempus vnà cum cœlo factum est, vt vnà orta, vnà etiam dissoluantur, si qua his dissolutio vnquā contigerit. Hæc est Platonis de temporis genitura, sententia. A Speusippo Platonis discipulo sic tempus describitur: Tempus est Solis motus, progressionis mensura. Plotinus enn. 3. lib. 7. ca. 1. & sequent. Æternitatem, dicit esse intelligibilem essentiam, atq; venerandam naturam, vitamque manentem in eodē statu, totum præsens semper habentem, neq; nunc quidem hoc aliquid, postea verò aliud, sed omnia simul: neq; nunc quidem altera, posterius altera, sed indiuiduum finem. Etenim similis est puncto, in quo simul omnia sunt, nondum in fluxū progredientia, sed in ipso manente, nec aliquādo permutato, sed in præsentis semper consistente; quoniā nihil ex eo præteriit, nihil rursus in eo futurū, sed hoc ipsum quod est, semper existit: non enim permutatur in futurū, neq; à præterito est permutata æternitas. Est igitur æternitas circa ens in ipso esse vita simul tota, & plena, & vbiq; prorsus indistans. Quam ob causam putandū non est, æternitatē extrinsecus illi naturæ cōtingere, sed esse illam, atq; ex illa, simulq; cum illa. Quoniam verò illa natura omni pulchritudine pollens, atq; sempiterna circa ipsum vnū extat, nullo modo ab illo digrediens, sed manens circa illud semper; idcirco dictum est à Platone, quòd æternitas scilicet maneat in vno. Id namq; ipsum & ita manens, & hoc ipsum permanens, quod quidem est actus vitæ manentis ex seipsa, ad illud, atq; in illo, neq; in essendo, ne-

Quid sit tempus apud Platonem.

Tempus est imago æternitatis.

Aeternitas quid.

Speusippus.

Plotinus cōparat puncto æternitatem.

æternitas est actus primæ mentis.

do, neq; in ridendo mentitur, absq; controuersia est æternitas: Nam verè esse, est nunquam non esse, neq; aliter esse. Neq; enim priùs, neq; posteriùs penes ipsum fingi potest, sed ipsum quod dicitur est, verissimum est omnium, quæ de illo dicuntur, imò est idipsum, atq; ita est, vt essentia sit & vita. Hæc quidem Plotinus. Boëtius 5. de consolatione: Æternitas, inquit, est interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio: Et reuera, quemadmodum in simplicium cognitionem per composita accedimus; ita in æternitatis notitiam per tempus venimus: quod quidem aliud est nihil, quàm numerus motus secundũ priùs, & posteriùs. Cùm enim in quolibet motu sit successio, & vna pars sit post alteram; igitur numerando prius & posterius in motu, tempus apprehendimus. In eo autem, quod caret motu, & eodem modo semper se habet; non est accipere priùs & posteriùs. Itaque sicut in numeratione prioris, & posterioris in motu ratio temporis consistit; ita planè in eius, quod est omninò extra motum, vniformitatis apprehensione, ratio æternitatis. Amplius, illa tempore mensurantur, quæ principium, & finem habent in tempore 4. phy. In causa autem est, quia in eo quod mouetur, inuenitur principium & finis. At id, quod est prorsus immutabile, sicut successione, ita etiam & principio caret & fine. Ex his ergo duobus, nempe, quia successionem non habet, & caret fine atq; principio, æternitatem, interminabilis vitæ simul beatam possessionem esse, clarissimè patet. Quemadmodum igitur ratio æternitatis immutabilitatem; ita ratio temporis motum consequitur: Quamobrem cùm Deus sit summè immutabilis; proculdubio illi summè competit æternitas: proinde non solum æternus, sed ipsa etiammet æternitas dicitur. Adde, quod est sibi sua duratio, est sibi suum esse vniforme: idcirco sicut est sua essentia: ita est sua æternitas. Ex his ergo perspicuum esse potest, soli Deo propriè æternitatem esse attribuendam, quia per se propriè est immutabilis: alia verò (vt dixit Diony.) per quandam participationem, æterna appellari, quatenus scilicet aliquam à Deo immutabilitatem perceperunt; quia nimirum esse, quod acceperunt, nõ amittunt. hoc modo loquitur scriptura de terræ æternitate: Terra, inquit, in æternum stat. Et de angelis: Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis: angeli enim atq; animæ beatorũ, non solùm secundum esse, verùm etiam secundũ operationem æternitatem imitantur, fruuntur namq; verbo, illaq; beata visione, vbi non sunt in sanctis volubiles cogitationes. Alia appellantur æterna obdurationis diuturnitatem: tametsi secundum esse corruptibilia sint. Itaq; Deo propriè cõuenit æternitas, quia propriæ ac formaliter conuenit esse: ab esse enim nominatur æternitas, & verum esse ab ipsa æternitate. Sed Deus est huiusmodi, patet. Nam illud quod est formaliter summè necessarium, in suo conceptu quidditatiuo, esse complectitur: alioqui non esset formaliter ex se necessarium. sed Deus est ens per se necessarium, vt in alijs lib. dictum est: igitur competit illi per se esse, & consequenter æternitas. Item, necessarium simplex & absolutum, cuiusmodi est Deus, est inuariabile, & fieri non potest, vt aliter se habeat: sed id Deo per suam competit essentiam: esse ergo, quidditatiuè, siue ratione suæ essentiæ, Deo est tribuendum. Adde, quòd in Deo benedicto non sit alia intentio quidditatis, & alia ipsius esse, teste Algazele primo tractatu suæ Methaphy. quod quidem verum non esset, si essentia diuina, quidditatiuè, & per se primò, non esset suum esse. Et reuera, illud, cuius quidditatem non consequitur esse, sed per esse ipsa stabilitur; ex suo vtiq; quidditatiuo conceptu habet esse. Sed Dei essentia, teste Auicenna 8. met. cap. 4. & 5. est huiusmodi: ergo quod prius. Quam ob causam Exod. 3. Moysi sciscitanti, & scire cupienti, quo nomine appellaretur Deus: responsum est: Ego sum, qui sum. Dei enim nomen est, qui est, eò quòd is sit omnis essentiæ, omniúq; vitæ plenitudo: & ab eo omnia viuant ab eo profecta. In templis ægyptiorum scriptum erat: Ego sum, quod fuit, quod est, quodq; futurum est. Gregorius eximius Theologus: Deus, inquit, fuit quidem semper, estque, & erit. Imò verò semper est. Nam fuit, aut erit, diuisiones sunt fluxæ naturæ, & temporis cui subiicimur nos. At Deus semper est: quo nomine ipse seipsum appellauit, cùm Mosen alloqueretur in monte: totum enim in seipsum esse complectitur, quasi quoddam essentiæ pelagus infinitum. Phylon in vita Moysi: Dixit Moyses, atsi, inquit, percunctati ex me fuerint,

Boetius. | Ratio æternitatis. | Deus est æternitas. | Quæ dicantur æterna in scripturis. | Deo conuenit esse. | Algazel. | Auicenna. | Moyses. | Ægyp. | Gregor. | Phylon.

De æternitate Dei.

fuerint, quod nomen ei sit, qui me miserit, eisque dixero, ne me quidem posse hoc explicare, nónne eos circumuenire ac fallere videbor? Tum Deus, Responde, inquit, quòd ego sum ille qui est, vt intelligant, quantum inter eum qui est, & qui non est, intersit: doceantur insuper nullum mihi propriè nomen conuenire, qui solus habeo, ipsum esse. hæc Phylon. Dionysius Areopagita cap. 11. de diui: nom. Ipsum esse, & ipsam vitam, ipsamque deitatem asserimus, principaliter quidem & diuinè, & secundum causam, vnum illud principium, causamque omnium, super omnem principij, & essentiæ rationem. Et cap. 9. Deus in seipso permanet, in sua immobili identitate firmiter, & accommodatissimè collocatus. Et quoniam secundum eadem & circa idem, eodemque modo semper agit, nunquam ex seipso migrans, vel quomodocunque motus. Atque hæc quidem ratione quadam habet superessentiam. Ipse enim est omnium status, & firmitatis auctor, qui super omnem sedem, statumque existit: atque in ipso consistunt omnia, & inde à bonorum suorum statu incommota seruantur. Et iterum, Deus dicitur idem, quoniam super essentiæ modum est æternus, inconuertibilis, in seipso manens: semper secundum eadem, & eodem modo se habens, omnibus eodem modo præsens. Ipse secundum seipsum, & in seipso firmiter, & intemeratè in pulcherrimis superessentialis identitatis finibus collocatus, immutabilis, casui nusquam obnoxiùs, indeclinabilis, inuariabilis, impermixtus, immaterialis, simplicissimus, nullius indigus, seipso perfectus, existens per seipsum, & ex seipso vniformiter. Et cap. 8. declarans illud Pauli. 2. Timot. 2. Deus seipsum negare non potest. Seipsum negare, inquit, est à veritate decidere. Veritas autē ens ipsum est, casusque à veritate, est ab ipso ente ruina. Si igitur veritas ens est, veritatisque negatio, est ab ente prolapsio: certè ab ente Deus cadere nequit. Et cap. 5. dat rationem, quare Deus ab ente excidere nō potest: Quia, inquit, est excelsior ente, entium omnium principium, & finis: principiū quidem tanquam auctor: finis autem, vt cuius gratia facta sunt, omniumque terminus. Præsens quidem omnibus vbique per vnum, atque idem: per idem, inquam, omne, & ad omnia prodiens: interea permanens in seipso, cui nihil eorum, quæ facta sunt, competit. sed & tempore, & æternitate, atque ijs omnibus, quæ in tempore, æternitatéue sunt, excellenter absoluitur. Quamobrem æternitas ipsa, resque omnes, rerumque mensuræ, & quæ sub mensuras cadent, per ipsum ab ipsoque sunt. Itaque Deus sua infinitate omnia complectitur, vnicè participatur ab omnibus; quia est super omnia, & per omnia, & in omnibus, æternus, immensus, immortalis. Augustinus octoginta trium quæstionum quæst. 19. Quod est incōmutabile, inquit, æternum, semper enim eiusmodi est. Quod autem commutabile est, tempori obnoxium est: non enim semper eiusmodi est, & ideo æternum non rectè dicitur. Quod enim mutatur, non manet, quod non manet, non est æternum. Itaque propriè dicitur æternū, quod nec quicquam præteritum est, quasi transierit; nec quicquam futurū, quasi nondum sit, sed quicquid est, tantummodo est. & lib. conf. 9. cap. 10. Vita, qui est Deus, non fit, sed sic est, vt fuit, & sic erit semper, quin potius fuisse, & futurum esse, non est in ea; sed esse solùm, quoniam æterna est: nam fuisse, & futurum esse non æternum. Et lib. 11. cap. 10. Si inquit, vllus motus in Deo nouus extitit, & voluntas noua, vt conderet creaturam, quam nunquā antea condiderat; quomodo iam vera æternitas, vbi oritur voluntas, quæ non erat? Quamobrem cap. 7. de fide ad Petrum Diaconum ait: Firmissimè tene, & nullatenus dubites, sanctam trinitatem solum verum Deum, sicut æternum, ita solùm naturaliter incōmutabilem esse. hoc enim significat, cum dicit seruo suo Moysi, Exod. 3. Ego sum, qui sum. hinc & Psalmus dicit 101. In principio Domine terram fundasti, & opera manuū tuarum sunt cœli: ipsi peribunt, tu autem permanebis, & omnes sicut vestimentum veterascent: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Et lib. de ciuit. Dei 12. cap. 14. Quamuis Deus sit æternus, & sine initio, ab aliquo tamen initio exorsus est tempora, & hominem, quem nunquam antè fecerat, fecit in tempore, non tamen nouo & repentino, sed immutabili, æternoque consilio. Basilius aduersus Eunomium lib. 2. Ingenitum & æternum plurimum distant, ait, nam ingenitum quidem est, quod nec sui originem, nec essendi causam habet: æternum verò, quod omni tempore, ac æuo secundum esse, antiquiùs est. vnde filius, nec ingenitus

Marginalia: Dionys. — Dei status. — Deus est idem — Dei epytheta. — Deus seipsum negare non potest. — Deus est superior æternitate. — August. quod Deus sit æternus. — Ego sum qui sum. — Basilius.

De æternitate.

ingenitus est, & æternus est. Verùm, & æuum iam æterni appellatione nonnulli dignantur, quoniam ex eo, quod est semper, etiam nominationem hanc sortitũ est. Nos autem id, quod æternum est, creaturis attestari, & creatorem hac professione priuare, eiusdem amentiæ dicimus. Porphyrius lib. 4. historiæ philos. teste Cyrillo lib. 1. contra Iulianum: Deus, inquit, est absq; tempore semper, sola & æterna mens. Itaq; quomodo æternitas soli Deo propriè conueniat, & quæ alia dicantur æterna, dixi.

Æuum. Porphyrius. Cyrillus.

CAP. II.

Argumenta contraria.

Posset aliquis contra prædicta sic arguere: Nihil, quod est factum, Deo est attribuendum: omne enim, quod est in Deo, est Deus: sed Deus non est factus, quia est omnium principium: sed æternitas est aliquid factum: Nunc enim fluens, dicit Boëtius, facit tempus, & nunc stans facit æternitatẽ: & Aug. lib. 83. quæst. vocat Deum æternitatis autorem: Deus ergo non est æternus. Sanè, quod est ante æternitatem, & post æternitatem, non est æternitate mensurandum. sed Deus est ante æternitatem, vt dicitur in lib. de causis: & post æternitatem Exod. 15. Dominus regnabit in æternum, & vltra. Esse ergo æternum, non conuenit Deo. Adde, quòd æternitas sit quædam mensura: sed Deo non conuenit esse mensuratum: non competit ergo esse æternum. Amplius: si Deus est æternus, est ergo vnum primum, & simpliciter ens; quia est vnum propriè æternum; & non plura æterna. Sed non est vnum ens simpliciter in vniuerso: quod sic probo: Aut enim illud esset ab alio, aut à se: non quidem ab alio; alioqui non esset primum: nec etiam à se; quia non esset à seipso effectiuè, cùm nihil seipsum gignat. Nec à seipso formaliter, finaliter, aut materialiter: Non certè finaliter; quia sicut nihil seipsum efficit; ita planè nihil est finis sui: nec etiam formaliter, aut materialiter; aliter ab alio esset effectiuè. Præterea esse primum ens, non ostendit primum ens: vnumquodq; enim est ens ex se formaliter. Iterum, si datur æternum, causa omnium rerum: aut igitur omnia disponeret æterna sua voluntate, & ita omnia necessariò euenirent, nihilque esset in rebus contingens: aut voluntate noua, & contingenti, & sic non esset æternus; atq; nihil esset necessarium in vniuerso, quod philosophis quidem non probatur. Præterea, contra diffinitionem Boëtij sic arguo. Æternitas, durationem potius, quàm vitam significat: duratio autem magis respicit esse, quàm vitam: igitur esse potius, quam vita in æternitatis diffinitione erat ponendum. Interminabile præterea negatiuè dicitur, quæ quidem trinitati tribui non potest, sed ijs potius rebus, quæ sui defectum patiuntur. Adde, quòd totum de eo dicitur, quod partes habet: at æternitas est simplex, & absq; partibus: inconuenienter ergo dicitur tota. Item plures dies non possunt esse simul, nec etiam plura tempora: sed in æternitate pluraliter dicuntur dies & tempora, Micheæ 5. egressus ab initio, à diebus æternitatis, & Rom. 16. secundum reuelationem mysterij temporibus æternis taciti. Æternitas ergo non est tota simul. Adde, quòd totum, & perfectum sunt idem: superfluè igitur additur perfectum, cùm ponitur totum: Possessio insuper ad durationem non spectat: æternitas verò quædam, est duratio: æternitas ergo non est possessio. Respondeo, atque dico, quòd nunc stans secundum nostram quidem apprehensionem, æternitatem efficiat: sicut enim ex apprehensione fluxus ipsius nunc tempus percipimus; ita planè ex apprehensione nunc stantis, æternitatem: et hoc Boëtius indicare voluit. Augustini autem authoritas de æternitate participata est intelligenda: eo namq; modo aliquibus à Deo sua communicatur æternitas, quo & immutabilitas. Ex his patet ad confirmationem solutio. Deus enim dicitur esse ante æternitatem; quia nimirum à substantijs immaterialibus participatur: proinde ibidem dicitur, quòd intelligentia perficiatur æternitate. Ad illud Exodi, æternum pro seculo ibi accipitur: vt sit sensus, Dominus regnabit vltra quodcunque seculum,

1. 2. 3. 4. 5.

Soluuntur argnmenta.

In æternum & vltra.

seculum, siue quamcumque durationem datam. Ad aliam confirmationem dico, æternitatem esse ipsum Deum: propterea Deus dicitur æternus, non quasi sit aliquo modo mensuratus; sed ratio mensuræ secundum nostram apprehensionem tantùm intelligitur. Ad 2.
2. dico, primum ens esse à se effectiuè, non quidem positiuè, quasi efficiatur ab aliquo; sed
3. priuatiuè: quia sic est, quòd non causatur ab aliquo. Ad 3. Respondeo, quòd primum ens sit agens liberum: proinde ad extra agit omnia contingenter, sicut sæpè à nobis dictum
4. est Ad 4. Quod est verè æternum, non solùm est ens, sed etiam viuens: ipsum autem viuere se extendit quodammodo ad operationem, non autem ad esse: protensio autem durationis, secundum operationem magis, quàm secundum esse attenditur: vnde & tempus numerus motus dicitur. Ad confirmationem: simplicia per negationem diffiniuntur, sicuti punctus est, cuius pars non est. Neque ideo hoc fieri putandum est, quasi negatio ad illorum substantiam pertineat; sed propterea quia intellectus noster primò apprehendit composita, atque in simplicium cognitionem, non nisi per compositionis remotionem accedere valet. Ad aliam. Æternitas dicitur tota, non quòd habeat partes; sed quòd nihil illi desit, sed sit status plenissimus. Ad 5. Quemadmodum Deus cùm sit incorporeus, metaphoricè rerum corporalium in scripturis, nomina sortitur: ita etiam æternitas, tota simul existens, nomina successiua. Ad confir. in tempore duo considerantur, ipsum videlicet tempus, quod est successiuum, & nunc temporis, quod est imperfectum. vt ergo tempus ab æternitate abigatur, & nunc temporis; propterea dicitur tota simul perfecta. Ad confir. quod possidetur; firmiter, & quietè habetur: idcirco possessionis nomine vsus est, vt æternitatis immutabilitatem ostenderet. Rectè ergo dictũ est à Boëtio, quòd æternitas sit interminabilis vitæ tota simul, & perfecta possessio. Ex quo patet quid discriminis sit inter æternitatem, & tempus. hoc vtique, quòd æternitas sit tota simul; tempus verò minimè: quam ob causam etiam si tempus esset æternum, adhuc tamen, propter eam, quæ dicta est, rationem, ab æternitate differret. Æternitas namque est mensura esse permanentis. tempus verò mensura motus. Quòd si prædicta differentia, ad mensurata, & non ad mensuras referatur; tunc certè aliam habebit rationem. quandoquidem illud tantummodò tempore mensuretur, quod quidem habet principium, & finem in tempore, 4. ph. Quare, si motus cœli esset æternus: non vtique secundum suam totam durationem à tempore mensuraretur: siquidem infinitum non est mensurabile; sed potiùs secundum quamlibet circulationem, quæ habet principium & finem in tempore. Posset etiam & aliam habere rationem ex parte huiusmodi mensurarum, vtpote, si principium, in potentia intelligatur, & finis similiter. Nam etsi tempus semper duraret; adhuc tamen secundum aliquas illius partes, & principium haberet, & finem. Quare proprium discrimen, quo æternitas à tempore discrepat, illud putandum est; quòd scilicet, sit tota sit simul beata possessio: alia verò, hoc consequuntur Itaque cùm æternitas sit mensura esse permanentis, quò magis minusque ab huiusmodi esse recedunt aliqua; eò magis atque minus ab æternitate distinguuntur. Sunt enim nonnulla, quæ ita ab illo esse permanente secedunt, vt illorum esse sit transmutationis subiectũ, vel in transmutatione consistat, cuiusmodi sunt, quæ tempore mensurantur. Illa verò, quorum esse in transmutatione non consistit, nec est trasmutationis subiectum; minus ab essentia permanendi recedunt. habent autem huiusmodi entia actu, vel potentia transmutationem sibi adhærentem, atque coniunctam: corpora namque cœlestia secundum locum transmutantur; angeli verò secundum electionem. Et hæc quidem mensurantur æuo, quod est medium inter æternitatem, & tempus. Itaque tempus habet priùs & posteriùs; æuum autem non habet priùs, & posteriùs, sed ei coniungi possunt: æternitas verò nihil illorum habet, nec aliquid ex illis compatitur. Cæterùm, quia secundum Dionys. 10. cap. cœl. hier: omnes substantiæ spirituales processerunt à Deo quodam gradu, & ordine, vtpote primæ, mediæ, & vltimæ, etiam in vno angelorum ordine: propterea dicitur esse vnum æuum tantùm; quandoquidem vnumquodque mensuretur (teste philosoph. 10. met:) simplicissimo sui generis. oportet igitur esse omnium æuiternorum, esse primi æuiterni, quod eò est simpliciùs, quò

Marginal notes: Æternitas dicitur tota. 5. — Æternitas differt ab æuo, & tempore. — Æuũ differt à tempore & æternitate. — Vnum æuum omnium.

cius, quò prius, mensurari. Sed arguet aliquis contra prædicta hoc modo, quòd scilicet æternitas non discrepet à tempore. Duas durationis mensuras simul esse, nisi vna sit pars alterius, fieri omninò non potest: non enim simul sunt duo dies, vel duæ horæ, sed dies, & hora sunt simul, quia hora est pars diei. Tempus igitur est pars æternitatis, & non est aliud ab æternitate, vtrumque enim quandam præseferre videtur durationis mensuram. Quare cum æternitas tempus excedat, & ipsum includat, pars illius esse non potest; sed potius è conuerso, tempus est pars æternitatis. Sanè, nunc temporis, in toto tempore manet idem, 4. phys: sed hoc est constituere rationem æternitatis, quæ nimirum indiuisibiliter se habet in toto temporis discursu: æternitas ergo est nunc temporis. sed nunc temporis secundum substantiam, non est aliud à tempore: æternitas ergo secundum nunc non differt à tempore. Adde, quòd sicut mensura primi motus, est mensura omnium motuum 4. phys. ita planè videtur rationi consentaneum esse, vt mensura primi esse, sit mensura omnis esse. Sed æternitas est mensura primi esse, quod est esse diuinum: æternitas ergo est mensura omnis esse. sed corruptibilium rerum esse, mensuratur tempore: igitur tempus, aut est æternitas, aut aliquid illius. Amplius, quòd æuum non sit aliud à tempore. Deus mouet creaturam spiritualem (teste August. 8 super gen. ad lit.) per tempus: sed æuum illarum substantiarum dicitur esse mensura: tempus ergo non differt ab æuo. Reuera, ad temporis rationem spectat habere priùs & posteriùs: ad æternitatis verò esse totam simul. sed æuum non est æternitas, Eccl. 1. Sapientia æterna est ante æuum. Cùm ergo non sit totum simul: habet ergo priùs & posteriùs, & ita non differt à tempore. Profectò, si in æuo non esset priùs, & posteriùs; proculdubio in æuiternis, non differret esse à fuisse, vel futurum esse: quod est falsum. Nam sicut fieri non potest æuiterna non fuisse; ita etiam ea futura non esse. Adde, quòd duratio æuiternorum sit infinita à parte pòst: quòd si æuum sit totum simul: aliquod ergo creatum esset actu infinitum, quod est falsum: æuum ergo non differt à tempore. Præterea, quòd non sit tantùm vnum æuum: Diuersorum generum diuersæ sunt mensuræ. sed quædam æuiterna sunt in genere corporalium scilicet corpora cœlestia: quædam verò sunt substantiæ spirituales, angeli scilicet: non ergo est vnum æuum tantùm. Ad hoc accedit, quòd æuum sit durationis nomen: quorum ergo est vnum æuum, est vna duratio. sed non omnium æuiternorum est vna duratio, quia quædam post alia esse incipiunt, sicut videre est in animabus nostris. Item, quæ non dependent ab inuicem, non videntur habere vnam mensuram durationis: nam ideo omnium temporalium, vnum tempus esse videtur, quia omnium motuum quodammodo causa est, primus motus, qui priùs tempore mensuratur. sed æuiterna non dependent ab inuicem, quia vnus angelus non est causa alterius. Ergo quod priùs. Disputauimus de hac materia, vt dixi, lib. 2. Ad primum. Ratio illa valeret, quando tempus, & æternitas essent mensuræ eiusdem generis; quod ex his, quorum est tempus, & æternitas mensura, constat esse falsum. Ad confirmationem. Nunc temporis est idem subiecto in toto tempore: ratione autem differt: propterea quòd sicut tempus motui; ita etiam nunc temporis mobili respondet: Mobile autem est idem subiecto in toto temporis decursu; differens nihilominus ratione, quatenus est hîc, & ibi: quæ quidem alternatio, est motus. Similiter fluxus ipsius nunc, quatenus alternatur ratione, est tempus. Ex quo patet æternitatem non esse idem, quod nunc temporis: quippe quæ & subiecto, & ratione maneat eadem. Ad aliam confir. sicut æternitas est propria mensura ipsius esse; ita certè tempus est propria mensura motus: proinde quod magis recedit à permanentia essendi; proculdubio tempori magis subijcitur. Esse ergo rerum corruptibiliũ, quia est transmutabile, non mensuratur æternitate, sed tempore: à tempore enim, non solùm actu, sed potentia transmutabilia mensurantur. Quam ob causam non solum mensurat motum, sed etiam quietem, quod est moueri potentis, & non mouentis. Ad 2. Creaturas spirituales, quantùm ad ipsarum affectiones, & intelligentias, in quibus est successio, tempore mensurari, affirmo: proinde Augustinus ibidem ait: Per tempus moueri, esse idem, quod per affectiones moueri: quoad verò ad eorũ esse naturale, æuo mensurari: quantũ autẽ ad visionem

Argumenta contraria.

Quòd æternũ sit tempus.

2.

3.

Soluuntur argumenta.

1.

2.

De Tempore.

Quod æuum differat ab æternitate, & tempore.

gloriæ, æternitatem participare. Ad confirmationem dico, æuum esse totum, non tamen esse æternitatē, quia secum compatitur priùs, & posteriùs. Ad aliam confir: esse angeli, bifariā potest intelligi: vno quidem modo absolutè, & in se consideratum; & sic non habet præteritum, & futurum, sed diuinæ subditur potentiæ; Deus autem potest facere, quòd esse angeli non sit futurum, non tamen, quòd non sit, dum est, vel quòd non fuerit, postquam fuit, alio modo, vt realis, vel imaginarij temporis differentiis coexistens; atq; ita habet præteritum, & futurum. Cùm ergo dicimus angelum esse, vel fuisse, vel futurum esse, pro nostro modo intelligendi dicitur, qui esse angeli, ad diuersas partes conferendo percipimus. Ad aliam confirmationem: Duratio æui est infinita, quia non finitur tempore. Sic

3. autem esse aliquod creatum infinitum, nihil prohibet. Ad 3. Quamuis corpora cœlestia, & substantiæ spirituales differant genere substantiæ, conueniunt tamen sub esse intransmutabili, atq; ita æuo mensurantur. Ad confirmationem, Licet nō omnia temporalia simul incipiant; omnium tamen est vnum tempus propter primum, quod mensuratur tempore. Et sic omnia æuiterna habent vnum æuum propter primum: etiam si non omnia simul incipiant. Ad aliam. Vt aliqua mensurentur vno, non est necesse, illud esse omnium causam, sed sufficit esse cæteris simpliciùs. Verùm quia de hoc negotio in 2. lib. disputauimus, ideò silentio pertranseundum esse iudicamus, & ad disputationem de tempore à philosopho 4. phys: tex. 93. contextam elucidandam properandum.

Digressio secvnda cap. I.

Philosophi doctrina de tempore.

Quid sit tempus. Philosophus.

HActenus de æternitate, æuo, & tempore, tum secundum Mercurium, & Platonicos, tum etiam secundum Theologos locuti sumus: par est, vt deinceps, quid senserit Philosophus loquamur: sic enim liberum erit lectori (salua semper catholica fide) pro suo libito ex diuersis arboribus flores legere, & quos suo propinquiores gustui agnouerit, fructus decerpere. Quid autem (inquit Philosophus 4. phys: tex. 93.) sit tempus, dicamus. Quidam namq; vniuersi motum, quidā sphæram ipsam, tempus esse dixerunt. Cui Philosophus ita respondet: Nulla pars conuersionis, est ipsa conuersio. omnis pars conuersionis, est tempus (in tertia figura) tempus ergo non est conuersio ipsa. Maior patet, quia pars conuersionis est illud, quod est elapsum: conuersio autem non est elapsa. Sed, inquit, conuersionis pars tempus quoddam est, non autem est conuersio ipsa: pars enim conuersionis id est, quod est elapsum: conuersio autem non est. Præterea, si essent plures mundi, atq; plures primi motus: igitur plura tempora simul: quod est falsum. Qui autem putauerunt esse primam sphæram, sic arguebant: Cuncta sunt in tempore, cuncta sunt in sphæra: igitur sphæra est tempus. sed hoc dictum, inquit Philosophus tex. 95. est adeò stultum, vt supersit de ipso absurda considerare. Quia æquiuocat, ait Auerro. de esse in: omnia enim sunt in cœlo, vt in loco; in tempore verò, vt in mensura. Præterea in 2. figura arguit ex duabus affirmatiuis: hoc modo, in sphæra sunt omnia corpora mundi, in tempore sunt omnia corpora mundi. Ex duabus autem affirmatiuis in 2. figura nihil sequitur. Tex. Cùm autem motus quidam, atq; mutatio tempus maximè esse videatur; illud an sit, considerandum est. Mutatio igitur cuiusq;, atq; motus, in ipso est, quod mutatur duntaxat; aut fortè, vbi est ipsum, quod mouetur, & mutatur. At tempus vbiq; est, & penes omnia. Sensus est, in determinato mobili, seu loco, omnis motus est, sed tempus est vbiq;, & apud omnes: igitur tempus non est motus. Tex. 96. Adhuc, mutatio quidem omnis velocior, & tardior est; tempus verò non est. Tardum enim & velox tempore definitur: nam velox est, quod in breui tempore magnum: tardum verò quod in longo, paruum spatiū transit. At tempus, nec quo quantum quoddam est, nec quo quale, quod tempore definitur: hoc est, neq; secundum, ait Auer. quòd quantum, neq; secūdum quod

4. phys. tex. 93.

Tempus non est motus.

Quòd non sit sphæra.

Quòd non sit motus.

Velox & tardum tempore definitur.

dum quòd, quale, tempore definitur: non quidem quòd tempus sit quale, cùm sit solum quantum; sed si esset, adhuc tamen per tempus definiri non posset: Tempus igitur non esse motum perspicuum est. Persuadet posthac tex. 97. tempus sine motu esse non posse. Verùm, inquit, non sine mutatione esse videtur: nã cùm ipsi nihil mente mutamur, aut mutatos esse, nos ipsos latet, non videtur nobis tempus fuisse. hoc est, perceptio temporis est ex perceptione alicuius motus exterioris: atq; ita motus natura est prior tempore. Philoso. ratio, inquit Auer. est ista, nos non percipere tempus, non percepto aliquo motu: tempus ergo sine motu esse non potest: Non ergo vult dicere, ideò tempus non esse absq; motu; quia non possumus mente moueri, quin tempus percipiamus, sicut intellexit Galenus, teste Auer. à quo ita phi. interpretabatur. Cùm mente mouemur, percipimus tempus: cùm mente non mouemur, non percipimus tempus: igitur tẽpus sine motu esse non potest. Deinde arguit. Possum mente moueri, et non percipere tẽpus, sed quietẽ polorũ, & alia id genus. Sequitur tex. Quemadmodũ neq; his, qui in Sardo fabulãtur dormire apud heroas, cùm experrecti essent. Copulabant enim ipsum nunc priùs, ipsi nunc posteriori: vnũq; faciebant tempus ob sensuũ occupationes excipientes, siue remouentes. copulabant itaq; ipsum nũc prius, in quo dormire inceperant, ipsi nunc posteriori, in quo dormire desierunt: vnũq; faciebant tempus, medium ob sensuum occupationes non excipientes. Tex. Vt igitur, si non aliud, atq; aliud, sed vnum, idemq; nunc esset, tempus sanè non esset; sic, & cùm latet, aliud, atq; aliud esse, ipsum tempus intermedium esse non videtur. si igitur tunc nullum tempus esse nos arbitremur, contingit, cùm nullam definimus mutationem, sed in vno, atq; indiuiduo anima ipsa manere videtur. Cùm autem senserimus, definierimusq; mutationem; tunc tempus fuisse dicimus: perspicuum sine motu atq; mutatione tempus non esse: patet igitur, neq; motum esse, neq; absq; motu esse tempus. Motus autem sine determinati temporis perceptione, non autem sine confusa temporis perceptione, percipi potest. Tex. 98. Quoniam autem quærimus quidnam sit tempus, ab hinc incipientibus quid sit motus: simul enim motũ sentimus, & tempus. Sensus est, motus primus sine tempore non cognoscitur, neq; vicissim tempus sine motu, quod hinc patere potest, quia mensura, & mensurabile sunt simul, & vna cognitione deprehenduntur. sed tempus est mensura, motus autem mensurabile: igitur, quouis motu cognito, vt mensurabili, simul cum eo cognoscitur tempus, vt mensura. Cuiusq; ergo, & non vnius motus tantùm, tempus est aliquid. nec mirum, cùm vna numero mensura possit esse omnium mensurabilium. Porrò ex cuiusq; motus cognitione, alterius à cœli motu, in temporis notitiam accedimus. veluti ab effectu in causam, & à mensurabili, ad mensuram. E contrà à temporis cognitione, in cuiusq; rei motus cognitionem, veluti à causa ad effectũ, & à mensura, ad mensurabilis cognitionem deuenimus. Sed præstat dicere, temporis per motum, & è contrà simplicem, atq; simultaneam notitiam esse, & hoc philosophum intellexisse. Nam vna, eademq; ratione intelligendi, intelligitur mensura & mensuratum. Quoties namq; nonnulla inter se aliquam rationem habent, etiam si plura sint ordine, ab vna tamen ratione repræsentari possunt: simul ergo & motũ, & tempus sentimus, id est, apprehendimus. Sequitur tex. Etenim si tenebræ sint, nihilq; per corpus afficiamur, motus verò aliquis sit in anima; continuò quoddam simul fuisse videtur tempus. Tempus etiam quoddam cùm fuisse videtur; simul etiam motus aliquis fuisse videtur. Sensus est, secundum Themistium, si essemus ita in quiete, vt nihil oculis, nihilq; alijs sensibus perciperemus: & de nauigatione, aliquid mente tractaremus; continuò sese nobis tempus offerret: proinde apprehenso motu, nos simul apprehendere tempus, & è cõtrà, patet satis. Quare, tempus ipsum, aut motus, aut aliquid ipsius motus: igitur, cùm non sit motus, aliquid ipsius motus sit, necesse est. Declarat tex. 99. tempus esse affectionem motus continui: atq; ideò esse continuum, quia motus est continuus. Cùm autem, inquit, id quod mouetur, ex quodam moueatur in quoddam, sitq; omnis magnitudo continua; motus ipse magnitudinem sequetur: Nam quia magnitudo est continua, motus quoq; est continuus. At quia motus continuus, & tempus: quantus enim motus est, tantum etiam tem-

Tempus non est sine motu.

Galenus.

Fabula de dormientibus.

Tempus sine motu habere non potest.

Cognitio ab effectu in causam.

Temporis & motus est simultanea cognitio.

Tempus est continuum igitur motus est continuus

am tempus fuisse videtur. Tempus ergo est aliquid ipsius motus, & continuum cum ipso motu, habetq; prius, & posterius in motu. Tex 100. *Procedit à primo ad vltimum. At verò, ait, tempus cognoscimus, cùm motum definimus, prius, & posterius determinantes: Tunc enim fuisse dicimus, cùm prius in motu, posteriusq; senserimus. Definimus autē hæc, quia aliud, atq; aliud ipsum, hoc est, aliud est prius, aliud verò posterius, & id, quòd est inter ipsa, medium arbitramur. Nam cùm extrema alia à medio intelligimus esse; & ipsa nunc duo anima dicit, alterum prius, alterum posterius. prius, inquam, quo aliquid cepit; posterius verò, quo desinit esse. concludit temporis definitionem. Tunc & hoc ipsum, ait, tempus esse nuncupamus: quod enim ipsis nunc definitur; tempus esse videtur. Auer. ita syllogizat. omne terminatum ad duo instantia, est tempus. Motus, quatenus accipitur secundum prius, & posterius, terminatur ad duo instantia: igitur motus, vt accipitur secundum prius, & posteriòs est tempus. Potest talis ratio formari: Tempus in motu non cognoscitur, nisi cognito priori, & posteriori. Sed prius, & posterius in motu non cognoscitur, nisi per duo instantia, scilicet nunc prioris, & nunc posterioris. Tempus ergo est numerus prioris, & posterioris in motu. Tale autem tempus est primi cœli motus, qui est tempus, & motus: tempus quidem, vt terrenorum motuum mensura: motus verò, quatenus refertur ad cœlum, cuius est actus, & motus. Alexander, vt refert hîc Auerroes per numerum non intelligit numerantem. quia tempus non numerat motum sed numerum numeratum; qui est prioris, & posterioris, existentium in motu.* Tex. 101. *Quandoquidem igitur tanquam vnum, ipsum nunc sentimus: & non vtiq; sicut prius, & posterius in motu discernimus, vel ipsum vt idem posterioris cuiusdam, ac prioris accipimus: non videtur tempus fuisse vllum, quoniam neq; motus. Sensus est. Cùm vnum nunc apprehendimus, nō quidem, vt finem prioris, & principium posterioris: non videtur tempus vllum fuisse: nec etiam motus: cùm verò prius, & posterius percipimus: tunc tempus cognoscimus. Tempus ergo est numerus motus secundum prius, & posterius. Non ergo tempus motus est, sed secundum quod numerum habet, motus est. Signum autem est, plus enim, & minus discernimus numero: motum plurem, atq; minorem, tempore: tempus ergo numerus quidam est. Sensus est. Id, quo plus, & minus in rebus discernimus, est numerus. Sed tempore maiorem, & minorem motum discernimus: id igitur tempus est quidam numerus motus. Declarat quonammodo sit numerus.* Tex. 102 *Cùm verò, inquit, duplex sit numerus: & id, quod numeratur, atq; numerabile, & id, quo numeramus, numerum dicimus. Tempus est id, quod numeratur, non id, quo numeramus. Quod enim numeratur, & id, quo numeramus, sunt diuersa. Sensus est. Licet tempus sit numerus, quo motum numeramus: est nihilominus numerus numeratus, quia scilicet non est simpliciter numerus, vtpote ternarius, quaternarius .i. quo simpliciter numeramus: & ipsum alio numero non numeramus: sed est numerus motus, quo motum numeramus, & numerus numeratus: quia ipsum per 4. tres, & huiusmodi horas numeramus.* Tex. 103. *Atq; vt motus semper alius, atq; alius est, sic tempus. Id autem omne tempus, quod est simul, idem est. Nam ipsum nunc idem subiecto est, esse verò ipsi diuersum est. Sensus est. Ab ipso nunc, habet tempus, vt idem sit, & diuersum. vnum enim tempus tunc est: quando est vnum nunc, seu intelligitur vnum: plura verò, cum plura nunc intelliguntur. Idem igitur est omne tempus, quia est idem ipsum nunc. Dices, cùm sit idem nunc omnibus eiusdem naturæ: cur non sunt omnia simul? Respondet philosophus, quia quamuis sit idē subiecto, ratione tamen diuersum est: sic Socrates idem erat subiecto in Lycæo, & in foro; non tamen eadem ratione. Auer. tempus est vnum & idem, inquit, quia instans, quod fluens causat tempus, est vnum, & idem in omni motu, cùm fuerit demonstratum: diuersum verò secundum prius, & posterius. Instans autem est ipsum primum mobile, cuius fluxu, tempus producitur: permanens autem facit tempus, fluens autem, aliud, atq; aliud. veluti fluuius Tiberis est vnus quidem, quò ad fluminis situm, quòad verò ad aquarum nouum semper decursum, alius, atq; alius. hæc Philosophus.*

[Margin notes: Tempus quid sit. — Motus, & tempus. — Tempus est numerus motus. — quòd sit numerus. — Duplex numerus. — Idem tempus — Auerr.]

CAP.

CAPVT II.

Tempus esse motum quomodo intelligitur.

Empus, & motum esse idem subiecto, diffinitione verò differre, Themistio probatur in paraphraxe tex. cō: 99. 4. phys: quod certè perinde valet, ac si dixisset: Tempus communiter dictū, est idem realiter cum motu absolutè: tempus autem communiter dictum, est omne successiuum, quo alicuius motus duratio à nobis mensurari potest. atq; ita motus horologij, est tempus communiter dictum, ambulatio quoq; Socratis, studium, lectio, & similia: propriè verò est illud, quo omnem motū tum superiorem, tum etiam inferiorē mensuramus. Quòd autē tempus communiter dictum ita se habeat, patet. Quolibet motu dato, per ipsum, alterius motus durationē mensurare contingit. sed esse mensurā motus est, vniuersalis tēporis ratio: igitur tempus communiter dictum, est idem realiter cum motu absolutè. Item, Tempus propriè dictum, est idem realiter cum motu cœli diurno, qui per diurnum motum Solis nobis innotescit maximè. Illud enim est tempus propriè, quò primo ex temporis diffinitione à nobis omnis prorsus motus mensuratur. Sed motu cœli diurno, vt primo, & regularissimo, omnem motum mensuramus, vt dicitur 10. met. te. 2. ergo. &c. Amplius, Licet tempus tum communiter, tum etiam propriè, sit idem realiter cum motu; non tamen formaliter. quam ob causam hæc est vera identicè, non tamen formaliter, tempus est motus. Quod ita patet. Ad rationem tēporis spectat, quatenus est tempus, vt sit mensura, siue numerus; ad motus verò, quatenus est motus, vt sit actus existentis in potentia: igitur formaliter, & quidditatiuè tēpus non est motus. Sumendo igitur tempus pro suo formali, quod est esse numerum, vel mensuram; vt passio ad subiectum, ita ad motum comparatur. Siquidem quando duo termini pro eadē re supponuntur, & non se habent, vt superiùs, ad inferiùs; sicut genus & species, quorum vnum in sua ratione formali est magis connotatiuum, quàm alterum; ad se inuicem se habent, vt subiectum, & passio. Sed motus & tempus sunt idē re, & non se habent vt genus & species: propterea quòd tempus in sua ratione formali cōnotet mensuram, & numerum motus, quod profectò motui pro sua ratione formali non cōgruit: sicut & bonum addit suprà ens, esse appetibile. formaliter ergo sumpta, vt subiectum, & propria passio se habent ad inuicem. Neq; arbitrandum est hoc philosopho aduersari, tex. 987. & 98. 4. phy. tempus non esse motum, asserenti; loquitur enim ibi de formali, & quidditatiua, non autem de reali, & identica ratione; motus enim non prædicatur quidditatiuè, & in recto de tempore. Nec motus cœli, quatenus est motus, est tempus propriè dictum; nisi quia ipsi quatenus primo, omnis alterius motus competit esse mensuram. hoc idem philosophus ostendit tex: 101. Non ergo, inquit, motus tempus est, sed secundum quòd numerum habet motus. Igitur, negat tempus esse motum absolutè quidem, & formaliter; non autem secundum quòd motus habet numerum, id est rationem mensuræ. Tempus ergo est motus apud philosophum, quatenus motus est mensura. proinde motus, & tempus sunt idem realiter, distinguuntur autem formaliter. vel (vt dixit Themistius) sunt idem subiecto, & re; diffinitione autem dissentiunt: vnde & formaliter differre dicuntur: quia nimirum vnum de altero quidditatiuè nequaquam prædicatur. Sed dicet aliquis, Illa sunt eadem, quorum partes sunt eædem. Hoc certè ita clarum est, vt probatione non indigeat. Sed tempus & motus sunt huiusmodi: dies enim quædam pars temporis, est latio Solis super terram, quæ est pars totius motus cœlestis: tempus ergo, & motus sunt idem omninò. Item, idem sunt cum motu priùs, & posteriùs motus, quia sunt partes motus: tempus enim non fit (teste Commentatore) nisi quando mens diuidit motum in priùs, & posteriùs: nihil autem, nisi in suas partes diuiditur. sed tempus est priùs, & posteriùs motus: igitur est motus. Adde sententiam commentatoris, qua dicit, motum diuisum per duo instantia, tempus esse: quod quidē sic potest esse manifestum. Motus termina-

Marginalia: Tempus & motus sunt idem. — 1. — 2. — 3. — Quomodo tēpus sit motus — Idem realiter distinguūtur formaliter. — Argumenta contraria. — 1. — 2.

minatur ad duo instantia: quod verò terminatur ad duo instantia, est tempus. igitur motus terminatus ad duo instantia, est tempus. Amplius, Mensura, & mensuratum sunt vnigenia, 10. met. Sed tempus est mensura motus: eiusdem ergo est naturæ cum motu. sed quod est eiusdem naturæ cum motu, est motus: tempus ergo est motus. Sanè, nihil est mẽsura extrinseca omnium, nisi primus motus, 4. phys. sed tempus est mensura extrinseca omnium motuum inferiorum: tempus ergo est primus motus, & consequenter tempus est motus. Respondeo, quòd partes motus, & partes temporis sunt idem realiter, non autem formaliter; & cùm dicis, diem esse lationem Solis super terram, dico, lationem illam bifariam posse intelligi: aut quidem motum Solis super orizontem, qui est de genere passionis, vel de genere termini ad quem: aut durationem Solis super orizontem. vnde primo modo illa propositio est falsa, secundo autem, est vera. Itaq; si motus pro duratione transmutationis successiuæ intelligatur; tunc verum est, tempus esse motũ, & easdem esse partes vtriusq;. Ad 2. Priùs & posteriùs, si materialiter intelligantur; tunc sine dubio sunt partes motus, qui est de genere passionis: at si formaliter accipiantur; sunt partes temporis. vna enim pars ex se est formaliter prior altera; pars verò motus non est prior altera, nisi quia est cum priore parte temporis. Itaq; priùs, & posteriùs materialiter sunt partes motus; formaliter verò partes temporis. Alia patent ex dictis. Ad confirmationẽ: Commentator accipit motum pro duratione: secundum quem profectò modum, motum esse tẽpus, asserere valemus. Ad 3. Maior veritatem habet in primo mensurato: atqui tempus non primo mensurat motum, nisi priùs quantitatem motui accidentem mensurauerit, vt Commentator dicit: itaq; tempus & quantitas sunt accidens motui, nempè quantitas successiua motus, eiusdem est naturæ cum tempore: ideóq; motus, qui est de genere passionis, vel termini ad quem: non est primum mensuratum à tempore: propterea non est necesse, vt sit eiusdem naturæ cum tempore. Quare, sicut vlna mensurat pannum, quia nimirum quantitas vlnæ primò mensurat quantitatem motus successiuam; ita primus motus mensurat omnes alios motus, quatenus quantitas primi motus, aliorum motuum quantitates metitur. Ad confirmationem: nihil est omnium motuum mensura extrinseca, nisi primus motus, vel aliquod primo motui intrinsecum, tempus scilicet, quod est quantitas primi motus: patet ergo quomodo quantitas primi motus sit omnium aliorum motuum mensura. hæc de tempore quòd sit motus. Sed iterum ille instabit, hæc ita se habere non posse, quandoquidem tempus non sequatur ad motum. Si tempus, inquit, consequitur motum, primum motum essentialiter consequeretur: sed consequens est falsum. nam si cœlum staret: adhuc posset aliquid hîc localiter moueri. sed omnis motus est in tempore: quia omnis motus est velox, vel tardus, qui tempore terminantur. si ergo cœlum staret, adhuc esset motus, & consequenter tempus: tempus ergo nequaquam motum essentialiter consequitur: quandoquidem esse possit sine motu cœli. Amplius: si ita res se haberet, tunc motu non percepto, tempus à nobis percipi non posset, (teste Comment.) sed consequens est falsum, ergo, & antecedens. consequentia patet: consequentis verò falsitas probatur. Nam si quis imaginetur se quiescere; proculdubio percipit se quiescere, & prius fuisse, vel quieuisse. Igitur, non percepto motu, potest percipere priùs, & posteriùs. sed percipiendo priùs, & posteriùs percipit tempus: tempus ergo percipi potest, motu non percepto: atq; ita tempus non consequitur motum essentialiter. Item: tunc priùs, & posteriùs temporis, essent à priori, & posteriori motus, vt dicit philosophus, quod est falsum: vna enim pars motus dicitur prior altera; quia est in priori tẽporis parte, & non è conuersò. Etenim vna pars temporis, non dicitur prior altera, quia est in priori parte motus. priùs ergo, & posteriùs in motu, sunt à priori, & posteriori temporis, & non è conuersò. Præterea, si tempus cõsequeretur motum, cùm sit accidens indiuisibile; sequeretur, vt tempus iuxta motus diuisionem esset diuidendum. sed motus diuiditur (vt dicitur 8. phys.) in latum, longum, & profundum, secundum diuisionem subiecti: eodem ergo modo tempus diuideretur. Sed cõsequens est falsum: alioqui tunc vna pars temporis esset in vna parte cœli, & alia pars, in alia.

Margin notes: 3. — Soluuntur argumenta. 1. — 2. — 3. — Tempus non cõsequi motũ. 1. — 2. — 3. — 4.

alia. Et tunc ſi duæ medietates cœli ſunt æquales; tempora quoq; eſſent æqualia: quod eſt falſum; quia duo tempora non ſunt æqualia, niſi vnũ contineat (teſte philoſopho) alterum. Tempus præterea apud omnes non eſſet vnum atq; idem, propterea quòd partes ipſius, ad inſtar partium motus, diuerſum ſitum haberent: Atqui philoſophus dicit, tempus à motu differre; quia nimirum tempus eſt vnum, & idem apud omnes, motus autem minimè: Ergo quod prius. Reſpondeo ad primum, atq; dico, primum tempus ſequi primum motũ, quare ſi cœlum ſtaret, non eſſet illud tempus, quod à philoſophis maximè propriè tempus appellatur. Proinde poſito quocunquo motu, aliquod tempus poni neceſſe eſt, non tamen illud, quod maximè tempus dicitur. Sed de hoc paulò antè diſputauimus. At 2. dico, tempus nequaquam percipi per ſe, aut per accidens, niſi priùs, & poſteriùs ſibi inuicem ſuccedentia percipiantur, ſicque percipi fluxum prioris, & poſterioris: motum verò vt tranſmutationem, & fluxum. verùmtamen tempus percipi poteſt, motu non percepto, vt fluxu ſecundum formam, vel ſecundum vbi determinato; in cauſa autem eſt, quia priùs & poſteriùs abſq; illo intelligi poſſunt. Et cùm probas, quia aliquis imaginando &c. reſpondeo, quemcunq; ſuam quietem percipientem, prioris, & poſterioris fluxum percipere: ſicut percipit motum, qui eſt fluxus prioris, & poſterioris: etenim qui eſt ſine motu percipi non poteſt; quia eſt priuatio motus: priuatio autẽ ſine habitu non percipitur: Aſſumptum ergo illud eſt falſum, quo dicitur. aliquem poſſe percipere ſe eſſe continuè, vel continuè quieſcere, motum non percipiendo, nec imaginando. Quies enim propriè dicta ſine aliqua tranſmutatione eſſe non poteſt: quia ſine ſucceſſione prioris, & poteſterioris eſſe nequit: propterea fieri nõ poteſt, vt hoc modo omnia quieſcant; niſi quis dixerit, ſiue intellexerit quieſcere eſſe ſolam negationem motus in ſubiecto motus recipiendi aptitudinem habente. Porrò, tempus per ſe percipitur, quando ſcilicet per ſolam temporis propriam intentionem percipitur: atque hoc modo à ſolo intellectu percipi 4 phyſ. com. 1. 20. docet Commentator: per accidens verò, quando per intentionem motus; & ſic animalia bruta, memoriam habentia, tempus percipere in lib. de memoria phyloſophus clarè docet. Motus præterea, vno modo, vt quidam tantum percipitur, in quo partes ſecundum durationẽ ſibi inuicem ſuccedunt. Ad 3. dico, priùs & poſteriùs temporis, eſſe à priori, & poſteriori motus materialiter; quandoquidem priùs & poſteriùs motus ſint materia, & ſubiectum prioris, & poſteris temporis: formaliter autem eſſe à priori, & poſteriori temporis: proinde vna pars temporis prior altera dicitur, formaliter, quia ſcilicet eſt in priori parte tẽporis. Et hoc eſt, quod argumentum concludit. Ad 4. tempus non eſt accidens indiuiſibile, quia ſecundum longitudinem durationis diuiditur: eſt enim quaſi quædam ſucceſſionis linea. Et cùm dicitur, quòd ſi tempus &c. dico illud non ſequi: imò ſicut linea terminus ſuperficiei, eſt in corpore ſicut in ſubiecto, nec tamen ad diuiſionem corporis, ſecundũ longum, latum, & profundum diuiditur: ita planè tempus, quod eſt quaſi quædam ſucceſſionis linea, ad diuiſionem motus non diuiditur, ſecundum longum, latum, & profundum: ſed potiùs ſecundum durationis longitudinem. Sed dicis, dies, menſes, & annos pẽdere à motu Solis, & non à primo motu: igitur tempus non ſequitur primum motum; dico, partes primi temporis à motu primi orbis dependere; & cùm dicis, dies, menſes, &c. ab orbe Solis dependere: reſpondeo, quòd ſi dies, menſis, & annus pro partibus durationis motus orbis Solis accipiantur: ſic abſq; dubio non ſunt partes primi orbis, ſed orbis Solaris: Atq; ita partes temporis ſic dicti à motu orbis Solaris dependent: Secus autem res ſe habet de partibus primi temporis, quæ dependent à motu primi orbis. Itaque quomodo tempus ſit motus, & quomodo à motu diſcrepet, itemq; quonam pacto tempus eſſentialiter motum ſequatur, dixi.

Soluuntur argumenta. 1. 2. 3. 4.

Tempus duobus modis percipitur.

Dies quomodo pendent à motu Solis.

CAP. III.

Tempus non eſſe numerum motus.

1. Rguunt nonnulli contrà datam à philosopho diffinitionem hoc modo: tempus potest esse sine motu; patet, quia est mensura motus: quæ verò se habent vt mensura, & mensuratum, sunt in 3. modo relatiuorum. 5. met. cap. de ad aliquid. Sed quod est sic relatiuum, potest esse, alio relatiuo non existente: sicut remota scientia, remanet scibile. Remoto ergo motu, potest esse tempus: atq; ita tempus non est aliquid motus. Adde, quòd tempus est quid absolutum, prius autem & posteriùs sunt respectus. sed absolutum non est diffinibile per respectum; opponũtur enim absolutum, & respectus: Ergo. Esset præterea circulus in diffinitione: Nam priùs & posteriùs (vt docet philosophus) & Commentator 4. phys. tex: com: 129. diffiniuntur per tempus. Priùs enim est, quod fuit in aliquo tempore, in quo non fuit aliud: Ergo quod prius.
2. Amplius, tempus non est numerus, quod sic patet, aut enim est numerus partium motus, quatenus vna est prior, & alia posterior; quòd certè fieri non potest, quia pars prior in motu, & pars posterior continuantur ad inuicem: atq; ita nulla est inter eas discretio, nec consequenter numerus: Aut est numerus secundum mutata esse, quæ sunt in motu indiuisibilia, quorum vnum est priùs, & alterum posteriùs. Nec hoc quoque potest stare; siquidem cùm mutata esse, sint discreta; tempus vtiq; esset discretorum numerus: atq; ita eßet quantitas discreta, quod philosopho non placet: tempus ergo non est numerus, ac proinde non est numerus motus, sicut dictum est.
3. Amplius, nulla quantitas cõtinua est numerus motus secundum priùs & posteriùs; alioqui quantitas continua eßet quantitas discreta: nulla ergo quantitas continua est numerus. sed tempus est quantitas continua: non est ergo numerus motus. Sanè, si ita esset, tunc tempus esset binarius, ternarius, & id genus: sed consequens est falsum: ergo, & antecedens. consequentia patet: quia numerus per binarium, & ternarium sufficienter diuiditur.
4. Iterum, numerus est notior numerato; tempus verò est ignotiùs motu: non ergo tempus est numerus motus. Maior patet, quia per numerum cognoscimus rem numeratam: sed propter quod vnũquodq; tale, & illud magis. hoc idem Commentator, qui apud nos, numerum notiorem, numeratũ verò ignotiùs esse, affirmat. Minor verò patet: nam tempus ignotiùs est motu, & quòad nos, & quòad naturam etiam: sic enim docet Comment. 4. phys. com. 101. Nempe tempus accidere motui, motumq; natura esse priorem tempore: philosophus quoq; ait, priùs & posteriùs ideò esse in tempore, quia sunt in motu: continuitas namq; est in tempore, quia est in motu: igitur est prior naturaliter tempore, & consequenter notior. Quòd verò sit notior apud nos, constat satis; à nobis enim tempus percipitur, quia motus priùs animaduertitur: motus ergo apud nos est notior tempore: atque ita tempus non est numerus motus.
5. Præterea, tempus non est numerus, quo numeramus; quia (teste philosopho 4. phys. tex: 101. tempus est, quod numeramus, non quo numeramus. Nec etiã est numerus numeratus; quoniam eßentiale est tempori numerare, & mensurare motũ, vt dicit Commentator. Reuera, aut intelliguntur per numerum numeratum res in quantum numerantur: & sic tempus esset quantitas discreta: omne enim numeratum, in quantum tale, est discretum: tempus autem quantitas continua: Aut solùm res, quæ numerantur: sed tunc tempus esset motus; motus quippe illa res est, quæ numeratur à tempore: tempus ergo non est numerus numeratus, neq; numerus, quo numeramus: igitur tempus non est numerus motus.
6. Iterum, quod est numeratio numeri motus, non est numerus motus: sed tempus est numeratio numeri motus: ergo quod prius. Adde, quod est priùs & posteriùs in motu, non est numerus motus: sed tempus est priùs, & posteriùs, vt ibidem dicit Commentator: Ergo.
7. Amplius, diffinitio bene posita, cuilibet sub diffinito contento, competere debet: sed hæc diffinitio non competit cuilibet tempori: igitur non est bona diffinitio. Maior patet, minor autem probatur; quia quælibet pars temporis, est tempus: sed hæc diffinitio, præterito, & futuro non conuenit: ergo. Quòd verò quælibet pars temporis, sit tempus, à philosopho in eodem textu approbatur. quòd verò non conueniat præterito, & futuro, patet: nam si tempus præteritum, & futurum essent mensuræ; tunc eßent quantitates; atque ita

essent

essent præsentia: consequens est falsum: igitur & antecedens. Non conuenit præterea tēpori infinito: partim quidem, quia infinitum in quantum est tale, proculdubio est ignotū: sed ignotum non mensurat: Partim verò, quia tempus ideò mensurare dicitur, quòd scilicet inter duo instantia, quorum vnum est priùs, aliud verò posteriùs (teste Commentatore) medium esse percipitur. Sed totum tempus infinitum, inter huiusmodi instantia medium esse non potest: aliter non esset infinitum: temporis ergo diffinitio non est bene asignata á philosopho. Soluuntur argumenta. *Respondeo ad primum, atque dico, ad motum diurnum, & ad alios* 1. *motus, non vno eodemq; modo motum comparari: siquidem ad primum, vt mensura, & propria passio: ad alios autem, vt mensuratum tantùm comparatur: Argumentum ergo probat, remotis aliis, non autem primo motu, tempus esse posse; implicat enim, passionem inueniri remoto subiecto. Tempus præterea, & primus motus non se habent præcisè, vt tertij ordinis relatiua; sed bene, si ad alios motus conferatur. Ad confirmationem: Priùs, & posteriùs non stant pro respectibus, qui sunt prioritas, & posterioritas; sed pro partibus motus, quatenus sub istis stant respectibus: partes autem motus, non esse respectus, constat omninò. Ad aliam confirmationem negatur consequentia, & ad probationem dico, priùs & posteriùs dupliciter sumi, seu accipi: & primo quidem modo, vt ordinis differētias in re secundum generationem: atq; ita per tempus diffiniri, dicimus: Alio autem modo, vt partes successionis, & fluxus, & sic tempus per ipsa diffinitur. Non ergo committitur circulus.* Tempus est aliquid mot9 *Itaq; tempus est aliquid motus: non enim apprehendimus tempus, nisi in nobis, aut extra nos aliquo motu apprehenso: tempus ergo est aliquid motus, consequentia patet: antecedens probatur exemplo dormientium á philosopho adducto. Illi namque non percipientes nunc initium dormitionis, & nunc finem dormitionis, medium aliquem motum non cognouerunt, nec consequenter tempus, ideóque vnum instans dormisse putabant. Suffragatur huic sententiæ Commentator 4. phys. com. 97. Cùm, inquit, nos non perceperimus, neq; imaginati fuerimus, duo inter extrema motum factum, sed arbitrati fuerimus, nos esse in esse indiuisibili, nullumq; motum in nobis, seu in aliis, præcessisse: tunc sine dubio, à nobis minimè tempus percipitur: cùm igitur notitia temporis pendeat ex notitia motus: tempus ergo concernit motum; vtique ratione prioris, & posterioris partis in motu.* Tempus concernit motum ratione prioris, & posterioris. *Quando namq; motum determinamus parte priori, & posteriori, tempus apprehendimus: aliter à nobis (vt dictum est) minimè apprehenderetur: tempus ergo concernit motum non absolutè, sed prioris, atq; posterioris ratione: apprehenso namq; motu ordinatè facto super priorem partem spatij, & motū super posteriorem; tunc motum apprehendimus: hoc autem ordine remoto; minimè. Itaq; ratio temporis, priùs, & posteriùs in motu concernit, non omni quidem modo, sed vt numerata, vel numeralia: concernit ergo tempus motum prioris, & posterioris ratione. Ad 3. conceditur primum, & ad improbationem dico, quòd licet partes motus sint continuæ, distinctis tamen apprehensionibus apprehendi possunt, & considerari, quatenus hæc est prior, illa verò posterior: sicut postea* 2. *dicemus. Ad 3. Maior est vera de numero simplici, non autem de numero formali: est* 3. *autem numerus motus simplex, quo motum numeramus, dicendo videlicet, duos motus esse, aut tres, & similiter. Numerus verò formalis, est propria motus mensura; quatenus scilicet priorem habet & posteriorem partem. hoc ergo modo quantitas continua potest esse motus mensura, tametsi quatenus est mensura, quantitatis discretæ quodammodo rationem habeat. Non valet ergo consequentia, quantitas continua est numerus, id est, mensura: ergo est quantitas discreta: si tamen esset numerus simpliciter, esset vtique quantitas discreta. Ad confirmationem: Si de numero simpliciter intelligeretur, veritatem quidem haberet; sed antecedens est falsum, quòd si de numero formali, vel alicui certo generi entium applicabili intelligatur; tunc talis numerus non diuiditur in binariū & ternarium. Ad 4. dico, tempus esse notiùs motu, quòad illud, quod mensurat: non autē quòad* 4. *illud, quo motus mensuratur; motus enim quandā à spatio quantitatem habet, vnde & nominatur: similiter à tempore: tempus ergo est notiùs motu sua quantitate, hoc est, certa*

 quanti-

Quomodo motus sit prior tempore.

quantitate durationis: quippe quia motum non cognoscimus quantus sit, nisi cognita certa temporis duratione. E contrà motus quòad quantitatē spatij, est notior tempore, quantum ad quantitatem durationis per intentiones proprias durationis temporalis. Tempus praeterea est notiùs secundū naturam motu, qui est fluxus, quia nimirū est perfectioris generis. Et cùm dicitur, quòd tempus accidit motui, dico, quòd quamuis vnum accidens sit subiectum immediatum alterius, subiectū tamen principale cuiuslibet accidentis, est substantia. Non ergo oportet, vt vniuersaliter subiectum accidentis, sit natura illo accidente perfectiùs. Et cùm dicit commen. &c Respondeo, motum esse priorem tempore prioritate materiae ad formam, tempus verò prioritate formae ad materiam; ideoq; esse simpliciter priùs, sicut forma est prior materia. Eodem quoq; modo soluitur authoritas philosophi: vera est enim materialiter, non autem formaliter: priùs namq; & posteriùs in motu materialiter sunt, in tempore verò formaliter. Et cùm dicis, motum apud nos notiorem esse: Respondeo, id verum esse, quòad quantitatem à spatio sibi concessam, non autem quòad quantitatem durationis. Ad 5. Dico, tempus esse numerum numeratum, hoc est applicatum alicui
5. generi determinati entis. Ad Com. Respondeo, quòd duplex sit numerus, quo numeramus, simpliciter scilicet, quo numerare possumus res cuiuslibet generis entis, vt duo, tria &c. Alius est numerus certo generi applicatus: qui quidem numerus est quo numeramus, & ipse quoq; est numeratus. Itaq; essentiale licet sit tempori, vt alia numeret & mensuret; ipsum nihilominus est numerus numeratus, non quidem per se, sed per accidens, ideoq;
6. per se motus dici non potest. Ad 6. Commentator per numerationem intellexit numerum, vt sit sensus, tempus est numerus numeri motus: & sic habet veritatem, quia primū tempus est numerus primi motus: qui quidem est omnium aliorum motuum numerus. Ad confirmationem: per priùs & posteriùs, partes priores motus intelligi possunt: similiter & temporis: & primae quidem scilicet motus, non sunt numerus motus, sed bene partes temporis Commentator praeterea intelligit, quòd tempus sit priùs & posteriùs in motu, vt numerata scilicet, nempè hoc, vt priùs, illud verò, vt posteriùs. haec enim est significatio
7. temporis, duratio videlicet motus, cuius extrema sunt actu numerata. Ad 7. Diffinitur primum tempus finitum, cuius extrema sunt actu numerata. Et cùm id non conueniat praeterito, & futuro: ergo. respondeo, tempus propriè non esse mensuram actiuè mensurantem, sed animam, quae mensurat, tempus verò, quo mediante anima mensurat. Quare, vt tempus sit mensura, sufficit habere esse in anima mensurante: de qua quidem quaestione sumus disputaturi. Quamuis ergo praeteritum, & futurum non sint realiter in actu; possunt tamen esse in actu mensurantis.

CAP. IIII.

Philosophi doctrina 4. phy. tex. 104.

Philosophus.

Ipsum autem, Nunc, mensurat tempus secundum quod est priùs, & posteriùs: ipsum autē nūc est certè sicut idem, est verò sicut non idem. Secundum enim quòd est in alio, atque alio, non est idem; hoc autem erat ei ipsum nunc: in quantum verò est subiecto, est idem. hoc est, vt fluit ad diuersa, differt: vt autem rationem habet ad subiectum, est idem: atq; ita, quatenus fluit, tempus metitur. Sic enim Mathematici imaginantur punctum fluere in tota linea, sicq; facere lineam: proinde, nunc, vnum numero fluens facit tempus, manetq; secundum subiectum, & idem in toto tempore, cuius ratione, tempus extenditur, desinit, continuatur, & incipit: hoc ergo modo vnum nunc totum tempus metitur. Tex. Nam quemadmodum diximus, motus magnitudinem sequitur: hunc autem tempus, sicut diximus: punctum etiam iam sequitur id, quod fertur, quo & motum, & ipsum priùs & posteriùs in motu ipso cognoscimus. Sed hoc subiecto quidem est idem; est enim punctū, aut lapis aut aliud id genus: ratione autem aliud,

Vnum nunc metitur tempus.

tem aliud, perinde vt Sophistæ Coriscum in Lycio, & in foro diuersum esse sumunt; & hoc propterea, quia alibi atque alibi esse, diuersum est: Ipsum verò nunc sequitur id, quod fertur perinde vt tempus motū. Ipso namque quod fertur priùs in motu, posteriùsue cognoscimus: priùs verò & posteriùs quatenus numerabile, ipsum est nunc. Quare, & hoc ipsum subiecto est idem; est enim priùs aut posteriùs, quod est in motu: esse autem diuersum est: siquidem priùs & posteriùs quatenus numerabile, est ipsum nunc. Sensus est, sicut punctū se habet ad magnitudinem; ita planè momentum ad motum, & nunc ad tempus, sese profecto sequuntur: sed punctum est vnum numero subiecto, quod fluens secundum diuersa esse facit mobile: igitur & nunc est subiecto vnum, quod fluens secundum diuersa esse facit tempus. Tex. Est autem & hoc maximè notum: nam motus propter id, suprà quod mouetur, & latio propter id, suprà quod defertur, est. Id enim suprà quod fertur, aliquid est, motus autem non est. Est quidem igitur sicut idem, quod nunc dicitur semper: est autem sicut non idem, quippe cùm id quod fertur, ijs sit modis. Sensus est, ipsum nunc est vnitas temporis, vnde tempus dicitur vnum: atqui tempus est idem subiecto, diuersum verò extrinseca ratione; ita ipsum nunc est idem subiecto, identitate temporis, diuersum autem extrinseca ratione; quatenus ab anima talis vnitas consideratur in tempore. Hæc autem vnitas ab vnitate sumitur magnitudinis, supra quam fit motus; quæ quidem est punctum. Etenim sicut spatium vnum, eiusque vnitas punctum est; ita punctum idem, vt magnitudo, siue spatium idem est. Est autem punctum vnum, & idem identitate magnitudinis, hoc est, subiecto; aliud verò, atque aliud, quatenus ab anima talis spatij vnitas in qualibet magnitudinis parte percipitur. Itaque ipsum nunc mensurat tempus, sicut rei vnitas, ipsam rem: mensurat, inquam, tempus, quatenus est priùs, & posteriùs: proinde ipso nunc dicitur vnum, & motus momento, puncto autem magnitudo: Per mensuram ergo philosophus intelligit rationem, qua aliquid dicitur vnum, vel plura. Est autem ipsum nunc idem, identitate temporis, quo habet esse simpliciter: aliud verò, provt diuersis in partibus temporis, diuersimode ab anima percipitur. Sequitur ergo magnitudinem quidem motus, hoc est spatium, supra quod fit; hunc autem motum sequitur tempus: nam priùs & posteriùs in tempore sumuntur à priori & posteriori in motu. Punctum sequitur spatium supra quod fit, siue fertur aliquid. sequitur, inquam, ad spatium quòad identitatem, quia est eius vnitas. Ex his concludit, nunc sequi ad tempus, vt punctum ad spatium, supra quod fit motus. Tempus enim sequitur motum, & motus spatium. Nunc ergo in tempore, se habet vt momentum in motu, & punctum in spatio. hæc est illius maior. Sequitur minor: Hoc, inquit, scilicet punctum quandoquidem ens est, id est, quando sumitur vt ens absolutè, idem est identitate spatij: Nam punctum in lapide identicè, vt ens, est lapis, & in ligno similiter est lignum: ratione autem alterum est, quia est eius vnitas, qua lapis dicitur vnus: quæ quidem vnitas diuerso respectu est alia, atque alia, quatenus in alia, atque alia magnitudinis parte potest designari. Aliud dico, sicut accipiunt Sophistæ secundum rationem, quæ est accidens: Coriscus in Lycio, & in foro est alius; quatenus mens illi attribuit quandam diuersitatem accidentalem: & sic patet minor. Deinde quasi maiorem interpretatur: Ad id, inquit, supra quòd fertur: hoc est, ad punctum spatij, supra quo fit motus, sequitur ipsum nunc, sicut tempus momentum: nam tempus ad momentum, & motus ad spatium: ergo nunc ad momentum, & momentum ad punctum sequitur. Quòd verò tempus sequatur motum, probat: eò, inquit, supra quò fertur mobile, cognoscimus priùs & posteriùs in motu, & sic tempus sequitur ad motum, & motus ad spatium: ergo nunc sequitur ad punctum in spatio, quia nunc sequitur ad momentum, & momentum ad punctum: atque ita complens maiorem, addidit. Secundum igitur quòd ipsum nunc est numerabile in partibus temporis, hoc est, quatenus ab anima in priori, & posteriori parte consideratur, sic sunt in tempore priùs & posteriùs. Maioris ergo ratio talis fuit, eodem modo se habet nunc ad tempus, & punctum ad spatium, cui si addatur minor, illico sequitur conclusio. Quare, inquit, in his quandoquidem est ens ipsum nunc, quando scilicet accipitur, vt ens, idem est identitate temporis.

Vnum subiecto, ratione diuersum.

Nunc est vnitas temporis.

Tex. expos.

Nunc quomodo se habet in tempore.

Nunc habet priùs, & posteriùs.

De tempore.

temporis: nam ita nihil aliud est quàm tempus, quod in ipso motu est priùs & posteriùs; sed esse alterum, scilicet vt dictum est, extrinseca ratione: siquidem ipsum nunc, vt subit rationem numerabilis, est tempus, quod est priùs, & posteriùs. Sed de his satis. Tex. 10. 5. dicit nunc ad tempus tres rationes habere, quòd scilicet sint ab inuicem inseparabilia, à spatio & puncto similitudine accepta: nam spatium sine puncto esse non potest, & è conuersò: sic etiam nunc à tempore nequaquam separatur: nec vicissim tempus à nunc: tempus enim æquiualet lationi, siue spatio, & nunc puncto. Argumentatur autem à simili hoc modo: vt spatium & latio simul se habent, eodemque modo disponuntur: ita planè numerus spatij, & numerus lationis: latio certè, & spatium mensurabilia sunt, vtriusque verò numerus, mensura est. sed spatium non est sine latione, & è conuersò: nec ergo nunc sine tempore: & vicissim tempus sine nunc: hoc argumentum non est demonstratiuum, quia spatium potest esse sine latione: quare hîc Aristoteles exemplo potius vtitur, quam demõstrat. Manifestum, inquit, est, quòd nisi tempus sit, ipsum nunc non erit, etsi ipsum nunc non erit, tempus non erit: Nam vt simul id quod defertur & latio: sic & numerus eius, quod fertur, & numerus ipsius lationis: tempus enim est lationis numerus: ipsum autem nunc, eius quod fertur, perinde vt vnitas numeri. Secunda autem ratio, quam habet nunc ad tempus, est huiusmodi, quòd scilicet tempus propter ipsum nunc, est vnum quidem in se, & diuisum à quolibet alio: Totum igitur tempus est vnum ipso nunc, & in præteritum, & futurum diuiditur ipso nunc. Quatenus namque est vnum re, totum vnum tempus efficit, quatenus verò principij ac finis subit rationem, in præteritum, atque futurum tempus diuidit. Est insuper tempus, inquit, ipso nunc continuum, atque ipso nunc diuiduum. Assignat aliam rationem atque probat ideo totum tempus esse vnum per ipsum nunc: quia se habet ad nunc, vt spatium ad punctum: sed spatium vnum est, quatenus punctum est: tempus ergo est vnum, vnitate ipsius nunc: hoc enim, inquit, & lationi, & ei quod fertur, competit: nam motus & latio vna ipso quod fertur, quia vnum, & non subiecto, sic enim intercapedines esse possunt, sed & ratione. Motus, inquit, & latio est vna propter vnum scilicet punctum, non quatenus spatium est ens, & quia est vnum subiecto; nam sic interualla omnia erunt vnum subiecto: sed quatenus magnitudo est vna ratione, puncto scilicet vno: Ipsum ergo nunc, quod est re vnũ, est ratio, qua tempus est vnũ. Deinde ipso nunc, in duo tempus distinguit. Text. Et determinat iam priorem & posteriorem motum hoc scilicet ipsum nunc, & ita tempus in præteritum, & futurum. Tex. Sequitur & hoc quodammodo ad punctum, quia quodammodo continuat, & determinat longitudinem: est enim huius quidem principium illius autem finis. Sensus est, ita se habet nunc ad tempus, vt punctũ ad spatium: punctum enim continuat longitudinem, quatenus est vnũ ente: distinguit verò, in quantum est principium & finis, ex quo patet, quæ sunt rationes, quas nunc habeat ad tempus. Themistius, aliique interpretes has metiuntur ex respectu, quem punctũ, seu vnitas habet ad mobile Tex. sed cùm quidem sic accipiat aliquis, tanquam duobus vtens vno, necesse est, si principium erit ipsum punctum. Sed ipsum nunc, propterea quia mouetur, quod fertur, semper alterũ est. Sensus est, punctum in magnitudine est permanens: nunc in tempore, minimè. Si punctum, inquit, est principium, vt est, cùm quis ipsum accipit, vtens vno, quasi duobus, diuersis designationibus, sine dubio necesse est stare, atque esse permanens: sed ipsum nunc, cùm non possit idem manens bis ostendi, quia continuè mouetur, id quod fertur: nunquam in eodem statu permanendo, semper alterum atque alterum erit. Tex. 10. 6. Quare tempus numerus est, non sicut ipsius puncti, quia est & principium, & finis, sed sicut vltima ipsius lineæ magis, & non sicut partes, propter & id, quod dictum est: medio enim puncto, tanquam duobus vtimur: ergo quiescere accidit. Sensus est, Tempus non est numerus ipsius nunc existentis in motu, quia ipsa nunc sunt infinita, quorum nulla potest esse acceptio numerabilis: propterea non est numerus acceptionum ipsius nunc; quia vnum nunc bis numerari non potest: sed est numerus inter ipsa nunc acceptus, ceu linea est inter puncta: atque ita tempus est numerus partium motus inter duo nunc conclusus. Etenim nõ potest 10. vel

Rationes nũc ad tempus.

Nunc non est sine tempore.

Secunda ratio nunc ad tempus.

3. Ratio.

Quomodo motus est vnus.

Nunc quomodo differt à puncto.

Tempus quomodo est numerus.

20. horarum motus dici, nisi acceptis semper ipsis nunc; vno quidem, vt horæ principio; altero verò, vt fine. Ex quo patet, tempus esse numerum partium motus propter ipsa nunc, non autem ipsorum nunc. Quare, inquit, tempus numerus est, non hoc quòd nunc ipsum, vt punctum idem est principium & finis, id est, non potest esse numerus resultans ex numeratione ipsius nunc. sed hoc potiùs, quod ipsa nunc sese habent vt extrema in eadem linea: neq; ita vt partes temporis illa extrema sint. Cæterum, non ignorare oportet, in linea duplex punctum inueniri, extrinsecum vnum, intrinsecum alterū: extrinsecum autem est, quod suo fluxu apud geometram causat lineam: Dicitur autem extrinsecum, quia ad lineæ constitutæ essentiam non spectat; siquidem cum sit vnum indiuisibile, in diuersis lineæ partibus esse nequit. Nec etiam est terminus lineæ; linea enim finita cùm sit, habet duo extrema actu, quæ sunt duo puncta: sed idem punctum, duo extrema præcisè esse non valet. Nec etiam continuat, siue est continuans partes lineæ ad inuicem, aliter in eo, de continuò plures situs haberet: quod fieri non potest. Itaq; in tota linea, quàm suo fluxu imaginariè causat, punctum extrinsecum esse vnum numero, constat satis: Punctum verò intrinsecum id esse dico, à quo linea continuatur, atq; terminatur, non quidem vt vno, sed vt duobis actu lineam finitam terminantibus, potentia verò infinitis; quatenus scilicet linea est diuisibilis in infinitum. sunt autem hæc puncta intrinseca, infinita, diuersa esse ipsius puncti extrinseci, vt lineam causantis. Imaginari autem debemus, pro illius diuerso fluxu, diuersa esse accidentalia acquirere. Nam & in prima parte sui fluxus, vnum esse, & in secunda, aliud, & sic deinceps in aliis, semper nouum esse sibi comparat. hæc autem diuersa esse, puncta intrinseca nominantur; quia nimirum ad lineæ spectant rationem, siquidem in diffinitione lineæ, ponitur punctus, vt terminus, vel vt extremum, secundum Euclidem, vtq; continuans, & copulans partes eiusdem; linea enim in genere continuorū inuenitur: continuum autem est, cuius partes ad vnum terminum communem copulantur. Quomodo ergo linea est vnum, & plura puncta, patet. Instans præterea, siue nunc in tēpore est duplex, extrinsecum, & intrinsecum. Extrinsecum quidem est, cuius fluxu imaginario tempus causatur, sicuti apud geometram, linea ex puncto extrinseco. sed hoc interest, quia punctum, quantitatem continuam permanentem, instans verò causat continuum successiuum. hoc autem instans extrinsecum, non est pars temporis, nec terminus, nec continuans tempus, eadem profectò ratione, quæ puncto assignata est. Instans autem intrinsecum, à quo terminatur, continuatur, atq; diuiditur tempus, ad intrinsecam spectat temporis rationem, quatenus est quantitas continua; de quo quidem eadem dicenda sunt, quæ priùs de puncto intrinseco à nobis dicta sunt. Porrò, instans extrinsecum est vnum in toto tempore, aliter immediatè aliud ei succederet instans, aut aliqua pars temporis: non primum quidem; quia vnum instans, vt dicitur 6. phys: alteri instanti continuari non potest: nec etiam secundum, quandoquidem nulla pars temporis, cùm sit de genere successiuorum, instar indiuisibilis consistere nequit. Præterea, authore philosopho, sicut se habet mobile ad motum, ita certè nunc ad tempus: sed mobile est tantum vnum, stante motus vnitate, sic docet 5. lib. phys: Igitur in toto tempore est tantum vnum instans secundum rem. Quòd si loquamur de instanti intrinseco, tempus terminante, atq; continuante, sic non est vnum tantùm sed plura realiter, duo quidem actu, omnem signatam temporis partem terminantia. Exempli gratia, in hora est primum, & vltimum instans, alia sunt infinita in potentia, quatenus hora in partes infinitas est diuisibilis. Sanè, quodlibet continuū finitū habet duo extrema distincta realiter; quippe cùm idem respectu eiusdem partis nō possit esse principium & finis. sed quælibet pars tēporis est continua & finita: igitur habet duo extrema: extremum autem in tempore est instans, sicut extremum in linea, est punctum: In qualibet ergo parte temporis, sunt plura instantia intrinseca, tempus terminantia, atq; continuantia. sed terminantia sunt actu, continuantia autem in potentia; & si fiat diuisio in tempore, erunt actu partes diuisas terminantia. Est autem instans extrinsecum vnitas mobilis accidentalis, quatenus est sub forma, siue vbi fluente: instantia autē intrinseca

Est numerus partium motus.

Punctus duplex.

Extrinsecum.

Punctum intrinsecum.

Instans duplex.

Nunc extrinsecum.

Instās extrinsecum est vnum.

Plura instantia.

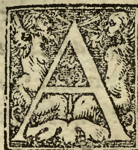
Differentia inter instantia.

intrinseca sunt diuersa esse instantis extrinseci. Etenim sicut se habet mutata esse ad ipsum mobile: ita etiam instantia ad instans extrinsecum. sed mutata esse, quæ accidunt mobili, vt aliter, atque aliter in motu se habenti: ita & instantia intrinseca, sunt diuersa esse instantis extrinseci. hæc quidem de instanti quomodo sit vnum, & plura, similiter de puncto, breuiter dicta sint.

CAP. V.

Philosophi doctrina 4. phys: tex. 107.

Philosophus.

Dhuc etiam manifestum, quòd nulla pars ipsum nunc temporis sit, neque diuisio motus, sicut neque puncta lineæ sunt partes, sed duæ lineæ semper vnius partes. secundum igitur quòd terminus est ipsum nunc, non est tempus, sed accidit tempori, secundum verò quòd numeratur, numerus est: termini quidem enim ipsius solum sunt, cuius sunt termini, vt autem numerus, & horum equorum denarius est, & aliorum. Tempus igitur numerum esse motus per priùs & posteriùs, atque etiam continuum, cùm sit continui numerus, perspicuum est. Vult philosophus ostendere instans non esse partem temporis. Diuisio, seu differentia, inquit Commentator, quæ est inter duos motus, non est pars motus: sed instans est diuisio, seu differentia inter motum priorem, & posteriorem: igitur non est pars motus, nec consequenter pars temporis: sicut enim puncta non sunt lineæ, quamuis diuidant lineas: ita diuisio motus, non est motus. per motum autem intelligit quantitatem successiuam ipsius fluxus, non autem formam fluentem, aut ipsius fluxum. deinde ostendit instans esse accidens temporis, & solius temporis, quatenus scilicet est finis temporis: at quatenus alia numerat est aliorum à tempore. Terminus, ait, est accidens eius, cuius est terminus: sed instans est terminus tẽporis: ergo est eius accidens: Instans namque secundũ quod numerat, hoc est, diuidit tẽpus, est numerus, hoc est, non solùm vnum instans est numerus, sed duo instantia inter quæ includitur tẽpus. Postea probat quomodo sit solius temporis. Termini, inquit, sunt illius solius, cuius sunt termini: sed instans est terminus tẽporis: igitur est solius tẽporis. Demonstrat quomodo sit aliorũ à tempore. Numerus, secundum quòd numerus, non est illius solius, in quo est subiectiuè: sed instans, est numerus, & est subiectiuè in tempore, quia est accidens tẽporis: ergo est aliorũ à tempore. siquidem numerus denarius equorum, quo decẽ equi numerantur, est aliorum ab eo, in quo est subiectiuè. Numerus certè denarius, qui est in decem digitis meis subiectiuè, potest mihi notum facere numerum decem equorum. sed arguet aliquis contra prædicta, nempè quòd instans non sit indiuisibile in tempore actualiter existens hoc modo,

Instans non est pars temporis.

Instans est finis temporis. Argumenta quod instans sit diuisibile.

1. Aut, inquit, est in tempore subiectiuè, aut in subiecto temporis: non quidem in tempore, quia quælibet pars temporis est præterita, vel futura, instans autem est præsens: Neque in subiecto temporis, propterea quòd est diuisibile. Quare si instans in eo esset subiectiuè, esset vtique diuisibile. Sanè, instans est principium futuri, & finis præteriti: duas ergo

2. in partes est accidens realiter diuisibile. Amplius, implicat contradictionem tempus esse sine instanti, & instans sine tempore: igitur non sunt entitates realiter distinctæ: &

3. consequenter instans non est entitas dicta à tempore, & à qualibet illius parte. Item, Instans non patet corruptioni, quia aut corrumpatur quando est, & ita simul esset & non esset. vel quando non est, & id fieri non potest cùm sit iam corruptum, ergo incorruptibile, ac proinde manens idem instans in toto tempore. Reuera, instans sequitur illud, quod fertur: nam ita se habet instans ad tempus, teste philosopho, sicut mobile ad motum: sed mobile manet vnum & idem in toto motu, si motus fuerit vnus, atque continuus: instans er-

4. go manet vnum & idem in toto tempore, si tempus fuerit vnum, atque coutinuum. Item, si instans non maneret idem, desineret esse, non quidem quando est, alioquin simul esset, & non esset, nec etiam quando non est, quia inter quodlibet, in quo non est, & esse ipsius, est tem-

est tempus mediũ: igitur in tempore medio, nec idem esset instans, nec etiã non esset: quod est falsum. Sanè, si hoc instans non semper maneret, aliquando verum esset dicere, hoc instans corrumpi: aut igitur corruptione successiua, & sic toto illo in tempore maneret, quo successiuè corrumpitur: aut corruptione subita. Et tunc, vel subitò corrumpitur quando est, vel quando non est. si quando non est: semper igitur corrumperetur, si verò quando est, cùm simul sit corruptio subita, & corruptum esse, sequitur hoc instans corrumpi, cùm non est: atq; ita simul esset, & non esset. Ad hæc accedit authoritas commentatoris: Instans, inquit, agit tempus, sicut translatum translationem: sed quod agit tempus, maneat idem necesse est in toto tempore: ergo quod prius. Item, manet idem instans secundum subiectum: differt verò secundum diffinitionem, vt Com: dicit: Instans ergo manet idem in toto tempore secundum suam substantiam. Respondeo ad primum, atq; dico, instans esse entitatiuè, atq; realiter indiuisibile, vtpote, quod in alias partes reales diuidi nequit: diuisibile verò secundum rationem, idem enim instans alia ratione est finis præteriti, alia verò, initium futuri. Ad 2. sicut non implicat, lineam entitatiuè, atq; realiter esse sine punctis; sic etiam non implicat entitatem ipsius instantis realiter separari à tempore. Dicitur autem instans accidens temporis principatiuè, & per reductionem, non autem formaliter, & quidditatiuè. siquidem aliquando accidens accipitur pro omni entitate limitata, quæ non est substantia, atq; ita, instans esse accidens, constat satis: aliquando verò accipitur pro eo, quod quidditatiuè, atq; formaliter est accidens, & in aliquo ex nouem generibus accidentium inuenitur: & hoc modo non est substantia, neq; accidens, sed principium accidentis. Præterea, est quædam separationis, & diuisionis actualitas, qua vnum actualiter separatur ab altero, & hac actualiter instans separatur à tempore, quia scilicet non est actualiter in tempore: alia verò est actualitas continuationis, & terminationis, qua vnum actualiter terminat alterum, & sic instans est in tempore actualiter: alia autem est actualitas præsentialitatis, & distinctionis, qua aliquid est præsens alicui: & ita etiam, instans est actu in tempore. Itaq; instans est in tempore terminatiuè, sicut terminus in eo, quod terminat, non autem per se subiectiuè, sed per accidens, quatenus tẽpus terminatum per ipsum, est in ipso subiectiuè. Ad 3. in toto tempore est vnum instans realiter, & entitatiuè; quælibet enim pars tempori sex duabus componitur partibus, inter quas est vnum instans reale, ipsas realiter continuans ad inuicem: quælibet certè pars temporis, est tempus. In distinctis præterea temporis partibus, sunt instantia realiter, & entitatiuè distincta; siquidem ad corruptionem partium, in quibus sunt, corrumpuntur. sed vna pars temporis potest corrumpi, alia non corrupta: instans ergo vnius partis potest corrumpi, alio non corrupto, & sic patet realiter distingui. Cathegorematicè ergo est vnum instans, sincathegorematicè autem, minimè, quia pro qualibet parte accipitur. Ad confirmationem dico, veritatem habere de instanti, à quo per suum fluxum, tempus causatur, hoc enim instans in toto tempore manet. Quòd si sermo sit de instanti, partes temporis adinuicem continuante, negatur similitudo: non enim est idem instans, partes temporis ad inuicem coniungens, atq; connectens. Nam sicut non est idem punctum continuans omnes partes lineæ ad inuicem: Ita proculdubio non est idem instans, omnes partes temporis connectens. Ad 4. Instans desinit esse, quando est: in illis enim, quæ subitò habent esse, incipit, & desinit, exponenda sunt per positionem præsentis, negationem verò præteriti, atq; futuri. verbi gratia, hoc instans est, & nunquam antea fuit: desinet esse, & nunquam amplius erit. Sed dices: incipere, & desinere sunt opposita: simul ergo idem tribui non possunt. Adde, quòd si hoc instans desinit esse: ergo incipit non esse. Respondeo, quòd incipere, & desinere in communi non sint opposita: interdum verò opponuntur, quãdo per negationem eiusdem & affirmationem de eodem exponuntur: Ista enim stant simul: Sort: incipit esse albus, & desinit esse albus: sic namq; exponuntur: sortes est albus, & sor. sine medio non fuit albus. & sortes desinet .i. sortes non est albus, & sortes sine medio fuit albus. Ad aliud dico, quòd illa stent simul: id namq;, quod non habet esse duratiuum, simul

Soluuntur argumenta.

1.

2.

Instans quomodo separatur à tempore

3.

Quomodo sit vnum instans

4.

Instans quomodo corrũpitur.

 simul

Quomodo causat temp?

simul incipit, & desinit esse. Ad confirmationem: instans non propriè corrumpitur, quia non propriè alteratur; corrumpitur autem quodammodo, quia desinit: corrumpitur, inquam, corruptione subita, quæ non durat, nisi per instans. Corruptio autem subita, & corruptum esse sunt simul in his, quæ per alterationem præcedentem corrumpuntur, in quibus est dare principium corruptum esse. in his autem, quæ huiusmodi corruptio non inuenitur, corruptio subita est, quando nullum esse illius est corruptum. Ad commen. Instans agit tempus, quia nihil de tempore habemus, nisi instans, seu præsens: quod est causa, vt tempus sit continuum. Ad aliam authoritatem patet solutio: vnum enim instans, secundum subiectum manet; secundum diffinitionem autem, est diuersum. Post hæc videndum est,

Tempus velox & tardũ.

quomodo tempus velox, atq; tardum esse dicatur, idq; secundum philosophi doctrinam 4. phys: 108. tex. Minimum in tempore secundum numerum, non autem secundum magnitudinem dari; philosophus affirmat: siquidem datur numerus simpliciter minor, vtpote dualitas, similiter & linea minima secundum numerum, vt duæ, aut vna, non autem minima secundum magnitudinem; cùm omnis linea magnitudine sit semper diuisibilis. simili ergo modo datur tempus minimum secundum numerum, vtpote duo, vel vnũ, non autem secundũ magnitudinem. Adde, Tempus non dici velox, aut tardum, sed multum, paucum, breue, & longum: quatenus enim est continuum, longum, & breue nominatur: Multum verò & paucum, quatenus numeri subijt rationem: nullus autem numerus quo numeramus est tardus, aut velox.

Philosophus tex. 108.

Minimus, inquit, numerus, qui simpliciter quidem dualitas est, & in hoc numero est accipere minimum, vt dualitas est. Quidam autem numerus, qui est quidem sicut est, hoc est, in numeris non simpliciter, inuenitur quidem minimũ secundum multitudinem, non autem secundum magnitudinem, vt lineæ, inquit, minima multitudine, duæ, aut vna: magnitudine quidem non est minima: semper enim diuiditur omnis linea. Quare similiter & tempus:

Tempus minimum.

Minimum quidem est, secundum numerum vnum, aut duo, secundum magnitudinem verò, non est. Itaq; in quolibet continuo inuenitur minimum secundum multitudinem, non autem secundum magnitudinem: in quolibet enim continuo inuenitur vnũ, vel duo continua secundum multitudinem: omne autem continuum magnitudine est in infinitum diuisibile: in nullo ergo inuenitur minimum secundum magnitudinem. sed tempus est quoddam continuum: igitur habet minimum multitudine, vt duo tempora, vel vnum,

Tempus non habet minimum.

non autem magnitudine: omne enim tempus hoc modo est diuisibile in infinita tempora. Etenim, quod est vnitatum indiuisibilium numerus, in suo quidem genere, potest minimum habere: At, quod est alicuius numerus, cui accidit diuisio in infinitum, minimum in eo inueniri nõ potest.

Tempus est diuisibilis in infinita tempora.

Sed dicet aliquis, quomodocunq; tempus acceperis semper est in infinitum diuisibile, vnde & minimum secundum multitudinem, est in duas medietates diuisibile: dico verum esse secundum magnitudinem, non autem secundum multitudinem; illæ enim duæ medietates non sunt illius minimi secundum multitudinem: vnitas enim non est in partes multitudinis diuisibilis: quandoquidem medietas vnius totius magnitudinis non sit minor suo toto secundum multitudinem: vnde vnus annus non est minor vna hora, quia vnitas non est minor vnitate. Quam ob causam illæ partes non sunt secundum multitudinem maioris numeri, vtpote quaternarij, vel senarij, sed sunt partes secundum magnitudinem vnius continui, quod est minimum secundum multitudinem. Sed iterum instabit, quòd scilicet detur minimum secundum magnitudinem.

Argumentũ quod detur minimum secundum magnitudinem.

Datur motus velocißimus 2. cœli, & 6. phys: com. 15. & datur motus tardißimus, igitur maximum, & minimum tempus. Reuera, vt dicitur 3. phys: com. 69. in continuo datur maximum & non minimum: in discreto verò minimum & non maximum. Dico, dari minimum secundum naturalem considerationem, non autem secundum mathematicam imaginationem: proportione namq; composita minimum dici potest, quia non potest minus dari, quo tantum spatium peragrare possit. Ad philosophi authoritatem, dico, illam intelligendam esse de continuo permanenti, non autem de continuo succeßiuo: permanens namq; continuum habet maximum, quia noua materia, aut illius extensione indiget, succeßiuo autem sufficit motus cœli, & tempus,

vt poßit

vt poßit protendi in infinitum. Suffragatur nobis Themistius, qui hunc Arist. locum sic elucidare contendit. Numerus, inquit, bifariam intelligi potest, simpliciter quidem vno modo, quatenus est discreta quantitas, nullis certè rebus applicata: proinde huiusmodi numerum, ex vnitatibus, rebus non applicatis, constare affirmat: ideoq; habere minimũ, vtpote dualitatem, qua nullus numerus est minor. Alio autem modo quatenus illa quantitas discreta rebus applicatur; & sic partim quidem huiusmodi numerus est continuus, partim verò discretus: discretus quidem multitudine, habetq; minimum, vtpote duos equos &c. continuus autem magnitudine, atq; ita minimum non habet. Sed tempus, ait Auer. est numerus motui applicatus, imò est ipse motus, cui applicatur numerus: multitudine igitur est minimum, magnitudine verò in infinitum protenditur. In causa autem est, quia minimum secundum numerum, duo, aut vnum: motus quoq; quatenus ipsi applicatur numerus, minimus est, duo, aut vnus. secus autem res se habet secundum magnitudinem; quia motus, vt contrarium, in infinitum est diuisibilis. Quomodo ergo sit minimum in tempore, hæc sint dicta. Tex. 109. Manifestum est autem & propter quid velox quidem, & tardum non dicitur, sed multum, & paucum, & breue & longum: secundum enim quòd continuum est, longum & breue est; secundum autem quod numerus, multum & paucum. velox autem & tardum non est, non enim numerus, quo numeramus, velox & tardus est. Sensus est. Quia vtriusq; quantitatis, continuæ scilicet & discretæ tẽpus conditionẽ habet: hac de causa, quatenus est continuũ, longum & breue dicitur: quatenus verò est quantitas discreta numerans, multum & paucum, velox autem & tardũ, minimè: in causa autem est, quia numerus, quo numeramus, velox & tardus non est. Velox enim & tardũ, sunt earum, quæ tempore mensurantur affectiones rerum: velox certè esse dicimus, quod æquali tempore maius, vel minori æquale pertransitur. Tardum verò, quod æquali minus, vel maiori tempore, æquale peragratur. Auerr. quærit cur per discretum diffinitum est tempus, cùm dicitur esse numerus, & non per continuum: Respondet, Mobile extra animam esse, sed motus & tempus nequaquam. sed quomodo res sit intelligenda sequenti capitulo latiùs, clariùsq; disputare disposui.

Themistius. *Numerus simplex.* *Auerroes.* *Quomodo sit velox, aut tardum.* *Auerroes.*

Digressio tertia cap. I.

Tempus an sit extra animam.

Comm. 109. 4. phys: Commentator de tempore an sit extra animam, ita loquitur: Dicamus igitur, quòd extra mentem non est nisi motum, & motus & tempus non sunt, nisi quando mens diuidit motum in priùs & posteriùs, & hæc est intentio motus, scilicet, motum esse numeratum. Sensus est, tempus habet pro formali, numerum, pro materiali verò, motũ continuum; non enim est numerus simpliciter, vt binarius, & id genus, sed numerus motus: proinde continuatio sibi, materiæ merito, discretio autem formæ causa debetur: Compositum ergo est cõpositione participatiua ex numero & motu, quæ quidem compositio, ipsis accidit magnitudinibus, quoties diuiduntur, atq; numerantur, aliquid enim tunc habent vtriusq; conditionis: patet hoc ex 10. Euclidis. Cæterum, apud Auer. non solum numerabilitatem, verùmetiam actualem numerationem, numerus connotat: vnde fit, vt numerante actu non existente, numerus nequaquam in rerum ordine, realiter existentium haberi poßit, nisi potestate tantũ. Cùm autem tempus sit numerus, præter motum, actualem denotat numerationem: Nam & si res, quæ est motus, tempus sit; motus tamen tempus dici non potest; nisi pars post partem actu numeretur. Quare sine numerante, motus cœli, tempus non esset, nec consequenter esset aliquod tempus. Itaq; tempus, quòad ipsius significatũ, siue materiale, à numerante minimè dependet: bene autem quòad ipsius connotatum, & formale. Idem quoq; patet ex Cõ. 131. 4. vnde hæc ratio formari potest: Deficiente anima numerãte, deficit

Auerroes. *Quod tempus non sit extra animam.* *Formale temporis.*

deficit actio numerantis: numerus ergo non erit: numerus enim non est numeratũ, sed actio numerantis in numerato, vel circa numeratum, vt obiectum. Sed numerans scilicet motum, qui est continuus motus, est anima apprehendens motum, eiusq; partes, vnam post alterã: anima ergo non existente, nõ erit numerus: nec ergo tempus: quoniam quòad suũ formale, est numerus; ad numerum namq; rei continuæ, necessariò requiritur numeratio actualis: Tempus ergo non erit in actu, nisi anima fuerit actu numerans: qua non existente, erit tempus in potentia tantùm. Tempus autem quòad suum materiale, est actu extra animã: siquidem materiale in tempore, est fluxus continuus, quo mobile fluit ab vno vbi ad aliud in motu locali: vel ab vna parte formæ ad aliam in motu alterationis. Sed talis fluxus est ens extra animam, quippe qui fluit, etiam anima minimè numerante, ex vno ad alterum gradum. Cæterum, quamuis numerus formale, motus verò materiale temporis esse dicatur: non habent tamen veræ formæ, atq; materiæ rationem: alioqui tempus esset aliquid realiter ex materia & forma compositum: cùm enim sit ens per se, ex duabus speciebus eiusdem prædicamenti componi non potest: Numerus ergo formale in tempore dicitur: quia sicut res naturalis recipit à forma suum esse completum; sic tempus ex numero suam completam habet rationem, quo quidem anima numerat priùs & posteriùs in motu. Motus autem materiale temporis nominatur: quia scilicet sicut materia supponitur formæ; ita motus supponitur numero, & discretioni, quæ ab anima fit circa partes motus. Reuera, tum quantum ad formale, tum etiam quantum ad materiale, tempus recipit complementũ ab anima, quod sic probari potest. Rerum numerabilium quædam habent esse fixum extra omnem animæ apprehensionem, veluti sunt entia permanentia, ab anima secundũ nullum illorum esse, formale scilicet, seu materiale dependentia: Ad rationem enim numeri numerati in permanentibus non spectat actualis numeratio, sed numerabilitas; tales enim extra animam habent esse completum. Quædam autem res sunt numerabiles, in quadam successione consistentes, quibus repugnat habere omnes partes simul, nihilq; de suo esse habent extra animam, nisi quoddam indiuisibile continuatiuum partium succedentium sicut est mutatum esse in motu, & instans in tempore. Quare in his successiuis si debet esse aliqua totalitas numerabilis, necesse est, vt sit intellectus apprehẽdens partem, quæ præcessit, eãq; conferat cum parte præterita & futura, & sic illas in priorem posterioremq; distinguat, atq; discernat. Exempli gratia, cùm intellectus, mobile sub aliqua dispositione, siue situ, cõsistere deprehendit, priorem, atq; posteriorem partem motus distinguit: quoniam autem motus in re indiuisibile continuatiuũ tantùm habet, si apprehendi debet, vt quoddam totũ habens partes, quibus repugnat simul esse: id certè fieri non potest, nisi per animæ actionem distinguentis, atque numerantis. Motus ergo remota anima, non habet esse completum: & cùm tempus non sit sine motu; sequitur, vt esse temporis completũ ab ipsius actione pendeat. Itaq; tum motus, tum etiã tempus, quatenus considerantur vt quædã tota, extra animã, perfectum esse habere non possunt. siquidem nullum totum, cuius partes simul esse nequeunt, quamuis simul eas intelligere contingat, habet esse actu completũ absq; actuali animæ apprehensione. Sed tempus, & motus cùm sint successiua huiusmodi habentur: habẽt ergo esse completum ab anima. Phil. 4. phys. tex. 131. Aut non dubitabit aliquis, inquit, impossibile enim cùm sit, numerantẽ esse aliquem, impossibile etiam est numerabile aliquod esse. Quare, manifestum est, quoniã neq; numerus est, aut qui numeratur, aut numerabilis. Et est sensus, tempus non est, anima non existente: anima enim cùm sit numerans, & tẽpus sit numerus: fieri non potest, vt numerabile aliquod existat, si anima numerans non extiterit; de tempore quoq; similis est sententia. Addit postea, quòd licet tempus non sit, quatenus est numerus extra animam numerantis, est tamen quatenus subiecto motus. Auer. 98. com. 4. phys. Tempus, inquit, est consequens, id est, accidens proprium motus: sed propriũ accidens non est ens in anima, vnde in fine cõmenti concludit; remanet ergo vt sit accidẽs: est ergo ens extra animam. Item 4. phys. com. 101. Vult tempus esse numeratiuum prioris, & posterioris existentium in motu, vbi planè ostendit se velle, tempus non esse numerans, sed

Materiale temporis.

Tempus recipit cõplementum ab anima.

Anima distinguit partes motus.

Philosophus. Tempus non sine anima.

Auer. sententiæ contrariæ

Argumenta. 1.

ſed numeratiuum, id eſt, aptum numerare: hoc idem in fine comm. 102. Tunc ita arguo, ſecluſa omni operatione intellectus, tempus eſt aptum natum numerare motum: igitur non eſt ens in anima tantùm conſiſtens. Amplius, ſi tempus non habet eſſe completū extra animam, vel eſt in anima, veluti quoddam figmentum, vtpotè chymæra, cuius fundamentum non eſt in natura, vel ut vniuerſale, cuius fundamentum eſt in re. Non primo quidem modo, vt omnibus probatur, neq; etiam ſecundo: nam 6. phyſ. com. 4. Philoſophus diuidit ens in anima ſecundo modo dictum contra ens, quod diuiditur in 10 prædicamenta. Sed tempus pertinet ad ens, quod in decem eſt diuiſum prædicamenta; eſt enim ſpecies quantitatis: non ergo eſt ens in anima, ſed extra animam conſiſtens. Item, poſito, quòd nullus intelligeret motum, cœlum autem moueretur, ſicut modò mouetur: aut igitur moueretur ſucceſſiuè, aut non. ſi ſic: erit ergo in rerum natura ſucceſſio extra animam. Sed ponere huiuſmodi ſucceſſionem realem extra animam in motu, ſine tempore, pro impoſſibili habetur; quandoquidem tempus, huiuſmodi ſucceſſio eſſe cenſeatur. Si autem non, cōtrà. Quod nihil reale ponit in motu, vel in mobili, eſſe ſucceſſiuum largiri non valet. ſed anima intelligendo motum, nihil reale ponit in motu, vel in mobili; intelligere enim, ſecundum quòd huiuſmodi nihil ponit in re intellecta: Anima ergo nihil confert, vt ſucceſſio ſit in motu, nec conſequenter ſucceſſio motus, aut ipſum tempus, habet eſſe ab anima, niſi ipſa dicatur cauſa, qua cœlum mouetur. Amplius, ad rationem numeri applicati non ſpectat actualis numeratio, ſed numerabilitas: ad hoc enim vt ſit numerus decem leonum, non eſt neceſſe, animam, quæ numeret, exiſtere; ſed ſufficit illos eſſe numerabiles: igitur, motus cœli, & tempus quoq; ſunt entitates extra animam exiſtentes. Tenet conſequentia, quia tempus eſt paſſio motus, ſeu motus cœli, qui non ſunt ab anima: tempus ergo eſt extra animam. Reſpondeo, tempus eſſe quodammodo continuum, & quodam etiam modo diſcretum: eſt enim actu continuum, potentia verò diſcretum: proinde quatenus eſt continuum, eſt propria paſſio motus, quæ eſt quædam potentia naturalis ipſius motus, qua ab anima menſurari poteſt, atq; ita motus & tempus, ſubiecto quidem vna res, eſſentia autem duæ computantur; quatenus ſcilicet illa aptitudo, ſiue potentia naturalis accidit motui tanquam proximo, & primo ſubiecto: ob quam cauſam à Philoſopho in prædicamentis & met. 5 inter ſpecies quantitatis, tempus reponitur, ſiue collocatur. At, quatenus diſcretum quodammodo intelligitur, id eſt, numerus prioris & poſterioris in motu exiſtentium; ſic tempus habet eſſe in anima eo planè modo, quo entia realia ab anima intelliguntur. Ex hac igitur diſtinctione, omnes certè difficultates facilè ſolui poſſunt: ſi enim de tempore loquimur, quatenus eſt continuum, ſic abſq; dubio, à motu eſt res diſtincta ſecundum eſſentiam, licet in ſubiecto non ponat in numero; vnum numero ſunt enim. ſi verò loquamur de tempore, vt de quadam re diſcreta: ſic eſt ens in anima ſubiectiuè, ſiue obiectiuè: ſicut obiectum in potentia, vel cauſatum in cauſa. Sententiæ ergo Commentatoris ſi hac diſtinctione examinatæ fuerint, nihil habent difficultatis: patet enim quonam pacto tempus à motu diſcernatur, & qualiter nominetur tēpus menſura motus; ſic enim eſt quid diſcretum, & conſequenter habet eſſe per actum animæ. Item, quando tempus appellatur motus, perinde eſt, ac iſta, riſibile eſt homo, vel è contrà, in quibus eſt identitas extremorum numeralis, non autem identitas eſſentialis. vult ergo Auer. tempus & motum, indiuiduo & numero, eſſe idem ſimpliciter; tametſi cum identitate ſtet ſpecifica diuerſitas. Dices, ſi tempus quatenus eſt numerus, habet eſſe ab anima tantùm: figmentū eſt igitur: Reſpondet Auer. 4. phyſ. com. 131. Eſſe numeri non eſt in anima omnibus modis, ſed eſſe eius aliquomodo eſt extra animam ſaltem in potentia, quod eſt eſſe ſubiecti proprij, motus ſcilicet in vnitate numerali, & indiuiduali, licet ad huc in ea ſit aliqua diuerſitas. Quam ob cauſam vult tempus, medium tenere inter illa, quæ habent eſſe in anima tantùm, & ea, quæ ſunt extra animam. Non ergo ita habet eſſe, in anima, vt nihil ad extra illi correſpondeat, aliter eſſet figmentum: neque rurſus eſt ita purum ens reale, vt extra animam per ſe conſiſtere queat; alioqui non eſſet numerus. Ex his etiam patet, qua ratione tempus dici poteſt

2. 3. 4.

Soluuntur argumenta.

Tempus continuum.

Diſcretum.

Tempus eſt in anima obiectiuè.

Tempus non eſt res fictitia

Tempus eſt perfectum & imperfectum

test ens perfectum & imperfectum, siue diminutum. Ea enim ex parte, qua est ens extra animam, hoc est, ratione motus, ens perfectum nominatur, ab anima nequaquam dependens: ea verò ex parte, qua ab anima dependet, ens dicitur imperfectum. Dices, nulla temporis pars est, ergo tempus non est. Antecedens patet, præteritum enim transit, & iam non est: futurum iam non adest, instans autẽ non est pars temporis. consequentia patet, totum enim constat ex suis partibus: sed partibus actu non existentibus; nec etiam totum actu consistet. Dico, esse temporis in rerum ordine inueniri, non quidem simpliciter, sed cum potentia actui permixta: atque ita admittitur totum esse temporis, non quidem in actu, sed sicut dictum est, quia scilicet opus ei est animæ operatione. Ad 2. Tempus non est ens in anima primo modo, neq; secundo modo sumendo vniuersale pro intentione vniuersalitatis, nam vniuersale hoc modo est ens rationis distinctum contra ens reale in decem prædicamenta diuisum. Est igitur ens in anima sicut natura, cui ab intellectu intentio vniuersalitatis attribuitur: quæ licet sit res, per opus tamen intellectus, vniuersalis formaliter dicitur. Itaq; & si temporis fundamentum sit reale, formale tamen est ab anima. Argumentum autem illud procedit, perinde, ac tempus se haberet ad animam, vt vniuersalitatis intentio. Ad 3. Nullo intellectu cœli motum intelligente, secundum rem in tali motu erit successio: erit enim mutatum ese, vt partis præcedentis, & subsequentis continuatiuum. hoc ergo modo admitti potest, ratione instantis, præteritum cum futuro continuantis, tempus extra animam esse. Verùm ex hoc non sequitur, tempus & motum, esse perfectum extra animam habere, si vt quædam tota considerentur, quorum nihil est extra animam, nisi indiuisibile continuatiuum. Argumentum ergo militat aduersus eos, qui putant tempus in anima præcisè suum esse, & nihil extra eam habere posse. Ad 4. Licet tempus, quòad suam entitatẽ ab anima minimè pendeat, quòad tamen actualem applicationem in motibus per ipsum mensurandus, pendeat, necesse est, sicut dixi. Quomodo ergo tempus sit in anima, & extra animam, his paucis elucidasse, sufficiat.

Quomodo tempus sit. — 2. — 3. — 4.

CAPVT II.

Tempus idem esse 4. phys. tex. 110.

Postquam audiuimus quonammodo tempus sit in anima, posthac audiamus à philosopho, quomodo tempus sit idem. Est autem, inquit, idem vbique simul, priùs autem posteriúsq;, non idem; quoniam mutatio præsens quidem est, facta verò, aut futura est alia. Sensus est, si tempus numeretur secundũ priùs & posteriùs, necesse vtique est, non vnum, sed diuersa tempora esse: sin autem absolutè, vnum numero est omnium: absolutè enim plura tempora simul esse nequeunt: omnibus siquidem temporibus, quæ simul sunt, vnum inest nunc, in quo absolutè simul esse dicuntur. Tex: Tempus præterea numerus est, non quo numeramus, sed qui numeratur: hic autem accidit secundum priùs & posteriùs semper alter: ipsa enim nunc altera sunt. Est autem numerus vnus quidem & idem, qui est centum equorum, & qui est centum hominum: quorum autem numerus est, altera sunt, vt equi ab hominibus. Sensus est, numerus simplex, non alicui rei applicatus, inuariabilis est, denarius namque & ternarius, atq; similes numeri, variationem non subeunt: at numerus applicatus, seu numerus, qui numeratur, continuæ subest mutationi: centenarius namque numerus non solùm dicitur de centum hominibus, verùmetiam de centum leonibus; homines verò & leones diuersa sunt. Porrò, tempus esse idem vbiq; illi est attribuendum, quod tempori est in primo motu subiectiuè, quodque est quantitas successiua primi motus; illud enim tempus vbique est idem, sicut & motus primi mobilis. Accidit autem tempori, quatenus est numerus motus, habere priùs, & posteriùs diuersa: prior enim pars motus, & posterior diuersæ sunt, quia mutatio præsens, quæ est pars motus, & mutatio præterita, & futura diuersæ

Tempus est idem. — *Qualis numerus tẽpus sit.* — *Tempus quare habet priùs & posteriùs.*

diuersæ vtique sunt ab inuicem. Tempus autem cùm non sit simpliciter numerus, quò numeramus, sed numerus motus; motui autem insunt priùs & posteriùs diuersa; ideoque & tempus quoque habet eadem & consequenter tempora diuersa. Quòd si tempus esset numerus simpliciter; tunc profectò eadem pars temporis, motus certè prioris numerus, idem sine dubio, & posterioris esset: numerus enim simpliciter vnus ac idem semper perseuerat. Tempus ergo quatenus est in primo motu subiectiuè, idem est apud omnes: quatenus verò est numerus motus secundum priùs & posteriùs, sic habet diuersas partes, proinde non est vnum, & idem hoc modo, sed diuersa tempora. Cæterùm, vt dixi, quidam est numerus numerabilis, vtpote entitates rerum, siue res numeratæ, seu numerabiles; & hic quodammodo dici potest numerus materialis: alius est numerus formalis, qui in duos diuiditur: quidam enim est, quo primùm numeramus: veluti sunt omnes species numeri: alius autem, quo secundò numeramus ita, vt ipsum priùs numeretur; deinde per ipsum sic numeratum, alia numeremus, cuiusmodi est tempus: alius est numerus numerans effectiuè, anima scilicet. Tempus præterea communiter dictum, est cuiuslibet rei tum corruptibilis, tum etiam incorruptibilis duratio: proinde hoc modo, æternitas, & æuum, tempora dici possunt. Tempus autem propriè dictum, est duratio cuiuscunque rei durabilis, corruptibilis tamen: atque ita omnia generabilia dicuntur esse in tempore. Tempus autem magis proprie, est rei durabilis atque successiuæ duratio. Tempus verò propriissimè nuncupatum, est duratio primi mobilis, qui est metrum, atque mensura motuum omniũ. Duo autem posteriores modi, tempori propriè conueniunt. Motus præterea vno modo accipitur pro forma diminuta, quæ fluit ab imperfecto ad perfectum, atque ita est in genere sui termini: alio autem modo pro transmutatione, qua huiusmodi terminus acquiritur, sicque est in genere passionis: tertio autem modo pro duratione successiua illius certè mutationis: atque ita est in genere quantitatis, quemadmodum philosophus obseruauit 5. met. vbi apertè docuit motum esse per se quantitatem. In motu præterea tria sunt consideranda, nempè entitas ipsius mobilis, entitas motus, & duratio successiua ipsius motus. Duratio autem successiua motus, est quædam quantitas realis, & successiua, ipsi motui realiter inhærens, atque ab ipso motu realiter distincta, à qua ipse motus dicitur formaliter longus, longitudine vtique durationis: & hæc quidem duratio, tempus proprie nominatur. Ex quo patet, quomodo tempus partim quidem sit entitas absoluta, cùm sit species quantitatis; partim verò successiua, quia illius subiectum, motus scilicet, est ens successiuum; denique tot esse tempora, quot sunt entia, siue nunc successiua. Etenim quilibet motus propriam habet durationem, sibi realiter inhærentem, & ab alterius duratione motus realiter distinctam. Quòd si tempus intellexeris propriissimè, quatenus scilicet est duratio primi mobilis; sic tempus est, ac idem omnibus, entitate absoluta, sicut paulò antè dixi. Adde, quonam pacto tempus nominetur metrum, & mensura, siquidem huiusmodi dictio patet latissimè: quædam enim vocatur æternitas, de qua disputatum est, siquidem est mensura rei, si ita loqui licet, principium, atque finem non habentis: est enim interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio: proinde sola Dei duratio hac mensura est mensuranda. Alia mensura vocatur æuũ, quæ rebus tribuitur, principium quidem, non autem finem habentibus. Substantiale autem huiusmodi entium esse, æuo, siue æuiterno mensuratur: motus verò, & operationes, si successiuè extiterint, tempore: si verò subitè, instanti. Alia mensura est tempus, mensura vtique entium, quæ successiuè progrediuntur. Alia dicitur instans temporis, qua mensurantur instantaneæ mutationes. Alia vocatur instans naturæ, quæ tribuitur illis, quæ sunt simul natura, aut vnum est natura priùs altero. Alia est instans originis: eorum scilicet quorum vnum originem habet ab altero. Quomodo ergo tempus sit vnum, numerus, duratio, metrum, & mensura, dixi. Fauet huic proposito Commentator 4. Phys. Com. 132. vbi tempus diuidit in principaliter primò, & tempus secundariò: licet enim tempus sit cuiuslibet motus numerus, non eodem tamen modo, sed secundum priùs & posteriùs. Est autem aliorum motuum numerus per motum localem, proinde si non esset motus circularis, non esset vtique tem-

Numerus multiplex.

Tempus quot modis dicatur

Motus multiplex.

Duratio successiua.

Tempus est mensura.

Mensura Dei.

Æuum.

Tempus.

Instans.

Instans naturæ.

Instans originis.

Tempus principaliter primò.

que tempus: quam ob causam etsi sit numerus cuiuslibet motus, eis nihilominus attribuitur principaliter & secundariò. Tempus autem secundariò, siue communiter dictum, non est vnum, sed plura, sicuti & plures sunt motus. Sanè in quocunque est priùs & posteriùs secundum durationem, in eo est tempus secundariò: anima namque non apprehendit in aliquo priùs & posteriùs secundum durationem, nisi per habitudinem ad tempus: ideo enim dicitur pars prior duratione, quia priori tempore facta est, & posterior similiter. sed in omni motu successiuo, siue cùm sit res successiua, est pars prior & posterior, quia vna succedit alteri: igitur hoc modo, non vnum est, sed plura tempora. Adde, vno motu, alterum mensurari posse, vt deambulatione Socratis per tantum spatium aquæ calefactionem. sed omne mensurans motum, largo modo potest dici tempus, ergo quod prius. Itaque tempus primò & principaliter dictum, est vnum tantùm & idem numero respectu omnium temporalium: Nullum siquidem accidens est multiplicabile in plura numero, nisi per multiplicationem sui primi & per se subiecti, præsertim multiplicatione naturali, atque reali. Sed tempus est accidens, siue idem sit cum motu, siue ab eo distinguatur; quia est quantitas successiua: non ergo multiplicatur sine multiplicatione subiecti. At subiectum ipsius, est motus primi mobilis, siue primum mobile, vt est sub primo motu, quod quidem stante mundi vnitate, multiplicari nequaquam potest: tempus ergo hoc modo est vnum tantum, & non plura. Subiectum autem temporis esse primum motum, constat satis: motu siquidem primo, vt sui generis simplicissimo, omnes alij motus mensurantur: tempus ergo principaliter primò dictum, primum motum sequitur, vti primum mensuratum primumque subiectum: ad quem, vt mensura intrinseca, & sua propria passio comparatur: Tempus, inquit Auer. loco iam dicto, sequitur hunc motum primum, & iste motus sumitur in diffinitione eius, & ipsum tempus mensurat illum, non secundum quòd numerus mensurat numeratum, id est, ad ipsum præcisè, vt mensura non comparatur; sed secundum quòd mensurat aliquid, quod est forma in re, hoc est, secundum quòd est mensura, quæ est subiectiuè, & intrinseca in re mensurata: Alios autem motus mensurat, quatenus mensura mensurat numeratum, scilicet in quantum est mensura extrinseca, quæ non est subiectiuè in mensurato. De hoc quoque tempore loquitur philosophus 4. phys. tex. 132. vbi ait, non posse plura tempora æqualia esse simul, quorũ non sit pars alterius, vt duo dies, duæ horæ &c. Auer. præterea 4. phys. Com. 110. dicit tempus esse vnum ab vnitate ipsius nunc, per quod tempus in actu esse dicitur; quod quidem nunc cùm non multiplicetur ad multiplicationem motuum, siue eorum quæ mouentur, sitque mensura, siue numerus eorum, quo illa in actu consistant, rectè dicitur facere tempus esse vnum. In causa igitur, quia tempus præsens, & vnum numero, est ipsum nunc: causa verò, qua ipsum nunc est vnum, hæc dicitur esse, nempè quòd sit mensura, qua omnes res sunt simul; plurium autem mensura potest esse vna numero: Iure ergo præsens tempus, pro illo tunc, quando est præsens, vnum esse dicitur. Deinde ponit differentiam inter numerum simpliciter, & numerum applicatum, & primum quidem semper eundem esse affirmat, vt numerus digitorum meorum, vt abstrahit à digitis, semper est idem: Applicatus autem secundum alium atque alium motum variatur: vnde & tempora varia, ac plura dicuntur.

Plura tempora.

Tempus vnũ

Subiectũ temporis.

Tempus mensura primi mobilis.

Auer.

Quare & nũc est vnum.

CAP. III.

Argumenta contraria.

1. Posset aliquis contra prædicta sic arguere: Plures motus simul esse, perspicuum est, sed motus est tempus alterius motus: igitur sunt plura tempora. Reuera, si tempus sequitur motum; igitur si essent plures primi motus; sine
2. dubio essent plura prima tempora. Amplius, tempus consequitur primum motum, est ergo accidens diuisibile secundum illius diuisionem. sed primus

motus

motus diuiditur in partem orientalem & occidentalem, & vtriq; propria duratio correspondet, quæ est primum tempus; quandoquidem per quamlibet illarum, alij motus mensurari possunt: igitur plura sunt prima tempora simul: tempus enim sequitur diuisionis modum. Profectò, si non esset motus primi mobilis, adhuc nihilominus esset tempus: non ergo in primo mobili, veluti in subiecto, tempus esse, dicendum est. Conditionalis ita probatur: si non esset motus primi mobilis, anima adhuc in horologio, vel in motu rotæ figuli, tempus apprehenderet: posset enim priùs & posteriùs cōnumerare: Igitur aut plura possunt esse tempora, aut sine primo mobili, tempus quoq; consistere valet. Item, quòd non sit vnum & idem tempus respectu temporalium, in motu primi mobilis subiectiuè consistens; 3.
variatis, atq; mutatis rebus, numerus quoq; similiter se habeat, necesse est: numerus enim inest rebus numeratis: sed tempus est numerus ipsius motus. variato ergo motu, & tempus similiter: sed non est vnus tantùm motus, nec ergo vnum tantùm tempus erit. Adde, quòd tempus, quò mensuratur Mercurij duratio, aut est idem cum eo, quo Socratis duratio mensuratur; aut non. Si secundum admittitur, habeo intentum, scilicet non esse vnum ac idem tempus omnium temporalium. sin autem primum: duratio ergo, siue tempus Mercurij non potest esse longiùs, aut breuiùs duratione Platonis, siue Socratis. Præterea, si esset 4.
tempus subiectiuè in motu primi mobilis, accidentis esset accidens, & sic processus esset in infinitum: quod fieri non potest. Consequentia patet, quia motus est quoddam accidens. Huic accedit, quòd eodem modo tempus esset sicut & primus motus: nam si subiectiuè est in motu, & motus est in cœlo: igitur tempus est in cœlo. sed consequens est falsum, siquidem ille motus, secundum omnes illius partes, est extensus in cœlo: atq; ita plures partes temporis, essent simul; quod certè funditus euertit rationem temporis. Plura præterea ac- 5.
cidentia eiusdem generis essent in eodem subiecto, motus scilicet, & tempus, quod fieri nō potest. Item, quòd tempus non possit dici vnum propter vnum, & idem nunc in toto tempore consistens, cùm non sit idem nunc in toto tempore. Cuiuslibet continui finiti, vt minus sunt duo termini: sed tempus est continuum, vtpote quantitas continua, & nunc est terminus temporis: in tempore ergo sunt duo nunc. dicis, vnum & idem nunc secundum rem, a- Quod non sit
liquod tempus ex vtraq; parte terminare posse: quod quidem nunc differt secundum esse. vnum nunc.
Contrà, illud met nunc secundum substantiam, est sub diuersis esse: illa ergo duo esse accidunt sibi: Igitur non per se, sed per accidens esset terminus temporis: quod est falsum; omne enim indiuisibile de genere quantitatis, per se terminat quantitatem. Reuera, illa duo esse si fuerint de genere quantitatis; sufficerent vtiq; sine illo nunc secundum substantiam ad proprium continuum terminandum: quod est falsum. Sin autem fuerint alterius generis, puta qualitatis: qualitas ergo per se terminare quantitatem, quod est absurdum. Am- 6.
plius, illa dicuntur esse simul, quæ sunt sub eodem nunc temporis: igitur sunt plura nunc in tempore, alioqui omnia essent simul. Dicis, omnia esse in eodem nunc secundum substantiam, non autem secundum esse, & rationem. Contrà, quæ sunt sub eodem nunc realiter, sunt simul realiter, quia esse simul pendet ex identitate ipsius nunc. Quare, si est idem nunc reale: sunt ergo simul omnia: quod est falsum. Adde, fieri non posse, vt inter aliquam entitatem indiuisibilem, cadat entitas diuisibilis. sed inter quælibet duo nunc cadit tempus medium: non est ergo idem nunc secundum substantiam. Item, quæcunq; sunt simul in di- 7.
uersis temporis partibus, quæ partibiliter distinguuntur, secundum substantiam idem esse nequeunt: sed instantia temporis ita se habent: non ergo sunt vnum secundum substantiam. Etenim si esset vnum nunc in toto tempore; inter duo nunc, tempus esse non posset; quia in tempore non esset, nisi vnum nunc. Sed consequens aduersatur philosopho 6. phys. Adde, quòd sicut se habet tempus ad tempus; ita certè nunc temporis vnius ad nunc temporis alterius. sed tempus discretum non est idem cum tempore continuo: nec ergo nunc temporis discreti erit idem cum nunc temporis continui: atque ita in toto tempore idem nunc nequaquam esse perspicuum esse potest. Quòd si ita res se habeat, friuola est illorum ratio, qua vnitatem temporis, ex vnitate vnius nunc statuere conantur. Amplius, tempus non est 8.

Quòd tempus non sit quantitas.

species quantitatis continuæ, quia est numerus motus, qui non est species quantitatis continuæ: igitur non potest esse vnum, & idem continuum. Adde, mensuræ rationem illi tribui non posse: non ergo est quantitas, & consequenter non est vnum. Antecedens patet: Aut enim mensurat secundum tres dimensiones, & sic à corpore non distinguitur: aut secundum duas, & ita à superficie non discernitur: vel secundum vnam, & sic à linea non discrepat. Igitur, aut tempus non est quantitas, aut saltem non est species quantitatis distincta.

9. *Præterea, nulla quantitas componitur ex non entibus, sed tempus componitur ex non entibus: ergo nō est quantitas. Maior patet, quia compositum constat ex partibus componentibus. quantitas autem est ens reale: igitur constat ex rebus actu existentibus. Minor verò ita probatur: præsens componitur ex tempore præterito, & futuro, quorum neutrum est actu. Dicis, quantitatem successiuam, cuiusmodi est tempus, componi ex non entibus ad inuicem per instans præsens, copulatis. Contrà: quod non est ens, alteri continuari non potest: sed tum præteritum tum etiam futurum tempus non est ens: non possunt ergo ad inuicē copulari. Patet ergo quomodo tempus non sit vnū, & idem.*

Soluuntur argumenta.

1. *Respondeo, Plura tempora simul esse bifariam intelligi potest, aut certè de tempore, siue temporibus primis, aut de temporibus secundis, siue vulgaribus. Quòd si loquamur secundū vulgarem opinionem, tot quidem sunt tempora, quot putat motus esse diuersos: sed reuera sunt simul, cùm ad idem nunc copulentur. Quòd si de tempore primo sermo sit, proculdubio omnia tempora sunt simul in actu, quia vno nunc primi motus mensurantur. Quod enim est idem, & vbiq; simul, hoc est, quia est vnum, quod est vbique per coëxistentiam: quia nimirum omnibus coëxistit.*

Motus est subiectum temporis.

Motus præterea, vno modo à mobilibus diuiditur, vnde & magnus & paruus, atq; longus nominatur: & hæc profectò diuisio, potiùs extensio est appellanda: Alio modo diuiditur à spatio mobilis, & hæc vocatur successio. Primæ autem diuisionis partes sunt simul, sicut & ipsius mobilis partes: secundæ autem, nisi momentum solùm. Itaq; motus nō est subiectum temporis, quatenus est diuisibilis diuisione mobilis, sed diuisione spatij; sic enim tempore mensuratur. Ad confir. dico, tempus bifariam accipi, naturaliter quidem, quatenus videlicet in diuersis motibus inuenitur: atque ita plura tempora numerantur: Alio modo, mathematicè, & absolutè: quare si essent plura prima mobilia: plura quidem

2. *essent prima tempora naturaliter, non autem absolutè, seu mathematicè. Ad 2. Tempus est accidens motus, non quatenus extensiuè diuiditur, sed quatenus spatij diuisionem imitatur: proinde non est necesse, ipsum per totum mobile extendi, nec illius partes similiter. Ad confirm. stante illa conditionali, in illo motu, qui esset primus, quicunq; esset ille, veluti in subiecto tempus fundaretur. Ideo enim tempus, primum motum consequitur, quia vnumquodq; primo sui generi aptum est mensurari. Dices, cùm tempus sit accidens, & sit vnum numero, nec sit multiplicabile, si remoto primo motu, qui nunc est, in alio motu, puta Solis, seu Lunæ inueniretur: accidens ergo de subiecto in subiectum migraret: quod certè fieri non posse, affirmant omnes. Dico, accidens non migrare de subiecto in subiectum, sed nouam quandam habere rationem, successionem videlicet vniformiorem se. Perinde ac si motus primi cœli à Deo nunc amoueretur, in cuius locum motus secundi cœli substitueretur: nihil profectò noui huic secundo cœlo accideret, nisi ad aliquod priùs, habitudinis remotio.*

3. *Ad 3. variatis rebus, variatur & numerus, qui in ipsis est sicut in subiecto, non autem sicut in mensurato: at tempus principaliter est mensura primi mobilis, in quo est subiectiuè, secundariò autem eorum numerus, quæ motus cœli ambitu continentur. Dicis, variatis rebus mensuratis, variatur & mensura. Quare si tempus est in rebus temporalibus, veluti in rebus mensuratis: non erit vtiq; vnum, atq; idem tempus. Dico, hoc verum esse in mensura intrinseca, quæ pro mensuratorum numero augetur, veluti sunt plures lineæ, à quibus inæqualium corporum longitudines mensurantur: non autem in mensura extrinseca, quæ sine sui variatione, potest esse multorum mensura. Itaq; ad numerum primi motus, quod est tempus, alij motus mensurantur. Ad confirmationem. Verum est, esse vnum tempus respectu primi motus; non tamen vnum respectu aliorum motuum, qui sequuntur; quia*

non

non simul omnia incipiunt, nec simul desinunt esse. Ad 4. Accidentis bene potest esse accidens in quo est subiectiuè, sicuti in subiecto quo: albedo enim est in superficie sicut in subiecto quo, & est in pariete subiectiuè sicut in subiecto quod, mediante tamen superficie. Et sic accidentis potest esse accidens. Ad confirmationem dictū est, tempus non esse in primo mobili per partium extensionem, sed per durationem spatij primi motus. Ad aliam confirmationem: Eodem in subiecto plura esse accidentia eiusdem generis remoti, nullum sequitur absurdum: Tempus autem & motus, cùm se habeant velut imperfectum, & incompletum in natura, nempè, vt albedo dum est in fieri, & nigredo in corrumpi, simul esse possunt. Cùm ergo accidens non multiplicetur nisi ad multiplicationem sui subiecti, & tempus sit subiectiuè in motu primi mobilis: vnum est ergo tempus primum, & non plura. Est autem subiectiuè in primo mobili, mediante motu: Motus enim est subiectiuè in eo, quod primò, & immediatè numeratur. Est ergo vera vnius temporis ratio, vnitas primi motus; à quo veluti omnium simplicissimo, alij motus mensurantur. Itaq; tempus ad primum motum comparatum, non solùm vt mensura ad mensuratum, verùmetiam vt accidens ad subiectum, ab illo vnitatem recipit: Ad alios autem motus, vt mensura tantùm comparatur. Sed dices, si tempus est vnum, quia motus cœli est vnus, in eo subiectiuè existens: tempus ergo sine motu primi mobilis, percipi non posset: quod planè est falsum. Etenim dormientes, quorum phantasia laborat, temporis successionem percipiunt, cœli motu non percepto. Respondet commentator 4. phys. nos percipere tempus, quia percipimus nos quidem consistere in esse variabili ex motu cœli, & inde esse, omnia, quæ ordinantur ad motum cœli, veluti ad causam, cuius prima mensura est tempus, tempore mensurari. Dices, Tempus denominat res temporales, subiectiuè ergo in illis inuenitur. Respondeo, tempus denominatione extrinseca temporalia denominare, ideoq; non opus esse, in illis, veluti accidens in subiecto, consistere, sed potius sicut mensuram in mensurato. Ad 5. Illa ratio congruit continuo permanenti, non autem successiuo, cui sufficit, duos terminos ratione & non substantia distinctos habere. Præterea, falsum supponitur, dari videlicet tempus finitum, quandoquidem totum tempus sit continuum & successiuum: nec vna illius pars, actualiter ab altera diuiditur, nisi secundum nostram tantum imaginationem mentis. Dices, si non est tempus actu finitum, erit ergo actu infinitum: finitum enim & infinitum diuidunt quantitatem continuam. cùm ergo tempus sit quantitas continua, & actu infinitum esse nequeat: est ergo actu finitum. Respondeo, tempus non esse ita actu finitum, quin aliud tempus sequatur, stante mundi ordine, quem nunc tenere videmus: nec tamen est actu infinitum, quasi se ad infinitam durationem extendat: sed dabitur in fine mundi tempus actu finitum, hoc est, finis temporis. Dices, Nunc non est tempus, neq; pars temporis: non ergo est in tempore, & consequenter non est idem tempus. Dico, Nunc si accipiatur pro quodam temporis indiuisibili; sic sine dubio non esse tempus, neq; temporis partem: At si intelligatur pro nunc fluenti; sic esse totam temporis substantiam. Ad 6. Illa duo esse, non sunt ipsius temporis duo termini actu existentes; partes enim temporis non sunt, nisi secundum aliquod illius indiuisibile. Itaque ipsum nunc idem subiecto, est terminus temporis continui, re quidem vnus est, duo verò ratione: illa autem diuersa esse reduci possunt ad genus quantitatis. Ad confirmationem: Est idem nunc subiecto quidem indiuisibile, non autem secundum esse, proinde quatenus diuersa esse habere potest, sic mediare tempus inter illa dicitur. Ad 7. licet nunc vnum secundū substantiam sit, illa nihilominus esse sunt diuersa, quapropter illa quæ præcesserunt, & nunc habentur, simul esse nequeunt. Ad confirm. patet solutio: duo enim nunc in tempore ponuntur propter vtiq; duo esse diuersa, inter quæ duo nunc, hoc est, inter diuersa esse eiusdem nunc, mediat tempus: non autem inter nunc secundum substantiam intellectum; quod quidem non corrumpitur, nec transit de subiecto in subiectum. Ad 8. Tempus dupliciter considerari potest, vno quidem modo, secundum id, quod est, atq; ita est continuum simpliciter: Alio autem modo, quòad actum, quo motum metitur, vnde & discreti nomen accipit: Tempus ergo non est nu-

Quare tempus mensuratur à motu.

Tempus non est subiectiuè in rebus temporalibus.

5.

Tempus actu finitum.

Nunc est tempus.

6.

7.

8.

est numerus simpliciter, sed numerus motus. Ad confirmationem: tempus mensurat secundum tres dimensiones, nec propterea corpus dici potest: corpus enim mensurat intrinsecè secundum tres dimensiones: tempus verò extrinsecè. vnde & si locus mensuret extrinsecè secundum duas dimensiones; mensurat tamen secundum continentia, tempus verò secundum durationem: ideoq; non sunt vna eademq; mensura.

9. *Ad 9. verum est, nullã quantitatem permanentem componi ex non entibus, non autem quantitatem successiuam, cuiusmodi est tempus; siquidem ad successiui rationem spectat, vt altera illius pars transierit, altera verò, nondum venerit. Quam ob causam non indoctè dictum est à Prisciano, illud dici tempus præsens, cuius pars præterijt, parsq; futura est. Itaq; in successiuis non ens cum non ente continuari potest, quandoquidem continuari aliud sit nihil, quàm aliquod vltimum indiuisibile habere, quod sit finis præteriti, & principium futuri, cuiusmodi est instans præsens. Dicis, sicut dictum est, nullam esse temporis partem, quia non sunt præteritum, & futurum, præsens autem non est pars temporis: sed hoc est manifestè falsum; nam ista dies est, & est pars temporis. Quælibet ergo pars temporis præsentis habet partes præsentes compositas ex præterito, & futuro, sicq; est præsens, & verum est, tempus ipsum esse. Quomodo ergo tempus sit vnum dixi.*

CAP. IIII.

Tempus & motus se inuicem mensurant.

Philosophus.

Ostquam audiuimus quomodo tempus sit vnum, & quantitas continua; posthæc audiamus à philoso. quonam pacto tempus & motus se inuicem mensurent. 4. phys: tex. 112. Non solùm autem, inquit, motũ tempore metimur, sed & motu tempus, propterea quia mutuò determinantur. Tempus quidem enim determinat motum, cùm sit numerus ipsius, motus autem tempus. Et dicimus multum aut paucum tempus, motu mensurantes, sicut & numerabilibus numerũ. Numero enim, equorũ multitudinem cognoscimus. Iterum autẽ vno equo numerum ipsum. Similiter autẽ, & in tempore et in motu: in tempore quidem enim motum, motu autem tempus mensuramus. Sensus est. Id, cuius multitudo, seu paucitas ab alio determinatur, ab eodem vtiq; mensuratur. sed motus multitudo siue paucitas à tempore determinatur, & è contrà: Igitur inuicem sese mensurant. Tempus siquidem est numerus motus: numerat ergo, & mensurat motum.

Motus mensurat tempus, & è conuersò.

Motus autem mensurat tempus, quò ad nos; propterea dictum est à Cõmentatore in eodem commento, essentiale esse tempori motum mensurare: mensurari verò à motu peraccidens illi competere: atq; ideò dictum esse à philosopho quandoq; tempus per motum à nobis mensurari. Naturaliter, inquit, est nobis notior numerus re numerata: atq; ita per notiùs, latentiùs cognoscimus. Cùm autem accidit nobis errare, aut dubitare de numero, numerum per ipsum numeratum, cognoscere tentamus. vnde fit, vt ex motus quantitate nobis cognita, quantitatem temporis cognoscamus. Id autem ab eo probatur, similitudine accepta à numero & numerabili.

Numerus per numerabile cognoscitur.

Per numerabile, inquit, quandoq; metimur numerum, & è conuersò: sed motus est mensurabilis numerabilis, tempus verò est idem numero: per motum igitur interdum tempus à nobis mensuratur. Exempli gratia, sint hîc decem leones, atq; aliquis gnarus numerandi ad decem vsq;: nesciens tamen hos leones decem, ex numero denario sibi cognito, quod leones sint, facilè percipiet: atq; ita per numerum cognoscet multitudinem equorum. E contra, sciat decem leones esse; nesciat tamen computare vsq; ad decem, vno leone, leonum numerum percipiet, computando vnum leonem, & iterum alium, quousq; omnes numeret leones. Eodem, inquit, modo se habent motus & tempus ad inuicem.

Quare temp' à motu mensuratur.

Annotat Commentator com. 113. causam, qua tempus per motum mensuretur. Quia motus est causa, inquit, in esse eius, secundum quòd est subiectum illius: proinde capit diuisibilitatem à motu tanquam à causa materiali & subiectiua. Tẽpus præterea mensuratur à motu secundum eum profectò modum, quo mensurat motum: cùm scili-

cùm scilicet fuerit imaginatum, siue intellectum, vt mensura extensa per extensionem motus: sic enim tempus mensurat motum, quia scilicet quantus sit motus, per ipsum cognoscitur. Sequitur tex. 113. Et hoc rationabiliter accidit, imitatur enim magnitudinem motus, hunc autem scilicet motum, tempus: propterea quanta & continua sint diuisibilia; quia namq; magnitudo talis est, motus similiter se habet: ob motum, tempus tale est, atq; metimur magnitudinem motu, motum quoque ipsa magnitudine. Multam enim dicimus esse viam, si processus multus: & multum processum, si via multa. Sic igitur tempus, si motus, & motum si tempus. Et est sensus: sicut magnitudo & motus se habent ad inuicem; ita planè motus & tempus, quia nimirum sicut motus sequitur magnitudinem; ita certè tempus sequitur motum. Consequuntur namq; se inuicem, quatenus sunt quanta, & diuisibilia: à magnitudine enim quantitatem diuisibilitatemq; motus accipit, à motu verò, tempus. Nos autem interdum magnitudinem per motum mensuramus, dum dicimus viam esse longam, si processus, hoc est, motus longus extiterit. Et è conuersò, motum longum appellamus, si longa fuerit via. Eodem modo tempus mensuratur à motu, & motus à tempore. hoc tamen interest, quod accidit motui, vt temporis sit mensura, siue metiatur: Temporis autē proprium est, vt motus mensura sit, propterea quod est numerus motus. hæc autem duo, continua dicuntur, quod partes habeant ad communem terminum copulatas: discreta verò, quia rationem numeri subeunt, vt sæpius replicentur. Tex. 114. Quoniam autem tempus est metrum motus, & eius, quod mouetur. mensurat autem sic motum in determinando quendam motum, quo mensurabit totum. Et erit ipsum motum esse in tempore, & ipsum, & ipsius esse tempore mensurari. nam simul & motum, & esse motus metitur. vnde hoc est, ipsum in tempore esse, eius esse tempore mensurari. Sensus est, tempus est mensura motus, & eius, quod est moueri, id est quantitatis, vel esse ipsius motus: mensuramus autem motum per tempus, dum aliquam temporis partem, illi tempori æqualem metimur, ac per illam partem mensuratam, totum motum metimur. veluti, si vellemus lineam quinq; cubitorum metiri, vnam illius partem, per vnum cubitum illi applicatum mēsuramus: & demum per illam partem, totam lineam metimur. sic motum quinque horarum per vnam horam aliquotam. Commen. Quemadmodum, inquit, bicubitus est notior apud nos illo, quod per bicubitum mensuratur; ita pars temporis notior nobis esse debet motu, qui per illam temporis partem mensuratur: quæ quidem pars per notiorem priorēq; motum, diurnum scilicet, debet à nobis sciri, atq; cognosci. Motus ergo diurnus est illa parte notior temporis, qua partem motus cognoscimus. licet ergo via generationis, quoad suū esse, motus sit nobis notior, aliqua tamen temporis pars quoad suam quantitatem est nobis notior aliqua parte motus. vult ergo Auer. motu diurno cuncta inferiora mensurari, proinde minimum esse, & notiorem, quod ad mensuræ rationem spectat. Per motum autē, quantitatem, per esse verò, essentiam, siue ipsius quidditatem intelligit. Quantitatem autem motus à tempore mensurari, nulli dubium esse potest: essentia verò siue esse illius, quod ab eodem mensuretur, sic persuaderi potest. si esse motus in successione consistit, cùm sit ipsa successio: à tempore ergo, & quantitas, & esse motus mensurantur. Ex quibus patet, motum esse in tempore, perinde esse, ac esse, & quantitatem illius, tempore mensurari. Commentator, motus est in tempore, quia mensuratur à tempore, & motus mensurat tempus, non tamen esse ipsius temporis. hoc est, non est essentialiter mensura temporis: sed per accidens, vt dictum est. Quamobrem in ipso nunc, motus esse non potest, cùm ipsius esse, & quantitas à tempore mensurari nequeant. Et si dixeris, hanc propositionem verā esse, nunc motus est: & omnem propositionem veram dici, vel falsam, ab eo quòd res est, vel non est: motus ergo erit in nunc. Dico, motum esse, in nunc, quatenus vnio prædicati ad subiectum ab eo determinatur, non autem vt mensura. Quomodo ergo motus sit in tēpore secundum quantitatem, & essentiam, perspicuum esse puto. posthac dicamus quomodo sit aliquarum rerum mensura. Tex. 115. Manifestum est autem quod & in aliis hoc est in tempore esse, ipsorum esse mensurari à tempore. In tempore enim esse dupliciter dicitur, v-

Motus sequitur magnitudinem.

Tempus est metrum motus. Arist.

Comment.

Motus diurn' est omnium inferiorum mensura.

In nunc non est motus.

Aristoteles.

citur : vnum ſcilicet tunc eſſe, cùm tempus eſt : alterum verò, cùm dicimus aliqua in numero eſſe. hoc autem ſignificat, aut ſicut partes numeri, & paſsio, & omninò; quoniam numeri eſt aliquid, aut quoniam eſt numerus ipſius. Quoniam autem numerus tempus eſt, ipſum quidem nunc, & priùs & poſteriùs, & quæcunq; ſunt huiusmodi, ſic in tempore ſunt, ſicut in numero vnitas, & impar, & par. hæc quidem numeri aliquid, illa temporis aliquid ſunt, res autem ſicut in numero in tempore ſunt. Et eſt ſenſus, eſſe in tempore bifariam poteſt intelligi, aut quidem eſſe, hoc eſt, coëxiſtere tempori, quemadmodum ſubſtantiæ ſeparatæ, quæ tempori coëxiſtunt : non tamen tempore menſurantur, cùm longè abſint à temporis natura. Quatenus ergo ſunt ſubſtantiæ incorruptibiles, abſtrahunt à tempore: Alio modo eſſe in tempore, eſt eſſe partem temporis, aut paſsionem, aut aliquid, quod terminatur per tempus. Vtitur ſimilitudine à numero ſumpta. Duobus modis, inquit, eſt eſſe in numero : aut quia ſimul eſt cum numero : aut quia eſt ſicut pars, paſsio, vel aliquid numeri. Eſt autem aliquid in numero, vt pars, binarius, ſenarij pars, vt affectio verò, par, & impar : aut vt quid numeri, vnitas videlicet principium numeri. Quæ verò non ſunt aliquid numeri, ſed coëxiſtunt numero, ſunt res, quæ numerantur. Cùm igitur tempus ſit numerus, nunc quidem in tempore, eſt vt principium, priùs verò & poſteriùs, vt partes, cætera verò, vt affectiones, ſeu paſsiones. Tex. eiuſdem comm. Quòd ſi ita ſit, res à tempore, vt à numero continentur, quemadmodum & à loco, ea quæ ſunt in loco. ſi autem hoc eſt, continentur à numero, ſicut & quæ ſunt in loco, à loco. Senſus eſt, ſi ita res ſe habet : igitur, quemadmodum quæ ſunt in numero continentur à numero, ſimiliter quæ ſunt in loco, continentur à loco; ita certè, quæ ſunt in tempore, continentur à tempore. Verùm, vt aliquid ſit propriè in tempore, duo ſunt illi neceſsaria, alterum, vt ſub tempore contineatur: proinde eſſe in tempore, non eſt eſſe, quando eſt tempus : ſicut eſſe in loco, non eſt eſſe, quando eſt locus; alioqui omnes eſſent in quolibet : & ſic cœlum eſſet in milio; quando enim milium eſt, cœlum eſt : Alterum verò, vt aliquid patiatur à tempore. ſic enim conſueuimus dicere, talia à tempore facta eſſe, & omnia tempore ſeneſcere, & obliuionem accipere, deniq; nihil noui ſub tempore fieri. Adde, quòd tempus per ſe eſt corruptionis cauſa, motus enim rem ſeparat à ſuo principio : igitur & tempus, quia eſt numerus motus. Ea igitur, *quæ ſemper ſunt, non ſunt in tempore, neq; continentur ſub tempore; quia ſcilicet nihil patiuntur à tempore. hæc eſt ſumma dicendorum, quomodo aliqua ſint in tempore, aliqua verò minimè. Tex. Manifeſtum eſt autem, & quoniam non eſt in tempore eſſe, quando tempus eſt, ſicut neq; in motu eſſe, neq; in loco, quando motus & locus eſt. ſi enim erit, quòd eſt in loco ſic, omnes res in quolibet erunt, & cœlum in milio : quando enim milium eſt, eſt & cœlum. ſed hoc quidem accidit, illud autem neceſſe eſt conſequi; vt tempus ſit, cùm aliquid eſt in tempore, & motus ſit, cùm aliquid ſit in motu. Senſus eſt : Tempus, ad id, quod exiſtit, per accidens ſequitur : non minus enim ſequeretur, ac ſi illud non exiſteret. Illud autem ſequitur neceſſe, hoc eſt, vt tempus ſit, quando aliquid eſt in tempore, eſt omnibus modis neceſſarium : In tempore enim aliquid eſſe, ſine tempore, non eſt intelligibile, neque factu poſsibile. Tex.* 117. *Quoniam autem eſt ſicut in numero, quod in tempore eſt, accipietur. aliquod tempus plus omni eo, quod eſt in tempore. vnde neceſſe eſt omnia ea, quæ ſunt in tempore, contineri à tempore : ſicut & alia quecunq; in aliquo ſunt, vt quæ ſunt in loco, à loco. Sane, contineri à tempore, eſt excedi, & menſurari à tempore : excedi verò à tempore eſt, quando data quauis re temporaria, eſt dare tempus maius illa. vnde ſimul ſtare poteſt, rem menſurari proprio & æquali tempore, ab aliquo verò alio excedi, & ſuperari : Omne, inquit Commentator, quod eſt in aliquo numero excedit illud ex duobus extremis : ſed omne, quod eſt in tempore, eſt in eo, vt in aliquo numero : omne ergo quod eſt in tempore, tempus excedit illud ex duobus extremis. Et hoc eſt, quod dicit Philoſophus, Accipit aliquid plus tempus omni eo, quod eſt in tempore .i. quod eſt in tempore, exceditur à tempore ex duobus extremis. Dices, ſi ſempiterna non ſunt in tempore, & omni eo, quod eſt in tempore, ſit dare maius tempus : motus ergo primi*

Tempus eſt menſura rerum.

Duobus modis eſt eſſe in tempore.

Ariſtoteles.

Quod eſt propriè in tempore.

Ariſtoteles.

Æterna non ſunt in tempore.

Ariſtoteles.

Contineri à tempore.

Comment.

Tempus eſt cauſa corruptionis.

go primi mobilis, cùm sit sempiternus secundum philosophum, non erit in tempore, nec cõsequenter à tempore mensurabitur. Dico, illud tempore mensurari, quod principium habet, & finem in tempore. Proinde quamuis motus cœli, secundum philosophum sit æternus; vnaquæq; tamen reuolutio, vel reuolutionis pars, quæ secundum priùs & posteriùs à tempore mensuratur, habet principium & finem, & sic necesse est, à tempore mensurari. Tex. Et pati iam aliquid à tempore, sicut & dicere consueuimus, quia consumit tempus, & senescunt omnia à tempore, & obliuione delentur ob tempus. sed non didicit, neq; adoleuit, neq; bonum factum est, corruptionis causa per se magis tempus est, numerus enim motus est, motus autem distare facit quod est. Sensus. Tempus est per se illius causa, quod essentialiter inuenitur in motu, quem sequitur tempus: sed motus est per se causa corruptionis, quippe qui res à sua substantia, atque principio, naturaliter remouet: tempus ergo est per se causa corruptionis, quæ sunt in tempore. Comm. Necesse est, inquit, tempus operari in res existentes in ipso passione corruptionis: & ideò omnes conueniunt in hoc, quod tempus inducit senectutem, & corruptionem ad omnia, & non dicunt ipsum renouare, & docere. Et causa, propter quam attribuitur ei corruptio, & non generatio, & si vtrumq; inueniatur in ipso, est; quia sequitur motum circularem & homines attribuunt ei corruptionem, & non generationem: quoniam cùm tempus attribuitur per se operationi, digniùs est, vt attribuatur operationi, quæ inuenitur essentialiter in re, quam sequitur tempus scilicet in motu: & motus in se habet, vt per ipsum auferatur res à sua substantia: & ista ablatio inducit per se corruptionem rei, licet inducat generationem in rebus generatis per accidens. ex motu igitur inuenitur generatio per accidens, & corruptio per se: ex tempore verò, vtrumq; per accidens: sed generatio per accidens, accidentis; tempus enim accidit ei, cui accidit generatio ex motu, & sequitur ex illo, in quo inuenitur corruptio per se. Corruptio ergo attribuitur ei quasi secundario, & generatio quasi accidens purum. Verùm si bene inspiciatur philosophi doctrina, non ita est interpretanda; siquidem ab eo absolutè dictum non est, tempus esse corruptionis causam, sed dici, atq; appellari. Et est sensus, tempus dicitur corruptionis causa attributiuè, quatenus nimirum corruptionis causam nobis latentem, tempori assignare consueuimus. præterea, si per motum intelligit primam lationem; illa profectò, vt ab eodem dicitur, 8. phys. com. est vita in rebus naturalibus. hoc idem ab eo affirmatur, 5. phys. comme. 128. & 13. Nec per motum intelligi possunt auctio & alteratio, quoniam huiusmodi tempus minimè attribuatur. Aliqui sic Commentatorem interpretari conantur: aliquid dicitur in aliud agere, aut quia ipsum transmutat, aut quia applicat ei contrarium; Sicut dicitur homo comburere domũ, quia applicat ei ignem: Alio modo, quia continuat contrarij applicatione agentis: & hoc modo dicitur tempus agere in entia, quæ existunt in tempore; quia nimirum per tempus fit mora applicationis contrarij agentis; tempus enim est formaliter huiusmodi mora. Sed arguet aliquis cõtra prædicta. Motus est causa per accidens corruptionis, quia per motum cœli adducuntur stellæ, quæ sunt per se causa corruptionis, vt dicitur 2. cœli. Quare, si motus cœli non est causa corruptionis, multò minus tempori est attribuenda. Item, corruptio nõ intenditur per se ab aliquo agente, teste commentatore 2. met. corruptionis ergo non est per se aliqua causa. Item, tempus est mensura rei, sed mensura, & mensuratum sunt æqualia: res ergo, quæ est in tẽpore, sicuti in mensura, non exceditur à tempore. Adde, quòd motus æternus secundum Philosophum, est in tempore, non tamen exceditur à tempore ex duobus extremis. Respondeo ad primum: omne corruptibile actu existens, necesse esse, corruptum iri: sicut docetur à Philosopho 1. cœli, & 2. de gener. sed non omne generabile, necesse esse, generatum iri, multa enim sunt possibilia, quæ nunquam erunt, potest certè alicuius rei generatio impediri. per necessarium igitur, ineuitabilem secundum naturam necessitatem; per accidens verò, contingens non necessarium, Philosophus intellexit. Ad primum ergo dico, motum cœli esse causam per accidens corruptionis: necessariam nihilominus rei corruptibilis existentis in actu. Stant enim ista simul, nempe motum cœli esse per se causam corruptionis

[Margin notes: Arist. — Comment. — Tempus est causa corruptionis per accidens. — Auer. sententia examinatur. — Argumenta. 1. — 2. — 3. — Soluuntur argumenta. — 1.]

ptionis, accipiendo per se pro necessario ineuitabili: & tamen esse causam per accidens corruptionis necessariam. Itaque accipiendo per se pro necessario, sic ei non repugnat per accidens necessarium: sed bene per accidens, quod potest non esse. Ad 2. Quamuis non sit aliqua causa, quæ per se intendat corruptionem; cum hoc tamen stat, esse aliquam causam corruptionis per se, necessariam scilicet. Dicis, primo cœli à Philosopho dictum esse, omne generabile, necessariò, generatum iri: similiter & corruptibile. Respondeo, id veritatem habere in generabili, quod est in potentia propinqua; ita, vt non possit non generari: non autem in generabili, quod est in potentia, quæ quidem multa habere potest impedimenta. de corruptibili quoque simile potest esse iudicium. Ad 3. Omne, quod est in tempore, exceditur à tempore maiori, non autem à tempore, quòd est sua mensura adæquata. Ad confirmationem patet responsio ex dictis: motus enim æternus, non est in tempore, sicut numeratum in numero, nisi secundum suas partes. Quomodo ergo tempus sit causa corruptionis, dixi. Tex: Quare, manifestum est, quoniam quæ sunt semper, secundum quod semper sunt, non sunt in tempore; neque enim continentur sub tempore, neque esse eorum mensuratur sub tempore: signum huius est, quia nihil patiuntur à tempore, tanquam non entia in tempore. Reuera, substantiæ separatæ non sunt in tempore quantitatiuè, sicuti sunt corpora cœlestia, neque sicut in numero, & mensura, quemadmodum corruptibilia sunt in tempore; sed sunt in tempore, tanquam entia tempori coëxistentia. Et de his hactenus.

(Margin: 2. — 3. — Arist. — Substantiæ separatæ non sunt sub tempore.)

CAP. V.

Tempus esse mensuram quietis, 4. phys. te: 138.

Voniam autem tempus est mensuratio motus; erit & quietis metrum secundum accidens: omnis enim quies in tempore est. Non enim vt omne quod est in motu, necesse est moueri; sic & in tempore: non enim motus tempus est, sed numerus motus: in numero autem motus contingit esse & quiescens. Sensus est, quod est mensura motus, est & mensura quietis: sed tempus est mensura motus: ergo est mensura quietis, per accidens tamen. Esse enim in tempore, perinde est, ac esse in numero, vel mensura, & consequenter tempus rectè dicitur mensura quietis: omnis enim quies est tempore. Cæterùm, quietem à tempore mensurari, non perinde est, ac motum mensurari, quasi partibus temporis, quietis partes correspondeant, sicut & motus diuiditur ad diuisionem temporis, alioqui quiescens transmutaretur, quod fieri non potest: transmutatio enim & quies eiusdem secundum idem, sunt opposita: sed potiùs per tempus cognosci, quamdiu aliquod corpus suo motu priuetur. Reuera, quies, quatenus est priuatio motus, non est aliquid existens in rerum natura: quia priuatio nō est aliquid reale. Quies (inquit Comment.) est priuatio motus, & eodem modo cognoscitur habitus per se, & priuatio per accidens. Etenim, album per se à sensu apprehenditur: nigrum verò, quatenus est albi priuatio. Cùm ergo tempus sit per se mensura, qua cognoscitur motus; ideò motus potest esse per accidens mensura quietis. Vocata est autem nigredo priuatio albedinis, quia ad imperfectionem, priuationemque magis accedit, quàm albedo. Sequitur. Non enim tempus motus est, sed numerus motus. &c. Si quis diceret, tempus est numerus motus; nihil ergo est in tempore, nisi motus, vel quod est in motu: sed quies nec est motus, nec est in motu: non ergo est in tempore. Soluitur ista obiectio à philosopho: Non, inquit, est necesse, vt quemadmodum omne, quod est in motu, mouetur; ita, quod est in tēpore, moueatur: tempus enim non est motus, sed numerus motus: quiescens autem potest esse in numero. Tex: Non enim omne immobile quiescit; sed priuatum motu, aptum natum moueri. Comment. quies, inquit, dicitur transumptiuè, veluti dicuntur poli quiescere. verè autem in eis scilicet, quæ innata essentialiter moueri. Tex: Esse autem in numero, est esse quendam numerum rei, & mensurari ipsum esse, eo numero in quo est: quare, si est in tempore

(Margin: Tempus est mensura quietis. — Comment. — Quies per accidens cognoscitur. — Arist.)

tempore quicquam, à tempore id mensurabitur. Sed tempus, & id quod mouetur, & id quod quiescit metitur, illud vt mouetur, hoc vt quiescit; motum enim ipsorum & quietem mensurabit, secundum quòd quanta quædam sunt. Sensus est. Omne quod est in numero, mensuratur numero, in quo est: sed tum id, quod mouetur, tum etiam quod quiescit, est in tempore, sicut in numero: vtrumque igitur à tempore mensuratur. hoc, inquit, est esse in numero, esse quendam rei numerum, & esse in numero sicut in mensura. hoc modo, quæ sunt in tempore, à tempore mensurantur. Mensurat namque tempus quod mouetur, quatenus est motum, & quod quiescit, quatenus est quiescens: hoc est, quatenus sunt quædam quanta, nempe in quantum motus est tantus, & non est maior, & similiter quies. Quies (ait Comment.) est priuatio motus: priuationes autem, ex suis habitibus terminantur, atque mensurantur: mensuratio ergo quietis & temporis, aliud est nihil, quàm motus priuationem metiri. Tempus ergo metitur motum primò, & essentialiter: quietem verò secundò, & per accidens. Sensus est, metiri quietem, est metiri per quantum tempus mobile potuisset moueri; priuationem enim cognoscimus per comparationem ad habitum; siquidem quanto tempore mobile quieuerit, percipimus ex potentia, qua potuit illo tempore moueri. Quies autem à philosopho quanta vocatur, secundum imaginationem spatij, quod poterat à potentia mobilis pertransiri: nam quies vera, cùm sit priuatio, realem quantitatem habere non potest. Tex: Quare, quod mouetur, non simpliciter erit mensurabile, secundùm quod quantum aliquod sit, sed secundum quod motus ipsius est quantus. Sensus est. Non est mensurabile secundum quod est substantia, aut quantum, aut quale; sed quia motus eius est quantus. Non ergo mensurat rem motam simpliciter, sed secundum quantitatem, quæ accidit motui, vt dicit Commentator. Quatenus ergo motus est quantus .i. finitus, & terminatus: res mota à tempore mensuratur. Tempus autem mensurat primum mobile, quatenus aliquo motu finito mouetur, vtpotè reuolutione motus finita. Amplius, motus finitus secundum quantitatem illi accidentem à primo tempore mensuratur: nam sicut vlna non mensurat pannum, nisi mensurando quantitatem panni; sic primum tempus non mensurat aliquos motus à motu primo, nisi propriam illorum motuum successiuam metiatur quantitatem. Quod autem dictum est de motu & mobili, de quiete, & quiescente, intelligi posse, affirmat Commentator: tempus enim mensurat quiescens, non quidem simpliciter, sed quatenus existimatione quietis respectu motus, in illo quantitas terminatur. Tex: 119. Quare, quæcunque non mouentur, aut quiescunt, in tempore non sunt; in tempore enim esse, est mensurari tempore: tempus verò motus & quietis mensuratio est. Mensurans (inquit Commentator) est de genere mensurati: proinde omne quod mensuratur à tempore: mensuratur vtique quatenus mouetur, aut quiescit. Quasi diceret, tempus est de genere successiuorum: proinde ab eo, non nisi successiuum, aut habens respectum ad successiuum, mensurari potest. Quomodo ergo tempus sit mensura quietis, ex philosopho, & Comment. audiuimus. Tex: 120. Manifestum igitur, quoniam omne, quod non est, in tempore non erit, vt quæcunque non contingunt aliter esse, sicut diametrum esse lateri simmetrum: omninò enim si mensura est tempus motus per se, aliorum autem secundum accidens; manifestum quòd quorum esse mensurat, eorum omnium in quiete, aut in motu esse consistit. Sensus est. Quod non est in tempore per se, neque per accidens, in tempore esse non potest. Sed huiusmodi est id, quod semper non est: non ergo est in tempore. Maior patet, minor probatur: tempus per se est mensura motus, & mensura per accidens aliorum, quæ nata sunt per accidens & moueri, & quiescere: ita, vt quod à tempore mensuratur, sit motus, vel mobile: sed quod est semper non ens, est neutrum istorum: non ergo mensuratur à tempore, & consequenter non est in tempore. Tex Quæcunque quidem igitur generabilia, & corruptibilia sunt: & omninò quæ aliquando quidem sunt, aliquando autem non sunt: necesse est in tempore esse. Est enim quoddam tempus, quod excellit esse ipsorum, & id, quod mensurat substantiam. Quæcunque (inquit Auer.) sunt mota, seu mobilia, sunt in tempore: sed quæcunque aliquando sunt, aliquando non sunt, sunt mota, vel mobilia: ergo sunt in tempore:

Tempus mensurat quanta.

Comment.

Quid sit mensurari quietē.

Tempus mensurat rem finitam.

Quomodo tēpus mensurat primum mobile.

Arist. 119.

Comment.

Non entia nō sunt in tempore.

Arist.

Quæ sint in tempore.

pore : illa verò, quæ aliquando sunt, aliquando non sunt, generabilia, & corruptibilia nominantur. Sequitur tex. & est quoddam tempus, &c. ratio est talis : Quod exceditur à tempore, est in tempore, siue mensuratur à tempore : sed illa, quæ aliquando sunt, aliquãdo verò non sunt, exceduntur à tempore : ergo sunt in tempore. Porrò, esse & non esse corruptibilium ex vtraq; parte à tempore excedi, affirmat Commentator. Quòd si dixeris non esse sortis, quod præcedit suum esse, ex vtraq; parte à tempore excedi non posse, quia per infinitum tempus præcessit, similiter non esse sortis, sequens suum esse, est infinitum in tempore futuro : non ergo ex vtraq; parte à tempore exceditur : igitur non est fatendum, quod non esse rei, quæ aliquando est, aliquando verò non est, sit in tempore. Respondet Commentator, asserens priuationum rerum tempora, per subiectorũ propinquorum, quibus inest possibilitas, siue potentia, qua huiusmodi res esse possint, tẽpora determinari. Priuatio siquidem sortis, quæ præcedit suum esse, tempore terminatur ; quod ad subiectum propinquum refertur. Cùm priuatio spermatis, inquit, cum sanguine menstruo, accipitur respectu possibilitatis in prima materia, inuenitur infinita in præterito, similiter, & in futuro. Et est sensus : formæ rei priuatio quatenus habet esse in subiecto formæ propinquo, mensuratur à tempore, quippe quæ ex vtraq; parte à tempore exceditur. Sed priuatio formæ, quatenus habet esse in subiecto remoto, nempe in materia prima, sic nequaquam à tempore mensuratur ; alioqui priuatio, esse formæ præcedens, & etiam sequens, tum in præterito, tum in futuro, esset infinita. Sanè, subiectum propinquum priuationis, est substantia composita, quæ ex vtraq; parte, à tempore exceditur : subiectum verò remotum, est materia prima, quæ non exceditur à tempore ; eadem tamen est in vtroq; priuatio ; sed subiectum diuersimodè denominat. Sequitur tex: Eorum insuper, quæ non sunt, quæ tempus continet, alia erant olim, vt Homerus : alia erunt, vt aliquid futurorum, quæ quidem altera ex parte continet tempus, etiam si aliqua sint, quæ vtraq; ex parte erant, & erunt, vtraq; tempus continebit : quæ verò neq; erant, neq; sunt, neq; erunt, hæc non continet tempus. sunt autem talia eorum, quæ non sunt, quorum opposita semper sunt ; vt diametrum esse incommensurabilem costæ, semper est : atq; hoc non est in tempore, neq; ita illud videlicet diametrum esse commensurabilem costæ erit in tempore. Quocirca semper non est, quia contrarium est ei, quod semper est. Sensus est. Non entium quæ continentur à tempore, quædam sunt præterita, vt Homerus fuit, quædam verò futura, vt eclipsis erit ; vterq; talium entium modus à tempore continetur. Tempus (ait Commentator) ita istarum rerum priuationem terminat, vt nunc dicere valeamus, tot annos præcessisse, in quibus huiusmodi res extiterunt ; & tot annos esse venturos, in quibus sunt futuræ. Tex. Quorum verò contrarium non semper est, ea & esse, & non esse possunt, & est generatio, & corruptio ipsorum. Quasi diceret, illa sunt semper non entia, quorum tempus non est mensura, quia à tempore non continentur, cùm nunquam fuerint, nec modò sint, nec deniq; futura erunt. Illa verò, quorum opposita non semper sunt talia, possunt esse, & non esse, atq; talium est generatio & corruptio. Sed dices : nullum non ens, est in tempore, malè ergo dictum est à philosopho, non ens, esse in tempore. Antecedens patet : nam si est in tempore; esset vtiq; in tempore præsenti : & tunc non ens, esset ens. E contrà : Quies est in tempore, & quies est semper non ens : ergo non ens, est in tempore. Respondeo, illam philosophi propositionem ita esse intelligendam, scilicet, quod non est, habere aptitudinem, vt sit in tempore : vel quod fuerit, quod modo non est. Ad 2. sic intellige : Res quiescit in tempore, hoc est, res, quæ nata est moueri, per aliquod tempus determinatum, suo motu priuatur. Quomodo ergo entia, & non entia sint in tempore, perpaucis est intimatum à philosopho.

Esse, & nõ esse corruptibiliũ excedi à tempore.

Priuatio formæ mensuratur à tempore

Arist.

Non entium diuisio.

Quæ sint semper non entia

Argumenta.

Soluuntur.

DIGRESSIO QVARTA CAP. I.

Nunc quid sit 4. phys. tex: 121.

Ipsum

Psum verò nunc (vt dictum est) temporis est continuatio: Nam præteritum Philosophus.
futuro committit, estq́ temporis omninò vltimum; cùm huius principiũ sit,
illius finis: verùm hoc non, vt in puncto manere, perspicuum est. Agit philosophus de nunc, de quo paulò antè multa dicta sunt; propterea paucis me expediam. Nunc, inquit, est vnitiuum partium temporis, habetq́ quandam Quid sit nunc
cum puncto cognationem: nam sicut punctum coniungit partes lineæ; ita & nunc coniungit partes temporis: hoc tamen interest, quòd punctum est principium, & finis manentis in actu: nunc verò, minimè. *Diuidit etiam potestate tempus: & in quantum quidem huiusmodi est, semper diuersum est, quatenus verò continuat, idem est, quemadmodum in* Philosophus.
mathematicis lineis fit: non enim idem vnum semper punctum cogitatione est, cùm enim diuidimus, aliud est. sed quò linea ipsa vna est, eò punctum idem est penitus; sic quoque ipsum nunc, partim quidem potestate, ipsius temporis diuisio est, partim verò, vtrorumque finis, & vnio. Est autem idem, & per idem diuisio, atq́ vnio: esse verò non idem est: ipsum igitur nunc, hoc vno dicitur modo. Sensus est, Nunc est vnum substantia seu subiecto, potestate verò, diuersum: habet autem rationem principij & finis, quia scilicet eo vtitur mens quasi duobus: vnde quatenus præteritum committit futuro, est communis terminus duorum. Reuera, in linea punctum, vt diuidens, duas recipit à mente rationes, quæ eo vtitur, quasi duobus: In quantum verò partes lineæ connectit, vnius habet rationem. Nunc est vnũ & diuersum.
Potestate igitur, non re, sed mente consideratum, principij, & finis subit rationem. Sanè, esse successiuorum in hoc maximè consistit, vt in aliquo sui indiuisibili existat; quælibet enim pars successiui, in diuersas est partes diuisibilis. Quare, si aliquod successiuum, non solùm secundũ aliquod sui indiuisibile, verùmetiam, secundum aliquam partem sui existeret; tunc certè multæ partes alicuius successiui, essent simul: quod pro impossibili habetur. Similiter, quælibet pars temporis, est tempus: si ergo aliqua pars temporis existeret (sicut dictum est) eodem quoque modo se tempus haberet: quod est falsum. Est ergo idem nunc secundum substantiam differens vno secundum esse, & rationem. Etenim, ipsi nunc, quod est in tempore, aut succedit aliud nunc, aut aliqua pars temporis. Non primum, Successiuorũ conditio.
quia vnum nunc ad aliud continuari non potest: neq́ secundum; cùm nulla pars temporis secundum se existere possit: vnum ergo, & idem nunc est in toto tempore. Item, sicut se habet, quod mouetur ad motum; ita planè nunc ad tempus: sicut enim per id, quod mouetur, cognoscimus motum, & priùs & posteriùs in motu; ita per nunc determinatur priùs & posteriùs in tempore. Sed id, quod mouetur, in toto motu, est vnum & idem secundum substantiam, aliud verò, atq́ aliud secundum esse, quatenus est alibi, & alibi: Igitur, ipsum nunc est vnum secundum substantiam, aliud verò, & diuersum secundum esse, 3.
quatenus consideratur in alio, atq́ alio successu temporis. Item, sicut fieri non potest, vt duæ partes temporis sint simul, nisi vna contineatur ab altera; ita fieri non potest, vt duo nunc sint simul in toto tempore, cùm vnum contineri nequeat ab altero. Siquidem præcedens nunc corruptum iri, necesse esset omninò. sed quod corrumpitur, in aliquo nunc, opus est corrumpi. Non quidem in seipso, alioqui corruptum esset, & non esset; quod implicat: Corruptio nunc.
Neq́ in posteriori nunc; quia aut hoc esset in nunc mediato, aut immediato. Non in nunc immediato, quandoquidem vnum nunc non sit, alteri nunc immediato continuum: sicuti nec punctus puncto, 6. phys. Nec corrumpitur in nunc mediato; cùm inter quælibet duo nunc sit tempus medium: sicut inter quælibet duo puncta, est linea: in quolibet autem tempore sunt infinita nunc. Si ergo nunc priùs corrumperetur in nunc posteriori mediato, 4.
cùm infinitis nunc intermediis, esse haberet: quod est falsum: Ergo quod prius. Item, nunc non corrumpitur in tempore præterito, neque futuro, quia neutrum illorum est, corruptio autem fit in subiectum actu existens: Non ergo nunc corrumpitur in tempore; sed manet vnum & idem secundum substantiam, differens verò secundum esse, & rationem. Reuera, ipsum nunc non intelligitur, vt stans, sed vt semper fluens. Neque vt fluens à priori, nisi motus præcedat, sed in posteriùs: nec iterum in posteriùs à priori, nisi mo-

Quod sit idem nunc. Rationes. 1. 2.

Nunc est per- fluit.

tus sequatur: proinde si nunquam sequeretur, aut præcederet motus, nunc non esset nunc. Est nobis exemplo motus particularis, cuius quodlibet momentũ est fluens, & cum hoc & principium & vltimum, secundum terminum à quo, & in quem. hoc autem intelligendum est de nunc temporis, quod distinguitur ab æternitate. Sed dicet aliquis, si idem nunc secundum substantiam flueret in toto tempore: ex indiuisibilibus ergo totus eius fluxus componeretur, & tempus similiter, à nunc siquidem tempus causatur. sed consequens est manifestè falsum. consequentia patet. Illud enim nunc fluit secundum esse diuersa, quæ necessariò sunt indiuisibilia. Adde, quòd omnis mutatio aliquam habeat mensuram: Si ergo idem nunc secundum substantiam, mutetur secundum diuersa esse: esse ergo illius, atq; suorum aliqua certè esset mensura, & sic fieret processus in infinitum, quod est falsum. Amplius, nullum indiuisibile (vt dicitur 6. phys.) potest fluere. Sed nunc est indiuisibile: non ergo fluit. Adde, quòd si semper flueret, nunquam angelus mensuraretur tempore, cùm in eo nulla sit successio. Item, si instans suo fluxu est causa temporis, aut materialis aut formalis, efficiens, vel finalis. Non quidem materialis, quia subiectum temporis, quod est primum mobile, est causa illius materialis. Neq; formalis, propterea quod instans non est forma temporis. Neq; efficiens, & finalis: ergo quod prius. Item, aut ille fluxus erit motus, aut tempus: non primum, quia motus est fluxus mobilis: neq; secundum, alioqui tempus causaretur à tempore: quod est absurdum. Deniq;, in quolibet fluente, est fluxus: sed instans non potest esse subiectum fluxus. Quòd si dixeris, fluxum illum esse secundum imaginationem tantùm. contrà. Aut illa imaginatio pro fundamento rem habet, aut non. Si non, est chimæra, si autem habet, habeo intentum. Respondeo, atq; nego sequelam primi argumenti: licet enim illud nunc sit idem subiecto, & differens secundum esse diuersa; ex diuersis tamen non componitur: proinde non est necesse, vt ex indiuisibilibus componatur. falsum enim præsupponitur, quandoquidem partes successiui non sint permanentes, sicut partes continui. Ad confirmationem, Nunc non dicitur mutari, sicut id, quod mutatur, sed potiùs sicut mensura, in qua aliquid mutatur. Ad 2. Nunc secundum ipsius substantiam consideratũ, non fluit fluxu physico, sed potiùs methaphysico Nec etiam mutatur sicut mutationis subiectũ. Ad cõfir. Angelus mensuratur tempore, quòad suas affectiones, siue intellectiones: per tempus moueri, ait Aug. est per affectiones moueri: Quòad verò ad suum esse, mensuratur æuo, vt dicetur in 2. libro clarissimè satis Ad 3. in tempore, teste Commentatore 4. phys. duo à nobis considerari possunt, substantia scilicet temporis, & posterioritas, atq; prioritas eiusdem: Tota verò substantia temporis, est ipsum nunc secundum substantiam ipsius consideratum. hoc certè fluere intelligitur à priori ad posteriùs, non quidem absolutè, sed per quendam respectum ad motum præcedentem, & subsequentem. causat autem tempus quòad temporis certificationem, prioris scilicet, & posterioris, non autem quod sit causa temporis; sed est ipsa essentia temporis, causæq; habet materialis modum. Fluxus verò ille intelligitur esse, ab vno esse ipsius nunc, ad aliud esse eiusdem: qui quidem fluxus, non est motus naturalis, sed potiùs imaginarius. ex hoc soluitur confirmatio. Ad 4. Illa imaginatio fundatur in re, quæ pro fundamento habet ipsum nunc secundũ diuersa esse, quæ ad motum referuntur. Quomodo ergo sit vnum nunc, patet. Tex. 122. Alio verò modo cùm tempus huic propinquum est, vt accedit nunc, quia hodie veniet, accessit nunc, quia hodie venit. sed res illi non gestæ sunt: neq; diluuiũ nunc actum est, quanquam tempus ad vsq; illa continuum sit, sed quia non est propè, illo modo non dicuntur. Sensus est, nunc transumptiuè dicitur de tempore instanti proximo, non autem de eo, quod longissimè abest. Tex. 123. Ipsum verò olim tempus est ad priùs nunc definitum, vt olim capta est Troia, & olim diluuium erit, oportet enim finitum esse ad ipsum nunc: erit ergo quantum quoddam ab hoc tempore in illud determinatum, atq; erat in præteritum. Græcè est ποτὲ latinè olim, siue tunc, siue aliquando. vult ergo ipsum tunc, aliquod fuisse nunc à præsenti nunc quàm remotissimum; vt cùm dicimus tunc capta fuit Troia; quia diu est, quòd capta fuerit. similiter & de futuro, vt, tunc erit diluuium, scilicet procul ab hinc. Differter-

Margin notes: Obiectiones. 1. — 2. — 3. — 4. — Solutio. 1. — 2. — 3. — Fluxus nunc. 4. — Arist. — Olim, tunc. — Arist.

De nunc, olim.

fert ergo olim ab ipso nunc, quia istud est propinquum, illud verò remotum. Tex. 124. Sed si nullum sit tempus, quod non sit olim: omne sanè tempus erit finitum: deficietne igitur tandem? Sensus est, si hoc aduerbium, olim, ad quodcunque tempus accommodari potest, quod non habuerit aliquando, aut habiturum sit certum initium, huiusmodi autem aduerbium præfinitum tempus ostendit; nunquid ergo deficiet tempus aliquando? Tex. An nō, siquidem semper est motus: nunquid igitur aliud; an idem sæpè? Nam vt motus, ita & tempus sese habere, perspicuum est: quia si vnus idemque sit motus aliquando, & tempus idem, ac vnum erit: sin verò non sit; nec id vnum idemque redibit. Sensus est: si semper fuit motus, semper fuit tempus: & si semper fuit vnus, & idem motus, semper fuit idem tempus: & si semper non fuit motus, nec etiam tempus fuisse constat. Sed tempus est infinitum, quia omne tempus terminatur ad ipsum nunc, ad cuius rationem spectat, vt sit principium vnius, & finis alterius, non quidem eiusdem; alioqui opposita essent simul, & secundum idem. Tex. 125. Cùm autem ipsum nunc sit temporis & finis, & principium, non eiusdem, sed præteriti finis, & principium futuri, quemadmodum circulus in eodem quodammodo curuum habet & concauum, sic & tempus in principio est semper, atque in fine: quocirca semper aliud atque aliud videtur. Non enim ipsum nunc principium & finis est eiusdem, simul enim, & per idem opposita sunt: non igitur deficiet ipsum, cùm sit in principio semper. Sensus est. Instans sese habet ad tempus, sicut punctus ad lineam circularem: sed quilibet punctus in linea circulari, est finis vnius lineæ, & principium alterius: quodlibet ergo instans in tempore, est principium vnius temporis, & finis alterius: vnde fit, vt non sit vltimum instans totius temporis: & consequenter totum tempus est perpetuum, & infinitum. Dices, si instans est principium vnius temporis, & finis alterius: erit ergo diuisibile. Remouet hoc dubium: Sicut, inquit, in eodem circulo non est concauum, & conuexum, quia eadem circuli circumferentia, respectu eorum, quæ infra se continentur, est concaua, conuexa verò si ad extrinseca comparetur; ita idem nunc indiuisibile omninò, est principium vnius, & finis alterius temporis: atque ita tempus semper est in suo principio, & fine, hoc est, semper est principium vnius, & finis alterius. Verùm quia instans est principium & finis: ideo alterum esse videtur: non est tamen, sicut dictum est. Sed dices, si instans, quod est principium, & finis, est idem: tempus quoque similiter erit idem: atque idem instans erit principium, & finis eiusdem temporis. Respondet philosophus, non ita se habere, sed esse principium & finem alterius semper temporis. Principium, inquit, & finis eiusdem temporis sunt opposita: si igitur idem nunc est principium & finis eiusdem temporis: opposita ergo eidem inessent simul. consequens autem est falsum & impossibile: Itaque tempus non deficiet, quia semper est in suo principio, hoc est, quia semper est instans, quod est principium temporis futuri. Dices, punctus in linea circulari, est principium & finis eiusdem: quilibet enim punctus in linea circulari, est principium, & finis eiusdem lineæ. Sed instans comparatur puncto: similiter ergo potest esse principium & finis eiusdem temporis. Respondeo, in successiuis principium & finem respectu eiusdem opposita esse: nam si idem esset principium, & finis in successiuis, profectò idem esset tempus præteritum & futurum; constat enim idem esse instans præsens, finem præteriti, & initium futuri: vnde fieret, vt semper idem tempus esset: & sic tempus non esset de genere successiuorum, quod est falsum. In permanentibus tamen bene potest fieri, vt idem sit principium & finis eiusdem, quemadmodum se habet punctus in linea circulari: in hoc autem inter punctum, & instans, non stat ipsorum similitudo. Tex. 126. Ipsum autem Iam, pars est futuri temporis indiuiduo nunc instanti propinquum: veluti, quando ambulabis? iam ambulabo, quia tempus in quo ambulabis est propè. Itemque & præteriti temporis, quod nō longè ab instanti nunc distat, vt, quando ambulauisti? iam ambulaui. Ilium autem non dicimus iam captum fuisse, quia longè ab instanti nunc distat. hæc ita patere puto, vt superfluum sit aliquid addere. Tex. 127. Ipsum præterea nuper præteriti pars est ipsi nunc præsenti propinqua, vt, quando venisti? nuper, si sit præsenti nunc proximum. Quondam pars est e-

Soluit quæst.

Arist.

Tempus non deficere secundum philosophum.

Quomodo idem nunc est principium & finis.

Est principium alterius temporis.

Iam quid sit.

Nuper.
Quondam.
Repentè.

est eiusdem temporis longè ab instanti nunc, olim autem, procul est. Repentè verò, quod in tempore insensibili propter paruitatem defluit. hæc quidem philosophus, quæ clarissima sunt.

CAPVT II.

In tempore omnem mutationem fieri.

In tempore fit omnis corruptio, & generatio.

AD generationem, atque corruptionem tempus conferre studet, volens ostendere in tempore omnem generationem, corruptionemque fieri. Omnia, inquit, fiunt & corrumpuntur in tempore; quia per mutationem fiunt, & corrumpuntur: omnis enim mutatio est naturaliter, alicuius formæ à suo subiecto remotiua, siue abiectiua: quam ob causam à quibusdam sapientibus dictum est, tempus esse penitùs insipientissimum, atque indisciplinabile: proinde tempus est potiùs corruptionis, quàm generationis causa. siquidem mutatio per se est causa destructionis, per accidens verò generationis: Tempus ergo similiter se habebit: Præterea, nihil dicimus generari, nisi appareret agens determinatū aliud à tempore: sed multa videmus corrumpi, vbi non videmus corrumpens aliud à tempore: Tempus ergo per se est corruptionis causa.

Omnis mutatio est in tempore.

Omnem autem mutationem esse in tempore ex duabus præcipuè rationibus perspicuum esse potest: ex prima quidem quòd in omni mutatione est velociùs, & tardiùs, quæ sunt in tempore. Item, in omni mutatione est priùs & posteriùs: igitur est in tempore. Tenet consequentia, quia priùs & posteriùs diffiniuntur tempore; siquidem priùs in præterito est, quod plus distat à nunc præsenti, & priùs in futuro, quod minus ab illo separatur. Posteriùs autem in præterito, quod minùs distat à præsenti nunc: posteriùs verò è contrà. patet ergo, quomodo omnis mutatio fiat in tempore. hæc est summa, quæ à philosopho in hoc capitulo dicuntur. Tex. 128. Cùm mutatio omnis suapte natura sit deturbatiua, & in tempore cuncta oriantur, & occidant; idcirco sunt & qui ipsum sapientissimum dicebant, & qui penitùs indisciplinabile, vt Pythagoreus Paro dixit: quia & per ipsum obliuiones inuehūtur, in hoc rectiùs dicens.

Tempus causa corruptionis.

Perspicuū namque est potiùs corruptionis per se causam tempus esse, quàm generationis; quia quemadmodum etiam priùs diximus, mutatio per se demotiua est: per accidens autem generationis, & esse causa est. Sensus est: Omnis mutatio aufert aliquid de substantia transmutati: &, vt dicit Commentator, naturaliter aufert substantiam transmutati in quacunque specie trasmutationis fuerit, nisi in loco, hoc est in omni transmutatione alia à motu locali, vel substantia corrumpitur, vel ad illius corruptionē inducitur dispositio.

Mutatio & tempus consimiliter se habent.

Deinde approbans illius Pythagorei sententiam, ait: Mutatio & tempus ad generationem corruptionemque similiter se habent, quippe cùm omnis mutatio sit in tempore, & vicissim mutationem tempus sequatur. Sed mutatio est per se causa corruptionis, generationis verò est causa per accidens. Esse, inquit Commentator, non est essentialiter in aliquo ente, nisi ex causa generante, & agente, quæ est natura, aut intellectus, aut anima quod est idem. Esse autem formæ rei generatæ ex transmutatione rei præcedente, quæ dicitur generatio, est per accidens; quoniā ista transmutatio in rei veritate aufert formam transmutati, quæ est contraria formæ generabili essentialiter: est igitur causa formæ generabilis per accidens, & corruptibilis per se. Tex. Signum ex eo sufficiens est, quod nihil fit nisi mouens aliquo modo moueat, & agat. corrumpitur autem etsi nihil moueat: atque hanc corruptionem à tempore maximè dicere consueuimus. Probat philosophus quod suprà dixerat. Quòd, inquit, tempus sit potiùs corruptionis, quàm generationis causa: patet ex hoc, nempè, vt aliquid fiat, siue generetur, solam temporis transitionē, seu ambitum non sufficere; sed opus esse mouente in aliud, & agente: vt verò aliquid corrumpatur, tempus tantummodo sufficere: Tempus ergo est magis corruptionis, quàm generationis causa. Dictum est suprà, quomodo sit hoc intelligendum.

Duplex corruptio.

A Commentatore duplex annotatur corruptio, quarum altera est extrinseca, vt pote violenta corruptio: Alia verò est de essentia rei, absque eo quòd habeat causam extrinsecam sensibilem: ideo homines attribuunt

buunt ipsam tempori: veluti senectutem, & huiusmodi. Et quia corruptum est duobus modis; modo qui corrumpitur ex alio, scilicet extrinseco; & modo, qui corrumpitur ex se, scilicet, quando causa corrumpens in eo, est in se; notificauit, quòd illud, cuius corruptio attribuitur tempori, est corruptum, quod corrumpitur ex se propter latentiā suæ causæ. Hæc Comment. Reuera, non videtur fuisse phil. seu commentatoris intentio, aliquid ita à tēpore, seu motu cœli corrumpi; vt nullo omninò egeat mouente, atq; agente: siquidem quod corrūpitur à principio intrinseco, vtpote à senectute, causam suæ habet corruptionis intrinsecā; aliā vtiq; à motu cœli, siue à tēpore: sed potiùs id innuere videntur, quod ea, quæ corruptioni patent à causa intrinseca, siue extrinseca, tempore tantùm indigeant, quæ autē generationi obsequūtur, causa egent mouente, & agente. Tex. At verò, neq; hanc tēpus facit, sed accidit in tempore fieri hanc mutationē. hoc est, hæc mutatio non fit per se à tempore, sed accidit fieri in tempore. Transmutatio, inquit Com. illud est, cui attribuitur corruptio per se: tēpori verò attribuitur; quia mutationē sequitur. vnde ait, id à quo rei corruptio procuratur, non esse tempus, sed potiùs tempus sequi huiusmodi nempè transmutationē; quoniam ōnis transmutatio fit in tēpore. Tex. Quid ergo igitur tempus sit, & quod sit, & quot modis dicimus ipsum nūc, & quid ipsum tunc, & quid modo, & quid iam, & quid olim, & quid repētè, dictū. Epilogus est omnium, quæ à Philosopho de tempore dicta sunt, quæ omnia patent satis. Tex. 129. his ita diffinitis, perspicuum est mutationē omnem esse in tempore, & omne, quod mouetur, necessariò in tēpore moueri: velociùs enim & tardiùs in ōni mutatione sunt. nam in cunctis sic cernitur. Dico autem, id velociùs moueri, quod priùs in subiectū peruenit, modò per idem spatium, vniformemq; mutationem moueatur; veluti in delatione, si vtraq; secundum circulationem moueantur, aut secundum rectum: similiter autē & in aliis. Sensus est, omnis transmutatio velocior, vel tardior est in tēpore: Sed omnis transmutatio est velocior, vel tardior: igitur est in tēpore. Quid autem sit velociùs, exponit: Illud est velociùs, quod in minore tēpore pertransit æquale spatium, vtroq; mobili moto secundum vnū modū mouendi, nempè aut secundum motū circularem, aut secundum motū rectum. Itaq; per motum regularem Phil. intellexit eundem motum secundum speciem: mobilia enim diuersis subdita motibus, secundū eandem velocitatis, & tarditatis speciem, ad inuicem cōparari non possunt. Tex. At verò priùs in tēpore est: priùs enim & posteriùs dicimus secūdum quod ad ipsum nunc distātia sunt: Ipsum autem nunc terminus præteriti, & futuri est. Quare, quoniam ipsa nunc in tempore sunt, & priùs & posteriùs in tēpore erunt. In quo enim est ipsum, & ipsius nunc distantia. Sensus est: quòd mutatio sit in tempore, patet: siquidem omne priùs & posteriùs est in tempore: omnis transmutatio per se habet priùs & posteriùs; quia cuiuslibet transmutationis per se vna pars est prior, & alia posterior: Igitur omnis mutatio per se est in tempore. Sola minor à Philosopho probatur. Nihil, inquit, dicitur priùs & posteriùs alio, nisi secundum distantiam, quam habet ad nunc præsens: sed nunc est finis vnius temporis, & principium alterius: igitur ipsum nunc est in tempore. cùm autem priùs & posteriùs distantiam dicant ad ipsum nunc præsens: sunt ergo & ipsa in tempore. Commentator verò sic arguit: in omni transmutatione per se sunt velociùs & tardiùs, & vbi sunt velociùs & tardiùs, in illo sunt priùs & posteriùs, quia velociùs est, quod priùs pertransit æquale. sed in quocunq; sunt priùs & posteriùs, illud est in tempore: omnis ergo transmutatio per se est in tempore. Tex. Contrario autem priùs dicitur, & secundum præteritum tempus & futurum. In præterito quidem enim priùs dicimus, quod longe est ab ipso nunc, posteriùs autem, quod propè est. In futuro autem priùs quidem, quod propinquiùs est ipsi nunc, posteriùs autem procul. Quare, quoniam priùs in tempore est, omnem autem motum sequitur priùs, manifestum est, quòd omnis mutatio, omnisq; motus sit in tempore. Clara est litera philosophi: priùs enim & posteriùs contrario modo se habent in præterito, & futuro tempore: illud enim tempus, quod à præsenti nunc remotissimè abest, priùs appellare consueuimus: vt quod priùs fuerit Trismegistus quam Socrates: Illud autem nunc dicimus posteriùs in præterito, quod

Corruptio intrinseca.

Aristoteles.

Epilogus.

Aristoteles.

Velocius, & tardius sunt in tempore.

Aristoteles.

Priùs & posteriùs est in tēpore.

Comment.

Priùs & posteriùs quomodo dicunt de præterito.

De tempore.

to, quod est præsenti nunc propinquiùs. In futuro autem tempore contrario modo se habet: nam illud appellamus priùs in futuro, quod ipsi nunc præsenti est propinquiùs: vt priùs nunc præsenti, quod est festum sanctæ Agnetis, est tempus quadragesimæ, quàm annunciationis dominicæ tempus. In omni ergo transmutatione vera, ait Commentator, in qua reperitur velociùs & tardiùs, in eo inuenitur priùs & posteriùs: & omne, in quo reperitur priùs & posteriùs, est in tempore: omnis ergo transmutatio est in tempore. Sed arguit Cōmentator hoc modo. Videmus multas transmutationes fieri in non tempore, vt illuminationem totius orietis à Sole, & domus à candela, & rei factio in actu fit subito. Igitur, alterum duorum erit, aut hanc philosophi demonstrationem non esse vniuersalem, aut certè sensum nostrum, huiusmodi tempus percipere non posse. Soluit Commentator, asserens illā Philosophi sententiam, veritatem habere in transmutatione, quæ est per se: non autem in ea, quæ est finis transmutationis: finis enim rei, non est de natura rei. Transmutationes ergo, quæ non sunt in tempore, sunt potiùs æquiuocè, quàm per se transmutationes: Cùm vnaquæq; illarum sit finis alterius. Dices, generatio substantiæ est transmutatio per se, & tamen non est in tempore. Respondeo, generationem substantiæ respectu termini transmutationis, posse dici transmutationem: est enim ad ens per se, respectu verò nominis transmutationis, minimè. siquidem transmutatio per se propriè successiuam significat mutationem, quæ planè in substantia generationem non cadit: omnis ergo vera transmutatio fit in tempore, ob eas, quas à Philosopho, & commentatore percepimus rationes.

Quod omnis trāsmutatio non sit in tēpore.

Transmutatio, quæ est finis.

CAP. III.

Tempus est in anima 4. phys. Tex. 130.

Dignum est autē consideratione, quomodo se habeat tempus ad animā, & propter quid in ōni videtur esse tempus, et in terra, et in mari, & in cœlo. Aut quia motus est passio quædam, vel habitus numerus existens, hæc autem mobilia omnia: in loco enim sunt omnia. Tempus autem & motus simul sunt, & secūdum potentiam, & actum. Ostendit tempus esse vbiq;: Tempus, inquit, est passio, vel numerus motus, motus verò est vbiq; in omnibus scilicet corporibus, omnia autem corpora sunt in loco; ideoq; mobilia. Cùm igitur tempus & motus sint simul; & motus sit vbiq;: tempus quoq; erit vbiq;. Et quoniam non omnia corpora actu mouentur: sed quædam actu mouentur, quædam verò potentia: propterea dictum est à philosopho, motum & tempus esse simul tum secundum actum, tum etiam secundum potentiam. Quia, inquit Commentator, tempus est accidens motui, & forma eius, vtpote numerus illius, numerus rerum mobilium, & numerus inueniatur in numerato: & ista omnia, nempè cœlū, terra, pontus, naturaliter habeant moueri, necesse est; vt tempus inueniatur in his omnibus. hæc Comm. Motus ergo & tempus secundum Commentatorem non sunt idem: nam si est accidens motui: non ergo est motus; alioqui esset accidens suiipsius: quod est falsum. In cœlo præterea primo tempus inueniri, affirmat, quia primum tempus est in cœlo; in alijs autem rebus secundariò: in quiescente verò in potentia; quia potest moueri causa autē horum est, quia illa, in quibus inuenitur tempus, innata sunt moueri, & esse in loco: omne enim, quod est in loco, innatum est moueri propterea quòd est corpus: & sic terra innata est moueri, nam si extra locum suum esset posita: ad suum locum vtiq; naturaliter moueretur. Tex. 131. Vtrum autem cum non sit anima: erit tunc tempus, an non dubitabit vtiq; aliquis: impossibile enim sine numerante, numerabile esse. Quare manifestum est, quia neq; numerus erit. Si autem nihil aptum est, quàm anima numerare, & animæ intellectus: impossibile est ergo tempus esse, si anima non fuerit. Paulò ante de hac materia, ad mentem Commentatoris, aliorumq; satis puto disputatum esse. Sensus est. Tempus in actu, quæ est quantitas successiua motus, per quam motus ab anima mensuratur, sine anima numerante

Philosophus.

Tempus est vbique.

Comment.

Tempus est accidens motui.

Tempus in potentia.

Arist.

Tempus in actu non est sine anima.

De tempore.

merante esse non potest. Si impossibile est, inquit, aliquid esse numerantem, hoc est, vt sit anima intellectiua numerans, impossibile erit, vt sit ipsum numeratum, tempus scilicet: si ergo anima non est, nec etiam tempus: quod quidem vnum copulatum ex quantitate successiua, & actuali animæ numeratione significat. Tex. Sed aut hoc, aut quodcunque ens est tempus, vt si contingit motum esse sine anima, priùs autem & posteriùs in motu sunt: tempus autem hæc sunt, secundum quod numerabilia. Sensus est, motus potest esse sine anima, priùs quoque & posteriùs in motu, hoc est, illud, in quo essentialiter est priùs, & posteriùs, tempus scilicet, quod nihil aliud est quàm priùs & posteriùs in motu quatenus numerabilia sunt: Illud ergo ens, quod est tempus potest esse sine anima. Commentator: Esse numeri in anima non omnibus modis ab anima dependet, alioqui non differet à chimæra, & re fictitia: sed esse eius extra animam, est in potentia propter proprium subiectum, & est in anima in actu, quando anima egerit illam actionem in subiecto præparato ad recipiendum illam actionem quæ dicitur numerus: Et paulò post: Tempus in actu non est sine anima, nisi in potentia, propter suum materiale significatum, motum videlicet, qui est de genere quantitatis. Deinde subdit, secundũ quòd priùs et posteriùs sunt in eo numerata in potentia, & si fuerint numerata in actu, erit tempus in actu: Tempus ergo in actu non erit, nisi anima sit; in potentia verò erit, licet anima non sit. Non potest ergo dicere aliquis, tempus est, si anima non sit, nisi quia motus est, hoc est respectu motus, vtpote materialis. & tempus nihil aliud est quàm priùs & posteriùs in motu secundum quod sunt numerata, ideò indigent in hoc anima in actu, vt numeret. secundum hoc ergo tempus diminuitur ab esse perfecto extra, quia numeratur in anima tantùm: habet ergo esse extra animam simile perfecto, & si non sit perfectum. quasi diceret, tempus quoad omnes partes, non est perfectum, cùm ipsius præcipua pars ex anima pendeat, formalis scilicet. Itaque tempus quoad suum materiale, est extra animam: nam si sit numerus motus, & numerus numeratus, profectò quemadmodum motus est extra animam, similiter & tempus se habebit. Item, quantitas continua est extra animam: sed tempus est quantitas continua: est ergo extra animam. Sed dicet aliquis, tempus extra animam est nihil: Tempus enim est numerus motus, vt dictum est. aut ergo est in materia numerabili, aut in anima numerante. Nõ primum; quia materia numerabilis per tempus non est, nisi priùs & posteriùs in motu, in quibus nihil potest esse cùm ipsa non sint entia: Tempus ergo est solum in anima numerãte. Dico, tempus habere in priori, & posteriori motus, priùs autẽ & posteriùs nõ sunt sub esse permanẽti. sed successiuo tantùm, & hoc sufficit. Tex. 132. Dubitabit autẽ aliquis, & qualis motus tempus numerus est? an quislibet: Nam & in tempore generatur, et corrũpitur, et augetur, & alteratur, atque in tempore defertur. Quatenus igitur motus est, eatenus est tẽpus cuiusque motus numerus: quo circa absolutè motus continui numerus est, non cuiusdam. Quærit, inquit Com. quis motus est iste, cuius numerus est tempus: vtrum scilicet sit numerus cuiuslibet motus, aut alicuius: & si est numerus cuiuslibet, vtrum attribuatur eis eodem modo, aut principaliter, & secundario. Nam si posuerimus quod sit numerus alicuius motus; sequitur, vt non numeret alios motus: & si posuerimus, quod est numerus cuiuslibet motus; sequitur vt tempus multiplicetur per multiplicationem motuum. Dicamus ergo quòd sit numerus cuiuslibet motus, quia omnis motus fit in tempore: non tamen eodem modo, sed secundum priùs & posteriùs. Tempus siquidem sequitur motum primũ: quo existente, tempus sit, necesse est, etiam si alij motus, vt corruptio, alteratio non extiterint: propterea est propriè numerus motus continui, hoc est primi, & circularis: motui enim tempus accidit, & motus est prior naturaliter: proinde necessarium est, vt sit numerus vnius motus primo, & essentialiter, nempè corporis primi: Mensura verò cuiuslibet motus, quatenus omnes motus fiant in tempore, & à tempore mensurentur. A Themistio vocatur tempus affectio primi motus, cæterorum verò motuum numerus; quia nimirum motus cœli à tempore excedi non potest: verùm, tempus potest dici numerus primi motus secundum illius partes: aut quia est mensura propria & non communis: mensura autem

Esse numeri in anima.

Priùs & posteriùs in motu.

Quomodo tẽpus sit extra animam.

Aristoteles.

Qualis numerus motus tẽpus sit.

Numerus motus continui.

Themistius.

Aristoteles.

ra autem propria non debet excedere numeratum. Tex. Sed continget, vt eodem nunc alia etiam moueantur, quorum vtriusq; motus tempus numerus est: eritne igitur aliud, atq; aliud, ita vt duo æqualia tempora sint, an non? omne enim tempus vnum similiter est, & simul: specie verò & non simul sunt. Nam si sint hi quidem canes, illi autem equi, atq; vtriq; septem, idem eorum est numerus; sic & eorum motuum, qui simul conterminantur, idem est tempus, etsi velocior alter fortaßis sit, alter verò tardior. Itemq; alter delatio, alter alteratio sit. Tempus itaq; idem est alterationis, & delationis, siquidem numerus idem est. Nam quanquam motus differant, atq; seorsum sint, tempus tamen omninò idem est; quia numerus etiam vnus, idemq; est æqualium, & simul.

Vnum esse tēpus.

Comment.

Dissoluit, inquit Commet. quæstionem, quomodo idem tempus sit duorum motuū in simul diuersorum absq; eo quod tempus multiplicetur per multiplicationem motuū. Et non sequitur necessariò, vt duo motus habeant duo tempora: tempus enim, secundum quod est numerus motuum, non multiplicabitur per multiplicationem motuum; & numerus non multiplicabitur per multiplicationem numeratorum. hæc Comment. Cæterùm, an tempus sit vnum, dixi antè; propterea silentio pertranseo.

Aristoteles.

Tex. 133. Cùm autem delatio motus sit & huius species sit ea quæ orbicularis, mensureturq; vnumquodq; vno quodam sibi congenere; vnitates quidem vnitatibus, equi verò equo; sic etiam tempus, quodam definito mensurabitur motu, vt diximus: & motus tempore: hoc autem est, quia determinato motu & tempore, mensuratur motus, & quantitas temporis. Sensus est. Vnumquodq; aliquo vno primo suæ speciei mensuratur: sic enim motus inferiores mensurantur motu circulari, & vnitates, vnitate, & numerus equorum, vno equo: tempus ergo mensurabitur quodam primo sui generis: proinde necesse est, vt sit tempus primum, quod sit mensura aliorum temporum.

Primum tempus quid sit.

Comment.

Cùm, inquit Commentator, fuerit positum, quòd circularis sit prior motus cæteris motibus, & tempus sit numerus cuiuslibet motus; sequitur, vt tempus illius motus sit priùs cæteris temporibus, & numeris: ex quo colligitur ad mentem Commentatoris, vnum solummodo primum tempus esse, omnium aliorum temporum mensuram: alia verò plura tempora simul. Mēsurat autem &c. hoc est, primum tempus mensuratur motu, & motus mensuratur tempore. Quando enim quantitas alicuius temporis est nobis cognita, per eam mensuramus quātitatem temporis nobis incognitam, & è conuersò. verùm motus mensuratur per tempus primò, & essentialiter: tempus verò per motum per accidens, & secundariò, vt dictum est.

Tempus mēsuratur motu, è conuersò.

Tex. Si igitur quod primum mensura omnium proximorum circulatio regularis, mēsura enim maximè, quia numerus huiusmodi notißimus est. Alteratio quidem igitur, aut augmentatio non sunt regulares, sed ipsa delatio vniformis est. Tempus itaq; esse videtur ipsius orbius motus, quoniam cæteri motus, hoc mensurantur, tempus etiam eodem motu. Sensus est. Primum in vnoquoq; genere est maximè aliorum mensura: sed motus circularis est primus in genere motuum: primum autem tempus mensuratur per motum: igitur per primum motum. Motus, inquit primus, qui est maximè regularis, mensurat maximè, hoc est, est mensura temporis: quia, inquit, est numerus notißimus. q. d. tempus primum per illum motum mensuratur; quia nimirum motus est numerus, seu mensura notißima: sed motus circularis est huiusmodi: igitur per illum primum tempus mensuratur. Amplius, primum tempus mensuratur per motum maximè regularem: sed primus motus est maximè regularis: ergo primum tempus per ipsum mensuratio: alij autem motus non sunt regulares.

Tempus est motus orbis.

Tex. Quocirca & id accidit, quod consuetum est dici: inquiunt enim humanas res, nec non cæterorum naturales motus, vt generationem & corruptionem, circulum esse: quod quidem propterea est, quia cuncta hîc tempore diiudicantur, atq; finem, & principium in illo accipiunt, perinde ac si reditu fierent. Videtur etiam tempus ipsum circulus quidam, quod quidem rursus hac ratione videtur, quia talis circulationis est ipsum mensura, & à tali etiam circulatione ipsum mensuratur. Sensus est. Communis est hominum opinio, quodam circulo fieri omnia: nam res humanas, aiunt fortunæ rotam sequi, in causa autem ipsum tempus esse, quod motum circularem sequitur, & ab eodem mensuratur, &

Tempus est circulus.

tur, & vicissim motus à tempore. Tex. Quare, dicere esse rerum, quæ fiunt circulũ, perinde est, ac dicere, ipsum tempus esse quendam circulum. hoc autem est, quia circulatione mensurantur. Præter enim ipsam mensurã, nihil aliud videtur ipsum, quod mensuratur, quàm totum, quod est plures mensuræ. Sensus est, cùm res humanæ, atq; aliorum motus in tempore fiant, videntur quasi iterum reuerti, non quidem eædem numero, sed specie. Quare, omnium rerum tempus circulus quidam esse videtur. hoc autem perspicuum esse potest, quia tempus est circulationis mensura, & quasi à circulatione mensuratum. Atqui mensura, & mensuratum sunt eiusdem generis, & non sit distincta, & præter rem mensuratã nihil aliud sit, quàm totum quoddam ex pluribus constans partialibus mensuris. Itaq; tempus est primò ac principaliter numerus motus primi circularis, secundariò autem aliorũ. Primum enim est mensura aliorum omnium, quæ in illo genere continentur. sed motus circularis, est primus inter omnes alios motus: ergo aliorum motuum mensura. vnde fit, vt tempus, quod est mensura motus, sit primi motus mensura: mensura enim alicuius generis mensurat primum illius generis. Amplius, Numerus primi motus est notissimus: sed tempus est mensura notissima: est ergo mensura primi motus. Item, tempus est æquale, & regulare: est ergo mensura illius motus, qui est maximè regularis. Tex. 134. Dicitur etiã rectè numerum quidem eundem esse ouium, atq; canum, si æqualis sit vterq;, denarium autem non eundem, neq; eadem esse. Quemadmodum neq; triangula eadem, quorum alterũ æquitibium, alterum scalarium est, quanquam eadem est vtcunq; figura, quoniam ambo triangula sunt. Eadem enim aliqua dicuntur in aliquo, cuius differentia non differunt, ceu triangulum à triangulo differentia differt, diuersa enim sunt; non autem figura à figura: sed sub eandem vnamvè cadunt diuisionem. figura enim talis quidem est circulus, tale quoq; triangulum: & huius, tale quidem est æquitibium, tale verò scalarium. hæc igitur eadem sunt figura; trium enim ambo sunt angulorum, non autem sunt idem triangulum: igitur, & numerus idem; non enim numerus ipsorum differentia numeri differt. denarius autem non idem; ea namq; de quibus dicitur, differunt: nam hæc canes sunt, illa equi. Et de tempore quidem ipso, & de iis, quæ circa ipsum sunt proprietatibus, hac consideratione dictũ. hæc Philosophus. Quæ omnia ad amussim huic nostro operi inseruiũt; vt lectori facilis ac exacta esset consideratio de tempore. Dicit ergo Philosophus hoc vltimo textu tempus esse vnum, ratione quidem numeri, non autem ratione numeri speciei, sicut paulò ante à nobis ostensum est.

De tempore.

Ipsum.

Epilogus.

Tempus est mensura.

Arist.

Triangulus à triangulo differt.

MERCVRIVS.

Generationes hominum ad diuinorum cognitionem testimoniumque naturæ, ad imperandum omnibus quæ cœlo teguntur, ad bonorum discretionem, ad incrementum generis, numerique propaginem: omnisque anima velata carnis vmbraculo, ad cœlestium deorum discursum suspiciendum, ad opera Dei, & naturæ progressus, ad bonorum signa, ad potestatis diuinæ cognitionem.

Comment. XV.

Comment.

DIFFICILLIMA, obscurissimaq; de tempore (fauore diui Pymãdri) materia absoluta, sapientissimi Mercurij Textum breuiter dilucidèq; interpretari conabor, præsertim cùm sim in calce istius quarti libri: Generationes, *inquit,* hominum &c. *hoc est, hac ratione* Quare creatus sit homo. *homines à Deo conditi sunt, vt diuina suspicerent, Deumque ex operum illius magnitudine intelligerent, intelligendo amarent, amando* Philo. *possiderent, possidendo, fruerentur. Philo desertissimus Iudæorum, in libro de mundo ait, hominem esse immortalem, diuinum, factum ad imaginem Dei: quam* Virg. Ouid. *quidem imaginem, filium Dei appellat: cæterorum verò animantium os in terram naturam deflexisse: hominis verò è conuersò, sublimasse, vt cœlum susciperet; cœlestis enim propago est, non terrestris: proinde scitè dictũ est à Vir. 6. Aenn. Olli est diuinus vigor, & cœlestis origo. Et Ouid. Os homini sublimè dedit, cœlumq; videre. Plato in Cratylo: Hominis nomen, inquit, illud significat, quòd cætera quidem animalia, quæ vident, non considerant, neq; animaduertunt, neq; contemplantur: homo autẽ & videt simul, & contemplatur, animaduertitq; quod videt. hinc meritò solus ex omnibus animantibus homo* ανθρωπος Homo testimonium naturæ. *est nuncupatus, quasi* αναθρων *contemplans, quæ* ὄπωπε *.i. vidit. Tex:* Testimoniumq; naturæ: *hoc est, ideò conditus est homo, vt testimonium ferat suæ naturæ, quòd scilicet sit immortalis, & incorruptibilis, ac diuinæ beatitudinis capax, deniq; diuino æternæ vi-* Tex: *tæ munere donandus. Tex:* ad imperandum, *hoc est, factus est quodammodo Deus mortalis in terris, cui omnium curam, & dominium Deus delegauit. Vnde Moyses Gen: I.* Moyses. Homo dominus omnium *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinẽ nostram, & præsit piscibus maris, & volatilibus cœli, & bestiis vniuersæ terræ, omniq; reptili, quod mouetur in terra. In ipso ergo suæ creationis articulo, vt præses omnium creatus est, quem natura animalia verentur, & obediunt: & nisi peccato, ille ordo primitus institutus fuisset inuersus, & labefactatus, omnia profectò muta ad nutum (vt ita dicam) illi parerent, suumq; dominum delegatum agnoscerent. In statu ergo innocentiæ dominium in animantia, atq; alia inferiora, erat homini naturale: & rectè quidem; nam inferiora, atq; viliora, à superioribus, nobilioribus-* Plato. *que legitimè gubernantur. Plato in Timæo loquens de hominis creatione, Homo, inquit, cùm immortalibus appellatione conuenit, diuinumq; animal vocatur, atq; principatum te-* Quare vltimus creatus. *net, & iustitiam simul ac cœlicolæ vltro colit. hæc diuus Plato. Quam ob causam vltimus omniũ conditus est: nam, vt ingressuro in ciuitatem aliquo rege, operæpretium est præmittere satellites, aliósq; omnes; vt benè adornatis palatiis, rex honestiùs ibi agat; ita simili* Chrysosto. *modo, quasi regem, & principem aliquem rebus terrenis præfecturus, priùs omnẽ hunc ornatum fabricauit, & tandẽ præficiendum hominem formauit, declarans factis quantò* Gregorius. *honore animal hoc prosequatur. Gregor. Nissenus de creatione hominis: Nouissimus post creaturam factus est homo: nec enim decuerat priùs existere principem, quã illa, quorum gereret principatum: sed vbi cuncta ei subijcienda parata sunt; iam consequens erat, apparere rectorem. Introductus est homo ad hoc magnũ regni domicilium, vt quorundã miraculorũ spectator existeret, quorundã verò dominatum principaliter obtineret: quatenus per ea, quibus vteretur, intelligeret largitorẽ: per ea verò, quæ pulchra, & magnificè contemplaretur, ineffabilem sui factoris posset inuestigare potentiã. Propterea nouissimus in hunc mundũ, post creaturam introductus est homo, non vt vilissimus in extremã parte proiectus; sed quem decebat genitũ, mox esse rectorem. Aug. li. I. de Gen. contra Manichæos* August. *cap. 17. exponens illud Gen. I. Faciamus hominẽ ad imaginem: Addidit continuò, inquit, Et habeat potestatem piscium maris, & volatilium cœli, &c. vt intelligeremus non propter corpus dici hominem factum ad imaginem Dei, sed propter eam potestatem, qua omnia pecora superat. Omnia enim animalia subiecta sunt homini, non propter corpus, sed* Homo erectæ figuræ. *propter intellectum, quem nos habemus, & illa non habent: quamuis etiam corpus nostrum sic fabricatum sit, vt indicet meliores nos esse quàm bestias; & propterea Deo similes. Omnium enim animalium corpora, siue quæ in aquis, siue quæ in terra viuunt, siue*

quæ in

quæ in aëra volitant, inclinata sunt ad terram, & non sunt erecta sicut hominis corpus. Quò significatur, etiam animum nostrum in superna .i. in æterna spiritualia erectum esse debere. Et de ciuit. Dei, lib. 22. cap. 24. Non enim vt animalia rationis expertia prona esse videmus in terram, ita creatus est homo, sed erecta in cœlum corporis forma, admonet eum quæ sursum sunt, sapere. Et de symbolo lib. 1. cap. 1. Fecit Deus hominem, inquit, ad imaginem, & similitudinem suam in mente; ibi enim est imago Dei: ideò mens ipsa non potest comprehendi, nec à seipsa, vbi est imago Dei. Ad hoc facti sumus, vt creaturis cæteris dominemur; sed per peccatum primo homine lapsi sumus, factiq; sumus humiles, mortales. Tex. Ad bonorum discretionem. *Sensus est, homo, ex diuinorum operum cognitione testimoniũ perhibet suæ naturæ; quòd scilicet sit diuinæ particeps naturæ, quodq; sit cæterorum animantium dominus. id autem ab eo præstari non potest, absq; bonorum discretione. Sanè, proprium est rationis, bonum à malo secernere: quo qui caret, homo dici non potest. Tex:* Ad incrementum generis, numeri propaginem: *hoc est, vt suiipsius propagationem tueatur, vt qui in suo indiuiduo permanere non potest; in sua specie æternitatem quodammodo obtineat. Siquidem vnicuiq; innatum est animanti, vt se, suamque vitam tueatur, velletq; pro virili (si fieri posset) perpetuò consistere: proinde naturaliter appetunt esse, tanquam suum bonum: esse enim bonum vniuscuiusquã existimatur. Sic legimus in Genesi: Crescite, & multiplicamini, & replete terram. Basilius Magnus hom: 11. in hexamer: Incrementum, inquit, duplex corporis vnum, alterum animæ. Sanè anima crescit, dum quotidiana progressione, se ad perfectionem promouet, præsidio adiuta disciplinarum. Crescit & corpus, dum ab exigua massula progreditur, seq; attollit ad iustũ, & competentem staturæ modum. Illud igitur, crescite, brutis quidem animantibus dictũ est iuxta perfectionem corporis, tantisper dum id se surgit ad mensuram staturæ sibi natura perscriptæ: Nobis porrò dicitur, crescite, ratione inita interioris hominis, qua se promouente recta ad Deum contendimus. Istiusmodi erat Paulus, qui dum adniteretur, pro virili se extendere in anteriora, eorum quæ erant à tergo, obliuiscebatur. hoc est, augmẽtum spiritualis, & diuinæ contemplationis, atq; pietatis redintegrandæ ratio. bene ergo dictum à Mercurio, hominem conditum esse ad incrementum sui generis: incrementum, inquam, non solùm carnalis propaginis, sed etiam spiritualis virtutis. Tex:* Omnis anima, &c. *Sensus est, animæ rationalis, quæ sub tegumento corporeo delitescit, talis est finis, vt superiora suspiciat, atq; cœlestium cursus contempletur, Deiq; & naturæ opera rimetur, & bonorum signa, & diuinæ potestatis cognitionem diligenter consideret: denique, vt semel dicam, cùm terrenorum, tùm etiam cœlestium cognitionem habeat. Vnde Augustinus de Genesi ad literam lib. 6. cap. 12. Hoc excellit in homine, quòd ei Deus dedit mentem intellectualem, qua præstat pecoribus, quaq; sui conditoris similitudinem gerit: quamquam in ipso corpore habeat quandam proprietatem, quæ hoc indicet, quòd erecta statura factus est; vt hoc ipso admoneretur, non sibi terrena esse sectanda velut pecora, quorum voluptas omnis ex terra est, vnde in aluum cuncta pecora prona atq; prostrata sunt. Congruit autem & corpus eiusmodi animæ rationali, non secundum lineamenta, figurasque membrorum, sed potiùs secundum id quòd in cœlum erectum, ad intuendum quæ in corpore ipsius mundi superna sunt: sicut anima rationalis in ea debet erigi, quæ in spiritualibus natura maximè excellunt; vt quæ sursum sunt sapiat, non quæ super terram. hæc de textu sint dicta.*

Tex: Desiderium essendi. Moyses. Crescite. Tex: Aug. Homo naturæ contemplator.

MERCVRIVS.

Portio quædam tributa est homini ad bonorum malorumque iudicium, ad bonorum varium artificium inueniendum. Incipit tamen in illis viuere, sapientiamque nancisci, ad portionem sortemúe cursus deorum circumeuntium.

Comment. XVI.

Comment.

Ostquam ostendit, hominem ad hunc finem conditum esse, vt diuina contempletur, subiecit, homini quandam esse portionem celatam, qua varias artes in rebus inuestigare posset, quippe cùm humanum genus ratione, & artibus viuat. suaptè ergo natura homo fertur ad bonorum malorumq; discretionem, atq; varium artificium inueniendum. Quamobrem dictum est à philosopho 6. ethicorũ cap. 4. habitus intellectuales esse, sapientiam, scientiam, intellectum, prudentiam, & artem. Sint itaq; ,ait, ea, quibus verum anima dicit affirmando, aut negando, numero quinq;. hæc autem sunt: ars, scientia, prudentia, sapientia, intellectus. Porrò, intellectus, sapientia, & scientia sunt habitus speculatiui: quorum finis est scire, & non operari: in hoc tamen dissentiunt ab inuicem, quòd intellectus sit priorum principiorum demonstrationis habitus: scientia verò ex causis inferioribus habitus conclusionis: sapientia autem primas causas, Deum nempè, & intelligentias considerat; ideóq; caput scientiarum appellatur. Prudentia autem, & ars, sunt habitus practici, quorum finis est operari. verùm prudentia est recta ratio rerum à nobis agibilium: quippe quæ dirigit in actionibus, quæ non transeunt in materiam exteriorem, sed sunt perfectiones agentis: ars verò in materiam prodit exteriorem. Itaq; illa pars animæ, quæ est particeps rationis, vt idem philosophus dicit 1. cap. eiusdem libri, diuiditur in duas partes, quarum vna contemplamur ea, quorum principia, vt aliter se habeant, minimè fieri potest: Altera verò perspicimus ea, quæ aliter sese habere possunt. Inest autem ipsis rerum cognitio similitudine quadam, atque accommodatione, quarum altera vis sciendi, siue scientifica, altera ratiocinatiua, siue consiliatiua appellatur: nemo autem consultat de rebus, quæ se aliter habere non possunt. has duas animæ partes, Mercurius manifestè ostendit, & primam quidem, dum dicit, hominem ideò à Deo creatum, vt cœlestia contempletur: cœlestia autem aliter se habere non possunt: secundam verò, cùm asserit, homini datam esse partem iudiciariã, atque consiliatiuam, ad varium artificium inueniendum: ars autem est de his rebus, quæ se aliter habere possunt: nam ex experimentis multarum rerum artes inuentæ sunt, experimenta autem huiusmodi sæpiùs fallunt. Ad primam autem spectat scientiam: quemadmodum docet philosophus cap. 4. ibidem. Scientia, inquit, quidnam sit, hinc perspicuum est, si exactè dicere oportet, & non similitudines sequi; omnes enim putamus id, quod scimus aliter sese habere non posse. Scientia ergo demonstratiuus est habitus: tum enim quispiam scit, cùm aliquo modo credit, & sunt ipsi principia nota: si enim non sint magis nota quàm conclusio per accidens habebit scientiã. Intelligo (inquit Auer.) quòd scientia sit forma demonstrationis collecta in anima ex propositionibus, & conclusione, & cæteris rebus conditionatis in demonstratione. Quando igitur contingit alicui credulitas rei alicuius, & fuerint principia prima illius rei nota apud ipsum; tunc iam contingit ei scientia illius rei si verò non fuerint nota apud ipsum, est scientia eius per modũ accidentis. Subdit rationem philosophus cap. 5. Eorum, inquit, quæ sese aliter habere possunt, quiddam est quod fieri, quiddam autem quod agi potest: est enim aliud facere, aliud agere. De his autẽ ipsis credimus exterioribus quoq; sermonibus. Itaq; habitus cum ratione actiuus aliud, quàm habitus cum ratione factiuus, neq; alter in altero continetur. Nam neq; actio est factio, neq; factio est actio. Cùm autem ædificatiua sit ars quædam, & habitus quidam cum ratione factiuus: nullaq; sit ars quæ non sit habitus faciendi cũ ratione, nec vllus habitus talis quin non sit ars; fit, vt idem sit ars, atq; habitus faciendi vera cũ ratione. omnis autem ars in faciendo versatur, & artificio vti, & mente prospicere, vt aliquid fiat eorum, quæ possunt esse, & non esse, & quorũ principium est in faciente, non autem in eo, quod fit: Ars ergo est habitus quidã cum vera ratione factiuus. Hæc philoso. vnde intelligimus per

Philoso. — Habitus intellectiui. — Intellectus. — Duæ animæ partes. — Scientifica. — Scientia. — Conclu. — Ars. — Actio & factio.

veram Mercurij sententiam, partem in homine rationalem, & diuinorum speculationi esse accommodatam, & multarum artium inuentioni. Tex. Incipiet tamen in illis viuere, sapientiamq; nancisci &c. *Sensus est, cùm homo cœperit viuere, vitam vtiq; animæ rationiq; conformem, non brutis, & irrationabilibus similem; tunc sapientiam nanciscitur, ad Deorũ cursus, hoc cœlestium corporũ naturam, atq; intelligentiarũ vitam cognoscendã. Prius ergo quàm vitæ puritatem homo attigerit, indignus habetur, qui scrutator sit diuinæ sapientiæ. Etenim sapientia est actus exactissimus, omnium scientiarum caput: opus ergo illi est mente exactissima, atq; ab omni peccati concretione, & labe libera. Sapientiam, inquit philosophus cap. 8. lib. 6. eth. in actibus ijs attribuimus, qui in ipsis sunt exactissimi. Phidiam enim sapientem sculptorem lapidum dicimus: & Polycletum statuarium itidem sapientem. Atq; hic per sapientiam nihil aliud intelligimus, quàm ipsius artis virtutem. At quosdam etiam esse sapientes omninò, non aliqua ex parte, nec aliquid aliud sapientes arbitramur: vt in Margite dixit Homerus:*

De homine. Tex.

Sapientia quę sit.

Homerus.

Diuûm is munere: nec fossor nec durus arator,
Nec sapient alia vlla nimirum extitit arte.

Quare constat exactissimam scientiarum ipsam sapientiam esse. Sapientem enim non solùm ea scire, quæ ex principijs cognoscuntur; sed etiam circa principia dicere vera oportet. Quare sapientia, intellectus est, & scientia, & vt caput rerum earũ, quæ summis afficiuntur honoribus. Hæc philosophus. Disputauimus & alibi de hoc negotio, propterea ad alia properat animus absoluenda.

Sapientia caput aliarum.

MERCVRIVS.

Resolui præterea in id, in quo ampla extabunt momenta, admonitionesq; artificiorum super terram, relictis innouatione temporum, labe generationeq; carnis animatæ. Tabefactis autem sementibus fructuum, opificiisq; naturæ & artis, reiuuenescent deniq; vetera, necessitate & renouatione Deorum, cursuq; circuli numerosæ naturæ. Diuinum enim, ipsa scilicet omnis conspiratio, mũdi natura denuo florescente. Etenim in ipsa diuinitate, natura ipsa consistit.

Commentum XVII.

M*IRA Mercurij sapientia, quæ mundi creationem, hominis officium, deniq; orbis excidium, ac mortuorum resurrectionem tam breui dialogo complexa est. In quarto lib. varijs in locis de hac materia disputaui, & verba huius textus in corroborationem adduxi, ac philosophorum sententias elucidare curaui. Nunc aliquid addere, non erit inutile.* Resolui, &c. *Sensus est: Data est homini portio, ad varium artificium inueniendũ, ad bonorum, malorumq; discretionem, sed posteaquã inceperit viuere habereq; sapientiam; non solùm cœlestium cursus Deorum penetrabit, verumetiam mundi ruinam, ac mortuorũ resurrectionem intelliget.* Admonitiones artificiorũ super terram: *hoc est, omnia artificia terrena resolui in id intelliget, in quo extabunt ampla momemta. Si momentum est vnum tantùm, quia vnum est instans, vt dictum est; quid est illud, in quo sunt ampla momenta, in quo resoluenda erunt omnia hominum, atq; na-*

Expos. tex.

Ampla momenta.

atq; naturæ artificia; nisi ipsa æternitas, siue æuum, in quo sunt ampla, & vnum momentum; Ampla quidem, quia termino aliquo clauduntur; vnum verò, quia vnum est momẽtum æui, siue æternitatis? Resolui autem omnia in æternitatem, perinde est, ac si diceremus, flumina resolui in mare; quia eò redeunt, vnde profecta sunt: sic statuas æreas in æs, & aureas in aurum, & luteas in lutum. Etenim flumina in seipsis permanentem stabilitatem non habent; sed continuò fluxu, ad sui originem contendunt, in qua æterna quodammodo esse valeant; sic etiam hominum artificia, labores, studia, quoniam in seipsis stabilia non sunt, ad æternitatem sua sponte festinant, vnde emanarunt, & in qua sui permanentiam, atq; statũ, firmamq; possessionẽ adipiscuntur. Sed quando hæc erunt? in innouatione temporũ, inquit: hoc est, cùm veniẽt noua tempora. Sed quomodo hoc fieri potest, cùm tempus sit æternum, secundum philosophum, propterea quòd motum sequatur æternum? Quod enim est æternum, noui aliquid capere nequit. Mercurius ergo vocat innouationem temporum, præsentis mutationem temporis in perpetuas æternitates. Tunc enim erunt tempora noua, quia cœlum nouum, & mundus nouus, in quo iustitia habitabit. In Asclepio dicit, Deum in antiquam faciem, ad primam scilicet puritatis conditionem mũdum reuocaturum: quam etiam vocat secundam mundi genituram. Sic etiam in Euangelio legimus: In regeneratione cùm sederit filius hominis. Tex. relictis labe, & generatione carnis animatæ: hoc est, tunc non erit amplius sordida carnis animatæ generatio: In Asclepio asserit, hoc contingere, siue futurum esse propter impia hominum opera. Tunc, inquit, homines erunt irreligiosi, inordinati, irrationabiles. Cùm hæc cuncta contingerint, O Asclepi, tunc ille dominus, & pater, Deus primipotens, & vnus gubernator mundi, intuens in mores, vitijs resistet, & corruptelæ omnium. Quasi diceret, quia in extremis temporibus abundabit iniquitas, & refrigescet charitas multorum; propterea excidium vniuersale futurum est, in quo renouentur omnia. Tex. Tabefactis &c. hoc est, postquam & fructuum semina, & naturæ, & artis opificia fuerint corrupta, ac tabe diuinæ iustitiæ consumpta, quæ omnia in fine mundi sunt futura; tunc vetera iuuenescent, quia prima abierunt: idq; necessitate & renouatione Deorũ: hoc est, propter renouationem filiorum Dei, qui Dij appellantur, secundũ illud Ps. Ego dixi Dij estis. De hac autem filiorum Dei renouatione, siue adoptione loquitur Apostolus ad Rom. 8 Omnis creatura, ait, liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem filiorum Dei. Tex. Cursuq; circuli numerosæ naturæ, id est, quando completus erit numerus electorum: ad hunc enim finem mouetur circulus orbis, vt numerosa natura adimpleatur. Expectate, inquit Ioan. in Apocalypsi, modicum tempus, donec impleatur numerus fratrum vestrorum, qui interficiendi sunt, sicut & vos. Et Paul. 2. Timo. 2. Omnia sustineo propter electos, vt ipsi salutem consequantur. Vocatur autem numerosa natura; quia magnus est electorum numerus: vnde dictum est à propheta: Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur. Per circulum igitur numerosæ naturæ, numerum electorum Dei intellexit Mercurius, qui in fine mundi complebitur: quorum gratia mundi circulus agitur, & præsens rerum ordo adhuc perseuerat. Tex. Diuinum enim &c. Sensus, cùm denuò natura humana reiuuenescet, & omnis elementorum natura ad id etiam conspirabit, vt nouitatem filiorũ Dei præseferre studeat; tunc diuinũ quoddã apparebit, hoc est, magnum diuinæ potentiæ indicium conspicietur. Et reuera, vnum inter alia mira Dei opera, præstantissimum est, & creditu apud multos difficillimum, resurrectionis negotium, Tex. Etenim, &c. Sensus est, quòd natura humana reflorescet, in causa est, quia cõsistit in diuinitate, id est, ex diuinæ potentia virtutis, hoc illi continget. q. d. Non miremini, quia dixi, mundum renouandum, ac mortuos resurrecturos; hoc enim fiet diuina virtute, cui non est difficile omne verbum. Porrò, ex tribus potissimùm haberi, colligiq; potest resurrectionis doctrina, ratione scilicet, vniuersitatis exemplo, ac rerum gestarum testimonio. Et ratione quidem: quia cùm omnis vitæ nostræ vsus, in corporis animæq; cõsortio versetur: Resurrectio autem, aut boni actus præmium habeat, aut pœnam improbi: necesse

Margin notes: Omnia appetunt æternitatem. | In innouatione temporum | Petr. 2. 3. | Tex. | Causa ruinæ mundi. | Rom. 8. | Numerus electorum. | Tex. | Resurrectio. | Ratione probatur.

De hominis resurrectione.

necesse erit, corpus resurgere, cuius actus expenditur. Quomodo enim in iudicium vocabitur anima sine corpore, cùm de sui corporis contubernio sit ei ratio reddenda, sicut dicit Apostolus, Vt reddat vnusquisque rationem de his, quæ gessit in corpore suo, siue bonum, siue malum? Iure ergo vocabitur ad iudicii examen. Item, anima est incorruptibilis, ac naturaliter appetit corporis vnionem: non ergo perpetuò ab illa est separanda; alioqui creatura nobilissima, quam tanti fecit mundi pater, & opifex, vt pro illius pretio, filium dederit, perpetuæ sustineret imperfectionis opprobrium; anima enim sine corpore, suam omnimodam perfectionem non habet; homo enim constat ex anima & corpore, proinde sine corpore homo dici non potest. Item, si naturaliter appetit corporis contubernium, appetitus autem naturalis non sit ad impossibile, nec frustra; rationi ergo consentaneum est omninò, vt ad suum corpus anima redeat. Sanè, nullum violentum est perpetuum: sed violenta est animæ à corpore separatio, quia contra naturalem inclinationem, sicut docetur ab Apostolo 2. Cor. 5. Nolumus, inquit, spoliari, sed superuestiri: proinde si peccatum non intercessisset; nequaquam animæ à corpore facta fuisset discessio: Ergo quod prius. Amplius, vsus mundi, rerum statum omnium, generationum series, successionum vices, nónne tibi videntur mori cùm decidunt, resurgere cùm reuiuiscunt? quod satum est resurgit, resurgit quod mortuum est, & in eadem genera, in easdem species reformatur. Dies moritur in noctem inquit Tertullianus de resurrectione carnis, & in tenebris vsquequaque sepelitur: funestatur mundi honor, omnis substantia denigratur, sordent, silent, stupent cuncta: ita lux amissa lugetur; & tamen rursus cum suo cultu, cum dote, cum sole, eadem & integra, & tota, vniuerso orbi reuiuiscit, interficiens mortem suam noctem. Reuoluuntur hyemes, æstates, & verna, & autumna cum suis viribus, moribus, fructibus. Quippe etiam terræ de cœlo disciplina est, arbores vestire post spolia, flores denuò colorare, herbas rursus imponere, exhibere eadem quæ absumpta sunt semina. Totus igitur hic ordo reuolubilis rerum, testatio est resurrectionis mortuorum. operibus eam præscripsit Deus, antequam literis, viribus prædicauit antequam vocibus. Præmisit tibi naturam magistram, submissurus & prophetiam, quò facilius credas prophetiæ discipulus naturæ. Qui negant ergo resurrectionem carnis, carnaliter viuunt: idoneus est Deus reficere carnem, qui mundum ex nihilo condidit: plus est enim fecisse, quàm refecisse: initium dedisse, quàm reddidisse. Auis in regione Arabiæ, cui nomen est Phœnix, rediuiuo suæ carnis humore reparabilis, cùm mortua fuerit, reuiuiscit: solos non credimus homines resuscitari. Cognouimus memoratam auem quingentorum annorum spatia vitali vsui habere perscripta, eamque cùm sibi finem vitæ adesse cognouerit, thecam sibi de thure, & myrrha, & cæteris odoribus adornare, completoque opere, ac tempore intrare illam, atque emori, ex cuius humore oriri vermem, paulatimque eum in auis eiusdem figuram concrescere. Thecam autem illam ex Æthyopia in Lycaoniam vehit: atque ita resurrectione auis huius, locorum incolæ, completum quingentorum annorum tempus intelligunt. Adde, quòd mundus huiusmodi mortuorum resurrectionem naturaliter appetit, cui & conformari, quòad sibi possibile est, summopere gestit, remunerandus pro labore, quo seruierit filiis Dei. Sic enim ait Mercurius: Omnis natura conspirabit. & Paulus: Omnis natura ingemiscit, & parturit. Mundus præterea ideo factus est vt homo per speculum creaturæ Deum cognoscat, quem in sua natura videre non potest. Inuisibilia Dei, à creatura mundi, per ea, quæ facta sunt intellecta, sempiterna quoque eius virtus, & diuinitas conspicitur, ait Apostolus Rom. 1. Quam ob causam in futuro oportet speculum meliorari, & purgari; vt in pulchritudine creaturarum amplius refulgeat species creatoris. hoc autem non erit ad necessitatem, quasi Deus aliter videri non possit, sicut modo, sed ad iocunditatem, vt scilicet delectationi visionis intellectualis, addatur delectatio visionis sensualis. Item, mens summi opificis est, vt vnaquæque res suum locum sortiatur, & ad suum redeat principium; quia misericors est, miserator & iustus, Psalm. 111. Si est misericors, inquit Chrysost. & eos qui peccant dignos venia esse censet; multò magis eos, qui se rectè gerunt, non relinquet sine corona, postquam hinc excesserint. sed si hîc non reddat,

[Margin notes: Rationes resurrectionis. — 2. — 3. — Paulus. — Alia seu 2. ratio. — Tertull. — Resurrectio ex mundi cursu probatur. — Phœnix. — Theca Phœnicis. — Congruitates 1. — 2. — Paul. — 3. — Chrysost.]

 omninò

omninò illic reddet. hoc est maximum argumentum futuræ resurrectionis. Quando enim ex iis, qui sunt virtute præditi, cernuntur mala multa perpeßi, & improbi impunè, & securè viuere; vbinam recipiet vnusquisque pro meritis, quæ geßit in corpore; si non sit futura resurrectio, & alia vita, in qua non solùm vnam, sed duas stolas anima est receptura? Alioqui non esset perfecta operum merces, & completa pro meritis vtriusque hominis retributio. 1.Cor.15. Si resurrectio mortuorum non erit, ait Apostolus, neque Christus resurrexit. si Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, vacua est & fides vestra. Etenim si Christus est caput corporis, quæ est ecclesia, resuscitato capite, corpus vtique resuscitabitur. Ambro. Adam peccans, ait Amb. in eodem cap. mortem inuenit, & omnes ex eius origine tenuit, vt dissoluantur; ita & Christus nō peccans, & per hoc vincens mortem (quia mors ex peccato, vnde qui non peccat vincit mortem) omnibus qui sunt ex eius corpore, acquisiuit vitam, id est resurrectionem. Si secundum hominem ad bestias pugnaui Ephesi; quid mihi prodest, si mortui non resurgent? hoc est, si secundum humanum sensum (qui videns hoc in rerum naturam non cadere, vt caro iam soluta reformetur ad vitam, minimè credit iam futuram resurrectionem mortuorum) bestiis offerri, mori non timui: nihil profeci. Sed non hoc est, quia certus sum de futura vita. Expo. illius cap. Physica postea vtitur ratione: quod seminas, inquit, non viuificatur, nisi priùs moriatur. Et quod seminas, non corpus, quod futurum est, seminas, sed nudum granum, vt puta tritici, aut alicuius cæterorum; Deus autem dat illi corpus provt vult, & vnicuique semini proprium corpus. Sensus est, si nudum granum seminatur, vt Dei nutu quodammodo elementorum ministerio vestitum resurgat, multa secum habens incrementa vtilitatis humanæ; cur non credibile sit Dei virtute mortuum posse resurgere, meliorata tantùm substantia, non numero multiplicatum? Seminatur in corruptione, resurget incorruptum, seminare est sepelire, vt corrumpatur, resurgere autem, in incorruptionem, iam exsuscitatum non posse corrumpi. seminatur in ignominia, quia dum in tetrico ponitur, fit fœtidum, & scatet vermibus; resurget in gloriam, quia exsuscitatum & lumen erit, & nullam squaloris iniuriam patietur. Seminatur corpus animale. Seminatur in infirmitate, quia immobile est, & irregibile: Surget autem in virtute; quia iam totum viuum erit, ac vegetum. seminatur corpus animale, resurget corpus spirituale. Animale corpus, dum cibis sustentatur, vt viuat; spirituale autem, cùm horum nihil indiguerit. 2.Corint.4. Ad cor. 2. cap. 4. Scientes quòd qui suscitauit dominum Iesum, & nos cum Iesu suscitabit, & constituet vobiscū. Hac spe, ait Ambrosius, dicit laborari propter fidem, quia exemplum præcedit resurrectionis domini Iesu, qui futuri erunt, qui credunt: Cor.15. quia sicut in Adam omnes moriuntur; ita & in Christo omnes viuificabuntur. Adam enim forma mortis est, causa peccati: Christus verò forma vitæ propter iustitiam, quia peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius, 1. Petri. 2. Et quoniam participes hos communis fidei dixit, Resuscitatos (inquit) constituet vobiscum, vt vnius fidei in vna sint domo pacis. Phil.3. Ad Philip. 3. Saluatorem expectamus dominum nostrum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ: secundum operationem suam, qua potest sibi subiicere omnia. Theophil. Sensus est, cùm corpus nostræ humilitatis, ait Theophilactus, Christi corpori per malorum tolerantiam simile redditur; par est, vt in futuro illi gloria fiat, & claritate conforme. Nihil autem quisquam diffidat, cùm Christus virtutem habeat, qua angelos sibi subiecit, & dæmones. Ambros. In resurrectione, ait Ambrosius, apparebit virtus domini manifestata, comprimens omnes principes, & potestates; vt manifestetur Deus, & dominus esse omnium. 1.Thess.4. Ad Thes. 1. cap. 4. Si credimus quòd Iesus mortuus est, & resurrexit; ita illos, qui dormierunt per Iesum adducet cum eo. Sed sunt aliqui, inquit Chrysostomus, qui huic rei diffidunt, eò quòd Deum ignorant. Quid enim faciliùs, dic quæso, an ex eo quod non est, aliquid producere, vt sit: aut ea, quæ corrupta sunt, denuò restituere? Deus est, qui hæc agit, cuius potentia est infinita. Quod ergo sit futura resurrectio mortuorum, tum ex Mercurio, tum etiam ex Paulo latißime patet: posthac dicamus, quotuplex sit ipsa resurrectio.

DIGRES-

 De resurrectione hominis.

DIGRESSIO PRIMA CAP. I.

Duplex resurrectio.

Riusquam de duplici resurrectione sermo decurrat, explicandum nobis est, quam ob causam sanctæ mortuorum resurrectioni à plurimis, & quidem non ignotæ sapientiæ hominibus sæpè sæpiùs fuerit contradictum. In causa vtiq; extitit, sensuum imaginatio, ac propria intellectus confidentia: cùm enim secundum naturam à priuatione ad habitum non fiat regreßio, imaginati sunt fieri non posse, vt postquam omnia in cineres, & in diuersa loca dispersa sint, illa denuò reintegrari posse: Altera verò causa extitit, inanis quorundam doctrina, quæ primùm hominum mentes occupauit ita, vt ab illa recedere fas non fuerit alicui mortalium. Auferuntur, inquit Psal. 9. iudicia tua à facie eius; quoniam inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore. Comedamus & bibamus, cras enim moriemur. Ista sunt verba resurrectionis confutatiua. Etenim non sustinet anima peccatrix conscientiæ tribunal. Et idem fit, quale si homicida cùm priùs præsupposuit se non captum iri, & sic cædem committat; nam conscientia ipsum iudicante, non tam facilè ad facinus venisset: et nouit igitur, & nosse dißimulat, ne conscientia torqueatur, & timore, alioqui ad ausum infirmior fuisset. Nulla prætærea ratio est tam efficax ad hoc persuadendum, ac fides, qua potentiam resurrectionis cognoscimus: hæc quoniam longè abfuit ab eorum oculis, qui dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt; propterea multa absurda confinxerunt, pro suo libitu, atq; animæ captu Dei potentiam metientes: non intelligentes quod dictum est ab Apostolo, à Deo fieri multa, suprà quàm nos intelligimus. Sed de his hactenus. De duplici autem resurrectione Augustinus disputat lib. 20. de Ciuit. Dei cap. 6 & 7. Scripturæ testimonio adducto ex cap. 5. Euangelij Ioannis: Amen amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint, viuent. Nondum de secunda resurrectione, id est, corporum loquitur, quæ in fine futura est; sed de prima, quæ nunc est, animarũ scilicet. Habent enim & animæ mortem suam in impietate atq; peccatis: secundũ quam mortem mortui sunt, de quibus idem dominus ait Mat. 8. Sine mortuos sepelire mortuos; vt scilicet in anima mortui, in corpore mortuos sepelirent. De hac morte loquitur Apost. 2. Cor. 5. Ergo omnes mortui sunt. Quomodo autem resurgent in hac prima resurrectione? Si audiuerint, id est, obediuerint voci filij Dei: beati qui digni sunt hac prima resurrectione, ad quam non pertinent nisi prædestinati: ad secundam verò, de qua mox locuturus est, & beatos pertinere docebit, & miseros. Ista est misericordiæ, illa iudicij: propter quod in Psal. dicitur: Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine. subdit: Nolite mirari hoc, quia veniet hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, & procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui verò mala egerunt in resurrectionem iudicij, id est, damnationis. Resurgat ergo in prima, qui non vult in secunda resurrectione damnari. hæc est mors secunda, in quam præcipitabuntur, qui in prima resurrectione partẽ non habuerunt. In secunda resurrectione non scribitur, qui audierint, viuent: Nõ enim omnes viuent, ea scilicet vita: quæ quoniã beata est, sola vita dicenda est; nam vtiq; sine qualicunq; vita nõ possent audire, & de monumentis, resurgente carne, procedere. Quare autem non omnes viuent, docet: Qui bona fecerunt, ibunt in resurrectionẽ vitæ, ij sunt qui viuent: qui verò mala egerunt, in resurrectionem iudicii, ij sunt qui non viuent, quia secunda morte morientur. Mala quippe egerunt, quoniã malè vixerunt, idq; quia in prima resurrectione, nõ reuixerunt. De his duabus resurrectionibus loquitur Ioannes in Apocal. cap. 20. Vidi, ait, angelum descendentem de cœlo, habentem clauem abyßi, & catenam magnam in manu sua, & tenuit draconem illum, serpentem antiquum, qui cognominatus est diabolus, & Sathanas, & alligauit illum mille annis, & misit illum in abyssum, & clausit, & signauit super eum, vt non seduceret iam gentes, donec finiantur mille anni: post hæc oportet eum solui breui tempore. Et

Quare resurrectioni contra dicitur. 1. 2. 3.

Resurrectio duplex.

Resurrectio animæ.

Resurrectio corporum.

Apocal. 20.

De hominis resurrectione.

re. Et vidi sedes, & sedentes super eas, & iudicium datum est illis, & animas occisorum propter testimonium Iesu, & propter verbum Dei. Et si qui non adorauerunt bestiam, nec imaginem eius, nec receperunt inscriptionem in fronte, aut in manu sua, & regnauerunt cum Iesu mille annis: reliqui eorum non vixerunt, donec finiantur mille anni. hæc resurrectio prima est, beatus & sanctus, qui habet partem in resurrectione prima, in istis secũda mors non habet potestatem; sed erunt sacerdotes Dei, & Christi, & regnabunt cum Christo mille annis. Quoniam autem Ioannes hoc in loco dixit electos post resurrectionem cum Christo regnaturos mille annis: & Dominus in sua cœna dixit: Non bibam à modo de genimine huius vitis, vsque in diem illum, quo bibã illud nouum in regno patris mei. & prophetæ multa dicunt de regno Christi futuro in Ierusalem, idcirco existimauerunt quidã, Christum excitatis corporibus sanctorum suorum, in mundum rediturum, atque mansurum hîc mille annos, in summa pace, & rerum omniũ abundantia. Cuius opinionis dicitur à quibusdam authorem fuisse, Hieropolitanum præsulem, qui vixit temporibus Apostolorum. Eum secuti sunt Irenæus, Appollinarius, Tertullianus in libro de spe fidelium, & Victorinus Pictauiensis, & Lactantius in libro septimo. Hieronymus non admittit huiusmodi sententiam. & in Isaiæ libro 18. ridet mille annorum numerum, & gemmatam Ierusalem. Erratis, inquit, nescientes scripturas, neque virtutem Dei: in resurrectione enim neque nubent, neque dabunt ad nuptias, sed erunt sicut angeli Dei, qui sunt filij resurrectionis. Augustinus loco iam citato, accipit mille annos pro annis omnibus huius seculi; vt perfecto numero notaretur ipsa temporis plenitudo. Millenarius enim numerus, denarij numeri quadratum solidum reddit; decem quippe per decies ducta, fiunt centũ, quæ iam figura quadrata, sed plana est. vt autem in altitudinẽ surgat, & solida fiat, rursus centũ decies multiplicantur, & mille fiunt. In mille est soliditas denariæ quadraturæ. vnde in ps. legitur 104. Memor fuit in seculum testamenti sui, verbi quod mãdauit in mille generationes, id est, in omnes generationes. Et subdit: Et misit illum, inquit, in abyssum: vtique diabolum. Quo nomine significata est innumerabilis impiorũ multitudo, quorum in malignitate aduersus ecclesiam Dei, multum profunda sunt corda, non quia ibi Diabolus antea nõ erat; sed ideò dicitur illuc missus, quia exclusus à credentibus, plus cœpit impios possidere. Et clausit, inquit, & signauit super eũ, vt iam non seducat gentes, donec finiantur mille anni, id est, interdixit ei ne posit exire. signasse mihi videtur, quod occultum esse voluit, qui pertineant ad partem diaboli, & qui non pertineant. hoc quippe in seculo isto prorsus latet; quia & qui videtur stare, vtrum sit casurus, & qui videtur iacere, vtrum sit resurrecturus, incertum est. A gentibus seducendis, quæ de numero sunt prædestinatorum, diabolus prohibetur: Nouit dominus qui sunt eius, ex his in æternam damnationem neminem ille seducit, donec finiantur mille anni, id est, nunquam. Simile quiddam est in psalm. 122. Ita oculi nostri ad dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri. Summa totiùs est hæc: Christi passione ligatus est sathanas, fractis illius viribus, vt gentes amplius seducere nequeat, sicut ante Christi mortem facere consueuerat. hæc autem alligatio vsque ad antichristi tempora perdurabit: tunc autem soluetur modico tempore, nempe toto tempore, quo regnaturus erit Antichristus, in quo quidem suas vires, atque artes validiùs exercebit in Christi fideles. Alligatio igitur diaboli, est non permitti exercere totam tentationem, quam potest vi, vel dolo ad seducendos homines, in partem suam cogendo violenter, fraudulenterue fallendo. Quòd si permitteretur in tam longo tempore, & tanta infirmitate multorum; plurimos tales, quales Deus id perpeti non vult, & fideles deijceret, & ne crederent, impediret. Tunc autem soluetur, quando breue tempus erit: nam tribus annis, & sex mensibus exercebit vires suas. si autem nunquam solueretur, minus appareret eius maligna potentia, minus sanctæ Ciuitatis fidelissima patiẽtia probaretur. hæc de mille annis post resurrectionem sint dicta.

Mille anni post resurrectionem.

Hieropolitanus.

Hieronymus.

August.

Millenarius numerus.

Draco clasus in abysso.

Quomodo soluetur sathanas.

Alligatio diaboli quid significat.

CAPVT II.

Resurrectio fieri potest virtute diuina.

Ostquam audiuimus, duas esse resurrectiones, animæ vnam, corporis alteram, & primam quidem diuina fieri virtute, patet satis ex his, quæ dicta sunt de iustificatione impij: post hac dicamus, quomodo etiam secunda per eandem sit etiam futura virtutem. Porrò, resurrectionis nomine intelligimus eiusdem in numero iteratam surrectionem, authore Damasceno lib. 4. Resurrectio, inquit, est eiusdem in numero iterata surrectio: eiusdem numero quòd cecidit, vel desiit esse: alioqui resurrectio dici non potest. Quòd autem mortuorum resurrectio fieri possit virtute diuina, sic potest esse manifestum. Illud fieri potest, quod ex terminis contradictionem non implicat: sed sic se habet alicuius rei annihilatæ reparatio, siue mortuorum resurrectio: ergo &c. Nam sicut nullam implicat contradictionem, aliquod idem non ens per creationem ad esse deduci; ita nullam implicat contradictionem, aliquod annihilatum per diuinam virtutem reparari posse. Non enim minus est creare, quàm reparare, quod cecidit: siquidem vtrobiq; est terminus à quo, quod est non esse; & terminus ad quē, quod est esse. Amplius, sicut alicui enti pro aliquo instanti, esse, vel non esse, minimè repugnat; ita etiam nec pro aliquo alio repugnabit. Igitur, sicut in instanti creationis non repugnat sibi esse post non esse; ita nec in alio instanti post instans creationis, non repugnat sibi idem esse, post idem non esse. Quare sicut in instanti creationis potest creari, post non esse; sic in alio instanti potest creari, siue reparari post annihilatum esse. Adde, quòd si aliquod creatum durans per tria instantia a. b. c. idem erit, & numero vnum in illis tribus; profectò perspicuum est, in diuersis partibus temporis illud idem esse posse: quemadmodum angelus est idem hodie, qui fuit heri & erit cras. Quare, cum illius identitas in a. & in c. non dependeat à medio instanti, puta a b. non ergo implicat contradictionem, aliquod idem numero esse in a & in c. esse. Etiam si non manserit, nec fuerit in b. Quare admissa, idem numero posse redire postquam non fuit post esse, planum est omninò. Item, diuersitas posterioris non arguit necessariò diuersitatem prioris, præsertim quando posterius est essentialiter distinctum à priori. sed esse rei permanentis, est prius, quàm illa plura instātia, in quibus manet, ac potest manere idem, vt patet: non ergo efficitur diuersum illud esse in se, nec etiam multiplicatur, etiam si in illis instantibus diuersimodè se habeat; puta quod in primo, & in tertio sit, in secundo autem, minimè; sed manet idem numero. potest igitur idem numero redire in tertio instanti, quod fuerat in primo, postquam annihilatū fuit in 2. Eadem enim potentia obiectiua est in illo instanti secundo, quæ fuerat ante sui creationem. interruptio ergo essendi, non tollit identitatem. Quòd si hoc potest fieri de annihilato: multò ergo magis de corrupto, cuius aliqua saltem pars remanet. Præterea, posse produci, creaturæ conuenit per creationem: quippè quæ ante creationem, erat producibilis, siue poterat produci: per annihilationem ergo illi adimi non potest. Nam, quòd conuenit alicui per se, per id, quòd conuenit ei per accidens, auferri non potest. sed sic res se habet in creatura, cui producibilitas per se, annihilatio verò per accidens conuenit: Ergo quod prius. Huc accedit, quod vbicunq; est eadem ratio diffinitiua; eadem passio sibi conuenit, & est de eo demonstrabilis. sed quidditas habet eandem diffinitionem, antè & post creationem: igitur resurrectio mortuorū fiet per diuinam virtutem. Sed contra prædicta sic aliquis posset argumentari. Resurrectio est iterata surrectio: sed iterata surrectio, non est eadem cum prima surrectione: non ergo aliquod idem resurget. sicut enim actio, & passio sunt diuersæ mutationes, ita certè huiusmodi. ergo &c. Sanè, non minus aufert identitatem interruptio essendi, quàm aliud esse. sed fieri non potest, vt aliud, idē resurgat, sicut, vt aliud sit idem. Idem interruptum resurgere nequit. Amplius, qua ratione, homo, vel aliquid aliud potest idem numero reparari, eadem ratione, & quodlibet

Marginal notes: Quid resurrectio. — Resurrectio fit virtute diuina. — 1. — 2. — 3. — 4. — argumenta contraria. — 1. — 2.

aliud. sed motus, & mutatio, non possunt reparari: nec ergo homo idem numero. Maior patet, minor verò probatur. Qua enim ratione possunt reparari, eadem & conseruari pertotum tempus: atq; ita motus, & mutatio non essent res successiuæ, sed permanentes, quod est falsum. Sanè, fieri non potest, vt præteritum sit præsens, siue futurum; quia hoc solo Deus priuatur, secundum sententiam Agatonis, quæ approbatur à Phi. 6. eth. Ergo quod prius. Item, forma à Deo causatur per motum: sed idem motus numero redire non potest: nec ergo idem corruptum. Reuera, annihilatio, ordine essentiali, est posterior ipsa creatione: respectu ergo eiusdem post annihilationem, creatio esse non potest: aliter esset circulatio in ordine essentiali. quod est falsum: ergo &c. Item, vbicunq; non est vna, sed alia, atq; alia productio; inibi profectò sit necesse est, aliud, atq; aliud productum. sed alia est productio in creatione, alia verò in reparatione: creatio enim est idem realiter creaturæ, non autem annihilatio, imò, est illi contraria, vt puta illius destructiua: Igitur, vbi est alia creatio, alia quoq; erit creatura. Non ergo idem numero resurget, quod prius fuerat corruptum. Adde, quod mutationes ex terminis distinguuntur: sed alia est mutatio, quæ vocatur reparatio, alia verò mutatio, quæ dicitur creatio, sic largo modo de mutatione loquendo: igitur idem numero restitui, atq; reparari, implicat contradictionem.

Agatonis.

3.

4.

Soluuntur Argumenta.

1.

Respondeo. Resurrectio non implicat contradictionem. & cùm dicis, resurrectionem esse idem cum surgente; verum est, si surrectio fuerit creatio, vel recreatio passiua, non autem si sit generatio. Et cùm iterum instas, quòd huiusmodi surrectio secunda, non sit eadem cum prima, dico surrectionem, quæ est eadem cum surgente, eandem esse primo & secundo. nec esse ordinem, sicut inter essentialiter distincta; sed potius sicut inter distincta secundum rationem tantùm ex connotatis; ita, vt eadem sit surrectio prima, & secũda: quæ quidem creatio iterata, nisi esset eadem, noua potiùs, quàm iterata diceretur.

Surrectio quasi creatio.

Ad confirmationem. Interruptio essendi, si inter aliqua realiter distincta intelligatur; tunc sine dubio, diuersitatem essendi indicat, seu separationem vnius ab altero in essendo: sicut dicitur esse, interruptio inter duas partes lineæ, quando ab inuicem separantur. hoc autem modo interruptio arguit diuersitatem, tollitq; identitatem: Alio modo accipitur interruptio alicuius secundum esse pro defectu essendi, quo videlicet duo instantia vel tempora, in quibus ponitur idem esse primo, & secundo. Et sic non tollit identitatem illius esse primo & secundo; sed identitatem illius instantis medij, vel temporis, in quo ponitur non esse ab illo primo instanti, & tertio, in quibus ponitur esse. Nec esse primo, vel secundo, ab inuicem quasi duo esse distinguuntur; sed potiùs secundum rationem, & habitudinem ad duo instantia, siue tempora, in quibus est idem esse.

Illa duo esse quomodo distinguantur.

2. Ad 2. Motus differt realiter à termino, ideò non est simile. Ad id, quod dicitur, Deum non posse facere, vt præteritum non fuerit: non est coniunctim accipiendum, hoc sensu: simul est præsens, & non est, simul fuerit, & non fuerit; perinde enim esset, ac si Deus faceret contradictoria. Et hoc bene priuatur Deus, non quidẽ propter suam impotentiã, sed propter effectus repugnantiam. Potest nihilominus facere, vt quod fuit, sit iterũ, non autẽ quod non fuerit. Nec ad esse modo in præsenti, sequitur non fuisse, sicut patet manifestè, quia heri fuisti, & tamen idẽ es hodie, & eris cras, cessante illo præsenti tempore. hoc autẽ modo, non est inconueniens, imò est necessarium, præsens fuisse, vel fore sub sensu diuisionis, & idem aliquando fuisse in præterito, & esse in præsenti, & fore in futuro, esse interrupto siue non interrupto.

Quomodo Deus non potest facere, vt præteritum non fuerit.

3. Ad 3. patet responsio, ad confirmationem dico, creationem secundum se nequaquam sequi creationem, sed ratione circumstantiæ tantùm.

4. Ad 4. Eadem numero est productio, & creatio, sed aliquam circumstantiam habet vna, quam non habet altera. Ad confirmationem: si Deus lumen aëris destrueret, & iterum induceret, in aëre esset alia mutatio. Potest ergo fieri per diuinam potentiam, vt plures mutationes eundem terminum habeant. Sed dices iterum: Deus non potest bis generare b. ex a. dum est: ergo nec postquam corruptum est. Antecedens patet, quia res dum est, ingenerabilis est. consequentia probatur. Quod generatur non fuit ante, aliter generatio non esset processus à non esse, ad esse. Sed b. corruptũ fuit

Obiectio.

fuit ante, ergo b. corruptum non potest generari. Præterea, propter quid esset Deus potentior ad generandum b. ipso b. corrupto, quàm ipso existente, non potest aßignari causa: ergo quod prius. Respondeo, atq; concedo antecedens, nego verò consequentiam: & ad probationem dico, apud diuinam potentiam hæc duo non repugnare, scilicet aliquid fuisse, & tamen illud idem numero denuò generari. Porrò aliquid fuiße, potest dupliciter intelligi: primò quidem, toto tempore præcedente secundum generationem fuisse, atque ita esse ingenerabile etiam per diuinam potentiam; quod enim generatur vt sic, non est saltem pro aliquo tempore præcedente instans generationis: Alio modo pro aliquo tempore fuiße, deinde desiiße per corruptionem: hoc autem modo, idem numero denuò potest per diuinam produci potentiam; quoniam & si antè fuerit, non tamen continuatè, sed interruptè. Ad 2. Cùm quæris propter quid &c. Respondeo hoc non accidere ex parte Dei, nec maiorem, minoremue potentiam in eo demonstrare; sed id euenire ex parte rei: Res enim, quatenus est existens, non habet rationem generabilis, sed quatenus non existit: quippe cùm productio sit rei deductio à non esse, ad esse. Itaque resurrectio mortuorum bene fieri potest, & fiet per diuinam virtutem. Reuera, res à Deo producitur sine motu, & alteratione, quia nimirum Dei actio, est sua substantia: ideóque tempore nequaquam interrumpitur: sicut actio agentis naturalis: quam ob causam virtute agentis naturalis, corruptum idem numero posse redire, pro impoßibili reputat philosophus Quinto phys. tex: 36. Siquidem contingit, inquit, corruptum iterum vnum fieri numero, erit & hic vnus, si verò non idem quidem secundum speciem, vnus autem numero non. Et 2. de gen. tex: vlt. vbi declarat, quomodo in rebus sit generatio circularis, secundum speciem, an secundum numerum: Principium, inquit, intentionis: rursus hoc, vtrum similiter omnia reiterentur, an non. Sed hoc quidem numero, hoc autem specie solùm. Quorum quidem igitur incorruptibilis substantia manet, manifestum est, quoniam & numero eadem erunt. Quorum autem non, sed corruptibilis, necesse specie, numero autem non iterari. Ideò aqua ex aëre, & aër & aqua specie idem, non autem numero. Corruptum ergo secundum substantiam, non potest iterum virtute naturali reparari: siquidem remota forma à materia, nulla amplius remanet potentia in materia ad aliam formam recipiendam. Patet consequentia, quia agens naturale præsupponit materiam in agendo, atque materiæ capacitatem: materia autē est capax formæ, ex potentia ad formam. Antecedens probatur, quia potentia non respicit præteritum, sed futurum; sed materia iam fuit sub forma rei præteritæ. Amplius, materia recipiens formam rei corruptæ, secundum totam potentiam, quam habet ad illam, recipit, & non secundum partem tantùm: non enim posset ostendi, quæ potentia ad actum reduceretur, quæ autem minimè. Adde, quòd tunc pro parte, quam non habet, formam quam habet, appeteret, quod est absurdum. Post corruptionem igitur, non remanet potentia in materia, qua poßit eadem res numero regenerari. Item, generatio substantialis respectu agentis naturalis est terminus præuiæ alterationis. Alteratio autem interrupta non potest esse vna numero, quia ad vnitatem numeralem, motus requiritur & tempus non interruptum. 5. phys. tex: 41. Vbi ergo est duplex præuia alteratio, ibi est duplex generatio: & vbi est duplex generatio, ibi est duplex genitum, & consequenter duo composita. Si ergo idem bis ab agente naturali generaretur, cùm id ab eo fiat per alterationem præcedentem, duæ profectò ab eo alterationes causarentur, & consequenter duæ generationes, ad quas sequerentur duo genita: & sic genitum secundò, siue regeneratum, cùm prius genito idem numero esse non posset: quod postea fuisset corruptum. Sed dicet aliquis, idem, in quantum idem (inquit philosophus 2. de gener. tex: 56.) & similiter se habens, semper natum est facere idem. sed stat idem, & vniformiter ignis, & eadem aqua, & eodem modo proxima igni in prima & secunda calefactione: bis ergo generat eandem caliditatem numero. Nam sit ignis eodem modo se habens per duas horas, sumatur autem vas aquæ, & per mediam horam huiusmodi igni applicetur, quæ calefacta, in fine mediæ horæ ab igne extrahatur, & frigefiat. In principio autem secundæ horæ, ad ignem iterū applice-

Margin notes: Solutio (beside line 4); 1. (beside line 9); 2. (beside line 13); Quod fiat per diuinam virtutem. (beside line 17); Philoso. quomodo negat resurrectionē. (beside line 23); In corruptum non potest redire virtute naturali. (beside line 26); 1. (beside line 34); 2. (beside line 37); Argumenta contraria. (beside line 49); 1. (beside line 52).

applicetur, vt priùs, & æqualem recipiat gradum caloris. Quòd si fiat, caliditas priùs genita, & corrupta, & caliditas secundò genita sunt idem numero. Amplius: ea sunt vnũ numero, quorum est materia vna numero, authore philosopho 5. met: tex: 12. Sed caliditatis hesternæ corruptæ, & hodiernæ regeneratæ, est materia vna numero, puta aqua: ergo quod prius.

Solutio. Respondent aliqui ad primum argumentum hoc modo, authoritas philosophi sic est intelligenda: Idem manens idem, facit idem in specie: siquidem huiusmodi authoritas ab eo adducta est, vt probaret quonam pacto generatio, & corruptio in hoc mundo conseruantur: Non, inquit, sufficit motus primi mobilis, sed adhuc necessarius est motus difformis per circulum obliquum. Ad argumentum ergo dicitur, non sufficere causas, & conditiones adductas; sed necessarium esse, vt prima, & secunda calefactio essent vnus motus numero, atq; eundem numero terminum haberent. Sed non potest esse vnitas motus, vbi est tempus interruptum; sic illæ duæ caliditates non possunt esse vna numero.

Vnitas motus quid. Dicis, interruptio essendi non impedit, quando reparetur idẽ numero: quare licet prima caliditas sit interrupta, potest tamen reparari eadem in secunda hora. Consequentia patet: antecedens probatur. Si enim aqua continua diuidatur, fiet eius interruptio: & tamen si reuniatur, non erit alia numero à priori: sic & caliditas, si reuniatur, est eadem numero, cum illa, quæ priùs fuit corrupta. Ad hoc negatur antecedens, & ad probationem, negatur similitudo: nam & si aquæ diuisæ cesset continuitas, non cessat tamen eius esse; siquidem post diuisionem, est etiam aqua. At corrupta caliditas non remanet: & ideo nõ est simile.

2. Ad 2. non est intentio philosophi illa esse numero vnum, quorum est materia, siue subiectum vnum numero; alioqui albedo, & dulcedo, grauitas, & figura pomi essent vnum accidens numero, cùm eidem inhæreant materiæ numero, quæ est illius pomi substantia: sed potiùs, differentiam posuit inter vnum numero, vnum specie, vnum genere, vnum analogia.

Quæ sunt vnũ numero. Dicit enim vnum numero esse, quorum est materia vna numero. Dicis, ad huc non esse solutum argumentum: nam si quæ habent vnam materiam, sunt vnum numero: ergo generatum & corruptum sunt vnum numero, & duo contraria erunt idem numero, quoniam fiunt circa idem, & eadem est materia geniti, & corrupti. Respondent aliqui, non esse eandem materiam principium indiuiduationis, quia non remanet sub eisdem dimensionibus. Ad illud verò de contrariis dicitur ab eis, duobus opus esse, vt illa sint vnum numero: primò, vt eadem sit materia cum eisdem dimensionibus; secundò, vt tempus sit idẽ, & non interruptum: contraria autem, quoniam successiuè generantur, & non simul in eadem materia: idcirco vnum numero esse non possunt.

Obiectio. Dicis, si simultas temporis est necessaria, tunc mathematica, quæ abstrahunt à tempore, & à motu. 3. met. non possunt esse distincta numero, quod est falsum, cùm duæ lineæ rectæ sint eiusdem speciei, & solo numero distinctæ.

Solutio. Dicunt, mathematica secundum esse naturale non abstrahere à tempore, nec à motu, quippe cùm motus ponatur ad quantitatem. Cùm autem dicitur à philosopho 3. met. mathematica abstrahere à tempore, & motu, accepit mathematica, quatenus cadunt sub consideratione mathematici. hîc autem sermo est de vnitate numerali, & distinctione, quæ rei competit secundum suum esse reale: & non, vt cadit sub apprehensione nostra. Sed de his alibi latiùs. Patet ergo, quomodo idem numero, quod fuit corruptum reparari nõ potest: verùm quia alij, aliter sentiunt, ne eos contempsisse videremur, illorum rationes in medium adducere curaui; vt vnusquisq; quod sibi placuerit, accipiat.

CAP. III.

Resurrectionem virtute naturali fieri posse.

Idem numero corruptum posse reparari virtute naturali.

Æterum nonnullis visum fuit, idem numero corruptum posse virtute naturæ reparari: sicut, inquiunt, se habet agens in creatum, siue ipse Deus ad producendum aliquid de nihilo; sic agens naturale, siue ipsa natura, ad reparandum aliquid ex aliqua materia, siue subiecto. Tenet consequentia, quia agens diuinum non præsupponit materiam in creando, agens verò naturale præsup-

præsupponit materiam in reparando. Item, omne positiuum, quod de aliqua est materia producibile, est etiam idem numero reparabile, posita materia, & eodem, siue æquiualenti actiuo: nam sicut dependet ab illis, vt sit; ita etiam, vt reparetur. Sed fieri potest 1. aliquid tale, sicut patet in igne incluso in vase vitreo non poroso, si ibidem aër corrumpatur, & generetur ex ipso, ac eadem materia non distrahatur: si idem agens, aut æquiualens superueniret, à quo genitus est ignis: iterato igitur ignis generaretur. Quòd si dixeris 2. ad identitatem effectus, præter actiuum, & passiuum, actionis identitatem esse necessariam, quæ eadem in diuersis actionibus esse non potest. Respondent, posse esse eandem actionem, si fuerit idem actiuum, sicut potest esse idem terminus. Amplius, aliquod agens, 3. puta aliquod astrum potest producere effectum aliquem in aliquo subiecto, vt puta in a. ipsumque in b. conseruare, & c. idem numero manens. sed identitas effectus in a. & in c. in nullo dependet ab b. instanti, vel tempore, patet, quia in nullo est per se causa illius. Posito ergo, quod non causetur, & conseruetur à b. poterit nihilominus idem causari à c. & consequenter idem numero reparari. Sic ergo isti dicunt, hæc posse fieri; nunquam tamen fore, sed sibi tantùm Deum reseruasse, ac ordinasse se in hoc, agenti naturali nunquam esse cooperaturum. Plato in Timæo (teste Alcidio) ait: Est intellectu facilè, quòd perfectus temporis numerus, perfectum annum compleat, tunc demum cùm omnium octo circulationum cursus peracti fuerint, velut ad originem, atque exordium circumactionis alterius reuertentur, quam semper idem, atque vniformis motus dimetitur. hæc Plato. Astronomi Platonem secuti, annum maximum adduxerunt, diuersimodè tamen. Nonnulli enim, decem millium annorum spatio concludi, dixerunt, propterea quòd dictum sit à Platone, nullum annum eò, vnde venerat, redire, nisi post decem millium annorum circulum. Macrobrius dicit esse, 15. millia annorum. Alij, quos inter Hebræos Iosephus sectatur, illum esse dicunt 40. millium annorum. Ptolomæus, & qui illius temporibus, stellarum fixarum motum obseruarunt, 36. millia annorum putauerunt. Aiunt namque isti, stellas fixas, siue illarum orbem, singulis centum annis, vnum gradum zodiaci peragrare: cùm autem illius gradus sint centum 60. si centum ducantur per 360. reuolutionis circuitus complebitur spatio 36. millium annorum. Iuniores Astronomi, vtpotè Campanus, Thebitius, Alfonsus, & similes, dixerunt illum annum compleri interuallo 49. millium annorũ, quippe qui cognouerunt, orbem stelliferum 135. annis, ac 40. diebus, vnum zodiaci gradum absoluere. Cæterum, sic quidam Platonis sententiam interpretari conantur: Plato, inquit, dixit, mundum à parte pòst esse perpetuum, proinde putauit eosdem numero homines esse reuersuros; cùm certus, atque definitus sit apud eum animarum hominum numerus. Quoniam autem non redit anima ad corpus, nisi eædem in corpore dispositiones redierint, aut simillimæ saltim, quæ planè tunc redeunt eædem, cùm cœli, & stellarum omnium constitutio redibit eadem. hæc autem eo certè anno est reuersa, in quo planetæ, ac orbis stelliferus, situm, quem in sui genitura acceperunt, firmissimè obtinebunt. Sed aduersus huiusmodi positionem sunt plurimæ rationes, & quidem fortissimæ, quarum prima est talis: Et si in fine magni anni stellæ fixæ redeant ad motum eundum, ad primum vtique punctum arietis immobilis, à quo omnis motus superiorum incipit secundum Ptolomæum; alia tamen astra in eodem tempore, eundem situm minimè obtinebunt, in quo cum orbe stellifero à mundi conditione perstiterunt, quemadmodum per supputationes clarissimè patet. Igitur, in fine magni anni planetæ, & orbis stelliferus eundem situm, eandemque 1. positionem non habebunt: atque ita, non erit necesse, vt eadem redeant, quæ priùs præcesserant. Amplius, aliqui motus cœlestes non possunt esse eiusdem mensuræ; vt puta motus 2. epiciclorum, & deferentium: igitur, mobilia ad eundem situm minimè reuerti possunt. Tenet consequentia, quia motus cœli est vniformis (vt paulò antè dixi) antecedens quoque patet: cùm enim motus costæ, & diametri sint incommensurabiles, mobilia, quæ cœperint ab eodem puncto moueri, nunquam ad eundem punctum simul redibunt, etiã si perpetuò moueantur. Sed simile quiddam est in motibus cœlestibus: ergo quod prius. Item,

Platonis opinio examinatur.

Astronomi.

Annus maximus.

Quare dixit animas redire.

Rationes contra ponentes magnum annum.

Ptolomæus.

Ptolomæus in proœmio apotheleſmatum ait, Conſtellationem per omnia ſimilem alicui conſtellationi, quæ præfuit, nunquam redire: atq; hoc eſſe in cauſa, quare de rebus, idem iudicium per omnia ſimile ferri non poteſt: Ergo ſibi ipſi aduerſatur. 3. *Iterum, Aut in ſecundo magno anno, redibit idem motus numero, aut non.* 4. *ſi idem motus præciſè: ergo erit primus annus: tenet conſequentia, quia tempus, aut eſt motus, aut motum conſequitur, vt dictũ eſt: Si verò eſt alius cœli motus: igitur in 2. anno non erunt omnia, quæ erant in primo eadem numero, ſed conſimilia tantùm, ſtellæ enim agunt motu, & lumine. Quare, cùm tunc non erunt motus, & lumina eadem, nec etiam effectus idem numero.* 5. *Præterea, aut tunc pater Platonis neceſſariò Platonẽ generabit, & ſic omnia ex neceſsitate contingerent, quod eſt falſum: Aut contingenter, & ſic poſſet eum non generare: poſſet enim impedire ne corpora ſint in eodem ſitu vbi erant priùs, vtpotè non in eodem climate, atq; ita non omnia eadem numero redirent: ſimiliter poſſet non docere in eadem academia. Et reuera, actus liberi arbitrij non ſubſunt cauſis cœlicis, propterea non eſt neceſſe, eoſdem motus redire.* 6. *Item, tunc diſcere eſſet quoddam reminiſci, quod à philoſopho euertitur primo Poſte: & in fine ſecundi. Deniq; à Platone traditur in Timæo, in Phædro, Phædone, animum poſt decem millia annorum inſtaurato alarum remigio, eodem vnde venerat, reuerti; præter eius animum, qui dignè philoſophatus fuerit, qui ad contuberniũ, atq; ſtellam comparem, infra tria millia anorũ reuertetur, ibiq; beatificabitur. Itaq; animus Platonis, qui dignè philoſophatus eſt, & in contubernio ſtellaq; compari, beatitudinem obtinet, ſua ſponte ad corporis miſerias non deſcenderet: nec etiam inuitè, alioqui inuitè corpus regeret, quod eſt contra ſenſum, à quo docemur, corpus ab anima naturaliter regi, diligi, atq; moueri. Patet ergo quomodo huiusmodi annus magnus, omnem prorſus euerteret beatitudinem: quod cùm ſit falſum, explodenda eſt talis ſententia.*

Ariſt. ſententia, quòd non ſit reſurrectio

Cæterùm, qui philoſophi doctrinam ſectantur, aiunt, ſecundum philoſophi ſententias, corruptũ idem numero reparari non poſſe. Sententiæ ſunt recitatæ ex 5. phyſ. & 2. de gen. Addunt illam ex prædicamẽtis, à priuatione ſcẓt. ad habitũ non fieri regreſſum: ex quibus ita argumentantur. 1. *Illa non ſunt vnum numero ſimpliciter, quorum eſſe non eſt idem, ſed diuiſum: ab vnitate namque eſſendi, res vna eſſe dicitur. ſed rei corruptæ non eſt idem eſſe, alioqui minimè corrumperetur: igitur, corruptum non reſurgit idem numero. Sanè, ſi omne corruptum, idem numero redit, nihil ergo inciperet, nihilq; deſineret; quia nihil nunc eſt, quod antea non fuit. Denique, tunc eiusdem rei infinitæ eſſent generationes, atq; corruptiones: ergo quod prius.* 2. *Amplius, agens naturale non agit ſine motu, ſimiliter & cœlum agit motu, & lumine: ſed nullus motus redit idem numero, præſertim motus cœli, nec ergo eadem numero influentia: atq; ita nullus effectus redibit idem numero. Adde, quòd generatio non fiat, niſi alteratio præceſſerit, alteratio verò præſupponit lumen, motum, & influentiam cœli. ſed nullum ex iſtis redit idem numero: nec ergo idem numero generatum.* 3. *Præterea, non poteſt idem redire, niſi ad ipſum eadem fuerit potentia: alioqui vbi non eſt eadem potentia, nec etiam idem eſſe poteſt produci. ſed non poteſt eadem redire potentia: nec ergo idem eſſe numero. Minor ſic probatur, quia aut eadem potentia ſemper manet, aut de nouo redit: non ſemper eadem, quandoquidem in aduentu formæ potentia corrumpatur. Quare, ſicut formæ ſuccedit alia priuatio; ita planè forma in aliam reſoluitur potentiam: ergo quod prius. Deniq;, ad præteritum non eſt potentia: omne autem corruptum eſt præteritum: igitur ad omne corruptum non eſt potentia, & ita non poteſt idem numero redire.*

Quorundam ſententia.

Verùm nonnulli aiunt, philoſophi ſententias habere veritatem in corruptione completa, nõ autem in corruptione incompleta: in cauſa autem eſſe dicunt, quòd motus idem numero non redeat, nec lumen cœli, atq; eadem influentia: nec agens idem numero præciſè, & ſic nec idem effectus. At, in corruptione incompleta, in qua formæ ſubſtantiales non corrũpuntur, vtpotè, quando corrumpuntur elementa in mixto, forma ſubſtantiali manente incorrupta, benè poteſt idem numero corruptum redire; quia illorum forma in materiam ſimpliciter non redit ſiue ſoluitur. Verùm, quid philoſophus ſenſerit, de reditu animarum,

non

non potest esse certum, propterea quòd adhuc non sit apud peripatheticos certum, an anima remaneat post exitum à corpore. Disputaui de hac materia libro sexto abundè. Itaq; rationi consentaneum esse videtur, præterquam, sacræ scripturæ hoc firmißimè protestantur, hominum animas, sua corpora esse recepturas. Siquidem naturali desiderio homo fertur ad perpetuitatem vitæ obtinendam, non quidem in specie tantùm, verùmetiam in proprio indiuiduo. Id autem homini tantùmmodo est tribuendum, qui solus inter cætera animantia (teste Platone) immortalitatem expectat, atq; pro illa habenda, innumeros sustinet labores: hoc igitur naturale desiderium à Deo hominibus tributum, frustrari non debet; nihil enim Deus agit frustra. Sanè, agens vniuersale, cuiusmodi est Deus, potest supplere vicem agentis naturalis, & dispositiones necessarias adducere: materia autẽ manet eadem: forma verò hominis substantialis remanet incorrupta. Quid ergo potest esse impedimenti, quominus, ad nutum omnipotentis Dei, hominum resurrectio non fiat? Item, beatitudo, quæ est hominis finis, aliquando tandem est homini tribuenda, aliter homo suo fine priuaretur, quod non modo theologis non probatur, sed ne philosophis quidem. Beatitudo verò non animæ tantùm, sed etiam corpori est tribuenda; quia non anima, sed etiã corpus bonum agit, cuius proprium est, animæ participatione viuere. Beatitudo ergo est finis coniuncti, siue totiùs hominis, quæ in hac vita haberi non potest, cùm ad beatitudinis substantiam pertineant, æternitas, securitas, & impaßibilitas. sit ergo necesse est reditus animarum, ne optimum Dei opus remaneat imperfectum; remaneret enim anima humana cũ quadã violentia, nempe cum appetitu corporis accipiendi. Ad Platonis, aliorumq; Astronomorum rationes dicere poßumus, si eos volumus excusatos habere, illo anno, quasi sub quodam exemplo vniuersali, vniuersalem hominum resurrectionem, à longè indicasse: quæ quando sit futura, soli Deo patet, cuius virtute est producẽda: & hoc puto sufficere. Quò ad verò ad rationes peripatheticorum, sic respondeo, & ad primam quidem dico: Tempus medium non esse de ratione essendi, ideóq; ab eo esse interrumpi non posse. Ad confirmationem dico, aliquid incipere non simpliciter, sed pro tunc, quando scilicet non erat, ac sic etiam desinere. Ad aliam confirmationem. Eiusdem plures esse generationes succeßiuas, benè fieri potest, non autem simul. Ad 2. Quando eadem forma substantialis remanet, sufficit motus simillimus, & si non idem. & ex hoc soluitur confirmatio eiusdem argumẽti. Ad 3. Siue eadem numero potentia redeat, siue eadem specie, nihil refert, modò forma substantialis manserit semper eadem; sufficit enim potentia eadem specie cum identitate numerali formæ. Ad confirmationem: Ea ratione potentia non est ad præteritum, quatenus est præteritum: potest tamen esse ad præteritum, quatenus illud quod præteriit, potest esse futurum. Dices, aut tota potentia, quæ fuit ad formam, est reducta in actum. in nouæ formæ generatione, aut non. si tota, non remanet ergo illi potentia (vt dictum est) ad formam: sin verò aliqua pars remansit; appetit ergo quod habet. Item, maior est interruptio in esse, quàm in magnitudine: sed interruptio in magnitudine impedit identitatem numeralem: multò ergo magis interruptio in esse: & sic esse vnius hominis ante, & post corruptionem non est idem numero. Respondeo, quòd non tota potentia specifica sit ad actum reducta, atq; admitto, materiam per specificam potentiam esse in potentia ad formam quã habet, sed non pro tunc, quando habet, sed simpliciter: & hoc sufficere. Ad 2. Negatur similitudo: nulla enim potest esse interruptio in esse, quia motus, & tempus sunt extrinseca. Patet ergo quomodo fieri potest corrupti reparatio.

Reditum animarum fore. 1. 2. Soluuntur rationes Platonis. Arist. rationes soluuntur. Obiectiones. 1. 2. Solutiones. 1 2.

CAP. IIII.

A priuatione ad habitum fieri regreßum.

Voniam hactenus ostensum est, posse corruptum idem numero reparari, necessarium esse existimaui, enucleare, an sit poßibilis transitus à priuatione ad habitum: de qua quidem re sic à quibusdam disputatum est. Duplex, inquiunt, est priuatio: altera quidem, quæ immediatum ordinem habet ad subiectum, veluti tenebræ ab diaphanum, quod est subiectum luminis. Inter hu-

Priuatio quotuplex. 1.

nis resur-
rectione.

ter huiusmodi autem priuationem & habitum, siue formam ei oppositam, est mutua transmutatio; aër enim ex lucido fit tenebrosus, & è contrà: Alia verò priuatio comparatur, siue refertur ad subiectum, mediante forma; illius enim est corruptio, sicut cœcitas est corruptio visus, & mors est corruptio vitæ: & in huiusmodi non est mutua transmutatio.

Philosop. De prima autē loquitur philosophus 10. met. tex: 6. Si, inquit, itaq; generationes ipsi materiæ ex contrariis fiunt, aut ex specie, & ex speciei habitu, aut priuatione, & cœt. propterea ait, contrarietatem esse priuationem ex mutua transmutatione, quæ est in contrariis ex priuatione, & forma. Ista ergo priuatio non appellatur contrarietas, quæ est corruptio formæ; sed potiùs, quæ habeat immediatum ordinem ad subiectum formæ. In prædicamentis

Obiectio. verò philosophus loquitur de priuatione 2. modo dicta, ideoq; asserit à priuatione ad habitum non patere reditum. Sed arguet aliquis, priuationem dicere ordinem ad subiectū mediante habitu, potest bifariam intelligi, aut quia subiectum dicit immediatum ordinem essendi ad priuationem mediante habitu, aut ordinem recipiendi. & si ordinem recipiendi

Subiectū dicit ordinem ad priuationem. dixerit, id quatuor modis fieri potest: aut quia subiectum priuationem non recipit, non recepto priùs habitu: aut, quia non est aptum recipere priuationem, nisi priùs fuerit aptum recipere habitum: vel quia non recipit priuationem, nisi priùs sit aptum recipere habitum: aut quia non est aptum recipere priuationem, nisi recipiat habitum. Sed non potest subiectum dicere ordinem ad priuationem mediante habitu; quia nihil dicit ordinem ad ignobiliùs, mediante nobiliori: igitur, subiectum non dicit ordinem ad priuationem mediante habitu, qui est nobilior. Nec ratione recipiendi, mediante habitu, quia potest aliquis esse cœ-

Cœcus natus. cus, qui nunquā visum habuerit, vt legitur de cœco nato: sic etiam potest esse aliquis surdus, qui nunquam audiuit. Nec 3. modo, alioqui omnis priuatio esset talis; nullum enim subiectū potest aliquam priuationem recipere, nisi aptitudinem habuerit ad habitum illius recipiendum. & de alio modo simile potest esse iudicium. Nec dici potest, subiectum ideo non esse aptum ad priuationem recipiendam, quia non recipit, siue receperit habitum; quandoquidem oculus sit aptus ad cœcitatem recipiendam, priusquam lumen receperit, sicut di-

Solutio. ctum est de cœco nato. Subiectum ergo nullo modo dicit ordinem ad priuationem mediante habitu. Dici potest, priuationem dicere ordinem immediatum, perinde esse, ac recipi in subiecto, nullo habitu supposito, veluti tenebram posse recipi in aëre, vel in aqua, nullo lumine priùs recepto: Mors verò dicit ordinem mediatum, quia in subiecto non recipitur,

Resolutio. nisi vita præcedente: & sic non est simile. Itaq; si consideretur priuatio sub ratione generis, hoc est, quatenus habitui opponitur, est enim oppositio genus priuationis; sic ab omni priuatione in habitum fieri potest regressio: opposita namque sunt, quæ circa idem subiectum numero, apta nata sunt fieri mutuò: Vel si consideretur sub ratione specifica, vel sub ea ratione, qua dicit ordinem immediatum ad subiectum: idem est iudicium. At si dixerit ordinem ad subiectū, mediante habitu; sic à priuatione ad habitū, nō est regres-

Priuatio quot modis dicatur apud philos. sio. Cæterùm, philos. 5. met. cap. de priuatione, annotat priuationē plura significata habere: Nam vno quidem modo dicit formæ carentiam in aliquo subiecto, in quo neq; secundum

1. speciem, neq; secundum genus propinquum illa forma est nata in esse, ita, vt huiusmodi, nec nata sit in esse alicui indiuiduo speciei, neq; indiuiduo generis propinqui: Atq; hoc modo

2. lapis visu priuatus dicitur. Alio modo, priuatio dicit carentiam formæ in subiecto, in quo illa forma habet aptitudinem essendi secundum genus, non autem secundum speciem: & sic

3. talpa priuatur visu secundum speciem, non autem secundum genus. Alio modo dicit priuationem formæ, quæ quidem est in aliquo, sed non planè, atq; perfectè: & ita, qui non bene

4. videt, dicitur quasi visu priuari. Præterea, aliquod dicitur priuari forma, quam non est natum, nisi cum difficultate habere: secundum quem modum soliti sumus dicere, lignum

5. durum non esse fissile, quia scilicet, facilè findi non potest. Quinto modo aliquid dicitur priuari forma, quam nullo modo habet, quamq; natum est habere: Idq; potest fieri dupliciter, vel in tempore, in quo non est natum illam formam habere, quemadmodum catulus dicitur visus priuationem habere ante nonum diem: vel in tempore, in quo aptitudinem obtinet ad

tinet ad formam illam habendam. Et hoc etiam bifariam potest intelligi: aut quia illa forma non habita in subiecto in tempore, in quo nata est haberi, ab eodem subiecto naturaliter acquiri potest. Sic enim materia existens sub forma aquæ, forma aëris priuari dicitur: vel quia per naturam non potest inesse, sicut cœcitas, quæ est priuatio visus: Et hæc priuatio propriè dicta, quæ sic describitur: Priuatio est carentia formæ natæ esse in subiecto in tempore, in quo non est, neq; est possibile per naturam inesse. Amplius, priuatio propriè dicta non est ens existens positiuum in rerum natura; sed est non ens: etenim si esset ens positiuum, existeret vtiq; in aliquo subiecto, in quo habitus natus est inesse: at priuatio, & habitus cùm simul in subiecto esse non possint; priuatio profectò solùm illi inesset subiecto, cui habitus non inesset; atq; ita in aduentu habitus, subiectum priuatione illius habitus esset priuandus: sicq; priuationis esset priuatio, & ita in infinitũ, quod fieri non potest. Quare si priuatio esset aliquid existens in subiecto, cùm non semper sit in subiecto, aliter habitus in subiecto non esset: ipsum ergo subiectum posset priuatione priuari; & sic priuatio haberet priuationem, & ita in infinitum. Amplius, si daretur subiectum sine habitu, atq; omni alia re sibi inhærente, idq; virtute diuina; tunc subiectum diceretur priuari forma, quam pro illo tempore natum est habere: non quòd priuatio, quæ ponitur in subiecto sit aliquod ens positiuum. Reuera, si Deus potest auferre visum ab oculo, nulla alia re in oculo posita, priuatio autem visus, sit oculus priuatus visu: priuatio ergo non est aliqua res inhærens oculo: alioqui Deus non posset destruere visum, oculo manente, nisi in oculo rem nouam poneret, priuationem scilicet visus, concesso, priuationem visus, esse rem oculo inhærentem. Est ergo priuatio propriè dicta, negatio formæ, cum aptitudine ad formam, quam priuat: proinde aggregatum dicit ex negatione, & aptitudine ad habitum. Potest autem fieri ex negatione, siue non ente, & ex ente aggregatum, habens esse obiectum tantùm in intellectu, atq; ita vocatur ens copulatum secundum intellectus considerationem. Itaq; illa authoritas philosophi, in prædicamentis in sermone de oppositis, veritatem habet in priuatione, quæ priuat potentiam, & quæ inest subiecto mediante forma, & in formis, quæ ordine quodam fiunt circa idem subiectum, inter quas non est reciprocatio immediata, veluti est forma vini & aceti. 8. met. 14. Fallit autem in alijs formis, inter quas mutua fieri potest transmutatio. Philosophus 2. de gen. tex. com. vltimi, sicut dictum est, videtur sentire idem numero compositum, post sui corruptionem reparari non posse. Quorum, inquit, quidem igitur incorruptibilis substantia mota, manifestum quoniam & numero eadem erunt: motus enim sequitur quod mouetur: quorum autem non, sed corruptibilis, necesse specie, numero autem nõ reiterari. Dicamus ergo, inquit Auer: quòd omnis substantia indiuidua manens incorruptibilis, necessariò reuertitur secundum idem indiuiduum: corruptibilia autem, impossibile est, vt reuertantur, nisi secundum speciem. Sed dices: Philosophus 8. met. tex: com. 11. & 12. dicit diuersitatem effectus, à diuersitate efficientis, siue materiæ proficisci: sed fieri potest, vt idem sit efficiens, eademq; materia respectu secundò producti, qui fuerat in prima productione eiusdem: igitur, corruptum idem numero potest reparari. sed aiunt quidam hanc rationem peccare per fallaciam consequentis: siquidem ad reparandum eundem effectum numero, non sufficit materiæ, atq; agentis identitas; sed necessaria quoq; est, identitas potentiæ, vt dicitur. 12. met. tex: 11. Si materia, ait, erit vna, & generans vnum, & potentia vna, tunc illud, quod fit, erit vnum. Atqui ad præteritum, vt dicitur 6. eth. cap. 6. nulla est potentia: igitur, corruptum idem numero reparari non potest. Sed de his paulò antè disputatum est: sufficit enim Christiano, mortuorum resurrectionem certissimè futuram, idq; diuina virtute, qui potest omnia reficere, sicut etiam ex nihilo omnia condidit. Verùm nonnulli, sic conantur astruere fidem resurrectionis: In homine, inquiunt, forma substantialis, est anima rationalis, quæ remanet post corruptionem corporis: igitur, hominis resurrectio fieri potest, cùm forma substantialis hominis maneat incorrupta. Amplius, anima rationalis, quæ est forma hominis specifica, est forma subsistens, quæ potest naturaliter post corporis resurrectionem manere. Quamobrem anima

Mmm 3 rationalis,

[Margin notes:]
Priuatio propriè dicta.
Priuatio non est ens positiuum.
1.
2.
Quid sit priuatio.
A priuatione ad habitum non fit regressio.
Philos.
Auer.
Quòd possit fieri regressio
Philosophus.
Aliorum rationes probantes resurrectionem.

rationalis, totum esse hominis in se formaliter habet, illudque corpori communicat: proinde quando corpori coniungitur, non recipit esse, quod non habebat, sed illud suo corpori communicat. Nam si corporis, & animæ esset aliud, atque aliud esse, quorum vtrumque in esse hominis includeretur; tunc profectò vnio animæ, & corporis esset accidentalis: & ita ex anima & corpore, non fieret vnum per se: quod est falsum. Ex quibus, aiunt perspicuum esse, post separationem animæ à corpore, nullam fieri interruptionem in esse hominis substantiali; propterea quod maneat anima separata, in se formaliter habens totum esse hominis: licet alio modo, quàm corpori vnita. Non ergo desinit totum esse hominis simpliciter; nam materia remanet, quæ est incorruptibilis. Anima autem non corrumpitur, quæ habet totum esse hominis. Quapropter nulla videtur esse difficultas, quin per diuinam potentiam possit fieri mortuorum resurrectio. Verùm contra huiusmodi positionem sic posset quispiam instare. Humanitas, quæ est forma totiùs secundum Auicennam, partes intrinsecas, materiam scilicet & formam complectitur: esse ergo hominis substantiale, non solam animam includit, sed materiam etiam: proinde animam non dicere totum esse hominis, patet; alioqui materia non esset causa hominis intrinseca, quod est falsum. Amplius, si anima esset totum esse hominis, nunquam profectò fieret vera hominis resurrectio; nihil enim resurgere dicitur, nisi eius esse substantiale fuerit separatum, atque diuisum: ergo &c. Adde, quòd tunc homo esset naturaliter incorruptibilis, quod est falsum. Si præterea ita res se haberet: igitur diffinitio animæ esset diffinitio hominis, & consequenter corpus poneretur tanquam additamentum in diffinitione hominis, quod est contra Aristo. 7. met: Ergo quod prius. Sanè, ex totali esse hominis, & aliquo alio non fit vnum per se, nec totale esse hominis potest aliquid aliud informare. Si ergo anima est totum esse hominis, ex anima vtique, & materia non fieret vnum per se. Ratio autem positionis non concludit: nempè, quòd si corpus haberet aliud esse ab anima, ex anima, & corpore non fieri vnum per se: imò pugnat contra seipsam. Non enim minus fit vnum per se ex anima, & ex eo, quòd nullum habet esse, quàm ex anima, & ex alio habente esse. Necesse èst ergo, vt entia, ex quibus fit vnum per se, sicut ex principiis essentialibus, habeant aliquod esse. Quapropter perinde est dicere, corpus non habere esse præter animam, ac dicere, corpus nihil esse præter animam: atque ita ex anima, & nihilo, vnum per se fieri. Impossibile est enim aliquod posititiuum, quod non habet proprium esse, extra animam suam poni in actu. Itaque ex corpore, quod est in actu per formam mixtionis incompletam; & anima, quæ est in actu fit vnum per se compositum in actu. Quòd autem in morte fiat interruptio esse substantialis hominis, sic potest probari: Sicut per generationem, esse substantiale acquiritur; ita planè per mortem, siue per corruptionē amittitur: igitur necesse est interrumpi esse substantiale corrupti. Patet hoc, quia Christus in triduo, vt omnium est sententia, non fuit homo: quare, si nulla interruptio caderet in esse hominis per mortem: fuit ergo homo, sicut antè. Amplius, entitas totius hominis, nempè humanitas, dicit tertiam entitatem absolutam, aliam vtique ab entitate corporis, & animæ: qua quidem sicut forma totiùs, & propria quidditate, homo est ens, & aliquid in tali specie, sicut postea dicetur. Sed illa corrumpitur per mortem, quandoquidem non maneat, animæ atque corporis vnione recedente: Interrumpitur ergo esse substantiale per mortem. Etenim, si anima esset totum hominis esse, ita post mortem maneret totum esse hominis substantiale, ac etiam in vita: & tunc homo mortuus, vniuoce esset homo, sicut homo viuus: quod est falsum. Iterum, si non interrumperetur hominis esse in morte; tunc certè multa sequerentur absurda: & primum quidem, corruptum idem numero à Deo reparari non posse; nam in bruti corruptione non remanet anima incorrupta. Adde quòd tunc propria passio hominis non resurgeret eadem numero, quippe quæ corrumperetur per separationem partium. Augustinus præterea lib. 22. de ciuit. Dei cap. 20. Quàmuis, inquit, etsi omnibus periisset modis: nec vlla eius materies in vllis naturæ latebris remansisset, vnde vellet, reparare eam omnipotens &c. Igitur, omninò destructum, & annihilatum, & consequenter interruptum in esse, potest idem numero à Deo reparari.

Margin notes: 2. — Anima habet totum esse. — Rationes contrariæ. 1. 2. 3. — Soluitur ratio positionis. — Quòd in morte fiat interruptio substantiæ. 1. 2. 3. — Augustinus.

De hominis resurrectione.

parari. Non ergo ex hoc est accipiendum, posse fieri, vt mortui resurgant, quia esse substantiale noninterrumpitur, imò si illud esse non interrumperetur, nunquam resurgeret id, quod nunquam cecidit. Quomodo ergo futura sit omninò resurrectio mortuorum, dixi.

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Hominis resurrectionem fieri in instanti.

Vòd mortuorum resurrectio sit futura, ex his, quæ dicta sunt, manifestum esse puto: posthac dicamus, quomodo resurrectio fiat in instanti: sic enim

Resurrectio fit in instanti.

dictum est ab Apostolo 15. Cor. primæ ep. Ecce, inquit, mysterium vobis dico, omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. Obscuritatem significat nominando mysterium, ait Ambrosius. Omnes quidem homines

Ambro.

resurgent, sed soli, qui regnaturi sunt, in gloriam mutabuntur. siue ita: omnes resurgemus, qui in aduentu Christi mortui inueniemur: non omnes immutabuntur, qui in corpore sunt reperti, quia sancti soli beatitudinis gloriam consequentur. Chrysostomus legit hoc modo:

Chrysosto.

Non omnes quidem obdormiemus, omnes immutabimur tamen. Quod sic intelligendum: non moriemur omnes, omnes tamen immutabimur, etiam hi qui non moriuntur. Theophi-

Theophil.

lactus: Non omnes, inquit, sunt morituri, verùm omnes immutabimur. vel ij, qui non moriuntur, hoc est, qui ad incorruptionem transferuntur. Nequaquam igitur cùm moriendum, vereri debes, quin resurrecturus sis aliquando. Ecce prædico tibi plerosque mortem esse non obituros, haud tamen id illis ad eam resurrectionem sat valet, nisi & immutentur: & sic ex hac corporis mortalitate, ad immortalitatem pertranseant. vt itaque cùm mortis immunes sint, nihil ex eo capiunt vtilitatis, sic nobis mors ipsa effecerit, illis verò mors est immutatio. Moritur namque in eis corruptio, in incorruptibilitatem denique cõmutata. Aug.

August.

de fide & symbolo cap. 6. omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur: quam immutationem non in deteriùs, sed in meliùs fieri docet idem cùm dicit: Et nos immutabimur. Sensus ergo est. Mysterium dicam vobis, quod per reuelationem accepi. Simili modo vsus

Reuelatio.

est ad Thessaloni. Hoc enim vobis dicimus in verbo domini, non in verbo scripturarum, Omnes resurgemus: tum ad Cor. tum etiam ad Thes. de iustorum resurrectione loquitur. In epist. ad Thes. apertè affirmat, dominum venturum ad iudicium, multis adhuc viuentibus, quod scriptura non habet, sed Paulus docet. Qui antea fuerant mortui, excitabuntur tuba, & voce Archangeli, Viui rapientur, si tamen morientur ad modicum tempus,

Viui reperientur.

& eis statim vita reddetur. hoc tamen nemini certum est, an morientur. si autem non omnes morientur; quomodo omnes resurgent? Resurgent ab illo statu, in quo inuenientur. Omnes enim habemus corpus corruptibile; propterea omnes resurgemus à corruptionis statu, ad statum incorruptionis. sed non omnes immutabimur, scilicet hoc modo, quo illi, qui diu fuerant mortui, & in cineres redacti. hoc est magnum mysterium, quia videtur contrarium aliis scripturis. Nam ipsemet Ap. ad Heb. scribit, statutum esse hominibus semel mori: & Dauid, ait: Quis est homo, qui viuet, & non videbit mortem? Sequitur tex.

Dauid.

Ap: In momento, in ictu oculi, in nouissima tuba: canet enim tuba, & mortui resurgent

In momento.

incorrupti, & nos immutabimur. In momento, id est, in puncto temporis, in ictu oculi. Quomodo videmus fulmen, & statim non videmus, talis ictus oculi significatur in nouissima tuba. Omnia ista, efficacem significant Christi præsentiam, qua tunc mirabiliter aderit omnibus, sicut tuba totius exercitus adest auribus. Chrys. Omnia, inquit, futura sunt

Chrysosto.

in temporis puncto, hoc est breuissimo tempore. Non solùm, ait Theoph. mirum illud vi-

Theoph.

deri debet, quòd rabida iam, & putrefacta resurrectura cadauera sint, quòdque singuli proprium sint recepturi corpus; sed quia tanta sit hoc celeritate futurum, vt nequeat explicari. Per tubam autem, quæ nulla profectò in futuro iudicio erit, Dei nutum, & imperium patefecit, qui ad omnes sit peruenturus. Ambr. per ictum oculi, inquit, breuitatẽ

Nouissima tuba.

Ambrosius.

De hominis resurrectione.

vult significare momenti, vt quanta sit Dei potentia, ex resurrectionis celeritate cognoscas. In nouissima tuba, nouissimus aduentus intelligitur Christi. August. ep. 146. In Atomo, inquit, hoc est, in puncto temporis, quod diuidi non potest. In ictu oculi, hoc est, in summa celeritate: in nouissima tuba, hoc est, in nouissimo signo, quod dabitur, vt ista compleantur. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti: & nos commutabimur, in meliùs vtique: Omnes ergo resurgent in corrupti integritate membrorum. Sed iusti immutabuntur in illam incorruptelam, cui omninò nulla possit nocere corruptio: ac per hoc, qui in eam non commutabuntur, corrumpendì resurgent dolore pœnarum, cùm audierint: Ite maledicti in ignem æternum. Et lib. 20. de ciuit: cap. 20. Cùm, inquit, nec resurrectio fieri possit, nisi mors præcesserit: nec dormitionem intelligere possumus, nisi mortem, quomodo omnes, vel dormient, vel resurgent; si tam multi, quos in corpore inuenturus est Christus, nec dormient, nec resurgent? Si enim sanctos, qui reperientur Christo veniente viuentes, eique in obuiam rapientur, crediderimus eodem raptu de mortalibus corporibus exituros, & ad eandem mox immortalia redituros, nullas in verbis Apostoli patiemur angustias; quia nec illi per immortalitatem viuificabuntur, nisi quamlibet paululum tamen ante moriantur: ac per hoc, & à resurrectione non erunt alieni, quam dormitio præcedit, quamuis breuissima, non tamen nulla. Cur autem nobis incredibile videatur illam multitudinem corporum in aëre quodam modo seminari, atque ibi protinus immortaliter, atque incorruptibiliter reuiuiscere, cùm credamus, quòd idem ipse Apostolus dicit, in ictu oculi futuram resurrectionem, & in membra sine fine victura tanta facilitate, tamque inæstimabili velocitate rediturum antiquissimorum cadauerum puluerem? Nec ab illa sententia qua homini dictum est, Terra es, & in terram ibis, futuros illos sanctos arbitremur immunes, si eorum morientium in terram non recident corpora, sed sicut in ipso raptu morientur, ita & resurgent dum feruntur in aëra. In terram quippè ibis, & in hoc ibis amissa vita, quod eras antequam assumeres vitam: id est, hoc eris exanimis, quod eras, antequam esses animatus. Terra es animata, quod non eras: terra eris exanimis, sicut eras. Quod sunt & antequam putrescant omnia corpora mortuorum, quod erunt & illa, si morientur, vbicunque moriantur, cùm vita carebunt, quam continuò receptura sunt. Sic ergo ibunt in terram, quia ex viuis hominibus terra erunt, quemadmodũ id in cinerem, quod fit cinis. hæc Aug. Ex quibus colligimus, omnes esse morituros, etiam illos, qui in aduentu domini viuere reperientur: quorum personam se præferre dicit Apostolus, propterea quòd vnus sit ex numero iustorum. Scribit de hac materia copiosissimè Hieronymus in epist. ad Minerium, & Alexandrum, tomo tertio ep. circa finem. Habent, inquit, quædam exemplaria, non omnes dormiemus, omnes autem immutabimur: vtrumque enim in Græcis codicibus inuenitur. super quo Theodorus Heracleotes, quæ vrbs olim Perintus vocabatur, in commentariolis Apostoli sic locutus est: Omnes quidem non dormiemus, omnes autẽ immutabimur. Enoch enim & Elias, mortis necessitate superata, ita, vt erant in corporibus, de terrena conuersatione ad cœlestia regna translati sunt. vnde & sancti qui die consummationis, atque iudicij in corporibus reperiendi sunt, cum aliis sanctis, qui ex mortuis resurrecturi sunt, rapientur in nubibus obuiam Christo, & non gustabunt mortem. Tanta autem fiet celeritate resurrectio mortuorum, vt viui, quos in corporibus suis, consummationis tempus inuenerit, mortuos de inferis resurgentes, præuenire non valeant. Diodorus Tarsensis Episcopus, si, inquit, incorrupti resurgent mortui, haud dubium, quin & ipsi ad meliora mutati, quid necesse fuit dicere, & nos immutabimur? An hoc voluit intelligi, quòd incorruptio communis sit omnium, immutatio autem propriè iustorum? Dum non solum incorruptionem, & immortalitatem, sed consequuntur & gloriam. Apollinarius licet aliis verbis eadem quæ Theodorus asseruit, quosdam non esse morituros, & de præsenti vita rapiendos in futuram: vt mutatis glorificatisque corporibus, sint cum Christo. Didymus non pedibus, sed verbis in Origenis transiens sententiam, contraria via graditur. Omnes, inquit, dormiemus, id est, moriemur: non omnes autem, sed soli sancti immutabimur. scio quod in nonnullis codicibus

[Margin notes: August. — Differentia iustorum, & impiorum. — Thes. 4. — Quomodo omnes resurgent, si multi inuenientur viui. — Terra es & in terram ibis. — Quomodo morientur in aëre. — Hieronymus. — Theodorus. — Celeritas resurrectionis. — Diodorus. — Apollinarius. — Didymus.]

dicibus scriptum sit: Non quidem omnes dormiemus, omnes autem immutabimur. sed cõsiderandum, an ei, quod præmissum est, omnes immutabimur, possit conuenire quod sequitur: Mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur: si enim omnes immutabuntur, & hoc commune cum cæteris est, superfluum fuit dicere, & nos immutabimur. Quamobrem ita legendum est: omnes quidem dormiemus, non omnes autem immutabimur. si enim in Adam omnes moriuntur, & in morte dormitio est: omnes ergo dormiemus, siue moriemur. Dormit autem iuxta idioma scripturarum, qui mortuus est spe resurrectionis futuræ, omnisq; qui dormit, vtiq; expergiscitur, si tamen non subita vis mortis eum oppresserit, & mors somno fuerit copulata. Cumq; omnes ita dormierint lege naturæ, soli sancti & corpore, & anima immutabuntur: ita vt incorruptio omnium resurgentium sit: gloria autem, atq; mutatio propriè sanctorum. Sequitur, ἐνάτομῳ, ἐνῥυπῆ, *siue* ἐνῥυπῆ ὀφθαλμοῦ *vtrumq; enim legitur: & nostri interpretati sunt, in momento, & in ictu, siue, in motu oculi, idem Didymus ita explanauit: iuncta simul omnium resurrectione, rapientur obuiam Christo; sed hi quos mors dissoluerit. Quando ergo dicit, In puncto temporis, futuram omnium resurrectionem, cunctam primæ, & secundæ resurrectionis excludit fabulã, qua alij primi, alij nouissimi resurrecturi esse creduntur. Atomus autem punctum temporis est, quod secari & diuidi non potest. vnde & Epicurus ex suis Atominis mundum struit, & vniuersa conformat. Ictusq; oculi siue motus, qui Græcè dicitur* ῥοπῆ, *tanta velocitate transcurrit, vt penè sensum videntis effugiat. verùm quia in plerisq; codicibus pro* ῥοπῆ, *id est, ictu vel motu* ῥιπῆ *legitur: hoc sentire debemus, quòd quomodo leuis pluma, vel stipula, aut tenue siccumq; folium, vento flatuq; raptatur, & de terra ad sublime transfertur; sic ad ictum oculi, & ad nutum Dei, omnium mortuorum corpora mouebuntur parata ad aduentum iudicis. Canet enim tuba. Duplicem habet intelligentiam, vt clangor tubæ, aut vocis indicet magnitudinem: iuxta illud Isa. Sicut tuba exalta vocem tuam: aut apertam omnium resurrectionem: sicut legitur: in Mat. Noli tuba canere ante te. Quærimus cur ad nouissimam tubam mortuos scripserit resurrecturos? Quando enim nouissima dicitur, vtiq; aliæ præcesserunt. In Apocalipsi 8. cap. septẽ describuntur angeli cum tubis, & vnoquoq; clangente, quid per singulos actum sit, indicatur. Nouissimo autem, id est, septimo, claro tubæ strepitu personante, mortui suscitantur, corpora incorrupta recipiẽtes. vnde post nouissimam tubam, exponit Apostolus quid sequatur: Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Quando dicit nos, alium se, & eos qui secum sunt, præter mortuos esse significat. Acacius Cæsareæ Episcopus lib. quarto. Commumutatio, inquit, qua Paulus mutandus, & sancti sunt, glorificatio intelligitur: Incorruptio autem idcirco communis est omnium; quia in ea miserabiliores erunt peccatores, vt ad tormenta perpetui sint, & non mortali, & corruptibili corpore dissoluantur. sic legimus in Daniele 12. Multi dormientes in terræ puluere, resurgent: alij in gloriam æternam, alij in confusionem, & opprobrium sempiternũ. Transeamus ad secundam lectionem, quæ ita fertur in plerisq; codicibus: Non quidem omnes dormiemus, omnes autem immutabimur. ex qua nonnulli asserunt, multos viuos in corporibus reperiendos, & si non dormiant omnes, non omnes esse morituros: si autem non moriantur omnes, non omnes resurrecturos. Resurgere enim propriè dicitur, qui priùs moriendo cecidit. vnde & Paulum volunt scribere ad Thes. 14. Et mortui qui in Christo sunt, resurgent primùm, deinde nos qui viuimus &c. Ex quibus dictis probare conantur Apostol. Paulum, & qui cum eo scribebant epist. putasse se non esse morituros, sed reperiendos in die consummationis in corpore. Quòd si verùm est, errauit Paulus, & humana æstimatione deceptus est, vt arbitraretur se inueniendum in corpore: quod falsum esse, rerum exitus approbauit. Quam ob causam in 2. epist. Thessaloni. qui perperam primam epistolam intellexerant, ab Apostolo corriguntur: Nec citò, inquit, moueamini, quasi instet dies domini &c. Sensus ergo est: Non omnes dormiemus, quia quidam erunt, qui semper Christo viuunt, & non dormient in somno peccati: omnes tamen immutabuntur, non immutatione gloriæ, quæ propriè debetur sanctis;*

De hominis resurrectione.

Omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur.

In ictu oculi.

Atomus.

Clangor tubæ

Septem tubæ.

Acacius.

Daniel.

Secũda lectio apud Hieronymum.

Mortui qui in Christo sunt resurgent primùm.

Dormitio duplex.

De resurrectione hominis.

sed ea immutatione qua corruptiuum hoc, incorruptiuũ efficitur, vt vel pœnas, vel præmia recipiat sempiterna. De hoc dormiente dicebat Dominus ad Martham: Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, viuet: & omnis qui viuit, & credit in me, non morietur in æternũ. Qui enim tota mente in Christũ confidit, etiamsi vt homo lapsus, mortuus fuerit in peccato, fide sua viuit in perpetuum. Et sic stare potest, vt qui credit in Christũ, non moriatur: & etiamsi mortuus fuerit, viuat in perpetuum. Quod iuxta corporalem mortem, excepto Enoch & Elia, nulli contigisse perspicuum est. Qui autem fidei magnitudine semper viuunt in Christo, non dormient, neq; morientur, sed immitatores erunt vitæ Apostolicæ, qui nunquam dormière, nunquam mortui sunt. hæc Hieronymus, cætera, quæ remanent in sequenti cap. dicam ne diminuta videatur Catholica sanctissimi, doctissimiq; Hieronymi doctrina.

Ad Martham. Qui credit in me etiamsi mortuus fuerit viuet.

CAP. II.

Hieronymi doctrina super illud Pauli: Omnes quidem resurgemus.

Hieronymus.

I omnes, iuxta secundam lectionem, immutabuntur; quomodo postea dicitur, quasi præcipuum atq; priuatum, & propriè Apostolorum: Et nos immutabimur? quando enim dicit Nos, sanctos quosq; significat. Item, quæretis quomodo sit intelligendum illud ad Thes. 14. Deinde nos, qui viuimus &c. Diodorus hæc scripsit. residuos, atq; viuentes, Paulus Apostolus vocat, non quod velit intelligi & se & alios resurrectionis tempore reperiendos; sed nos dixit, pro eo quod est, iustos, de quorum & ego sum numero. Ipsi enim rapientur obuiam Christo, & non peccatores. viuentes autem non iuxta tropologiam, sanctos accipimus, qui peccato non mortui sunt, sed omnes, quos in corpore aduenìens Christus inuenerit. Quodq; sequitur: Non præueniemus eos qui dormierunt: nequaquam ad peccatores referre debemus. Neq; enim peccatores cum iustis rapientur obuiam Christo, sed eos, quos mors dissoluerit. sic etiam legimus in Euangelio Lucæ: Sicut in diebus Noë ducebant vxores, & nubebant, & repète venit diluuium, & tulit omnes; sic erit aduentus filij hominis. quibus sermonibus approbatur, in fine mundi multos viuos, & adhuc in corporibus reperiendos. Item, Media nocte sponsus venit, qui vtiq; viuentes in corpore deprehendet, quando duo erunt in lectulo vno, vnus assumetur, & alius relinquetur. quibus dictis ostenditur, medio noctis securis omnibus consumationem omnium esse venturam. Origenes in tertio volumine exigimaticon. Nos qui viuimus, inquit, quorum corpus mortuum est propter peccatum, spiritus autem viuit propter iustitiam. Illi autem, quod ad Thes. legitur, & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi: hoc quod ad Cor. scriptum est, Et mortui resurgent incorrupti. Porrò quod sequitur: Deinde nos qui viuimus: illi respondet: Et nos immutabimur, quorum vtrumq; sic intelligi potest: Nos qui viuimus, qui residui sumus in aduentu domini, qui immutabimur, & non sumus ex his qui appellantur mortui, sed viuimus; idcirco præsentiam domini non in morte, sed in vita præstolamur, quia electæ sumus reliquiæ, de quibus dictum est, ad Eliam: Dereliqui mihi septem milia virorum, qui non curuauerunt genua Baal. In Ioannis quoq; Euangelio, viuorum, & non viuorum, duplex ordo describitur. Omnis qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, viuet: & omnis qui viuit, & credit in me, non morietur in æternum. si viuos ita intelligimus, vt iam à nobis dictum est, dormientes, & in Christo mortuos, illos esse credamus, qui cùm velint in Christo viuere, tamen peccato mortui sunt: Sin autem reliquiæ, & electio secundum gratiam, appellantur viuentes: qui non ita credunt, dormientes, & mortui appellantur in Christo. hæc Hieronymus. In epitaphio autem Paulæ probat resurrectionem mortuorum: Si corporum, inquit, non fuerit resurrectio, nequaquam erit resurrectio mortuorum. In resurrectione non nubent, neq; tradentur ad

Diodorus.

Non præueniemus eos qui dormierunt.

Origen.

Nos qui viuimus.

Duplex ordo viuorum, & non viuorum

Viuentes duobus modis dicuntur.

De hominis resurrectione.

tur ad nuptias, sed erunt similes angelorum. vbi sexuum diuersitas demonstratur. Quòd si opposueris, quomodo ergo erimus similes angelorum, cùm inter angelos non sit masculus & fœmina? breuiter ausculta: non substantiam nobis angelorum, sed conuersationem, & beatitudinē dominus repromittit. Quomodo Ioannes baptista antequam decollaretur, angelus appellatus est, & omnes electi ac virgines Dei, etiam in isto seculo vitam in se exprimunt angelorum. Quando ergo dicitur: Eritis similes angelorum, similitudo promittitur, non natura mutatur. simulq; responde, quomodo illud interpreteris, quod Thomas domini resurgentis tetigerit manus, & viderit lancea latus eius perforatum? Et Petrus in littore stantem viderit dominum, & partem assi piscis, ac fauum mellis comedentem? Qui stabat, profectò habebat pedes: qui monstrauit latus vulneratum, vtiq; & ventrem, & pectus habuit, sine quibus non sunt latera ventri & pectori cohærentia: qui locutus est, lingua & palato, ac dentibus loquebatur: cuius palpatæ sunt manus, consequenter & brachia habuit. Cùm igitur omnia membra habuisse dicatur, necesse est, vt totum corpus habuerit, quod conficitur ex membris: non vtiq; fœmineum, sed virile, id est, eiusdem sexus, in quo mortuus est: Palpate, inquit, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere: Et cùm hoc dixisset, ostendit eis manus & pedes. Ossa ergo, caro, manus, & pedes, veri corporis indicia sunt. Et ad Pammachium aduersus errores Ioannis Ierosolimitani: Christus primogenitus ex mortuis, primitias massæ corporū nostrorum, quas in sepulchro positas suscitauit, peruexit ad cœlum, spem nobis resurrectionis in resurrectione proprij corporis tribuens: vnde & omnes sic speramus resurgere ex mortuis, sicut ille surrexit. Non in aliis quibusdam peregrinis, & in alienis corporibus, quæ assumuntur in phantasmate; sed sicut ipse in illo corpore, quod apud nos in sancto sepulchro conditum resurrexit; ita & nos in ipsis corporibus, quibus nunc circumdamur, & in quibus nunc sepelimur, eadem ratione, & visione speramus resurgere. Neq; enim fas est, vt in aliis corporibus animæ peccauerint, in aliis torqueantur: nec iusti iudicis alia corpora pro Christo sanguinem fundere, & alia coronari. Quod verò dicit Apostolus 1. Cor. 15. Corruptibile hoc induere incorruptionem, non dicit corpus abolendum, sed quod antea fuit inglorium, incorruptione vestiendum. Fauet huic proposito Isaias cap. 26. Resurgent, inquit, mortui: & resurgent qui in sepulchris erant, & lætabuntur omnes, qui sunt in terra. Ros enim qui à te est, sanitas illis est, terra verò impiorum cadet, hoc est, corpora impiorum ruina damnationis excipiet. ait Aug. 20. lib. de ciuit. cap. 21. Iam verò, inquit, si de bonorum resurrectione, quod dictum est, diligentiùs & distinctiùs velimus intueri, ad primam referendum est, quod dictum est, Resurgent mortui: ad secundam verò quod sequitur: Et resurgent qui in sepulchris erunt. Iam & si illos inquiramus sanctos, quos hîc viuos inuenturus est dominus, eis congruè deputabitur, quod adiunxit. Et lætabuntur omnes, qui sunt in terra: ros enim qui à te est, sanitas illis est, hoc est, immortalitas. Ea namq; est plenissima sanitas, quæ non reficitur alimentis, tanquam quotidianis medicamentis. Item, Isaias. 66. de mortuorum resurrectione sic loquitur: Et ossa vestra, vt herba exorientur, mortuorum resurrectionem strinxit, teste Augustino. Quomodo enim cœlum nouum, & terra noua manebit coram me, dicit dominus; sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum, & erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato: & veniet omnis caro in conspectu meo adorare in Ierusalem, dicit dominus, & egredientur, & videbunt membra hominum, qui præuaricati sunt in me. vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt visui omni carni. Ad hoc iste propheta terminauit librum, ad quod terminabitur seculum. Mensis ex mense, ait Aug. cap. 22. lib. 20. tanquam Luna ex Luna, & requies ex requie, cùm ex his vmbris veteribus, & tēporalibus, in illa lumina noua, ac sempiterna, transibimus. Dan. 12. similia cecinit: In tēpore illo saluabitur populus tuus, ait, ōnis qui inuentus fuerit scriptus in lib. & multi dormientes in terræ puluere exurgēt. hi in vitā æternam, & hi in opprobrium, & in confusionē æternā. & intelligentes fulgebunt, sicut claritas firmamenti, & qui ad iustitiā erudiunt multos, sicut stellæ ad perpetuas æternitates.

Margin notes: Eustochium. Post resurrectionem erimus similes angelis. — Corporum resurrectio. — Pammachius — Rationes resurrectionis corporum. — Isaiæ. 26. — Aug. de ciuit. Bonorum resurrectio. — Isaiæ. 66. Ossa germinare. — Mensis ex mēse. — Daniel. 12.

De resurrectione hominis.

Similis modus loquendi est in Ioan. Euan. ca. 5. Et qui bona fecerunt, ibunt in resurrectionē vitæ, qui verò mala egerunt, in resurrectionem iudicij. lib. 22. de ciuit. Dei ca. 18. loquens August: de viro perfecto, qui est Christus cum Ecclesia: Donec occurramus omnes (ait Apostolus ad Ephe. 4.) in virum perfectum. Ecce qui est vir perfectus, caput, & corpus, quod constat omnibus membris, quæ suo tempore complebuntur. Quotidie tamen eidem corpori accedunt, dum ædificatur ecclesia, cui dicitur 1. Corint. 12. Vos autem estis corpus Christi, & membra ad inuicem connexa. Et ad Col. 1. Pro corpore eius, quæ est ecclesia. Et 1. ad Corint. 10. Vnus panis, vnum corpus multi sumus. De cuius corporis ædificatione loquitur ad Ephe. 4. Ad consummationem sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi: ac deinde subiectum est, Donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionem filij Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. &c. Sicut ergo est mensura vniuscuiusque partis; ita totius corporis, quod omnibus suis partibus constat. Est vtique mensura plenitudinis, de qua dictum est: In mensura ætatis plenitudinis. Quam plenitudinem etiam illo commemorauit loco, vbi ait de Christo: Et ipsum dedit caput super omnem ecclesiam, quæ est corpus eius, plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimplet. Vt ergo sit vir iste perfectus, necesse erit mortuos resurgere, vt ex suis electis, ex quibus constat ecclesia Dei viui, corpus Christi mysticum; vir perfectus consurgere queat, Christus scilicet, & ecclesia. Neque enim decens est, caput sine membris consistere, aut vicissim, membra à corpore separari. Cùm ergo hæc ita se habeant, dici potest, puluerum recollectionem in tempore fieri, modò angelorum ministerio fiat, quia per motum fiet: motus autem non fiet in instanti. At reformatio corporis, & corruptio pulueris, in instanti fiet, dispositiua alteratione nequaquam præcedente, quæ sit verè motus: materia enim pulueris ad formam corporis habendam in instanti disponetur, atq; corrumpetur. Animatio præterea in eodem erit instanti: siquidem simul à Deo corpus formabitur, & anima infundetur. Ex quo patet, illam animationem, propriam, ac veram mutationem appellandam non esse: quippe cùm à corpore duratione non præcedatur, sed natura tantùm. Verùm nonnullis visum est, puluerem mortuorum in instanti esse colligendum, etiamsi per motum sit colligendus: motus enim diuina virtute potest esse in instanti, non modò generatio, siue instantanea mutatio. Motus, inquit, quòad illud, quod principaliter significat, est idem essentialiter cum termino. Etenim, sicut esse est idem cum eo, quod est; ita & fieri, vt puta motus, est idem cū eo, quod fit, cum forma scilicet. Quamobrem dictum est à philosopho 5. phys. motum esse de genere termini ad quem, vbi distinguit species motus secundum terminos. Commentator præterea 3. phys. putat veriorem esse opinionem, quæ asserit, motum esse formam fluentem. Sed terminus motus potest esse in instanti, & motus ergo. Item, quæ essentialiter distinguuntur ab inuicem, diuina virtute, vnum potest fieri sine altero: sed motus essentialiter distinguitur à successione, sicut subiectum à propria passione, est enim prior ipso naturaliter: Potest ergo Deus facere motum sine successione: & sic in instanti. Amplius, successio non est in motu (teste Commentatore 4. phys.) nisi propter resistentiam mobilis ad motorem, aut medij ad mobile, vel ad motorem: quæ omnes causæ, ad vnam, nempe ad impotentiam mouentis reduci possunt, cui aliquid resistit in mouendo. Sed hoc in Deum non cadit, quippe qui est potentia infinitus: ergo quod prius. Præterea, quod aliquid maiorem minoremque locum occupet in instanti, natura fieri potest: quando enim ex denso corpore rarum gignitur, veluti quando ex terra fit ignis, aut è conuersò; in instanti generationis, materia prior, maiorem, minoremúe accipit locum: minorem quidem condensatione, rarefactione verò, maiorem. Collectio ergo puluerum, etiamsi fieret per motum localem: ad huc tamen diuina virtute posset fieri in instanti. Alij oppositum tueri conantur: Non potest, inquiunt, fieri translatio puluerum, nisi per motum localem, & mutationem ad vbi: sed à nulla virtute fieri potest, vt motus localis fiat in instanti, cùm id destruat naturam motus: aliter in vacuo posset fieri motus, quod à philosopho confutatur, 4. phys. igitur,

Marginal notes: Ephe. 4. — De viro perfecto, qui est Christus cum ecclesia. — Christus est mensura plenitudinis. — puluerum recollectio fit in tempore. — Alii putant fieri in instanti. — 1. — 2. — 3. — 4. — Contraria opinio, quòd nō possit fieri in instanti. — 1.

igitur collectio puluerum non fiet in instanti. Amplius, si talis recollectio fieret in instanti, tunc certè idem corpus, in principio spatij, in medio, atq; in extremo simul esset, quod implicat contradictionem. Antecedens patet, quod enim sic fieret in instanti, vbique simul esset. 2. vacuum præterea tunc in natura dari, necesse esset: siquidem locus ille, à quo 3. esset mortuorum puluis transferendus, in instanti alio corpore repleri non posset. Atqui, vacuum in natura non dari, in 3. lib. declarauimus: ergo quod prius.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

Verùm ad huiusmodi argumenta sic posset aliquis respondere: & ad primũ 1. quidem, motum non esse idem cum forma terminante perfecta, aut imperfecta. Si enim esset idem cum imperfecta, eadem quoq; ratione cum perfecta: vtraq; siquidem per motum acquiritur. Et cùm dicis quod esse sit, &c. Non est simile de fieri, & eo, quod fit. Etenim, manente eo, quod est, vt ipsum esse maneat, necesse est: quod quidem non est via in id, quod est. At, manente eo, Philoso. quod fit, non manet fieri, vniuersaliter loquendo, præsertim fieri, qui est motus. Reuera, manente domo, non manet ædificatio: ideóq; non valet similitudo. Ad philosophi authoritatem dico, à philosopho dictum non esse, motum diuersificari, siue diuersum reddi secundum genera generalissima, sed secũdum species infra genus suum, ac consequenter non potuisse motum, cum termino idem esse: qui planè secundum suũ genus generalissimum, varius, atq; diuersus redditur. Alterius enim (sicut patet) generalissimi sunt, quantitas, qualitas, & vbi. Commentator præterea 5. phys. quæ dixerat, corrigens, ait motum non Commen. esse transmutationem, ac consequenter non esse formam, ad quam terminatur. Ad 2. Mi- 2. nor est falsa: nam quemadmodum ens permanens per suam naturam intrinsecam, & non per aliquod additum, est huiusmodi; ita certè successiuum, est tale per suam naturã: successio ergo à motu separari non potest. Ad 3. Dico, motui successionem semper inesse ex 3. propria natura intrinseca, vndecunque fiat: & fieri non posse vt motus sit, nisi in successiuo, siue successione, quemadmodum hominem, non nisi in rationali. Quare, siue successio motui insit interdum à causa intrinseca, & extrinseca simul, siue ab altera illarum; semper tamen ita illi adhæret, vt absq; ea, esse nequeat. Ad 4. Illa quidem fieri possunt in in- 4. stanti, non tamen per verùm motum, sed potiùs per simplicem mutationem: falsum ergo est, si per motum localem illa fieri, dixeris. siquidem talia in instanti fieri per motum minimè possunt. Quòd si dixeris posse corpus à Deo fieri, esse in instanti in principio spatij, Motus non fit medio, & fine; & sic à Deo moueri in instanti. Approbo quidem, per motum tamen ne- in instanti. gõ, cùm motus destruat naturam. Itaq;, quemadmodum fieri non potest, vt motus successione careat, & generatio, siue mutatio instantanea, sit in tempore; ita planè, vt puluis mortuorum per motum localem in instanti adunetur, atq; in vnum redigatur. Ad primũ Argumenta secundæ opinionis respondeo, Quoddam falsum ab illis supponi, nempe, non nisi per motum alterius opinionis. localem, puluerum congregationem, fieri posse; quandoquidem per mutationem instantaneam, diuina virtute fieri valeat: quæ quidem mutatio propriè motus non dicitur. Non o- 1. mnis ergo mutatio ad qualitatem, est propriè motus, qui dicitur alteratio, sed interdum potest esse mutatio instantanea, & simplex. Ad 2. Diuina virtute fieri potest, vt idẽ cor- 2. pus simul sit in pluribus locis, non quidem per motum continuum in instanti; sed potiùs per plures simplices mutationes. Ad 3. Dico, per naturam vacuum fieri non posse: à na- 3. tura enim vnum corpus non extruditur, nisi alio priùs aduecto: potest nihilominus per naturam, aliqua instantanea mutatio fieri, seu acceptio maioris loci in instanti, atque ita expelli, siue introduci aliquod corpus in instanti. Porrò, diuina virtute vacuũ fieri potest, Virtute diui- dum ab illa, aliquod corpus moueri potest, siue annihilari, alio corpore non introducto. na posse fieri vacuum.

De hominis resurrectione.

Itaq; reformatio corporis, quòad pulueris corruptionem, formæque substantialis pulueris in materia pulueris introductionem: perspicuum esse potest, ad instar generationis corruptionisq; substantialis, in instanti fieri. Porrò, formæ substantialis introductio in instanti fiat, necesse est; propter eius simplicitatem, ad quam non potest esse actio, aut passio successiua, & consequenter, nec motus etiam. huiusmodi namq; forma non intenditur, neque remittitur, propterea quòd non habeat partes, in quibus talis intensio fiat, & remissio: idcirco fit in instanti. Quòad verò ad animationem corporis, & infusionem animæ rationalis, quod est vltimum, atq; perfectißimum in resurrectione: illa profectò similiter fiet in instanti, propterea quia est forma simplex, gradu intensionis, siue remißionis carens: ideóq; illius introductio fiet in instanti. Quod verò in oppositum adducitur, resurrectionem, quantum ad corporis reformationem, animationemq; in instanti fieri non posse: Respondeo, in eodem instanti puluerem corrumpi, & corpus animari, reformariq;. Quòd si dixeris, quòd esse pulueris sit finitum, & determinatum; ideoque vltimum instans illi correspondet, sicut & primum, ac proinde non posse fieri in instanti. Dico, quòd licet tempus sit finitum, & esse rei similiter: ipsi tamen non correspondet, illud vltimum instans terminatiuum, sed potiùs non esse post esse, in quo simul instanti, id quod generatur, accipit, sibiq; illud esse attribuitur, non autem non esse corrupti. Quam ob causam dictum est à philosopho 8. phys. instans esse posterioris paßionis: etenim quamuis in eodem instanti corruptum non sit, & genitum, posterioris tamen paßionis dicitur, propterea quòd non esse propriè non mensuratur; sed potiùs ipsum esse. Ex quibus perspicuum est, non esse opus, vt instans sit immediatum instanti, sed tempori. Quomodo ergo resurrectio mortuorum fiat in instanti, dixi. Posthac dicamus, quomodo idem homo resurget. Cæterum, fidem resurrectionis, quantum ad pietatem, & afflictorum consolationem, plenißimè ab Apostolo astrui, 4 Thes. prioris epistolæ, & 15. 1. ad Cor. audiuimus Vbi maxima ex parte etiam qualitates corporum proponit. Hoc idem docetur à Iob ca. 19. Et in carne mea videbo Deum meum Scio enim quòd redemptor meus viuit, & in nouißimo die de terra surrecturus sum. Et rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum, quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius. Reposita est hæc spes mea in sinu meo. hoc igitur (ait Hieronymus) clypeo ecclesia, quæ incarnationem vnigeniti Dei veram confitetur, & resurrectionem mortuorum verißimam credit futuram, se munit, & protegit, & inimicos suos conuincit, atq; debellat. vbi sunt illi, qui dicunt nos in resurrectione alia corpora habituros? Ego (inquit Iob) vulneribus dissolutus, in hac carne, incorrupta resurrectione futura glorificatus videbo Deum. Ex quo loco apertè discimus, hoc ipsum corpus nos recepturos, in quo hîc viuimus, vt toti resurgamus, nihilq; periturum esse illis, quibus dicitur: Capillus de capite vestro non peribit. Quid exprobras carni? ait Tertullianus de resurrectione carnis. Deum expectat, in Deum sperat, à Deo honoratur. Tenes scripturas, quibus caro infuscatur: tene etiam quibus illustratur. Omnis caro fœnum, sed videbit omnis caro salutare Dei. Non manebit spiritus meus in hominibus his, quia caro sunt, sed alibi dicitur, Effundam spiritum meum super omnem carnem. Itaq; si ignominiæ carnis, resurrectionem eius expellunt, cur non dignitates potiùs inducent? Qui negant resurrectionem carnis, carnaliter viuunt, negantes autem pœnam, despiciunt disciplinam. Idoneus est Deus reficere carnem, qui mundum ex nihilo condidit. Est autem futura resurrectio carnis, vt caro simul cum anima suam mercedem recipiat. Socia fuit operum, sic erit, & socia mercedis. Anima enim in carne, & cum carne, & per carnem, agit operas suas. Si ergo anima, quæ agit, & impellit in omnia, carnis obsequium habet, non iniquus erit Deus, vt socium bonorum à præmiis arceat. Augustinus de ciuit. Dei, lib. 22. cap. 20. Nescio, inquit, quomodo sic afficimur amore martyrum; vt velimus in illo regno, in eorum corporibus videre vulnerum cicatrices. Et fortasse videbimus. Non enim deformitas in eis, sed dignitas erit. Capillus capitis vestri non peribit, Lucæ 21. Omnia ergo membra martyribus, quæ illis amputata, siue ablata fuêre, in resurrectione reddentur.

Quam-

Marginal notes:

forma substãtialis in instãti introducitur.

In eodem instanti puluerẽ corrumpi, & corpus animari.

Homo idem resurget.

Iob 19. in carne mea videbo Deũ meũ

Hieronymus.

Vestri capilli capillis numerati sunt.
Tertullianus.

Quare caro resurget.

Aug. in corporibus Martyrum remanere cicatrices

De hominis resurrectione.

Quamuis enim omnia quæ acciderant corpori vitia, tunc non erunt: non sunt tamen deputanda, vel appellanda vitia, virtutis indicia. Absit autem, vt ad resuscitanda corpora, vitæq; reddenda, non posit omnipotentia creatoris omnia reuocare, quæ vel bestia, vel ignis absumpsit, vel in puluerem cinerémue collapsum, vel in humorem solutum, vel in auras est exhalatum. Absit, vt sinus vllus, secretumq; naturæ ita recipiat aliquid subtractum sensibus nostris, vt omnium creatoris, aut lateat cognitionem, aut effugiat potestatem. Vnde iam etiam quæstio illa soluenda est, quæ difficilior videtur cæteris: vbi quæritur: Cùm caro mortui hominis, etiam alterius fit viuentis caro, cui potiùs eorum in resurrectione est reddenda? si enim quispiam confectus fame atq; compulsus, vescatur cadaueribus hominum, quod malum aliquoties accidisse, & vetus testatur Historia 4. Reg. 6. & nostrorum temporum infelicia experimenta docuerunt; non quisquam veridica ratione contendet, totum digestum fuisse per imos meatus, nihilq; inde in eius carne mutatum, atq; conuersum. Diximus Deum posse reuocare quod fugit. Reddetur ergo caro illa homini, in quo esse caro humana primitus cœpit. Ab illo quippe altero, tanquam mutuò sumpta deputanda est, quæ sicut æs alienum ei redibunda est; vnde sumpta est: Sua verò illi, quem fames exinaniuerat, ab eo qui potest etiam exhalata reuocare, reddetur. Quamuis etsi omnibus perisset modis, nec vlla eius materies, in vllis naturæ latebris remansisset, vnde vellet eam repararet omnipotens. Sed propter sententiam veritatis, qua dictum est, Capillus capitis vestri non peribit, absurdum est, vt putemus, cùm capillus hominis perire non posit, tantas carnes fame depastas, atq; consumptas perire posse. Quibus omnibus pro modulo nostro consideratis, atq; tractatis, hæc summa conficitur; vt in resurrectione carnis in æternum eas mansuras habeat corporum magnitudo, quas habebat perficiendæ, siue perfectæ cuiuscunque indita corpori ratio, iuuentutis in membrorum quoq; omnium modulis congruo decore seruato. Quod decus, vt seruetur, si aliquid demptum fuerit indecenti alicui granditati in parte aliqua constitutæ, quod per totum spargatur, vt neq; id pereat, & congruentia partium vbiq; teneatur; non est absurdum, vt aliquid inde etiam staturæ corporis addi posse credamus, cum omnibus vt decorem custodiat, id distribuitur: quòd si deformiter in vna esset, vtiq; non deceret. Aut si contenditur in ea quenq; statura corporis surrecturum esse, in qua defunctus est, non pugnaciter resistendum est, tantùm absit omnis deformitas, omnis infirmitas, omnis tarditas, omnisq; corruptio, & si quid aliud illud non decet regnum, in quo resurrectionis & promißionis filij æquales erunt angelis Dei: si non corpore, non ætate certè felicitate. Hæc Augu: quæ ita clara sunt, atq; plena, vt nihil illis addendum esse putem. Cap. 14. eiusdem libri describit infantium resurrectionem: Infantes, inquit, non sunt in ea resurrecturi corporis exiguitate, qua mortui sunt; sed quod eis tardiùs accessurum erat tempore, hoc sunt illo opere miro atq; celerrimo recepturi. In sententia quippe domini dictum est, scilicet, Capillus de capite vestro non peribit, non defuturum esse, quod fuit: non autem negatum est, affuturum esse, quod defuit. Defuit autem infanti perfecta quantitas sui corporis, quæ cùm accesserit, longior esse non potest. Secundum hanc ergo rationem, in resurrectione corporis, detrimenta corporis non timemus. Creatori namq;, qui creauit cuncta ex nihilo, deesse non potest, vnde addat, quod addendum esse nouit. cap. 13. Abortiuos fœtus, qui cùm iam vixissent in vtero, ibi sunt mortui, non video quomodo ad eos non pertineat resurrectio mortuorum; si non eximuntur de numero mortuorum. De his ergo sentiendum est, quod de iam natis infantibus diximus. cap. 17. Nonnulli, inquit, propter hoc, quod dictum est, 4. ad Eph. Donec occurramus omnes in vnitatem fidei, in virũ perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, & ad Rom: 8. Conformes fieri imagini filij Dei: nec in sexu fœmineo resurrecturas fœminas credunt, sed in virili omnes aiunt; quoniam Deus solum virum fecit ex limo, fœminam ex viro. Sed mihi meliùs sapere videntur, qui vtrumq; sexum resurrecturum esse non dubitant, Non enim libido ibi erit, quæ confusionis est causa. Nam priusquam peccassent, nudi erant, & non confundebantur, vir & fœmina, corporibus ergo illis vitia detrahentur, natura seruabitur. Non est autem vitium

Caro mortui fit caro viuentis quando surget.

Capillus non peribit.

Forma resurgentium.

Infantium resurrectio.

Abortiui fœtus.

Omnes in suo sexu resuscitabuntur.

De hominis resurrectione.

Quare mulier ex viro.

tium sexus fœmineus; sed natura, quæ tunc quidem, & à concubitu, & à partu immunis erit: erunt tamen membra fœminea, non accommodata vsui veteri, sed decori nouo: quo non aspiciatur aspicientis concupiscentia, quæ nulla erit, sed Dei laudetur sapientia, & clementia: qui & quod non erat, fecit, & liberauit à corruptione quod fecit. Creatura Dei est fœmina, sicut & vir; sed vt de viro fieret, vnitas commendata est. vt autem illo modo fieret; Christus & ecclesia figurata est. Qui ergo vtrumq; sexum instituit, vtrumq; restituet. Deniq; ipse Dominus ait, in resurrectione angelorum nos similes esse futuros, similes, inquam, siue æquales immortalitate, non carne; sicut nec resurrectione, qua angeli non indiguerunt: quoniam nec mori potuerunt, hæc Augustinus.

CAP. IIII.

Quales resurgemus.

Partes substãtiales homi.

Voniam in carne nostra videbimus dominum, operæpretium erit scire, an secundum omnes partes substantiales, organicas, atq; accidentales, toti & integri surrecturi sumus. sunt autem partes hominis essentiales, corpus & anima intellectiua, quæ eadem est substantialiter sensitiua, atq; vegetatiua: sicut dixi libro sexto. Porrò, partes corporis essentiales, est ipsa materia, ac forma mixti substantialis, ex quibus corpus conficitur, quòd est ab anima perficiendum: ex anima verò, & corpore, humanitas, siue totus conflatur homo, & veritas humanæ naturæ consistit. Cùm ergo hæc ita se habeant, non est putandum nos resurrecturos esse, cum tota quam priùs habuimus materia, quæ aliquando ad nostræ pertinuit veritatem naturæ. siqui-

Non omnis materia nostra resurget.

*1. dem pueri surrecturi sunt, vt diximus, cum tanta materiæ quantitate, quanta est necessa-
ria, vt ætas viri perfecti constitui possit: Quod profectò per nouæ additamentum mate-
2. riæ fieri, putant omnes: Materia ergo infantium in resurrectione, non erit omninò eadem.
Amplius, Materia alimenti in hominis substantiam conuersa, ad humanæ naturæ spectat veritatem. sed totam illam materiam restaurandam reparandamq; non esse, & ratio docere potest, & hominis cogrua dispositio. Nam cùm multa alimenta in hominis substantiam conuertantur, quæ quotidiè fluunt & refluunt, si tota illorum materia esset surrectura: quis non videt futuram in hominis corpore deformitatem, ob nimiæ molis, ac quantita-
3. tis magnitudinem? Item, quòd idem homo numero redeat, sufficit ad materiæ identitatem vt tanta materiæ moles reparetur, quæ ipsum hominem aliquando pertinuit; quanta perfectam corporis humani staturam, proportionemq; conficere valet: Sicut enim ad hoc vt idem homo numero maneat viuus, non opus est illi tota materia præcedente; sed sufficit illi tantum materiæ habere, quantum sat illi est ad corporis sui complementum, debitæq; proportionis consummationem; ita planè in resurrectione, vnicuiq; tantum propriæ materiæ reddetur: quantum sufficit ad proprij corporis perfectionem, atq; complementum. Non ergo sunt audiendi qui aiunt, illam solam materiam, quam ex materno vtero nobiscum adueximus, ad humanæ naturæ pertinere veritatem, eamq; tantummodo in resurrectione nos esse recepturos: quippe cum virtute nutritiuæ alimentum conuertatur in veritatem humanæ naturæ. De forma autem corporeitatis, siue mixtionis, idem potest esse iudicium: illa enim materiæ coëxtenditur, ex aqua educitur, fluit, refluitq; vniformiter, sicut materia, vel partes eiusdem. Non ergo totus homo, siue totaliter, quòad huiusmodi formam, resurget; alioqui corpus nimiam haberet densitatem atq; quantitatem, quod haud dubium pulchritudini sanctæ resurrectionis non est tribuendum. Cùm ergo huiusmodi forma ex materia sit educta, quemadmodum tota, de tota materia educitur; ita certè pars de parte, ac illi coëxtenditur per accidens. Quòad verò ad animam intellectiuam, quoniam illa est simplex, indiuisibilis, atque immortalis, idem prorsus homo surget, qui priùs fuerat in vita: & in hoc nulla cadit difficultas. De natura autem corporis ex materia, & forma mixtionis,*

Materia ex matris vtero educta nõ est tantum surrectura.

Forma corporeitatis non eadem resurgit.

De hominis resurrectione.

ætionis, vel corporeitatis constituta, idem est sentiendum, quod sentire nos fassi sumus de partibus corporis essentialibus, hominis naturam constituentibus, atq; complentibus. Quòad verò ad totam humanitatem, siue substantiam ex anima & corpore compositam, dicendum quidem nobis est, Quantum ad animam, eandem redituram, ratione autem corporis, status variationem recepturam. Itaq; quamuis, quantum ad totam materiam, seu formam, aut naturā corporis, quam aliquando habuit, idem homo numero nequaquā resurgat: resurget nihilominus idem numero, sicut dictum est, quòad suam perfectionem, atq; complementum. Anima verò reuertetur eadem, termino vnionis variato puta corpore. Proinde licet huiusmodi vnio sit noua, non aufert tamen identitatem hominis, siue vnitatem: est enim accidens, & ad hominis substantiam intrinsecam non attinet. De partibus autem integralibus an omnes eædem per omnia sint surrecturæ: Dico, partes integrales hominis intelligi posse hetherogæneas, atq; organicas, veluti sunt caro, & os, manus, & pes, & caput, cor, & huiusmodi: aut non organicas, hetherogæneas, sicuti partes carnis, & ossis. Ex his autem, quæ dicta sunt patet, quid iam de istarum partium restauratione sit nobis sentiendum: nam quemadmodum necesse non est, totum corpus cum omni illa materia esse reparandum; ita certè neq; secundum omnimodam istarum partium restitutionem: tametsi eædem suo modo sint mansuræ. Reuertentur ergo quòad illud, quod necessarium est pro humani corporis perfectione construenda, atque animatione componenda, idq; omnibus erit commune. Non ergo habebit homo præcisè eandem carnem, quam in aliquo instanti vitæ suæ habuit, præter eam, quam à parentibus contraxit, & eam, quæ ad corporis humani est perfectionem necessaria, capilli & vnges pro ornatu electorum reddentur, ita vt nulla deformitas in illorum corporibus cernatur. Potentiæ partis intellectiuæ, quæ animam comitantur, eædem numero restituentur. De sensitiuis verò & organicis, idem est sentiendum si sint eædem consubstantialiter ipsi animæ, saltem quantum ad potentias remotas, quantū autem ad propinquas, sunt accidentia coniuncti: aut totum ipsum coniunctum ex potentia & organo, vnde licet corrumpantur ad corruptionem coniuncti, eædem tamen, atq; meliores restituendæ sunt filiis resurrectionis. Quatuor humores suo modo reuertentur iidem numero, quòad necesse erit ad perfectam naturæ humanæ integritatem. Accidentia secundū partem separabilia: vtpote quantitas, non reuertentur eadem omninò: sicut nec ipsa materia, sed vnicuiq; dabitur, quod necessarium erit ad plenam, & proportionatam sui corporis perfectionem. Nullum verò accidens in beatorum corporibus esse poterit, quod illorum venustatem obfuscare queat. De his omnibus clarissimè doctissimeq; disputatur ab Augustino in Enchiridion cap. 87. & sequentibus, Ex quo, inquit, incipit homo viuere, ex illo vtiq; iam mori potest. Mortuus verò, vbicunq; illi mors potuit euenire, quomodo ad resurrectionem non pertineat mortuorum, reperire non possum. Neq; enim & monstra quæ nascuntur & viuunt, quamlibet cito moriantur, aut resurrectura negabuntur, aut ita vitiata resurrectura credenda sunt, ac non potiùs correcta emendataq; natura. Absit enim, vt illum bimembrem, qui nuper natus est in oriente: de quo & fratres fidelissimi, qui eum viderunt, retulerunt, & sanctæ memoriæ Hieronymus presbyter scriptum reliquit: Absit inquam, vt vnum hominem duplicem, ac non potiùs duos, quod futurum fuerat, si gemini nascerentur, resurrecturos existimemus. Ita cætera, quæ singuli quiq; partus, vel amplius, vel minus aliquid habendo, vel quadam nimia deformitate monstra dicuntur, ad humanæ naturæ figuram resurrectione reuocabuntur: ita, vt singulæ animæ singula sua corpora obtineant, nullis cohærentibus, etiam quæcunq; cohærentia nata fuerant; sed seorsum sibi singulis sua membra gestantibus, quibus humani corporis completur integritas. Non autem perit deo terrena materies, de qua mortalium creatur caro: sed et in quemlibet puluerem, cinerémue soluatur, in quoslibet halitus aurasq; diffugiat, in quamcunq; aliorū corporum substantiam, vel in ipsa elementa vertatur, in quorumcunque animalium, etiam hominum cibum cedat, carnemq; mutetur, illi animæ humanæ puncto temporis redit, quæ illam primitus, vt homo fieret, cresceret, viueret, animauit. Ipsa itaq; terrena materies, quæ discedente a-

Idem homo resurget quoad animā intellectiuam.

Quomodo nō resurget idem homo.

Partes integrales surrecturæ.

Vngues capilli resurgent quomodo.

Potentiæ animæ si resurgent.

Accidentia an redeant eadē.

August.

Monstra resurgent.

Hieronymus.

August.

Singulæ animæ singula corpora obtinebunt.

De hominis resurrectione.

dente anima, fit cadauer, non ita resurrectione reparabitur, vt ea quæ dilabuntur, & in alias, atque alias aliarum rerum species formasque vertuntur, quamuis ad corpus redeant, vnde dilapsa sunt, ad easdem quoque corporis partes, vbi fuerant, redire necesse sit. Alioqui si Capillus capiti redit, quod tam crebra tonsura detraxit: si vnguibus, quod toties dempsit exectio immoderata, & indecens cogitantibus, & ideo resurrectionē carnis non credentibus occurrit informitas; sed quemadmodum si statua cuiuslibet solubilis metalli, aut igne liquesceret, aut contereretur in puluerē, aut confunderetur in massam, & eam vellet artifex rursus ex illius materiæ quantitate reparare; nihil interesset ad eius integritatem, quæ particula materiæ cui membro statuæ redderetur, dum tamen in totum, ex quo constituta fuerat, restituta resummeret; Ita Deus mirabiliter atque ineffabiliter artifex, de toto quo caro nostra constiterat, eam mirabili & ineffabili celeritate restituet. Nec aliquid attinebit ad eius redintegrationem, vtrum capilli ad capillos redeant, & vngues ad vngues, an quidquid eorum perierat, mutetur in carnem, & in partes alias corporis reuocetur, curante artificis prouidentia ne quid indecens fiat. Nec illud est consequens, vt ideo diuersa sit statua reuiuiscentium singulorum, quia fuerat diuersa viuentium, aut macri cum eadem macie, aut pingues cum eadem pinguedine reuiuiscant; sed si hoc est in consilio creatoris, vt in effigie sua cuiusque proprietas, & discernibilis similitudo seruetur, in cæteris autem corporis bonis æqualia cuncta reddantur: Ita modificabitur illa in vtroque materies, vt nec aliquid ex ea pereat, & quod alicui defuit, suppleat: qui etiam de nihilo potuit, quod voluit operari. Si autem in corporibus resurgentium rationabilis inæqualitas erit, sicut est vocum quibus cantus impletur; hoc fiet cuique de materia corporis sui, quod & hominem reddat æqualem angelicis cœtibus, & nihil inconueniens eorum ingerat sensibus. Indecorum quippè aliquid ibi non erit, sed quidquid futurum est, hoc decebit, quia nec futurum est, si non decebit. Resurgent igitur sanctorum corpora sine vllo vitio, sine vlla deformitate, sicut sine vlla corruptione, onere, difficultate. In quibus tanta facilitas resurgendi, quanta felicitas erit. Propter quod & spiritualia dicta sunt: cùm proculdubio corpora sint futura, non spiritus, sed sicut corpus animale dicitur, quod tamen corpus non anima est; ita tunc spirituale, quod tamen corpus non spiritus erit. Sed arguat quispiam, Ad naturæ humanæ veritatem costa Adæ spectabat, de qua Euam formatam esse, scriptura docet: eam verò ad Euæ naturam pertinere, nulli dubium esse potest: In resurrectione ergo cuius erit? In Adam profectò non est surrectura, quippe cùm caro vnius esse possit nutrimentum alterius Nec etiam in ambobus: illud enim, quod fuit semen in vno, transmutationibus multis, in alio semen fieri potest: atque ita eadem materia radicaliter pertineret ad naturam plurimorum. Non ergo in resurrectione resurget homo idem numero, quantum ad illa, quæ viuens obtinebat. Amplius, sicut audiuimus ex Aug. statuæ exemplo proposito, nihil refert quæ particula materiæ cui membro reddatur: sed si non redditur eidem corporis particulæ eadem materia, profectò eadem numero resurgere dici non potest: Ergo quod prius. Item, accidentia coniuncti, vtpote figura, color, & huiusmodi, similiter & potentiæ sensitiuæ corrumpuntur ad corruptionem totius: sed corruptū in esse reparari non potest. Ergo &c. Respondeo ad primum, atque dico, illam costam non fuisse de veritate naturæ in Adam, sed sibi superfluam quoad suppositum, necessariam tamen quò ad intentionem naturæ: fuit ergo illa costa addita Adæ propter speciei necessitatem, vt ex illa mulier fabricaretur. Ad confirmat: nunquam aliquid fuisse affirmo, nec etiam fore, quod ad duorum hominum naturam æquè pertineret: ideò in illo resurgat, necesse est, ad cuius naturæ veritatem prius magis attinuit, vel in quo prius illa pars fuit animata; in alio autem supplebit ille, qui de nihilo fecit omnia: vel de partibus, quæ in vitæ suæ successione per nutritionem ad suum corpus pertinebant: vel vnde, & quomodo Deo placuerit. Ad aliam confirmat: Si talis casus contingeret, tunc tale semen in primo resurgeret. Ad 2. Non est similis ratio de toto, & de parte: totius enim restauratio prius intenditur, non sic autem partis, præsertim quæ non est principalis, sine cuius identitate potest totum esse idem. De parte

verò

Corporis instauratio.

Exemplum de statua.

Corporibus suus decor addetur.

In corporibus erit inæqualitas.

Corpora sanctorum.

Obiectiones.

1.

2.

3.

Costa Adæ.

Soluuntur obiectiones.

1.

2.

verò principali, & toto idem est sentiendum. Ad 3. Argumentum contra illos militat, qui corruptum, idem reparari non posse arbitrantur, cuius oppositum paulò antè ostensum est. Quòd si dixeris generatiuam potentiam frustra reparandam, cùm suum actum nunquam sit habitura, Dico, illam ad suæ naturæ, seu suppositi perfectionem pertinere, etiam si perpetuò suo sit actu vacatura. Dices, quod non habet diuersitatem ex sui natura, sed ab alio formaliter, & effectiuè: id profectò indifferenter se habet à quacunq; forma potest esse tale. Sed prima materia est huiusmodi: igitur non est necessaria eadem numero materia in resurrectione, sed sufficit eadem forma. Sic enim docet philosophus 7. met: tex. 8. Materia, inquit, secundum se nec est quid, nec quantum: & Commentator de substantia orbis: Materiam, ait, per posse substantiari. Item, tota compositi vnitas pendet ex forma, alioqui animal nutritum, quòad essentiam non esset idem, quod priùs: quod profectò à Damasceno lib. 4. cap. 5. vt falsum reiicitur, non aliud corpus in nutritione esse docente. Sanè, si esset aliud animal non quidem secundum totũ, aliter nutritio esset noua generatio, neq; secundum partem, quia non secundum formam: dicit enim philosophus primo de generatione tex. 41. Materiam in nutritione, sub ea, quæ existebat forma tantùm esse. Neq; etiam secundum materiam, quia non tota materia abiicitur: neq; secundũ partem, cùm materia, quantitate circumscripta, partem atq; partem non habeat. Non ergo necessaria erit eadem numero materia, sed sufficit eadem forma, vt homo idem numero resurgat. Iterum, vnius materiæ ab altera, actualis atque numeralis distinctio à forma dependet: igitur ex vnitate formæ sequitur vnitas materiæ. Dico, materiam esse in potentia ad quamlibet formam recipiendam, secundũ certum tamen ordinem: siquidem quatenus sui vnionem præcedit, nullam profectò partitionẽ habet, sed indifferenter se habet ad omnes formas, quibus subiicitur: verùm quatenus ordinem habet ad formas, quibus iam subditur, sic consequenter potentiam habet ad actualem distinctionem, suiq; secundum numerum participationem: ita vt secundum diuersas, diuersis formis, vnius ac diuersarum rationum subiici possit. Diuersæ autem materiæ partes, postquam sub diuersis formis constiterint, perpetuum ad illas ordinem seruant: Partes ergo materiæ licet ex seipsis formaliter siue effectiuè, actualem ad inuicem distinctionem non habeant, fundamentaliter tamen atq; subiectiuè dicuntur habere: sicut & aliæ relationes ex fundamento, & subiecto dependent. Non ergo vnitas formæ sufficit ad vnitatem materiæ subiectæ, sed necessaria est eadem materia, vt plena, atq; perfecta sit resurrectio. Ad 2. negatur cõsequentia, antecedens quoq; non est verum, sicut dixi, falsitas autem consequentiæ patet: quandoquidem in nutritione forma semper maneat & aliquid ex priori materia: proinde quod accedit, est vnum cum eo, quod præerat effectui. Igitur per totam vitam idem manet indiuiduum, eademq; materia. Quam ob causam non est simile iudicium de materia, quæ aduenit nutrito, & quæ adueniret animæ Petri, si Pauli materiam animare deberet: Nam aliqua materiæ vnitas, atq; identitas in nutrito remanet, ideoq; idem indiuiduum nominatur: in anima verò Petri, nulla relinquitur vnitas materiæ, propterea idem indiuiduũ minimè est dicendũ. In nutritione præterea, quòad materiam, non est omninò idem indiuiduũ simpliciter: idcirco in generabilibus, non est tanta quærenda identitas atq; vnitas, quanta erit in corporibus electorum iam glorificatis. Ad 3. negatur consequentia, nam etsi vnitas actualis materiæ, quantũ ad actualitatem à forma dependeat, quantum verò ad suum materiale, est à materia, & in genere causæ materialis. Quam ob causam sola vnitas formæ, non sufficit ad materiæ vnitatem cõstituendam siue inferendam. Etenim etsi partes materiæ ab eadem forma simul actuatæ, vnam simul materiam constituant, non tamen materia digitis, est materia pedis. Dices iterum: Existente eadem forma numero, & eadem materia, est idem compositum numero. Sed si ab anima Petri corpus Pauli esset informandum, essent ibi profectò eadem forma, eademque materia numero: idem ergo compositum. Maior nota est: minor probatur: triplex namq; est vnitas materiæ: & prima quidem intrinseca, & essentialis, quæ est potentia de genere substantiæ, ob quam vnitatem, omnium generabilium materia vna esse dicitur.

Margin notes: 3. — Obiectiones. — 1 — 2. — 3. — Soluuntur obiectiones. — 1. — Vnitas formæ non sufficit. — 2. — 3. — Obiectio. — Triplex vnitas materiæ.

nis resurrectione.

Alia eſt ſuperueniens actualis ſubſtantialis, quam certè à forma habet ſubſtantiali, ob cuius gratiam, vnius compoſiti vna dicitur eſſe materia. Tertia eſt actualis accidentalis, & hanc à quantitate dimenſiua recipit, ſecundum quam, corruptum, atque generatum vnam materiam habere dicuntur, quatenus formæ ſuccedunt ſibi in eadem parte materiæ. ſed quoad propoſitum, eſt tantùm ibi materia vna primo & ſecundo modo dicta, non autem tertio, quippè cùm ad vnitatem eiusdem ſuppoſiti numeralis, non ſit neceſſaria materia tertij modi, ſiue ordinis. ſiquidem in vno mixto, & alito, quod eſt vnum numero, plures ſunt materiæ partes, tertio modo nuncupatæ. Proles præterea ſi nutriretur carnibus humanis, in reſurrectione huiuſmodi materia, ſub illorum formis inueniretur, quorum carnibus fuit educata: Atque ita non eſſet idem homo propter vnitatem materiæ tertio modo dictam. hoc idem docere videtur Aug. lib. 22. de ciuit. cap. 20. Reſpondeo, in huiuſmodi caſu, nullam illarum vnitatum Pauli materiam, ad eam quæ Petri fuit, habere: non quidem primam, quia non eſt eadem materia omnium generabilium ſecundum numerum, ſed ſecundum rationem. Aliud enim eſt loqui de materia prima abſolutè, aliud verò de prima huius indiuidui materia. Non etiam ſecundum actualem, quippe quæ non ſolùm à forma, verùmetiam à materia dependeat. Quid autem de tertia ſit ſentiendum, perſpicuum eſſe puto. Non fuit præterea Auguſtini intentio, eundem hominem numero, duas materias ab inuicem omninò diſtinctas habentem, in reſurrectione eſſe reparandum. Nec materiam, quæ eſt ſub vna forma, vnitate eſſentiali, ſubſtantiali, aut accidentali, cum ea, quæ eſt ſub alia, eandem numero eſſe. Nec duos homines ſimul eandem habere materiam. Itaque anima reſurgentis non ita materiæ vnietur nouæ, quin aliquid non remaneat præcedentis. Quod verò diuina virtute ſupplebitur, cum priori materia vnum complebit. Hæc de reſurrectione breuiter dixi, fauore, & benignitate noſtri Pymandri.

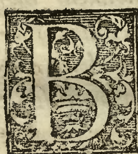
Solutio.

Opinio Aug. declaratur.

CAP. V.

Hominis beati corpus erit impaſsibile.

1. Cor. 15.

Reuiter circa finem iſtius quarti Pymandri perſtringamus, quomodo corpora electorum erunt impaſsibilia. Apoſtolus ad Cor 1. 15. docet nos immortalitate eſſe veſtiendos. Oportet, inquit, corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatē. Neceſſe eſt fieri quod promiſſum, ait Ambroſius. Cùm autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet ſermo qui ſcriptus eſt Oſeæ. 13. Abſorpta eſt mors in victoria. vbi eſt mors ſtimulus tuus? vbi eſt mors victoria tua? Euacuatis cauſis mortis per diuinam victoriam, propheta ex perſona iuſtorum loquitur inſultando morti, ſtimulus autem mortis eſt peccatum, ſagitta mortis peccatum per quod animæ iugulantur, virtus verò peccati lex, dum fortiùs & maius fit per ſcientiam peccatum. hæc Ambr. Auguſt. de peccatorum meritis & remiſsione lib 3. cap. 11. Aculeus mortis peccatum. Quia ergo, inquit, ſicut Apoſtoli apertiſsima verba declarant, eo abſorbebitur mors in victoria, quo corruptibile & mortale hoc induet incorruptionem & immortalitatem, id eſt, quo viuificabit Deus & mortalia corpora noſtra, propter habitantem ſpiritum eius in nobis, manifeſtum eſt & huius mortis corporis, quæ reſurrectioni carnis contraria, aculeum fuiſſe peccatum: Aculeum autem quo mors facta eſt, non quem mors fecit: peccato enim morimur, non morte peccamus. ſic itaque dictum eſt, Aculeum mortis, quomodo lignum vitæ, non quòd hominis vita faceret, ſed quo vita hominis fieret. Et quomodo lignum ſcientiæ, per quod ſcientia fieret hominis, non quod per ſuam ſcientiam fecerit homo: ita & Aculeus mortis, quo mors facta eſt, nō quem mors fecerit: ſic & poculum mortis dicimus, quo aliquis mortuus ſit, vel mori poſsit; non quod moriens mortuumue confecerit. Aculeus itaque mortis peccatum eſt, quia peccati punctu mortificatum eſt genus humanum. De reſurrectione corporis aiebat

Ambroſius.

Stimulus mortis.

Auguſt.

Peccato mors facta eſt.

Peccatū quare aculeus mortis.

Apoſto-

Apostolus, qua absorbebitur mors in victoria: Cùm mortale hoc induerit immortalitatē, tunc ipsi morti insultabitur, quæ in victoria resurrectionis corporis absorbebitur, tunc ei dicetur: vbi est mors victoria tua, vbi est stimulus tuus? Morti ergo corporis hoc dicetur, hanc enim absorbebit victoriosa immortalitas, cùm mortale hoc immortalitate induetur. Morti, inquam, corporis tunc dicetur, vbi est mors victoria tua, qua hîc omnes sic viceras, vt etiam Dei filius tecum confligeret, teq́ non vitando, sed suscipiendo, superaret? Vicisti in morientibus, victa es in resurgentibus. victoria tua, qua absorbueras corpora morientium, temporalis fuit: victoria nostra, qua in corporibus absorpta es resurgentium, æterna constabit. vbi est aculeus tuus, id est, peccatum quo puncti & venenati sumus, vt etiam in nostris corporibus fieres, & ea tam longo tempore possideres? Virtus verò peccati lex. Peccauimus in vno omnes, vt moreremur in vno omnes: accepimus legem non vt emendatione finiremus peccatum, sed vt transgressione augeremus. Lex enim subintrauit, ait Paulus Rom. 5. vt abundaret peccatum & ad Gal. 3. Et conclusit scriptura omnia sub peccato sed Deo gratias qui dedit nobis victoriam per Iesum Christū: vt vbi abūdauit delictum, abundaret & gratia, atq́ vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus, & vinceremus mortem per immortalitatem resurrectionis, & aculeum eius per gratuitā iustificationem. Chrys. absorpta est mors, inquit, in victoria: id est, in finem & euersionem, vt planè nihil eius reliquum sit, neq́ reuertendi spes appareat vlla, mortalitate scilicet per immortalitatem deiecta. Vbi est mors victoria tua? mortem irridet. Transit victoria tua, perijt, euanuit penitus: adeóq́ frustra hîc laborasti? Neque enim armis modò illam exuit, ac deuicit, sed prorsus aboleuit, & in nihilum redegit. Aculeus mortis peccatum. De corporis resurrectione loquitur: Etenim nisi resurrectura sint corpora, qua ratione mors diceretur absorpta? Aculeus mortis peccatum, idq́ multò grauiùs malum ipsa morte, vtpote in quo suas illa vires habebat omnes: peccati potentia lex, quia interminando, peccatum auget, redditq́ conspicuum: non in illa, quemadmodum nec in medico, sed in eo, qui pharmaco abutitur, culpa hærebit. Theophilactus, Mors pro stimulo, peccato vtebatur: Nam vti Scorpius minimum animal, in caudæ stimulo vim habet omnem, sic & mors per delictum poterat plurimùm, tametsi suis viribus minimè vteretur. Virtus peccati lex, lex namq́, cùm nulla constaret ex iustitia, delinquentes nequaquam grauiter damnabamus. At postquam lex ipsa delictum monstrauit, & quod cauendum esset, constituit; condemnauit nos acriùs, vt qui scienter deliquimus: & peccato vires adiecit, & fortiùs reddidit, non pro sua natura, sed pro nostra ignauia, qui minus rectè vtimur concessa medela. Non igitur ambigas homo de resurrectione, deq́ nostrorum corporum immortalitate, atq́ impassibilitate, cùm videas peccatum esse sublatum, quod mors ipsa pro armis habebat: quibus iam exuta, nihil amplius virium habere poterit. Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Iesum Christum: ipse enim vicit mortem, & mortis authorem, vt nos quoq́ in illo, & per illum vinceremus. Cæterum, aliquid esse passibile, bifariam intelligi potest, vno quidem modo perinde sonat, ac potens non pati, seu quod non habet potentiam, vt aliquid ab aliquo patiatur, stante suæ naturæ ordine à primo conditore instituto. similiter & immortale intelligitur: iuxta quem profectò modum, in statu innocentiæ homo immortalis esse dicebatur: Alio modo impassibile idem est, quod non potens pati, idq́ dupliciter, passione propriè dicta, nempè corruptiua, seu abiectiua, aut perfectiua, vt dicitur 2. de anima, quæ minus propriè passio nominatur. Itaq́ beatorum corpora impassibilia erunt, non solùm quomodo erant Adæ & Euæ, corpora in statu innocentiæ, verùmetiam passioni contrarij abiectiuæ minimè subdita erunt. Seminator, inquit Apost. 1. Cor. 15. in corruptione, resurget in incorruptione. Et reuera quemadmodū anima post resurrectionis gloriam ab omni erit molestiæ, tristitiæq́ onere libera; ita rationi consentaneum est, vt ipsius socius similis immortalitatis gloria fulgeat: Qui enim socij sunt tribulationis, erunt & consolationis, ait Apost. ad Cor. 2. 1. & ad Timoth. 2. 2. si sustinebimus, & corregnabimus. Tale ergo corpus animæ iam glorificatæ est tribuendum, quod perpetuam illius glo-

Victoria mortis.

Aculeus.

Lex virtus peccati.

Chrysost.

Absorpta est mors.

Theophil.

Lex auget peccatum.

Passibile duplex.

Passio duplex

Corporum impassibilitas probatur.

De hominis resurrectione.

illius gloriam deceat, perpetuitatemq; non obscuret. Erunt præterea impaßibilia corpora beatorum à paßione secundo modo dicta, perfectione scilicet: cuiusmodi est sensatio, visio, & auditio. Et rectè quidem, nam cùm status beatorum sit perfectißimus, atq; beatißimus; huiusmodi paßioni subdi non debent. causa verò potißima, est diuina virtus, qua corpora nostra immortalitate sunt vestienda. sed dicet aliquis: Si ita res se haberet, tunc beatus non posset sentire: sentire enim est quoddam pati, omnisq; sensus ab excellenti sensibili corrumpitur, sed consequens est falsum: ergo &c. Adde Gregorij authoritatem: Corrumpi, inquit, necesse est, quod palpatur: Sed corpus gloriosum erit palpabile: igitur & corruptibile. Amplius, Nullum violentū potest esse perpetuum: sed in corpore glorioso, elementa ne ad sua loca naturalia ferantur, violenter detinentur: igitur perpetuum esse non potest. Ad hoc accedit authoritas Philos. primo de cœlo contra Platonem arguentis, cœlum non esse ex se corruptibile, & perpetuo tempore duraturum. A simili ergo argui posse videtur corpus gloriosum suapte natura corruptibile, in perpetuum sine corruptione mansurum non esse. Commentator 12. met. hoc tantum modo motui tribuendum esse censuit: qui cùm sit paßibilis, ab alio nihilominus potest perpetuitatem accipere. Amplius, paßibile, & impaßibile, corruptibile, & incorruptibile, authore Philosopho 10. met. differunt plusquam genere: sed corpus idem glorificatum à seipso non glorificato non modo non differt genere, sed ne numero quidem: Ergo quod prius. Respondeo ad primum, cuius solutio patet ex dictis. status namq; ille huiusmodi paßionum non est susceptiuus. Excellens præterea sensibile corrumpit sensum, quando immutatio intentionalis, atq; realis corruptiua conueniunt simul: sed ab hac secunda corpus gloriosum erit immune. Ad confir. à Deo præseruabitur, vt corrumpi non poßit. Ad 2. violentum virtute diuina potest esse perpetuū, non autem naturali; propterea quod naturaliter est corruptibile, non potest virtute naturali, sed diuina fieri incorruptibile. Ad 3. naturaliter corruptibile, & super naturaliter incorruptibile, non differunt genere, nec etiam numero. hanc animæ, corporisque felicitatem dignetur nobis dare sanctus Pymander per suum verbum lucidum, cum Spiritu sancto. Amen.

(Margin: 2. — Obiectiones. 1. 2. 3. — Soluuntur Argumenta. 1. 2. 3.)

Anno. 1575. Dominica sexagesima hora 22. 6. Februarij, Tuderti in monte cum gaudio Spiritus sancti.

Amor meus Iesus Christus.

INDEX.

INDEX

Omnium quæ in hoc quarto libro continentur.

A.

DE AMORE DEI

B.

INDEX.

C.

Corui

D.

DOMINATIO DEI.

E.

F.

DE FORTVNA.

DE FATO.

G.

H.

 Hercu-

I.

DE IOVE.

DE IVSTITIA DEI.

DE INSTANTI.

L.

DE LVNA.

P.

PROVIDENTIA DEI.

DE PRAEDESTINATIONE.

Panes

Q.

R.

DE REPROBATIONE.

DE RESVRRECTIONE.

S.

DE SATVRNO.

DE STELLIS.

DE SCIENTIA DEI.

Scientia

T.

DE TEMPORE.

V.

Z.

Finis Indicis quarti libri Pymandri.

Regestrum.

⋆ A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sf Tt Vv Xx Yy Zz
Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm Nnn Ooo Ppp Qqq.

Omnes sunt duerniones præter ⋆ quod est ternio.

B 62

B